
3 1761 03576 6468

SEXTI POMPEII FESTI

DE VERBORUM SIGNIFICATIONE

LIBRI XX.

VOL. II.

M. VERRII FLACCI

QUÆ EXTANT

ET

SEXTI POMPEII FESTI

DE VERBORUM SIGNIFICATIONE

LIBRI XX.

EX EDITIONE ANDREÆ DACERII

CUM NOTIS ET INTERPRETATIONE

IN USUM DELPHINI

VARIIS LECTIONIBUS

NOTIS VARIORUM

RECENSU EDITIONUM ET CODICUM

ET

INDICIBUS LOCUPLETISSIMIS

ACCURATE RECENSITI.

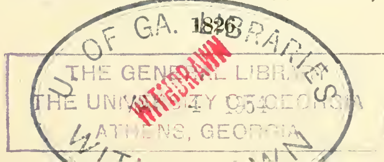
VOLUMEN SECUNDUM.

LONDINI:

CURANTE ET IMPRIMENTE A. J. VALPY, A. M.

1826.

Privatæ feriæ vocantur sacrorum propriorum, velut [FEST. dies natales, operationis, denecales.

Privato[d] sumptu se alebant milites Romani pæne [PAUL. ad id tempus, quo Roma est capta a Gallis.

Privato sumptu se alebant mili*tes Romani antequam* [FEST. *stipendia* mererentur, quod in *consuetudine fuit pæne ad id* tempus, quod fuit pau*lo antequam Romana civitas* capta est a Gallis, *a quo tempore sine publico stipendio m*ilites non fiebant.

Priveras,[e] mulieres privatas. [PAUL.

Priveras mulieres priva*tas dicebant* . . . [FEST. . . . . tur *de*[14 f] . . . .

Privignus dictus, quod ante, quam mater secundo [PAUL. nuberet, est progenitus; pri enim antiqui pro præ dixerunt.

Privivio es[g] prius singulis.[15] [FEST.

14 Ed. Scal. 'tur *pro*.'—15 Legendum monet Scal. *Privoes, privis, singulis.* Vir doct. pro *es* conjicit *est.*

NOTÆ

autem sacrificia intelligenda, *operari* enim et *facere*, pro sacrificandi verbo Veteres usurpabant. Virg. 'Lætis operatus in herbis.' Horat. 'Prodeat justis operata Divis.' Vide 'sacer mons.' *Dac.*

d *Privato*] Privato sumtu se alebant milites antequam stipendia mererentur, quod in id duravit tempus, quod fuit paulo ante quam Urbs capta est a Gallis, a quo sine publico stipendio milites non fiebant. *Jos. Scal.*

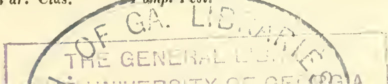
Privato sumptu] Liv. lib. IV. sect. 59. 'Additum deinde' (an. U. C. 349. ante Captam Urbem a Gallis an. 17.) 'omnium maxime tempestivo principum in multitudinem munere, ut ante mentionem ullam plebis tribunorumve, decerneret Senatus, ut stipendium miles de publico acciperet, cum ante id tempus de suo quisque functus eo munere esset.' *Dac.*

e *Priveras*] *Privus, priverus,* ut 'Jovis,' 'Joveris,' 'Apollinis,' 'Apollineris,' et alia. *Idem.*

f . . . . . . *tur de*. . . .] Schedæ. . . . . *tur pro*. . . . . . videtur Festus de privigno: forsan, *Privignus dicitur pro prægenitus.* Forsan etiam Græcam vocem Festus adduxerat Latinis literis scriptam, *Privignus dicitur progonos quasi prægenitus.* Sic in Gloss. 'Privignus, πρόγονος.' Neque tamen placet *privignum* esse a πρόγονος, ut putavit Caninius, sed a *pri* pro *præ*, et antiquo *geno:* nisi malis cum Beda esse, a *privus* et *geno*, quasi *prive genitus:* i. seorsum, ex alio, scilicet, vel alia conjuge genitus, a quo sensu et Græcis dicitur, ἄμφος, ab ἀμφὶς, quod est, seorsum. *Idem.*

g *Privivio es*] Lege: *Privoes, privis, singulis.* Privoes, privis: ut 'oloes,'

Privos[h] privasque antiqui dicebant pro singulis: [PAUL. ob quam causam et privata dicuntur, quæ uniuscujusque sint: hinc et privilegium, et privatus: dicimus tamen et privatum, cui quid est ademptum.

Pro[q] significat in, ut pro rostris, pro æde, pro tribunali. Pro ponitur etiam pro amplificando, ac palam faciendo, ut prodi, provoca, protrahe, propelle: alias pro privandi facultate, ut in propudio: prohibendo; quia utrumque abnuit in his esse pudorem, potestatemque: alias aliud pro alio, ut pro pecunia, pro prædio, Proconsule: [16] alias pro admiratione, ut pro Juppiter: alias pro ante, ut pro ostio: alias pro in, ut promittere barbam, et capillum. *In compositione ponitur*[r] *pro amplificando, ac palam* [FEST. *faciendo: ut prodi, provoca, propelle.* . . . .

16 'Corruptissima sunt: *alias aliud alio, ut pro pecunia, pro prædio, pro consule.* Lego: *alias apud, ab, ob; ut pro pecunia, pro præde, pro consilio.*' Jos. Scal.

NOTÆ

'ollis:' 'Pilumnoe,' 'Pilumni:' 'poploe,' 'populi,' &c. *Jos. Scal.*

Privivio es prius] Schedæ: 'Privivio es privis, id est, singulis.' *Dac.*

[h] *Privos*] Verba, *et privatus*, vel mendosa sunt, vel a Paulo detruncata: nam si addidisset, cum distinguitur ab eo, qui cum potestate est, tum recte cetera cohærerent. *Ant. Aug.*

Privos] Offendit me, quod apud Ciceronem pro hac voce *Privatum* substituerint: ut in ea pro domo: 'Vetant leges sacratæ, vetant 12. Tabulæ leges privis hominibus irrogari.' At hodie legunt *Privatis.* Item III. de legibus: 'tantum majores in posterum providisse: in privatos homines leges ferri noluerunt:' cum Cicero scripserit, *in privos homines.* Subjicit enim, 'id est enim privilegium.' Postea interpretatur: 'Ferri de singulis nisi centuriatis comitiis noluerunt.' Vide Gellium lib. x. cap. 20. *Jos. Scal.*

Privos privasque] Vide Cujacii observat. lib. xv. cap. 18. *Privus* autem est cujusque proprius, suus. Horat. lib. I. Ep. 1. 'Nauseat et locuples, quem ducit priva triremis.' Livius lib. VII. 'Milites singulis bobus in præsentia: duplici frumento in perpetuum: binisque privis tunicis donati.' Est autem a πρίω, emo, quia, quod quis emit, is sibi illud proprium fecit: et inde pro singulo, unico, solitario *privus* dictus. Liv. lib. XXX. 'Fecialibus postulantibus Senatus consultum factum est, in hæc verba: ut privos lapides silices privasque verbenas secum ferrent.' Et Lucil. 'Culcitulæ accedunt privæ centonibu' binis.' A *privus*, est *privatus*, et *privare*: de *privilegio* infra. *Dac.*

[q] *Pro*] Infra: Fere omnia ex Epitome divinare potes. Hoc tamen præterea habebat Festus, quod Attium in Menalippo, vel Ennium in Menalippa, item Plautum in Condalio citabat. *Jos. Scal.*

[r] *In compositione ponitur*] Male hic Pauli et Festi verba cohæserunt.

*ponitur alias pro privandi facultate, ut, in propudio, prohibendo, quia utrumque abnuit in his esse pudorem, potestatemque: alias ali*ud pro alio, *ut, pro pecunia, pro prædio, pro consule:* alias pro *admiratione, ut, pro Jupiter. Accius* in Melan*ippo, pro Jupiter.* . . . .
manu *omnium.* . . . .
Plautus in Cond*alio* . . . .
alias pro *ante, ut, pro* ostio, alias *pro in, ut dicimus promittere bar*bam, et capillum.

Pro censu classis Juniorum[s] Ser. Tullius cum dixit in descriptione centuriarum, accipi debet in censu, ut ait M. Varro in libro sexto rerum humanarum: sicuti pro æde Castoris, pro tribunali, pro testimonio.

Pro scapulis[t] cum dicit[17] Cato, significat pro injuria verberum: nam complures leges erant in cives rogatæ, quibus sanciebatur pœna verberum: his significat prohibuisse multos suos civis in ea oratione, quæ est contra M. Cœlium: Si em percussi,[18] sæpe incolumis abii: præterea pro republica, pro scapulis, atque ærario multum Reipub. profuit.

Pro scapulis cum dixit Cato, significavit, pro injuria verberum. [PAUL.

17 Ed. Scal. *dixit.*—18 Legendum monent Scal. Dac. *hostem percussi.* Pro *profuit* legit et Dac. *profui.*

NOTÆ

superiora sunt Pauli, Festi quæ sequuntur, sed ita supplenda: *Pro significat in, ut pro rostris, pro æde, pro tribunali: in compositione ponitur, &c.* In illis, *pro æde,* fallitur Festus; neque enim ibi *pro* significat *in*, sed *ante*, ut infra 'pro ostio.' Sed vide Gellium lib. XI. cap. 3. *Dac.*

[s] *Pro censu classis Juniorum*] Id est, *in censu:* et hæc Tullii regis verba intelligenda de distributione centuriarum in qualibet classe. Nam sex populi Romani classes in centum et nonaginta tres centurias divisit Tullius. Vide Dionysium lib. IV. et Liv. lib. I. Tullii verborum sensus: In censu classis juniorum centuriæ sint totidem, &c. *Idem.*

[t] *Pro scapulis*] In verbis Catonis, *Si em percussi*, legendum *hostem percussi.* Et id prior vidit Scaliger. Ratio hujus corruptelæ est, quod cum priores duæ literæ *ho* in exemplari non apparerent, ex reliquis *stem* disjunctis fecere *si em.* Pro *profuit*, lege *profui.* Idem.

Pro sententia, ac si dicatur in sententia, ut pro rostris, id est, in rostris.

Proædificatum [u] dicitur, quod ex privato loco processit in publicum solum. [FEST.

Probi,[x] velut prohibi, qui se a delinquendo prohibent.

Probrum,[y] stuprum, flagitium, ut Attius in Helenibus: qui, nisi probrum, omnia alia indelicta æstimant. Cæcilius in Davo: Ea tum compressa parit huic puerum, sibi probrum.

Probrum, stuprum, flagitium. [PAUL.

Probrum [z] virginis Vestalis, ut capite puniretur; vir, qui eam incestavisset verberibus necaretur: lex fixa in atrio Libertatis cum multis aliis legibus incendio consumpta est, ut ait M. Cato in ea oratione, quæ de auguribus inscribitur. Adjicit quoque virgines Vestales sacerdotio exauctorat*as quæ incesti damnatæ, vivæ defossæ sunt, quod sacra Vestæ matris polluissent, nec tamen, licet nocentes, extra urbem obruebantur: sed in Campo proxime portam Collinam, qui sceleratus appellatur.* [FEST.

Procalare,[a] provocare, ex Græco καλεῖν, id est, vocare: unde Kalendæ, calumnia, calones, caculæ, et calatores. [PAUL.

NOTÆ

[u] *Proædificatum*] Idem opinor esse quod, 'projectum,' 'provolans,' Græcis πρόφορον. Vide 'Mæniana.' *Idem.*

[x] *Probi*] Velut *prohibi.* Nam et *probere* dicebant pro *prohibere.* Lucret. lib. I. 'Nam sive est aliquid quod probeat, officiatque.' *Idem.*

[y] *Probrum*] Quasi *prohibrum*, quod prohibere a nobis debemus. Et non tantum de stupris et flagitiis. Ut Plaut. I. 2. 'Atque insimulabit eam probri.' Et Sueton. Cæs. 43. 'Diremit nuptias prætorii viri, qui digressam a marito post biduum statim duxerat, quamvis sine probri suspicione.' Sed etiam de qualibet alia turpitudine. P. Africanus de mulcta: 'Omnia mala, probra, flagitia, quæ homines faciunt, in duabus rebus sunt, malitia atque nequitia.' *Idem.*

Probrum] Versus Attii plane Stoicum decretum est: οὐδὲν κακὸν, εἰ μὴ αἰσχρόν. *Jos. Scal.*

[z] *Probrum*] Quæ Festo desunt, addi poterunt ex iis quæ ab historicis dicuntur de pœna Vestalium corruptarum. Vide 'Sceleratus campus.' *Ant. Aug.*

Probrum virginis] Optime ait, Sacerdotio exauguratas postea damnatas vivas defodi. Nam insimulatæ virgines primo decreto pontificum sacris abstinere jubebantur. Deinde facto judicio, vivæ defossæ. Vide 'sceleratus campus.' *Dac.*

[a] *Procalare*] Vide 'Calatores.' Vide

Procalato,[b] provocato.[19]

Procalato, provocato, et procitato etiam usurpari solet. [FEST.

Procapis,[c] progenies, quæ ab uno capite procedit. [PAUL.

Procari,[d] poscere: unde procaces meretrices, ab assidue poscendo: et proci uxorem poscentes in matrimonium.

Procari, poscere est:[e] unde et proci, et meretrices procaces, et verbum procas, id est, poscis. [FEST.

Procat[f] dicebant, pro poscit.

Procedere dicebant interdum pro succedere, interdum pro porro cedere. [PAUL.

Procedere[g] *interdum succedere, interdum pone cedere.* [FEST.

Procellunt,[h] procumbunt. [PAUL.

Procera,[i] prolixa, et in longum producta, quasi ex cera ob ejus facilitatem.

19 Vir doct. in marg. ed. Scal. conjicit *Procalatio, provocatio.*

NOTÆ

etiam 'cacula' et 'calones,' et Festi inconstantiam ride, si illa Festi sunt. Sed frustra est etiam Festus, cum ait *calumnia*, a *calare*. Est enim a *caluor*, id est, frustror, decipio. A supino *calutum*. Vide Charisium et Priscianum. *Idem.*

[b] *Procalato*] Vide 'procitant.' *Id.*

[c] *Procapis*] Glossarium: 'Captam, τὴν ἀπὸ προγόνων οἰκίαν.' Lege *Capem*. Isidorus: 'Procapibus, proximis. Procapis, proximus.' *Jos. Scal.*

[d] *Procari*] A προὶξ, dos, donum, stipes: προΐσσω peto, manum extendo, inde *procor*, uxorem peto. Inde et *precari*, ut pro 'Apollo,' 'Apello,' &c. a *procari* meretrices dictæ *procaces*. Servius I. Æn. 'procax proprie petax est. Nam procare est poscere, unde et proci petitores dicuntur.' *Procax*, Græcis προΐκτης. Vide Nonium: alii tamen a *prociendo*, provocando, lacessendo. *Dac.*

[e] *Procari, poscere est*] Hæc a superioribus disjungenda; sunt enim verba Festi. *Idem.*

[f] *Procat*] Livius Ægistho: 'Quin, quod parere vos majestas mea procat, Toleratis, extemploque illam deducitis.' *Idem.*

[g] *Procedere*] In fine legendum ut in Epitome *porro cedere:* id est, progredi. *Idem.*

[h] *Procellunt*] Puto Festum ante oculos habuisse locum Plauti qui est in Milite III. 1. 'Procellunt se et procumbunt dimidiati, diem appetunt.' *Procellunt*, id est, movent. A *cello*, quod a κέλλω, κινῶ, moveo. *Idem.*

[i] *Procera*] A *pro* et *cera*, quod ineptum est. *Procerus* est a *procer*, quod a *procus*, vel potius a *pro* et *cerus*, sanctus, id est, magnus. Sive a *pro* et *cerno*, vel a προεχὴς, eminens, Æolice προέχηρ, *procer*. Vide 'procum.' *Idem.*

Procestria[20] [k] dicuntur, quo proceditur in muro. Ælius procestria ædificia[1] dixit esse extra portam. Artorius procestria, quæ sunt ante castra, etiam qui non habent castra, propugnacula, quibus pro castris utuntur, ædificant.

Procincta classis[l] dicebatur, cum exercitus cinctus erat Gabino cinctu confestim pugnaturus. Vetustius enim fuit multitudinem hominum, quam navium, classem appellari.

Procinctam[m] classem, id est, paratam ad bellum militum multitudinem, Diali Flamini videre non licuit.

Procincta classis *dicebatur, exercitus ad* prælium [Fest. instructus, et par*atus: quem diali Flamini vi*dere non li-

....

20 In Ms. *Procastria.*—1 Ed. Scal. *ædificis.*

NOTÆ

[k] *Procestria*] Glossarium: 'Procastria, οἰκήματα πρὸ παρεμβολῆς.' *Jos. Scal.*

Procestria] In Ms. *Procastria*, et ita Gloss. 'Procastria, οἰκήματα πρὸ παρεμβολῆς.' Item 'Procastria, οἱ πρὸ παρεμβολῶν τόποι.' *Dac.*

[l] *Procincta classis*] Quis fuerit cinctus Gabinus vix demonstrari posse arbitror, ita super eo variant scriptores. Servius VII. Æneid. 'Incincti ritu Gabino, id est, toga purpura caput velati, parte succincti.' Idem lib. VII. 'Gabinus cinctus est, toga sic in humerum rejecta, ut una ejus lacinia a tergo revocata hominem cingat.' Isidor. lib. XIX. cap. 24. 'Cinctus Gabinus est, cum ita imponitur toga, ut lacinia, quæ postrinsecus rejicitur, attrahatur ad pectus, ita ut ex utroque latere picturæ pendeant, ut sacerdotes gentilium faciebant.' *Idem.*

[m] *Procinctam*] Præter Pauli Epitomen, Pompeius scripserat, cur procincta diceretur, quod procincti ad pugnam ire soliti fuerint, unde testamenta in procinctu fieri dicta sunt, quæ a militibus fierent. Vide Gell. lib. I. cap. 11. et lib. XV. cap. 17. Cic. lib. I. de Oratore. Plutarch. in Coriolan. Justin. lib. XI. Instit. tit. de testamentis. Vide proximum superius caput. *Ant. Aug.*

Procinctam] Glossarium: 'Procinctum, ὅταν εἰς πόλεμον συγκαλέσωνται.' Porro ita videtur scripsisse Festus: *Procinctam classem Flamini Diali, hoc est, milites ad prælium instructos, et paratos videre non licet: antiqui enim procinctum dixerunt, ut nunc quoque, cum exercitus instructus est. Procincta autem acie ad pugnam ire soliti erant: unde dicuntur testamenta in procinctu fieri, quæ instructa acie nuncupabantur;* vel, *quæ ad pugnam ituri nuncupabant.* Jos. Scal.

Procinctam classem] Gloss. 'Procinctum, ὅταν εἰς πόλεμον συγκαλέσωνται:' id est, 'Quando ad prælium convocantur.' Vide 'Classis,' et 'in procinctu.' *Dac.*

cet: antiqui *enim procinctum militem* dixerunt, ut nunc quoque *cum exercitus instructus* est: procincta autem *ideo quod togis incincti* ad pugnam ire soliti *fuerint. Unde et testamenta* in procinctu fieri *dicta, quod faciunt ad pugnam ituri.*

Procitant,[n] pro vocitant: citare enim vocitare est: [PAUL. unde procet et prociet.

Procitare[o] sæpe prolicere,[2] id est, producere. [FEST.

Procitum[p] testamentum dicebatur, veluti procatum, provocatum, id est, irritum, ac ruptum. Procitum, cum prima syllaba corripitur, significat petitum. Livius: Matrem procitum plurimi venerunt. [PAUL.

Procubitores[q] dicuntur, qui noctu custodiæ causa ante castra excubant: cum castra hostium in propinquo sunt.

Procubitores dicuntur fere velites,[3] qui noctu custodiæ causa ante castra excubant, cum castra hostium in propinquo sunt: ut M. Cato in eo, quem de re militari scripsit. [FEST.

Proculinat,[4] [r] promittunt, ait significare Antistius de jure pontificali libro nono.

2 Vet. lib. *pollicere.*—3 Vet. cod. *feri vetites.*—4 Ms. *Proculinant.* Vide Notam.

NOTÆ

[n] *Procitant*] Lego infra, *procit et prociet.* Etsi falsum est quod ait Paulus: nam a *cieo*, voco, est *cito*, unde *procito:* Gloss. ' procitat, προσκαλεῖται.' *Idem.*

[o] *Procitare*] *Prolicere*, id est, provocare, producere. *Idem.*

[p] *Procitum*] Verba ex veteri Odyssea, *Matrem procitum plurimi venerunt*, sunt ex illo: Τόσσοι μητέρ' ἐμὴν μνῶνται. *Jos. Scal.*

Procitum] A *procieo.* Et infra *procitum*, petitum, pro procatum. Verba Livii ex veteri Odyssea, ex illo Homeri: Τόσσοι μητέρ' ἐμὴν μνῶνται. *Dac.*

[q] *Procubitores*] Qui procubant custodiæ causa. Gloss. ' procubitor, φρουρός.' *Idem.*

[r] *Proculinat*] Ms. *proculinant:* a *proculio:* quod infra in Epitome Paul. nisi ex illo hic etiam malis *proculiunt.* Suspicatur Vossius, ut *promittere*, quod est προβάλλειν, sumitur pro *polliceri*, quia, qui spondet, verbis aliquid in longum movet ac mittit, ita *proculio* dici, quia quis *procelit*, sive *procellit*, hoc est, verbis longe dimovet, mutato *e* in *u.* Meursius vero legebat, *proculinunt, promunt*, pro *proculiunt*, sicut ' obinunt,' ' ferinunt,' ' solinunt.' *Idem.*

Proculiunt, promittunt. [PAUL.

Proculum[s] inter cognomina eum dicunt, qui natus est patre peregrinante a patria procul. Proculos sunt, qui credant ideo dictos, quia patribus senibus, quasi procul progressis ætate, nati sunt.

Procum[t] patricium in descriptione (ceas si unquam [FEST. fecit Ser. Tullius, significat procerum ii enim sunt principes: nam proci dicuntur, qui poscunt aliquam in matrimonium, Græce μνηστῆρες: est enim procare, poscere, ut cum dicitur in judice collocando[u] si alium procas, nive eum procas: hoc est, poscis: unde meretrices procaces.

Prodegeris,[x] consumpseris, prodideris,[5] ut Cæcilius in Hymni[6] de prodigere est, cum nihil habeas, te inridier:[7]

5 Legendum monet Dac. *perdideris.*—6 Ed. Scal. *in Hymni prodigere.* Vir doct. in marg. ejusdem ed. conj. *Hymnide.*—7 Dac. legend. monet *inriderier.*

NOTÆ

[s] *Proculum*] Proprie, qui poëtis τηλυγέτης. *Jos. Scal.*

Proculum] A *procul*, *proculus*, ut Græcis, a τῆλε, procul, τηλύγετος, cujus etiam duplicem notionem tradit Eustath. τηλύγετος, παῖς ὁ ὕστατος καὶ πόῤῥω τῆς ἡλικίας γενηθεὶς τοῖς τοκεῦσιν. ἢ τῆλε ὄντι τῷ πατρὶ γενηθείς. Id est: 'Puer ultimus et parentibus ætate provectis natus, vel procul peregrinanti patri natus.' *Dac.*

[t] *Procum*] Plautus Pœnulo: 'Nequicquam hos procos mihi elegi,' hoc est, proceres, εἰρωνικῶς. Jos. Scal.

Procum patricium] Lege, ut viri Docti, *in descriptione classium quam fecit Ser. Tullius significat procerum. Procum patricium*, pro 'procorum patriciorum.' Ut 'fabrum' pro 'fabrorum.' *Procorum* autem pro *procerum*. Hinc intelligendus locus ille Ciceronis de Oratore ad Brutum: 'Jam, ut Censoriæ tabulæ loquuntur, fabrum et procum audeo dicere, non fabrorum et procorum.' Ea voce usus est etiam Plautus in Pœnulo: 'Nequicquam hos procos mihi elegi.' *Procos*, id est, *proceres*: Ironice. De *procis* et *procare*, vide 'procari.' *Dac.*

[u] *In judice collocando*] Hinc intelligendus S. Gregorius: 'possumus rei inexpertæ arbitrum collocare.' *Idem.*

[x] *Prodegeris*] Lege: *Prodegeris, consumpseris, perdideris. Prodigere* est, porro agere, id est, consumere, perdere: inde *prodigus*, ut infra 'prodiguæ hostiæ,' quæ totæ consumuntur. Et *prodigus*, bonorum consumtor. Plaut. Aulul. II. 8. 'Festo die si quid prodegeris, Profesto egere liceat, nisi peperceris.' A *prodigus*, *prodigitas* Lucil. et *prodigentia* Tacit. Infra in versu Cæcilii legendum *inriderier*. Idem.

et Plautus in Nervolaria: Productæ prodigium esse in amatorem addecet.[8]

Prodigere est consumere, unde et prodigus fit. [Paul.

Prodidisse, tempus longius fecisse.

Prodidisse[y] non solum in illis dicitur, qui patriam [Fest. hostibus prodiderunt, sed etiam tempus longius fecisse, ut Cato: Te, C. Cæcili, diem prodidisse[9] militibus legionis tertiæ, cum proditionem non haberent.

Prodigia,[z] quod prædicunt futura: permutatione G literæ: nam quæ nunc C appellatur, ab antiquis G vocabatur.

8 Legit Scal. *Pollucte prodigum esse amatorem addecet.* Vet. cod. *esse in m' amatorem addecet.* Vir doct. in marg. ed. Scal. conj. *in me amatorem addecet.* —9 Ead. ed. *prodisse.* Vide Notas inf.

NOTÆ

[y] *Prodidisse*] Prodita res, et prodicta, pro eodem dicitur, Livius lib. XXXVIII. 'Cum invidiam et certamina cum Tribunis prospiceret, die longiore prodicta, in Liternum concessit, certo consilio, ne ad causam dicendam adesset:' male vulgo *producta.* Libro III. 'in carcerem est conjectus, eique Tribunus diem prodixit.' Et, 'Adeoque constantia sua et Tribunos obstupefecit, et plebem, ut diem ipsi sua voluntate producerent.' Lege, *prodicerent.* Paulo post: 'antequam producta dies veniret, moritur.' Lege, *prodicta.* Sed et apud Gellium corruptum invenies, porro apud Livium et *prodita die* legitur. Lege ita verba Catonis: *Te, C. Cæcili, diem prodidisse militibus legionis tertiæ, cum proditionem non haberes.* Proditionem magistratus dicitur habere, quomodo et vocationem, et prænensionem, hoc est, prodendi, vocandi, præhendendi jus. In vetustissima lege fracta extant vestigia productæ diei his verbis. . . . . . EX. HACE. LEGE TRIBVENDEI. CAVSSA. PRODEIXERIT IS. VTEI. QVOD. RECTE. FACTVM. ESSE VOLET. FACITO. *Jos. Scal.*

Prodidisse] *Prodere*, porro dare: et non solum decipere, deserere, sed et in lucem edere, posteris tradere. Item *prodere* est, proferre, producere. Terent. And. II. 1. 'Ut aliquot saltem nuptiis prodat dies.' Est *prodita dies*, dies producta. Sed falsus est Scaliger, qui tradit *prodita dies*, idem esse quod *prodicta.* Nam *prodita*, est prolata. At *prodicta*, est prædicta, prænuntiata. In verbis Catonis optime Scal. *cum proditionem non haberes.* Proditionem habere magistratus dicitur, ut vocationem, præhensionem, id est, jus prodendi, vocandi, præhendendi. Sic spectionem et nuntiationem in auguralibus, jus spiciendi et nunciandi. Vide 'spectio.' *Dac.*

[z] *Prodigia*] Minime crediderim C appellari ab antiquis, quæ postea G dicta est: licet maxima fuerit utriusque literæ affinitas, uti apud Græcos media esse dicitur r inter k et x. Sed fortasse Festus significat, quæ nunc G litera *prodigia* dicuntur, ab antiquis C litera dicta esse *prodicia.* Sed si dicta sunt a prædico,

Prodigiatores, haruspices prodigiorum interpretes.

Prodigiatores, prodigiorum interpretes. [PAUL.

Prodiguæ[a] hostiæ vocabantur, quæ consumuntur; unde homines quoque luxuriosi prodigi.

Prodiguæ hostiæ vocantur, ut ait Veranius, quæ [FEST. consumuntur: unde homines quoque luxuriosi, prodigi.

Prodinunt,[b] prodeunt, ut Ennius annalium lib. tertio: Prodinunt famuli, tum candida lumina lucent.

Prodit non solum, in apertum exit, significat; sed [PAUL. etiam, porro it.

Prodit,[c] memoriæ porro dat, et fallit: item ex interiore loco procedit: item perdit, ut Ennius: Non in sperando cupidi rem prodere summam.

Prodit,[10] memoriæ porro dat, et fallit: item ex inte- [FEST. riore loco procedit: item perdit, ut Ennius lib. sexto decimo: Non in sperando cupide[11] rem prodere summam.

Produit,[d] porro dederit: ut est in lege censoria: PORTICUM

10 Ead. ed. *Prodita.*—11 Vet. lib. *cupidi.*

NOTÆ

non una litera, sed plures mutantur: quare puto esse dicta a prodico, et forte ita scribendum esset apud Festum. *Ant. Aug.*

Prodigia] Lege infra ex Vossio: *Nam quæ nunc g appellatur ab antiquis c vocabatur.* Ait *prodigium* esse quasi *prodicium*, a prædicendo, quia quæ nunc *g*, antiquis erat *c*. Et huic Festi etymo adsentit etiam Tullius. Vide supra in 'monstrum.' Sed dissentit Nonius: 'Prodigium autem,' inquit, 'semper pessimum est, dictum quasi porro adigendum.' Ergo *prodigium*, quod porro agatur quasi *prodagium*. Favet, quod secunda in *prodigium* corripitur, quæ produceretur, si a *prædicendo*. Sed fallitur Nonius cum ait *prodigium* semper esse pessimum. Nam esse de bono Virgil. v. Æneid. 'Nunc tempus agi res, Nec tantis mora prodigiis.' Ubi Servius: 'Ecce, inquit, prodigium de bono.' *Dac.*

[a] *Prodiguæ*] Vide 'prodegeris.' *Idem.*

[b] *Prodinunt*] *Prodeo, prodino,* ut 'redeo,' 'redino.' Vide 'redinunt.' *Idem.*

[c] *Prodit*] Prodit memoriæ, posteris, porro dat, item fallit, deserit, perdit. A *prodo.* Vide supra 'prodidisse.' *Prodit,* procedit, a *prodeo.* Idem.

[d] *Produit*] Hæc verba mendosa videntur: *habeto, prodito, alias prodiderit.* Fortasse significat, Produit significare, aut, porro dederit, aut, prodiderit. Prioris significationis exemplum esse in lege Censoria: ubi *prodito* significat, porro dato. *Ant. Aug.*

SARTAM, TECTAMQUE HABETO, PRODITO: alias prodiderit.[12]

Profanum[e] est, quod fani religione non tenetur.

12 Vide Notas.

NOTÆ

Produit] Verba legis Censoriæ ita sententia postulante legerim: PORTICVM. SARTAM. TECTAMQVE. PRODVIT. *Jos. Scal.*

Produit] In lege tamen censoria, quam, ut exemplum, Festus producit, nulla mentio vocis *produit.* Legebat Scaliger. PORTICUM SARTAM TECTAMQUE PRODUIT. Mihi omnia legis verba, quæ Festus prodit, sana videntur, sed ejus tantum membrum deesse. Suppleo: PORTICUM SARTAM TECTAMQUE HABETO PRODITO. NEI PRODUIT. Jubet lex conductorem porticum sartam tectamque a Censoribus accipere, et absoluto locationis tempore, eandem sartam tectam prodere, ni *produit*, id est, prodiderit, mulcta ei dicatur. Vel quid simile. Poterat etiam et scriptum fuisse CUM PRODUIT: id est, cum prodiderit, ut censores cognoscant, judicent, probent. Et ita hanc legem censoriam, quæ ad hoc viros eruditos torsit, sartam tectamque a nobis proditam, doctis spero gratum fore. *Dac.*

[e] *Profanum*] Hic locus totius libri argumentum est. Sed miror cur tantum numerum librorum Verrii dixerit, seque libros paucos fecisse: cum libro quinto Verrii initium P literæ fuerit. At Festi quintus decimus. Inscriptio quoque non convenit libris Verrii, neque etiam libris Festi, qui de verborum significatione in antiquo libro inscribuntur. *Ant. Aug.*

Profanum] Infra: verbum alieno loco positum, nam de verbo 'Porricere' disputabat. Ad quod locum ex Plautina Pseudolo profert: 'Atque in manibus exta teneam, ut porriciam: interea loci Si lucri quid detur, potius rem divinam deseram.' Deinde disserebat de profanatione eorum, quæ porriciebantur: ea videlicet, quæ porriciuntur, profanari docens: et profanata consumi. Varro: 'Itaque ob id in fano consumebatur omne, quod profanum erat, ut etiamnum fit, quod Prætor urbanus quotannis facit, cum Herculi immolat publice juvencam.' In fine ita lego: *ea autem, de quibus dissentio, et aperte, et breviter, ut sciero, scripta in his libris meis invenientur, qui inscribuntur:* PRISCORVM VERBORVM CVM EXEMPLIS. Neque dubium est, quin ita scripserit Festus. Sed libri ii interciderunt. Nam quod docti viri putant Festum de his, quos in manu habemus, loqui; et peccant ipsi, et alios in errorem inducunt. Nam neque Festus hos libros, qui extant, vocasset suos, cum sint Verrii, neque in istis libris instituit reprehensionem Verrii, præterquam in locis admodum paucis, idque obiter: neque paucos hos libros vocasset, cum supra 19. scripserit, neque hæc est horum librorum inscriptio, cum a Macrobio vetere auctore de verborum significatione citentur. His, et pluribus rationibus, atque adeo tenore verborum Festi, inductus, quilibet potest advertere libros PRISCORVM VERBORVM CVM EXEMPLIS non esse eosdem cum his nostris DE VERBORVM SIGNIFICATIONE. *Jos. Scal.*

Profanum] Hic locus pessime dis-

Profanum, quod non est fanum.[13] Plautus: Sacrum, an profanum habeas, parvipenditur. [PAUL.

Porriciam[f] *pro porro jaciam, maxime de extis dicebant* [FEST.

13 Vet. lib. *fandum.*

NOTÆ

tractus; hiatus enim qui post *progenerum* apparent huc pertinebant. Locum adi. *Profanum* proprie est quod ex religioso et sacro in hominum usum conversum est. Servius ad illud XII. Æn. 'Quos contra Æneadæ bello fecere profanos.' 'Profanum,' inquit, 'proprie dicitur, quod ex religiosa re in hominum usum convertitur.' Et: 'at postea dicendo bello fecere profanos, docuit profanum esse quod a religione in usum hominum transiit: sacro profanum contrarium, ut festo profestum, fano nefastum. Ergo, non omne, quod sacrum non sit, profanum, sed quod sacrum fuerit et desierit.' Verum illud non semper a Veteribus observatum, qui sæpe *profanum* dixere de eo quod nunquam sacrum fuerat. *Dac.*

[f] *Porriciam*] Hunc Festi locum nemo homo intelligat, qui tamen unius literulæ immutatione planus fiet. Lego: *contra id consumitur in sacro quod est profanatum. At Verrius eodem libro de significatione verborum (sint dicta libere si quæ contra dixero) arbitrabatur, &c.* Illud *nam*, quod in schedis ita apparet, *na*, a voce *arbitrabatur* natum puto, reduplicata priori syllaba *ar arbitrabatur.* Primo quid sit *porricere* exponit Festus. Item quid intelligendum sit, cum dicitur id consumi in sacro quod est profanatum. Deinde Verrium reprehendit, quod arbitrabatur ob eam causam porrici exta aris et foculo, quia profana ea quoque, id est, ut ipse Verrius interpretabatur, Deo dicta consumere erat necesse. Et optime quidem Festus; neque enim, ut Verrius putavit, quæ Deo porriciebantur ea *profana*, sive *profanata* dicta, neque ea aris et foculo porrecta, quod ea consumere erat necesse. Verum id, quod Deo offerebatur, *porrectum* dictum, reliquum omne, unde illud *porrectum* detractum, *polluctum* et *profanatum* dicebatur, quia cum Deo sacrum et fanatum fuisset, porrecta tantum eorum parte, populo, spectatoribus apponebatur, et ab iis consumebatur, unde quod e sacro et religioso in hominum usum cedebat *profanum* et *profanatum* dictum. Idque ut clarius fiat, iterum inculcandum et infigendum: *Pollucere* apud veteres Romanos erat dapem apparare ac dedicare, sacrificale convivium in Deorum honorem, puta Jovis, Herculis, instruere. Ex eo quod in Dei aram sive foculum ex sacrificii ritu conjectum erat, id *porrici* proprie dicebatur. Macrob. lib. III. cap. 2. 'Ex disciplina aruspicum porriciendi verbum sacrificantibus est solenne, sicut Veranius ex primo libro Fabii Pictoris ita dissertationem hujus verbi exsecutus est: Exta porriciunto, Diis danto in altaria aramve, focumve, eave, quo exta dari debebunt.' Postquam illud porrectum fuerat, reliquum omne sacrum esse desinebat, et proprie *polluctum et profanatum* dicebatur, quia a populo et spectatoribus consumebatur. Plaut. Rudent. sc. ult. 'spectatores, vos quoque ad cœnam vocem, Ni daturus nihil sim,

antiqui: Plautus in Pseudolo: Atque in *manib. exta teneam, ut porriciam,* interea loci: *porricitur autem foculo*

NOTÆ

neque sit quicquam pollucti domi, Neve adeo vocatos credam vos esse ad cœnam foras.' Et Stich. v. 4. 'Hodie pollnctura, præter nos, jam dabitur nemini.' *Pollucturam* vocat, quod supra *polluctum.* Varro, etsi minus quid *profanum* esset intellexit, tamen ita rem declarat, ut omnem dubitandi locum tollat. Verba ejus, quia nemini hactenus intellecta, sive adeo declarata, non piget ascribere. 'Hinc profanum est,' inquit, 'quod ante fanum, id est, conjunctum fano: hinc profanatum, quod in sacrario polluctum, atque inde Herculi Decuma data ab eo est, quod sacrificio quodam fanatur, id est, ut fani lege sit. Id dicitur polluctum quod a porriciendo est fictum. Cum enim ex mercibus libamenta porrecta sunt Herculi in ara, tum pollutum est. Ut cum profanum dicitur, id est, proinde ut sit fani factum. Itaque ubi olim fano consumebatur omne quod profanum erat, ut etiam fit, quod Prætor urbanus quotannis facit, cum Herculi immolat publice juvencam.' Hæc Varro: cujus postrema verba, quia per librariorum negligentiam unius et alterius literulæ immutatione et corruptione non leviter sunt deformata, ita emendari debere certum est: *Cum enim ex mercibus libamenta porrecta sunt Herculi in ara, tum pollutum est, et tum profanum dicitur, id est, proinde ut sit fani factum. Itaque ibi olim in fano consumebatur,* &c. Sed quia emendationum omnium tum demum ratio vera est et aperta, cum, quæ antea indissolubilia erant, ea nullo negotio dissolvuntur et enodantur, videamus virisne doctis hæc nostra emendatio probanda sit an exigenda. Ait Varro, 'Quod in sacrario pollucetur, et sacrificio quodam fanatur, ut ad instar fani sit, postquam inde Herculi decuma est data, omne id profanatum, et polluctum dicitur.' Huc usque verbis Varronis satis insistimus: pergit: 'Id omne autem dicitur polluctum, a porriciendo voce efficta. Nam, cum ex dapibus libamenta porrecta sunt Herculi in ara, tum polluctum est, id est, tum pollucta reliqua daps dicitur, et tum etiam dicitur profana, id est, &c. Itaque ibi in fano consumebatur omne id quod profanum erat,' &c. Nunc Varronis verba luce ipsa clariora, unde sat scio nemo aliter se satis expediat. Et certe maxime Reipublicæ literariæ intererat, ut ne hic locus Varronis et alter Festi diutius in tenebris laterent. Varro quidem, ut superius diximus, non satis intellexit quid proprie esset *profanum,* cum ait dici 'profanum, proinde ut sit fani factum.' Et eo graviter lapsus est, quod *fanatum* inter et *profanatum* nullum discrimen statuit, quod maximum esse facile evincunt quæ hic a nobis posita sunt, et ex Veterum fere omnium auctoritate comprobatur. Meminerint igitur Latinitatis et rituum Romanorum studiosi, minime viris doctis credendum esse cum audacter affirmant, quæ porriciebantur ea *pollucta* et *profanata* dicta, cum contra *profana,* sive *profanata,* et *pollucta* tum demum dicta sint omnia sacrificalia illa convivia postquam eorum projecta erat pars aliqua quæ proprie *porrici* dicebatur. Nam *polluctum* id dicebatur quod populo exponebatur, quod non fiebat nisi post ejus partem aliquam porrectam. Inde apud Plaut. Rudent. 'Non sum pollucta pago Potiri ut me abstineas manum.' 'Pollucta pago,' id est, pago expo-

*ar*isque quod consecran*dum est Deo, dicandumque*, contra id consum*itur in sacro, quod est profanatum*, ut Verrius eo*dem libro, de significatione verbo*rum, sint dicta libere; *si quæ contra dixero, nam* arbitrabatur[14] ob eam cau*sam porrici exta aris et fo*culo, quia profana ea quoque, id est, Deo dicta, consumere[15] est necesse. Cujus opinionem neque in hoc, neque in aliis compluribus refutare minime necesse est: cum propositum habeam ex tanto librorum ejus numero intermortua jam, et sepulta verba, atque ipso sæpe confitente nullius usus aut auctoritatis præterire, et reliqua quam brevissime redigere in libros admodum paucos: ea autem, de quibus dissentio, et aperte, et breviter, ut sciero, scripta in his libris meis[g] invenientur: inscribuntur: PRISCORUM VERBORUM CUM EXEMPLIS.

Profesti dies[h] dicti, *quod sint procul a religione numinis*[16] divini. Cæcilius: *Quod facimus pro festo feci*sti tantundem *festivo die. Item Affranius* in Privigno: *Æque pro festo, contra cum celebras.*

14 Ed. Scal. 'libere*: si qua contra dixere, nam* arbitratur.'—15 Ead. ed. *consume.* Vide Not.—16 Ead. ed. *nominis.*

NOTÆ

sita. Et in Curculione: 'Quod quidem mihi polluctus virgis servus,' &c. 'Servus polluctus virgis,' facete dicitur, virgis subjectus, expositus. Non vero, ut interpretatur Camerarius, 'virgis cumulatus;' neque enim ara Herculis omni esculentorum et poculentorum genere erat referta, ut ipse putavit, sed eorum parte aliqua quæ *porrici* proprie dicebatur. *Idem.*

g *Scripta in his libris meis*] Lege, *Inscripta in his libris meis invenientur, qui inscribuntur, &c.* Vide antea Scaligerum. *Idem.*

h *Profesti dies*] Afranii exemplum, quod citabat Festus ex Privigno, extat integrius apud Nonium: 'Quæ nos solemus facere festivo die, Quotidiano opere promisces omnia. At quæ profesto, contra: cum celebras focum.' Ita enim legendum apud Nonium. *Jos. Scal.*

Profesti dies] Opponuntur diebus festis. Et dicti *profesti* quod *pro*, id est *procul*, a festis sunt. Integrum locum Afranii hic affert Nonius in voce *profesti*: 'Quæ festivo facere nos solemus die, Quotidiano opere promisces omnia, Æque profesto concelebras focum.' Legit Scaliger. *Quæ nos solemus facere festivo die, Quotidiano opere promisces omnia. At quæ profesto contra; cum celebras fo-*

Profesti dies procul a religione numinis divini. [PAUL.

Profestum diem dicebant, qui festus non erat.

Profestum est facere,[i] tanquam profanum facere, id [FEST. est, quod eo die, qui dies feriarum non est, facere, vel, ut quidam dixerunt, pro eo facere velut feriæ non sint; aut id facere, quod feriis fieri non liceat. Itaque diem profestum, diem sine feriis esse.

Profundum,[k] quod longe habet fundum. [PAUL.

Profundum dicitur id quod altum est, ac fund*um* [FEST. *longe habet. Pacuvius* in Modo: neq*ue profundum.*

Profusus[l] super mo*dum sumptuosus dicebatur.* Terentius in Adelp*his, profundat, perdat, per*eat, nihil ad me. *Alias abjectus jacens;* et Pacuvius in Teu*cro: Profusus gemitu murmuro* ocei stians ruat.

Profusus supra modum sumptuosus. Terentius: [PAUL. profundat, perdat, pereat, nihil ad me attinet: alias abjectus, jacens. Pacuvius: Profusus gemitu, murmure.[17]

17 Ead. ed. *murmuro.*

NOTÆ

cum. Ait Afranius: Quæ nos facimus diebus festis, tu diebus profestis omnia permisces: At quæ nos profestis facimus, tu id omne diebus festis cum celebras focum. Nam diebus festis Deorum focus celebrabatur. *Dac.*

[i] *Profestum facere*] Deest *facere licet,* vel quid simile. Sensus est: 'Profestum facere est tanquam profanum facere, id est, facere quod eo die, qui dies feriarum non est, facere licet.' Hic intelligere videtur Festus *profestum facere* eos dictos qui festos vitiabant, id est, qui diebus festis illud agebant, quod quotidiano opere tantum licebat. *Idem.*

[k] *Profundum*] Diomedes capite de præpos. 'Pro præpositio significat porro, ut cum profundum dicimus pelagus, ut cui porro fundus sit.' Vide 'altum.' Servius ad illud I. Æneid. 'Cœlumque profundum.' 'Profundum autem,' inquit, 'et sublime dicitur.' Item: 'Et sicut hic profundum in altitudinem, sic alibi fastigia in infima parte. 'Forsitan et scrobibus quæ sint fastigia quæras.'' *Idem.*

[l] *Profusus*] Versus Terentii, ut a Paulo refertur in Adelphis, quod Festi dimidiati versus significant. Pacuvii autem nimis mendosus est. *Ant. Aug.*

Profusus] *Profundo* est, largiter fundo, unde *profusus* δαπανηρὸς, sumtuosus. Gloss. 'profusa, ἡ δαψιλής.' Item profundo, humi fundo, unde profusus, humi fusus, abjectus. In versu Pacuvii legendum puto: *Profusus gemitu murmure occentans ruat.* Dac.

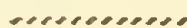
Progenerum [m] appellat avus neptis suæ virum.

Progenerum appellat avus neptis suæ virum. [Fest.

Profanum [n] quod non est fanum appellatur : Plautus, Sacrum, an profanum habeas parvi pendito. Livius in. . . . . . *publici.* . . . *obea.* . . .

Prohibere comitia [o] dicitur vitiare diem morbo, qui vulgo quidem major, ceterum ob id ipsum comitialis appellatur. Cato in oratione, quam scripsit de sacrilegio commisso: Domi cum auspicamus,[p] honorem me dium [18] immortalium velim habuisse: servi, ancillæ, si quis eorum sub centone crepuit, quod ego non sensi, nullum mihi vitium facit. Sicui ibidem servo aut ancillæ dormienti evenit, quod comitia prohibere solet, ne is quidem mihi vitium facit.

Prolato [q] ære astitit, Ennius in Achille Aristarchi cum ait, significat clypeo ante se protento.

18 Ead. ed. *medium*. Vir doct. in marg. ejusdem ed. conj. *me deum*.

NOTÆ

[m] *Progenerum*] 'Socer magnus dicitur uxoris meæ avus, ego illius sum progener.' Modestinus lib. IV. D. de grad. et adfin. *Idem.*

[n] *Profanum*] Hæc suo loco mota sunt. Vide 'profanum.' In fine post *publici* addunt schedæ: *Pacuvius in Peribœa* . . . . *Inde profanationem dici ait Verrius.* Idem.

[o] *Prohibere comitia*] Comitia multis ex causis aut ineunda vetabantur, aut inita solvebantur, aut habita vitiabantur et fiebant irrita. Veluti ex comitiali ritu vel omisso vel perperam obito: ex magistratus de cœlo servantis spectione sive inspectione: ex nunciatione sive obnunciatione magistratus qui de cœlo servarat. Ex omine infausto. Ex fulgure, fulmine, tonitru. Ex morbo sacro, caduco, qui et ideo *comitialis* dictus est. Et ex aliis, quæ in historiis diligens lector annotabit. *Idem.*

[p] *Domi cum auspicamus*] Ait Cato quæ auspicantium et sacrificantium religionem et omina turbare solent et impedire, ea, nisi a sacrificante vel auspicante fuerint intellecta, nullum vitium facere, veluti, si quis servus aut ancilla sub centone crepuit, id est, sub stragulis: vel si quis servus vel ancilla dormiens morbo comitiali correptus fuerit. In fine legitur etiam, *Ne id quidem mihi vitium facit:* quod magis placet. Supra pro *dium* quidam *Deum.* Sed nihil necesse. *Idem.*

[q] *Prolato*] Achilles Aristarchi dictus ad differentiam Achillis Æschyli. Hujus Aristarchi Tragici meminere Athenæus, Suidas, Stobæus secundo Physicorum. Achillis Aristarchi Tragœdiæ habes mentionem apud Plautum. Isidorus: 'Tragœdias fere om-

Prolato ære apud Ennium significat scuto ante se protento.[19] [PAUL.

Proletarium[r] capite censum dictum, quod ex his civitas constet, quasi proles progenie. Idem et proletanei.[20]

Prologium,[s] principium, proloquium. Pacuvius: Quid est? nam me examinasti prologio tuo.

Prolugere[t] dicuntur, qui solito diutius lugent.

Promellere,[u] litem promovere.

19 Vide Notas.—20 Vet. lib. *Item et prolectanti.*

NOTÆ

nes ex Græcis transtulit Ennius, plurimas Euripidis: nonnullas Aristarchi.' *Jos. Scal.*

Prolato ære] *Ære*, id est, Clypeo: quia ex ære fiebant. Virg. I. Æneid. 'Ære cavo clypeum magni gestamen Abantis.' *Prolato*, id est, protenso, projecto. Sic apud Macrob. 'projecta scuta,' protensa, prolata, ictibus objecta. Achilles autem Aristarchi dictus ad differentiam Achillis Æschyli, ut optime Scaliger. *Dac.*

Post *Prolato*, non dubium est quin hæc, quæ subjiciam, hic desiderentur: *Parret dicendum existimant: quam consuetudinem ostendit formula, quæ est*, PARRET. *Ab eo Parra avis sinistra. Et ejus significatio eadem.* De verbo *Parret* gemino *rr* vide supra. Parram ait dictam, quia parreat, hoc est, appareat, et sese objiciat obviam prætereuntibus: inauspicatam autem fuisse, et ἐνόδιον adversum auspicium facere solitam, vel unus Horatius testis suffecerit: 'Impios parræ recinentis omen Ducat.' *Jos. Scal.*

[r] *Proletarium*] *Proletarii* et *proletanei*, ut 'extrarii' et 'extranei.' *Proletarii* autem dicti in plebe Rom. tenuissimi, qui non amplius quam quingentium æris in censum deferebant, et prole tantum juvabant rempublicam. Sed diversi tamen a capite censis, qui nullo aut perquam parvo ære censebantur, sed capite tantum: unde et 'capite censi.' Utrique quidem in unam et imam classem a Tullio rege conjecti, majoris tamen honoris erant et re et nomine *proletarii*, quam capite censi, quorum extremus census fuit asses trecenti septuaginta quinque. Vide Gellium lib. XVI. c. 10. *Dac.*

[s] *Prologium*] Προλόγος, προλόγιον, prologus, prologium. Ut ἔξοδος, ἐξόδιον, Exodus, exodium. Vide 'exodium.' *Prologus* autem proprie præfatio quædam fabulæ, in qua vel poëta excusatur, vel fabula commendatur: *Prologium* vero cum argumentum fabulæ tantum describitur. *Id.*

[t] *Prolugere*] *Pro*, id est, porro, in longum. Tamen hujus significationis exempla desidero. *Idem.*

[u] *Promellere*] *Mellere*, seu *melere*, antiquum verbum a Græco μέλλειν. Cujus vestigia supersunt in voce 'Remeligines.' *Jos. Scal.*

Promellere] Pro *lituum provere*, lego *litem promovere*. *Provere* compendiose pro *promovere*. *Promellere* autem est procrastinare, producere, a *mello*, moror, quod a Græco μέλλω. Inde *remellere*, sive *remelere* unico *l*, remorari,

Prome*llere, Verrius ait significare* lituum provere.[1] [FEST.

Promenervat [x] item pro monet (in Saliari carmine.)

Promerion,[2] [y] præcipuum, præter ceteros meritum: aut pro medium, hoc est, participat, ut pro indiviso dicimus.

Promiscam [z] dicebant promiscue.[3] [PAUL.

Promissus [a] capillus dicitur longus: item barba promissa, velut porro missa.

Promonstra,[b] prodigia.

Promulco [c] agi dicitur navis, cum scaphæ [4] ducitur fune.

Promulgari [d] leges dicuntur, cum primum in vulgus eduntur, quasi provulgari.

1 Legit Dac. *litem promovere.*—2 Vet. lib. *Promorion:* et mox *medio* pro *medium.*—3 Vet. lib. *dicebant pro promissione.*—4 Pro *scaphæ* quidam substituunt *scapha;* pessime, judice Dac.

NOTÆ

a quo et *remeligines* dictæ, quæ a *remorando, remoræ.* Dac.

[x] *Promenervat*] A *Menerva*, menervare et promenervare. Vide 'Minerva.' Illud *item* non mutandum est, ut viris doctis visum fuit. Nam hocce caput continuo post *præceptat*, et *pa pro parte* legebatur, ubi de Saliari carmine. *Idem.*

[y] *Promerion*] Corruptissimus locus, siquis alius. Legendum ita haud dubie: *Promerito, præcipuum, præter ceteros meritum, ut pro medio, hoc est, participem, et pro indiviso dicimus.* Quæ verba quantum Latini sermonis intererat, salva, atque incolumia mansisse, nemo non videt. *Jos. Scal.*

Promerion] *Promedio* dicebant pro participe, quia pars est dimidium. Vide quæ notamus Od. I. Horat. *Dac.*

[z] *Promiscam*] A *misceo* dixere, 'miscus' et 'miscuus:' 'promiscus' et 'promiscuus.' A *promiscus, promiscam.* Plaut. Pseud. IV. 5. 'Ut mea lætitia lætus promiscam siet.' Varro: 'Cetera promiscam voluit communia haberi:' dicebant et *promisce.* Plaut. Pers. V. ult. 'Promisce hunc volo ludificari.' *Idem.*

[a] *Promissus*] Gloss. Cyril. 'προβάλλω, promitto.' Item 'προπέμπω, Promitto.' Item, 'καθειμένος, ἐπὶ γενείου. Promissus. Promissaque barba. Virgilius in Bucol.' *Idem.*

[b] *Promonstra*] A *pro*, id est, præ, et *moneo.* Idem.

[c] *Promulco*] Mihi mirum videtur *promulco* dici trahi navem, cum id Græco verbo *remulco* agi dicatur, παρὰ τὸ ῥυμουλκεῖν. *Jos. Scal.*

Promulco] Vide 'remulco.' *Dac.*

[d] *Promulgari*] Addendum esset, *ante quam accipiantur, vel ferantur.* Neque enim de legibus acceptis jam a populo id recte dicitur. Sed cum trinundino die propositæ sunt, totoque illo tempore antequam suffragatum sit. *Ant. Aug.*

Promulgari] Quasi *provulgari.* Becmannus a Græco προμολογέω, a πρὸ ἐμοῦ et λόγος. Alii a μύλλειν, quod

Pronubæ[e] adhibebantur nuptiis, quæ semel nupserunt, causa auspicii : ut singulare perseveret matrimonium.

Pronubæ adhibentur nuptis[5] quæ semel nupserunt, [FEST. ut matrimonia paupertatem auspicantes.[6]

Pronurus,[f] nepotis uxor. [PAUL.

Prop.[g] . . . . . . sta dolia ait dici [FEST. Labeo, quod . . . . r. . . . .

Propages[h] propagines[7] a propagando, ut faciunt [PAUL. rustici, cum vitem vetulam supprimunt, ut ex ea una plures faciant.

Propatulum, late patens, atque apertum ; et patuli [FEST. boves, quorum cornua in diversum supra[8] modum patent.

Properam pro celeri, ac strenua dixisse antiquos testimonio est Cato, cum ait in libro de re militari : Tertia e castris eductio celeris, properaque est.

Properam, celerem, strenuamque significat. [PAUL.

Properare[i] aliud est, aliud festinare : qui unum [FEST.

5 Vet. lib. *nuptiis.*—6 Dac. legendum monet, ut viri docti, *matrimonii perpetuitatem auspicantes.*—7 Vet. lib. *progenies vocati et propago.*—8 Vet. cod. *super.*

NOTÆ

est, ore indicare, teste Eustathio. Sed Festum sequor. *Dac.*

[e] *Pronubæ*] Tertullianus in libro exhortatorio ad castitatem : 'Monogamia apud Ethnicos in summo honore est, ut et virginibus legitime nubentibus univira pronuba adhibeatur : et sic auspicii initium est.' Servius in schedis : 'Varro pronubam dicit, quæ ante nupserit, et quæ uni tantum nupserit.' Catullus : 'Vos unis senibus bonæ Cognitæ bene fœminæ Collocate puellulam.' *Jos. Scal.*

[f] *Pronurus*] Glossæ Cyrilli : 'ἐγγόνου γαμετὴ, pronurus.' Œnone erat pronurus Laomedontis. *Dac.*

[g] *Prop.* . .] Amplius schedæ : *prop. . . . sta dolia ait dici Labeo quod . . . . r . . . . . . tur . . . . . . do . . . .* . . . quos hiatus ne Sibylla quidem expleverit. *Idem.*

[h] *Propages*] Sic 'compages,' 'impages.' *Idem.*

[i] *Properare*] Vide Verrium in Incertis ex Gell. lib. XVI. cap. 14. *Ant. Aug.*

Properare] Verba, quæ hic posita sunt, non sunt Festi, sed Catonis, quæ integriora ab Isidoro cum sui auctoris nomine citantur ita : 'Marcus Cato : Qui unum quodque matu-

quodque mature transigit, is properat; qui multa simul incipit neque perficit, is festinat.

Properus antiquos dixisse pro celer, testimonio est qualitatis adverbium, quod est propere.

Properus, celer: unde adverbium propere. [Paul.

Propetrare,[k] mandare, quod perficiatur: nam impetrare est exorare, et perpetrare perficere.

Prophetas dicebant veteres antistites fanorum, oraculorumque interpretes.

Prophetas[l] in Adrasto Julius nominat antistites [Fest. fanorum, oraculorumque interpretes: cum capita viridi lauro velare imperant prophetæ, sancta ita caste qui putant[9] sacra.

9 Vir doct. in marg. ed. Scal. conjicit *purgant* vel *parant*.

NOTÆ

re transigit, properat: qui multa simul incipit, nec perficit, is festinat. Ego unum quodque, quod adortus eram, transigebam.' *Jos. Scal.*

Properare] Ejusdem Catonis verba citat Gellius lib. XVI. cap. 14. ex ejus oratione quam de suis virtutibus scripsit. Locum adi. Vide et Nonium. *Festinare* igitur est, temeraria et præcipiti celeritate aliquo contendere: *properare*, cito et strenue progredi, ut mature perficias quod intendis. Idem quod *maturare*. Virg. IV. Georg. 'Multa forent quæ mox cœlo properanda sereno Maturare detur.' Sallust. Jugurth. 'Animo cupienti nihil satis festinatur.' Nonius ita distinguit, ut *properare* sit animi ad res aliquas contendentis, *festinare* corporis necessitatibus obsequentis. Sed hæc Veterum auctoritate refelluntur, apud quos *properare* et *festinare* promiscue accelerare significant. Virg. IV. Æn. 'Et mediis properas aquilonibus ire per altum.' Et lib. II. 'Festinate viri, nam quæ tam sera moratur Segnities?' Plautus, 'properate prandium.' Ennius, 'Festivum festinant diem.' Virg. XII. Æneid. 'Arma citi properate viro.' Sallust. 'Solas festinate.' Lego *soleas festinate*. Dac.

[k] *Propetrare*] Quasi *ante patrare*, providere ut aliquid agatur, perficiatur. *Idem.*

[l] *Prophetas*] Colloca versus Julii Cæsaris suo ordine: *Cum capita viridi lauro velare imperant Prophetæ, sancta caste qui purant sacra. Purare* a *purus*, ut 'piare' a 'pius.' De hoc C. Julio Asconius in Scauriana: 'Idem inter primos temporis sui oratores, et tragicus poëta bonus admodum habitus est. Hujus sunt enim Tragœdiæ, quæ inscribuntur Julii.' De eodem C. Julio Cicero in Bruto: 'Sunt ejus aliquot orationes, ex quibus, sicut ex ejusdem Tragœdiis, lenitas ejus sine nervis perspici potest.' *Jos. Scal.*

Prophetas] A πρόφημι, id est, profari, prædicere, προφήτης, propheta: et

Propius sobrino[m] mihi est consobrini mei filius, et consobrinæ meæ filia,[10] et patris mei consobrinus, et matris meæ consobrinus.

Propius sobrino mihi est consobrini mei filius, et [PAUL. patris mei consobrinus.

Propriassit, proprium fecerit.

Propter viam[n] fit sacrificium, quod est proficiscendi [FEST. gratia, Herculi, aut Sanco,[11] qui scilicet idem est Deus.

10 Id. ibid. *filius.*—11 Id. ibid. *Sango.*

NOTÆ

sic apud Gentiles dicti antistites fanorum et oraculorum interpretes, et præcipue sacerdotes Ægyptii Macrob. lib. VII. Sat. cap. 13. 'Adeo verum, ita ut dicis Ægyptios opinari, ut ego sacerdotes eorum, quos prophetas vocant, cum in templo vidissem.' Unde et Antinoum in Antinopoli Ægypti urbe prophetas habuisse legimus, ubi, prophetæ nihil aliud sunt quam sacerdotes; ut vice versa in illo Virgilii VI. Æneid. de Orpheo: 'Necnon Threicius longa cum veste sacerdos.' Sacerdos, id est, propheta, qui et ipse nihil aliud est quam poëta. *Dac.*

[m] *Propius sobrino*] Frequentior usus jurisconsultorum patris vel matris consobrinum ita appellat. Vide Caium, et Paulum lib. XXXVIII. Digest. tit. de gradibus. *Ant. Aug.*

Propius sobrino] Caius lib. I. D. de grad. et adfin. 'Propior sobrino, propior sobrina sunt, patrui magni, amitæ magnæ, avunculi magni, materteræ magnæ filius filia.' Paulus lib. X. § 9. D. de grad. 'Personæ quas enumeravimus a patrui magni filio, ei, de cujus cognatione quæritur, propius sobrinis vocantur. Nam, ut Massurius ait, quem quis appellat propiorem sobrino, qui est patris matrisve consobrinus aut consobrina, ab eo consobrini consobrinæve filius filia nominatur.' Item paulo post: 'His omnibus, quod a patrum nepote proposuimus, is, de cujus cognatione quæritur, propius sobrino est: nam patris vel matris eorum consobrinus est.' *Dac.*

[n] *Propter viam*] Videndus locus Catonis apud Macrob. lib. III. Saturn. de eo, qui bona sua comedisset, et domum, quæ sibi reliqua erat, incendio amisisset: 'eum enim propterviam fecisse dicebat.' In eo enim sacrificio mos fuit, ut si quid ex epulis superfuisset, igne consumeretur. Sed illic a Macrobio protervia appellatur. Sic Laberius apud Nonium: 'Visus ac nocte bidentis propterviam facere.' *Ant. Aug.*

Propter viam] De hoc satis alibi. Fiebat autem Herculi: apud cujus aram omnia, quæ profanabantur, absumi necesse erat, ut supra in 'Porricere' vidimus. Nam ridiculum putare in sacrificio propter viam tantum id fieri; cum epulum propter viam profanetur Herculi, et omnia, quæcumque Herculi profanabantur, consumi necesse erat. Vide Varronis verba, quæ supra in 'Porricere' adduximus. *Jos. Scal.*

Propter viam] Peregre profecturi Herculi sacrificabant in culina quæ

Profecturi viam Herculi aut Sanco[12 o] sacrificabant. [PAUL.

Propudianus[13] porcus[p] dictus est, ut ait Capito [FEST. Atteius, qui in sacrificio gentis Claudiæ velut piamentum, et exsolutio omnis contractæ religionis est.

Propudium[q] dicebant, cum maledicto[14] nudare [PAUL.

12 Vet. cod. *Sonio* vel *Fauno*. Vir doct. in marg. ed. Scal. conjicit *Sango* vel *Sancto*.—13 Vet. cod. *Propudi ait*.—14 Vir doct. conj. *quum cum maledicto*. Vet. lib. habet *maledicto*.

NOTÆ

ejus ædi juncta erat. Cujus mentio in hac inscriptione :

HERCULI SANCO SACRUM SER. SULPITIUS TROPHINUS ÆDEM ZOTHECAM, CULINAM PECUNIA SUA A SOLO RESTITUIT. IDEMQ. DEDICAVIT K. DECEM. L. TURPILIO DEXTRO, M. MÆCIO RUFO COSS. EUTUCHIUS SER. PEREGRINANTIB. CURAVIT.

In eo sacrificio, si quid ex pollucta dape reliquum erat, id omne igni absumebatur : unde Jocus Catonis apud Macrob. l. III. de eo qui bona sua comedisset, et domum, quæ sibi reliqua erat, incendio amisisset, eum enim ‘propterviam fecisse’ dicebat, quod comesse non potuerit id combussisse. Sic apud Plautum Rud. I. 2. Sceparnio ut aliquos naufragium omnium bonorum fecisse significet, ait eos propter viam ad prandium vocatos : ‘ut mea est opinio, Propter viam illi sunt vocati ad prandium.’ Propter viam sacrificare Græcis ἐξιτήρια θύειν. Inde autem sacrificium illud ortum notavit nobilissimus Huetius in demonstratione Evangelica, nempe e sacrificio Paschæ facto a Judæis ex Ægypto profecturis, propter viam nimirum quam in Chanaan capessebant. *Dac.*

o *Herculi aut Sanco*] Hercules idem Sancus a Sabinis dictus. Varro l. IV. ‘Ælius Gallus dius fidius, Dijovis filius, ut Græci διόσκουρον Castorem : et putabant hunc esse Sancum a Sabina lingua, et Herculem ab Græca.’ Inde Lactantius lib. I. cap. 15. ‘Sabini Sancum, Romani Quirinum,’ &c. Hercules, *Sancus*, Fidius, et Semo dictus. Ovid. lib. v. Fast. ‘Quærebam nonas Sanco Fidiove referrem, An tibi, Semo pater : cum mihi Sancus ait : Cuicumque ex istis dederis, ego nomen habebo : Nomina terna fero, sic voluere Cures.’ Livius ‘Semonem Sancum’ vocat lib. I. sect. 20. ‘Bona Semoni Sanco censuerunt consecranda.’ Idem et ‘Sanctus’ dictus Propert. lib. IV. El. 10. ‘Sancte pater, salve, cui jam favet aspera Juno, Sancte, velis libro dexter adesse meo.’ *Idem.*

p *Propudianus porcus*] Quia in eum propudia, id est, καθάρματα conjiciebant. Sic apud Athenienses porcillus, qui ad expiationem immolabatur, κάθαρμα dictus. Schol. Aristoph. in Acharn. τὸ δὲ θυόμενον χοιρίδιον ἐπὶ καθάρσει τῶν τόπων κάθαρμα ἐκαλεῖτο. Id est : ‘Mactatus autem porcus ad expiationem locorum κάθαρμα dicebatur.’ Vide Hesych. in voce Κάθαρμα. De sacro Claudiæ familiæ vide infra in ‘Saturno.’ Macrob. lib. I. cap. 16. ‘Sunt præterea feriæ propriæ familiarum, ut Claudiæ familiæ, et si quas ferias proprias quæque familia ex usu domesticæ celebritatis observat.’ *Idem.*

q *Propudium*] Non dubium quæ

turpitudinem volebant, quasi porro pudendum: quidam propudium putant dici, a quo pudor et pudicitia procul sint.

. . . . procul sint.[r] [FEST.

Prorsi[s] limites appellantur in agrorum mensuris, [PAUL. qui ad orientem directi sunt.

Prorsi *limites appellantur in agrorum mensuris qui* [FEST. *directi sunt ad orientem.* . . . .

. . . .

Prorsum[t] ponebant pro recto. [PAUL.

Prorsus, porro versus.

Prorsus[u] porro vorsus, nisi forte ex Græco πρός.[15] [FEST. Cato de feneratione legis Juniæ: Camerini cives nostri oppidum pulchrum habuere, agrum optimum, atque pulcherrimum, rem fortunatissimam: cum Romam veniebant, prorsus devertebantur pro hospitibus ad amicos suos.

15 Ed. Scal. πρό.

NOTÆ

Græcis καθάρματα, ea Latinis *propudia* dicta. Inde homines sceleratos, ut Græci καθάρματα, sic Romani eosdem *Propudia* vocarunt. *Jos. Scal.*

Propudium] Plaut. Curcul. 'Quid ais propudium.' Quæ Græcis καθάρματα, ea Latinis *propudia* dicta. Inde homines sceleratos, ut Græci καθάρματα, sic Romani eosdem *propudia* vocarunt, ut monuit Scaliger. *Dac.*

[r] . . . *procul sint*] Hic verba Festi coaluerunt cum Pauli Epitome: repetendum igitur *Propudium dicebant, &c.* Nihil certius. *Idem.*

[s] *Prorsi*] De hoc verbo ad Ausonium diximus. Significat rectum, et prolixum: unde tunica prolixis villis, prosa tunica. Glossarium: 'Prosa, pexa tunica, πεξὸν ἱμάτιον.' *Prorsus* ergo, εὐθὺς, et *prorsum*, εὐθύ. ut in exemplo Catonis: 'Prorsus devertebantur pro hospitibus ad amicos suos.' *Prorsus*, εὐθύ. *Jos. Scal.*

Prorsi...] Prorsi limites secundum agri longitudinem ab æquinoctiali occasu, ad ortum æquinoctialem directi, ideoque *ortivi* dicti et *antici.* Vide 'prorsus.' *Dac.*

[t] *Prorsum*] Vide 'prorsus.' *Idem.*

[u] *Prorsus*] Quasi *proversus*, id est, *ante versus*, et *prorsus*, id est, recta. Unde adjectivum *prorsus, a, um*, pro recto. Inde 'prorsi limites,' *prorsa*, suppl. *oratio*, et *prorsa Dea*, quæ rectos partus educeret. Ex *prorsus* postea fecere *prosus*, ut a 'rursus,' 'rusus:' a 'sursum,' 'susum,' &c. Et inde *prosa, prose:* quam vocem Latinam esse perperam negant viri docti. *Idem.*

Prosapia,[x] progenies, id est, porro sparsis, et quasi [PAUL. jactis liberis; quia sipare [16] significat jacere, et disjicere.

Prosedas [y] meretrices Plautus appellat, quod ante stabula sedeant: eædem et prostibulæ.

Prosequium a prosequendo: obsequium ab obsequendo dicuntur.

Prosicium,[z] quod prosecatum projicitur.[17]

Prosimurium [18] [a] pontificale, pomerium ubi pontifices auspicabantur: dictum autem pomerium, quasi promurum,[19] id est, proximum muro.

16 Vet. lib. *sutare.* Vide Not.—17 Scribendum monet Ursin. *porricitur:* et ita legendum putat Dac.—18 Vet. lib. *Posmurium.*—19 Vet. lib. *post murum.*

NOTÆ

[x] *Prosapia*] *Prosapia* et *prosapies* a *sipando,* id est, jaciendo. Sed vix invenias *i* mutatum in *a*, nimirum pro *sipare* dicebant *supare,* et a *prosupare, prosapia:* frequenter enim *u* abit in *a.* Et hoc magis placet quam *prosapiam* dici, quasi προπαππίαν, ut Henr. Stephano placebat. In fine vox excidit: lego: *quia sipare significat jacere, et dissipare disjicere.* Idem.

[y] *Prosedas*] Plaut. Pœnul. I. 2. 'an te ibi vis inter istas vorsarier Prosedas, pistorum amicas, reliquias alicarias.' *Idem.*

[z] *Prosicium*] Scribendum *porricitur* pro *projicitur.* Nonius in 'Prosices.' *Ful. Ursin.*

Prosicium] Glossarium: 'Proscle, ἀκροθίνια.' lege, *Prosiciæ:* item 'Prosiciæ, αἱ τῶν θυμάτων ἀπαρχαί.' *Jos. Scal.*

Prosicium] Ut insicium, insecta caro, inquit Turnebus, sic prosicium, &c. Tamen nusquam legi puto *prosicium* in neutro genere sed *prosicia* et *prosicies.* Gloss. 'prosiciæ, αἱ τῶν θυμάτων ἀπαρχαί.' Varro undecimo rerum divinar. 'Prosiciem extorum vel in mensam porricere.' A *prosecando* autem *prosiciæ,* ut ab 'insecando,' 'insiciæ.' Varr. lib. IV. 'Insicia ab eo quod insecta caro, ut in carmine Saliorum est: quod in extis dicitur nunc prosectum.' Per 'prosectum' prosicias Varro intelligit, quæ etiam 'prosecta' dicebantur. In fine legendum puto, *porricitur:* Deo enim offerebantur *prosiciæ.* Arnob. lib. VII. adversus gentes: 'Quod si omnes has partes, quas prosicias dicitis, accipere Dii amant, suntque illis gratæ, vel voluptatis alicujus vel dulcedinis sensu, quid intercedit, quid prohibet, ut non semel hæc omnia totis cum animantibus inferatis?' *Inferatis,* id est, porriciatis, in aram indatis. *Dac.*

[a] *Prosimurium*] Tacit. lib. XII. 'Pomœrium urbis auxit Cæsar' (de Tib. Claudio intelligitur) 'more prisco, quo iis, qui protulere imperium, etiam terminos urbis propagare datur. Nec tamen duces Romani, quanquam magnis nationibus subactis, usurpaverant, nisi L. Sylla et Divus Augustus.' Et postea: 'Quod pomœrium Ro-

*Prosimu*rium esse ait Antistius *in commentario* [FEST. *Juris ponti*ficalis pomerium, id est, *locum proximum muro*. Cato: Olim quidem omn*es auspicabantur extra Aven*ti-num, nunc etiam intra ædi*ficia: dictum autem pomœrium* quasi promœrium: solet *autem iis potissimum dari* jus [20]

20 Ed. Scal. *rus*.

NOTÆ

mulus posuerit, noscere haud absurdum reor,' &c. Hujus rei extat memoria Romæ in marmoreo cippo. POMERIVM autem in eo scriptum est, non POMŒRIVM, neque POMÆRIVM. Vidend. Varro lib. IV. de Ling. Lat. et Gell. lib. XIII. cap. 14. Ex his Festi verba intelligere et sarcire poteris aliqua ex parte. *Ant. Aug.*

Prosimurium] Infra: *Prosimurium esse ait Antistius in Commentario juris Pontificalis pomerium, id est, post murum, ut ait Cato: Olim quidem omne post murum intimum, nunc etiam intra ædificia pomerium, quasi promerium solet dici.* Reliqua ne Sibylla quidem divinaverit. Quod ait Paulus de Pontificali pomerio, id tractabatur in linea, quæ est harum reliquiarum decima septima. *Jos. Scal.*

Prosimurium] *Promœrium, prosmurium, prosimurium.* Ita enim literas *s* et *i* addebant aliquando. Sed omnino *pomœrium* est a *post* et *mœrus*, ut a 'post' et 'meridie,' 'pomeridianus:' et ita Fest. in fine. Varro lib. IV. 'Postea quod fiebat orbis, urbs. Principium quod erat post murum pomœrium dictum; ejusque ambitu auspicia urbana finiuntur.' Verum quia inter viros eruditos magna olim quæstio fuit, et adhuc quotidie est, intrane vel extra urbem, an etiam ubique *pomœrium* fuerit, de eo mihi paucis agendum existimavi. Intra urbem *pomœrium* fuisse hic aperte tradit Festus, idem et Varro loco supra laudato. Pollux etiam lib. IX. ait urbem ingressis omne illud spatium intra muros, intra mœnia, pomœrium dictum. Idem Plutarchus in Romulo, idem et Gellius lib. XIII. cap. 14. Qui ex augurum libris Festi verba fere omnia ad verbum adducit. Sed aperte dissentit Livius lib. I. sect. 44. 'Inde deinceps,' inquit, 'auget Esquilias' (Ser. Tullius), 'ibique ipse, ut loco dignitas fieret, habitat. Aggere et fossis et muro circumdat urbem: ita pomœrium profert. Pomœrium, verbi vim solam intuentes, post mœrium interpretantur esse: est autem magis circa murum locus; quem in condendis urbibus quondam Etrusci, qua murum ducturi erant, certis circa terminis, inaugurato consecrabant: ut neque interiore parte ædificia mœnibus continuarentur, quæ nunc vulgo etiam conjungunt, et extrinsecus puri aliquid ab humano cultu pateret soli. Hoc spatium, quod neque habitari, neque arari fas erat, non magis quod post murum esset, quam quod murus post id, pomœrium Romani appellarunt, et in urbis incremento semper, quantum mœnia processura erant, tantum termini hi consecrati proferebantur.' Hæc Livius. Quæ omnia facile perculsa ruent, si Festi et aliorum ejusdem partium rationes enucleemus et perpendamus. Primum quidem ex Festo, Varrone, et augurum libris pomœrium est locus in-

pomerii proferendi, *qui populum Romanum agro de hostibus capto auxerunt: antiquissimum Romuli pomœrium Palatini montis radicibus terminabatur: portulit id Ser. Tullius rex. Item L. Cornelius Sylla dictator imitatus, ut videtur, Tullium Regem proferre temptavit. Sed pomœrium*

NOTÆ

tra agrum effatum, per totius urbis circuitum pone muros regionibus certis determinatus, qui facit finem urbani auspicii. Agrum effatum intra mœnia fuisse notum est, at intra eum fuit pomœrium, immo etiam et pomœrium finem urbani auspicii faciebat. Ait Festus ex Catone, antiquos extra Aventinum auspicari solitos fuisse, postea intra ædificia. Extra Aventinum auspicabantur ante Romam scilicet conditam et pomœrium consecratum, effatum. Sed postea consecrato pomœrio, intra ædificia, id est, intra urbem, pomœrium. Atque ita Catonis locum intelligendum nemo non videt. Addit Festus antiquum pomœrium Palatini montis radicibus terminatum, cui adsentiens Tacitus ait: 'certis spaciis a Romulo interjectos fuisse lapides per ima montis Palatini,' scilicet lapidibus istis Romulus vice murorum usus, ut intra eos terminaretur pomœrium, et ita etiam olim fiebat; designato muro statuebantur cippi vel lapides qui pomœrio et auspiciis facerent finem. Subjicit tandem Festus iis tantum proferendi pomœrii jus datum, qui populum Rom. agro de hostibus capto ditaverant. Atqui nihil tale unquam de muris cautum fuisse certum est, et cuivis muros ampliandi fuisse semper potestatem datam. Ampliari igitur poterant muri non ampliato pomœrio. Ita est: Audi Flavium Vopiscum de Aureliano: 'His actis,' inquit, 'cum videret posse fieri, ut aliquid tale iterum, quale sub Gallieno evenerat, proveniret, adhibito consilio Senatus muros urbis Romæ dilatavit. Nec tamen pomœrio addidit eo tempore, sed postea. Pomœrio autem nemini principum licet addere, nisi ei, qui agri Barbarici aliqua parte Romanam remp. locupletaverit. Addidit autem Augustus, addidit Trajanus, addidit Nero sub quo Pontus Polemoniacus, et Alpes Cottiæ Romano nomini tributæ.' Vides Aurelianum muros ampliasse, non promotis pomœrii terminis, idque satis evincit intra mœnia, pone muros pomœrium fuisse. Nam alioqui, si ante muros pomœrium fuisset, qui potuisset Aurelianus muros dilatando pomœrii terminos suo loco relinquere? his addo ex Lælio Felice apud Gell. lib. xv. cap. 27. centuriata comitia intra pomœrium fieri nefas esse, quia exercitum extra urbem imperari oporteat, intra urbem imperare jus non sit: propterea centuriata in Campo Martio haberi. Atque hæc de Romano pomœrio quod viris doctis satis hactenus ignoratum, inter quos fuere, qui audacter affirmarent antiquum illud pomœrium extra urbem fuisse. Qui, si iis Augurum, Varronis, Pollucis, et Plutarchi verba, a me superius allata et explicata, minus perspecta sunt, vellem equidem vel solam vim vocis pomœrii sedulo perpendissent, atque ita nunc, si cum Livio adessent, responderent de exercitu obsidione urbem cingente, numquid ille post murum sedere videretur. Certo suo aliter pronuntiarent ac ab

cum locus sit qui finem Urbani auspicii faciat, intra agrum effatum certis regionib. terminatus ad captanda auspicia, quem liceat proferre, nemo tamen Aventinum, cum pomœrium protulit intra mœ*nia inclusit, cujus rei causa illa probatur, quod* Remus *in eo auspicaverit, avesque irritas habuerit :* in se*quenti autem ætate inclusum aiunt. Pomœrium* si ta*ctum a privatis fuisset, pœna statuta erat.* Pontifi*cale pomœrium appellabant locum illum* agrumq*ue pone murum, in quo pontifices su*a consti*tuerent hospitia : cum autem pomœrium profer*retur, tum *augures publicos* P. R. *hæc verba præi*re solitos : *Dii tutelares Urbis pomœrium hoc ne m*inus, majusve *faxitis : sed iis quib. terminatum e region*ibus effereatis. *dictum autem videtur pomœrium* veluti post mœ*ros, id est, quod esset retro et in*tro muros Urbis.

Prosita,[1] [b] proposita. [PAUL.

Prospera [c] *quænam* [2] *nomina usurpabant antiqui, in* [FEST. E declina*ta, ut præfiscine extrema produ*cta syllaba, *videlicet ut occurrerent fascino,* ut ait L. Cin*cius, quod etiam fieri consuevit in* familiæ pur*gandæ sacro*. . . . .

1 Dac. scriptum fuisse putat *Posita*.—2 Ed. Scal. *quædam*.

NOTÆ

iis factum est. Neque enim spatium illud, quod ante muros fuit, magis *pomerium* dici possit, quam exercitus post muros sedere, qui ante mœnia castra metatus est. *Dac.*

[b] *Prosita*] Nihil hic video : puto scriptum fuisse *Posita*. 'Ponere' pro 'proponere.' Et ita est. *Idem.*

[c] *Prospera*] Interpretem desiderat. *Ant. Aug.*

Prospera] Fortasse dicebat, prospera quædam nos usurpare solere nomina præfiscinæ, quod declinatum sit extrema producta syllaba, ut occurramus fascino, ut ait L. Cincius, quod fieret etiam in familiæ purgandæ sacro. His non absimilia scripsisse mihi videtur Plinius : 'cur publicis lustris etiam nomina victimas ducentium prospera legimus? cur et fascinationibus adoratione peculiari occurrimus? Titinius Setina : 'Paula mea, amabo, pollulam laudem addito Præfiscini.' Charisius subdit interpretationem : 'ne puella fascinetur.' *Præfiscini* ergo aliquid fieri aut dici erat, cum facto, aut dicto aliquo, fascino occurrebatur. Ait declinatum in *e* producta : quia nonnulli, ut puto, existimabant esse vocativi casus, ut supra 'Numere' dictum est a quibusdam corripi in ultima syllaba, et vocandi casu dictum. Gellius ex veteri codice lib. x. cap. 24. loquens de Diequinti : 'Extremam istius vocis syllabam tum per e, tum per i,

Prospices,[3] [d] prospice.[4]
Prosumia,[e] genus navigii speculatorium parvum. [PAUL.
Protelare,[f] longe propellere : ex Græco videlicet τῆλε, quod significat longe.

3 Legendum monet Dac. *Prospica.*—4 Jos. Scal. in marg. notavit, hæc quidem esse Festi, sed non ex vet. lib. sumta.

NOTÆ

scriptam legi: nam sane quam consuetum Veteribus fuerat, literis iis plerumque uti indifferenter: sicuti præfiscini et præfiscine, proclivi et proclive, atque alia item multa hoc genus varie dixerunt.' Idem habet vetus Macrobii codex. At in vulgatis 'pristini' et 'pristine,' pro 'præfiscini,' 'præfiscine,' editum est. *Jos. Scal.*

Prospera] Plinius: *Cur et fascinationibus adoratione peculiari occurrimus?* Titinius Setina: *Paula mea, amabo, pollulam laudem addito præfiscini.* Citat Charisius et subdit, *ne puella fascinetur.* Plaut. Asinar. 'Præfiscin' hoc nunc dixerim, nemo etiam me accusavit, Merito meo.' Ait Festus 'præfiscine extrema producta,' quia nonnulli, ut puto, existimabant esse vocativi casus, ut supra 'numere' dictum est a quibusdam corripi in ultima syllaba, et vocandi casu dictum. Gellius ex veteri codice lib. x. cap. 24. loquens de diequinti: 'Extremam istius vocis syllabam tum per *e*, tum per *i*, scriptam legi: nam sane quam consuetum veteribus fuerat, literis iis plerumque uti indifferenter sicuti præfiscini et præfiscine, proclivi et proclive, atque alia item multa hoc genus varie dixerunt.' Idem habet vetus Macrobii codex. At in vulgatis *pristini*, et *pristine*, pro *præfiscini præfiscine* editum est, ut monuit Scaliger. Sed ait Festus 'extrema producta,' grammaticorum more, qui cum syllabam vel corripi dicunt, vel produci, sæpe ejus tantum vocalem vel eta esse innuunt, id est, *e* longum, vel epsilon, id est, *e* tenue. Sic supra Festus in 'Ergo,' 'Lustra,' 'Muscedra,' 'pone,' 'quando,' &c. *Dac.*

[d] *Prospices*] Lege *Prospica.* Nævius: 'tibi prospica, ac dispice,' id est, prospice, dispice.

[e] *Prosumia*] Antiqui *protumia*, pro *portumia*, a Græco πορθμεῖον. *Jos. Scal.*

Prosumia] Cæcilius Meretrice: 'Cui gubernator propere vertit prosumiam.' Idem Æthrione: 'De nocte ad portum sum profectus prosumia.' Putat Scaliger antiquos *protumia* dixisse pro *portumia*, a Græco πορθμεῖον. Sed egregie fallitur, nam a *prosumendo, prosumia*: quod eam prosumerent speculandi causa. Unde et in Gloss. 'prosumia, κατασκοπῆς.' 'Speculatoria navis.' *Dac.*

[f] *Protelare*] Protelo ducere, id est, uno tenore ac ductu aratrum sive alia ducere, trahere, cui contrarium 'strigare.' Lucil. lib. VI. 'Quem neque Lucanis oriundi montibu' tardi Ducere protelo validis cervicibu' possent.' Et lib. XII. 'Hunc juga mulorum protelo ducere centum Non possunt.' Protelo ducere Græci dicunt ἀμπρεύειν et ἐξαμπρεύειν, a voce ἀμπρὸν, qui vice temonis inter medios boves tendebatur, ut hodie etiam aliquando; quare scriptor Glossarii *protelum* interpretatur ἔξαμπρον. Unde falso sibi persuaserunt viri docti *pro-*

*Prote*lare dicitur longe pro*pellere, ex Græco videlicet,* [FEST. *quod* est τῆλε, et signi*ficat longe.*

Protinam,[g] protinus. Terentius : Protinam conji- [PAUL. ciam me in pedes.

Provinciæ appellantur, quod populus Romanus eas provicit, id est, ante vicit.

Provorsum fulgur [h] appellatur, quod ignoratur [FEST. noctu an interdiu sit factum, itaque Jovi Fulguri,[5] et Summano fit, quod diurna Jovis, nocturna Summani fulgura habentur.

5 Vir doct. conjicit *Fulguratori.*

NOTÆ

telum esse lorum, quod alio nomine *cohum* dicitur. *Protelum,* et *protelo,* nihil aliud notat quam continuationem, tenorem, et est a τῆλε, *longe,* sive potius a *telo,* et *telum,* a τῆλε. quod etymon ex aliorum sententia refert Donatus. Notat igitur proprie, ut optime Voss. continuatam teli e balista impulsionem, sive cum prorsus aliquid longe truditur, velut telum balista emissum. Unde protelare, longe propellere, ejicere, fugare. Turpilius Lemniis : 'Propter peccatum pauxillum indignissime Patria protelatum esse sævitia patris.' Et Terent. Phorm. I. 4. 'Ne te iratus suis sævidicis dictis protelet.' *Idem.*

g *Protinam*] Terent. Phorm. 'Aliquid convasassem, atque hinc me conjicerem protinam in pedes.' Sic Nigidius et Donatus ; non *protinus.* Ant. Aug.

Protinam] Varr. lib. VI. 'In Lampadione (Nævius) protinam a protinus continuitatem significans.' Vide Nonium. Locus Terent. quem laudat Festus est Phorm. I. 4. 'Aliquid convasassem, atque tunc me conjicerem protinam in pedes.' Ibi tamen vulgo *protinus,* sed rectum esse *protinam* ostendit hic Festi locus et docet vetus interpres, qui Donatus dicitur. 'Protinam fuit,' inquit, 'et sic Nigidius legit.' *Dac.*

h *Provorsum fulgur*] Non sat video cur incertum fulgur *provorsum* dicatur, cum *provorsum,* sive *prorsus,* nihil aliud sit quam ἀντώπιον. Unice amplector Meursii conjecturam, qui putat Festum depravatis codicibus usum, vel adeo ipsum Paulum male suam epitomem instituisse. Quippe contracte scriptum fuerat *Controvorsum fulgur,* i. *controversum,* quod male in *provorsum* postea commutatum. Neque dubium est quin controversa fulgura recte dicta sint, de quibus controversia esset quo tempore cecidissent, sive diluculo, sive crepusculo, quæ tempora dieine an nocti annumerari debeant in incerto est. Lege infra *itaque Jovi fulguritori, et :* ideo autem Jovi et Summano sacrificabant, ne scilicet per ignorantiam peccarent, et ita religionem contraherent : sic cum Deos Deasne alloquebantur et ignorabant, ne eorum numen imprudentes læderent, primo dubitabant, deinde addebant *quicumque,* vel *quæcumque.* Virg. I. Æneid. 'O quam

Prox,[i] bona vox, velut quidam putant, significare videtur, ut ait Labeo de jure pontificio libro undecimo.

Prox, bona vox, ut existimo, quasi proba vox. [PAUL.

Prugnum [k] pro privignum.[6]

Pruina [l] dicta, quod fruges ac virgulta perurat.

PUBE [m] præsente, est populo præsente; συνεκδοχικῶς ab iis, qui puberes sunt, omnem populum significans.

Pube præsente, συνεκδοχικῶς, ab iis qui puberes sunt, omnem populum significant.[7] [FEST.

Pubes [n] adulescens, quinetiam plurium numerus ejusdem ætatis. [PAUL.

6 Vett. libb. *prunum, pronum, turium.*—7 Post hæc in ed. Scal. extat fragmentum: '*qua* . . . *susc.* . . . *dem* . . . *decidit* . . *conc.* . . . *ager* . . *eadem* . . *can* . . . *cetera loca.* . . *fulgura sacra.*'

NOTÆ

te memorem, virgo? namque haud tibi vultus Mortalis, nec vox hominem sonat, o Dea, certe: An Phœbi soror, an Nympharum sanguinis una? Sis felix, nostrumque leves quæcumque dolorem.' Immo etiam et cum illis numen notum erat, ex ejus πολυωνυμίᾳ nomen illud captabant, quod ei gratissimum foret: hinc intelligendus Horat. in Carmine sæculari, 'Rite maturos aperire partus Lenis Ilithyia, tuere matres: Sive tu Lucina probas vocari, Seu genitalis. Diva producas sobolem,' &c. Idem et Græci veteres, qui etiam, ne quem Deum honore debito defraudarent, Athenis aram ignoto Deo consecrarunt, de qua D. Paul. in Act. Apost. Multa ad hanc Veterum superstitionem possent referri. Sed ea per se satis monitus lector annotabit, morem tantum indicasse sufficiat. *Idem.*

[i] *Prox*] Proba vox: Pro vox, &c. *Idem.*

[k] *Prugnum*] *Privignus, pruignus, prugnus.* Vel potius *prigenus, prignus, prugnus.* Idem.

[l] *Pruina*] Ros concretus secundum Aristotelem, quasi 'pyrina,' ἀπὸ τοῦ πυρός. Vel secundum Festum, quasi 'perurina,' quomodo et Græcis dicitur αἶθρος, ab αἴθω, uro. *Idem.*

[m] *Pube*] Addit Festus verbis a Paulo in compendium redactis impuberem esse puberi contrarium: de pluribus vero dici solere: cum pube præsente, id est, testibus puberibus præsentibus, quid actum esse dicitur. Vide 'Pube.' *Ant. Aug.*

Pube præsente] Doctissimus Romanorum Virgilius inter alia reconditæ antiquitatis arcana et hoc posuit, cum ait 'puppesque tuæ, pubesque tuorum:' ex ea enim consuetudine dixit, cum exprimeret Homericum: Σύν νηΐτε σῇ, καὶ σοῖς ἑτάροισι. *Jos. Scal.*

Pube præsente] Plaut. Pseud. I. 1. 'Nunc ne quis dictum sibi neget dico omnibus, Pube præsenti, in concione, omni populo, Omnibus amicis notisque edico meis, In hunc diem a me ut caveant, ne credant mihi.' *Dac.*

[n] *Pubes*] Pubes adolescens, qui etiam vesticeps vocatur. Cui con-

Pubes adulescens *qui jam generare potest* vocatur: cui contrarium *est impubes. Pubes etiam et plurium numerus ejusdem ætatis* dici solet. [FEST.

Pubes et[8] ° qui pubem generare potest: is incipit esse a quatuordecim annis, fœmina a duodecim viri potens, sive patiens, ut quidam putant.

Pubes puer, qui jam generare potest: is incipit esse ab annis quatuordecim, fœmina viri potens a duodecim. [PAUL.

Publica pondera [p] *quibus populus Rom. uti solet* ex ea causa. in Junius . . . . [FEST.

8 Vir doct. in marg. ejusdem ed. conjicit *est.*

NOTÆ

trarium investis. Pubes et pro plurium puberum numero dici solet. Ita Festus. *Jos. Scal.*

° *Pubes et*] Lege, *Pubes, et Puber, qui generare potest.* Catullus in Galliambo: 'Ego puber, ego adulescens, ego ephebus, ego puer:' pro quo ineptissime excusum est, *Ego mulier, ego adulescens.* Idem.

p *Publica pondera*] Hic locus nunquam antea editus est, cum rerum conscriptarum esset utilis cognitio. Sunt tamen quædam obscuriora, quædam etiam mendosa. Ex plebiscito Siliano hic relato, constat vini *quadrantal* octoginta pondo statui: *congium* octavam partem ejus esse: ita decem pondo, et *sextarium*, quod sexta congii pars sit, duodequinquagesimam partem esse quadrantalis. Hæc pondera sunt liquidorum. Aridorum vero sexdecim *sextarii* in modio sunt. *Sextarius* autem hic æqualis est sextario vini, id est, ejusdem ponderis. Verba legis ita scripsimus, ut in antiquo libro reperimus cum his conjecturis, quas in margine posuimus. D. M. significat *dolo malo. Quadrantal,* sive amphoram vini esse octoginta pondo apparet ex Plin. lib. XIV. cap. 4. quo loco interpres Hermolaus Festi auctoritate utitur. 'Sextarium esse congii partem sextam, et sextarium vini uncias viginti pendere Fannius scribit.' Idem ait sextarium esse modii partem sextamdecimam. Volusius Mæcian. in libro de asse: 'Quadrantal, quod nunc plerique amphoram vocant, habet urnas duas, modios tres, semodios sex, congios octo, sextarios 48. heminas 96. quartarios 192. cyathos 576.' Adde Festum verbo 'Quadrantal' et 'Hemina.' Illa verba, *uti coæquatur sedulum,* nescio, an significent, 'uti coæquentur sedulo, ita ut quadrantal,' &c. Illa etiam, *dum minore patris familias taxat, liceto,* aut mendosa sunt, aut hoc significant; 'minore multa, et patrem familias tantum licere multari.' *Ant. Aug.*

Publica] Egregium ac luculentum hoc antiquitatis monumentum ita et emendandum et distinguendum censeo:

EX. PONDERIBVS. POBLICEIS. QVIBVS. HAC. TEMPESTATE. POPOLVS. OETIER. SOLET. VTEI. COÆQVETVR. SE-

dicta sic ait, quod duo Sillii[9] P. et M. Tribuni PL. rogarint his verbis. Ex ponderibus publicis, quibus hac tempestate populus œtier[10] qui solet, uti coæquatur sedulum, ut hi:[11] quadrantal vini octoginta pondo siet:

9 Ead. ed. *Silli.*—10 Vir doct. in marg. ejusd. ed. conj. *utier.*—11 Id. ibid. *uti.*

NOTÆ

DOLO. M. QVADRANTAL. VINEI. OCTOGINTA. PONDO. SIET. CONGIVS. VINEI, DECEM. P. SIET. SEX. SEXTARI. CONGIVS. SIET. VINEI. DVODEQVINQVAGINTA. SEXTARI. QVADRANTAL. SIET VINEI. SEXTARIVS. AEQVVS. CVM. LIBRARIO. SIET. SEXDEQVIMQ. LIBRAE IN. MODIO. SIENT.

SI. QVIS. MAGISTRATVS. ADVERSVS HAEC. D. M. PONDERA. MODIOSQVE. VASAQ. POBLICA. MODICA. MINORA. MAIORAVE. FAXIT. IVSSITVE. FIERI. DOLVMVE. ADDVIT. QVO. EA. FIANT. EVM QVIS. VOLET. MAGISTRATVS. MVLTARE. VTEI. DVM. MINORE. PATRIS. FAMILIAS. TAXAT. LICETO. SIVE. QVIS. IM SACROM. IVDICARE. VOLVERIT. LICETO.

In hoc Plebiscito OETIER, est, uti: ut in veteri lege:

NEC. QVIS. FACITO. QVOMINVS. EI OETANTVR. FRVANTVR. HABEANT. POSSIDEANT. Illud SEXDEQVIMQ. Sexdecimque. Addit circa finem, eum, quicumque volet magistratus multare, liceto: dum modo majore patrem familias multa, minore eum qui in potestate est quam patrem familias, coërceat. SACRVM IVDICARE. Filii peculium patris familias, pecuniam, familiamque Cereri sacrare. Pro *sedulum*, manifesto SE. DOLO. M. legendum: sine dolo malo. *Jos. Scal.*

Publica pondera] *OETIER* pro *VTIER*, ut *COERATOR* pro *CVRATOR*, *OESUS* pro *USUS*. quidam habent *OITIER*. Et utroque modo Veteres scripserunt. Sic OINONEM pro *Oenonem* apud Martianum. *OITILE* pro *utile* in vetustissima tabella Fulvii Ursini.

Vini quadrantal octoginta pondo fuisse, ut hic statuitur, apparet ex Plinio lib. XIV. cap. 4. congius octava ejus pars fuit, et ita decem pondo, et sextarius qui sexta congii pars sit, duodequinquagesima pars quadrantis. Aridorum vero sexdecim sextarii in modio sunt, et sextarius in hoc plebiscito æqualis est sextario vini, id est, ejusdem ponderis. SEXDEQUINQUE, id est, Sexdecimque. Illa *quo ea fiant:* aperte sched. *quod ea fiant.* Nempe *quod* pro *quo*, addito *d*. Ista *UTI DUM MINORE, &c.* sic interpretatur Scaliger: 'eum quicumque volet magistratus multare, liceto: dum modo majore patrem familias multa, minore eum qui in potestate est quam patrem familias coërceat.' Verum in schedis erat *PATRI FAMILIAS.* Unde Fulvius Ursinus emendavit *parte familias,* adductus loco simili ex oratione Catonis pro Rhodiensibus, in qua scriptum est apud Gellium lib. VII. cap. 3. 'Si quis illud facere voluerit, dimidium familiæ multa esto.' Nam verba *mille nummis* sunt adjecta. Et infra in 'sacratæ leges:' 'Sacer alicubi Deorum sit cum familia.' Error autem, ut *patri* pro *parte* scriptum fuerit, inde fluxit, quod antiqui *parti* dicebant pro *parte*, unde, facta literarum transpositione, *patri* scriptum. *Dac.*

congius vini decem P. IS.[12] SEX Sextarii congius siet vini: duodequinquaginta sextarii quadrantal siet vini. Sextarius æquus æquo cum librario[13] siet: sex de quinque libræ[14] in modio sient: si quis magistratus adversus hac[15] D. M. pondera modiosque, vasaque publica, modica, minora, majorave faxit, jussitve re fieri, dolumve adduit, quod ea fiant, eum quis volet magistratus multare,[16] dum minore patris familias taxat: liceto; sive quis in sacrum judicare voluerit, liceto.

Publica sacra,[q] quæ publico sumptu pro populo fiunt, quæque pro montibus, pagis, curiis, sacellis: at privata, quæ pro singulis hominibus, familiis, gentibus fiunt.

Publica sacra, quæ pro populo fiebant; privata [PAUL. quæ pro singulis hominibus, et familiis appellabant.

Publicius[r] clivus appellatur, quem duo fratres L. M. Pub-

12 Id. ibid. *siet.*—13 Id. ibid. *vinario.*—14 Id. ibid. *sexdecinq. ij.*—15 Id. ibid. *hæc.*—16 Id. ibid. *multetur.* In textu Scaligeri est *multaretur.*

NOTÆ

q *Publica sacra*] Vide 'privatæ feriæ.' *Idem.*

r *Publicius*] Ovid. lib. v. Fastor. eosdem 'Ædiles Plebis' appellat; quod mihi fit verisimile, cum plebeii ipsi fuerint: eosque ait primos Florales ludos instituisse. Annuos autem Postumium, et Lænatem Consules. Fuere hi Consules, ut arbitramur, L. Postumius Albinus, M. Popillius Lænas anno urbis DLXXX. si fastos Capitolinos sequamur. At ex denario, qui extat, Serviliorum, primus C. Servilius C. F. Floralia fecit. Patercul. libro priore ait, triennio post Torquatum, et Sempronium Consules, Floralium ludorum factum esse initium. Annus is est in Capitolinis fastis DXII. Interpreti Arati annus DXVI. *Ant. Aug.*

Publicius clivus] Varro lib. IV. 'Clivus Publicius ab ædilibus plebei Publiciis, qui eum publice ædificarunt.' Ubi Publicios Ædiles plebis vocat Varro, et verum est, nam et plebeii ipsi fuerunt. Idem etiam Ovid. lib. v. Fast. qui totam historiam sic refert: 'Venerat in morem populi depascere saltus: Idque diu licuit, pœnaque nulla fuit. Vindice servabant nullo sua publica vulgus, Jamque in privato pascere inertis erat. Plebis ad Ædiles perducta licentia talis Publicios: animus defuit ante viris. Rem populus recipit: mulctam subiere nocentes: Vindicibus laudi publica cura fuit. Mulcta data est ex parte mihi: magnoque favore Victores ludos instituere novos. Parte locant clivi, qui tunc erat ardua rupes; Utile nunc iter est, Publiciumque vocant.' Ait Flora ex mulctatitia pecunia clivum Publicium munitum, et sibi Florales ludos institutos. In verbis Festi in fine legebat Scal. *Vehicula venire possint.* Legen-

licii Malcoli[17] Ædiles Curules pecuariis condemnatis ex pecunia, quam ceperant,[18] munierunt, ut in Aventinum vehiculi Velia[19] venire possit.

Pudicitiæ[s] signum in foro boario est, ubi familia naædisset Herculis,[20] eam quidam Fortunæ esse existimant. Item via Latina ad milliarium illi Fortunæ muliebris, nefas est attingi, nisi ab ea, quæ semel nupsit.

Pudicitiæ signum Romæ colebatur, quod nefas [PAUL. erat attingi, nisi ab ea, quæ semel nupsisset.

Puelli, pueri per deminutionem. Ennius: Pœni soliti suos sacrificare puellos.

Puelli[t] per deminutionem a pueris dicti sunt: ita- [FEST.

17 Vet. cod. *Malteoli.*—18 Vet. cod. *cæperat.*—19 Vet. cod. *Nelia.* Scaliger legit, *vehicula venire possint.* Vide Notas.—20 ' Illa mendosa sunt: fortasse, *ubi familia, atque ædis est Herculis:* vel, *ubi familia habet, et ædis est Herculis.*' Ant. Aug. Vide infra.

NOTÆ

dum, *Ut in Aventinum vehiculis Velia venire possint.* Id est, ut e Velia in Aventinum vehiculis venirent. *Dac.*

[s] *Pudicitiæ*] Vidend. Liv. lib. x. et supra 'Plebeiæ.' *Ant. Aug.*

Pudicitiæ] Monstrum verbi est in hac periodo: sed puto ita conficiendum: *Pudicitiæ signum in foro Boario est, ubi Aimiliana ædis est Herculis.* Deinde: *ad milliarium* IIII. ex quo factum, *illi.* 'Aimiliana ædes' Herculis dictum, ut apud hunc ipsum, 'ædes Jovis Metellina.' Vide in 'Tarpeiæ.' *Jos. Scal.*

Pudicitiæ signum in foro Boario] Lego propius ad scripturam: *Pudicitiæ signum in foro Boario est, ubi Fulviana ædes est Herculis.* Patriciæ pudicitiæ sacellum Festus intelligit, quod fuit ad ædem rotundam Herculis, vide supra 'Plebeiæ pudicitiæ.' P. Victor in 8. urbis regione: 'Forum Boarium Sacellum Pudicitiæ patriciæ Ædes Herculis victoris duæ, altera ad portam trigeminam, Altera in foro Boario cognomine rotunda et parva.' Lege infra, *Item via Latina ad milliarium* 4. *fortunæ muliebris, &c.* Ut optime viris doctis animadversum, ex IIII. factum *illi.* De fortunæ muliebris simulacro, et æde via Latina ad quartum milliarium in memoriam liberatæ urbis ab obsidione C. Marcii Coriolani, intercessione Veturiæ et Volumniæ, consecratis, vide Dionys. lib. VIII. Plutarch. in Coriolano, Valer. Max. lib. I. cap. 8. Ejus simulacrum a semel nuptis tantum coronari fas erat. Servius ad illud IV. Æneid. 'Huic uni forsan potui succumbere culpæ;' 'Bene culpæ,' inquit, 'potius quam amori, et hoc propter antiquum ritum, quo repellebantur a sacerdotio, id est, Fortunam Muliebrem non coronabant, bis nuptæ.' *Dac.*

[t] *Puelli*] Ennii versus melius refertur a Nonio: 'Ille suos Divis mos sacrificare puellos.' *Ant. Aug.*

Puelli] Puer, puerus, puerulus, puellus, puera, puellula, puella. Versus

que et Ennius ait: Pœni soliti suos sacrificare puellos: et Lucilius: Cumque hic tam formosus homo, ac te dignus puellus: et Plautus: Olim huic puello sese venum ducier.

Pueri [u] im*puberes dicuntur in quo significatu ut*itur Atta in. . . . . *plurib.* versibus docet. . . . . . .

Pueri impuberis æneum [x] signum olim ad Salinas. . . . . . . *positum fuit quid* signum allatum est. . . . . *fuisse ferunt,*[1] quod sunt cona*ti quidam aufer*re. *Sed avellere* nemo unquam *potuit. Alii dicunt avulsam basim* præter ipsum signum *a quibusdam fuisse, quique abstulerint* sub signo [2] abierunt, *basi sola potiti. Alii tamen tra*dunt simul ut *signum ipsum abstulerint in agro Tiburti erexere* ad qu*in*tum *ab urbe miliarium.*

Pugio [y] dictus est, quod *eo* punctim pugnatur. . . . . [PAUL.

. . . . . . no.[z] . . . [FEST.

1 In ed. Scal. hæc ita extant: '*Pueri impuberis æneum* signum ad Salinas *olim positum fuit qui* signum allatum . . . . *fuisse ferunt.*—2 Fulv. Ursin. et Dac. legunt *sine signo.*

NOTÆ

Ennii: 'Pœni sunt soliti sos sacrificare puellos.' Vide Nonium. In fine versus Plauti ex fabula cui nomen 'Lenones gemini,' pro *olim* Priscianus habet *solent.* In quibusdam editt. est, *Dolet hic puellus sese venum ducier.* Dac.

[u] *Pueri*] Historia ignota nobis. *Ant. Aug.*

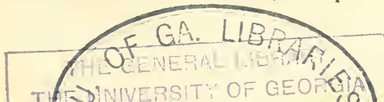
Pueri im. . . .] Puer impubes tantum dicitur. Atta in. . . . id pluribus versibus docet. Quæ sequuntur, pertinent ad historiam penitus nobis incognitam. Quorum initium plus minus ita conceptum fuisse videtur: Pueri æneum signum ad Salinas positum est: quod signum allatum e. . . . . est. Quod sunt conati quidem evellere: nemo unquam potuit. Quærant igitur docti viri. *Jos. Scal.*

Pueri impuberes] Verum est pueros proprie impuberes dictos. Idem Varro. Gell. Sed poëtæ interdum et Oratores *pueros* vocant, qui puberes sunt, ut alibi notavimus. *Dac.*

[x] *Pueri impuberis æneum*] Hæc historia mihi plane ignota. *Idem.*

[y] *Pugio*] Vel a *pungo*, vel a *pugnus*, quod pugno facilius comprehendatur. Prius etymon Festus sequitur. *Idem.*

[z] . . . . . *no.* . .] Hæc non sunt hujus loci; nam ut ex vestigiis odoratus sum, verba sunt Festi de Popilia tribu, unde epitomen suam hanc

. . . . . sue. . . . . . .

. . . . . oque. . . . . . .

. . . . . ma. . . . . . .

Pugnus a punctione,[a] id est, percussione dicitur. [PAUL.

*Pugnus a punct*ione, *id est, percussione dictus.* [FEST.

Puilia saxa[b] esse ad portum, qui sit secundum Tiberim, ait Fabius Pictor,[3] quem locum putat Labeo dici, ubi fuerit Ficana via Ostiensi ad lapidem undecimum.

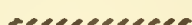
Pulcher bos appellatur ad eximiam pinguitudinem perductus.

Pulchralibus,[c] atque cupidiis[4] idem[5] in ea, quæ est de fundo oleario.

Pulchralibus pro pulchris. [PAUL.

Pullariam[d] Plautus dixit manum dextram.

Pullus[e] Jovis dicebatur Q. Fabius, cui Eburno [FEST.

3 Vet. cod. *lictor.*—4 Vet. cod. *cupidus.* Legit Dac. *Pulchralibus atque cupediis.*—5 Vir doct. in marg. ed. Scal. conj. *Cato.*

NOTÆ

Paulus confecit, 'Popilia tribus a progenitrice traxit vocabulum.' Lege modo: *Popilia tribus a nomine progenitricis traxit vocabulum. Nam consueverunt non solum a viris, sed a fœminis quoque tribus nominare.* Idem.

[a] *Pugnus a punctione . .*] Potius *pugnus* a πυγμὴ, vel a πυκνὸς, densus, quæ fuit Julii Scaligeri sententia. *Idem.*

[b] *Puilia saxa*] Hæc mihi ignota sunt. Ficana Latii urbs: 'Ficulnea vetus' Livio lib. I. *Idem.*

[c] *Pulchralibus*] Lego: *Pulchralibus atque cupediis. Pulchralia* sunt, bellaria. *Idem,* nempe Cato. Quia hæc statim sequebantur post aliud caput ubi Cato laudabatur. Et ita sæpe apud Festum τὸ *idem* ad superiora pertinet. *Idem.*

[d] *Pullariam*] Hæc sunt Pauli. Verba Festi ita in schedis: 'Pullariam manum dextram dixisse videtur Plautus in. . . . .' Pullariam manum dextram Plautus dixit a palpandis tentandisque pullis, id est, pueris: Qualis erat pædiconum protervorum manus, qui pullariam facere dicebantur. Turneb. lib. III. cap. 11. *Idem.*

[e] *Pullus*] Placidus in Glossis: 'Pullum puerum in amoribus, unde Q. Fabius Eburnus, quod natibus fulguratus erat, pullus Jovis dictus est.' Arnob. lib. IV. 'Catamitus rapitur, deliciarum futurus et poculorum custos, et ut Jovis dicatur pullus, in partibus Fabius aduritur mollibus, obsignaturque posticis.' Fabium autem illum intellige qui cognominatus Ambustus, toti porro familiæ illud cognomen dedit. Ambusti enim proprie quos Jupiter, 'Fulminis afflavit ventis et contigit igni.' A *puer, puerus,*

cognomen erat propter candorem, quod ejus natis fulmine icta erat. Antiqui autem puerum, quem quis amabat, pullum ejus dicebant.

Puer, qui obscœne ab aliquo amabatur, ejus, a [PAUL. quo amatus esset, pullus vocabatur, unde Q. Fabius, cui Eburno cognomen erat propter candorem, quod ejus natis fulmine icta[6] esset pullus Jovis appellatus est.

Puls potissimum dabatur[f] pullis in auspiciis, quia ex ea necesse erat aliquid decidere, quod tripudium faceret, id est, terripavium: pavire[7] enim ferire est: bonum enim augurium esse putabant, si pulli, per quos auspicabantur, comedissent, præsertim si eis edentibus aliquid ab ore decidisset: sin autem omnino non edissent, arbitrabantur periculum imminere.

Puls potissimum datur pullis in auspiciis, quia ex [FEST. *ea necesse decidere in terram aliquid, quod tripudium faceret,* id est, *terripavium, (pavire enim ferire est,) ex quo notionem caperent futuri, nam si pulli per quos auspicabantur* non *edissent, periculum imminere arbitrabantur: at* qui *pavissent, bonum augurium esse putabant, si* tum ex *ore eis edentibus aliquid decidisset.*

Punctatoriolas[g] levis pugnas appellat Cato in ea, quam dixit de re Histriæ militari.

6 Vet. lib. *tacta.*—7 Vet. lib. *puvium: puvire.*

NOTÆ

puerulus, pullus. Nisi malis *pullus,* esse a πῶλος, quod mihi etiam magis placet, nam πῶλος Græcis catamitus, et meretrix. Hesych. πῶλος ἑταῖρα, πώλους γὰρ αὐτὰς ἔλεγον. οἷον Ἀφροδίτης πώλους, ἢ τοὺς νέους, καὶ τὰς νέας, καὶ παρθένους. Id est: 'Pullus, amica: nam pullos eas vocabant: quomodo, Veneris pullos: vel pueros et puellas et virgines.' *Idem.*

[f] *Puls potissimum dabatur*] Tullius in Divinat. 'Quia, cum pulli pascuntur, necesse est aliquid ex ore cadere et terram pavire: terripavium primo, post terripudium dictum est: hoc quidem jam tripudium dicitur: cum offa cecidit ex ore pulli; tum auspicanti tripudium solistimum nuntiant.' Vide 'solistimum.' *Idem.*

[g] *Punctatoriolas*] Melius ut in Ms. *Punctariolas.* A *pungo, Punctum, &c.* Idem.

Punctatoriolas[8] leves pugnas identidem ipse[9] [PAUL. dixit.

Punici dicuntur, non Pœni, quamvis a Phœnice sint oriundi.

*Punici dicun*tur, non Pœni,[10 h] quamvis, *ut ait* [FEST. *Verrius, a Phœnicibus ori*antur, et Punicum bell*um, non*

8 Ms. *Punctariolas*, melius, censente Dac. Vet. lib. *Punitariolas.*—9 Vir doct. in marg. ed. Scal. conj. *Cato.*—10 Ant. Aug. et Dac. scribunt *non Pœnici.*

NOTÆ

h *Punici dicuntur, non Pœni*] Scriberem *non Pœnici,* ut Punicum bellum, *non Pœnicum:* licet *Pœni* et *Punici* a Phœnicibus dicantur aspiratione sublata. Quæ vero hic Festus multis verbis scripsit; nos assequi non potuimus: et fortasse non omnia ad idem verbum referenda sunt. *Ant. Aug.*

Punici] *Punici dicuntur,* non Pœnici, quamvis a *Phœnicib. oriantur.* Et Punicum bell*um, quanquam Pœni appel*lantur. Nam quæ soleb*ant efferre per* Pu longam, Ennius in Pœ extulit, *Pœnos dicens, sed corruptum est incuria l*ibrariorum : qui ea quæ fem*inino genere dicuntur, scripsit mascu*lino : etiam ipsi Gr*æci ita loquuntur, qui Philolo*gos, philargyros *feminas dicunt. Pœnos apud Ennium viros putans libra*rius appellari, mu*tavit, quod per adjectionem ea* vox explanata non *sit, cum tamen ejusmodi* nomina tam in v*irili, quam in femineo sexu accipiantur, nam* dicimus tam hic lupus, qu*am hæc lupus ; quin ea, quæ parti*cipia appellantur, qu*æ aliquem ordi*nem rerum significant, *et casus,* tempora, personas recip*iunt, utroque genere enunciantur.* Distinximus quæ Festi sunt, ab iis, quæ nostra: ut lectori fidem faciamus, neque nos credere, neque persuadere aliis velle, quæ Festi non sunt, ea esse Festi. Sed imitatus sum homines veterum signorum, ac statuarum studiosos atque admiratores, qui ubi signum marmoreum elegantissime scalptum habent, atque id forte propter vetustatem aliqua parte sui, ut sæpe fit, mutilatum sit, conquirunt peritos artifices, qui a se partem mancam suppleant: omnes, qui illud signum vident, norunt et quid de veteri artificio deperierit, et quid de novo additum sit: tamen id, quod additum est, tanti momenti est sæpenumero, ut absque illo foret, totius signi reliqua proportio ac commensus lateret, atque obscurus esset. Sic in hoc Festi loco fecimus: nam sine illis membris, quæ addidimus, quid ille truncus esset, facile discerni non poterat. Non mediocriter autem studiosos juvimus, quantum judicamus, qui solo prope æquatum ædificium diligentia nostra a fundamentis usque redivivum excitavimus, ac sartum tectum præstitimus. Novum autem non est Ennium Pœnos dixisse, cum de feminis loqueretur, cum et Virgilius quoque dixerit, 'ducente Deo,' cum de Venere intelligeret. Quod Græcorum imitatione fecit, apud quos ὁ θεὸς, καὶ ἡ θεός. Immo potius Homeri, qui de Helena ita scribit 'Ιλ. γ. Βῆ δὲ κατασχομένη ἑανῷ ἀργῆτι φαεινῷ, Σιγῇ· πάσας δὲ Τρῳὰς λάθεν. ἦρχε δὲ δαίμων. δαίμων, hoc est, ἡ 'Αφροδίτη. Vellem hæc potius considerasset Macrobius. Hoc enim Virgilius illo loco expressit. Calvus: 'Pollentem-

*Pœnicum, quamquam Pœni appel*lantur: nam quæ soleb*ant antiqui efferre per Pu syllabam* longam, Ennius in *Pœ extulit, Pœnos dicens, sed est culpa li*brariorum, qui ea quæ fe*minino genere dicuntur, scribunt mascu*lino, etiam ipsi Gr*æci ita loquuntur, qui solent Philolo*gos, philargyros *fœminas dicere.* P*œnos putans viros libra*rius appellari mu*tavit quod per adjectionem ab Ennio a* vox explanata non *fuerit, cum tamen e*j*usmodi fere* nomina etiam in vi*rili, non tantum in fœminino sexu proferantur,* dicimus tam hic lupus, qu*am hæc lupus, quin etiam ea quæ parti*cipia appellantur, quæ *ut plurimum aliquem ordi*nem rerum significant, *et quæ casus, numeros, species,* tempora, personas, recipi*unt, utroque genere enunciantur.*

Punicum quod appellatur,[i] genus *libi translatum a* P*œnis; idem appel*latum *fuit probum, ceteris libis suavissimum* quia *videbatur.* P*unicum etiam dicitur, vestis nomen.* . .

. . . .

sto. . . . . . .

Punicum genus libi translatum a Pœnis: id etiam [PAUL. appellabant probum, quia erat ceteris suavissimum.

Pupinia tribus ab agro[k] Pupinio.

P*upinia tribus* ab agri nomine *dicta, qui Pupinus* [FEST.

NOTÆ

que Deum Venerem.' Participia istis annumerat: nam amans ἐπίκοινον. Sed melius Græcorum, quam si Latinorum exempla adduxisset. Nam Græci, quamvis distincta participiorum genera per voces habeant, tamen et masculinum attribuunt fœminino, ut Sophocles non semel in Electra: quod Festus quærit, *Pœnicum* bellum non dici, sed *Punicum*, sciendum est et Veteres *Pœnicium* dixisse in vetustiss. lege, quæ proxime tempora Punica scripta fuit, POPVLEIS LIBEREIS. QVEI. IN. AFRICA. SVNT QVEI. EORVM. IN. AMEICITIAM. POPVLEI. ROMANEI. BELLO. PŒNICIO PROXVMO. MANSERVNT. *Jos. Scal.*

[i] *Punicum quod appellatur*] Cum ait *Punicum* esse nomen vestis, tunicam intelligere eum puto. Nam ea Pœnorum fuit. Unde 'Tunicata juventus' Ennius de Pœnis. Et Plaut. in Pœnul. 'Homo tunicatus' de Hannone Carthaginiensi. *Dac.*

[k] *Pupinia tribus ab agro*] Quæ infra desunt divinare non possum. Agri Pupinii sive Pupiniensis meminit Cicero contra Rull. et Livius lib. IX. et lib. XXVI. *Papiniam* vocat Varro I. de Agricultura: 'In Papinia neque arbores prolixas, neque vites feraces, neque stramenta crassa videre poteris.' *Pupinam* Valer. Max. ejusque solum sterile ac æstuosissimum dicit. In eo fuere Prata Quintia, trans Tiberim. Vide 'Quintia.' *Idem.*

appellatur circa Tusculum urbem. . . . .

. . . .

*me*minit evictum.[11] . . . .

. . . est. . . .

Pura vestimenta[1] sacerdotes ad sacrificium habebant, id est, non obsita,[12] non fulgurita, non funesta, non maculam habentia. [PAUL.

P*ura vestimenta sacerdotes populi Romani cum sacrificabant habere soliti erant, id est, non* obsita, *non fulgurita, non funesta, non maculata,* ex h*ac causa.*[13] . . . voca. . . . .

. . . . tiata. . . .

Pure lautum, aqua pura lavatum. [PAUL.

P*ure* lau*tum*[m] *antiqui dicebant, aqua pura lavatum.* [FEST.

. . *ite.* . . *in.* . . .

11 Ed. Scal. *invictum.*—12 Legendum monet Scal. *id est, non obstita.* Vide infra.—13 'Forte supplenda: *ex hac causa quod impura ea vocabant, quæ iis modis erant vitiata,* vel *quibus sacra erant vitiata.*' Dac. Tà *voca . . . tiata* non sunt in ed. Scal.

NOTÆ

[1] *Pura vestimenta*] Lege, *id est, non obstita. Obstitum* est fulguritum: ab eo quod obliquum obstitum dicebant. Fulgura autem duplicia, cœlestia, terrestria. Cœlestium ictus semper obliquus, ut casus semper obliquus. Auctor Plinius lib. II. Porro de puris vestimentis Servius in fragmentis: 'Sane,' inquit, 'in sacris pura vestis appellatur, quæ neque funesta sit, neque maculam habeat ex homine mortuo.' *Jos. Scal.*

Pura vestimenta] Verum *obsita* in schedis infra; et ita legendum, nam quod addit *fulgurita,* idem est quod *obstita.* Nisi scripserit Festus, *Non obstita, id est non fulgurita.* Puræ vestis alibi meminit idem Servius, nempe ad illud XII. Æneid. 'Puraque in veste sacerdos.' 'Impolluta et pura dicitur vestis,' inquit, 'qua festis diebus uti consueverant sacra celebraturi. Ut neque funesta sit, neque fulgurita, neque maculam habeat ex homine mortuo. Est autem linea et purpurea. Purpura maris vicem ad piandum præbet, linum vero fluminis, quia cum vere primum in oriente flumen inundasset sponte sua linum natum esse Plinius secundus dicit.' *Dac.*

[m] . . . . *lau* . . . .] *Pure lautum antiqui dicebant aqua pura lavatum . . . . rite . . . . in . . . . .* . . . . . Ita schedæ, et forsan hæc vel his similia Festus addiderat, *nam sacerdotes sacra celebraturi rite lavabant vel in mari vel in fluvio.* Notum est illud sacerdotis Romani ad Sabinum bovem Dianæ immolaturum: 'Quidnam tu, hospes, paras,' inquit, 'inceste sacrificium Dianæ facere? Quin

Puri,[n] probi, profani, sui auri dicitur in manumissione sacrorum causa, ex quibus puri significat, quod in usu spurco [14] non fuerit: probi, quod recte excoctum, purgatumque sit: profani, quod sacrum non sit, et quod omni religione solutum sit: sui, quod alienum non sit.

14 Vet. cod. *porco*.

NOTÆ

tu ante vivo perfunderis flumine? Infima valle præfluit Tiberis. Religione tactus hospes, qui omnia, ut prodigio responderet eventus, cuperet rite facta, ex templo descendit ad Tiberim. Interea Romanus immolat Dianæ bovem.' Vide Liv. l. I. sect. 45. *Idem.*

[n] *Puri*] *Manumissio* hic dictum est pro liberatione: ut dicitur liberatio nexi. Est autem manumissio, seu liberatio sacrorum causa, unus ex illis modis, quibus liberabatur heres, qui accepta hereditate tenetur sacris familiæ. Notum enim est veteri jure Pontificio contineri, ut sacra privata conserventur, ac deinceps familiis prodantur: ex quo institutum, ut ne morte patris familias sacrorum memoria occideret, sed iis essent adjuncta, ad quos ejusdem morte pecunia venisset. Igitur præstigiæ excogitatæ, quibus fucus, ut ita dicam, legi fieret. Introducti enim sunt modi, quibus sacra perimerentur. Id autem fiebat aut emancipatione per æs et libram, adhibito libripende, quæ hic dicitur manumissio sacrorum causa: Cicero II. de legibus: 'Quinetiam cavent, ut cui plus legatum sit, quam sine religione capere liceat, is per æs et libram heredes testamenti solvat: propterea quod eo loco res est ita soluta hereditate, quasi ea pecunia legata non esset:' aut fiebat alio genere imaginariæ venditionis, quæ vocabatur coëmptio, adhibitis senibus coëmptionalibus, qui asse Caiano, hoc est, nummo sestertio dicis causa ter accepto, et rursus reddito, heredem absolverent: in ea pro Murena: 'Sacra illi' (veteres) 'interire noluerunt: horum ingenio senes ad coëmptiones faciendas interimendorum sacrorum causa reperti sunt:' aut denique detestatione, quæ solennibus verbis Calatis comitiis celebrabatur. Gellius libro XV. 'iisdem comitiis, quæ Calata appellari diximus, et sacrorum detestatio, et testamenta fieri solebant.' Quare et Servius Jurisconsultus scripsit librum de sacris detestandis, ubi de jure testamentorum disputabat. Gellius libro VI. capite 12. 'Servius Sulpitius Jurisconsultus, vir ætatis suæ doctissimus, in libro de sacris detestandis, qua ratione adductus Testamentum verbum esse duplex scripserit, non reperio.' Corrupte enim in Gellio vulgo editur, *in libro de testamentis secundo*. At ea, quam reposui, est veterum excusorum et calamo exaratorum. Alii erant etiam modi perimendorum sacrorum, ut caput partitionis, in deducendis centum nummis: de quo vide secundo de legibus. Tantum ea ego apposui, quæ declararent, quid manumissio sacrorum causa hic apud Festum, quid item detestatio sacrorum. Neque est, quod quisquam putet, manumissionem sacrorum causa dici, quod Vestalis, et Flamen Dialis exibat patris sui potestate. Nam ii statim sine emancipatione, ac capitis deminutione de

Purime [o] tetinero, purissime tenuero. [Paul.

*Purime tetinero positum est pro pur*issime tenuero.[15] [Fest.

P*ublicus ager* [p] *dictus quia augurum* publicus est, ut *oscus in Veienti : is enim usu* et jure augurum *est.*

P*rodicere* [q] *diem est prodere,* prodictio namque prod*itio est quæ, ut ait Verrius, in præ*sens valet.

15 Jos. Scal. in marg. suæ ed. notavit, hæc quidem esse Festi, sed non ex vet. lib. sumta.

NOTÆ

patris potestate exibant. Neque libet intelligere de eo, quem pater in alienam familiam daret, ut cum eum ex potestate emisisset, postea sacrorum causa manumissio celebraretur: qui enim tertia mancipatione in jure cessi erant a parente, in cujus potestate erant, eodem momento in patris adoptivi sacra transibant, quo e patris naturalis sacris exibant. Apparet autem, qui sacris exsolvebatur auri puri, probi, puti, sui nescio quantum arcæ Pontificum inferre solere. *Jos. Scal.*

Puri] Quæ, quia præclaram solutionis sacrorum et detestationis, neque cuivis obviam cognitionem continent, prudens præterire nolui, etsi ea minus ad hanc manumissionem qua de Festus loquitur. Nam proprie et vere dictam manumissionem Festus intelligit, cum scilicet sacrorum causa servus manumittebatur a domino. Idque satis superque ostendunt quæ supra idem Festus posuit: 'Manumitti dicebatur servus sacrorum causa,' &c. Locum adi. Conjicio autem sacrorum causa manumissum servum dici, cum a domino manumittebatur, ut in familiæ sacra transiret, neque enim id nobis a Veteribus explicatum : pro eo autem *puri, probi, profani, sui auri* 20. Dominus solvebat. *Dac.*

[o] *Purime*] Infra. Duo membra sunt in his reliquiis: in primo quid sit ager publicus disserebatur : nempe quo et augures publici fruebantur, qualis erat qui in agro Veienti erat, nomine Oscus. Videtur autem velle Festus Publicum agrum dictum esse ab auguribus publicis. De quibus Varro : 'Ut nostri augures publici disserunt.' Cicero : 'publici augures signis et auspiciis postea vidento.' *Jos. Scal.*

Purime tetinero] Pro *teneo* dicebant *teno ;* unde præteritum *tetini.* Vide infra. 'Tetini, tenui.' *Dac.*

[p] *Publicus ager*] Vide 'oscum.' *Id.*

[q] *Prodicere*] Ita pæne scripserat: *Prodicere diem est prodere,* prodictio namque prod*itio est, quæ in præsens valet:* 'prodicere diem' et 'prodere diem' idem esse supra notavimus. Gellius libro XII. cap. 13. 'Kalendasque mihi prodictas, uti intra eum diem pronunciarem.' Male hodie, *productas.* Jos. Scal.

Prodicere diem est prodere] Vel rescribendum est *Prodicere diem est prædicere, prodictio namque est prædictio :* vel mirum in modum Festus fallitur, et cum eo Scaliger : neque enim 'prodicere diem' idem quod 'prodere.' 'Prodere' est producere, 'prodicere' vero est prædicere, prænunciare. 'Dies prodita' potest esse 'prodicta,' et contra 'prodicta' potest esse 'non prodita.' Vide 'prodidisse.' *Dac.*

Puri menstrio[r] esse dicuntur, qui sacrorum causa toto mense in cærimoniis sunt, id est, puri sint certis rebus carendo.

Puteolos[s] dictos putant ab aquæ calidæ putore: quidam a multitudine[16] puteorum earundem aquarum gratia factorum. [PAUL.

Puteolos[t] *dictos aiunt ab aquæ* caldæ pu*tore: quidam a multitudine puteorum* earundem *aquarum gratia factorum*. . . . . . uer. . . . . cum autem. . . . . vio. . . . . is. . . . . illius. [FEST.

Puteum *antiqui*[u] *dixerunt unde sumi potest*, inde *puticulos, antiquissimum genus sepulturæ appellatos*.

16 Vet. lib. *similitudine*.

NOTÆ

[r] *Puri menstrio*] Malim *menstruo*, etsi *i* et *u* facillime commutantur. Vide 'cærimoniarum.' *Idem*.

[s] *Puteolos*] Varro lib. IV. de L. L. 'A puteis oppidum Puteoli, quod sint circa eum locum aquæ frigidæ et calidæ multæ. Nisi a putore potius, quod putidus sit odoribus sæpe ex sulphure et alumine.' Strab. lib. V. Καὶ μετωνόμασαν Ποτιόλους, ἀπὸ τῶν φρεάτων· οἱ δὲ ἀπὸ τῆς δυσωδίας τῶν ὑδάτων ἅπαν τὸ χωρίον ἐκεῖ μέχρι Βαΐων καὶ τῆς Κυμαίας, ὅτι θείου πλῆρές ἐστι καὶ πυρὸς, καὶ θερμῶν ὑδάτων. i. 'Urbemque Puteolos denominarunt a puteis; alii a putore aquarum totam istam regionem ad Baias usque et Agrum Cumanum, quod sulphuris plena sit ac ignis, et calidarum aquarum.' Stephanus ab utroque dici censet, a *puteo* et *olere* voce composita: Δικαιαρχία, inquit, πόλις Ἰταλίας· ταύτην δέ φασι κεκλῆσθαι Ποτιόλους· πότια δὲ τὰ φρέατα καλοῦσι Ῥωμαῖοι, ὄληρε δὲ τὸ ὄζειν. i. 'Dicæarchia urbs Italiæ, quam ferunt Puteolos dictam. Putea enim Romani vocant quæ Græci φρέατα, et *olere*, odorem mittere, quod Græci ὄζειν.' *Idem*.

[t] *Puteolos*] Ista omnia quæ sequuntur ad idem caput pertinere non puto. De iis igitur amplius quærendum. *Idem*.

[u] *Puteum antiqui*] Media Festi verba findit interjecta Pauli Epitome, quod et alibi factum ostendimus. Conjunge igitur et lege: *Puteum antiqui dixerunt unde sumi potest. Inde puticulos antiquissimum genus sepulturæ appellatos, quod ibi in puteis sepelirentur homines, &c.* Putei idem etymon affert Varro lib. IV. 'Unde sumi potest, puteus.' Sed ineptissimum esse nemo non videt. Addit idem Varro, ut optime ejus locum emendavit Scaliger, 'nisi potius quod Æoles dicebant, ποτῆρα ἀπὸ τοῦ πότου, non, ut nunc, φρέαρ.' Ait Varro Æoles

Puticuli [x] sunt appellati, quod vetustissimum genus sepulturæ in puteis fuerit, et dicti puticuli, quia ibi cadavera putescerent. [PAUL.

P*uticulos, antiquissimum genus sepulturæ ap*pellatos *quod ibi in puteis sepelirentur homines: qua*lis fuerit *locus, quo nunc cadavera projici solent* extra p*ortam Exquilinam: quæ quod ibi putescerent*, inde p*rius appellatos existimat puticu*los Æli*us Gallus, qui ait antiqui moris fuisse ut patris* familias *in locum publicum extra oppidum mancipia* vilia projic*erent, atque ita projecta, quod ibi* ea putesc*erent, nomen esse factum* P*uticuli.* [FEST.

Putitium [17] [y] Plautus dixit pro stulto. [PAUL.

17 Ed. Scal. *Putitum.*

NOTÆ

dixisse ποτῆρα a *potu*, quæ postea φρέατα. Et inde dicta *putea* et *putei.* Alii a Latino *potu* cum Isidoro *puteum* deducunt. 'Puteus,' inquit ille lib. XIII. cap. 21. 'est locus defossus ex quo hauritur aqua a potatione dictus.' Quod tamen idem est. Sed omnino *puteus* a profunditate dictus, nempe a Græco βυθὸς, quod et alicubi monuit vir magni nominis Ægid. Menagius. A *puteus* diminutive *puticulus*, locus ubi pauperum cadavera sepelibant, non vero, ut Ælius putabat, quod ibi cadavera putescerent. Acro Horatii interp. 'a puteis fossis ad sepelienda cadavera pauperum, locus dictus est Puticuli.' Antiquissimum autem sepulturæ genus in puteis, id est, fossis, cavernis: auctor Etymologici, τὸ παλαιὸν, inquit, ἐν τοῖς κοιλώμασι τῆς γῆς ἔθαπτον, μήτε σιδήρῳ μήτε χαλκῷ κεχρημένοι. i. 'Antiquitus in cavernis terræ sepelibant, neque ferro neque ære utentes.' Sic Cavernam in usum sepulcri ab Ephron emit Abrahamus, Genes. XXIII. 9. Καὶ δότω μοι τὸ σπήλαιον τὸ διπλοῦν, ὅ ἐστιν αὐτῷ, τὸ ὂν ἐν μέρει τοῦ ἀγροῦ αὐτοῦ· ἀργυρίου τοῦ ἀξίου δότω μοι αὐτὸ ἐν ὑμῖν εἰς κτῆσιν μνημείου. 'Ut det mihi speluncam duplicem quam habet in extrema parte agri sui. Pecunia digna tradat eam mihi coram vobis in possessionem sepulcri.' *Idem.*

x *Puticuli*] Fere ex Varrone emendari potest. Acro: 'a puteis fossis ad sepelienda cadavera pauperum, locus dictus est Puticuli.' *Jos. Scal.*

Puticuli] Verba Festi sarciri possunt ex iis, quæ Varro scribit de puticulis ultra Esquilias lib. IV. de Ling. Lat. Genere tantum differunt Varro et Festus: ille enim *puticulas*, hic *puticulos* appellat. *Ant. Aug.*

y *Putitium*] Plaut. in Bacchid. 'Quem ego sapere nimio censui plus, quam Thalem; sed is stultior es barbaro Potitio.' Ex his verbis arbitror hoc loco Festum non *Putitum*, neque *Putitium*, sed *Potitium* interpretari. Vocari autem stultum a Plauto, propterea quod, cum ab Hercule ritum sacrificandi accepissent, quinquaginta millibus æris gravis edocuerint

Putitium[z] *Plautus dixit stultum: Putitio stul*tior est barbaro: *id autem ex hac causa: Potitius* ab Hercule rit*um sacrificandi cum accepisset,*[18] *eum* millibus æris gr*avis quinquaginta edocuisse dicitur* servos publicos [19] PR. *quo facto* Potitii *intra diem* XXX. cum ejus famili*æ duodecim fuissent, omnes interierunt.* [FEST.

Putus[a] antiqui dicebant pro puro: unde putatæ vites, et arbores; quod decisis impedimentis remanerent puræ: aurum quoque putatum dici solet, id est, expurgatum, et ratio putata, id est, pura facta. [PAUL.

P*utum pro puro*[b] antiquos *dixisse ait, inde putatas vites, quibus* decisum est *id, quod impedimento erat, dici* [FEST.

18 Ead. ed. 'at Hercule ri*tum sacrificandi accepisset.*'—19 Ead. ed. *publicus.*

NOTÆ

servos publicos populi Ro. sed intra dies triginta, familiæ duodecim interierunt. Vide 'Potitium.' *Idem.*

z *Putitium*] Ita ego olim has lacunas expleveram ex iis quæ leguntur supra in 'Potitii.' Nunc ita ad verbum schedæ, nisi quod in iis *ritum sacrificandi accepisset*, præterita voce *cum*, quæ necessario supplenda. *Dac.*

Putus] Plaut. in Pseud. 'Purus putus hic sycophanta est:' referri hoc videtur a Festo. *Ant. Aug.*

Putus] *Putum* ait dixisse antiquos, pro *puro*. Unde 'putatæ vites,' quod, cum id, quod impedimento erat, decisum est, remaneant puræ, ut Cornificius ait. Hæc Festus; et ad id utebatur auctoritate Ennii in Alexandro, qui dixerit, 'dimidio purus putus.' Item Plauti ex Pseudolo: 'Purus putus sycophanta est.' Reliqua fere sunt in Epitome. *Jos. Scal.*

b *Putum pro puro*] Pauca desunt, sed quæ vix quisquam supplere possit. *Puto*, id est, *puro*, a πεύθω, ut *putus* a πυστός. πεύθω autem proprie aurum sive argentum exploro. Inde *puture*, purgare, *putare vites* κλαδεύειν, *putumina* κλαδεύματα. *Dac.*

Putum] Incompertum mihi, quid voluerit Festus usque ad illud.... *formon:* duæ lineæ, quæ sequuntur, pertinent ad pedestria auspicia. Et supinitate nescio qua huc translata sunt, cum jam supra suo loco relata sint. Vide post 'Pedestria.' Quod sequitur, manifesto ita fuit: *Parilia sibi observanda judicant privatim ipsæ quoque puerperæ domi in stratis, uti pariendo stabiliantur Parilia festa.* Non solum, inquit, rure universorum Parilia sunt, sed et privatorum domi, puta puerperarum. Vide 'superstitionem:' qui dicebant *Palilia*, a Pale Dea deducebant: qui *Parilia*, a pariendo. Porro in stratis, hoc est, in lectis, fœtæ cubabant dicis causa. Eos lectos in atrio sternebant, quos adversos vocabant. Asconius in Miloniana: 'Deinde omni vi janua expugnata, et imagines majorum dejecerunt, et lectulum adversum uxoris ejus Corneliæ, cujus castitas pro exemplo habita est, fregerunt: itemque telas, quæ ex vetere more in atrio texebantur, diruerunt.' Ex quibus

Cornificius ait, ne*que aliter accepit Ennius cum dixit* in Alexandro. . . . .
dimidio purus p*utus et* Plautus *purus putus hic* sycophanta est._ . . . .
. . . quo certior se. . . . . . .
aurum quoque putatum dici so*let, quod est expurgatum: et ratio putata,* id est, pura fact*a, ut*. . . . .
. . . . . *hære*dibus rettulit.

Pegasum [c] *equum* alatum *fuisse tradunt poëtæ: cujus quidem un*gulam sus*citasse fontem, qui Hippocrene dictus est, traditur sed*. . . . .
. . . . .ersus alia
. . . . *Lu*cina Juno
sa. . . . . formon
. . . . . .ta re . . . . .
. . . . . se oste. . . . . .

NOTÆ

apparet in atrio ante januam lectum adversum fuisse. Propertius: 'Si tamen adversum mutarit janua lectum, Sederit et nostro cauta noverca toro.' Hoc est: si alia uxor superinducatur, quæ adversum lectum nostrum mutet, hoc est, sibi non mihi sternat. Nam una quæque matrona domi sibi adversum lectum sternebat. Laberius in Compitalibus: 'Nunc lentus es tu, nunc tu susque deque fers: Materfamilias tua in lecto adverso sedet, Servis sex tantis, vernulis nefariis.' Hoc est, uxor tua fœta de more in adverso lecto sedet adstantibus improbissimis servulis: neque suspicaris de stupro. Sternebatur etiam lectus Diis conjugalibus Pilumno et Picumno. Servius in schedis: 'Varro Pilumnum et Picumnum infantium Deos esse ait: eisque pro puerpera lectum in atrio sterni, dum exploretur, an vitalis sit, qui natus est.' Intelligit autem locum Varronis hunc ex lib. II. de vita Po. Rom. 'Natus si erat vitalis, ac sublatus ab obstetrice, statuebatur in terra, ut auspicaretur rectus esse: Diis conjugalibus Pilumno et Picumno in ædibus lectus sternebatur.' Ex quibus apparet, alium lectum adversum esse, alium eum, qui Pilumno et Picumno sternebatur. Nemo est antiquitatis paulo studiosior, qui non his redivivis Festi reliquiis lætetur, præsertim de adverso lecto apud Propertium: quod hactenus a nemine indicatum fuerat. *Jos. Scal.*

[c] *Pegasum*] In schedis post *formosa* nihil amplius apparet, certum est: igitur quæ sequuntur aliunde huc esse translata. Duæ quidem postremæ lineæ pertinent ad 'pedestria auspicia,' quod et vidit Scaliger. De Pegaso nota fabula: ἵππον πτερόεντα vocat Pindar. Et alatum eum propter ejus velocitatem fabulati sunt, quare Homerus etiam semper equos πέτεσθαι dicit. *Dac.*

. . . . . . tonit . . . .

† . . . . . . picia[d] . . . .

. . . . . . terisque. . . . . . .

*Parilia festa sibi obser*vanda judicant pri*vatim ipsæ quoque puer*peræ administratis u*ti pariendo, ab eis quasi* stabiliantur Parilia f*esta* . . . .

. . . par*ilia* . . . .

. . . um in . . . .

Promptum[e] *pro eo quod quis ære paravit* suo videri ait po*situm* . . . .

. . . . .de cujus ære te

. . . . . *prompt*um triticum in commen*tario tuo retulisti: at* quidam prolatum signifi*care aiunt idem quod pr*omptum, sed proprium ait *id dici promptum quod in fu*turum factum sit, cui *significationi penus contrarium est,* cum præsertim aliud *penus, aliud promptuarium* pantoleium appellatur, *ut est apud Plautum Trinumo.*

NOTÆ

[d] . . . . *picia*] 'Pedestria auspicia arbitrabantur a vulpe, lupo, serpente, equo, ceterisque animalibus quadrupedibus.' Vide suo loco. *Idem.*

[e] *Promptum*] Deinde de verbo *Promptum* agebat: *promptum* significat paratum: deinde utitur testimonio veteris scriptoris, qui dixerit: De cujus ære tute promptum triticum in commentario tuo retulisti. quidam prolatum significare aiunt promptum: sed promptum ait id, *quod in futurum factum sit, cui . . . . re, cum præsertim aliud penus, aliud promptuarium panis olei vini appelletur.* In hanc sententiam Festum scripsisse putamus: nam monstrum verbi erat, *pantoleium*, pro *panis, olei, vini.* Jos. Scal.

Promptum] Revera *promptum* est a *promo*, quod a *pro* et *emo*, sumo, capio. Et *promere* est, quod inclusum erat et reconditum proferre. Inde *promptuarium*, quod et promptuaria cella, ubi res ad victum quotidianum necessariæ reconduntur, ut inde mox promantur. Et ita differt a *penu*, ubi res penitus et quasi in penetralibus custoditæ servantur: non satis capio quid Festus velit, cum ait, *promptum id dici proprie;* ita enim legendum, non *proprium, quod in futurum factum sit.* Et non possum quin suspicer aliter Festum scripsisse, nempe, *quod in usuram tractum sit*, ut dicat, id proprie promptum dictum quod ita depromptum est, ut eo mox utantur. Cui contra opponitur *penus*, quod diutius servetur. Et *penus* etiam, id est, penarium, penaria cella, *τῷ promptuarium* contrarium est; ut supra demonstratum. In fine *pantoleium*, quod corruptissimum est, Scaliger emendavit, *panis, olei, vini.* Optime, ut et Fulvius Ursinus. *Dac.*

*Polubrum esse exi*stimant,[f] quam *nos Pelvim vocamus, cujus eadem* formulaque est *polubri*[20] *teneturque manu sin*istra, ut ejus significa*tio docet.*

*Propter*via ap*pellabant auspicia quæ se propter viam* osten*tabant* . . . .
. . . . . . infir. . . . . . .

Pretet tremonti prætremunt pe.[1] . . . , . .

Pu*blici*[g] *Augures eodem jure cum ceteris au*guribus *non erant. Nam cum essent augures numero* plures, *publici majestate ceteros anteibant:* ori*go ve*tust*a, ideoque obscura. Illud*

20 Legendum monet Dac. *ejus eadem formula quæ est polubri.*—1 *Propterviа appellabant, &c.* Hæc neque in ed. Scal. neque in ed. Dac. 1681. apparent.

NOTÆ

[f] *Polubrum esse existimant*] Lege, *Ejus eadem formula quæ est polubri.* Vide supra 'pollubrum,' a *polluo, pollubrum* vas excipiendæ aquæ manibus abluendis pollutæ. Tenebatur manu sinistra, dextra vero guttus, unde aqua effundebatur. *Idem.*

[g] *Pu. . . . .*] Plane ignoro quid sit. *Jos. Scal.*

Publici Augures] Ita in schedis locum istum se resarcivisse ait Fulvius Ursinus. Quæ desunt in fine puto verba esse ex libris augurum. Augures primum a Romulo instituti numero tres, ex singula tribu singulus. Postea, a Servio Tullio, ut putant, unus additus. Iique quatuor omnes patricii, his quinque alteri ex plebe additi, Q. et Cn. Ogulnii tribuni plebis rogatione: hic numerus mansit usque ad dictaturam Syllæ Felicis, qui sex addidit, et ita quindecim augures facti, neque postea crevit numerus. Eorum autem alii 'majores,' alii 'minores,' sive alii 'privati,' alii 'publici.' *Publici* dicebantur, 'augures publici populi Romani Quiritium.' In vetusto marmore: M. MARCIO. MEMMIO. FURIO. BALBUTIO. CÆCILIANO. PLACIDO. C. V. PONTIFICI MAJORI. AUGURI. PUBLICO. P. R. QUIRITIUM. Et ita distinguebantur a privatis, sive Imperatoris. Nam Imperatores domesticos habebant augures, qui pro eorum salute excubarent et auspicia captarent. Augures primum a Collegio creabantur. Deinde a Collegio ad populi partem quandam selectam jus illud translatum lege, quam tulit Cn. Domitius Ænobarbus, cujus meminit Cicer. II. Agrar. Vellem vero Veterum auctoritate illud Festus confirmasset, quod ait, manifestum esse sorte deligi solitos qui augures publici P. R. Quiritium dicerentur; nullum enim hujus moris vestigium. Immo etiam et observo vel ab Imperatore vel a populo illud honoris gratia concessum, ut augur haberet sacerdotium publicum. Liv. lib. I. sect. 38. 'Inde ab augure, cui deinde honoris ergo publicum id perpetuumque sacerdotium fuit, deductus in arcem,' &c. De templis auguralibus alibi dictum est. In fine *extra urbem* reposuit Fulvius Ursinus, sed omnino Festus scripserat *intra urbem.* Vide supra 'prosimurium.' *Dac.*

manifestum ductu sortis *deligi solitos, qui augures publici. P. R. Quiri*tium in *auguralibus dicerentur captabant auspicia templo cœli regionibus designato, quod lituo, qui qui*rinalis *appellatur, designabant in pomœrio ex*tra ur*bem*.

. . . .

. . . . . . es faci. . . . . .

. . . . . . fecisti . . . . .

Picus Rex pico ave[h] *utebatur, ut Verrius* ait ob *augurium, a quo sic dictus. Is regem Fat*uum, Faunum *alii quem vocant, et Fatuam procrea*vit ; et ex *eis Latinus ortus Trojanos summo honore* adfecit ut *etiam eorum regem fugientem Ar*givos Æneam *hospicio suscepit, dedit* civitatem, junxit *natam connubio*. . . . . . .

P*ube præsente*,[i] *est populo præsente* συνεκδοχικῶς *ab iis, qui puberes sunt omnem populum significant*. . . .

P. . qu*a*[k] . . . .

NOTÆ

[h] *Picus Rex pico ave*] De Pico ave et rege vide suo loco 'Picus.' Picus Aboriginum rex Faunum procreavit et Faunam, sive Fatuum et Fatuam: nam et ita dicebantur. Servius VII. Æneid. 'Quidam Deus est Fatuellus. Hujus uxor est Fatua, iidem sunt Faunus et Fauna,' &c. Faunus e sorore Fauna Latinum suscepit, cujus postea gener Æneas. Etsi, cum Faunus idem Pan Arcas fuerit cujus ab Evandro cultus Latium fuit inlatus, cum in Latio regnasse meræ nugæ ab iis confictæ, qui hoc ignorarunt. *Idem.*

[i] *Pube præsente*] Vide suo loco. *Idem.*

[k] *P. . . .qu.*] De Pio ac Piaculo, et expiationibus fulgurum egisse Festum puto: item pecuniam, quæ erogaretur piaculorum causa, piacularem dictam: edictaque, quæ quid in religiones ob ignorantiam commissum expiari juberent, piacularia dicta: idque referri a Messala in explanatione sacrorum, an auguriorum. Sequebatur deinde: *Pipulum, ploratus*, a pipatu pullorum sumtum. Varro in Aulularia: 'Pipulo te differam ante ædes:' id est, convicio, declinatum a pipatu pullorum. Isidorus in Glossis: 'Pipulo, ploratu, convicio.' Reliqua alio pertinebant, de consulibus eorumque lictoribus: puto iis tractatum fuisse de legibus consularibus in cives rogatis, quæ sanciebant pœnam verberum. Nam in fine manifesto hæc scripta fuerunt: *tribus* 35. *aut privilegia irrogare, aut de capite civis statuere, nisi maximo comitiatu vetant* 12. *Tabularum leges, præterquam in veneficos, quique malum carmen incantant: quia ipsi indemnati jure occiduntur.* Notum est quod posui, de capite civis, et de privilegiis ex Ciceronis non paucis locis: pro Sextio, pro domo, et III. de legib. libro. De veneficis et incantatoribus notissimus est Plinii locus lib. XXVIII. c. 2. Indemnatos ait occidi. Quia passim unicuique interficere licebat, ut apparet. *Jos. Scal.*

. susc. . . . .
. dem. . . . .
deci*dit*. . . . .
conc. . . . .
agor. . . . .
eadem . . . .
tera loca . . . .
fulgura sacra. . . . . . .

Pecunia quæ erogatur[1] *in ludos et spectacula, appellatur lucarie dicta e lucis captetur* . in eodem libro. .
. . . .
dixit existimat *cujus opinionis est et Valerius M*essala in explana*tione* 12.

Pipulum[m] *dicebatur* ploratus.

Privilegium sunt *qui*[n] *dicant esse privatam legem. Cicero in oratione quam* scrip*sit pro domo sua ad pontifices*. . .

NOTÆ

P. . . . . qu.] De fulgurum expiationibus hic agebat Festus. Atque ita forsan scripserat: *Piacularia quædam sacra Aruspices solent suscipere cum in locum quemdam fulgur decidit.* In sequentibus lubricum iter. Addebat forsan Festus: *Qui locus postea fulguribus ibi conditis sacer habitus est ut et omnis ager, quem calcari nefas est eadem ratione, ut et cetera loca omnia quæ fulgure sacra facta sunt.* Parum me, præfiscine dixero, vel a verbis vel a mente Festi discessisse arbitror, sed de eo, ut de aliis omnibus quæ mea sunt, penes viros doctos judicium esto. Vide 'Bidental.' *Dac.*

[1] *Pecunia quæ erogatur*] Male hic adhæsit fragmentum istud. Vide suo loco. *Idem.*

[m] *Pipulum*] Vide 'Pipatio,' 'Occentassint' et 'Vagulatio.' *Idem.*

[n] *Privilegium sunt qui*] Schedæ: 'Privilegium sunt qui dicant privatam legem. Cicero in oratione quam scripsit pro Domo sua ad Pontifices . . . .
viri . . . .
cons . . . .
in eo . . . .
lictores . . . .
istimate. . . . .
consu . . . .
eos autem . . . . . .
nemo. . . . .
judicant feneratores equites, tribuni ærarii condemnant tribus 35. quo jure, quo more, quo exemplo, nominatim legem de capite civis indemnati tulisti? vetant leges sacratæ, vetant 12. tabularum leges privatis hominibus irrogari. Veneficos quinque et triginta tribus omnino non condemnant, quia ipsi indicta causa occiduntur.' Quæ desunt excitare difficile, neque enim in oratione Ciceronis leguntur illa usque ad *quo jure*. Quæ sequuntur ita hodie apud Ciceronem extant: 'Quo jure, quo more, quo exemplo legem nominatim de capite civis indemnati tulisti? vetant leges

. . . .
viri . . . .
cons . . . .
in eo. . . . .
lictor*es* . . . .
istim*ate* . . . .
consu . . . .
cos aut*em*. . . . .
nemo . . . .
dicant *senatores equites Trib. Ærarii condemnat.* . .
tribus 35. *quo jure, quo more, quo exemplo* . .
de capite ci . . . . . .
vetant 12. . . . . . .
neficos quinq. . . . . . .
nant, quia ipsi ind. . . . . .

NOTÆ

sacratæ, vetant 12. tabulæ, leges privatis hominibus irrogari, id est enim privilegium.' Reliqua *veneficos quinque et triginta tribus, &c.* nescio an a Cicerone. Porro de *privilegio* monendus est lector, vocem eam aliter a Cicerone et aliis ejusdem fere ævi scriptoribus usurpatam, ac ab Jurisconsultis et aliis, qui Augusti ætatem secuti sunt. Tullii enim et Sallustii ævo *privilegium* semper fuit lex in privati alicujus perniciem perrogata. Cicer. III. de legib. 'Id mirandum, majores adeo in posterum providisse, in privatos homines leges ferri noluerunt, id est enim privilegium, quo quid injustius?' Idem paradoxo quarto: 'Familiarissimus tuus de te privilegium tulit, ut si tu in opertum Bonæ Deæ accessisses, exsulares.' Et alibi sæpe. At Augusto posteriores Jurisconsulti, *privilegium* in bonam partem pro lege in privati alicujus gratiam perlata, semper usurparunt. Paulus lib. v. sentent. tit. 12. 'Privilegium Fisci est inter omnes creditores primum locum tenere.' Unde et *privilegia* ejus qui jure singulari fruitur. Quo sensu Galli dicunt *privilége* et *privilégié*. Sed nolim eos imitentur tirones qui Latini sermonis castitatem ambiunt, immo potius Ciceronem et alios Latinitatis principes secuti *privilegium* semper in malam partem ponant, et pro *privilegio*, quomodo eo perperam utuntur Jurisconsulti, perpetuo voces 'jus,' 'gratiam,' 'prærogativam' usurpent. *Idem.*

SEX. POMPEII FESTI

DE

VERBORUM SIGNIFICATIONE

LIBER XV.

Quadrantal [a] vocabant antiqui, quam ex [Paul. Græco ἀμφορὰν dicunt, quod vas pedis quadrati octo et quadraginta capit sextarios. Plautus in Curculione: Anus hæc sitit: quantillum sitit? modica est, capit Quadrantal. Et Cato contra Oppium: Vinum redemisti, prædia pro vini quadrantibus [1] sexaginta in publicum [2] dedisti, vinum non dedisti.

Quadrata [b] Roma in Palatio ante templum Apollinis [Fest.

1 Ed. Scal. *quadrantilibus*.—2 Vet. cod. *in pulli.*

NOTÆ

[a] *Quadrantal*] Vide 'Publica pondera.' *Ant. Aug.*

Quadrantal] Vas quod capiebat urnas duas, quadraginta et octo sextarios: hoc est, congios 8. heminas 116. Vide Mæcianum de asse. Quadrantal octoginta pondo, nempe octoginta pendebat aquæ libras: congius decem. Vide 'publica pondera.' Quadrantal amphora etiam dictum, sed amphora Romana intelligenda est, alia enim erat amphora, nempe Attica, quæ urnas tres, congios duodecim, sextarios septuaginta duos capiebat. Sextarius autem continet libram cum dimidia, hoc est, uncias octodecim. *Quadrantale* autem, vel *quadrantal,* a quadrata figura nomen traxit. Sed verba Festi sic legenda ex vet. lib. notavit doctiss. Salmasius: *Quadrantal vocabant antiqui amphoram. Quod vas pedis quadrati octo et quadraginta capiat sextarios.* Dac.

[b] *Quadrata*] Dionys. lib. I. Plutarch. in Romuli, Solin. cap. 2. Romam a Romulo quadratam conditam

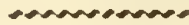
dicitur, ubi reposita sunt, quæ solent boni ominis gratia in urbe condenda adhiberi, quia saxo munitus est initio in

NOTÆ

fuisse, et inde cognomen ductum fuisse, scribunt: ut Quadrata Roma diceretur, urbs prima in Palatini montis radicib. pomerio ducto condita. Vide Tacit. lib. XII. Ita Ennii carmen intelligerem, si per Pompeium liceret. Quod vero ait, ante Apollinis locum quendam ita appellari, id translaticio nomine dictum fuisse crediderim. *Ant. Aug.*

Quadrata Roma] Hic omnino intelligendus est locus ille quem Romulus sibi munivit in summo palatio anteqnam urbem conderet. Solinus tamen urbem ipsam Romam quadratam dicit: 'Romam,' inquit, 'condidit Romulus, &c. dictaque est primum Roma quadrata, quod ad æquilibrium foret posita.' Sed illum abunde refellit locus iste Festi, cujus ætate Romam illam quadratam in summo palatio extitisse manifestum est. Illud tamen vulgo creditum ansam dedit errori eorum, qui véteris Romæ typum quadrata figura nobis obtrudunt. Sed operæ pretium erit hic ponere doctiss. Salmasii commentationem ad verba Solini: dicit hic Solinus Romam a Romulo conditam quadratamque dictam fuisse quod ad æquilibrium foret posita: quibus verbis patet eum intelligere, totam urbem Romæ qualem Romulus condidit, appellatam esse quadratam, qua in re manifestarie falsus deprehenditur, et ex antiquariis nostris plerique qui ita senserunt. Nam locus Romæ ita dictus in Palatino colle a Romulo ædificatus in quadratam speciem munitus, unde et 'Roma quadrata,' hoc est, *τετράγωνος* est appellatus. Longe igitur errant viri docti, qui scribunt Romam a Romulo quadratam conditam fuisse, et inde cognomen ductum ut 'quadrata Roma' diceretur, urbs prima in Palatini montis radicibus pomœrio ducto condita. Sed Solinum, a quo in errorem inducti videntur, corrigere potius et insectari quam sequi debuerunt. Primum locus ille, qui Romæ quadratæ nomen habuit, non in radicibus Palatini montis, sed in ipso monte constitutus et munitus. Deinde structus fuit a Romulo priusquam urbi condendæ duceret sulcum, cum adhuc inter fratres de loco ubi urbs poneretur dividia ac certamen esset. Plutarch. in vita Romuli: *Ῥωμύλος μὲν οὖν τὴν καλουμένην Ῥώμην κουαδράτην, ὅπερ ἐστὶ τετράγωνον ἔκτισε, καὶ ἐκεῖνον ἐβούλετο κτίζειν τὸν τόπον. Ῥῶμος δὲ χωρίον τι τοῦ Ἀβεντίνου καρτερὸν, ὃ δι' ἐκεῖνον μὲν ὠνομάσθη Ῥεμορία, νῦν δὲ Πιγνάριον καλεῖται,* 'Romulus igitur Romam quadratam, id est, quadrangularem, condidit, locumque illum volebat extruere. Remus vero locum quendam Aventini montis, qui locus ab illo Remuria dictus est, et nunc vocatur Pignarium.' Uterque locus etiam Romæ extabat tempore Victoris, qui in decima regione urbis, hoc est, in Palatio, 'Romam quadratam' ponit: In decima tertia in Aventino 'Remuriam.' Vide Festum in 'Remonius ager.' Sic et locus in Palatino monte a Romulo in quadratam speciem structus, unde et ipse de condenda urbe auspicatus est, 'Roma quadrata' a Romuli nomine et forma structuræ. Quare non magis urbs fuit Romæ illa quadrata, quam Remuria. Etenim adhuc de urbe condenda et de loco urbis contendebant fratres, cum loca illa alter in Palatino, alter in Aventino monte condiderunt. Post illa cum contentionem suam avium

speciem quadratam. Ejus loci Ennius meminit, cum ait: Et quis extiterat [3] [c] Romæ regnare quadratæ.

3 Vet. cod. *esterat*. Vide Notas.

NOTÆ

judicio remisissent, addicentibus et faventibus Romulo avibus, cœpit ille sulcum ducere urbi constituendæ. Plutarch. Καὶ τοῦ Ῥωμύλου τάφρον ὀρύττοντος, ᾗ τὸ τεῖχος ἔμελλε κυκλοῦσθαι, ὁ Ῥῶμος τὰ μὲν ἐχλεύαζε τῶν ἔργων, 'Et cum Romulus fossam foderet qua murum circumducturus erat, Romulus irridens,' &c. Scio Livium scribere lib. I. 'Palatinum a Romulo primum, in quo ipse educatus erat, munitum fuisse.' Sed intelligere illum puto de Roma quadrata quam in illo monte ædificavit, non de urbe nova Roma, quam auspicato postea condidit, et cui pomœrium addidit. Roma quadrata locus fuit in Palatino monte munitus, non urbs Roma, ea figura primum a Romulo posita. Vehementer etiam erravit doctissimus Onuphrius, scribens Romulum urbi novæ a se figura quadrata cum tribus portis positæ pomœrium more Etrusco addidisse, 'ut auctores sunt,' inquit, 'Dionysius, Solinus, Plinius, et Plutarchus.' Ut supra vidimus, Plutarchus aperte distinguit Romam quadratam ab urbe, cujus figuram non quadratam fuisse, sed rotundam verba illa satis ostendunt 'qua murum in orbem erat ducturus.' Plin. Romæ quadratæ non meminit; sed lib. III. cap. 5. scribit urbem Romam a Romulo cum tribus portis aut quatuor relictam. Verum illa Roma longe diversa a Roma quadrata in Palatino monte. Dionysius porro initio lib. XI. ait Romulum Palatium et Capitolium muris et fossa mœnisse. Sed urbem illam eandem fuisse cum Roma quadrata, nusquam dicit Dionysius, immo contrarium ex ejus scriptis elucescit. Gellius lib. XIII. cap. 14. scribit: 'antiquissimum pomœrium, quod a Romulo institutum est, Palatini montis radicibus terminabatur.' Nam ille dicit non aliam constitutam a Romulo Romam præter eam, quæ quadrata dicta est, nec aliud ab eo institutum pomœrium, quæ sententia hujus Solini est, &c. Deinde: At quod vult Solinus, novam urbem a Romulo conditam, quod figura quadrata esset, dictam fuisse quadratam, nec aliam urbem esse constitutam, id contra omnium auctorum consensum scripsisse illum judico. Quin et Solini temporibus extabat adhuc in monte Palatino locus ille cui nomen Romæ quadratæ Romulus imposuerat. Ut ex hoc loco Festi apparet, &c. *Dac.*

[c] *Et quis extiterat*] Varie emendant viri docti: alii, *Et quis nunc curat Romæ regnare quadratæ*. Scaliger, *Et quibus lex steterat Romæ regnare quadratæ*. Sed sic etiam non plane mihi satisfactum est. Melius, ut videtur, in edit. Merulæ, *Et quis exter era Romæ regnare quadratæ*. Ita ut de Romanis sermo sit, qui, rapto Romulo, cum neminem Romæ invenirent, quem in Romuli locum sufficerent, despiciunt ecquis exter esset, qui urbi præesse quadratæ posset, &c. Sed omnium optime Salmasius, *Et quis se sperat Romæ regnare quadratæ*. Ex vestigiis veteris scripturæ quam sic liber Fulvii Ursini repræsentat, *Et quis est erat Romæ, &c.* Nam in membranis scriptis sæpe *t* et *p* confundi satis sciunt, qui eas aliquando trac-

Quadruplatores [d] dicebantur, qui eo quæstu se tuebantur, ut eas res persequerentur, quarum ex legibus quadrupli erat actio. [Paul.

. . . . populo[e] . . . [Fest.
. . . ia ca . . . . .
in legum . . . . . . populi
do*minata* . . . .

Quadrurbem Athenas [f] Attius appellavit, quod scilicet ex quatuor urbibus in unam domicilia contulerunt, Braurone, Eleusine, Pireæo, Sunio.

Quæso,[g] ut significat idem quod rogo, ita quæsere ponitur ab antiquis pro quærere, ut est apud Ennium libro se-

NOTÆ

tant. Et de Tatio, inquit, fortasse loquebatur, qui, cum Capitolium, quod ab initio ceperat, teneret, et Quirinalem collem, etiam Palatini montis, in quo Roma quadrata et regia Romuli, armis se potiturum sperabat. A parte igitur totum montem intellexit poëtarum more. *Idem.*

[d] *Quadruplatores*] Vidend. Ascon. in divinat. et lib. IV. Verrinar. *Ant. Aug.*

Quadruplatores] Ascon. Pedianus in divinat. 'Quadruplatores erant criminum publicorum, in qua re quartam partem de proscriptorum bonis, quos detulerant, assequebantur. Alii dicunt quadruplatores esse eorum reorum accusatores qui convicti quadrupli damnari soleant: ut aleæ aut pecuniæ gravioribus usuris fœneratæ quam pro consuetudine, aut ejusmodi aliorum criminum.' Item Verrina III. 'Quadruplatores accusatores sive delatores publicorum criminum sub pœna quadrupli. Sive quod ipsi ex damnatorum bonis, quos accusaverant, quartam partem consequebantur.' Igitur ab illa quarta quæ accusatori pro præmio cedebat dicti *quadruplatores*. Tacit. lib. IV. Annal. 'Contra M. Lepidus quartam accusatoribus secundum necessitudinem legis.' Inde Gloss. 'quadruplatores, συκασταὶ,' delatores. 'Quadruplor, ἐνδείκνυμι,' defero. *Dac.*

[e] . . . . *populo*] De quadruplatoribus hic agebat Festus, sed ejus verba non possumus assequi, neque ex iis videtur Paulus suam Epitomen confecisse. Ampliorem lacunam repræsentant schedæ: '. . . jus . . . quæ . . . quarum ex legibus quadrupli erat actio. . . . . ibus. . . . . ata. . . . . oem. . . . . . abant. . . ab eo. . . in. . . tis. . . que lictor. . . . . . populo. . . . . . curia calabra. . . . . m legum. . . . . . . in populi dominatu.' Et hic certe locus dignus est in quo se exerceant sagaciores. *Idem.*

[f] *Quadrurbem Athenas*] Quod ex quatuor vicis, quos alii Piræum, Phalereum, Xypeteum, Thymætam. Male: *Quadrurbem* enim τετράπολιν dixerunt Œnoën, Probalynthum, Tricorythum, et Marathonem, quatuor Atticæ populos. Vide Meurs. de fortuna Attica. Neque quatuor tantum, sed omnino duodecim urbes in unas Athenas Theseum contraxisse tradit Strabo. Ubi per urbes vicos intelligit. *Idem.*

[g] *Quæso*] Versus Ennii de Anco Martio accipiendi sunt, qui Ostiam munivit, et portum Tiberis. *Ostia munita est, idem loca navibu' pulchreis*

cundo: Ostia munita est[h] idem loca navibus pulchris Munda[4] facit, nautisque mari quæsentibus vitam: et in Cresphonte: ducit me uxorem liberorum sibi quæsendum gratia:[5] et in Andromeda: liberum quæsendum causa familiæ matrem tuæ.

Quæso significat id quod rogo: quæsere tamen [PAUL. Ennius pro quærere posuit.

Quæstores[i] *dicebantur, quod quærerent de rebus* [FEST. capitalibus, unde *qui talia quærunt quæstores pari*cidi appellantur.

Quamde[k] pro quam usos esse antiquos cum multi Veteres testimonio sunt, tum est Livius[6] in primo: Juppiter, ut

4 Vet. cod. *Mundo.*—5 Hunc vs. ita legendum monet Scal. *Ducit me uxorem sibi liberum quæsendum gratia.*—6 Vet. cod. *tamen hujus.* Vide Notas.

NOTÆ

Munda facit, nauteisque mari quæsentibu' vitam. Jos. Scal.

Quæso] *Quæso* et *quæro* idem apud Veteres. Plaut. 'Quæse adveniente morbo nunc medicum tibi, Enim tu certe aut larvatus aut cerritus es. Edepol hominem te miserum! medicum quærita.' Ubi *quæse* pro *quære.* *Quæsere* etiam pro *orare,* poscere, dixit idem Plaut. Bacchid. II. 11. 'Mirum est me, ut redeam, te opere tanto quæsere.' *Dac.*

[h] *Ostia munita est*] De Anco Martio qui Ostiam munivit, et portum Tiberis. Vide in voce 'mundus.' *Idem.*

[i] *Quæstores*] De Quæstoribus paricis, sive parricidii, vide 'Parici.' Horum mentionem fieri in duodecim tabulis scribit Pomponius sub titulo de origine juris. *Ant. Aug.*

Quæstores] Quæstores creabantur, qui cognoscerent de rebus capitalibus, unde et Quæstores paricidi appellantur. *Jos. Scal.*

Quæstores] Ulpianus: 'Et a genere quærendi, quæstores initio dictos, et Junius, et Trebatius, et Fenestella scribunt.' Initio autem proprie dicti *quæstores,* qui ærario præessent, dicti 'quod inquirendæ et conservandæ pecuniæ causa creati erant,' ut ait Pompon. leg. 2. § 22. de origine juris. Inde postea *quæstores* quos vulgo, *des Lieutenants Criminels.* Vide 'parici.' *Dac.*

[k] *Quamde*] Corruptissima quæ hic sunt, ex vestigiis priscæ scripturæ ita emendato: *cum multi Veteres testimonio sunt, tum Ennius in primo: Juppiter, ut muro fretus magi' quamde manus vi. Et secundo, &c.* In versu Ennii *Juppiter* est θαυμαστικὸν, ut in illo: 'Juppiter, ut tristi lumina sæpe manu.' Et: 'Doctis, Juppiter, et laboriosis.' Porro et quamde in illis Saturniis versibus legitur, 'Namque nehilum pejus macerat humanum, Quamde mare sævum. Vires quoi sunt magnæ, Topper confringent inportunæ undæ.' *Jos. Scal.*

Quamde] In Schedis: 'Quamde pro quam usos esse antiquos cum multi veteres testimonio sunt, tamen hujus in primo,' &c. quæ propius ad veram scripturam accedunt, legendum enim, ut viris doctis jam diu

muro fretus magis quam de manus impe . . . secundo: Quamde tuas omnis legiones, ac popularis. Et Lucretius: Clarus ob obscuram[1] linguam magis inter inanes. Quamde gravis tergajos[7] qui vera requirunt.

Quamde pro quam dicebant antiqui. [PAUL.

Quam mox significat, quam cito: sed si per se po- [FEST. nas mox, significabit paulo post, vel postea.

Quando cum gravi voce pronunciatur, significat [PAUL. quod, quoniam; et est conjunctio: quando acuto accentu, est temporis adverbium.

Quando[m] *cum gravi voce pro*nuntiatur significat [FEST. *quod, quoniam, et est conjunctio*, ut Plautus in Me*næchmis*: *Ideo quia* mensam, quando edo, detergeo: et in Pseudolo: Dabo, quando erit. Ducito, quando habebis. Et Ennius libro sextodecimo: Nox quando mediis signis

7 Vet. lib. *Graius inter Graios.*

NOTÆ

animadversum: *Cum multi Veteres testimonio sunt, tum Ennius in primo: Juppiter, ut muro fretus magi' quamde manus vi. Et secundo: Quamde tuas omneis legiones ac populares.* 'Si qui tamen hic *Livium* pro Ennio legi malint, non admodum pugnabo,' inquit Merula, 'cum Livius etiam gesta populi Rom. libris decem et octo conscripserit, qui annales Liviani vocantur.' Sed de Annalibus Livianis abunde infra. Interim hic *Ennium* legi debere certum est. Et in versu: *Juppiter, haud muro fretus magi' quamde manus vi:* verba Romuli forsan optantis, ut Pop. Rom. se non muro magis quam viribus et audacia tueatur. *Dac.*

[1] *Clarus ob obscuram*] Lege ut in editt. *Clarus ob obscuram linguam magis inter inanes Quamde gravis inter Graios qui vera requirunt. Quamde* autem, quia in illis *tam, quam, jam,* et aliis addebant *e*, et *d* postea insertum. *Idem.*

[m] *Quando*] Verbis Festi pauca desunt: sed omnia exempla videntur ad tempus pertinere: ideo miror, unde Paulus Epitomen confecerit, nisi meliorem librum, quod ex aliis cognosco, habuerit. Plauti versus refertur ex Menæchmis: 'Ideo, quia mensam, quando edo, detergeo.' *Ant. Aug.*

Quando] Exempla Plauti, quæ Festus adducit, plane contrarium probant, quare omnino aliter legendum est: nempe: *Quando, cum gravi voce pronunciatur, significat quoniam. Acuta vero est temporis adverbium, ut Plautus in Menæchmis, &c.* Neque enim in verbis Plauti τὸ *quando* significat *quoniam*, sed *quum, &c.* Nihil certius. Quod ait autem ultima acuta, vel gravi, vide notata in 'lustrum,' 'ergo,' 'modo.' *Dac.*

præcincta volabit. In duodecimo quidem [n] cum litera E ultima [8] scribitur, idemque significat.

Quando rex [o] *com*itiavit *fas : sic notatum esse diem in fastis in*

8 Ed. Scal. *cum C litera ultima.*

NOTÆ

[n] *In duodecimo quidem*] Quod ait Festus Ennium in 12. annal. *quande* ultima litera E posuisse, pro *quando*, id in incerto est, cum perierit locus ille unde hoc Festus adduxit. Ubi tantum legitur, *quan*de....... quamde pro quam fortasse. Certum tamen est dixisse Veteres *quande* pro *quando*, ut 'numere' pro 'numero.' *Idem.*

[o] *Quando rex*] Bis notatur hic dies in fastis 9. Kal. Apr. et 9. Kal. Jun. licet Ovidius mense Martio illum ponere fuerit oblitus; de hoc vero, lib. v. Fastorum ita scripserit: 'Quatuor inde notis locus est; quibus ordine lectis Vel mos sacrorum, vel fuga Regis inest.' Ex quibus verbis ignorasse videtur, quid quatuor hæ notæ Q. R. C. F. significarent. Cum tamen Varro lib. v. de Ling. Lat. hæc, et alia omnia, quæ in fastis erant, fuerit interpretatus. Nos vero quid Festi dimidiati versiculi significent, ignoramus. *Ant. Aug.*

Quando rex comitiavit, fas] Puto totum hoc notis scribi debere, quibus in Fastis. Q. REX. C. F. et quod sequitur. Q. ST. D. F. *Ful. Ursin.*

Quando Rex] In his deploratis ruderibus tantum deprehendere possumus, hujus diei, qui in fastis notatur, Q. REX. C. FAS, anteriorem partem nefas esse, posteriorem fas. Quod recte Varro dixit: 'ad id tempus, nefas:' significans anteriorem, et 'ab eo fas:' notans posteriorem. Dies nefastus priore vel anteriore parte notabatur NP. vel NEP. vide supra 'Nefasti.' Notabatur et NF. PR. quod quidam interpretantur, 'Nefas prætori:' quod ego non sequar. Additur in fine: 'siquis alius pro Rege dicat ad comitia, puta Pontifex, tam is dies.'.... utrum intelligat Fas an Nefas, nescio. Porro in Fastis marmoreis, qui extant Romæ, invenio bis notatum hunc diem 9. Kal. April. item 9. Kal. Junii. Nemo, quod sciam, explicavit, quis esset mos hujus diei, qui ritus, quæ antiquitas. Sciendum Regi sacrorum neque magistratum gerere, neque verba ad populum habere fas fuisse: propterea in comitium ire illi non licebat, nisi hoc die, qui notatus est in fastis: ibat enim in comitium sacrificii causa, quo properanter patrato protinus fuga se e comitio eripiebat. Plutarchus: *ἔστι γοῦν τὶς ἐν ἀγορᾷ θυσία πρὸς τῷ λεγομένῳ κομιτίῳ πάτριος, ἣν θύσας ὁ βασιλεὺς κατὰ τάχος ἄπεισι φεύγων ἐξ ἀγορᾶς.* Varro: 'Dies, qui vocatur sic, Quando Rex comitiavit, fas: dictus ab eo, quod eo die Rex sacrificulus dicat ad comitium.' Si a docto viro quæram, quid sit 'dicere ad comitium,' sane non agnoscet Latinum hoc genus loquendi: et profecto ineptum est. Legendum enim, *itat ad comitium.* Ita loquitur alibi, 'milites appellant latrones, quod itent, uti milites, cum ferro.' Quare ob id alii aliter notas, quæ legebantur in fastis, interpretabantur: Q. R. C. F. 'Quando Rex comitio fugit.' Quod Ovidius manifesto nos docet: 'Quatuor inde notis locus est: quibus ordine

honorem *regis sacrorum, aiunt qui de feriis* Menstrui scripserunt, *quæ nonis Februarii in Curia a* Rege dicuntur: *eæ vero a multis scriptoribus* traditæ sunt, *nam quo die rex in Comitium venit ejus* pars anterior *nefas habetur; contra autem* posterior *fas: quia sacris peractis inde abit, quod* si quis alius pro Rege[p] *eo die in comitio fecerit, puta, Pontifex,* tum hic dies *totus est fastus.*

QUANDO REX COMITIAVIT FAS, in fastis notari [PAUL. solet, et hoc videtur significare, quando rex sacrificulus divinis rebus perfectis in comitium venit.[q]

NOTÆ

lectis Vel mos sacrorum, vel fuga Regis inest.' Utrumque enim complexus est: 'Quando Rex comitiavit:' hic enim est mos sacri, quod faciebat in comitio: 'et Quando Rex comitio fugit.' Tangit enim fugam Regis e comitio. Plutarchus: ἄπεισι φεύγων ἐξ ἀγορᾶς. Quid certius hoc testimonio? At Paulus, *Quando rex sacrificulus divinis rebus perfectis in comitium venit.* Immo, quando rebus divinis perfectis abit e comitio: quare ejus commentitiæ causæ in ruderibus Festi ne vestigium quidem apparet. At quid aiunt docti viri? Ovidium ignorasse quid sibi vellent illæ literæ singulares: quasi fas sit doctissimum poëtam ignorare, quod formularios, leguleios, litigantes, ac minimos quosque de fæce Numæ scire oportuit. Nam de Regifugio ipsum non intellexisse, testis erit ipsemet, qui de eo in mense Februario ante tractaverat. *Jos. Scal.*

Quando rex comitiavit fas] In verbis Festi legendum, *comitiasit*, id est, 'comitiaverit.' Quod et Fulvio Ursino etiam placet. Item *feriis menstruis:* quia *s* litera τοῦ *menstruis* periit propter initialem illam *s* τοῦ *scripserat.* Item *edicuntur* pro *dicuntur*, quia *e* cum præcedente *e* τοῦ *rege* cohæsit. Et ita semper Varro: 'Rex cum ferias menstruas nonis Februariis edicit.' Item: 'Harum rerum vestigia apparent in sacris nonalibus in arce quod tunc ferias primas menstruas quæ futuræ sunt eo mense Rex edicit.' *Dac.*

[p] *Quod si quis alius pro Rege, &c.*] Ait Festus, si quis alius, puta pontifex, pro rege in comitio sacrificaverit, tunc totum diem fastum esse. Sed cum illius diei pars anterior nefasta fuerit, qui fieri potest, ut alio, pro rege, in comitio sacrificante, pars illa diei, quæ jam nefasta, elapsa est, eadem iterum fasta sit? Vel hoc certe necessario evincit rescribendum esse *Hic dies totus nefastus.* Nihil certius. Diei illius pars posterior fasta erat in gratiam Regis sacrificuli, qui in comitio fecerat. Sed si alius in comitio fecisset, dies solidus nefastus, quia nulli alii præterquam Regi sacrorum jus illud concessum erat, ut e nefasto fastum facere posset. *Idem.*

[q] *Divinis rebus perfectis in comitium venit*] Dicendum potius fuit *divinis rebus perfectis e comitio fugit.* Nam, cum Rex in comitio sacra faceret, sacris perfectis in comitium ire qui potuisset? Festum non intellexit barbarus mutilator. *Idem.*

QUANDO STERCUS[r] DELATUM FAS, eodem modo in fastis notatur dies, quo stercus purgatur ab æde Vestæ.

*Quando ster*cus delatum fas, eo*dem modo in fastis* [FEST. *notatur die*s, qui talis est, ut *ædis Vestæ in eo die purgetur* stercusque in alvum ca*pitolinum ex æde Vestæ deferant*: cum id factum sit, *tunc prætori fas.*9

Quartarios[s] appellabant antiqui muliones mercenarios, quod quartam partem quæstus capiebant. Lucilius: porro homines nequam malus ut quartarius cippos colligere omnes.

Quartarios appellabant muliones mercenarios, [PAUL. quod quartam partem capiebant quæstus.

Quatenus[t] significat qua fine; ut hactenus, hac fine: quatinus, vero, quoniam: sed antiqui quatenos[u] dicebant.

9 Ead. ed. *tunc prætori liceat fari tria verba.* Vide Notas.

NOTÆ

[r] *Quando stercus*] Infra: *Quando stercus delatum, fas: eodem modo in fastis notatur dies: qui talis est, ut ædis Vestæ purgetur, stercusque in clivum Capitolinum deferatur: cum id factum sit, tum est Prætori fas.* Jos. Scal.

Quando stercus delatum fas] Varro lib. v. de L. L. 'Dies qui vocatur, Quando stercus delatum fas, ab eo appellatus, quod eo die ex æde Vestæ stercus everritur et per Capitolinum clivum in locum defertur certum.' Hujus diei meminit Ovid. qui illum 17. Kal. Jul. esse dicit lib. VI. Fast. 'Tertia nox veniet, qua tu, Dodoni Thyene, Stabis Agenorei fronte videnda bovis. Hæc est illa dies, qua tu purgamina Vestæ, Tybri, per Etruscas in mare mittis aquas.' Vide infra 'stercus.' *Dac.*

Quando stercus delatum fas] Recte opinatur Fulv. Ursinus hic desiderari quatuor illas notas Q. S. D. F. et Festum scripsisse *Q. S. D. F. Id est, Quando stercus delatum fas.* Vel potius: *Quando stercus delatum fas, Q. S. D. F. eodem modo in fastis, &c.* Idem etiam pro *alvum* optime *clivum*, quod probatur ex loco Varronis quem supra afferimus. *Idem.*

[s] *Quartarios*] Lege ita versum Lucilianum: *Porro homines nequam, malus ut quartariu' cippos Collisere omnes.* Notum est cippos sepulcrorum olim secundum vias publicas fuisse. Itaque facile collidebantur a mulis sagmariis, cum ea præterirent. *Jos. Scal.*

[t] *Quatenus*] *Qua fine, ut hactenus, hac fine.* Chilo apud Gellium lib. I. cap. 3. 'Hac fine ames tanquam forte fortuna osurus, hac itidem tenus oderis, tanquam fortasse post amaturus.' Addit Festus Veteres *quatenus* inter et *quatinus* illud discrimen posuisse, ut *quatenus* 'qua fine,' *quatinus* vero 'quoniam' significaret. Sed illud observatum non fuisse e veteribus libris colligere est, immo

Quatenus significat qua fine; ut hactenus, hac fine. [FEST. At quatinus, quoniam. Sed antiqui quatenos [10] dicebant, ut Scipio Africanus in ea oratione, quam scripsit postquam ex Africa rediit: Uti negotium natum erat; quatenos castra nostra ita munita erant, ut posses partem exercitus abducere.

Quatere,[x] suspensum, et vicinum rei alicujus motum significat, non ut Verrius putat, ferire; cum id ipsum verbum concutere ex præpositione, quæ est con, et quatere, sit compositum: quassare autem est sæpe quatere.

Quatere, suspensum, et vicinum rei alicujus motum significat, et interdum concutere: quin et id ipsum verbum concutere ex quatere sit compositum: quassare autem est sæpe quatere. [PAUL.

Quaxare [11] [y] ranæ dicuntur cum vocem mittunt. [FEST.

Quercus [z] dicitur, quod id genus arboris grave sit, [PAUL.

10 Vet. lib. *quatenoc.*—11 Vet. lib. *Quoaxare.*

NOTÆ

et cum literarum *e* et *i* tritissima fuerit commutatio, antiquos utraque significatione indistincte scripsisse certum est, sic 'protenus' et 'protinus.' *Dac.*

[u] *Sed antiqui quatenos*] Nam *o* et *u* Veteres confundebant: sic 'consol' scribebant pro 'consul:' 'fontes,' 'funtes:' 'frondes,' 'frundes:' sic 'Hecoba,' 'Notrix,' 'Culchides,' 'Pulyxena.' Vide Quintilian. lib. I. cap. 4. *Idem.*

[x] *Quatere*] Innuit *quatere* de repetito sæpius motu potius dici. Ferire de solo ictu. *Idem.*

[y] *Quaxare*] Glossæ: 'Quassat, ὅταν φωνεῖ βάτραχος.' *Jos. Scal.*

Quaxare] Contracte pro *coaxare*, a *coax, coax*, Aristoph. in Ranis. Et apud Hesych. 'coax, Rana.' *Dac.*

[z] *Quercus*] *Querquera* febris, dura ac gravis: quam quidam a *quercu* dictam putant: quod id genus arboris cum grave sit ac durum, tum in ingentem evadat amplitudinem. Aurelius Opilius frigidam atque trementem. Santra eam ex Græco deducit: quia tremorem ejusmodi κάρκαρον vocant: unde dici etiam Carcerem. Plautus in Frivolaria: 'is mihi erat bilis querquera, tussis.' Lucilius: 'jactans me, ut febris querquera.' Et alibi: 'Querquera consequitur febris, capitisque dolores.' Hæc Festus. Adde ad ejus sententiam confirmandam Homericum: κάρκαιρε δὲ γαῖα πόδεσσι. Vide Grammaticos. *Jos. Scal.*

Quercus] A καρχαλέος, ut volunt, exasperatus. Sed mihi non persuadent, qui sciam potius *quercus* dici a Græco κάχρυς, glans, pilula, nam inter Cachryphora *quercus* numeratur a Theophrast. lib. III. κάχρυς ergo

ac durum, tum etiam in ingentem evadat amplitudinem: querqueram enim gravem et magnam quidam putant dici.

Querq*ueram*[12] [a] *febrem, gravem et magnam:* nam quidam querc*um dictam volunt, quod id genus* arboris, cum gra*ve sit, ac durum, tum etiam in* ingentem evadat *altitudinem. Aurelius autem* Opilius frigid*am* a*it dici, et cum horrore tremen*tem. Santra eam ex *Græco deducit, qui tremo*rem ejusmodi κάρκαρον *dicunt. Unde dici* etiam carcerem [b] Plaut*us in Frivolaria: Is mihi* erat bilis querquera *tussis. Lucilius libro* jactans me ut feb*ris querquera ter*ret, alibi querque*ra consequitur febris capitisque dolores.* [FEST.

Querqueram, frigidam cum tremore a Græco κάρκηρα, certum est dici: unde et carcer. Lucilius: Jactans [PAUL.

12 Vide Not. inf.

NOTÆ

transpositis literis et mutato *a* in *e* κέρχος, et χ in κ χέρκυς, *quercus*. Dac.

[a] *Querque...*] Hæc videntur pertinere ad utrumque verbum *Quercus* et *Querqueram*. Ant. Aug.

Querqueram] Priscian. lib. VI. refert Plautum in Frivolaria scripsisse: 'Is mihi erat bilis, aqua intercus, tussis, febris querquera.' *Idem.*

Querqueram] Addenda vox, *febrem*. L. m. habet Κάρκαρα. *Ful. Ursin.*

Querqueram febrem] Arnob. lib. I. 'Vitiligines querqueras, atque intercutes morbos.' Minutius Felix habet *quequerum*, ut et Gellius, Apuleius. Videlicet *querquerus* adjective dici certum est. Ergo cum dicitur *querquerum*, subintelligitur *febrem*. Et cum *querquerum*, subintelligitur *morbum*. *Querquerus* autem a *quercu*. Vel, ut Santra, a κάρκαρος, horror, tremor. Ad cujus sententiam confirmandam facit illud Homeri Iliad. v. κάρκαιρε δὲ γαῖα πόδεσσιν Ὀρνυμένων ἄμυδις, 'Tremebat autem terra pedibus ruentium confertim.' Sed hæc omnia meræ nugæ: cur et unde *febris* dicatur *querquera*, nemo adhuc docuit. *Querquerus* est a κερχαλέος quod a κέρχω Nam κερχαλέον Hesych. exponit σκληρὸν, ξηρὸν, διψαλέον, 'grave,' 'aridum,' 'siticulosum,' quæ omnia febri mere congruunt, quæ præ siccitate ravim et tussim creat. Id enim vere est κερχαλέον. Quare Plaut. Tussim jungit cum querquera. 'Is mihi erat bilis, aqua intercus, tussis, febris querquera.' Ergo *Cerchaleos, cerchelos, cercheros, cercherus, querquerus*. Dac.

[b] *Etiam carcerem*] A Græco κάρκαρος *carcerem* etiam Santra dici existimavit. An quia horrorem *carcer* incutit? Sed forsan erit a κάρκαρος, non qua tremorem, sed qua δεσμοὺς, vincula, significat. Κάρκαροι enim δεσμοὶ, Hesych. Scaliger deducit a κάρκαρα, μάνδραι, speluncæ. *Idem.*

me, ut febris querquera consequitur (febris) capitisque dolores. Item Plautus: Is mihi erat bilis querqueratus.

Querquetulanæ dicebantur nymphæ querqueto virescenti præsidentes.

Querquetulanæ viræ [13] [c] putantur significari nymphæ præsidentes querqueto virescenti, quod genus silvæ indicant fuisse intra portam, quæ ab eo dicta sitQuerquetularia. Sed fœminas antiqui [d] quas sciens dicimus, viras appellabant:[14] unde adhuc permanent virgines, et viragines. [FEST.

Querquetularia [e] porta Romæ dicta, quod querquetum intra muros urbis juxta se habuerit. [PAUL.

Ques [f] antiqui dixerunt: inde declinatum remanet dativo casu, quibus; Qui adhuc item Queis [15] facit, ut isti istis, illi illis. [FEST.

Quianam [g] pro quare, et cur, positum, et apud antiquos, ut

13 Ed. Scal. *utræ.*—14 Scal. legendum monet *Sed fœminas antiqui quas nunc dicimus, viras appellabant.* Vir doct. in marg. ed. Scal. pro *sciens* conjicit *sagas.*—15 Ead. ed. *quibus; nam Qui adhuc item Queis.* Pro *Queis* vet. cod. *qui.* Vir doct. in marg. ed. Scal. conj. *quis.*

NOTÆ

[c] *Querquetulanæ viræ*] A querceto querquetulanæ nymphæ, quæ non aliæ sunt quam quæ Græcis Hamadryades, quod simul cum *drusi,* id est, quercubus, et vivant et intereant. De iis vide insignem locum Callimach. Hym. in Delum. Earum Sacellum Romæ 'querquetulanum' dictum. Varro lib. IV. *Idem.*

[d] *Sed fœminas antiqui*] Lege: *Sed feminas antiqui quas nunc dicimus, viras appellabant.* Quæ, inquit, nunc fœminæ a nobis dicuntur, eæ viræ dicebantur. Neque immerito, cum masculinum sit vir. Ita enim et utrumque sexum formant Hebræi, *Iss,* vir: *issa,* vira, hoc est, fœmina. *Scal.* Quare in versione Græca Geneseos de Eva, κληθήσεται γυνὴ, &c. melius scriptum fuisset, κληθήσεται ἀνδρὶς, sive potius ἄνειρα. Analogiam servavit Gallicus interpres, *on la nommera homesse.* Idem.

[e] *Querquetularia*] Eadem *querquetulana* dicta. Prope viminalem fuisse videtur indicare Plin. lib. XVI. Nunc in vinetis jacet clausa, et ad eam per viginti gradus ascendimus. *Idem.*

[f] *Ques*] Pluralis pro *qui.* Ennius: 'Decem coclites ques montibus summis Ripeis fodere.' *Idem.*

[g] *Quianam*] In versu Ennii deest monosyllabum verbum, quale est *heu,* vel *o.* Sic Virg. Æn. v. 13. 'Heu! quianam tanti cinxerunt æquora nimbi?' *Ant. Aug.*

Nævium in carmine Punici belli: Summe Deum regnator quianam genus isti: et in satyra: Quianam Saturnium populum pepulisti. Et Ennius in libro septimo: Quianam dictis nostris sententia flexa est.[16]

Quianam pro quare, et cur, ponitur. Ennius: [PAUL. Quianam dictis nostris sententia flexa est.

Quid nisi[h] usurpavisse antiquos testis est Afranius [FEST. in Epistula: me auctore mater abstinebis: quid nisi?

Quietalus[17] [i] ab antiquis dicebatur Orcus.

Qui hoc censetis,[k] illuc transite, qui alia omnia in hanc partem: his verbis præit, ominis videlicet causa, ne dicat, qui non censetis.

Quincentum[l] et producta prima syllaba, et per C literam usurpant[18] antiqui, quod postea levius visum est, ita ut nunc dicimus pronunciari.

16 'Lege ita Nævianum Saturnium: *Summe Deum regnator, quianam genuisti?* Enniano versui deest syllaba *heu: Heu! quianam dictis nostris sententia flexa est.*' Jos. Scal.—17 Mss. habent *Quietalis.*—18 Vir doct. in marg. ed. Scal. conjicit *usurpabant.*

NOTÆ

[h] *Quid nisi*] Pro *quid ni. Ni* enim decurtatum ex *nisi*, quod est pro *si non.* Dac.

[i] *Quietalus*] A *quiete*, quod ibi mortui quiescant. *Idem.*

[k] *Qui hoc censetis*] Hæc verba dicebantur in Senatu ab eo magistratu, qui retulerat aliqua de re ad Senatum, ut per discessionem Senatus consultum faceret. Cic. lib. I. epist. 2. 'de tribus legatis frequentes ierunt in alia omnia.' Vide Gell. lib. XIV. cap. 7. *Ant. Aug.*

Qui hoc censetis] In Senatus consulto per discessionem faciendo moris erat, ut consul, aut is qui cum insignibus imperii vel lictoribus erat, cum qua de causa Senatum convocaret, retulisset, his verbis sententias rogaret: QUI HOC CENSETIS, ILLUC TRANSITE: QUI ALIA OMNIA, IN HANC PARTEM. Ominis autem causa ita loquebatur, *qui alia omnia*, ne diceret, *qui contrarium.* Vel, qui aliter censetis, quod tamen ipsum significat, sed CONTRARIUM vel ALITER ut mali ominis verbum fugiebat. Hinc illud Hirtii lib. VIII. de bello Gallico: 'Discessionem faciente Marcello, Senatus frequens in alia omnia transiit.' Fuse hunc morem explicat Plin. epist. 14. lib. VIII. Quid? lex non aperte docet dirimi debere sententias, cum ita discessionem fieri jubet: QUI HÆC CENSETIS, IN HANC PARTEM, QUI ALIA OMNIA, IN ILLAM PARTEM ITE QUA SENTITIS? *Dac.*

[l] *Quincentum*] Ut 'ducenta,' 'trecenta,' 'sexcenta.' Sed postea quia post *n* male sonat *c*, *εὐφωνίας* causa *c* in *g* mutatum, et 'quingentum' dici cœptum est. *Idem.*

Quinquatrus [m] appellari quidam putant a numero dierum, qui fere his [19] celebrantur: qui scilicet errant, tam Hercule, quam qui triduo Saturnalia, et totidem diebus Compitalia; nam omnibus his singulis diebus fiunt sacra; forma autem vocabuli ejus, exemplo multorum populorum Italicorum, enuntiata est, quod post diem quintum Iduum est is dies festus: ut apud Tusculanos Triatrus, et Sexatrus, et Septenatrus, et Faliscos Decimatrus. Minervæ autem dicatum eum diem existimant, quod eo die ædis ejus in Aventino consecrata est.

Quinquatrus festivus dies dictus, quod post diem [PAUL. quintam Iduum celebraretur, ut triatrus, et sexatrus, et septimatrus, et decimatrus.

19 Pro *qui fere his* scribendum monet Ant. Aug. *quibus feriæ*, vel *qui feriis.* Improbant Scal. et Dac.

NOTÆ

[m] *Quinquatrus*] Pro *qui fere his* scribe *quibus feriæ:* vel *qui feriis.* Vidend. Varro lib. v. Ovid. lib. III. Macrob. lib. I. *Ant. Aug.*

Quinquatrus] Cave sentias cum iis, qui mutandum censent *qui fere his* in *quibus feriæ.* Nihil enim facilius hac lectione. *Jos. Scal.*

Quinquatrus] Unicus tantum dies Minervæ sacer, sic dictus, quod esset post diem quintum Idus mensis Martii. Ut 'triatrus' post tertium, post sextum 'sexatrus.' Varr. lib. v. 'Quinquatrus hic dies unus a nominis errore observatur, proinde ut sint quinque, dictus ab Tusculanis. Post diem sextum eidus similiter vocatur sexatrus, et post diem septimum septimatrus. Sic hic quod erat post diem quintum eidus, quinquatrus.' Aliter tamen Ovid. III. Fast. 'Una dies media est, et fiunt sacra Minervæ, Nominaque a junctis quinque diebus habet. Sanguine prima vacat, nec fas concurrere ferro. Causa, quod est illa nata Minerva die. Altera, tresque super strata celebrantur arena; Ensibus exertis bellica læta Dea est.' Quare, ut discrimen illud componatur, dicendum puto, primis temporibus unicum tantum diem festum fuisse, et dictum 'Quinquatrus:' postea vero in plures prolatum, eosque dictos 'quinquatres' et 'quinquatria.' Sic 'panathenæa,' quæ sunt Romanorum quinquatria, initio uno tantum die celebrata. Deinde pluribus. Fuere et aliæ quinquatrus Idibus Juniis dictæ 'Minusculæ quinquatrus.' Vide 'Minusculæ.' In verbis Festi pro *qui fere his celebrantur,* legebat vir doctissimus, *quibus feriæ celebrantur:* sed nihil mutandum, ut optime monuit Scaliger, nihil enim facilius hac lectione. Ait Festus quosdam existimare, *Quinquatrus* dictas a numero dierum, qui in his quinquatribus celebrabantur, id est, exigebantur, frequentabantur, &c. *Dac.*

Quinque genera [n] signorum observant augures, ex cœlo, ex avibus, ex tripudiis, ex quadrupedibus, ex diris.

Quinq*ue genera signorum observabant* augures pub- [FEST. lici: *ex cœlo, ex avibus, ex tripudiis,* ex quadrupedibus, ex d*iris, ut est in Auguralibus.*

Quinquertium [o] vocabant antiqui, quem Græci πένταθλον, ut indicat versus hic: Omnis æqualis vincebat quinquertio. Livius quoque ipsos athletas sic nominat: Quinquertiones præco in medium vocat.

Quinq*uennales* [p] *censores appella*bantur, qui lustrum con*derent quinto quoque anno, a quo nomin*ari cœptos.

Quinquertium Græci vocant πένταθλον, quo die quin- [PAUL. que genera artium ludo exercebantur: ipsos quoque athletas Livius quinquertiones appellat.

NOTÆ

[n] *Quinque genera*] *Ex cœlo* servare dicebantur augures, cum aëris statum contemplabantur, an aliquid infausti ominis oboriretur. *Ex avibus*, cum eorum cantum sive volatum observabant. *Ex tripudiis*, cum offa ex ore pullorum, sive alicui quid, quod sonitum faceret, cadebat. *Ex quadrupedibus*, cum se quadrupedes ostendebant, quæ auspicia dicebantur *pedestria*. *Ex diris*, cum diri aliquid apparebat, veluti strepitus cum fremitu: ut apud Cicer. Orat. de haruspicum respons. 'Quod in agro Latiniensi auditus est strepitus cum fremitu, exauditus in agro propinquo et suburbano strepitus quidam reconditus et horribilis fremitus armorum, de ea re scriptum est postulationes esse Jovi, Saturno, Neptuno, Telluri, Diis Cœlestibus,' &c. Item cum victimæ ex aris fugiebant, cum in extis cor aut caput in jecinore non fuisset, quæ *pestifera auspicia* dicebantur. Vide 'pestifera.' Fuere et alia auspiciorum genera, veluti auspicium ex anguibus et piscibus. Auspicium ex fulgure, fulmine, tonitru. Auspicium ex acuminibus, id est, ex telorum superis ac inferis cuspidibus. Auspicium ex perennibus, cum Duces sive Magistratus amnes auspicato transeunt. Auspicium juge, quod ex juncto jumento. De quibus omnibus singulatim alibi. *Idem.*

[o] *Quinquertium*] A quinque artibus quibus exercebantur. Vide 'Pentathlum.' *Idem.*

[p] *Quinq.*] Quinquennales censores appellabantur, qui lustrum condebant quinto quoque anno, a quo ita appellari cœptos. *Jos. Scal.*

Quinquennales censores] Vid. Liv. IV. 8. Quinto quoque anno creati, quia singulo quinquennio populus censebatur et lustrabatur. Nam proprie condere lustrum dicebantur Censores, cum post censionem populum suovetaurilibus lustrabant. Vide Liv. VI. 8. in quinque annos creati quia singulis lustris populus censebatur. *Dac.*

Quintana[q] appellabatur porta in castris post prætorium, ubi rerum utensilium forum fuit.

*Quint*anam[r] classem *ait Verrius dictam, quod in ea* [FEST. *Serv. Tullius* Rex distributa *capite Censorum multitudine quinque* fecit, cum eas or*dinavit, hanc autem afferri cau*sam de capite *censorum nomine, quod ii quo censerentur nihil præter se haberent, suumque caput.* Lucilius sic meminit: quod. . . . .
adeptus.

Quintia prata trans Tiberim a Quintio Cincinnato, [PAUL. cujus fuerant, dicta sunt.

Qui*ntia prata*[s] *dicta sunt a Quinto Cincinnato, qui* [FEST.

NOTÆ

[q] *Quintana*] Atqui Quintana porta nulla fuit. Sed pars fori ipsius, quod post Prætorium et Quæstorio fuit adsitum, *Quintana* dicebatur, sive adeo forum ipsum subaudita voce *via.* Quare legendum cum Lipsio, *Quintana appellabatur pars in castris:* vel simpliciter : *appellabatur in castris.* Potest etiam et, *Quintana via appellabatur in castris, &c.* Nam *porta* nomen additum a Paulo. Livius lib. XLI. 'Prætorio dejecto direptis quæ ibi fuerant, ad Quæstorium Quintanumque hostes pervenerunt,' &c. Isidor. lib. XV. cap. 2. 'Quintana pars plateæ quinta est, qua carpentum progredi potest.' Ad hujus similitudinem Quintanam Nero instituisse dicitur. Sueton. cap. 26. 'Tabernulas etiam effringere et expilare, Quintana domi constituta, ubi partæ et ad licitationem dividendæ prædæ pretium assumeretur.' Non aliud igitur *Quintana* quam via latior in usum fori a metatione agrorum invento nomine, ut in porta Decumana etiam factum. *Idem.*

[r] *Quintanam*] *Quintanam classem* esse eam, in qua Serv. Tullius distribuit ultimæ classis viros: quinque enim fecit, cum eas ordinavit. Causam, cur capite censi dicantur, esse eam, quod nihil præter se haberent, suumque caput, quo censerentur. Refertur postea Lucilii, vel Cæcilii carmen nobis ignotum. Hæc vel his similia Pompeius. Vide Gell. lib. XVI. cap. 10. præter Dionys. et Livium. *Ant. Aug.*

Quintanam classem] Quod ait hic Festus Quintanam classem dictam in qua capite censorum multitudo a Servio rege distributa, id ego alibi me legere non memini, nam proletarii et capite censi, in ultimam classem, quæ sexta fuit, conjecti. Vide 'Proletarii.' Versus Lucilii, quem Festus laudabat, mihi ignotus, neque extat hodie. *Duc.*

[s] *Quintia prata*] Liv. lib. III. 'Spes unica imperii populi Ro. L. Quintius trans Tiberim contra eum ipsum locum, ubi nunc Navalia sunt, quatuor jugerum colebat agrum, quæ *Prata Quintia* vocantur,' &c. Quæ de Lupercis Romuli tempore dicuntur ad Quintilianos et Fabianos, ut arbitror, pertinent: de quibus idem Festus verbo 'Fabiani:' et Ovid. lib. II. Fastor. qui eos Fabios et Quintilios Lupercos appellat: 'Risit et indoluit Fabios potuisse Remumque Vin-

sibi, *damnato filio, venditis omnibus quatuor jugerum* agr*um trans Tiberim paraverat, quem agrum colentem* senatus *Dictatorem, per Viatorem, salutavit* Cin*cinnatum, qui re bene gesta acto triumpho, ad privata negotia confestim rediit, deposita Dictatura,* pec*uariamque rem et agrariam exercens Romanis* ips*is æmulationi fuit* . . . . vos . . . quod eo.

Quintiliani Luperci[t] appel*lati videntur a Quinctilio, qui præpositus est* Lupercis *: ut a Fabio Fabiani dicti sunt : item* Luperci, *quib. is præpositus fuerit : fuisse autem* Romuli *temporib. institutos utrosque, et Fabianos,* et Quincti*lianos, multi sunt qui existimant.* quorum nu*merum postea sæpe auctum fuisse, quia* honoris gratia *multi in Lupercis adscribebantur.*

Quintipor[u] servile nomen frequens apud antiquos erat, a prænomine domini ductum, ut Marcipor, Caipor:[20] quamvis sint, qui a numero natorum ex ancilla quinto loco dictum putent.

Quintipor servile nomen frequens apud antiquos, [Paul. a prænomine domini dictum, ut Marcipor, scilicet a Quinto, et Marco.

Qui patres,[x] qui conscripti vocati sunt in curiam, [Fest. quo tempore Regibus urbe expulsis, P. Valerius Consul propter inopiam patriciorum ex plebe adlegit in nume-

20 Ed. Scal. *Gripor.*

NOTÆ

cere : Quintilios non potuisse suos.' *Ant. Aug.*

Quintia prata] Liv. lib. III. sect. 26. Locum adi. *Viatorem* autem hic vocat Festus Præconem, Legatum. Vide 'viatores.' Quæ in fine desunt non sat possum conjicere. *Dac.*

[t] *Quintiliani Luperci*] Vide 'Fabiani.' *Idem.*

[u] *Quintipor*] Pro παῖς, puer, Dores dicebant πόρ. Unde 'Quinctipor,' 'Marcipor,' 'Caipor,' 'Lucipor :' hoc est, Quincti, Marci, Caii, Lucii puer, id est, servus. Nam Græci παῖδας, ut Latini 'pueros,' servos dicebant, quomodo etiam et Galli dicunt *garçon.* Idem.

[x] *Qui patres*] Hæc sub litera P scribi debuerunt. Vide 'Adlecti.' *Ant. Aug.*

Qui patres] Vide 'adjecti' et 'conscripti.' *Dac.*

rum senatorum centum et sexaginta et quatuor, ut expleret numerum senatorum trecentorum: et duo genera appellata sunt.[1]

Quippe[y] significare quid ni, testimonio est Ennius libro IV.[2] Quippe solent reges omnes in rebus secundis. Idem lib. XVI. Quippe vetusta virum non est satis bella moveri.[3] Ita alii complures.

Quippe significat quid ni. [Paul.

Quirina tribus[z] a Curensibus Sabinis appellationem videtur traxisse. [Fest.

Quirinalia[a] mense Februario dies, quo Quirini fiunt sa-

1 Ead. ed. *appellaret esse.*—2 Ead. ed. *XL.* Vir doct. in marg. conjicit *XI.* —3 Merula legit *movere.*

NOTÆ

[y] *Quippe*] Tamen in verbis Ennii quæ Festus ad exemplum adducit, *quippe* non *quid ni*, sed *quoniam*, ut sæpe. Neque unquam *quippe* pro *quid ni* scriptum reperias: sed *quippe ni.* Idem.

[z] *Quirina tribus*] Cujus meminit Cicero pro Quinctio. *Idem.*

[a] *Quirinalia*] Semicirculis inclusa, sunt in veteri libro repetita ex eo capite, cujus initium est 'Quirinalis collis:' quæ vero de fornacalibus dicuntur, videntur esse mendosa. Ovidius ait fornacalia non esse stata sacra, sed tamen eo die curiarum nomina in foro certis locis notari, in quibus, cum sæpe stulte quidam nomina suarum curiarum ignorantes, in alienis curiis sacra facerent, ideo stultorum ferias dictas esse. Varro lib. v. 'Quirinalia a Quirino, quod ei Deo feriæ, et eorum hominum, qui fornacalibus suis non fuerunt feriati.' Adde Plutar. in problem. Emendandum igitur erit sic: *quod quidam suorum fornacalium sacrorum ignari, eo potissimum die rem divinam faciunt.* Vide 'Stultorum.' *Ant. Aug.*

Quirinalia] Confusus ac corruptus locus ita suo ordini ac nitori restituetur: *Quirinalia mense Februario dies, quo Quirino fiunt sacra: idem stultorum feriæ appellatur, quod quidam, qui suorum fornacalium sacra Romæ ignoraverant, eo potissimum rem divinam faciunt.* Addit *Romæ*, quia Curiarum festa erant, et a Curione Maximo indicebantur. *Jos. Scal.*

Quirinalia] Quæ semicirculis inclusa, ea repetita sunt e capite *Quirinalis* infra: post quod istud continuo in schedis sequebatur: reliqua fœdata sunt. Locus igitur integer ita restituendus ex Scalig. *Quirinalia mense Februario dies, quo Quirino fiunt sacra. Idem stultorum feriæ appellantur, quod qui diem suorum fornacalium sacrorum ignoraverant, eo potissimum rem divinam faciunt.* Quirinalia erant 13. Kalendas Martias: eadem stultorum festa. Ovid. II. Fast. 'Lux quoque cur eadem stultorum festa vocetur Accipe; parva quidem causa, sed apta subest.' Deinde causam exponit, et in fine: 'Stultaque pars populi quæ sit sua curia nescit, Sed facit extrema sacra relata die.' Sed juvabit locum ipsum adire.

cra: idem stultorum feriæ appellantur, (ante, quam in eum commigrarent fere Sabini Curibus venientes post fœdus inter Romulum et Tatium,) quod quidem suorum fornacalium sacrorum cognominant, eo potissimum rem divinam faciunt.

Quirinalia, dies, quo Quirino fiebant sacra: [PAUL. eadem et stultorum feriæ sunt appellata.

Quirinalis collis dictus est, quia in eum commigraverunt Sabini Curibus venientes: quamvis alii a templo Quirini dictum putent.

Quirinalis collis [b] qui nunc dicitur, olim Ægo- [FEST. nus [4] appellabatur ante, quam in eum commigrarent (fere) Sabini Curibus venientes post fœdus inter Romulum et Tatium ictum, a quo hanc appellationem sortitus est: quamvis existiment quidam, quod in eo factum sit templum Quirino ita dictum.

Quirinalis porta dicta, sive quod ea in collem [PAUL. Quirinalem itur, sive quod proxime eam est Quirini sacellum.

Quirinus [c] *ex hac causa Romulus est appellatus, quod* [FEST. *curi, id est, hasta, uteretur, a qua Romani eo nomine Romulum appellaverunt.*

Quirinalis porta [d] *eadem quæ et Collina dicebatur* ut leg*imus*

4 Vir doct. in marg. ed. Scal. conj. *Agonus.*

NOTÆ

Vide et infra: 'stultorum feriæ.' *Dac.*

[b] *Quirinalis collis*] Vide 'Agonium.' Varro lib. IV. 'Collis Quirinalis, ubi Quirini fanum, qui a Curetibus, qui cum T. Tatio Curibus venerunt Romam: quod ibi habuerunt castra, quod vocabulum conjunctarum regionum nomina obliteravit.' *Ant. Aug.*

Quirinalis] Prius dicebatur *Agonus.* Vide 'Agonium.' Sed post receptos Quirites, id est, Sabinos, *Quirinalis* dictus, sive a templo Quirini quod Plebs ei in cœlum relato in eo colle dedicavit. Ovid. II. Fast. 'Templa Deo faciunt, collis quoque dictus ab illo est.' *Dac.*

[c] *Quirinus*] Vide 'Curis.' *Idem.*

[d] *Quirinalis porta*] Verum est Portam Collinam et Quirinalem esse unam et eandem, a colle Quirinali

*apud antiquos scriptores: pos*itum autem *unius nomen pro alterius nomine reperitur, quod in*itio *ita conjunctæ fuerunt, ut unam tantum fuisse* quasi id suffra*getur: quam ideo nominari ait Collinam* Santra pro*xime* eam *quod Collis Quirina*lis est. Porta*m rursum Quirinalem ideo app*ellant, sive quod *ea in collem Quirinalem itur, sive* quod proxime eam sacel*lum est Quirini, unde, ut videtur,* usurpatio facta, *et duplex nomen uni eidemque rei im*positum est.

Qui*rites*,[e] *dicti Sabini a Curi Dea, cui* aqua et vino *sacra facere soliti erant: quos* tamen quid in curiis [5] *dictos volunt, in quibus ab* his ei sacra fiant; *cui opinioni Verrius adversatur*: ab ejusdem *a*utem *Deæ nomine videntur: item* Cures Sabinæ *hastæ appellatæ, quibus ea gens* armis erat potens: *nunc et Sabini et Romani Pop*uli singulare usur*patur nomen, ut indicio* est præco, qui in funeris *indictivis ita pronuntiare solet:* Illus[6] Quiris leto datus. Quirites autem dicti post fœdus a Romulo et Tatio percussum, communionem, et societatem populi factam indicant.

5 Vide Notas.—6 Ed. Scal. *illius.*

NOTÆ

dictam. Eadem et agonia sive agonensis ab eodem colle. Hodie *salaria* dicta. In Schedis ultima linea *qui . . . dere fertur* nescio an sit hujus loci. *Idem.*

[e] *Qui . . .*] *Quirites*, ut opinor, scribendum est, *a Quirino, cui aqua et vino in curiis sacra fiebant:* vel *Quirinus Romulus ab hasta, quod armis erat potens. Singulare et usurpatur Quiris: exemplo est præco, qui in funeris indictione dicit: Ollus Quiris leto datus, &c.* Hæc ad lectoris acumen potius excitandum dicta sunt, quam ut vera esse fateamur. Varro lib. VI. de Lingua Lat. 'Olli valet dictum illi, ab olla, et ollus:' quod alterum comitiis cum recitatur a præcone dicitur, 'Olla centuria,' non *illa:* alterum apparet in funeribus indictivis, cum dicitur, 'Ollus leto datus est:' et lib. V. 'Quirites a Curiensibus, et ab iis qui cum Tatio rege in societatem venerunt, donati civitate sunt.' Ovid. lib. II. Fastor. 'Sive quod hasta quiris priscis est dicta Sabinis: Bellicus a telo venit in astra Deus: Sive suo regi nomen posuere Quirites; Seu quia Romanis junxerat ille Cures.' *Ant. Aug.*

Quirites dicti] Lege infra, *Quos tamen quidam a curiis.* Ita in fine *in funeribus indictivis;* et *ollus Quiris leto, &c.* Vide 'indictivum.' Quirites autem non a Curi, neque a curis, sed a Curibus dicti *Curites, Quirites*, et inde etiam Dea *Curis* sive *Quiris*, et curis, hasta, ut jam supra. *Dac.*

Quiritium fossæ [f] dicuntur, quibus Ancus Marcius circumdedit urbem, quam secundum ostium Tiberis posuit, ex quo etiam Ostiam: et quia populi opera eas fecerat, appellavit Quiritium.

Quiritium fossæ dictæ, quod eas Ancus Marcius, [PAUL. cum urbem circumdedit, Quiritum [7] opera fecit.

Quispiam significat aliquem: sed unde sequens pars ejus usurpari cœperit, inveniri non potest.

Quispiam [g] quin significet aliquis, et quæpiam, ali- [FEST. quæ,[8] similiterque [9] alia ejusdem generis, ut dubium non est, ita unde sequens pars ejus cœperit, inveniri non potest.

Quisquiliæ [h] dici putantur, quicquid ex arboribus minutis surculorum foliorumve cadit, velut quicquid cadit. Cæcilius: Quisquilias volantis venti spolia memoranti modo. Et Novius in Togularia: abi deturbate saxo, homo non quisquiliæ, quid est?

7 Ead. ed. *Quiritium.*—8 Vir doct. in marg. ejusdem ed. conj. *aliqua.*—9 Ead. ed. *quæ.* Vet. cod. *qui.*

NOTÆ

[f] *Quiritium fossæ*] Ait Festus Quiritium fossas dictas quibus eam urbem Ancus Martius circumdedit, quam ad Tiberis ostium posuit, ex quo etiam Ostiam vocavit. Verum auctor de viris illustribus non circa Ostiam, sed in ipsa urbe Roma factas eas dicit: et non a Martio, sed a Tarquinio Superbo: 'Locos,' inquit, 'in Circo et Cloacam maximam fecit, ubi totius populi viribus usus est, inde illæ fossæ Quiritium sunt dictæ.' Sed a Festo facit Liv. lib. I. sect. 33. 'Quiritium quoque fossa, haud parvum munimentum a planioribus aditu locis, Anci regis opus est.' *Idem.*

[g] *Quispiam*] Ait Festus, *Quispiam* significat *aliquis*, sed inveniri non potest unde ultima pars ejus vocis, id est, *piam*, facta sit. Nimirum non meminerat Festus Oscos dixisse *piam* pro *quam*, ut 'pirpit' pro 'quidquid.' Et inde 'quispiam,' 'quisquam;' 'nuspiam,' 'nusquam;' 'uspiam,' 'usquam.' *Idem.*

[h] *Quisquiliæ*] Cæcilii versum trochaicum ita lege: *Quisquilias volantis venti spolia memoras: i modo.* Ita solet in Comœdiis. Cum sermonem alicujus non curat quis, dicit, logos, quisquilias, floccos, loqueris, abi. In Truculento: 'Campas dicis: abi, abi: consultavi isthuc.' De quo ad Plautum plura. Item versum Nævii: *Abi, abi deturbate saxo, homo non quisquiliæ. Quisquiliæ* singulariter: 'homo non quisquiliæ,' ut, 'homo non nauci.' *Jos. Scal.* In versu Nævii nihil mutandum: separandæ tan-

Quisquiliæ putantur dici quicquid ex arboribus [PAUL. minutis surculorum foliorumque cadit, velut quicquid cadit.[10]

Quod[11 i] significat etiam aliquid, præterquam quod in usu fere est, et Græci dicunt τι.[12]

Quod significat etiam aliquid, præter *quam quod in* [FEST. *usu fere est et Græci* dicunt τί.

Quoniam significat[k] *non solum id quod quia, ut ait Verrius,* apud antiquos, *sed etiam id quod postquam, hac scili*cet de causa, *quod Græcum* ἐπεὶ utriusque significationem *obtinet.*

Quoniam significat non solum id quod quia, sed [PAUL. etiam id quod postquam, hac de causa; quod Græcum ἐπεὶ[13] utriusque significationem obtinet.

Quot servi,[l] tot[14] hostes, in proverbio est: de quo [FEST.

10 Pro *cadit* Vir doct. in marg. ed. Scal. conjicit *cadiæ.*—11 Vet. lib. *Quid:* et ita legendum monet Dac.—12 Vet. lib. ὅτι.—13 Hic quoque vet. lib. ὅτι.—14 Vet. cod. *quod servitute.*

NOTÆ

tum sunt voces: *Abi deturba te saxo homo non quisquiliæ, quid est?* 'Deturba te saxo' idem est, quod 'abi in malam rem,' 'male pereas,' et similia quæ in comœdiis usurpantur. *Dac.*

Quisquiliæ] Isidorus in Gloss. 'Quisquiliæ surculi minuti, quisquiliæ frumentorum purgamenta, vel palea eventata.' Festus ait vocem factam a *quidquid.* Julius Scaliger a *quisque,* et proprie sic dici τὸ τυχὸν, quidquid obvium. Alii per transpositionem a σκύβαλα quod idem notat, unde Gloss. 'Quisquiliæ, σκύβαλα.' *Dac.*

[i] *Quod*] Lege *quid,* ut in al. *Quid,* aliquid, ut *quod,* aliquod. Attius: 'Ita dum interruptum credas nimbum volvier, Dum quod sublime ventis expulsum rapi Saxum, aut procellis.' *Dum,* id est, interdum. *Quod,* aliquod. *Quis* autem et *quid* a τὶς et τὶ, mutato τ in *q* more Dorum, qui pro πότε dicunt πόκα. *Idem.*

[k] *Quoniam significat*] Ait Festus Latinis *quoniam* significare *quia* et *postquam,* ut Græcis ἐπεὶ, et verum est. Prioris significationis exempla cuilibet obvia, posterioris minus nota. Quare apponam unum et alterum. Plaut. Asin. 'Quid nunc? quoniam ambo, ut est lubitum, nos delusistis, datisne argentum?' Idem in Prolog. Aulul. 'Is quoniam moritur, ita avido ingenio fuit, Nunquam indicare id filio voluit suo.' *Quoniam* autem a *quom* et *jam.* Idem.

[l] *Quot servi*] Quid Festus addiderit sententiæ relatæ Capitonis nobis non constat: tamen probabilius vide-

Sinnius Capito existimat errorem hominibus intervenisse præpostere plurimis enuntiantibus, vero enim similius esse dictum initio, Quot hostes, tot servi: tot captivi fere ad servitutem adducebantur: unde etiam mancipia,

nec . . . .
san . . . .
ser . . . .
epti. . . . .
ruti . . . .
gia . . . .
turbat . . . .
rent . . . .
uncia. . . . .
Sinn*ius Capito*. . . . .
ut peri*bant*. . . . . *be.*
nificæ *virtutis* . . . .
omnibus . . . . *an.*
cillæ . . . .
. . . omnibus un.[15] . . . . .

15 Ed. Scal. *omnis un.*

NOTÆ

tur id esse dictum, ut caveremus a servis, quos certum est hostes nobis fuisse. Hoc proverbium arrogantissimum appellat Macrob. lib. I. Satur. et addit, 'non habemus illos hostes, sed facimus, cum in illos superbissimi, contumeliosissimi, et crudelissimi sumus.' *Ant. Aug.*

Quot servi tot hostes] Hos hiatus nemo opinor expleat, nisi qui meliorem codicem nanciscatur. Nihil juvant schedæ. Proverbium istud agnoscit Macrob. lib. I. Saturnal. Et arrogantissimum appellat additque: 'Non habemus illos hostes, sed facimus, cum in illos superbissimi, contumeliosissimi, et crudelissimi sumus.' Cur autem existimaverit Sinnius Capito illud præpostere a multis enunciatum fuisse, et initio dictum *Quot hostes tot servi*, satis mirari non possum. Nam *Quot servi, tot hostes* rectum esse et antiquissimum nullus opinor dubitabit, qui meminerit antiquissimis illud temporibus usurpatum. Audi Prophetam Oz. cap. 7. ἐχθροὶ πάντες ἀνδρὸς, οἱ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ. 'Hostes omnes hominis quicumque in domo ejus.' Idem usurpavit postea Servator noster, Matth. x. 36. Καὶ ἐχθροὶ ἀνθρώπου οἱ οἰκιακοὶ αὐτοῦ. 'Et hostes hominis domestici ejus.' *Dac.*

. . . me part . . . . *re* .
gula se u .[16] . . . .
. . . saltus fixa. . . . . .
ferendum qui . . . .

16 Ead. ed. *gula sed u.*

SEX. POMPEII FESTI

DE

VERBORUM SIGNIFICATIONE

LIBER XVI.

R pro S [1] [a] litera sæpe antiqui posuerunt, ut majosibus, meliosibus, lasibus, fesiis, pro majoribus, melioribus, laribus, feriis. [Paul.

R duobus [b] in compluribus orationibus, cum de actis disseritur etiam [2] præscribi solet, id est, rationum relatarum, quod iis tabulis docentur judices, quæ publice data atque accepta sint. [Fest.

Rabidus a rabie, qui morbus caninus est. [Paul.

Rabidus [c] *a rabie dictus, qui morbus caninus est.* Catullus *de Berecynthia et Atti: Abit in quiete m*olli rabidu*s furor animi.*[3] [Fest.

1 Vir doct. in marg. ed. Scal. conjicit *S pro R.*—2 'Pro *de actis disseritur etiam*, Vet. cod. *de actis disserti cujus etiam:* unde viri docti, *de actis disseritur cujuspiam.* Forte legendum, *de actis queispiam.*' Dac.—3 Alii legunt, *rabidi furor animi*.

NOTÆ

[a] *R pro S*] De hujus literæ mutatione in S sæpe alibi dictum est. *Dac.*

[b] *R duobus*] R. R. actuum solennis apud Veteres nota, qua rationes relatas' significabant. *Idem.*

[c] *Rabidus*] Catullus in Atti: 'Abit in quiete molli rabidi furor animi.' Credo Festum legisse, *rabidus furor animi.* Ant. Aug.

Rabula[d] dicitur in multis intentus negotiis, paratusque ad radendum quid, auferendumque: vel quia est in negotiis agendis acrior, quasi rabiosus. [PAUL.

Rabula dicitur in multis intentus[4] neg*otiis, paratusque ad ra*dendum quid, auferundum*que, vel est ita dictus* quia acrior sit in nego*tiis agendis, et quasi rabiosus.* [FEST.

Radere[e] g*enas vetitum est in* lege 12. id est, unguib. *scindere.*

Rapi simulatur virgo[f] ex gremio matris, aut si ea non est, ex proxima necessitudine, cum ad virum trahitur,[5] quod videlicet ea res feliciter Romulo cessit.

4 Ed. Scal. *intus.*—5 Vet. cod. *traditur.*

NOTÆ

[d] *Rabula*] Invenio in Glossis, 'Rabicula, δημαγωγός.' nescio an bene. *Jos. Scal.*

Rabula] Vel a *radendo*, quasi *radula*, vel a *rabie.* Infra tamen a *rava voce*, hoc est, *rauca*, Festus deduxit, sed multo melius a *rabie.* Quod et apud Nonium legas duobus locis. 'Rabulæ, litigiosi, a rabie dicti.' Item: 'Rabula a rabie dictus est, quem nunc advocatum, vel causarum patronum dicimus.' Nisi dicas cum Vossio esse a ῥάζω, latro. Ut a φάω, vel φάζω, fabula, sic a ῥάζω, rabula. Nam verius rabulam latrare dixeris quam loqui, quare et eorum facundia canina etiam dicta. *Dac.*

[e] *Radere*] Cicero lib. II. de Legibus refert in duodecim tabulis scriptum fuisse: 'Mulieres genas ne radunto, neve lessum funeris ergo habento.' Idem lib. II. Tuscul. 'Ejulatus ne mulieri quidem concessus est:' et hic nimirum est fletus, quem 12. tabulæ in funeribus adhiberi vetuerunt. Ex his verbis apparet Festum hic interpretari, quid sit radere genas in lege 12. tab. id est, unguibus genas ferire, et cruentare. *Ant. Aug.*

Radere] Quamvis vetitum esset lege 12. Tab. tamen fiebat etiam temporibus Varronis. Servius in schedis: 'Varro dicit mulieres in exequiis, et luctu ideo solitas ora lacerare, ut sanguine ostenso inferis satisfaciant.' *Jos. Scal.*

Radere genas] Lex 12. Tabul. talis est: MULIERES GENAS NE RADUNTO: NEVE LESSUM FUNERIS ERGO HABENTO. Cic. II. de Leg. et II. Tuscul. Hinc Tibul. El. 1. lib. I. 'Tu manes ne læde meos, sed parce solutis Crinibus, et teneris, Delia, parce genis.' Plin. cap. 37. lib. XI. 'Infra oculos malæ homini tantum, quas prisci genas vocabant, 12. tabularum interdicto radi a fœminis eas vetante.' *Genas* Græci παρειάς. Quas in luctu lacerabant Artemidor. cap. 30. lib. I. Καὶ γὰρ ἐν τοῖς πένθεσι λωβῶνται τὰς παρειὰς οἱ ἄνθρωποι. i. 'Nam in luctibus homines lacerant genas.' Sed quamvis lege vetitum esset, tamen fiebat etiam temporibus Varronis. Servius: 'Varro dicit mulieres in exequiis et luctu ideo solitas ora lacerare, ut sanguine ostenso inferis satisfaciant.' *Dac.*

[f] *Rapi simulatur virgo*] Inde Catull. de hymenæo: 'Qui rapis teneram ad virum virginem.' Item: 'Tu fero Ju-

Rapi[g] solet fax, qua prælucente nova nupta deducta est, ab utrisque[6] amicis, ne aut uxor eam sub lecto viri ea nocte ponat, aut vir in sepulcro comburendam curet, quo utroque mors propinqua alterius utrius[7] captari putatur.

Rasores fidicines dicti, quia videntur chordas ictu radere. [PAUL.

*Rasores fidicines antiqui appell*abant, *qui, ut ait Verrius, ita appellati vi*dentur, quia *radere ictu chordas videantur* artific*io quodam.* [FEST.

Rates vocant tigna[8] colligata, quæ per aquam aguntur, quo vocabulo interdum etiam naves significantur. [PAUL.

Rate*s*[h] *vocantur tigna, inter se colligata,* quæ per [FEST.

6 Vet. lib. *utriusque.*—7 Vir doct. in marg. ed. Scal. conj. *alterutrius.*—8 Vet. lib. *ligna.*

NOTÆ

veni in manus Floridam ipse puellulam Matris e gremio suæ Dedis.' *Id.*

[g] *Rapi*] Aliam causam reddit Servius, qui adhuc latet in Bibliotheca Danielis nostri: FACES. Servius: 'quæ,' inquit, 'solent præire nubentes puellas, corneæ sane faces, quæ quasi diutissime luceant: quas rapiunt, tanquam vitæ præsidia. Namque his qui sunt potiti, diutius feruntur vixisse.' *Jos. Scal.*

Rapi solet fax] Aliam causam reddit Servius, cur *faces* raperentur: 'quæ,' inquit ille, 'solent,' &c. Vide 'facem.' Quod ait Festus, ea face combusta, si vir eam comburendam curaret, uxoris mortem significari, vel viri etiam, si eam uxor sub lecto viri ea nocte poneret, illud utique ab Historia Meleagri sumtum videtur, cujus vita e fatali quodam torre pendebat, ita ut tamdiu viveret ille, quamdiu torris incombustus servaretur. Sed eo in ignem conjecto sic et ipse pariter ureretur et evanesceret. Vid. Ovid. Metam. lib. VIII. fab. 4. in fine. *Dac.*

[h] *Rates*] *Rates vocant tigna colligata, quæ per aquam aguntur: quo vocabulo interdum etiam naves significantur. Afranius in Epistula: Vento perculsam ratem. item eo nomine significarunt etiam remos. Attius in Neoptolemo: atque ego repercutio ratibus mare. et alio loco: Sed jam propellunt rates salum.* Recte remos rates ait appellatos propter similitudinem. Nam remi super aquam sublati a remigibus eam speciem referunt. Propterea et ταρσοὶ a Græcis non solum rates, seu σχεδίαι, sed et remi ipsi dicuntur. Glossæ: 'Ratis, ταρσός.' Idem prope innuere videtur Varro libro sexto ad Ciceronem de Latino sermone: sed cum locus non solum corruptus, sed mancus sit, ut olim indicavimus, ita et restituemus, et supplebimus ex fragmentis Servianis, quæ sunt penes Danielem nostrum: "Ratis dicta navis longa propter remos: quod hi supra aquam

aquam agan*tur, quo quidem vocabulo* interdum etiam na*ves ipsæ significantur*. Afranius in Epistula . . . *vento per*culsam ratem : item *eodem nomine sign*ificarunt etiam re*mos, Attius in Neopto*lemo : atque ego reper*cutio ratibus mare*, et alio loco. Sed jam pro*pellunt cœruleum ra*tes salum.

Ratissima[i] quoque ab iis quæ rata dicimus: unde etiam rationes dictæ. Cato in Q. Thermum: erga rempublicam multa beneficia ratissima, atque gratissima.

Ratissima quoque ab iis, quæ dicimus rata: unde [PAUL. etiam rationes dictæ.

Ratitum quadrantem dictum putant, quod in eo, et triente ratis fuerit effigies, ut navis in asse.

Ratitum[k] *quadrantem* Tarqui*nius in libro quem in-* [FEST. *scripsit de*. . . . .

NOTÆ

sublati dextra et sinistra duas rates efficere videntur.' Rates enim, ubi plures mali, vel trabes sunt juncti, aqua ducuntur: hinc naviculæ cum remis ratianiæ dicuntur.' Ita Servius, quæ lectio prope manu nos ducit ad verba Festi interpretanda. Suspicor in verbis Varronis *ratianias* accipiendum pro illis, quas Gellius *ratiarias* vocat. Sic enim 'pedarium' et 'pedaneum,' 'extrarium' et 'extraneum,' et similia, utroque modo dicebant, ut alibi docuimus. Ita ut idem quoque sit *Ratianiæ* et *Ratiariæ*. Jos. Scal.

Rates vocant] Rates proprie quas vulgo dicimus *des traineaux*, sed recte remos rates ait appellatos propter similitudinem: nam remi super aquam sublati a remigibus eam speciem referunt: propterea et ταρσοὶ a Græcis non solum rates, seu naves, sed et remi ipsi dicuntur. Glossæ: 'ratis, ταρσός.' Idem prope innuere videtur Varro lib. VI. de L. L. prout ejus locum sic refert Servius I. Æneid. 'Varro ad Ciceronem, 'Ratis dicta navis longa propter remos: quod hi supra aquam sublati dextra et sinistra duas rates efficere videntur.' Rates enim, unde hoc translatum, ubi plures mali vel trabes juncti, aqua ducuntur. Hinc naviculæ cum remis ratianiæ dicuntur.' Ita Servius. Et optime Scaliger *ratianias* ratiarias interpretatur. Rates autem et naves dictas pueris notum est. Ponam tamen locum Martialis quia eget emendatione: is est ex Ep. 66. lib. IV. 'Nec mersa est pelago, nec fluit ulla ratis.' Lege certissima emendatione: *Nec mersa est pelago, nec fluvio ulla ratis*. Dac.

[i] *Ratissima*] Hoc est, certissima, a *ratus*, certus, firmus, unde *ratio*, quod certa sit. *Idem*.

[k] *Ratitum*] In Festi verbis multa egent interpretatione. De Tarquinio et Oppio nihil habeo quod scribam. De Antonio possum referre, quod Plinius ait lib. XXXIII. cap. 9. 'Miscuit Antonius Triumvir ferrum argenteo denario, miscuit æri falsæ monetæ.' Vidend. idem Plin. cap.

et Oppius *Aurelius, dictum putat, quod* in eo et *triente ratis fuerit effigies, u*t navis in asse, *a qua quidem re appellatum* quoque ratitum *dicunt. Meminit trientis* ratiti Antonius, *qui ratitos ex hac causa dici* trientes putat, *quod ratis appellatio tertiæ par*tis assis sit, quin*æ autem, aut alius partis nu*lla sit,[9] sed se*cundum numerum, ut S*ex*tans: nec hac re ra*tem dici solere, nisi de ter*na: ac legibus *Numæ,*[10] *unam ratem triente si*gnificat, quod hi pe*nderentur trientes, cum* ratio cum his putaretur, *quibus solvendæ res* essent.

9 Ed. Scal. '*in* illa sit.'—10 Ead. ed. *ac legionum unam.*

NOTÆ

3. ejusdem libri. *Ant. Aug.*

Ratitum] Infra: *Ratitum quadrantem signavit Tarquinius Rex, quem. . . . . . . et Opilius Aurelius dictum putant, quod in eo et triente ratis fuerit effigies, ut navis in asse, unde Lucilius quadrantem quoque ratitum vocat, cum ait. . . .quadranti, ratiti. Antonius ratitos dici trientes putat, quod ratis appellatio tertiæ partis assis sit, quinæ aut alius partis nulla sic, sed secundum numerum, ut Sextans: nec hac re ratem dici nisi de terna: ac legib. Numæ unam ratem trientem significat, quod hi penderentur, cum ratio cum his putaretur, quibus solvendi essent.* Plinius ait signatum æs primum a Servio rege, hoc est, assem: unde classes ex censu assium ab eodem definitæ. Post illum videtur Tarquinius Superbus æris portiones signavisse, hoc est, assis portiones, trientes et quadrantes, quantum ex hoc loco conjicere possumus. Nam antea eadem æris non signati æstimatio, ut post signati idem pondus: unde in legibus Numæ ratem id valuisse nondum signato ære idem, quod postea signato, hoc est, tertiam partem æris. Locum Lucilii, quem non dubium est hic citari a Festo, supplevimus ex Varrone. Antonius est nobilis Grammaticus præceptor Ciceronis, cognomine Cnipho, quod Græcum est *κνίπων*, non enim intelligitur de illo Antonio, qui miscuit ferrum argenteo denario, quod video placuisse doctissimis viris: nisi pro *Antonius* malimus *Artorius*, quod valde placet. Præclara est et docta illius viri opinio, apud Veteres, etiam nondum signato ære, ratem significasse tertiam portionem æris: unde in legibus Numæ quod scriptum erat unam ratem, id significabat unum trientem: quod scilicet trientibus ratio putaretur, et trientes solverentur quibus solvenda res erat. Insignis sane hic est locus, quem si, ut alios, non iisdem Festi verbis reddidimus, at id sensisse auctorem nemo est, qui, si paulo mentis oculos adjiciat, clare ac perspicue id cernere non possit. *Jos. Scal.*

Ratitum quadrantem] Optime Scaliger pro *Oppius Aurelius* legebat *Opilius Aurelius.* Sed male idem pro *Tarquitius, Tarquinium regem* substituebat: Nam hic aperte *Tarquitium* grammaticum nominari fidem faciunt schedæ. Quod autem de quadrante ratito ex Tarquitio et Aurelio Festus refert, id omnino firmatur ex Plin.

Ratumena[1] porta a nomine ejus appellata est, qui ludicro certamine quadrigis victor Etrusci[11] generis juvenis Veiis consternatis[12] equis excussus Romæ periit: qui equi feruntur non ante constitisse, quam pervenirent in Capitolium, conspectamque fictilium quadrigarum,[13] quæ erant in fastigio Jovis templi, quas faciendas locaverant Romani Veienti[14] cuidam artis figulinæ prudenti, quæ bello sunt reciperatæ: quia in fornace adeo creverant,[m] ut eximi nequirent: idque prodigium portendere videbatur, in qua civitate eæ fuissent, omnium eam futuram potentissimam.

11 Vet. cod. *Clarusci.*—12 Vet. cod. *vehis consternates.*—13 Legendum monet Scal. *in conspectum quadrigarum.* Dac. *conspectumque fictilium quadrigarum.*—14 Vet. cod. *Vegenti.*

NOTÆ

lib. XXXIII. cap. 3. 'Nota æris, hoc est, assis, fuit ex altera parte Janus geminus: ex altera rostrum navis, in triente vero et quadrante rates.' Quanquam Varro lib. IV. de L. L. quadrantem ratitum dictum tradidit, quod iis solveretur qui ratibus transibant. *Dac.*

[1] *Ratumena*] Lege, *in conspectum quadrigarum.* Festo non convenit cum Plutarcho in Publicola. Plutarchus postea redditas quadrigas fictiles ait. Festus antequam hæc acciderent, bello repetitas. *Jos. Scal.*

Ratumena porta] Ratumenna auriga fuit, qui cum in ludis Circensibus excussus fuisset, equi ejus cum corona et palma in Capitolium pervenerunt, sedemque ter lustrarunt. Ex quo factum est, ut porta per quam intraverant Ratumena diceretur. Solin. cap. 45. 'Excusso quoque auriga quem Ratumenam nominabant, relicto certamine, ad Capitolium quadriga prosiluit, nec ante substitit, quamlibet obviis occursibus impedita, quam Tarpeium Jovem terna dextratione lustraret.' Sed non video cur Solinus prætermiserit, quod in miraculo præcipuum, nempe ludicrum illud certamen Veiis actum fuisse, unde excusso auriga, qui postea Romæ periit, recta ad Capitolium quadriga pervenit: sane illud non prætermisit Plinius: 'Majus augurium apud priscos,' inquit, 'plebeiis Circensibus, excusso auriga, in Capitolium cucurrisse equos, ædemque ter lustrasse.' Deinde addit: 'Maximum vero eodem pervenisse a Veiis cum palma et corona, effuso Ratumenna qui ibi vicerat.' Ratumena porta eadem aliis nominibus 'Carmentalis,' 'Tarpeia,' 'Scelerata,' et 'Veientana dicta.' *Dac.*

[m] *Quia in fornace adeo creverant*] Idem narrat Plin. lib. XXVIII. cap. 2. In ostentis autem et somniis omnia majora et auctiora videre lætum ac prosperum judicant aruspices et oneirocritæ. E contra triste ostentum est, si qua res solito minor et tenuatior defectiorque apparet. Sic Perdiccæ uni ex Temenidis, cum apud regem Macedoniæ ovibus pascendis operam suam locasset, panis qui ejus nomine coquebatur, in furno

Ratumena porta a nomine cujusdam aurigæ sic [PAUL. appellata.

Ratus sum, significat putavi, item ratus, certus, et firmus.

Ratus sum,[n] significat putavi, sed alioqui pro fir- [FEST. mo, certo, ponitur ratus, et ratum. Ennius: Occiduntur, ubi[15] [o] potitur ratus Romulus prædam: et Attius in Menalippo: Neque ratum est, quod dicas, neque quæ agitas, discendi est locus.

Rava vox rauca, et parum liquida, proxime canum [PAUL. latratum sonans: unde etiam causidicus pugnaciter loquens rabula.

Ravam [p] vocem *significat, ait Verrius,*[16] *raucam, et* [FEST. parum *liquidam, proxime canum latratum son*antem, *unde etiam causidicus pugnaciter* loquens, *rabula appellabatur, ut est apud* Lucilium. . . . .

15 Vide Not. inf.—16 Ed. Scal. *significare ait Verrius:* et mox pro '*son*antem,' '*sonus* autem.' Item: '*ubi si quid* poscamus (quod) *ad ravim poscamus prius, et alibi* expurga*bo hercle omnia ad raucam* ravim.'

NOTÆ

duplo major factus, regnum Macedoniæ attulit. E contra, 'Prænestinæ sortes extenuatæ,' apud Liv. pro malo ostento habitæ sunt. Liv. lib. XXII. 1. et lib. XXI. 62. Idem de somniis judicium apud veteres interpretes. Membrum aliquod aut aliud quodcumque per quietem solito majus et auctius visum læta significat: contractum et emaciatum contraria. Eodem pertinent septem opimæ vaccæ et septem macie defectæ quas e flumine ascendentes vidit Rex Ægyptius. Vide Artemidorum et alios scriptores oneirocriticon. Salmas. in exercit. Plin. *Idem.*

[n] *Ratus sum*] A *reor*, puto, existimo. Item *ratus*, certus, unde *ratissima.* Vide supra. *Idem.*

[o] *Occiduntur, ubi*] Legebat Scalig. *Occiduntur ibei, potitur ratu' Romulus prædam.* Sed melius in fragmentis, quæ ab Gul. Fornerio: *Occiduntur, ibus potitur ratu' Romulu' prædam.* Sequebatur: 'Dispertit. . . . . .' *Idem.*

[p] *Ravam*] Festus hic, et verbo 'Ravim,' duos versus Plauti refert, quos etiam Nonius adfert. Alter est in Aulul. 'Ubi si quid poscamus, ad ravim poscamus prius.' Alter in Cistellaria: 'Expurgabo Hercle omnia ad raucam ravim.' *Ant. Aug.*

Ravam vocem] Ravus proprie de colore dicitur, quem nos vulgo dicimus *roux ardent*, quasi rabidus, ravistellus et ravastellus, *un rousseau.* Inde ad alia quævis quæ flava essent et matura traducta est vox *ravus.* Sic 'frumenta rava,' id est, flava. Inde etiam *ravis*, et *rava vox*, vox rauca, cum scilicet ob nimiam siccitatem vox raucescit. Quæ hic laudabantur e Lucilio in ejus fragmentis hodie frustra quæras. *Dac.*

. . . . . . travi*lla*. . . . . .
. . . . . *ravist*elli, nisi *a ravi potius dictos volumus ut est apud* Plautum, qui *ait in Aulularia : ubi si quid* poscamus *ad ravim poscamus prius,* quod est ad raucitatem. Item *ali*bi expurga*bo hercle omnia ad raucam* ravim.

Ravi coloris appellantur, qui sunt inter flavos et [PAUL. cæsios, quos Plautus appellat ravistellos. Quis, inquit, hæc mulier, et ille ravistellus, qui venit?

Ravi [q] *coloris, ravistelli* appellant*ur a Plauto, qui* [FEST. *sunt inter flavos et cæsios* ravo sub con. . . . . . quod genus homin*um pessimum est. Idem in Epidico :* sed quis hæc est *muliercula et ille ravistellus, qui* venit?

Ravillæ [17] [r] a ravis oculis, quemadmodum a cæsiis [PAUL. cæsullæ.

Ravim [s] anti*qui pro raucitate dicebant.* Plautus: [FEST.

17 Ead. ed. *Raviliæ.* Vide infra.

NOTÆ

[q] *Ravi*] Plaut. in Epidico: 'Sed quis est hæc muliercula, et ille ravistellus qui venit?' Vide 'Gravastellus,' et inconstantiam Festi nota. *Ant. Aug.*

Ravi coloris] Nota hic homines ravi coloris pessimos omnium esse existimatos. Sic enim et apud nos vulgo audiunt. *Dac.*

[r] *Ravillæ*] Turnebus legit, *quemadmodum a colore fusco Sullæ.* Si nobis liceret, quotiescumque libet, omnia mutare, delere, pervertere, nemo esset, qui doctus eo nomine dici non posset. Quam enim hæc diversa sunt a vulgata scriptura! et tamen cur offenditur ea, quæ planissima est? Deinde vide quantum periclitaturus erat de existimatione sua, nisi æquiores lectores nactus esset, qui verba Plutarchi omnino contra se adduxit. Plutarchus ait dictum διὰ τὸ ἐρύθημα τραχὺ καὶ σποράδην ἀναμεμιγμένον τῇ λευκότητι. At in Festo ipse legit Sullas a fusco colore dictos. Quid? fuscus color idem est cum eo, qui ex rubro et albo mistus est? Dolet mihi magno viro imprudenti hoc excidisse. Præterea, non primo Sullæ cognomen hoc datum, erat enim ejus familiæ. At nos vulgatam lectionem, quia nihil mendi in se habet, sartam tectam in suo loco tueamur. *Ravillæ* autem non *Raviliæ* legendum, quod cognomen fuit L. Cassio Longino, qui cum Cn. Servilio Cæpione Censor fuit A. U. C. DXXVII. *Jos. Scal.*

[s] *Ravim*] Plaut. in Aulul. 'Ubi si quid poscamus, ad ravim poscamus prius, Quam quicquam detur.' Ille etiam versus refertur, de quo verbo 'Rava.' Citatur idem in Artemone,

Ubi si quid pos*camus ad ravim poscamus:* item, experjuravi[18] her*cle omnia ad raucam ravi*m, in Artemone, et . . . . *Cæcilius* in Hypolimæo:[19] Prius *ad ravim poscaris quam placentem* feceris

Ravim dicebant[t] pro raucitate: unde et verbum ravio, ravis.[20] [PAUL.

Raucos[u] appella*tos esse ait Verrius videri* ab ariditate, *sive a* S*imilitudine quadam spi*carum aristæ, in sp*icis namque flava fru*menta rava appell*ari Idem* V*errius.*[1] [FEST.

REAPSE[x] est re ipsa. Pacuvius in Armorum judicio: Si non est ingratum reapse, quod[2] feci bene.

Recellere,[y] reclinare; et excellere, in altum extollere.

Recepticium[z] servum, Cato in suasione legis Voconiæ

18 Vir doct. in marg. ejusdem ed. conj. *expurgavi.*—19 Ead. ed. *et in Artemone et . . . . Cæcilius in Hypobolimæo.* Vid. Not. Dac.—20 Vet. lib. *ravias.*—1 Ed. Scal. *Idem Verrius docet.*—2 Ead. ed. *quid.*

NOTÆ

et Cæcilius in Hypobolimæo. *Ant. Aug.*

Ravim antiqui] Lege infra: *Item: expurgabo hercle omnia ad raucam ravim.* Est enim idem locus Planti, quem supra in 'Ravam vocem.' In versu Cæcilii, *Prius ad ravim procaris quam me placentem feceris.* Dac.

[t] *Ravim dicebant*] *Ravis,* raucitas, *ravio,* rauce loquor. Isidor. 'Ravit, rauce loquitur.' Lucilius: 'Rausuro tragicus qui carmina perdit Oreste.' *Scal.* Idem Plaut. 'Nego, et negando, si quid refert, ravio.' Ubi male alii *annuo.* Dac.

[u] *Raucos*] Raucos appellatos esse ait ab ariditate, vel a similitudine spicarum aristæ: in spicis enim frumenta, Rava appellari docet. Glossarium: 'Ravus, καρπός.' Vult fructum quemvis maturum Ravum vocari: Festus tantum frumenta in spicis. *Jos. Scal.*

Raucos] *Raucus* a *ravus c* addito, ut a 'parum,' 'parcus.' *Dac.*

[x] *Reapse*] Cicero I. Divinat. 'Formæ quæ reapse nullæ sunt, speciem autem offerunt.' *Idem.*

[y] *Recellere*] *Cello* quod a Græco κέλλω, κινῶ, moveo; unde *recello,* retro moveo, vel moveor, Reclino: Lucret. lib. VI. 'Inclinatur enim retroque recellit Et recipit prolapsa suas se in pondere sedes.' Apuleius: 'Nates recellere.' Eodem usus et Livius. *Excellere* autem, in altum extollere. Cato: 'Plerisque solet animus in rebus secundis excellere:' Subaudi *se.* A *recellere* deductum nostrum *reculer.* Idem.

[z] *Recepticium*] Hæc est Verrii opinio, quam reprehendit Gell. lib. XVII. cap. 6. *Ant. Aug.*

Recepticium servum] Marcus Cato Voconiam legem suadens, verbis hisce usus est: 'Principio nobis mulier magnam dotem attulit. Tum magnam recipit, quam in viri potestate non committit. Eam pecuniam viro dat mutuam: postea, ubi irata facta

cum ait, significat, qui ob vitium redhibitus sit. Ubi irata facta est, servum recepticium sectari, atque flagitare virum jubet.

Recepticius servus est, qui ob vitium redhibitus est. [PAUL.

Receptus mos est, quem sua sponte civitas alienum adscivit. [FEST.

Recinium,[a] omne vestimentum quadratum. ii, qui duodecim interpretati sunt, esse dixerunt virilem togam,[3] qua mulieres utebantur, prætextam [4] clavo purpureo; unde reciniati mimi planipedes: quam rem diligenter exsequitur Santra libro secundo de antiquitate verborum.

Recinium, omne vestimentum quadratum: unde reciniati mimi.† [PAUL.

3 Vet. cod. *virtoga.*—4 Vet. cod. *prætextum.*

NOTÆ

est, servum receptitium sectari atque flagitare virum jubet.' Ubi pessime Verrius 'receptitium servum,' servum nihili, quique ob vitium redhibitus sit, interpretatus est. Receptitius enim servus est, servus proprius, quem cum pecunia reliqua mulier receperat, hoc est, exceperat, sibi reservaverat. *Recipere* enim excipere est. Plaut. 'Posticulum hoc recepit cum ædes vendidit.' Plura vide apud Gell. cap. 6. lib. XVII. *Dac.*

[a] *Recinium*] *Omne vestimentum quadratum,* inquit Fest. hoc est, vestimentum commune viris fœminisque, quod firmatur ex Servio lib. I. Æneid. 'Togas,' inquit, 'etiam fœminas habuisse Cycladum et recinii usus ostendit.' At in leg. 12. Tabul. *Recinium* est virilis toga qua mulieres utebantur, in luctu scilicet, contra quam Lycii, qui in luctu vestem muliebrem induebant. Verba legis 12. tab. hæc sunt ubi de sumtibus funerum: SUMTUM MINUITO. TRIA SI VOLET REICINIA, ET VINCULA PURPURÆ ET DECEM TIBICINES ADHIBETO, HOC PLUS NE FACITO. Ubi REICINIA, ET VINCULA PURPURÆ, nil aliud sunt quam 'Reicinia prætexta clavis purpureis,' quod recte apud Festum, 'Togam virilem prætextam clavo purpureo.' Ideo autem recinia virilia in luctu mulieres induebant, ut ea viris mortuis, ut mos erat, injicerent. Sic apud Virg. in Miseno: 'Purpureasque super vestes, velamina nota Injiciunt.' Sic itaque hic Pompeii locus sanus est. Extitere tamen qui eum ita legendo corrumperent: *Recinium omne vestimentum quadratum ii qui duodecim interpretati sunt esse dixerunt. Ver.* (hoc est *Verrius*) *togam qua mulieres, &c.* Vel sic... *esse dixerunt vel virilem togam.* A *rica* autem *ricinium,* et *i* in *e, recinium,* non vero a *reiciendo,* ut Varro et Servius rati sunt. Vide 'Rica.' *Idem.*

† *Unde reciniati mimi*] Hæc verba ad superiora habent anaphoram: 'dixe-

Reciperatio [b] est, cum inter civitates peregrinas lex convenit, ut res privatæ reddantur singulis, recuperenturque.

Reciperatio est, ut ait Gallus Ælius, cum inter [Fest. populum, et reges, nationesque, et civitates peregrinas lex convenit: quomodo per reciperatores reddantur res, reciperenturque, resque privatas inter se persequantur.

Recipie [5] [c] apud Catonem pro recipiam, ut alia ejusmodi complura.

Recipie, recipiam. [Paul.

Reciprocare pro ultro citroque poscere:[6] unde eque gremiis subjectare, ac figere.

Reciprocare [d] pro ultro citroque poscere usi sunt [Fest.

5 Vet. lib. apud Ursin. *Recipiem*, et ita legendum monet Scal.—6 'Ex l. m. post verbum *poscere* addendum *usi sunt antiqui, quia procare est poscere.*' Fulv. Ursin. Vid. Notas.

NOTÆ

runt virilem togam, unde,' &c. Et a Festo *virilem togam* non *ver. togam*, scriptum fuisse satis ostendunt. Riciniati autem Planipedes mimi Festo dicuntur qui Palliati in optimo Glossario: 'Palliati, στιχόλογοι,' qui carmina dicunt, nam mimorum proprium erat *dicere*. Ut tragœdorum 'canere,' 'cantare.' Palliatos etiam vocat Diomedes: 'Si quas tamen ex soccis fabulas fecerant, palliati pronuntiabant.' Sic 'Jovem palliatum' alicubi dixit Arnobius, quem alibi idem 'reciniatum' appellavit. Nimirum idem ricinium et pallium, ut infra pluribus ostendam in voce 'Rica.' *Idem.*

[b] *Reciperatio*] *Reciperatores*, vel, ut dixere postea, *recuperatores* primum dicti sunt qui inter Pop. Romanum et civitates peregrinas de rebus privatis reddendis recipiendisque cognoscebant. Et inde Recuperatores dicti sunt judices qui a Prætore in privatis controversiis, quacumque de re ageretur, dari consueverant. Plaut. Bacchid. act. II. sc. 3. 'Postquam prætor Recuperatores dedit.' Nunc vero ii Recuperatores 'judices delegati' dicti sunt. *Idem.*

[c] *Recipie*] Lege *Recipiem*, ut supra *Attingem*: ubi idem error erat. *Jos. Scal.*

[d] *Reciprocare*] Verba Pacuvii sunt mendosa. *Ant. Aug.*

Reciprocare] Contaminatissima sunt ista, neque χθὲς καὶ πρώην labes istæ huic loco insederunt. Video enim et Paulum illas adbreviatorem in suam epitomen contulisse: monstrum hominis, qui, quod non intelligebat, reliquerit: quod facile ac vulgo notum erat, id omne, tanquam inutiles ramos, reciderit. Igitur videamus, an ita scripserit Festus: *Pacuvius Teucro: Rapio, reciproco. . . pedem cito aut ultro citro restem. Reciprocare, sursum deque gremiis subjectare, ac adfligere:* nam sane in versu Plauti *reciprocare* nihil aliud quam susque deque gremio erecto aut depresso gestum ita componere, ut tolleno aut pilum Græ-

antiqui : quia procare est poscere. Pacuvius in Teucro : Rapido, reciproco, percito, augusto, citare, rectem, reciprocare unde eque gremiis subjectare, adfigere. Plautus in Astraba :[e] quasi tollenono aut pilum Græcum reciproces plana uta.

Reconductæ[f] fecerit,[7] et condere urbem, facere, ædificare ; ut Cincius testatur in libro de verbis priscis.

Rectæ[g] appellantur vestimenta virilia, quæ patres liberis suis conficienda curant ominis causa : ita usurpata, quod a stantibus et in altitudinem texuntur.

7 Ant. Aug. malit, *Reconderit, fecerit.* Scal. legit *Reconduit, refecerit.* Dac. conjicit *Reconderit, refecerit.*

NOTÆ

cum videatur : igitur illud Pacuvii *reciproco* Festus exponit, 'ultro citroque restitans pedem cito.' Fortasse continuandus versus Pacuvii : *rapio, reciproco, pedem cito ut ultro citro restem.* Vide Varronem, qui citat versus Accii : 'Tendens nervo Tela reciproca condita equino.' Sunt autem ex Philoctete Attii, auctore Servio in fragmentis. *Jos. Scal.*

Reciprocare] *Reprocare,* inserta syllaba *ci, reciprocare,* ut 'incitega' pro 'intega.' *Procare,* poscere. Varr. lib. VI. de L. L. 'Reciproca est, cum unde quid profectum, redit eo. Quod ab recipere Reciprocare fictum, aut quod poscere procare dictum.' *Dac.*

[e] *Plautus in Astraba*] Lege ut in Edit. *quasi Tolleno vel Pilum Græcum reciproces plana via :* id est, eas et redeas ita ut tolleno aut pilum Græcum videaris. Idque optime Fest. interpretatur 'sursum, deque gremiis subjectare, adfligere.' De tollenone vide suo loco. Pilum Græcum ligneum erat, quod in modum tollenonis altera parte depressum attollebatur, et mox demissum deprimebatur et subjectas fruges pinsebat. Hesiodus vocat ὕπερον τρίπηχυν. *Idem.*

[f] *Reconductæ*] Lego, *Reconduit, refecerit:* et certum est ita esse *reconduit* aut *reconduat,* ut 'creduit' et 'creduat.' *Jos. Scal.*

[g] *Rectæ*] Vide 'Regillis.' *Ant. Aug.*

Rectæ] Vide 'Regillis.' Plinius de Caia Cæcilia : 'Ea prima texuit rectam tunicam : quales cum toga pura induuntur, novæque nuptæ.' Recta tunica describitur in Evangelio : χιτὼν ἄῤῥαφος ἐκ τῶν ἄνωθεν ὑφαντὸς δι' ὅλου. Græci scriptores ὀρθοστάδιον χιτῶνα vocant. *Jos. Scal.*

Rectæ] Diminutivum *Regillæ;* his indutæ virgines, illis viri pridie nuptiarum diem cubitum ibant ominis causa. Vide in 'Regillis.' De *Rectis* Plin. 'Ea prima' (Caia Cæcilia) 'texuit rectam tunicam : quales cum toga pura induuntur, novæque nuptæ.' Rectæ autem quod a stantibus et in altitudinem texantur, ut ait Festus : Isidorus, quod sursum versum texantur : nam 'sursum versum texere,' et 'in altitudinem texere' idem est, Græci dicunt ἄνω ὑφαίνειν. Et hæc vetus fuit texturæ ratio qua stantes texebant, et omnibus genti-

Rectæ appellantur vestimenta virilia, quæ a stantibus, et in altitudinem texuntur. [PAUL.

Recto fronte [h] ceteros sequi si norit. Cato in dissertatione consulatus. antiquæ consuetudinis fuit, ut cum ait Ennius quoque, a stirpe supremo: et Ilia dia nepos: et lupus fœta:[8] [i] et nulla metus:[k] et jam in commentariis sacrorum pontificalium frequenter est hic ovis, et hæc agnus, ac porcus, quæ non ut vitia, sed ut antiquam consuetudinem testantia debemus accipere. [FEST.

Redentruare [9] [l] dicitur in Saliorum exultationibus, cum

8 Alii legunt *femina*.—9 Vet. lib. *Redampiruare*.

NOTÆ

bus usitata, præterquam Ægyptiis qui deorsum versum texebant. Herodot. lib. II. ὑφαίνουσιν οἱ μὲν ἄλλοι, ἄνω τὴν κρόκην ὠθέοντες, Αἰγύπτιοι δὲ κάτω, id est: 'Texunt quidem omnes alii sursum versus, et in altitudinem tramam trudentes. Ægyptii vero deorsum versus.' Apud ceteras gentes cum trama vel fila infra essent, in superioribus texebatur vestimentum, et sic trama semper pectine ad superiorem partem ducebatur et trudebatur, atque id sursum versus texere, vel in altitudinem, vocabant. Contrario modo Ægyptii, ex superioribus ubi erant fila, vel licia, ad inferiora procedebant, ubi vestimentum vel tela quæ texebatur inerat. Sed de arte textoria vide Doctissimi Salmasii librum de re vestiaria, et ejus notas ad Vopiscum. Nam ita rem omnem explicuit ut nihil supra addi possit. *Dac.*

[h] *Recto fronte*] Ennii versus a Nonio referuntur sic lib. I. 'Inde tuetur ibi lupus fœmina conspicit amneis:' et lib. V. 'Nomine Pyrrhus, uti memorant, a stirpe supremo:' et incerto libro: 'Ilia dia nepos, quas ærumnas tetulisti:' item: 'Ni metus ulla tenet teneri virtute quiescunt:' et alibi: 'Vivam, an moriar, nulla in me est metus.' Quintil. lib. I. cap. 10. 'Quanquam Varro in eo libro, quo initia Romanæ urbis enarrat, lupum fœminam dicit, Ennium, Pictoremque Fabium secutus.' Vide ante 'Stiricidium,' et 'Specus,' et 'Spicum,' et 'Metus.' *Ant. Aug.*

Recto fronte] Genera nominum pleraque erant ambigua et duplicia. Sic Veteribus utroque genere enuntiabantur 'Deus,' 'frons,' 'stirps,' 'metus,' 'agnus,' 'lupus,' 'porcus,' 'amnis,' 'alvus,' &c. *Dac.*

[i] *Lupus fœta*] Lege ut al. *lupus fœmina*. 'Endotuetur ibi lupus fœmina.' *Idem.*

[k] *Nulla metus*] Vide in 'metus.' *Id.*

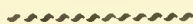
[l] *Reduntruare*] Pacuvii versus ex Nonio sunt, ex fabula Chryse. *Ant. Aug.*

Redantruare] Lege: *Redamptruare dicitur, in Saliorum exultationibus, cum præsul amptruavit, quod est, motus edidit, et referuntur invicem iidem motus. Lucillius: Præsul ut amptruat, inde et volgu' redamptruat olli. Pacuvius:... promerendæ gratiæ Simul cum videam Graios nihil mediocriter Redamptru-*

præsul ampiruavit, quod est motus edidit, ei [10] referuntur invicem iidem motus. Lucilius: præsul ut ampiruet, inde vulgus redemplavit.[11] At Pacuvius: promerenda [12] gratia Simul, cum videam Graios nihil mediocriter Redentruare [13] opibusque summis persequi.

Redarguisse [14] [m] per E literam Scipio Africanus Paulli filius dicitur enuntiasse, ut idem etiam pertisum: cujus meminit Lucilius, cum ait: quo facetior videare, et scire plusquam ceteri, pertisum hominem, non pertæsum dicere ferunt,[15] nam genus.

Redemptitavere [n] item, ut clamitavere, Cato (idem) in ea,

10 Vir doct. in marg. ed. Scal. conjicit *et*.—11 Id. ibid. *redantruavit* pro *redamplavit*: quod in textu.—12 Vet. cod. *proœrenda*.—13 Vet. cod. *Redamptruare*. Ed. Scal. *Redantruare*. Vir doct. conj. *Redampiruare*. Vide infra.—14 Scal. et Dac. legendum monent *Redarguesse*.—15 Vet. cod. *ferum*.

NOTÆ

are, opibusque summis persequi. Secuti sumus veterem scripturam *amptruare*, pro *antruare*, ut 'temptare' pro 'tentare,' 'sumptus' pro 'sumtus,' et similia. Quædam de *amburvare* olim diximus: sed quæ non sint præferenda huic conjecturæ: nam verum est a *trua* dictum *amtruare*: hoc est, circum volvere, ut cum trua olla circum movetur. *Jos. Scal.*

Redentruare] Locum integrum ex emendatione Scaligeri ita legito: *Redamptruare dicitur in Saliorum exultationibus, cum præsul amptruavit, quod est, motus edidit, et referuntur invicem iidem motus. Lucillius: Præsul ut amptruat, inde et volgu' redamptruat olli. Pacuvius: ... promerendæ gratiæ Simul cum videam Graios nihil mediocriter Redamptruare, opibusque summis persequi. Amptruare* autem antiqua scriptura pro *antruare*, ut 'temptare' pro 'tentare,' 'sumptus' pro 'sumtus,' et similia. Et pro *antruare* dicebant *andruare* et *redandruare*. Non. 'redandruare, redire: Lucil. lib. IX. 'ut vulgu' redandruet inde.' Pacuvius Chryse, 'Græcos nihil mediocriter Redandruare.'' Ubi verba Lucilii paulo aliter quam apud Nostrum concepta sunt. Ita ut P. Merula propius ad veterem scripturam videatur accedere, qui legit: 'Præsul ut amptruet hinc, et vulgu' redamptruet inde.' *Præsultorem* intellige, ut apud Nonium in voce 'Ludius:' 'Quod ludis pueri præsules essent glabri ac depiles propter ætatem, quos antiqui Romani Ludios appellabant.' *Dac.*

[m] *Redarguisse*] Ipsa verba Festi indicant legendum *Redarguesse*. Lucilii vero Trochaici ita gradiuntur: *Quo facetior videare, et scire plus quam ceteri, Pertisum hominem, non pertesum, dicere fortunam, genus.* Quo, inquit, facetior videare, P. Scipio, dicis, homo pertisus est fortunam, pertisus est genus, non pertesus. *Jos. Scal.*

[n] *Redemptitavere*] A *redimo*, *redempto*, unde *redemptito*. Quo etiam usus est Plaut. 'Redemptitavere ad unum captos.' *Dac.*

qua egit de signis, et tabulis, honorem temptavere ait, malefacta [16] benefactis non redemptitavere.

Redemptitavere, ut domitavere. [PAUL.

Redemptores [o] proprie atque antiqua consuetudine dicebantur, qui cum quid publice faciendum, aut præbendum conduxerant,[17] effecerantque, tum demum pecunias accipiebant: nam antiquitus emere pro accipere ponebatur. At ii nunc dicuntur redemptores, qui quid conduxerunt præbendum utendumque. [FEST.

Redhostire,[p] referre gratiam. Nævius [18] in Lupo:[q] vel Veiens regem salutat jube [19] Albanum milium [20] comitem senem sapientem contra redhostis Menalus. Et Attius in Amphitryone: Cedo ecquid te redhostitum,[r]

16 Vet. cod. *L. efacta.*—17 Vet. cod. *condixerant.*—18 Vet. cod. *Navius.* —19 Id. *salutant jubæ.*—20 Id. *mulium.*

NOTÆ

[o] *Redemptores*] Proprie qui certo pretio opus aliquod faciendum conducant. Vulgo vocamus *des entrepreneurs.* Optime exponunt Glossæ *ἐργόλαβοι.* Sed postea *redemtores* dicti quicumque aliquid utendum locant. *Idem.*

[p] *Redhostire*] Attii versus mendosus est: et a Nonio Marcello corruptissime is quoque refertur: 'Quid hic redhostit viam cometet obiet facilius.' *Ant. Aug.*

Redhostire] *Nævius in Ludo: Ubi Veiens regem salutat: Jubeo Albanum Amulium Comiter senem sapientem: contra redhostit Menalus. Et Attius Amphitruone: Cedo ecquid te redhostit, cum ea seni Objectet facilius? Ennius in Cresphonte: Audi, atque auditis hostimentum adjungito. Et in Hectoris Lytris: Quem mea cominus machæra atque hasta hostivit emanu. Emanu* pro *Eminus.* Atque ita hæc deplorata in integrum fortassis restituta sunt. In versu Nævii 'Jubeo Albanum Amulium' idem est, ac in Andria, 'Jubeo Chremetem.' *Jos. Scal.*

Redhostire] Par pari referre, nam *hostire* est *æquare.* Plaut. Asin. act. II. sc. 2. 'Quin promitto, inquam, hostire contra, ut merueris.' Inde *hostimentum,* quod vide suo loco. *Dac.*

[q] *Nævius in Lupo*] Lege ex Scal. *Nævius in Ludo: Ubi Veiens regem salutat: Jubeo Albanum Amulium Comiter senem sapientem: contra redhostit Menalus.* 'Jubeo Albanum Amulium,' idem est ac in Andria, 'Jubeo Chremetem.' *Idem.*

[r] *Cedo ecquid te redhostitum*] Contaminatissima sunt ista. Neque saniora apud Nonium, ubi sic leguntur: 'Quid hic redhostit viam? comitem obiet facilius.' Vel, *comitet optet facilius.* Legebat Scaliger, *Cedo ecquid te redhostit cum ea seni objectet facilius.* Sed propius ad veterem scripturam si legas: *Cedo ecquid hic redhostit viam? quo me temptet facilius.* Nam plane gemina sunt Plautinis istis in Amphit. 'Nam quid revortitur Qui dudum properare aiebat?

cum meassem[1] objectet facilius. Nam et hostire pro æquare posuerunt. Ennius in Chresphonte: audis atque[s] auditis hostimentum adjungito. Et in Hectoris lytris:[2] Quæ mea cominus machæra, atque hasta hospius[3] manu. Et Pacuvius in Teucro: nisi coërceo protervitates[t] atque hostio ferociam.

Redhostire est gratiam referre: nam et hostire pro [Paul. æquare posuerunt.

Redibitur tum[4] id[u] proprie dicitur quod redditum [Fest. est, improbatumque, et[5] qui dedit, idemque rursus coactus est habere id, quod ante habuit.

Rediculi fanum[x] extra portam Capenam fuit, quia [Paul. accedens ad urbem Hannibal ex eo loco redierit quibusdam perterritus visis.

1 Id. *cum eassem.* Vir doct. in marg. ed. Scal. conjicit *cum ea se oblectet.*—2 Vet. cod. *in nectoris lyrisque.*—3 Vir doct. conj. *hostiris.* Vide Notas.—4 Dac. legendum monet *Redhibitum id proprie.*—5 Vir doct. conj. *ei.*

NOTÆ

an ille me tentat sciens?' Eleganter Accius *redhostire viam* dixit *viam iterare.* Nam *redhostire* nihil aliud est quam iterare quod hostitum fuerat. *Idem.*

[s] *Audis atque*] Lege: *Audi, atque auditis hostimentum adjungito.* Idem.

[t] *Nisi coërceo protervitates*] Hunc Pacuvii versum laudat etiam Nonius in 'hostire,' quod interpretatur 'comprimere,' 'retundere.' Sed apud illum legitur: *Nisi coërcuero protervitatem.* Melius ex utrisque: *Nisi coërceo protervitatem atque hostio ferociam.* Idem.

[u] *Redhibitur tum id*] Lege, *Redhibitum id proprie dicitur, &c.* Redhibere rem venditam venditor dicitur, cum reddendo pretium, eam recipit cujus vitia in venditione non prodidit. Plaut. Mercatore: 'C. Quid si reddatur illi unde emta est? D. Minime gentium. C. dixit se redhibere si non placeat.' Hinc 'redhibitoria actio' quæ emtori adversus venditorem datur, ut mancipium redhibeat, id est, recipiat, pretiumque acceptum restituat. *Redhibere* igitur a *re*, id est, iterum, et *habere*, quia venditor iterum habeat, &c. Inde Gloss. 'redibitio, ἀνταπόδοσις,' 'redigit, ἀναλαμβάνει.' lege *redhibit.* Idem.

[x] *Rediculi fanum*] Secundo bello Punico, cum Hannibal noctu ob Romam legiones duceret, tantus terror ex quibusdam terriculamentis eum invasit, ut inde re infecta pedem retulerit: quo facto fanum ibi consecratum, et ab eventu *rediculum* appellatum. Deum vero cui hoc fanum consecratum fuit *Tutanum* appellarunt. Varr. in Satyra quam inscripserat 'Hercules tuam fidem:' 'Noctu Annibalis cum fugavi exercitum, Tutanus hoc, Tutanu' Romæ nuncupor, Hoc propter, omnes, qui laborant, invocant.' *Idem.*

Rediculi fanum extra portam Capenam Cornific*ius* [FEST. *ait fuisse, qui rediculus* propterea appel*latus est quia accedens ad* urbem Hannibal *ex eo loco redierit, quibus*dam visis perterritus.

Redimiculum [y] vocant mulieres catellam, qua [PAUL. maxime utuntur ornatus causa.

Redinunt, redeunt.

Redinunt significat [z] *redeunt.* Ennius. . . [FEST.
. . . . . *re*dinunt in *patriam.* . . .
. . . . eunt feri. . . . .

Rediviam [a] quidam, alii reluvium appellant, cum circa unguis cutis se resolvit, quia luere [6] est solvere. Titinius in Setina: lassitudo conservum, rediviæ flagri. Et Livius:[7] scabra in legendo rediviosave offendens.

6 Vet. cod. *tuere.* Vir doct. in marg. ed. Scal. conj. *duere.*—7 Scal. et Dac. legendum monent *Lævius.*

NOTÆ

[y] *Redimiculum*] Καθετὴρ, ἀνάδεσμος. Glossæ. *Jos. Scal.*

Redimiculum] Gloss. *redimicula, ἀναδέματα, καθετῆρες.* Ovid. 'Aure leves baccæ, redimicula pectore pendent.' *Dac.*

[z] *Redinunt, significat*] Scripsisse Festum puto: *Redinunt significat redeunt. Ennius in annalibus . . . . . redinunt in patriam. Idem etiam prodinunt pro prodeunt, ferinunt, feriunt.* Vide supra in 'prodinunt.' *Idem.*

[a] *Rediviam*] Verba Titinii mendis non carent. *Ant. Aug.*

Rediviam] *Lævius* non *Livius* legendum. Sæpe citatur *Livius*, et *Nævius*, cum sit *Lævius*, qui scripsit Erotopægnia, item poëma Io: ex quo est iste Scazon: 'Scabra in legendo rediviosave offendens.' Nam ex eodem poëmate de Io scribit: 'Seseque in alta maria præcipitem misit Inops, et ægra sanitatis Herois.' De hoc Lævio multa diximus ad Ausonium. *Jos. Scal.*

Rediviam] Turnebus legebat *reluvia.* Sed meminisse eum oportuit *l* mutari sæpe in *d*; quare sic optime *Redivia*, vel *Reduvia*, pro *reluvia*, a *reluendo*, quia cutis se circa ungues reluit. Gloss. 'reduvia, παρονυχίς.' Plin. 'Lana succida redivias sanat.' De pelle etiam dicitur cum se flagris resolvit, ut in illo Titinii veteris Comici: 'Lassitudo conservum, reduviæ flagri.' Inde *Reduviosus* pro aspero et hiante. Ut in Scazonte isto: 'Scabra in legendo rediviosave offendens.' Cujus auctor male apud Nostrum citatur. Legendum enim, ut optime monuit Scal. *Lævius* non *Livius*. Iste *Lævius* scripserat Erotopægnia, item poëma Io: ex quo poëmate superior Scazon adductus est. Inde etiam 'reduvias escarum' dixit Solinus, pro cibi reliquiis, sive minutiis escarum. *Dac.*

Redivia sive reluvium[8] dicitur, cum circa ungues [PAUL. cutis se solvit: quia reluere[9] est solvere.

Redivivum est ex vetusto renovatum.

Redivivum[b] est ex vetusto renovatum. Cicero [FEST. libro primo[10] in Verrem: utrum existimatis minus operis esse unam columnam efficere ab integro novam nullo lapide redivivo.

Referri[c] diem prodictam, id est, anteferri, religiosum est, ut ait Veranius in eo, qui est auspiciorum de comitiis, idque exemplo comprobat L. Julii, et P. Licinii Censorum, qui id fecerunt sine ullo decreto augurum, et ob id lustrum parum felix fuerit.

Refert[d] cum dicimus, errare nos ait Verrius: esse enim rectum rei fert dativo scilicet, non ablativo casu, sed esse jam usu possessum.

8 Vet. lib. *redivium.*—9 Vet. lib. *duere.*—10 Vir doct. in marg. ed. Scal. conjicit *tertio.*

NOTÆ

[b] *Redivivum*] Cicero in Prætura urbana, qui liber est tertius Verrinar. sed primus eorum, quos conscripsit, non vero egit. *Ant. Aug.*

Redivivum] De iis proprie dicitur quæ post interitum redeunt, sed per metaphoram de ædificiis etiam usurpatur. Ut in illo Ciceronis, 'Utrum existimatis,' &c. Qui locus est ex lib. III. Verrinar. sed ex primo eorum quos conscripsit, non vero egit Cicero. Vid. 'Repagula.' *Dac.*

[c] *Referri*] Livius hoc dicit 'præferre diem:' oppositum τῷ 'Prodicere diem.' *Jos. Scal.*

Referri diem prodictam] 'Referre diem,' ut Livius, 'præferre diem,' vulgo est, *anticiper le jour.* L. XXXIV. de Receptis: 'Arbiter ita sumtus, ut diem proferre possit, tamen referre non potest.' Infra censores nominantur L. Julius et P. Licinius. Nempe L. Julius Cæsar et P. Licinius Crassus, quos censores fuisse an. ab U. C. 664. fidem faciunt tabulæ cap. *Dac.*

[d] *Refert*] Super hoc verbo magnæ semper inter Grammaticos lites fuere. Omnes quidem *refert* impersonale verbum esse dixerunt; sed alii a *re,* ablativo nominis *res,* et *fert;* alii, ut Verrius, a dativo *rei fert;* alii denique quasi *res fert.* Quo nomine omnes merito deridendi. Primum quidem verba impersonalia in Grammatica monstrum esse quivis sanus agnoscet, nam illa, 'accedit,' 'contingit,' 'liquet,' 'evenit,' 'licet,' 'pluit,' 'fulminat,' 'luciscit,' 'miseret,' 'tædet,' 'pudet,' 'piget,' 'pœnitet,' &c. vel nominativum, vel verbum infinitum, vel totam orationem pro supposito semper habent. Ut non ita pridem Franciscus Sanctius, homo Hispanus, in Minerva sua apertissime demonstravit. Sic verbum *refert,* aut potius *refero,* semper activum, et idem

Refriva [e] faba [11] dicitur, ut [12] ait Cincius quoque, quæ ad sacrificium referri solet donum ex segete auspicii causa, quasi revocent [13] fruges, ut domum datantes revirtico [14] ad rem divinam faciendam. Ælius dubitat, an ea sit, quæ prolata in segetem, domum referatur, an quæ refrigatur, quod est torreatur: sed opinionem Cincii adjuvat, quod in sacrificiis publicis, cum puls fabata diis datur, nominatur refriva.

Refriva dicebant, quæ [15] ex segete causa auspicii [PAUL. domum ad sacrificium referebant.

Refutare,[f] redarguere, compositum a fando versa A litera in V.

Refutare [f] *significat redargue*re Pacuvius in Hermi- [FEST.

11 Vet. cod. *fabra.*—12 Vet. cod. *via.*—13 Vet. cod. *revocant.*—14 Ed. Scal. *tevertico.*—15 Vet. lib. *Refrivam dicebant, quam.*

NOTÆ

est quod 'importo,' 'reperto,' id quod exemplis clarius patebit. Plin. lib. VII. cap. 6. 'Incessus in gravida refert.' Idem lib. II. cap. 51. 'Multum tamen in his refert et locorum natura.' Lucret. lib. IV. 'Usque adeo magni refert studium atque voluntas.' Plaut. Pers. IV. 4. 'Nunc ad illud venies, quod refert tua.' Idem Trucul. II. 4. 'Quod rei id te assimilare retulit.' Unde apparet vere activum verbum esse, et errare Grammaticos cum dicunt 'mea,' 'tua,' 'sua,' esse ablativos fœmininos, quæ vere sunt accusativi. Quod et olim Donato suboluerat, qui, etsi non omnino verbi naturam est assecutus, tamen contra Grammaticos 'mea,' 'tua,' 'sua,' accusativos esse, non ablativos, indicavit ad illud Terent. Phorm. 'Quid tua, malum, id refert?' ubi ille: 'Et quare quomodo dicatur quid mea, quid tua? an deest ad, ut sit, ad mea, ad tua?' *Idem.*

[e] *Refriva*] Locus valde mendosus (*ut domum datantes tevirtico*) cui quid substituam non habeo. *Ant. Aug.*

Refriva] *Refriva faba dicitur, ut ait Cincius, quæ ad sacrificium referri solet domum ex segete, auspicii causa, quasi revocet fruges domum: data enim est et tritico: ad rem divinam faciendam.* Non solum, inquit, data est *faba refriva* suo generi, sed et reliquis frugibus et tritico. Plinius: 'Fabam utique e frugibus referre mos est auspicii causa, quæ ideo Refriva appellatur.' Pliniani libri habent *refrinam* male per *n*, non per *u*. 'Referivus,' 'referititius:' 'Conditivus,' 'condititius,' et similia. Hæc autem res divina fiebat Kalendis Juniis: unde dictæ sunt Kalendæ fabariæ: quia hoc mense adultæ fabæ divinis rebus adhiberentur. Auctor Macrobius. Eodemque die pulte fabaria et larido Carnæ deæ res divina fiebat. Neque aliud intelligitur in fine horum Festi verborum, 'cum puls fabata diis datur,' &c. *Jos. Scal.*

[f] *Refutare*] In Festi verbis erat

ona. . . . .
. quas gloria et. . . . .
. rietas humanum.
compositum a fando versa a litera in V, *ut item in cludo factum est, a quo* recludere.

Regale est dignum rege. [PAUL.

. . . . . . gnum Rege.[g] [FEST.

Regalia[h] exta appellantur, quæ potentibus insperatum honorem pollicentur; privatis et humilioribus hereditates; filio familiæ dominationem.

Regia,[i] domus, ubi rex habitat. [PAUL.

† . . . . . aliquo regiæ fe.[k] . . [FEST.

Reglescit[16][1] cum dixit *Plautus, significat crescit, hoc* versu: vix super*sum dolori, qui in dies vae* misero mihi, ac *per-*

16 Vide Not.

NOTÆ

Pacuvii exemplum: et quod *a* in *u* verteretur, ostendebatur: cum a *claudo, recludere* sit compositum. Sed hic *a* tollitur, non mutatur: vel non sola mutatur sed *au* in *u* longum vertitur. *Ant. Aug.*

Refutare] Citabat exemplum Pacuvii in Hermiona. Addebat, in *Refutare a* in *u* mutatum: dictum enim esse a *fando:* proinde ac in *cludo, a* in *u* mutatum est. Sed ista sunt Grammatica, id est, inepta. Primum obliviscitur simplex esse *Futare* supra dictum a Catone. Deinde ignorat esse deductum ab ollis, quæ cum ferventes paulo plus exuberant, solent futo vase ad hoc apto inversa aqua compesci: quod dicitur *futare,* et *confutare ollam.* Titinius Setina: 'Coquos ahenum, quando fervit, paulla confutat trua.' De *futo vase* et supra diximus, et Varro meminit, et nos ad Varronem quædam olim. *Jos. Scal.*

g . . . *gnum rege*] Lege, *Regale ait Verrius dignum rege.* Nihil amplius deest. *Dac.*

h *Regalia*] Quæcumque enim luculenta et læta essent, *regalia* dicebant. *Idem.*

i *Regia*] Τὸ βασίλειον. Urbes etiam, ubi aulæ regum, dictæ *regiæ:* ut Plinius et Mela oppidum Jol 'Jubæ regiam' vocant. *Idem.*

k . . . . *aliquo regiæ fe.*] Odoratus sum hoc fragmentum divulsum esse ex capite, 'Regiæ feriæ,' cujus ultima verba male hic hæserunt. Locum adi infra. *Idem.*

1 *Reglescit, &c.*] Scribe: *Reglescit cum dixit Plautus, significat Crescit, in illo versu: Nihil superest: ve misero mihi! ac reglescit dolor: unde etiam Glires, &c. Reglescit* ergo, pro *Regliscit.* Jos. Scal.

Reglescit] Pro *regliscit.* Vide 'gliscit.' *Dac.*

dito reglescit magis magisque: inde etiam glires dicti videntur,[m] quibus corpus pinguitudine [17] adcrescit.

Reglescit apud Plautum significat crescit. [PAUL.

Regifugium [n] sacrum dicebant, quo die Rex Tarquinius fugerit e Roma.[18]

17 Ed. Scal. *pinguedine.*—18 Ead. ed. *fugerit Roma.*

NOTÆ

[m] *Inde etiam glires dicti videntur*] Fallitur Festus, *Glis* enim est a Græco ἔλειος. Addito gamma, γέλειος, unde *gleios, gleis, glis.* Græci *glirem* ἔλειον μῦν appellarunt, quasi 'arboreum murem,' nam in sylvis degit, et inter arbores semper oberrat, et in iisdem sedes et cubilia habet hiemis tempore, cum perpetuo dormit. Ἕλη Hesychio σύνδενδροι τόποι. Varro apud Sosipatrum: 'in mea sylva glis est nullus.' Apud Martialem lib. III. Ep. 58. sic interpungendum. 'Metamque lactis: Sassinate de sylva Somniculosos ille porrigit glires.' Hunc glirem etiam μυοξὸν Græci vocarunt. Gloss. 'μυοξὸς, glis.' Hodie *voxum* vel *voxosum* appellitant, voce ex *muoxus* detorta. Salmas. in Solin. *Idem.*

[n] *Regifugium*] 6. Kal. Mart. Regifugium fuisse, ex Fastis, et Ovidio lib. II. Fast. constat. Macrobius tamen lib. I. Satur. refert quosdam existimasse Junium mensem dici, quod M. Junius Brutus exactis regibus Carnæ deæ sacrum in Cœlio monte fecisset. Cetera verba Festi non assequimur, præter ea, quæ Paulus notat. In fastis autem hic dies est totus nefastus. Videntur etiam nonnulla hic ad alia verba pertinere. *Ant. Aug.*

Regifugium] Agebatur de Regifugio, quod 6. Kal. Martias in Fastis notatum erat, usque ad illa, . . . *truria.* Mox aliud caput: 'Regifugium dies Kal. Juniis in Fastis et notari et legi debet cum NP, quod ille dies sit e nefasto fastus.' Ex quibus apparet Festo aut Verrio displicuisse vulgatam lectionem Fastorum, quæ plane non per NP. sed per N. quasi totus nefastus sit, hunc diem conciperet, et Kalendarium marmoreum ita habet per N. non per NP. *Jos. Scal.*

Regifugium] Ait Festus regifugium quod notatur in Fast. 6. Kal. Martias de Tarquinii fuga non esse intelligendum, sed de regis sacrorum fuga e comitio. Alterum vero regifugium quod Kalendis Juniis, vel, ut in veteri Kalendario, 9. Kalend. Jun. notatur, de Tarquinii regis fuga. Quam opinionem secutus Macrobius, qui Tarquinii fugam ad Kalendas Junias refert. Contra vero Ovid. lib. II. Fast. Tarquinii regis fugam ad 6. Kalendas Martias: 'Nunc dicenda mihi regis fuga; traxit ab illa Quintus ab extremo nomina mense dies.' At regis sacrorum e comitio fugam ad 9. Kalendas Junias. Vide supra, 'Quando Rex comitiavit fas.' In fine addit Festus Regifugium Kalendis Juniis legi debere cum nota NP non N tantum. Unde patet Festo vel Verrio displicuisse vulgatam lectionem fastorum quæ plane non per NP. sed per N. quasi totus nefastus sit, hunc diem conciperet. Et Kalendarium

Regifugium dies notatur in fastis VI. Kal. *Martias, ut* [FEST. *ait Verrius, ita dict*us, quia *eo die rex Tarquinius Roma fugerit,* quod fal*sum esse arguit Cincius in libro fastorum* et Tul*lius de feriis qui Saliares Virgines* et Salios *adesse dicunt regi sacrorum cum facit sacri*ficium in *Comitio, quo facto statim fugit, quod verum cogn*overit *esse, qui legerit fastis dies tales, qu*ales not*antur sic : Q. REX. C. F. id est, qu*ando Rex *comitiavit, fas: id est, ad comitium it*at : his *enim tantum feriis Regi sacrorum in Comitium,* nec in *aliis, ire licet, qui mos videtur ascitus ex* Etruria. *Regifugium, item dies notatur in fastis* Kal. Juniis, *qui dies, quia* totus, *nefastus non est,* legi debet cum *nota NP, non N, quod ille dies sit e* nefasto fastus.

Regia dicta,[o] *vel quod sacrorum causa tanquam* in fanum a Pon*tifice convocati in eam convenirent :* aut quod in ea sac*ra a rege sacrificulo erant so*lita usurpari.

Regiæ feriæ[p] *dictæ videntur,* quæ fiunt fori con*ventus, et nun-*

NOTÆ

marmoreum ita habet per N, non per NP. Porro mendose citatur hic *Tullius de Feriis* pro *Julius de Feriis,* qui citatur a Macrobio in Saturnalibus. *Dac.*

[o] *Regia dicta*] Regia sacrorum, quod in fanum a Pontifice convocati conveniant : quod in ea sacra a Rege sunt solita usurpari. Regem autem intellige Regem sacrorum. Prima verba interpretanda sunt, ac si Festus dixisset : Regia sacrorum est fanum, in quod a Pontifice convocati conveniant. Ita sæpe loquitur Varro. Sic supra : 'Navia ex uno ligno exculpto, ut navis, quo utuntur alveo in vindemia.' Dicendum enim erat : *Navia, alveus ex uno ligno exculpto, quo utuntur in vindemia.* Quæ sequuntur, videntur dicta de Regio Lepidi, quod nundinæ, forum, conventus agerentur in ea civitate, videri dictum a majestate. Quod et confirmat Strabo, qui non de hoc Regio Galliæ Cisalpinæ, sed de Regio Fretensi loquens ita scribit : *πλὴν εἴτε διὰ ταύτην αἰτίαν (διὰ τὸ ῥαγῆναι) τοὔνομα τῇ πόλει γέγονεν, εἴτε διὰ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς πόλεως, ὡς ἂν βασίλειον τῇ Λατίνῃ φωνῇ προσαγορευσάντων τῶν Σαυνιτῶν,* &c. A majestate ergo Festus Regium Lepidi, ut *διὰ τὴν ἐπιφάνειαν* Strabo Regium Samnitum, seu Brutiorum. Quæ supersunt, ego non intelligo, neque videntur huc pertinuisse. *Jos. Scal.*

Regia dicta] Ait Festus *regiam* dictam, vel quod in eam populus conveniret a Pontifice convocatus, qui Pontifex regia erat majestate ; vel dictam *regiam* a Rege sacrificulo, qui ibi sacra faciebat. Quod et sentit Varro lib. V. 'Dies Agonales,' inquit, 'per quos Rex in Regia arietem immolat,' &c. *Dac.*

[p] *Regiæ feriæ*] Lege infra : *Sed non semper ob hanc unam causam tantum quia homini talis majestatis cura datur, sed etiam cum, &c.* Ait Festus Regias

dinarum causa in civitate, aliquem *per sacerdotem, qui sit regia ma*jestate: sed non *semper ob hanc vitam causam*[19] *tant*um, qui homini talis *majestatis cura datur, etiam, cum expiatio* ictus fulguris fit, *aut in procurando portento simili quo regiæ feriæ etiam solitæ sunt.*

Regillis,[q] tunicis albis, et reticulis luteis utrisque actis[20] textis sursum versum a stantibus pridie nuptiarum diem virginis[1] indutæ cubitum ibant ominis causa, ut etiam in togis virilibus dandis observari solet.

Regimen[r] pro regimento usurpant poëtæ. Ennius libro sexto decimo: Primus senex Bradyn (in) regimen, bellique peritus.

Regium[s] est *quod est, aut fuit regis,* ut servùs *regius, et domus regia, qualis est* Numæ Pompilii, *at regale facinus, quod est di*gnum Rege.

Romanos[t] *in libro* XI. *Græcos* appellat Enni*us, cum ait: Contendunt Græcos* Graii memo*rare solent sos, Quod Græca*

19 Ead. ed. *ob hanc unam causam.*—20 Ead. ed. *utrisque* . . *ctis.* Vir doct. in marg. ejusdem ed. conjicit *rectis.*—1 Id. ibid. *virgines.*

NOTÆ

ferias dictas non solum quæ fori, conventus, et nundinarum, sed etiam quæ fulguris vel portenti similis expiandi causa per sacerdotem aliquem, qui esset regia majestate, edicebantur. Postrema verba *aut in procurando portento simili quo regiæ feriæ, &c.* male adhæserunt post *regia domus,* ubi eorum vestigia. In fine tantum verbum supplendum, *Quo Regiæ feriæ solitæ sunt fieri.* Idem.

[q] *Regillis*] Vide 'Rectæ.' *Ant. Aug.*

Regillis, tunicis] *Regillis tunicis albis et reticulis luteis utrisque rectis textis susum versum, &c.* Vide 'Rectæ.' Reticula, fasciæ capitales. *Susum,* pro *sursum.* Dac.

[r] *Regimen*] Gloss. 'Regimen, οἰάκισμα, ἰθυντήριον.' Usus est Lucret. Livius etiam, Plin. et alii. Versus Ennii sic legendus ut in edit. *se Primus nec bradus in regimen, bellique peritus.* Deest vox *ingerit,* vel quæ similis. Et de Cn. Manlio loquebatur Ennius, qui adversus Gallogræcos pugnaturus ipse minime tardus, bellique peritissimus, se in regimen ingerit. *Idem.*

[s] *Regium*] Existimo quædam pertinere ad regiam Numæ Pompilii: quædam ad alia verba. *Ant. Aug.*

Regium est] *Regium est, quod aut est, aut fuit regis; ut servus regius, et leges regiæ, quales sunt Numæ Pompilii, et regium facinus, dignum Rege.* Jos. Scal.

Regium] Sic 'leges Regiæ,' a Numa Pompilio conditæ. *Dac.*

[t] *Romanos, &c.*] *Romanos Græcos appellat Ennius: Contendunt Græcos: Graios memorare solent sos. Quod Græca lingua longos per tempori' tractus*

*lin*gua longos per *temporis tractus* Hos pavi :[2] non Ro*manos ait, Græce*[3] *locutos*, cum Romulus ur*bis conditor verbis linguæ Lat*inæ locutus sit, *sed quod olim lingua Græciæ* gentis fuerit *eadem cum Latina parum prolati*one[4] mutata : *hoc autem verum esse ind*icat origo ejus : *quæ videtur quasi Græcæ u*surpatio.

2 Ead. ed. '*tractus gentibus* Hispani.'—3 Ead. ed. *Græcos*.—4 Ead. ed. *pro prolatione*.

NOTÆ

Hos pavi.... non Romanos Græce loqui ait: cum Romulus Urbis conditor Latine locutus sit: sed quod olim lingua Græciæ gentis fuerit eadem cum Latina, purum declinatione mutata. Puto satis fideliter verba Festi reddidisse, modo secundo versui Ennii verborum constet fides; nam de sententia non ita laborandum, cum ea ex primo versu dependeat : quem primum versum retulimus ex voce *sós*: ubi integer plane ita, uti expressimus, habetur : et ex ejus collatione *Graios*, non *Graii*, tum etiam sententia ipsa ita postulante, legendum esse, nemo dubitare debet. Quod si ita est, ut certe videtur esse, manifesto Festus seu Verrius non capit mentem Ennii. Nam Ennius gloriatur se pavisse Romanos Græca lingua : unde Græcos et Graios omnes jam eos vocabant. Certissimum enim Ennium cum Livio primum omnium Græcas literas docuisse Romanos. Suetonius: 'Antiquissimi doctorum quidem et poëtæ et oratores semigræci erant. Livium et Ennium dico, quos utraque lingua domi forisque docuisse adnotum : etsi nihil amplius quam Græce interpretabantur.' Ex his Suetonii verbis potes colligere quare glorietur se pavisse eos Græca lingua : quod quam eleganter dictum sit, nemo ignorat, qui scit a Veteribus id genus loquendi solitum usurpari : ut εἱστίασεν ἡμᾶς λόγους. et Cicero: 'literæ, qui est suavissimus pastus animorum.' Merito ait Romanos ab omnibus certatim Græcos et Graios vocari: cum Cato, hoc videns, in senatu exclamaverit, se non posse pati Græcanicam urbem. Vides igitur ex solo primo Ennii versu imperite interpretatum esse a Verrio Ennii sensum, ut jam diximus : quanquam verum est, quod ait in fine, eandem pæne cum veteri Græca veterem Latinam linguam fuisse. Nam et easdem pæne veterum Latinorum cum Ionum literis fuisse testatur Plinius libro VII. Quin et linguam Romanorum Græcam fuisse auctor Varro et Dionysius extremo libro primo; et inscriptio illa Delphica, quam producit Plinius, est fere Latinis characteribus scripta. NAVCIKPATES. TICAMENOV. AΘENAIOC. KOPAI. KAI. AΘENAI. ANEΘEKEN. et in veteribus tetradrachmis AΘEI pro Ἀθῆναι. *Jos. Scal.*

Romanos in lib. XI.] Hæc ita pæne olim ad verbum Scaliger. Prior versus Ennii paulo aliter in voce *sos*: *Contendunt Græcos, Graios memorare solent sos.* Et *Graios* non *Graii*, sententia ipsa postulante, legendum esse nemo dubitare debet. Quod si ita est, ut certe videtur esse, manifesto Festus seu Verrius non capit mentem Ennii. De Ennio, qui Græcus fuit, vide in 'solitaurilia.' *Dac.*

Regium est, quod est, aut fuit regis. [PAUL.

Relegati [u] dicuntur proprie, quibus ignominiæ, aut [FEST. pœnæ causa necesse est ab urbe Roma, aliove quo loco abesse lege, Senatusque consulto, aut edicto magistratus, ut etiam Ælius Gallus indicat.

Religioni est quibusdam [x] porta Carmentali egredi, et in æde Jani, quæ est extra eam,[y] senatum habere: quod ea egressi sex et trecenti Fabii apud Cremeram omnes interfecti sunt, cum in æde Jani Senatus consultum factum esset, uti proficiscerentur.

Religionis [z] præcipuæ [5] habetur Censo*ria majestas, cujus in libris de vita P. R.* Varro ex*empla hæc profert.* *M.*

5 Ead. ed. *præcipuè.*

NOTÆ

[u] *Relegati*] Exulum tria fuere genera; alii interdicti, relegati alii, alii deportati. Interdicti dicuntur quibus interdictum est certi loci aditu commercioque. Relegati, vel qui in locum aliquem amandantur, vel qui certo quodam loco ignominiæ causa jubentur excedere, quo sensu relegati dicuntur qui interdicti proprie sunt. Deportati vero, qui civitate sua multati vincti nervo aut compedibus in navim aliquam imponebantur, servisque publicis ut eos in insulam transferrent, tradebantur. De hac deportatione Terent. in Phormione. 'Nonne hoc publicitus scelus hinc deportarier in solas terras?' Vide Hotoman. de verbis juris. *Idem.*

[x] *Religioni est quibusdam*] Ovid. II. Fast. 'Carmentis portæ dextro est via proxima Jano: Ire per hanc noli, quisquis es; omen habet. Illa fama refert Fabios exisse trecentos. Porta vacat culpa, sed tamen omen habet.' Vide 'scelerata Porta.' *Idem.*

[y] *Et in æde Jani, quæ est extra eam*] Ad dextram fuisse ædem Jani porta Carmentali egredientibus, fidem facit insignis locus Livii lib. II. sect. 49. 'Infelici via, dextro Jano portæ Carmentalis profecti,' (Fabii) 'ad Cremeram amnem perveniunt.' *Idem.*

[z] *Religionis*] Hic multa fuerunt a Festo scripta, quæ divinare non potuimus. Videntur tamen omnia pertinuisse ad Censores. In quibus unum est, quod Plinius tradit lib. XVII. cap. 25. 'Romæ,' inquit, 'in Capitolio in capite bis Jovis bello Persei enata palma victoriam triumphosque portendit: hac tempestatibus prostrata, eodem loco ficus enata est M. Messallæ, C. Cassii Censorum lustro. A quo tempore pudicitiam subversam Piso gravis auctor prodidit.' M. Valerius Messalla, C. Cassius Longinus Censores fuerunt anno post R. C. fere sexcentesimo, lustrumque fecerunt LV, ut ex Capitolinis fastis constat. *Ant. Aug.*

Religionis præcipuæ habetur Censor] Hic Censores nominantur continuatis quinquenniis ab anno U. C. DLXXIV.

Fulvius Nobilior cum M. *Æmilio Lepido Censor factus, cum ei* admodum *inimicus antea extitisset, sæpeque judicia* cum *eo sibi fuissent, publicæ rei causa,* quæ in pr*imis spectatur, statim eo delato mun*ere homini *inimicitias*[6] *remisit; quod ejus animi* judicium fu*it omnibus gratum et probatum. A. Post*umius, Q. *Fulvius Censores facti,*[a] *quia Fulvius duos filios* amiserat *in Illyrico militantes, et, propter gravem morbum* ocul*orum, Censuram gerere non poterat, ut* libri *Sybillini adirentur auctor fuit, et ut pu*blice supp*licaretur pro valetudine collegæ.* TI. Sempron*ius cum a Rutilio*[b] *Tr. pl. Censoria* fides labefa*ctaretur, qui ob parietem dirutum iratus* cum esset Æd*is privatæ, die dicta collegam Claudium* condemna*verat, fecit ut eædem illæ, eodem quæ in loco* erant conde*mnatum absolverent*[7] *centuriæ.* L. Æmili Pauli *et Q. Philippi*[c] *religiosa Censura* fuit, laboravit *Paulus morbo*

6 Ead. ed. *inimicus.*—7 Ead. ed. *absolverant.*

NOTÆ

ad annum DCXXII. Prima Censura refertur M. Æmilii Lepidi et M. Fulvii Nobilioris, qui lustrum quinquagesimum condiderunt, anno DLXXIV. De his Valer. Max. lib. IV. cap. 2. 'M. Æmilius Lepidus bis Consul . . . diutinas ac vehementes inimicitias cum M. Fulvio Nobiliore . . . gessit: quas, ut simul Censores renuntiati sunt, in Campo deposuit; existimans non oportere eos privatis odiis dissidere, qui publice summa vincti essent potestate. Id judicium animi ejus et præsens ætas comprobavit, et nobis veteres annalium scriptores laudandum tradiderunt.' *Dac.*

[a] *A. Postumius, Q. Fulvius Censores facti*] Secunda Censura Q. Fulvii Flacci et A. Postumii Albini, qui lustrum condiderunt quinquagesimum primum an. U. C. DLXXIX. de quibus Livius lib. XLIII. 'Censor Fulvius ex Junonis Laciniæ templo marmoreas tegulas cum abstulisset, quibus ædem Fortunæ equestris, quam Romæ fecerat, tegeret, et mente captus est, et amissis duobus filiis in Illyrico militantibus summo animi mœrore consumtus est.' *Idem.*

[b] *T. Sempronius cum a Rutilio*] Tertia censura T. Sempronii Gracchi et C. Claudii Pulchri, qui lustrum condiderunt quinquagesimum secundum an. U. C. DLXXXIV. de his Valer. Max. lib. VI. cap. 5. 'Diem his P. Rutilius Tribunus plebis perduellionis ad populum dixit. Quo in judicio primæ Classis permultæ centuriæ aperte Claudium damnabant.' Et Cicero lib. VI. de Repub. 'Claudii invidiam Gracchi caritas deprecabatur.' Et revera damnatus fuisset Claudius, nisi Gracchus conceptis verbis jurasset, se exilii comitem collegæ futurum. *Idem.*

[c] *L. Æmili Pauli et Q. Philippi*]

gravi, et pæne amissione capi*tis in eo honore. Religiosa item* et P. Corneli *Scipionis Nasicæ,*[d] *cui collega, M.* Popilius post cons*ulem qui fratrem vidit, Censura* fuit, vadatus *enim cum esset* . . . . *S. a P. R. Liberatum* constat. M. Val*erius Messala, C. Cassius* Lon*ginus*[e] Censores; *quorum in magistratu subversa pudici*tia fuerat, famosi *extiterunt: nam palmam quæ* in Capitolio in ara *ipsa Jovis optimi maximi, bello* Persico nata fuerat, *tunc prostratam ferunt et ibi ena*tam ficum, infamesque *rursus fecit, qui sine* ullo pudicitiæ respe*ctu fuerant Censores.* L. Corneli Lentuli, C. *Censorini*[f] *sequitur Censura:* Lentulus judicio pu*blico repetundarum damnatus* fuerat, plurimi itaque *Censuram adepto damnationis pœnam remiserunt.* P. *Africani, Lucii* Mummi[g] *Censura insignis:*

NOTÆ

Quarta censura L. Æmilii Pauli et Q. M. Philippi, qui lustrum condiderunt quinquagesimum tertium an. U. DLXXXIX. Liv. in epitome: et Plutarch. in Paulo: qui tradunt hos censores in recensendis equitibus Romanis tres e Senatu movisse, Paulumque Censura magna ex parte gesta in morbum gravem incidisse. *Idem.*

[d] *Religiosa item et P. Corneli Scipionis Nasicæ*] Quinta Censura M. Popilii Lænatis et P. Cornelii Scipionis Nasicæ, qui condiderunt lustrum quinquagesimum quartum an. U. DXCIV. Hic Scipio Censor 'primus aqua divisit horas æque noctium ac dierum.' Plin. lib. XXXIV. cum ait infra Festus Marcum Popilium postea fratrem suum consulem vidisse, miror equidem si illud de primo consulatu fratris ejus locutus est Festus: Caius enim Popilius Lænas jam ante M. Popilii Lænatis censuram consul fuerat, nempe an. 580. Infra deest tantum numerus summæ pro qua vadatus erat Scipio, litera enim S satis ostendit de sestertiis ibi actum HS. *Idem.*

[e] *M. Valerius Messala, C. Cassius Longinus*] Hi lustrum fecerunt quinquagesimum quintum an. DXCIX. Eorum historiam, de qua hic Festus, sic Plin. lib. XVII. cap. 26. 'Romæ in Capitolio in ara Jovis bello Persei enata palma victoriam triumphosque portendit: hac tempestate prostrata, eodem loco ficus enata est M. Messalæ, C. Cassii Censorum lustro, a quo tempore pudicitiam subversam Piso gravis auctor prodidit.' In vulgatis Plin. editt. scriptum, *In Capitolio in capite bis Jovis.* Emendavit Fulv. Ursinus, *In ara Jovis,* ex libro cum vetustissimis exemplaribus collato, ubi *in ara Jobis.* Quæ emendatio hocce Festi loco mirifice comprobatur. *Idem.*

[f] *L. Corneli Lentuli, C. Censorini*] Septima hæc Censura L. Cornelii Lentuli Lupi et C. Martii Censorini, qui condiderunt lustrum quinquagesimum sextum an. U. DCVI. Valer. Max. lib. V. L. Lentulus Consularis lege Cæcilia repetundarum crimine oppressus Censor cum L. Censorino creatus est. *Idem.*

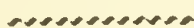
[g] *P. Africani, Lucii Mummi*] P.

sed in qua segnitiæ in agen*do notetur. Mummius is Asellum nulla* soluta pœ*na ex ærariis exemit Africani irrisa* severitate, *qui illum fecerat ærarium. Sed* et Q. Fulvi N*obilioris, et ejus collegæ, T. Annii Lu*sci [h] fuit no*bilissima Censura nobilitati* tribus notis *inustis severissimis. Q. Pompei, et Q. Cæ*cili Metelli [i] *Macedonici Censura lectus* senatus, ad sum*mum senatores amoti sunt* tres, et eo lu*mine, qui aliorum offenderent* claritatem. . . . .

. . . .

Religiosi [k] dicuntur, qui faciendarum prætermittendarumque rerum divinarum secundum morem civitatis dilectum habent, nec se superstitionibus implicant.

Religiosum, ac sacrum est,[l] ut templa omnia, atque ædes, quæ etiam sacratæ dicuntur. At quod [8] per se religio-

8 Ead. ed. *ad quod.*

NOTÆ

Cornelius Scipio Africanus et L. Mummius Achaicus lustrum condiderunt quinquagesimum septimum, an. U. DCXI. Meminit Cicer. lib. II. de Oratore: ubi scribit Claudio Asello equum a P. Scipione fuisse ademtum, eumque in ærarios relatum, sed a L. Mummio statim ex ærariis exemtum. Cujus quidem Mummii in agendo segnitiem notat Plutarch. in Apophtheg. *Idem.*

[h] *Sed Q. Fulvi Nobilioris, et ejus collegæ, T. Annii Lusci*] Hi condiderunt lustrum quinquagesimum octavum, an. U. DCXVII. Quamvis Fulvii Nobilioris Collegam fuisse T. Annium Luscum nusquam reperio in veteribus monumentis, sed Q. Fabium Maximum Servilianum. *Idem.*

[i] *Q. Pompei, et Q. Cæcili Metelli*] Q. Pompeius Rufus et Q. Cæcilius Metellus Macedonicus lustrum condiderunt quinquagesimum nonum, anno U. DCXXII. tunc primum uterque ex plebe facti censores. Q. Metellus censuit, ut omnes cogerentur ducere uxores liberorum creandorum causa. Ejus orationem Augustus Cæsar, cum de maritandis ordinibus ageret, velut in hæc tempora scriptam, in senatu recitavit. Eundem Metellum C. Atinius Labeo Tribunus plebis, quia in Senatu legendo ab eo præteritus fuerat, de saxo dejici jussit: quod ne fieret ceteri Tribuni plebis auxilio fuerunt. *Idem.*

[k] *Religiosi*] Macrobius lib. III. 'Secundum Pompeium Festum religiosi sunt, qui facienda et vitanda discernunt.' *Jos. Scal.*

[l] *Religiosum ac sacrum est*] Ut templa omnia, quæ sacra sunt, quia Deo consecrata. Religiosa vero, quia plena majestatis, atque quod ibi sit aliquid quod homini facere non liceat. Sic 'religiosa delubra' dixit Cicero. Differentias inter sacrum, sanctum, et religiosum vide infra. *Dac.*

sum[m] est, non uti*que sacrum est ut sepulcra,* quod ea non *sacra, sed religiosa sun t.*

Religiosus[n] est non modo Deorum sanctitatem magni æstimans, sed etiam officiosus adversus homines. Dies autem religiosi, quibus, nisi quod necesse est, nefas habetur facere: quales sunt sex et triginta atri, qui appellantur, et Alliensis,[10] atque ii, quibus mundus patet. Esse, Gallus Ælius, quod homini ita facere non liceat: ut si id faciat, contra Deorum[11] voluntatem videatur facere, quo in genere sunt hæc: in ædem Bonæ Deæ virum introire: adversus mystica[12] legem ad populum ferre: die nefasto apud Prætorem lege agere. Inter sacrum autem, et sanctum, et religiosum[o] differentias bellissime refert.

9 Ead. ed. ' non uti*que sacrum est? ut sepulchra* quod ea non *sacra sed religiosa sunt.*' '*Non utique sacrum est, ut sepulcra: quod ea non sacra, sed religiosa sunt.* Sic Festi verba sarciri possunt.' *Ant. Aug.*—10 Vet. cod. *alii senes.*—11 ' Lege: *Esse, Gallus Ælius, quod homini ibi facere non liceat, aut si id faciat, contra Deorum, &c.* Sic infra, &c. Vel potius excidit vox *religiosum*, quæ sic supplenda: *Religiosum esse Gallus Ælius quod homini ita facere non liceat, aut si, &c.*' Dac.—12 Vet. cod. *mysticiæ.* Dac. legendum monet *auspicia.*

NOTÆ

[m] *At quod per se religiosum*] Optime: sepulcra enim non consecratione et verbis solennibus, sed illatione mortuorum religiosa efficiebantur. Unde neque arari ea neque coli jus fuisse docet Cicer. II. de leg. 'Priusquam in os injecta gleba est, locus ille, ubi crematum est corpus, nihil habet religionis, injecta gleba tum et ille humatus est, et sepulcrum vocatur, ac tunc denique multa religiosa jura complectitur.' *Idem.*

[n] *Religiosus*] Dies 36. atri sunt terni singulis mensibus: postridie Kal. Nonas, Idus. De quibus alio loco Festus. Mundus vero ter in anno patet, hoc est, 9. Kal. Sept. postridie Volcanalia, et 3. Non. Octob. et 6. Id. Novemb. 'Alliensis dies' postridie Idus Quinctiles. Vidend. Gell. lib. V. cap. 17. Macr. lib. I. Saturn. *Ant. Aug.*

Religiosus] Sex et triginta atri dies terni sunt singulis mensibus, postridie Kalendas, Nonas, et Idus. Ovid. I. Fast. ubi de Kalendis, Nonis, et Idibus. 'Omnibus istis Ne fallare, dies proximus ater erit. Omen ab eventu est: Illis nam Roma diebus Damna sub adverso tristia Marte tulit.' Vide 'Mundus.' *Dac.*

[o] *Inter sacrum autem, et sanc. et rel.*] *Sacrum* est, quod Deo et ejus cultui publice consecratum, dicatum est, uti ædes, aræ, sacella, et ejusmodi. Nam loca illa, ubi privati sacra sua peragunt, non sunt sacra, quia publicam religionem non spectant. *Sanctum*, quod ne quis violet, capite sancitum est, nullius tamen Deorum proprium; uti sunt muri, portæ, aliaque nonnulla, quibus violatis solebant consuli Pontifices. *Religiosum*, ubi quid sit quod hominibus fa-

Sacrum ædificium, consecratum Deo. Sanctum murum, qui sit circum oppidum. Religiosum sepulcrum, ubi mortuus sepultus, aut humatus sit, satis constare ait. Sed ita portione quadam,[p] et temporibus eadem videri posse. Si quidem[13] quod sacrum est, idem lege, aut instituto majorum sanctum esse putant, ut violari[14] id sine pœna non possit: idem religiosum quoque esse, quoniam sit aliquid,[15] quod ibi homini facere non liceat, quod si faciat, adversus Deorum voluntatem videatur facere. Similiter de muro, et sepulcro debere observari, ut eadem, et sacra, et sancta, et religiosa fiant, sed eo modo, quo[16] supra expositum est, cum de sacro diximus.

Reluere,[q] resolvere, repignerare. Cæcilius in Carine ut aurum, et vestem, quod matris fuit, reluat, quod viva ipsi opposuit[17] pignori.

Reluere, solvere, repignerare. [PAUL.

Remancipatam[r] Gallus Ælius esse ait, quæ mancipata sit ab eo, cui in manum convenerit. [FEST.

13 Ed. Scal. *Si quidam.*—14 Ead. ed. *putant violari.*—15 Ead. ed. *qui non tam sit aliquid.*—16 Ead. ed. *sed quomodo, quod.*—17 Scal. et Dac. legendum monent *opposivit.* Pro *ipsi* vir doct. in marg. ed. Scal. conj. *ipsa.*

NOTÆ

cere non liceat. Sed vide omnino Ald. Manut. de quæsitis per Epistolam lib. I. Ep. 10. Nam ita fuse et perspicue hunc locum tractavit, ut nihil supra adjici posse censeam. *Idem.*

p *Sed ita portione quadam*] Hoc est: etsi 'sacrum,' 'sanctum,' et 'religiosum,' inter se differant, ea quodammodo eadem videri posse Gallus Ælius probat. Ut Delubra quæ *sacra* sunt, quia Deo consecrata. *Sancta,* quia ea ne quis violet, capite sancitum est. Et *religiosa,* quia sit aliquid quod ibi homines facere non possint. Inde Cicero sepulcra vocat *sancta.* Philip. IX. 'Sepulcrorum sanctitas in ipso solo est, quod nulla vi moveri neque deleri potest, atque ut cetera extinguuntur, sic sepulcra fiunt sanctiora vetustate.' Et Catullus: 'Et Batti veteris sacrum sepulcrum.' Vide 'Sanctum.' *Idem.*

q *Reluere*] *Repignerare,* hoc est, dato pretio pignus recipere. Ut in illo Cæcilii: 'Ut aurum et vestem, quod matris fuit, Reluat, quod viva ipsi opposivit pignori.' Legendum enim, *opposivit,* non *opposuit:* hac voce usus Cicero in oratione in Sallustium in vet. cod. 'Unde tu, qui modo ne paternam quidem domum reluere potueris, repente tanquam sommo beatus, hortos pretiosissimos, villam in Tiburti C. Cæsaris, reliquas possessionis paraveris.' *Idem.*

r *Remancipatam*] Remancipare di-

Remant,[18] [s] repetant. Ennius libro primo: desunt rivos camposque remant.

Remant, repetant. Ennius: Rivos, camposque remant. [PAUL.

Remeare, redire; ut commeare, ultro, citroque ire: unde commeatus dari dicitur, id est, tempus, quo ire et redire commode [19] possit.

Remeare,[t] redire, ut commeare, ultro, citro ire: [FEST. unde commeatus dari dicitur, id est, tempus, quo ire, redireque [20] possit. Afranius in emancipato [1] vetuit me sine mercede prosum paucius remeare in ludum.[2]

Remeligines,[3] [u] et remoræ a morando dictæ sunt a Plauto

18 Vet. cod. *Remanant.* Vide Notas.—19 Vet. lib. *quis.*—20 Vet. cod. *redire cum.*—1 Ed. Scal. *Afranius ut in emancipato.*—2 'Versus Afranii indiget emendatione, *Vetuit me sine mercede prosum Paccius | Remeare in ludum.*' Jos. Scal. Pro *ludum* Ant. Aug. scribendum monet *locum.*—3 Vet. cod. *Remeligens.* Vide infra.

NOTÆ

citur is qui rem sibi mancipatam, iterum mancipat, ita ut prior eam redhibeat. Inde eleganter Gloss. 'Emancipat, ἀντιπαραχωρεῖ, ἀντιπαραγράφει. Remancipo, ἀποκαθιστῶ.' *Idem.*

[s] *Remant*] Totus hic locus mendosus est. *Ant. Aug.*

Remant] Non est alius inquinatior locus, neque maculosior. Legendum proculdubio: *Revitant, repetant. Ennius: Destituant rivos camposque revitant. Revitere* aliter, et melius, scribitur *rebitere.* Glossæ: 'Revitere, περικάμψαι.' *Jos. Scal.*

Remant] Sic Plautus in Capt. 'Si huc revitet.' *Revitere* aliter et melius scribitur *rebitere.* Sed Fulvii Ursini editio habet *Remanant, reptent,* quod magis placet, ita ut legatur, *Remanant, repetunt. Enn. &c. Destituunt rivos, camposque remanant.* Dac.

[t] *Remeare*] Afranii Octonarius, ut ait Faërnus noster, non patitur verbum *ludum;* ideo scribendum esse *locum,* vel tale aliquod verbum. *Ant. Aug.*

Remeare, redire] Virgil. II. 'Si patrios unquam remeassem victor ad Argos.' Commeare, ire, et redire. Unde Commeatus dicitur spatium quod commeandi, id est, eundi, et redeundi Militibus, privati negotii gerendi causa conceditur. *Dac.*

[u] *Remeligines*] Versus Plauti, ni fallor, est in Casina mendose editus: 'Nam quid illæc nunc tamdiu intus remoratur quasi ob industriam.' Afranii autem versus mendosus est. *Ant. Aug.*

Remeligines] Vel *remeligines* et *remoræ* non sunt ejusdem originis, vel legendum, *remoragines:* ut Lambino placuit. Quod si vera lectio sit, *remeligines,* verum erit quod sensit Scal. esse ab antiquo, *remello,* quod est *retardo,* nam et *promello,* hoc est, *procrastino,* dicebant Veteres, ut suo loco dictum est. *Remeligo* autem et *remo-*

in Casina.[4] Nam quid illæ nunc tam diu intus [5] remorantur remeligines? ab Afranio in Prodito. Remeligo a laribus missa sum, hanc, quæ cursum coh*ibeam navis:*[6] *remora alias tarditas nominatur, ab eo quod moram facit. Plautus in Trin*umo, *quæ in rebus multis obstant*, odiosæque su*nt, remoramque faciunt rei privatæ, et* public*æ: Lucilius quænam vox ex te resonans meo gradu*[7] *remoram facit.*

Remeligines, et remoræ a morando dictæ. Plautus: Quid illæ nunc tam divinitus [8] remorantur remeligines? et Lucilius: Quænam vox ex te resonans meo gradu remoram facit? [PAUL.

Remillum [x] dicitur, quasi repandum. . . . .

Remillum dicitur, quasi repandum . . . [FEST.
Lucilius: suda. . . . .
remilium et Afra*nius in*. . . . . . . *co*
xendice pergam . . . .

Remisso [y] *exercitu, simul etiam Augur quo consul in bello*

4 Ed. Scal. *in Patina.*—5 Vet. cod. *divinitus.*—6 Verba Afranii ita legendum monet Dac. *Remeligo a Laribus missa sum huc, quæ cursum cohibeam navis;* vel potius *missa sum, huic quæ cursum cohibeam navi.*—7 Ed. Scal. *uno gradu.*—8 Vir doct. in marg. ejusdem ed. conj. *diu intus.*

NOTÆ

ra dicitur quodcumque remoratur, unde piscis, qui navem retardat, *remeligo* et *remora* dictus est, ut Græcis ἐχενηΐς, ab ἔχειν, retinere, et νηῦς, navis: Versus Plauti est e Casin. act. IV. sc. 3. 'Nam quid illæ Tam diu intus remorantur remeligines?' *Dac.*

x *Remillum*] A Remo, *remillum*, *repandum* instar remi qui reflexus videtur in aqua. Periere quæ infra e Lucilio et Afranio Festus laudabat. Et nil juvant Schedæ. *Idem.*

y *Remisso*] Ut confidentis hominis esset præstare omnia, quæ desiderantur hic, verba repræsentari posse, sic morosi et anxii omnia tanquam sint in numerato exigere. Hic æquum judicem postulo, ut in id tantum quod facere possum me condemnet: hoc est, quantum ex sententia indagari poterit: non quantum verborum ipsorum ratio postulare videtur. Propemodum auguror quid Festus velit, idque non ejus integris, sed partim ejus, partim meis verbis, si potero, declarabo ita: *Remisso exercitu simul et Augur, quo Consul usus est in auspicando, abire jubetur: quod tunc eo abeunte certum est exercitum esse remissum: ut cum opus sit, tunc, si velit, abire possit. Nam Consules, aut Censores non in perpetuum ipsis auguribus utuntur, ut ait. . . . . . . sed in auspicio: quos postea dimittunt: a quo*

usus *est in auspicando, discedere una* jubetur, quod *tunc illo discedente* certum est exer*citum etiam esse remissum,* ut cum opus sit, *tunc si velit, discede*re possit. *Nam consules, et censores* [9] *non* in perpetuum *Auguribus præsentibus ut*untur, ut ait Ap. *Pulcher, sed tantum in auspi*cio, quos pos*tea dimittat is, a quo lege* secures habitæ *sunt prius, quem et priorem* esse ait Antis*tius Labeo, quique eadem qu*oque lege signi*ficari, ut prior sit in auspic*ando dicitur, ut *ait idem Labeo in libro de* officio augu*ris : potest autem Augur*

9 Ita Scal. in contextu, '*discedente* tum est exer*citum etiam esse nam ... remissum,* ut cum opus sit, *tunc si velit, discedere* possit, *consules et censores:*' sed vide Notam suam infra.

NOTÆ

ex lege secures habitæ sunt prius, cum et priorem esse ait Antistius Labeo : eadem quoque lege significari priorem esse in auspicando dicitur, ut ait idem in libro de officio auguris. Potest autem aut id in consilio facere, aut si quo alio volet loco pullis puttem objiciens solistimum facit auspicium ; aut etiam, si velit, intra pomerium : sin autem, in templo consistit. Primum quod hic dicitur augures adesse Consuli exercitum imperanti, et comitia centuriata habenti, plane id confirmatur his Varronis verbis ex quinto de sermone Latino. Hoc nunc aliter fit, atque olim ; quod Augur Consuli adest tum, cum exercitus imperatur, ac præit, quid eum oporteat dicere. Consul Auguri imperare solet, ut inlicium vocet, non accenso, aut præconi. Id incœptum credo, cum abesset accensus : et nihil intererat, cui imperaret : et dicis causa fiebant quædam neque item facta, neque item dicta semper : et in III. de Re Rustica : 'Ibi Appium Claudium Augurem sedentem invenimus in subselliis, ut Consuli, si quid usus poposcisset, esset præsto.' Porro ita magistratus Auguri denunciabant : Q. FABI TE VOLO MIHI IN AVSPICIO ESSE. Augur respondebat : VOLO. Consul autem, ut ait, auspicabatur aut intra pomerium, aut in templo consistens : in quibus locis semper ei auspicanti præibat Augur, ut notum est ex verbis, quæ paulo ante ex quinto de sermone Latino retuli. Idem ait non dubitari priorem esse Consulem, qui prior fasces habeat, hoc est, qui ex lege prior factus sit Consul, ut supra locutus est in verbo 'Parare :' quod reponendum est post 'Pappi.' Eandem autem legem interpretatione ad auspicia quoque trahebant : uti scilicet cujus priores essent fasces, ejusdem prioris essent et auspicia. Ex istis, et ex aliis quam plurimis passim possumus advertere, quam æqui boni beneficium Pauli interpretari debeamus, qui maximam a posteritate gratiam se initurum speravit, si de bono auctore male promereret, quem meliore sui parte mutilaverit, ita ut, cum ex Atlante nanum se facere posse contendit, ex homine integro mancum et mutilum nobis proponat. *Jos. Scal.*

id et in consilio fa*cere, vel in alio, quo* sedet loco, pullis*que pultem edentibus solistim*um facit auspi*cium, potest etiam si* velit intra po*mœrium, sin autem, in tem*plo consistit.

Remorbescat:[z] in morbum recidat. [PAUL.

Remorbescat En*nius posuisse videtur, pro in mor*bum recidat. [FEST.

Remores[a] aves in auspicio dicuntur, quæ acturum aliquid remorari compellunt. [PAUL.

Remores item in *auspicio aves dicuntur quæ acturum aliquid* remor*ari compellunt.* [FEST.

Remulco[b] est, cum scaphæ remis navis magna trahitur. [PAUL.

Remulco est, cum scaphæ remis navis magna tra*hitur.* [FEST.

Remurinus ager[c] dictus, quia possessus est a Remo: et habitatio Remi Remora: sed et locus in summo Aventino Remoria dicitur, ubi Remus de urbe condenda fuerat auspicatus. [PAUL.

NOTÆ

[z] *Remorbescat*] Iterum morbescat. Glossar. 'remorbesco, ἀνανοσέω.' *Dac.*

[a] *Remores*] Ad remores aves respexisse videtur Plautus cum scripsit, 'An auspicium aliquod remoratum est?' *Idem.*

[b] *Remulco*] Non satis exponit quid sit *remulcus,* neque enim ita dicitur a *remis* scaphæ, sed a ῥῦμα, sive ῥυμὸς, remus, quod est lorum, unde et *remus,* tubæ lorum dicitur ῥυμουλκεῖν, fune trahere, de scapha quæ grandiorem navim fune trahit, quæ navis remulco trahi dicitur. Isidor. lib. XIX. cap. 4. 'Remulcum, funis, qua deligata navis trahitur vice remi.' Cæsar, III. Civil. Bell. 'Ad Oricum venit, submersamque navim remulco, multisque contendens funibus reduxit.' Ita Liv. non semel et C. Valgius antiquus poëta: 'Hic mea me longo succedens prora remulco Lætantem gratis sistit in hospitiis.' Ῥυμουλκεῖν Latini dixere *remulcare.* Idem.

[c] *Remurinus ager*] Remurinum hunc agrum, et Remuriam, diversum facit a Remuria quæ in summo Aventino. Sane Dionys. Halicarn. Remoriam quandam ponit vigesimo ab urbe stadio, ad Tiberim. Remuria juxta Romam Stephano. Sed verisimilius est Remurinum agrum circa Aventinum fuisse; et Remuriam, locum munitum in summo monte. Nam cum Remus et Romulus de condenda urbe contenderent, uterque sibi locum munivit, hic in Palatio, ille in Aventino. Romulus locum suum 'Romam quadratam' dixit, suum Remus 'Remuriam' vocavit. Vide 'Roma quadrata.' Quod addit in fine Festus, Remuriam *Remorum* alias fuisse vocatam, nescio cujus auctoritate ad id probandum utebantur. Addiderat

Remurinus ager dictus, *quia possessus est a Remo et* [FEST. *habitatio Remi,* Remu*ria item in Aventino dicta, namque Aventin*um *in quo habitant,*[10] *elegisse Remum dicunt, unde* vocitatam a*iunt Remuream locum summo Aventino, ubi* de urbe *condenda fuerat auspicatus: alias Rem*orum qu*ondam eum locum appellatum fuisse* . . . . testis *est* . . . . . .

Renanciscitur [11] [d] significat reprehendit: [12] unde [PAUL. adhuc nos dicimus nanciscitur et nactus, id est, adeptus.

Renan*ciscitur, Verrius quidem* significare ait repre- [FEST. *hendit. Unde adhuc nos* dicimus nanciscitur, *et nactus, id est, adeptus.*

Renovativum [e] fulgur vocatur, cum ex aliquo fulgure functio [13] fieri cœpit, si factum est simile fulgur, quod idem significet.

Reor,[f] existimo, et quæcun*que ab eo declinantur,* quorum passiva aucto*ritas est.*

Reor, existimo, et quæcunque ab eo declinantur. [PAUL.

Repagula [g] sunt, ut Verrius ait, quæ patefaciundi [FEST.

10 Ed. Scal. *habitaret.*—11 Al. *Renancitur.*—12 Vet. lib. *deprehendit.*—13 Pro *functio* Dac. legit *significatio.* Vide inf.

NOTÆ

forsan Festus locum illum post Remi mortem aliquando *Remorum* dictum fuisse, quod ibi auspicia Remum remorata fuerant. *Idem.*

[d] *Renanciscitur*] Melius, *Renancitur,* ut in Mss. Pauli scriptum testatur Voss. *Renancitur* a *renancior,* ut in 12. tab. *nancitor.* Quod vide suo loco. *Idem.*

[e] *Renovativum*] Vide 'Adtestata.' *Jos. Scal.*

Renovativum fulgur] Renovativa fulgura eadem quæ *adtestata.* Sed non satis intelligo quid ista significant, *cum ex aliquo fulgure functio fieri cœpit.* An voluit Festus, cum quod prius fulgur admiserat, illud agere incœperant, &c. Quasi vero et non ante incœptam rem renovativa illa secunda fulmina dicerentur. Lego, *cum ex aliquo fulgure significatio fieri cœpit.* Nunc omnia plana. Renovativum fulgur, secundum fulgur idem significans quod prius significaverat. Nempe scriptum fuerat per compendium *fnfaio:* et inde natum *functio.* Dac.

[f] *Reor*] *Reor,* inquit Festus, significat existimo, et omnia quæ ab eo declinantur, ut 'rebar,' 'ratus sum,' &c. Quorum passiva est auctoritas. Ubi quam nos *terminationem* dicimus Festus *auctoritatem* vocat. *Idem.*

[g] *Repagula*] Ciceronis locus relatus est in Verrina de signis, quæ quar-

gratia ita [14] figuntur, ut ex contrario quæ oppanguntur. Cicero in Verrem libro quarto : postea convolsis repagulis, effractisque valvis demoliri signum, ac vectibus labefactari conantur, quæ poëtæ interdum repages appellant.

Repagula sunt, quæ patefaciendi gratia ita figuntur, ut e contrario oppangantur: hæc et repages dicuntur. [PAUL

Retanda [h] locantur Pomptina [15] flumina, *id est, purganda, retæ enim vocantur arbores, quæ aut ex ripis fluminum eminent.*† [FEST.

Repastinari [i] ager is dicitur, ut Verrius existimat, cujus

14 Vet. cod. *qua ita.*—15 Ed. Scal. *Repanda locantur Pompina.*—† Ead. ed. plenius, *fluminum eminent, aut in alveis extant.*

NOTÆ

ta quidem est earum, quas Cicero tantum conscripsit, non egit. Sexta vero omnium Verrin. Vide 'Redivivum.' *Ant. Aug.*

Repagula] Glossæ: 'Repagulum, κόραξ.' 'Repagula, καλυπτῆρες.' *Jos. Scal.*

Repagula] Quæ panguntur et repanguntur. Sed quod hic ait Festus, *ut ex contrario quæ oppangantur*, non satis intelligo, et juxta me intelligere quemvis alium puto. Nempe Festi verba mutila sunt et corrupta ; legendum enim, *quæ patefaciundi gratia ita figuntur, ut ex contrarioque oppangantur et repangantur.* Seras sive vectes illos intelligit, qui ab exteriori parte, inserto brachio per foramen januæ, adducebantur et reducebantur. *Ex contrario*, id est, deforis. *Contra* enim nihil aliud est quam ἀντίκρυς : ut de Africa dixit Virgil. 'Italiam contra.' *Ex contrario* optime Græci dicunt ἐξ ἐναντίας. *Dac.*

[h] *Retanda*] Gell. lib. XI. cap. 17. refert in edicto veteri cujusdam Prætoris scriptum fuisse : 'Qui flumina retanda publice redempta habent : si quis eorum ad me eductus fuerit, qui dicatur, quod eum ex lege locationis facere oportuerit, non fecisse.' Et apud Caium lib. VII. de origine vocabulor. 'retas vocari arbores, quæ aut ex ripis fluminum eminerent, aut in alveis eorum extarent : appellatasque esse a retibus ; quod prætereuntes naves impedirent, et quasi irretirent. Idcirco sese arbitrari retanda flumina locari solita esse ; id est, purganda ne quid aut moræ, aut periculi navibus in ea virgulta incidentibus fieret.' *Ant. Aug.*

Retandu locantur] Ita hunc locum et ego olim suppleveram ex Gellio lib. XI. cap. 17. qui lib. VII. Caii de origine vocabulorum refert : 'retas vocari,' &c. Idem Gellius ex edictis Prætorum affert : 'Qui flumina retanda,' &c. Inde Isidorus : 'Retanda, purganda.' *Dac.*

[i] *Repastinari*] Afranii verba mendosa sunt. *Ant. Aug.*

natura[16] mutatur fodiendo, cum aut silvester excodicatur,[17] aut lapis mollitur frangendo, ut fiat pascui,[18] vel pecoribus herba, vel hominibus satione.[19] Cato in ea, quam scripsit de suis virtutibus contra Thermum: ego jam a principio in parsimonia, atque in duritia, atque industria omnem adolescentiam meam abstinui, agro colendo, saxis Sabinis, silicibus repastinandis, atque conserendis. Afranius in Repudiato:[k] Repastina serati senex fugis.[20]

Repastinari ager is dicitur, cujus natura fodendo [PAUL. mutatur.

Repedare, recedere.

Repedare,[l] recedere. Pacuvius: Paulum repeda[1] [FEST. gnate a vestibulo gradum.

Repertum dicitur, quasi repartum, et reparatum. [PAUL.

Repertum dicitur idem[m] quod amissum recipe*re*, [FEST. *quasi repertum*[2] *et* reparatum.

16 Vet. cod. *natum*.—17 Vet. cod. *ex quo dicatur*.—18 Vir doct. in marg. ed. Scal. conjicit *fiant pascua*. Scal. et Dac. legunt *ut fiat pascuus*.—19 Vir doct. conj. *sationes*.—20 Scal. legit *Afranius Emancipato: Repastinasse ratus sentes fugis*. Vel, *Repastinatas crati sentices fugis*. Dac. *Repastinasse ratus ut senex fugis*.—1 Vet. cod. *recede*.—2 Legendum monet Dac. *quasi repartum*.

NOTÆ

Repastinari] Pastinare, a pastino instrumento, de quo sic Columel. III. cap. 20. 'Pastinum vocant agricolæ ferramentum bifurcum quo semina panguntur, unde etiam repastinatæ dictæ fuere vineæ veteres, quæ refodiebantur. Hæc enim propria appellatio restibilis vineti erat. Nunc antiquitatis imprudens consuetudo, quicquid emoti soli vineis præparatur, repastinatum vocat.' Gloss. 'pastinare, βωλοστροφεῖν. pastinatus, βωλοστροφία.' Item Gloss. Cyrill. 'βωλοστρόφιον, pastinum.' 'βωλοστροφία, pastinatio, repastinatio.' 'βωλοστροφητέα γῆ, pastilenda.' 'βωλοστροφῶ, occo, occillo, pastinor, pastino.' *Pastinum* a Græco πήσσω, pango, vulgo vocamus *houe*. Dac.

[k] *Afranius in Repudiato*] Legit Scalig. *Afranius in emancipato:* et ejus verba, *Repastinasse ratus sentes fugis;* vel, *Repastinatas crati sentices fugis*. Turneb. lib. XIII. cap. 25. 'Repastinare sero tu senex fugis.' Ego propius, ut puto, ad veterem scripturam, *Repastinasse ratus tu senex fugis*. Idem.

[l] *Repedare*] Redire, gradum referre. Lucil. lib. XXVI. 'redisse Ac repedasse ut Romam vitet gladiatoribus.' Supple *viam*, vel *gradum*, ut in exemplo Pacuvii. *Idem*.

[m] *Repertum dicitur idem*] Lege ut in Epitome, *quasi repartum: reperio* enim est a *re*, id est, rursum, et *pario*. Idem.

Repotia [n] postridie nuptias apud novum maritum cenatur quia quasi reficitur potatio. Pacuvius in Iliona: abeo depulsum mamma pædagogandum accipit apportalis liber.

Repotia postridie nuptias apud novum maritum [PAUL. cenatur, quia quasi reficitur potatio.

Repudium, quod fit ob rem pudendam, appellatum.

Repudium [o] Verrius ait dictum, quod fit ob rem [FEST. pudendam. Attius: Repudio ejecta ab Argis jamdudum exsulo.

Repulsior secunda conlatione dixit Cato in ea, quæ est contra Cornelium apud populum. Nec quis [3] incultior, religiosior, desertior, publicis negotiis repulsior.

3 Vet. lib. *Hæc quis.* Vet. cod. *Ecquis.*

NOTÆ

[n] *Repotia*] Pacuvii verba mendosa sunt. *Ant. Aug.*

Repotia] Pacuvii versus mendosus est. Ita emenda, *ab eo Depulsum mamma pædagogandum accipit Repotialis liber.* Glossarium: 'Reoria, ἡ τρίτη τῶν ἀγάμων ποδοστροφία.' 'Reperidia, επιποδα, ἡ μετὰ τὴν ἡμέραν ποδοστροφία.' 'Reproca, ἐπίβδα, ἡ μετὰ τὴν ἑορτήν.' In tribus his exemplis legendum *Repotia:* et pro επιποδα, ἐπίβδα, quo utitur Pindarus. Apud Acronem Horatii interpretem perperam excusum est ποτοστροφία, pro ποδοστροφία. *Jos. Scal.*

Repotia] Sed in *reperidia* Scaligerum falli puto; neque enim pro eo substituendum *repotia*, sed potius legendum *repedidia*, sive potius *repedia*, quasi *repedatio*. Explicat enim *podostrophiam* Græcorum, qui scilicet a pedibus dixerant, quod Latini a potatione *repotia*. Sed vide Cujacium lib. XVI. observat. cap. 39. *Repotia* alii secundum, alii septimum a nuptiis diem faciunt. Turnebus opinatur etiam liberis natis celebrata *repotia*, quæ et Acro παιδοτρόφια dixerit. Sed vereor ut huic opinioni ansam dederit Ausonii locus male acceptus, et alter Horatii, et item iste Pacuvii. Sane Pacuvii verba jocum non cuivis obvium continere videntur; de beato enim viro quodam dicta sunt, cui ipso repotiali die puer jam mamma depulsus, et jam pædagogandus traditus sit. Notum est illud: Τοῖς εὐτυχοῦσι καὶ τρίμηνα παιδία. 'Felicibus tertio etiam mense pueros nasci.' Merito igitur se feliciores deputent, quibus postridie nuptias jam grandes pueri contingunt, quasi de cœlo lapsi. *Dac.*

[o] *Repudium*] Differt a divortio, quod est dissolutio matrimonii. Et *repudium* non modo nuptiarum diremtionem, sed et sponsaliorum renuntiationem significat. *Divortium* inter virum et uxorem tantum fieri dicitur. *Repudium* etiam inter sponsos, ut auctor est Modestinus, Differentiar. 29. Sed et 'Divortium facere' dicimus 'repudium mittere,' 'renuntiare,' vel 'dicere.' Cato de dote; 'Vir cum divortium fecit.' Terent. Phorm. 'Illis repudium renuntiet, hanc ducat.' Paulus ad edic-

Repulsior Cato dixit comparative a repulso. [PAUL.

Reque eapse, re ipsa.

Reque eapse [p] Scipio Africanus Paulli filius, cum [FEST. pro æde Castoris dixit, hac compositione usus est: quibus de hominibus ego sæpe, atque in multis locis opera, factis, consiliis, reque eapse (sæpe) bene meritus spem,[4] id est, et re ipsa.

Res comperendinata [q] significat judicium in diem [PAUL. tertium constitutum.

Resecrare,[r] reso*lvere religione. Utique cum* reus po- [FEST.

4 Scaliger verba Catonis sic legit: *Quibus de hominibus cum ego sæpe, atque in multis locis opera, factis, consiliis, reque eapse bene meritus siem.* Pro *spem* vet. lib. *sum.*

NOTÆ

tum 31. 'Per calatorem misso repudio.' Tacit. Annal. III. 'Post dictum repudium adhuc infensus.' Pomp. *Idem.*

[p] *Reque eapse*] Verbum *sæpe* bis est scriptum; mendosum autem esse arbitror *spem.* Ant. Aug.

[q] *Res comperendinata*] Vidend. Pedian. in Prætura Urbana. Cicero pro Murena: 'Tot homines, tam ingeniosos per tot annos etiam nunc statuere non potuisse, utrum diem tertium, an perendinum, judicem, an arbitrum, rem, an litem, dici oporteret.' *Ant. Aug.*

Res comperendinata] 'Comperendinationem' quidam exponunt condictionem, id est, ab utrisque litigatoribus mutuam denuntiationem in perendinum diem. Sed potius 'comperendinatio' a judice fiebat. 'Comperendinare' autem est rei judicium in secundam actionem perendie habendam diffundere, tametsi prima actione judicium fieri potuerit, nisi id lex juberet proferri. Et differt 'comperendinare' ab 'ampliare,' quod judex jubetur comperendinare, licet ei constet de causa rei, adeo ut possit prima actione judicare: ampliare vero non cogitur, sed ampliat pro arbitrio. Item comperendinat semel tantum: at quoties lubet ampliare potest. Item comperendinat uno tantum interjecto die, inter primam et secundam actionem: ampliat vero intermissis quot lubet diebus. Cicer. III. Verr. 26. 'Glaucia primus tulit ut comperendinaretur reus: antea vel judicari primo poterat, vel amplius pronuntiari.' Quare optime 'comperendinationem' tridui dilationem Glossæ interpretantur: 'Comperendinatio, τριήμερος ὑπέρθεσις.' Dicitur et *comperendinatus,* III. Verr. 26. 'Adimo comperendinatum, quod habet lex molestissimum, bis ut causa dicatur.' *Dac.*

[r] *Resecrare*] Relatum carmen Plauti reperies in Aulularia. *Ant. Aug.*

Resecrare, resolvere] Hæc præclaram cognitionem de obsecrationis religione continent, sed melior pars adhæsit post 'Respici avis,' ut et olim monuit Scal. Et in ejus locum alia quædam intrusa quæ mox vide-

pulum co*mitiis oraverat per Deos* ut eo periculo *liberaretur, jubebat magi*stratus eum resecrare. *Rursus autem idem uti* se liberarent insist*ebat, et quod insons* innocensque esset cau*sabatur : et, quod caput* est, ne eidem iterum *dies diceretur, neve iterum* animadverti *statuerent*[5] *in eum, deprecabatur,* cumque comitia esse*nt dimittenda.*

. . . . . . ut.[s] . . . . . .

5 Ed. Scal. *statuerunt.*

NOTÆ

bimus. Locus igitur integer sic resarciendus : *cumque comitia essent dimittenda, peracto sacrificio, quasi finis impetratus esset, et quasi forent comitia perfecta sumi; tum reum jubebant sacerdotes suo more, aliisque peractis juxta consuetudinem luci, in quo sacra faciebant, reo a Calatoribus ingeniculato atque ita inclinato, vinum in caput infundebant solenni cum precatione. Inde Plautus : Resecroque mater quod dudum obsecraveram. Dicitur etiam resecror.* Non dubium quin ita conceptus locus fuerit. Sciendum est autem, ea superstitione imbutos fuisse Veteres, ut, si quis *obsecro* dixerat, eum quem alloquebatur obstringere obligareque quodam sacramento et jurejurando videretur, unde liberari non posset, nisi idem, qui obsecraverat, resecraret, id est, ea religione solveret. Plaut. Aulular. 'Nunc te obsecro Fac mentionem cum avunculo, mater mea: Resecroque, mater, quod dudum obsecraveram.' Nempe obsecraverat matrem, ut ne cum avunculo mentionem faceret de Euclionis filia. Nunc contra, mutata sententia, eam obsecrat, ut cum eo de eadem colloquatur. Et quia mater priori obsecratione obstricta et obligata manebat, resecratione opus erat, qua eam religione solveret. Quin etiam, si quis Deos testatus esset se aliquid facturum, is eo obligabatur, neque voto liberari poterat nisi se ipsum resecrasset. Hinc intelligendus locus Marcellini lib. XXIV. quod vidit etiam doctiss. Petrus Pithœus: 'Exclamavit indignatus acriter Julianus, Jovemque testatus est nulla Marti sacra facturum: nec resecravit celeri morte præceptus.' Nempe Juliano morte prævento, non licuit se obsecrationis religione absolvere. Sed redeamus ad Festum. Reus in comitio populum orat, ut se periculo liberet. Judex obsecratione motus jubet eum resecrare quod obsecraverat: nam nisi resecrasset reus, quamvis ex justa causa a populo damnatus esset, populus ipse religione obstrictus mansisset. Reus contra urget et quod innocens sit causatur, tandemque, cum reus cogi non potest ut populum resecraret, sacerdotes eum sumi jubent, atque ita per calatores, id est, sacerdotum servos, ingeniculato vinum infunditur, nempe, ut optime Scaliger, ut in eum omnis religio contracta verteret. Religio enim contracta intelligitur ex obsecratione, quapropter non aliter resecrabatur, id est, sacro aut religione solvebatur magistratus, quam si piaculum contractæ religionis in rei caput verteret. *Dac.*

s . . . . *ut.* . . . .] Ista, quamvis

. . . . . . jure. . . . .
. . . . . . ut . . . .
. . . . . . ica . . . .
*Plautus: Resecroque mater quod dud*um ob*secraveram.* .
. . . . . . ror. . . . . . .
. . . . . . is con . . . . . .
. . . . . . dicium . . . . .

Resecrare, solvere religione, utique cum reus populum comitiis oraverat per Deos, ut eo periculo liberaretur, jubebat magistratus eum resecrare. Plautus: Resecroque mater, quod dudum obsecraveram. [PAUL.

Reserari a sera dictum est.

Reserari[t] *Verrius ait* dici ab eo, quod *mota sera a Januæ card*ine patefiant *fores, inde quæ patefacta* et reclusa sint re*serata dici, seræ* namque dicuntur fustes,[6] *qui opponuntur clausis* foribus. Pacuvius in *armorum judicio: nunc* pandite valvas *removete seras ut* complectar. [FEST.

Reses ignavus, quia residet. [PAUL.

Reses[u] *et residuus dicitur ignavus quia* residet. At- [FEST.

6 Ead. ed. '*inde quæ patefacta* et declusa sint *reserata dici seræ* neque dicantur fustes.' Mox pro *seras* ead. ed. *sesaras.*

NOTÆ

etiam in Schedis reserationis caput medium findant, alio tamen pertinere certum est. Et videntur esse verba Festi de *re comperendinata.* Nam superiora Pauli esse epitomen quovis pretio contendam. Sed Festi verba, dum alienas sedes invadunt, capite suo truncata sunt, quod rejectum est post Plauti locum . . . . *is con* . . . Eo igitur huc retracto corpus integrum sic fortasse restaurari possit: *Res comperendinata dicitur,* ut *Verrius ait, judicium in diem perendinum* jure *constitutum, ita ut uno tantum interjecto die res judicetur.* Idem.

[t] *Reserari*] Reserari ait dici ab eo, quod emota sera a cardine patefiant fores. Inde cœptum, ut quæ aperta, et reclusa sint, reserata dicantur. Seræ denique dicuntur fustes, qui opponuntur foribus. Pacuvius in. . . . . Pandite valvas, removete seras Ut complectar. *Jos. Scal.*

Reserari] Nonius: 'Reserare aperire, a sera dictum, qua remota valvæ patefiunt.' Nam seræ sunt fustes, vectes, μοχλοί. Gloss. 'sera, μοχλὸς θύρας.' Item 'reserat, ἀνοίγει, κυρίως μοχλόν.' Ovid. 'Excute poste seram.' *Dac.*

[u] *Reses*] Infra: *Reses, ignavus qui residet. Attius in. . . . . . residi vos*

tius *in* . . . .
. *odi* residuos, sumno *deditos atque incertes*.7 *Afranius* in rosa: Præterea *resides multi*. Pacuvius in armorum *judicio*: Tuque te desidere *mavis residem, at contra* nos hic esse in *labore*. . . . .

Residiare,[8] [x] sæpe resilire. [PAUL.

. . , . . . sulta.† . [FEST.

Resignare antiqui pro rescribere [y] ponebant, ut adhuc subsignare dicimus pro subscribere. Cato de spoliis, ne figerentur, nisi quæ de ho*stibus capta essent: Sed tum ubi indivisi sunt* revertantur *resignatis vectigalibus*.

7 Ead. ed. *incertes*.—8 Vet. lib. *Resultare*. Vide Not. inf.

NOTÆ

sumno. Afranius in Rosa: Præterea . . . . . . Pacuvius in Armorum judicio: Tuque te desidere mavis residem: nos hic esse in labore. In Attii verbis deest tale quid, *deditos: residi sumno deditos.* Scriptura antiqua *sumno* pro *somno*. Jos. Scal.

Reses et Residuus] Gloss. 'Reses, καθήμενος. Resideo καθιζάνω.' De 'residuo' Placidus in Glossis: 'Residuus, quasi tardus.' Item Papias, 'Residuus, reliquus, fatigatus, ultimus.' Item, 'Resides, otiosi, pigri, quieti.' *Resides* proprie sunt qui militiam detrectant agere. Virgil. I. Æneid. 'Jam pridem resides animos, desuetaque corda.' Ubi Servius: 'Resides, pigros ad amandum, inertes. Juraverat enim (Dido) nulli se esse nupturam. Resides sane milites otiosi: ut VI. Æneid. . . . . 'Residesque movebit Tullus in arma viros.' Unde contra instantes dicimus industrios.' *Dac.*

x *Residiare*] Legere quidam, *Resultare, sæpe resilire:* sed infra in reliquiis Festi apparet *τὸ resultare*, interpretationem tantum fuisse *τοῦ residiare*. Libenter igitur legerem, *Resillare sæpe resilire*. Ita ut dictum fuerit *resillo* et *resilio*. Nam inter quartam et primam conjugationem magna fuit olim affinitas. Vel forte legendum *resilitare, resultare, sæpe resilire*. Idem.

† . . . . *sulta* . . .] Forsan *Resilitare, resultare, sæpe resilire*. Gloss. 'Resulto, ἀναθρώσκω.' *Idem.*

y *Resignare antiqui pro rescribere*] Rescribere dicebant antiqui, sibi creditam pecuniam reddere, renumerare. Nam creditores *scribere* sive *dictare* dicebantur cum credebant. Debitores vero cum solvebant, *rescribere*. *Resignare* igitur pro *rescribere*, id est, reddere. Horat. 'Cuncta resigno.' Gloss. 'resigno, παραλύω.' *Id.*

Resignare] *Cato de spoliis, ne figerentur, nisi quæ de hoste capta essent: Sed tum, ubi indivisi sunt, revertantur resignatis vectigalibus.* Hæc citabat Festus, quæ nos reperimus in fragmentis Servii, qui est penes Danielem nostrum: qui etiam aliud profert ex eodem Catone, oratione in Lucium Furium: 'De aqua quod attinet ad salinatores ærarios, cui cura vectigalium, resignat.' *Jos. Scal.*

. . . . . . nar . . . . .
. . . . . . requi . . . . .
. . . . . . alia a . . . . .
. . . . . . quod m . . . . .
. . . . . . reb . . . . .
. . . . . . in di . . . . .
. . . . . . tertium . . . . .
. . . . . . ranorum . . . .
. . . . . . positi . . . .
. . . . . . nisi a . . . . .
. . . . . . vocabu . . . . .
. . . . . . cretum . . . . .

Resignare antiqui dicebant pro rescribere, ut adhuc subsignare dicimus pro subscribere. [PAUL.

Resignatum æs [z] dicitur militi, cum ob delictum aliquod jussu Tribuni militum (ne stipendium ei detur,)[9] in tabulas refertur: resignare enim antiqui pro scribere interdum ponebant. [FEST.

Respersum [10] vinum dixerunt, quia vino sepulcrum spargebatur. [PAUL.

Respersum [a] *vinum* significat *apud antiquos: quia in sacris n*ovendia*libus vino mortui sepulcrum* spargebatur . [FEST.

. . . . . o . . . .

9 'Illa verba (*ne stipendium ei detur*) in Pauli libris extant, non in Festi.' *Ant. Aug.*—10 Vet. lib. apud Ursin. *Resparsum.*

NOTÆ

[z] *Resignatum æs*] Æs quod in tabulis scriptum fuerat, ut militibus daretur in stipendium, si quando rescriberetur et expungeretur, proprie *resignatum æs* dicebatur, et milites illi, qui illud amiserant, *ære diruti* dicebantur. Vide 'dirutus ære.' *Dac.*

[a] *Respersum*] *Respersum* vinum significat, quia in sacris Novendialibus vino sepulcrum spargebatur. *Jos. Scal.*

Respersum vinum] Mortuorum libationes intelligit, quas Græci vocant χοάς. Et bene *respersum*, vinum, quia eo sepulcrum spargebatur. In fine deest tantum *quæ sacra fiebant die nono.* Dac.

Respicere avem est[11] [b] in auspicando, unde quis avem prospexit, cum eodem revertitur.

Respici avis [c] *tunc dicitur,*[12] *cum, peracto sacri*ficio, quasi finis impetr*atus esset, et quasi forent* comitia perfecta; sumi *tum reum jubebant sacer*dotes suo more, aliisque *peractis juxta consuetudi*nem luci, in quo sacra fa*ciebant, reo a ca*latoribus ingeniculato, *atque ita inclinato* vinum in caput inf*undebant solemni cum pre*catione.

Respublicas [d] multarum civitatum pluraliter dixit C. Grac-

11 Ed. Scal. *Respicere autem et.*—12 Ead. ed. *dicebatur.*

NOTÆ

[b] *Respicere avem est*] *Spicere* et *respicere* propria Augurum verba sunt. Vide in 'spectio.' Respici autem avis dicebatur, cum eodem revertebatur unde eam augur spexerat. *Idem.*

[c] *Respici avis*] Hic solus versus pertinet ad epitomem: neque aliud quicquam amplius, præterquam quod in Epitome continetur, a Festo tractatum fuisse puto. Reliqua, quæ sequuntur, tantum abest, ut huc referenda sint, ut potius importune a suo loco divulsa fuerint. Conjungenda enim sunt cum iis, quæ de verbo 'Resecrare' supra posuit, statim post lineam, 'cumque comitia,' &c. ita: *Resecrare, resolvere religione: utique cum reus populum comitiis oraverat per Deos, ut eo periculo liberaretur, jubebat magistratus eum resecrare. Rursus idem, uti se liberarent, insistebat: et quod insons, innocensque esset, causabatur ne in carcerem esset eundum: iterum ne in se innocentem animadverti statuerent, deprecabatur: cumque comitia essent dimittenda, peracto sacrificio, quasi finis impetratus esset, post comitia perfecta, sumi jubebant eum sacerdotes suo more alisq. . . . et secundum consuetudinem luci, in quo sacra facerent, a calatoribus ingeniculato statuebatur, et vinum in caput infundebatur ejus, cum imprecatione.* Omnino vere, ni fallor, arbitramur hæc male divulsa fuisse ac distracta, quæ sententia ipsa, et mos resecrationis reorum hactenus ignoratus tam belle inter se conjungit. Pro illis corruptis *alisq.* . . . non obscurum est legendum, *a lictoribus:* quos postea vocat *calatores:* ii, ut alibi dicitur, sunt sacerdotum, ac sacrorum collegiorum servi. Cum in rei caput vinum infundebatur, apparet id fieri solitum, ut in eum omnis religio contracta verteret. Religio enim contracta intelligitur ex obsecratione: quapropter non aliter resecrabatur, id est, sacro aut religione solvebatur magistratus, quam si piaculum contractæ religionis in rei caput verteret. *Jos. Scal.*

Respici avis] Post *Respici avis tunc dicitur cum* spatium aliquod relinquendum fuerat, nempe ad ea quæ desunt capienda, *cum eo redit unde eam augur spexerat.* Reliqua omnia pertinent ad resecrationis ritum, ut vidimus in 'resecrare.' *Dac.*

[d] *Respublicas*] Et Cicero II. de Divinat. sect. 2. 'Id enim ipsum a Platone Philosophiaque didiceram naturales esse quasdam conversiones re-

chus in ea, quam conscripsit de lege Pr. Ennii,[14] et peregrinis, cum ait: eæ nationes, cum aliis rebus, per avaritiam, atque stultitiam, respublicas suas amiserunt.

Restat [e] pro distat ait Ennius: ponere, cum is dicat, impetus, aut longe mediis regionibus restat.[15]

Restat Ennius posuit pro distat. [PAUL.

Restibilis ager fit, qui biennio continuo seritur farreo spico, id est, aristato: quod ne fiat, solent, qui prædia locant, excipere.

Restibilis [f] *ager* dicitur qui bie*nnio continuo seritur* [FEST. *farreo spi*co, id est, arist*ato ; quod ne fiat, solent, qui prædia lo*cant, excip*ere.*

14 Ead. ed. *P. Ennii.*—15 Vide Notas infra.

NOTÆ

rum publicarum, ut ea tum a principibus tenerentur, tum a populis, aliquando a singulis.' Legendum infra: *C. Gracchus in ea quam conscripsit de lege Penni de peregrinis.* Is erat M. Junius Pennus, de quo Cicero in Bruto: 'C. Gracchum tuus gentilis, Brute, M. Pennus facile agitavit in tribunatu paulum ætate antecedens.' Pennus anno U. DCXXVII. Tribunus plebis legem tulit qua peregrinos urbibus uti prohibuit. Cicer. de Officiis lib. III. 'Male etiam qui peregrinos urbibus uti prohibuit, eosque exterminavit, ut Pennus apud patres nostros, Papius nuper.' *Idem.*

[e] *Restat*] *Restat, pro distat ait Ennium ponere, cum is dicat: Impetus ast longe mediis regionibu' restat.* Jos. Scal.

Restat] Lege, ut optime Merula: *Restat pro distat ait Ennium ponere, cum is dicat, &c.* 'Ait,' nempe Verrius: ut jam sæpius: Versum Ennii sic Scaliger: *Impetus ast longe mediis regionibu' restat.* Turnebus, *Impetus haud longe, &c.* sed hic Verrium falli puto. *Restare* posuit Ennius pro, retro manere, residuum esse. De navibus enim loquitur quarum impetus in medio cursu fractus. *Idem.*

[f] *Restibilis*] Glossæ: 'Restibilis, ἀγρὸς δὶς τοῦ ἔτους ἠροτριωμένος.' *Jos. Scal.*

Restibilis ager] Qui quotannis seritur Varr. lib. IV. de L. L. 'Ager restibilis qui restituitur ac reseritur quotquot annis: contra qui intermittitur, a novando, novalis ager.' Videtur a *restituendo* eum dictum putare, cum sit a *restando*, quippe qui in alterum annum restat, hoc est, resistit. *Restare* enim est durare, perseverare, resistere. Propert. 'Dum restat Barbarus Hector.' Quod Varro dicit 'quotquot annis,' illud Festus continuo biennio, quod de duobus annis continuis intelligendum, neque enim restibilis est ager nisi quotannis seratur. Quare restibilem agrum exponunt ἀγρὸν δὶς τοῦ ἔτους ἠροτριωμένον, 'Agrum bis per annum sementi præparatum,' quia scilicet inter utramque messem annus vertitur. Ut in novali biennium integrum intercedit

Retiario [g] pugnanti adversus mirmillonem cantatur: Non te peto, piscem peto: quid me fugis, Galle? quia mirmillonicum genus armaturæ Gallicum est, ipsique mirmillones ante Galli appellabantur, in quorum galeis piscis effigies inerat. Hoc autem genus pugnæ institu-

NOTÆ

inter utrumque fructum. Farreum spicum vocabant sativorum omnem fructum qui spicis continetur, ac vallo aristarum munitur: quo in genere non solum far, siligo, triticum, sed etiam hordeum. Hæc omnia frumenti nomine comprehendebant. Hordeum apud veteres Romanos inter sementiva, nec satione verna, aut trimestri serebatur, ut apud nos, sed hyberna, eodem prorsus modo quo triticum. Cavebant igitur prædiorum locatores, ne qui ea conducebant, restibilem agrum farreo spico facerent, hoc est, ut ne duobus annis continuis fruge aristata agrum obsererent. Ergo restibilis ager dicendus tantum qui aristato genere duobus continuis annis conseritur. Nam restibilis non est, cum in novalem mittitur faba, quæ novalis anno eodem hyberna satione acceptura est frumentum. Theophrastus notat, placere quibusdam fabæ semen mandari novalibus: quod nec ipse improbat, modo id maturius fiat, ut ne æstiva *νέασις* impediatur. Haud video tamen quomodo biennio continuo frugibus aristatis obseri possit ager, observatis tribus illis, aut etiam pluribus arationibus, de quibus supra diximus. In tenera fortasse terra id locum habuerit, cui satis est arari dum seritur: aut si secundi anni sationem ex trimestri semine facias, ut nos consuevimus in hordeo, et avena. Sane et genus frumenti fuit aristatum trimestre. Veteribus cognitissimum Græci *τρίμηνον* appellant. Hordei etiam genus in aristato genere trimestre extitit, quale hodie omne nostras est. Sic duobus annis continuis farreo spico poterat ager restibilis fieri, quod excipiebant locatores prædiorum ne fieret. Et sane id sedulo cavebant veteres Agricolæ, ne frumentum biennio continuo terris ingererent, sed leguminibus, aut milio et panico, aut etiam rapis restibilem agrum faciebant, si modo restibilis ager dictus est qui diversi generis fruge seminaretur quotannis. Profecto restibilem Varro eam vocat terram quæ quotannis obsita sit, nec expressit quo genere frugum. *Salmas. in Solin.* Putabam olim verba Festi inversa esse, et eum scripsisse, *Restibilis ager dicitur qui biennio continuo seritur quod ne fiat farreo spico, id est, aristato, solent qui prædia locant excipere.* Plano et optimo sensu. Neque enim excipiebant locatores ne prædia quotannis sererentur, sed ne farreo spico. *Dac.*

[g] *Retiario*] Retiarii gladiatores erant inermes in sola tunica, rete jaculo tantum et fuscina armati, plerumque cum secutoribus, interdum etiam cum Myrmillonibus comparabantur. Myrmillones toti erant in armis, Galli dicti, quod Gallica esset eorum armatura. Schol. Juvenal. Sat. VIII. 'Myrmillonicum armaturæ genus Gallicum est, ipsique Myrmillones antea appellabantur, in quorum Galeis piscis effigies inerat.' *Myrmillones* quidam dictos volunt a *Myrmidonibus*: alii a pisce *mormulo*. Idem.

tum videtur a Pittaco uno ex septem sapientibus,[h] qui adversus Phrynonem dimicaturus propter controversias finium, quæ erant inter Atticos et Mytilenæos rete occulto lato [16] impedivit Phrynonem.

Retractare est, rursus tractare.[i] [PAUL.

. . . . re.[17] [FEST.

Retricibus [k] cum ait Cato in ea quam scripsit cum edissertavit Fulvii Nobilioris Censuram, significat aquam eo nomine, quæ est supra viam Ardeatinam inter lapidem secundum, et tertium, qua irrigantur horti infra viam Ardeatinam, et Asinariam, usque ad Latinam.

Retricibus cum ait Cato, aquam eo nomine significat, qua horti irrigantur. [PAUL.

Reus dictus est a re quam promisit, ac debet. [FEST.

Reus stipulando est idem qui stipulatur. Reus promittendo est, qui suo nomine alteri quid pro altero promisit.

Reus nunc dicitur, qui causam dicit;[l] et item Qui quid

16 Dac. legit *rete occulto allato.*—17 Conjicit idem, *Retractare est, rursus tractare, iterum commemorare.*

NOTÆ

[h] *A Pittaco uno ex septem sapientibus*] Sane ita Pittacum adversus Phrynonem pugnasse docet Strabo lib. XIII. Ὕστερον δὲ ἐκ μονομαχίας προσκαλεσαμένου τοῦ Φρυνῶνος, ἁλιευτικὴν ἀναλαβὼν σκευὴν συνέδραμε, καὶ τῷ μὲν ἀμφιβλήστρῳ περιέβαλε, τῇ τριαίνῃ δὲ καὶ τῷ ξιφιδίῳ ἔπειρε καὶ ἀνεῖλε. Hoc est: 'Tandem vero ad singularem pugnam a Phrynone provocatus, cum piscatoria schema adversus eum pugnavit, et rejaculo quidem hominem circumvolvit, tridente vero et pugione transfixit occiditque.' *Idem.*

[i] *Retractare est, rursus tractare*] Horat. 'Sed ne, relictis, Musa procax, jocis, Ceæ retractes munera næniæ.' *Idem.*

[k] *Retricibus*] *Retrices,* rivuli extra urbem, unde aqua derivatur irrigandorum hortorum et pratorum gratia. Martinius putavit ita dictas quod subinde retari et purgari solerent. Perottus a *reterendo.* 'Sunt etiam qui a tero retrices deduci putent, quo nomine Cato aquam significavit qua horti irrigantur.' Sed potius a ῥεῖθρον, rivus: ut idem Martinius. *Idem.*

[l] *Reus nunc dicitur, qui causam dicit*] Reus nunc dicitur is qui rem promisit ac debet, hoc est, unde quid judicio petitur, inde reus stipulando et stipulandi dicitur qui stipulatus est. Reus promittendo et promittendi, qui promisit. Reus debendi, qui debet, &c. *Idem.*

promisit, spoponditve, ac debet: ac Gallus Ælius libro secundo significationum verborum, quæ ad jus pertinent, ait: Reus est, qui cum altero litem contestatam [m] habet, sive is egit, sive cum eo actum est. Reus stipulando est idem qui stipulator dicitur: quippe suo nomine ab altero (qui stipulatus est,[18] non is qui alteri adstipulatus est.) Reus promittendo est, qui suo nomine alteri quid promisit, quive [19] pro altero quid promisit: at Capito Ateius[20] in eadem quidem opinione est; sed exemplo adjuvat [n] interpretationem. Numa in secunda tabula secunda lege, in qua scriptum est: QUID HORUM FUIT UNUM JUDICI ARBITROVE REOVE, EO DIE DIFFENSUS ESTO. nunc uterque actor, reusque [1] in judicio me [2] vocatur: itemque accusator de vi, accitur more vetere, et consuetudine antiqua.

Reus cum pro [o] *utroque ponatur, ut ait Sin*nius in eo qu*em de reo inscribit, ut cum di*cit pro se, a*ut contra te agit, juramen*to tuo uti *potest.*

18 Legerem, inquit Dac. *Quippe suo nomine ab altero quid stipulatus est.* Vet. cod. *quibus pepulatus* pro *qui stipulatus.*—19 Id. *qui.*—20 Id. *nactus.*—1 Id. *actorum reiq.*—2 Vet. lib. *reus.* Vide Not.

NOTÆ

[m] *Reus est, qui cum altero l. con.*] Hoc est omnis litigator Cicero II. de Orator. 'Reos appello, non eos modo qui arguuntur, sed omnes quorum de re disceptatur. Sic enim olim loquebantur.' *Idem.*

[n] *Sed exemplo adjuvat*] *Sed exemplo adjuvat interpretationem Numa in secunda tabula, secunda lege, in qua scriptum:* SEI. QUID. HORUM. FUAT. UNUM JUDICEI. ARBITROVE. REOVE. DIES DIFFVNSUS. ESTO. *Nunc uterque actor, reusque in judicium evocatur: itemque accusator de via citur more vetere et consuetudine antiqua.* Jos. Scal. Verba legis 'si quid horum' ad exceptiones, quæ reo vel judici dabantur, pertinent, ut est 'morbus sonticus,' 'funus familiare,' &c. Si Judex vel alteruter ex litigatoribus morbo sontico impediebatur, lex jubebat diem judicii esse diffisum, hoc est, prolatum, et in diem alterum rejectum. *Dac.*

[o] *Reus cum pro*] *Reus cum pro utroque litigatore poni, ut in eo, qui in aliquem agit: tum pro eo qui dicit pro se, auctor* . . . reliqua non potui expiscari: et supra jam dixerat Reum tam pro eo, qui convenit, quam pro eo, qui convenitur, a Veteribus usurpatum. *Jos. Scal.*

Reus cum pro utroque] Ita schedæ. Sed iis puto quoddam desiderari, neque mihi sensus videtur integer. Scriptum forsan fuerat, *Reus c. p. u. p. recte ait Sinnius in eo quem de reo*

Rhegium appellatur id municipium, quod in freto [PAUL. Siciliæ est, quoniam id a rumpendo dictum est.

. . . are oportere,[3] ait Verrius, id munici- [FEST. pium, quod in freto e regione[4] Siciliæ est: quoniam id dictum est a rumpendo, quod est Græce ῥαταῖαι.[5] [p] eo quidem magis, quia in Gallia Cisalpina, ubi forum Lepidi fuerat, Regium vocatur.

Rhinocerotem [q] quidam esse aiunt bovem Ægyptium.

3 'Festi verbis pauca hæc aut his similia desiderantur, *Rhegium appellare oportere,' &c.* Ant. Aug. Dac. legendum monet, ut in Schedis, *Rhegium significare oportere, ait Verrius, &c.*—4 Vet. cod. *regno.*—5 Vet. lib. ῥῆξαι. Scal. et Dac. legunt ῥαγῆναι.

NOTÆ

inscribit? Et cum dicit pro se, &c. Ista 'et cum dicit,' &c. verba sunt Sinnii: Nihil aliud video, et hanc meam conjecturam mordicus obtinebo donec aliquis probabilius quid in medium proferat. *Dac.*

[p] 'Ραταίαι] Scribe ῥαγῆναι. Æschylus: ἀπεῤῥάγη 'Η γαῖ'· ἀφ' οὗ δὴ 'Ρήγιον κικλήσκεται. Quæ verba odorati sumus ex Strabonis libro VI. *Jos. Scal.*

Quod est Græce ῥαταῖαι] Optime Scalig. ῥαγῆναι. Idque ex Æschylo: ἀπεῤῥάγη 'Η γαῖ'· ἀφ' οὗ δὴ 'Ρήγιον κικλήσκεται. Cujus postrema verba refert Strabo lib. VI. 'Ωνομάσθη δὲ 'Ρήγιον, εἴθ', ὥς φησὶν Αἰσχύλος, διὰ τὸ συμβὰν πάθος τῇ χώρᾳ ταύτῃ. ἀποῤῥαγῆναι γὰρ ἀπὸ τῆς ἠπείρου τὴν Σικελίαν ἀπὸ σεισμῶν, ἄλλοι τε, κἀκεῖνος εἴρηκεν· 'Αφ' οὗ δὴ 'Ρήγιον κικλήσκεται, &c. Id est, 'Vocatum autem Rhegium, ut ait Æschylus, vel ab eo, quod illi regioni accidit. Nam abruptam a continente Siciliam terræ motibus cum alii, tum ipse affirmavit: Unde quidem vocatur Rhegium.' Qui locus Strabonis pessime ab interpretibus acceptus est. Subjungit idem Strabo forsan a voce Latina *rege* nomen urbi inditum propter loci splendorem, et utramque ejus sententiam affert Eustath. in Dionysium p. 48. Sed et Strabonem et Eustathium movere debebat, quod perpetuo Latini *Rhegium* cum aspiratione scripserunt, quod non fecissent si a rege dictum opinarentur. Justin. lib. III. 'Rhegium dicitur ideo quia Græce abrupta hoc nomine pronuntiantur.' Utrumque etiam etymon respexit Verrius, cum scripsit Rhegium significare oportere id municipium, quod a regione Siciliæ, a voce Græca ῥαγῆναι, eo magis quia in Gallia Cisalpina forum Lepidi Regium vocatur, a voce Latina *rege* scilicet. Nam his verbis eos refellit, qui *Rhegium* a *rege* dici rati sunt, et hæc fuit sententia Verrii quam parum videntur interpretes animadvertisse. Nunc de Sicilia, an continenti abrupta fuerit, multa addi possent, sed vide, si libet, Cluverium et Valgarneram tractat. de primis Siciliæ incolis. *Dac.*

[q] *Rhinocerotem*] Vidend. Plin. lib. VIII. cap. 20. *Ant. Aug.*

Rhinocerotem] Non Ægyptium, sed Æthiopicum vocat Pausan. ῥινόκερως. a ῥὶν, ῥινὸς, naris, et κέρας, cornu. Quia ex ejus nare cornu prominet. *Dac.*

Rhonde, Sicadionque,[r] cum dixit Lucilius: quo nomina riparum posuit, tam infestum sibi corpus, et valitudinem referens, quam levis sed saluti navigantium.[6]

Rica[s] est *vestimentum quadratum* fimbriatum, purp*ureum*

6 Jos. Scal. Turnebus, Dac. et alii ita legunt: *Rhondes, Icadionque cum d. Lucilius nomina piratarum posuit, tam infestum sibi corpus et valitudinem referens, quam illi essent saluti navigantium.* Vet. lib. habet *quum illa essent.*

NOTÆ

[r] *Rhonde, Sicadionque*] Versus Lucilii sunt: 'Querquera consequitur febris: capitisque dolores Tamde mihi infesti, quam Rhondes Icadionque.' *Idem.*

[s] *Rica*] Ex verbis Festi satis apparet ne inter Veteres quidem satis convenisse quid esset *rica*. Vel dicendum est vestimentum quadratum quo Flaminicæ pro palliolo mitrave utebantur, quod ego interpretor flameum: et vestitum ex lana alba, quem ego tutulum accipio, togam etiam et cingulum capitis, *ricam* fuisse vocata. Sane ricam vestimentum quadratum, sive flameum, sive capitis tegumentum fuisse indicio est quod eo Flaminicæ pro palliolo mitrave utebantur, quæ assidue flameo erant amictæ, ut supra in 'flameo.' Et illud Turpilii in hetaira: 'Interea aspexit virginem in capite gestantem riculam indutam ostrinam.' Et illud Germanici Cæsaris: 'Et ore Velato tristique genas abscondita rica.' Item illud Varronis lib. IV. de L. L. 'Rica a ritu, quod Romano ritu sacrificium fœminæ cum faciunt capita velant.' Præterea et illud Gellii de Euclide Socratico qui 'sub noctem, cum advesperasceret, tunica longa muliebri indutus, et pallio versicolore amictus, et caput rica velatus, e domo sua Megaris Athenas ad Socratem commeabat.' Unde Nonius *ricam* interpretatur *sudarium*, quod est, capitis tegumentum, ut in sacris literis accipiunt interpretes, Gallici etiam qui *sudarium* exponunt *couvrechef.* Inde etiam tutulus facile vocari potuit *rica.* Erat enim tutulus Flaminicarum et Flaminum capitis ornamentum. Vide 'Tutulus.' Togæ præterea genus quoddam *ricam* fuisse in *recinio* supra probavimus. *Ricam* denique pro cingulo capitis, hoc est, fascia capitali usurpatam ostendunt ista Gellii, 'Et quod in rica surculum de arbore felici habet.' Ubi etiam, si sedulo locum inspicias, *rica* nihil aliud est quam *tutulus*, fascia capitalis in altitudinem exstructa, in cujus apice erat surculus. Quare tota hæc de rica et recinio disputatio duobus tantum capitibus nixa est. Prius est, ricam togæ quadratæ genus fuisse: alterum, cingulum sive quodvis aliud capitis tegumentum. Nunc lectoribus haud ingratum fore arbitror, si disquiram, et cur rica ita accepta, et unde dicta sit. De etymo quidem doctissimo Vossio assentior, qui putat *ricam* esse a ῥέκος, cingulum. Hesych. ῥέκος, ζῶμα, θώνη. Idque multo probabilius, quam quod Varro, cui *rica* a *ritu*, vel Servius, cui *rica* quasi *reica* a *rejiciendo*. Primum igitur vincula, lora, fasciæ capitales, et Κεφαλόδεσμοι quilibet ricæ sunt dictæ, et deinde ob similitudinem, pilei, sudaria, diademata, mitræ, et quævis alia κρήδεμνα capitis

quo Flaminæ pro palliolo, mitrave *utebantur, ut Verrius* existimat. Tit*inius, rica ex lana* sucida alba vestit*us, alii dicunt, pallium esse* triplex, quod con*ficiant virgines* inge*nuæ* patrimæ ma*trimæ, quod cæruleo colore inf*ectum lavetur aqua p*ura. Alii quo Flaminica tingat*[7] *pi*leum.

Rica est vestimentum quadratum fimbriatum purpureum, quo Flaminicæ pro palliolo utebantur. Alii dicunt, quod ex lana fiat succida alba, quod conficiunt virgines ingenuæ[t] patrimæ, matrimæ cives, et inficiatur cœruleo colore. [PAUL.

Ricæ, et riculæ vocantur parva ricinia, ut[8] palliola ad usum capitis facta.

Ricæ, et riculæ vocantur parva ricinia, ut palliola ad usum capitis facta. Granius quidem ait esse muliebre cingulum capitis, quo pro vitta Flaminica redimiatur. [FEST.

Rictus,[u] *rixæ, rixosæ, ringitur* dici videntur, quia *in diver-*

7 Ed. Scal. *cingat.*—8 Vet. lib. *vel.*

NOTÆ

tegumenta. Quæ omnia, quia pilea et pileola dicebantur, inde factum est, ut postea toga quadrata etiam *rica* dicta sit; nam pallium tegumentum quadratum capitis, et togam quadratam significat; inde et *reciniati* mimi, qui et *palliati* dicti sunt: ut supra notatum. Idem *recinium* quod *rica,* nempe toga quadrata, ut supra ostensum est, et capitis operimentum, sive cingulum, quod et aliter dicitur *Mafurtium.* Nonius: 'Ricinium quod nunc mafurtium dicitur palliolum fœmineum breve.' Nam ibi palliolum de operimento capitis intelligendum est, ut in verbis Festi, 'quo Flaminicæ pro palliolo utebantur.' Sic κρήδεμνον quod est rica, ricinium, Eustathius interpretatur *μαφόριον,* et Latini *maforium.* Isidorus appellat *maforte* et *mavortem.* Servius, *mavorte.* Mafortium autem, ut et *μαφόρτιον,* de fascia, vitta, sive tænia, capitulo, et sudario, sive capitis tegumento dictum est. *Idem.*

[t] *Quod conficiunt virgines ingenuæ*] Lanificio enim assuetæ honestæ virgines. Sueton. Aug. cap. 73. *Idem.*

[u] *Rictus*] Pessime Festus *rictus, rixa, rixosus, ringi* ducit a *rumpendo,* sive potius a *regendo. Rictus* enim est a *ringo; ringo* autem a Græco *ῥῖνες, nares,* quia irascentes solent eas corrugare. Nisi apud Festum pro *regendo* rescribendum sit *rigendo:* ut *ringo* sit a *rigeo,* addito *n*, et conjugatione mutata. Neque id prorsus ratione caret, cum a nimio fere frigore soleamus *ringere.* Unde et apud Varronem de R. R. c. 45. lib. I. ubi de segetibus, 'supra terram,' inquit, 'aëre frigidiore ringuntur.' Sic enim

sum rumpantur, contrariaque sint *recto, quod vocabulum a* regendo, ut commo*dius deductum videatur,* dictum videri po*test.*

Rictus, rixæ, rixosæ,[9] ringitur, dici videntur, quia [PAUL. in diversum rumpantur, contrariaque sint recto: quod vocabulum dictum videtur a regendo.

Rideo,[10] inquit Galba Canterio,[x] proverbium est, [FEST. quod Sinnius Capito ita interpretatur, nisi qui principio rei alicujus inchoatæ deficiunt animo.[11] Sulpicius Galba, cum in provinciam exiens, ad portam ipsam canterium suum animadvertisset cecidisse, Rideo, inquit, canteri te jam lassum esse, cum tam longum iter iturus, vix id sis ingressus.

Ridiculus proprie dicitur, qui in rebus turpibus ridetur.

Ridiculus, qui in rebus turpibus ridetur. [PAUL.

Rienes[y] antiqui vocabant nefrundines, quia Græci eos νεφροὺς dicunt. Plautus: Glaber erat, tanquam rien.

Rienes quos nunc vocamus, antiqui nefrundines [FEST. appellabant: quia Græci νεφροὺς eos vocant. Plautus in Satyrione: Male tibi evenisse video: glaber erat tanquam rien.

9 Ed. Scal. *rixiosæ.*—10 'Hoc loco in antiquo libro est Sex. Pomp. Festi lib. XVIII.' *Ant. Aug.*—11 Legendum monet Dac. *Rideo, inquit Galba, Canteri, proverbium est quod Sinnius Capito ita interpretatur in iis qui principio, &c.* Legit et Scal. *interpretatur in iis.* Vir doct. in marg. *de iis.*

NOTÆ

legendum est, non *tinguntur,* ut quidam libb. editt. vel *restinguuntur,* ut legebat Scaliger. Sic idem Varro a *rigendo* fecit *rixari* pro *ringi,* cap. 47. ejusdem libri: 'prius enim aridæ factæ rixantur, ac celerius rumpuntur.' *Rixantur,* id est, deducuntur, ringuntur; neque enim ibi *rixari* est a *rixa,* quod hucusque interpretes fefellit. *Rixa* autem et *rixosus* non a *rumpendo,* vel *rigendo,* sed a Græco ἐρίζω, ἔρις. *Idem.*

[x] *Rideo, inquit, Galba Canterio*] Legendum, *Rideo, inquit Galba, Canteri, proverbium est quod Sinnius Capito ita interpretatur in iis qui principio, &c.* Nam proverbium fuisse *rideo Canteri* necesse est. Id sequentia suadent, probant. *Idem.*

[y] *Rienes*] Vide 'Nefrendes.' *Ant. Aug.*

Rienes] Glossæ: 'Rienosus, νεφριτικός.' *Jos. Scal.*

Rigido[z] *tum cærula suro, cum ait* Ennius, jocatus[12] videtur *super etymo verbi Cœruli:* est enim a maris no*mine*.[13] *Eodem verbo de eadem* re usus est: et lib. II. *Fert se per læta campi* cœrula prata. Cœ*rula mare ipsum dixit* et alibi: Inde parum *per cærula navibus amb*ulabant. Parum insulam refert. Item: Unum surum[14] surus ferre tamen defendere possunt:[15] suri autem sunt fustes,[16] et ὑποκοριστικῶς surculi.

Rigidum,[a] et præter modum frigidum significat, et [PAUL. durum.

Rigidum et præter modum frigidum significat, et du- [FEST. *rum* . . . .

. . . . . . igido u . . . . . .

. . . . . . rigido . . . . . .

. . . . . . *rigid*o ferro . . . . . .

Rimari[b] est valde quærere, ut in rimis quoq. [PAUL.

12 Ed. Scal. *locatus.*—13 Ead. ed. 'a ma*tris* no*mine*.'—14 Ead. ed. *item unum usurum.*—15 Vir doct. in marg. ejusdem ed. conjicit *possent.*—16 Ead. ed. *rustes.*

NOTÆ

[z] *Rigido*] Multa interpretem desiderant. Vide 'Surum.' Ennii versus refertur a Macrobio: 'Fert sese campi per cærula lætaque prata.' *Ant. Aug.*

Rigido] Quæ hic tractabantur, non pertinebant ad censum literæ R. Quare videntur aliena hoc loco esse. Nam quid *cærula prata*, quid *Parus insula*, quid denique *surus* habent cognatum aut simile inter se? *Jos. Scal.*

Rigido tum] Verum est, quod ait Festus, *cærulum* esse a maris nomine: Veteribus enim seu mare interius sive Oceanus *cærulum κατ' ἐξοχὴν* vocabatur. In hoc versu, 'Rigido tum cœrula suro' suspicatus fuisse videtur Festus aliquid latere, quod suum esse fateatur Priapus. Versus 'lætaque fert sese' aliter extat apud Macrob. 'Fert sese campi per cœrula lætaque prata.' Tertius sic legendus, *Inde Parum per cærula navibus ambullabant.* Ultimum sic Festus in voce 'surum,' 'Unus Surus surum ferre tamen defendere possunt.' *Dac.*

[a] *Rigidum*] Proprie durum, quod curvari non potest, et inde pro frigido, quod quæ gelu tentantur rigida sunt. Gloss. 'Rigidum, ἀκαμπὲς, σκληρὸν, ἰσχυρὸν, στρυφνὸν καὶ ψυχρόν.' 'Inflexum, durum, firmum, acerbum, frigidum.' *Idem.*

Rigidum] Hic forte laudabat Festus aliquem qui dixerat, 'rigido ferro,' ut Virgilius dixit 'rigido ense,' forte et adduxerat locum Virgilii, 'sic rigido latus ense ferit.' Item alterum ubi: 'Tum ferri rigor,' pro 'rigido ferro.' *Idem.*

[b] *Rimari*] Vide Nonium. Glossarium: 'Dirimat, κατερευνᾷ.' 'Rimatur,

*Rimar*i, quærere[c] *valde, ut in rimis quoque* . . [FEST.
. . . . qui te rima*tur* . . . .
. . . . Ennius lib. XI. . . . .
. . . . utrique . . . . .

Rituales[d] nominantur Etruscorum libri, in quibus perscriptum est, quo ritu condantur urbes, aræ, ædes sacrentur, qua sanctitate muri, quo jure portæ,[e] quo modo tribus, curiæ, centuriæ, distribuantur, exercitus constituantur, ordinentur, ceteraque ejusmodi ad bellum, ad pacem pertinentia.

Ritus[f] est mos comprobatus in administrandis sacrificiis. [PAUL.

Ritus est mos, vel consuetudo: rite autem significat bene ac recte.

Rit*us est mos*[g] *vel consuetudo. Rite autem bene ac recte significat* . . . . [FEST.
. . . . istic *Plautus, Menæchmis. Certe hæc mulier can*terin*o ritu astans somniat* . . . .
. . . . hom*i* . . . . . .
. . . . ina . . . . . .
. . . . telo . . . . . .
. . . . alio . . . . . .

NOTÆ

ἐρευνᾷ.' *Jos. Scal.*

Rimari] *Rima* est a ῥῆγμα, fissura, inde *rimari*, in rimis quærere, proprie de suibus, qui glandes rimantur de rimis terrarum. Unde et sumitur pro 'pasci.' *Dac.*

[c] *Rimari, quærere*] Hæc ad desperationem mutila sunt in versu Ennii ... *rimantur utrique*. Et de Hispanis forsan loquebatur Ennius, qui a Catone in fugam versi latebras et specus rimabantur. Nam et continuo sequebatur apud Ennium, 'Alte elata specus petrisque ingentibu' tecta.' *Idem.*

[d] *Rituales*] Etruscorum libri, quia ab Etruscis illi ritus acciti. *Ritus* autem proprie religionem spectat, et inde dicti *rituales*, quod ibi de rebus ad sacra et religionem pertinentibus ageretur. Hanc vocem retinuit Ecclesia Romana. *Idem.*

[e] *Qua sanctitate muri, quo jure portæ*] Portæ quidem sanctæ, ut et muri. Sed quia murorum sanctitas major et antiquior, ideo in ritualibus libris murorum sanctitas, jus vero portarum, &c. *Idem.*

[f] *Ritus*] Vide 'mos.' *Idem.*

[g] *Ritus est mos*] Quæ sequuntur plane deplorata sunt, neque ad idem caput pertinere videntur. *Idem.*

facit mentionem telorum . . . .
. . . . *so*litum est . . . . . .
. . . . remo . . . .

Rivus[h] vulgo appellatur tenuis fluor aquæ, non spe, consiliove[17] factus, verum naturali suo impetu. Sed ii rivi dicuntur, qui manufacti sunt, sive super terram fossa, sive super specu,[18] cujus vocabuli origo ex Græco pendet.

Robigalia[i] dies festus septimo Kalendas Maias, [Paul. quo Robigo Deo suo, quem putabant rubiginem avertere, sacrificabant.

Robum[k] rubro colore, et quæ rufo significari, ut [Fest.

17 Legendum monet Dac. cum doctiss. Turnebo, *non specu inciliove*. Pro *spe* vir doct. in marg. ed. Scal. conj. *ope*.—18 Id. ibid. *subter specu*.

NOTÆ

h *Rivus*] Lege cum doctiss. Turnebo: *Rivus vulgo appellatur tenuis fluor aquæ, non specu inciliove factus.* Id sequentia probant. *Rivus* autem a *ῥέω*, fluo. *Idem.*

i *Robigalia*] Interpres Arati Latinus testatur hunc diem a Numa rege anno undecimo regni sui constitutum fuisse. *Ant. Aug.*

Robigalia] Varr. lib. v. ‘ Robigalia dicta a Robigo. Secundum segetes huic Deo sacrificatur ne robigo occupet segetes.’ Plin. lib. XVIII. cap. 19. ‘ Robigalia Numa instituit anno regni sui undecimo, quæ nunc aguntur ante diem septimum Kalendas Maias, quoniam tunc fere segetes robigo occupat. Hoc tempus Varro determinat sole Tauri partem decimam obtinente, sicut tunc ferebat ratio. Sed vera causa est, quod post dies undeviginti ab æquinoctio verno per id quatriduum, varia gentium observatione, in quartum Kal. Maias canis occidit, sidus et per se vehemens, et cui præoccidere caniculam necesse sit.’ Hoc sacrum sue et cane peragebatur, quorum exta cum thure et vino Deo offerebantur. Ovid. IV. Fast. De robigine autem sic Plin. ‘ Plerique dixere rorem inustum sole acri frugibus rubiginis causam esse :’ quæ sententia est Ovidii : ‘Si culmos Titan incalfacit udos, Tunc locus est iræ, Diva timenda, tuæ :’ nempe Divam Robiginem hic dicit Ovidius, Festus Robigum Deum. *Dac.*

k *Robum*] Græci *ξανθόν*. Vet. inscript. ‘ Omnibus annis vitulo robeo et verre.’ Et hunc esse Deorum colorem refert Servius ad illud Virg. Eclog. VI. ‘ Sanguineis frontem moris et tempora pingit.’ ‘ Multi,’ inquit, ‘ ob hoc dictum putant, quod rubeus color Deorum sit. Unde et triumphantes face miniata, et in Capitolio Jupiter in quadriga miniata.’ Inde quercus *robur* dicta, quia ejus venæ eum colorem referunt. Robur etiam, hoc est fortitudo, ab eo colore nomen sumpsit si Festum audimus. Sed potius est ab Æolio *ῥῶβορ*, *ῥῶμορ*, *ῥώμη*, for-

bovem quoque rustici appellant, manifestum est: unde et materia quæ plurimas venas ejus coloris habet, dicta est robur: hinc et homines valentes, et boni coloris, robusti: robus quoque in carcere [l] dicitur is locus, quo præcipitatur maleficorum genus, quod ante arcis robusteis includebatur.

Rodus,[19] vel raudus cum dicitur, res rudis et imperfecta significatur. Hominem quoque imperitum rudem vocamus. Rudentes restes nauticæ, et asini, cum vocem mittunt. [PAUL.

Rodus,[m] vel raudus significat rem rudem et imperfectam: nam saxum quoque raudus appellant poëtæ, ut Attius in Menalippo: Constituit,[20] cognovit, sensit,[1] conlocat sese in locum celsum: hinc manibus [n] rapere raudus saxeum grandem et gravem: [2] et in Chrysippo: Neque quisquam a telis vacuus: sed uti cuique obviam fuerat, ferrum, alius saxum rodum.[3] vulgus quidem in usu habuit, non modo pro ære imperfecto, ut Lucilius,[o] cum [FEST.

19 Vet. lib. *Rudus.*—20 Vet. lib. *Constituis.*—1 Vir doct. in marg. ed. Scal. conj. *sensim.*—2 Legit Dac. *hinc manibus rapere rodus saxeum grande et grave.* —3 Idem: *sed uti cuique obvium fuerat, ferrum alius, alius saxum rodum.* Pro *saxum rodum* Vet. cod. *saxio rudem.*

NOTÆ

titudo. *Idem.*

[l] *Robus quoque in carcere*] Ex robore olim fiebant arcæ quibus includebantur malefici, unde postea roboris nomen carcer retinuit. ‘Robustum carcerem’ dixit Plaut. *Idem.*

[m] *Rodus*] Attii verba in Chrysippo mendosa Faërno nostro videntur. *Ant. Aug.*

Rodus vel Raudus] A Græco ῥάβδος, et proprie virgam impolitam significat qua olim certabant gladiatores. Sed ad alia raudi vox extensa est: nam rude saxum et grande rodus vocavit Attius: sic æs rude et impolitum vocavere. Unde contractuum solennis formula, ‘rodusculo libram ferito:’ hoc est, ‘parvo ære:’ quam concipiebat qui mancipio dabat: qui vero accipiebat, dicebat: ‘Hoc ab ære æneaque libra.’ Puta, *meum est*, aut simile, ex Varrone. *Dac.*

[n] *Hinc manibus*] Lege: *hinc manibus rapere rodus saxeum grande et grave.* Subaudi *cœpit.* De Menalippo, ut puto, sermo est, qui lapide Tydeo ventrem vulneravit. *Idem.*

[o] *Ut Lucilius*] Integrius carmen Lucilii adfert Isidorus: *Huc cataproratem puer eodem deferat, uncum Plumbi paxillum rodi, linique metaxam.* Interpretatur *Cataproratem*, ‘uncum pax-

ait: Plumbi paxillum [4] rodus linique metaxam: [5] sed etiam pro signato, quia in mancipando cum dicitur, rudusculo libram ferito, asse tangitur libra. Cincius de verbis priscis sic ait: Quemadmodum omnis fere materia non deformata rudis appellatur, sicut vestimentum rude, non perpolitum: sic æs infectum rudusculum apud ædem [p] Apollinis æs conflatum jacuit, id ad rudus appellabant: in æstimatione censoria æs infectum rudus appellatur. Rudiarii ab eodem dicuntur, qui saga nova poliunt. Hominem imperitum rudem dicimus. Rudentes restes nauticæ, et asini, cum voces mittunt.

Rodusculana [q] porta appellata, quod rudis et impolita sit relicta, vel raudo, id est, ære vincta. [PAUL.

4 Vir doct. in marg. ed. Scal. conj. *pauxillum*. Vide Notas.—5 Ead. ed. *matexam*.

NOTÆ

illum plumbi.' Quin etiam eundem Latino verbo Syrus vetustissimus Novi Testamenti Paraphrastes 'Uncinum' vocat, in navigatione Pauli; videlicet, quod uncus esset. *Metaxa* est σειρὰ, linea, serici tracta. Hodie et nos Aquitani fili tractam vocamus ita. Verba illa, 'rodusculo libram ferito,' concipiebat qui mancipio dabat; qui vero accipiebat, dicebat, 'hoc ab ære æneaq. libra.' Puta *meum est*, aut simile, ex Varrone. *Jos. Scal.*

Ut Lucilius, cum ait] 'Cataproratem' dictum intellige, quod de prora, κατὰ πρώρας, demitteretur ad tentanda vada. Neque tamen tacendum est in al. codd. legi *catapeiratem*, voce Græca καταπειράω, pertento: quod mihi magis placet: est igitur 'catapirates' funiculus cum plumbo deligato, qui καταπειρατὴρ Græce dicitur βόλις, a quo et Lucilius fabulam suam ,unde versus istos attulit Isidorus, Bolidem inscripserat. Salmasius tamen legebat: *An catapirateris eodem deferet uncum Plumbi pauxillum raudus linique metaxam.* 'Catapirater plumbus,' ὁ καταπειρατὴρ μόλιβδος. *Dac.*

p *Sic æs infectum rudusculum apud ædem*] Hæc tantum distinctione juvanda sunt: *Sic æs infectum rudusculum. Apud ædem, &c.* Neque te hinc aliter expedias. *Idem.*

q *Rodusculana*] Vidend. Varro lib. IV. Lat. qui *Rauduscularm* appellat a *raudo*, id est, ære. Vide 'Rodus.' *Rudusculana* scriptum est in marmore quodam Capitolino. *Ant. Aug.*

Rodusculana porta] *Rauduscularm* vocat Varro lib. VI. de L. L. 'Sequitur porta Nævia, quod in nemoribus Næviis, Nævius enim loca, ubi ea sic dicta, coluit. Deinde porta rauduscula, quod ærata fuit, æs raudus dictum. Ex eo in veteribus mancupiis scriptum, rauduscuło libram ferito.'

Rudusculana porta videtur appellata, quod *rudis et* [FEST. *impolita sit relicta, vel quia* ære *vincta fuit ; nam æs, ut Varro ait in libro antiqui*tatum *Rodus dicebatur : atque ex eo dici in man*cipa*ndo, Rodusculo libram ferito.*

Runa[r] *genus t*eli *Ennius: runata recedit, id est, pilata : est* genus *etam* . . . .
. . . . enim . . . . . .
. . . . *in* atq . . . . . .
. . . *d* vene . *nt*[6] . . . . . .
. . . . us. M. . . . . . .
. . . . . *Val*erio . . . . .

Rogat,[s] est consulit populum, vel petit ab eo, ut id sciscat, quod ferat: unde nos quoque in consuetudine habemus pro petere, et orare. Cato in dissuasione, ne lex Bæbia derogaretur, ait: hoc potius agam, quod hic rogat.

Rogat, est consulit populum, vel petit ab eo, ut id [PAUL. sciscat, quod ferat.

Rogatio est, cum populus consulitur de uno pluribusve hominibus, quod non ad omnes pertineat; et de una pluribusve rebus, de quibus, non de omnibus sanciatur: nam,

6 Ead. ed. *quod veneno tingebant.*

NOTÆ

Qui Varronis locus satis eos refellit, qui portam raudusculam eandem et Næviam dictam fuisse scriptum reliquere. Sic aperte distinguit P. Victor in descriptione urbis in 2. reg. vicus portæ rodusculanæ, vicus portæ Næviæ. Porro raudusculanam portam æratam fuisse testatur Val. Maxim. lib. v. cap. 6. *Dac.*

[r] *Runa*] *Runam* interpretatur pilum, et *runatam*, pilatam. Isidorus tamen et Papias *runam*, pugnam, et *runatam*, præliatam interpretantur. In Mss. etiam Pauli codd. Voss. scriptum testatur *præliata* pro *pilata.* Sed frustra. In schedis enim Farnesianis constanter *pilata. Runa,* vel a *ruo*, sterno, vel a ῥύω, tueor. Martinius. Quæ sequuntur plane deplorata sunt: videtur dixisse Festus runam etiam fuisse genus sagittæ sive teli quod veneno ungebant.
. . . . *enim* . . . .
. . . . *in atque* . . . .
. . . . . . *quod veneno tingebant* . . . . .
. . . . *us M* . . . .
. . . . *Valerio* . . . . . . Idem.

[s] *Rogat*] Rogationum communia verba erant, 'velitis,' 'jubeatis Quirites.' Quod si respondissent, 'uti Rogas :' lex erat. *Idem.*

quod in omnes homines resve populus scivit, lex appellatur.

Rogatio[t] est, cum populus consulitur de uno pluribusve hominibus, quod non ad omnes pertineat, et de una pluribusve rebus, de quibus, non omnibus, sanciatur. Nam quod in omnes homines resve populus scivit, lex appellatur. Itaque Gallus Ælius ait, inter legem et rogationem hoc interest: rogatio est genus legis, quæ lex non continuo ea rogatio est (rogatio) non potest non esse lex, si modo justis comitiis rogata est. [Fest.

Romam[u] appellatam esse Cephalon Gergithius, qui de ad-

NOTÆ

[t] *Rogatio*] *Rogationem* appellat Sex. Pompeius, quod *privilegium* Cicero; eam legem, qua de uno pluribusve hominibus, aut de una pluribusve rebus constitutum est. Legis itaque genus esse, id est, speciem quandam, intelligemus; et, ut Ælius Gallus dicebat, non omnis lex rogatio est: omnis tamen rogatio justis comitiis rogata, lex est. Hæc est Festi sententia. In verbis autem est nonnihil mendosum: namque ante illa verba, *non potest non esse*, deest, ut arbitror, verbum *Rogatio*. Sed quanquam hæc sit Festi opinio, mihi rogationis verbum latius patere videtur; et omnes leges, de quibus ad populum feratur, comprehendere. Leges vero latæ sunt, cum eas populus accepit: antea promulgatæ dicuntur, cum trinundino die sunt propositæ; rogatio vero fit, cum rogantur tribus, 'Velitis,' 'jubeatis ita fieri:' si 'uti rogatæ' responderint, tum lex est. Ex verbis tamen Capitonis a Gellio relatis lib. x. cap. 20. et ex Gelliana interpretatione suspicor aliquos fuisse, quibus hujusmodi privilegia leges non viderentur; ideo credendum esse eis nomen generalis illius rogationis dedisse, conservato legis nomine generalibus legibus, quæ ad omnes homines, omnesque res pertinerent. *Ant. Aug.*

Rogatio] Vid. Gell. lib. x. cap. 20. Sed quod hic ab Ælio Gallo discrimen inter legem et rogationem ponitur, Veteribus non observatum fuisse, multis argumentis evinci potest. Omnes enim leges, de quibus apud populum ferebatur, rogationes dicebantur; leges vero, cum eas populus acceperat. Antea promulgatæ cum trinundino die propositæ fuerant. Hæc trita sunt. Porro, quod scripsere viri docti, hic *rogationem* ex Galli Ælii et Festi sententia idem esse, quod apud Ciceronem 'privilegium' dicitur, id omnino falsum est: nam rogatio tam in bonam quam in malam partem sumebatur, privilegium non item, quippe quod in caput tantum et perniciem privati hominis semper apud vetustiores Romanos latum est, ut superius annotatum. *Dac.*

[u] *Romam*] In exemplo Cephalonis Gergithii, discedit a sententia ipsius historici. Dionysius: Κεφάλων ὁ Γεργίθιος, συγγραφεὺς παλαιὸς πάνυ, δευτέρᾳ γενεᾷ μετὰ τὸν Ἰλιακὸν πόλεμον ἐκτίσθαι λέγει τὴν πόλιν ὑπὸ τῶν ἐξ

ventu Æneæ in Italiam videtur conscripsisse, ait ab homine quodam comite Æneæ: eum enim occupato monte, qui nunc Palatinus[7] dicitur, urbem condidisse, atque eam Romam nominasse. Apollodorus in Euxenide ait, Ænea et Lavinia natos Mayllem, Mulum, Romumque, atque ab Romo urbi tractum nomen. Alcimus ait Tyrrhenia

7 Vet. cod. *Palatius.* Vir doct. conj. *Palatium.*

NOTÆ

Ἰλίου διασωθέντων σὺν Αἰνείᾳ. οἰκιστὴν δ' αὐτῆς ἀποφαίνει τὸν ἡγησάμενον τῆς ἀποικίας Ῥῶμον. τοῦτον δ' εἶναι τῶν Αἰνείου παίδων ἕνα. τέτταρας δέ φησιν Αἰνείᾳ γενέσθαι παῖδας, Ἀσκάνιον, Εὐρυλέοντα, Ῥωμύλον, Ῥῶμον. De Apollodori Euxenide nihil memini me legere. Alcimus scripsit ἱστορίαν Ἰταλικήν: eoque nomine citatur ab Athenæo. Antigoni præter alios meminit Dionysius. *Cæximparum* et reliqua monstra verborum hæc scripturæ vestigia præferunt: *Eosque a multo errore nominatos Aberrigenes: quorum subjecti qui fuerint Cæ * Xinidarum juri, vicinarumque urbium imperio, &c.* Quæ vera est lectio, si illud *Cæ * nidarum* prorsus integrum esset, ut aliqua parte contaminatum est: erat enim tale quid *Cacoxenidarum*, aut nescio quid simile. Nam, ut etiam ex aliis scriptoribus novimus, qui dicti sunt Aborigines, eorum alii Cumas, alii alias urbes condiderunt in Italia, proinde ut non omnes simul sub uno duce ibant, sed unaquaque pars suum ducem habuit, cum in multas partes distracti essent: cujus simile de Gotthis proditum est. Agathoclis, qui τὰ Κυζικηνὰ scripsit, Athenæus, Stephanus, alii meminere. Legendum postea: *visam esse justam vocabuli Romæ nominis causam eam, quæ prior eundem locum dedicavisset Fidei.* Visa, inquit, justa est causa nominis Romæ in oppido novo appellando, utpote cum ea Roma prima locum dedicasset Fidei. De flumine Nolo quærendum censeo. Calliæ verba, quæ huc pertinent, extant apud Dionysium: Καλλίας δ', ὁ τὰς Ἀγαθοκλέους πράξεις ἀναγράψας, Ῥώμην τινὰ Τρωάδα τῶν ἀφικνουμένων ἅμα τοῖς ἄλλοις Τρωσὶν εἰς Ἰταλίαν γήμασθαι Λατίνῳ τῷ βασιλεῖ τῶν Ἀβοριγίνων, καὶ γεννῆσαι δύο παῖδας, Ῥῶμον καὶ Ῥωμύλον. οἰκίσαντας δὲ πόλιν, ἀπὸ τῆς μητρὸς αὐτῶν θέσθαι τοὔνομα. Heraclidæ Lembi Athenæus non semel meminit. Non solum autem de eo intelligitur in illis verbis, quæ ex Dionysio infra ponam, sed et historiam eandem, quam tangit Festus, ex eodem proponam, ὁ δὲ τὰς ἱερείας τὰς ἐν Ἄργει, καὶ τὰ καθ' ἑκάστην πραχθέντα συναγαγὼν, Αἰνείαν φησὶν ἐκ Μολοττῶν εἰς Ἰταλίαν ἐλθόντα μετ' Ὀδυσσέως οἰκιστὴν γενέσθαι τῆς πόλεως, ὀνομάσαι δ' αὐτὴν ἀπὸ μιᾶς τῶν Ἰλιάδων Ῥώμης. ταύτην δὲ λέγει ταῖς ἄλλαις Τρωάσι παρακελευσαμένην κοινῇ μετ' αὐτῶν ἐμπρῆσαι τὰ σκάφη βαρυνομένην τῇ πλάνῃ. Lembum Heracliden, τὰ καθ' ἑκάστην (χώραν) πραχθέντα συναγαγεῖν, cognoscet, qui propius ea verba, quæ ex eo producit Athenæus, considerarit. Porro cum hæc ex auctore Græco desumeret Festus, in illis verbis reddendis Græcissat. Nam ὡραίαν παρθένον vertit, 'tempestivam.' De Galata scriptore amplius quæramus. *Jos. Scal.*

Æneæ natum filium Romulum fuisse, atque eo ortam Albam Æneæ neptem, cujus filius nomine Romus [8] condiderit urbem Romam. Antigonus, Italicæ historiæ scriptor, ait, Romum quendam nomine, Jove conceptum, urbem condidisse in Palatio Romæ, eique dedisse nomen.* Historiæ Cumanæ compositor [x] Athenis quosdam profectos Sicyonem, Thespiasque [9] ex quibus porro civitatibus, ob inopiam domiciliorum, compluris profectos in exteras regiones, delatos in Italiam, eosque multo errore nominatos Aborigines, quorum subjecti qui fuerint Cæximparum viri,[y] unicarumque virium imperio montem Palatium, in quo frequentissimi consederint, appellavisse a viribus regentis Valentiam,[z] quod nomen adventu Evandri Æneæque in Italiam cum magna Græce loquentium copia interpretatum, dici cœptum Romam. Agathocles Cyzicenarum rerum conscriptor [a] ait, vaticinio Heleni impulsum Æneam Italiam petivisse portantem suam secum neptem, Ascanii filiam nomine Rhomam, eamque ut

8 Vet. cod. *Rodius.*—* Distinguendum monet Dac. *urbem condidisse in Palatio, Romæ eique dedisse nomen.*—9 Vet. cod. *Thespiedasque.*

NOTÆ

[x] *Historiæ Cumanæ compositor*] Hujus nomen reperire non potui. *Dac.*

[y] *Cæximparum viri*] Mendosa verba sunt. Vidend. Dionys. lib. I. qui aliqua ex his refert, et alia aliter. *Ant. Aug.*

Quorum subjecti qui fuerint, &c.] *Cæximparum* et reliqua monstra verborum, &c. [vide not. in pag. præced.] Hæc Scaliger. Sed nescio unde ille τὸ *Cacoxenidarum*, monstrum enim verbi *Caxoxenidæ*, omnibusque opinor ignotum; quare aliud quærendum est. *Dac.*

[z] *Montem palatium in quo frequentissimi consederint, appellavisse a viribus regentis Valentiam*] Hanc historiam tangit Solinus statim initio cap. 1. 'Sunt qui videri velint Romæ vocabulum ab Evandro primum datum, cum oppidum ibi offendisset, quod exstructum antea Valentiam dixerat juventus Latina; servataque significatione impositi prius nominis Ῥώμην Græce, Valentiam nominatam: quam Arcades, quoniam in excelsa parte montis habitassent, derivatum deinceps, ut tutissima urbium arces vocarentur.' *Idem.*

[a] *Agathocles Cyzicenarum rerum conscriptor*] Solin. loco supra citato, 'Agathocles scribit, Romam non captivam fuisse, ut supra dictum est, sed Ascanio natam, Æneæ neptem, appellationis istius causam fuisse.' Agathoclis, qui τὰ Κυζικηνὰ scripsit, Athenæus, Stephanus, alii meminere. *Id.*

Italia sint Phryges potiti, et iis regionibus maxime, quæ nunc sunt vicinæ urbi, primum [10] omnium consecrasse in Palatio Fidei templum: in quo monte postea cum conderetur urbs, visam esse justam vocabuli Romæ nominis causam, eamque [11] priore, unde ea locum dedicavisset Fidei. Ait quidem Agathocles complures esse auctores, qui dicant Æneam sepultum in urbe Berecyntia proxime flumen Nolon,[b] atque ex ejus progenie quendam nomine Romum venisse in Italiam, et urbem Romam nominatam condidisse. Callias Agathoclis [12] Siculi qui res gestas conscripsit,[c] arbitratur e manu Trojanorum fugientium Ilio capto cuidam fuisse nomen Latino, eumque habuisse conjugem Romam, a quo, ut Italia sit potitus, urbem condiderit, quam Romam appellavisse. Lembus, qui appellatur Heraclides [d] existimat, revertentibus ab Ilio Achivis quosdam [13] tempestate dejectos in Italiæ regiones secutos Tiberis decursum pervenisse, ubi nunc sit Roma, ibique, propter tædium navigationis, impulsas captivas auctoritate virginis cujusdam tempestivæ, nomine Romes,[14] incendisse classem, atque ab ea

10 Vet. cod. *prima.* Vir doct. in marg. ed. Scal. conjicit *primam.*—11 Vet. cod. *eam quæ.*—12 Id. *Caltivus Agathocles.*—13 Id. *quendam.*—14 Ed. Scal. *Romæ.*

NOTÆ

[b] *Proxime flumen Nolon*] De flumine Nolo nihil usquam me legisse memini. *Molon* vocat Pomp. Sabinus v. Æneid. ‘Aiunt quidam Æneam sepultum in urbe Berecynthia, prope flumen Molon.’ Sed hoc mihi æque ignotum est. *Idem.*

[c] *Callias Agathoclis Siculi qui res gestas conscripsit*] Hujus Romæ mulieris meminit Lycophron: Τοίους δ' ἐμός τις σύγγονος λείψει διπλοῦς Σκύμνους λέοντας, ἔξοχον Ῥώμης γένος. Id est: ‘Tales meus quis consobrinus relinquet duos catulos leones, maximum Romæ genus.’ *Idem.*

[d] *Lembus, qui appellatur Heraclides*] Idem Solin. cap. 1. ‘Heraclidi placet, Troja capta, quosdam ex Achivis in ea loca, ubi nunc Roma est, devenisse per Tiberim: deinde suadente Rome, nobilissima captivarum, quæ his comes erat, incensis navibus, posuisse sedes, struxisse mœnia, et oppidum ab ea Romen vocavisse.’ Hunc Lembum Heraclidem intelligit Servius cum scribit: ‘Heraclides ait Romen nobilem captivam Trojanam huc appulisse, et tædio maris suasisse sedem, ex cujus nomine urbem vocatam.’ *Idem.*

necessitate ibi manendi urbem conditam ab his, et potissimum ejus nomine eam appellatam, a cujus consilio eas sedes sibi firmavissent. Galatas [15] scribit,[e] cum post obitum Æneæ imperium Italiæ pervenisset ad Latinum Telemachi Circesque filium, isque ex Rome suscepisset filios, Romum, Romulumque, urbi conditæ in Palatio causam fuisse appellandæ potissimum. . .

. . . .

Romæ.[f] *Diocles Peparethius* [16] [g] *ait Italiam* [h] *Numitoris Al-*

15 Vett. libb. *Gallitas.* Conjicit Dac. *Clinias.*—16 Ed. Scal. *Leparethius.*

NOTÆ

[e] *Galatas scribit*] De Galata scriptore amplius quærendum. *Scal.* Vett. libb. habent *Gallitas.* Fortasse rescribendum *Clinias.* Servius : 'Clinias refert Telemachi filiam Romen nomine Æneæ nuptam fuisse, ex cujus vocabulo Romam appellatam * * * * dicit Latinum ex Ulysse et Circe editum de nomine sororis suæ mortuæ Romen civitatem appellasse.' Suppleo *idemque dicit*, vel *idem enim dicit.* Hæc enim de eodem scriptore intelligenda sunt. Quare ex hoc loco apertum est Festi locum hunc male digestum esse, atque etiam mutilum, qui alterius ope sic facile sanari potest: *cum post obitum Æneæ imperium Italiæ pervenisset ad Latinum, Ulyssis Circesque filium, isque ex Rome Telemachi suscepisset filios Romum Romulumque, urbi conditæ in palatio causam fuisse appellandæ potissimum Romæ.* Quæ plane gemina sunt cum superioribus, nisi quod hic Festus ex Rome sublatos liberos refert, quos eundem locum citans prætermisit Servius. Ait Servius ex Clinia Telemachi filiam Romen Æneæ nuptam fuisse, mortuisque Ænea et Rome Latinum Romæ fratrem imperio potitum de nomine sororis suæ urbem Romam dixisse. Et idem plane hic Festus ex eodem Clinia, nisi quod addit, Æneam ex Rome liberos suscepisse, nam τὸ *isque* de Ænea intelligi debere certum est. Judicent tamen eruditi. Porro hic prætermisit Festus eorum sententiam, qui a Roma Æsculapii filia urbi nomen impositum tradiderunt, ut Marinus sive Marianus Lupercaliorum poëta, cujus versus, qui apud Servium leguntur, sic dirigendos et concipiendos monuit doctiss. Salmasius :

Roma ante Romulum fuit,
Et ab ea nomen Romulus
Adquisivit . . . .
Sed Diva flava et candida,
Roma Æsculapi filia
Novum nomen Latio fecit,
Hanc conditricis nomine
Ab ipsa omnes Romam vocant.

Optime ; sunt enim dimetri Iambici. Prætermisit etiam Festus fuisse qui traderent Romam dictam a fatidica quæ prædixisset Evandro his eum locis oportere considere. Item ei nomen impositum a Romulo Ascanii filio, ut refert Eratosthenes apud Servium. *Dac.*

[f] *Romæ*] In istis laciniis, immo fimbriis, tantum odorari potuimus de

bani Regis filiam gemellos edisse, quos, in ima *Tiberis ripa a Faustulo, regio ministro,* expositos[17] *juxta ficum appellatam postea a* Rom*ulo Ruminalem, sic jacentes Lupam* lactasse, *et picum Martium nutrisse:*[i] *post reper*tos *Accam Laurentiam, Faustuli uxorem, educasse:* pler*ique tamen, conscio et alimenta præbente N*umitore, *nutritos aiunt quod Ilia ex Marte se* peper*isse eos asseverabat, ac secreto literis, omni* deni*que liberali disciplina Gabiis institutos*[k] atq. *excultos fuisse, atque ita in musicis pri*mam *pueritiam traduxisse, cum inter æquales* omnes *præstarent corporis proceritate, et forma,* nomin*atos, alterum Romulum, Remum alterum: eos ubi ex* compressu *Iliæ natos se cognoverint, et quod ex*positos in *ripa Tiberis lupa lactaverit, præbens ru*mam, *monte vicino descendens, et quod reperti a Faustulo* sunt educ*ati, Romusque et Remus a Ruma no*minati pot*issimum, præterea quo patre* essent procreati, *intellexerint, Numitori avo primum* restituisse reg*num, deinde de urbe*

17 Ead. ed. *expeditos.*

NOTÆ

compressu Iliæ, expositos infantes Remum et Romulum; quod a Faustulo sunt educati; quod a ruma sint nominati; quod ex Faustulo cognoverunt, quo patre essent procreati; restituisse regnum avo Numitori; per auguria decrevisse uter nomen urbi imponeret: extrema verba ex Epitoma plane sarcire potes. In nona linea Numitoris nomen agnoscimus. Reliqua, nisi qui egregie se insanire postulet, alius resarciet nemo, certo scio. *Jos. Scal.*

Romæ. Diocles] Certum est ista continuari cum superioribus: *appellandæ potissimum Romæ. Diocles Peparethius.* Dac.

g *Diocles Peparethius*] Sic dictus a Peparetho insula maris Ægei. Ejus meminit Plutarch. in Romulo, quem vide, nam totam hanc historiam fuse narrat. *Idem.*

h *Italiam*] Italiam nove dicit, quam alii Rheam Sylviam. Sed Schedæ aperte *Iliam,* vere. *Idem.*

i *Et picum Martium nutrisse*] Auctor de origine urbis Romanæ: 'Addunt quidam, Faustulo inspectante, picum quoque advolasse, et ore pleno cibum pueris ingessisse: inde videlicet lupum picumque Martis tutelæ esse.' *Idem.*

k *Omni denique liberali disciplina Gabiis institutos*] Idem auctor de orig. urb. Rom. 'Cum vero pueri liberalis disciplinæ capaces facti essent, Gabiis Græcarum Latinarumque literarum ediscendarum gratia commoratos, Numitore avo clam omnia subministrante.' *Idem.*

condenda per auguria decre*visse, uter eam conderet nominaretque*, ac Deorum *manifesta approbatione R*omulum urbem cond*idisse, eamque nominasse Romam* potius, quam Rom*ulam, de suo nomine, ut amplio*re vocabuli signi*ficatione prosperiora patriæ* suæ ominaretur.[1]

Romam [18] Romulus de suo nomine appellavit, sed [PAUL. ideo Romam, non Romulam, ut ampliore vocabuli significatu prosperiora patriæ suæ ominaretur.

Romanam portam [m] vulgus appellat, ubi ex episty- [FEST. lio defluit aqua: qui locus ab antiquis appellari solitus est statuæ Ciciæ, quod in eo fuit sepulcrum ejus familiæ: sed porta Romana instituta est a Romulo infimo clivo Victoriæ, qui locus gradibus in quadram formatus est: est appellata autem Romana a Sabinis præcipue, quod ea proximus aditus erat Romam.

Romana porta apud Romam a Sabinis appellata [PAUL. est, quod per eam proximus eis aditus esset.

Romanam portam antea *Romulam voci*tatam ferunt, [FEST. quæ fuerit *ab Roma appellata.*

Romani [n] *videntur ab initio nulla usi esse* artificum *opera,*

18 Vet. lib. *Romanos.*

NOTÆ

[1] *Ominaretur*] Huc retrahenda sunt quæ infra leguntur post *Romuliam*: locum adi. *Idem.*

[m] *Romanam portam*] Locus, ubi fuere statuæ Ciciæ, *Cincia* dicebatur. Vide 'Cincia.' Quam vero Romanam portam in infimo clivo Victoriæ a Romulo positam dicit Festus, eandem esse puto, quam Romanulam vocat Varro lib. IV. 'Præterea intra muros video portas dici, in palatio Mucionis a mugitu, quod ea pecus in bucitatum antiquum oppidum exigebant, alteram Romanulam, quæ est dicta ab Roma, quæ habet gradus in navalia ad Volupiæ sacellum.' *Idem.*

[n] *Romani*] Ad hunc locum pertinere arbitror, quod Dionysius scribit, Romanos cives agriculturam, et rem militarem tantum exercuisse: sedentarias vero artes servos, et advenas, qui intra urbem permulti erant. Hæc lib. II. et IX. *Ant. Aug.*

Romani] Non obscurum est cujus ædificii olim fuerint hæc rudera, idque ædificium magis possum describere, quam a fundamentis redivivum instaurare. Hæc igitur fuit sententia Festi: Romani nullum ab initio exercebant artificium: neque prius exercere cœperunt, quam artes didicerunt ab exteris civitatibus. Sero etiam ludi omnes, qui nunc in Urbe celebrantur, sunt instituti. Quidam

sed ubi primum ludos facere cœperunt, *tunc asciti artifices ab Etruscis* civitatibus *fuerunt. Sero autem ludi* omnes, qui nunc *a Romanis celebrari solent*, sunt institu*ti. Quidam primos ponunt* Romanos, alii aiunt *Megalenses, id est, matris* magnæ, ac po*pulares Cereris:*[o] *alii aiunt* in conferendis *equis Trojam lusitasse pue*ros Romanos, alii, *institutum, ut luderent* equitando, jactu, *saltu, cursu, festis* paribus, paribusque etiam *ut Ludicræ certationes a* ludentibus fierent.

Romulia[p] tribus dicta, quod ex eo agro censeba- [PAUL. tur, quem Romulus ceperat ex Veientibus.

NOTÆ

ponunt primos ludos Romanos, alii aiunt Megalenses Matris Magnæ, ac populares Cereris: alii, in conferendis equis Trojam lusitasse pueros Romanos: alii, solitos exerceri eos equitando, jactu, saltu, festis Parilibus. Parilibusque etiam institutum, ut a ludentibus fierent. Populares ludos manifesto dixit pro plebeis: ut sæpe populus pro plebe dicitur. *Jos. Scal.*

Romani videntur] Optime ait Festus Romanos, cum ludos facere cœperunt, artifices ascivisse ex Etruria. Liv. lib. I. sect. 35. 'Ludicrum fuit equi, pugilesque ex Etruria maxime acciti.' De ludis Romanis loquitur quos primos facit: et verum est, cum Megalenses et Cereales post multos annos in Rep. instituti fuerint. Consualia enim, et Troja, et si qui alii ludi, sive certationes ludicræ, sine artifice peragebantur. De Trojæ ludo vide Virg. lib. V. *Dac.*

[o] *Megalenses, id est, matris magnæ, ac populares Cereris*] Hinc refelli potest quod quibusdam visum est, ludos Megalenses non matri magnæ, sed magnis Diis sacros esse. *Megalesia* vero tantum matri magnæ. Infra aliquid deesse videtur. Lego et distinguo: *Id est matris magnæ, ac populares. Alii Cereris.* Neque enim Cereales ludi populares dici poterant, sed Megalenses, id est, matris magnæ, qui pro populo fiebant, unde sacrificium dictum *damium:* i. *Populare;* et ipsa Dea *Damia*, popularis, et ejus sacerdos *Damiatrix.* Vide 'Damium.' *Idem.*

[p] *Romulia*] Quid Terentius, quid Verrius scripserint, incertum est. Sed Varro l. IV. de Ling. Lat. 'quinta,' inquit, 'tribus, quod sub Roma, Romilia.' Hæc est fortasse Terentii opinio a Festo relata; illa Verrii, quam Paulus secutus est. *Ant. Aug.*

Romulia] Infra: *Romuliam tribum appellatam Terentius quidem Varro ait a Romulo, deinde detortam vocalem u in e credibile.* Ceterum causam se invenisse ait Verrius, cur a Romulo dicta sit: nempe quod ex eo agro censebatur, quem Romulus ceperat ex Veientibus. Jam agnoscis spatium desiderari in extremis reliquiis Festi ad capienda ea, quæ de epitoma supplevimus: vides etiam inconstantiam Varronis, qui nunc a Romulo dictam ait, quam in libris de Latino sermone ab eo appellatam vult, quod sub Roma fuerit. *Jos. Scal.*

Romulia tribus dicta] Hæc sunt Pauli. Prætermissum autem Festi exemplar, quod ita in Schedis appa-

Romam antea Romulam[q] *appe*llatam Terentius qui- [FEST. dem *Varro fuisse ait ab Romulo*, deinde detortam voc*alem, detritasque literas fuisse* credibile: ceterum caus*am ejus appellationis in*venisse ait Verrius *vetitam esse publicàri.*

Romulum quidam a ficu ruminali, alii quod lupæ ruma nutritus est, appellatum esse ineptissime dixerunt, quem credibile est a virium[r] magnitudine, item fratrem ejus appellatos.

NOTÆ

ret: 'Romuliam tribum appellatam esse ait Dionysius ab Romulo, quod in agro ab eo capto de Veientibus populis ea tribus censebatur. Terentius Varro dictam ait quod proxima Romæ esset quæ. . . . . cuidam . . . . ep.' Ita Schedæ. Locus Dionysii quem Festus intelligit vix inveniri possit, at alter Varronis est e lib. IV. de L. L. 'Quinta tribus,' inquit, 'quod sub Roma, Romilia.' Nisi Festus locum alium, ex libris quos de Tribubus Varro scripserat, ob oculos habuerit. Nam quæ in fine desunt, ejusdem fortean Varronis verba sunt. Romilia tribus trans Tiberim in agro Veienti, quem Romulus primum cepit. *Dac.*

[q] *Romam antea Romulam*] Hæc conjungenda sunt cum superioribus ubi de Roma. Ita enim in Schedis post *ominaretur* continuo sequebatur, *Romam antea Romulam.* Quod ex Varrone ait Festus Romam antea dictam Romulam, illud apud Varronem hodie frustra quæras. Quin etiam Varro, in libris qui supersunt, non semel ait a Romulo *Romam* esse dictam, non *Romulam.* Præcipue lib. VIII. 'Qui dicunt quod sit a Romulo Roma, et non Romula, neque ut ab ove ovilia, sic a bove bovilia, esse analogias, errant.' Quod ait Verrius se invenisse causam ejus appellationis vetitam publicari, idem de ipso Romæ nomine tradit Solinus cap. 1. 'Traditur etiam proprium Romæ nomen, et verum magis, sed vetitum publicari, quando quidem quominus enuntiaretur, cærimoniarum arcana sanxerunt, ut hoc pacto notitiam ejus aboleret fides placitæ taciturnitatis. Valerium denique Soranum, quod contra interdictum id eloqui ausus foret, ob meritum profanæ vocis neci datum.' Servius ad illud I. Æneid. 'Romanosque suo de nomine dicet.' 'Perite,' inquit, 'non ait Romam, sed Romanos. Urbis enim illius verum nomen nemo vel in sacris enuntiat. Denique Tribunus plebis quidam Valerius Soranus, ut ait Varro, et multi alii, quia hoc nomen ausus enuntiare, ut quidam dicunt, raptus a Senatu, et in crucem levatus est: ut alii, metu supplicii fugit, et in Sicilia comprehensus a Prætore, præcepto Senatus occisus est. Hoc autem urbis nomen ne Hyginus quoque, cum de situ urbis loqueretur, expressit.' *Idem.*

[r] *Quem credibile est a virium*] 'Ῥώμη Græce proprie est *Valentia* Latine, nam ἐῤῥῶσθαι, est valere. Gloss. 'Ῥώμη, valentia.' Ita vocarunt *robur* corporis, quod et ipsum ex eadem origine venit, nam ῥῶμος et ῥώμη ἀπὸ τοῦ ῥώεσθαι, Æolicum ῥῶμορ, et ῥῶβορ, ut βύρμαξ, μύρμαξ, inde Latinum *robur.* Inde etiam dicti, Ῥῶμος, Ῥωμύλος. Ῥῶμος enim 'vir fortis.' Ut μῶμος irrisio dicitur, et qui irridet, μῖμος imitatio, et qui imitatur, sic ῥῶμος for-

Romulus et Remus a virtute, hoc est, a robore [PAUL. appellati sunt.

Rorarios[s] milites vocabant, qui levi armatura primi prælium committebant; quod, ut ante imbrem fere rorare solet, sic illi, ante gravem armaturam quod prodibant, rorarii dicti.

Rorarium[t] vinum, quod rorariis dabatur.

. . . . ubi incubare posset[u] [FEST. auspicii repetendi causa.

Roscii appellabantur in omnibus perfecti artibus, [PAUL. quod Roscius quidam perfectus unus in arte sua, id est, comœdia, judicatus sit.

NOTÆ

titudo, et vir fortis. Latinis Remus, ut 'Apello,' 'Apollo.' A ῥῶμος, ῥώμυλος, ut a ψεῦδος, ψεύδυλος, unde 'Pseudolus' Plautinus. A φεῖδος, φείδυλος, ab ἦδος, ἥδυλος, et similia: inde Latinis priscis *Romulus:* quare infra Paulus, 'Romulus et Remus a virtute:' nam virtus proprie de viribus corporis, ut apud Phæd. 'Virtuti semper prævalet sapientia.' *Salmas. in Solin.* Inde intelligenda quæ supra dixit Festus in fine τοῦ *Romam:* 'Romulum urbem nominasse Romam potius quam Romulam, *ut ampliore vocabuli significatione prosperiora patriæ suæ ominaretur.*' *Roma* enim et *Remus* multo significantiora sunt quam *Romula* et *Romulus*, quæ sint diminuta ex illis. *Idem.*

[s] *Rorarios*] Glossarius: 'Rogarii, ἀκροβολισταί.' Male legit *Rogarii* pro *Rorarii.* Jos. Scal.

Rorarios milites] Idem Varr. lib. VI. 'Rorarii dicti a rore, qui bellum committebant ante, ideo quod ante rorat, quam pluit.' Plaut. in Frivolaria: 'sequimini hac Sultis legiones omnes Lavernæ. Ubi rorarii Estis? En sunt. Ubi sunt accensi? Ecce.' Gloss. 'rorarii, ἀκροβολισταί.' Ita enim legendum, non *rogarii*, monuerunt Scaliger, Vulcanius, &c. *Rorarii*, iidem 'velites,' et 'Ferentarii.' *Dac.*

[t] *Rorarium*] Verba Festi ad aliud verbum pertinent: et, ut arbitror, scribenda sunt loco incertorum post R. *Ant. Aug.*

[u] ....*ubi incubare posset*] Non sat conjicio quo istæc referenda sint. In Sched. post *Rustum* spatium duarum paginarum relictum est, et in fine, *ubi incubare posset auspicii repetendi causa.* Hic autem Romanorum morem Festus explicabat, qui, si quando egressi male pugnassent, Romam revertebantur ad captanda rursus auspicia, quod dicebant 'repetere auspicia,' 'omina.' Virg. 'Omina ni repetant Argis.' Quod si longius ministerium administraretur, ne dux ab exercitu diutius abesset, si Romam ad repetenda auspicia de longinquo revertisset, constitutum, ut unus locus de captivo agro Romanus fieret in ea provincia in qua bellabatur, ad quem, si renovari opus esset auspicia, dux rediret. Et incubandi verbo Festus usus est, quod interdum cubantes auspicia captarent, interdum in solida sella sedentes. Vide 'silentium.' *Dac.*

Roscii[x] *vulgo appella*ri solent in *omni arte ita perfecti, ut Roscius* comœdus in *arte sua perfectus fuerit, cui* nihil deesset *ad perfectionem, ut libro primo* de oratore *ait Cicero.* [FEST.

Rustica vinalia[y] mense Aug*usto, ut est in fastis, Veneri fiebant,* quod eodem illo *die ædis ei Deæ consecrata* est, jumenta*que et olitores ab opere cessent, quia* omnes horti in *tutela Veneris esse dicuntur.*

Rosea[z] in campo Reatino campus appellatur, quod in eo arva rore humida semper seruntur.[19] [PAUL.

19 Legendum monet Dac. *feruntur.*

NOTÆ

[x] *Roscii*] Referebatur a Festo locus Ciceronis l. I. de Oratore: 'Itaque hoc jamdiu est consecutus, ut in quo quisque artificio excelleret, is in suo genere Roscius diceretur.' Quæ sequuntur fragmenta versuum videntur pertinere ad 'Rustica vinalia.' *Ant. Aug.*

Roscii] Infra: *Roscii appellari solent in arte aliqua perfecti: quod Roscius Comœdus in arte sua perfectus fuerit, adeo ut nihil ei deesset ad perfectionem: ut lib. I. de Oratore ait Cicero.* Deinde aliud caput: *Rustica vinalia mense Augusto Veneri dicata sunt: quod eodem illo die ædis ei consecrata sit: jumenta quoque, olitores, et omnes horti in ejus tutela sunt.* De jumentis autem mentionem fecit, quia jumenta coronata eo die ab opere cessabant: quanquam non eo die, sed altero ab illo, hoc est, Consualibus, cessare solita ait Plutarchus in Quæstionib. *Jos. Scal.*

Roscii vulgo appellari solent] Hunc locum ita suppleverat olim Scaliger. Locus Ciceronis quem Festus intelligit: 'Itaque et ad hanc similitudinem hujus histrionis oratoriam laudem dirigamus: videtisne, quam nihil ab eo, nisi perfecte, nihil nisi cum summa venustate fiat? nihil nisi ita, ut deceat, et uti omnes moveat atque delectet? Itaque hoc jam diu est consecutus, ut in quo quisque artificio excelleret, is in suo genere Roscius diceretur.' *Dac.*

[y] *Rustica vinalia*] Idem Varr. lib. v. 'Rustica vinalia dicuntur ante diem duodecimum Kalendas Septembris, quod tum Veneri dedicata ædis, et horti ejus tutelæ assignantur, ac tam sunt feriati olitores.' Porro duplicia fuere vinalia, altera vel 12. vel 14. Kal. Septemb. altera 9. Kal. Maias celebrata. Veneris alia, alia Jovis sacra. Sed de utrisque ita dissentiunt Veteres, ut nihil certi unquam ex iis statuatur; nam vel ipse Festus qui hic vinalia mensis Augusti Veneri sacra dicit, idem ea infra Jovis sacra facit: tamen multo verisimilius est, vinalia mensis Aprilis Veneri dicata fuisse eique hortos dedicatos; nam et ea ἀφροδίσια vocat Plutarch. Vinalia vero mensis Sextilis, ad Jovem pertinuisse. Quamvis contrarium plane apud scriptores reperias. Vide 'Calpar.' *Idem.*

[z] *Rosea*] Cæsar Vopiscus, cum can-

Rosa in agro reatino[a] *cam*pus appellatur, *quod in eo* [FEST. *arva rore hum*ida semper serunt.[20]

Rotundam[1] ædem Vestæ[b] Numa Pompilius Rex Romanorum consecrasse videtur, quod eandem esse terram, qua vita hominum sustentaretur, crediderit, eamque pilæ forma esse: ut sui simili templo Dea coleretur.

Rotundam faciebant ædem Vestæ ad pilæ similitudinem, quod eandem credebant terram esse. [PAUL.

Rubidus apud Plautum panis vocatur parum coctus: item scorteæ ampullæ rugosæ rubidæ dici solent.

Rubidus[c] *panis appella*tur parum coctus,[2] cum *rubro* [FEST.

20 Idem *ferunt*. In ed. Scal. extat *serent*.—1 Vet. cod. *Rutundam*.—2 Fulv. Ursin. legebat *percoctus*.

NOTÆ

sam apud Censores ageret, campos Roseæ dixit Italiæ sumen esse, in quibus perticas pridie relictas gramen operiret. Sed non nisi ad pabulum probantur. Plin. lib. XVII. cap. 4. *Ant. Aug.*

[a] *Rosea in agro reatino*] Varr. lib. I. de R. R. 'Cæsar Vopiscus ædilitius causam cum ageret apud Censores Campos Roseæ Italiæ dixit esse sumen, in quo relicta pertica postridie non appareret propter herbam.' Virgil. VII. Æneid. 'Qui Nomentum urbem, qui Rosea rura Velini.' Ubi Servius: 'Velinus locus est circa Reate juxta agrum qui Rosulanus vocatur. Varro tamen dicit lacum hunc, a quodam consule in Naran, vel Naren fluvium, nam utrumque dicitur, esse diffusum. Post quod tanta est ea loca secuta fertilitas, ut etiam perticæ longitudinem altitudo superarit herbarum: quin etiam quantum per diem demtum esset, tantum per noctes crescebat. Quod Virgilius ad suam provinciam transtulit, dicens: 'Et quantum longis carpent armenta diebus, Exigua tantum gelidus ros nocte reponet.'' In verbis Festi pro *serunt* legendum *ferunt*, et in epitome *feruntur* pro *seruntur*. Neque enim serebatur Roseus ager, in quo nihil fere præter prata, ut ex eodem Varrone colligi potest, lib. I. cap. 7. Quare et equis abundavit, qui *Roseani* dicti sunt. *Dac.*

[b] *Rotundam ædem Vestæ*] In veteribus nummis Vestæ templum ea forma hodieque cernitur. Hujus rei causam aliam tradit Plutarch. 'Traditur,' inquit, 'Numam custodiæ causa perenni igne Vestæ templum circumdedisse, quod rotundum ab eo extructum est, non ut terræ, quasi ea Vesta esset, sed ut universi figuram exprimeret, in cujus medio ignem collocatum Pythagorei censent, eumque Vestam et unitatem appellant.' Sed hæc meræ nugæ, nam alia etiam templa sæpe ea forma fuisse notum est. *Idem.*

[c] *Rubidus*] Plaut. in Casina: 'Una ædepol opera in furnum calidum condito, Atque ibi torreto me pro pane rubido hera.' *Ant. Aug.*

Rubidus] Infra, *Rubidus panis ap-*

colore, rubifactus. Plautus in Casina:[3] *in furnum condito* atque ibi torreto *pro pane rubido. It*em scorteæ ampullæ vetustate rugosæ, et coloris ejusdem, rubidæ dici solent.

Ructare, non ructari dicendum est. Flaccus: Videres alios[4] ructare, ac respuere pulcherrima superbia. Cicero tamen ructaretur dixit. [PAUL.

*Ru*ctare[d] *non ructari, dicendum ait* V*errius* . . [FEST.
. . . . ut pro . . . .
. . . . os igi*tur* . . .
. . . . scrib . . . .
*Valerius Fla*ccus: V*ideres alios ructa*re, ac *respuere pulcherrima superbia.* M. Cic*ero tamen in lib.* II. *Philippicarum,* ructa*retur dixit.*

Rufuli[e] Tribuni mili*tum appellabantur, quos* Consul facie-

3 Ed. Scal. *Catina.*—4 Vet. lib. *Videtis alias.*

NOTÆ

pellatur parum coctus cum rubro colore. Plautus in Casina: *in furnum condito, atque ibi torreto pro pane rubido.* apud eundem scorteæ ampullæ, &c. Intelligit autem locum ex Sticho: 'Rubiginosam strigilem, ampullam rubidam.' *Jos. Scal.*

Rubidus panis] Versus Plauti e Casina act. II. sc. 5. sed laceri: sunt enim: 'Una Edepol opera in furnum calidum condito, Atque ibi torreto me pro pane rubido hera.' Eosdem laudat Festus in voce 'torrens.' In fine cum ait, *Item scorteæ ampullæ, &c.* ejusdem Plauti versum respicit ex Stich. I. 3. 'Rubiginosam strigilem, ampullam rubidam.' Porro in verbis Festi Fulv. Ursinus pro *parum coctus* legebat *percoctus.* Sed *parum coctum* Festus dixit panem cito coctum: panis enim nimium properatus rubet et torretur. *Dac.*

[d] *Ructare*] Videndum est, an Cicero Philip. II. *ructaretur* scripserit, quo loco *cui ructare turpe esset,* habemus. Posset enim ita legi, *cui si ructaretur turpe esset.* Ant. Aug.

Ructare non ructari] Usitatius *ructare* quam *ructari.* Gloss. utrumque ponunt. 'Ructat, ἐρεύγει.' 'Ructatur ὀρίνεται.' *Ructo* ab ἐρεύγω. Locus Ciceronis II. Philip. Doctissimus Duza filius putabat in hiatu latere Lucilii versum: *Ructantur juvenes et sputis omnia fœdant.* Nulla tamen ejus vestigia. *Dac.*

[e] *Rufuli*] Liv. lib. VII. 'Cum eo anno placuisset Tribunos Militum ad legiones suffragio fieri; nam et antea sicut nunc, quos Rufulos vocant, Imperatores ipsi faciebant; secundum in sex locis tenuit T. Manlius L. F.' Fuit annus CCCXCI. ab U. C. si sequimur fastos Capitolinos. Idem lib. IX. 'Duo imperia eo anno dari cœpta per populum, utraque pertinentia

bat, *non populus: de quorum jure, quod* Rutilius Rufus legem *tulerat, qua eis cavebatur multis modis,* (sic enim elevaverant *eorum* jus, *ac tunc elava*bant, qui populi suffragio *creabantur,*) *rufuli a* cognomine Rutili, ac *post Rutilli appellati sunt.*

Rufuli appellabantur Tribuni militum a Consule [PAUL. facti, non a populo, de quorum jure quod Rutilius Rufus legem tulerat, Rufuli, ac post Rutuli sunt appellati.

Rumen est pars colli,[f] qua esca devoratur: unde rumare dicebatur, quod nunc ruminare.

Rumen est pars colli qua esca devoratur, *unde rumare* [FEST. *dicebant* quod nunc ruminare.

Rumentum,[g] abruptio. [PAUL.

NOTÆ

ad rem militarem; unum ut Tribuni Militum senideni in quatuor legiones a populo crearentur, quæ antea, perquam paucis suffragio populi relictis locis, Dictatorum et Consulum ferme fuerant beneficia: tulere eam rogationem Trib. pleb. L. Atilius, C. Marcius.' Hæc illo anno CDXLII. Vidend. Polyb. lib. VI. *Ant. Aug.*

Rufuli Tribuni] Liv. lib. VII. sect. 5. 'Cum eo anno placuisset tribunos militum ad legiones suffragio fieri, nam et antea sicut nunc, quos Rufulos vocant, Imperatores ipsi faciebant, secundum in sex locis tenuit.' Et Asconius Pedian. in divinat. 'Tribunorum militarium duo sunt genera, primum eorum qui Rufuli dicuntur: hi in exercitu creari solent; alii sunt comitiati, qui Romæ comitiis designantur.' *Dac.*

[f] *Rumen est pars colli*] Isidor. 'Rumen proximum curculioni quo cibus et potus devoratur.' Et Serv. ad illud Eclog. VI. 'Pallentes ruminat herbas.' 'Ruminatio,' inquit, 'dicta est a ruma eminente gutturis parte, per quam demissus cibus a certis revocatur animalibus.' *Ruma* autem et *rumen* a ῥύμη, tractus, via. *Idem.*

[g] *Rumentum*] Eget interprete. *Ant. Aug.*

Rumentum] Rumentum in Auguralibus significare videri ait abruptionem, dum verba Anci exponit: si posterime avis canerit, ut auspicio, augurio rumentum sit. *Posterime*, vel *posterrime*, est postreme. *Canerit*, cecinerit. Etiam Sallustius dixit 'canuere' pro 'cecinere.' Suspectum est nomen Anci: et potius ita putem legendum: *Rumentum in Auguralibus significare videtur abruptionem: Dum verberat Anciliorum ærimen, avis canerit interea, id eo augurio rumentum esto.* Et aperte id ex libris auguralibus carmen est. *Ærimen*, est æs, ut supra cognovimus ex libro III. Morem hunc æra in Saliaribus quatiendi tangebat Nigidius libro XVIII. 'Itaque ex ære in Saliaribus Altanus tintinat.' *Jos. Scal.*

Rumentum] A *rumpo*, sive *rupo, rupi, rupimen, rupimentum, rumentum.* Ut a 'moveo,' 'movi,' 'movimen,' 'movimentum,' 'momentum.' Ista, *dum verba Ancilibus*, ex auguralibus libris desumta. Dum movebantur ancilia,

*Rumentum in Augur*alibus significare vi*detur inter-* [FEST. *ruptio, abrupti*ove, dum verba Anci*libus movendis præit, si interim* avis canerit, *tum æque atque auspicio,* augurio rumentum *estod* . . . .

. . . .

Rumex, genus teli simile spari Gallici. [PAUL.

Rumex [h] *genus teli simile spari gallici, cujus* meminit [FEST. Lucili. *Tum spara, tum rumices portantur* tragula *porro.*

NOTÆ

si avis vocem emiserit, non minus augurio illi rumentum fiebat quam auspicio cuivis alii, si quod factum esset. Hos hiatus olim suppleverat Scaliger: *Dum verberat anciliorum ærimen, avis canerit interea, id eo augurio rumentum esto. Ærimen* est æs, ut supra cognovimus ex lib. III. *Canerit* pro *cecinerit*, ut etiam Sallustius dixit 'canuere' pro 'cecinere.' Morem hunc æra in Saliaribus quatiendi tangebat Nigidius lib. XVIII. 'Itaque ex ære in Saliaribus Altanus tintinat.' Hæc vir doctissimus, quæ sane nisi alia schedæ exhiberent, pro veris facile recepta fuissent. *Dac.*

[h] *Rumex*] Versus Lucilii refertur verbo 'Spara.' *Tum spara, tum rumices portantur tragula porro:* licet illic *murices* scriptum sit. *Ant. Aug.*

Rumex] Suspicantur viri docti Festum male legisse apud Lucilium *rumices* pro *murices:* nam *murices* proprie sunt conchæ, conchylia, quæ quia in acutum desinunt, inde quævis aliæ res dictæ *murices:* ut cacumina saxorum. Virgil. 'Acuto in murice remi Concussi sonuere.' Ubi Servius 'muricem' exponit, 'Saxi cacumen eminens per tranquillitatem.' Isidor. lib. XVI. cap. 3. 'Murices petræ in littore similes muricibus vivis, acutissimæ et navibus perniciosæ.' Sic *triboli* dicti *murices*, quia multos simul aculeos ostendunt. Vide Casaub. apud Athen. lib. VIII. 9. Verum huic conjecturæ obstat quod prima in *murex* producitur, quæ corripitur in *rumex*. Sane Gellius lib. x. cap. 25. *Rumigestrum* dicit esse telum. 'Inter telorum,' inquit, 'jaculorum, gladiorum vocabula lancea, spari, rumigestri, falces:' unde Scaliger apud Varronem: Forsan apud Gellium pro *rumigestri* reponendum *runcastri*, vel *rumicestri. Rumices* Lucilio, *Tum spara tum rumices, &c.* Atque ideo videtur Gellius illa duo junxisse, tanquam apud eundem Lucilium lecta. Antequam hinc abeo monendus est lector, ante caput *Rumex*, in schedis extare quasdam reliquias, quæ in omnibus Festi editt. prætermissæ. In iis apparet de *Ruma*, id est, mamma Festum egisse, item de ficu Ruminali et lupa, quæ Remo et Romulo præbuit rumam: sunt enim ad hunc modum: 'Ruma, id est, mamma. . .
. . . . capi-
tolio . . . . . nium
. . . . de
. . . . quæ
. . . . requisi
. . . . . . appellatam
. . . . est quæ
Rumex teli genus,' &c. Quibus, etsi eas instaurare non possum, diutius carere te nolui, ut quoad fieri possit, et quantum in me est, Festi quæ supersunt, ea tibi omnia in promtu sint, et habeas etiam quicum vires tuas experiaris. *Dac.*

Ruminalis[i] dicta est ficus, quod sub ea arbore [PAUL. lupa mammam dedit Remo et Romulo: mamma autem rumis[5] dicitur: unde et rustici appellant hædos subrummos, qui adhuc sub mammis habentur.

Ruminalem ficum[k] *appell*atam ait Varro *prope curiam* [FEST. *sub veteri*bus, quod sub ea ar*bore Lupa rumam dederit* Remo et Romulo, *id est, mammam: mam*ma autem rumis

5 Vet. lib. *rumus*.

NOTÆ

[i] *Ruminalis*] Infra: Ficum Ruminalem appellatam ait Varro a veteribus, quod sub ea arbore lupa mammam Remo et Romulo dederit. Mamma autem Rumis dicitur. Unde agnos veteres subrumos vocabant, qui sub mammis essent: alii autem sunt, qui putent, quod sub ea pecus ruminari solitum esset. *Jos. Scal.*

[k] *Ruminalem ficum*] Duas Ruminales ficus fuisse certum est, alteram in Germalo, sub qua Remus et Romulus a lupa nutriti, alteram in comitio, quæ proprie Navia dicebatur. Utramque in octava urbis regione ponit Victor: 'Ficus Ruminalis et Lupercal virginis. Columna cum statua M. Ludii.' Hæc est vera Ruminalis. Pergit Victor: 'Ficus Ruminalis in comitio, ubi et Lupercal Ædes Vejovis inter arcem et Capitolium prope asylum.' Hæc est ficus Navia. At de Navia ficu jam supra egit Festus. Hic igitur de vera ficu Ruminali ejus verba intelligenda sunt, quod et olim animadvertit Magnus Salmasius in exercitationibus Plinianis, ubi multa docte et accurate de utraque ficu annotavit, sed quis nondum mihi uti contigerat cum horum librorum decimus quartus typis mandabatur: hæc enim fere sine libris scribimus, quos patria longe 'dulci distinet in domo.' Quare est certe quod gaudeam me in Navia ficu contra mentem Scaligeri illustranda et putanda juxta virum doctissimum fere per omnia sic sensisse. Ejus verba in fine addentur, ut ea cum illis quas in *Navia* dicta sunt, lector conferre possit. Redeamus ad Festum. Ait ficum Ruminalem prope curiam fuisse, at curia in comitio. Non potest igitur hæc esse vera ficus Ruminalis quæ in Germalo: hoc non potuit scrupulum creare doctissimo Salmasio, qui supplementum Festi nunquam vidit, adeoque ex sola tantum epitome judicavit hic de vera ficu Ruminali a Festo actum fuisse. In epitome vero nihil est quod non utrique ficui æque conveniat. De Navia enim ficu idem dicebant quod de Ruminali. Tacit. Annal. XIII. 'Eodem anno Ruminalem arborem in comitio, quæ super octingentos et triginta ante annos, Remi Romulique infantiam texerat,' &c. De Navia enim loquitur. Sed Festus 'Curiam' simpliciter dixit quam alii 'Curiam Hostiliam,' quæ diversa est ab altera Curia, quam βουλευτήριον Græci vocant. 'Curia Hostilia sub veteribus,' ita notatur in descriptione urbis, ubi hæc et illa. Sic enim in 8. regione: 'Curia.

Curia Hostilia sub veteribus.' *Dac.*

dicitur: unde rustici hædos lactentes subrumos *vocant, quia adhuc sub mammis habent:* alii autem sunt *qui putant, quod sub ea pecus* ruminari solitum *esset.*

Rumitant,[1] rumigerantur.[6] Nævius: Simul alius [PAUL. aliunde rumitant inter se.[7]

Rumitant, significat rumigerant, ut N*ævius simul alius* [FEST. *aliud aliunde rumitant inter se.*

Runa genus teli [m] significat. Ennius: runata rece- [PAUL. dit, id est, pilata.

. . . . . . nas [n] . . [FEST.
. . . . ae . . . .
. . . . Nævius . . .
. . . . vit . . . .
. . . . ad . . . .
. . . . escu . .

Rupitias [o] in duodecim significat, damnum dederis.[8]

Rupitia damnum dederit significat. [PAUL.

Ruri [p] esse, non rure dicendum, testis est Terentius [FEST.

6 Vet. lib. *rumigerant.*—7 Vet. lib. *fere.*—8 Vet. cod. *dederit.* Vide Notas infra.

NOTÆ

[1] *Rumitant*] A *Rumo* frequentativum *rumito,* ut a 'fero,' 'ferito.' Versus Nævii, qui Saturnius est, *Simitu alius aliunde rumitant inter se.* Vide 'adrumavit.' *Idem.*

[m] *Runa genus teli*] Vide post 'Rodusculana.' *Idem.*

[n] . . . . *nas*] Duo capita hic cohæserunt: prius etiam mutilum: lego: *Runa genus teli: Ennius, Runata recedit, id est, præliata.* Quæ sequebantur adhæsere post 'Rodusculana.' At quæ sequuntur, eadem videntur esse quæ supra in 'Rumitant;' in iis enim manifeste apparet locus Nævii. Lector tamen monendus est, in editione Romana rudera ista continuo sequi post caput 'Rufuli.' *Idem.*

[o] *Rupitias*] Inepte sane. Lege, *Rupsit, damnum dederit:* nam et in veteri scriptura annotatum est in margine fuisse, *dederit,* non *dederis.* Quid sit rupit, vide Ulpian. Tit. ad l. Aquiliam. *Jos. Scal.*

Rupitias] Legendum, *rupit, id in duodecim, &c.* Ait *rupit* in leg. 12. tab. significare, 'damnum dederit.' Vide 'talionis.' Sed nihil fortasse mutandum. In lege 12. scriptum . . . . . *rupitias* . . . *sarcito.* Forte: *Si rupitias fecerit, Dominus sarcito.* Vide 'sarcito.' *Dac.*

[p] *Ruri*] Terentius addit *fere:* 'Ruri fere se continebat,' &c. *Ant. Aug.*

Ruri esse] Locus Terent. est e Phorm. act. II. sc. 3. 'ruri fere Se continebat, ibi agrum de nostro patre

in Phormione, cum ait: Ruri se continebat, ibi agrum de nostro patre.

Ruscum[q] est, ut ait Verrius, amplius paulo herba, et exilius[9] virgultis, fruticibusque,[10] non dissimile junco, cujus coloris rebus uti mulieres solitæ.[11] Commemorat Cato Originum libro septimo: Mulieres opertæ auro, purpuraque, ars,[12] inhæret diadema, coronas aureas russea facie, galbeas[13] lineas, pelles, redimicula.

Ruspari[r] est quærere crebro, ut hoc versu indicatur: et ego ibo,[s] ut latebras ruspans rimer amaptimas.[14]

Ruspari est crebro quærere. [PAUL.

Rustica[t] vinalia quartodecimo Kalendas Septembris celebrabantur, quo die primum vinum in urbem deferebant.

9 Vet. cod. *exirius.*—10 Id. *fructibusque.*—11 Vir doct. in marg. ed. Scal. conjicit *solitas.*—12 Id. ibid. *auri.*—13 Vet. cod. *facile galbeos.*—14 Legendum monet Scal. *maritimas.*

NOTÆ

Colendum habebat.' *Dac.*

[q] *Ruscum*] Alibi monemus verba Catonis ita legenda: *Mulieres opertus auro, purpuraque: arsinea, rete, diadema, coronas aureas, russeas fascias, galbeos, lineas, pelles, redimicula.* De russea fascia et linea veste Apuleius lib. II. Metamorph. 'Ipsa linea tunica mundule amicta, et russea fasciola prænitente altiuscule sub ipsas papillas succinctula.' *Jos. Scal.* Ita Scalig. qui tamen in conjectaneis suis de quibus hic loquitur non *russeas fascias* legit, sed *russea facie.* Mulieres russea facie, quæ sibi colorem illum conciliabant rusco, θάψῳ, unde tapsinæ dictæ. *Dac.*

Ruscum] Gloss. 'Ruscum, χαμαιδαίφνη, κυνόσβατον, εἶδος βοτάνης.' 'Myrtum Sylvestrem' vocat Dioscorid. Ex eo plerisque Italiæ locis et scopæ fiunt et vites ligantur. Virgil. II. Georg. 'Nec non aspera rusci Vimina per sylvam, et ripis fluvialis arundo Cæditur.' *Idem.*

[r] *Ruspari*] In ultimis verbis mendum esse notatum est, R litera adjecta in veteri libro. Vidend. Nonius Marcellus. *Ant. Aug.*

Ruspari] Glossarium: 'Ruspinat, χειροτριβεῖ.' pro eodem etiam *Rostrare.* Idem: 'Rastrat, ἐπιζητεῖ.' Puto versum ita legendum: *Et ego ibo, ut latebras ruspans rimer maritimas.* In eodem Glossario: 'Rutilat, ἐρευνᾷ, σκυβαλίζει.' Lege, ut hic, *Ruspat.* Jos. Scal.

Ruspari est quærere crebro] Immo potius diligenter et studiose quærere. Et proprie de animalibus, quæ vel rostro vel unguibus terram ruunt: unde et pro eodem *Rostrare* dicitur. Vide 'corruspari.' *Dac.*

[s] *Et ego ibo*] Hunc versum sic legendum putat Scalig. *Et ego ibo, ut latebras ruspans rimer maritimas.* In Schedis: 'Et ego ibo ut latebras ruspans rimarem optimas.' *Idem.*

[t] *Rustica*] Aliquid amplius Paulus notat, quam apud Festum reperiatur.

Rustica vinalia appellantur,[u] mense Augusto quartodecimo Kalendas Septembris Jovis dies festus, quia Latini [x] bellum gerentes adversus Mezentium, omnis vini libationem ei Deo dedicaverunt: eodem autem die Veneri templa sunt consecrata, alterum ad circum maximum, alterum in luco libitinensi,[15] quia in ipsius[16] Deæ [y] tutela sunt horti. [FEST.

Rustum ex rubus.[z] . . . . . .

. . . .

Ruta cæsa [a] dicuntur, quæ venditor possessionis, sui usus gratia, concidit, ruendoque contraxit.[17]

15 Vet. cod. *luci libiti adensi.*—16 Id. *in pius.*—17 Vet. lib. *extraxit.*

NOTÆ

Vidend. Varro lib. v. de Ling. Lat. et Festus, 'Roscii.' *Ant. Aug.*

[u] *Rustica vinalia appellantur*] Vide supra post 'Roscii.' *Dac.*

[x] *Quia Latini*] Hanc historiam ex Pisone sic refert auctor de origine gentis Romanæ, qui Victoris titulo circumfertur. 'Igitur,' inquit, 'summam imperii Latinorum adeptus Ascanius, cum continuis præliis Mezentium persequi instituisset, filius ejus Lausus collem Laviniæ arcis occupavit; cumque id oppidum circumfusis omnibus copiis regis teneretur, Latini legatos ad Mezentium miserunt sciscitatum qua conditione in deditionem eos accipere vellet; cumque ille inter alia onerosa illud quoque adjiceret, ut omne vinum agri Latini aliquot annis sibi inferretur, consilio atque auctoritate Ascanii placuit ob libertatem mori potius quam illo modo servitutem subire. Itaque vino ex omni vindemia Jovi publice voto consecratoque, Latini urbe eruperunt, fusoque præsidio, interfectoque Lauso Mezentium fugam facere coëgerunt.' Vid. Plutarch. Quæst. Rom. quæst. XLV. *Idem.*

[y] *Quia in ipsius Deæ*] Hæc aliena sunt, et male huc irrepserunt e fine capitis quod post 'Roscii.' *Idem.*

[z] *Rustum ex rubus*] Quid sit *Rustum* nescio. Forsan a *rubus* est *rubusetum, rubustum, rustum.* Ita ut *Rustum* dicatur locus rubis consitus. A rusto etiam dictæ 'falces rustariæ' quibus resecantur rusti. *Idem.*

[a] *Ruta cæsa*] Nimis concisa sunt verba Festi, et mendum esse videtur in verbo *Contraxit.* Cum vendebatur possessio, sive fundus, venditor excipiebat ruta cæsa; hoc est, quicquid cæsum erat, aut erutum. Cicero lib. II. de Oratore: 'te, cum ædes venderes ne in rutis quidem, et cæsis, solium tibi paternum recepisse:' et in fine Topicor. 'Fecique quod sæpe liberales venditores solent, ut cum ædes fundumve vendiderint, rutis cæsis receptis, concedant tamen aliquid emtori, quod ornandi causa apte et loco positum esse videatur.' *Ant. Aug.*

Rutabulum [b] est, quo rustici in proruendo igne panis coquendi gratia (utuntur).[18] Novius in Pico: Quid ego facerem? otiosus rodebam [19] rutabulum. Nævius,[20] [c] obscœnam viri partem describens: Vel quæ sperat se nupturam [1] iri adulescentulo, ea licet senile tractet retritum rutabulum.

Rutabulum a proruendo igne vocatum, quo panes [PAUL. coquuntur: invenitur tamen positum et pro virili membro.

Rutilæ canes,[d] id est, non procul a rubro colore [FEST. immolantur, ut ait Ateius Capito canario sacrificio pro frugibus deprecandæ sævitiæ causa sideris caniculæ.

Rutilium [2] [e] rufum significat, cujus coloris studiosæ etiam antiquæ mulieres fuerunt: unde traxerunt cognomina Rutilas,[3] ut indicat frequenter Afranius.

Rutilium [4] rufum significat, cujus coloris studiosæ [PAUL. etiam antiquæ mulieres fuerunt: unde et rutilæ [5] dictæ sunt.

18 'Verbum *utuntur* non est in veteri libro: sed nos ut necessarium recipimus.' *Ant. Aug.*—19 Ed. Scal. *quid ego facerem otiosi rodebam.*—20 Vet. cod. *Nuvius.*—1 Vet. cod. *viri.* Vir doct. in marg. ed. Scal. conjicit *viro.* Vide Notas inf.—2 Vir doct. ibid. *Rutilius* vel *Rutilus.*—3 Id. ibid. *Rutiliæ* vel *Rutilæ.* Ed. Scal. *Rutilias.*—4 Id. ibid. *Rutilum* vel *Rutilus.*—5 Vet. lib. *rutiliæ.*

NOTÆ

[b] *Rutabulum*] Verbum *utuntur* non est in veteri libro. Sed nos ut necessarium recipimus. *Ant. Aug.*

Rutabulum] Glossæ: 'Rotabulum, ἐνσκάλης.' *Jos. Scal.*

Rutabulum] Glossar. 'rotabulum, ἐνσκάλης.' Martinius rescribit ἐγσκαλίς. Est enim sarculum quo ignis σκαλεύεται, foditur, excitatur. Gallice *fourgon.* Dac.

[c] *Nævius*] In verbis Nævii legendum *nuptum iri.* Nisi legas cum aliis, *Nupturam viro adulescentulo, &c.* puellam describit Nævius quæ, seni viro conjuncta, tædium suum oblectat, sperans se nuptum iri adolescentulo. *Idem.*

[d] *Rutilæ canes*] Hunc morem tangit Ovid. IV. Fast. 'Est Canis, Icarium dicunt, quo sidere moto, Tota sitit tellus, præripiturque seges. Pro Cane sidereo canis hic imponitur aris.' Vide 'Catularia porta.' *Idem.*

[e] *Rutilium rufum*] *Rufus* et *Rutilus* idem erat, vel certe parum intererat. Varr. lib. VI. de L. L. 'Aurei enim rutili. Et inde etiam mulieres valde rufæ, rutilæ.' Et Cato: 'Mulieres nostræ,' inquit, 'cinere capillum ungitabant, ut rutilus esset crinis.' Unde Serenus: 'Ad rutilam speciem nigros flavescere crines Unguento cineris prædixit Tullius auctor.' *Idem.*

Rutrum dictum,[f] quod eo arena eruitur.

Rutrum tenentis[g] juvenis est effigies in Capitolio [FEST. ephebi more Græcorum harenam ruentis exercitationis gratia : quod signum Pompeius Bithynicus ex Bithynia suppellectilis regiæ Romam deportavit.

NOTÆ

[f] *Rutrum dictum*] Sic Varr. lib. IV. de L. L. 'rutrum, ut ruitum, a ruendo.' Et male viri docti *rutrum* cum *rastro* confundunt. Illud a *ruendo*, istud a *radendo*. Idem.

[g] *Rutrum tenentis*] Græci pueri ἐφηβεύοντες hoc exercitio utebantur. *Jos. Scal.*

Rutrum tenentis] Græci pueri ἐφηβεύοντες hoc exercitio utebantur. Theocrit. de athleta ᾧχετ' ἔχων σκαπάνην, 'abiit rutrum tenens.' Ubi Schol. σκαπάναν, ἤγουν δίκελλαν, ἢ λισγάριον, ἢ σκαφίον, ὃ οἱ Ἀττικοὶ ἄμην λέγουσιν. οἱ γὰρ γυμνασταὶ τούτοις ἐχρῶντο ὑπὲρ γυμνασίας, τῇ σκαπάνῃ σκάπτοντες καὶ τὰ ἄνω μέρη ἀναῤῥωννύντες. i. 'Scapane ligo, sive lisgarium, sive rutrum, quod Attici amen dicunt. His enim utebantur Athletæ pro exercitio rutro fodientes ad firmandum robur,' &c. *Dac.*

SEX. POMPEII FESTI

DE

VERBORUM SIGNIFICATIONE

LIBER XVII.

Sabatina[a] a lacu Sabbate dicta. [Paul.

Sabatina[1] . . . . [Fest.

. . . *te* . . . .

Sabini[b] dicti, ut ait Var*ro Terentius,* quod ea gens PP. colat de*os; ἀπὸ τοῦ σέβεσθαι.*

Sabini a cultura Deorum dicti, id est, *ἀπὸ τοῦ σέβεσθαι.* [Paul.

Sabini quod[c] *volunt somniant, vetus* proverbium *esse, et* [Fest.

1 Supple, inquit Dac. *Sabatina tribus a lacu Sabate dicta est.* Nihil amplius deest.

NOTÆ

a *Sabatina*] Sabatina tribus, quæ cum Stellatina, Tromentina, et Arniensi, reliquis fuit addita anno CCCLXVI. Liv. lib. VI. a lacu Sabate dicta, qui fuit in Tuscia. Hunc lacum hodie *Anguillarium* vocari docet Onuphrius. *Dac.*

b *Sabini*] Interpretationem desiderat. *Ant. Aug.*

Sabini] *Sabini dicti, ut ait Varro Terentius, quod ea gens PP. colat Deos. ἀπὸ τοῦ σέβεσθαι.* Illud PP. significat *præcipue:* quare et glossema appositum erat. Plinius: 'Sabini, ut quidam existimavere, a religione et Deorum cultu Sebini appellati.' *Jos. Scal.*

Sabini dicti, ut ait Var..] *Sabini* in longum per CIↃ. stadia porrecti a Tiberi et Nomento oppido usque ad Vestinos. Antiquissima gens, ab his Picentini, Samnitæ, ab his Lucani, ab his Brutii. *Dac.*

c *Sabini quod*] *Sabini quod volunt*

inde manasse ait Sinnius Capito, *quod quotiescumque sacri*ficium propter *viam fieret, hominem* Sabinum ad *illud adhibere solebant*: nam his pr*omittebat se pro eis somniatu*rum, idem*que postquam evigilasset sacra* facientibus *narrabat omne quicquid* in quiete vi*disset, quod quidem esset ex sacri*ficii religione. *Unde venisse videtur* in proverbium *Sabinos solitos, quod* vellent somn*iare: sed quia propter avidi*tatem bibendi q*uædam anus mulieres* id somnium cap*tabant, vulgatum est* illud quoque, anus *quod volt som*niat: fere enim quo*d vigilantes* animo volvimus, *id dormientibus* parere solet.

Syco*morum*[2] [d] *genus est arboris, quam dicta*m Pomponius *ait ex fico, et m*oro, quod ficus ea *sit et morus: unde* nomen per M*orum e Stycon de*ductum est.

Solem[e] *dici ait, quod solus sit. Eundem* modo So*lem, modo*

2 Ed. Scal. *Saccomorum.*

NOTÆ

somniant: vetus id proverbium esse, et inde manasse ait Sinnius Capito, quod quotiescunque sacrificium propter viam fieret, hominem Sabinum ad id adhibere solebant. Nam his promittebat se pro illis somniaturum. Idem igitur postquam e somno evigilasset, ipsis sacra facientibus, narrabat omne, quicquid in quiete vidisset, quod quidem esset ex sacrificii religione. Unde venit in proverbium, Sabinos quod vellent somniare. Sed quia propter aviditatem bibendi quædam anus id somnium captabant, vulgatum est illud quoque: Anus quod volt somniat: fere enim quod vigilantes animo volvimus, id dormientibus apparere solet. Nemo negaverit, opera nostra proverbium, quod hactenus latuerit, e tenebris erutum esse: neque est, quod morose quis verba rimetur, cum sententia ipsa nullo negotio ex reliquiis Festi divinari potuerit. *Jos. Scal.*

Sabini quod volunt] Hoc sic olim optime instauraverat Scaliger de sacrificio propter viam: vide in 'propterviam.' *Dac.*

[d] *Sycomorum* [*Saccor ....*] *Saccorum* fortasse: quid enim aliud dici possit mihi in mentem non venit. *Ant. Aug.*

Saccor ....] *Sycomorus est genus arboris, quam dictam Pomponius ait ex fico, et moro: quod ficus ea sit, et morus. Unde nomen per Y scribitur.* Cetera de Sole, aut fortasse de Soracte monte Apollini dicato concipienda sunt. Sed viderint docti. *Jos. Scal.*

Sycomorum] Ficus Ægyptia, quam alii ficum, alii morum Ægyptiam, et nomine composito sycomorum, et morosycon appellarunt. *Dac.*

[e] *Solem*] Cic. II. de Nat. Deor. 'Quare et idem Apollo, ut Chrysippus putavit, ab a privat. et πολὺς, multus, quod sine multis, id est, so-

Apollinem vocari: tu es Apollo, *ut est in carmine sæculari.*

Sacella [f] di*cuntur loc*a Diis sacrata sine tecto.

Sacella dicuntur loca Diis sacrata sine tecto. [PAUL.

Sacer mons trans Anienem fluvium ultra tertium miliarium appellatur, quia Jovi fuerat consecratus.

Sacer mons [g] appellatur trans Anienem paulo [FEST. ultra tertium miliarium; quod eum plebes, cum secessisset a patribus, creatis Tribunis plebis, qui sibi essent auxilio, discedentes Jovi consecraverunt. At homo sacer is est, quem populus judicavit ob maleficium, neque fas est eum immolari, sed, qui occidit, parricidii non damnatur, nam lege tribunicia prima cavetur: SI QUIS EUM, QUI EO PLEBEISCITO SACER SIT, OCCIDERIT, PARRICIDA NE SIT. ex quo quivis homo malus, atque impro-

NOTÆ

lus sit.' De sole etiam idem Varro lib. IV. Sed ita, ut aliud etiam proponat. 'Sol,' inquit, 'vel quod ita Sabini, vel quod solum ita lucet, ut ex eo Dies sit.' Ubi sol Sabinam esse vocem innuit, et eam Sabini forsan a Græco σέβας, fulgor; sed cum gentes solem pro Deo coluerint, verisimilius ab Hebræo *El.* id est, fortis, atque etiam *Deus*, ηλ. et ωλ. Unde ἥλιος et Lat. *sol.* Idem autem dictus *Apollo* a Græco ἀπωλεῖν, quod is pestilentiæ auctor sit. Unde et in Carminibus sæcularibus invocabatur. Horat. 'Condito mitis placidusque telo Supplices audi pueros, Apollo.' Vide Servium Ecl. V. Macrob. lib. I. Sat. cap. 17. Et Lil. Gyral. De Diis gentium.' *Idem.*

[f] *Sacella*] C. Trebatius lib. II. de religionibus apud Gell. lib. VI. cap. 12. Sacellum est locus parvus Deo sacratus cum ara. *Ant. Aug.*

Sacella dicuntur] Sacella dicuntur consepta loca quæ tantummodo muro clausa sunt. Sine tecto: quia scilicet sæpius erant fulgurita: vide infra in 'Scribonii puteal.' *Dac.*

[g] *Sacer mons*] Jovi consecraverunt. Dionysius: ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἐψηφίσαντο, βωμὸν κατεσκεύασαν ἐπὶ τῆς ἀκρωρείας, ἐν ᾗ κατεστρατοπέδευσαν, ὃν ἐπὶ τοῦ κατασχόντος αὐτοὺς δείματος τότε ὠνόμασαν, ὡς ἡ πάτριος αὐτῶν σημαίνει γλῶσσα, διὸς δειματείου. ᾧ θυσίας ἐπιτελέσαντες, καὶ τὸν ὑποδεξάμενον αὐτοὺς τόπον ἱερὸν ἀνέντες, κατῄεσαν εἰς τὴν πόλιν ἅμα τοῖς πρέσβεσι. Legis caput fuit. QVEI. ALITER. FAXIT. CVM. PEQVNIA. FAMILIAQVE. SACER. ESTO SEI. QVIS. EM. OCCISIT. PARICEIDA NEC. ESTO. Dionysius: ἐὰν δέ τις τῶν ἀπηγορευμένων τι ποιήσῃ, ἐξάγιστος ἔστω, καὶ τὰ χρήματα αὐτοῦ Δήμητρος ἱερά. καὶ ὁ κτείνας τινὰ τῶν ταῦτα εἰργασμένων, φόνου καθαρὸς ἔστω. Idem erat et, SE. FRVDE. SVA. LICETO. ut, 'si quis im occidere velit, se frude sua liceto:' et, 'sine capitali noxa esto:' et, 'jure cæsus esto.' *Jos. Scal.*

Sacer mons appellatar] 'In sacrum montem secessisse trans Anienem amnem, tria ab urbe milliaria passuum.' Liv. lib. II. sect. 32. *Dac.*

bus sacer appellari solet. Gallus Ælius ait sacrum esse quocumque modo, atque instituto civitatis consecratum sit, sive ædis, sive ara, sive signum, sive locus,[3] sive pecunia, sive quid aliud, quod Diis dedicatum, atque consecratum sit. Quod autem privati [h] suæ religionis causa aliquid earum rerum Deo dedicent, id Pontifices Romanos non existimare sacrum: at si qua sacra privata suscepta sunt, quæ ex instituto Pontificum stato die, aut certo loco facienda sint, ea sacra appellari tanquam sacrificium. Ille locus, ubi ea sacra privata facienda sunt, vix videtur sacer esse.

Sacram [i] viam quidam appellatam esse existimant, quod in ea fœdus ictum sit inter Romulum ac Tatium: quidam, quod eo itinere utantur sacerdotes, idulium [4] sacrorum [k]

3 Vet. cod. *locum*.—4 Vir doct. in marg. ed. Scal. *edulium*.

NOTÆ

[h] *Quod autem privati*] Sacræ res sunt quæ publice Deo consecratæ sunt, non privatæ. Si quis ergo privatim sibi sacrum constituerit, sacrum non est, sed profanum. L. VI. § 2. D. de divis. rerum. Justinian. in Instit. lib. II. cap. 1. § 8. 'Si quis vero auctoritate sua quasi sacrum sibi constituerit, sacrum non est, sed profanum.' *Idem.*

[i] *Sacram*] Sunt quædam mendosa. Illud præsertim *nec appellari debere:* videtur desiderare *sacram viam.* Vide 'October;' quo loci 'Sacravienses' appellantur, qui in Sacra via habitant, et 'Suburanenses,' qui in Subura. Verrii autem opinio mihi supervacanea videtur, si eos tantum reprehendit, qui conjuncte hæc enuntiarent: quis enim ita locutus est? si vero existimat debere dici *sacram,* et *novam,* non *sacram viam,* et *novam viam:* tunc solus sine rivali se amet, per me licet. Vidend. Varro lib. IV. de Ling. Lat. de sacello Streniæ. *Ant. Aug.*

Sacram viam] Idulia sacra dicta ab ovi Iduli, quæ quot idibus Jovi immolabatur. Ovidius: 'Idibus alba Jovi grandior agna cadit.' Vide Conjectanea. *Jos. Scal.*

Sacram viam] Signa fœderis initi in ea extabant tempore Servii Honorati, Regibus diverso itinere venientibus; Romulo a Palatio, Tatio a Rostris. Vide Servium ad illud VIII. Æneid. 'Cæsa jungebant fœdera porca.' *Dac.*

[k] *Idulium sacrorum*] Idulia sacra dicta ab ovi Iduli quæ quot idibus Jovi immolabatur. Ovid. 'Idibus alma Jovi grandior agna cadit.' Sacra hæc Idulia via sacra in arcem ferebantur. Varr. lib. IV. de L. L. 'Ceroliensis a carinarum junctu dictus carinæ: postea cerionia, quod hinc oritur caput sacræ viæ ab Streniæ sacello, quæ pertinet in arcem. Qua

conficiendorum causa. Itaque ne eatenus quidem, ut vulgus opinatur, sacra appellanda est a regia ad domum regis sacrificuli, sed etiam a regis domo ad sacellum Streniæ,[5] [l] et rursus a regia usque in arcem: nec appellari[6] debere[m] ait Verrius, sed disjuncte, ut ceteras vias, Flaminiam, Appiam, Latinam, ut ne Novamviam quidem, sed Novam viam.

Sacra via in urbe appellatur, quod in ea fœdus [PAUL. ictum sit inter Romulum et Tatium.

Sacramento[n] dicitur, quod *jurisjurandi sacratione* [FEST. interposita, actum *est,*[7] *unde quis sacramen*to dicitur interrogari, quia *jus*j*urandum interponitur. Cato* in Q. Thermum de X. *hominib. tum vero ibi ad*erat,[8] ne mala *facinora bona fide aut* scelera nefaria fie*rent, qui dicerent sacramen*to, traderentur, lege æst*imarentur.*

5 Ead. ed. *Sireniæ.*—6 Vir doct. ibid. *nec ita appellari.* Vide infra.—7 Ed. Scal. *ac tum est.*—8 Ead. ed. *aderant.*

NOTÆ

sacra quotquot mensibus feruntur in arcem. Et per quam augures ex arce profecti solent inaugurare.' *Idem.*

[l] *Ad sacellum Streniæ*] Strenia Dea dicta quod strenis Kal. Jan. dandis accipiendisque præesset. Illud sacellum in Reg. 4. Sed perperam apud Onuphrium *sacellum strenuæ.* Idem.

[m] *Nec appellari debere*] Quædam hic deesse videntur. Et alia etiam transposita. Legendum puto: *Nec Sacram viam appellari debere ait Verrius, sed disjuncte, ut cæteras vias, Flaminiam, Appiam, Latinam, ut ne novam viam quidem, sed viam novam.* Non dici debet, inquit Verr. *Sacravia,* unica voce, sed disjuncte. Neque solum disjuncte, ut nova via, sed via nova, via sacra. Ita ut præponatur substantivum. Sic optime Horat. 'Ibam forte via sacra.' Qui tamen in Epod. 'Sacram metiente te viam.' Ubi *sacram* præmisit, sed hoc nihil contra mentem Verrii, qui intelligit viam debere præponi, cum utraque vox simul effertur. *Idem.*

[n] *Sacramento*] *Sacramento dicitur quod sacratur fide interposita: ac tum sacramento dicitur interrogari quidam. Cato in Q. Thermum de X. hominibus. Aderant, ne mala fide viderentur scelera nefaria fieri, qui dicerent sacramento: traderentur lege: æstimarentur.* Jos. Scal.

Sacramento] Sic Sacramento dicere milites dicebantur cum ad jusjurandum adigebantur se Remp. non deserturos. Liv. lib. v. 'Tribuni plebis, si eis videretur, ad populum ferrent, ut qui minores decem et septem annis sacramento dixissent, iis perinde stipendia procederent, ac si viginti annorum, aut majores milites facti essent.' Inde in Glossis: 'Sacramentum, ὅρκος στρατιωτικός.' 'Juramentum militare.' Sacramentum ta-

Sacramentum dicitur, quod jusjurandi sacratione [PAUL. interposita geritur.

Sacramentum æs significat, quod pœnæ nomine penditur.

Sacramentum[o] æs significat, quod pœnæ nomine [FEST. penditur, sive eo qui interrogatur, sive contenditur: id in aliis rebus quinquaginta assium est, in aliis rebus quingentorum inter eos, qui judicio inter se contenderent: qua de re lege L. Papirii Tribuni plebis[9] sanctum est his verbis: Quicumque Prætor[p] post hoc factus erit,[10] qui inter cives jus dicet, tres viros (capitales)

9 Vir doct. in marg. ejusdem ed. *Militum.*—10 Vide Notas.

NOTÆ

men a jurejurando diversum facit Liv. lib. XXII. cap. 38. Locum adi. *Dac.*

[o] *Sacramentum*] Hic locus nunc primum recte editus est: in aliis vero libris in diversas partes distractus fuit propter ordinem immutatum quarundam paginarum exemplaris. *Ant. Aug.*

Sacramentum æs] Certa et legitima pecuniæ summa quæ ab actore et reo deponebatur in sacro, ut qui victus et damnatus esset, is pecunia sua mulctaretur, quæ in ærarium cederet, et qui vicisset, suam recuperaret. Varr. lib. IV. de L. L. 'Ea pecunia,' inquit, 'quæ in judicium venit in litibus, sacramentum a sacro. Qui petebat, et qui inficiabatur de aliis rebus, uterque quingentos ad pontificem deponebant: de aliis rebus item certo alio legitimo numero assium. Qui judicio vicerat suum sacramentum a sacro auferebat, victi ad ærarium redibat.' Hinc Cicer. I. de Oratore: 'Agerent enim tecum lege primum Pythagoræi omnes atque Democritici, ceterique in suo genere Physici, vindicarentque ornati in dicendo et graves, quibuscum tibi justo sacramento contendere non liceret.' *Dac.*

Sacramentum] Plebiscitum Papirianum ita legito: QVEICVMQ. PRAETOR POSTHAC. FACTVS. ERIT. QVEI. INTER CEIVEIS. IOVS. DICET. TRESVIROS. CAPITALEIS. POPOLVM. ROGATO. IIQ. TRESVIREI. CAPITALEIS. QVEICVMQ. POSTHAC. FACTEI. ERVNT. SACRAMENTA. EXIGVNTO. IVDICANTOQ. EODEMQ. IOVRE. SVNTO. VTEI. EX. LEGIB. PLEIBEIQ. SCITEIS. EXIGERE. IVDICARE ESSEQ. OPORTET. *Jos. Scal.*

[p] *Quicumque Prætor*] Plebiscitum Papirianum sic legit Scalig. QUEICUMQUE, &c. Sed neque mihi plane ita satisfit. Quippe legendum: *Quicumque Prætor posthoc factus esit, quei inter civeis jous dicet, tres viros Capitales, populum rogato, iique tres viri Capitales, queicumque rogati, facti a populo esunt sacramenta exigunto, &c.* Videndum tamen, inquit, Doctiss. Hotomanus, an pro *capitales, monetales* legendum sit, cum satis constet a Capitalium trevirorum procuratione alienum hoc negotium fuisse. *Dac.*

populum rogato, iique tres viri . . quicumque . . . . facti [11] erunt, sacramenta ex [12] . . . . judicantoque, eodemque jure sunto, uti ex legibus, plebeique scitis exigere, judicare, esseque [13] oportet. Sacramenti autem nomine id æs dici cœptum est, quod et propter ærarii inopiam, et sacrorum publicorum multitudinem consumebatur id in rebus divinis.

Sacrani [q] appellati sunt Reate orti, qui ex septimontio Ligures, Siculosque exegerunt: nam vere sacro nati erant.

Sacratæ leges [r] sunt, quibus sanctum est, qui quid adversus eas fecerit, sacer alicui Deorum sicut familia, pecuniaque. Sunt qui esse dicant sacratas, quas plebes jurata in monte sacro sciverit.

Sacratæ leges dicebantur, quibus sancitum erat ut [PAUL. si quis adversus eas fecisset, sacer alicui Deorum esset cum familia,[14] pecuniaque.

Sacrem [s] *porcum dici ait* Verrius ubi jam *a partu* [FEST.

11 Vet. cod. *cti.*—12 Vir doct. in marg. ed. Scal. conj. *exigunto.*—13 Vet. lib. *judiciareque esse.*—14 Legendum monet Dac. *alicui Deorum sit cum familia.* Vir doct. in marg. ed. Scal. conj. *sit ut familia.*

NOTÆ

[q] *Sacrani*] Aliter paulo Servius ad illud Virg. VII. Æneid. 'Et Sacranæ acies et picti scuta Labici.' 'Dicunt quendam Corybantem venisse ad Italiam et tenuisse loca quæ nunc urbi vicina sunt: et ex eo populos ducentes originem sacranos appellatos. Nam sacrati sunt matri Deum Corybantes. Alii sacranas acies Ardeorum volunt, qui aliquando cum pestilentia laborarent, nec sacrum voverunt: unde sacrani dicti.' *Idem.*

[r] *Sacratæ leges*] Ex Veterum lectione satis constat sacratas leges eas esse non solum quibus sancitum erat, ut qui adversus eas fecerit, alicui Deorum sacer esset, sed eas etiam quas plebs jurata in monte sacro sciverit. Quamvis utrum una tantum lex, an plures in eo monte latæ fuerint, incertum sit. *Idem.*

[s] *Sacrem*] Plaut. in Menæch. *Adulescens quibus hic pretiis porci veneunt Sacres, sinceri? nummum unum en a me accipe; Jube te piari de mea pecunia.* Et in Rudente: *Sunt domi agni, et porci sacres.* Referuntur hæc a Festo, et alia quædam. *Ant. Aug.*

Sacrem porcum] Varro de R. R. lib. II. cap. 1. 'Fere ad quatuor menses a mamma non disjunguntur agni: hœdi tres, porci duo, e quis quoniam

habetur purus, a qua re appell*atum esse sacrem dicit :* ita id adi*cit quod parum opus est, omisit* voca*buli etymon. Plautus : ado*lescens qu*ib. hic preciis porci* venunt sac*res sinceri ?* nummum *unum en a me accipe Jube te* piari [15] de mea *pecunia. Et in Rudent*e : sunt domi *agni et porci sacres. C*ato adver*sus Q. Minutium Ther*mum post . . . . sa*crem* in sin*u mactavit. Ponitur aliq*uando pro *hostia : Ennius : fuso sangui*ne sacrem . . . .

Sacrificulus [t] *Rex appellatur* qui ea sacra, quæ *facere, reges* sueverant, facit, *primus memora*tur post Reges ex*actos Sicinnius bell*utus.[u]

Sacrificulus Rex appellatus est, qui ea sacra, quæ [PAUL. Reges facere assueverant fecisset.

Sacrima [x] appellabant mustum, quod Libero sacri- [FEST.

15 Ead. ed. *plari.*

NOTÆ

puri sunt ad sacrificium, ut immolentur, olim appellati sacres. Quos appellat Plautus cum ait : quanti sunt porci sacres?' Idem cap. 4. ' Cum porci depulsi sunt a mamma, a quibusdam delici appellantur, neque jam lactentes dicuntur qui a partu decimo die habentur puri ; ab eo appellantur ab antiquis sacres, quod tum ad sacrificium idonei dicuntur primum, itaque apud Plautum in Menæchmis, cum insanum quem putat, ut videtur in oppido Epidamno, interrogat, quanti hic porci sunt sacres?' Porcos illos sacres Græci vocant χοίρια μυστηρικὰ, Aristoph. Et inde etiam patet cur *sacris* de hostia dicatur. *Dac.*

[t] *Sacrificulus*] *Post Reges exactos,* ut Dionys. et Livius scribunt, qui pro Rege sacra faceret, Rex sacrificulus factus est Manius Papisius. Vidend. Plutarch. in Problem. *Ant. Aug.*

Sacrificulus] Sacrificulus dicitur Rex sacrorum, qui ea sacra, quæ facere Reges sueverant, facit. Primus Rex creatur post Reges exactos Papisius Manius. *Jos. Scal.*

Sacrificulus] Rex absolute dicebatur. *Dac.*

[u] *Primus memoratur post Reges exactos Sicinnius bellutus*] Livius et Dionysius Manium Papirium primum sacrificulum produnt. Sed alios historicos secutus est Verrius. *Idem.*

[x] *Sacrima*] Glossarium : ' Sacrima, ἀπαρχὴ γλεύκους.' et ' Præmetium, ἡ πρὸ θερισμοῦ Δημήτρας θυσία.' *Jos. Scal.*

Sacrima] Infra : *Sacrificium, quod pro uvis primis fieret, a Veteribus Sacrima est appellatum, ut Verrius et Cloatius dicunt. Est autem Sacrima mustum in amphoram inditum sacrifici causa pro tinis, et vino : quæ quasi sacra dicta, quod sacra Libero fit, ut præmetium, quod pro spicis, quas primum mes-*

ficabant pro vineis,[16] [y] et vasis, et ipso vino conservandis: sicut præmessum[17] de spicis, quas primum messuissent, sacrificabant Cereri.

Sacrificium quod[z] *pro uvis* primis fieret *appellabatur ab antiquis* sacrima: est *autem, ut Ælius Stilo et Clo*atius dicunt *mustum indi*tum in amphoram *liberalibus sacri*fici causa pro *uvis et vino,* quæ quasi sacra *sunt, cum Lib*ero fit, ut præ*metium cum Cereri.*

Sacrosanctum[a] dicitur, quod jurejurando interposito est

16 Scal. et Dac. legendum monent *pro tinis.*—17 Vet. lib. *præmetium.*

NOTÆ

suissent, sacrificabant Cereri. Ultimis capiendis deerat spatium in reliquiis Festi, ut vides, in iis, quæ de præmetio addita sunt. In Epitoma perperam *vineis,* pro *tinis* scriptum erat: quod et cæco apparet. Eo enim musto tota vindemia sacra fiebat, ut calpari totum vinum diffusum: de quo vide verba Trebatii Jurisconsulti apud Arnobium. *Idem.*

Sacrima] Quod de musto libabant posteaquam polluxerant eas confectiones quæ vocabant suffimenta, ex faba, milioque molito, mulso sparso: quæ Diis eo tempore dabantur, quo uvæ calcatæ prelo premebantur. Vide in voce 'calpar,' a *sacer, sacrimum,* quod mustum illud sacrum esset. Gloss. 'Sacrima, ἀπαρχὴ γλεύκους.' 'præmetium, ἡ πρὸ θερισμοῦ Δημήτρας θυσία.' *Dac.*

[y] *Pro vineis*] Lege cum Scaligero, *pro tinis.* Tinæ Veteribus vasa erant ad vinum reponendum. Varr. de vit. P. R. lib. I. 'Antiquissimi in conviviis utres vini primo, postea tinas ponebant.' Sed ex schedis legendum *uvis.* Vide infra. *Idem.*

[z] *Sacrificium quod*] Ait Festus ex Ælio et Cloatio sacrimam esse mustum, quod in amphoram inditum Liberalibus Libero dabatur, quo et uvæ vindemia reliquæ et vinum reliquum sacra esse desinerent, ut Calpari, totum vinum diffusum, et præmetio, seges reliqua. Vide 'Calpar.' Adi et Arnobium lib. VII. ubi Trebatii jurisconsulti verba refert. *Idem.*

[a] *Sacrosanctum*] Sacrosanctum quid fiebat, tum religione, tum lege. Religione, quia certis ad hoc cærimoniis opus erat, ut jurejurando, &c. Lege autem, quia hac sanciebatur, ut sacer esset, qui sacrum violasset, sive nocuisset cui hac lege non liceret. Liv. lib. III. sect. 55. 'Ipsis quoque tribunis, ut sacrosancti viderentur (cujus rei prope jam memoria aboleverat) relatis quibusdam ex magno intervallo Cærimoniis renovarunt: et cum religione inviolatos eos, tum lege etiam fecerunt, sanciendo, ut qui Tribunis plebis, ædilibus, judicibus, decem viris nocuisset, ejus caput Jovis sacrum esset: familia ad ædem Cereris, liberi, liberæque venum iret. Hac lege Juris interpretes negant quenquam sacrosanctum esse, sed caput ejus, qui eorum cuiquam nocuerit, sacrum esse, id sanciri.' Porro juramentum, quod intercedebat, tale fuisse patet ex Dionys.

institutum, si quis id violasset, ut morte pœnas penderet: cujus generis sunt Tribuni plebis, Ædilesque ejusdem ordinis: quod affirmat M. Cato in ea, quam scripsit Ædilis plebis sacrosanctos esse.

Sacrosanctum dicebatur, quod jurejurando interposito erat institutum, ut qui violasset, morte pœnas penderet. [PAUL.

Sæculares [b] ludi apud Romanos post centum annos fiebant, quia sæculum in centum annos extendi existimabant.

Sæculares [c] *ludi* Tarquinii Superbi regis *in agro* [FEST.

NOTÆ

Halicar. lib. VI. Jurabant per sacra omnia se posterosque suos hanc perpetuo legem observaturos: addita execratione, ut qui legi parerent, ita Deos superos atque inferos propitios haberent: qui non parerent, infestos. *Idem.*

[b] *Sæculares ludi*] *Post centum annos fiebant.* Hic Festum sequitur Paulus; sed a Verrio diversus abit: Verrius enim, ut patet ex vet. Horat. Interprete, ludos sæculares post decem et centum annos fieri fuisse solitos docet. Quod et verum esse probant quindecim virum commentarii, et carmen Sibyllinum quod apud Zosimum legitur: Ἀλλ' ὁπόταν μήκιστος ἵκῃ χρόνος ἀνθρώποισι Ζωοῖς, εἰς ἐτέων ἑκατὸν δέκα κύκλον ὁδεύων. Id est: 'Sed quando longissimum venerit tempus hominibus Vivis, per annorum decem et centum orbem recurrens.' Idem etiam spatium iis assignat Hor. in suo carmine sæcul. 'Certus undenos decies per annos Orbis, ut cantus referat, ludosque Ter die claro totiesque grata Nocte frequentes.' *Idem.*

[c] *Seculares*] Verba Festi ita interpretor, ut prius dicat, quo pacto exactis regibus ager Tarquinii Superbi Regis Marti consecratus sit, campusque Martius dictus, quem agrum populo R. diripiendum concesserant Consules ex S. C. Post hæc dicitur de ara reperta Diti, ac Proserpinæ consecrata, in eodem extremo Martio campo, qui locus Terentum appellatur, demissa pedes viginti infra terram. Illic P. R. sacra fecit, auctore P. Valerio Poplicola Consule, ut Valer. Max. lib. II. cap. 1. tradidit. Quod sequitur de Popillio Lænate, et anno nonagesimo, pertinet, ni fallor, ad eos ludos sæculares, qui primi M. Valerio Maximo, Sp. Verginio Tricosto coss. facti sunt anno urbis 297. si fastos Capitolinos sequamur: si Varronem, 298. Lænate Duumviro sacrorum faciendorum causa. De his ludis primis ex 15. virorum sententia Censorinus locuples testis est. Illa vero quæ sequuntur (*stis furulis*) *hostiis furvis* interpretor: his enim Diti, et Proserpinæ faciebant tribus noctibus: idque centesimo quoque vel centesimo decimo anno, qua de causa sæculares ludi dicebantur, quod sæculum id temporis spatium appellarent. Vidend. Censori. post Valer. Max. et Horat. in carmine: et Zosimus apud Politian. et quæ Onuphr. noster de ludis sæcularibus accuratissime scrip-

sunt primum facti, quem Marti consecravit *P. Valerius poplicola* Cos. quod populus Romanus in *loco illo antea repertam* aram quoque Diti ac *Proserpinæ consecraverat*[18] *in* extremo Mart*io Campo, quod Terentium ap*pellatur, de missa*m infra terram pedes fere* viginti, in qua *pro malis avertendis populus* R. facere sac*ra solitus erat. Ludos postea Sæculares* et nonagesi*mo quoque anno facere ibi cœpit* Popilio Lænate *Duum-Viro sacrorum, in quib. ho*stiis furuis[19] est *operatus tribus diebus totidemque* noctibus ac de*inde institutum esse cen*tum post annos u*t fierent. Unde videntur S*æculares appell. *quod centum annorum spatium* sæculi habetur.

Sagaces[d] appellantur multi, ac solertis acuminis. Afra-

18 Ed. Scal. *conservaverat*.—19 Ead. ed. '*ho*stis furulis.'

NOTÆ

sit. Vide 'Terentum.' *Ant. Aug.*

Sæculares ludi Tarquinii Superbi regis] Quæ hic de campo Martio, de loco in eo, qui Terentum appellabatur, de ara quæ a populo Rom. in bello contra Albanos Diti ac Proserpinæ dicata, sub terram ad altitudinem pedum viginti defossa est, de hostiis furvis, de tribus diebus ac noctibus, fuse persequitur Zosimus, cujus ope ruderum istorum lapides fere omnes redivivos excitaram. Varro lib. I. de scenicis Origin. 'Cum multa portenta fierent et murus ac turris quæ sunt intra portam Collinam et Esquilinam de cœlo essent tacta, et ideo libros Sibyllinos 15. viri adiissent, renuntiarunt ut Diti patri ac Proserpinæ Ludi Tarentini in Campo Martio fierent, et hostiæ furvæ immolarentur.' Verba illa, *Ludos postea sæculares facere ibi cœpit et nonagesimo, &c.* mutila esse docet vel illud *et*, et ipsa historiæ fides. Lege, *Cœpit ducentesimo et nonagesimo quoque anno.* Etsi scribere debuerat *ducentesimo et nonagesimo septimo.* Tunc enim Popilius Lænas Duumvir fuit sacrorum faciendorum. In fine cum ait Festus institutum fuisse centum post annos ut fierent, a Verrio etiam recedit, qui, ut supra in epitome docuimus, post decem et centum factos dicit. *Dac.*

[d] *Sagaces*] *Nec minus hæc animum cognoscere posse sagacem:* sic Lucretius, ut arbitror, scripsit. *Ant. Aug.*

Sagaces appellantur] Cicero lib. I. de Divinat. cap. 31. 'Sagire enim sentire acute est, ex quo sagæ anus, quia multa scire volunt, et sagaces dicti canes,' &c. Vide 'præsagire.' Versus ille, *invictus canis*, sic forte legendus: *Invictus canis atque sagax et viribus fretus:* vel, *Invictusque, sagax, validis et viribus fretus.* Necessario enim vel *canis* abundat, vel τὸ *validis.* Prius malo. Infra, *Saga quoque dicitur mulier perita sacrorum et vir sapiens, &c.* inauditum est virum sapientem *sagam* dici. Quare supplendum, *Et sagus vir sapiens, &c.* Dac.

nius in Brundisina: Quis tam sagaci corde, atque ingenio unico? Lucretius lib. II. Nec minus hæc animum cognoscere *posse sagacem: sagacem* etiam canem *dixit* . . . .

. . . .

invictus ca*nis*[20] *sagax validis vi*ribus fretus: *saga quoque dicitur* mulier per*ita sacrorum et vir* sapiens pro*ducta prima syllaba*, forsitan prop*ter ambiguitatem* evitandam.

Sagaces appellantur solertis acuminis: unde etiam [PAUL. canes indagatores sagaces sunt appellati. Saga quoque dicitur mulier perita sacrorum, et vir sapiens, producta prima syllaba propter ambiguitatem evitandam.

Sagmina[e] dicebant herbas verbenas: quia ex loco sancto arcebantur legatis proficiscentibus ad fœdus faciendum, bellumque indicendum: vel a faciendo, id est, confirmando. Nævius: Scabos,[1] atque verbenas sagmina sumserunt.

Sagmina vocantur verbenæ, id est, herbæ puræ, [FEST. quia ex loco sancto arcebantur a Consule, Prætoreve, legatis proficiscentibus ad fœdus faciendum, bellumque indicendum, vel ab sanciendo, id est, confirmando. Nævius: Jus sacratum Jovis jurandum sagmine.

Salaciam[f] dicebant Deam aquæ, quam putabant [PAUL.

20 Vide Notas.—1 Legendum monet Scal. *Scapos.*

NOTÆ

[e] *Sagmina*] Mirum alium versum Nævii a Festo, alium a mutilatore citari. Legendum vero: *Scopas, atque verbenas.* Nam *scopæ* in sacris dicuntur apud Plinium, et alios, *verbenæ.* Glossarium: 'Sacmina, θαλλὸς, σπονδεία ἀρχῆς.' Lege: *Sagmina*, θαλλὸς, σπονδεία. 'Sagminarius, σπονδειάρχης.' Sed præstat legere *Scapos. Scapi* sunt θαλλοί. Apuleius lib. XI. 'Thallos, verbenas, corollas ferentes.' Quin *scapum* cæpæ Columella *thallum* vocat. *Jos. Scal.*

Sagmina] Liv. XXX. cap. 43. Feciales cum in Africam ad fœdus feriendum ire juberentur, ipsis postulantibus 'senatus consultum in hæc verba factum est, ut privos lapides, silices, privasque verbenas secum ferrent: uti prætor Rom. his imperaret, ut fœdus ferirent, illi prætorem sagmina poscerent. Herbæ id genus ex arce sumtum dari fecialibus solet.' *Sagmina* a *sanciendo*, quasi *sancimina.* Dac.

[f] *Salacium*] Glossarium: 'Salacia,

salum ciere, hoc est, mare movere: (unde Ovidius: Nymphæque salaces:)[2] quo vocabulo poëtæ pro aqua usi sunt. Pacuvius: Hinc sævitiam Salaciæ Fugimus.

Salacia dicta est quod salum ciet, an*tiquos autem ait* [Fest. *eo* vocabulo poë*tas pro aqua ipsa usos esse.* Pacuvius *in*

. . . .

. . *Hinc sævi*tiam Salaciæ *fugimus letique munere* vescimur *Cereris, post: Condor thala*mo *nemo* ut me *tunc inde queat abducere mortali*um septam *circum mœro.*

Salaria[g] via Romæ est appellata, quia per eam [Paul. Sabini sal a mari deferebant.

*Salar*iam viam *incipere ait a port*a, quæ nunc Col- [Fest. *lina a colle Quirina*li dicitur. *Salaria autem propterea* appellabatur *quod impetratum fuerit:* ut ea liceret *a mari in Sabinos sa*lem portari.

Salentinos[h] a salo dictos. Cretas, et Illyrios, qui cum Lo-

2 'Suspicor verba circumscripta semicirculis adjecta esse: neque in veteri libro est illis locus, neque ejus poëtæ libros referre solet Festus.' *Ant. Aug.* Idem censent Scal. et Dac.

NOTÆ

'Ἀμφιτρίτη, Νηρηΐς.' Ridiculum vero testimonium Ovidii: cum salax non sit Salacia. Salacia recte exprimit Homeri 'Ἁλοσύδνην: illa παρὰ τὸ τὴν ἅλα σεύειν, hæc similiter a salo ciendo. *Jos. Scal.*

Salaciam dicebant Deam aquæ] Gloss. 'Salacia Ἀμφιτρίτη, Νηρηΐς.' Salacia a salo ciendo, et recte exprimit Homeri 'Ἁλοσύδνην, quæ similiter παρὰ τὸ τὴν ἅλα σεύειν, a commovendo mari. Homero autem Halosydne modo Amphitrites, vel Nereidum unius, modo Thetidis epitheton est. *Dac.*

g *Salaria*] Eandem Collinam esse appellatam Festus, ut opinor, tradidit. *Ant. Aug.*

Salaria] Infra: *Salariam viam incipere ait a porta, quæ nunc Collina a colli Quirinali dicitur. Salaria autem propterea appellabatur, quod impetratum fuerit, ut ea liceret in Sabinos salem portari.* Jos. Scal.

Salaria via] Quæ a porta Collina mittit in Sabinos, unde 'Salariam Collinæ portæ' vocat Tacit. Ejus meminit Liv. lib. vii. cap. 9. 'Galli ad tertium lapidem Salaria via trans pontem Anienis castra habuere.' De ea sic Strab. lib. v. Ἔστρωται δὲ δι' αὐτῶν ἥ τε Σαλαρία ὁδὸς, οὐ πολλὴ οὖσα, εἰς ἣν καὶ ἡ Νωμεντάνη συμπίπτει, κατὰ Ἤρετον τῆς Σαβινῆς κώμην, ὑπὲρ τοῦ Τιβέρεως κειμένην, ἀπὸ τῆς αὐτῆς πύλης ἀρχομένης τῆς Κολλινῆς. 'Strata est per eos (Sabinos) via salaria, non longa, in quam Nomentana incidit apud Eretum Sabinorum vicum supra Tiberim, ab eadem porta incipiens Collina.' *Dac.*

h *Salentinos*] Ait Festus Cretas et Illyrios, quod per mare errarent, Sa-

crensibus navigantes societatem fecerint ejus regionis Italiæ, quam *dicunt ab eis.*

Salentini a salo sunt appellati. [PAUL.

Salias virgines [i] Cincius ait esse conducticias, quæ [FEST. ad Salios adhibeantur cum apicibus paludatæ, quas Ælius Stilo scripsit sacrificium facere in regia cum Pontifice paludatas cum apicibus in modum saliorum.

Salicem [k] idem [3] virgulti genus, non arboris dicit, et ridicule interpretatur dictam, quod ea celeritate crescat, ut salire videatur.

Salinum in mensa [l] pro aquali solitum esse poni ait [4] cum

3 Vir doct. in marg. ed. Scal. *Verrius.*—4 Id. ibid. *ait Verrius.*

NOTÆ

lentinos dictos, et postea societate facta cum Locrensibus, Italiæ appulsos, inde regionem aliquam suo nomine dixisse, nempe Salentinos campos, &c. Verum est Ducem Cretensium Idomeneum per seditionem pulsum ad regem Illyriorum venisse, a quo acceptis copiis, cum Locrensibus plerisque profugis conjunctus, et amicitia per similem causam sociatus, Locros appulit, ubi Locri illi Italiæ a prioribus Locris Ozolis sive Opuntiis Idomenei Comitibus dicti. Marcianus Heracleota: *Εἰσὶν δ' ἄποικοι τῶν Ὀπυντίων Λοκρῶν, Ἔνιοι δὲ Λοκρῶν φασὶ τῶν ἐν Ὀζολαῖς.* 'Sunt enim coloni Opuntiorum Locrorum, Quidam dicunt Locrorum Ozolarum.' A Locris in Iapygiam devenit, ubi Salentini, unde Strabo lib. VI. *τοὺς δὲ Σαλεντίνους Κρητῶν ἀποίκους φασίν.* 'Salentinos Cretensium colonos esse dicunt.' Utrumque sic Virgil. lib. III. Æneid. 'Hic et Naritii posuerunt mœnia Locri, Et Salentinos obsedit milite campos Lyctius Idomeneus.' Sed de Salentinorum nomine amplius quærendum. *Idem.*

[i] *Salias virgines*] Nullæ erant Saliæ virgines, sed si quando opus esset virgines Saliorum sacris admoveri, tum illæ dicebantur Saliæ, dum Saliis præsto erant: de 'apicibus' suo loco dictum. *Idem.*

[k] *Salicem*] *Idem*, de Verrio, ut jam sæpe. Salix autem a saliendo, quod et Servio probatur, Eclog. I. 'Salicti,' inquit, 'virgulti genus, dictum eo quod salit ac surgit cito.' Illud improbat tamen Festus, neque injuria, quippe qui sentiat salicem a Græco dici, nempe ab *ἑλική*, at Elice ab *ἑλίσσεσθαι, πλέκεσθαι*, quod sit flexibilis, tortilis. Nihil certius. *Idem.*

[l] *Salinum in mensa*] Quia Salinorum impositione sacræ fiebant mensæ. Arnob. lib. I. 'Sacras facitis mensas salinorum appositu et simulacris Deorum.' Vide in 'mensa.' Et inde est cur figuli Salinum in mensa ponere veriti sint, ne scilicet iterum, uti semel factum est, cum prætereuntis cujusdam petulantia salinum e mensa figuli in fornacem conjectum fuit, polluta religione, simili pœna incuriam luerent. *Idem.*

patella, quia nihil aliud sit sal, quam aqua. Salinum cum sale in mensa ponere figulis religioni habetur, quod quondam in Esquilina regione figulo, cum fornax plena vasorum coqueretur, atque ille proxime eam convivatus, super modum potus somno esset oppressus, cum convivis suis, præteriens quidam petulans ostio patente ex mensa salinum conjecit in fornacem, atque ita incendio excitato, figulus cum suis concrematus est.

Salios[m] a saliendo, et saltando dictos esse, quamvis dubitari non debeat, tamen Polemon ait Arcada quendam fuisse nomine Salium, quem Æneas a Mantinea in Italiam deduxerit: qui juvenes Italicos ἐνόπλιον saltationem docuerit. At Critolaus Saonem,[5] ex Samothrace cum Ænea Deos Penates qui Lavinium transtulerit, Saliare genus saltandi instituisse, a quo appellatos Salios, quibus per omnis dies, ubicumque manent,[n] quia amplæ ponun-

5 Conjicit Dac. *Salonem.*

NOTÆ

m *Salios*] Glossæ: 'Salius, ἱερεὺς ὁ τὰ διοπετῆ ὅπλα θεραπεύων. ὑμνῳδός. πρύτανις.' Salii cognomento etiam erant Collini et Agonenses: item, quod vulgare non est, Pallorii et Pavorii. Servius in schedis: 'Duo sunt genera Saliorum, ut in Saliaribus Carminibus invenitur; Collini, et Quirinales a Numa instituti: ab Hostilio vero Pavorii et Pallorii.' Hæc ille. Quos Quirinales hic vocat, sunt qui aliter Agonenses. Nam et mons Quirinalis dicebatur Agonalis. *Jos. Scal.*

Salios] Salii sunt ὀρχησταί. A *salio*, *Salius*, ut a 'condo,' 'condus:' a 'mergo,' 'mergus.' Inde 'Saliares insulæ' Plinio ὀρχηστρίδες, χορητίδες. *Salmas.* Saliorum origo incerta. A Salio Arcade alii, alii a Numa institutos ferunt. De Ænea habet Polemon vetus rerum Italicarum scriptor: et ab eo Servius: 'Alii,' inquit, 'dicunt Salium quendam Arcadem fuisse, qui Trojanis junctus hunc ludum in sacris instituerit.' De Numa scriptores bene multi. Fuere etiam qui a Dardano institutos dicerent: item qui a Morrio quodam Veientanorum rege. Ut ut sit, instituti fuere ad imitationem Curetum, qui primi ἐνόπλιον ὄρχησιν saltarunt in monte Ida: de quo Callimach. hym. in Jovem. *Dac.*

n *Quibus per omnis dies ubicumque manent*] Hæc præclaram continent antiquitatis cognitionem. Quæ, ut intelligantur, sciendum est olim ex instituto Numæ ancilia singulis annis mense Martio e sacrario Martis moveri solita, perque dies plurimos circumferri: ideoque per urbem disposita sacraria, quo se Salii de nocte reciperent, donec urbe confecta in sacrarium Martis redirent, ibique an-

tur cœnæ, si quæ aliæ magnæ sunt, Saliares appellantur.[o]

Salmacis[p] nomine nympha Cœli et Terræ filia fertur causa fontis Halicarnasi[6] aquæ appellandæ fuisse Salmacidis, quam qui bibisset, vitio impudicitiæ mollesceret, ob eam rem, quod ejus aditus angustatus parietibus occasio-

6 Ed. Scal. *Hilicarnia.*

NOTÆ

cilia conderent: quæ sacraria proprie *mansiones* dicebantur, nempe stationes nocturnæ. *Manere* enim, ut optime olim magnus Salmasius apud Julium Capitolinum, est pernoctare, cubare. Ait igitur Festus, Saliis per omnes festos dies ubicumque pernoctarent amplas fuisse cœnas appositas, et inde magnificas alias quaslibet cœnas Saliares etiam dictas. Post duos annos, quam hæc notaveram, in manus meas primum venerunt libri quatuor observationum Gisberti Cuperi, quos dum ego cum magno fructu, nec minori voluptate perlego, incidi in eumdem hunc Festi locum, quem optime habuit, dum inscriptionem istam ex Grutero pag. 183. egregie illustrat:

MANSIONES. SALIORUM. PALATINORUM. A. VETERIBUS.
OB. ARMORUM. ANNALIUM. CUSTODIAM. CONSTITUTAS.
LONGA. ÆTATE. NEGLECTAS. PECUNIA SUA. REPARAVERUNT.
PONTIFICES VESTÆ. V. V. C. C. PRO MAGISTERIO.
PORTI. ACILLII. LUCULLI. VITRASI PRÆTESTATI. V. V. C. C.

Ibidemque monet Torrentium et Neapolim Horatii interpretes hunc Festi locum aliter laudasse, nempe, *quibus per omnes sacrorum dies*, sed sine Mss. auctoritate, quare ipse literula addita, legebat, *per ominis dies.* Ominosi enim dies quibus movebantur ancilia, unde in Kalendario I. Kal. Mart. 'Anciliorum festum, nec nubere bonum, quousque condantur.' Sane sæpius in veteribus libris τὸ *ominis* in *omnis* degeneravit. *Idem.*

[o] *Saliares appellantur*] Horat. Od. 37. lib. I. 'Nunc Saliaribus Ornare pulvinar Deorum Tempus erat dapibus, sodales.' Hoc est, delicatis et opiparis, ut erant cœnæ Saliares, quarum nidore ictus olim Tib. Claudius, cum in Augusti foro cognosceret, deserto tribunali, ascendit ad sacerdotes unaque discubuit. *Idem.*

[p] *Salmacis*] Gabriele Faërno auctore scribendum est, *Salmaci das spolia sine sudore, et sanguine:* ut sit senarius. Mihi, *da spolia*, non displicet. Vidend. Strabo lib. XIV. *Ant. Aug.*

Salmacis] Videtur Festus vel Verrius in Ennio disjunctim legere, *Salmaci da spolia sine sudore, et sanguine.* Atqui potius videbatur conjunctim. Vetus Glossarium: 'Salmacidus, ἁλμυρός.' 'Salmacidum, ἁλμυρόν.' 'Salmacia, 'Αμφιτρίτη.' 'Salmacia aqua, ἁλμυρὸν ὕδωρ.' Ergo spolia quæ incruenta sunt, καὶ ἀναιμωτὶ, καὶ ἀκονιτὶ parta, elegantissime *Salmacida*, ut diluta, non cruenta vocat, ut anno superiore notavimus in lectionibus Ausonianis. Et si quis Ciceronis verba in libris de Officiis consideret, ubi hæc Enniana citantur, non aliter legendum esse, quam *Salmacida*, animadvertet. *Jos. Scal.*

Salmacis] 'Cui non audita est ob-

nem largitur juvenibus petulantibus antecedentium[7] puerorum, puellarumque violandarum, quia non patet refugium. Ennius: Salmaci da spolia[q] sine sanguine et sudore.[8]

Saltum[r] Gallus Ælius libro secundo significationum, quæ

7 Vir doct. in marg. ejusdem ed. conjicit *accedentium.*—8 Vide Notas.

NOTÆ

scœnæ Salmacis undæ?' Vide tamen, si lubet, Ovid. Metam. IV. vers. 285. Strabonem lib. XIV. et Vitruvium lib. II. cap. 8. *Dac.*

q *Salmaci da spolia*] Videtur Festus vel Verrius, &c. [Vide not. Scal. sup.] Hæc Scalig. Sed pace tanti viri dixerim, divisim potius *Salmaci, da spolia, &c.* legendum est, quod et doctissimum Vossium video voluisse: immo, quod nemo monuit, et sic Ciceronem legisse ex loci ipsius lectione certum est. En tibi locum ipsum, nam pretium est moræ, ex lib. I. de Off. ' Intelligendum est autem, cum proposita sint genera quatuor, e quibus honestas officiumque manaret, splendidissimum videri, quod animo magno elatoque, humanasque res despiciente factum sit. Itaque in probris maxime in promtu est, si quid tale dici potest: Vos etenim juvenes, animum geritis muliebrem Illa virago viri. Et si quid ejusmodi: Salmaci, da spolia, sine sudore et sanguine.' Ubi si conjunctim *Salmacida* legit Cicero, aliter se res habebit quam voluit, neque enim in probris videri queant spolia Salmacida, hoc est, incruenta. At divisim *Salmaci, da spolia sine sudore et sanguine*, illud vero in probris maxime, cum *Salmacidis* nomine homo mollis compelletur, spoliaque sine sudore et sanguine dare jubeatur. Huc accedat quod Glossarium, cujus auctoritate maxime nititur Scaliger, in hac voce corruptum est. Neque enim *Salmacidum* est ἁλμυρὸν, sed *salinacidum*, ut optime animadvertit magnus Salmasius. En tibi ejus verba: ' nimirum *salinacidæ* sunt dicendæ non *salmacidæ*, ut perperam hodie passim hoc nomen scribitur. *Salinacidæ* non sunt simpliciter ἁλμυρίδες, aut ἁλυκίδες, ut Græci vocant fontes salsos, sed acidæ simul et salsæ. Acidæ nimirum salinæ, et in Glossario corrigendum *Salinacidum.* Neque tamen est ἁλμυρὸν, sed ὀξάλμυρον,' &c. Deinde et pravo judicio utuntur viri docti qui in versu Ennii conjunctim legunt *Salmacida spolia*, cum de viro molli et Salmacide loquatur qui daret spolia de se hostibus sine sanguine et sudore. *Idem.*

r *Saltum*] Lege, *non peremit nomen saltuis.* ἀρχαϊκῶς. Sunt enim verba Ælii Galli. *Jos. Scal.*

Saltum] ' Quos agros non colebant propter sylvas, aut id genus ubi pecus possit pasci, et possidebant, ab usu suo saltus nominarunt. Hæc etiam Græci τὰ ἄλσεα καὶ νομὰς, nostri nemora.' Varr. lib. IV. de L. L. *Saltus,* locus pascuus et sylvosus καὶ ἀνήροτος. Tamen si qua particula in eo aretur, non ideo saltus, ut nec fundus, qui ager cultus est, fundi nomen amittit, si in quadam sui parte sylvas habeat. *Dac.*

ad jus pertinent, ita definit: Saltus est, ubi sylvæ et pastiones sunt, quarum causa casæ quoque. Si qua particula in eo saltu pastorum, aut custodum causa aratur, ea res non peremit nomen saltui, non magis, quam fundi, qui est in agro culto, et ejus causa habet ædificium, si qua particula in eo habet sylvam.

Salva res[s] *est dum saltat*[9] senex, quare parasiti Apollinis in scena dictitent, causam Verrius in libro quinto, quorum prima est P litera, reddidit: quod C. Sulpicio, C. Fulvio[10] Consulibus,[t] M. Calpurnio Pisone[u] Prætore Ur-

9 Ed. Scal. *dum cantat.* Vid. inf.—10 Ant. Aug. probante Dac. emendat *P. Sulpicio CN. Fulvio.*

NOTÆ

[s] *Salva res*] *Salva res est, cum saltat senex*, scribendum est, ex Servio III. et VIII. Æn. De initio ludorum Apollinarium Ap. Claudio, Q. Fulvio Flacco 3. Cos. Liv. lib. XXV. et Macrob. lib. I. Saturn. cum Capitone et Verrio consentiunt. Quod vero dicitur factum *C. Sulpicio*, et *C. Fulvio Cos.* cum hi consules nusquam reperiantur, emendandum est, ut existimo, *P. Sulpicio, CN. Fulvio*, qui Consules proximi fuerunt post supra scriptos; et iisdem Consulibus Calpurnius Piso prætor Urbanus fuit, quem Livius Caium prænomine, Verrius Marcum appellat. *Ant. Aug.*

Salva res] Piaculum enim erat non solum si incepti ludi alicujus rei interventu interpellarentur: sed etiam si subito ludius constitisset. Arnobius: 'Commissum statim omnes in religiones clamatis sacras, si ludius constitit, si tibicen repente conticuit.' De Parasitis Apollinis diximus in Ausonianis lectionibus. Verum est autem, quod hic dicitur, in mimis fere secundarum partium parasitos esse. Seneca de ira libro III. 'Cælium oratorem fuisse iracundissimum constat: cum quo, ut aiunt, cænabat in cubiculo lectæ patientiæ cliens, sed difficile erat illi in crapulam conjecto rixam ejus, cum quo edebat, effugere. Optimum judicavit quicquid dixisset sequi, et secundas agere. Non tulit Cælius assentientem, sed exclamavit: Dic aliquid contra, ut duo simus.' Hic *secundas agere*, plane est, assentari, supparasitari, atque, quod ille profitetur, *Aiunt? aio. negant? nego.* Neque aliud intellexit Horatius: 'aut mimum partes tractare secundas.' Clamosi enim inducuntur Parasiti. Glossarium: 'Secundarius, Subdiga, ὑποκριτής.' *Jos. Scal.*

Salva res est] Paulo aliter Serv. III. Æn. 'Cum,' inquit, 'iracundia matris Deum Romani laborarent, et eam nec sacrificiis, nec ludis placare possent, quidam senex statutis ludis Circensibus saltavit, quæ sola fuit causa placationis: unde et natum proverbium est, Omnia secunda; saltat senex. Quamvis hæc alio ex ordine et alia ex causa narretur historia.' Unde patet Servium non ignorasse quod hic narrat Festus. *Dac.*

[t] *Quod C. Sulpicio, C. Fulvio Cons.*] Cum hi consules nusquam reperiantur

bis[11] faciente ludos, subito ad arma exierint, nuntiato adventu hostium, victoresque in theatrum redierint, soliciti, ne intermissi religionem adferrent, instaurandique[12] essent, inventum esse ibi C. Pomponium[13] libertinum mimum magno natu, qui ad tibicinem saltaret. Itaque gaudio non interruptæ religionis editam vocem nunc quoque celebrari. At in hoc libro refert Sinnii Capitonis verba, quibus eos ludos Apollinares Claudio et Fulvio Consulibus[x] factos dicit ex libris Sibyllinis, et vaticinio Marcii vatis institutos, nec nominatur ullus Pomponius, ridiculeque de appellatione parasitorum Apollinis hic causam reddit, cum in eo præteriisset. Ait enim ita appellari, quod C. Volumnius, qui ad tibicinem saltarit, secundarum partium fuerit, qui fere omnibus mimis parasitus inducatur. Quam inconstantiam Verrii nostri non sine rubore retuli.

Salutaris[y] porta appellata est ab æde Salutis, [PAUL. quæ ei proxima fuit.

11 Vet. lib. *PR. URB.*—12 Ed. Scal. *instaurati qui.*—13 Ead. ed. *C. Pompinium.*

NOTÆ

unice probo Doctiss. Anton. Augustini emendationem *P. Sulpicio, CN. Fulvio*, qui consules fuerunt post Ap. Claud. et Q. Fulvium Flaccum, qui infra referuntur. *Idem.*

[u] *M. Calpurnio Pisone*] Hunc *Caium*, non *Marcum*, vocat Liv. *Idem.*

[x] *Eos ludos Apollinares Claudio et Fulvio C.*] His Coss. ludi Apollinares primum facti sunt. Liv. XXVII. sect. 23. 'Ludi Apollinares Q. Fulvio, Appio Claudio Coss. a P. Cornelio Sylla prætore urbis primum facti sunt.' De Ludis Apollinaribus in *Apollinares* dictum est. *Idem.*

[y] *Salutaris*] Quo primum anno, et a quibus ludi scenici primi, Megalesia appellati, facti fuerint, incertum est. Livius duplicem opinionem tradit. Nam lib. XXXIV. 'P. Scipione Africano 2. Ti. Sempronio Longo Cos. anno urbis 558. Megalesia ludos scenicos C. Atilius Serranus, L. Scribonius Libo Ædiles Curules primi fecerunt. Horum Ædilium ludos Romanos primum Senatus a populo secretus spectavit.' Hoc idem Val. Max. scribit lib. II. cap. 1. Locus senatorum fuit in Orchestra, ut alio loco scripsimus; et hujus rei vestigium extat hoc loco apud Festum, licet in nominibus Ædilium a Livio et Valerio dissentiat. Altera opinio fuit Valerii Antiatis, qui triennio post scribit P. Scipione Nasica, Manio Acilio Glabrione Cos. cum ædes Matris Magnæ Idææ a M. Bruto dedicata est, ludos scenicos primos, Megalesia appellatos, factos

*Salutar*is porta app*ellata est ab æde sa*lutis *quod* ei [Fest. *proxima fuit: alii ob sa*lutationes.[z] . . . . Vo*cantur Megalesia*[a] *qui*[14] *n*unc ludi scenicos *olim dicebant quo*s primum fecisse C. . . . . . lium M. Pompilium, M. F.[b] . . . . *Curules* Ædiles memoriæ *prodiderunt* historici. Solebant *his prodire mimi* in orchestra dum *intus actus fa*bulæ componeren*tur cum versibus ob*scœnis.

14 Ead. ed. *quin.*

NOTÆ

fuisse, ut Livius lib. XXXVI. refert. Vidend. Ascon. pro Cornelio. *Ant. Aug.*

Salutaris] Infra: *Salutaris Porta appellata ab æde Salutis, quod ei proxima sit, aut ob salutationes vo* . . . . . Quænam sunt eæ salutationes? nempe quod ad eam Prætor salutaretur is, qui in provinciam Proprætore, aut Proconsule exiret. Vide supra in 'Prætor.' Quæramus igitur, quomodo illud *vo* . . . . . expleri possit: fortasse, *ob salutationes vocantium Prætorem.* Quæ sequuntur, alio pertinent, et linea prior deest. Ita autem succenturianda sunt: *Scenici antiquitus appellabantur, qui Megalenses nunc ludi. Scenicos vero ludos primum fecisse C. Atilium, M. Popillium Ædiles memoriæ prodiderunt historici. Solebant autem prodire in orchestra, dum intus actus fabulæ componerentur cum versibus obscœnis.* Vide Livium lib. VII. non longe post initium. *Jos. Scal.*

Salutaris porta] Inde et Salutaris collis, qui in colle Quirinali, Varr. IV. de L. L. 'Collis Salutaris quarticeps adversum est Apollinis ædem et Salutis.' *Dac.*

[z] *Ob salutationes*] A salutatione vocata porta Salutaris, nempe quod ad eam portam prætor salutaretur is qui in provinciam pro prætore aut pro consule exiret. Vide 'Prætor.' *Idem.*

[a] *Vocantur Megalesia*] Lege, *vocantur Megalesia nunc quos ludos scenicos olim, &c.* Verum est Megalenses ludos scenicos fuisse. Liv. lib. XXXVI. sect. 36. 'Ludique,' inquit, 'ob dedicationem ejus' (de æde Idææ matris loquitur) 'facti, quos primos scenicos fuisse Valerius Antias est auctor, Megalesia appellatos.' Inde Ovid. de iisdem, 'scena sonat, ludique vocant:' lib. IV. Fast. Verum etiam multo ante ludos Megalenses Romæ fuisse scenicos hic aperte Festus et Livius lib. VII. sect. 2. 'Ludi quoque scenici,' inquit, 'nova res bellicoso populo, nam Circi modo spectaculum fuerat, inter alia cœlestis iræ placamina instituti dicuntur:' locum integrum adi, ut eorum principium videas et incrementum. Ludi scenici Romæ primum acti anno ab Urbe C. 392. At ludi scenici Megalenses, an. U. C. 549. *Idem.*

[b] *C. . . . . lium, M. Popilium, M. F.*] Supple *C. Atilium, &c.* Ædiles curules curatores erant ludorum solennium: ut ex Cicerone et aliis notum est. Sed mihi Popilii, quem hic Ædilem nominat Fest. nomen suspectum

Sambuca[15] [c] organi genus, a quo sambucistriæ [PAUL. dicuntur: machina quoque, qua urbs expugnatur, similiter vocatur. Nam, ut in organo chordæ, sic in machina intenduntur funes.

Sam*buca organi dicitur* genus. a quo Samby*cistriæ* [FEST. *quoque* dicuntur: per similitu*dinem etiam* eam machinam appella*runt qua urbes expugnan*t: nam ut in *Organo chordæ, sic in* machina funes *intenduntur*.

Samnites [d] ab hastis appellati sunt, quas Græci [PAUL. σαύνια[16] appellant, has enim ferre assueti erant, sive a colle Samnio,[17] ubi ex Sabinis adventantes consederunt.

15 Vet. lib. *Sambina*.—16 Ed. Scal. σαίνια.—17 Ead. ed. *Samo*.

NOTÆ

est; cum nullibi eum cum C. Atilio conjunctum legas. Rescribendum igitur puto, *C. Atilium, L. Scribonium Libonem:* nam et hos primos Megalesia ludos scenicos fecisse an. U. C. 560. tradit Liv. lib. XXXIV. sect. 54. 'Megalesia,' inquit, 'ludos scenicos C. Atilius Serranus, L. Scribonius Libo Ædiles Curules primi fecerunt.' Quanquam et ibi etiam sui oblitum fuisse Livium puto: jam enim undecim annis ante Ædilitatem Atilii et Scribonii Libonis Megalesia Romæ acta fuerant, cum scilicet Idæa mater in Palatium fuit perlata, Ædilibus Curulibus, ni bene fallor, Cn. et L. Corneliis Lentulis. Vide illum lib. XXIX. sect. 11. 13. et 14. *Idem.*

[c] *Sambuca*] A Syriaco *Sabbeca* organi Musici genus proxime ad ἅρπης similitudinem; unde 'Sambucinæ' Plauto dicuntur mulieres quæ eo canunt, 'Sambucistriæ' Livio. Ab ejus similitudine turris obsidionalis infera regione occultans muralem arietem, mediis tabulatis sagittarios, ad depellenda muralia præsidia: supero tabulato pontem inferne affixum, superne funibus aut catenis pensilem in murum demittens, quo trajiciant armati ad occupanda mœnia, Sambuca dicta est, quod crebri funes pensilis pontis Sambucæ chordas referant. Vide Polybium lib. VIII. *Idem.*

[d] *Samnites*] Infra: *Populis Samnitibus nomen impositum ait Verrius propter genus hastarum, quæ Saunia appellant Græci. Alii aiunt Sabini vere sacro voto hoc genus hominum extra fines ejectum, Comio Castromo duce, occupasse collem, cui nomen est Samnio: a quo colle Samnites dictos.* Hujus rei testis locuples inter alios Strabo. Sisenna etiam ejus historiæ meminerat libro quarto Historiarum: 'Quondam Sabini feruntur vovisse, si res communis melioribus locis constitisset, se ver sacrum facturos.' Nam de vere sacro sæpe Livius, et alii. *Jos. Scal.*

Samnites ab hastis quas Græci σαύνια] Inde *Saunitæ* Græcis dicti sunt Σαυνῖται, Latini υ mutato in *m Samnitas* dixerunt; alii a colle Samnio, quem a Sabinis ejecti Comio Castronio Duce occuparunt, dictos fuisse. Hanc historiam narrat Strabo lib. v. qui ta-

Samnitibus [e] nomen *factum ab hastis*, propter genus [FEST. *hastæ, quod σαυνία* appellant *Græci: alii aiunt* Sabinis vere *sacro voto* [f] *hoc genus* hominum *extra fines ejectum* Comio Castronio *duce occupasse* collem, cui nomen *Samnio, a quo Samnites.*

Sanates dicti sunt qui supra infraque Romam habitaverunt, quod nomen his fuit, quia, cum defecissent a Romanis, brevi post redierunt in amicitiam, quasi sanata mente. Itaque in duodecim cautum est, ut idem juris esset Sanatibus, quod fortibus,[18] id est, bonis, et qui nunquam defecerant a populo Romano. [PAUL.

Sanates [g] *quasi sanati* appell*ati, id est, sanatæ mentis.* [FEST.

18 Vet. cod. *forctibus.*

NOTÆ

men aliquatenus a Festo diversus abit. Et a Sabinis Samnites ortos indicat Varr. lib. VI. de L. L. 'Item ostendit quod oppidum vocatur Cassinum. Hoc enim a Sabinis orti Samnites tenuerunt, et nunc nostri.' *Dac.*

[e] *Samnitibus*] Quod ait ab hastis sanniis Samnites dictos, probatur Plinio l. III. c. 12. Saunia autem illa erant proprie *veruta*, quæ arma Samnitium fuisse Virgilius innuit, dum 'veru Sabellum' vocat, l. VII. Æneid. *Idem.*

[f] *Sabinis vere sacro voto*] De vere sacro a Sabinis voto Zizenna apud Nonium: 'Quondam Sabini feruntur vovisse, si res communis melioribus locis constitisset, se ver sacrum facturos.' Et Strabo extremo lib. V. Ceterum, inquit, de Sabinis hoc narratur. Sabini diuturno bello cum Umbris conflictati voverunt, ut Græcorum quidam, se ejus anni fœtus Deo sacraturos. Cum igitur hostes vicissent, ut votum solverent, ejus anni proventa partim immolarunt, partim Deo consecrarunt. At insecuta sterilitate, quidam retulit, prolem quoque fuisse dicandam. Cui obtemperantes Sabini eodem anno genitos suos Marti consecrarunt, &c. Porro ver sacrum, ἔτος ἱερὸν Græcis dicitur non ἔαρ, quod certe notatum oportuit. *Idem.*

[g] *Sanates*] Festus retulerat doctorum virorum opiniones de Sanatibus, quod verbum in 12. tabulis fuisse, refert etiam Gell. lib. XVI. cap. 10. *Ant. Aug.*

Sanates] Quæcumque in Epitoma habentur, ea desiderantur in reliquiis Festi. Itaque supplendum ex Epitoma initium illarum reliquiarum. Quæ sequuntur, in hanc sententiam concipienda sunt: Sulpicius autem Sanates, et Opillius aiunt dici inferioris loci gentes: ut Tiburtes, et alios, qui cum populo Tiburtino habitarent in agro Tiburti, id est, omnes peregrinos, inferiorisque loci. Itaque scriptum esse in 12. 'Nexo solutoque, forcti sanatique idem jus esto,' id est, bono Romano, idem et peregrino, qui et inferiore loco est. Sunt qui intelligunt colonias, quæ sunt deductæ in priscos Latinos a Tarquinio Prisco,

Sulpicius *autem Rufus sanates,* et Opillius *Aurelius existimant* dici inferior*is loci gentes,* ut Tiburtes *et alios, qui cum* populo Tiburte[19] *habitarunt in agro* Tiburti, id *est, peregrinos inf*eriorisque loci *gentes, itaque scriptum est* in XII. nexo, *solutoque* forti sanati*que, idem jus esto,* id est, honor, *quod et peregrino,* qui et in*feriorum colonarum,* quæ sunt *deductæ in Pris*cos Latinos, *quas Priscus rex in*egerit secundum *mare supra et in*fra Romam in *civitates Latinorum,* eosque sanatis, *propterea quod* præter opinio*nem eos paravis*set sanavissetq. *et cum eis pa*cisci potuisset, no*minavit, ut ait* Cincius lib. II. d*e officio juriscon*sulti, ne Valerius *quidem Messala* in XII. explicati*one id omisit, qui ta*men in eo libro, quem *de dictis in*volute[20] inscribit for*tis et Sanatis* duas gentis finitimas *esse ait, de quib. le*gem hanc inscrip*tam esse qua cautum* uti id jus mani*festo, quod* P. R. haberent: *neque alios quam for*ctos, et sana*tes eam legem si*gnificare exist*imat hoc intellectu,* multi[1] sunt *quibus quod alias pla*cuit displi*ceat postea : ideoque ait* sancti forcti *significare* sanati insani.

19 Ed. Scal. *Tiburtæ.*—20 Ead. ed. *involate.*—1 Ead. ed. '*intellectio tumulti.*'

NOTÆ

quas inegerit secundum mare infra Romam in civitates Latinorum: eosque sanatis, propterea quod præter opinionem eos pacavisset sanavissetque, et cum eis pacisci potuisset, nominavit, ut auctores sunt Cincius libro II. de officio Jurisconsulti, M. Valerius Messala in ea in 12. explanatione. Idem tamen in eo libro, quem de dictis involute inscribit, forctis et sanatis ait duas gentis finitimas mari: de quibus legem hanc inscriptam esse videri, Uti duæ maritimæ gentis eodem cum P. R. haberentur jure: neque alios quam forctes et sanates legem hanc significare existimat hoc intellectu: multi sunt quibus id, quod pluribus placuit, displiceat: et aliter in 12. sanati, forcti interpretentur: hoc est, sanati, insani. Propemodum ea videtur Festi sententia esse. *Jos. Scal.*

Sanates quasi sanati] Vide 'Horctum.' Infra post legem 12. tabularum: *Nexo solutoque, forti sanatique idem jus esto, id est, honor.* Emenda: *id est, bono.* Quæ sunt verba Festi interpretantis verba legis: *Idem jus esto forti,* id est, bono, *quod sanati,* id est, peregrino. Et jam supra docuit *fortem* bonum significare. De coloniis quas Priscus Tarquinius in Priscos Latinos deduxit, nihil apud alios auctores legi. Prisci Latini dictæ coloniæ quæ a Latino Sylvio deductæ. Vide 'Priscæ.' *Dac.*

Sanctum[h] *ait dici Opilius Aure*lius quod *nec sacrum est, nec religiosum:* at Ælius *Stilo, quod utrumque esse* videatur, *et sacrum scilicet et religiosum;* plerique autem q*uodei, qui id violavit,* pœna sit multcta*ve sancita:* sed ponitur pro *sacro*[2] *tantum. Unde* et sanctio dict*a legum: sancta item* et rogatio, quiq. conc*ionem*[3] *rogavit TR. PL.*

Sandaracam[i] *ait esse genus coloris* quod Græci sa*ndicem appellant.* Nævius: Meru*la sandaracino ore.*[k]

Sandaraca, genus coloris. Nævius: Merula sandaracino ore. [PAUL.

Sanqualis avis,[l] quæ ossifraga dicitur.

2 Ead. ed. 'se ponetur pro *sacra tantum.*'—3 Ead. ed. *qui concionem.*

NOTÆ

[h] *Sanctum*] Sex. Pompeius docuerat, quid sanctum esset ex Ælii et aliorum sententia: plerisque visum esse, cum pœna multave sit imposita id violanti: ita muros sanctos dici, et Tribunos plebis: hinc sanctiones legum, quod in his pœnæ contra legum violatores sanciantur, ipsas quoque leges aut rogationes sanctas dici, quod eas impune transgredi non licet. Hæc, et his similia, Festus, ut arbitramur. *Ant. Aug.*

Sanctum] Sanctum, inquit, ponitur tantum pro eo quod sancitum est, unde et legum sanctiones, et sanctæ rogationes, et Tribunus plebis, qui concionem rogavit, sanctus dicitur. Sanctum proprie, quod nec sacrum est nec religiosum, ut ait Opilius. Aliquando tamen quod sacrum est, et religiosum, id optime sanctum dicitur. Vide 'religiosum.' *Dac.*

[i] *Sandaracam*] Sandaracam ait esse genus coloris, quod Græci sandycem appellarunt. Nævius: Merula Sandaracino ore. *Jos. Scal.*

Sandaracam] *Sandaraca* sive *sandyx* de herba et de colore sive figmento dicitur. Hesych. *Σάνδυξ δένδρον θαμνῶδες, οὗ τὸ ἄνθος χροιὰν ἔχει κόκκῳ ἐμφερῆ, ὡς Σωσίβιος, ἢ φάρμακον ἰατρικόν.* 'Sandyx, frutex, cujus flos similis cocco, vel pigmentum,' &c. Hic enim *φάρμακον* nihil aliud est quam pigmentum, *χρῶμα*, color. Unde optime Festus *genus coloris:* nam de pigmento tantum loquitur. De sandyce herba vetustissimum Glossarium, 'sandyx herba tincturæ apta, quam vulgus Varantiam vocat.' Eamque hodie vulgo infectores *Garantiam* vocant. Eam intelligit Vopiscus in Divo Aureliano: 'Dicitur enim sandyx Indica talem purpuram facere, si curetur.' Ubi vide Salmasium, et in exercitationibus Plin. *Dac.*

[k] *Merula Sandaracino ore*] Merula rostrum habet luteum, quod poëta *sandaracinum* dicit, quia sandaraca, etsi facie rubra est, colore tamen luteo tingit. *Idem.*

[l] *Sanqualis avis*] Ex iis, quæ Paulus hic, et in 'Sanquali porta' dicit, crederem Sanqualem avem fuisse in tutela Sangi, seu Sancti, ut picus Martis, aquila Jovis, corvus Apollinis, pavo Junonis, noctua Minervæ. De hac Plin. lib. x. cap. 7. 'Sangualem

Sanqualis avis *appellatur quæ in com*mentariis augu- [FEST. ra*libus ossifra*ga dicitur, quia in *Sangi Dei* tutela est.

Sanqualis porta [m] *appellata est ab avi sanquali, i*deoque eodem est nomine, *quo avis ipsa appellatur.*

Sanqualis porta appellatur proxima ædibus Anci.[4] [PAUL.

Saperda, genus pessimi piscis.

Saperda genus pessimi pi*scis,*[n] *sapientem tiam* signi- [FEST. ficat, *cum ait Varro,*[o] *Belli festivi* saperdæ, cu*m simus omnes.*

Sarcito in duodecim [p] Servius Sulpicius ait significare damnum solvito præstato.

4 Vir doct. in marg. ejusdem ed. conjicit *ædi Sangi.*

NOTÆ

avem atque immussulum augures Romani in magna quæstione habent. Immussulum aliqui vulturis pullum arbitrantur esse, et sangualem ossifragæ. Massurius sangualem ossifragam esse dicit, immussulum autem pullum aquilæ, priusquam albicet cauda. Quidam post Mucium augurem visos non esse Romæ confirmavere: ego, quod verisimilius est, in desidia rerum omnium non arbitror agnitos.' Vide 'Alites.' *Ant. Aug.*

Sanqualis] Sanqualis avis a quibusdam Ossifraga appellatur. Eadem in commentariis auguralibus Sanga dicitur: quia in Dei Sangi tutela est. *Jos. Scal.*

Sanqualis] Vide 'immusculus.' *Dac.*

m *Sanqualis porta*] Potius ab æde Sanci sive Sangi dicta *sanqualis*, quomodo ab ejusdem Dei tutela ossifraga avis eodem nomine dicta est. De Sango vide in 'propterviam.' *Idem.*

n *Saperda genus piscis*] Hesych. Σαπέρδης ὄνομα ἰχθύος, οἱ δὲ ταρίχου εἶδος, ἄλλοι ὑπὸ Ποντικῶν τὸν Κορακῖνον ἰχθύν. i. 'Saperda nomen piscis. Alii tarichi genus; alii coracinum piscem apud Ponticos.' Ponticum obsonium et vile vocat Archestratus apud Athenæum, quem vide. Inde Persius 'saperdam advehe ponto.' Alii aquas dicunt salsas. Alii frustum tantum cujusque piscis salsi. *Idem.*

o *Varro*] Varronis locus mutilus. Pleniorem et leviter immutatum sic Nonius: 'Saperdæ,' inquit, 'quasi sapientes et elegantes. Varro, Modio: omnes videmur nobis esse belli, festivi, saperdæ, cum simus σαπροί.' Saperda tamen non pro sapiente, ut Festus Noniusque interpretantur, sed pro faceto et salso, ut optime monuit doctiss. Meursius. Itaque sensus verborum ejus: Omnes nobis videmur esse belli, festivi, salsi; cum tamen simus saproi, (captavit manifesto alliterationem,) id est, insulsi, nec in toto corpore habeamus vel micam salis. Nam *sapra* sunt quæ salis defectu putruerunt. *Idem.*

p *Sarcito in duodecim*] Verba 12. 'Si quadrupes pauperiem faxit, dominus sarcito, noxæve dedito. Item .... rupitias .... sarcito.' Ubi *sar-*

Sarcito, damnum solvito. [PAUL.

Sardanapalus[q] rex Assyriorum fuit unicæ luxuriæ, inter mulieres epulasque versatus semper, atque omni tempore.

Sardare,[r] intelligere. Nævius: Quod bruti nec satis sardare queunt.

Sardare[s] intelligere *significat* Nævius belli Pu*nici* [FEST. *libro, quo*d bruti nec satis *sardare queunt* . . . .

. . . .

Sardi venales[t] *alius*[5] *alio nequi*or: ex hoc natum *proverbium*

....

5 Ead. ed. 'Sardi vernales . . . . *Sardi vernales alius alio,' &c.*

NOTÆ

cire est detrimentum præstare, compensare, a vestibus ducta metaphora, quæ proprie *sarciri* dicuntur, cum laceræ reficiuntur. Inde 'sarte' in auguralibus est pro 'integre.' Et 'sarta tecta' in locationibus solennia, hoc est, integra. Vide 'sarte.' *Idem.*

[q] *Sardanapalus*] Justin. lib. I. cap. 3. 'Postremus apud eos,' (Assyrios,) 'regnavit Sardanapalus, vir muliere corruptior: ad hunc videndum, quod nemini ante eum permissum fuerat, præfectus ipsius, Medis præpositus, nomine Arbaces, cum admitti magna ambitione ægre obtinuisset, invenit eum inter scortorum greges purpuram colo nentem, et muliebri habitu, cum mollitia corporis et oculorum lascivia omnes fœminas anteiret, pensa inter virgines partientem.' Proverbio locum dedit. Vide Erasmi adagia: 'Sardanapalus.' *Idem.*

[r] *Sardare*] Sardare pro intelligere; et Sardi intelligentes, callidi. A Sardis populis forte, qui versipelles audiebant. *Idem.*

[s] . . . . *intelligere* . . .] Schedæ, 'Sardare intelligere significat. Nævius belli Punici libro . . . . quod bruti nec satis sardare queunt.' Deest tantum numerus libri, &c. *Idem.*

[t] *Sardi venales*] Vidend. Plutar. in problem. Utitur hoc proverbio Cicero in epist. ad Fabium Gallum: 'Habes Sardos venales, alium alio nequiorem:' quibus verbis interpretatio Capitonis Ciceronis auctoritate confirmatur. Sed quod dicitur Gracchum Faltonis collegam fuisse, cumque de Sardis triumphasse, falsum est. Hi enim Consules fuerunt anno 515. Is vero, qui triumphavit, collegas habuit, in primo consulatu C. Claudium Pulchrum, in secundo M. Juventium Thalnam, annis 576. et 590. e fastis Capitolinis. Plinius, sive quis alius qui scripsit libellum de viris illustrib. Capitonis interpretationem sequi videtur in proverbio explicando. Licet, nescio quos auctores secutus, dicat Gracchum Prætorem Galliam obtinuisse, primo Consulatu Hispaniam, altero Sardiniam. *Ant. Aug.*

Sardi venales] *Sardi venales, hoc est, alius alio nequior: ex hoc natum proverbium videtur, quod ludis Capitolinis, qui fiunt a vicanis prætextatis, auctio Veientium fieri solet: in qua novissimus is, qui omnium deterrimus, producitur a*

videtur, quod ludis *Capitolinis, qui* fiunt a vicinis [6] *prætextatis*[u] *auc*tio Veientium [7] *fieri solet,* in qua novissimus *quisque deter*rimus producitur *a præcone* senex cum toga prætexta,[8] bullaque aurea, quo cultu Reges soliti sunt esse Etruscorum,[9] quia [10] Sardi appellantur, quia Etrusca gens orta est Sardibus ex Lydia. Tyrrhenus enim [x] inde profectus cum magna manu eorum occupavit eam partem Italiæ, quæ nunc vocatur Etruria. At Sinnius Capito [y] ait Ti. Gracchum Consulem collegam P. Valerii Faltonis [z] Sardiniam Corsicamque subegisse, nec prædæ quicquam aliud quam mancipia captum, quorum vilissima multitudo fuerit.

Sargus [a] piscis genus: qui in Ægyptio mari fere nascitur.

6 Scal. et Dac. legendum monent *vicanis.*—7 Ead. ed. *relentium.*—8 Ed. Scal. *paretexta.*—9 Ead. ed. *E . . . corum.*—10 Legit Dac. *qui.*

NOTÆ

præcone in medium senex cum toga prætexta, &c. Capitolinis ludis supplevimus ex Plutarcho, de quibus præter alios Livius libro v. De prætextatis vicanis vide supra in 'Prætexta.' Nam et hic ex eo loco cognosces *vicanis,* non *vicinis,* legendum esse: et ibi ex hoc vicanos esse vici magistros. Potes etiam legere: *qui fiunt a vicanis, et magistris collegii.* Jos. Scal.

Sardi venales] Ita fere ad verbum Plutarchus in Quæstionibus Romanis, quæst. 55. *Dac.*

[u] *A vicinis prætextatis*] Lege, *a vicanis:* hoc est, vicorum magistris, qui, quamvis Magistratus non erant, ludos faciebant prætextati, ut ex Cicer. et Livio notum est. *Idem.*

[x] *Tyrrhenus enim*] Vide 'Tyrrhenos.' *Idem.*

[y] *At Sinnius Capito*] Hæc Capitonis interpretatio ejus auctoritate, qui libellum de viris illustribus edidit, confirmatur. 'Tiberius,' inquit, 'Sempronius Gracchus,... prætor Galliam domuit, consul Hispaniam, altero consulatu Sardiniam: tantumque captivorum adduxit, ut longa venditione res in proverbium veniret, Sardi venales.' Hoc proverbio usus est Cicero Epist. 24. lib. VII. 'Habes Sardos venales, alium alio nequiorem.' Quare minime Meursio assentior, qui legebat *Sardi vernales,* i. homines nequissimi qui vernas et servos vincerent; Sardi enim vetustissima lingua Latina versipelles et callidi, a *sardare,* intelligere, callere. Absque dubio vera est Capitonis sententia. *Idem.*

[z] *Collegam P. Valerii Faltonis*] Falsum est Gracchum Faltonis collegam fuisse. Gracchus enim et Falto Consules fuerunt anno DXV. At Gracchus, is qui triumphavit, collegas habuit in primo consulatu C. Claudium pulchrum, in secundo M. Juventium Thalnam annis DLXXVI. et DXC. *Id.*

[a] *Sargus*] 'Præclarus helops' in versu Lucil. est splendidus, lucentu-

Lucilius: Quem præclarus helops, quem Ægypto sargus movebit.

Sargus piscis genus in mari Ægyptio. [PAUL.

Sarissa,[b] hasta Macedonica.

Sarissa est hastæ Macedonicæ genus. [FEST.

Sarpta vineta [11] putata, id est, pura facta: unde et virgulæ abscissæ sarmenta: sarpere enim antiqui pro purgare dicebant. [PAUL.

Sarpta vinea[c] *putata, id* est, pura *facta. Virgulæ enim rel*ictæ imp*edimento vitibus sol*ent esse, quæ *ideo abscinduntur:* inde etiam *sarmenta scriptor*es dici pu*tant; sarpere enim a*ntiqui pro pur*gare dicebant.* [FEST.

Sarpuntur vineæ,[d] id est, putantur, ut in duodecim: Quandoque sarpta, donec dempta erunt.

Sarra, Tyros [12] insula. [PAUL.

Sarra[e] *dicebant q*uæ nunc Epiros *dicitur* . . [FEST.

. . . .

11 Vet. lib. *Sarpa vinea.*—12 Vet. cod. *Epiros* vel *Pylos.* Vide Notas.

NOTÆ

lus: eadem mente apud Cicer. 'Præclara bestia.' Ibid. 'Ægypto sargus' idem quod apud Plaut. 'hospes Zacyntho:' apud Terent. 'anus Corintho:' apud alios 'vinum Lesbo,' 'vinum Chio:' ad imitationem Græcorum, *οἶνος Λεσβόθεν, οἶνος Χιόθεν, &c. Idem.*

[b] *Sarissa*] *Σάρισσα, δόρυ μακρὸν, εἶδος ἀκοντίου Ἑλληνικοῦ, σπάθη βαρβαρικὴ, Μακεδόνες.* Hesych. 'Sarissa hasta longa, genus jaculi Græcanici, gladius barbaricus, Macedones.' Vocem Macedonicam esse testatur etiam Curt. lib. IX. 'Macedo justa arma sumserat, æreum clypeum, hastam, quam sarissam vocant, læva tenens, dextra lanceam, gladioque cinctus, velut cum pluribus dimicaturus.' *Id.*

[c] *Sarpta vinea*] *Sarpere* est putare, unde *sarpta vinea*, et *sarmenta* surculi amputati. Et *sarpiculæ* falces quibus vites putabantur et arbores. *Sarpas* hodie vocamus: cujus diminutivum *sarpiculæ,* ut 'paviculæ' a 'paviendo.' Postea, ut solenne fuit Latinis *a* mutare in *e* et *i*, *serpiculæ* et *sirpiculæ* dictæ sunt pro *sarpiculis.* Non igitur sunt a *sirpando.* Idem.

[d] *Sarpuntur vineæ*] Verba legis 12. 'Tignum junctum ædibus vineæque concapis ne solvito.' *Quandoque sarpta donec demta erunt.* Malim: *donec demta escit, vinea* scilicet. Et ita al. *Escit, erit.* Alibi, Sensus est: vineæ concapes, hoc est, tignum quod caput suum cum capite vineæ commissum habet, non solvitur ubi primum sarpta est vinea, donec demta erit. Ut neque tignum junctum ædibus, nisi cum dirutum casu aliquo ædificium. *Idem.*

[e] *Sarra*] Virg. lib. II. Georg. 'Ut gemma bibat, et Sarrano dormiat os-

Sarte ponebant pro integre: ob quam causam opera publica, quæ locantur, ut integra præstentur, sarta tecta vocantur:[13] etenim sarcire est integrum facere. [PAUL.

Sarte[f] in aug*uralibus pro inte*gro ponitur, *sane sarteque*[g] audire vi*dereque, ob quam causam* opera pu*blica quæ locantur ut i*ntegra præst*entur, sarta tecta v*ocantur, ete*nim sarcire est integrum* facere. [FEST.

Sas[h] Verrius putat significare eas, teste Ennio, qui dicat

13 Vet. lib. *locantur.*

NOTÆ

tro.' Servius Tyriam purpuram interpretatur, quod Tyros Sarra dicta sit, a pisce Sar appellato. Sic Sarranæ tibiæ dictæ, vel Tyriæ, vel Africanæ. Probus Ennium ait dixisse Pœnos Sarra oriundos, id est, Tyro. *Ant. Aug.*

Sarra] *Sarra prius insula, quæ nunc Epiros est.* Ita plane scripsit Festus. Significat, prius insula cum esset, postea cum ab Alexandro obsideretur, ἠπειρῶσθαι. Nota ac celebris historia. Nomen hoc incognitum fuit Græcis: nam, ut Syri ipsi, vocabant Tyron: at Phœnices antiquitus *Sor* dicebant. Eorum coloni Carthaginienses, eadem lingua utentes, *Sar* vocarunt. Ab illis didicerunt Romani. Unde Ennius Pœnos Sarra oriundos dixit, hoc est, Tyro. Obsolescente Hebraismo, quod fuerat idioma Phœnicum, Syri, pro Sor, Tur dixerunt: primum quia Sade et Sin literas mutant in Tau: deinde, quia ipsi non utuntur O, sed pro ea, U, solent usurpare. Qui utrique linguæ operam dederunt, sciunt me verum loqui. *Jos. Scal.*

[f] *Sarte*] Charis. lib. II. Porphyrio ex Verrio, et Festo, In auguralibus, inquit, libris ita est: 'sane, sarteque.' *Ant. Aug.*

Sarte] Sarta tecta Græcis oratoribus, et aliis dictum ἐπισκευαί. at Glossis: ὑποῤῥαφαί. quia et *sarcire* est ῥάπτειν. In locatione operum publicorum, quæ fiebat lege Censoria, certum est additum fuisse: PORTICUM. SARTAM. TECTAM. PRODUIT. *Jos. Scal.*

[g] *Sane sarteque*] Verba ex auguralibus desumta. *Dac.*

[h] *Sas*] Ennii versus lib. VII. mendosi sunt, quamvis a Paulo non male referantur. *Ant. Aug.*

Sas] Græce σάς, ut 'sos,' 'suos,' a Dorico σῶς, σούς. Vide 'sos.' Sic 'so' pro 'suo,' 'sa' pro 'sua,' 'sis' pro 'suis,' &c. *Dac.*

Sas] Versus Ennii elegantissimos, rejectis illis spuriis glossematis, quæ in medium illorum temere irrepserant, ita legendos curabis: *Nec quisquam sophiam, sapientia quæ perhibetur, In somnis vidit prius, quam sam discere cœpit.* Nam Romani ignotum verbum plebi *sophiam* solebant semper Latine reddere. Afranius in Sella: 'Usus me genuit, mater peperit memoria. Sophiam vocant me Græci: vos Sapientiam.' Ennius sine dubio extulit hos versus, cum visus est in somnis sibi adesse Homerus poëta. Neque, inquit, quisquam somniat se

in libro primo: Virgines nam sibi quisque domi Romanus habet sas: cum suas magis videatur significare: sicuti ejusdem libro septimo[i] fatendum est eam significari, cum ait: Nec[14] quisquam philosophia (quam doctrinam[15] Latina lingua non habet, sapientia quæ perhibetur) Insomnis vidit prius, quam sam discere cœpit. Idem cum ait sapsam pro ipsa, nec alia ponit in libro sexto decimo: Quo res sapsa loco sese ostentatque jubetque: et Pacuvius in Teucro: Nam Teucrum regi sapsa res restibiliet.

Sas, suas. Ennius: Virgines nam sibi quisque [PAUL. domi Romanus habet sas. Sam, eam. Idem Ennius: Neque quisquam philosophiam Insomnis vidit prius, quam sam discere cœpit. Sapsa, ipsa. Idem Ennius: Quo res sapsa loco sese ostentat*que* j*ubetque*.

Sati*cula*[k] *oppi*dum in Samnio captum est, quo *postea* [FEST.

14 Vir doct. in marg. ed. Scal. conj. *Neque*.—15 Vet. cod. *philosophiam quæ doctrina*.

NOTÆ

videre sapientiam, quin eam prius didicerit. Hoc enim naturaliter fit, ut quæ quotidiano usu tractamus, ea sæpe in somnis imaginari soleamus. *Jos. Scal.*

[i] *Sicuti ejusdem libro septimo*] Ennius sine dubio his versibus tacite obtrectatoribus suis respondet, qui propter invidiam ejus poëmata tanquam non domi nata, sed ab Homero, qui illi in somnis apparuerat, desumta, carpebant. Nemo, inquit, somniat se videre sapientiam, quin eam prius didicerit. Hoc enim naturaliter fit, ut quæ quotidiano usu tractamus, ea sæpe in somnis imaginari soleamus. Unde eleganter apud Attium in Bruto. 'Rex, quæ in vita usurpant homines, cogitant, coirant, vident. Quæque agunt vigilantes, agitantque, ea si quoi in somno accidunt, Minus mirum est.' *Dac.*

[k] *Sati . . . .*] Saticulam deductam esse coloniam Paterculus scribit libro priore. Livius quoque lib. XXVII. Saticulanos inter colonos fideles 18. coloniarum enumerat. De hac igitur Festi verba intelligere possumus. Saticula oppidum in Samnio captum est, quo postea coloniam deduxerunt, &c. L. Papirio Cursore, V. C. Junio Bruto II. Cos. anno post R. C. CDXL. ex fastis Capitolinis. *Ant. Aug.*

Saticula] Patercul. lib. I. cap. 14. 'Insequentibus consulibus, a Sp. Postumio, Philone Publilio Censoribus Acerranis data Civitas, et post triennium Terracinam deducta colonia. Interpositoque quadriennio, Luceria,' (melius *Luceriam*) 'ac deinde interjecto triennio, Suessa Aurunca; et Saticula Interamnaque' (melius: *Suessam Auruncam, et Saticulam, Interamnamque*) 'post biennium.' Vide et

*colon*iam deduxerunt Triumviri M. Valerius Corvus, Junius Scæva, P. Fulvius[16] Longus ex S. C. Kal. Januariis, P.[17] Papirio Cursore, C. Junio II. Cos.

Satis[l] verbum Verrio melius fuit præterire, ut mihi videtur, quam tam absurdas[18] opiniones suas de eo recitare,[19] quas sciens præterii, tam Hercules, quam de Scabro, quod proximum sequebatur.

Satur,[m] et vir, et caro non habent.[20]

Satura,[n] et cibi genus ex variis rebus conditum est, et lex multis aliis legibus conferta. Itaque in sanctione legum ascribitur: Neve per saturam abrogato,[o] aut derogato. T. Annius Luscus in ea, quam dixit adversus Ti. Grac-

16 Vet. cod. *Fluvius.*—17 Vir doct. in marg. ed. Scal. conj. *L.*—18 Vet. cod. *absudi qui.*—19 Idem *restare.*—20 Vide Not. infra.

NOTÆ

Liv. lib. XXVII. *Dac.*

[l] *Satis*] Inepte Festus neque Verrii opinionem recitat, neque suam explicat, de his duobus verbis, *satis* et *scabrum*. Sunt quædam doctis viris condonanda; non enim omnia possumus omnes. *Ant. Aug.*

Satis verbum] Ridicule Festus, qui dum Verrii sententiam reprehendit, neque nobis eam recitat, ipse suam etiam tacet. Satis a Græco ἅλις, λ converso in τ. *Dac.*

[m] *Satur*] Desunt quædam in fine, puto *obliqua proportione*. Dicendum enim erat Saturis, viris, caronis: non saturi, viri, carnis. Vide Charis. lib. II. *Ant. Aug.*

Satur, et vir, et caro non habent] Adde *obliqua* ex doctissimorum conjectura. Si haberent *obliqua*, dicendum esset, *Saturis, viris, caronis*. Nam *saturi* est a *saturus*, *viri* a *virus*, *carnis* a recto *carnis*, ut Veteres dicebant pro *caro*. Dac.

[n] *Satura*] Glossarium: 'Satura, νόμος πολλὰ περιέχων.' De Satura cibi genere habes apud Apicium ex Varrone. In veteri tabula ænea: EXTRA QVAM. SEI. QVID. IN. SATVRAM. FERETVR. *Jos. Scal.*

Satura] Proprie lanx variis frugum generibus referta. Diomed. 'Lanx referta variis multisque primitiis sacris Cereris inferebatur, et a copia et saturitate rei satura dicebatur.' Ab hac lance farcimen variis rebus refertum *satura* dictum est. A cibis etiam ad alia translatum: lex enim, in qua conjunctim multis de rebus una rogatione populus consulebatur, *satura* dicta est. Inde in Gloss. 'Satura: νόμος πολλὰ περιέχων.' Lex multa continens, et Carmen etiam ex variis partibus constans, 'satura,' &c. *Dac.*

[o] *Neve per saturam abrogato*] Quia in satura multa esse poterant quæ populum fallerent. At in simplici lege, si de abrogando tantum vel de derogando populus rogaretur, facile qua de re ageretur intelligere poterat. *Idem.*

chum: Imperium quod plebes per saturam dederat, id abrogatum est: et C. Lælius in ea, quam pro se dixit: Dein postero die,[p] quasi per saturam sententiis exquisitis, in deditionem accipitur.

Satura, et cibi genus dicitur ex variis rebus conditum, et lex multis aliis conferta legibus, et genus carminis, ubi de multis rebus disputatur. [PAUL.

Saturnia Italia, et mons, qui nunc est Capitolinus,[q] Saturnius appellabatur, quod in tutela Saturni esse existimatur. Saturnii quoque dicebantur, qui castrum in imo clivo Capitolino incolebant, ubi ara dicata[r] ei Deo ante bellum Trojanum videtur, quia apud eam supplicant[s] apertis capitibus. Nam Italici auctore Ænea velant capita; quod is, cum rem divinam faceret in littore Laurentis agri Veneri matri, ne ab Ulysse cognitus interrumperet sacrificium, caput adoperuit, atque ita conspectum hostis evitavit. [FEST.

Saturno dies festus celebratur[t] mense Decembri, quod eo ædis est dedicata: et is culturæ agrorum præsidere

NOTÆ

p *Dein postero die*] Hæc C. Lælii verba usurpavit Sallustius de Jugurtha. *Idem.*

q *Saturnia Italia, et mons qui nunc est Cap.*] Varr. lib. IV. de L. L. 'Hunc antea montem' (Capitolinum) 'Saturnium appellatum prodiderunt, et ab eo late Saturniam terram, ut etiam Ennius appellat. Antiquum oppidum in hoc fuisse Saturniam scribitur.' De hoc oppido sic Virgil. VIII. Æneid. 'Hanc Janus pater, hanc Saturnus condidit urbem: Janiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen.' Porro Saturni nomen Tuscum esse mihi concedent, inquit Scaliger apud Varronem, qui sciunt Syriace, et pro certo habent olim Tuscorum linguam Aramæam fuisse: *Saturnus* enim lingua Syriaca significat latentem. Unde in agro Latino quasi interpretantes vocarunt eum *Latium*, et ejus uxorem Opem *Latiam*: et in Pontificalibus indigitamentis dicebatur: LATIA SATURNI. Gell. lib. XIII. cap. 12. et ab eo *Latium*, quod Saturnia terra. *Idem.*

r *Ubi ara dicata*] Forsan a comitibus Herculis. *Idem.*

s *Quia apud eam supplicant*] Vide 'lucem facere.' *Idem.*

t *Saturno dies festus celebratur*] Saturnalia mense Decembri, quod eo mense Tullus Hostilius, cum bis de Albanis triumphasset, fanum consecravit. Livius vero Saturnalia post Reges demum exactos constituit, lib. II. sect. 21. Hujus festi primo dies tantum unicus fuit, sed processu temporum crevit: nam sub Cæsare duo dies additi, postea etiam plures. *Idem.*

videtur, quod etiam[1] falx est ei insigne: versus quoque[u] antiquissimi, quibus Faunus fata cecinisse hominibus videtur, Saturnii appellantur, quibus et a Nævio bellum Punicum scriptum est, et a multis aliis plura composita sunt; qui Deus in Saliaribus Saturnus[2] [x] nominatur, videlicet a sationibus.

Saturno[y] sacrificium fit cap*ite aperto. Ejus autem sacro*

1 Vet. lib. *quo etiam.* Vir doct. in marg. ed. Scal. conjicit *quoniam.*—2 Id. ibid. *Satirnus.* Dac. legendum monet *Satunnus.*

NOTÆ

[u] *Versus quoque*] Ennius in Nævium poëtam, qui secundum bellum Punicum Saturnio Carmine scripserat: 'scripsere alii rem Versibu' quos olim Fauni vatesque canebant, Cum neque musarum scopulos quisquam superarat, Nec dicti studiosus erat.' Quia Saturnii versus lex adeo soluta fuit, ut non metrum, sed simplicem cum rythmo cantum fuisse quidam scribant. Servius in illud Georg. 'Nec non Ausonii Troja gens missa coloni Versibus incomtis ludunt, risuque soluto.' 'Id est,' inquit, 'carminibus Saturnio metro compositis: quos ad rythmum solum vulgares componere consueverunt. Constat autem Iambico dimetro acatalecto, et tribus trochæis, ut 'Dabunt malum Metelli Nævio poëtæ.'' *Idem.*

[x] *Qui Deus in Saliaribus Saturnus*] Lege *Satunnus.* A *Satu.* Ut a 'portu,' 'Portunnus.' Nam Salii scilicet aliter indigitabant quam volgus. *Dac.*

[y] *Saturno*] Festi verba videntur pertinere ad Saturni sacrificia, quæ capite aperto fierent, ut verbo Saturnia dictum est, et Plutarch. in Problem. Macrob. lib. I. Saturn. Serv. lib. III. Æn. hoc idem scribunt, idemque Honori fieri, propterea quod caput aperire honoris causa potentioribus soleat, ut Plin. tradit lib. XXVIII. cap. 6. Addit Festus inter Metellum Pontificem Max. et Claudium contentionem fuisse, eumque fortasse multasse, quod Saturno capite operto fecisset in Sulpicii Ser. F. inauguratione: Claudiumque provocasse, sed non obtinuisse. Hæc nondum reperimus apud alios scriptores. *Ant. Aug.*

Saturno] Infra plane erat, *Saturno sacrificium fit capite aperto.* Reliqua qui meliore ingenio sunt divinabunt. Postea: *Saxum Tarpeium appellatur pars montis, qui ob sepultam Tarpeiam, quæ eum montem Sabinis prodiderat, nominatus est: vel ab eo quod, cum L. Tarpeius Romulo quasi ob raptas virgines adversaretur, ad illud saxum est de noxio pœna exacta, noluerunt funestum locum cum parte Capitolii conjungi.* Videtur iste L. Tarpeius Romulum apud populum accusasse, quod cum sine causa verisimili non posset, hoc nomine infensum populo efficere voluisse, quod Sabinas rapuerit, et eam invidiæ causam obtendisse. *Jos. Scal.*

Saturno sacrificium fit] Ait Festus: Saturno, capite aperto, sacrificium fiebat Saturnalibus, itaque cum Ser. Sulpitius Rufus Ser. Filius inauguratus esset, et ejus inaugurationi Metellus Pontifex Augurem adesse juberet, excusavit se Claudius, quod sacris familiæ suæ impeditus esset, quibus sacrificandum foret operto capite, cum

Metellus Pont. *Max. cum Claudium augurem jussis*set adesse, ut eum *tunc adhiberet Ser. Sul*pici Ser. F. inau*gurationi; ille autem excusa*ret se sacra sibi fami*liaria obstare, quibus sup*plicandum esset capite *operto; Saturno autem* esse futurum, ut cum ap*erto capite res sacra* facienda esset; Pont*ifex illum mulctavit,* Claudius provocavit, *sed cum reconciliat*us *Pon*tifici esset Claudius, f*amiliæ sacris peractis* Saturno sacra fecit re*ligione solutus.*

*Sa*xum Tarpeium [z] appel*latam aiunt partem mon*tis, qui ob

NOTÆ

Saturno aperto res sacra facienda esset, eaque de causa mulctatum a Pontifice Claudium provocasse, deinde reconciliatum esse, et peractis familiæ suæ sacris religione solutum Saturno sacra fecisse de more sacrificandi Saturno aperto capite. Vide 'Saturnia,' et 'lucem facere.' Serv. III. Æneid. 'Sane sciendum,' inquit, 'sacrificantes Diis omnibus caput velare consuetos ob hoc, ne se inter religionem vagis aliquid offerret obtutibus, excepto tantum Saturno, ne numinis imitatio videretur, quia Saturno capite velato ibi cernitur.' Metelli Pontificis Maximi meminit Macrob. lib. III. cap. 13. C. vero Claudii Auguris Livius lib. XLV. 'Augur C. Claudius mortuus; creatus T. Quintius.' Quod autem inaugurationi ejus, qui augur creatus esset, alius augur adesse solitus sit, et Festi verba, et verba Metelli hujus confirmant quæ sunt in indice 4. apud Macrob. quibus inaugurationem Lentuli Flaminis Martialis ita describit: 'A. D. 9. Kal. Sept. quo die Lentulus Flamen Martialis inauguratus est, domus ornata fuit, triclinia lectis eburneis strata fuerunt, duobus tricliniis Pontifices cubuerunt, Q. Catulus, M. Æmilius Lepidus, D. Silanus, C. Cæsar, rex Sacrorum, Pub. Scævola, Sext. Pub. Cornelius, Pub. Volumnius, Pub. Albinovanus, et L. Julius Cæsar augur, qui eum inauguravit.' De hujusmodi inauguratione ita Liv. lib. XXVII. 'L. Aquilius Augur creatus inauguratusque.' Et lib. XXX. 'Fabius Maximus Augur annos 42. &c. In ejus locum inauguratus Q. Fabius filius.' Sueton. in Caio cap. 12. 'Deinde Augur in locum fratris sui Drusi destinatus, priusquam inaugararetur, ad Pontificatum traductus est.' De Claudiæ familiæ sacris vide supra 'propudianus porcus.' *Dac.*

[z] *Saxum Tarpeium*] Priorem Festi sententiam Varro lib. IV. 'Hic mons,' inquit, 'ante Tarpeius dictus a virgine Vestali Tarpeia: quæ ibi ab Sabinis necata armis, et sepulta. Ejus nominis monumentum relictum, quod etiam nunc ejus rupes Tarpeium appellatur Saxum.' Alii a duce Tarpeio dictum putant. Propert. Eleg. 4. lib. IV. 'A duce Tarpeio mons est cognomen adeptus.' *Idem.*

Saxum Tarpeium] Saxum Tarpeium, de quo Dionys. et Livius scripserunt, a Tarpeia L. Tarpei filia, quam multi ferunt Sabinis Capitolii arcem prodidisse: quod Dionysio non probatur. De saxo autem dejiciebantur insigni aliquo crimine damnati: eaque de causa, ut locus funestus, cum reliqua parte Capitolii non erat conjunctus. Vide 'Tarpeiæ.' *Ant. Aug.*

sepultam *Tarpeiam ibi virginem, quæ* eum montem Sabinis *prodere pacta erat, ita* nominatus est: vel *ab eo, quod quidam nomine* L. Tarpeius Romulo *regi, cum propter rap*tas virgines advers*aretur, in ea parte, qua sa*xum est, de noxio pœna *sumta, Tarpeium dictum,* noluerunt funestum locum *cum altera parte* Capitolii conjungi.

Scævam [a] volgus quidem et in bona et in mala re vocat: cum aiunt bonam, *et* malam *scævam: at scriptores* in mala pone*re consueverunt, ut* apud Græcos *invenitur positum:* pro sinistro scæ*vum usurpavit Ho*stius in belli His*trici libro* . . . .

. . . . sentit scæv*um* . . . . .

. . . . obit penitus . . . . . .

Scæva res dicitur mala, quasi sinistra: σκαιὸν enim [PAUL. Græce sinistrum dicitur.

Scandaluca [3] [b] genus herbæ frugibus inimicæ, quod eas velut hedera implicando necat.

Scandu*laca genus herbæ frugibus* inimicæ, quod eas [FEST. *velut edera implicando* necat.

3 Ed. Scal. *Scandulaca.* Turnebus legit *Scandulata.*

NOTÆ

[a] *Scævam*] Ait videri dictum a Græcis, qui scævum sinistrum dicunt: ad quod Hostium in quodam libro belli Histrici testem producebat. Varro: 'nequid obsit bonæ scævæ causa:' inde Scævola appellatus ab Scæva, id est, sinistra, quod quæ sinistra sunt, bona auspicia existimantur: a quo dicuntur comitia, aliudve, quod fit a vesinistra, scæva. Id a Græco: quod hi sinistram vocant σκαιάν. Glossarium: ἀριστερὰ χείρ. Plautus: 'Caninam scævam spero meliorem fore.' *Jos. Scal.*

Scævam volgus] *Scæva* a *scævus,* quod a σκαιὸς, sinister, et inde *scæva* vel in bonam, vel in malam partem ducitur, quod Romanis *sinistra,* Græcis vero et barbaris *dextra* fausta sint. Tullius I. de divinat. 'Haud ignoro, quæ bona sunt; sinistra nos dicere, etiam si dextra sunt, sed nostri sinistrum nominaverunt, externique dextrum, quia plerumque melius id videbatur.' Igitur cum *scæva* aut *sinistra* pro inauspicatis et infaustis apud Scriptores Romanos reperias, (ut apud Ovid. 'Di, procul a nobis omen removete sinistrum,) id ex imitatione Græcorum factum dicas necesse est. *Dac.*

[b] *Scandaluca*] Quod scandendo fruges necat. Vulgo *orobanche.* Idem.

Scaptensula[4] [c] locus ubi argentum effoditur in Macedonia dictus a fodiendo: namque Græce σκάπτειν effodere dicitur. Lucretius: Quales exspiret scaptensula subter odores. [PAUL.

Scaptensu*la, locus ubi argentum effoditur* in Macedonia, *ita dictus a fodiendo,* quod est Græce σκάπτειν. *Lucretius: qua*lis exspiret Scap*tensula subter odores.* [FEST.

Scaptia tribus [d] a nomine urbis Scaptiæ appellatur. [PAUL.

*Scaptia tribus a no*mine urbis Scaptiæ *appellata, quam Pedani* incolebant. [FEST.

Scelerata [e] porta, quæ et Carmentalis dicitur, vocata, quod per eam sex et trecenti Fabii cum clientium millibus quinque egressi adversus Etruscos, ad amnem Cremeram omnes sunt interfecti. [PAUL.

Scele*rata porta eadem appellatur* a quibusdam, *quæ et Carmentalis dicitur,* quod ei proximum Car*mentæ sacellum fuit. Scele*rata autem, quod per eam *sex et trecenti Fabii* [FEST.

4 Legendum monet Dac. *Scaptesula.*

NOTÆ

[c] *Scaptensula*] Lege *Scaptesula*: σκαπτησύλη Stephano et Plutarch. qui in Thracia, non in Macedonia ponunt. Apud Lucret. *Scaptesyla* nomen generale est τῶν μεταλλείων, seu fodinarum metallariarum, nempe materia fossilis: vocamus *terre de mine*: σκάπτειν, fodere, et ὕλη, materia. *Id.*

[d] *Scaptia tribus*] Meminit Liv. lib. VIII. sect. 17. 'Eodem anno census actus, novique cives censi, tribus propter eos additæ Mœcia et Scaptia. Censores addiderunt Q. Publilius Philo, Sp. Posthumius.' Ob Pedanos civitate receptos tribus addita Scaptia. Scaptiam urbem in Latio numerat Plin. *Idem.*

[e] *Scelerata*] Scelerata porta appellatur a quibusdam Carmentalis, qui norunt, quod ei proximum Carmentæ sacellum fuit. Scelerata autem, quod per eam sex et trecenti Fabii cum clientium millibus quinque egressi adversus Hetruscos ad amnem Cremeram omnes sunt interfecti: qua ex causa per eam portam intrare egredive nefas habetur. Ovidius: 'Ire per hanc noli, quisquis es: omen habet.' Et: 'Porta vacat culpa: sed tamen omen habet.' *Jos. Scal.*

Scelerata porta] Vide, 'Religioni est quibusdam porta Carmentali egredi.' Ceterum hic *scelerata* est infelix, infausta. *Scelus* enim est infelicitas. Hoc dico quia in hac voce exponenda a quibusdam peccatum est. *Dac.*

cum clientium millibus *quinque egressi*[5] *adversus* Etruscos, ad amnem *Cremeram omnes sunt inter*fecti: qua ex caus*a factum est, ut ea porta in*trare egredive *omen habeatur.*

Sceleratus[f] campus app*ellatur prope portam Col*linam, in quo virgin*es vestales, quæ incestum* fecerunt, defossæ sunt *vivæ.*

5 Ed. Scal. *egressis.*

NOTÆ

[f] *Sceleratus*] Sunt hic quædam, quæ ad aliud verbum pertinent, quod adhuc quæro. *Ant. Aug.*

Sceleratus campus] Liv. lib. VIII. sect. 15. 'Eo anno Minutia Vestalis, suspecta primo propter mundiorem justo cultum, insimulata deinde apud Pontifices ab indice servo, cum decreto eorum jussa esset sacris abstinere, familiamque in potestate habere, facto judicio viva sub terram ad portam Collinam dextra via strata defossa scelerato campo. Credo ab incesto id ei loco nomen factum.' Vide Dionys. et Plutarch. *Dac.*

Sceleratus campus] Infra: *Sacellum, quod puteal appellatur, antea atria, fecit Scribonius, cui negotium datum fuerat, ut conquireret sacella, atque illud consecravit. Quia in eo loco fulguritum sacellum fuit, quod ignorarent fulgur conditum. quod nefas est integi, semper foramine aperto cœlum patet:* vix est ut non ita scripserit Festus: nam cur puteal Libonis diceretur, nisi quia conditum a Scribonio Libone? cum ob neglectam bidentalium et locorum fulguritorum religionem iram Deorum vererentur incurrere Romani. Videtur ex relatione Pontificum negotium datum Scribonio Liboni a senatu, ut diligentissime conquireret sacella. Erant autem sacella non semper alicujus Dei, sed sæpius fulguris: unde omnia sacella aperto tecto fuisse supra relatum est. Puteal autem impositum fuisse loco sacro conditis ibi fulguribus ex Plinio supra in Navia ficu retulimus; et nunc causa patet quare puteal Libonis dicatur. At in numismatis Libonis non sacellum, sed ara est: cui rei fidem facit etiam Dionysius, qui ait βωμὸν superimpositum ei loco fuisse: sed, ut apparet, non tantum illa ara, sed etiam sacellum puteal dictum est: ob id, puto, quia incertum erat ubi condita erant fulmina: sane non aliter possum animum inducere, quin Festus ita, ut posuimus, scripserit. Duo sunt quæ te admonitum velim. Unum, puteal non esse tribunal prætoris, ut voluerunt quidam: nam tribunal gradus habebat. Propterea tribunal præsidis βαθμοὶ vocatur a S. Luca in Actis Apostolorum, et λιθόστρωτον ab eadem mente in Evangelio. Alterum est, non esse eam aram, quæ Symmachi et Christianorum Ambrosii, Prudentii, aliorumque contentionib. exagitata est: quod quidam sciolus in libris suis Variorum notavit. Id tamen tam falsum est, quam illud, quod addit, in puteali jurari solitum fuisse. Imponit omnibus Acro male intellectus, qui dixit tribunal prætoris ad puteal fuisse: non autem puteal fuisse tribunal prætoris. *Jos. Scal.* Sed perperam Scaliger, qui cum superio-

Scribonianum appellatur [g] ante [6] atria *puteal quod fecit* Scribonius, cui negotium da*tum a Senatu fuerat, ut* conquireret sacella [h] at*tacta, isque illud pro*curavit: quia in eo loco *attactum fulgure* sacellum fuit: quod ignora*retur* [i] *autem ubi esset* (ut quidam) fulgur conditum,[k] *quod cum scitur, ne*fas est integi, semper forami*ne ibi ap*erto cœlum patet.

6 Ead. ed. *antea.*

NOTÆ

ris ævi doctis omnibus putat Libonis puteal idem esse cum puteali quod Cicero in comitio dicit impositum ei loco sub quo defossa fuit novacula Navii. Utrumque enim plane diversum. Puteal comitii prope curiam fuit. Puteal Libonis prope atrium Minervæ. Illud gladiatorio munere Divi Julii sublatum. Istud usque ad extrema Romani imperii tempora durasse ex Pub. Victore et ex Persii scholiaste colligere est. Vide Salmas. in Solin. *Dac.*

[g] *Scribonianum appellatur*] De Puteali dictum est in 'Navia ficus.' Nunc causa patet cur puteal Libonis dicatur Horatio, nimirum quia illud procuravit Scribonius Libo, cum ob neglectam bidentalium et locorum fulguritorum religionem iram Deorum vererentur incurrere Romani. *Jos. Scal.*

[h] *Ut conquireret sacella*] Fulv. Ursinus legebat, *ut coinquiret sacella.* Id est, purgaret, procuraret. Male. Negotium ab senatu datum fuerat Scribonio ut conquireret sacella, id est, ut loca, quæ fulgure tacta fuerant, diligenter perquireret. Is igitur comperit locum ubi fulgur olim conditum fuerat, quod ignorabatur, adeoque, ut religionem loci instauraret, puteal imponendum curavit, quod *puteal Libonis* dictum est. Puteal autem hic nihil aliud est quam lapis pertusus, qui fulguritis locis imponebatur, quia ubi fulgur conditum, locum integi nefas esset, eumque foramine desuper aperto esse oporteret. *Dac.*

[i] *Quod ignoraretur*] Hæc pendent a superioribus. Ait Festus negotium a Senatu datum fuisse Scribonio ut conquireret sacella attacta; vel quia in eo loco ubi postea puteal fuit, jam scibant sacellum fuisse, vel, ut alii dicunt, quod ignoraretur ubi fulgur conditum fuerit; et ideo fieri posset, ut locus contra religionem tegeretur; nefas enim fulguritum locum integi: quare cum scitur, foramine aperto semper ibi cœlum patet. Hæc est vera hujus loci expositio. *Idem.*

[k] *Fulgur conditum*] Fulgur condere dicebantur Augures sive Pontifices, cum reliquias fulguris condebant, defodiebant. Vetus interpres Juvenal. ad illum versum: 'Atque aliquis senior qui publica fulgura condit.' 'Condi fulgura dicuntur,' inquit, 'quotiescumque Pontifex dispersos ignes in unum redigit quadam tacita ignorataque prece, et locum aggestione consecratum it.' Citat deinde Lucani versus notissimos. Sed illud ridiculum de ignibus fulminis dispersis colligendis: quod poëtice dictum reor a Lucano. Per ignes autem dispersos fulminis, intelligo res quascumque tetigit et ambussit ignis aut scidit, et quocumque alio modo vio-

Sceleratus campus appellatur proxime portam Collinam, in quo Virgines Vestales, quæ incestum fecerunt, vivæ defossæ sunt. [PAUL.

Sceleratus vicus[l] Romæ appellabatur, quod cum Tarquinius Superbus interficiendum curasset Servium Regem socerum suum, corpus ejus jacens filia carpento supervecta sit, properans in possessionem domus paternæ.

Sceleratus vi*cus appellabatur Romæ*, quod cum Tarquinius Superbus interficie*ndum cura*sset Ser. Tullium Regem soce*rum suum, corpus ejus jacens filia carpe*nto supervecta est, pro*perans in possessionem* domus paternæ. [FEST.

Scena ab aliis, a quibusdam sacena appellatur dolabra pontificalis.

Scena, sive sacena, dolabra Pontificalis. [PAUL.

Scenam[m] genus *fuisse cultri*[7] manifestum est, sed utrum[8] securis, an dolabra sit, ambigitur: quam Cincius in libro, qui est ei[9] de verbis priscis, dolabram ait esse Pontificiam. Livius in Lydio: corruit, quasi ictus scena, haud multo secus. [FEST.

Scensas[n] *antiqui dicebant, quam* nunc cenas, quæ autem

7 Ead. ed. *culturi.*—8 Ead. ed. *futurum* —9 Vet. cod. *secundus.*

NOTÆ

lavit. Sic ex quodam Pausaniæ loco lib. I. Eliac. colligo res fulguritas in urna impositas apud Græcos condi solitas fuisse, et operculo tegi. At vetus interpres Persii aliter exponit hanc fulguris condendi rationem. 'In usu,' inquit, 'fuit ut Augures, vel Aruspices adducti de Etruria certis temporibus fulmina transfigurata in lapides infra terram absconderent, cujus in patratione rei oves immolabantur.' Lego, *cujus impetratione rei, &c.* Salmas. in Solin. Vide 'Sacella:' ubi lege, *sæpius erant fulguris*, pro *fulgurita*. Dac.

[l] *Sceleratus vicus*] Varr. lib. IV. 'Prope hunc,' (vicum Cyprium,) 'vicus Sceleratus dictus a Tullia Tarquinii Superbi uxore, quod ibi cum jaceret pater occisus, supra eum ut mitteret carpentum mulio, jussit.' Vide Liv. lib. I. sect. 48. *Idem.*

[m] *Scenam*] Lege infra, *qui est* II. *de verbis priscis, &c.* Ex notis II. imperiti librarii fecerant *ei:* de *scena* nil alibi me legere memini. *Idem.*

[n] *Scensas*] Miror huc translatum, cum certum sit non *scænas*, sed *cesnas* dixisse: unde *silicesnium:* postea *silicernium*. Jos. Scal.

Scensas] Scaliger legendum putat *cesnas*, unde *silicesnium:* postea *silicernium*, ut 'Valesii,' 'Valerii,' &c. Sed si quid temere mutandum sit,

nunc prandia pro cœnis habebant;[o] et pro cenis *vespernas appellabant.*

Scensas[10] Sabini cenas dicebant: quæ autem nunc [PAUL. prandia sunt, cenas habebant, et pro cenis vespernas appellabant.

Schedia[p] genus navigii inconditum, id est, trabibus tantum inter se nexis factum: unde mala poëmata schedia appellantur.

Schedia genus navigii *inconditi trabib. tantum inter* [FEST. se connexis facti, *quo mercimonia circum*ferunt post amissam *navem. Unde schedia us*us[q] quoque poëmata *dicit, et versus, non sat*is perfecti qui essent, *appellavit schedi*um, *cum* dixit: Qui schedium fa*cit inconditum et inelaboratum.*

Schœniculas[r] app*ellare videtur mere*trices Plautus prop-

10 Vet. lib. *Scenas.* Vide infra.

NOTÆ

malim legere *scesnas.* Propius ad veterem scripturam *scensas,* id quod et doctiss. Vossio video placuisse. *Dac.*

o *Quæ autem nunc prandia pro cœnis habebant*] Vide quæ in voce *cœna* dicta sunt. Inde apud Terent. 'ad cœnam veniat.' Id est, ad prandium. *Idem.*

p *Schedia*] Subintelligitur *navis.* Schedia navis subito compacta a Græco σχεδὸν, prope, unde σχέδιον vocatur quicquid subito et tumultarie factum est. Eustath. p. 516. Edit. Rom. τὸ σχεδὸν ἀεὶ παρ' Ὁμήρῳ ἀντὶ τοῦ ἐγγὺς λαμβάνεται, ἀφ' οὗ καὶ σχεδία ἡ δι' ὀλίγου συμπαγεῖσα ναῦς, καὶ σχέδιον τὸ αὐθωρόν. Hoc est, 'σχέδον semper apud Homerum significat prope, unde et schedia dicitur navis subito compacta, et schedium subitaneum.' *Id.*

q *Unde schedia usus*] Optime schedæ: *Unde Lucilius quoque.* Ad illud Lucilii respexisse videtur Petron. 'Sed ne me putes,' inquit, 'improbasse schedium Lucilianæ improbitatis, quod sentio et ipse carmine effingam.' *Idem.*

r *Schœniculas*] Plautus in Nervolaria apud Varronem lib. VI. de Ling. Lat. 'Diobolares, schœniculæ, miraculæ.' 'Schœniculæ,' inquit, 'ab schœno nucario unguento.' Ita enim arbitror illic scribendum esse. *Miraculas* autem a *miris,* id est, monstris, interpretatur. Credendum est hæc Plauti verba Festum etiam retulisse: et postea ex Pœnulo ejusdem: 'Prosedas, pistorum amicas, reliquias halicarias, Miseras, schœno delibutas, servilicolas sordidas.' *Ant. Aug.*

Schœniculas] Ex Clitellaria Plauti duos hos versus citabat Festus: *Diobolares, schœnicolæ, miraculæ, Cum extritis talis, cum todellis crusculis.* Vide tertium Conjectaneum. *Jos. Scal.*

ter usum ung*uenti schœni,* quod est pessimi generis, itaque *dixit Diobolares,*[s] *schœniculæ, mi*raculæ[t] cum extritis *talis, cum todellis crusculis,*[u] idem prosedas, pistorum *amicas, reliquias halicarias*[x] miseras schœno dili*butas, servilicolas,*[y] *sordidas.*

Schœniculæ appellantur meretrices, propter usum [PAUL. unguenti schœni, quod est pessimi generis.

Scholæ dictæ sunt ex Græco σχολάζω, a vacatione, quod, ceteris rebus omissis, vacare liberalibus studiis pueri debent.

Scholæ[z] dictæ sunt non ab otio, ac vacatione omni, [FEST. sed quod, ceteris rebus omissis, vacare liberalibus studiis pueri debent: ut etiam ludi appellantur, in quibus minime luditur, ne tristi aliquo nomine fug*iant pueri suo fungi mu*nere.

Scirpus[11] [a] est id, quod in palustribus locis nascitur leve, et

11 Vet. cod. *Scriptum.*

NOTÆ

Schœniculas] Idem Varro lib. VI. de L. L. 'Diobolares, schœniculæ, miraculæ. Schœniculæ, ab schœno nugario unguento.' Ego vero, nisi intercederet Festi et Varronis auctoritas, crederem Plautum meretrices *schœnicolas,* vel *schœniculas* dixisse, quod in segetibus et σχοίνοις usque essent, quod σχοίνους perpetuo colerent. Et infra *schœno delibuta,* quod σχοίνους olerent. Nisi potius *schœnicula* male scriptum sit pro *scœnicula* a *cœno. Cœnum* enim Sabinis *scœnum,* ut *scœna,* pro *cœna,* supra apud Festum. *Dac.*

[s] *Diobolares*] A binis obolis Pacuvius. 'Non ego ita fui Uti nunc sunt meretrices, diobolares suam Quæ nummi causa parvipendunt gratiam.' *Idem.*

[t] *Miraculæ*] Vide 'miracula.' *Id.*

[u] *Cum extritis talis, cum todellis crusc.*] Vide quæ in voce 'crocotilum' dicta sunt. Vide et 'succrotila.' *Idem.*

[x] *Reliquias halicarias*] Reliquias alicariorum. Vide 'Alicariæ.' *Idem.*

[y] *Servilicolas*] Hoc est, quod idem ibidem subjicit: 'Servolorum sordidulorum scorta diobolaria.' *Idem.*

[z] *Scholæ*] Ausonius aliter: 'Graio schola nomine dicta est, Justa laboriferis tribuantur ut otia Musis.' In fine lego: *ne tristi aliquo nomine fugiant suo fungi munere.* Jos. Scal.

Scholæ dictæ sunt non ab otio] Immo ab otio; σχολὴ enim otium, nimirum quia otio opus iis qui studiis vacant. Auson. Idyll. XXXII. 'Graio schola nomine dicta est, Justa laboriferis tribuantur ut otia Musis.' Sic *ludus* non per antiphrasin, ut vult Fest. sed quod studium literarum liberalis ingenii ludus sit. *Dac.*

[a] *Scirpus*] In veteri libro est hoc loco: *Sex. Pompei Festi de verborum*

procerum, unde tegetes fiunt: inde proverbium est in eas natum res, quæ nullius impedimenti sunt, in scirpo nodum quærere. Ennius: Quærunt in scirpo, soliti quod dicere, nodum. Et Plautus in Aulularia: Quasi pueri,[b] qui nare discunt, scirpo induetur ratis. Novius in Phœnicis:[12] Sume arma, id est, an occidam clava scirpia.[13]

Sciscito,[14] sententiam dico.[c] [PAUL.

Scita plebei[d] appellantur ea, quæ plebs suo suffragio sine patribus jussit, plebeio magistratu rogante.

Scitum populi[e] *dicebatur quod sine plebe cun*ctus [FEST.

12 Ed. Scal. *Phœnissis.*—13 'Optime hunc Novii versum emendavit Voss. *Sume arma. Quid est? an occidam clava scirpea.* Alii: *Sume arma. Tydea n' occidam clava scirpea?*' Dac. Vir doct. in marg. ed. Scal. conjicit *id est, jam te occidam.*—14 Id. ibid. *Scisco.* Legendum monet Dac. *dicito* pro *dico.*—

NOTÆ

significat. lib. XVIII. Incipit lib. XIX. Scriptum est, &c. alias *Scirpus.* Plaut. 'Scirpea inducitur ratis,' vel, ut vult Faërnus, *induitur*, propter versum. *Ant. Aug.*

Scirpus] Σχοῖνος, juncus, et inde natum proverbium, 'in scirpo nodum quærere,' quia nihil rectius est, et enodius junco. *Dac.*

[b] *Quasi pueri*] Vide in voce 'nare.' *Idem.*

[c] *Sciscito, sententiam dico*] Lego: *Sciscito, sententiam dicito:* ex ipsomet Festo in 'Niquis scivit.' Nam 'sciscito,' inquit, 'significat sententiam dicito, suffragium ferto.' *Idem.*

[d] *Scita plebei*] *Plebeiscita*, vel *plebiscita.* Ea sunt quæ tributis tantum comitiis plebs scivit, tribuno plebis rogante. Liv. lib. XXVI. 'Id apud majores nostros in Sutrianis factum est, cum defecissent, ut M. Antistius Tribunus plebis prius rogationem ferret, sciretque plebs uti senatui, de Sutrianis, sententiæ dicendæ jus esset.' Vide infra, et in 'populi commune.' *Idem.*

[e] *Scitum populi*] Pro plebiscito, vel potius pro lege dictum esse verisimile est: nam plebis appellatione neque patricii, neque senatores continentur, cum ii in populo sint. Quod igitur patricio interrogante populus suis suffragiis jussit, *scitum populi* dicetur: quod vero Trib. pleb. rogavit plebem, id *plebiscitum* est. Scitus etiam peritus a poëtis dictus est: et bona facie puer, et puella scita. Terent. in Andria: 'Perecastor scitus est puer natus Pamphilo.' Idem in Phor. 'Satis,' inquit, 'scita est:' et in Heautont. 'At si scias, quam scite in mentem venerit.' Hæc vel his similia Festus scribit. *Ant. Aug.*

Scitum populi] Cum ait Fest. Scitum populi esse quod rogavit magistratus patricius, vel Prætorem, vel Consulem, vel Dictatorem, vel Interregem, vel Decemviros, vel Tribunos militum intelligendum est. De scitis populi et plebiscitis vide in 'populi commune:' et supra in 'scitum pleb.' Verum est quod addit Fest. quod aliquo interrogante ex patribus

patricius *ordo, rogante patricio, suis suff*ragiis jussit: *quod autem aliquo interrogante* ex patribus et *plebe suffragante scitum esset, id j*am leges scrip*tæ dicebantur. Sed illud plebeiscit*um est, quod TR. PL. *sine patriciis plebem* rogavit, id est, consu*luit, plebesque scivit:* plebes autem est *omnis populus præter senatores et* præter patricios.

Scita facie,[f] pro bona facie, alias bonis *pro scitis a* poëtis usurpantur. T*erentius in Phormione*, Satis, inquit, scita: et *Heautontimoru*meno : At si scias, quam scite *in mentem venerit :*[16] ut Ennius in libro sexto: Lumen . . . . scitus agaso.

Scorta[g] appel*lantur meretrices ex consu*etudine rusticorum *qui, ut est apud Atellanos anti*quos solebant di*cere se attulisse pro scorto* pelliculam,[17] omnia *namque ex pellibus facta, scortea* appellantur, *et Scortes, id est, pelles testium Arie*t*i*norum, ab isdem *scorteis pellibus* I*dem Verrius dictas* esse ait.

Scorta appellantur meretrices quia, ut pelliculæ, [PAUL. subigantur: omnia namque ex pellibus facta scortea appellantur. Scortes, id est, pelles testium arietinorum, ab eisdem pellibus dictæ.[18]

15 Vet. cod. *pleps.*—16 Ed. Scal. *Veneri.*—17 Ead. ed. *delicularum.*—18 Vet. lib. *dicti.*

NOTÆ

et plebe suffragante scitum esset, id tum legem scriptam dictum fuisse; lex enim proprie dicebatur quod Populus Romanus comitiis, vel centuriatis, vel tributis, vel curiatis, uno aliquo e magistratibus majoribus interrogante, veluti consule, constituebat. Justin. § 4. De jure natu. *Dac.*

f *Scita facie*] Quæ in fine asteriscis notata relicta sunt, in iis nocturnum iter consulis vel alius cujusdam auctoritate præditi describebat Ennius, cui agaso prælucebat: luminibus enim et facibus in conficiundis nocturnis itineribus Veteres utebantur. *Idem.*

g *Scorta*] Vidend. Varro lib. VI. de Ling. Lat. *Ant. Aug.*

Scorta appellantur] Varr. lib. IV. 'Scortari est sæpius meretriculam ducere, quæ dicta a pelle. Id enim non solum antiqui dicebant scortum, sed etiam nunc dicimus scortea, ea quæ ex corio et pellibus sunt facta. Inde in aliquot sacris ac sacellis scriptum habemus, ne quid scorteum adhibeatur, ideo ne morticinum quid adsit. In Atellanis licet animadvertere rusticos dicere, se adduxisse pro scorto pelliculam.' *Dac.*

Scorteum[19] [h] pelliceum, in quo sagittæ reconduntur, appellatum ab eadem causa, qua scortum: σκύτος enim Græce pellis dicitur: unde scuticæ et scuta, quia non sine pellibus sunt.

*Scorteum ab eadem causa qua scort*um vocabatur [FEST. *pelliceum, in quo sagittæ* reconduntur, ab eo *quod ex pellib. factum est*, quia pellibus nomen a σκύτος, *quod pellis. Unde* scuticæ, et scuta, *quia non sine pellibus sunt.*

Scraptæ dicebantur [i] nugatoriæ, ac despiciendæ mulieres, ut ait Verrius,[20] ab iis quæ screa iidem appellabant, id est, quæ quis excreare solet quatenus id faciendo se purgaret. Titinius in Prilla: rectius, mecastor, Piculetæ Postume Lectum hodie stratum vidi scraptiæ muli.[1]

. . . .

Scraptæ nugatoriæ, ac despiciendæ mulieres. [PAUL.

Scribas proprio nomine [k] antiqui et librarios et [FEST.

19 Vet. lib. *Scrauteum.* Vide infra.—20 Vet. cod. *unus.*—1 Sic distinguendum, inquit Dac. Titinnii distichon, *Rectius mecastor Piculetæ postumæ Lectum hodie stratum vidi scraptæ mulieris.*

NOTÆ

[h] *Scorteum*] A Græco γρῦτον, scrutum, scrotum; et scrautum. Fest. *Scrautum pelliceum:* ita legendum olim judicavi sola conjectura ductus, quam postea mihi stabilivit codex vetus V. CL. Josiæ Merceri, qui fuit olim Danielis: *scrautum*, inquam, habet, non *scroteum*, ut vulgo legitur: sed verum *scrautum* esse ex Græco γωρυτός. At *scrautum* pro *scrotum*, ut 'aurichalcum' pro 'orichalcum,' &c. *Salm. in Solin.* Sed *scorteum* plane Schedæ: neque dubito eam esse veram lectionem. *Scorteum* autem ideo pharetra vocabatur, quia omnia, quæ ex corio fiebant et pellibus, scortea dicta sunt. Verum quidem est *scrautum* dictum fuisse. Gloss. Philoxeni: 'scrautum, θήκη δερματίνη βελῶν.' id est, 'theca pellicea sagittarum.' Sed *scrautum* pro *scrotum*, quod pro *scortum:* ut supra; contra quod viris doctissimis visum est. *Dac.*

[i] *Scraptæ dicebantur*] Apud Varronem legitur *scranciæ*, vel, ut in nonnullis, *scraciæ* et *scractiæ:* apud Nonium *scraptæ. Scraptæ* autem, vel *scractiæ* Scalig. deducit ab antiquo *scracere*, hoc est, excreare. Plaut. in Nervolaria: 'Scraptæ, scrupedæ, strictivellæ, tantulæ.' Turnebus vero *scraciæ* amplectitur, ut sint quasi *screaciæ*, hoc est, non minus quam screa et sputa contemnendæ. *Idem.*

[k] *Scribas proprio nomine*] Scribæ dicebantur doctores quilibet et viri docti: ut Græce γραμματεῖς. Sic in sacris literis scribæ doctores legis. Hoc nomen postea datum scribis publicis, quos vulgo dicimus *notaires.* Idem.

poëtas vocabant; at nunc dicuntur scribæ quidem librarii, qui rationes publicas scribunt in tabulis: itaque, cum Livius Andronicus bello Punico secundo scripsisset carmen, quod a virginibus est cantatum, quia prosperius respublica populi Romani geri cœpta est, publice attributa est (et) in Aventino ædis Minervæ, in qua liceret scribis histrionibusque consistere, ac dona ponere in honorem Livii, quia is et scribebat fabulas, et agebat.

Scriptum lapidem [l] esse ait, et ita vocari, Antistius Labeo in agro Menullino, ubi [2] divinam rem facerent.

Scripturarius ager [m] publicus appellatur, in quo, ut pecora pascantur, certum æs est: quia publicanus scribendo conficit rationem cum pastore.

Scrupi dicuntur aspera saxa, et difficilia attrectatu: [PAUL. unde et scrupulosam rem dicimus, quæ aliquid in se habet asperi.

Scrupi [n] *dicuntur aspera* saxa et difficil*ia, petræ etiam* [FEST.

2 Vir doct. in marg. ed. Scal. conjicit *ubi scribæ.* In vet. cod. utrumque deest. Pro *facerent* vet. cod. *faceret.*

NOTÆ

[l] *Scriptum lapidem*] De eo nil alibi me legisse memini. Dictus forsan scriptus lapis, quod ad eum scribæ sacra facerent, ita ut post vocem *ubi* vox *scribæ* ponenda sit. De agro Menullino nil alii scriptores. *Idem.*

[m] *Scripturarius ager*] Populi Romani tria fuere vectigalia: Decima, portorium, et scriptura. *Decima*, quod ex agricultura capiebatur, quia agri publici ea tantum lege aratoribus dabantur, ut decimas populo Rom. penderent. *Portorium*, quod ex importatione et exportatione mercium. *Scriptura* denique, quod ex pecore: nam cum sylvæ essent populi Romani, qui in sylvis publicis pecus pascebant, numerum pecoris apud Publicanum, qui sylvas illas redemerat, profitebantur; et contra publicanus in codices eundem numerum referebat, et in singula capita certam pecuniam pro pastione ab aratore exigebat. Et inde ille ager scripturarius dicebatur. *Idem.*

[n] *Scrupi*] Scrupus a Græco σκίρος. Scrupi, saxa aspera, invia, naufragiis infamia. Versum Ennii affert Nonius in 'scapres:' 'Scrupeo investita saxo atque ostreis quam exceperant.' Festi scriptura propius a vera recedit: legendum enim, *scrupeo investita saxo atque ostreis, squale scapre.* Queritur Andromeda se desertis locis ceto expositam, saxis asperis atque ostreis undique circumdatam, squale scabreque, et inculta vastitudine, ut Pacuvius in Teucro. *Idem.*

attrectari insuetæ aut *nauffragiorum pollutæ scelere*. Ennius in *Ardromacha*: *Scrupeo investita saxo, atque hostreis, quam excaprent*: unde scrupulosam *rem dicimus quæ aliquid habet in* se asperi: Corne*lius Sisenna Historiarum lib*. IIII. Hic tum injectus *est levis scrupulus* et quædam dubitatio.

Scurræ° vocabulum Verrius ineptissime aut ex Græco tractum ait, quod est σκυῤῥάζειν,[3] aut a sequendo: cui magis adsentitur, quod et tenuioris fortunæ homines, et ceteri alioqui, qui honoris gratia prosequerentur quempiam, non antecedere, sed sequi sint soliti: quia videlicet dicat Lucilius: Cornelius Publius noster Scipiadas dicto, tempusque intorquet in ipsum Oti, et deliciis, luci effictæ, atque cinædo. Et sectatori adeo ipsi suo,

3 Scal. legendum monet συγκυρεῖν. In contextu tamen habet σκυροάζειν.

NOTÆ

° *Scurræ*] Non dubium, quin legendum sit συγκυρεῖν. ut *Scurra* dictus sit, quasi *Secura*, aut *Sucura*. Versus Lucilii mendosi sunt: qui fortasse ita melius leguntur: *Corneliu' Publiu' noster Scipiades dicto, penitusque intervenit ipsi Molli, et deliciis Luci, effigiæ, atque cinedo, Et sectatori adsiduo quo rectiu' dicas, Ibat forte domum, sequimur multi, atque frequentes*. Facetus poëta ait Scipionem intervenisse rixæ et dictis nescio cujus mollis et cinedi, sectatoris cujusdam Lucii, atque adeo deliciarum, et imaginis, ac propemodum effigiæ ipsius. Antiqua consuetudine cum scriptum esset *efficiæ* pro *effigie*, factum, *effictæ*. Glossarium *Scurram* interpretatur, δρακιστήν. et *Scurrari*, δρακίζειν. Invenio et *Scurras* κοπρίας dictos. Dio in Pertinace: κοπρίας τινὰς καὶ γελωτοποιοὺς αἴσχιστα μὲν τὰ εἴδη, αἴσχιω δὲ τὰ ὀνόματα, καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα ἔχοντας. Isidori Glossæ: 'Scurrula, qui incopriat.' Suetonius Claudio: 'Interdum ferula flagrove, velut per ludum, excitabatur a copreis.' Hæc est veterum tam antiquitus excusorum, quam manu scriptorum lectio. Primus Beroaldus *Tropeis* legit: inepto sensu. Turnebus *Copreis* ex veteri codice animadvertit; ignoravit tamen quid essent *Coprei*: et ut sententiam suam adstruat, interpunctiones turbat, ac confundit. Atqui *Coprei*, nihil aliud quam *Scurræ*, qui per ludum excitabant eum. Cui enim alii impune licuisset, nisi scurris? *Jos. Scal.* Verum idem Scaliger, ut in suis ad Lucilium notis monuit doctissimus Douza, hanc suam tertii versus emendationem verso stylo confodit, in ejusque locum substituit: *Molli et deliciis et Lucifugæ, atque cinædo*. Scriptum enim fuisse autumbat, *Lucifucæ* pro *Lucifugæ*, more antiquo. *Dac.*

quo rectius dicas. Ibat forte domum, sequimur multi, atque frequentes. Cum secutos videri velit, ob eorum jurgia, non ob adsuetum officium.

Scutilum tenue, et macrum, et in quo tantum exilis [PAUL. pellicula cernitur.

Scut*ilum* [p] *tenue et macrum dicitur ex* Græco : ut cum [FEST. dicim*us scutilum hominem, exi*lem aliquem dem*onstramus in quo pellicula tantum : in* pompa aliud d*icimus Scutilum, ut videatur scu*tilum de scrut*ilo derivatum detrita* r *litera, sitque is,* qui virtute p*otest scrutari. Sed ex Græco nomen factum,* scutilosum co*riarium significamus.*

Sed [4] pro sine [q] inveniuntur posuisse antiqui. [PAUL.

Secespita cultrum ferreum oblongum manubrio eburneo, rotundo, solido, vincto ad capulum auro, argentoque, fixo [5] clavis æneis, ære Cyprio, quo Flamines, Flaminicæ virgines, Pontificesque ad sacrificia utebantur: dicta autem est secespita a secando.

Secespitam [r] esse Antisti*us Labeo ait cultrum* fer- [FEST.

4 Docti viri emendant *Se.*—5 Vet. lib. *fixum.*

NOTÆ

p *Scutilum*] Sensus est : Scutilus dicitur homo macer qui totus pellis est, nam σκύτος, pellis. At in pompa triumphali scilicet Manducus homo scutilus dici videtur, quasi scrutilus, qui potest scrutari. Etsi ibi etiam nomen Græcum est, σκύτιλος a σκύτος, quia homo ille nihil aliud erat quam pellis. Vide 'manducus,' 'citeria,' et 'petreia.' *Idem.*

q *Sed pro sine*] Docti viri emendant *se,* quia scilicet videbant 'se dolo malo' dici. Verum tamen *sed* pro *sine* Veteres dicebant. Cujus rei fidem fecerit vetustissima lex, quæ extat in Bibliotheca regia : EI. PRIMO. QUOQUE. DIE. QUÆSTOREM. SOLVERE. JUBETO. QUÆSTORQUE. EAM. PECUNIAM EIS. SED. FRUDE. SUA. SOLVITO. Item in columna Duillia, semper legitur, ALTOD. MARID. DICTATORED. Vide in 'suadted.' Quare nil mutandum. *Jos. Scal.*

r *Secespitam*] Priorem notionem iisdem verbis Servius lib. IV. Æneid. 'Secespita autem,' inquit, 'est culter oblongus ferreus, manubrio eburneo rotundo, solido, vincto ad capulum argento, auroque, fixo clavis æneis, quo Flaminicæ virgines pontificesque ad sacraria utuntur, eaque jam sacra est. Appellatur autem secespita a secando.' Sueton. Tib. cap. 25. 'Nam et inter pontifices sacrificanti simul pro secespita plumbeum cultrum subjiciendum curavit.' Altera notio est cum secespita sumitur pro reticulo æneo sive cancellis, in quo

reum, oblongum, manu*brio, rotundo, eburneo*, solido, vincto ad ca*pulum auro argentoque*, fixum clavis æneis æ*re Cyprio, quo Flami*nes, Flaminicæ virg*ines, pontifices-que ad sa*crificia utuntur, ea*dem alias dicitur, qu*a in sacrario utuntur: *sacraria namque in templis* [s] reticulo [6] æneo olim *sepiebantur, in quo tu*bæ relictæ sunt, *per quas manibus sacra* tangere licet: est *hoc in templo bonæ Deæ:* sed et aliis in locis: et *sunt velut repagula* [7] quædam, ita secespitæ di*cuntur duobus modis.*

Secespitam alii securim, alii dolabram æneam, alii cultellum putant. [Paul.

Secessiones,[8] [t] narrationes.

Secium libum est, quod secespita secabatur.

Secius [9] est, quod secespita secatur *libum seu placenta quæ* soleat necessariis sa*crificiis adhiberi.* [Fest.

Seclusa sacra dicebantur,[u] quæ Græci mysteria appellant.

6 Ed. Scal. *rediculo.*—7 Ead. ed. *repacula.*—8 *Sectiones* scriptum esse censet Dac.—9 Idem legendum monet ut in Epitom. *Secium.*

NOTÆ

tubæ, id est, canales sive foramina relicta sunt, ut et hodie in sacris ædibus, in tribunalibus, et alibi fieri videmus. *Dac.*

[s] *Sacraria namque in templis*] Sacrarium templi locus secretior, ut adytum, ad quem nulli erat aditus, nisi sacerdoti. Servius ad lib. II. Æneid. In eo res sacræ reponebantur. Ulpian. D. L. I. Tit. 8. Sacrarium, inquit, est locus, in quo sacræ res ponuntur, quod etiam in ædificio privato esse potest. Sepiebatur autem sacrarium secespita, hoc est, reticulo quodam æneo, in quo tubæ seu tubi relicti erant, per quos manibus sacra tangere licebat. Atque hujusmodi secespita utebantur, tum in sacrariis quæ erant in templis, tum in iis, quæ erant in aliis locis, erantque secespitæ velut repagula quædam: quod autem in templo Bonæ Deæ addidimus, intelligendum est non de sacrario Bonæ Deæ quod ultra Bovillas in via Appia fuit, sed de sacrario eo quod fuit in æde Bonæ Deæ in Aventino. Cujus P. Victor facit mentionem. Potest etiam hic locus ita resarciri: *Est secespita in templi sacrariis. Sed et in aliis locis, et est velut clathrata fenestra. Ita secespitæ dicuntur duobus modis.* Fulv. Ursin.

[t] *Secessiones*] Secere, dicere. 'Insequе, musa, virum versutum.' Livius Andronicus principio Odysseæ. *Jos. Scal.*

Secessiones] Scripserat Fest. *Sectiones.* Vide 'insequo.' *Dac.*

[u] *Seclusa sacra dicebantur*] Quæ a profanis clausa sunt et separata. Ceteris autem sacra intelligenda sunt. Vid. ad illud Horat. 'vetabo qui Ceреris sacra vulgarit,' &c. *Idem.*

Secordiam quidam pro ignavia posuerunt. Cato [PAUL. pro stultitia posuit: compositum autem videtur ex se, quod est sine, et corde.

Secordiam[x] quidam *pro ignavia posuerunt :* M. Cato [FEST. pro *stultitia posuit Originum lib.* VII. cum ait . . . . *i* . *immensam timiditatem, ac Secordiam causa erat* ne quid negotii *publici, vel privati gere*retur ; *compositum autem videtur ex se,* quod est sine, *et corde.*

Sectarius vervex,[y] qui gregem agnorum præcedens ducit.

Sectio,[z] persecutio juris. [PAUL.

Sectores,[a] et qui secant, dicuntur, et qui empta sua persequuntur.

NOTÆ

[x] *Secordiam*] *Secordia,* pro quo postea *Socordia,* ut 'sebrius' post 'sobrius.' Gloss. 'socors, ἀκάρδιος, ἄφρων,' hoc est, sine corde, stultus. *Socordiam* a *segnitia* eo distinguit Donat. quod animum *secordia, segnitia* vero corpus spectet. 'Segnitia,' inquit, 'ad agendum, socordia ad considerandum.' Supplendum in verbis Catonis, *Quod ostenderetis immensam, &c.* vel quid simile. *Idem.*

[y] *Sectarius vervex*] Quasi sectæ princeps, quia gregem ducit. Plaut. Capt. 'Qui Petroni nomen indunnt verveci sectario.' *Idem.*

[z] *Sectio et Sectores*] Ascon. lib. III. Verrin. Sectorem dicit æstimatorem, redemtoremque bonorum damnati, atque proscripti, qui spem sectans lucri sui bona omnia auctione vendit, et semel infert pecuniam vel ærario, vel sociis. Sectio autem est ea redemtio. Cicero Philip. II. 'Hasta posita pro æde Jovis Statoris bona Cn. Pompei Magni voci acerbissimæ subjecta præconis. Qui ad illud scelus sectionis auderet accedere, inventus est nemo præter Antonium :' et postea, 'Cum sector sis isto loco natus :' deinde : 'cum Cn. Pompei sector, non te execrandum populo Ro.' &c. Ex his vides Pauli epitomen nimis concisam esse in horum verborum interpretatione. *Ant. Aug.*

Sectio] Ipsa actio, cum scilicet alicujus bona publicantur. Cicer. Philipp. II. 'expectantibus omnibus quisnam esset tam impius, tam demens, tam Diis hominibusque hostis, qui ad illud scelus sectionis auderet accedere, inventus est nemo præter Antonium, præsertim cum tot essent circa hastam illam qui alia omnia auderent.' *Dac.*

[a] *Sectores*] Neque hæc satis declarant, quid sit *Sector,* neque auctor Glossarii : 'Sector, βιώνης.' *Jos. Scal.*

Sectores] *Sectores,* a sequendo, ii sunt, ut Asconii verbis utar, 'Qui spem lucri sui secuti, bona condemnatorum semel auctionabantur, proque his pecunias pensitabant singulis, in posterum pro compendio suo singula quæque pecunia populo vendituri.' *Sectores* vero a secando dicuntur, qui aliquid secant. Ad utramque significationem allusit Cic. 'Sectores collorum ac bonorum.' Ubi male quidam Codd. habent *sectatores.* Dac.

Secundæ res [b] non a numero dicuntur, sed quia, ut velimus, sequantur.

Secus,[c] aliter: haud secus, non aliter.

Secus Valgius putat [d] ex Græco, quod est ἑκὰς, [FEST. dictum: absurde scilicet: significat enim aperte aliter exemplis omnium fere, qui eam vocem usurpant.

Sediculum,[10] [e] sedile. [PAUL.

Sedum,[f] alii sadum, appellant herbam, quam Opi- [FEST. lius Aurelius sesunium vocari ait, eamque in tegulis seri, nec quamobrem id fiat, indicat.

Seges [g] dicitur ea pars agri, quæ arata, et consita est, a serendo videlicet.

Segesta [h] quæ nunc appellatur, oppidum in Sicilia est,

10 Vet. lib. *Sediculam.*

NOTÆ

[b] *Secundæ res*] Hoc est, *prosperæ:* nam *secundus* pro *prospero* dicitur a sequendo. *Secundus* vero de numero, a *secundum*, quod a *secus.* Hæc fuit Pauli vel Festi sententia. Quanquam et utraque notione *secundus* a *sequendo* recte deducitur. *Idem.*

[c] *Secus*] Vide 'Sexus.' Charis. lib. I. ait *secus* pro *sexu* dici, et adverbium significare 'aliter.' Ceterum quod vulgus usurpat, 'Secus illum sedi,' hoc est, secundum illum, et fatuum, et sordidum est. Hæc ille. *Ant. Aug.*

Secus] Non 'aliter' tantum significat, sed etiam 'juxta,' 'prope.' Unde in Gloss. 'Secus, ἑτέρως καὶ πλησίον.' 'Secus, aliter, et prope.' *Dac.*

[d] *Secus Valgius putat*] Cum Valgius *secus* duxit a Græco ἑκὰς, hoc est, *longe*, eum eo respexisse crediderim, quod dum quis aliter quippiam facit quam debet, is tum ab officio suo videtur recedere. *Idem.*

[e] *Sediculum*] A *sede*, ὑποκοριστικῶς, *sediculum.* Idem.

[f] *Sedum*] Stulte quærit, quare *sedum* seratur in tegulis, putans scilicet ob religionem potius, quam naturam illius herbæ, hoc fieri. *Jos. Scal.*

Sedum] Alio nomine, Jovis caulis, sempervivum, Jovis barba dicitur. Gall. *Joubarbe.* Et in tegulis nasci amat. Quare stulte quærit Festus cur in tegulis seratur, putans scilicet ob religionem potius, quam naturam illius herbæ, hoc fieri. Quanquam alicubi me legisse videor Veteres eam in tegulis serere solitos fuisse: quippe cui vim aliquam sedandorum fulminum inesse crederent. *Dac.*

[g] *Seges*] Proprie de frumento, sed per Metonymiam de terra ipsa arata et consita. Sic Varr. de R. R. 'seges dicitur quod aratum satum est, arvum quod aratum, nondum satum.' Verumetiam de terra simpliciter, quæ neque arata, neque sata sit. Virgil. lib. IV. Georg. 'Nec pecori opportuna seges nec commoda Baccho.' *Idem.*

[h] *Segesta*] Vide 'Beneventum.' *Ant. Aug.*

Segesta] 'Segesta est oppidum

quod videtur Æneas condidisse, præposito ibi Egesto, qui eam Egestam nominavit. Sed præposita est ei s litera, ne obscœno nomine appellaretur,[i] ut factum est in Malevento,[k] quod Beneventum dictum est, et in Epidamno,[l] quod usurparunt Dyrrhachium.

Segnitia[m] *dicitur quod sine nitendo quid utile, aut* honestum. Terentius: *Enimvero nihil loci est* segnitiæ, neque *socordiæ.*

Segnitia dicitur, quod sine nitendo quid utile, aut [PAUL. honestum. Terentius: Enimvero, Dave! nihil loci est segnitiæ, neque socordiæ.

Seliquastra,[n] genus sedilium.

NOTÆ

pervetus in Sicilia, Judices, quod ab Ænea fugiente a Troja, atque in hæc loca veniente, conditum esse demonstrant.' Cic. IV. in Verr. Virgil. Acestam nominat ab Aceste quem ibi Æneas reliquit: 'Urbem appellabant permisso nomine Acestam.' Verum Strabo lib. VI. eam conditam docet ab iis qui cum Philocteta in agrum Crotoniatum venerunt, missis ab eo in Siciliam cum Ægesta Trojano. De Æceste autem sive Ægesta quem Sylvia Egesta Hippotæ Trojani filia, a Crimiso amne in canem mutato compressa, edidisse dicitur, hic piget referre. Vide, si lubet, Serv. ad I. Æneid. 10. 554. Et lib. V. 30. et Salmas. in Solin. p. 3. Illud constat, Segestem urbem in colle sitam fuisse, ut omnes fere veterum Sicanorum urbes. Fazel. Decad. I. lib. VII. cap. 3. 'Segesta urbs vetusta, in colle undique prærupto jacens.' Unde eam Doctissimus Bochartus non ab Aceste sive Ægesta, sed a Punico *Sakkesta* dictam putat. *Idem.*

[i] *Ne obscœno nomine app.*] Propter similitudinem scilicet vocis *Egesta*, et *Egestas*, paupertas: obscœnum autem, dirum, infaustum. 'Obscœnæque volucres.' Virg. *Idem.*

[k] *Ut factum est in Malevento*] Vide 'Beneventum.' *Idem.*

[l] *Et in Epidamno*] Mela de situ orbis lib. II. cap. 3. 'Urbium prima est Oricum, secunda Dyrrhachium, Epidamnos ante erat. Romani nomen mutavere, quia velut in damnum ituris, omen id visum est.' Verum de appellationibus Epidamni et Dyrrhachii, vide præter alios Dionis locum singularem, lib. XLI. *Idem.*

[m] *Segnitia*] Terent. in Andria. *Ant. Aug.*

Segnitia...] Omnia constant ex Epitom. distinctione: tamen locus ita juvandus est: *Quod sine nitendo quid utile aut honestum?* cum interrogationis nota. Segnitiæ a *se*, hoc est, *sine*, et *nitor*, ut *segnis* dicatur qui non nititur ad id quod utile est aut honestum. Locus Terent. est act. I. sc. 3. Vid. 'secordia.' Eadem mente apud Plautum, Asinar. 'Quin tu socordiam omnem rejice, et segnitiam amove.' *Dac.*

[n] *Seliquastra*] Pro *sediquastra*. Idem Varr. lib. IV. de L. L. 'ab sedendo appellantur sedes, sedile, sedum,' (bene alii *solium*,) 'sellæ, seliquastrum.' *Idem.*

Seliquastra sedilia antiqui generis appellantur, D [FEST. litera in L conversa, ut etiam in sella factum est, et subsellio, et solio, quæ non minus a sedendo dicta sunt.

Sellæ curulis [o] locus *in circo datus est Valerio dicta*tori posterisque *ejus*[11] *honoris causa, ut pro*xime sacellum Mur*ciæ spectarent, unde aspi*ciebant specta*cula magistratus.*

Sementinæ feriæ [p] fuerunt institutæ, quasi ex iis [PAUL. fruges grandescere possint.[12]

Semis, semodius,[q] semuncia ex Græco trahuntur, [FEST. sicut et alia nonnulla, quæ S literam pro aspiratione eo-

11 Ed. Scal. 'posterinsque *ejus*.'—12 Vir doct. in marg. ejusdem ed. conjicit *possent*.

NOTÆ

[o] *Sellæ curulis*] Hæc ignoramus. *Ant. Aug.*

Sellæ] Puto: *Sellæ curuli locus in circo, item proximo lictori, posterioribusque lictoribus proxime sacellum Murciæ fuit, de quo loco despiciebant spectacula magistratus.* Neque id abhorret a consuetudine Romana, ut magistratus in sella curuli qui ludos ederet, aut alius quivis, ad primas metas staret. Nam ad eas Deæ Murciæ sacellum fuisse ait Tertullianus. Non improbo tamen, ad sacellum Mercurii. Nam et ad circum maximum fuit ædes ejus Dei. *Jos. Scal.*

Sellæ curulis] Idem Livius lib. II. 'Valerio,' inquit, 'dictatori super solitos honores locus in Circo ipsi posterisque ad spectaculum datus.' Ideo autem proxime sacellum Murciæ, quia illud erat in Circo, ubi Metæ sive oppidum. Varr. lib. IV. 'In Circo primo unde mittuntur equi, nunc dicuntur Carceres. Nævius oppidum appellat. Carceres dicti quod coërcentur equi, ne inde exeant antequam magistratus misit: oppidum quod a muri parte pinnis turribusque carceres olim fuerunt. Scripsit Poëta: dictator ubi currum insidet, pervehitur usque ad oppidum. Intimus Circus ad Murtium vocatus, ut Procilius aiebat, ab urceis; quod is locus esset inter figulos. Alii esse dicunt a murteto declinatum, quod ibi id fuerit. Cujus vestigium manet quod ibi Sacellum etiam nunc Murtiæ Veneris.' Ubi notandum versum illum quem Varro adducit ex Poëta, sive ille Nævius, sive Ennius sit, ex hocce Festi loco fortasse lucem capere: per Dictatorem enim Valerium intelligit, per currum, sellam Curulem.' *Dac.*

[p] *Sementinæ feriæ*] Conceptivæ erant, non statæ. Varr. lib. V. 'Sementinæ feriæ, dies is qui a Pontificibus dictus, appellatur a semente, quod sationis causa susceptæ.' Die 24. Januarii celebrabantur. Et tunc sacra, in æde Telluris, Telluri fiebant et Cereri. Vide Ovid. lib. V. et Varr. de Re Rust. lib. I. cap. 2. *Idem.*

[q] *Semis, semodius*] Semis, semodius, semuncia a Græco ἡμι ducuntur, et pro aspiratione habent S, qua ratione et multa alia. *Idem.*

rum habent, ut, ἑπτὰ septem, ὕλη sylva: sic ista ab eo, quod illi dicunt ἥμισυ, declinata sunt.

Semis, semodius, *semuncia, qua ra*tione ex Græco [FEST. *trahuntur alia, quod* S literam pro *aspiratione eorum* habent, ut ἑπτὰ *septem*, ὕλαι sylvæ, sic *ista ab eo, quod illi* ἥμισυ dicunt, *declinata videntur.*

Sempronia[r] horrea qui locus dicitur, in eo fuerunt lege Gracchi, ad custodiam frumenti publici.

Senacula[s] tria fuisse Romæ, in quibus Senatus haberi solitus sit, memoriæ prodidit[13] Nicostratus in libro, qui inscribitur de Senatu habendo: unum, ubi nunc est ædis Concordiæ,[t] Capitolium, et Forum, in quo solebant magistratus D. T. cum senioribus deliberare: alterum ad portam Capenam:[u] tertium citra ædem Bellonæ,[x] in quo

13 Vet. cod. *rodidit.*

NOTÆ

[r] *Sempronia*] Videtur repetendum esse verbum *horrea* post verbum *fuerunt.* Loquitur autem de lege Frumentaria C. Gracchi, de qua Cicero Tusc. lib. III. et Flor. epit. 60. *Ant. Aug.*

Sempronia horrea] *Lege Gracchi*, legem frumentariam intellige, quam tulit C. Sempronius Gracchus. Livius, Florus, et alii. *Dac.*

[s] *Senacula*] Notæ D. T. significant *Duntaxat.* Infra: 'Simpludearia funera sunt, quibus adhibentur D. T. ludi,' hoc est, Duntaxat. *Jos. Scal.*

Senacula tria fuisse] 'Senaculum vocatum ubi Senatus, aut ubi seniores consisterent, dictum ut γερουσία apud Græcos.' Varr. lib. IV. de L. L. *Dac.*

[t] *Unum, ubi nunc est ædis Concordiæ*] Meminit Varro loco supra citato: 'Senaculum supra Græcostasin, ubi ædes Concordiæ, et Basilica Opimia.' Infra notæ D. T. significant *Duntaxat*: male igitur qui earum loco substituunt D. R. hoc est, *de Repub.* vel eas interpretantur, *Dicit Titinnius.* Idem.

[u] *Alterum ad portam Capenam*] Liv. lib. XXIII. 'Consules,' inquit, 'edixerunt quoties Senatum vocassent, uti Senatores quibusque in Senatu dicere sententiam liceret, ad portam Capenam convenirent.' *Idem.*

[x] *Tertium citra ædem Bellonæ*] Quid *citra ædem Bellonæ?* Immo *intra ædem Bellonæ.* Liv. lib. XXXVIII. 'Ipse' (Pub. Scipio) inquit, 'decem navibus Romam rediit: et Senatu extra urbem dato in æde Bellonæ, quas res in Hispania gessisset, disseruit.' Ex quibus etiam illud animadvertitur, in ea æde non legatis tantum exterarum nationum Senatum dari solitum fuisse: nam et Magistratibus qui ad urbem dicebantur, datus est. *Idem.*

exterarum nationum legatis, quos in urbem admittere nolebant, senatus dabatur.

Senaculum locus Senatorum. [PAUL.

Senatores a senectute [y] dici satis constat, quos [FEST. initio Romulus elegit centum, quorum consilio Rempublicam administraret. Itaque etiam patres appellati sunt, et nunc cum senatores adesse jubentur, quibusque [z] in senatu sententiam dicere licet: quia ii, qui post lustrum conditum ex junioribus magistratum ceperunt, et in senatu sententiam dicunt, et non vocantur senatores ante, quam in senioribus sunt censi.

Senatus decretum a consulto [a] Ælius Gallus sic distinguit, ut id dicat particulam quandam esse senatus consulti, ut

NOTÆ

[y] *Senatores a senectute*] *Senatores*, a *Senatu*, *Senatus*, a *senibus*. Ovid. V. Fast. 'Nomen et ætatis mite Senatus habet.' *Idem*.

[z] *Et nunc cum Senatores adesse jubentur, quibusque*] Legerem, *nunc cum Senatores adesse jubentur, additur, quibusque in Senatu, &c.* Ut apud eos factum est, qui hunc Festi locum laudant. Tamen et eam vocem facile poteris subintelligere. Edicti autem, quo Senatores vocabantur in Curiam, solennia verba fuere: QUI SENATORES, QUIBUSQUE IN SENATU SENTENTIAM DICERE LICET. Quæ, ut intelligantur, sciendum est: Primum eos demum Senatores fuisse qui a Censoribus lecti in Senatum essent, ut de summa Reipub. sententiam rogati loco et modo dicerent. Deinde fuisse etiam alios, qui quamvis a Censoribus lecti non fuissent, tamen pro jure magistratus, quem aut tum gerebant, aut ante gesserant, sententiæ in senatu dicendæ jus habebant. Vide plura apud Gell. lib. III. cap. 18. Eadem formula et in aliis edictis utebantur. Liv. XXIII. 'P. Cornelius Cos.' inquit, 'edixit, Qui senatores essent, quibusque in senatu sententiam dicere liceret, quique minores magistratus essent, ne quis eorum ab urbe abiret.' *Idem*.

[a] *Senatus decretum a consulto*] Senatusconsultum a senatus decreto ita differt, ut species a genere. Nam senatusconsultum est, quodcumque senatus de singulis pluribusve rebus aut hominibus censuit: Decretum autem est quod de singulis dumtaxat rebus, hominibusque senatus constituit, ut cum alicui provincia, honos, supplicatio decernitur. Præterea senatus decretum interdum appellabatur cum auctoritas tantum senatus erat perscripta, id est, quid senatus de re aliqua censuisset, quoniam senatus minus frequens fuisset, aut non loco, aut die legitimo habitus, aut intercessum esset, aut quid aliud censuisset, quo minus justum senatusconsultum fieret; quod postea, si id ipsum senatus sine ullo impedimento statuisset, et perscriptum ad ærarium detulisset, *senatusconsultum* dicebatur. Frequenter tamen decretum pro senatusconsulto accipitur apud historicos, et jureconsultos. *Idem*.

cum provincia alicui decernitur, quod tamen ipsum senatusconsulti est.

Senis crinibus [b] nubentes ornantur, quod is ornatus vetustissimus fuit: quidam quod eo Vestales virgines ornentur, quarum castitatem viris suis sponoe . . . . a ceteris.[14]

Senium [c] a senili acerbitate, et vitiis dictum: posuit Cæcilius in Hymnide: Sine suam senectutem ducat, utique ad senium sorbitio.

Senonas,[d] Gallos, Verrius ait, existimari appellari, quia

14 Ex doctorum virorum conjectura legendum monet Dac. *quarum castitatem viris suis spondent illibatam fore a ceteris.* Vir doct. in marg. ed. Scal. conj. *spondeant.*

NOTÆ

[b] *Senis crinibus*] Seni crines dicuntur in capite matronæ Romanæ sex sertæ crinium vitta et crinibus ipsis implexæ, quas vulgus trecias vocant. Sic apud Martial. 'Portabat uxor rufa crinibus septem.' Nihil aliud significat, quam capillos in septem sertas distinctos, ut videmus matronas ornatas in veteribus numismatis. Puto autem supposititiam comam hic intelligi. *Jos. Scal.* Inde Plaut. in Mostell. act. I. sc. 3. 'Soli gerendum censeo morem, et capiundos crines.' Pessime vero virum, alioqui doctissimum, video hæc *senis crinibus* accepisse, quasi matronæ crinibus hominis senis ornarentur. Pessime etiam Scalig. qui ad hunc morem retulit illud Martial. 'Portabat uxor rufula crinibus septem.' Nam Martialis facete uxorem rufulam calvam designat, quippe cujus capiti vix septem crines adhæreant. Gallice diceres, *avec ses quatre cheveux.* Dac.

[c] *Senium*] Cæcilii versus mendo non carent. *Ant. Aug.*

Senium] Versus Cæcilii, quem viri docti corruptum putant, non minus sanus est quam qui maxime: *Sine suam senectutem ducat, utique ad senium sorbitio.* Ait Comicus poëta, 'permitte ut is quiete et tranquille trahat suam senectutem, nam certe cum ad senium pervenerit, sorbitio eum tollet.' Ubi per sorbitionem ad veterum morem allusit, qui majorem annis sexaginta de ponte in Tiberim deturbabant, unde natum proverbium 'sexagenarios de ponte,' vel quod verius puto, ad Ceorum legem allusit poëta, qua majores annis 59. sorbitione cicutæ e vita tollebantur, ut reliquis victus sufficeret. Hujus legis meminit Menand. Καλὸν τὸ Κείων νόμιμόν ἐστι, Φανία, Ὁ μὴ δυνάμενος ζῆν καλῶς, οὐ ζῇ κακῶς. Hoc est, 'Bellum hoc Ceorum institutum est, Phania, Qui non potest vivere bene, non vivit male.' Vide Strab. lib. x. pag. 486. edit. Casaub. Vid. et Ælian. lib. III. cap. 37. Notabis præterea in versu Cæcilii, senectutem esse ante senium constitutam, contra quod quibusdam visum est, qui *senium* properatam senectutem interpretantur. *Dac.*

[d] *Senonas*] Quasi ξένους. Alludere videtur Liv. lib. v. sect. 35. 'Tum

novi venerint ex transalpina regione *ac primum appellatos* ξένους: postea Seno*nas*.

Sentes,[e] cum constet esse spinas, et Afranius in Abducta dixerit: quam senticosa[f] verba pertorquet turba,[15] pro spinosis accipi debet.

Sentinare,[g] satagere, dictum a sentina: quia multam aquam[16] navis cum recipit, periclitatur. Cæcilius in Æthrione: Cum Mercurio capit consilium, postquam sentinat satis.

Sentinare satagere, dictum a sentina navis, quam [PAUL. quis ut aqua liberet, evacuare contendit. Itaque sentinare, subtiliter periculum vitare. Cæcilius: Capit consilium, postquam sentinat satis.

Seplasia[h] *forum Capuæ in q*uo plurimi unguenta*rii* [FEST.

15 Alii legunt *lupa*.—16 Vet. cod. *quam multæ aquæ*.

NOTÆ

Senones recentissimi advenarum, ab Utente flumine usque ad Æsim habuere.' Servius etiam prius ξένους, postea Senonas quasi ξένωνας dictos innuit. Sed non quia novi venerunt ex Transalpina regione, sed quod Bacchum hospitio receperunt. 'Senones,' inquit, 'qui Senones dicti sunt quod Liberum patrem hospitio recepissent.' *Idem.*

[e] *Sentes*] Verbum *turba* mendosum esse ait Faërnus: ratio enim carminis iambum vel pyrrhichium postulat. *Ant. Aug.*

Sentes] Glossarium: 'Sentes, ἄκανθαι,' id est, spinæ. *Dac.*

[f] *Quam senticosa*] Lege, ut viri docti: *Quam senticosa verba pertorquet lupa.* Versus enim trimeter est, et in fine debet esse iambus. *Lupa* autem est meretrix. Glossarium: 'lupa, ἑταῖρα καὶ λύκαινα,' id est, 'lupa, amica, item lupus fœmina.' Jan. Gulielmus legebat, *pertorquet truo. Truones* scomma in enormis nasi homines. *Idem.*

[g] *Sentinare*] Gellius libro XIX. cap. 1. 'Tum postea complorantibus nostris omnibus atque sentinantibus, dies quidem tandem illuxit: sed nihil de periculo atque sævitia remissum.' Ubi manifesto *sentinare* est, quod ait hic Paulus, periculum vitare. At in vulgatis codicibus contaminatissimus est locus ille. Sed proprie *sentinari* est satagere ad sentinam: unde *Sentinatores*, quibus cura sentinæ delegata in navi. Paulinus ad Macarium, de naufragio: 'Unum ex omni numero nautarum senem sentinando deputant.' Item: 'Quid huic, quæso, obfuit seni persona sentinatoris et in nautis vilissima?' *Jos. Scal.*

[h] *Seplasia*] Platea Capuæ ita appellabatur; in qua unguentarii negotiari erant soliti. Pedian. in Pison. Verba autem Ciceronis a Festo relata sunt eadem illa, quæ Asconius interpretatur. 'Seplasia mehercule, ut dici audiebam, te ut primum aspexit, Campanum Consulem repudiavit.' *Ant. Aug.*

erant, in Pisonem cujus meminit Cicero. Seplasia *me Hercule, ut dici* audiebam, te ut primum asp*exit, Campanum* Consulem repudiavit.

Septentriones[1] septem stellæ appel*lantur a septem b*obus junctis, quos trio*nes a terra rustici* appellent, quod junc*tis simul terram arent,* quasi teriones. *Quidam a septem stellis,* quod id astrum Græci *ἅμαξαν dicant, quia habet* partem

NOTÆ

Seplasia] Infra agebatur de Trionibus, et Septemtrionibus: *Septemtriones septem stellæ appellantur, a bubus junctis, quos triones Veteres appellant, quod juncti arent terram, quasi teriones: quidam eas stellas plaustrum vocant, quod id astrum Græci* Ἅμαξαν *dicant, quia habet partem quandam temonis specie. Ennius: superat temo stellas.* Hæc Festus: intelligit autem locum Ennii ex Iphigenia, quem olim in conjectaneis illustravimus: 'Quid nocti' videtur? In altisono Cœli clipeo temo superat Stellas, sublime etiam Atque etiam cogens noctis iter.' Addunt docti viri in numismate veteri L. Lucretii Trionis expressam videri stellarum septem formam: et nos quoque ejusdem L. Lucretii duos argenteos vidimus, quorum copiam nobis fecit humanissimus vir Christophorus Neytterus Augustanus. In altero erat Luna Corniculata, et stellæ cum inscriptione, TRIO. LVCRETI. In altero Delfinus, et inscriptio L. LVCRETI. TRIO. *Jos. Scal.*

Seplasia] Vide Ascon. Sect. 11. Cicer. in Pison. Inde seplasia species omnes, et seplasiarius, *παντοπώλης*, speciarius, *espicier.* Vide infra post 'sterilam.' *Duc.*

[1] *Septentriones*] De Septentrionibus hæc intelligenda sunt: de quibus Varro lib. VI. de Ling. Lat. 'Has septem stellas Græci, ut Homerus, vocant Ἅμαξαν, et propinquum ejus signum Βοώτην: nostri eas septem stellas boves, et triones, et prope eas axem. Triones enim et boves appellantur a bubulcis etiam nunc, maxime cum arant terram, e quis ut dicti valentes glebarii, qui facile proscindunt glebas, sic omnes qui terram arabant, a terra teriones, unde Triones ut dicerentur *e* detrito:' et postea: 'Possunt triones dici septem, quod ita sitæ stellæ, ut ternæ trigona faciant.' Hæc Varro, et Gell. lib. II. c. 21. Eadem Festus hoc loco scripserat: tantum addit Ennii versus, qui non extant. Pro his substituam denarii mentionem L. Lucretii Trionis, in quo septem stellæ videntur. *Ant. Aug.*

Septentriones] Hæc ita olim odoratus sum ex Varronis lib. VI. 'Has septem stellas Græci, ut Homerus, vocant Ἅμαξαν, et propinquum ejus signum Βοώτην: nostri eas septem stellas, boves, et triones, et prope eas axem: triones enim et boves appellantur a bubulcis etiam nunc maxime cum arant terram: e quis ut dicti valentes glebarii, qui facile proscindunt glebas; sic omnes qui terram arabant, a terra, teriones; unde triones ut dicerentur *e* detrito. Temo dictus a tenendo: is enim continet jugum, et plaustrum appellatum, a parte totum, ut multa. Possunt triones dici septem, quod ita sitæ stellæ ut ternæ trigona faciant.' Hæc Varro. *Triones* potius dicti a *stria* quam proscindendo sulcos faciunt, *striones*, et *s* litera deperdita, *triones.* Dac.

quandam *temonis specie. Unde ait* Ennius superat *temo stellas. Sed* et physici eum *situm septem stellarum* contemplati,[17] *septentriones dici aiunt, quod ita sunt sitæ septem stellæ,* ut ternæ proxim*æ specie efficiant velut* trigona.

Septimontio,[k] ut ait Antistius Labeo, hisce montibus feriæ Palatio, cui sacrificium, quod fit, Palatuar dicitur. Veliæ,[18] cui item sacrificium. Fagutali,[19] Suburæ, Cermalo,[20] Oppio, Cœlio monti, Cispio monti. Oppius autem appellatus est, ut ait Varro Rerum humanarum libro octavo, ab Oppita Oppio[l] Tusculano, qui cum præsidio Tusculanorum missus ad Romam tuendam, dum Tullius Hostilius Veios oppugnaret, consederat in Carinis,[m] et ibi castra habuerat: similiter Cispius[1] a Lævo Cispio Anagnino, qui ejusdem rei causa eam partem Esquiliarum, quæ jacet ad vicum patricium versus, in qua regione est ædis Mefitis, tuitus est.

Sacrificium, quod fiebat Romæ in monte Palatino, [PAUL. Palatuar dicebatur.

Septimontium[n] appellabant diem festum, quod in septem

17 Ed. Scal. 'conten . . . tem*plati.*'—18 Vet. cod. *Villæ.*—19 Ed. Scal. *Faguali.*—20 Vir doct. in marg. ejusdem ed. conjicit *Gormalo.*—1 Vet. cod. *Cisition.*

NOTÆ

[k] *Septimontio*] Vide infra. Mirum autem pro septem montibus octo hic numerari, Palatium, Velias, Fagutal, Suburam, Cermalum, Oppium, Cœlium, Cispium. Nimirum *Cispius* et *Oppius* pro uno sumi debent; nam Esquilinum montem et *Cispium* et *Oppium* Veteres nominarunt auctore Verrio Flacco. Vide 'Cispius.' *Id.*

[l] *Ab Oppita Oppio*] Viri docti *ab opitre oppio.* Sed Varronis rerum humanarum libros desideramus. *Id.*

[m] *In Carinis*] Regio urbis *Carinæ* inter lautissimas, juxta Cœlium montem. *Idem.*

[n] *Septimontium*] Varro lib. v. de Ling. Lat. 'Dies Septimontium nominatus ab iis septem montibus, in quis sita urbs est: feriæ non populi, sed montanorum modo, ut Paganalibus, qui sunt alicujus pagi.' Mirum autem est hoc loco, et proximo, pro septem montibus octo loca urbis enumerari: Palatium, Velias, Fagutal, Suburam, Cermalum, Oppium, Cœlium, Cispium montes. Vide Plutar. in Problem. *Ant. Aug.*

Septimontium] *Septimontium dies festus appellatur mense Decembri, qui dicitur in Fastis Agonalia, quod in septem montibus fiunt sacra, Palatio, Velia, Fagutali, Subura, Cermalo, Cœlio, Oppio, Cispio.* Hæc Festus. Nam Varro disserens de festis, quæ in

locis faciebant sacrificium, Palatio, Velia, Fagutali, Subura, Cermalo, Cœlio, Oppio, et Cispio.

*Septimontium dies ap*pellatur mense *Decembri, qui dicitur in F*astis Agonalia, *quod ea die in septem mo*ntibus fiunt sa*crificia, Palatio, Velia,* Fagutali, Subura, *Cermalo, Cœlio, Opio,* Cispio. [FEST.

*Sepul*chrum [o] est, ut ait Gallus *Ælius, in quo* mortuus sepultus est, quod ant*iqui bustum appel*labant: hisque cippis, aut aliq*ua alia re, mor*tui causa designatus est intra *quos se*pultura est facta.

NOTÆ

mensem Decembrem incidebant, ponit et inter ea *Septimontium.* Agonalia vero eodem mense erant pridie Idus Decembres, alia ab illis Agonalibus, quæ notant Fasti mense Januario. Hoc tantum interest, quod Agonalia sint ante Larentinalia; Varro vero Septimontium ponat post Larentinalia. De Septimontio habes et apud Tertullianum libro de Idololatria: 'Etiam strenæ captandæ, et Septimontium, et brumæ, et caræ cognationis honoraria exigenda omina:' ex quibus apparet non solum mense Decembri fuisse, quia is est brumæ mensis; sed etiam circa finem ejus mensis fuisse, quia proximum sit strenæ exigendæ, quod fiebat Kalendis Januariis. Quod disertius probatur ex Suetonio in Domitiano: 'Congiarium populo numorum trecentorum ter dedit, atque inter spectacula muneris largissimum epulum: septimontiali sacrorum quidem die senatui equitique panariis, plebei sportellis cum obsonio distributis.' Antea plane ignorabatur de hoc septimontiali die. *Jos. Scal.*

Septimontium] De eo sic Varr. lib. v. de L. L. 'Dies septimontium nominatus ab his septem montibus in quis sita urbs est. Feriæ non populi, sed montanorum modo, ut paganalibus, qui sunt alicujus pagi.' Atque post Larentinalia ponit: 'erant autem Larentinalia 10. Kalend. Januar.' Agonalia vero propridie Idus Decembres. Quo die et Septimont. notatur in Kalend. Constantini Magni. Sed circa finem Decembris, adeoque post Larentinalia fuisse probant hæc Tertulliani ex libro de Idololatria: 'Etiam strenæ captandæ, et septimontium, et brumæ, et caræ cognationis honoraria exigenda omina.' Quia tunc proximum sit strenæ exigendæ, quod fiebat Kalendis Januariis. Id disertius probatur ex Sueton. in Domitiano cap. 4. 'Congiarium populo nummorum trecenorum ter dedit: atque inter spectacula muneris largissimum epulum. Septimontiali sacro quidem senatui equitique panariis, plebei sportellis cum obsonio distributis, initium vescendi primus fecit.' Septimontium autem Romani ob inclusum pomœriis septimum collem primum celebravere. *Dac.*

[o] *Sepulchrum*] Vide 'bustum.' *Id.*

Sepulchrum] Sepulchrum est, ut ait Gallus Ælius, ubi mortuus sepultus est: quod antiqui bustum appellabant: isque cippis, aut aliqua alia re, mortui causa designatus est, intra quos sepultura est facta. Hæc est Sex. Pompeii sententia. *Ant. Aug.*

Se quamque,[p] seorsum quamque.

Sequester[q] is dicitur, qui inter aliquos, *qui certant, medius, ut* inter eos convenerit, *depositum ita tenet ali*quid, ut ei reddat, qui id *deberi jure, sibi con*stiterit. Cato in ea ora*tione, quam habuit* de indigitibus: sinunt *miseros perire,* ut bona rapiant, aut *si superstites petant, ut sequestro dent,* et Pla*utus mercatore: Imo* sic sequestro mihi data *est.*

Serilla[r] Verrius appellari putat navigia Istrica[2] ac Liburnica, quæ lino ac sparto condensantur, a conserendo et contexendo dicta: quia dicat Pacuvius in Niptris: Nec ulla subcus[3] cohibet compagem alvei, sed suta lino, et sparteis serillibus, cum περιφραστικῶς,[4] et ficto vocabulo usus sit pro funiculis, qui sparto conseruntur.

Serilla[s] navigia Istrica, quæ lino ac sparto condensantur: a conserendo et contexendo dicta. [PAUL.

Serius Attius a sero comparavit: ait enim: Ne, si forte paulo quam tu, veniam serius.

Serius[t] a sero videtur dictum.[5] Attius in Amphytrione: Ne, si forte paulo, quam tu, veniam serius. [FEST.

2 Vet. cod. *Histricia.*—3 Al. *subscus.*—4 Vet. cod. *περιφραστικάς.*—5 Vet. cod. *setius.*

NOTÆ

[p] *Se quamque*] Ergo suspicari saltem liceat in *seorsum*, vel *seorsus*, duas ultimas syllabas nil aliud esse quam vocis productionem. *Dac.*

[q] *Sequester*] *Sequester is dicitur, qui inter aliquos placuit, ut quod inter eos convenerit, teneat, idque ut ei reddat, cum id sibi deberi constiterit. Cato in ea oratione, quæ inscribitur de indigitibus: 'Sinunt perire, ut bona rapiant, aut si petantur, ut Sequestro dent:' et Plautus in Mercatore: 'Immo sic sequestro mihi data est.'* Hæc vel hujuscemodi Festus. Vide Gell. lib. xx. cap. ult. *Ant. Aug.*

Sequester] Gloss. 'Sequester, μεσίτης, ἔντριτος, συνθηκοφύλαξ.' *Dac.*

[r] *Serilla*] Optime Fest. contra Verrium contendit *serilla* dici funiculos sparto consertos. Verba Pacuvii sic ordinanda: *Nec ulla subscus cohibet compagem alvei, Sed suta lino et sparteis serillibus. Alvei*, id est, *navigii.* De subscude vide infra in 'subscudes,' ubi eadem Pacuvii verba adducta sunt. *Idem.*

[s] *Serilla*] Paulus in epitome id posuit, quod a Festo reprehenditur. *Ant. Aug.*

Serilla] Mira hic Pauli supinitas qui in sua epitoma posuit quod supra Festus reprehendit. *Dac.*

[t] *Serius*] Scribe *Secius*, vel *Sequius:* alioqui ineptum est proscribere nobis *Serius*, tanquam ignotum verbum, quod vulgatissimum est. Adde quod

Sero sapiunt Phryges,[u] proverbium est natum a Trojanis, qui decimo denique anno velle cœperant Helenam, quæque cum ea erant rapta, reddere Achivis.

Serpsit antiqui pro serpserit usi sunt: unde serpulæ dictæ, quas nunc serpentes dicimus, ex Græco, quod illi ἑρπετὰ, nos pro aspiratione eorum *S* litera posita, ut ἓξ, sex, ἑπτὰ, septem. [PAUL.

Serpsit usi sunt antiqui pro serpserit,[x] *unde videntur* *serp*ulæ dictæ, quas nunc ser*pentes dicimus ex Græ*co, quia illi ἑρπετὰ, nos *pro aspiratione eorum* S litera posita, ut ἓξ, *sex,* ἑπτὰ, *septem.* [FEST.

Serpula serpserit, ait (idem) Messala, serpens inrepserit.

Serra[y] præliari dicitur, cum assidue acceditur, receditur-

NOTÆ

in veteri scriptura variat lectio: cum exaratum sit *Setius,* non *Serius.* Legendum ergo: *Secius, a secus videtur dictum.* Jos. Scal.

Serius] Errat Scal. Nam ex verbis Attii constat legendum *serius.* Dac.

[u] *Sero sapiunt Phryges*] Cicer. Epist. lib. VII. Epist. 16. 'In equo Trojano scis esse in extremo, sero sapiunt.' De Trojanis, qui cum ultimis premerentur, velle cœperant Helenam reddere, Dictys Cretensis lib. IV. 'Ceterum Trojani, ubi hostis muris infestus magis magisque sævit, neque jam resistendi mœnibus spes ulterius est, aut vires valent, cuncti proceres seditionem adversus Priamum extollunt, atque ejus regulos: denique accito Ænea, filiisque Antenoris, decernunt inter se uti Helena, cum his quæ ablata erant, ad Menelaum duceretur.' *Idem.*

[x] *Serpsit antiqui pro serpserit*] Eadem quæ supra in Epitom. Nisi quod quæ infra sequuntur cum istis sic continuanda sunt hoc modo, *s litera posita, ut* ἓξ, *sex,* ἑπτὰ, *septem. Serpula serpsit, ait Messala, id est serpens inrepserit.* Non dubium quin ita Festus scripserit. Viris doctis, qui illa disjunxere, illud imposuit, quod ubi Pauli, ibidem etiam Festi verba finem capere crediderunt, immemores scilicet barbarum racematorem non tanti facere Veterum exempla, ut in iis describundis operam abutatur: qui vel infra in 'serra præliari' nobis verba Catonis inviderat. *Idem.*

[y] *Serra*] Verba Catonis manifesto præ se ferunt aliud, ac visum est Verrio, cujus in hac re supinitatem et negligentiam animadvertere licet. Serra enim, et globus, et forfex, sunt σχήματα instruendæ aciei. *Jos. Scal.*

Serra præliari] Variæ acierum formæ Romanis usurpatæ. In his 'cuneus,' 'globus,' 'forfex,' 'turris,' 'serra,' hic a Catone memorantur. *Cuneus* cum angusta in fronte acies, paulatim se retrorsum pandit, in modum literæ Δ, unde et *trigonum* vocant. *Globus,* cum figura globosa et in rotundum instruitur. *Forfex,* quæ et *forceps,* contraria cuneo, latioribus primis et apertis, ac paulatim in angustum desinentibus in modum literæ V. *Turris,* cum militum ordines in quadro instruuntur. *Serra* cum ma-

que, neque ullo consistitur tempore. Cato de re militari: Sive [6] forte opus sit cuneo, aut globo, aut forcipe, aut turribus, aut serra, uti adoriare.

Serra præliari dicitur, cum assidue acceditur, recediturque, neque ullo tempore consistitur. [PAUL.

Sertorem [z] quidam putant dictum a prendendo, quia cum cuipiam afferat [7] manum, educendi ejus gratia ex servitute in libertatem, vocetur adsertor, cum verisimilius sit dictum, qui sereret quid, ac potius adsertorem a serendo cepisse nomen, cum aliquem serat petendo in libertatem eandem, qua ipse sit, id est jungat, quia fruges cum seruntur, terræ jungit: quod totum Verrius ἀπιθάνως introducit.[8] [FEST.

Servilius lacus[a] appellabatur, eo,[9] qui eum faciendum curaverat in principio vici jugari continens basilicæ Juliæ, in quo loco fuit [b] effigies hydræ posita a M. Agrippa.

6 Vet. cod. *sine.*—7 Vet. cod. *adserat.*—8 Ed. Scal. *introduxit.*—9 Vir doct. in marg. ejusdem ed. conj. *ab eo.*

NOTÆ

nipuli primæ aciei modo invadebant, modo resiliebant, et reddebatur dentata quædam forma in modum serræ. *Dac.*

[z] *Sertorem*] Vel a prehendendo, vel, quod verisimilius, a serendo, quod in libertatem serat, hoc est, jungat, inquit Verrius, quod totum ab eo ἀπιθάνως, hoc est, 'non probabiliter,' introductum dicit Festus: sed idem nos alibi docuit *adserere* esse admovere, quod ea, quæ in terram demittuntur, *seri* dicuntur: cur igitur is proprie *sertor*, et *adsertor* dici nequeat, qui manum, vel manu adserit, hoc est, manum admovet, injicit, manu prehendit, ut vindicet in libertatem. Certe nimis præcipitanter hic Festus eos reprehendit, qui sertorem a serendo, hoc est, prehendendo dictum putant: in his Varro lib v. de L. L. 'Sic conserere manum dicimur cum hoste, sic ex jure manu consertum vocare, hinc adserere manu in libertatem, cum prehendimus.' *Idem.*

[a] *Servilius lacus*] *Servilius lacus appellabatur ab eo qui, &c.* Vicus jugarius in octava urbis regione a Victore memoratur: idem et Thurarius, ubi sunt aræ Opis et Cereris cum signo Vertumni. Tuscum, opinor, vocat Varro. Diversus erat a vico unguentario, qui in eadem fuit regione, ex eodem Victore. Illum tamen anonymus urbis Rom. descriptor unum et eundem credidit. *Idem.*

[b] *In quo loco fuit*] Apuli et Siculi religionis causa fontibus suis simulacrum Herculis apponebant, quia is extincta hydra aquas purgaverat. Inde et Thermæ Himeræ urbis in Sicilia, item Œtæ montis et Pylarum in Thessalia, in tutela Herculis fuerunt:

Servilius lacus Romæ a conditore vocatus. [PAUL.

Servorum [c] dies festus erat Idibus Augusti, quia eo die Rex Tullius filius ancillæ natus est.[10]

Servorum dies festus vulgo existimatur Idibus [11] [FEST. Augusti, quod eo die Ser. Tullius, natus serva,[12] ædem Dianæ dedicaverit in Aventino, cujus tutelæ sint cervi, a quorum [13] celeritate fugitivos vocent servos.[14] [d]

10 Vet. lib. *ædem dedicavit Dianæ.*—11 Vet. cod. *Idus.*—12 Id. *servus.*—13 Id. *quo.*—14 Id. *cervos.* Et ita legendum monet Dac.

NOTÆ

ut Pindari et Sophoclis interpretes scribunt. Sunt et qui omnes Thermas eidem esse sacratas velint. Herculeæ thermæ Mediolani nobiles. Hunc morem respexit M. Agrippa cum hydram ipsam ad lacum Servilium posuit. *Idem.*

[c] *Servorum*] At Macrobius contra: 'Nonis Conventus universæ multitudinis vitandus existimabatur: quoniam populus Romanus, exactis etiam Regibus, diem hunc nonarum maxime celebrabat: quem natalem Servii Tullii existimabant. Qui cum incertum esset quo mense natus esset, nonis tamen natum esse constaret, omnes nonas celebri notitia frequentabant:' est etiam Dies servorum Sigillaria, quæ in continenti post Saturnalia celebrabantur. Lucilius: 'Servorum festu' dies est, Quem plane hexametro versu non dicere possis.' Nam Hexametri lex non admittit *Sigillaria.* Ausonius: 'Ædiles etiam Plebei, etiamque curules Festa Sigillorum nomine dicta colunt.' *Jos. Scal.*

Servorum dies festus erat Idibus Augusti] Pessime verba Festi interpretatus est Epitomista. Neque enim Festus dicit Idibus natum Tullium, sed Idibus eum ædem Dianæ dedicavisse. Quamvis etiam Plutarch. in Quæst. Rom. Quæst. 100. eo die natum Servium putat. 'Cur,' inquit, 'Idibus sextilis, qui nunc Augustus dicitur, feriæ sunt utrinsque sexus servis; mulieres autem tum maxime lavare et purgare capita student? an hoc servis datum, quod ea die Servius Rex natus e captiva fuit ancilla?' Sed contra Macrob. qui Nonis natum dicit. 'Nonis,' inquit, 'conventus universæ multitudinis vitandus existimabatur: quoniam populus Rom. exactis etiam regibus, diem hunc nonarum maxime celebrabat, quem natalem Servii Tullii existimabant. Qui cum incertum esset quo mense natus esset, nonis tamen natum esse constaret, omnes nonas celebri notitia frequentabant.' Optime igitur Festus servorum diem festum Idibus ponit, quod eo die Ser. Tullius, qui e serva natus est, ædem Dianæ dedicaverit in Aventino. Unde et eodem die ejus sacra peragebantur, Martial. Epigr. 68. lib. XII. 'Augustis redit Idibus Diana.' Erat et alius servorum Festus *sigillaria* dictus, qui Saturnalibus per septem dies continuabatur. Ausonius: 'Ædiles etiam plebei, etiamque curules Festa sigillorum nomine dicta colunt.' *Dac.*

[d] *A quorum celeritate fugitivos vocent servos*] Lege *vocent cervos,* ut in

Sesopia[e] *in Augurali et Saliari* carmine app*ellantur quæ alias* esopia pro sedilibus di*cere habemus nunc* adhuc in consuetu*dine.*

Sestertius[f] dicitur quarta pars denarii, quo tempore [PAUL. is decussis valebat, id est, dupondius et semissis.

Sestertius dicitur quarta pars denarii, quo tempore is decussis valebat, id est, dupondius, et semissis.

Sestertii[g] no*ta apud antiquos fuit* dupondii, et semis- [FEST.

NOTÆ

vet. cod. Sic Græci fugitivum *ἔλαφον* vocant. Et facete Aristophanes ait nubes, cum fugitivum aspiciunt, cervorum speciem assimulare: Ταῦτ' *ἄρα, ταῦτα Κλεώνυμον αὗται τὸν ῥίψασπιν χθὲς ἰδοῦσαι, Ὅτι δειλότατον τοῦτον ἑώρων, ἔλαφοι διὰ τοῦτ' ἐγένοντο.* Id est, 'Hoc illud erat quod viso heri Cleonymo inermi et fugitivo, Quod timidissimum eum aspicerent, cervorum speciem assimularunt.' *Idem.*

[e] *Sesopia*] *Sopia*, vel *Sesopia* pro sedilibus vox, ni fallor, inaudita. *Solia* potius scriberem. Plautus in Trucul. *esopitius*, nisi mendum sit. *Ant. Aug.*

Sesopia] *Esopia* vulgo dici ait sedilia, quæ in Saliari et Augurali carmine *sesopia*. Sed utraque vox mihi æque ignota: eam redonavit Plauto Meursius in truculento e vett. codd. *quo pacto excludis quæso esopiis, planius.* Dac.

[f] *Sestertius*] Hic semper fuit quarta pars denarii. Sed quo tempore denarius decussi, id est, decem assibus æstimabatur, tum sestertius dupondio et semisse permutabatur. At cum sexdecim assibus denarius æstimatus est, sestertius quatuor asses valuit. Videndus Plinius lib. XXXIII. cap. 3. Vitruv. lib. III. cap. 1. Mæcian. in lib. de asse. *Ant. Aug.*

Sestertius] Semper quidem Sestertius fuit quarta pars denarii. Sed quo tempore denarius decussim valebat, tunc sestertius fuit dupondii et semissis. Idque a Servio rege usque ad primum bellum Punicum. At cum denarius sedecim assibus æstimari cœptus est bello Punico primo, tunc sestertius quatuor assibus permutatus. Denarius prior et minor fuit assium decem, hoc est, Turonicorum denariorum duorum supra quadraginta, seu solidorum nostrorum trium ac semissis; sestertius minor denariolorum Turonicorum decem et oboli circiter. Denarius vero major et posterior fuit assium sedecim, hoc est, Turonicorum denariolorum sexaginta septem et quintæ unius: Sestertius major assium quatuor, Francicorum denariolorum sedecim et quintarum quatuor. *Dac.*

[g] *Sestertii*] Vide 'Sestertius,' et quæ illic ascripsimus. Cur vero Sestertius dicatur, quasi semis tertius, Varro lib. v. de Ling. Lat. et Mæcian. de asse scripserunt. Vide 'Trientem.' De bigatis et quadrigatis Plin. lib. XXXIII. cap. 3. 'Nota argenti fuere bigæ, atque quadrigæ: et inde bigati quadrigatique dicti.' Quinquessis autem, quinarius, sive victoriatus dictus est, quod initio quinque assibus æstimaretur, postea octo valuit: ejusque nota erat victoria, ut idem Plinius scribit. *Ant. Aug.*

Sestertii nota apud] Quæ corrupta et male etiam distincta sunt lego et distinguo: *Et valebant denarius denos asses bigati et quadrigati. Quinquessis*

sis: *unde sestertius dictus quod semis*tertius: sed auctos esse *bello Punico secundo:* apud antiquos autem *denarius et quinquessis in usu* erant, et valebant *denarius denos asses, quadriga*ti, bigati, quinquessis: *quæ nos, sed uterque actus* est numerum æris perduct*um esse aiunt lege Fla*minia, minus solvendi, *cum ære alieno premere*tur P. R.

Sex millium,[h] et ducentorum hominum primus [PAUL. C. Marius conscripsit legionem, cum antea quatuor millium fuisset, unde etiam appellabatur quadrata.

Sex suffragia[i] appellantur in equitum centuriis, [FEST. quæ sunt adjectæ[15] ei numero centuriarum, quas Priscus Tarquinius Rex constituit.

Sex Vestæ sacerdotes[k] constitutæ sunt, ut populus pro sua

15 Vet. cod. *adfectæ.*

NOTÆ

quinos. Sed uterque auctus est. Numerum æris productum esse aiunt lege Flaminia minus solvendi, &c. Et verum est. Primo Denarius valebat denos asses, quinquessis vero quinos, et denarii bigati et quadrigati dicebantur ab impressis bigis et quadrigis. Sed postea uterque et denarius et quinquessis auctus est bello Punico secundo, sive potius primo, et denarius asses sedecim, quinquessis octo æstimari cœptus lege Flaminia, quæ minus solvendi lex dicta, quia æris pretio producto minus æris ad solvendum impendebatur. Vide supra 'Sestertius,' et infra 'Sextantarii.' Hujus legis Flaminiæ nemo, quod sciam, præter Festum meminit. De sestertio autem quod sit quasi semistertius, id est, quod ad tertium assem efficiendum desit semis, vel potius quod tunc tertius semis numeratur, Varro lib. IV. de L. L. 'Sestertius quod semis tertius. Dupondius enim et semis antiquus sestertius est: et veteris consuetudinis ut retro æra dicerentur, ita ut semis tertius, semis quartus pronuntiarent. Sestertius igitur ab semis tertius dictus.' Eodem modo autem sestertius quo Iones et Attici dicebant ἥμισυ τρίτον, 'dimidium tertium,' pro δύο καὶ ἥμισυ, 'Duo cum dimidio.' Sic 'trientem tertium,' libras duas et trientem, &c. Vide 'trientem.' *Dac.*

[h] *Sex millium*] Romulus legionem instituit hominum 3000. regibus ejectis fuit 4000. eam postea Marius, cum in provinciam Numidiam iret, sex millium et ducentorum hominum conscripsit. In veteribus tamen legas ante Marium auctas sæpissime Legiones; sed id tum extraordinarie factum fuisse putandum est, et necessitate aliqua suadente. *Idem.*

[i] *Sex suffragia*] Innuit sex centurias adjectas priori centuriarum numero *sex suffragia* dictas, sed nihil tale unquam in antiquitate Romana me legisse arbitror. *Idem.*

[k] *Sex Vestæ sacerdotes*] Sed primis temporibus, ut quatuor tantum caperentur, instituit Numa, cepitque Geganiam, Veraniam, Canuleiam, et

quaque parte haberet ministram sacrorum: quia civitas Romana in sex est distributa partis, in primos, secundosque,[l] Titienses, Ramnes, Luceres.

Sexagenarios[m] *de ponte olim dejiciebant,* cujus causam

NOTÆ

Tarpeiam. Duas postea addidit Priscus Tarquinius. Et hic numerus semper mansit. *Idem.*

[l] *In primos secundosque*] Hic partis unius nomen deesse videri possit, quod non deest tamen, nam per 'Tatienses, Ramnes, Luceres,' quatuor urbis partes intelliguntur, quæ a locis, Suburana, Esquilina, Collina, Palatina dictæ sunt. Varr. lib. IV. de L. L. 'Ager Romanus primum divisus in partes tres, a quo tribus appellatæ Tatiensium, Ramnium, Lucerum, nominatæ, ut ait Ennius, Tatienses a Tatio, Ramnenses a Romulo, Luceres, ut ait Junius, a Lucumone. Sed omnia hæc vocabula Tusca, ut Volumnius, qui tragœdias Tuscas scripsit, dicebat. Ab hoc quoque quatuor partes urbis tribus dictæ: ab locis Suburana, Esquilina, Collina, Palatina.' *Idem.*

[m] *Sexagenarios*] Hoc a multis traditum est, et quæ reliqua sunt, satis ostendunt, qua de re agatur. Cicero pro Sext. Roscio: 'Habeo etiam dicere, quem contra morem majorum minorem annis 60. de ponte in Tiberim dejecerit.' Varro lib. VI. de Ling. Lat. Ovid. lib. V. Fastor. Macrob. lib. I. Saturn. Plutarch. in Problem. et Non. Marc. Vide 'Depontani.' *Ant. Aug.*

Sexagenarios] Vulgata quidem historia, seu fabula, et a Veteribus diversis opinionibus agitata. Tamen non ita puto apertum esse, quid velit Festus, ut non ex eo eruantur quædam, quæ apud nullum alium auctorem legas, ut apparebit ex ejus contextu ita: Sexagenarios de ponte mitti olim dicebatur. Cujus causam Manilius hanc affert: quod qui incoluerint primi loca urbis, hominem sexaginta annos natum Diti patri quotannis immolare solebant, idque facere eos destitisse adventu Herculis. Sed religione veteris moris scirpeas hominum effigies eos tantummodo mittere de ponte. Alii aiunt, morante in Italia Hercule, quod quidam ejus comitum habitaverint secundum ripam Tiberis, atque Argeos se vocaverint ab Argis: quorum P. Ro. memoriam redintegrari, eo gente Græcia legatum quendam Argæum cum iis Romæ moratum esse: is ut obierit, institutum a sacerdotibus, ut effigies scirpea ex omnibus, cum, quæ publica erant, nuntiavisset, per flumen ac mare in patriam remitteretur: scriptum est in reliquiis Festi *his* pro *is*, ut sæpe. Institutum igitur ait, ut ex omnibus scirpeis simulacris, erant autem triginta, una nomine legati Argivorum de ponte in Tiberim dejecta, per mare in patriam remitteretur, postquam munus suum, cujus causa publice missus erat, nuntiavisset. Hoc enim est, *postquam quæ publica erant, nuntiavisset.* Ex quibus apparet sine ulla controversia, sacerdotes quædam dicis causa nomine legati fari solitos, cum illam effigiem emitterent, quod apud nullum alium auctorem scriptum reperias. *Jos. Scal.*

Sexagenarios] Priorem Manilii sententiam tangit Ovid. v. Fast. Sed Saturno, non Diti, ait immolatos fuisse. 'Fama vetus, tunc cum Saturnia terra vocata est, Talia fatidici dicta fuere senis: Falcifero libata seni duo

Man*ilius hanc refert: quod Romam* qui incoluerint *primi Aborigenes,* hominem, sexaginta *annorum qui esset, immolare* Diti patri quot*annis soliti fuerint, quod* facere eos de*stitisse adventu Her*culis, sed religio*ne postea veteris moris* scirpeas hominum e*ffigies de ponte in Tiberim vetere* modo mittere *instituisse. Alii dicunt,* morante in Italia *Hercule, quod quidam* ejus comitum habitav*erint secundum rip*am Tiberis,[16] atque Arga*eos se ab Argivis voc*averint arvis : quorum pro*ditam memori*am redintegrari, eo ge*nte missum ab Græc*a legatum quendam Arga*eum diu cum* iis Romæ moratum esse: his ut *obierit,* institutum a sacerdotibus, ut *effigies* scirpea ex omnibus, cum quæ publicæ [17] *erant rei nu*ntiavisset, per flumen, ac mare in patriam remitteretur. Sunt, qui dicant, post urbem a Gallis liberatam ob inopiam cibatus cœptos sexaginta annorum homines jaci in Tiberim ; ex quo numero unus filii pietate occultatus sæpe profuerit patriæ consilio sub persona filii : id ut sit cognitum, ei juveni esse ignotum, et sexagenariis vita concessa : latebras autem ejus,[18] quibus arcuerit [19] senem, id est, cohibuerit, et celaverit, sanctitate dignas esse visas, ideoque Arcæa appellata. Sed exploratissimum illud est causæ, quo tempore primum per pontem cœperunt [n] comitiis suffragium ferre, juniores conclamaverunt, ut de ponte dejicerentur sexagenarii, qui jam nullo publico munere fungerentur, ut ipsi potius sibi, quam illi, deligerent imperatorem. Cujus sententiæ [o] est etiam

16 Ed. Scal. '*ripam* haberi.'—17 Ead. ed. *cumque publicæ.*—18 Pro *ejus* vir doct. in marg. ejusdem ed. conj. *eas.*—19 Ead. ed. *arguerit.*

NOTÆ

corpora, gentes, Mittite, quæ Tuscis excipiantur aquis. Donec in hæc venit Tirynthius arva, quotannis Tristia Leucadio sacra peracta modo. Illum stramineos in aquam misisse Quirites : Herculis exemplo corpora falsa jaci.' De Argeis comitibus Herculis vide in 'Argei' et 'Argeos.' *Dac.*

[n] *Per pontem cœperunt*] De pontibus, qui ab septis comitialibus ad Diribitorium et villam publicam suffragantes traducebant, nota res est. *Idem.*

[o] *Cujus sententiæ*] Et Ovid. v. Fast. 'Pars putat, ut ferrent juvenes suffragia soli, Pontibus infirmos præcipi

Sinnius Capito. Vanam autem opinionem de ponte Tiberino confirmavit Afranius in Repudiato.

Sextantarii [p] asses in usu esse cœperunt ex eo tempore, quod [20] propter bellum Punicum secundum, quod cum Hannibale gestum est, decreverunt patres, ut ex assibus, qui tum erant librarii, fierent sextantarii, per quos cum solvi cœptum esset, et populus ære alieno liberaretur, et privati, quibus debitum publice solvi oportebat,

20 Vir doct. ibid. conjicit *quo*.

NOTÆ

tasse senes.' Et Varro de vita pop. Rom. lib. II. 'Honestam causam gloriosamque patefecerit, cum in quintum gradum pervenerant, atque habebant LX. annos, tum denique erant a publicis negotiis liberi atque otiosi: ideo in proverbium quidam putant venisse ut diceretur sexagenarios de ponte dejici oportere, id est, quod suffragium non ferant, quod per pontem ferebant.' Vide Victorii Varr. Lect. lib. XVIII. c. 7. *Idem.*

[p] *Sextantarii*] Plin. lib. XXXIII. c. 3. 'Populus R. ne argento quidem signato ante Pyrrhum regem devictum usus est. Libralis, unde etiam nunc libella dicitur, et dipondius, appendebatur assis.' Et postea: 'Libræ autem pondus æris imminutum bello Punico primo, cum impensis resp. non sufficeret; constitutumque, ut asses sextantario pondere ferirentur, &c. Postea Hannibale urgente, Q. Fabio Max. Dictatore, asses unciales facti, &c. Mox lege Papiria semunciales asses facti.' Ex his verbis apparet Festum aliud dicere, quam Plinium: nam sextantarios alter bello Punico primo, alter bello secundo, factos scribit: item hic Noster septennio durasse, et non amplius processisse in majorem numerum: ille durasse ad Dictaturam Qu. Fabii, quæ a fine belli Punici primi fuit 25. annis posterior: et unciales atque semunciales postea asses factos esse. Mihi quod Plinius scribit verisimilius videtur, et in verbis Festi videntur esse quædam mendosa. Vide 'Grave æs.' *Ant. Aug.*

Sextantarii] Jam supra in 'Grave æs.' 'Sed bello Punico populus Romanus pressus ære alieno ex singulis assibus librariis senos fecit qui tantumdem valerent.' Ubi *bello Punico* tantum. At hic secundo bello Punico sextantarios asses factos scribit. Sed dissentit Plinius lib. XXXIII. c. 3. qui id factum dicit bello Punico primo. 'Libræ autem,' inquit, 'pondus æris imminutum bello Punico primo, cum impensis resp. non sufficeret; constitutumque ut asses sextantario pondere ferirentur, &c. Postea Hannibale urgente, Q. Fabio Maximo dictatore, asses unciales facti, &c. Mox lege Papiria semunciales asses facti.' Ubi, vides, Plinius ait sextantarios asses durasse usque ad Dictaturam Q. Fabii, hoc est, diutius annis 25. Et unciales atque semunciales postea factos. Noster autem durasse tantum septennio, neque postea in majorem numerum processisse. Sive potius septennio quoque prioribus assibus, nempe librariis, usum esse, &c. *Dac.*

non magno detrimento adficerentur. Septuennio quoque (anno) usus est, ut priore numero, sed id non permansit in usu, nec amplius processit in majorem.

Sexus [1] [q] aliter significat sexu, natura, habituque ex Græco, quam illi vocant ἕξιν, Afranius in Privigno sic ait, [2] orbus virili sexu adoptavit sibi. Pacuvius in Atalanta: Triplicem virili sexu partum procreat.

Sexus, natura, vel habitus, ex Græco ἕξις vocatur.

Sibinam [r] appellant Illyrici telum venabuli simile. [PAUL. Ennius: Illyrici [s] restant sicis sibinisque fodentes.[3]

1 Vet. cod. *secus*. Vide infra.—2 Ed. Scal. *agit*.—3 Legendum monet Dac. *sibynisque fodantes*.

NOTÆ

[q] *Sexus*] In veteri libro est *secus* initio, tamen in exemplis *sexus*. Charis. lib. I. scribit. 'Secus neutri generis nomen:' unde et Sallustius 'virile secus' dixit, hoc est, virilis sexus: quod per omnes casus integra forma declinatur. Fit *secus*, et adverbium, quod significat 'aliter.' *Ant. Aug.*

Sexus] Corruptissimus locus. Lege: *Sexus, aliter Sexu, natura habitusque. ex Græco, &c. Afranius in Privigno sic ait: Orbus virile sexu adoptavit sibi.* Sallustius Histor. lib. II. 'At Metellus in ulteriorem Hispaniam post annum regressus. Magna gloria concurrentium. Undique virile, et muliebre sexu per vias, et tecta omnium visebatur,' Sisenna Hist. lib. IV. 'Tum in muro virile, ac muliebre sexu, populi multitudine omni collecta.' Quæ omnia corrupte leguntur apud Nonium. In veteri scriptura hic legebatur *Secus*, quod etiam usurparant Veteres: sed non propterea hic ita legendum. Ausonius: 'Juno, Ceres, ac Vesta, secus muliebre sorores.' Item: 'Nota Caledoniis nuribus muliebre secus Strix.' *Sexu* ergo neutri, *sexus* masculini. Sic 'genus' et 'genu,' 'gelus' et 'gelu,' 'cornus' et 'cornu.' *Jos. Scal.*

Sexus] Lege: *Sexus aliter sexu, significat naturam habitumque ex Græco, &c. Afranius in privigno sic ait: Orbus virili sexu adoptavit sibi. Pacuvius in Atalanta: Triplicem virile sexu partum procreat.* In veteri scriptura legebatur *secus*, quod etiam usurparunt Veteres. Auson. 'Juno, Ceres, ac Vesta, secus muliebre, sorores.' Sed non propterea hic ita legendum. *Sexu* neutri, *sexus* masculini. Sic 'genus' et 'genu,' 'gelus' et 'gelu,' cornus' et 'cornu.' Sallust. histor. lib. II. 'At Metellus in ulteriorem Hispaniam post annum regressus, magna gloria concurrentium, undique virile et muliebre sexu per vias et tecta omnium visebatur.' Sisenna historiar. lib. IV. 'Tum in muro virile ac muliebre sexu, populi multitudine omni collecta.' Quæ omnia corrupte legi apud Nonium notavit Scal. *Dac.*

[r] *Sibinam*] Melius *Sibynam*. Hesych. Σιβύνη, ὅπλον δόρατι παραπλήσιον. 'Sibyna, telum hastæ simile.' Gloss. Cyril. 'Σιβύνη, venabulum.' Et Gloss. Philox. 'Venabulum, Σιβύνη.' Male edit. Σηβύνη. *Idem.*

Sibus,[t] callidus, vel acutus.

Sic versantu [u] . . . . [Fest.
fune voluit eodem nom . . . . . .

Suparum [x] *ap*pellant dolonem *quod est velum minus in navi, ut a*cation, majus. *Supparum autem dictum ait Cinnius* Capito velut se*paratum quod sit disjunctumque a do*lone interioris *mali*.

NOTÆ

[s] *Illyrici*] Lege, *Illyrici restant sicis sibynisque fodantes.* Vide 'fodare.' *Idem.*

[t] *Sibus*] Vide 'Persibus.' *Idem.*

[u] *Sic versantu ....*] Locus difficilis interpretem desiderat. *Ant. Aug.*

Sic versantur] Haud dubie est fragmentum de Sucula, quod est lignum transversarium teres utrimque capitulis cardinatis in duo arrectaria immissum, paxillisque versatum, circa quod ductarius funis volvitur, ad sustollenda aut molienda onera, ut lapides, et alia. De Sucula etiam alibi loquitur. Sequitur deinde: *Suparum appellant dolonem, hoc est, velum minus in navi; ut acation majus. Suparum autem dictum ait Capito, velut separatum sit a dolone interioris mali.* Hæc ἀναμφισβήτως Festus. Notum est Acatium et dolonem esse genera velorum, ἀκάτιον quidem μέγα ἄρμενον, δόλωνα vero μικρόν. Notum et illud apud Livium: 'dolonibus sublatis fugerunt.' De suparo alibi satis diximus. Sequitur aliud caput: *Sepultum morte meroque cum ait in ea in . . . . . . de L. Terentio Tusci vici magistro. eum vivum de saxo Tarpeio elatum cum eo venisset comissatum: quod mero esset coactus.* Non dubium est ex quadam oratione Catonis desumta esse: qui mos est Festo solennis, ut non nominato Catone verba ex eo in testimonium producat, ut in 'Sublimavit:' eleganter comessabundum juvenem mero sepultum et vivum elatum, quod mortuo similis esset, dixit, quodque spiritus ei mero coactus et interclusus esset: est autem non totus integer locus, nisi fallor; ante enim desiderantur quædam; quanquam non solum aperta est, sed etiam elegans hujus loci sententia. *Jos. Scal.*

Sic versantu . . . . . .] Immo adi vocem 'Sucula.' Ibi enim manifesto hæc vestigia deprehendes: *Sic versantesque ductario fune volvunt. Eodem nomine, &c.* Quæ male loco suo avulsa, huc adhæsere. *Dac.*

Sic versantu . . . .] De sica fortasse verba Festi intelligenda sunt, item de Dolone. Dolonis mentio fit apud Virgilium lib. VII. Æn. Suet. in Claudio, et sub titulo ad L. Aquil. in Digestis. De Sica et Sicariis omnibus libris agitur. Sed non facile est verba Festi sarcire: etenim exempla referuntur eorum librorum, qui non extant. *Ant. Aug.*

[x] *Suparum*] Pollux tria in navi memorat vela, minimum δόλωνα, majus ἀκάτιον, maximum ἐπίδρομον. Capitoni autem sententiam de sipari etymo confirmat Isidorus lib. XIX. c. 3. 'Siparium,' inquit, 'genus veli unum pedem habens, quo inniti navigia solent in navigatione, quoties vis venti languescit, quod ex separatione existimant nominatum.' Sed illud omnino ridiculum: est enim a Græco σίφαρος, adeoque potius scribitur *siparum.* Dac.

*Sepultum mo*rte meroque cum ait.

. . . . *De* L. Terentio Tusci vici *magistro, significat eum vi*vum de saxo Tarpeio *elatum, cum eo* venisset comisatum, quod *mero, id est, vino esset* coactus.

Sicilices[4] [y] hastarum spicula lata. Ennius: Incendit[5] veles vulgo sicilibus[6] latis. [PAUL.

Sicilicum [z] dictum, quod semunciam secet.

Sicyonia [a] genus calciamenti. Lucilius: Et pedibus læva sicyonia demit honesta.

Sifus [b] u*surpatum est pro tub*is ipsis, id quod Græce [FEST.

4 Fulv. Ursin. et Dac. malint *Siciles*.—5 Ed. Scal. *Incedit*.—6 Vir doct. in marg. ejusdem ed. conj. *sicilicibus*.

NOTÆ

[y] *Sicilices*] Scribendum *Siciles* ex A. Gell. lib. x. cap. 20. *Ful. Ursin.*

Sicilices] Glossarius: 'Sicila, σμίλα, ἀρβήλιον.' 'Sicilum, ξυρὸν σκυτέως. 'Sicila, σμίλα χαρτοτόμος.' est autem vox magnæ Græciæ: eo nomine intelligebant quicquid secandi vim habet; inde Sicilia dicta, quia ab Italia abseeta. Inde 'Sicilire prata,' secare. *Jos. Scal.*

Sicilices] Malim *siciles*. Gloss. 'Sicila, σμίλα, ἀρβήλιον.' 'Sicila, scalper, culter sutorius.' Item: 'Sicilum, ξυρὸν σκυτέως.' 'Novacula sutoris.' Idem et *sicilis* Magnæ Græciæ vocem esse ait Scalig. Puto potius esse diminutivum a 'sica,' 'sicela,' 'sicila,' 'sicilis,' 'sicilire,' quod est, secare apud Servium. Sica autem brevis gladius et incurvus; quare *sicila* dictus culter sutorius, quod in modum sicæ esset incurvus. Inde *siciles* sibynarum aut lancearum spicula dixit Ennius: *Incedit veles volgo sicilibus latis.* Sic enim potius lego quam *sicilicibus:* ratio est, quod prior syllaba in *sicilicibus* brevis est, quæ longa esse debet a *sica*. Vide quæ notavit Salmas. hist. August. tom. II. Ennii versum quidam sic legunt: *Incidit miles volgam sicilicibus latis.* Sed contra Festi auctoritatem. *Dac.*

[z] *Sicilicum*] Frustra in peregrino verbo Latinam etymologiam rimatur: est enim Syrum. *Jos. Scal.*

Sicilicum] Quarta pars unciæ. Budæus in lib. de asse: 'Post hæc sequitur drachma, octava pars unciæ, quæ ipsa geminata sicilicum efficit.' Sed frustra est Festus qui in peregrino verbo Latinam etymologiam rimatur. *Sicilicus* ab Hebræo *sçekel siclus*. Dac.

[a] *Sicyonia*] Genus Calciamenti muliebris: Cicer. I. de Orat. 'Ut si mihi calceos sicyonios attulisses, non uterer, quamvis essent habiles, et apti ad pedem: sed non viriles.' Hesych. Σικυώνια, ὑποδήματα γυναικεῖα. 'Sicyonia, calcei muliebres.' Sicyonia a Sicyone in Peloponneso. In versu Lucil. *Honesta*, id est, pulchra. Sic alibi dixit idem 'plantas convestit honestas.' Et Virg. 'pectus honestum.' *Idem.*

[b] *Sifus* ...] Locus difficilis, qui lu-

dicitur σίφων. *In lege* rivalicia sic est, *quæ lata fuit rogante* populum Ser. Sulp*icio sex. F. Rufo: Mon*tani, paganive si*phonibus aquam dividunto:* donec eam inter se *diviserint, Prætor*is judicatio esto.

Signa,[c] ut rerum, ita *quoque res ipsæ dicuntur,* aut lapides, aut *fic*tile, *aut si qua ejusmodi* adhuc aliqua *signa*[7] *dicuntur, quæ scul*pantur etiam, sed po*cula etiam in quibus sunt* simulacra ad effi*gies sigillata.*

Signare significat modo scribere, modo anulo signa imprimere, modo pecora signis notare. [PAUL.

Signare dicitur signis notare, *velut in pecorib. fit;* sed antiqui eo pro scrib*ere utebantur: unde et subsigna*re, et consignare *invenitur positum, pro subscri*bere, et conscri*bere.* [FEST.

Silatum[d] antiqui pro eo, quod nunc jentaculum [PAUL.

7 Ead. ed. 'aliqna. et. *signa.*'

NOTÆ

cem desiderat. *Ant. Aug.*

Sifus] *Sifunculi* in aqua ducenda usurpatum est pro tubis ipsis: id quod Græce est σίφων. In lege rivalitia sic est, quæ lata est rogante populum Ser. Sulpitio: 'Rivales montani paganive sifunculis aquam dividunto, donec inter se diviserint, ejus judicatio esto.' Aperte actio datur in eum, qui hac lege committit. *Jos. Scal.*

Sifus] Tuba, canalis, aquæ derivandæ. Notandum caput legis rivalitiæ, Prætorem de aqua dividunda cognovisse. *Dac.*

[c] *Signa*] *Signa ut rerum, ita res ipsæ sculptæ, aut lapides, aut ferrum: et si qua sunt aliqua ejusmodi quæ sculpantur etiam: sed pocula ita dicta, et simulacra ad effigies hominum conformata.* Inversum tamen, *etiam sed pocula,* pro, *sed etiam pocula.* Jos. Scal.

Signa, ut rerum] Ait Festus signa dici, ut ea quæ materiæ insculpuntur, ut Virg. 'Pocula aspera signis:' et materiam ipsam sculptam, lapides, marmor, ferrum, &c. Virg. III. Georgic. 'Stabunt et Parii lapides, spirantia signa.' Ovid. 'Factum de marmore signum.' Simulacra hominum, Deorum, &c. Ut 'Veneris signum,' Plaut. 'Signum Adonidis,' Cicer. *Dac.*

[d] *Silatum*] Subintelligitur vox *vinum,* silatum vinum, a sili herba, quam σέσελι Græci vocant. Dioscorid. lib. III. cap. 51. 'Seseli Massiliense folia fœniculi habet crassiora, caulem vegetiorem: umbellam anethi, in qua semen oblongum, angulosum, degustanti statim acre, radix longa est, jucundi odoris,' &c. Et paulo post: 'Semen cum vino potum concoquit et tormina discutit.' *Silatum* antem quod postea jentaculum, id est, ἄκρατον, merum. Gloss. 'jentat, ἀκρα-

dicimus appellabant, quia jejuni vinum sili conditum ante meridiem absorbebant.

Silatum antiqui pro eo quod nunc jentaculum dicimus *appellabant,* quia jejuni vinum soli con*ditum ante meridiem* absorbebant. [FEST.

Silere tacere significat ficto verbo ab S litera, quæ nota silentii est. [PAUL.

Silere, tangere [8] [e] *significat, ficto vocabulo* a S litera, quæ ini*tium. initium ejus vocis est* [FEST.

Silentio surgere [f] *ait* dici, ubi qui post mediam *noctem auspi-*

8 Vet. lib. *tacere.*

NOTÆ

τίζει.' 'Jentaculum ἄκρατον.' De mane enim Veteres merum bibebant, vel etiam panem vino madefactum comedebant, ut ex Athenæo refert Eustath. *Idem.*

[e] *Silere, tangere*] Lege: *Silere, tacere, significat ficto vocabulo a S litera quæ initium est ejus vocis.* Hæc Festus. Hanc differentiam inter *silere* et *tacere* statuunt Grammatici, ut proprie *silere* dicantur qui jam loqui cœperunt, *tacere* vero qui non antea loquebantur. Sed tamen confunduntur interdum. *Idem.*

Silere] *Silere, tacere: quod dictum esse videtur a S litera, quæ initium ejus vocis est.* Deinde de *Silentio* auspicandi gratia loquebatur sequenti capite: sed primus versus deest. *Silentio surgere* Verrius ait dici, *ubi qui post mediam noctem auspicandi causa ex lectulo suo surgit, et liberatus a lecto in solido sedet siletque, ne quid eo tempore dejiciat: inde se in lectum reposuit.* Ita omnino nullo labore hanc lectionem eruimus. Aperte solidam sellam fuisse ait, ut stabilior esset, ne forte quid in sedendo, aut dum vellet sedere, motu sellæ dejiceret, et strepitu vitium auspicio faceret. *Jos. Scal.*

[f] *Silentio surgere*] Cicero lib. II. de Divin. 'Peritum esse necesse est eum, qui silentium quid sit intelligat: id enim silentium dicimus in auspiciis, quod omni vitio caret: hoc intelligere perfecti auguris est. Ille autem, qui in auspicio adhibetur, cum ita imperavit is, qui auspicatur, Dicito, silentium esse videtur? nec suspicit, nec circumspicit, statim respondet: Silentium esse videtur.' Verba Festi ita scribi possunt. *Silentio surgere dici, ubi qui post mediam noctem surgit auspicandi causa ex lectulo sui: sive alieno, et liberatus a lecto in solido solio sedet, siletque nequid eo tempore dejiciat sputi auspicatus recte, inde se in lectum reposuit. Hoc enim est silentium, &c.* Vide 'Siuistrum' et 'Solida sella.' *Ant. Aug.*

Silentio surgere] Qui auspicabatur, post mediam noctem surgebat, seque in sella componebat, quam solidam fuisse ait, ut stabilior esset, ne forte quid in sedendo, aut dum sedere vellet, motu sellæ dejiceret, et strepitu vitium auspicio faceret. Deinde interrogabat eum qui in auspicium adhibebatur, an silentium esse videretur, &c. Audi Ciceron. lib. II. de Divinat. sect. 34. 'Hic apud majo-

candi causa ex lectulo suo s*ilentio surrexit* et liberatus a lecto in solido *se posuit*. Sedetque ne quid eo tempore dejiciat, *rursusque se* in lectum reposuit, hoc enim est *proprie Sil*entium, omnis vitii in auspiciis vacuitas, Veranius ait non utique ex lecto, sed ex cubili, nec[9] rursus se in lectum reponere necesse esse.

Silicernium erat genus farciminis, quo fletu familia [PAUL. purgabatur: dictum autem silicernium, quia, cujus nomine ea res instituebatur, is jam silicem [10] cerneret. Cæcilius: credidi silicernium ejus me esse esurum.

Silicernium[g] *dicitur cœna fu*nebris, quam *alio no-* [FEST.

9 Ed. Scal. *ne.*—10 Vet. cod. *silentium.* Vir doct. in marg. ed. Scal. conj. *solum.*

NOTÆ

res nostros adhibebatur peritus, nunc quilibet; peritum autem esse necesse est eum, qui silentium quid sit intelligat; id enim silentium dicimus in auspiciis quod omni vitio caret; hoc intelligere perfecti auguris est. Ille autem, qui in auspicium adhibetur, cum ita imperavit is, qui auspicatur, DICITO SI SILENTIVM ESSE VIDETVR, nec suspicit, nec circumspicit, statim respondet, SILENTIVM ESSE VIDERI. Tum ille, DICITO SI PASCVNTVR. PASCVNTVR.' Deinde observabatur tripudium. Ista, *ait dici*, de Ateio Capitone intelligenda sunt, ut apparet infra in 'sinistrum.' *Dac.*

g *Silicernium*] Cæcilius obelostate. Vide de hoc verbo Donat. in Adelph. Nonium, et Placiadem. *Ant. Aug.*

Silicernium] *Silicernium, cœna funebris, quam Græci περίδειπνον vocant: sed et nonnulli, inter quos Verrius, existimant nihil aliud esse, quam id, quod nos farcimen dicimus, quo fletum familia purgare solet. quia cujus nomine ea res instituebatur, jam silicernium cerneret. Cæcilius obolostate: Credidi silicernium ejus me esse esurum.* Silicernii supra, et alibi, τὸ ἔτυμον attigimus. *Cesnas* veteres dicebant, et *Pœsnas*, pro eo quod est, *Cenas*, *Pœnas*. Ab eo *silicesnium:* postea *silicernium.* 'Casmina,' 'carmina:' 'Valesius,' 'Valerius,' et similia. Tertullianus: 'quo differt ab epulo Jovis silicernium? a simpuvio obba? ab aruspice pollinctor?' Glossarium: 'Silicernium, περίδειπνον. λύχνους γὰρ ἅπτειν ἐν πένθει οὐ θέμις:' videtur accepisse, quasi *Selucernium*, hoc est, ἀλυχνία. Rationem hanc eruimus. Natali die lucernæ accendebantur. Mortuali, ut loquuntur Cato et Plautus, id non faciebant optima de causa, ut τὸ ἀντίστροφον τῆς γενέσεως, καὶ τῆς τελευτῆς ostenderent. Persius: 'unctaque fenestra Dispositæ pinguem nebulam vomuere lucernæ.' Tertullianus libro de Idololatria: 'At nunc lucent tabernæ, et januæ nostræ. Plures jam Ethnicorum fores sine lucernis, et laureis, quam Christianorum.' At ἐν πένθει quidem, ut puto, non accendebant. Ceterum semper in cippis sepulcrorum suspendebant lucernas: cujusmodi fictiles multas videmus ex veteribus monumentis erutas. Dio in Domi-

mine exequium scriptores vocant; sed *et V*errius existi*mat silicernium dici*, quod nos farci*meu dicimus, quo* fletu [11] familia *purgabatur: quia cujus* nomine ea res *instituebatur, is etiam* silentium *cerneret: Cæcilius ob*olostate: Cre*didi silicernium ejus* me esse esurum.

Silvii[h] sunt appellati Albani Reges, a Laviniæ filio, quem

11 Ead. ed. *fletum.*

NOTÆ

tiano: *καὶ πρῶτον μὲν στήλην ταφροειδῆ ἑκάστῳ σφῶν παρέστησε, τό, τ' ὄνομα αὐτοῦ ἔχουσαν, καὶ λυχνοῦχον μικρὸν, οἷον ἐν τοῖς μνημείοις κρεμάννυται.* Inde, puto, apud Gellium Laberius Cippum vocat *Lucium*, quod ex eo 'lucerna luceret:' ut ille apud Athenæum qui columnam vocat Μένανδρον, quod sustineret innitentem virum. Porro quemadmodum ergastulus dictus, qui in ergastulo maneret, ita silicernius, qui dignus erat, ut pro eo silicernium pararetur. Cincius Alimetus de Gorgia Leontino: 'Qui dum jam silicernius sui finem temporis expectaret, etsi morti non potuit, tamen infirmitatibus insultavit.' *Jos. Scal.*

Silicernium] De hac voce varia admodum Veteres prodidere: alii a *silens* et *cerno*, quod umbrarum silentium cerneret; unde et infra pro *silicem* quidam *silentium* habent, ut est in verbis Festi: alii a *silex* et *cerno:* alii a *sile* herba, de qua supra in *silatum*, et *cesna* pro *cena*. Alii aliter. Sed optime omnium Servius ad v. Æneid. 'Libavitque dapes:' 'leviter gustavit epulas quæ silicernium vocatur, quasi siliceninm, super silicem positum.' Nam ad silicem dabatur illud epulum. Servio favet quod *Cesnas* Veteres dicebant, et *pœsnas*, pro *cenas*, *pœnas*. Ab eo *silicesnium;* postea *silicernium:* ut 'casmina,' 'carmina:' 'Valesi,' 'Valeri.' Vide Nonium. Inde etiam silicernium dictum genus farciminis quod adhibebant, ut fletu familiæ purgarentur. Sane silicernium inter farcimina ponit Arnob. lib. VII. 'Quid, inquam, sibi hæc volunt? Apexabo isicia, Silicernia, longabo, quæ sunt nomina et farciminum genera, hirquino alia sanguine, comminutis alia inculcata pulmonibus.' Item *Silicernium* senex dictus, quod ejus causa brevi *Silicernium* erat futurum, vel quod dignus esset Silicernio. *Silicernium* Græce *περίδειπνον*, Latinis 'circumpotatio.' In 12. Tab. 'Unctura servilis tollatur, omnisque circumpotatio, ne respersio, ne longæ coronæ, nec acerræ.' Glossarium: 'Silicernium, *περίδειπνον, λύχνους γὰρ ἅπτειν ἐν πένθει οὐ θέμις.*' Videtur accepisse quasi *Selucernium*, hoc est, *ἀλυχνία*. Rationem hanc eruit Scaliger. Notabis in verbis Festi *exequium* singulariter dici pro exequiis et cœna funebri. *Dac.*

[h] *Silvii*] Vetus auctor originis Gentis Romanæ: 'Interim Lavinia ab Ænea gravida relicta, metu, veluti insecuturi se Ascanii, in sylvam profugit, ad magistrum patrii pecoris, Tyrrhum, ibique enixa est puerum qui a loci qualitate Sylvius est dictus.' Et paulo post: 'At Ascanius postquam excessisset e vita, inter Iulum filium ejus, et Sylvium postumum, qui ex Lavinia genitus erat, de obtinendo imperio orta contentio est, cum du-

post excessum Æneæ gravida relicta timens periculum, et suæ vitæ, et ejus, quem utero gerebat, in sylvis latens enixa est: qui restitutus in regnum est post mortem Ascanii prælatus Iulo [12] fratris filio: cum inter eos de regno ambigeretur.

Silus [i] appellatur naso susum versus repando: unde galeæ quoque a similitudine silæ dicebantur.

Simpludiarea [k] funera sunt, quibus adhibentur D. T. ludi,

12 Vet. cod. *Iulio.*

NOTÆ

bitaretur an Æneæ filius an nepos potior esset; permissa disceptatione ejus rei, ab universis rex Sylvius declaratus est. Ejusdem posteri omnes cognomento Sylvii usque ad conditam Romam Albæ regnaverunt.' *Idem.*

[i] *Silus*] Silus, et Silo, σιμός. *Jos. Scal.*

Silus] In libro scripto Coloniensi, ut monuit Gulielmus verisimil. lib. I. cap. 9. *Silus appellatur nasus susum versus et repandus.* *Silus* pro *simus* a Græco σιμός. Glossæ: 'Silus, σιμός.' Item: 'Silo, σιμός.' *Dac.*

[k] *Simpludiarea*] Hæc verba mendosa, (*D. T. ludi, corbitoresque,*) quod notatum est in veteri libro R litera. Crederem scribi posse, *ludi, desultoresque.* Vide 'Senacula.' *Ant. Aug.*

Simpludcaria] De his non nihil attigimus in Ausonianis lectionib. Dicta *quasi simpliludiaria*, quia simpli ludii adhiberentur, hoc est, saltatores vel cernuatores, de quibus supra diximus: quos cernuatores hic Verrius vel Festus vocat *Corbitores*, more scribendi antiquitus imperitis librariis usitato, qui *b*, cum *v*, et contra commutabant. *Corvitores* enim sine dubio dicendum erat: qui enim gestus Cernuantium, ut modo sursum, modo deorsum spectent, is et *corvorum* est, et cornicum, ac monedularum, quæ ubi pedibus aliquem locum insistunt, modo ἀνανεύουσι, modo ἐπινέουσι. Hinc elegantissime de mulieribus cibo se ingurgitantibus ad mensam Plautus Casina dixit: 'Ego novi illas estrices: corvitant, ubi Comisse possunt.' Quanquam scio Turnebum mutasse, sed frustra. Has notas D. T. *duntaxat* significare supra in 'Senacula' admonuimus. Causa igitur non est, cur doctis viris hic de mendo suspectus locus esse debeat. Simpludeariis ergo simpli Ludii duntaxat adhibebantur, qui et Corvitores, seu cernui, ut est apud Servium, dicuntur. Indictivis et ludii, et desultores, ac etiam ludorum quædam genera. Cicero de legibus II. 'Funus ut indicatur, siquid ludorum, dominusque funeris utatur accenso, atque lictoribus.' *Jos. Scal.*

Simpludiarea] Opponuntur indictivis, in quibus et ludii et desultores, ac etiam ludorum quædam genera. Cicer. II. de legibus: 'Funus ut indicatur, si quid ludorum, Dominus funeris utatur accenso atque lictoribus.' At in simpludiariis, simpli Ludii. Unde nomen: 'dicta enim quasi *simpliludiaria.*' Simpli ludii autem, id est, saltatores vel cernuatores. Sed mirum est, ni hic fallitur vir doctissimus, ac ni potius *corbitores* a cor-

corbitoresque quidam ea dixerunt esse, quibus neutrum genus interesset ludorum: nam indictiva sunt, quibus adhibentur non ludi modo, sed etiam desultores, quæ sunt amplissima.

Simpludiarea [13] funera, quibus ludos adhibebant. [PAUL.

Simpulum [l] vas parvum non dissimile cyatho, quo vinum in sacrificiis libatur: unde et mulieres rebus divinis deditæ simpulatrices dicuntur.

Simultas,[m] id est, odium, dicta ex contrario, quia minime sint simul: potest et a simulatione dicta existimari, quia simulate loquuntur ad invicem.

Siniciam, cantionem solitariam.[n]

13 Vet. lib. *Simpludearia.*

NOTÆ

bitis dicti illi proprie fuerint qui per corbitarum, hoc est, navigiorum malos repebant ad vela legenda, vel ad aliud quid. Ita ut ea vox postea ad funambulos sit translata. De *corbitis* vide suo loco. *Dac.*

[l] *Simpulum*] Glossæ: 'Simpulum, κύαθος.' Simpulones hinc qui sponsum convivia discurrentem comitantur. Succius Piscatoria: 'Summates viri facti sunt simpulones ganei.' Isidorus in Glossis: 'simpulator, conviva: amicus sponsi assiduus cum eo in convivio.' *Jos. Scal.*

Simpulum] Glossæ: 'Simpulum, κύαθος.' Varr. lib. IV. de L. L. a sumendo, hoc est, bibendo simpulum. 'Quo vinum dabant,' inquit, 'ut minutatim funderent, a guttis guttum appellarunt. Et quo sumebant minutatim, a sumendo simpulum nominavere. In hujusce locum in conviviis e Græcia successit Epichysis et cyathus. In sacrificiis remansit guttus et simpulum.' Scaliger a Syriaco *Sephel, sempel, simpulum* factum dicit. Vel potius a Græco σίφων a quo *simpo,* unde diminutivum *simpulum.* Nam utrumque significat vasculum cum tenui fistula vel angusto collo ad pitissandum vinum. Ita tamen ut Latini suo simpulo ad sacra tantum uterentur, Græci vero τῷ σίφωνι ad gustandum in caupona vinum. Quare et *meraria* et *gustatorium* dicebatur. *Dac.*

[m] *Simultas*] Potius a *simul,* simultas, ut a *facul* facultas. *Simul* autem pro *simile,* ut *facul* pro *facile.* Vel *simultas* pro *similitas.* Quod a similitudine studiorum simultas oriatur. Voss. *Idem.*

[n] *Siniciam, cantionem solitariam*] Lego, *Sicinium, cantionem solitariam.* Gloss. 'Sicinium dicitur, quasi singularis cantilenæ vox: id est, cum unus canit, quod Græcis monodia dicitur. Cum vero duo, bicinium. Cum multi, Chorus.' Fuit olim cum legendum putarem: *Sicinnium, cantionem saltatoriam.* Ex Hesych. et Athenæo, qui Sicinnium interpretantur saltationem Satyricam. Unde Gell. lib. XX. cap. 3. 'Quos sicinistas vulgus dicit, qui rectius locuti sunt Sicinnistas litera *n* gemina dixerunt: Sicinnium enim genus veteris saltationis fuit. Salla-

Sine sacris [o] *hereditas* in proverbio dici solet *cum aliquid obvenerit* sine ulla incommoda appendice; quod olim sacra non solum publica curiosissime administrabant, sed etiam privata: relictusque heres sic [14] pecuniæ, etiam sacrorum erat, ut ea diligentissime administrare esset necessarium.

Sinistræ aves,[p] sinistrumque et sinistimum auspicium, id est, quod sinat fieri. Varro libro quinto Epistolicarum quæstionum, ait: A Deorum sede [15] [q] cum in meridiem spectes, ad sinistram sunt partes mundi exorientes, ad dexteram occidentes; factum arbitror, ut sinistra meliora auspicia, quam dextra esse existimentur: idem fere sentiunt Sinnius Capito, et Cincius.

14 Vir doct. in marg. ed. Scal. conj. *sicut*.—15 Fulv. Ursin. *ab auspiciorum sede.*

NOTÆ

bundi autem canebant quæ nunc stantes canunt.' Sed nunc sententiam demuto. Sicinium, ut optime Meurs. in exercit. Crit. part. 2. cap. 5. est cantio sine cantu. Cum fides tantum canunt sine voce. *Assæ tibiæ:* cui contrarium *assa vox*. Idem.

[o] *Sine sacris*] Verba Festi desiderant hæc, aut his similia: *Sine sacris hereditas in proverbio dici solet: cum aliquid obvenerit sine ulla incommoda appendice.* Plautus hoc proverbio utitur in Captivis: 'Sine sacris hereditatem sum aptus offertissimam:' et in Trinum. 'Cæna hac annona est sine sacris hereditas.' *Ant. Aug.*

Sine sacris] Veteres Romani habebant sacra privata quæ colebantur maxima religione, eaque, ut perpetua manerent, familiis prodebantur ex leg. 12. tab. SACRA PRIVATA PERPETUO MANENTO. Ita qui hæreditatem alicujus adibat, cogebatur etiam sacra ejus suscipere. Et hoc erat inter onera hæreditatis. Inde sine sacris hæreditas de bonis iis dicitur quæ nullam incommodam habeant appendicem. Plaut. Capt. act. IV. sc. 1. 'Sine sacris hæreditatem sum aptus offertissimam.' *Idem.*

[p] *Sinistræ aves*] De sinistris, quæ Latinis fausta, Græcis infausta et inauspicata, vide quæ in 'scæva' diximus. *Sinister* autem non quod sinat fieri, ut male Festus; sed a Græco ἀριστερὸς, unde 'sinisterus,' 'sinister.' *Idem.*

[q] *A Deorum sede*] Pessime Fulvius Ursinus *ab auspiciorum sede.* Nihil mutandum. A Deorum sede, id est, a Septemtrione, ubi Deorum sedem Veteres locaverunt: quod egregio Servii loco probatur ad illud Virg. II. Æneid. 'Intonuit lævum.' 'Sinistras autem,' inquit, 'partes Septemtrionales esse Augurum disciplina consentit. Et ideo ex ipsa parte significantiora esse fulmina, quoniam altiora et viciniora domicilio Jovis.' Sic in sacris literis Dei Opt. Max. sedes versus Aquilonem. *Idem.*

Sinistrum[r] in auspicando significare ait Ateius Capito, lætum, et prosperum auspicium, at[16] silentium dubii dumtaxat[s] vacat vitio: igitur silentio surgere cum dicitur, significat non interpellari, quo minus rem gerat, ad sinistrum hortari quoque auspicia[t] ad agendum, quod animo quis proposuerit.

Siparium genus veli mimicum.[17] [PAUL.

Siparium,[u] *quo in scenis mimi* utuntur, dictum ait *Verrius a vela*mento quod vocetur. *alias aulæum.* [FEST.

Siremps dicitur, quasi similis[18] res ipsa, habetur hoc in libris Catonis. [PAUL.

Siremps[x] ponitur pro eadem, vel proinde *quasi simi-* [FEST.

16 Vet. cod. *aut.*—17 Vet. lib. *minutum.*—18 Vet. lib. *similiter.*

NOTÆ

[r] *Sinistrum*] Vide ante 'Silicernium.' *Ant. Aug.*

[s] *At silentium dubii dumtaxat*] Lege, *At silentium ubi dumtaxat, &c.* de silentio in Auspiciis, vide supra post 'silere.' *Dac.*

[t] *Ad sinistrum hortari quoque auspicia*] Hic aliquid turbatum. Lego, *At sinistrum hortari quoque auspicio ad agendum, &c.* Ait sinistrum auspicio suo admittere et ad agendum hortari, quod animo quis proposuerit. Nihil certius. *Idem.*

[u] *Si. . . .*] Siparium genus veli, quo in scæna mimi utuntur, dictum ait: hactenus possum: reliqua quo pertineant non video. *Jos. Scal.*

Siparium] *Aulæa* prius dicebantur, quæ postea *siparia* dicta. Donat. in prolegom. Terent. 'Aulæa quoque in scena sternuntur, quod pictus ornatus erat, ex Attalica regia Romam usque perlatus: pro quibus Siparia ætas posterior accepit. Est autem mimicum velum, quod populo obsistit dum fabularum actus commutantur.' Et dictum est *siparium* a *sipare,* id est, *jacere,* quod velandi causa spectatoribus obsiparetur, objiceretur. Vel potius a σίφαρος, velum. Quod et intellexit Verrius cum scripsit 'siparium a velamento dictum.' *Dac.*

[x] *Siremps*] Charis. lib. I. tradit, Siremps nominativo tantum casu dici, et ablativo ab hac Sirempse: significare autem, Similiter lex esto. Extant aliquot tabulæ legum; in quibus ita scriptum est: DE. EO. AGRO. SIREMPS. LEX. ESTO. et in altera: SIREMPSQVE. EIS. VIATORIBVS. DEQVE EIS. VIATORIBVS. Q. OMNIVM. RERVM IVVS. LEXQVE. ESTO. QVASEI. SEI. EI VIATORES. IN. EAM. DECVRIAM. IN TRIBVS. VIATORIBVS. ANTEA. LECTEI SVBLECTEI. ESSENT. QVAM. IN. QVISQVE. DECVRIAM. EORVM. EX. HAC LEGE. VIATOR. LECTVS. ERIT. SIREMPSQVE. EIS. PRÆCONIBVS. DEQVE. EIS PRÆCONIBVS. QVÆSTORI. OMNIVM RERVM. IVVS. LEXQVE. ESTO. &c. In his omnibus similem significat, aut simile: tria autem verba copulata sunt siremps, hoc est, similis res ipsa. *Ant. Aug.*

lis res ipsa: Cato in dissuadendo le*gemque*[19] *postea* relicta est, et præterea rogas, *ut quemquam adversus* ea si populus condemnaver*it siremps*[20] *lex* siet, quasi adversus le*gem fecisset.*

Sispitem Junonem,[y] quam vulgo Sospitem appellant, antiqui usurpabant, cum ea vox ex Græco videatur sumta, quod est σώζειν.

Sistere fana[z] cum in urbe condenda dicitur, significat loca in oppido futurorum fanorum constituere, quod[1] Antistius

19 Ed. Scal. *legem quæ.*—20 Ead. ed. *sirenis.*—1 Vet. cod. *quam.*

NOTÆ

Siremps] Planti locus in prologo Amphitruonis jamdudum a nobis ita emendatus fuit: 'Sirempse legem jussit esse Jupiter.' Memini et locum in Senatusconsulto quodam apud Frontinum eodem modo depravatum vulgo legi: 'Qui adversus ea quid fecerit, et adversus ea repserit ex jussu causaque omnium rerum omnibus esto damnas utique atque uti esset esseque oporteret, si is adversum hanc legem rivum, specumque rupisset.' Manifesto enim legendum: *Qui adversus ea quid fecerit, sirempse lex, jus, causque omnium rerum omnibus esto utique atque uti esset, &c.* Quin apud Probum Singularum scriptorem eadem non mediocriter contaminata sunt: 'S. R. L. E. E. C. Q. O. R. E. Si rem lex ex ejus causa Que omnium rerum esto.' Scribe: S. L. I. C. Q. O. R. E. *Sirempse lex, jus, causaque omnium rerum esto.* Apud Senecam Epistola 92. 'ubi vero ad finem mortalium ventum est, discede, inquit, Ambitio, omnium quæ terram premunt fere miles esto.' Emendat eruditiss. Cujacius, *siremps lex esto.* Partem verborum Catonis ita reconcinnabimus: *et præterea rogas advorsus ea si popolus condemnaverit, utei siremps lex siet, quasi advorsus leges fecisset.* Jos. Scal.

Siremps] *Siremps* compositum ex *similis re ipsa.* Quare optime Festus in verbis Caton. interpretatus est *eandem*, vel, *proinde quasi, &c.* Sic in isto fragmento legis agrariæ Thoriæ: 'Qui ager ex publico in privatum commutatus sit, de eo agro Siremps lex esto; quasi is ager P. Mucio et L. Calpurnio Coss. per totam Italiam.' Id est, 'Similis re ipsa lex esto,' vel 'Lex esto proinde atque,' &c. Legitur et *sirempse,* ut apud Plaut. Prol. Amphit. 'Sirempse legem jussit esse Jupiter.' *Dac.*

y *Sispitem Junonem*] Nam sospitem pro servatore dixerunt. Vide 'sospes.' Inde *sispes* et *sospes Juno*, quæ Ciceroni, Ovidio, Livio *sospita Juno* dicitur, in numismatibus JUNO SISPITA. *Sispes*, autem pro *sospes* Isidor. in Gloss. 'Sispes, sospes, sanus.' *Idem.*

z *Sistere fana*] Cum templi cujusdam fines definiebant et constituebant augures, tum proprie sistere fana vel templa dicebantur. Idem 'effari templa' apud Varr. lib. v. 'Hinc effata dicuntur, quod augures finem auspiciorum cœlestium extra urbem agris sunt effati, hinc effari templa dicuntur ab auguribus, adfatus, qui in his fines sunt.' Vide 'Minora templa.' *Idem.*

Labeo ait, in commentario quintodecimo Juris Pontificii, fana sistere esse lectisternia certis locis et Diis habere.

Sistere fana cum dicerent, significabatur lectisternia certis in fano locis componere. [PAUL.

SOBRINUS est patris mei consobrini filius, et matris consobrinæ filius.

Sobrinus [a] est, ut ait Gallus Ælius, patris mei consobrini filius, et matris meæ consobrinæ filius: fœmina iisdem de causis appellat fratrem, et fratrem patruelem, et consobrinum, et propius consobrino,[2] et sobrina: iidem gradus in sobrina quoque sunt. [FEST.

Sobrium [b] vicum *dictum putant Cloatius* et Ælius quod *in eo nullus tabernæ* locus, neque cau*ponæ fuerit. Alii* quod [3] in eo *Mercurio non* vino, *sed lacte,* solitum *sit supplicari.*

Sobrium vicum Romæ dictum putant, vel quod in eo taberna nulla fuerit, vel quod in eo Mercurio lacte, non vino, supplicabatur.

Sodales [c] dicti, quod una sederent et essent, vel quod ex suo dapibus vesci soliti sint, vel quod inter se invicem suaderent, quod utile esset.

2 Vir doct. in marg. ed. Scal. conj. *sobrino.*—3 Ead. ed. '*Alii* aliquod.' et mox, '*non lacte sed* vino.'

NOTÆ

[a] *Sobrinus*] Ait sobrinos dici consobrinorum filios. Ut et Donat. in And. act. v. sc. 4. 'Sobrini,' inquit, 'sunt consobrinorum filii.' Per consobrinos autem fratres patrueles et amitini intelligendi sunt, quorum liberi proprie *sobrini* dicuntur. Caius in L. III. D. de grad. et adfin. 'Item,' inquit, 'patrui magni, amitæ magnæ, avunculi magni, materteræ magnæ nepos, neptis: qui ex fratribus patruelibus, aut consobrinis, aut amitinis, undique propagati, proprie sobrini vocantur.' Infra in verbis Festi legendum ut in veteri lib. *Fœmina iisdem de causis appellat fratrem, et fratrem patruelem, et consobrinum, et propius sobrino et sobrinæ.* Vide 'propius sobrino.' *Idem.*

[b] *Sobrium*] *Sobrium vicum dictum esse testatur Ælius, quod in eo neque tabernæ locus, neque cauponæ fuerit: alii quod in eo Mercurio non lacte, sed vino solitum erat supplicari.* Jos. Scal.

[c] *Sodales*] Mirum in modum placet sodales dictos quod de suo ederent: nam et inde eos Græcis *αὐτοδαίτους* et *αὐτοδείπνους* dictos reperio: Hesych. *αὐτόδειπνος, ὅταν τις κεκλημένος ἑαυτῷ φέροι τὰ ἐπὶ τὸ δεῖπνον.* Id est, '*αὐτόδειπνος* quando quis ad cœnam vocatus symbolam fert.' Inde apud Terent. Andr. 'Symbolam dedit, cœnavit.' De *congerris* vide in 'cœrræ:' iidem et *concœnæ* dicti. Gloss. 'con

Sodalis[d] *quidam dictos putant*, quod una *sederent essentque*: alii, quod ex suo *dapibus vesci soliti sint*: alii, quod inter se *invicem suade*rent, quod utile esse*t*: *eosdem, quod coëant* crebro congerræ voc*ari a Græco* vocabulo, quod est γέῤῥα. [FEST.

Sodes,[e] si audes, uti *sis, pro si vis, et illico* pro in loco. Terentius *in Andria*: *Dic* sodes, quis heri Chry*sidem habuit?*

Sodes, si audes, uti sis, pro si vis, et illico pro in loco. Terentius in Andria: Dic, sodes, quis heri Chrysidem habuit? [PAUL.

Solari sine præpositione dixisse antiquos, testis est Pacuvius, cum ait: Solatur, auxiliatur, hortaturque me.

Solatum,[f] genus morbi maxime a rusticantibus dicitur, cujus meminit etiam Afran*ius in* . . . . . . arquato Med*eri cui*[4] *nomen ab au*rigine. [FEST.

Solatum genus morbi. [PAUL.

Solea,[g] vel ea dicitur, quæ solo pedis subjicitur, vel genus

4 Ead. ed. *cujus*.

NOTÆ

cœnæ, σύνδειπνοι.' *Dac.*

[d] *Sodalis*] *Sodalis quidam dictos esse putant, quod una sederent essentque: alii, quod ex suo vesci soliti sunt: alii, quod inter se invicem suaderent, quod utile esset. Iidem quod coëant crebro congeræ vocantur a Græco vocabulo, quod est γέῤῥα. Congeræ* per unum R scribebant, ut supra attigimus. Lucilius, 'Tapullam legem rident conceræ Opimi.' *Conceræ* pro *Congeræ*. Vide in 'Tapulla.' Quod *Congerra* a Græco γέῤῥα dictum sit monet etiam Varro: vide libro VI. de Latino sermone. *Jos. Scal.*

[e] *Sodes*] Vide 'Sultis.' *Ant. Aug.*

Sodes, si audes uti sis] Cicero in Oratore ad Brutum sect. 45. 'Libenter etiam copulando verba jungebant, ut sodes pro si audes, sis pro si vis. Jam in uno capsis tria verba sunt: ain, pro aisne: nequire pro non quire: malle pro magis velle: nolle pro non velle: Dein etiam sæpe et exin, pro deinde et exinde dicimus.' *Dac.*

[f] *Solatum*] *Solatos* appellat Plin. lib. XXIX. cap. 6. hoc morbo laborantes. A sole fortasse infesto ductum est nomen. *Ant. Aug.*

Solatum] Morbum puto quem quis ex nimia apricatione contraxit. Unde qui hoc morbo laborant, *solati* Plinio dicti sunt lib. XXIX. cap. 6. Quæ infra ex Afranio laudabantur non potuimus assequi. Optime ait, arquato morbo, qui et regius vocatur, nomen esse ab aurigine: *aurigo* enim, sive potius *aurago*, morbus regius ab auri colore, quem bilis toto corpore diffusa repræsentat, ut *arquatus* a colore arcus cœlestis. Inde Isidorus in Gloss. 'Auruginosus, arcuatus.' Vide Nonium in 'arquatus.' *Dac.*

[g] *Solea*] A solo, id est, planta pedis. Neque audiendus Salmasius, qui

piscis, vel materia robustea, super quam paries craticius exstruitur.

Solea, ut ait Verrius, est non solum ea, quæ solo [FEST. pedis subjicitur, sed etiam pro materia robusta,[5] super quam paries craticius exstruitur.

Solicitare [6] [h] quidam dictum putant vel*ut citare ex sollo, quod est* ex suo loco, ac sententia *movere: sollum autem* quin significet locum, quis *dubitet? cum exsules* quoque dicantur loco pa*triæ suæ pulsi.*

Solicitare est solo citare, id est, ex suo loco mo- [PAUL. vere: solum autem quin significet locum, quis dubitet? cum exsules quoque dicantur loco patriæ suæ pulsi.

Solida sella,[i] ai*t Verrius, sedere tum quis* jubetur, cum mane surg*ens auspicandi gratia evig*ilavit: quod antiqui ex-

5 Legendum monet Dac. ut in vet. cod. *materia robustea*, vel *roborea*.—Vet. cod. *Sollicitare*.

NOTÆ

a Græco ὑλίας, 'pellis,' soleas deducit. *Idem.*

[h] *Solicitare quidam dictum putant*] Integra Festi verba affert Calpurnius ad Terent. Heautontim. act. III. sc. 1. 'Solicitare quidam dictum putant veluti citare ex solo, hoc est, ex suo loco ac sententia movere: solum autem quin significet locum,' &c. *Idem.*

[i] *Solida sella*] Festus videtur Verrium reprehendere in hujus rei interpretatione: et ostendit religioni fuisse aliquibus non solida sella sedere, quod essent aliquæ aliqua ex parte excavatæ. Reprehendit autem quod solidum dixerit totum. Cetera incerta sunt. Vide ante 'Silicernium.' *Ant. Aug.*

Solida] *Solida sella, ait, sedere tum quis jubetur, cum mane surgendi causa evigilavit: quod antiqui expresse ab interiore parte excavatas non faciebant sedes, quas solidas ideo, quod his nihil erat concavum, appellabant, inquit Verrius, quod essent totæ: absurde, ut mihi videtur, illud quod sit totum ait dictum solidum.* Nihil omnino prætermissum est de sententia Festi, fortasse ne de verbis quidem. 'Evigilare surgendi causa' est data opera post mediam noctem experrectum silentio surgere, auspicandi causa: ita enim auspicantibus mos erat in solida sella sedere, ut supra in 'Silentio' refertur. Recte autem Verrius 'solidas sellas' totas interpretatur: nam Verrii temporibus vulgo tam notum erat *solidum* a *solo* dictum, quam *solum* idem valere, quod *totum*. Igitur idem est ac si dixisset, dictæ *solidæ*, quod *solæ*, id est, totæ. Quare vides hic præcipitem Festi calorem in reprehendendo illo, a quo tanta bona didicerat. Saltem debebat meminisse quod alibi notat de 'soliferreo,' 'solerte,' et 'solenne.' Verum profecto ita est: ad reprehendendum, quam ad discendum propensiores sumus. *Dac.*

presse, *nihilque ab inte*riore parte excavat*as, aut laxatas fa*ciebant sedes, quas s*edes, solidas ideo, quod* in his nihil erat con*cavum, maxime appella*bant, inquit Verrius, quod *scilicet essent totæ*, absurde, ut mihi videtur, *cum omneid quod* sit totum ait dictum solidum.

Solino [k] idem [7] ait esse consulo.

Solino intelligitur consulo. [PAUL.

Solipunga [8] [l] genus bestiolæ maleficæ,[9] quod acrius concitatiusque fit fervore solis: unde etiam nomen traxit.

Soli*punga genus bestiolæ* maleficæ, qu*od acrius con*- [FEST. *citatiusque* fit fervore so*lis, a quo nomen* traxit.

Solitaurilia [m] hostiarum trium diversi generis immolationem

7 Quidam legunt *idem Messala.*—8 Vet. cod. *Solipugia* vel *Selipugna.* Alii *Sulpunga:* alii *Solpuga.*—9 Vet. lib. *veneficæ.*

NOTÆ

[k] *Solino*] *Consulo, Consolino*, ut 'iter,' 'itiner:' 'fruiscor,' 'fruniscor.' *Jos. Scal.*

Solino] *Consulo, consolino*, ut 'nato,' 'natino:' 'nego,' 'negino:' 'pago,' 'pagino:' 'lurcor,' 'lurcinor,' &c. *Idem*, id est, Verrius, de quo superiori capite. Quidam, *idem Messala.* Dac.

[l] *Solipunga*] Plin. lib. XXIX. cap. 4. 'Est et formicarum genus venenatum, non fere in Italia: solipugas Cicero appellat, Salpugas Bætica. Lucan. lib. IX. 'Quis calcare tuas metuat, Solpunga, latebras.' Alii *Salpunga:* alii *Solpuga* legunt. *Ant. Aug.*

Solipuga] Glossarium: 'Solipaga, ἡλιοκεντρὶς, μυίας εἶδος.' *Jos. Scal.*

Solipunga] *Solipunga*, sive *solipuga*, est ὁλοκεντρὶς, quod tota pungat, et ipsa nihil aliud sit quam aculeus. Sic 'soliferreum,' quod est totum ferreum, &c. Male qui solipugam dictam putant quod in sole pungat. Festi tamen interpretationem juvat Gloss. ubi, 'solipuga ἡλιοκεντρὶς, μυίας εἶδος.' In leguminibus inveniri ait Plin. Et formicarum, non muscarum genus vocat. Solinus araneorum formam habere dicit. Pro *maleficæ* al. *veneficæ.* Et favere videntur Gloss. ubi 'sphalangion, musca venenata.' Nam *sphalangium* nil aliud est quam *solipunga.* Tamen in reliquiis Festi *maleficæ.* Dac.

[m] *Solitaurilia*] *Contra Aci . . . . verveces maiales qui.* Hæc mendosa sunt aut delenda, aut emendanda: *contra Acilius verveces maiales: quia, &c.* vel *contra accidit verveci maiali: quia.* Sed neutrum placet. Videndum etiam, an mendose scribatur *inviolati sunt tauri:* et in fine videtur posse scribi *mutas semivocales.* Ant. Aug.

Solitaurilia] Scribe: *quod omnes eæ solidi integrique sunt corporis: contrarii verveces, maialesque: quia, &c.* Quod ait tauros, id est, virilia cædi in castratione, intellige de ea castratione, quæ fiebat in ipso sacrificio. Verres enim, aries, taurus, cum admovebantur aræ mola mactati, priusquam corio exuerentur, castrabantur. Vide Martialis epigramma lib. III. cujus initium: 'Vite nocens rosa stabat

significant, tauri, arietis, verris, quod omnes eæ solidi integrique sunt corporis: contra Aci . . . . verveces [10] maiales, qui quia sollum Osce totum, et solidum significat: unde tela quædam solliferrea vocantur tota ferrea, et homo bonarum artium sollers, et quæ nulla parte laxata cavaque sunt, [n] solida nominantur: atque harum hostiarum omnium inviolati sunt tauri, quæ pars scilicet cæditur [11] in castratione. Sunt quidem qui putent,[12] [o] ex tribus hostiis præcipue nomen inclusum cum solido tauri, quod amplissima sit earum. Quidam dixerunt [p] omnium trium vocabula confusa [13] suis, ovis, tauri adeffecisse id, quod uno modo appellarentur universæ: quod sit a sollo et tauris [q] earum hostiarum ductum (est) nomen, antiquæ

10 Vet. cod. *verbices.* Vide Notas infra.—11 Vet. cod. *creditur.*—12 Id. *portent.*—13 Id. *confixa.*

NOTÆ

moriturus ad aras Hircus, grata tuis victima, Bacche, sacris.' Glossarium: 'Solitaurilia, θυσία ἔκτος κριοῦ, καὶ ταύρου.' scribe, ἐκ συὸς, κριοῦ, &c. *Jos. Scal.*

Solitaurilia] Scribe ex judicio Scaligeri: *Solitaurilia hostiarum trium diversi generis immolationem significant, tauri, arietis, verris, quod omnes eæ solidi integrique sunt corporis, contrarii verveces maialesque, quia solum Osce totum, &c.* Ait *solitaurilia* dici a *solo*, id est, *toto*, et *tauris*, id est, *virilibus*, quod tunc illis hostiis inviolati tauri relinquerentur, contra quod in sacrificiis fieri consuerat. Nam hostiæ, cum admovebantur aræ mola mactatæ, priusquam corio exuerentur, castrabantur. Martial. Epigram. 24. l. III. *Dac.*

[n] *Et quæ nulla parte laxata cavaque sunt*] Ut supra 'solida sella.' *Idem.*

[o] *Sunt quidem qui putent*] Ait esse qui putent *solitaurilia* esse ex *solido* et *tauro*, id est, bove, ita ut ex tribus hostiis tauri præcipue nomen hic assumtum fuerit, quod earum esset maxima. *Idem.*

[p] *Quidam dixerunt*] *Solitaurilia* quasi *suovetaurilia*. Gloss. 'solitaurilia, θυσία ἐκ συὸς, κριοῦ, καὶ ταύρου.' 'Solitaurilia, sacrificium ex sue, ove, et tauro.' Sane et apud Liv. lib. I. integre legitur *suovetaurilia*. Verum hoc ille nimis audacter forsan. Nam etsi ex tribus illis nomen esset compositum, ex eorum particulis potius coiret. Quintilian. lib. I. cap. 5. 'Nam,' inquit, 'solitaurilia jam persuasum est esse ex sue, ove, et tauro. Et sane ita se habet sacrum quale apud Homerum quoque est. Sed hæc non tam ex tribus, quam ex particulis trium coëunt.' *Idem.*

[q] *Quod sit a sollo, et tauris*] Lege: *Quod si a sollo et tauris earum hostiarum ductum est nomen, antiqua consuetudine per unum* l, &c. De Ennio supra in 'Regium.' *Idem.*

consuetudinis[14] per unum L. enunciari non est mirum, quia nulla tunc geminabatur litera in scribendo: quam consuetudinem Ennius mutavisse fertur, utpote Græcus Græco more usus, quod illi æque scribentes ac legentes duplicabant mutas *et* Sem*ivocales et liquidas*.

Solitaurilia hostiarum trium diversi generis immolationem significant, tauri, arietis, verris: quod omnes hi solidi integrique sint corporis. Sollum enim lingua Oscorum significat totum, et solidum: unde tela quædam solliferrea vocantur, tota ferrea, et homo bonarum artium sollers, et quæ nulla parte laxata, cavaque, solida nominantur. [PAUL.

Solla[15] [r] appellantur sedilia, in quibus non plures singulis possint sedere, ideoque solla[16] sternere dicuntur, qui solisternium habent, et solaria vocantur, Babylonica, quibus eadem sternuntur: quæ, ut ait Verrius, omnia ducta sunt solo.[17] Alvei quoque lavandi[18] gratia instituti, quo singuli descendunt, solla dicuntur:[s] quæ a sedendo[19] potius dicta videntur, quam a sollo. [FEST.

Solla[20] sedilia, in quibus singuli tantum possunt sedere; ideoque solia[1] sternere dicuntur, qui sollister- [PAUL.

14 Vir doct. in marg. ed. Scal. conj. *antiqua consuetudine*. Vide infra.—15 Id. ibid. *Solia* vel *Sola*.—16 Vet. cod. *soliar*.—17 Vir doct. *a sollo*.—18 Vet. cod. *cavandi*.—19 Id. *ascendendo*.—20 Vir doct. *Solu* vel *Solia*.—1 Vet. lib. *soliare* vel *solla*.

NOTÆ

[r] *Solla*] Lege *Solia*: et, *ideoque soliar sternere dicuntur*, &c. Item, *et soliaria vocantur Babylonica*. Varro Cosmotorine περὶ φθορᾶς κόσμου: 'Phrygio qui polvinar poterat pingere, soliar levigabat.' Glossæ: 'Soliar, δίφραξ.' *Jos. Scal.*

Solla] Lege ut Scalig. Soliar autem sternere dicebantur qui *sellisternium* habebant, quod alio nomine *lectisternium* dicebatur, quod Diis epulaturis lecti et sellæ sternerentur. Val. Max. lib. II. cap. 1. 'Jovis epulo ipse in lectulum, Juno et Minerva in sellas ad cœnam invitabantur.' Vide 'Epolonos.' Babylonia soliaria a Babylone, quæ diversos colores picturæ intexere docuit. Plin. lib. VIII. cap. 48. 'Babylonica peristromata' dixit Plaut. in Stich. *Dac.*

[s] *Alvei quoque lavandi gratia*, &c.] Lege, *Solia dicuntur*. Gloss. 'solium ἐμβάτη.' Nam ἐμβάτη, alveus, in quem descendunt lavaturi. ἔμβασιν vocat Dioscor. *Idem.*

nium [2] habent: et solaria vocantur Babylonica, quibus eadem sternuntur.

Sollemnia [3] [t] sacra dicuntur, quæ certis temporibus fiunt.

Solemnia sacra dicuntur, quæ certis temporibus annisque fieri solent. [Fest.

Sollistimum [4] [u] Ap. Pulcher in Auguralis disciplinæ libro primo ait esse tripudium, quod avi [5] excidit ex eo quod illa fert, saxumve solidum, aut arbos viviradix ruit, quæ nec præ vitio humanive cædanturve, [6] jacianturve, pellanturve.

Sollo [x] Osce dicitur id quod nos totum vocamus. Lucilius: Suasa [7] quoque [y] omnino dirimit non solla [8] dupondi, id est, non tota. Item Livius: Sollicuria, [9] in omni

2 Id. *sellisternium.* Vide Notas.—3 Scribit Dac. *Solennia.*—4 Idem scribendum monet per unicam *l Solistimum.*—5 Vet. cod. *aut.*—6 Ed. Scal. *humani cædanturve.* Vir doct. in marg. ejusdem ed. conjicit *humanive vi*, vel *humi cadant.*—7 Id. ibid. *vasa.* Vide inf.—8 Vet. cod. *sollo.*—9 Ed. Scal. *Sollicularia.*

NOTÆ

[t] *Sollemnia*] Vide 'Sollo.' *Ant. Aug.*

Sollemnia] Scribo *Sollennia.* Nam a *sollus*, totus, omnis, et annus, ita ut sollenne dicatur qui omni anno, id est, quotannis, fieri consuevit. Male qui *solemnia*, per unicum *l* et *m*. Vide Vossium. *Dac.*

[u] *Sollistimum*] Scribendum per unicam *l. solistimum;* nam a *solo*, id est, terra. 'Cum offa jam ex ore pulli deciderat, tum auspicanti tripudium solistimum nuntiabatur.' Cicer. Idem et *sonivium* dictum a sono quem edebat cum caderet, vel offa, vel arbor, vel saxum, vel aliud quid. Servius Danielis in illud, 'tremere omnia visa repente,' 'Hoc augurium,' inquit, 'juxta auguralem disciplinam dictum est, quod appellatur tripudium sonivium, ad quod pertinet si arbor sponte radicibus cadat, si terra tremat, quod hic Æneæ factum ostendit, antequam voce divina responsa perciperet.' Infra pro, *Quæ nec præ vitio humanive cædanturve*, legendum, *quæ nec præ vitio humanave vi cædanturve, &c.* Nam id est, quod ait Servius supra, 'si arbor sponte radicibus cadat.' Vide infra 'sonivio.' *Idem.*

[x] *Sollo*] At *sollus* a Græco ὅλος, totus. *Idem.*

[y] *Suasa quoque*] Hunc Lucilii versum sic legit Douza, *Suasa quoque omnino redimit non solla dupondi.* Sed *dirimit* retinendum, et hunc versum alteri, qui in *Sicyonia* legitur, sic continuandum censeo: *Et pedibus læva Sicyonia demit honesta Suasa quoque omnino dirimit non solla dupondi.* Sequebatur nomen ad quod adjectivum *suasa* pertinebat: de 'suaso colore' vide infra 'suasum.' *Idem.*

re curiora :[10] [z] et solliferreum,[a] genus teli totum ferreum: sollers etiam in omni re prudens; et solemne, quod omnibus annis præstari debet.

Sollo Osce dicitur id quod nos totum vocamus. [PAUL. Livius :[11] Solliferreum genus teli, id est, totum ferreum. Sollers etiam in omni re prudens, et solemne, quod in omnibus annis præstari debet.

Solox, lana crassa, vel pecus lana contectum. Titinius: Lana soloci ad purpuram data : et Lucilius : Pascali pecore et montano hirto,[12] atque soloce.

Solox,[b] lana crassa, et pecus, quod passim pascitur non tectum. [FEST. Titinius in Barathro :[13] [c] ego ab lana soloci ad purpuram data: et Lucilius: Pascali [14] pecore, ac montano, hirto, [15] atque soloce.

Solum,[d] terram. Ennius libro tertio: Tarquinio dedit impe-

10 Vet. lib. *curiosa.*—11 Vir doct. in marg. ed. Scal. conjicit *Lucilius.*—12 Ead. ed. *hirco.* Pro *atque* vet. lib. habet *hircoque.*—13 Vet. cod. *Barrato.*—14 Id. *Pastali.*—15 Id. *hirco.*

NOTÆ

[z] *Sollicuria, in omni re curiora*] Forsan, *sollicurio in omni re curiosus.* Scriptum fuerat *curios.* unde facile factum *curiosa, curiora.* Idem.

[a] *Solliferreum*] Livius lib. XXIV. Ut omissis solliferreis phalaricisque gladios strinxerunt, tunc velut redintegrata est pugna.' *Idem.*

[b] *Solox*] Glossarium : 'Solox, ἱερὸν, καὶ παχύς.' Lege, ἔριον παχύ. Tertullianus in scholastica oratione de Pallio : 'Endromidis solocem aliqua multitia synthesi extruxit.' *Jos. Scal.*

Solox] Proprie pecus intonsum, quod passim pascitur, et non tectum, a solus, totus, quod sit cum tota lana. Lucil. 'Pascali pecore ac montano, hirto atque soloce.' Pascale pecus, quod passim pascitur: ut 'pascales Gallinæ.' *Montanum, hirtum,* ac *solox,* pro squalido, quale solet esse pecus quod in montibus pascitur non tectum. Inde factum, ut solox lana dicatur crassa non carminata. Gloss. 'solox, ἔριον παχύ.' Inde Symmachus lib. I. Ep. 1. 'Quare elaboratam soloci filo accipe cantilenam.' *Dac.*

[c] *Titinius in Barathro*] Titinii Barathrum citat Fl. Sosipater. Nonius etiam non semel. *Idem.*

[d] *Solum*] Non terra tantum, sed mare, aër, solum dicitur. Servius ad illud v. Æneid. 'Subtrahiturque solum,' 'Solum,' inquit, 'unicuique rei quod subjacet, unde est solum navis mare, et aër avium.' In priori versu Ennii, 'Sola regni,' *sola* non tam terras videtur significare quam *solia.* Idem.

rium, simul et sola regni: et aliubi:[16] Sed sola terrarum postquam permensa parumper.

Solum, terram. [Paul.

Sonivio,[e] sonanti.

Sonivio significat in car*mine saliari et* augurali sonanti. *Soni*vium [17] tripu*dium, ut ait Appius* Pulcher, quod *sonet, cum pullo exci*dit puls quadr*upedive ex ore.* [Fest.

Sons, nocens: Insons, innocens. [Paul.

Sons,[f] nocens, ut ex *contrario, Insons, innocens.* [Fest.

Sonticum [g] morbum in duodecim significare ait Ælius Stilo certum cum justa causa, quem nonnulli putant esse, qui nocent,[18] quod sontes significet nocentes. Nævius ait: Sonticam esse oportet causam, quamobrem perdas mulierem.

16 Vir doct. conjicit *alibi.*—17 Vide Notam Scaligeri infra.—18 Legendum monet Dac. *qui nocet*, vel *qui noceat.*

NOTÆ

e *Sonivio*] Utitur hoc verbo Cicero in epist. ad Cæcinnam lib. VI. epist. *Ant. Aug.*

Sonivio] Cicero Cæcinnæ: 'Neque ex tripudiis solistimis, aut soniviis tibi auguror.' Plinius de nucibus juglandibus: 'Quæ causa eas nuptiis fecit religiosas, tot modis fœtu munito: quod est verisimilius, quam quia cadendo tripudium sonivium faciant.' Manifesto errore legitur in vulgatis Plinianis, *sonumve faciunt.* Servius Danielis in illud: 'tremere omnia visa repente,' 'Hoc augurium,' inquit, 'juxta auguralem disciplinam dictum est, quod appellatur Tripudium sonivium: id est, a sono. Ad quod pertinet, si arbor sponte radicibus cadat, si terra tremat, quod hic Æneæ factum ostendit, antequam voce divina responsa perciperet.' Hæc ille vetustissimus interpres. *Dac.*

Sonivio] Infra: *Sonivio significat in Carmine Saliari, item in commentario augurali, sonanti.* Aliud caput: *Sonivium tripudium dicitur, ut ait Pulcher, quod sonet: ut cum pullo excidit puls, quadrupedive aliquid ex ore.* Vide 'Solistimum.' *Jos. Scal.*

f *Sons*] *Sons nocens, ut ex contrario, insons, innocens.* Ausonius in Technopægnio: 'Si bonus est insons, contrarius et malus est sons.' *Dac.*

g *Sonticum*] Glossarium: 'Sonticus morbus, ἱερὰ νόσος.' *Ant. Aug.*

Sonticum] Infra: *Sontica causa dicitur a morbo sontico, qui quid gerendum agere non permittit. Cato de regis Attali vectigalibus.* Reliqua non potui. *Jos. Scal.*

Sonticum morbum] Qui vere causa est cur quod agendum erat, agere desistimus, quare a Festo optime *sonticus* exponitur certus, cum justa causa. Inde Horat. sonticam chiragram 'justam' dixit Sat. 7. lib. II. 'Postquam illi justa chiragra Contudit articulos.' De morbo sontico vide Gellium lib. XVI. c. 4. et lib. XX. c. 1. *Dac.*

Sonticum, justum. Nævius: Sonticam esse oportet causam, quamobrem perdas mulierem. [PAUL.

Sontica causa dicitur a morbo *sontico propter quem quod est* gerendum agere *desistimus. M. Porcius* Cato de re A. Atili: *Quid dicam causæ extitisse,* timidusne *sis an impedimento ti*bi causam sonticam *fuisse?* [FEST.

Soracum[19] est, quo ornamenta portantur scenicorum. [PAUL.

Soracum [h] *dicitur,* quo ornam*enta portantur sceni*corum. Plau*tus in Persa: Libro*rum icillum *plenum sorracum habeo.* [FEST.

Sororiare[20] [i] mammæ dicuntur puellarum, cum primum tu-

19 Vet. lib. *Sacrum*, vel *Sorracum*. Alii *Saracum*.—20 Vet. cod. *Sororariæ*.

NOTÆ

[h] *Soracum*] Refertur, ut opinor, a Festo versus Plauti in Persa: 'Librorum enim ecce illum plenum sorracum habeo.' Sed verbum, *enim*, non agnoscit Festus, et pro *ecce illum*, sive *eccillum, icillum* scripsit librarius; quod in margine notatum esse video litera R. Varie hoc nomen scriptum reperi. Nam Quintilian. lib. VIII. c. 3. refert Ciceronem in Pisonem scripsisse: 'cum tibi tota cognatio in serraco advehatur.' Et Vitruv. lib. x. c. 1. 'Portationes eorum non essent, nisi plaustrorum, aut sarracorum per terram, navicularum per aquam inventæ essent machinationes.' Juven. Satyr. 3. 'Longa coruscat Sarraco veniente abies, atque altera pinum Plaustra vehunt:' et Satyr. 5. 'Frigida circumagunt pigri Sarraca Bootæ.' Ulpian. sub titulo ad L. Aquil. c. 29. 'Quia parvi refert navem immittendo, aut serraculum ad navem ducendo, an tua manu damnum dederis.' Quem locum non intelligentes, pro *serraculo, serraculum*, vel *verriculum*, vel *gubernaculum*, vel *feruculum* ediderunt. *Ant. Aug.*

Soracum] Alii *Saracum*. Glossarium: 'Sarraca, ἅμαξα.' *Jos. Scal.*

Soracum] A Græco σώρακος, de quo sic Pollux: σώρακος δὲ παρὰ τοῖς κωμῳδοποιοῖς οὕτως ὠνομάσθη τὸ ἀγγεῖον ἐν ᾧ τὰ σκεύη τῶν ὑποκριτῶν. Id est, 'Soracum autem apud comœdos ita dicitur vas in quo portantur histrionum ornamenta.' Idem est *soracum* ac *saracum*, quod in Gloss. exponitur vehiculum: quare dicendum est, primo soracum dictum vehiculum in quo corbis erat, vel aliud vas ad omnes res recipiendas, postea vero quodvis vehiculum quo onera portantur. Juvenal. Sat. 3. 'Longa coruscat Saraco veniente abies.' Neque audiendus Salmas. qui diversum facit. Varie autem scriptum invenitur illud nomen, *soracum, saracum, sarracum, et serracum.* Sed ubicumque vel *sarracum* legitur vel *serracum*, rescribendum puto *saracum*, vel *soracum.* Nam *o* sæpe mutatur in *a*. *Dac.*

[i] *Sororiare*] Sunt qui Plauti versum ita legant: *Tunc papillæ primum sororiabant: illud volui dicere fraterculabant:* alii, ut Faërnus, legunt, *primulum*, propter versum senarium, qui in eo verbo desinit. Vide 'Fratrare.'

mescunt, ut fraterculare puerorum. Plautus in Fribolaria: [1] *Tunc sororiabant* papillæ pr*imulum, sed illud* volui dicere, *fraterculabant, quid* opus est verb*is multis.*

Sororiare [2] mammæ dicuntur puellarum, cum primum tumescunt. [Paul.

Sororium tigillum appellabatur locus sacer in honorem Junonis, quem Horatius quidam statuerat causa sororis a se interfectæ, ob suam expiationem.

Sororium tigillum [k] appellatur hac de causa: ex conventione Tulli Hostilii Regis et Metii Suffetii [3] [l] ducis Albanorum, Trigemini Horatii et Curiatii [4] cum dimicassent, ut victores sequeretur imperium, et Horatius noster exsuperasset, victorque domum reverteretur, obvia soror, cognita morte sponsi, sui fratris manu occisi, aversata est ejus osculum; quo nomine Horatius interfecit eam: quanquam a patre absolutus sceleris erat, accusatus tamen parricidii apud Duumviros, damnatusque, provocavit ad populum, cujus judicio victor duo tigilla tertio superjecto, quæ pater ejus constituerat, velut sub jugum missus subit, consecratisque ibi aris Junoni Sororiæ et Jano Curiatio, liberatus omni noxia sceleris est auguriis approbantibus; ex quo sororium id tigillum est appellatum. [Fest.

1 Vir doct. in marg. ed. Scal. conj. *Frivolaria.*—2 Vet. lib. *Sororiæ.*—3 Vet. cod. *Metri Fusitii.* Vide inf.—4 Vet. cod. *Curati.*

NOTÆ

Ant. Aug.

Sororiare] Plautus Fribularia: 'tunc papillæ primitus Fraterculabant: illud volui dicere Sororiabant: quid opus est verbis?' *Jos. Scal.*

Sororiare] Vide 'Fratrare.' *Dac.*

[k] *Sororium tigillum*] Aurel. Victor de viris illustribus: 'Et cum spoliis onustus rediret,' (Horatius) 'sororem obviam habuit, quæ viso paludamento sponsi sui, qui unus ex Curiatiis erat, flere cœpit: frater eam occidit; quare apud Duumviros condemnatus, ad populum provocavit, ubi patriis lacrymis condonatus, ab eo expiandi gratia sub tigillum missus, quod nunc quoque viæ suppositum, sororium appellatur.' Sororium tigillum in regione quarta collocat Victor. *Idem.*

[l] *Metii Suffetii*] Ita sæpe scriptum invenitur hoc nomen, sed ubique rescribendum *Metii Fufetii.* Nam Φουφέτιον Græci vocant. *Idem.*

Sors [m] et patrimonium significat, unde consortes [PAUL. dicimus; et Dei responsum; et quod cuique accidit in sortiendo.

Sors et *patrimonium significat;* unde *consortes dicimus,* [FEST. et Deis [5] resp*onsum, et quod cuique* accidit in sor*tiendo.*

Scrutillus [6] [n] venter suillus condito farre expletus. [PAUL.

*Scrutillus appell*abatur venter suillus, co*ndito farre* [FEST. *expletus.* Plautus: venter suillus [7] di*cam suo nomine scru*tillum ego me hodie . . . . *si quid esset co*-*m*esa farte biberem . . .

Sos [o] pro eos antiqui dicebant, ut Ennius libro primo: Constitit inde loci propter sos Dea Dearum.[8] Et libro tertio; Circum sosque sunt magnæ gentes opulentæ. Libro septimo: Dum censent terrere minis, hortanturve sos. Libro undecimo, contendunt Graios [p] Græcos memorare solent sos: interdum pro suos [q] ponebant, ut cum per dativum casum, idem Ennius effert: Postquam lumina sis oculis bonus Ancus reliquit.

Sos pro eos antiqui dicebant, ut Ennius: Constitit [PAUL. inde loci propter sos dea [9] dearum. Sos interdum pro

5 Vir doct. in marg. ed. Scal. *Dei.*—6 Ead. ed. in contextu habet *Sortutillus.*—7 Ead. ed. *sullus.* Vide infra.—8 Vet. lib. *dea diarum.* Vet. cod. *dia dearum.* Vide infra.—9 Vir doct. in marg. ed. Scal. conj. *dia.*

NOTÆ

[m] *Sors*] Vide 'desertiones,' et 'Ercturn.' Sic Græcis *κλῆρος*, et pro hæreditate, et pro Deorum responsis sumitur, et pro eo quod cuique in sortiendo contigit. *Idem.*

[n] [*Sartutillus*] Veteres editiones, *Scrutillus:* quod verum est. Isidorus, 'Scrutillus, ventriculus fartus.' *Jos. Scal.*

Scrutillus] Plauti locus deploratus. Lego tamen *si quid essem, &c.* *Scrutillus* a *scrutulus.* Gloss. Isidori: 'Scrutulus, ventriculus fartus.' Scrutulus autem a *scrutus* sive *scrutum.* Dac.

[o] *Sos*] *Dia Dearum, δῖα θεάων.* Lege alterum versum ita, *Circum sos quæ sunt magnæ gentes opulentæ.* Et: *Dum censent terrere minis, hortantur ei sos.* Et: *Contendunt Graios, Græcos memorare solent sos.* Jos. Scal.

[p] *Contendunt Graios*] Vide post 'Regium.' *Dac.*

[q] *Interdum pro suos*] Ennius lib. VII. 'Pœni sunt soliti sos sacrificare puellos.' Cornutus in Sat. I. Persii: 'Sis pro suis apud antiquos ponebatur, et sos pro suos, sas pro suas, detracta *u* litera.' Vide 'sas.' *Idem.*

suos ponebant. Per dativum casum idem Ennius effert: Postquam lumina sis oculis: pro suis.

Sospes salvus. Ennius tamen sospitem pro servatore posuit.

Sos*pes*[r] *significat apud* omnes fere auc*tores salvum:* [FEST. Afranius in Epi*stola: Di te sospitem* servent tuis. *Virgilius lib.* VIII. *Æneidos:* Maxime Teu*crorum ductor, quo sospite* numquam. En*nius in* . . . . parentem, et p*atriæ Di servate* sospitem. Att*ius in* . . . . *si* rite ad patr*iam sospes pervenis*set. Ennius vid*etur servatorem significare.*

Sospitare[s] est bona spe afficere, aut bonam spem [PAUL. non fallere.

*Servatorem sign*ificare, cum dix*it, quo sospite* liber; [FEST. ceterum *sospitare Verrius* ait esse bona spe *afficere, aut bonam* spem non fall*ere.*

SPARA minimi generis jacula a spargendo dicta. [PAUL. Lucilius: Tum spara, tum murices portantur tragula porro.

Spara[t] parvissimi *generis jacula, ab eo quod* spar- [FEST.

NOTÆ

[r] *Sos* . . .] *Sospes salvus* . . . . . . *omnes fere aufugerunt sospites. Afranius in Epistola: Di te sospitem servent tuis. Pacuvius in Teucro: maxime Teucre* . . . . *nunquam. Ennius in* . . . . *parentem et patrium Di servate sospitem. Attius in* . . . . *si rite ad patriam salvus et sospes pervenisset. Ennius. Vid.* . . . . Jos. Scal.

Sospes] Quæ desunt in fine, male post Epitomen Pauli de verbo *sospitare* rejecta sunt. Quare certum est ea huc reduci debere, et sic cum superioribus conjungi. *Ennius videtur servatorem significare, cum dixit, quo sospite liber. Ceterum sospitare Verrius ait esse bona spe afficere, aut bonam spem non fallere.* Hæc Fest. supra in verbis Ennii et Attii nihil deesse videtur præter nomen fabulæ. Sospes autem pro servatore. Vide 'sispes.' *Dac.*

[s] *Sospitare*] Sospitare, pro bona spe afficere, quod hic dicitur, ego reperi in versiculo Luciliano ex lib. XXVIII. 'Sospitat, impertit salutem plurimam, et plenissimam.' *Jos. Scal.*

Sospitare] Hæc ante *spara* proxime collocanda sunt. Fallitur autem Verrius, qui interpretatur *bona spe afficere, vel, &c.* Quasi esset a σῶα et *spes*, quod ridiculum: *sospitare* est a *sospes*, et significat, servare, salvare. Catul. in Carmine Sæcul. 'Ancique, ut solita es, bona Sospites ope gentem.' *Dac.*

[t] *Spara*] Glossæ: 'Sparus, εἶδος ἀκοντίου.' Varro apud Servium qui est in schedis: 'Sparum, missile, a piscibus ducta similitudine, qui Spari vocantur.' *Jos. Scal.*

gantur dicta. *Lucilius satirarum l* . . . . tum spara, tum mu*rices,*[10] *portantur tragula* porro.[11]

Spatiatorem,[u] erratorem. Cato in M.[12] Cœlium, si se appellavisset: In coloniam me hercules scribere nolim, si Triumvir[13] sim, spatiatorem, atque Fescenninum.

Spatiatorem pro erratorem Cato posuit. [PAUL.

Speciem[x] quam nos dicimus, εἶδος *Græci dixerunt:* [FEST. *Pla*ton quidem ideam, n*obis species pro eadem po*nitur.

10 Id. ibid. *rumices.*—11 Ead. ed. *porro . . . tiatorem, errutorem. Cato, &c.* —12 Vet. cod. AR.—13 Ed. Scal. *Triumvirum.*

NOTÆ

Spara] Apud Lucil. Sed pro *murices* rescribendum *rumices:* nam et supra in 'rumex' hunc Lucilii locum laudat Festus. Inde hic natus error, postrema scilicet litera vocis *tum* geminata pro *tum rumices* effecit *tum murices.* De sparo sic Servius P. Danielis: 'Sparus est rusticum telum in modum pedi recurvum. Sallustius: Sparos aut lanceas, alii præacutas sudes portare. Varro ait sparum telum missile, a piscibus ducta similitudine, qui spari vocantur. Alii sparus a spargendo dici putant.' Isidor. lib. XII. 'Nam sparus est telum rusticum missile a spargendo dictum.' *Dac.*

[u] *Spatiatorem*] Macrobius lib. III. 'Sic nimirum M. Cato senatorem non ignobilem Cæcilium spatiatorem et Fescennium vocat, eumque staticulos dare his verbis ait: Descendit de canterio: inde staticulos dare, ridicularia fundere.' *Jos. Scal.*

Spatiatorem] Per *spatiatorem* et *Fescenninum,* Cœlium intelligebat Cato. Macrob. lib. III. cap. 14. 'Sic nimirum M. Cato Senatorem non ignobilem Cœlium Spatiatorem et Fescenninum vocat, eumque staticulos dare his verbis ait: Descendit de Canterio: inde staticulos dare, verba fundere.' Quidam lib. habent *Cæcilium;* sed corrupte. Staticuli sunt saltationes statariæ quædam non perinde motoriæ: quales erant in eo chori genere, quod στάσιμον a Græcis vocatur: vel staticuli a parte saltationis dicuntur, in qua statur, nam etiam a saltationis spatiis, ut quidam censent, spatiatorem vocavit idem Cato Cœlium. Sed satius sit eum erratorem intelligere, quem eundem et Fescenninum a versibus Fescenninis obscœnæ lasciviæ appellavit. Turneb. lib. XVII. cap. 10. *Dac.*

[x] *Speciem*] Cicer. in Oratore ad M. Brutum sect. 3. 'Has rerum formas appellat ideas; ille non intelligendi solum, sed etiam dicendi gravissimus auctor et Magister, Plato: easque gigni negat, et ait semper esse, ac ratione et intelligentia contineri: cetera nasci, occidere, fluere, labi, nec diutius esse uno et eodem statu.' Et lib. I. Academ. quæst. sect. 8. 'Mentem volebant rerum esse judicem: solam censebant idoneam, cui crederetur, quia sola cerneret id, quod semper esset simplex, et uniusmodi, et tale, quale esset. Hanc illi ideam appellabant, jam a Platone ita nomi-

Spectio [y] in auguralibus ponitur, pro aspectione, et nun-

NOTÆ

natam: nos recte speciem possumus dicere.' De Ideis Plato in Parmenide, obscurissimo illo quidem, sed utilissimo Dialog. si quis ejus tenebras intelligentia sua quasi sole fugaverit. *Idem.*

[y] *Spectio*] Locus difficilis, et fortasse mendosus. Sciendum est augures alios habere *aspectionem:* et *nuntiationem;* alios *aspectionem* tantum. Magistratus autem habere auspicia, *inspectionem*, sive *spectionem*, et *obnuntiationem*. Cicero Philip. II. 'Quod te sacerdotii jure facere posse dixisti, si Augur non esses, et Consul esses, minus facere potuisses? vide ne etiam facilius: nos enim nuntiationem solum habemus; Consules et reliqui magistratus etiam spectionem.' Idem lib. III. de Legib. 'Omnes magistratus anspicia, judiciaque habento.' M. Messalla apud Gell. lib. XIII. cap. 14. et 15. 'Patriciorum auspicia in duas sunt potestates divisa: maxima sunt Consulum, Prætorum, Censorum. Reliquorum magistratuum minora sunt auspicia. Consul ab omnibus magistratibus et comitiatum, et concionem avocare potest. Et in edicto Consulum, quo edicunt, quis dies comitiis centuriatis futurus est, scribitur ex veteri forma perpetua: ne quis magistratus minor de cœlo servasse velit.' Ex his igitur dicendum est hoc loco Festum voluisse, non posse augures impedire nuntiando magistratus, sed habere spectionem, hoc est, aspectionem augurii, et nuntiationem, hoc est, renuntiationem ejus augurii: tunc pertinet ad magistratum, qui habet auspicia ut videat, an iis auspiciis rem gerere velit. Vidend. Cic. lib. I. et II. de Divin. Varro lib. V. de Ling. Lat. *Ant. Aug.*

Spectio] Profligatissimus locus, ac multis vulneribus confectus. Non solum enim corruptus, sed mancus, ac parte sui non parva truncatus. Festi sententia hæc videtur fuisse: *Spectio* in Auguralibus ponitur pro *aspectione*. *Spectio*, et *nuntiatio* data erat iis magistratibus, qui omne jus auspiciorum habent: auguribus *spectio* duntaxat, quorum consilio rem gererent magistratus, non ut possent impedire *nuntiando* quæcumque vidissent, at iis *spectio* sine *nuntiatione* data est. Hoc videndum est in his verbis, *nuntiationem* duplicem esse: *nuntiationem* augurii, quam habebat solum, cui *spectio* erat, hoc est, augur, et *nuntiationem* avocandæ concionis, quam solus habebat, qui omne jus auspiciorum habet, hoc est, major magistratus, quæ vocabatur *obnuntiatio*. Cum Philippica II. dicitur augures *habere nuntiationem*, est jus tantum nuntiandi magistratui de eo quod viderit. 'Consules habere spectionem, quam et Augures habeant, et obnuntiationem quam Augures non habebant.' Invenies tamen *Obnuntiationem* positum pro *nuntiatione:* ut in primo de Divinatione: 'Non in eo,' inquit, 'est culpa, qui obnuntiavit: sed in eo qui non paruit.' *Jos. Scal.*

Spectio in auguralibus] Verum est quod ait Festus, spectionem, hoc est, aspectionem augurii duntaxat auguribus datam, nuntiationem vero cum spectione iis magistratibus qui omne jus haberent auspiciorum, puta Consulibus, Censoribus: per nuntiationem autem hic intellige jus avocandæ concionis, quæ vocabatur *obnuntiatio*. Alia quippe erat *nuntiatio*, quam habebant augures, et nihil aliud erat quam jus nuntiandi Magistratui de eo quod viderant. De hac Cicer. Philippica II. sect. 32. 'Quid enim istuc, quod te sacerdotii jure facere posse

tiato: quia [14] omne jus sacrorum habent, auguribus spectio duntaxat, quorum consilio rem gererent magistratus, non ut possent impedire nuntiando, quæ cum vidissent satis, spectio sine nuntiatione data est, ut ipsi auspicio rem gererent, non ut alios impedirent nuntiando.

Spectu [z] sine præpositione Pacuvius in Duloreste usus est, cum ait: amplius, [15] rubicundo colore, et spectu protervo ferox.

Spectu [16] sine præpositione Pacuvius posuit. [PAUL.

Specus [a] fœminino genere pronuntiabant antiqui, ut [FEST. metus, et nepos: tam Hercules, quam masculino stirps, aut [17] frons: ut Ennius: Tum casu [18] [b] sub monte altæ [19]

14 Vir doct. in marg. ejusdem ed. conjicit *iis qui*.—15 Ead. ed. *amplus*.—16 Vir doct. ibid. conj. *Specto*.—17 Vet. cod. *stirpis, ut*.—18 Vet. cod. *causa*. Vir doct. conjicit *cava*.—19 Vet. cod. *alte*.—Vir doct. conj. *montes late*.

NOTÆ

dixisti, si augur non esses, et consul esses, minus facere potuisses? vide ne etiam facilius. Nos enim nuntiationem solum habemus: consules et reliqui magistratus etiam spectionem.' Invenies tamen *obnuntiationem* positam pro *nuntiatione*. Ut in primo de Divinatione: 'non in eo,' inquit, 'est culpa qui obnuntiavit, sed in eo qui non paruit.' De spectione Varro lib. v. de L. L. 'Spectare dictum ab specio antiquo: quo etiam Ennius usus: Vos epulo postquam spexit. Et quod in auspiciis distributum est, qui habeant spectionem, qui non habeant, et quod in auguriis augures dicunt, avem specere.' Vide Manut. de rebus per epistolam quæsitis lib. I. Ep. 9. *Dac.*

[z] *Spectu*] Apuleius lib. III. Met. 'Obliquato tamen spectu rem admirationis maximæ conspicio.' Locus Pacuvii sic integer: 'Hiccine est quem gratia formæ ante omnes nobilitat viros, Amplus, rubicundo colore, spectu protervo, ferox, caperata fronte?' *Idem.*

[a] *Specus*] Ennii versus fuit lib. XVI. Annal. ut refert Priscian. lib. VI. 'Tum cava sub monte late specus intus patebat.' Sed melius refertur a Nonio: 'Concava sub montes late specus intus patebat.' *Ant. Aug.*

Specus] Pacuvius Chryse: 'Est ibi sub eo saxo penitus strata arena ingens specus, Solis quæ exortu capessit candorem, occasu nigret. Illud incipio saxum tentans escendere verticem In summum: deinde in omnis partis prospectum aucupo.' *Jos. Scal.*

Specus] Hoc nomen trium generum fuit. Mascul. ut Ennius in Lytris: 'Inferum vastos specus.' Fœminini, Pacuv. in niptris: 'Advenio scrupulosam specum.' Neutri Virg. VI. Æneid. 'Hic specus horrendum,' &c. *Dac.*

[b] *Tum casu*] Hic Ennii versus sic legitur apud Priscianum lib. VI. 'Tum cava sub monte late specus intus patebat.' Et apud Nonium rectius: 'Concava sub montis late specus intus patebat.' *Idem.*

specus intus patebant:[20] et Pacuvius in Chryse: Est ibi sub eo saxo penitus strata harena ingens specus.

Speres [c] antiqui pluraliter dicebant, ut Ennius lib. secundo: Et semel effugit [d] speres ita funditus nostras: et libro sextodecimo: Spero, si speres quicquam prodesse potis sunt.

Spetile [1] [e] vocatur infra umbilicum suis, quod est carnis, proprii cujusdam habitus, exos, qua etiam antiqui per se utebantur. Plautus enumerandis vilibus [2] obsoniis in Carbonaria sic meminit: Ego pernam, sunem, sueres,[3] spetile,[4] callum,[5] glandia.

Spetile[6] caro quædam proprii cujusdam habitus [Paul. infra umbilicum suis.

Spicit [f] quoque sine præpositione dixerunt antiqui. [Fest.

20 Vet. cod. *in jus patebat.* Vir doct. *intus patebat.*—1 Vett. edd. *Spectile.* —2 Ed. Scal. *in enumerandis.* Pro *vilibus* vet. cod. *villis.* Vir doct. in marg. ed. Scal. conjicit *suillis.*—3 '*Sueres* quid sit ignoro. Scribendum fortasse *sumenque Verris.*' Ant. Aug.—4 Vet. lib. *spectile.*—5 Vet. cod. *galium.* —6 Vet. lib. *Spectile.*

NOTÆ

[c] *Speres*] Varr. ὄνος λύρας. 'Quibus suam delectet ipse amasiam, Et aviditatem speribus lactet suis.' Vide Nonium. *Idem.*

[d] *Et semel effugit*] Ennii versum sic commodius Merula:

Et semel effugit speres ita funditus nostras. Idem.

[e] *Spetile*] Vel ut nonnullæ editiones *Spectile*, est τὸ ἦτρον, vel τὸ ὑποκοίλιον. *Jos. Scal.*

Spetile] Pro *spectile,* ut antiqui dicebant: est enim a *specio*, quippe quod ea pars propter pinguedinem in primis sit spectabilis. Versus Plauti, *Ego pernam, sumen sueris, spectile, callum glandia. Sueris* antique pro *suis.* Quidam legunt, *Ego pernam, sumen sueris spectile, &c.* Ita ut *spectile* sit adjectivum quod ad sumen referatur; sed manifesto contra Festi mentem, ut ex ejus interpretamento liquet, cum dicit antiquos eam vocem per se posuisse: *spetile* Græcis τὸ ἦτρον vel τὸ ὑποκοίλιον. *Dac.*

[f] *Spicit*] Plaut. in Milite: 'Flagitium est, si nihil mittetur, quo supercilio spicit.' *Ant. Aug.*

Spicit] Ut Veteres dicebant pro *specit.* Plauti versus est ex Mil. Glor. act. III. sc. 1. 'Flagitium est, si nihil mittetur, quo supercilio spicit!' male qui *specit.* Ennii versum infra legunt quidam, *Quos ubi rex paulo spexit de collibus celsis*; vel, *Quos ubi rex sedulo spexit de contibus celsis.* Scaliger: *Quos ubi rex pullos spexit de cortibus celsis.* Sane eundem hunc Ennii versum Varro videtur adducere lib. v. de L. L. 'Spectare dictum ab specio antiquo: quo etiam Ennius usus: Vos epulo postquam spexit.' Ita ut non male quivis legendum putet, *Quos epulo postquam*

Plautus: Flagitium est si nihil mittetur, quæ supercilio[7] spicit et spexit. Ennius libro sextodecimo: quod ubi rex paulo[8] spexit de contibus[9] celsis.

Spiciunt[g] antiquos di*xisse sine præpositione* testis est Cato in ea, quam *habuit contra Thermum*[10] *d*e septem hominibus, ut solent *evitare Son*ivios, nisi qui sempiterni sunt, quos *dum occurr*ant, ne spiciunt, neque ratos *esse volunt.*

Spicum[h] masculine antiqui dicebant, ut hunc stirpem, et hanc amnem. Versus est antiquis: quasi messim per missim unumquemque spicum collegit.

Spinther[i] vocabatur *armillæ genus quod mulie*res antiquæ ger*ere solebant brachio summo* sinistro. Plautus: J*ubeasque spinther novum* reconcinnarier.

Spinter armillæ genus, quo mulieres utebantur brachio summo sinistro. [PAUL.

Spintyrnix, genus avis turpis figuræ: ea Græce σπινθαρὶς dicitur.

7 Vet. cod. *superclio.*—8 Vet. lib. *rex . . . dulo.* Vet. cod. *sedulo.*—9 Vir doct. in marg. ed. Scal. conjicit *pontibus.* Vide Not. infra.—10 Ed. Scal. *quam habuit Q de Thermum de.*

NOTÆ

spexit de cortibus celsis; vel, quod magis placet, *Quos ubi rex epulo spexit de cortibus celsis.* Varro enim, ut omnes norunt, sæpissime testimonia Veterum ita solet adducere, ut pleraque verbis suis enuntiet, illud tantum quo de agit verbum posuisse contentus. Inepte Schegkius, *Quos ubi rex epulo spexit decotibus celsos.* Et interpretatur de cœna ubi modimperator celsos, id est, equites aspicit, non in veste cœnatoria, sed in toga detrita: nam *decotes* togæ detritæ. Homo sagax scilicet. *Dac.*

g *Spiciunt*] Antiquos dixisse in soluta oratione testis est Cato in ea quam habuit de septem hominibus. *Jos. Scal.*

Spiciunt] Mendose *de septem hominibus* legitur pro *de decem hominibus.* Nam sæpe Cato 'de decem hominibus contra Thermum' citatur a Festo, nunquam vero *de septem.* Lego infra: *Nec spiciunt, neque ratos esse volunt.* Dac.

h *Spicum*] Legitur *spicus*, et *spicum.* Servius in I. Georg. 'Dicimus et hic spicus, et hoc spicum. Cicero in Arato: Spicum illustre tenens insigni corpore virgo. Sed scire debemus in usu esse a masculino utrumque numerum: a neutro vero raro, et tantum singularem inveniri, nam plurali nusquam lectum est.' Vide Nonium. In versu antiquo lege, *quasi messor per messim, &c.* Idem.

i *Spinther*] Plaut. in Menæch. 'Jubeasque spinther novum reconcinnarier.' *Ant. Aug.*

Spinther] Græcis ἀκροχέριον. Priscian. Plauti locus est ex Menæch. act. III. sc. 3. *Dac.*

Spintyrnix[k] est avis genus turpis figuræ, occursatrix artificum, perdita spinturnix: ea Græce dicitur, ut ait Santra, σπινθαρίς. [Fest.

Spira dicitur,[l] et basis columnæ unius tori, aut duorum, et genus operis pistorii, et funis nauticus in orbem convolutus; ab eadem omnes similitudine. Pacuvius: Quid cessatis socii ejicere spiras sparteas? Ennius quidem hominum multitudinem ita appellat, cum ait: Spiras legionibus nexunt.

Spirillum[m] vocari ait Opillius Aurelius capræ barbam.

Spirillum barba capræ appellatur. [Paul.

Spondere putatur dictum, quod sponte sua, id est, voluntate, promittatur.

Spondere[n] Verrius putat dictum, quod sponte sua, [Fest.

NOTÆ

[k] *Spintyrnix*] Desideratur nomen Poëtæ cujus verba referuntur. Plaut. autem in Milite hoc verbo utitur. 'Pithecium hæc est præ illa, et Spinturnicium.' Plin. lib. x. cap. 13. 'Incendiariam avem alii spinturnicem vocant, sed hæc ipsa, quæ esset inter aves, qui se scire diceret, non inveni.' *Ant. Aug.*

Spintyrnix] Avis incendiaria, σπινθαρὶς, a scintilla quæ Græce σπινθήρ. Plin. lib. x. cap. 13. 'Incendiariam avem alii spintyrnicem vocant: sed hæc ipsa quæ esset inter aves qui se scire diceret, non inveni.' Spintyrnicium diminutive dixit Plaut. Mil. Glor. act. iv. sc. 1. 'Pithecium hæc est præ illa et spintyrnicium.' Ubi Salmasius *spintyrnicem* non avem, sed quadrupedem esse dicit, sphingem scilicet, additque quosdam Veterum de ave esse interpretatos, quod Græci alatas sphinges ex fabula pingerent, quas Ægyptii sine alis, ut erant revera. Sed Salmasium falli puto. *Spintyrnix* et *incendiaria avis* dicta, quod de busto sudem tectis inferret, atque ita incendium faceret. Ea Aristoteli dicitur σπίνδασις, interque raras et peregrinas aves recensetur. *Dac.*

[l] *Spira dicitur*] *Spira* a Græco σπεῖρα, quo nomine dicuntur circuli vel orbes non redeuntes in se, ut funium, serpentum, &c. Inde *spira* basis columnæ Vitruvio lib. xxxvi. c. 23. 'In Ephesiæ Dianæ æde primum columnis spiræ subditæ et capitella addita.' Et genus operis pistorii Cato c. 77. 'Spiram sic facito.' Item hominum multitudo, unde apud Hesych. σπεῖρα, πλῆθος, στράτευμα, τάγματα. 'Spira, multitudo, cohors, ordines.' *Idem.*

[m] *Spirillum*] Forsan quod crines in modum spiræ intorti. Vel, idque verius, quod spiræ inde fierent; funes enim olim ex pilis caprinis. Sed pro *spirillum* in Catholico legitur *stirillum* his verbis: 'Stirillum barba capræ, et dicitur a stria, quod pendet ad modum striæ.' De striis Vitruv. *Idem.*

[n] *Spondere*] A *sponte*, ut Varro lib. v. 'Spondere est dicere spondeo a

id est, voluntate, promittatur. deinde oblitus, inferiore capite sponsum et sponsam ex Græco dictam, ait, quod ii σπονδὰς interpositis rebus divinis faciant. Spondere antea ponebatur pro dicere, unde et respondere adh*uc manet, sed postea* usurpari cœptum est *etiam in promissio*ne alterius.

Spondere ponebatur pro dicere, unde et respondere adhuc manet; sed postea usurpari cœptum est in promisso. [PAUL.

Sponsis bene,[11] beneque volueris,[o] in precatione augurali, Messala augur ait significare spoponderis, volueris. [FEST.

Spurcum vinum[p] dicebant, cum aqua admixta, aut igne tactum erat, mustumve antequam defervescat. [PAUL.

Spurcum vinum est, quod sacris adhiberi non licet, ut ait Labeo Antistius libro decimo commentarii juris pontificii, cui aqua admixta est, defrutumve, aut igne tactum est, mustumve ante, quam defervescat. [FEST.

Squalidum incultum, et sordidum, quod proxime similitudinem habeat squamæ piscium, sic appellatum. [PAUL.

Squalidum[q] *in*cultum et sord*idum ait Verrius sig-* [FEST.

11 Vet. cod. *Bene sponsis*. Vide inf.

NOTÆ

sponte, nam id valet.' Sed omnino *spondeo* a Græco σπένδω, libo, quod in fœderibus libarent. Postea factum, ut qui et sine libatione promitteret, *spondere* diceretur, et qui repromitteret, *respondere*. Idem.

[o] *Sponsis bene, beneque volueris*] Legit Scalig. *Sponsis bene, beneque voleris*, vel *bene sponsis, bene voleris. Voleris*, pro *volueris, sponsis*, pro *spoponderis, sponsaveris*. Idem.

[p] *Spurcum vinum*] De vino quod Diis libare nefastum credebant, Plin. lib. XIV. c. 19. 'Et quoniam religione vita constat, prolibare Diis nefastum habetur vino, præter imputatæ vitis, fulmine tactæ, quamque juxta hominis mors laqueo pependerit, aut vulneratis pedibus calcata, et quod circumcisis vinaceis profluxerit, aut superne deciduo immundiore lapsu aliquo polluto, item Græcæ, quoniam aquam habet.' Et Isidorus Orig. lib. II. c. 3. 'Spurcum (vinum) quod offerri non licet, aut cui aqua admixta est, quasi spurium.' Sed de origine falsus est Isidorus: nam *spurcum*, a *spuo*. Idem.

[q] *Squalidum*] *Squalidum, incultum, et sordidum*, sic appellatum, quod proxime ad squamas piscium accedit. Itidem Ennius dici pallidum squali-

nificare, sic dictum[12] quod proxime *ad similitudinem squamæ piscium accedit, utique eorum qui in profunditatibus abditi paludum squallent maxime. Unde Ennius* in Telepho: Quam *vestitus squalida septus* stola.

Squarrosos[r] *ab eadem squamarum piscium* similitudine ait dictos, *quorum cutis exsurgat* ob assiduam illuviem. *Lucilius: Varronum*, ac rupicum *squarrosa, incondita* rostra.

Squarrosi ab eadem squamarum similitudine dicti, [PAUL. quorum cutis exsurgit ob assiduam illuviem. Lucilius: Varronum, ac rupicum[13] squarrosa, incondita rostra.

STAGNUM[s] quidam dici putant, quod in eo aqua [FEST.

12 Ed. Scal. '*Squalidum incultum et sordidum ait Verrius. Significare sic dictum*,' &c. —13 Vet. lib. *rapicum.*

NOTÆ

dum auctor est in Telepho: 'Quam vestitus squalida stola.' Apud Nonium in 'Stola' integrior versus legitur: 'Cedo, ac caveo vestitus squalida septus stola.' *Jos. Scal.*

Squalidum] Aliter paulo, sed in eandem mentem A. Gellius lib. II. c. 6. 'Squalere,' inquit, 'dictum a squamarum crebritate asperitateque, quæ in serpentium pisciumque coriis visuntur.' Idem Servius; ita ut proprie id squallere dicatur, quod aliqua re incultum et obsitum nova facie visentibus horrorem incuteret: ut apud Virg. 'Tunicam squallentem auro.' Deinde vero de iis tantum ea vox usurpari cœpta sit quæ sordium congerie inculta essent et squamosa. Sed optime Martinius a σκελλὸς, aridus, squalus, squalidus, &c. *Dac.*

[r] *Squarrosos*] *Squarra*, vel, ut Veteres scribebant, *Scara*, purum putum Græcum est ἐσχάρα. Quod frequens in libris Græcorum medicinis. *Rupices*, sunt rustici. Tertullian. 'apud rupicem, et sylvicolam, et monstrorum eruditorem scrupea schola eruditus:' dicuntur et *Petrones*. *Varrones* etiam a *Varris*, qui sunt stipites non dolati præduri, ac enodes, unde Varronum familiæ in gente Terentia, ac Visellia. Quanquam Varro ipse de suo cognomine loquens aliter scripserit: eum nempe, qui primus Varro sit appellatus, in Illyrico hostem Varronem nomine quod rapuerat, et ad suos portaverat, id cognomen ex insigni facto meruisse. Auctor Servius, qui est penes Danielem. *Jos. Scal.*

Squarrosos] Falsum *squarrosos* ab squamis. A *squarra* enim, vel ut Veteres scribebant *scara*, quod purum putum Græcum est ἐσχάρα, id est, 'crusta ulceribus cavis accrescens.' *Rupices* sunt rustici. *Varrones* duri et agrestes homines a *varris*, sive *varis*, informibus et furcillatis baculis. Tertull. in lib. de anima: 'Rupicum ac Varronum, quibus alimenta sapientiæ desunt.' *Dac.*

[s] *Stagnum*] Vidend. Varro lib. IV. de Ling. Lat. *Ant. Aug.*

Stagnum] Quod in eo aqua stet. Servio quoque, et Isidoro. Unde in Gloss. exponitur ὑδροστάσιον. Sed melius alii a στεγνὸν, pro quo Siculi dixere σταγνόν. Est autem στεγνὸν,

perpetuo stet: alii, quod is locus a Græcis στεγνὸς [14] dicitur, quia bene contineat aquam.

Stalagmium [t] genus inaurium videtur significare. Cæcilius in Karine, cum ait: jum [15] ex aure ejus stalagmium domi habeo.

Stalagmium genus inaurium. Cæcilius: Ex aure [PAUL. ejus stalagmium domi habeo.

Stata sacrificia [u] sunt, quæ certis debus fieri debent. [FEST. Cato in ea quam scribit de L. Veturio, de sacrificio † commisso, cum ei equum ademit: Quod tu, quod in te fuit, sacra stata solemnia, capite sancta deseruisti.

Stata dicebantur sacrificia, quæ certis diebus fiebant. [PAUL. Cato: Sacra, stata, solliemnia, sancta deseruisti.

Statæ Matris simulacrum in foro colebatur.

Statæ Matris [x] simulacrum in foro colebatur, postquam id collustravit, [16] ne lapides igne corrumperentur, [FEST. qui plurimus ibi fiebat [y] nocturno tempore, magna pars populi in suos quisque vicos rettulerunt ejus Deæ cultum.

Statua est Ludii, ejus, [z] qui quondam fulmine ictus in circo

14 Ed. Scal. συειός.—15 Vir doct. in marg. ejusdem ed. conjicit *tum*.—† Id. ibid. *Sacrilegio*.—16 Scal. probante Dac. *Cœlius stravit*.

NOTÆ

quod minime rimosum est, et fideliter continet, a στέγω, tego. Stagno contrarium futile. Inde Varro lib. IV. de L. L. 'Stagnum, Græce στεγνὸν, quod non habet rimam.' *Dac.*

[t] *Stalagmium*] Inaurium genus oblongum ex bacca pendula; quales hodieque mulieres nostræ gestare solent. Ad guttæ similitudinem quæ Græcis σταλαγμὸς dicitur. Meminit Plaut. Menæch. Act. III. sc. 3. 'Amabo, mi Menæchme, inaures da mihi Faciundas pondo duum nummum, stalagmia, Ut te libenter videam cum ad nos veneris.' In versu Cæcilii lego, *Jam ex aure ejus stalagmium domi habeo.* Etsi aliter in Pauli Epitoma. *Idem.*

[u] *Stata sacrificia*] Opponuntur indictivis et mobilibus: meminit Cicer. I. Tuscul. 'Cum enim illam ad solenne et statum sacrificium curru vehi jus esset,' &c. Et in Milone. Sic pro domo 'Statas cærimonias' dixit. Lege infra, *De sacrilegio commisso.* Vide in 'prohibere comitia.' *Idem.*

[x] *Statæ Matris*] Vestam intelligit quam prisci illi a sistendo Statam dixerunt, ut ejus nomen Græcum effingerent, Græcis enim ἑστία, ab ἑσασθαι, i. ἱδρύσασθαι, quia ubique stata esset et consecrata. *Idem.*

[y] *Qui plurimus ibi fiebat*] Ob excubias scilicet, quæ in foro præcipue agebantur. *Idem.*

[z] *Statua est Ludii, ejus*] Hinc intelligendus locus Pub. Victoris qui in 8.

sepultus est in Janiculo: cujus ossa postea ex prodigiis oraculorumque responsis senatus decreto intra urbem relata in Volcanali, quod est supra comitium, obruta sunt, superque ea columna[a] cum ipsius effigie posita est.

Statuliber[b] est, qui testamento certa conditione proposita, jubetur esse liber: et si per hæredem est, quo minus statuliber præstare possit, quod præstare debet: nihilominus liber esse videtur.

Status[c] dies vocatur, qui judicii causa est constitutus cum peregrino; ejus enim generis ab antiquis hostes appellabantur, quod erant pari jure cum populo Romano, atque hostire ponebatur pro æquare. Plautus in Curculione: Si status condictus cum hoste intercedit dies, tamen est eundum, quo imperant, ingratis.

Status dies vocatur, judicii causa constitutus. [PAUL.

NOTÆ

urbis regione, sic scribit: 'Ficus Ruminalis et Lupercal Virginis. Columna cum statua M. Ludii Græcostasis.' Hæc enim est columna et statua de qua hic Festus: quamvis de hoc Ludio nihil alibi me legisse memini. Illud tantum constat ante Ancum Martium vixisse, qui Janiculum urbi addidit ubi primo fuerat hic Ludius sepultus. Nam veteres Romani, nisi ex prodigiis et oraculorum responsis admonerentur, ut hic factum est, intra urbem neminem sepelibant, præter Duces eos qui in prælio pro rep. vitam amiserant, ut Nauti et T. Sicinii consulatu Opiter Verginius Tricostus, Valerius Lævinus, Posthumus Cominius Auruncus, aliique Tribuni militares proxime Circum combusti sunt: ut supra Fest. post 'Novalem agrum.' *Idem.*

[a] *Superque ea columna*] De hoc more Isidor. Orig. lib. xv. cap. 11. 'Apud majores potentes aut sub montibus, aut in montibus sepeliebantur. Inde tractum est, ut super cadavera aut pyramides fierent, aut ingentes columnæ collocarentur.' Callimach. Epigr. 11. Στήλην μητρυιῆς, μικρὰν λίθον ἔστεφε κοῦρος. Sed notandum supra columnam aliquando mortui effigiem sculptam fuisse. *Idem.*

[b] *Statuliber*] Glossarium: 'Statu liber, ἐλεύθερος χρόνῳ κατὰ διαθήκην ἀφεθείς.' Lego ὅρῳ pro χρόνῳ. *Jos. Scal.*

Statuliber] Qui sub conditione testamento liber esse jussus est. Ulpian. Inde in Gloss. 'Statuliber, ἐλεύθερος χρόνῳ κατὰ διαθήκην ἀφεθείς.' Scaliger legit ὅρῳ. 'Statulibera, διακεκτημένη τὴν ἐλευθερίαν.' *Dac.*

[c] *Status*] Plautus in Bœotiis. Cujus verba ad legem 12. tab. alludunt, ut arbitror; de quibus Cicero lib. I. Officior. 'Aut status dies cum hoste.' *Ant. Aug.*

Status] Vide 'condictus' et 'hostis.' *Dac.*

Stellam significare ait Ateius Capito lætum, et [FEST. prosperum, auctoritatem secutus P. Servilii auguris, quæ ex lamella[17] ærea assimilis stellæ locis inauguratis infigatur.

Stellati*na*[d] *tribus dicta, non a Campo* eo, qui in Campania est, sed eo, qui *parum abest ab Urbe Ca*pena, ex quo Tusci profecti [18] *Stellatinum eum* campum appellaverunt.

Stellionem[e] [19] *genus aiunt Lacertæ, quod* Verrius di*ctum ait, quia virus* stillet cibo, po*tius quam quod ali*i [20] a stellarum *similitudine, quia* varium est.

Stercus[f] ex æde Vestæ XVII. Kalendas Julias defertur in angiportum medium fere clivi Capitolini, qui locus clauditur porta stercoraria, tantæ sanctitatis majores nostri esse judicaverunt.

17 Vet. cod. *quæ ex tamella.* Legendum monet Dac. *quia et lamella ærea assimilis stellæ, locis inauguratis infigatur.*—18 Ed. Scal. *professi.*—19 Vet. cod. *Stelionem.*—20 Ed. Scal. '*alibi.*'

NOTÆ

[d] *Stellati....*] *Stellatina tribus non a Stellate campo eo, qui in Campania est, sed eo, qui est.... miliario a porta Capena: ex quo Tusci eum campum ita appellaverunt.* Hæc, vel his similia Festus. Liv. lib. VI. 'Tribus quattuor ex novis civibus additæ, Stellatina, Tromentina, Sabatina, Arnensis.' Anno urbis 356. ex Fastis Capitolinis. *Ant. Aug.*

Stellatina] Vide Liv. lib. VI. sect. 5. Stellates populos in Tuscia nominat Cato in originibus. *Dac.*

[e] *Stellionem*] Existimo Festum referre, placuisse Verrio Stellionem, quod stillet cibo, dici: at ipsum magis probare ab stellarum similitudine, quod ejus cutis varia sit, esse appellatum. Plin. lib. XXX. cap. 10. 'Nullum animal fraudulentius invidere homini tradunt: inde stellionum nomen aiunt in maledictum translatum. Tuniculam exuit eodem modo ut anguis, sed eam ipse devorat.' Ab hoc crimen stellionatus dici certum est. De stellione Virg. Georg. lib. IV. *Ant. Aug.*

Stellionem] Stellionem genus lacertæ Verrius dicit ab eo dictum, quod virus stillet cibo, potius, quam quod dicit alibi, a stellarum similitudine videri dictum, quia ejus corium varium est. Tertullianus de cibis Judæorum: 'quis stellionem (comedit)? sed maculas execratur prædam de aliena morte quærentes.' *Jos. Scal.*

Stellionem] Stellio autem dictus, quod variis guttis sit stellatus. Ovid. IV. Metamorph. 'Aptumque colori Nomen habet variis stellatus corpore guttis.' Unde et illum Græci ἀστερίαν et ἀστερίωνα dixere. *Dac.*

[f] *Stercus*] Ovid. Tiberi jactum dicit. Vide supra: 'Quando stercus delatum fas.' *Idem.*

Sterilam,[g] sterilem. [PAUL.

St*erilem mulierem appella*bant, quam G*ræci* στεῖραν [FEST. *dicunt,* quæ non cap*it semen genitale.*

*S*eplasia,[h] aut S*eplasium, ubi unguentum* memorab*atur pretiosum. Pomponius* in Adelph*is: Di te perdant in*feri, An*tipho, quia unde hoc unguen*tum sit, *quæris; atqui lepidum* unde ung*uentum, nisi ex Seplasia* est.

Stipatores[i] ait [1] dictos a stipe, quam mercedis nomine ac-

1 Vet. lib. *ait Verrius.*

NOTÆ

[g] *Sterilam*] *Sterila* pro *sterilis,* ut 'sublima' apud Lucret. pro 'sublimis:' 'Gracila' Lucil. pro 'gracilis,' &c. *Idem.*

[h] *Seplasia*] Vide post 'sentinare.' *Dac.*

[i] *Stipatores*] Deesse mihi videntur aliquot verba, quibus dicat (*vel ab stipo, quod est firmo*) *unde et stipam,* &c. Justinian. lib. III. Institut. 'Stipulum apud Veteres firmum appellabatur, forte a stipe descendens. Hinc stipulatio dicta est.' *Ant. Aug.*

Stipatores] Stipa, quæ hic vocatur, est crux, seu patibulum humi, ut trophæum, destitutum, cui argillam imponunt plastæ, ut simulacra, quæ velint, deforment. Græci vocant κάνναβον. Tertullianus in Apologetico de eo intelligit, cum ait: 'Crucibus et stipitibus imponitis Christianos, quod simulacrum non prius argilla deformat, cruci et stipiti superstructa?' et infra: 'Diximus originem Deorum vestrorum a plastis de cruce induci.' Sed qui sequitur locus, ut obiter dicam, corruptus est apud eundem eruditissimum scriptorem: 'Sipara illa vexillorum, et candelabrorum stolæ crucium sunt.' Legendum enim: *Sipara illa vexillorum, et candes labarorum, stolæ crucium sunt.* Notum labarum inter signa militaria fuisse, ex illo, ut ex antenna, pendebat candys, quod est genus paludamenti barbarici. Itaque in veteribus monumentis ita visitur semper Labarum ea forma pictum: neque multum negotii fuit Constantino Imp. id in speciem crucis concinnare, cum jam transversum antennæ specie lignum haberet. *Candes* ergo sunt κάνδυες, a nominativo *Candys.* Non ignoro tamen in veterib. libris Tertulliani *Cantabrorum* legi: ut etiam apud Arnobium: præterea Labarum tempore Tertulliani non fuisse. Quare hoc modo labefactabitur conjectura nostra. *Jos. Scal.*

Stipatores] Frustra est Verrius qui stipatores a stipe, nam stipatores et stipes a stipando: stipare autem a στύπω, condenso. Inde etiam *stipa* pro *stupa.* Quare bene Servius in I. Æneid. 'Stipant, densant, translatio a navibus, in quibus stupa interponitur vasis, quam stipam dicunt.' Et sic melius, quam si ad duo etyma recurras, ita ut *stipator,* et *stipes* nummus sint a *stipare,* et istud a στείβω, calco: *stipa* vero et *stipes,* fustis terræ destitutus, a στύπω, condenso. Unde στύπη, stupa, et στύπος, truncus, caudex. *Dac.*

cipiant custodes cujusque corporis: unde et stipam,[k] qua [2] amphoræ cum exstruuntur firmari solent: etiam stipites, qui ob eandem causam destituantur.[3] [l]

Stipatores, id est, custodes cujusque corporis, dicti [PAUL. sunt a stipe, quam accipiebant mercedis nomine.

Stipatores, corporis custodes, quos antiqui latrones vocabant, stipati enim ferro circundant corpora regum.

*Stip*atores appel*labantur corporis* custodes, quos [FEST. *antiqui latrones dice*bant, id est, mer*cenarios qui cu*m ferro ve*lut circundabant* regum cor*pora.*

Stipem [m] esse nummum signatum, testimonio est [PAUL. (et id quod datur [4] stipendium militi, et cum spondetur pecunia, quod stipulari dicitur.

*Stipem dicebant pe*cuniam signat*am, quod stiparetur :* [FEST. ideo stipular*i dicitur is, qui in*terrogat*us spondet stipam, id est, æs.*

Stipes,[n] fustis terræ defixus. [PAUL.

2 Vet. cod. *quam.*—3 Vir doct. in marg. ed. Scal. conjicit *constituantur* vel *destinantur.* Vide Not. inf.—4 Vet. cod. *et de eo quæ datur.*

NOTÆ

[k] *Stipam*] Pro *stupam*, ut supra. At dormitavit vir summus cum scripsit hic stipam esse crucem seu patibulum cui argillam imponunt plastæ. Quod Græci vocant Κάνναβον. *Idem.*

[l] *Destituantur*] Non video cur viri docti rescripserint *constituantur*, vel *destinantur.* Eleganter enim Veteres dicebant destitutum, defixum. Sic C. Gracchus in oratione de legibus promulgatis usus est eo verbo in eodem significatu, cum inquit: 'Idcirco palus destitutus est in foro, eoque adductus suæ civitatis nobilissimus homo M. Marius: Vestimenta detracta sunt, virgis cæsus est.' Et Varro: 'Si eorum colla in furcas destitutas incluserit.' *Idem.*

[m] *Stipem*] Varr. lib. IV. de L. L. in fine: 'Hoc ipsum stipendium a stipe dictum, quod æs quoque stipem dicebant. Nam quod asses libræ pondo erant, qui acceperant majorem numerum, non in arca ponebant, sed in aliqua cella stipabant, id est, componebant, quo minus loci occuparet. A stipando stipem dicere cœperunt.' Et mox: 'Et qui pecuniam alligat stipulari et restipulari.' Sed de *stipulari* multi dissentiunt, quorum alii a firmitate *stipulari* dictum volunt, quod Veteres *firmum* dicebant *stipulum.* Alii rure natum verbum dicunt, a stipula scilicet, quia in contractibus agrariis stipulam tenebant, quæ totum agrum repræsentaret. Quæ mihi potior sententia. *Idem.*

[n] *Stipes*] Multa omisit Paulus, ut ex Festi reliquiis apparet. *Ant. Aug.*

Stipes[o] *fustis terræ* defixus : Afra*nius in* . . . [Fest.
Porro honeste *quam fecerit, qui stipi*te hostium *impulit, vostram implo*ro fidem, qui *adestis* . . . . *e*am silvam, et . . . . . *us in h*ostili in me la*ctu*[5] *percussit la*tus ut revolso *stipite miles* qui jactu vali*do percussit* parmam, nisi si *stipitem ponere* voluit pro *telo, vel hasta, Accius* in Bacchi*s, Ecquem*[6] *stipitem abi*egnum aut a*lienum* . . . . us Ennius . . . . *stip*ites abiegno . . . . e stipitem . . . . *intere*mit eum, qua . . .
*Stipitem a*rripit.

Sti*rpem*[p] *in masculino gen*ere antiqui *usurparunt pro eo quod est fœ*mina met*aphorice dicentes, poëtæ* quæ nunc in *fœminino proferunt gen*ere. Livius :[q] tr*adunt familias*[r] *quo*rum-

5 Ed. Scal. *jactu:* et ita legendum monet Dac.—6 Ead. ed. *ecquam.*

NOTÆ

[o] *Stipes*] Citabatur Afranius, qui dixerat, *stipite ostium impulit:* item Attius in Menalippo, qui dixerit *revolso stipite,* et in Bacchis: et Ennius, qui dixit *stipites abiegnos.* Jos. Scal.

Stipes] In verbis Afranii *hostium* pro *ostium.* Ut supra in 'scrupi,' *hostreis* pro *ostreis.* Infra pro *lactu* legendum *jactu.* Reliqua deplorata sunt. *Dac.*

[p] *Sti...*] De stirpe Festum scripsisse aperte intelligitur, eam masculine quoque dici. Vide 'Spicum,' et 'Specus,' et 'Recta.' *Ant. Aug.*

Sti...] Citabatur Ennius qui *stirpem* dixit masculino : *Nomine Pyrrhus, uti memorant, a stirpe supremo.* Jos. Scal.

[q] *Livius*] Livium Andronicum intellige: quem ex hoc loco historiarum sive annalium libros conscripsisse certum est. Adeoque nimis præcipitanter fecit Illustrissimus Gerardus Joannes Vossius, cum in luculentissimis libris suis de historicis Latinis lib. III. cap. 12. non veritus est affirmare historicis perperam annumerari Livium Andronicum falsoque apud Diomedem lib. III. *Livium* legi pro *Ennio.* Diomedis verba sunt : 'Epos Latinum primus digne scripsit Livius, qui res Romanorum decem et octo complexus est libris : qui et annales inscribuntur, quod singulorum fere annorum actus contineant.' Hunc Diomedem secutus Cælius Rhodiginus lib. VII. cap. 4. 'Epica' (inquit) 'digne omnium primus scripsit Livius, qui decem et octo libris Romanorum res gestas perscripsit.' Secuti et Simlerus in Bibliotheca, Popelinierus lib. v. de historicis, Glandorpius in Onomastico voce 'Livius Andronicus.' Quos omnes Diome-

dam Rom*anorum, Trojano stirpe ante* conditam Romam *procreatas.* Idem *Livius*: Ostrymon *quemdam* [s] *memorant* Graio stirpe ex*titisse. Ennius Annal.* 6. Nomine [7] Pyrrh*us* [t] *uti memorant* a stirpe supremo . . . . . est revoca [8] fratrem [u] *eodem stirpe prognatum* plaudire, quam Gallu*s Ælius sic de*finit, stirps est gen*tis propagatio, ut* quis a quoque est [9] prog*natus. Stirpes autem per translationem* dicuntur *ab stirpibus iis quæ s*ub imis arborib*us nascuntur.*

Stiricidium, quasi stillicidium, cum stillæ concretæ [PAUL. frigore cadunt. Stiria enim principale est, stilla diminutivum.

7 Ead. ed. '*Ennius Annibal* Nomine.'—8 Ead. ed. *est revocat.*—9 Ead. ed. '*ut* quia quoque est.'

NOTÆ

dis loco deceptos tradit vir doctissimus, ea tantum ratione subnixus quod de Livio Andronico nihil hujusmodi Veteres prodidere, quodque duodeviginti librorum mentio Ennio potius congruit, quem totidem libros scripsisse ex eorum fragmentis passim in Grammaticorum libris satis constat. Sed futile est utrumque illud argumentum, et vel minimo ictu perculsum ruit, ut quivis facile videbit. Diomedem aliosque asserit hic Festi locus, qui virum omni laude majorem latuit, vel saltem non sat ei perspectus fuit. Historias igitur et prorsa et metrica oratione Livius scripserit necesse est, quod priscis illis non insolens fuisse omnes norunt. Huc accedat quod Livii Annalium meminit Festus in voce 'surregit.' Versus etiam ex ejusdem Annalium lib. I. et II. legere est in voce 'quamde.' Nam viri docti qui eos Ennio tribuunt nullo nituntur fundamento: Adi locum. Neque est quod quis dicat, non hic Livium Andronicum nominari, sed T. Livium Patavinum, non quod T. Livium forsan et legere et exscribere non potuerit Verrius, sed quod absurdum sit putare Verrium ex T. Livio, scriptore suo συγχρόνῳ, historiæ aliquid hausisse, et non potius ex iisdem fontibus unde hauserat T. Livius. Præsertim cum nullam ejus alibi mentionem fecerit, quem alioqui sæpius laudare necesse habuisset. Sed hæc in Livii gratiam dicta sunto, cui dolebam historici laudem a viro doctissimo aliquamdiu immerito fuisse negatam. *Dac.*

[r] *Tradunt familias*] Ut familiam Nautiorum. Vide supra in 'Nautiorum.' *Idem.*

[s] *Ostrymon quemdam*] De hoc nihil compertum habeo. *Idem.*

[t] *Nomine Pyrrhus*] Male apud Nonium *homines* pro *nomine*, in voce 'stirps.' Integrum distichon, 'Navo' repertus homo Graio patre, Graius homo, Rex, Nomine Pyrrhus, uti memorant, a stirpe supremo.' Scaligero placebat *Aimoniæ Pyrrhus*, Merulæ *Chaonicæ Pyrrhus*. Vetustiores sequor. *Idem.*

[u] *Est revoca fratrem*] Forsan *st, revoca fratrem* sed hoc forsan indictum oportuit. In iis quæ desunt periit poëtæ cujusdam nomen. *Idem.*

Stiricidium [x] *qu*asi stillicidium, cum stel*læ concretæ* [FEST. *frigore* cadunt. Cato pro C. . . . . nihilominus voluit semper *de stiricidio* [10] *in* re præsenti cognoscer*e atque etiam statuere.*

Stlata, [y] genus navigii latum magis, quam altum, et [PAUL. a latitudine sic appellatum, sed [11] ea consuetudine, qua stlocum pro locum, et stlitem pro lite dicebant.

Stlat*a genus erat navigii,* latum mag*is, quam altum,* [FEST. *sic* appellatum *a latitudi*ne, *sed* consuetudin*e, qua stlocum pro locum, et stli*tem antiq*ui pro litem dicebant.*

Stlembus, gravis, tardus, [z] sicut Lucilius pedibus [PAUL. stlembum dixit equum pigrum, et tardum.

Stlembus, gravis, tar*dus,* [z] *sicut Lucilius.* . . [FEST. . . . . Apulidæ pe*dibus stlembum dixit,* cum refert *equum pigrum et tardum.*

Stolidus, [a] stultus Ennius libro primo: Nam vidi [12] pug-

10 Ead. ed. *de arricidio.*—11 Vir doct. in marg. ejusdem ed. conjicit *scilicet.*—12 Vet. cod. *vide.*

NOTÆ

[x] *Stiricidium*] Servius in illud III. Georgic. 'Stiriaque impexis induruit horrida barbis.' 'Stiria,' inquit, 'est gutta: inde fit diminutivum ut dicamus Stilla.' *Idem.*

[y] *Stlata*] Glossarium: 'Stlata, πειρατικοῦ σκάφους εἶδος.' Idem, 'Stlatarius, ἐργόμωκος.' *Jos. Scal.*

Stlata] Pro *lata*, antiqui enim vocibus ab *l* incipientibus *st* præponebant. *Stlata*, subintelligitur *navis.* Gloss. 'Stlata, πειρατικοῦ σκάφους εἶδος,' 'Piraticæ navis genus.' Item, 'stlites, δίκαι ἀρχαιῶς,' 'Lites antique.' Item, 'stlatarius, ἐργόμωκος.' *Dac.*

[z] *Stlembus, gravis, tardus*] A Lumbagine, *stlembus,* pro *lumbus,* quasi *lumbosus,* a lumborum vitio, et per metaphoram pro tardo instar laborantis lumbagine. Hæc Voss. Dubito. Putabam olim, longe aliud voluisse Lucilium quam quod habet Festus, eumque dixisse pedibus stlembum, non tardum et gravem, sed velocem, ὠκύποδα, ab illius scilicet navigii velocitate quod *lembum* dicunt, nam lembus μικρὸν πλοιάριον, Hesych. Eumque inter velocissimas et exploratorias naves fuisse ex Veteribus certum est. Sed vereri se ait Scaliger ne Verrius in vitiosum exemplar Lucilii inciderit, et Lucilius scripserit *stlentum* pro *lentum.* In verbis Lucilii τὸ *Apulidæ*, corruptissimum est. *Idem.*

[a] *Stolidus*] Ennius, *Namque avide pugnare sues stolidi soliti sunt.* Et: *Hominem appellat: Quid lascivis, stolide? non intelligit.* Jos. Scal.

Stolidus] A stolone, hoc est, inutili fruticatione quæ circum arbores e radicibus enascitur. *Stolo, stolidus,* syncope *stoldus, stoltus, stultus: stolo*

nare [b] sues, stolidi, stolidi sunt, et in Alexandro: Hominem appellat, [c] quia [13] lascivi stolide non intellegit: et Cæcilius in Hypobolimæo: [d] Abi hinc tu stolide: [e] illi ut tibi sit pater? et in Andronico: [14] Sed ego stolidus, gratulatum me oportuit [15] prius.

Stolidus, stultus. [PAUL.

Strebula lingua Umbrorum appellabant partes carnium sacrificatarum.

Strebula [f] Umbrico nomine Plautus appellat coxendices hostiarum, quas *Græci μηρία dicunt, quæ* in altaria im*poni solebant, ut Plau*tus ait in Frivo*laria, strebula* agnina tene [g] . . . . bulis. . . . [FEST.

13 Vet. cod. *quid.* Vide infra.—14 Vir doct. in marg. ed. Scal. conjicit *Androgyno.* Probat Dac.—15 Vet. cod. *oporteat.*

NOTÆ

etiam pro *stolido:* ut 'stipes' pro 'stupido,' &c. Auson. ep. 1. 'Sed jam non potes, o stolo, doceri.' *Dac.*

[b] *Nam vidi pugnare*] In Schedis hic Ennii versus sic legitur, *Nam vi depugnare sues stolidi solidi sunt.* Corrupte manifesto pro *soliti sunt.* Inde Janus Duza Plautinar. explicat. lib. XI. cap. 25. *Namque avide pugnare suis stolidi soliti sunt.* Sed Scalig. *Namque avide pugnare sues stolidi soliti sunt.* Idem.

[c] *Hominem appellat*] Scal. legebat: *Hominem appellat: Quid lascivis, stolide? non intelligit.* At ego: *Hominem appellat, quid lascivis, stolide? non intelligis?* Et interpretor de Hectore Paridem increpante quod evitaret Menelaum, et dum ait *quid lascivis*, ei mollitiem exprobrat et ad Homeri illud alludit, εἶδος ἄριστε, γυναιμανὲς, &c. Vide Homer. Iliad. γ'. in principio. *Idem.*

[d] *In Hypobolimæo*] Aliter, *Hypobolimæo Æschino.* Idem.

[e] *Abi hinc tu stolide*] Forsan: *Abi hinc, tu stolide, illuc, ut tibi sit pater. Ut*, id est, *ubi.* 'Stulte, abi hinc illuc ubi tibi patrem reperias.' Et ita spurium innuit. Et inde nomen fabulæ 'Hypobolimæus Æschinus,' id est, Æschinus suppostitius: ὑποβολιμαῖος enim suppostitius. *Idem.*

[f] *Strebula*] Locus Plauti fuit in Frivolaria, quæ non extat. *Ant. Aug.*

Strebula] Habes apud Varronem et Arnobium. *Jos. Scal.*

Strebula] Arnob. 'Nonne placet carnem strebulam nominare, quæ taurorum e coxendicibus demitur?' Sed cur Umbrico nomine? cum a Græco στρεβλὸς, curvus. Nempe a curvatura et versura coxendicis: ut optime Varro lib. VI. de L. L. 'Caro strebola, Opilius scribit, circum coxendices sunt nobis. Id Græcum est ab hujus loci versura.' *Dac.*

[g] *Strebula agnina tene*] Puto in lacuna desiderari locum alium ejusdem Plauti quem laudat Varro ibid. 'In cestione,' inquit, (optime Scalig. *in*

Strenam[h] vocamus, quæ datur die religioso, ominis boni gratia, a numero, quo significatur alterum, tertiumque[16] venturum similis commodi, veluti trenam, præposita *S* litera, ut in loco, et lite solebant antiqui.

Strigæ appellabantur ordines rerum inter se conjuncte[17] collocatarum, a stringendo dictæ. [PAUL.

Strig*æ*[i] *appellabantur* ordines rerum *inter se conti*-*nua*te conlocata*rum, a string*endo dictæ. [FEST.

Strig*as*,[k] *ut ait Ver*rius, Græci σύρνια ap*pellant; quod* male-

16 Vet. cod. *initiumque.*—17 Vet. lib. *continuate.*

NOTÆ

Gastrione) 'cera stribola, ut de lumbo, obcænabis.' Quem versum sic correxit Scalig. *Caro stribola vitellina est: cænabis.* Sed quomodo ex *ut de lumbo ob* fieri possit *vitellina est*, non sat certe possum conjicere. Atqui is locus est qui nullo fere negotio possit sanari. Lege modo, *Carne strebola, aut de lumbo obcænabis. Cera*, inversum *care*, pro *carne*, *aut* pro *haud*, ut sæpe. *Obcænabis* eodem modo dictum quo *obtinebis*, et alia. Et interpretor, 'ad saturitatem cænabis.' Nam et nomen fabulæ *gastrion*, sive *gastron*, id est, *gulosus*, verum et notatu dignum est, quod supra dixit Festus strebolam carnem sive μηρία in altaria imponi solita. Nam eæ præcipuæ hostiarum partes erant, ideoque in conviviis etiam viris principibus dabantur ut dorsa. Adi Eustath. in Homer. p. 1606. Ed. Rom. *Idem.*

[h] *Strenam*] In *loco* et *lite* non solum s litera præponitur, sed s et T. Dicitur enim a Veteribus *stlocus* et *stlis.* Vide 'Stlata.' et 'Stlembus.' Sic 'Decemviri stlitibus judicandis' dicebantur, pro *litibus*, qui Centumvirorum primi fuerunt. Vidend. Quintilian. lib. I. cap. 6. Potuisset Festus *stritavum* pro *tritavo* dictum referre. *Ant. Aug.*

Strenam] Etymologiæ Festi convenit, immo astipulatur versus Pomponii Atellanarii: 'Asside, siqua veniet strena strenæ.' *Jos. Scal.*

Strenam] Etymologiæ Festi consentit versus Pomponii Atellanarii: 'Asside, si qua veniet strena strenæ.' Aliter Nonius, 'strena,' inquit, 'dicta est a strenuitate.' Cui favet Symmachus lib. x. Epist. 28. 'Ab exortu pæne Martiæ, strenarum usus adolevit, auctoritate Tatii regis, qui verbenas felicis arboris ex luco Streniæ anni novi auspices primus accepit. Nomen indicio est viris strenuis hæc convenire ob virtutem.' *Dac.*

[i] *Strigæ*] Striga proprie in Re Rustica dicebatur sulcus, qui uno ductu peragebatur in longitudinem, et inde quarumcumque rerum ordines strigæ dicti sunt, ut Hygino in libello de castrorum metatione ordo et series equorum in castra redeuntium. *Idem.*

[k] *Stri ....*] Striges aves nocturnas, ut ait Verrius, Græci στρίγγας appellant: a quo maleficis mulieribus nomen inditum est, quas volaticas etiam vocant. Itaque solent his verbis eas veluti avertere Græci: Στρίγγ'

ficis mulieribus nomen inditum est, quas volaticas etiam vocant. Itaque solent his verbis eas veluti avertere Græci σύῤῥιντα πόμπειν[1] νυκτικόμαν στρίγγα τόλαον ὄρνιν ἀνωνύμον ὠκυπόρους ἐπὶ νῆας.

Strigores[m] in N*elei carmine pro st*rigosis positum *invenitur, id est, densa*rum virium ho*minibus, alias stri*gore exerciti.

NOTÆ

ἀπόπομπον, νυκτιβόαν, τὰν στρίγγ' ἀπὸ λαοῦ **Ὄρνιν ἀνώνυμον ὠκυπόρους ἐπὶ νῆας. Plin. hos versus intellexit, cum scribit, 'Strigas in Græcorum diris, et imprecationibus haberi.' Qui hic somniant syrnia, næ ipsi multum hallucinantur. Puto secundum versum ita legendum, ac supplendum: Ὄρνιν ἀνώνυμον ὠκυπόρους ἐπὶ νῆας ἔλαυνε. *Jos. Scal.*

Strigas] Harum avium descriptionem pete ex Ovid. lib. VI. Fastor. post versum 130. Et recte Verrius *strix*, a Græco στρὶγξ, seu στρὶξ, quod a στρίζω, strideo, unde Ovid. 'Est illis strigibus nomen, sed nominis hujus Causa, quod horrenda stridere nocte solent.' Mulieres autem veneficæ *striges* dictæ, quia in eas aves figurantur. Unde et *volaticæ* dictæ sunt. Isidor. 'Striges, mulieres volaticæ.' Et Gloss. 'striga, λαιστρύγων, καὶ γυνὴ φαρμακίς.' Italia etiam hodie *strigam* veneficam vocant. *Dac.*

Strigas] Duo versus Græci sunt in veteri libro; quorum alterum mendosum Aldus, et Alciatus in Parergis ita emendarunt: Σύρνια πομπεύειν νυκτίκομα στρίγγα δ' ὀλοόν. Alterum versum, qui recte hic scriptus est, male referunt: in priore autem στρίγγατ' ὀλαὸν scriptum est in veteri libro; sed neutrum esse sine mendo Fulvio Ursino nostro videtur. De strigibus autem Latina quoque Festi verba esse intelligenda nemo ignorare potest. *Ant. Aug.*

[1] Σύῤῥιντα πόμπειν] Hæc corruptissima sunt: varie varii emendant. Turnebus lib. XIV. advers. cap. 1. Στρίγγ' ἀποπέμπειν νυκτιβόαν, στρίγγ' αὐτικάλαὸν Ὄρνιν ἀνώνυμον ἐνθένδ' ὠκυπόρους ἐπὶ νῆας. Scaliger in catalect. Στρίγγ' ἀπόπομπον νυκτιβόαν, τὰν στρίγγ' ἀγελαίαν Ὄρνιν ἄνωνυμον ἐνθένδ' ὠκυπόρους ἐπὶ νῆας. Et in notis suis ad Fest. Στρίγγ' ἀπόπομπον, νυκτιβόαν, τὰν στρίγγ' ἀπὸ λαοῦ Ὄρνιν ἀνώνυμον ὠκυπόρους ἐπὶ νῆας ἔλαυνε. Tandem Hadrianus Junius in nomenclatore suo voce 'lamia:' Σύρνια πομπεύου νυκτινόμαν στρίγγα ταλαὸν Ὄρνιν ἀνώνυμον ἐξελά' ὠκυπόρους ἐπὶ νῆας. Sed Junio imposuit corruptus Festi codex. Neque enim σύρνια Græcum est. Ego ad oram codicis ita tentaveram: Στρίγγ' ἀποπέμπειν νυκτινόμαν στρίγγα τ' ἀλαὸν Ὄρνιν ἀνώνυμον ὠκυπόρους ἐπὶ νῆας ἐλαύνειν. Hoc est: 'Strigem averte noctu pascentem, fœdamque strigem avem feralem veloces in naves fuga.' Vel νυκτιβόαν pro νυκτινόμαν, nam et strix νυκτιβόα dicebatur. Hesych. in στρίγλος. Hos versus intellexit Plinius dum scripsit lib. XI. cap. 39. 'Esse in maledictis jam antiquis strigem convenit.' *Dac.*

[m] *Strigores*] *Strigores in Nelei carmine videtur pro strigosis positum: alii pro densarum virium hominibus. . . . Strigores exerciti.* Memini Adr. Turneb. *Strigones* legere. Sed non advertebat morem Veterum, qui ut 'architectores' pro 'architectones,' ita *Strigores* pro *strigones* dicebant. *Jos. Scal.*

Strigores] Pro *strigores* Turnebus legebat *strigones*, sed, ut optime Sca-

Strigores densarum virium homines. [PAUL.

Stritavum antiqui dicebant pro tritavo.

Strit*avum antiqui dice*bant pro trit*avo, qui est pater* [FEST.
*at*avi et ataviæ; *ut stlitem pro lite.*

Stroppus [n] est, ut Ateius Philologus existimat, quod Græce στρόφιον [18] vocatur, et quod sacerdotes pro insigni habent in capite:[19] quidam coronam esse dicunt, aut quod pro corona insigne in caput imponatur, quale sit strophium. Itaque apud Faliscos diem festum esse, qui vocatur Strupearia, quia coronati ambulent, et a Tusculanis, quod in pulvinari imponatur Castoris,[o] struptum vocari.

18 Vet. cod. συρόφιον.—19 *In apice* legit Scal. Improbat Dac.

NOTÆ

liger, non advertebat morem Veterum, qui ut 'architectores' pro 'architectones,' ita *strigores* pro *strigones* dicebant. Strigores autem proprie sunt *strigosi*, strigore, id est, macie exerciti, et inde factum, ut *strigores* densarum virium homines in Nelei carmine dicerentur. Hac voce usus videtur Plautus Bacchid. act. II. sc. 3. vulgo: 'Dum circumspecto, atque eo lembum conspicor: Longum est rigorem maleficum exornarier:' Legendum, ut Mureto etiam et Salmasio visum est: *Dum circumspecto, atque ego lembum conspicor Longum a strigore malefico exornarier.* Vel: *Longum, strigorem maleficum exornarier.* Ut lembum, strigorem dixerit, quanquam Acidalius aliique dissentiunt. *Dac.*

[n] *Stroppus*] Lege, *pro insigni habent in apice.* Apud Vitruvium sunt, quibus religatur remus ad scalmum, ut alibi notavimus. Glossarium: 'Strepus, τροπωτήρ.' Lege, *Stropus.* Glossæ aliæ, 'Strupus, σκαλμὸς ἔνθα ἡ κώπη δεσμεῖται.' Idem Isidorus producit locum Livii: 'Tuncque remos jussit deligari strupis.' Apud Suetonium alicubi perperam legitur *stupis* lecticæ pro *strupis.* Jos. Scal.

Stroppus] Sed hæc aliena: στρόφιον, strophium, *stroppus*, proprie fascia, tænia, et quia ex fasciis fiebant coronæ, inde *strophium* et *stroppus* pro corona. Et pro eo quod sacerdotes ferunt Hesych. στρόφιον ὃ οἱ ἱερεῖς φέρουσι, 'Strophium quod sacerdotes ferunt.' *Strophium* autem a στρέφω, verto, quia fasciæ illæ tortiles. Strophia sic describit Plin. 'Quædam coronæ per coronas currunt: tenuioribus utebantur antiqui, stroppos appellantes, unde nata strophiola.' Duæ aut tres tæniæ invicem tortæ coronam faciebant, quam vocabant *stroppum.* Antiqui enim Romani coronas e tæniis concinnabant nondum invento eas e floribus texere. Vid. Salmas. in Solin. *Stropus,* de quo hic egit Scaliger, nempe quo remus ad scalmum religatur, est ab alia origine. Nempe a τρόπος, lorum, *tropus*, *S* addito, *stropus.* Dac.

Stroppus] Tertia linea cum sequenti alio pertinet, quod divinare non potui. *Jos. Scal.*

[o] *Et a Tusculanis, quod in pulvinari*

Stroppus, quod Græce dicitur στρόφιον, pro insigni [PAUL. ponebatur in capitibus sacerdotum: alii id coronam esse dixerunt.

Struere [p] antiqui dicebant pro augere, unde instruere.[20]

Struere antiqui dicebant pro adjicere, augere,[q] unde [FEST. industrios [r] quoque. M. Cato: jure, lege, libertate, Republica communiter uti oportet: gloria, atque honore quomodo sibi quisque struxit: aut [1] in duodecim: quod est,[s] Si caluitur, pedemve struit: manum endojacito: alii putant significare retrorsus ire, alii in aliam partem, alii furere:[2] alii gradum augere; alii minuere; ac vix pedem pedi præfert,[t] otiose it, remoratur.

Strues genera liborum [u] sunt, digitorum conjunctorum non dissimilia, qui superjecta panicula in transversum continentur.

Strufertarios [3] dicebant, qui quædam sacrificia ad [PAUL. arbores fulguritas faciebant, a ferto scilicet quodam sacrificii genere.

Strufertarios [x] *appellabant* antiqui, *ut ait, ho*mines [FEST.

20 Vet. lib. *industria.*—1 Viri docti *at,* quod et legendum monet Dac.—2 Vet. cod. *fure.* Vir doct. in marg. ed. Scal. conjicit *fugere.*—3 Vet. lib. *Struifertarios.*

NOTÆ

imponatur Castoris, &c.] Non solum Castoris sed et aliorum Deorum. Vide infra 'struppi.' *Dac.*

p *Struere*] Glossarium: 'Pedem struit, φεύγει.' *Jos. Scal.*

q *Struere antiqui dicebant pro adjicere, augere*] Persius: 'Rem struere exoptas cæso bove.' *Adicere* pro *adjicere* antiqua scribendi consuetudine in exemplari exaratum. *Dac.*

r *Unde industrios*] Vide 'Industrium.' *Idem.*

s *Aut in duodecim, quod est*] Lege *at,* ut viri docti. Vide 'Pedem struit.' *Idem.*

t *Ac vix pedem pedi præfert*] Hic aliquid omissum videtur. Forsan, *Ac vix pedem pedi præferre; pedem struit, otiose it, remoratur.* Tamen nihil affirmo. *Id.*

u *Strues genera liborum*] Strues omnium rerum exstructio dicebatur. Gloss. 'Strues, ξύλων σωρὸς, ἢ καὶ θυμάτων,' 'Strues, lignorum cumulus, vel etiam liborum.' *Idem.*

x *Strufertarios*] Cato in libro de Re Rustica ita scribit: 'priusquam messim facias, porcam præcidaneam hoc modo fieri oportet:' et postea: 'Priusquam porcum fœminam immolabis, Jano struem commoveto sic: Jane pater, te hac strue commovenda bonas

con*ductos mercede, qui ad* arbores ful*guritas aut piacularium com*missarum *causa sacrificia quædam* strue et *ferto solemnibus verbis* faciunt, *precor te, Juppiter,* uti mihi *volens propitius sies, quod et n*ullo etiam *fiebat adhibito stru*fertario.

Suberies [y] *arboris genus* ex qua cortex *natatorius detrahitur.*

NOTÆ

preces precor, &c. Ferctum Jovi moveto, et mactato sic: Juppiter, te hoc fercto obmovendo bonas preces precor, uti sies volens propitius mihi, liberisque meis, domo, familiæque meæ: mactus hoc fercto,' &c. *Ant. Aug.*

Strufertarios] *Strufertarios antiqui soliti sunt appellare homines conductitios, qui ad lucos, vel arbores fulguritas, aut piacularium commissarum causa, strue et ferto sacra faciunt, his verbis: Oro te, Jupiter, uti mihi volens propitius sis: quod et nullo etiam adhibito strufertario fiebat.* Hæc Festus: ut appareat majora spatia in editione relicta esse, quam opus sit ad ea, quæ desiderantur, capienda. Ex his cognoscimus, quantum odorari potuimus, *strufertarios* fuisse, qui hujuscemodi superstitioni obeundæ operas locabant: quos *Fertores* etiam dictos, superius ex Isidoro notavimus. Quod enim arbores fulguritæ piaculis procurari solitæ essent, notum est, cum ex aliis Veterum monumentis, tum ex tabula, quæ Romæ ante hos v. annos effossa est: quam mihi eruditissimus ac nunquam satis laudatus Cl. Puteanus communicavit: in ea primum ita legitur: IIII. ID. DEC. FRATRES. ARVAL. IN. LVCO. DEAE. DIAE. VIA. CAMPANA. APVD. LAP. V. CONVENER. PER C. PORC. PRISCVM. MAG. ET. IBI. IMMOLAV. QVOD. AB. ICTV. FVLMINIS ARBORES. LVCI. SACRI. D. D. ATTACTAE. ARDVERINT. EARVMQ. ARBORVM ADOLEFACTARVM. ET. COINQVENDARVM. ET. IN. EO. LVCO. SACRO. ALIAE SINT. REPOSITAE. &c. Deinde infra in eadem tabula *struis* mentio fit: IMMOL. IPSO. MAG. PORCAM. ET. AGNAM. STRVIB. EFFERTIS. &c. quanquam miror *struibus effertis*, non *struibus et fertis* in ea tabula sculptum fuisse. Non solum, inquit Festus, ad arbores fulguritas struferta fiebant, sed et piacularium commissarum causa. Sane hoc verum esse vel ex uno Catone patet, qui struem commoveri jubet pro commisso imprudenter piaculo his verbis: 'Si quid in hisce suovetaurilib. erit, quod nec recte factum sit,' et cetera: unde ait Festus, etiam sine strufertario hoc fieri: hoc est, sine homine conductitio: recte: nam paterfamilias ipse hoc pro tota familia non raro faciebat. Cujus exemplum habes apud eundem Catonem. *Jos. Scal.*

Strufertarios] Ista, *Te precor, Jupiter, uti mihi, &c.* Solennia precationis verba sunt, ut apud Catonem: 'Jupiter, te hoc fercto obmovendo bonas preces precor, uti sies volens propitius mihi, liberisque meis, domo, familiæque meæ,' &c. *Fertum* autem, sive *fortum*, sive *forctum*, pro bono dictum putavit Salmas. quem vide ad Solin. Sed melius Festus in 'Ferctum.' *Dac.*

[y] *Suberies*] In reliquiis, quæ postea extant, nihil omnino pertinet ad superiora de *strufertariis:* sed, ni fallor, ita Festus scripserat: *Suber, arbor, ex qua cortex deripitur.* Deinde utebatur testimonio Lucilii. Neque tantum hoc loco incommodum acceptum

Lucilius . . ti hibernacul . . . . .
. . . .

Struices [z] antiqui dicebant extructiones omnium rerum. Plautus: Cerialis cenas dat: ita mensas extruit, Tantas struices concinnat patinarias, et Livius: quo Castalia [a] per struices saxeas lapsu accidit.

Struices dicebant omnium rerum instructiones. [PAUL.

Struppi [4] [b] vocabantur in pulvinaribus fasciculi de verbenis facti, qui pro Deorum capitibus ponebantur.

Struppi vocantur in pulvinaribus *fasciculi de verbe-* [FEST. *nis facti, qui pro Deo*rum capitibus ponuntur. *apud Urbem* [c] calo Antistius *Labeo dici ait ma*gistratum publicum. . . .

Strutheum in mimis [d] præcipue vocant obscœnam partem virilem, a salacitate videlicet passeris, qui Græce στρουθὸς dicitur.

4 Vet. lib. *Strui.*

NOTÆ

est; sed et reliquum membrum, quod huc pertinebat, nescio quomodo, distractum est, et translatum ad vocem *Stura*, post quam reliquiæ hujus loci apparent, in illis, *ac suberiesque:* de subere enim manifesto sermo fiebat. *Jos. Scal.*

Suberies] Putabat Scaliger huc pertinere et huc retrahenda esse quæ post *stura flumen* leguntur. Ubi etiam de *suberie.* Sed in schedis etiam sic diversa sunt. *Dac.*

[z] *Struices*] Plaut. in Menæch. 'Tantas struices concinnat patinarias.' *Ant. Aug.*

Struices] Nævius etiam, teste Servio, qui est in schedis, dixit 'Struix malorum.' *Jos. Scal.*

Struices] *Struix* et *strues* idem. Sic Nævius dixit 'struix malorum,' teste Servio. Versus Plauti est ex Menæch. act. I. sc. 1. *Dac.*

[a] *Livius: quo Castalia*] Merula in comment. suis ad Ennium legendum putavit: *Livius, libro quarto vel quinto*, nimirum *Erotopægnion.* Vel *Livius equo.* Nam equum Livii Trojanum citant Cicero lib. VII. Epist. et Nonius Marcellus in 'opitula.' De Castalia autem Apollinem fugiente et in fontem sui nominis conversa, notum est. *Idem.*

[b] *Struppi*] Verbenæ in fasciculum intortæ, quæ in pulvinaribus Deorum capita repræsentabant, unde et *capita Deorum* vocabantur. Vide supra 'Capita Deorum.' *Idem.*

[c] *Apud Urbem*] Hæc diversa sunt a superioribus. Forsan hic de Suffete agebat Festus, de quo infra. Sed quid pro voce *calo*, quæ certe mendosa est, subjici debeat, assequi non possumus. Videant eruditi, et hic ingenii sui acumen intendant. *Idem.*

[d] *Strutheum in mimis*] Immo et Latinum *passer* alibi quam in mimis pro obscœna illa parte positum est. *Id.*

Stultorum feriæ appellabantur[5] Quirinalia, quod [PAUL. eo die sacrificabant ii, qui solemni die aut non potuerunt rem divinam facere, aut ignoraverunt.

Stul*torum*[e] *feriæ appellabantur* Quirina*lia, qui erat* [FEST. *dies festus* qui pri*mi quod eo die Quirino* sacrificant ii, *qui solemni die aut* non potuer*unt rem divinam facere,* aut ignoraverunt*: suorum* fornacaliu*m sacrorum diem* commissum *piaculum expiabant* more, at*que quod suis non fecerant* quibus p*ermittebatur feriis, sacrum faciebant.*

Stuppam[f] linum impolitum appellant Græci Dorii.

Stuprum[g] pro turpitudine antiquos dixisse apparet in Nelei carmine: fœde, stupreque castigor cotidie: et in Appi sententiis: qui animi . . . . compotem esse,[h] nequid fraudis stuprique ferocia pariat. Nævius: Seseque[i] ii perire mavolunt ibidem, quam cum stupro

5 Ed. Scal. *appellantur.*

NOTÆ

[e] *Stultorum*] Vide 'Quirinalia.' *Ant. Aug.*

Stultorum] Lege: *Stultorum feriæ appellabantur Quirinalia, qui erat dies festus Quirini, quod eo die Quirino sacrificant ii, qui solenni die aut non potuerunt rem divinam facere, aut ignoraverunt suorum fornacalium sacrorum diem, commissum piacutum expiabant moræ, atque quod suis non fecerant, quibus permittebatur feriis sacrum faciebant.* Ita ex schedis planus est hic locus, qui pessime in aliis editt. acceptus est. Ut et in Etymologico Vossii in voce 'Quirinalia.' Vide 'Quirinalia.' *Dac.*

[f] *Stuppam*] A Dorico στόππα. *Id.*

[g] *Stuprum*] Sententia Appii: *Qui animi volt sese compotem esse, nequid fraudis stuprique ferocia pariat.* Nævii versus Saturnii:

Seseque ei perire mavolunt ibidem,
Quam cum stupro redire ad suos popularis.

Item:

Sin illos deseritis fortissumos virorum,
Magnum inde stuprum poplo fieri pergetis.

Ut a *prohibeo, proebrum,* et *probrum;* sic a *stupeo, stuprum.* Jos. Scal.

Stuprum] Pro qualibet turpitudine, unde in Glossis exponitur μιασμός. *Dac.*

[h] *Qui animi . . . compotem esse*] Supplendum videtur vox *exoptat se.* Scaliger, *Qui animi volt sese compotem esse, &c.* Idem.

[i] *Seseque*] Nævii versus sic distinguebat Scal. ut essent Saturnii:

Se seque ei perire mavoluut ibidem,
Quam cum stupro redire ad suos popularis.

Item:

Sin illos deseritis fortissumos virorum,
Magnum inde stuprum poplo fieri pergetis.

Vossius vero:

Se seque ii perire mavolunt
Ibidem quam redire cum stupro ad suos

redire ad suos popularis: item: sin illos deserant fortissimos viros, magnum stuprum populo fieri pergetis.[6]

Stuprum pro turpitudine antiqui dixerunt: unde est [PAUL. in carmine: Fœde stupreque castigor cotidie.

Stura [k] flumen in agro Laurenti est.

Stura flumen in agro Laurenti est, quod quidam [FEST. Asturam vo*cant*.

Suber [l] *arbor*, ac suberies, *qua natabant in* Thermis.

SUAD TED,[m] idem [7] ait esse, sic te.

Suasum,[n] colos appellatur, qui sit ex stillicidio fumoso

6 Vet. cod. *pergentis.*—7 Vir doct. in marg. ed. Scal. conjicit *Messala.*

NOTÆ

Populares ——
Item:

Sin illos deserant fortissimos viros,
Magnum stuprum tum populo fieri pergitis.

Et hosce postremos ita Grotius:

Sin illos deseritis fortissimos viros,
Magnumque stuprum populo fieri pergitis. Idem.

k *Stura*] Tertia abhinc linea, ut jam supra notavimus, pertinet ad vocem 'Suber.' *Jos. Scal.*

Stura] Sex millibus ab urbe abesse scribit Livius lib. XXVI. *Dac.*

l *Suber*] Suber hodieque natantibus inservit. Sed nimis nota res est. *Idem.*

m *Suad ted.*] Lego, *Sed ted, idem ait esse sine te.* Veteres *se* ponebant pro *sine*, item *sed*, ut supra dixit, et *ted*, pro *te*, ut Quintilianus etiam annotat. In vetustissimo lapide Duilii, quod ante hos XI. annos, Romæ cum essem, effossum fuit, semper legitur MARID pro MARI, et similia, cum D litera superflua. A *se*, *sine* factum est, ut ab 'iter,' 'itiner;' a 'jecur,' 'jecinor.' *Jos. Scal.*

Suad ted.] Pro *sic te.* Sed qui? Non satis conjicio. Quare unice probo Scaligeri conjecturam, qui legit, *Sed ted, idem ait esse sine te.* Veteres *se* ponebant pro *sine*, item *sed*, ut supra dixit, et *ted* pro *te*, ut Quintilianus etiam annotat. Vide 'sed.' *Idem;* id est, Messala, nam hæc sequebantur post 'serpula serpsit:' ubi Messala laudatur. *Dac.*

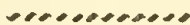
n *Suasum*] Versus Plauti est in Truculento, in quo legitur *insuaso.* Vide 'Insuasum.' *Ant. Aug.*

Suasum colos] Quæ ἐπιτεταμένως colorata sunt et saturata, Græci πεπεισμένα dicunt; Latini *suasa* et *insuasa*, quæ penitus καὶ εἰς βάθος imbiberunt colorem. Epigramma vetus: σχοῖνος βάμματι πειθόμενος. Et Strab. πεπεισμένως ἐπικεκαῦσθαι τὴν χρόαν. Eleganter dicit, penitus adustum esse et profunde coloratum sole. Latini *insuasum* dicunt. 'Colorem infumatum' vulgo appellamus, qui luteo similis est, sed obscuro. Est enim μήλινον χρῶμα τὸ βαθυνόμενον μέλανι. Glossæ: 'Insuasum, εἶδος δοκαρίου κεκαπνισμένου:' Græci χρῶμα κεκαπνισμένον, similiter vocant qualis est color in tignis ac trabibus diutino

in vestimento albo. Plautus: quia tibi suaso infecisti propudiosa [8] pallulam. Quidam autem legunt insuaso, nec desunt, qui dicant omnem colorem, qui fiat inficiendo, suasum vocari, quod quasi persuadetur in alium ex albo transire.

Sub corona [o] venire dicuntur, quia captivi coronati solent venire, ut ait Cato in eo, qui est de re militari: ut populus suus sua opera potius ob rem bene gestam coronatus supplicatum eat, quam re male gesta coronatus veneat.[9] Id autem signum est nihil præstari a populo: quod etiam Plautus significat in Hortulo: præco ibi adsit [p] cum corona, quique † liceat veneat.

Sub jugum mitti [q] dicuntur hostes victi, ereptis omnibus armis telisque, cum hastis defixis duabus in terra, tertiaque ad summum earum deligata, (ipsi eam [10] jubentur subeuntes transire.

8 Ed. Scal. *propudiosam.*—9 Hic et mox vet. cod. *veniat.*—† Ed. Scal. *cuique.*—10 Vet. cod. *specie jam.* Vir doct. conjicit *speciem eam.*

NOTÆ

fumo infectis. Genus erat Iaspidis, qui καπνίας dicebatur a fumido colore. Dioscorides: ὁ δὲ ἀερίζων, ὁ δὲ καπνίας, ὡσπερεὶ κεκαπνισμένος. Cavesis autem putes *suasum* et *insuasum* proprie dici τὸν κάπνιον colorem. Sed *insuasus* vel *suasus* color ὁ πεπεισμένως κεκαπνισμένος. Quod de omnibus coloribus intensioribus dici queat; ut optime infra Festus. Quia vero tignum, quod diutino fumo infectum est, vel ea quæ ex stillicidio fumoso infecta sunt, colorem eum penitus imbiberunt, eoque prorsus imbuta ac veluti insuasa valide retinent, ideo *insuasum* et *suasum* κατ' ἐξοχὴν de hoc fumido colore usurpatum est quod de omnibus dici potest, ut Græci πείθεσθαι et πεπεισμένον. *Salmas. in Solin.* Infra pro *persuadetur* Schedæ *persuadentur*, aperte pro *persuadeatur.* Dac.

[o] *Sub corona*] Vidend. Gell. lib. VII. *Ant. Aug.*

Sub corona] Versus Plauti: *Præco ibi adsit cum corona: quique liceat, veneat.* Jos. Scal.

Sub corona venire] Exempla passim apud historicos. Quod addit infra, id signum fuisse nihil præstari a populo, confirmat Gellius lib. VII. cap. 4. quod alioqui sæpissime fiebat ut venditor servum sanum, non furem, non fugitivum, non errorem, non vespillonem præstaret. *Dac.*

[p] *Præco ibi adsit*] In Plauti Edit. sic: *Præco ibi adsit cum corona, quique liceat veneat. Quique,* id est, quanti. *Idem.*

[q] *Sub jugum mitti*] Vide 'jugum.' Liv. lib. III. sect. 28. De modo mittendi vide eundem lib. IX. sect. 5. Inde factum verbum *subjugare,* pro debellare, devincere. *Idem.*

Sub jugum mitti dicuntur hostes, cum duabus has- [PAUL. tis in terra defixis, tertiaque superligata, inermes sub eas coguntur transire.

Sub vineam jacere [r] dicuntur milites, cum astantibus centurionibus jacere coguntur sudes.

*Sub vineam jacere dicun*tur milites, *cum astantibus* [FEST. *centu*rionibus jac*ere cogantur sudes.*

Sub vitem [s] hastas jacere dicitur veles, cum eas sub [PAUL. manu sursum mittit. Lucilius: ut veles bonus sub vitem, qui summisit [11] hastas. Veles autem velitis facit.

Sub vitem ha*stas jacere dicitur veles, cum eas sub* ma- [FEST. nu *sursum mittit.* Lucilius: ut *veles bonus sub vite*m qui subit [12] ha*stas.*

Sub vitem præliari dicuntur milites, cum sub vinea [PAUL. militari pugnant. Lucilius: Neque prodire in altum, præliari procul sub vite.

*Sub vitem prælia*ri [t] dicuntur *milites, cum sub vinea* [FEST. militari pug*nant. Lucilius:* neque [13] prodire *in altum, præliari proc*ul sub vite.

Sub vos placo, [u] in precibus fere cum dicitur, significat id,

11 Alii legunt *subjicit.* Vide infra.—12 Vir doct. in marg. ed. Scal. conj. *subjicit.*—13 Ed. Scal. '*pugnant Lucilius Æq.* prodire.'

NOTÆ

[r] *Sub vineam jacere*] Militarem vineam sive vitem sic describit Vegetius: 'E lignis levioribus machina colligatur, alta pedibus 8. lata 7. longa 17. hujus tectum duplici munitione, tabulatis cratibusque contexitur. Latera quoque vimine sepiuntur, ne saxorum pilorumque impetu penetrentur. Extrinsecus autem ne immisso concrementur incendio, crudis ac recentibus coriis, vel centonibus operitur. Cum plures factæ fuerint, junguntur in ordinem, sub quibus subsidentes tuti ad subruenda murorum penetrant fundamenta.' *Id.*

[s] *Sub vitem*] Lucilii versus corrigendus: *Ut veles bonu' sub vitem qui sumicit hastas. Sumicit* pro *subjicit,* ut 'Comuro' pro 'Couro,' 'Comitium' pro 'Coitium.' *Jos. Scal.*

Sub vitem] Schedæ habent *subit,* quod mihi corruptum videtur ex *subicit,* ut antiquitus scribebant pro *subjicit.* Dac.

[t] *Sub vitem præliari*] Trochaicus Lucilii ita legendus: *Neque prodire in altum, præliari sub vitem procul.* Jos. Scal.

[u] *Sub vos placo*] Vide 'Endoitium.' *Ant. Aug.*

Sub vos placo] Pro *vos supplico:* ut 'per ego te Deos oro,' et quæ voca-

quod supplico,[14] ut in legibus: TRANSQUEDATO. ENDOQUE[15] PLORATO.

Sub vos placo, supplico. [PAUL.

Subactus modo significat mollitus; modo victus; modo compulsus, ut cum dicimus, pecus sub arbore subactum: modo coactus.

Subacti,[x] molliti, alias, *compulsi, et coacti,* ut cum dicimus, *pecus sub arbore* subactum, *alias victi.* [FEST.

Subditus[y] dicitur judex, qui loco mortui datur iis, qui eum habuerant judicem in aliqua re, vel lite. [PAUL.

Subdit*us dicitur is qui in demor*tui judic*is locum*[16] *judex* datur his, qui eum hab*uerant judicem dumta*xat in eandem rem, *vel litem.* [FEST.

Subices[z] Ennius in Achille pro subjectis posuit: cum dixit Nubes per ego Deum subices humidas, Unde[17] oritur imber sonitus ærio[18] spiritu.

14 Vet. cod. *supplicio.*—15 Ed. Scal. *edendoque.* Vir doct. in marg. ejusdem ed. conjicit *et endoque.*—16 Ead. ed. '*in demor*tui (in demortuis) judic*iis locum.*'—17 Vet. cod. *inde.*—18 Vet. cod. *æro.* Vir doct. in marg. ed. Scal. conj. *sonitu sævo.*

NOTÆ

bulorum trajectiones in precibus solennes, ut alibi diximus. *Dac.*

x *Subacti*] Gloss. 'Subigo, προσβάλλω, subegi, ὑποτάσσω, μαλάσσω.' Lege: *subigit,* ὑποτάσσει, μαλάσσει. Id est, 'subjicit,' 'mollit.' *Idem.*

y *Subditus*] Paulus in L. mortuo. D. de Judic. 'Mortuo judice, quod eum judicare oportuerat, eum qui subditus est, sequi oportet.' *Idem.*

z *Subices*] Gell. lib. IV. cap. 17. versus Ennii refert: 'Ergo Deum sublimes subices, humidus Unde oritur imber sonitu sævo, et strepitu.' Nonius vero: 'Per ego Deum sublimes subices humidas. Unde oritur imber.' Faërnus noster Nonii scripturam probat, et verbum *nubes* Festi esse arbitratur. *Ant. Aug.*

Subices] *Subices Ennius in Achille pro subjectis posuit, cum dixit nubes: Per ego Deum sublimes subices humidas. Unde oritur imber sonitu sævo et spiritu.* Jos. Scal.

Subices] Hic locus sic distinctione juvandus est: *Subices Ennius in Achille pro subjectis posuit cum dixit nubes.* Ita Scaliger. Idem ad Manilium sic dictas ait, quod subeant cœlestia, quomodo Græci vocant μετέωρα, nam *subere* est *ascendere.* Præivit forsan Nonius: 'Subicis,' inquit, 'nove positum, non a subiciendo sed altitudine,' &c. Sed de Nonio alias, favente Deo. Interim Festum sequor, *subices*que interpretor *subjectas, nubes Deum subices,* quippe quæ Diis subjiciantur. Nam ut ab 'obicio,' 'obex,' sic a 'subicio,' 'subex.' Versus Ennii: *Per ego Deum subices hu-*

Subices Ennius pro subjectis posuit. [PAUL.

Subici[a] aries *dicitur, qui agitur,*[19] *ut cædatur,* quod fit, [FEST. ut ait Cincius *in libro de officio juris*consulti, exemplo At*heniensium apud quos* expiandi[20] gratia aries in*igitur*[1] *ab eo qui sce*lus admisit pœnæ p*endendæ loco.*

Subigere[2] arietem in eodem libro[3] Antistius esse ait dare arietem, qui pro se agatur, cædatur.

Sublesta[b] antiqui dicebant infirma et tenuia. Plautus in Persa: Ad[4] paupertatem si immigrant infamiæ, Gravior paupertas fit, fides sublestior, id est, infirmior. Idem in Nervolaria, vinum ait sublestissimum, quia infirmos faciat, vel corpore, vel animo.

Sublesta, infirma, et tenuia. Plautus: Gravior [PAUL.

19 Ed. Scal. *agetur.*—20 Ead. ed. *explandi.*—1 Ead. ed. *integitur.*—2 Vir doct. in marg. ejusdem ed. conjicit *Subicere.*—3 Id. ibid. *X. V. Juris Pont.*—4 Hæc in ead. ed. ita extant:
'. . . in dicebant infir . . . .
. . . . . Plautus in Persa: Ad,' &c.

NOTÆ

midas Unde oritur imber sonitu sævo et spiritu. Sed aliter Gellius, et Nonius in 'sublicis;' apud quos, *Per ego Deum sublimus sublicis humidus, Unde oritur imber.* Dac.

[a] *Subici*] *Subici aries dicitur, quem quis agit, ut pro se cædatur: ut ait in eodem libro Antistius: quod fit, ut ait Cincius libro de officio Jurisconsulti, exemplo Atheniensium: apud quos expiandi gratia aries inigitur ab eo, qui scelus admisit, pœnæ pendendæ loco.* Notum apud Athenienses et alios Græcos, non solum, qui ἀκούσιον φόνον, sed et qui ἐκ προνοίας fecissent, pecudibus immolandis expiari solitos, ut de Oreste et aliis proditur. Hoc etiam retulerat in leges suas Numa, inter quas hæc fuit: SEI. QVIS. HOMINEM. LEIBERVM. DOLO. SCIENS MORTEI. DVIT. PARICEIDA. ESTO. SEI IM. INPRVDENS. SE. DOLO. MALO. OCCISIT. PRO. CAPITE. OCCEISEI. ET. NATEIS. EIVS. IN. CONCIONE. ARIETEM SVBICITO. Cujus legis ultimum membrum concinnavimus ex schediis Servianis, in quibus hujus legis mentio fit: 'Ut siquis imprudens hominem occidisset, pro capite occisi, et natis ejus in concione arietem offerret.' Quod hic ait Festus, *pœnæ pendendæ loco,* pæne videtur innuere in lege fuisse expressum verbo ἀντίποινος. *Jos. Scal.*

[b] *Sublesta*] Festi verbis pauca desunt in hanc sententiam: *Sublestum dicebant infirmum, et tenue. Plaut. &c.* Verba Plauti hæc sunt: 'Nam ad paupertatem si admigrant infamiæ, Gravior paupertas fit, fides sublestior.' Idem in Bacchid. 'Lingua factiosi, inertes opera, sublesta fide.' *Ant. Aug.*

Sublesta] Glossæ Isidori: 'subles-

paupertas fit, fides sublestior, id est, infirmior. Idem ait vinum sublestissimum, quia infirmos faciat vel corpore, vel animo.

Sublicium[c] po*ntem quidam putant esse* appellatum a [Fest.

NOTÆ

tis,' utrumque enim dici potest, ut *sublimis* et *sublimus*, 'infirmus, tristis.' Item, 'sublestia, infirmitas, tristitia.' Ubi melius forsan, *Sublestia, infirmia, tristia.* *Sublestus* autem, ut optime Scalig. est a Græco ὑπόλισπος mutato σπ in *st*, ut fit, quod Aristophanis Scholiastes interpretatur τετριμμένος, attritus: λίσπος enim est ἰσχνὸς, gracilis. Eustath. Et idem Aristoph. interp. in Ran. οἱ τὰ ἴσχια λεπτοὶ, λίσποι λέγονται. Versus Plauti Persa act. v. sc. 1. sic in editis: 'Nam si ad paupertatem admigrant infamiæ, Gravior paupertas fit, fides sublestior.' Idem in Bacchid. act. III. sc. 6. 'Lingua factiosi, inertes opere, sublesta fide.' Infra 'vinum sublestissimum' potius interpretor, 'tenue,' 'infirmum:' sic pictura sublesta, quæ tantum primis lineamentis deformata est, ac nullis coloribus adumbrata. Græcis μονόγραμμος. *Dac.*

[c] *Sublicium*] Livius sub Anco Rege Janiculum adjectum esse scribit, et ob commoditatem itineris ponte, sublicio tum primum in Tiberi facto, conjungi urbi placuisse. Ejusdem pontis defensio ab Horatio Coclite narratur ab eodem Livio lib. II. 'Sine ferreo clavo fuisse ita disposita contignatione, ut eximerentur trabes, sive sublicæ, ac sine fulturis reponerentur' Plinius auctor est lib. XXXVI. cap. 15. Ab hoc ponte sæpius a pontificibus refecto, ut cis et uls Tiberim sacra fierent, pontifices dictos esse Varro existimat lib. IV. de Ling. Lat. Idem lib. VI. ait ab hoc ponte Argeorum simulacra quotannis a sacerdotibus jaci solere. Pons dictus est a *sublicis*, *sublicius*. *Sublicarum* mentio fit a Cæsare lib. IV. de Bello Gall. Livio lib. XXIII. Vitruvio lib. III. cap. 3. Festus tamen *sublices* appellasse videtur, ut *elices* quoque dicuntur, et aquæ *licium* vocatur ab *eliciendu aqua:* vel, ut aliis videtur, a *liquenti aqua.* Utitur exemplo Sallustii in historiis, qui 'sublicibus cavata' dixit. *Ant. Aug.*

Sublicium] Festus dicit *sublices*, non *sublicas:* quod et in Sallustiano exemplo erat. Sic etiam veteres Glossæ: 'Sublices, καταπῆγες, οἱ ἐν ποταμῷ τὴν γέφυραν ὑποβαστάζοντες.' Referebat præterea Festus opinionem eorum qui vocabulum Volscum esse aiebant, quod non aliter Formiani tigna, quibus eorum pons surrectus erat, appellabant: item eorum, qui dicebant *Sublices* ab eo dictas, quia sub eis aqua liquens laberetur. Sed nos censemus *sublicum* dictam, ut *obliquam:* et intelligi trabem. *Sublicus* ergo, et *oblicus*, vel *subliquus*, et *obliquus* composita sunt: quorum simplex *liquus*, vel *liquis.* Vetus auctor loquens de figuris et lineamentis: 'omnem autem summitatem metiundi observationes sunt duæ: enormis, et liquis. Enormis, quæ in omnem actum rectis angulis continetur. Liquis, quæ minuendi laboris causa, et salva rectorum ratione angulorum secundum ipsam extremitatem subtenditur.' *Jos. Scal.*

Sublicium] Ait Festus: *Sublicius* pons quibusdam a *sublicis: sublicæ* autem, vel, ut alii auctores vocant, *sublices*, Volscum vocabulum, quo et Formiani vocabant tigna quibus co-

sublicibus, peculiari vocabulo Volsc*orum, quæ sunt tigna* in latitudinem *extensa, quæ non a*liter Formian*i vocent, quam a nomine* eorum: *et quæ ab aliis auctoribus* sublices vocan*tur quod sub eis* aqua liquens *laberetur, dictæ,* in qua opinio*ne fuit* . . . .

. . . . . *qui* . . . .

et meminit *sublici pontis: en Nævius* qui ait in belli *Punici libro* . . . .

quam liquidum *sublicio tranat ponte* amnem, et alii, tab*ulis qui adhuc no*men retinet . . . .

Sallustius libro qu*arto Historiarum* ne irrumiendi p*ontis sublici* . . . .

sublicibus cavata . . . .

essent . . . .

Sublimavit [d] dixit,[5] id est, in altum extulit, Originum libro

5 Vir doct. in marg. ejusdem ed. conjicit *dixit Cato.*

NOTÆ

rum pons nitebatur. Juvat vetus Glossarium: 'sublices, καταπῆγες, οἱ ἐν ποταμῷ τὴν γέφυραν ὑποβαστάζοντες.' Id est, 'Sublices, tigna quæ in fluvio pontem sustinent.' Addit, *sublices* dictas, quod sub eis aqua liquens laberetur, quod non omnino improbandum, sed magis placet quod monet Scaliger, *sublicam*, vel *sublicem* dictam, ut *obliquam*, et intelligi trabem. *Sublicus* enim et *oblicus*, vel *subliquus* et *obliquus* composita sunt, quorum simplex *liquus* vel *liquis*. Vetus auctor loquens de figuris et lineamentis: 'Omnem autem summitatem metiundi observationes sunt duæ; enormis et liquis. Enormis quæ in omnem actum rectis angulis continetur, liquis quæ minuendi laboris causa, et salva rectorum ratione angulorum, secundum ipsam extremitatem subtenditur.' Infra in verbis Nævii Saturnium versum agnosco: *Quam liquidum tranat sublicio ponte amnem.* E sequentibus facile me expedire non possum, ejusdem sane videntur esse Nævii: Et non male sic ea et emendabis ac supplebis, ut alterum versum Saturnium efficias:

Quam liquidum tranat sublicio ponte amnem.

Et alibi:

E tabulis adhuc qui nomen obtinet pons Sublicius.

Et Sallustius, &c. Nihil tamen affirmo, neque enim mihi et homini, et adhuc juveni tanta fiducia. Ista potius doctioribus relinquo, qui certius de iis pronuntiabunt. Ea mihi certe spes est fore ut æqui harum rerum æstimatores conatibus nostris faveant, præsertim si subinde sese homines recordentur, humanique nihil a se alienum existiment. Sed redeamus. Verba Sallustii quæ Festus laudabat, aliquid comminiscendo velle edere nimis periculosum est. Quare nihil tentabo; hoc unum di-

secundo: In maximum decus, atque in excelsissimam claritudinem sublimavit; id autem dicitur a limine superiore, quia supra nos est.

Sublimem [6] [e] est in altitudinem elatum: ut Ennius in Thyeste: Aspice hoc sublime candens, quem vocant omnes Jovem. Virgilius in Georgicis libro primo: Hic vertex nobis semper sublimis.

Sublimem est in altitudinem elatum: id autem dicitur a limine superiore; quia supra nos est. [PAUL.

Sublucare [f] arbores est ramos earum supputare, et veluti suptus lucem mittere: collucare autem succisis arboribus locum implere luce. [FEST.

Suboles [g] ab olescendo, id est, crescendo, dictæ, ut adolescentes quoque, et adultæ,[7] et indoles dicitur. Lucretius libro quinto: Sive virum suboles, sive est muliebris origo. Virgilius: Cara Deum suboles, magnum Jovis incrementum.

Subrumari [h] dicuntur hædi, cum ad mammam admoventur: quia ea (his vocatur,[8] vel quia rumine trahunt lacte sugentes.

6 Legit Dac. *Sublime.*—7 Vir doct. conj. *adulti.*—8 Ed. Scal. *vocabuntur.* Vide infra.

NOTÆ

cam τὸ *inrumiendi* corruptum esse, forte pro *inveniendi.* Dac.

[d] *Sublimavit*] Aurelius Victor in Epitome c. IV. 8. 'Pallasque prætoriis ornamentis sublimatus.' Et in Gloss. 'sublimo, ὑψῶ.' Item: 'sublimo, as, μετεωρίζω.' *Idem.*

[e] *Sublimem*] Lego *sublime.* Ultima syllaba repetita vitiosam scripturam innuit: limen erat superius et inferius. Superius, *sublimem* vocarunt, unde *sublimis,* in altitudinem elatus, et 'sublime cœlum' dictum Ennio: 'Aspice hoc sublime candens quem vocant omnes Jovem.' Vel, ut apud Ciceronem lib. II. et III. de Nat. Deorum: 'Aspice hoc sublime candens quem invocant omnes Jovem.' *Idem.*

[f] *Sublucare*] Gloss. 'Subluco, as, ὑποκαθαίρω.' Sed infra errat Festus, cum ait *conlucare* esse succidere arborem. Nam succidere arborem est ἐκκόπτειν. At *conlucare* est ramos tantum officientes lumini recidere, coinquere, coërcere. Ut et ipse, supra in 'conlucare.' Similes Festi inconstantias alibi notavimus. *Idem.*

[g] *Suboles*] Virg. Eclog. IV. *Ant. Aug.*

Suboles] Glossarium: 'suboles, ἐπιγονή, γονή, γενέα.' Vide 'adolesco.' *Dac.*

[h] *Subrumari*] Qui et *subrumi* dicti

Subrumari dicuntur hædi, cum ad mammam ad- [PAUL. moventur: quia ea rumis vocatur: vel quia rumine trahunt lac [9] sugentes.

Subscudes [i] appellantur tabellæ, quibus tabulæ inter se configuntur, quia quo immittuntur succiditur. Pacuvius: Nec ulla subscus cohibet compagem.

*Subscudes ap*pellantur cuneatæ ta*bellæ, quibu*s tabu- [FEST. læ inter se con*figuntur, quia* quo eæ immittantur, *succiditur. Pacu*vius in [k] Niptris: Nec ulla subscus cohibet compagem alvei. Plautus in Astraba: Terebratus multum sit, et subscudes addite.

*Su*bsidium [l] dice*batur quando mi*lites subside*bant in extrema*

9 Vet. lib. *lacte.*

NOTÆ

sunt. Vide Varr. de R. R. cap. 1. et cap. 9. Lege infra, *quia ea rumis vocabatur:* ut viri docti. Gloss. 'Rumis, θηλὴ, ἀρχαϊκῶς,' 'Rumis, mamma, antique.' Dicebatur et *Ruma* et *Rumen.* Vide 'Ruminalis.' *Idem.*

[i] *Subscudes*] Vide 'Serilla.' *Ant. Aug.*

Subscudes] Infra: *Subscudes appellantur cuneatæ taleolæ, quibus tabulæ inter se configuntur. quia, quo eæ immittuntur, succuditur. Pacuvius in Niptris.* Jos. Scal.

Subscudes] Tabellæ ligneæ ad trabes aliave committenda: Gallice, *Queuës d'ironde.* Infra, pro *succiditur* legendum *succuditur,* nam ita plane scripserat Festus, ut infra ex Schedis. Et absque iis ita olim Turneb. lib. XIV. cap. 1. 'Legendum puto,' inquit, '*succuditur:* nam a *succudendo* mihi nomen videtur potius habere, quam a *succidendo.* Etsi enim locus, cui inseruntur, excavatur, succiditurque inde aliquid, ut immittantur, cum tamen id fiat cudendo scalpris malleo percussis, et immittantur ictu mallei, non video cur non debeant potius a *succudendo,* quam a *succidendo* deduci. Quod si Festus a *succidendo* scripsit, ut et fortasse fecit, næ ab eo libentissime dissentio.' *Dac.*

[k] *Pacuvius in*] Integrum Pacuvii locum sic supra adduxit Fest. in 'serilla.' 'Nec ulla subscus cohibet compagem alvei, Sed suta lino et sparteis serillibus.' *Idem.*

[l] *Subsidium*] *Subsidium dicebatur, quando milites subsidebant in extrema acie, labentique aciei succurrebant: quod genus militum constabat ex iis, qui emeruerant stipendia, et tamen retinebant locum in exercitu, quæ erat tertia acies quæ dicebatur Triariorum. ut Plautus in Frivolaria: Agite nunc subsidite omnes, quasi solent Triarii.* Reliqua non potui. Versus ille Plauti manifesto conjungendus est cum illis ex eadem Frivolaria: 'sequimini hac Sultis legiones omnes Lavernæ. Ubi rorarii Estis? En sunt. Ubi sunt accensi? Ecce * Agite nunc, subsidite omnes,

*acie, lab*entique aciei *succurrebant, quod* genus militum *constabat ex iis, qui* emeruerant *stipendia, locum tamen* retine*bant in exercitu,* quæ erat ter*tia acies Triariorum :* ut Plautus *in Frivolaria: a*gite nunc sub*sidite omnes, quasi solent* triarii : si*mili modo dicti præ*sidiarii ante eos *collocati qui* erant, aut in alio *loco præpositi.*

Subsilles dicebantur quædam lamellæ sacrificiis necessariæ. [PAUL.

Subsilles [m] *sunt, quas aliter* ipsilles vo*cant, lamellæ necessariæ sacris* quæ ad rem *divinam conferre dicunt*ur maxime, *specie virum* [10] *et mulie*rum. [FEST.

Subsolaneæ [n] *quæ sunt solo res* appellantur, *nec ad unius no-*

10 Ed. Scal. *virorum.*

NOTÆ

quasi solent Triarii.' A *subsidio, subsidiosum* audacter formavit Seneca Epistola 8. 'clamo, vitate quæcumque volgo placent, quæ casus attribuit ad omne fortuitum bonum, subsidiosi pavidi quesubsistite.' Ita inveni in libro N. Fabri, quem cum optimis codicib. scriptis contulit. *Jos. Scal.*

Subsidium] A *subsidendo,* ut a 'præsidendo,' 'præsidium.' Idem Varro lib. IV. de L. L. 'Hastati dicti qui primi hastis pugnabant, Pilani, qui pilis. Principes, qui a principio gladiis, et commutata re militari minus illustres sumuntur. Pilani Triarii quoque dicti, quod in acie tertio ordine extremis subsidio deponebantur. Quod hi subsidebant ab eo subsidium dictum, a quo Plautus : Agite nunc subsidite omnes quasi solent Triarii. Auxilium appellatur ab auctu, cum accesserant, qui adjumento essent, alienigenæ. Præsidium est dictum quia extra castra præsidebant in loco aliquo quo tutior regio esset.' Sed falsum est quod ait Varro hastatos dictos quod hastis pugnarent, Pilanos, quod pilis : nam ex Veteribus satis constat hastatos pilis, hastis pilanos decertasse. Ita ut utrique ab eo genere telorum appellati fuerint, quibus minime utebantur ; quod in eorum gratiam dico qui historiæ Romanæ assiduam operam navant. *Dac.*

Ante *Subsilles*] Verba Festi ad *subsidium* pertinent : id vero maxime a triariis, qui subsidere solebant, dum principes, et hastati pugnarent, dictum est. Plaut. in . . . . . 'Agite nunc subsidite omnes, quasi solent triarii.' Liv. lib. VIII. 'Ad triarios cum ventum erat, qui ceteris essent subsidio, res in extremum periculum perducta esse dicebatur.' *Ant. Aug.*

[m] *Subsilles*] *Subsilles, quas alii Ipsulles vocant, lamellæ necessariæ sacrificiis : quæ ad rem divinam dicuntur maxime conferre* . . . . . . Vide 'Ipsullices.' *Jos. Scal.*

Subsilles] Vide 'ipsullices.' *Dac.*

[n] *Subsolaneæ*] Quid sit, quæramus. *Jos. Scal.*

Subsolaneæ] Lego, *Subsolaneæ quæ sub solo res appellantur.* Infra : *Di-*

men rei solum conferunt, *subsolanei enim dicuntur qui* infimum *solum colunt ut qui* in terram super*solanei: dicitur inde soli*dum, imum, *solum: rursus quo planta pedis* innititur.

Substillum[o] *antiqui appellabant* tempus ante *pluviam jam* pæne uvidum, *et post pluviam* non persiccum, quod *jam stillaret,* aut nondum desiisset.

Substillum tempus ante pluviam jam pæne uvidum, [PAUL. et post pluviam non persiccum, quod jam stillaret, aut nondum desiisset.

Subucula[p] genus libi dicitur, ex halica, et oleo, et melle: et genus vestimenti.

Subuculam Ælius Stilo, et Cloatius iisdem fere ver- [FEST. bis demonstrant vocari, quod Diis detur ex halica et oleo, et melle. Nam de tunicæ genere notum est omnibus.

Subverbustam,[q] veribus ustam significat Plautus cum ait: Ulcerosam,[11] compeditam, subverbustam, sordidam.

11 Vet. cod. *vicerosam.*

NOTÆ

citur inde solidum: inde, id est, *a solo:* a *solo* enim *solidum,* ut supra in 'solida sella.' Optime autem *solidum,* imum, solum interpretatur. *Dac.*

[o] *Substillum*] *Substillum* igitur vocatur ante pluviam tempus, cum guttatim stillæ cadunt, et post pluviam, dum adhuc uvidum est. Tertullianus: 'aut imbres ruunt, et si qua Missilia cum imbribus, dehinc substillum, et denuo sudum.' Inde *substillum* et *substillatio, στραγγουρία,* morbus cum urina stillatim cadit. Cato de R. R. cap. 56. 'Nunc de illis quibus ægre lotium it, quibusque substillum est.' Glossæ Cyril. '*στραγγουρία,* culbitio, substillatio.' *Idem.*

[p] *Subucula*] In meis Glossis antiquis invenio *Subitillum,* aut *Subutulum* dictum cum interpretatione: *Subitillus, ἔγχυτον. Jos. Scal.*

Subucula] Pro vestimento quod subtus induitur a *subuo* pro *subduo,* ut 'exuo' pro 'exduo.' Varr. lib. IV. de L. L. 'Capitium ab eo quod capit pectus, id est, ut antiqui dicebant, indutu comprehendit, alterum, quod subtus, a quo subucula, alterum quod supra, a quo supparus.' Sed quare libum ex alica, oleo et melle *subucula* dicatur, reperire non potui. Notavit Scaliger in antiquis Gloss. inveniri *subitillus, ἔγχυτον.* Sed hoc nihil ad rem, neque enim pro *subucula, subitillus* unquam rescribere ausim. *Dac.*

[q] *Subverbustam*] Hic *b* pro *u, Subvervustam.* Tertullianus in libro scholastico de Pallio: 'Libertinos in equestribus: subverbustos in liberalibus: dedititios in ingenuis: rupices in urbanis: scurras in forensibus: paganos in militaribus.' Subverbustos vocat *τοὺς στιγματίας,* quia notis inurebantur. *Jos. Scal.*

Subverbustam, veribus ustam significat. [Paul.
Subulo Tusce tibicen dicitur.
Subulo [r] Tusce tibicen dicitur: itaque Ennius: Subulo quondam marinas propter astabat plagas. [Fest.
Suburam [s] Verrius alio libro a pago Succusano dictam ait: hoc vero maxime probat eorum auctoritate, qui aiunt ita appellatam et regionem urbis, et tribum a stativo præsidio, quod solitum sit succurrere Esquiliis infestanti-

NOTÆ

Subverbustam, veribus ustam] Pro *veribus* optime Ursin. *verberibus*, quomodo Horatius dixit 'uri virgis.' Subverbustus, στιγματίας, verbero. Tertullianus in lib. de pallio: 'Libertinos in equestribus: subverbustos in liberalibus,' &c. Ubi Fr. Junius: 'ut a jus est justus; ab arbor, arbustum; ab onus, onustus; sic a verber est verbustus, et cum præverbio, subverbustus.' *Dac.*

[r] *Subulo*] Varro lib. VI. de Ling. Lat. Versum Ennii ita refert: 'Subulo finitimas propter astabat aquas:' versus corruptus. *Ant. Aug.*

Subulo] Glossarium: 'Subulo, αὐλητής.' *Jos. Scal.*

Subulo] Gloss. 'Subulo, αὐλητής.' Turnebus non Hetruscam sed Latinam esse vocem dicit, *subulo*, quasi *sibilo*. At Voss. quasi *surbulo*, nam συρβηνεὺς, αὐλητής. Hesych. Meursius *subulo*, depravatum putat ex *subflo*, flator. Sed radicem ejus in Hetruria quærendam cum Festo docet Varro lib. VI. de L. L. 'Apud Ennium subulo finitimas propter astabat aquas, Subulo dictus quod ita dicunt tibicinem Tusci, quocirca radices ejus in Etruria, non Latio quærendum est.' Quare cum Tusci plurima habebant ex orientis linguis, putabat Voss. esse ab Arabico *sunbul*, spica, syrinx, calamus. Versus Ennii apud Festum, est Trochaicus septenarius catalecticus. Apud Varronem si *aquas* ponas in penultimo erit sotadicus. Pro *adstabat* placebat Scaligero *assabat*. Nam *assare* tibicines dicuntur cum canunt tibia, nulla aliorum voce admista. *Dac.*

[s] *Suburam*] Vidend. Varro lib. IV. de Ling. Lat. et Quintilian. lib. I. In Veterum monumentis extat hic usus *c* literæ pro *b*. 'M. Cæcilio Sp. F. Suc. Rufo. et T. Ælio T. F. Suc. Aciliano, et curatores trib. Suc. Junior.' Reperitur etiam *b* litera: 'C. C. Attio. T. F. Sub. Vitaliano.' *Ant. Aug.*

Suburam] Verrio favet Varro lib. VI. de L. L. 'Eidem regioni attributa Subura, quod sub muro terreo Carinarum, in ea est Argeorum sacellum sextum. Subura Junius scribit ab eo quod fuerit sub antiqua urbe, cui testimonium potest esse, quod subest ei loco qui terreus murus vocatur. Sed ego a pago potius Succusano dictum puto Succusam. Nunc scribitur tertia litera B, non C, pagus Succusanus, quod succurrit Carinis.' Sed et si Varronis tempore *Suburra* scriberetur, tamen cum compendiose scribebant, tertiam literam ponebant C non B, hoc modo: *SUC*. Quintilian. lib. I. cap. 7. 'Suburra cum tribus literis notatur, C tertiam ostendit.' Suburæ tertium etymon affert comment. Horat. a *suburendo*, quod in ea regione Romæ aliquando subustionibus paludata siccata sunt. *Dac.*

bus eam partem urbis Gabinis, indicioque esse, quod adhuc ea tribus per C literam, non B scribatur.

Subura regio Romæ a pago Succusano vocabulum traxit, quod ei vicinum fuit. [PAUL.

Suburanam *tribum*[t] *antea* Succusanam *per* c, *appellabant* ex nomine *regionis, nam partem* imam illam quoque *tradunt fuisse suc*cusanam dictam. *Verrius autem ait se mi*ratum esse, *cur non a nomine* pagi succusa*ni, in quo milites* exercerentur. [FEST.

Succenturiare[u] est explendæ centuriæ gratia supplere, subjicere. Plautus in Saturione: Succenturia centum, require, qui te delectet domi: et Cæcilius in Triumpho: nunc meæ militiæ[12] astutia opus est succenturia.[13]

Succenturiare est explendæ centuriæ gratia supplere. Cæcilius: Nunc meæ malitiæ astutia opus est succenturia.[14] [PAUL.

Succerda, stercus suillum. Titinius: Quid habes, nisi unam arcam sine clavi; eo condis succerdas.

Succerdæ[x] stercus su*illum dicebatur* . . . [FEST.

12 Vir doct. in marg. ed. Scal. conjicit *malitiæ*.—13 Id. ibid. *succenturiata*. —14 Id. ibid. succen*turiata*.

NOTÆ

[t] *Suburanam tribum*] Sed ego Verrium demiror qui non attendit *Suburanam* vel *Succusanam* tribum a *Subura* vel *Succusa* regione merito nomen habuisse, at regionem a pago. *Suburam* autem imam appellat quod sub urbe antiqua: vide supra. *Idem.*

[u] *Succenturiare*] Inde milites succenturiati qui explendæ centuriæ subjiciuntur. Terent. Phorm. act. 1. sc. 4. ‘Nunc prior adito tu: ego in insidiis hic ero Succenturiatus si quid deficies.’ Ubi Donatus: ‘Tota metaphora de re militari est. Succenturiati dicuntur, qui explendæ centuriæ gratia subjiciunt se ad supplementum ordinum.’ Versus Plauti: *Succenturia, centum require, qui te delectent domi.* Versum Cæcilii quidam: *Nunc meæ malitiæ astutia opus est succenturiata.* Sed nihil muto: *Nunc meæ militiæ astutia opus est, succenturia.* Militiam dixit propter τὸ *succenturia*, quod militiæ proprium. *Idem.*

[x] *Succerdæ*] In principio Lucilium videor agnoscere. Suppleo, *Succerda est stercus suillum ut cum dixit Lucilius fimo atque sucerdis.* Vel, *fimoque sucerdis. Titinius, &c.* Integer versus Lucilii est lib. xxx. Sat. ‘Hic in stercore humi, fabuloque fimo atque sucerdis.’ Vide Nonium in ‘Succerda.’ Infra fallitur Festus qui putat *sucerdum* alio nomine dici *opicerdam*. Nam *opicerda* est stercus ovillum, ut *sucerda*, suillum. Gloss. ‘sucerda,

us. simus *succerdæ Titinius* Quid habes, nisi *unam arcam sine cla*vi, eo condis *succerdas. Alio nomin*e succerda *dicitur opicerda* . . . .
homo opicer*da* . . . .
. . . . *homi*nem ; quem sol *in opicerdis aspic*it.

Succidanea[y] hostia dicebatur, quæ secundo loco cædebatur: sic appellata est a succedendo.[15] [PAUL.

*Succidanea hostia a*ppellatur quæ *secundo loco cædebat*ur, quod quasi *succideretur, dicta.* Quidam a *succedendo, non a succi*dendo dictam *putant.* [FEST.

Succingulum, balteum. [PAUL.

*Succ*ingulum[z] ap*pellabant antiqui bal*teum, Plautus: *ab Hyppolita succingul*um Hercules *æque magno neut*iquam abstu*lit periculo.* [FEST.

Succrotilla, vox tenuis, et alta. Titinius: Fœminea fabula succrotilla vocula. [PAUL.

Succrotilla[16] [a] tenuis diceba*tur, et alta vox* Titinius [FEST.

15 Vet. lib. *succidendo.*—16 Vett. libb. *Succortrila, Sucrotilla, Succotrilla.*

NOTÆ

χοίρεια κόπρος.' Vide 'Muscerda.' Quæ sequuntur non assequor neque unde petita sunt. Hunc tantum fuisse sensum puto, *homo opicerda omnium hominum quos sol in opicerdis aspicit.* Ita ut homo hominum opicerda dicatur eodem modo quo nos hominem dicimus esse *κόπρον τοῦ λαοῦ*, Stercus humani generis, *la balayure du peuple.* Idem.

[y] *Succidanea*] Vide 'præcidanea :' et Gell. lib. IV. cap. 7. *Idem.*

[z] *Succingulum*] Plaut. in Menæch. *Ab Hippolyta succingulum Haud Hercules æque magno unquam abstulit periculo.* Ant. Aug.

Succingulum] Id Editis Plauti libris: *Ab Hyppolita succingulum Hercules haud æque magno unquam abstulit periculo.* Locus est in Menæch. act. I. sc. 3. *Dac.*

[a] *Succrotilla*] Difficile est reperire, quid Festus voluerit. Agnoscitur tamen versus Plauti: *Cum extortis talis, cum todillis crusculis.* Vide 'Todi.' *Ant. Aug.*

Succrotilla] *Succrotilla vox tenuis dicebatur, et alta. Titinnius in . . . .*
Fœminina fabulare succrotilla vocula.
Afranius in Epistulla . . . . succrotilla voce serio.
Plautus in describendis mulierum vitiis in Syro:
Cum extortis talis, cum todellis crusculis.
Cetera non potui. *Jos. Scal.*

Succrotilla] Cur Plauti versum hic adducat Festus nescio, nisi si scripse-

in . . . .
Fœmina[17] fabulare succr*otilla vocula. Affr*anius in Epis-to*la: loquebatur succro*tilla voce serio. *Plautus in de*scribendis muli*erum cruribus* gracilibus in Syro*: cum ex-tortis* talis cum todellis[18] cr*usculis, bel*le quæ non pedibus *irent.*

*Su*cula[b] est machinæ *genus teretis* materiæ et foratæ, *ac crassæ* quam ut uber scrofæ *porci circum*stant, *sic versantesque*[c] *ductario fune volvunt. Eodem nomine* stellas ruintque[19] *dicunt, quas aliter appellarunt a pluvi*a hyadas Græ*ci ὑάδας, nostri ex*istimantes a subus *dici, modo Latine loq*uenti dixerunt *eas Suculas.*

17 Ed. Scal. *fœminea.*—18 Ead. ed. *cum sodellis.*—19 Vide Notas infra.

NOTÆ

rit *cum succrotilis crusculis.* Vide quæ in 'crocotilum' dicta sunt. Versus Titinii: *Fœminea fabella, succrotila vocula.* Vel, *Fœmina fabulare succrotila vocula.* Et cum hoc Titinii versu componendum alterum puto qui legitur in 'vibrissare:' 'Fœmina fabulare succrotila vocula. Si erit tibi cantandum, facito usque exvibrisses.' *Dac.*

[b] *Sucula*] *Sucula est machinæ genus, teretis materiæ, et foratæ, ac crassæ, tunquam uber scrofæ.* Reliqua deplorata sunt, quæ de Hyadibus tractat. Glossarium: 'Suculæ, ὑάδες, καὶ δοκίδες.' *Jos. Scal.*

Sucula] Pro *ruintque* optime Ursinus *quinque. Loquenti* autem antiqua consuetudine ut supra *set* pro *sed, &c.* De sucula machina hæc Budæus: 'Sucula,' inquit, 'machina est tractatorii generis, constat autem tereti ligno duobus aut pluribus vectibus trajecto, utrimque æqua extantibus longitudine, hæc dum versatur, funis qui ductarius dicitur, circa eam obvolvitur.' Innuit autem Festus suculam ob similitudinem suculæ, id est, scrofæ, dictam, quia ut scrofæ uber porci circumstant, ita suculam porculi. Nam porculus uncus dicitur in media sucula qui funem tenet eoque convolvitur dum sucula versatur. De hyadibus quod imperite a Latinis Suculæ dictæ sint, quasi essent a suibus Cicero lib. II. de Nat. Deor. 'Tauri caput stellis conspersum est frequentibus. Has Græci stellas, ὑάδας vocitare suerunt a pluendo, ὕειν enim est pluere: nostri imperite Suculas, quasi a suibus essent, non ab imbribus, nominatæ.' Idem Plin. l. XVIII. cap. 26. Et apud Gellium Tullius Tiro lib. XIII. cap. 9. *Dac.*

[c] *Sic versantesque*] Hæc male rejecta sunt post vocem *sibus.* Locum adi. *Idem.*

Ante *Sudiculum*] De *Succulis* loqui Festum non dubito, quas Græci hyadas appellant: licet quædam mendosa sint in his dimidiatis verbis. Cicero lib. II. de Nat. Deor. 'Has Græci stellas hyadas vocitare suerunt, a pluendo: ὕειν enim est pluere: nostri

Sudiculum [20] [d] genus flagelli dictum, quod vapulantes sudantes facit. [PAUL.

Sudum, siccum, quasi seudum, id est, sine udo; Securus, sine cura.

Sudum [e] *Verrius ait* significare sub *udum, sed auctorum* omnium fere *exempla volunt ut sud*us siccum significet. S*udum enim quasi seudum, id* est, sine udo, ut se*curus sine cura dictum est.* [FEST.

Sufes [f] di*ctus Pœnorum ma*gistratus, ut Oscor*um Mediastuticus* Calidius in Ration*e in Q. Cæci*lium: Nonne vobis *Judices ignem* et fumus prosequi *et flamma* videtur: Senatus cens*uit referentib.* Sufetis.

20 Vet. lib. *Seduculum.*

NOTÆ

imperite succulæ, quasi a suibus essent, non ab imbribus, nominatæ.' Vide Gell. lib. XIII. cap. 9. *Ant. Aug.*

[d] *Sudiculum*] Forsan diminutivum a *sudes*. Male qui *seduculum*. Dac.

[e] *Sudum*] Verrii sententiam secuti Angelus Decembrius lib. IV. de Politia Literaria, cap. 48. et 50. Philargyrius IV. Georg. *sudum* quasi *semiudum*. Sed rectius Festus: nam *sudum* semper opponitur *udo*. Voss. *sudum*, a Græco ἴδος, quod cœlum siccum et calidum notat. *Idem.*

[f] *Sufes*] *Sufes dictus est Pœnorum lingua summus magistratus, ut Oscorum Medix. Calidius in oratione in Cæcilium: Nonne vobis, &c.* Porro qui Hebraice sciunt, et non ignorant Pœnos Tyriorum colonos esse, concedent mihi, *Sufes* idem esse, quod Græcis ἔφορος, ἐπόπτης, ἐπίσκοπος, צופה. Sic Carthaginiensium arx βύρσα dicta per metathesin quasi βύσρα. Nam sine dubio בוערה, hoc est, munitus locus, ἄκρα. Quo nomine Idumæorum metropolis ita dicta, qui eadem lingua cum Carthaginiensib. loquebantur. Nugaces Græci, quicquid ad eorum linguam alludit, statim Græcum esse censent. Nam cum pro βύσρα, quod eorum lingua non patiebatur, βύρσαν dixerunt, dictum factum pro Græco publicarunt, atque proscripserunt. Hoc quod hic notamus, scribimus iis, qui si vel primis Hebraicis literis tincti sunt, me verum dicere non negabunt: in utroque autem tam צופה, quam בוצרה schurek pro holem effertur more Syrorum. *Jos. Scal.*

Sufes] Vide ‘Meddix.’ Suffetes apud Carthaginenses, ut apud Athenienses archontes perpetui. Et *suffes* ab Hebræo *sophetim*, nam Hebræorum et Tyriorum lingua eadem, nempe Chananæa. Tyriorum autem colonos Pœnos nemo ignorat. *Vossius.* Scaligerum vide l. III. Canonum Isagogicorum Eusebio adjunctorum pag. 321. et 331. et animadversionibus Eusebianis ad annum 1242. p. 64. *Mediastuticum* autem vocat quam supra *Medix*, Oscorum Magistratum. Sed potius legendum *Medixtuticus.* Nam ita aperte a *Medix*. Et ita Livius lib. XXIV. et XXVI. *Dac.*

Sufes Consul lingua Pœnorum. Calidius: Senatus, inquit, censuit referentibus sufetis. [PAUL.

Suffibulum, vestimentum album prætextum quadrangulum oblongum, quod in capite Vestales virgines sacrificantes habebant, idque fibula comprehendebatur.

Suffibulum [g] est vestimentum al*bum prætextum qua*drangulum oblongum, quod in ca*pite' Virgines V*estales cum sacrificant, semper *habere solent, id*que fibula comprehenditur. [FEST.

Suffimenta sunt, quæ [h] fa*ciebant, ex faba, milioque* molito, mulso spar*so : ea Diis dabantur eo tempo*re, quo uvæ calcatæ *prælo.*

Suffimenta dicebant, quæ faciebant ex faba, milioque molito, mulso sparso: ea Diis [1] eo tempore dabantur, quo uvæ calcatæ prælo [2] premebantur. [PAUL.

Suffiscus [i] folliculus testium arietinorum, quo utebantur pro marsupio, a fisci similitudine dictus.

1 Vet. lib. *bis.*—2 Id. *pilo.*

NOTÆ

[g] *Suffibulum*] A *sub* et *fibula*, quod fibula subnecteretur, nec Virginum tantum sed etiam virorum Sacerdotum proprium. Ut in lege quæ scripta erat in sacrario Divæ Opeconsivæ: HOC PRÆTER. VIRGINES. VESTALES. AC. SACERDOTEM. POBLICOM. INTROIRE. NEFAS. ESTO. IS. CUM. INTROEAT. SUFFIBULUM. HABETO. *Id.*

[h] *Suffimenta sunt, quæ*] Pro *molito*, infra Paulus *mollito*. Sed *molito* vera lectio. *Suffimentum* est a *suffio*, quod a *fuo* et *fio: fio* autem ab Æolico φύω pro θύω, suffio: rursus a θύω, θυμὸς Æolice φυμὸς, unde Latinum 'fumus' et 'fumigare,' ut a Græco θυμιᾷν. Unde Hesych. θυμὸς, πνοὴ, ἀήρ. A *suffio* igitur *suffimentum*, aër, odor, Glossar. 'suffimentum, θυμίαμα.' 'suffio, ὑποθυμιάω.' *Duc.*

[i] *Suffiscus*] Pedian. lib. II. Verrin. 'Sportæ, Sportulæ, et Sportellæ, nummum sunt receptacula ; et sacci, sacculi, et saccelli ; et crumenæ, et vellereæ, et scorteæ ; et manticæ, et marsupia. Ita fisci, fiscinæ, fiscellæ, spartea sunt utensilia ad majoris summæ pecunias capiendas. Unde quia major summa est pecuniæ publicæ, quam privatæ: ut pro censu P. R. ærarium dicitur ; pro loculis, et arca, thesauri ; pro saccello fiscus : unde fiscus pecunia publica' (et confiscare) 'dici solet.' In quibus verbis *pro censu populi Ro.* scribimus, non *privato*, ut editum est. Illa etiam verba *et confiscare* delenda esse putamus. *Ant. Aug.*

Suffiscus] Scaliger ait, ut a χάσκω est *hisco*, a δάσκω, *disco*, sic a φάσκος,

Suffiscus dicebatur folliculus testium arietinorum, [FEST. qui celebris u*sus erat pro marsu*pio. forsitan d*ictus suffiscus a* fisci similitu*dine.*

Suffragat*ores* [k] *dicebantur apud* majores hi, qui vulgo in usu *erant candidatis; nam ut melius* apparerent juncta suffirag*ia*, *suffragator*, quem quisque fieri vellet, notabat *apposito pun*cto scriptis candidatorum hominu*m nominibus.* Varro in libro VII. Rerum humanarum h*oc tradit.*

Suffuerat, sub eodem tecto fuerat.

Sugillatum [1] dicitur ex Græco, quod ea pars, quæ [PAUL. est sub collo, κοῖλον [3] ab eis dicitur.

3 Vet. lib. κυλόν.

NOTÆ

fiscus. φάσκος autem *aluta*, unde φάσκωλος sive φάσκωλον, *pasceolum*, saccus ex aluta. Huic etymo favet quod Augustinus in Psal. 146. et post eum Isidor. lib. XX. orig. cap. 9. *fiscum* interpretantur saccum publicum. Sed mihi probabilius videtur *fisci* appellationem rure ortam dicere. Rustici enim ex junco utensilia ad fructus et alia capienda faciebant, quæ *fiscos*, *fiscinas*, et *fiscellas* vocabant, a *fisco*, id est, *junco*. A Rusticis Urbani in ejusmodi fiscis et fiscellis pecunias suas servare didicerunt. Ascon. in Divinat. 'Fisci, fiscinæ, fiscellæ, spartea sunt utensilia ad majoris summæ pecunias capiendas. Unde quia major summa est pecuniæ publicæ quam privatæ, ut pro censu privato loculos et arcam et sacellos dicimus, sic pro publico Thesauro ærarii dicitur fiscus.' Atque ita primo *Fiscus* pro *sparteo*, postea vero propter similitudinem pro quolibet alio sacco sumi cœptus est. Ut hic folliculus testium arietinorum, qui marsupii usum præstabat, *suffiscus*, quasi parvus fiscus, dictus est. *Dac.*

[k] *Suffragat....*] Quod dicam asserere non possum; sed ut aliquid dicam, ita scribi hæc posse putarem: *Suffragatores dicuntur natu majores hi qui vulgo in usu erant, et ut minus apparerent juncta suffragia, suffragator, quam quisque fieri vellet, notabat, privatim scriptis candidatorum hominum nominibus.* Ant. Aug.

Suffragatores] Notum est antiquos suffragia non scripsisse, sed puncto notasse. Incertus poëta in Epigrammate: 'Ciconiarum Rufus iste conditor, Hic est duobus elegantior Plancis, Suffragiorum puncta non tulit septem. Ciconiarum populus ultus est mortem.' *Dac.*

[1] *Sugillatum*] Inepta etymologia, ac propterea falsa. *Cinnus* est cilium, aut palpebra. ὑποκοριστικὸν, *Cillus*. Inde *subcillum* et *subcillare:* quod postea, *Subgillum*, et *subgillare*, ὑπωπιάζειν. C in G, 'Subicitare,' 'inicere;' 'Subigitare,' 'inigere.' Præterea falsum est Sugillationes pertinere ad collum: nisi mavis legere *sub oculo:* sed tunc quid Græce substituam, non video. Si κυλλὸν, nihil ago. si γύαλον, nugas egero. γύαλα quidem Græci τὰ κοιλώματα. Sed, quantum video,

Sugillatum dici existimant *ex Græco vocabulo* quod [FEST. ea pars, quæ *est sub collo* κῦλον ab iis dicitur.

Suillum [m] genus invisum Veneri prodiderunt poëtæ, ob interfectum ab apro Adonim, quem diligebat Dea: quidam autem, quod immundissimi sint sues ex omni mansueto pecore, et ardentissimæ libidinis: ita, ut opprobrium mulieribus inde tractum sit, cum subare, et subire dicuntur.[n]

Sulci appellantur,[o] qua aratrum ducitur, vel sationis faciendæ causa, vel urbis condendæ,[p] vel fossura rectis lateribus,[q] ubi arbores serantur: fulmen quoque,[r] qua ejus vestigium, similiter appellatur: quod vocabulum quidam ex Græco fictum, quia illi dicant ὁλκόν.

NOTÆ

Verrius *sugillare* putat dictum a *gula*, quæ dicta sit a Græco, qui γύαλον partem sub collo vocant. Hæ sunt nugæ Grammaticorum. *Jos. Scal.*

Sugillatum] Certum est legi debere *sub oculo;* nam κοῖλον sive κῦλον, palpebra oculi inferior, unde κυλοιδιᾷν dicuntur qui oculos habent tumentes. Sane hoc etymon probat Camerarius in appendice problematum: sed melius Scaliger. Proprie autem *sugillare* est, ita percutere ut oculi livescant. Metaphorice vero famam et existimationem lædere. Livio et aliis. *Dac.*

m *Suillum*] Lege, *et surire dicuntur.* Apuleius. Glossarium: 'Surit, καπρᾷ.' *Jos. Scal.*

Suillum genus] Suem tamen, qui Adonim interfecerat, cum Venere in gratiam rediisse narrat Theocrit. in elegantissimo illo poëmatio quod in mortuum Adonidem scripsit. Illud sis vide. *Dac.*

n *Cum subare, et subire dicuntur*] Lege, *cum subare et surire dicuntur.* Monuit Scalig. *Subare* autem et *surire* dicuntur fœminæ, cum libidine excitantur, 'militiamque petunt.' Subare ab Æolico συβᾷν, pro συᾷν, vel a *subus* pro *suibus*, ut ab antiquo genitivo *sueris*, *suire*, quasi *suerire:* sic Græci de suibus fœminis dicunt Καπρᾷν, et Καπρίζειν. Κάπρος enim est *verres.* Arnobius tamen et Apuleius *surire* de maribus usurpant. *Subare* de fœminis ceteri auctores. Aristoteles θυᾷν quoque de fœminis dicit, cum maris desiderio incitari incipiunt, quia Veteribus θῦς idem quod ὗς. Sed ubi marem admittere occœperunt, ac subinde repetunt, tunc Καπρίζειν et Καπρᾷν dicuntur, eidem Philosopho. Vide Salmas. in Solin. *Idem.*

o *Sulci appellantur*] Sulcus vestigium aratri: Græcis ὁλκός. Apollon. III. Argon. *Idem.*

p *Vel urbis condendæ*] Nam apud Veteres spatium futuræ urbis aratro designabatur. Virg. I. Æneid. 'Pars aptare locum tecto et concludere sulco.' *Idem.*

q *Vel fossura rectis lateribus*] Virg. II. Georg. 'Hic plantas tenero abscindens de corpore matrum Deposuit sulcis.' *Idem.*

r *Fulmen quoque*] Unde et *trisulcum*, quod per tres tractus sive sulcos

Sulcus dictus a Græco, qui ab illis ὁλκὸς appellatur. [PAUL.

Sultis, pro si vultis. Plautus: Sequimini me hac, sultis: et Cato: Audite, sultis, milites.

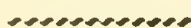
Sultis,[s] si voltis. Plautus in Frivolaria: Sequimini me hac, sultis, legiones omnes Lavernæ: et in Rudente: Curate hæc, sultis, magna diligentia. M. Cato pro L. Cæsetio: Audite, sultis, milites: si quis vestrum in bello superfuerit, si quis non invenerit pecuniam, egebit. [FEST.

Sultis, si voltis, significat, composito vocabulo, ita ut alia sunt, sodes, sis, sivis, ulicet in loco, scis licet, scias licet,[4] equidem, ego quidem. Ennius: Pandite sulti genas, et corde relinquite somnum.

Sultis, si vultis. Ennius: Pandite sulti genas, et corde relinquite somnum. [PAUL.

Sum pro eum usus est Ennius.

Sum[t] pro eum usus est Ennius libro primo: At tu non ut sum summam[5] servare decet rem: et libro secundo: At sese sum qui dederat in luminis oras. [FEST.

4 Legendum monet Dac. *Ita ut alia sunt sodes, si audes; sis, si vis; ilicet, ire licet: illico, in loco; scilicet, scias licet.* Pro *ulicet* ed. Scal. *plicet.*—5 Vet. cod. *sumam.*

NOTÆ

manet. Nam id proprie sulcus dicitur. Apollon. III. Argon. 'Αστὴρ ὥς, φλεγέθοντα δι' ἠέρος ὁλκὸν ἵησι. Quare optime Nonius: 'Sulcus,' inquit, 'omne quicquid in longitudine aculeatum est.' *Idem.*

[s] *Sultis*] Mendose scripta ita emendavimus; ut licet Festus id non scripserit, quod eum fecisse aliquibus indiciis existimamus, tamen id ipsum, quod scripsimus, lector non aspernetur. Cicero in Oratore: 'Libenter etiam copulando verba jungebant; ut sodes, pro si audes; sis, pro si vis. Jam in uno capsis tria verba sunt.' Vide 'Sodes.' *Ant. Aug.*

Sultis] Vide 'sodes.' *Dac.*

[t] *Sum*] Versus Ennii: *Ac te, non ut sum, summam servare decet rem.* Item: *Ad sese sum qui dederat in luminis oras.* Supple *advocat*, vel aliud simile; et de Horatio sermo est, qui a lictoribus comprehensus patrem ad se vocat. Immo forsan nihil mutandum: *At sese sum qui dederat in luminis oras.* Ut sensus sit: At qui Horatium genuerat, ait jure sibi cæsam filiam videri, et sese in eam animadversurum fuisse, ni occupasset Horatius. Sane nimis audacter Doctiss. Merula: *Accedit, sum qui dederat in luminis oras.* Idem.

Summanalia,[u] liba farinacea in modum rotæ ficta.[6]

Summissiorem[x] aliis ædem Honoris et Virtutis C. Marius fecit, ne si forte officeret auspiciis publicis, augures eam demoliri cogerent.

Summussi,[7][y] murmuratores. Nævius: Odi, inquit, [PAUL. summussos, proinde aperte dice, quid sit.[8] Terentius mussare pro tacere posuit, cum ait: Sile, cæla, occulta, tege, tace, mussa.

Summussi dicebantur *murmuratores*. Nævius: Odi, [FEST. inquit, *summussos, pro*inde aperte dice, *quid sit*, *quod* times. Ennius in sexto *Annalium: Qui*ntus in occulto mussa*bat: et Accius* in Andromacha: Di*ce* j*am mater non* est: nam mussare si*ne*. *Cæcilius* in Anagnorizomene:[9] Quod potes, sile, cæla, occulta, tege, tace, mussa, mane.

Suopte,[z] (suo) ipsius; ut meopte, meo ipsius; tuopte, tuo ipsius.

Supat[a] *significat*, j*acit*, *unde dissipat*, disjicit, *et obsipat*, *obicit*,

6 Id. *finctæ*. Vir doct. conj. *facta*.—7 Vet. lib. *Summissi*.—8 Vir doct. in marg. ed. Scal. conjicit *siet*.—9 Ead. ed. *Agnorizomene*.

NOTÆ

[u] *Summanalia*] Quæ Summano Deo offerebantur. Male Cœlius Rhodiginus lib. IX. c. 16. *Sumenalia*, quasi essent a *sumine*. Idem.

[x] *Summissiorem*] Ædem Honoris et Virtutis dedicavit M. Marcellus, cum eam pater ejus vovisset bello Gallico. Vide Liv. lib. XXVII. c. 25. Sed eam a Mario summissiorem aliis factam nescio an alii auctores tradant. Porro augures, in suis templis designandis, ea, quorum altitudo impediret quo minus liber esset aspectus, demoliri jubebant. *Idem.*

[y] *Summussi*] Carmen Terentii a Paulo relatum non reperio. Sed videtur esse alterius poëtæ ex Festi reliquiis. In Adelphis tamen ille ait: 'Accipiunda, et mussitanda injuria adolescentium est.' *Ant. Aug.*

Summussi] Nævii versus est Trochaicus: *Odi sammissos: proinde dice aperte quid siet Quod times.* Jos. Scal.

Summussi] Qui submussant. Vide 'mussare.' Versum Ennii e sexto Annal. idem supra retulit in 'mussare.' Versus Accii sic forsan legendus: *Dice jam, mater non est, jam mussare sine.* In fine aperte citatur *Cæcilius* in *Anagnorizomene:* quare non video quid agens Paulus *Cæcilium* in *Terentium* mutavit. *Dac.*

[z] *Suopte*] Gloss. 'suo, τῷ ἰδίῳ, τῷ σαυτῷ.' 'Suapte, τῷ ἰδίῳ.' Lege, *suopte.* Idem.

[a] *Supat*] Vide 'Insipare' et 'Insipere.' *Ant. Aug.*

Supat] Desunt perpauca, quæ forsan non male sic supplenda: *Et insipat injicit; insipit etiam dicitur, id est,*

et in*sipat* insipit . . . .
. . . . injicit farinolam.

Supat[10] jacit, unde dissipat, disjicit: et obsipat, objicit: et insipat,[11] hoc est, injicit. [PAUL.

Supellectilis [b] recto casu, et senis ratione dicebantur, quæ nunc contraria videntur esse finitioni proportionis,[12] quia omnia vocabula x litera finita, per declinationes obliquorum casuum syllabam accipiunt. Hæc autem duo desciverunt ab ea, ut alia complura,[13] quæ non ideo infirmare debent præceptum. [FEST.

Supercilia [c] in Junonis tutela esse putabant, quod iis protegantur oculi, per quos luce fruimur,[14] quam tribuere putabant Junonem: unde et Lucina dicta est. [PAUL.

Supercilia in Junonis *tutela putabant, in qua dicun*tur mulieres *etiam, quod iis protegan*tur oculi, per quos *luce fruimur*, quam tribuat *Juno. Unde ipsa Dea* Lucina quoque *dicta videtur.* [FEST.

10 Vir doct. in marg. ejusdem ed. conj. *Sipat.*—11 Vet. lib. *insipit.* —12 Vet. cod. *portionis.*—13 Id. *alta comptum.*—14 Vet. lib. *fruuntur.*

NOTÆ

pullis injicit farinulam. Vide 'insipere.' Neque vero doctissimum Ursinum sequor qui *farinolam* distinguit, *far in olum, olom* pro *ollam.* Dac.

[b] *Supellectilis*] Senex senis, nullam syllabam accipit: supellex supellectilis, duas recipit. Vide Charis. lib. I. *Ant. Aug.*

Supellectilis] Ait Festus *Supellectilis* olim et *senis*, pro *supellex*, et *senex*, jure dictum fuisse, quæ duo nunc in genitivo casu a nominativo *supellex*, et *senex*, finitioni proportionis contraria sunt, quia omnia vocabula per *x* desinentia syllabam unam asciscunt, at *supellex* duas accipit, nullam vero *senex.* Hæc est Festi sententia. Sed fugit illum *senex* unam olim syllabam ascivisse. Nam antiqui dicebant *senex, senicis.* Dac.

[c] *Supercilia*] Varro lib. IV. de Ling. Lat. eadem scribit. Sed Plin. lib. XVI. c. 44. a *luco, Lucinam* dictam esse existimat. Fuisse autem lucum eo loci, Varro eodem libro quarto affirmat. *Ant. Aug.*

Supercilia] Idem Varro lib. IV. 'Facta igitur a juvando et luce Juno Lucina, a quo parientes eam invocant. Luna enim nascentium dux, quod menses hujus ducat. Hoc vidisse antiquos apparet, quod mulieres potissimum supercilia sua attribuerunt ei Deæ.' *Dac.*

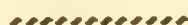
Supercilium [d] dicitur, quod supra cilium sit, id est, integimentum oculi superius.

Superescit[e] significat supererit. Ennius: Dum quidem [f] unus homo Romæ [15] toga superescit: et Attius [16] in Chrysippo: Quin hinc superescit,[17] Spartam, atque Amyclas trado. Sed per se[g] super significat quidem supra, ut cum dicimus super illum sedit: [18] verum ponitur etiam pro de, Græca consuetudine, ut illi dicunt, ὑπέρ. Plautus in Milite glorioso: Mea opera super hac vicina, quam ego nunc concilio tibi. In Phasmate:[h] Ehe . . . tandem percipio, super rebus nostris loqui te. Pacuvius in Medo: Qua super re interfectum esse Hippotem dixisti? Cato contra Annium: Nemo antea fecit super tali re cum hoc magistratu utique rem. Afranius in Virgine: Aliis de rebus in qua cœpisti super re.

Superescit, supererit. Ennius: Dum quidem unus [PAUL. homo Romæ superescit.

Superstites antiquitus appellati sunt testes.

Superstites[i] testes præsentes significat: cujus rei [FEST.

15 Vet. cod. *Romanus.*—16 Id. *Acer.*—17 Conjicit Dac. *quin huic si superescit.*—18 Vet. cod. *cedit.*

NOTÆ

d *Supercilium*] Vide 'cilium.' *Id.*

e *Superescit*] Verba Attii mendosa sunt. *Ant. Aug.*

Superescit] Vide 'escit.' *Dac.*

f *Dum quidem*] Hieronymus Columna hunc versum alteri connectit qui legitur Annal. lib. VI. 'decretum est fossare corpora telis Dum quidem unus homo Romæ toga superescit.' Hoc est, dum Romanus supererit. Nam togati Romani, ut pueris notum. Male vero Merula: *Dum quidem unus homo Roma tota superescit.* Idem.

g *Sed per se*] Horat. lib. II. Sat. 8. 'Nomentanus erat super ipsum Porcius infra.' *Idem.*

h *In Phasmate*] Quæ nunc Latino nomine *Mostellaria.* Jam supra. Supple in verbis Plauti, *Ehem vix tandem, &c.* Verba sunt Tranionis servi ad Simonem senem: 'Quid Ehem vix tandem Percepi super his rebus nostris loqui te?' *Idem.*

i *Superstites*] Cicero lib. II. de Nat. Deor. 'Qui totos dies precabantur, et immolabant, ut sui liberi sibi superstites essent, superstitiosi sunt appellati.' Hæc vulgaris interpretatio: illa prior reperitur in formulis, quas irridet Cicero in oratione pro L. Murena: 'Utrisque superstitibus præsentibus istam viam dico.' Quo loco vereor, ne pro *utrisque, virisque,* scribendum sit. *Ant. Aug.*

Superstites] SEI. QVEI. IN. IVRE MANVM. CONSERUNT. VTREIQVE. SV-

testimonium est, quod superstitibus præsentibus, ii, inter quos controversia est, vindicias sumere jubentur. Plautus in Artemone: Nunc mihi licet quidvis loqui, nemo hic adest superstes. Volgari quidem consuetudine poni*tur pro iis qui satis* superque sint. *Superstites etiam*[k] liberi parentib*us dicuntur* . . . . quamobrem *progredi cuperem ulterius vivendo*, quanquam o*mnes superstites mihi* velim.

Supervacaneum,[l] u*t videtur, se*cludit Verrius ab v*acuo, quod vacuum quidem dicatur id* tantummodo, *sufficiat satis g.* sit fami*liæ: quod autem supersit super*vacaneum *id dicitur*. . .

Supervacaneum, supervacuum. [PAUL.

Supervaganea dicebatur ab auguribus avis, quæ ex summo cacumine vocem emisisset: dicta ita, quia super omnia vagatur, aut canit.

Su*pervaganea avis v*ocatur ab au*guribus quæ ex summo* cacumin*e vocem emisit, quia* quasi in alti*ssimis superque omnia* vagatur a*ppellata* . . . .

[FEST.

Supparus[m] *dicebatur puellare* vestimen*tum lineum, quod et*

NOTÆ

PERSTITIBVS. PRÆSENTIBVS. VINDICIAS. SVMVNTO. et Prætoris verba: VTREISQVE. SVPERSTITIBVS. PRAESENTIBVS. HANC. VIAM. DEICO. In quibus verbis, VTREIQVE, et VTREISQVE semper intellige, utrumque reum. Quare male quidam putant legendum, VIREISQVE. SVPERSTITIBVS. Idem enim, ac si diceret: Utrique reo præsentibus testibus hanc viam dico. *Jos. Scal.*

Superstites] Respicit legem 12. Tab. SEI. QUEI. IN. JURE. MANUM. CONSERUNT. UTREIQUE. SUPERSTITIBUS PRÆSENTIBUS. VINDICIAS. SUMUNTO. *Utrique*, id est, *uterque reus*. Quare male qui legunt VIRISQ. PRÆSENTIBUS. De vindiciis suo loco. *Dac.*

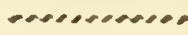
[k] *Superstites etiam*] Deest tantum nomen Poëtæ nescio cujus. Gloss. ‘Superstes, ἔφεδρος, περιών.’ ‘Superstites, περιλελειμμένοι.’ i. e. ‘Superstes, successor, qui superest. Superstites, qui relinquuntur.’ *Idem.*

[l] *Supervacaneum*] Lego, *Id tantummodo quod sufficiat satisque sit familiæ, &c.* Hic autem *supervacaneum* ponitur pro *supervacuo*. Et inter utrumque id differentiæ statuunt Grammatici, ut *supervacaneum* id dicatur quod non est necessarium; *supervacuum*, quod abundat et superfluit. Quamvis illud discrimen non observarunt Veteres. *Idem.*

[m] *Supparus*] Utitur hoc verbo Plautus in Epidico. Sed a Festo alia multa poëtarum exempla afferuntur: in quibus Afranius in Epistula ex Nonio Marcello. *Ant. Aug.*

Supparus] *Supparus lineum puellarum vestimentum, quod et subucula appellatur, ut ait Pomponius in Fullonia: item velum omne, quod ex lino est, Supparum dicitur. Punicum vestimentum*

subucula[19] ap*pellatur. Pomponius i*n Fullonia . . . . *velum* omne, quod *ex lino est, dicitur sup*parum. Puni*ceum vestimentum ita vo*cat Nævius de *bello Punico* : et in Nautis *vocat Nep-*

19 Ed. Scal. *subulca.*

NOTÆ

ita vocat Nævi. de bello Punico, et in Nautis. Nos autem vestem consecratam supparum vocamus: et nunc supparos dicimus vela linia in crucem expansa. Mulier videtur puella esse, supparo induta, ut ait Afranius: Puella non sum, supparo si induta sum. Ita hæc divinavimus, vel potius hariolati sumus ex his Festi, quæ nobis supersunt, reliquiis. Jam supparum esse omne linteum velum, id verum est, neque aliter potest esse. Ita enim et vela in navibus vocabant. Unde Lucanus et Seneca dixerunt: 'Suppara velorum.' Vestem consecratam, et velamentum in signis militaribus cruci superpositum, *Siparum* vocari, tam certum est, quam verum illo Tertulliani loco supra a nobis emendato indicari: 'Sipara illa vexillorum, et candes labarorum' (vel, et Cantabrorum) 'stolæ crucium sunt.' Nam et *candes* vestes, et *sipara*, vela illa, de quibus ait Festus. *Jos. Scal.*

Supparus] Hic quædam suo loco mota sunt. Quare locum integrum sic compono: *Pomponius in Fullonia ..... Mulier videtur puella supparo induta. Ut Afranius ait, Puella non sum supparo si induta sum. Nunc velum omne quod ex lino est, &c.* Nihil certius hac restitutione. Verum est quod ait Festus, supparum vestem puellarem fuisse. Nam male viri docti virilem vestem interpretantur in illo Varronis ex Eumenidibus: 'Hic indutus supparum coronam ex auro et gemmis fulgentem gerit.' Hic enim, ut patet ex Nonio, de homine loquitur Varro qui, Auroræ vestes indutus, Auroram simulabat, ita ut quæ tribus locis apud Nonium distracta leguntur in 'affici,' 'supparum,' et 'ostrinam,' ita conjungenda sint: *Aurorat ostrinum hic indutus supparum: Coronam ex auro fulgentem gerit, Luce locum afficiens.* Addit Festus supparum esse subuculam. Varro tamen aperte distinguit lib. IV. de L. L. 'Alterum quod subtus, a quo subucula, alterum quod supra, a quo supparus: nisi quod id dicunt Osce.' Sed magis placet Festi sententia: et erit *supparus* ab ὑπὸ et φάρος, ut 'subucula' a 'subuo,' pro 'subduo.' Addit Festus, velum omne, quod ex lino est, supparum dici. Et verum est. Ita et vela in navibus vocabant. Unde Lucanus et Seneca dixerunt: 'suppara velorum.' Addit Festus: *Puniceum vestimentum ita vocat Nævius.* Doctiss. Vossius legit *Punicum vestimentum*, ut signet Schema Carthaginiensium, quorum cum Romanis bellum describebat Nævius. Idem quod sequitur, *in Nautis*, non putat esse fabulæ nomen, sed commune seu appellativum, ut sententia sit, Nævium, quo loco describit nautas vestem Neptuno consecrantes, appellare eam supparum. Sed vix putem ita locutum fuisse Festum: quare hic potius fabulam cui *Nautæ* nomen erat designari crediderim, quamvis ejusdem nulla alibi facta sit mentio. *Dac.*

tuno vestem consec*ratam, supparum. At* nunc supparos *appellamus vela li*nea in [20] crucem *expansa.*[n] *Mulier vi*detur puella *supparo induta, vel Afran*ius ait: Puella *non sum,*[o] *supparo si in*duta sum.

Supparus [p] vestimentum puellarum lineum, quod et [PAUL. subucula (id est, camisia) dicitur. Afranius: Puella non sum, supparo si induta sum.

Suppernati dicuntur, quibus femina sunt succisa in modum suillarum pernarum. Ennius: His pernas succidit iniqua superbia Pœni.

Suppernati[q] *dicuntur, quibus fem*ina sunt succisa *in* [FEST.

20 Ead. ed. *jam.*

NOTÆ

[n] *Nunc supparos appellamus vela linea in crucem expansa*] Velamentum in signis militaribus cruci superpositum *supparum,* sive *siparum,* vocari, certum est ex illo Tertulliani, 'Sipara illa vexillorum et candes labarorum,' (vel et Cantabrorum) 'stolæ crucium sunt.' Ex his autem Festi verbis optime collegit Voss. Festum vixisse sub Imperatoribus Christianis, cum jam in honore ab omnibus sacra crux haberetur. *Idem.*

[o] *Puella non sum*] Hunc Afranii versum ex Epistola sic laudat Nonius in voce 'supparum:' 'Tace, puella non sum, supparo si induta sum.' Quem versum Festi sententiæ repugnare ait Vossius cum ex eo supparus videatur potius vestimentum virile. Ideoque per interrogationem legit. 'Tace, puella non sum, supparo si induta sum?' Additque videri verba esse mulieris se puellam simulantis. 'Tace,' inquit, 'an me esse puellam negas, cum me supparo indutam videas?' Sed fallitur vir doctissimus. Apud Afranium enim homo loquitur, qui, quod supparum indutus esset, ideoque ab obvio quasi puella compellatus, Tace, inquit, neque enim puella sum, quamvis vestem puellarem induta. Quod et recte advertisse video doctiss. Cuperum. *Idem.*

[p] *Supparus*] *Camisiam* dixisse Festum non arbitror, ut nec *minare:* licet utroque verbo Paulus utatur. *Ant. Aug.*

Supparus] *Camisiam* usurpat Paulus, verbum suæ ætatis, ac suorum hominum elegantia dignum. *Cama* est barbarum vocabulum: id significat *lectum.* Hodieque in idiotismo suo retinent Hispani. *Camas* enim lectos vocant. Ab eo tunicam lineam nocturnam vocarunt *Camisiam.* Auctor Isidorus, et ipse homo Hispanus. *Jos. Scal.*

[q] *Suppernati*] Præter Pauli epitomen referabat Festus Catulli versum ad Coloniam, ut Politianus olim animadvertit. Sed in duobus verbis, ut arbitror, aliter scripsit Festus, atque hodie librarii edere soliti sunt, *In fossa Ligari jacet suppernata securi.* Politian. *expernata* maluit: quod Marullus irrisit: alii *seperata* scripserunt. Pro *Ligari* autem *Liguri,* et *Ligeris* alii immutarunt. Nos quid

modum suillarum pernarum. Ennius in Annalibus: Is pernas succ*idit iniqua superbia* Pœni: et Catu*lus*[r] *ad Coloniam: In* fossa Liguri[1] ja*cet suppernata se*curi.

Supplicia Veteres quædam sacrificia a supplicando vocabant. [PAUL.

Supplic*ia*[s] *sunt, quæ caduceato*res portent: *ea sumebantur ex* verbena felic*is arboris; nec enim ex* alia supplicia *fas erat, quam de ver*benis, sumi. Sin*nius Capito ait, cum ci*vis necaretur, *institutum fuisse ut* Semoniæ re*s sacra* [FEST.

1 Ead. ed. *in fossa ligari.*

NOTÆ

opinamur Festum scripsisse, tradere contenti sumus: contentiones grammaticis relinquimus. Est etiam 'adamas supernas' scriptum in Augusti ad Mæcenatem epistula apud Macrob. lib. II. Saturn. *Ant. Aug.*

Suppernati] Catullus: 'velut alnus In fossa Liguri jacet suppernata securi.' Cum id elegantissime ab elegantissimo poëta dictum sit, miror, quare superstitiose adeo rejecerunt, ut non ausi sint vulgatam lectionem ineptissimam mutare...*separatu securi.* An, obsecro vos, hoc Latine est loqui? Saltem si de barbarismo non suspicabantur, tanti debebat apud eos esse auctoritas Festi, ut quod ipse in libros suos retulisset, id melius putarent, quam quod in depravatis codicibus nostris habetur. Versum Ennii, *His pernas succidit iniqua superbia Pœni,* interpretatur Livius de clade Cannensi loquens, cum ait, 'quosdam jacentes vivos 'succisis feminibus poplitibusque inventos fuisse.' *Jos. Scal.*

Suppernati] Suppernare est ἐκνευρίζειν. Gallice *couper les jarrets.* In versu Ennii *is* pro *his*, ut supra sæpe. De Clade Cannensi loquitur, de qua Livius lib. XXII. sect. 51. 'Quosdam et jacentes vivos succisis feminibus poplitibusque invenerunt.' *Dac.*

[r] *Et Catulus*] Versus Catulli: 'Et velut alnus In fossa Liguri jacet suppernata securi.' In antiquis Catulli editionibus *separata* scriptum: primus Politianus *expernata* conatus est in Miscellaneis cap. 73. *Idem.*

[s] *Supplicia*] Optime *supplicia* vocat Festus quæ gerebant caduceatores, id est, oratores ad pacem petendam missi. Sallust. in Jugurth, 'legatos cum suppliciis mittit.' Similiter Græcis ἱκετηρία dicta. Et ex verbenis fiebant, hoc est, ex ramis frondibusque omnium sacrarum arborum, ut Lauri, Olivæ, Myrti, &c. Quapropter Græcis ἱκετήριοι κλάδοι, 'supplicum rami,' ut Sophocl. Œdip. Tyr. ἱκετηρίας θαλλοὺς vocavit Herodian. lib. VII. 'Supplicationis ramos.' Ea supplicia infulis obvolvebantur. Liv. lib. XXIV. sect. 30. 'Quos ubi ex signis armorumque habitu cognovere Hippocrates atque Epicydes, ramos oleæ ac velamenta alia supplicum porrigentes, orare, ut reciperent sese, receptosque tutarentur.' Et lib. XXV. sect. 15. 'Legati eo ab Tycha et Neapoli cum infulis et velamentis venerunt, precantes ut a cædibus et

*fieret verve*ce bidente, *ut eo sacrificio pœ*na solutis *civibus, caput ipsum dam*nati, patrim*oniumque cui delibatum esset,* id fieret sa*crum Deo, indeque fuisse* solitum, ut *quia tunc in Forum suppli*candi causa *prodiret Rex sacro*rum, ut id vo*caretur supplicium, hoc ve*ro semper rela*tum a multis, quo exem*plo docet sup*plicia dici supplicamenta :* nunc fere suppl*icia pro pœnis dicuntur.*

*Suppl*icium[t] a supp*liciis differt, ut usus ar*guit, quod *in usu sit, ut dicimus* hæc Deorum, *illud hominum: cum su*matur

NOTÆ

ab incendiis parceretur.' Quæ sequuntur usque ad *quo exemplo* verba sunt Sinnii Capitonis, referentis supplicium inde dici, quod cum civis necaretur rex sacrorum in forum prodibat, ut Semoniæ Deæ (quæ eadem et Nænia) rem sacram faceret, qua cives pœna solverentur, et ex nece civis amolirentur, piaculum, et caput Damnati bonaque ejus consecrarentur. Inde Isidor. lib. v. cap. 27. 'Supplicium proprie dicitur, non quo quis punitur, sed qui ita damnatur, ut bona ejus consecrentur, et in publico redigantur. Nam supplicia dicebantur supplicamenta, et supplicium dicitur, de cujus damnatione delibatur aliquid Deo.' Et lib. vi. cap. 18. ex Servio in lib. i. Æneid. 'Unde supplicia dicuntur supplicationes, quæ fiebant de bonis passorum supplicia ; sacræ enim res de rebus execrandorum fiebant.' Nunc satis apertum cur postea *supplicium* de pœna capitali dictum sit. *Idem.*

Supplicia] Hic multa Festus, quæ interpretem desiderant, vel potius librum emendatiorem. *Ant. Aug.*

Supplic.] Supplicia sunt sceptra, quæ caduceatores portant. Sunt autem verbenæ felicis arboris. Non enim alia supplicia fas erat, quam ex verbenis, sumi. Sunt et supplicia, quæ, cum civis necaretur, fiebant. Tunc enim Semoniæ rex sacrorum vervece bidente facit, ut civibus pœna solutis, caput damnati, patrimoniumque, cujus causa id fieret, sacrum Divis manibus esset. Inde solitum, cum prodit sacrificandi causa rex sacrorum, ut id vocetur supplicium: quasi vero semper ela.... quo exemplo docet supplicia esse sacrificia : at nunc fere supplicia pro pœnis dicuntur. Hæc, aut non multum diversa, scripsisse Festum putamus. Et cum sacrum fieret pro eo, cujus caput devotum esset, quo supplicarent Diis, et deprecarentur τὸ νεμεσητὸν, quia interficerent civem, propterea supplicium dici cœptum pro pœna capitali. Sane ariete aut vervece solebant amoliri contractum ex nece alicujus piaculum : quod supra in lege Numæ a nobis expositum est. Semoniæ Deæ meminit ex Varrone Augustinus : reprehendit deinde Verrium more suo, qui in hoc verbo explicando hallucinetur. *Jos. Scal.*

[t] *Supplicium*] *Supplicium a suppliciis differt.* Id quod consuetudo arguit: quod soleamus dicere hæc Deorum supplicia. Contra dicimus, ut sumatur supplicium de aliquo : id est, deportetur : aut jubeatur flagris cædi. *Idem.*

Supplicium] Hæc superioribus præmitti debent, et cum iis ita conjungi, ut caput unum efficiant. Ita enim Schedæ. Ait Festus, sive Verrius, *supplicia* dici Deorum supplicationes, *supplicium* vero quo homines plectun-

supp*licium de aliquo,* id est, de pœ*na agatur ejus, qui* j*ube*-*tur* cædi.

Suppremum modo significat summum, modo extremum, modo maximum. [PAUL.

Supp*remum*[u] *modo significat* summum, ut *cum dicit* . [FEST. . . . *pater* suppreme bel*li et armorum Mavors* potens. Plautus . . . . *Me certe suppre*mum habuisti se*mper in rebus* tuis: alias extre*mum significat, ut* in legibus XII. Solis *occasus suprem*a tempestas esto . . . . *Supremo* crimine necte tuo. *Unde dicimus* ab illo sepeliri die *supremo* . . . . et quasi supremo *lugentes* . . . . tempora voltu. Cato de . . . . *do*lentis nunquam cuiq. *reo apud Prætorem denegasse sup*-

NOTÆ

tur. Sed et *supplicia* quæ de hominibus sumantur dici. *Dac.*

[u] *Suppremum*] Tria significare hoc nomen Festus exemplis docuerat, quæ a Paulo omissa sunt. Summum, ut cum Plautus ait, *Me supremum habuisti semper.* Extremum, cum lex duodecim tabularum: *Solis,* inquit, *occasus suprema tempestas esto.* Vidend. Varro lib. v. de Ling. Lat. Gell. lib. XVII. cap. 2. et Censorin. de die natali, item Plin. lib. VII. cap. 60. Tertiæ significationis exemplum est, *suprema multa,* id est, maxima, de qua Sex. Pompeius sæpius scribit. *Ant. Aug.*

Supp . . .] *Suppremum modo significat summum, modo extremum, modo maximum. Summum: ut . . . . Pater suppreme, belli, et armorum potens. Plautus . . . Me suppremum habuisti semper in omnibus rebus tuis. Alias extremum significat, ut in legibus* 12. *Solis occasus suppremа tempestas esto, &c.* Deinde citabat exemplum scriptoris cujusdam, qui dixerat, *ab illo sepeliri die suppremo.* Item heroicum versum: *Et quasi suppremo lugentes tempora voltu.* Item Catonem, qui dixit *suppremam advocationem.* In fine: *Alias pro maximo: cum duas oves, et triginta boves suppremam multam dicerent: hoc est, maximam.* Jos. Scal.

Suppremum] *Supremum* modo *summum,* ut 'supreme Jupiter.' Terent. modo *ultimum.* In 12. Tabulis. SI AMBO. PRÆSENTES. SOL. OCCASUS. SUPREMA. TEMPESTAS. ESTO. Id est, ὥρα ἐσχάτη. Modo *maximum.* Ut 'suprema multa.' Sed hæc significatio nullo modo diversa est a prima illa qua supremum, summum, notat. Supra ab incerto poëta 'armorum potens' Mavors dicitur, quomodo ab Horatio 'Cypri potens' Venus. Plauti versus videtur esse ex Pseudol. act. I. sc. 1. Sed qui in libris editis non leviter immutatus. Sic enim legitur: *Nam tu me antidhac Supremum habuisti comitem consiliis tuis.* Sequebatur pentameter incerti poëtæ, *Suppremo crimine necte tuo.* Item versus Heroicus: *Et quasi suppremo lugentes tempora voltu.* Dac.

premam advoc*ationem. Alias pro* maximo cum duas *oves et triginta boves su*premam mul*tam dicerent.*

Suppum [x] antiqui dicebant, quem nunc supinum dicimus, ex Græco, videlicet pro aspiratione ponentes literam, ut cum idem ὕλας dicunt, et nos sylvas: item ἕξ, sex: et ἑπτὰ, septem: ejus vocabuli meminit etiam Lucilius: Si vero das, quod rogat, et si suggeri [2] suppus.

Suppum antiqui dicebant, quem nunc supinum [PAUL. dicimus.

Surregit, et sortus pro surrexit, et quasi possit fieri surrectus frequenter posuit Livius.

S*urregit* [y] et sorctus an*tiqui ponebant pro surrexit,* [FEST. et ejus part*icipio, quasi sit surrectus, qui*bus L. Livi*us* [3] *frequenter usus est.*

Surremit,[z] sumpsit: inque manu[4] surremit hastam. [PAUL.

S*urremit sumpsit: inque* manum su*rremit hastam.* [FEST.

Surremsit, sustulerit. [PAUL.

Idem Surempsit[a] *usurpavit, pro* puer*um* sustul*erit.* [FEST.

2 Vir doct. in marg. ejusdem ed. conjicit *suggeris.*—3 Ead. ed. *L. Livillus.* —4 Vir doct. in marg. ejusdem ed. conj. *munum.*

NOTÆ

[x] *Suppum*] Græci ὕπτιον dicunt *supinum. Silvas* autem Veteres scripsisse, non *sylvas*, omnia antiqua monumenta testantur. *Ant. Aug.*

Suppum] Versus Lucilii: *Si vero das, quod rogat, et si suggeri' suppum.* Significatum proverbialem habet: hoc est, si illi ex sententia respondes: si, quod optat, facis. Suppus est pars tali lusorii, quæ Græce ὕπτιος dicitur. Cum talus ita caderet, ut supina pars, quæ vocabatur, superior esset, erat felix jactus. Suppi meminit Isidorus. *Jos. Scal.*

Suppum antiqui dicebant] Lege, *Videlicet pro adspiratione ponentes literam S.* Suppus est a Græco ὕπτιος, ejecto τ ὕπιος, ὑπὸς, 'supus,' 'suppus.' *Dac.*

[y] *Surregit*] *Surregit*, et *sorctus* antiqui ponebant pro *surgit*, et ejus participio, quasi sit surrectus, ut est in Annalibus L. Livilli: in quibus id frequenter est. Paulus abbreviator, pro L. Livillo, Livium poëtam intelligit, nescio an diversa lectione a nostra usus. *Jos. Scal.*

[z] *Surremit*] Infra. Adhuc quæro. Est enim historia penitus mihi incomperta. *Idem.*

Surremit, sumpsit] In omnibus editionibus male acceptus est hic locus, cum media Festi verba findat hæc Pauli Epitome, *Surrempsit, sustulerit.* Quare illam remove sis, et reliqua sic continuabis: *Surremit sumpsit, inque manum surremit hastam. Idem etiam surrempsit usurpavit pro puerum sustulerit.* Dac.

[a] *Surrempsit*] Verba Festi inter-

Surium[b] . . . . cum dixit: *qui ita appellatus* est, quod cum *in Academia et Lycio* nobilissi*mos inter excelleret*, atque ob eam *causam præstant*issimus semper *habitus fuisset*, *i*nstituit, cum *disputaretur, ut pri*mus sumere*tur is qui esset* ipso dignior, *unde σκύριον καὶ οὐκέτι Σύριον illum nominavit*, quod si moni*tus esset, disputan*tem non nun*quam refellebat* Socratem qua*s* . . *conjec*erat in librum *a se scriptum, quem* inscripserat Scy*rium, ob eum, cujus* gratia id appel*laverat opus.*

Surum[c] dicebant, ex quo *per deminutionem surculus factum* est. Plau*tus in* . . . . S*urum n*on est tibi: *surum dicebant palum* item: nam qui*a sepiebatur cir*cus surculis, *longum deligebant suru*m, tum poli*ebant ascia* . . . . aut asulæ . . *Ennius, unus su*rus surum *ferre tamen defend*ere possent

Surum dicebant, ex quo per deminutionem sit surculus. Ennius: Unus surus surum ferret,[5] et tamen defendere possent. [PAUL.

Sus Minervam,[d] in proverbio est, ubi quis id docet [FEST.

5 Id. ibid. *ferre.*

NOTÆ

pretem desiderant, et videntur ad alia verba etiam pertinere, præter *surrempsit*. Ant. Aug.

[b] *Surium...*] Quantum in his tenebris videre possumus agebat hic Festus de Philosopho quodam, qui natione Syrus cum esset, ne eo nomine male audiret, ut Syri, Varro, sive alius, Scyrium illum dixerat. Huc enim pertinent Græca verba *σκύριον καὶ οὐκέτι σύριον*. De eo autem compositum librum ea de causa *Scyrium* inscriptum esse. Quærendum Philosophi nomen vel potius historia. *Ful. Ursin.* Forsan per *σκύριον* ad proverbium illud antiquissimum allusit quisquis ita Philosophum vocavit, *σκυρία ἀρχὴ*, quod *ἐπὶ τῶν εὐτελῶν καὶ μηδὲν λυσιτελὲς ἐχόντων* dicebatur. Eustath. pag. 782. Edit. Rom. Ita ut ab eo *Scyrii* dicti fuerint homines nullius pretii. *Dac.*

[c] *Surum*] Vide 'Rigido' et 'Crebrisuro.' Versus Ennii mendosus est. *Ant. Aug.*

Surum] A *surus* fiet diminutivum *surulus*, sed Veteres dicebant *surcus*, unde *surculus*. Versus Plauti non extat: quæ sequebantur post *ascia* divinare non possum. Ibi referebat Festus quomodo Circum suris et assulis sepiebant. Versum Ennii idem supra retulit in 'Rigido.' *Dac.*

[d] *Sus Minervam*] Hoc proverbium sic extulit Theocrit. Idyl. v. *Ὗς ποτ' Ἀθαναίαν ἔριν ἤρισεν.* 'Sus contra Minervam certamen certavit.' Ubi Scholiastes: *παροιμία ἐστὶ τῶν τοῖς*

alterum, cujus ipse inscius est: quam rem in medio, quod aiunt, positam Varro et Euhemerus[e] ineptis mythis involvere maluerunt, quam simpliciter referre.

Suspectus a suspicor venit, et a suspicio. [PAUL.

Su*spectus est diversæ* significationis; *a suspicor enim*, et [FEST. suspicio part*im venit*. *Ita*que non mirum si *non una significati*o dari potest.

Susque, deque, significat plus minusve. [PAUL.

S*usque, deque*,[f] *frequ*ens est pro plus, minusve; *significat autem id q*uod antiqui usque dic*ere soliti erant.* [FEST.

Sutelæ,[g] dolosæ astutiæ, a similitudine suentium [PAUL. dictæ.

*Sutelæ, dolosæ a*stutiæ, a simili*tudine suentium* dictæ [FEST. sunt.

Su*trium*[h] *quasi eant, u*tique in proverbium *abiit ex hac* cau-

NOTÆ

κρείττοσιν ἀντεριζόντων. i. e. 'Proverbium est in eos qui melioribus certant.' Cicero Epist. lib. IX. Ep. 18. 'Veni igitur, si vir es, et disce jam προλεγομένας quas quæris. Etsi sus Minervam.' Et Academic. quæst. lib. I. 'Sed quid ego? inquit: aut sumne sanus qui hæc vos doceo? nam etsi non sus Minervam, ut aiunt, tamen inepte quisquis Minervam docet.' Allusit lib. II. de Oratore: 'Sic ego nunc Crasso audiente primum loquar de facetiis, et docebo sus, ut aiunt, oratorem eum: quem cum Catulus nuper audisset, fœnum alios aiebat esse oportere.' *Idem.*

e *Euhemerus*] 'Antiquus auctor Euhemerus, qui fuit ex civitate Messana, res gestas Jovis et ceterorum qui Dii putantur collegit, historiasque contexuit ex titulis et inscriptionibus sacris quæ in antiquissimis templis habebantur,' &c. Lactant. de Fals. Rel. lib. I. cap. 11. *Dac.*

f *Susque, deque*] Plaut. in Amphit. 'Atque id me susque deque esse habituram putat.' Vide Gell. lib. XVI. cap. 9. Non placet interpretatio, ut sit idem, quod plus minusve: neque etiam idem quod usque: malim *pro nihilo*, aliudve simile. *Ant. Aug.*

Susque, deque] Fallitur Festus: *susque deque aliquid habere*, est parvi facere an sursum vel deorsum feratur. Nam *sus* dicebant pro *sursum* et *de* pro *deorsum*. Vide Gellium lib. XVI. cap. 9. *Dac.*

g *Sutelæ*] Fulgentius quasi subtiles telas dici existimat, refertque Plautum in Casina hoc verbo uti, sed et in Captivis quoque reperies. *Ant. Aug.*

Sutelæ] Glossæ: 'Sutela, ἐνέδρα, ἐξαπάτησις, δόλος.' 'Sutela, insidiæ, fallacia, fraus.' Plaut. Casin. act. I. sc. 1. 'Possisne, necne, clam me sutelis tuis Præripere Casinam uxorem, proinde ut postulas.' Inde autem *sutelæ* dictæ quod proprie 'consuere dolos' dicerent, ut Græci συῤῥάπτειν δόλους. Quo sensu et nos etiam utimur verbo nostro *coudre*. Dac.

h *Su . . .*] *Sutrium quasi eant, utique in proverbium abiit hac de causa: Gallico tumultu a Camillo quondam edictum est, legiones Sutrii ut præsto*

sa: Gallico tu*multu quon*dam edictum est legiones Sutrii, ut præsto essent cum cibo suo, quod usurpari cœptum est in iis, qui suis rebus opibusque officii id præstarent, quibus deberent. Plautus: Sed facito dum, merula per [6] versus, quod [7] cantat colas,[8] cum suo cuique [9] facito veniant, quasi eant Sutrium.

6 Viri docti legunt *memineris*. Vide inf.—7 Vet. lib. *quos*.—8 Vir doct. in marg. ed. Scal. conj. *colax*.—9 Id. ibid. *cum cibo tu quoque eos*.

NOTÆ

essent cum cibo suo: quod usurpari cœptum est in iis, qui suis rebus opibusque confisi repræsentarent quibus deberent. Plautus: Sed facito dum, merula paræ versus quos cantat, colas. Cum cibo tum quiqui facito veniant, quasi eant Sutrium. Quamvis non nego interpretationem proverbii, quam Festus proponit, non esse alienam ab ipso proverbio, tamen longe abest a Plautino sensu, immo, ut melius dicam, adversatur. Locum Plauti, qui omnes interpretes cruciat, in ipsis ad Plautum notis exponemus. *Jos. Scal.*

Sutrium] Versus Plauti sunt ex Casina act. III. sc. 1. *Sed facito dum memineris versus quos cantat colax: cibo Cum suo quiqui facito uti veniant, quasi eant Sutrium.* Hoc est: facito ut memineris versus quos Nævius in Colace suo (Colacem enim fabulam scripsit Nævius) cantat: Cibo cum suo, &c. In libris veteribus: *Sed facito, dum merui aper versus quos cantat, colas.* Et: *Sed facito dum Meoni aper versus quos cantat, colas.* Vulgatam lectionem sequor: tamen Scaliger: *Sed facito dum, Merula paræ versus quos cantat, colas. Cum cibo tum quiqui facito veniant, quasi eant Sutrium.* Additque, etsi non neget interpretationem proverbii, quam Festus proponit, non esse alienam ab ipso proverbio, abesse tamen a Plautino sensu, immo et ei etiam adversari. Sed nobis hic locum Plauti exponere debebat Scaliger, neque nos ad suas in Plautum notas remittere quas tantum cogitavit. Ego vero aliud dicam quod non vidit Scaliger, et quod verum esse omnes dicent: nempe non solum alienam esse a proverbio hanc Festi interpretationem, atque adeo Plautino sensui adversari, sed vel in ipso statim proverbio aliquid turbatum, vel in ipsis Festi verbis. Si enim Sutrinæ legiones cum cibo suo præsto adesse jussæ sunt, ut id aliquando factum est, non utique formari inde potuit proverbium; *quasi eant Sutrium,* sed, *quasi eant Sutrio,* cum a Sutrio venirent legiones rebus necessariis instructæ: atqui Gallico tumultu Sutrinis milites imperatos nusquam legas. Quid igitur? audi modo: distinctione tantum apud Festum peccatum est: distingue sic: *Gallico tumultu edictum est, Legiones Sutrii ut præsto essent, &c.* Hoc est: ut legiones, Romanæ scilicet, Sutrii adessent, nempe ut inde Hetruscos pellerent; nam Gallico tumultu, dum Gallos Camillus persequitur, Hetrusci Sutrium impugnant, illudque deditione capiunt: eodem die Senatus decretum fert ut Sutrium iret Camillus cum legionibus, hoc est, Sutrii præsto esset

Sycophantas[i] appellatos hac de causa dicunt. Atticos quosdam [10] juvenes solitos aiunt in hortos irrumpere, ficosque deligere: quam ob causam lege est constitutum, ut qui id fecisset, capite truncaretur: quam pœnam qui persequerentur ob parvula detrimenta, sycophantas appellatos. [PAUL.

Sycophantas quidam ex hac causa *dictos putant:* Atticos quondam *juvenes solitos* aiunt in hortos *quorumdam* irrumpere, ficosque *deligere: quam* ob causam lege factam,[k] qui id fecisset, capite esset ei: [11] quam pœnam qui persequerentur ob parvola detrimenta, sycophantas appellatos. [FEST.

10 Vet. lib. *quosdam.*—11 Legendum monet Dac. *legem factam:* vel *lege fanctum ut qui id fecisset capital esset ei, &c.*

NOTÆ

et Sutrinis auxilium ferret. Vide Liv. lib. VI. sect. 3. Postea factum proverbium, *Sutrium quasi eant*, et de iis usurpatum, non, ut vult Festus, *qui rebus suis opibusque officii id præstarent quibus deberent*, sed qui rebus necessariis instructi sese ad aliquid agendum accingerent. *Dac.*

Sutrium] Plaut. in Casina: *Sed facito dum memineris versus, quos cantat colax. Cum cibo tum quiqui facito, ut veniant, quasi eant Sutrium.* Liv. lib. VI. scribit Camillum Sutrium quam citissime recuperasse. Festum igitur opinamur hoc proverbium hoc loco fuisse interpretatum, Sutrium ire, ejusque originem tradidisse ex Gallico tumultu, cum edictum est a Camillo, ut legiones cum cibo suo Sutrii præsto essent. *Ant. Aug.*

[i] *Sycophantas*] Plura de hac re nugantur Græci, quæ natio nihil pæne aliud egisse videtur, quam ut reperiret quomodo in otio negotiosa esse posset. Ceterum potes advertere quam dignum sit Paulo mutilatore illud, *Capite truncaretur*, quod Festus dixerat, Capital esset, et in Græco decreto sine dubio fuerat *θάνατος τίμημα ἔστω. Jos. Scal.*

Sycophantas] Aliter paulo Scholiastes Aristophanis, qui ait *sycophantas* dictos, quod eos judicarent qui ficus, ex Attica deportarent, a *σῦκον*, ficus, et *φαίνω*, indico, accuso. Alia multa super hac re nugantur Græci, quæ non est hic dicendi locus. Vide 'holophanta.' *Dac.*

SEX. POMPEII FESTI

DE

VERBORUM SIGNIFICATIONE

LIBER XVIII.

TABELLIS [a] pro chartis utebantur antiqui, quibus ultro, citrove,[1] sive privatim, sive publice opus erat, certiores absentes faciebant: unde adhuc tabellarii dicuntur, et tabellæ missæ ab Imperatoribus.

Tabem [b] eam, quæ faceret tabescere, apud antiquos usurpatum. Sallustius quoque frequenter, ut in Catilina, cum ait: Uti tabes plerosque civium, animos invaserat: et in libro quarto historiarum: Qui quidem mos, ut tabes in

1 Vir doct. in marg. ed. Scal. conjicit *citroque*.

NOTÆ

[a] *Tabellis*] Hieronym. lib. I. Epist. 1. 'Ante chartæ,' inquit, 'aut membranarum usum, aut in dedolatis e ligno codicillis, aut in corticibus arborum mutuo epistolarum alloquia missitabant, unde et portitores earum tabellarios, et scriptores a libris horum librarios vocavere.' Idem et Eustath. ad Dionys. Cera autem oblinebantur istæ tabulæ, unde *ceram* simpliciter pro tabulis passim invenies. Vid. Gell. lib. XVII. cap. 9. *Dac.*

[b] *Tabem*] *Tabes* proprie, liquefactio, *tabescere*, liquefieri. Cicero, Lucret. Horat. Virgil. Sed et per metaphoram pro peste et pernicie Veteres usurparunt: sic et Græcis τήκω, τήκομαι, et liquefacio, et consumo. *Idem.*

urbem conjectus: et Corvinus[c] pro Liburnia: Propter hanc tabem, atque perniciem domus totius.

Tabernacula[d] dicuntur a similitudine tabernarum, quæ ipsæ, quod ex tabulis olim fiebant, dictæ sunt, non, ut quidam putant, quod tabulis cludantur.

Tablinum[2][e] proxime atrium locus dicitur; quod antiqui magistratus in suo imperio tabulis . . . . .

Tablinum proxime atrium locus dicitur, quod antiqui magistratus in suo imperio tabulas rationum ibi habebant publicarum rationum causa factum locum.

Tablinum, locus proximus atrio, a tabulis appellatus. [PAUL.

2 Vet. cod. *Tabiinum.* Vide infra.

NOTÆ

[c] *Corvinus*] Dubito. Forsan *Cornificius*, cujus in his libris sæpe mentio. *Idem.*

[d] *Tabernacula*] Vide in 'adtubernalis' et 'contubernalis.' *Idem.*

[e] *Tablinum*] Transposita hic sunt quædam: quæ ita suo ordini reddes: *Tablinum proxime atrium locus dicitur publicarum rationum causa factus. Quod antiqui magistratus in suo imperio tabulas rationum ibi habebant. Alii aliud etymon reddunt: quod Tabulæ picturarum ibi reponebantur. Unde et pinacothecam quoque vocabant. Varro aliter: cujus hæc verba sunt libro primo de vita populi Romani: Ad focum hieme ac frigoribus cænitabant: æstivo tempore in propatulo; rure in corte; in urbe, in tabulino, quod Mænianum possumus intelligere tabulis fabricatum.* Hæc ille. *Jos. Scal.*

Tablinum] Schedæ præferunt *tabulas* pro *tabulis:* sed relicta lacuna. Quæ desunt male hinc divulsa cum Pauli Epitome videntur cohæsisse, quare Scaligerum sequor qui legit: *Tablinum proxime atrium locus publicarum rationum causa factus, quod antiqui magistratus in suo imperio tabulas rationum ibi habebant.* Inde Plin. lib. XXXV. 'Tablina codicibus implebantur, et monumentis rerum in magistratu gestarum.' *Tabulinum* ergo, per syncop. *Tablinum*, locus privatis in ædibus ubi publicas rationes servabant: et eo differt a *Tabulario*, quod tabularium publicus locus sit ubi instrumenta et acta publica disponebantur et servabantur. Cicer. Virg. Gloss. 'tabularium, λογιστήριον.' Verum a Festo Varro dissentit, qui de vita populi Rom. lib. I. *Tablinum* a *tabulis* unde fabricatum: 'Ad focum,' inquit, 'hyeme ac frigoribus cænitabant; æstivo tempore in propatulo; rure in corte; in urbe, in tabulino, quod Mænianum possumus intelligere tabulis fabricatum.' Hæc Varro: alii *tablinum* a *tabulis* picturarum quæ ibi reponebantur, unde et *pinacothecam* quoque vocabant, sed *pinacothecas* a *tablinis* diserte distinguit Vitruvius. *Dac.*

Taciturnus,[f] qui facile tacet: tacitus, argutus etiam, qui potest aliquando tacere.

Tædulum, fastidiosum, sive quod est omnibus tædio.[3]

Tædulum antiqui interdum pro fastidioso, interdum [FEST. quod omnibus tædio esset, ponere soliti sunt.

Tænias[g] Græcam vocem sic interpretatur Verrius, ut dicat ornamentum esse laneum capitis honorati, ut sit apud Cæcilium in Androgyno: Sepulcrum plenum[h] tæniarum,

3 Vet. lib. *tædium.*

NOTÆ

[f] *Taciturnus*] Qui amat tacere; *tacitus*, qui tacet. *Idem.*

[g] *Tænias*] Coronæ sepulcrales hic intelliguntur in versu Cæcilii, si Romano more interpreteris, et ita locum habebit sententia Verrii. Ad sepulcra enim lanæ cum frondibus atque floribus afferebantur. Varro: 'Infulas dictas apparet in hostiis, quod e lana quæ adduntur infulæ intra hostiarum cornua velamenta erant. Itaque cum ad sepulcrum ferunt frondes atque flores, addunt nunc lanas.' Sed cum Cæcilius palliatam Comœdiam, non togatam scripserit, præstat Græco potius, quam Romano more interpretari. Sunt igitur tæniæ, quibus fasciis involvebantur mortui, quas *κειρίας* vocabant. Quibus Romani non utebantur, quod cadavera comburerent: de illis tæniis intelligit Artemidorus, cum scribit: *οἱ ἀποθανόντες ἐσχισμένοις ἐνειλοῦνται ῥάκεσιν, ὡς τὰ βρέφη, καὶ χαμαὶ τίθενται. Jos. Scal.*

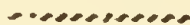
Tænias] Ταινίαι, lemnisci, fasciolæ, quibus sacerdotes, interdum etiam et victores coronabantur. Virg. unde Verrius: 'Ornamentum capitis honorati.' Hesych. Ταινία, *στέμματα τῶν ἱερέων, διαδήματα ἀρχιερατικὰ, ἢ ζῶναι, ἢ στέφανοι, κόσμοι, ἢ δεσμοὶ ἱεροί.* Id est: 'Tænia, coronæ sacerdotum, diademata pontificalia, vel zonæ, vel coronæ, ornamenta, vel vincula sacra.' Hæc vincula Virg. vocat 'vittas Deum.' Neque tamen istæ tæniæ vere erant coronæ, sed e coronis dependentes. Nam infra coronas et tænias distinguit Ennius: 'Volans de cœlo cum corona et tæniis.' Nisi coronam et tænias dixerit pro corona ex tæniis facta; antiqui enim Romani tæniis pro coronis utebantur, nondum invento iis flores intexere. Vide 'Stroppus.' *Dac.*

[h] *Sepulcrum plenum*] Per Tænias, coronæ sepulcrales hic intelliguntur, si Romano more interpreteris. Et ita locum habebit sententia Verrii. Ad sepulcra enim lanæ cum frondibus atque floribus afferebantur. Varro lib. VI. de L. L. 'Infulas dictas apparet in hostiis, quod e lana quæ adduntur infulæ intra hostiarum cornua velamenta erant. Itaque cum ad sepulcrum ferunt frondes atque flores, addunt nunc lanas.' Sed cum Cæcilius Palliatam comœdiam, non togatam scripserit, præstat inquit Scaliger, Græco potius, quam Romano more interpretari. Sunt igitur in versu Cæcilii tæniæ quibus fasciis involvebantur mortui, quas *κειρίας* vocabant, quasi *κτερίας*, a mortuis, vel *κηρείας* a *κὴρ*, fatum, mors.

ita ut solet: et alias: Dum tæniam,[i] qui vulnus vinciret, petit. Ennius in Alexandro: Volans de cœlo cum corona, et tæniis. Attius in Neoptolemo: Decorare est satius,[k] quam urbem tæniis.

Tæpocon[4] [l] appellarunt Græci genus scribendi [PAUL. deorsum versus, ut nunc dextrorsum scribimus.

Tæpocon[5] soliti sunt appellare Græci genus scri- [FEST. bendi deorsum versus, ut nunc dextrorsum scribimus.

4 Vett. libb. *Tanpercon, Taenpocon, Taenpton, Tuhenpocon, Tempeton, Tenpocon, Taempoton.*—5 Vet. cod. *Tanpercon.*

NOTÆ

Hesych. Κηρείαις, ἐπιθανάτια ἐντετυλιγμένα: Lege, Κηρεῖαι, ἃ ἐπὶ θανάτῳ ἐντετυλιγμένα, id est, 'Κηρεῖαι, quæ post mortem mortuis involvuntur.' Iis Romani non utebantur, quod cadavera comburerent. De illis tæniis intelligit Artemidorus, cum scribit, οἱ ἀποθανόντες ἐσχισμένοις ἐνειλοῦνται ῥάκεσιν, ὡς τὰ βρέφη, καὶ χαμαὶ τίθενται. Id est, 'mortui scissis involvuntur linteis, ut pueri, et humi conduntur.' Hinc Divus Joan. XI. de Lazaro: ἐξῆλθεν ὁ τεθνηκὼς δεδεμένος τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας κειρίαις, 'Et statim prodiit qui fuerat mortuus, ligatus pedes et manus institis.' Nam institæ sunt fasciæ, limbi. *Idem.*

[i] *Dum tæniam*] Hic *tæniam* simpliciter *vittam, fasciolam* interpretor. Neque quicquam ad Verrii sententiam facit. *Idem.*

[k] *Decorare est satius*] Suspicor in versu qui hunc præcedebat de sepulcro locutum Attium. Satius est decorare sepulcrum tæniis, quam urbem. Fruterius legebat *Deos ornare*, lib. II. cap. 5. verisimilium. *Idem.*

[l] *Tæpocon*] Varietatem librorum in margine scribi curavimus: sed cui adhæreamus, non habemus. Quod vero Cicer. lib. II. de Divin. asserit Sibyllam quædam verba ita reliquisse scripta, quæ ex primis singulorum versuum literis conficerentur, quæ ab eodem ἀκροστιχὶς appellantur, habet aliquid cum hoc scribendi genere commune. *Ant. Aug.*

Tæpocon] Œdipode opus est. *Jos. Scal.*

Tæpocon] Hebræam, vel Syriacam vocem puto, præsertim cum ea Syrorum scribendi modum notet; Syri enim non a dextra ad sinistram, ut Hebræi et Chaldæi, vel a sinistra ad dextram, ut Græci et Latini, sed deorsum versus, a capite ad pedes versus suos ducunt. Doctissimus Martinius derivat a voce Hebræa quæ significat *invertes*, et pro *deorsum* legit *retrorsum*, quasi ibi Hebræorum scriptura notetur. *Dac.*

Legendum *Toëporchon*, hoc est, τὸ ἐπ' ὄρχον, ubi literæ sunt ἐπ' ὄρχον, seu κατὰ στίχος dispositæ, instar arborum, in viridario, a summa pagina ad infimam. Palmaria hæc emendatio debetur *Joan. Croio*, qui eam habet Observat. in N. T. cap. IX. quod dignissimum est lectu. *Joan. Clericus.*

Tagax furunculus [m] a tangendo dictus: cujus vocabuli Lucilius meminit: Et mutonis manum [n] perscribere posse tagacem. [PAUL.

Tages [o] nomine, Genii filius, nepos Jovis, puer dicitur disciplinam aruspicii dedisse duodecim populis Etruriæ.[6] [FEST.

Tagit [p] Pacuvius in Teucro: Ut ego, si quisquam me tagit et tagam. Idem in Hermiona: Aut non cernam, nisi tagam: sine dubio antiqua consuetudine usurpavit: nam nunc ea sine præpositionibus non dicuntur, ut contigit, attigit.

Tagit simpliciter dicitur, quod attigit, contigit facit compositum. [PAUL.

6 Hæc quidem esse Festi monet Scal. licet in vet. lib. non sint reperta.

NOTÆ

m *Tagax furunculus*] Lege: *Tagax furunculus, a tagendo, id est, tangendo.* Est enim a veteri *tago*, quo pro furari Veteres usi sunt. Plaut. Cicer. &c.

n *Et mutonis manum*] Hunc Lucilii versum e Sat. lib. XXX. adducit Nonius in voce 'tangere,' sed ibi pro *mutonis* scriptum est *musconis:* mendose ut puto. Legendum suspicor. *Et mutone manum perscabere posse tagacem.* De Priapo hic sermo est, qui furibus mutone minatur, ut in illo Scazonte poëtæ Ithyphallici: 'Priape, furibus minare mutino.' Et sic verum hujusce versus sensum eruimus. *Dac.*

o *Tages*] Vidend. Cicero lib. II. de Divin. *Ant. Aug.*

Tages] Cicer. de Divinat. lib. II. sect. 23. 'Tages quidam dicitur in agro Tarquiniensi, cum terra araretur, et sulcus altius esset impressus, extitisse repente: et eum affatus esse, qui arabat. Is autem Tages, ut in libris est Etruscorum, puerili specie dicitur visus, sed senili fuisse prudentia. Ejus aspectu cum obstupuisset bubulcus, clamoremque majorem cum admiratione edidisset, concursum esse factum, totamque brevi tempore in eum locum Etruriam convenisse: tum illum plura locutum multis audientibus, qui omnia ejus verba exceperint, literisque mandaverint: omnem autem orationem fuisse eam, qua haruspicinæ disciplina contineretur: eam postea crevisse rebus novis cognoscendis, et ad eadem illa principia referendis.' *Dac.*

p *Tagit*] Veteres *tago* dicebant quod nos dicimus *tango*, idque a Græco θίγω. Notum est. Itaque abeo, cum te prius monuero infra verba Festi male cum Pacuvii verbis coaluisse, quæ sic separanda et distinguenda sunt: *Tagit Pacuvius in Teucro: ut ego, si quisquam me tagit. Et tagam, idem in Hermiona, &c. Et tagam* verba sunt Festi. Et idem, inquit Pacuvius, *tagam* dixit in Hermiona. *Idem.*

Talassionem[q] in nuptiis Varro ait signum esse lanificii. Talassionem enim vocabant quasillum, qui alio modo appellatur calathus, vas utique lanificiis[7] aptum.

*Talas*sionem in nuptiis Varro ait *signum esse lani*ficii, [Fest. *τάλαρον*, id est, quasillum, *ita enim so*litum appellari talassionem. At *quidam* historiarum scriptor Talassium *ait nomine* virum rapta virgine unicæ pu*lchritu*dinis, quod ei id conjugium fuerit fe*lix*, *boni* ominis gratia nunc redintegrari.

Talentorum[r] non unum genus. Atticum est sex millium denarium. Rhodium et[8] cistophorum, quatuor millium

7 Vet. lib. *sacreficiis*.—8 Vir doct. in marg. ed. Scal. pro & conjicit *septem millium*.

NOTÆ

[q] *Talassionem*] Multa hac de re Dionys. Liv. et Plutar. ex quibus facile intelligitur, quod Pompeius scribit; sub Romulo Sabinam raptam fuisse virginem unicæ pulchritudinis a Talassione, et quod ei id conjugium fuerit felix, in nuptiis ominis gratia redintegrari, id est, identidem dici, ac repeti id nomen. Sunt qui *Thalasionem* appellent, sunt qui *Talassium*, vel *Thalassium*. Ant. Aug.

Talassionem] Talassionem in nuptiis Varro ait signum esse lanificii: *τάλαρον* enim, id est, quasillum, solitum appellari Talassionem. Atilius historiarum scriptor, Talassium nomine virum, rapta virgine unicæ pulchritudinis, quod ei id conjugium fuerit felix, ominis gratia nunc redintegrari. *Jos. Scal,*

Talassionem] Ut Græci *Hymenæum* in nuptiis accinere solebant, sic Romani *Talassium*, vel *Talassionem*, de quo vide Plutarch. in Quæst. Rom. problem. 31. Historiarum scriptoris, quem laudat Festus, sententiam secutus est Livius lib. I. ubi de raptu Sabinarum virginum, et Servius lib. I. Æneid. *Dac.*

[r] *Talentorum*] Mendosus locus, et qui non patitur emendationem. Hoc unum recte est : Talentorum non unum esse genus, et Atticum esse sex millium denarium. Cetera incerta sunt. Plin. lib. XXXV. c. 11. 'Talentum Atticum denariorum sex millibus taxat M. Varro;' ita enim scribendum est. Pollux lib. IX. Talentum Atticum sex millium drachmar. Atticarum, Babylonicum septem millium, Æginæum decem millium, Syrium mille et quingentarum drachmarum, item Atticarum. De talento Attico idem elicitur ex Livio lib. XXXIV. Athen. lib. IV. cap. 6. et aliis. Sed Babylonicum esse septuaginta duarum minarum Atticarum scribit Ælianus lib. I. cap. 22. de varia hist. id est, septem millium et ducentarum drachmarum. Vide 'Euboicum.' *Ant. Aug.*

Talentorum non unum genus] Multiplex talentum fuisse verum est. Vide Budæum in lib. de asse. De Attico Talento vide 'Euboicum.' *Dac.*

quingentorum[9] denarium.[s] Alexandrinum, duodecim millium denarium. Neapolitanum,[t] sex denarium.[10] Syracusanum, trium denarium.[11] Rheginum, victoriati[12] . .

Taliam[13] Cornificius posuit, unde et Talassus. Taliam alii folliculum cepe.

Talia,[u] folliculum cepe. [PAUL.

Talionis mentionem fieri in duodecim ait Verrius, [FEST. hoc modo: si membrum rapserit,[14] ni cum eo pacit, talio esto: neque id, quid significet, indicat: puto quia notum est: permittit enim lex parem vindictam.

9 Vet. lib. *quadringentorum.*—10 Vet. lib. *sex millium denarium.*—11 Vir doct. conj. *trium millium denarium.*—12 *Talentorum non unum genus, &c.* Hæc quidem esse Festi, notat Scal. sed non ex vett. libb. desumta. De toto loco videsis Bentl. Dissert. de Phal. Epist. pp. 438-457. ed. 1699.—13 Vet. lib. *Talam.*—14 Vir doct. in marg. ed. Scal. conj. *ruperit* vel *rupit.* Vide infra.

NOTÆ

[s] *Rhodium et Cistophorum, quatuor millium quingentorum denarium*] Nescio cur hæc de mendo viris doctissimis suspecta fuerint. Nam recte se habent. Rhodium talentum, ut et Cistophorum, fuit quatuor millium et quingentorum denariorum. Cælius Rhodiginus lib. x. cap. 2. 'Cistophorum fuisse legimus quatuor millium et quingentorum denarium, sicuti et Rhodium talentum. Dici opinantur cistophorum ab insigni ferentis cistam. Sicut coronati modo vocantur nummi a coronæ imagine.' *Idem.*

[t] *Neapolitanum*] Lege: *Neapolitanum, sex millium denarium: Syracusanum, trium millium denarium.* Quæ sequebantur mihi penitus ignota sunt. *Idem.*

[u] *Talia*] Scribo, *Tallam, allii folliculum, vel cæpæ.* Lucilius: 'lacrymosæque ordine tallæ.' Glossarium: 'Talla, κρομμύου λέπυρον.' *Jos. Scal.*

Taliam] Scaliger, *Tallam allii folliculum, vel cæpæ.* Lucilius: 'Flebile cæpe simul, lacrymosæque ordine tallæ.' Et in Gloss. 'Talla, κρομμύου λέπυρον.' 'Folliculus cæpæ.' Talla autem a θαλλὸς, ramus virens, ita ut primo et proprie *Talla* fuerit stipes cæpæ. Sed recte etiam *Talia* dici potèst. Ut ab ἄλλος, alius. Folium a φύλλον, &c. *Dac.*

[x] *Talionis*] Vidend. Gell. lib. xx. cap. 1. sed hic melius verba legis 12. tab. referuntur. *Ant. Aug.*

Talionis] *Talionem* Græci, ἀντιπήρωσιν, ταυτοπάθειαν, ἀντισήκωσιν. *Jos. Scal.*

Talionis] *Talio* a *Talis.* Jus Talionis, quo quis tale quid patitur quale fecit. Quare optime Festus *parem vindictam* interpretatur. Alii *pœnam reciproci, vicem, &c.* Fons talionis lex divina Exod. cap. 22. 'dens pro dente, oculus pro oculo.' In leg. 12. tab. legendum, *Si membrum rupsit, ni cum eo pacit, talio esto.* Vel potius *si membrum rupit;* ut apud Gellium lib. xx. c. 1. et apud Catonem l. IV. Orig. ex Prisciano l. VI. 'Si quis membrum rupit, aut os fregit, talione prox-

Talipedare [y] antiqui dicebant pro vacillare pedibus lassitudine, quasi trahat pedes, ut talis videatur insistere, aut identidem tollere pedes.

Talipedare est vacillare pedibus, et quasi talis insistere. [PAUL.

Talus prænomen erat Sabinorum.

Talus in Sabinorum nominibus [z] prænominis loco videtur fuisse.[15] [FEST.

Tam [a] significationem habet, cum ponimus præpositivam [16] quandam, cui subjungimus quam: ut cum dicimus tam egregium opus tam parvo pretio venisse: id est, sic: ita ut apud Græcos [b] quoque οὕτως ἀγαθόν. item ex contrario ei dicimus, quam bonus Homerus, tam malus Cherylus [17] [c] poëta est. At antiqui tam etiam pro tamen [d] usi sunt: ut Nonius: [18] [e] Qui, si taceat, dum videat, tam etiam sciat, quid scriptum sit.[19] Ennius: illæ meæ tam potis pacis potiri. Titinius: Bene cum faci-

15 Hæc quidem esse Festi notat Scal. sed non ex vet. lib. desumta.—16 Vet. lib. *propositivam.* Vir doct. in marg. ed. Scal. conjicit *positivam.*—17 Legendum monet Dac. *Chœrilus.*—18 Quidam legunt *Nævius.*—19 Vet. lib. *quod scriptum est.*

NOTÆ

imus agnatus ulciscitur.' Sic *rupit* pro *ruperit* dixit Lucilius lib. Sat. 26. 'Si se rupit, sic quoque a me, quod roget, non impetret.' Vide 'Rupitias.' *Dac.*

y *Talipedare*] Vide 'Taurii.' *Ant. Aug.*

Talipedare] Gloss. 'talipedo, παρασύρομαι.' Qui talipedarent attæ dicti. Vide 'Atta.' *Dac.*

z *Talus in Sabinorum nominibus*] Huic rei firmandæ nullum adhuc exemplum inveni. *Idem.*

a *Tam*] *Tam* et *quam* contracta ex *tantum* et *quantum.* Idem.

b *Ut apud Græcos*] Gloss. 'Tam, οὕτως.' 'Tam perditus, οὕτως πανώλης.' *Idem.*

c *Cherylus*] Scribe *Chœrilus.* Is est qui sub Alexandro rege vixit Olympiad. 113. De quo Horat. lib. II. Epist. 'Gratus Alexandro regi Magno fuit ille Chœrilus, incultis qui versibus et male natis Retulit acceptos, regale numisma, Philippos.' *Idem.*

d *At antiqui tam etiam pro tamen*] Nam et *tamen* derivatum ex *tam.* Plaut. Menæch. II. 3. 'ER. Eamus intro ut prandeamus. ME. Bene vocas: tam gratia est.' Item alibi. *Idem.*

e *Ut Nonius*] Quidam *Nævius:* incertum est. *Idem.*

mus,[f] tam male subimus, ut quidam perhibent viri. Item: Quanquam [20] estis nihili, tam escator [1] simul vobis consului.

Tam significationem habet præpositivam,[2] cui subjungimus quam: ut tam malus [3] Cherylus, quam bonus [4] Homerus: tam etiam pro tamen usi sunt. [PAUL.

Tam modo antiqui dicebant pro modo.[5]

Tam modo [g] antiqui ponebant pro modo: ut Attius: Tam modo inquit Prænestinus. [FEST.

Tam perit, quam extrema faba,[h] in proverbio est; quod ea plerumque aut proteritur, aut decerpitur a prætereuntibus.[6]

20 Vir doct. in marg. ed. Scal. conjicit *quam.*—1 Id. ibid. *ecasta.*—2 Vet. lib. *positivam.*—3 Id. *bonus.*—4 Id. *malus.*—5 Hæc quidem esse Festi notat Scal. sed non ex vet. lib. desumta.—6 Idem de his quoque notat Scal. et de sequentibus *Tame in carmine, &c.* et *Taminia uva sylvestris generis, &c.*

NOTÆ

[f] *Bene cum facimus*] Hunc Titinoii versum sic emendat Lipsius Epistolic. quæst. Ep. 20. *Bene cum facimus, tam male audimus ut quidam perhibent viri.* Querela est mulierculæ de injuria quæ a viris factum itur sexui suo, bene an male faciant, tamen male audiunt. Ego: *Bene cum facimus, tam malæ fuimus, &c.* Propius ad scripturam. Et infra: *Quanquam estis nihili, tam vobis ecastor consului simul.* Idem.

[g] *Tam modo*] Locus Attii non est L. Attii, sed M. Attii Plauti in Trinummo. *Ant. Aug.*

Tam modo] Non Romani, sed Prænestini, quorum linguam irridebant Romani, ut ille apud Plautum, qui dicit *Coniam* pro *Ciconiam*, quia, inquit, Prænestini ita loquerentur. *Jos. Scal.*

Tam modo] Non pro *modo*, sed pro *tantummodo*. Et eo non utebantur Romani, sed Prænestini, quorum linguam irridebant Romani. Attius hic est M. Attius Plautus: Locus est in Trinum. act. III. sc. 1. 'CA. Quamdudum istuc, aut ubi actum est? ST. Ilico hic ante ostium, Tammodo inquit Prænestinus.' Et hanc vitiosam compositionem imitari videmur in voce nostra *tantost.* Sic in Trucul. act. III. sc. 2. Prænestinorum barbariem irridet, qui *rabonem* et *coniam*, pro *arrabone* et *ciconia* dicebant. 'Rabonem habeto, mecum ut hanc noctem sies. As. Perii! Rabonem? quam esse dicam hanc beluam? Quin tu arrabonem dicis? ST. at facio lucri: Ut Prænestinis conia est ciconia.' *Dac.*

[h] *Tam perit, quam extrema faba*] Extrema faba dicitur quæ post fabarum messem in agris crescit, adeoque negligitur, vel quæ messoribus inter metendum excidit. Vel potius, ut ipse intelligit Festus, extrema faba est quæ, in finibus agrorum posita,

Tama [i] dicitur, cum labore viæ sanguis in crura descendit, et tumorem facit. Lucilius: [7] Inguenne existat, papulæ, tama, neboa voxit. [8] [PAUL.

Tame [k] in carmine [9] positum est pro tam. [FEST.

Taminia uva [10] [l] sylvestris dicta, quod tam mira sit, quam minium. [PAUL.

Taminia uva sylvestris generis videtur Verrio dicta; quæ tam mira sit, quam minium [FEST.

7 Vet. lib. *Lucretius.*—8 Ed. Scal. *noxit.*—9 Vide Notas.—10 Vet. lib. hic et inf. *via.*

NOTÆ

a prætereuntibus vel proculcatur, vel decerpitur, et ab aratoribus perstringitur, qui *perfinare* dicuntur. Vide 'perfines.' Et hanc meam interpretationem probat insignis locus Catulli, qui 'ultimum florem' dixit, qui hic est 'extrema faba.' Sic enim in Od. XI. 'Velut prati Ultimus flos, prætereunte postquam Tactus aratro est.' *Idem.*

[i] *Tama*] Quasi *Tumea:* Voss. Vide 'Boa.' *Idem.*

[k] *Tame*] Repone, *in Carmine Saliari*, in quo ad id exemplum *Cume* pro *Cum* legebatur, ut ait Q. Terentius Scaurus, vetus Grammaticus, qui etiam producit carmen Saliare, sed corruptissimum. *Jos. Scal.*

Tame] Lipsius *Tamde*, ut 'quamde' pro 'quam.' Sed *Tame* vera lectio. Addendum tantum, ut monet Scaliger, *in carmine Saliari.* In eo ad id exemplum *cume* legebatur pro *cum*, ut ait Q. Terentius Scaurus, vetus Grammaticus, qui etiam producit carmen Saliare, sed corruptissimum. *Idem.*

[l] *Taminia uva*] Vidend. Plin. lib. XXIII. cap. 1. *Ant. Aug.*

Taminia] Quidam in Georgicis legunt: *Sunt et Amineæ vites, firmissima vina.* At Festus videtur legisse, vel potius Verrius, *Sunt et Taminiæ vites.* Non omittendum quod notat Hesychius in suis Glossis: 'Αμιναῖον, δι' ἑνὸς ν, τὸν οἶνον λέγει. ἡ γὰρ Πευκετία 'Αμιναία λέγεται. Quod apud nullum alium veterem auctorem reperi. *Jos. Scal.*

Taminia] Meminit Celsus lib. III. et Plin. lib. XXIII. cap. 1. Suspicabatur Scaliger apud Virgilium Verrium legisse: *Sunt et Taminiæ vites, firmissima vina.* Ubi *sunt et Amineæ vit.* Aminææ vites sunt Appulæ. Hesych. 'Αμιναῖον, δι' ἑνὸς ν, τὸν οἶνον λέγει. ἡ γὰρ Πευκετία 'Αμιναία λέγεται. 'Aminæum, per unicum *n*, vinum dicit. Nam Peucetia Aminæa dicitur.' Sed scribendum apud Hesychium δι' ἑνὸς μ. 'per unicum *m*.' Nunquam enim *Amineum* per duplex *nn* scriptum, *Aminnæum*, sed per duplex *mm*, *Amminæum*, et id reprehendit Hesychius. Porro de Taminia uva errat manifesto Verrius. *Taminum*, sive *tamina*, erat macula, tabes, ut optime notavit Meursius. Inde *taminare* et *attaminare.* Inde *taminia* uva maculis variegata, distincta, quæ ideo etiam *variana*, et *variola* nuncupata, ut ex Plinio Macrobioque cognoscere est. *Dac.*

Tamne, eousque,[m] ut Ælius Stilo et Opilius Aurelius interpretantur: itaque Afranius: Tamne arcula tua plena est aranearum?[n]

Tamne, eousque. Afranius: Tamne arcula tua plena est aranearum? [PAUL.

Tandem,[o] cum significet aliquando, interdum tamen ex supervacuo ponitur: ut apud Terentium in Phormione, cum ait: Itane tandem uxorem duxit Antipho injussu meo? non enim hic tempus ullum significat. At Cicero[p] etiam duplicat temporalem significationem, cum ait: Tandem aliquando.

Tappete[q] ex Græco sum*psit tappe*tæ. Ennius cum [FEST. ait: T*appetem etiam dixit Turpi*lius in Demetrio. Le . . . . *tappetem* veterem sic tappe*te neutro genere.*

Tapulla[11] dicta est lex quædam de conviviis. [PAUL.

11 Alii legunt *Tappula*, et mox *Tappulam*.

NOTÆ

m *Tamne, eousque*] Nihil impedit quin *tantumne* interpreteris. *Idem.*

n *Arcula tua plena est aranearum*] Sic Catullus ad Fabullum: 'nam tui Catulli Plenus sacculus est aranearum.' Ita loquebantur Latini, ut aliquid vacuum et desertum significarent. *Idem.*

o *Tandem*] Cicero initio orat. II. in Catilin. 'Tandem aliquando Quirites,' &c. *Ant. Aug.*

Tandem] Locus Terentii est ex act. II. sc. 1. Ubi Donat. 'Tandem hic impletiva conjunctio: ut Cicero: Quousque tandem abutere, Catilina, patientia nostra?' *Dac.*

p *At Cicero*] Initio secundæ Catilinariæ: 'Tandem aliquando, Quirites,' &c. Nonius ait hic *tandem* esse pro *vix*, sed mihi Festi auctoritas potior. *Idem.*

q *Tapete*] *Tappete* scribendum est, et fortasse *Tapete*, quod et masculini, et neutri generis esse apud poëtas Nonius ostendit. *Ant. Aug.*

Tapete] Ostendebat, puto, Ennium dixisse *Tapetos* masculino, et Turpilium in Demetrio, qui dixit 'glabrum tapete.' Nonius. Glossarium: 'Tapidus, τάπις ψιλή.' Lege *Tapetus*, τάπις, ψιλή. etiam Latini veteres Psilas dixerunt. Lucilius: 'Psilæ, atque amphitapæ molles, cum ingentibu' villis.' *Jos. Scal.*

Tappete] Hæc corrupta sunt. Lego: *Tappete ex Græco sumsit tappetem Ennius cum ait . . . . Tappetem etiam dixit Turpilius in Demetrio le . . . . Tappetem veterem. Sic tappete neutro genere.* Tapes a Græco τάπης, et ostendit Festus Veteres *tapetem* et *tapete* dixisse. *Tappetem* ex Ennio et Turpilio adducit: sed *tappete* etiam neutro genere Turpilius, cum dixit, 'glabrum tapete.' Apud Nonium. *Tapetos* etiam dicebant. Gloss. 'ta-

Tapullam [r] legem convivalem ficto nomine conscripsit jocoso carmine Valerius Valentinus: cujus meminit Lucilius hoc modo: Tapullam rident legem contere opimi. [FEST.

Tarmes [s] genus vermiculi carnem exedens. [PAUL.

Tarpeiæ etiam [t] effigiem ita appellari putant qui- [FEST.

NOTÆ

petus, τάπις, ψιλή.' τὸ τάπις, est vox nostra *tapis.* ψίλη, *psila.* Nam Latini veteres tapetes psilas dixerunt. Lucilius lib. I. Sat. 'Psilæ atque amphitapæ molles, cum ingentibu' villis.' *Dac.*

[r] *Tapullam*] Tappula cognomen Villiorum, ex qua familia P. Villius TI. F. TI. N. Tappula cos. fuit cum L. Cornelio Lentulo anno 554. ex fastis Capitolinis, et Livio in extremo lib. XXXI. *Ant. Aug.*

Tapullam] Versum Lucilianum supra ita legendum monemus: *Tapullam rident legem concerœ Opimi. Concera* pro *congera.* Et *congera,* unico *r,* pro *congerra.* Veteres, in quibus nunc utimur *g,* ponebant *c.* Tandem Spurius Carvilius vetustissimus Grammaticus correxit: et primus pro 'inicere' dixit, 'inigere:' pro 'Acetare,' 'Agitare.' *Jos. Scal.*

Tapullam legem] Tapulla sive *tapulia,* a *tabula,* vel *tapula,* sive *tapulum,* hoc est, mensa. Et sic dicta, quod esset convivalis. Versum Lucilii sic Scaliger: *Tapullam rident legem concerœ opimi. Concerœ* pro *congerœ,* et *congera,* unico *r,* pro *congerra.* Sed Franciscus Duza et Vossius: *Concœnœ opimi.* A *cœna* est *concœna,* qui una cœnat. Gloss. 'concœnæ, σύνδειπνοι.' *Dac.*

[s] *Tarmes*] Vitruvius: 'Et primum abies aëris habens plurimum, et ignis, minimumque humoris, et terreni, levioribus naturarum potestatibus comparata, non est ponderosa: itaque rigore naturali contenta non cito flectitur ab onere, sed directa permanet in contignatione. Sed ea, quod habet in se plus caloris, procreat et alit tarmitem, ab eoque vitiatur.' Plautus Mostellaria de postibus loquitur: 'Hercle quin multum improbiores sunt, quam a primo credidi. Quapropter? Quia edepol ambo ab infimo tarmes secat.' In Vitruvio, ut id admoneam, pro *natura rerum,* emendavimus *naturarum:* ne quis forte studiosus Vitruvii lector id miretur. Sic paulo superius idem error: *easdem habent inter se natura rerum similitates,* pro *naturarum.* Ita etiam emendabis lib. III. in fine proœmii: 'de materia, quas habeat in operibus utilitates, et quibus virtutibus e natura rerum est comparata, peregi.' Legendum enim: *et quibus virtutibus naturarum est comparata. Naturarum virtutes* vocat, quas supra *naturarum potestates.* Jos. Scal.

Tarmes] Teredo, Græce θρίψ. Plaut. Mostel. act. III. sc. 2. de postibus loquitur: 'TH. Hercle, quin multum improbiores sunt quam a primo credidi. TR. Quapropter? TH. Quia edepol ambo ab infimo tarmes secat.' *Dac.*

[t] *Tarpeiæ etiam*] De Tarpeia virgine Livius, Florus, &c. Vide 'Saxum Tarpeium.' Illud *etiam* a superioribus pendebat; nam hæc in Schedis post 'Tarquitias scalas' posita erant. *Idem.*

dam in æde Jovis Metellina, ejus videlicet in memoriam virginis, quæ pacta a Sabinis hostibus, quæ in sinistris manibus haberent, ut sibi darent, intromiserit eos cum Rege Tatio, qui postea in pace facienda caverit a Romulo, ut ea Sabinis semper pateret.

Tarquitias[12] scalas, quas Rex Tarquinius Superbus fecerit, abominandi ejus nominis gratia ita appellatas[13] esse, ait vulgo existimari Verrius.

Tartarino[u] cum dixit Ennius, horrendo, et terribili Verrius vult accipi, a Tartaro, qui locus apud inferos.[13]

Tartarino, horrendo, et terribili. [PAUL.

Tatium occisum ait Lavinii[x] ab amicis eorum lega- [FEST. torum quos interfecerant Tatiani[14] latrones, sed sepultum in Aventino laureto:[y] quod ad significationem ver-

12 Al. *Tarquinias.* Vet. lib. *dictas.*—13 Hæc quidem esse Festi notat Scal. sed non ex vet. lib. desumta.—14 Vet. lib. *Titini.*

NOTÆ

[u] *Tartarino*] Ennius, ut arbitror, scripsit, *corpore Tartarino prognata Paluda virago.* Vidend. Varro lib. VI. de Ling. Lat. et Probus eclog. VI. *Ant. Aug.*

Tartarino] Versum Ennii refert Varro lib. VI. de L. L. ' Corpore Tartarino prognata paluda virago. Tartarino a Tartaro dictum. Plato in quarto de fluminibus, apud Inferos quæ sint, in his unum Tartarum appellat. Quare Tartari origo Græca. Paluda a paludamentis. Sunt hæc insignia et ornamenta militaria.' Ubi Scaliger, Purus putus, inquit, Hellenismus. Ταρτάρου ἐκγεγαυῖα μελάμπεπλος ἀντιάνειρα. Plenius citatur apud Probum : ' Corpora Tartarino prognata paluda virago; Cui par imber, et ignis spiritus, et gravi' terra.' *Ignis spiritus*, πυρὸς μένος : et *gravis terra*, στυφελὴ χθών. Est, ni fallor, illa quam alloquitur Juno apud Maronem. ' Hunc mihi da proprium, virgo sata nocte, laborem.' *Dac.*

[x] *Tatium occisum ait Lavinii*] In Schedis, *Lanuvii.* Sed omnino legendum *Lavinii.* Historiam narrat Livius l. I. sect. 14. ' Post aliquot annos propinqui regis Tatii legatos Laurentium pulsant. Cumque Laurentes jure gentium agerent, apud Tatium gratia suorum et preces plus poterant : igitur illorum pœnam in se vertit. Nam Lavinii, cum ad solenne sacrificium eo venisset, concursu facto interficitur.' Ubi propinquos regis vocat Livius, quos Latrones Festus. *Idem.*

[y] *Sed sepultum in Aventino laureto*] Varro lib. IV. de L. L. ' Inde lauretum ab eo quod ibi sepultus est T. Tatius rex, qui a Laurentibus interfectus est. Ab sylva laurea, quod ea ibi excisa, et ædificatus vicus, ut inter sacram viam et macellum editum.' *Idem.*

borum non magis pertinet, quam multa alia [z] præterita, deinceps quæ referantur.

Tauras [a] vaccas steriles dici existimabant hac de [PAUL. causa, quod non magis, quam tauri, pariant.

T*auras* [b] vaccas steriles ap*pellabant, ait Verrius,* quæ [FEST. non magis pariant [15] *quam tauri : sed vero* similius sit ex Græco dic*tas, quia Græci vaccas ταύρας* appellant.

Tauri Verbenæque [c] in commentario sacrorum sig- [PAUL. nificat ficta farinacea.

Taurii appellabantur ludi in honorem Deorum inferorum facti. Instituti autem videntur hac causa. Regnante Superbo Tarquinio, cum magna incidisset pestilentia in mulieres gravidas, quæ fuerat facta ex carne divendita [16] populo taurorum, ob hoc Diis inferis instituti ludi, et Taurii vocati sunt.

Tau*rii* [d] *ludi instituti* Diis inferis ex h*ac causa viden-* [FEST.

15 Ed. Scal. *rapiant.*—16 Ead. ed. *diu vendita.*

NOTÆ

[z] *Quam multa alia*] Optime in Schedis: *Quam multa alia et præterita jam et deinceps quæ referentur. Deinceps,* id est, in volumine verborum priscorum cum exemplis. Vide 'profanum' et 'præfationem.' *Idem.*

[a] *Tauras*] Paulus originem ex Græco omisit, quæ verisimilior visa est Festo. *Ant. Aug.*

[b] *Tauras*] Ex Verrii sententia Glossarium: 'Taura, βοῦς στεῖρα.' Et Varro lib. II. de R. R. cap. 5. 'Quæ sterilis est vacca taura appellatur.' *Dac.*

[c] *Tauri verbenæque*] Liba farinacea in commentario sacrorum forsan ob magnitudinem sic dicta, et quod verbenis coronata. Sane Veteres omnia prægrandia Tauros vocabant. Stephanus in ταῦρος: Ταύρους οἱ παλαιοὶ πάντα ὅσα μέγαλα καὶ βίαια ἐπωνόμαζον. Id est, 'Tauros antiqui quæcumque grandia et violenta vocabant.' Immo potius puto Festum dicere Tauros verbenasque in commentario sacrorum significasse ficta farinacea, ex eo more scilicet quo simulata pro veris accipiebant. Igitur ficta farinacea *tauri verbenæque* dicta, quod pro tauris et verbenis adhiberentur. Quomodo legimus Cyzicenos Proserpinæ quotannis bovem nigram immolantes, cum obsidione premerentur, nec bovem haberent, ex frumento hostiam finxisse. Vide 'Cervaria.' *Idem.*

[d] *Taurii*] Maxima pars verborum Festi ex epitome Pauli recte intelligitur. Cetera, quæ ex Varrone referuntur, mihi valde obscura sunt: affinia autem sunt verbo *Talipedare,* de quo supra. *Ant. Aug.*

Taurii] *Taurii ludi in circo Flaminio fiebant, qui instituti Diis inferis ex hac causa sunt. Tarquinio regnante, cum gravis pestilentia in mulieres gravidas incidisset, fœtus infecti sunt ex carnis putore taurorum immolatorum. Ob id Taurii ludi et appellati sunt, et fiunt in*

tur. Tarquinio regnante cum *magna incidisset* pestilentia in mulieres *gravidas earum* fetus *infecti* sunt ex carne *divendita populo* taurorum immolatorum: ob *hoc ludi Taurii* appellati sunt, et fiunt *in circo flaminio, ne* intra muros evocentur Dii *inferi. Sed Taurios* ludos Varro ait vocari, quod *eis ludis discipu*lus pendens a doctore in *crudo corio Tauri* solitus sit impelli, atque usque *eo inibi cogi* docere, quoad consisteret, *et sola virtu*te talorum constaret pedu*m firmitas.*

Taurium æs dicunt, quod in ludos tauricos[17] consumitur.

Taurorum specie[e] simulacra fluminum, id est, cum cornibus; quod sunt atrocia, ut tauri.

17 Vir doct. in marg. ejusdem ed. conjicit *taurios.*

NOTÆ

circo Flaminio, ne intra muros evocentur Di manes: contra, eos ludos Varro ait vocari, quod discipulus pendens a doctore iner . . . solitus sit impelli, atque usque eo cogi docere, quoad consisteret, et virtute talorum constaret pedum firmitas. Quod ludi Taurii in Circo Flaminio fierent, qui fuit extra portam Carmentalem, testis est Varro IV. de Latino sermone: reliqua, quæ ex opinione Varronis afferuntur, quin ita scripserit Festus, negari non potest. Apud nullum autem veterem scriptorem id temere invenias. Apparet tamen Varronem, ludos Taurios ab eo dictos, sensisse, quod in corio tauri etiam id genus ludi fieret a ludimagistris eo die, quo ludi Circenses, qui dicti sunt Taurii, in circo Flaminio fierent, aut quod scutica tauria discipulus impelleretur: idque explendum fuisse in ea lacuna, in qua causa nominis desiderari videtur. Scriptura Festi manifesta est: ratio nobis incomperta. Fortasse pro *in er . . . .* supplendum, *in crudo corio.* Jos. Scal.

Taurii] Servius II. Æneid. 'Quæ sterilis autem est taurea appellatur, unde ludi Taurei dicti, qui ex libris fatalibus a rege Tarquinio superbo instituti sunt, propterea quod omnis partus mulierum male cedebat. Alii ludos Taureos a Sabinis propter pestilentiam institutos dicunt, ut lues publica in has hostias verteretur.' Quod ludi Taurii in Circo Flaminio fierent, qui fuit extra portam Carmentalem, testis Varro lib. IV. de L. L. 'Item simili de causa circus Flaminius dicitur qui ædificatus est circum Flaminium campum; et quod ibi quoque ludis Tauricis circum metas currunt.' Viri docti aiunt hos ludos Taurios Circenses etiam dictos, quod nemo probaverit. Reliqua, quæ ex opinione Varronis afferuntur, apud nullum alium auctorem invenias. Et diversi sunt hi ludi a superioribus. Taurii autem dicti quod a ludi magistro discipulus in crudo bovis corio impelleretur donec virtute talorum consisteret. Sed pro *docere, doceri* legendum existimo. In eo corio usque eo doceri cogebatur quoad consisteret, &c. *Duc.*

Taxat[f] verbum ponitur in iis, quæ finiuntur, quoad tangi liceat, in litibus quoque arbitrove[18] cum proscribitur quoad ei jussit[19] statuendi. Taxatio dicitur, quæ fit certæ summæ:[g] a tangendo autem dici, etiam scenici testimonio sunt, qui taxatores dicuntur,[h] quod alter alterum maledictis tangit:

18 Id. ibid. *arbitriove.*—19 *Jus sit*, emend. Scal. Dac. et sic etiam legendum putat Gifan. Ind. in Lucret. v. *jussa.*

NOTÆ

[e] *Taurorum specie*] Vide Ælianum in varia historia lib. II. cap. 33. causam varie tradit Strabo lib. X. *οἱ δὲ εἰκάζοντες ἐξ αὐτῶν τἀληθὲς, ταύρῳ μὲν ἐοικότα λέγεσθαι τὸν Ἀχελῷόν φασι, καθάπερ καὶ τοὺς ἄλλους ποταμοὺς, ἀπό τε τῶν ἤχων, καὶ τῶν κατὰ τὰ ῥέεθρα καμπῶν, ἃς καλοῦσι κέρατα.* Id est, 'qui autem e fabulis vera colligunt, Tauro similem forma Acheloum aiunt, ut et alios fluvios, ob strepitus et flexus alveorum qui cornua dicuntur.' Probus ad illud IV. Georg. 'Et gemina auratus taurino cornua vultu.' Et ideo, inquit, 'taurino vultu, quod ejus sonus ut tauri mugitus, et ripæ flexuosæ sunt ut cornu.' Vetus Horatii interpres ad Od. 14. lib. IV. 'omnium famosorum fluminum vultus cum cornibus finguntur propter impetus et mugitus aquarum.' Vide Zetzem in Hesiod. ἀσπίδα. Et alios passim. Addi potest forsan, quia poëtæ vocant κέρατα omnia flumina, quod sint veluti Oceani cornua. Apollonius de Istro: Ἔστι δέ τις ποταμὸς ὕπατον κέρας ὠκεανοῖο. 'Est autem quidam fluvius ultimum cornu Oceani.' *Idem.*

[f] *Taxat*] Alienissima sunt quæ hic Festus tradit; neque enim hic *taxo* a *tango*, sed a Græco *τάσσω*, quod a Græcis scriptoribus usurpatur eadem notione qua *taxo* ab Latinis. Aristoteles lib. II. Œconomicon, capite secundo, 'Hippias,' inquit, 'Atheniensis, nummum apud Athenienses legitimum usu interdixit, et cum ejus pretium taxasset, ad se referri jussit.' In Græco *τάξας δὲ τιμήν.* *L'ayant taxé à un certain prix.* Idem.

[g] *Taxatio dicitur, quæ fit certæ summæ*] Idem Justinianus qui Novell. 63. et 82. Taxationem definit *ῥητὴν ποσότητα ὁριζομένην παρὰ τοῦ δικάζοντος.* 'Certam quantitatem a judice præfinitam, taxatam.' Inde Glossarium: 'Taxatio, *ποσότης*.' *Idem.*

[h] *Qui taxatores dicuntur*] Hic etiam frustra est Festus qui *taxatores* scenicos dictos putat, quasi inter se maledicos. *Taxatores*, verbo posterioris sæculi ac parum Latino, iidem fuere qui *designatores* a comœdo ac tragœdo destinati, et adhibiti ad tribuendas personas actorum cuilibet, pro magistri arbitrio: et eo quidem delectu, ut interdum nobiliores partes agendas committerent, non eximiis actoribus, quod dignitate aut corporis, aut de re quapiam excellerent, præ principibus actoribus: quibus lubentissimis fierent hæc omnia. Quam enim concorditer agerent inter se, indicat Tullius prima in Verrem his verbis: 'Ut in actoribus fieri videmus, sæpe illum qui est secundarum aut tertiarum partium, cum possit aliquanto clarius dicere, quam ipse primarum, multum se summitte-

Taxat, et taxatio a verbo tango dicuntur: unde et [PAUL. taxatores a scenicis dicuntur, quia alterutrum maledictis tangunt.

TEGILLUM[i] cuculliunculum[20] ex scirpo factum. Plautus: Tegillum mihi aret, id si vis, dabo.

Tela[k] proprie dici videntur ea, quæ missilia sunt: [FEST. ex Græco videlicet eorum nomine, quia illi τηλόθεν missa dicunt, quæ nos eminus: sicut arma ea, quæ ab humeris dependentia retinentur manibus, quandoquidem non minus in nobis eam partem corporis armum vocari, existimandum est.[1] [l]

Temerare,[m] violare sacra, et contaminare, dictum [PAUL. videlicet a temeritate.

Temetum, vinum: unde temulentus, et temulentia.

Temetum,[n] vinum. Plautus in Aulularia: Qui? [FEST.

20 Vet. lib. *cuculli vinculum.*—1 Vet. lib. *est quam arma.*

NOTÆ

re, ut ille princeps quam maxime excellat.' Non igitur male dicunt Scenici Scenicis cum eos *taxant:* sed eos ad scenæ munera dignius obeunda opportune ac scienter designant et ordinant. Paulus, qui hæc non intelligebat, lectionem mutavit. *Idem.*

[i] *Tegillum*] Plaut. in Ruden. 'Tegillum eho illud mihi unum arescit, id, si vis, dabo. Eodem amictus, tectus eodem esse soleo, si pluit.' *Ant. Aug.*

Tegillum] Varro apud Nonium, 'jugens et volitans miluus ob aquam e nubibus tortam indicat fore ut tegillum pastor sibi sumat.' A *tectum, tegulum, tegillum.* Genus vestis a tergo pendentis, qua caput pluviæ ac tempestatis causa tegebatur. Quæ et *cuculus, cucullio, cuculliunculus:* male in Ms. *Cuculli vinculum.* Locus Plauti est ex Rudente act. II. sc. 7. 'Tegillum eccillud mihi unum arescit, id si vis dabo.' Sed potius *tegillum* est a *tegetibus*, quod e scirpo, palustri herba fieret, ut tegetes. Græcis ψίαθοι φλόϊναι, 'tegetes scirpeæ.' Scirpus est φλοῦς. *Dac.*

[k] *Tela*] Vide 'arma.' *Ant. Aug.*

Tela] Servius ad illud VII. Æneid. 'Desuper Alcides telis premit.' 'Omne,' inquit, 'quod jaci potest, telum vocatur, dictum ἀπὸ τοῦ τηλόθεν.' Alii *telum* ab antiquo verbo *telo*, a quo *protelo*, expello, ejicio. De armis et telis vide 'arma.' *Dac.*

[l] *Existimandum est*] Schedæ: *Existimandum est quam* . . . . . forsan: *quam in equis.* Ait eam partem corporis unde dependent arma non minus in nobis *armum* vocari, quam in equis. *Idem.*

[m] *Temerare*] Violare sacra, sed et ad alia translatum; nam et fœdare, inquinare, corrumpere, &c. Temerare lectum, virginem, fluvios veneno, &c. *Idem.*

[n] *Temetum*] *Sequimini præ. Mi nate sequere, temeti timor:* male citatur ab

quia temeti nihil allatum. Pomponius in decima: Non multi temeti, sed plurimi. Nonius in duobus dossenis:[o] Sequimini præminate, sequere temeti timor. Idem in Funere: Agite, exite, temulentiamque[2] tollite: et in Surdo: Filias habeo temulentas, sed eccas video incedere. Afranius in Consobrinis: Pol magis istius temulentæ futilis.

Tempesta,[p] tempestiva. [PAUL.

Tempestatem[q] pro tempore frequenter dixerunt antiqui.

Templum[r] significat, et ædificium Deo sacratum, et tignum, quod in ædificio transversum ponitur.

Tenitæ[3] [s] credebantur esse sortium Deæ, dictæ quod tenendi haberent potestatem.

Tensa[4] vehiculum argenteum, quo exuviæ Deorum ludis Circensibus in circum ad pulvinar vehebantur.

Tensam[t] ait vocari Sinnius[5] Capito vehiculum, quo [FEST.

2 Vet. lib. *exigite temulentum.*—3 Id. *Teniræ.*—4 Id. *Thensa.*—5 *Tensam ait vocari Sinnius, &c.* Hæc quidem esse Festi notat Scaliger, sed non ex vett. libb. desumta.

NOTÆ

eo, qui duos Dossenos, quæ est Atellana Novii, ineptissime pro Fabio Dosseno Comico accepit, cujus meminit Horatius. *Jos. Scal.*

Temetum] Ex articulo et nomine τὸ μέθυ, *temetum.* Locus Plauti est act. II. sc. 6. *Dac.*

[o] *Nonius in duobus dossenis*] Atellanam scripsit Nonius, cui nomen *duo Dosseni.* Sed hi Dosseni diversi sunt a Fabio Dossenno Comico, cujus meminit Horatius Ep. 1. lib. II. 'Quantus sis Dossennus edacibus in parasitis, Quam non astricto percurrat pulpita socco.' Verba Nonii sic emendat Scaliger: *Sequimini præmi nate sequere, temeti timor.* Ego vero: *Sequimini, i præ mi nate, sequere timeti timor.* Facete parasitum et helluonem, temeti timorem vocat. *Idem.*

[p] *Tempesta*] *Nocte intempesta.* Vide 'intempesta.' *Idem.*

[q] *Tempestatem*] Vide 'intempesta.' *Idem.*

[r] *Templum*] De templo multa Varro lib. VI. de Ling. Lat. *Ant. Aug.*

Templum] Vide 'contemplari.' Pro tigno usus Vitruvius lib. VII. cap. 7. 'Supraque id fastigium columen cantherii, templa ita sunt collocanda, ut stillicidium tecti absoluti tertiario respondeat.' *Dac.*

[s] *Tenitæ*] *Tenitæ*, sive *Teniræ*, a *tenendo*, dictæ sortium Deæ. Sed fere ignotæ, ita ut perpauci essent apud Veteres, si erant aliqui, qui earum aris honorem imponerent. *Idem.*

[t] *Tensam*] Ascon. ad III. Verr. 'Thensæ sacra sunt vehicula pompa ordinum et hostiarum. Thensas alii

exuviæ Deorum ludicris Circensibus in circum ad pulvinar vehuntur: fuit et ex ebore; ut apud Titinium in Barbato; et ex argento.

Tentipellium, genus calciamenti ferratum, quo [PAUL. pelles extenduntur.

Tentipellium[u] Artorius[6] putat esse calciamentum [FEST. ferratum, quo pelles extenduntur: idem Afranium dixisse in Promo:[7] Pro manibus credo habere ego illos tentipellium. Titinium ait Verrius existimare, id medicamentum esse, quo rugæ extenduntur, cum dicat: Tentipellium Inducis,[8] rugæ in ore extenduntur: cum ille τροπικῶς dixerit.

Tenus[x] significat finem: ut cum dicimus, hactenus. [PAUL.

6 *Tentipellium Artorius putat, &c.* Idem et de his quoque notat Scal.—7 Vet. lib. *Primo.*—8 Id. *Inducitur.*

NOTÆ

a divinitate dici putabant, alii quod ante ipsas lora tendantur, quæ gaudent manu tenere et tangere qui eas deducunt.' Sed *tensæ* scribendum: sic dictæ autem quia statuæ Deorum, quæ *tensis* ferebantur, velarentur circumquaque linteis ad cubiculi seu delubri speciem *tensis.* Vide Onuphrium Panvinum lib. II. de Ludis Circensibus cap. 11. Bullingerum lib. de Circo, cap. 38. *Idem.*

[u] *Tentipellium*] Fallitur Festus in quo Verrium reprehendit quod tentipellium in Afranio interpretetur id, quod Græci τετάνωτρον dicunt: cum res aliter esse non possit. Et Glossarium: 'Tentipellium, φάρμακον πρὸς ῥυτίδας.' *Jos. Scal.*

Tentipellium] A *tendenda pelle.* Sed pellem bubulam, hoc est, calceum, cum Artorio Festus intelligit, quare Calceamentum Ferratum interpretantur: sed sine exemplo: nam apud Afranium *Tentipellium* longe aliud est, ut mox dicetur. Optime igitur Verrius et Titinnius, qui pro medicamento quo rugæ extenduntur accipiunt. Favent Glossæ: 'Tentipellium, φάρμακον πρὸς ῥυτίδας.' 'Pharmacum adversus rugas.' Et locus Titinii: *Tentipellium Inducis, rugæ in ore extenduntur tuæ.* Et ita accipi debet supra apud Afranium, qui urbane dicit quosdam pro manibus habere tentipellium, quomodo nos hodieque dicimus mulieres quæ succo splendente ornant genas, pro vultu habere tectorium, *que leur visage n'est que fard.* Subit etiam Afranium comice et novo significatu *tentipellium* dixisse pro pelle extensa, ut innueret eos non manus habere, sed ossa tantum pelle amicta. Porro medicamina illa, quibus facies extendebatur, Græci τετάνωτρα et τετανώματα dixerunt. Inter ea fuit panis caldus et madidus. Juvenalis: 'Interea fœda aspectu, ridendaque multo Pane tumet facies.' Ubi vetus interpres: 'Medicamen ad tendendam faciem, vel cutem magis.' *Dac.*

[x] *Tenus*] Gloss. 'Tenus, πέρας, μέ-

Terentum locus in campo Martio dictus, quod eo loco ara Ditis patris in terra occultaretur.

Terentum[y] in campo Martio lo*cum Verrius ait ab* [FEST. *eo* dicendum fuisse, quod Te*rra ibi per ludos* sæcularis Ditis patris *ita leviter tera*tur ab equis quadrigariis, ut eo*rum levis mo*bilitas æquiparet mo*tus rapidos velocis lu*næ, quod quam aniliter rela*tum sit, cui*vis manifestum est.

Teres, rotundus in longitudine. [PAUL.

Teres in longitudine rotundatum: quales asseres [FEST. natura ministrat.[9]

Teretinatibus,[z] qui a flumine Terede dicti existimantur, et syllaba ejus tertia mutata, et pro Terede Teram scribi debuisse.[10]

Termentum[a] pro eo, quod nunc dicitur detrimentum, utitur Plautus in Bacchidibus.

9 Hæc quidem esse Festi notat Scaliger, sed non ex vett. libb. desumta. —10 Legit Dac. *Et pro Tereti, Teredi scribi debuisse.*

NOTÆ

χρι.' 'Tenus, finis, usque.' Estque *Tenus* a τέλος, finis. *Idem.*

y *Terentum*] Vide 'Sæculares' et 'Pascales.' Auson. in Ternario: 'Trina Terentino celebrata trinoctia ludo.' Quæ de equis quadrigariis hic dicuntur, aliena sunt a ludis sæcularibus; et fortasse ideo acerbe reprehensa a Festo: ita enim ait adversus Verrium, ut opinor: quod quam aniliter relatum sit, cuivis manifestum est. *Ant. Aug.*

Terentum] Infra: *Terentum in campo Martio locum ait per d dicendum fuisse, quod terendus sit sæcularibus Ditis patris ludis: et teratur ab equis quadrigariis, quorum agilitas æquiparet motus ipsos Lunæ, quod quam aniliter relatum sit, cuivis manifestum est.* Et hæc fuit scriptura Festi: et jure Festus anilem Verrii rationem explodit. *Jos. Scal.*

Terentum] Jure Festus Verrii rationem explodit. Terentum enim dictum in campo Martio a Tarento propter Iapygium promontorium sito. Zozim. *ταύτην γὰρ εἶχεν ὁ τόπος προσηγορίαν τῷ κατὰ τὴν ἄκραν Ἰαπυγίαν ὁμώνυμος ὢν Τάραντι.* 'Id ei loco nomen fuit, Tarento propter Japygium promontorium sito cognomini.' *Dac.*

z *Teretinatibus*] Non leviter fœdatus hic locus. Lego: *Et pro Tereti, Teredi scribi debuisse.* A Terede, inquit, Fluvio *Teredinates*, non *Teretinates*, dici debuere. Sed de Terede fluvio nihil mihi compertum. *Idem.*

a *Termentum*] A *tero, terimen, termen*, ut a 'moveo,' 'movimen,' 'momen,' &c. Versus Plauti est act. IV. sc. 9. 'Non Pelides termento fuit, præut ego herum expugnabo meum.' Ubi Salmasius: 'Vereor,' inquit, 'ne male olim lectum sit *termento* pro

Termentum apud Plautum detrimentum. [PAUL.

Termes[b] ramus direptus[11] ex arbore, nec foliis repletus, nec nimis[12] glaber.

Termino[c] sacrificabant,[13] quod in ejus tutela fines agrorum esse putabant: denique Numa Pompilius statuit eum, qui terminum exarasset, et ipsum, et boves sacros esse.

Terminus, quo loco colebatur,[d] super eum foramen patebat in tecto, quod nefas esse putarent terminum intra tectum consistere.

Termonem Ennius terminum dixit.

Termonem[e] Ennius Græca consuetudine dixit, [FEST. quem nos nunc terminum, hoc modo: Ingenti vadit cursu, qua redditus termo est: et idem: Hortatore bono prius, quam jam finibus termo est.

Tersum diem[f] pro sereno dictum ab antiquis; nec se habere rei auctorem ait.

11 Mss. *desectus.*—12 Vet. lib. *minus.*—13 Vet. lib. *sacra faciebant,* vel *fiebant.*

NOTÆ

tormento.' Per tormentum intelligit arietem quo expugnantur urbes. Pro tormento igitur fuit Achilles Pergamo, quo mœnia ejus quatiebant. *Id.*

[b] *Termes*] Ramus *direptus*, vel ut in Mss. *desectus*, ex arbore, neque foliis repletus neque iis destitutus. 'Termes olivæ' Horat. Epod. XVI. 'Germinat, et nunquam fallentis termes olivæ.' Ubi vetus interpres: 'Termites dicuntur caules, thyrsi, seu rami olearum.' Unde Glossarium: 'Termes dicitur proprie caulis olearum arborum.' Sed Termis de cujuslibet arboris ramo dictum est. Est autem a Græco τέρμις, quod in divisione agrorum, antequam metæ ponerentur, ramos arborum figerent. *Idem.*

[c] *Termino*] QVEI. TERMINOM. EXARASSIT. IPSVS. ET. BOVEIS. SACREI SVNTO. *Jos. Scal.*

Termino] Terminorum Deo, qui sub figura termini, hoc est, rudis ac informis lapidis vel stipitis, colebatur. Ovid. Fast. lib. II. 'Termine, sive lapis, sive es defossus in agro Stipes, ab antiquis tu quoque numen habes.' De modo huic sacrificandi, deque ejus sacris, quæ Terminalia dicta, ibidem Ovid. *Dac.*

[d] *Terminus, quo loco colebatur*] Ovid. II. Fast. 'Nunc quoque, se supra nequid nisi sidera cernat, Exiguum templi tecta foramen habent.' Servius lib. IX. Æn. 448. 'Unde in Capitolio superna pars tecti patet, quæ lapidem ipsum Termini spectat: nam Termino non nisi sub divo sacrificabatur.' *Idem.*

[e] *Termonem*] A Græco τέρμων, Termo, ut ab obliquo τέρμονος, terminus. *Idem.*

[f] *Tersum diem*] Id est, siccum. Ter-

Tersum diem, serenum. [PAUL.

Tertium, quartum differre [g] ait a tertio, quarto, quintus: quod, quid factum sit, significat. [FEST.

Tesca [14] loca augurio designata. Cicero aspera ait esse, et difficilia. [PAUL.

Tesca [h] *Verrius ait* loca augurio desig*nata, quo ter-* [FEST.

....

14 Vet. lib. *Tesqua.*

NOTÆ

gere enim est siccare, ab Æolico τέρσω, pro τείρω, ξηραίνω, sicco. *Idem.*

[g] *Tertium quartum differre*] Hic certe locus corruptus est: et ea corruptio latet in voce *quintus*, quæ hic locum habere non potest. Suspicor scriptum fuisse per abbreviationem *qm tpus* pro *quom tempus.* Et verum est. Lege modo, *Tertium quartum differre ait a tertio, quarto, quom tempus, quo quid factum sit, significat.* Ait *Tertium* differre *a tertio,* quod *tertium* significet tempus. Idque egregie illustrant verba ista M. Varronis ex libro disciplinarum v. 'Aliud est quarto prætorem fieri, et quartum: quod quarto locum adsignificat, ac tres ante factos: quartum tempus adsignificat, et ter ante factum. Igitur Ennius recte conscripsit: Quintus pater quartum fit consul. Et Pompeius timide, quod in theatro ne ascriberet consul tertium aut tertio, extremas literas non conscripsit.' Vide Gellium lib. I. cap. 1. *Idem.*

[h] *Tesca*] Varro lib. VI. de Ling. Lat. 'Loca quædam agrestia, quod alicujus Dei sunt, dicuntur tesca: nam apud Attium in Philoctete: Lemnia, quis tu es mortalis, qui in deserta et tesca te apportes loca?' et postea: 'Quare heic qui tesca dixit non erravit: neque ideo quod sancta, sed quod ibi mysteria fiunt, ac tuentur, tuesca dicta, post tesca:' et postea: 'Quare a tuendo et templa, et tesca dicta.' Ex his magnam partem verborum Festi intelliges. *Ant. Aug.*

Tesca] Tesca dicunt loca augurio designata: quo termino finitur terra augurii. Opilius Aurelius loca consecrata Deo alicui, non ut templum sit, sed sancta loca, undique septa, ut aiunt Pontificii libri, in quibus scriptum est: LOCVMQ. SEDEMQ. TESCVMQ. ALIQVOI. DEO. DEDICAVERIT VTEI. DEOS. ACCIPIAT. VOLENS. PROPITIOSQ. Hostius belli Istrici lib.... 'Per gentis alte ætherias, ac tesqua volabis Templa antiqua Deum.' Quidam explicavere aspera, difficilia aditu. Attius, 'Loca aspera, saxa tesca tuor:' et in Philocteta, 'Quis tu es mortalis, qui in Lemni tesca te adportas loca?' Glossarium: 'Tesqua,' sive, 'Tesca, κατάκρημνοι, καὶ ῥάχεις, καὶ ἔρυμοι τόποι.' Verba Tesquorum, seu templorum dedicandorum ex veteri formula traduntur a Varrone: TEMPLA. TESCAQ. INCITA SVNTO. QVAAD. EGO. CASTE. LINGVA NVNCVPAVERO. OLLA. VETER. ARBOR QVISQVIS. EST. QVAM. ME. SENTIO DIXISSE. TEMPLVM. TESCVMQ. ESTO IN. SINISTERVM. OLLA. VETER. ARBOR QVIDQVID. EST. QVOD. ME. SENTIO DIXISSE. TEMPLVM. TESCVMQ. ESTO IN. DEXTERVM. INTER. EA. CONRECIONE. CONSPITIONE. CORTVMIONE VTEIQ. RECTISSVME. SENSI. *Jos. Scal.*

Tesca] Ait ex Verrio et Opilio Aurelio Tesca esse templa, hoc est, spa-

mino finis in terra auguri. *Opilius Aurelius* loca consecrata ad *augurandum scripsit*, sed sancta loca undique septa docent Pontificis libri, in quibus *scriptum est templumque*, sedemque, tescumque, *sive Deo sive Deæ* dedicaverit, ubi eos *accipias volentes*, propitiosque. Hostius belli *Histrici lib.* I.[15] pergentis alte ætherias, atque *avia tesca per quæ* violabis templa antiqua *Deum*. *Cicero* vero

15 Ed. Scal. '*lib.* 3.'

NOTÆ

tia Augurio designata intra terminos ubi finis sit auguri. Deinde ex Pontificalibus libris Tesca dici loca sancta quæ undique septa sunt, hoc est, templa sive Dei sive Deæ. Tandem ex Cicerone et Accio Tesca esse loca aspera et difficilia aditu. De templo auguris Varro lib. VI. de L. L. 'Templa Tescaque incita sunto; quoad ego caste lingua nuncupavero,' &c. De templo sive Dei sive Deæ, idem Varro ibidem, sed contra Pontificios libros negat tesca, quod templa sint, ideo esse etiam sancta; ejus verba sunt: 'Quod addit, templa ut sunt dextra, aiunt sancta esse qui glossas scripserunt, id est falsum. Nam Curia Hostilia templum est, et sanctum non est; sed hoc ut putarent ædem sacram esse templum et sanctum esse; quod in urbe Roma pleræque ædes sacræ sunt templa, eadem sancta, et quod loca quædam agrestia, quod alicujus Dei sunt, dicuntur tesca. Nam apud Actium in Philocteta, Lemnia, Quis tu es mortalis qui in deserta et tesca te adportes loca? loca enim quæ sunt designat cum dicit Præstolare' (optime Fulvius Ursinus *Ephæsti lares*) 'et celsa Cabirum delubra tenes, Mysteriaque pristina castis concepta sacris.' Et paulo post: 'Quare hic qui Tesca dixit, non erravit. Neque ideo quod sancta, sed quod ibi mysteria fiunt ac tuentur, Tuesca dicta, post tesca.' Ubi, ut vides, Accii versum aliter Varro accipit quam Festus, ibi enim Tesca agrestia quidem et deserta loca interpretatur, sed quæ tamen Dei alicujus sint, et revera erant *tesca* illa loca undiquaque nemorosis collibus cincta, ubi Volcani fiebant mysteria, quæ, quia prærupta et aditu difficilia, inde quævis alia loca præcipitia et aspera Tesqua etiam dicta. Utramque significationem amplectitur Glossarium: 'Tesqua,' sive 'Tesca, κατάκρημνοι καὶ ῥάχεις καὶ ἔρυμοι τόποι,' 'Tesca, præcipitia et munita et septa loca.' Supra in verbis Pontificalibus emendabis: *Templumque sedemque Tescumque sive Deo sive Deæ dedicaveris, ibi eos accipias volentes propitiosque.* Versus Hostii:

Per gentes alte æthereas atque avia tesca,
Perque volabis templa antiqua Deum.

At Scaliger:

perdiu gentes
Aliger Æthereas atque idem tesca volabis
Templa antiqua Deum.

Putabam ego vocem *templa* ad explicationem vocis *tesca* huc irrepsisse, adeoque legendum:

Per gentes alte Æthereas et celsa volabis
Tesca antiqua Deum.

Ubi *tesca* vocat spatia cœlestia, quæ

aspera, difficilia aditu *dixit, cum ait lo*ca aspera saxa tesca tuor, *Accius in Phil*octeta: Quis tu es mortalis *qui in desert*a, et tesqua te adportas loca.

Testiculari [i] est jumentis maribus fœminas, vel mares fœminis admovere: licet alii dicant testilari. [PAUL.

Tetini [k] pro tenui.

Thaleæ [16] [l] nomen dictum, alii ab ætatis flore aiunt, alii quod carmina semper floreant. [FEST.

Themin [m] Deam putabant esse, quæ præciperet hominibus id petere, quod fas esset, eamque id esse existimabant, quod et fas est.

Thiasitas, [n] sodalitas.[17] [PAUL.

Thomices Græco nomine appellantur canabi impoliti, et sparto leviter tortæ [18] restes, ex quibus funes fiunt: pulvilli quoque quos in collo habent, ne a restibus lædantur, thomices vocantur.

Thomices [o] *Græco* nomine appellantur *canabi impoliti*, [FEST.

16 Legendum monet Dac. *Thalia*, ut in vet. lib.—17 Vid. Not.—18 Vet. lib. *torto*.

NOTÆ

alii templa. Ennius I. Annal. 'Unus erit quem tu tolles in cœrula cœli Templa.' Superiusque illud hemisphærium' intellige, quod templum tescumque dicitur quia undique, ut Nævii verbis utar, æthra cœrula septum est: 'Hoc ubi æthra cœrula septum stat hemisphærium.' Versus Accii ex Varrone Scaliger: *Quis tu es mortalis qui in deserta Lemnia Et Tesca te adportas loca? Tesca*, a Græco δάσκια, umbrosa. *Dac.*

[i] *Testiculari*] A Testiculis. *Idem.*

[k] *Tetini*] Ab antiquo *teno* pro *teneo* præteritum *tetini* pro *tenui*: supra *purissime tetinero*, pro *purissime tenuero*. Idem.

[l] *Thaleæ*] Leg. *Thalia*, Θάλεια a θάλλω, vel quod ejus laus semper floreat, vel quod Plantas florescere faciat et germinare, unde eam etiam colebant rustici: ut est apud Plutarchum: vel ut Fulgentius lib. I. Mytholog. 'Quarta' (musa) 'θάλεια, id est, capacitas, velut si dicatur, τιθεὶς θάλειαν, id est, ponens germina.' Emenda τιθεῖσα θάλειαν. *Idem.*

[m] *Themin*] Nam Græce θέμις, jus et fas. Hæc templum habuit ad Cephisum Bœotiæ fluvium. *Idem.*

[n] *Thiasitas*] *Thiasus*, Gr. θίασος proprie Bacchantium turba, hinc θιασῶται, χορευταὶ, qui una exercent choros. Et *Thiasitas*, tripudiantium, Bacchantium, convivarum, &c. sodalitas. Sed mihi in mentem venerat scripsisse Festum *Thiasotas, sodales.* Quod postea et Vossio in mentem venisse didici. Etsi *Thiasitas* libri omnes. *Idem.*

[o] *Thomices*] Verba Lucilii ita legi-

et sparto leviter tortæ *restes, et quibus*[19] *funes* fiunt. Lucilius: Videmus *vinctum Thomice* cabina.[20] Opilius Aurel*ius ait mollem* pulvillum, quem in *collo habent, restis ne l*ædat, tomicem vo*cari.*[1]

Thræces [2] [p] gladiatores a similitudine palmularum [3] [PAUL. Thraciarum.

Throcum [4] [q] genus sellæ habetur apud Plautum.

Thymbræus [r] Apollo a monte Thymbræo dictus, qui est in agro Trojano.

Thymbræum Apollinem Virgilius a monte Thymbræo appellavit, qui est in agro Trojano. [FEST.

19 Ed. Scal. *ex quibus.*—20 Vide Notas infra.—1 Ed. Scal. 'tomicem vocari . . . .'—2 Malit Dac. *Threces.*—3 Vir doct. in marg. ed. Scal. conjicit *parmularum.* Vet. cod. *parvularum.*—4 Vet. cod. *Trachum.* Legendum monet Dac. *Thronum,* sive *Thocum.*

NOTÆ

to, *indimus eis tomices canabinus.* Reliqua sunt in Epitoma. Græcum esse ait, *θώμιγγες* scilicet. Veteres dicebant *tumiculas* et *tumiclas.* Apuleius libro VIII. 'Et ilico me tumicla spartea deligatum tradidit Philebo.' Ita legendum, non, ut vulgo, *tumida spartea:* nam *tumex* potius, quam *tomex* dicebant. Plautus Mercatore: 'Quia negotiosi eramus nos nostris negotiis, Armamentis complicandis, componendis tumicibus.' Male hodie in Plauto, *componendis studuimus.* Sed de eo amplius in editione Plautina. Etiam tumicem pro vibice usurpabant. Glossarium: 'Tumex, *σμώδιξ, αἱματώδης τύπος.*' Sed tunc Latinum est, a *tumendo* scilicet. *Jos. Scal.*

Thomices] *Thomix* a Græco *θώμιγξ* quod Hesychius interpretatur *λεπτὸν σχοινίον,* 'minutum funem.' Vitruv. lib. VII. cap. 3. 'Tomice ex sparto Hispanico religentur.' Sed melius *Thomice* cum aspiratione. Locus Lucilii sic corrigendus est, *Vidimus vinctum thomice canabina.* Opilii Aurelii sententiam secutus Perottus. Sed male *tomicum* vocat: 'tomicus,' inquit, 'restis e canabo sive sparto leviter torta, sive pulvillus apponi solitus e conciso cannarum cannabi, ne restis lædatur.' Illud etiam interest quod Perottus pulvillum intelligit funibus circumdatum ne frequenti collisione lædantur, Aurelius vero pulvillum quem in collo ponunt animalibus, ne reste lædatur. *Dac.*

p *Thræces*] Malim *Threces.* Et ab armis dictos Threces gladiatores ait quia parmæ, Thracia arma. Gloss. 'Parma, *Θρακικὸν ὅπλον.*' Sed potius sic dicti, quia primi ex ea gente erant. *Idem.*

q *Throcum*] Lege *Thronum,* ut habent quidam codd. Thronus, *θρόνος,* Sella. Sive potius *Thocum* cum Meursio, a Græco *θῶκος.* Suid. *θῶκος, θρόνος, καθέδρα.* *Idem.*

r *Thymbræus*] Potius a Thymbra, urbe Troadis, Eustath. in Homer. Vide Hesych. in *θύμβρα.* Locus Virgilii, quem Festus intelligit, est e III.

Tiberis [s] fluvius dictus a Tiberino Rege Albano- [PAUL. rum, quod in eo cecidisset: vel Tiberis a Tiberi [5] Rege Tuscorum.

Tibicines [t] in ædificiis dici existimantur a similitudine tibiis canentium, qui ut canentes sustineant, ita illi ædificia.[6]

Tifata [u] iliceta, Romæ autem Tifata Curia. Tifata etiam locus [7] juxta Capuam.

Tigillum sororium.[8] [x]

Tignum [y] non solum in ædificiis, quo utuntur, ap- [FEST. pellatur, sed etiam in vineis, ut est in duodecim: tignum junctum ædibus, vineæque, et concapu,[9] ne solvito.

5 Vet. lib. *Tibris a Tibri.*—6 Vet. lib. *ædificiorum tecta.*—7 Vet. lib. *lacus.*—8 Hoc et sequens caput esse quidem Festi notat Scal. sed non ex vet. lib. desumtum.—9 Vir doct. in marg. ed. Scal. conjicit *capulo.* Vet. cod. *concapet.* Vide infra.

NOTÆ

Æneid. 'Da propriam, Thymbræe, domum, da mœnia fessis.' *Idem.*

[s] *Tiberis*] Vide 'Albula.' *Idem.*

[t] *Tibicines*] Columellæ quibus tecta fulciuntur. Juvenal. Sat. III. 'Nos urbem colimus tenui tibicine fultam.' *Idem.*

[u] *Tifata*] Tifata sunt iliceta, nemora, *Curia Tifata*, quæ domum Curii ornabant. Vide 'Curii fana' et 'Mancini fana.' De Tifata monte urbi Capuæ imminente Livius lib. VII. sect. 29. 'Tifata imminentes Capuæ colles cum præsidio firmo occupassent, descendunt inde quadrato agmine in planitiem, quæ Capuam Tifataque interjacet.' *Idem.*

[x] *Tigillum sororium*] Vide 'sororium.' *Idem.*

[y] *Tignum*] Lex. 12. TIGNOM. IVNCTOM. ÆDIBVS. VINEÆQVE. CONCAPES NEI. SOLVITO. Primæ notæ Grammatici multa studiose in hujus loci interpretationem contulerunt. Sed omnes, quod libere dicam, peccarunt, priscæ Latinitatis non dicam ignorantia, sed oblivione. *Concapes* rectum est, ex antiqua scriptura, *Concapet.* *Tignum* recte Theophilus πᾶν ξύλον ἐργάσιμον. Et tunc junctum ædibus ædificiove dicitur: at *concapes* vineæ tantum dicitur, quia habeat caput suum cum capite vineæ commissum. 'Caput vineæ' est radix ipsa, Virgilio, Columellæ. Significat ergo depactum, ac defixum terræ ad vineam sustinendam. *Concapes*, ut *Procapes*, de quo supra, a quo capite multi descendunt: 'Primicapes,' 'præcapes,' 'deincapes,' 'ancapes:' Postea dictum, 'Primicipes:' 'Præcipes,' Plauto, et aliis: 'Deincipes' Apuleio: 'Ancipes' Plauto et aliis. Hodie, 'Princeps,' 'præceps,' 'deinceps,' 'anceps.' Sic *formucapes* supra, 'formicipes,' 'forcipes.' Quæ omnia erant ἰσοσύλλαβα, quia retinebant formam suam: 'præcipem,' 'ancipem,' 'deincipem.' At περισσοσύλλαβα cum sunt, tum non formam veterem, sed compositionem sequuntur. Sunt enim a simplici *caput:* 'præcipitem,' 'ancipitem.' Sic 'Terticapes,' 'quinticapes' dice-

Tinia,[10][z] vasa vinaria. [PAUL.

Tippula[a] bestiolæ genus sex pedes habentis, sed tantæ levitatis, ut super aquam currens non desidat.[11] Plautus: Neque tippulæ levius pondus est, quam fides lenonia.

Titiensis[b] tribus a prænomine Tatii Regis appellata videtur. Titia quoque curia ab eodem Rege est dicta.

10 Malit Scal. *Tinæ.*—11 Vet. lib. *decidat.*

NOTÆ

bant. In sacrariis Argeorum: CEROLIENSIS. QVARTICAPES. CIRCA. MINERVIOM. Item: OPPIVS. MONS PREIMICAPES. LVCOM. ESQVILINOM LVCOM. FAGVTALEM. SINISTRA. SVB MOERVM. EST. et cetera. Igitur et hic *concapes* eleganter eadem forma. Non longe ab hoc abludit verbum fictum a Seneca, *grandiscapiæ.* Epistola 88. 'omnes autem,' inquit, 'istas arbores, quæ, ut ita dicam, grandiscapiæ sunt, ait aqua adjuvandas cisternina.' Nam hic Grandiscapiæ arbores sunt, quæ grandi capite, hoc est, radice, ut jam diximus. Quæ lectio in vulgarib. Senecæ editionib. non extat; sed in abstrusis et reconditis: quas multas eruit doctiss. Nicolaus Faber ex vetustiss. exemplarib. Quod si quis non capit, quid ei cum 12. Tabulis, ac Romana antiquitate? Sane huic generi hominum ego hæc non scribo. Nequis vero miretur in vetere codice scriptum *concapet*, pro *concapes*, hoc est, *t* pro *s*: sciat sæpius ad hunc modum peccatum esse in eo libro: ut in 'Topper,' *viret* pro *vires*: et in aliis locis. *Jos. Scal.*

Tignum] Sed quicquid ille dicat, *grandiscapiæ* arbores apud Senecam non a grandi capite, sed a grandi scapo. *Dac.*

[z] *Tinia*] Malo *Tinæ.* Vide primum Conjectaneum. *Jos. Scal.*

Tinia] Tinas vocat Varro de vita Pop. R. lib. I. 'Antiquissimi in conviviis utres vini primo, postea tinas ponebant.' *Dac.*

[a] *Tippula*] Plaut. in Persa: 'Neque levius tippulæ,' &c. *Ant. Aug.*

Tippula] Compilator Glossarum veterum usus est codice depravato. 'Timulus, ἐφυδρὶς, ἐξάπουν ἐπινηχόμενον τῷ νώτῳ.' Tippulam enim intelligit. *Jos. Scal.*

Tippula] Glossarium: 'Tippula, ἐφυδρὶς, ἐξιπουν ἐπανηχόμενον τῷ νώτῳ,' 'Bestiola aquatica habens sex pedes aquæ superficiei innatans.' Gaza perperam ἀσκαρίδας vertit *tippullas.* Siquidem *tippullæ* non sunt vermes, sed potius aliud insecti genus, quod semper in rivis et fontibus visitur, summa celeritate superficiem aquæ percurrens; quas vulgus Aquitanum et Accolæ Garumnæ *capras* vocant. Itaque dicta sunt παρὰ τὰ τίφη, τίφεα enim τὰ ἕλη, paludes, lacus. Itaque Varro: 'levis Tippula lymphῶν frigidos transit lacus.' *Scaliger in conjectaneis ad Varronem.* Versus Plauti est e Persa act. II. sc. 2. 'Neque tippulæ levius pondus est, quam fides lenonia.' Sed qui sic emendandus: *Neque tippulæ levius pondus est quam fide lenoniæ.* Nam *fide* antiqui pro *fidei.* Dac.

[b] *Titiensis*] Quæ et *Tatiensis* a Tito Tatio. *Idem.*

Titinnire, et titinnabunt [12] Nævius dixit pro sonitu tintinabuli.

Titinnire [13] [c] est apud Nævium hoc modo: Tantum [Fest. ubi [d] molle [14] crepitum faciebant, titinnabant [15] compedes: et apud Afranium: Ostiarii impedimenta [e] tinnire audio.

Titivillitium [f] nullius significationis est, ut apud Græcos

12 Vet. lib. *Tintinire et tintinabunt.*—13 Vet. lib. *Tintinire.* Vide Notas.—14 Vir doct. in marg. ed. Scal. conj. *mollem.*—15 Vet. lib. *tintinabant.*

NOTÆ

[c] *Titinnire*] Afranii versus refertur a Nonio, ex Vopisco. 'Titinnire janitoris impedimenta audio.' *Ant. Aug.*

Titinnire] Veteres editiones *Tintinare*, et ita Catullus in manu scripto: 'Tintinant aures: gemina teguntur Lumina nocte:' et Nævii versus, quem citat, non aliter habet: *Tantum ubi molle crepitum facient, tintinabunt compedes.* Dictum apparet ab eo, qui servis interminabatur vincula et compedes, si vel minimum strepitum edidissent. *Molle crepitum*, ἀρχαϊκῶς mutatum genus. In Afranii versu ostiarii impedimenta quæ sint, aperiet Ovidius: 'Janitor immitis dura religate catena.' *Jos. Scal.*

Titinnire] Schedæ *Tintinnare*, vel *Tintinare*, ut apud Catullum 'Tintinant aures.' *Dac.*

[d] *Tantum ubi*] Hunc versum Nævii sic Scaliger: *Tantum ubi molle crepitum facient, tintinabunt compedes.* Dictum apparet ab eo, qui servis interminabatur vincula et compedes, si vel minimum strepitum edidissent. *Molle crepitum,* pro *mollem*, mutato genere, ut solebant antiqui. Sed mihi commodum aliud in mentem venit, nempe: *Tantum ubi molæ crepitum faciebant, tintinabant compedes.* Et sane *molæ* in Schedis exaratum. Ait, cum tantillum strepitum edebant molæ, servorum qui illas versabant, compedes tintinabant. Et *crepitum* vocat Nævius, quem *strepitum* Ennius. 'Quo nunc me ducis? Ubi molarum strepitum audibis maximum.' *Idem.*

[e] *Ostiarii impedimenta*] Nonius in *Titinire* hunc Afranii locum sic laudat: 'Afranius Vopisco: Titinnire janitoris impedimenta audio.' Sed Festum sequi malo: per ostiarii impedimenta Catenas intellige: Ovidius: 'Janitor immitis dura religate catena.' *Idem.*

[f] *Titivillitium*] Græca verba ex Ammonio restituit Fulvius noster. Plaut. in Casina. Vide Fulgen. Placiad. *Ant. Aug.*

Titivillitium] Inter ea censendum quæ Græci Critici vocant ἐπιφθεγματικὰ, Latini veteres *effutilia.* Jos. Scal.

Titivillitium] Vox nullius significationis, quales Græci vocant ἐπιφθεγματικὰ, Latini veteres *effutilia.* At Fulgentius Placiades 'Titivillitium,' inquit, 'dici voluerunt fila putrida quæ de telis cadunt.' Quare suspicor scripsisse Fulgentium *telivillitium* a *tela* et *villus.* At Turnebus lib. xvi. advers. cap. 3. *Textivillitium,* ut sit compositum ex *textu* et *vilitate.* Versus Plauti, quem Festus refert, est e Casin. act. ii. sc. 5. Sed pro *empsi-*

βλίτυρι et σκινδαψός.[g] Plautus: non ego istud verbum empsitem titivillitio.

Tituli[h] milites appellantur, quasi tutuli, quod patriam tuerentur: unde et Titi prænomen ortum est.

TODI genus avium parvarum. Plautus: Cum ex- [PAUL. tortis talis, cum todillis crusculis.

Todi[i] sunt *aves parvæ, et todilli,* quarum meminit [FEST. Plautus in Sy*ro, cum ait, cum extri*tis talis, cum todillis crus*culis.*

Togatarum[k] *duplex est genus, prætextarum ho*minum fastigi,

NOTÆ

tem legitur *emissim.* Dac.

g *Ut apud Græcos βλίτυρι et σκινδαψὸς*] Βλίτυρι est χορδῆς μίμημα, 'chordæ imitatio,' adeoque pro nugis et rebus nihili sumitur. Sed τοῦ σκινδαψὸς non eadem est ratio, est enim vel instrumentum musicum, vel plantæ genus similis hederæ apud Nysam in India, quare inter effutilia reponi non potest. Sed legendum σκινδαλμὸς, id est, assula, segmentum ex calamo fisso. Schol. Aristophanis: σκινδαλμοὺς, τὰ τῶν καλάμων ξύσματα καὶ τὰ λεπτότατα τῶν ξύλων, id est, 'Calamorum segmenta et lignorum minutissima.' Et pro nugis apud Aristophanem sumitur in Ranis. *Idem.*

h *Tituli*] Quasi *tutuli*, a *tutando.* Sed potius ut Jul. Scalig. lib. I. de Re Poët. cap. 9. a τίω. Vel ut Voss. a τιτίω, quod per reduplicationem a τίω. Hesych. τιτίει, τιμᾷ. *Idem.*

i *Todi*] Mirum est et hic et superius Plautum in Sy..... citari, cum alibi citet conjunctim cum illo versu: 'Diobolares schænicolæ, miraculæ:' quem versum manifesto alii citant ex Cistellaria: quod perperam est pro Clitellaria. *Jos. Scal.*

Todi sunt] Vide 'Crocotilum' et 'Succrotilla.' *Dac.*

k *Togatarum*] Videtur ostendere Festus differentiam inter prætextatas, togatas, et tabernarias comœdias: nisi forte velimus dicere, togatas esse dictas, ut differant a palliatis, quæ sint ex argumentis urbanis; nam palliatæ sunt Græcarum fabularum. Togatarum autem alias esse prætextatas ingenuarum personarum; alias vero tabernarias vilium personarum: togis enim prætextis utebantur ingenui pueri ac puellæ: in tabernis vero versabantur servi plagiarii, ut Festus ait, et alii humilis conditionis viri, ac mulieres. Vide 'Prætextæ.' *Ant. Aug.*

Togatarum] Togatarum privatum argumentum est, quia hominum fastigia quædam sunt. Prætextatarum publicum, quod togis prætextis remp. administrent. Tabernariarum, quia personis excellentibus etiam humiles mistæ, caupones, plagiarii, servi denique et lenones in tabernis honeste prodeant, mistum argumentum est. Eleganter hæc Festus, et dolendum erat nos eis diutius carere. *Jos. Scal.*

Togatarum] Quanti momenti sit hic locus hinc existimandum est, quod absque eo in magna fabularum ignorantia versaremur. Nam Grammatici ita perplexe, intricate earum genera tradidere, ut eorum ope nemo adhuc ex hoc argumento sese extricare potuerit. Immo etiam et per eos viri doctissimi sæpissime in errorem præcipites dati, dum *togatas*

quæ *sic appellantur*, quod togis prætextis rem*p. administrarent*, tabernariarum, quia *hominibus ex*cellentibus etiam humiles *permixti, ut sunt p*lagiarii, servi denique, et *cauponæ ex tab*ernis honeste prodeant *persæpe.*

Tolerare,[l] patienter ferre. Attius in Neoptolemo: Aut[16] quisquam potis est tolerare acritudinem. Ennius libro secundo: Ferro secedere,[17] quam dictis his toleraret.

Toles,[m] tumor in faucibus, quæ per deminutionem tonsillæ dicuntur.

Tolleno[18] [n] est genus machinæ, quo trahitur aqua, alteram partem prægravante pondere, dictus a tollendo.

16 Vir doct. conjicit *Haud.*—17 Vet. cod. *se cæde.* Vir doct. in marg. ed. Scal. conjicit *se cædet.*—18 Vet. lib. *Tolenno.* Ed. Scal. *Tollenno.*

NOTÆ

a *prætextatis* et *Tabernariis* diversas somniarunt. *Prætextatæ* et *Tabernariæ* nihil aliud sunt quam *togatæ*, ut nos docet hic Festi locus. Neque *prætextatæ* vere tragœdiæ sunt, ut volunt viri docti. Prætextatæ *togatæ* dictæ, quod magistratus, et patricios, qui togis prætextis utebantur, producerent in scenam. *Tabernariæ* vero *togatæ*, quod cum tabernis scenæ disponebantur, ita ut inter viros excellentes, patricios interdum et plebeios, quorum erat toga, plagiarii, servi et cauponæ e tabernis sæpissime prodirent. Ab his diversa aliquatenus *atellana*, quamvis etiam et *togata;* quæ Græcorum Satiram imitata, ut et *planipes*, quæ Græcorum mimos. Sed quia notulas scribimus de singulis, olim pluribus agemus, modo Deum illum Opt. Max. propitium et faventem experiamur. Supra in verbis Festi: *prætextatarum hominum fastigi:* (*fastigi* pro *fastigii*) interpretor: 'Prætextatarum quæ sunt hominum fastigii.' Id est, 'hominum qui sunt fastigium, τὸ ἄκρον, Prima virorum.' *Dac.*

[l] *Tolerare*] Versus Ennii: *Ferro cædere se, quam dictis his toleraret.* Jos. Scal.

Tolerare] *Tolero* ab antiquo *tolo*, quod a ταλῶ, *sustineo.* In versu Accii *Aut* est pro *haud.* Ennii versum varie varii emendant: Duza scripturam Festi sequitur, additque eodem modo dictum: 'Aquila rostro pectus seciderat.' *Dac.*

[m] *Toles*] Glossæ: 'Tolæ, tolia, tonsillæ, παρίσθμια.' Ab eo *Tolarius*, πλεονοτρόφος. *Jos. Scal.*

Toles] Quæ et *Tolæ:* Glossarium: 'Tolæ, παρίσθμια.' Item: 'Tonsillæ, παρίσθμια:' παρίσθμια autem glandulæ faucium, nam ἴσθμος dicuntur *fauces*, quia in modum isthmi inter os et gulam interjectæ sunt. *Dac.*

[n] *Tolleno*] Vide 'Reciprocare.' *Ant. Aug.*

Tolleno] Trabs quæ super alteram humi defixam transversa deligatur, ita ut ab altera parte prægravante pondere modo sustollatur, modo deorsum agatur. Græce κηλώνιον. Un-

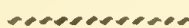
Tongere nosse est: nam Prænestini tongitionem[19] dicunt notionem. Ennius: Alii rhetorica tongent. [PAUL.

Tongere[o] *Ælius Sti*lo ait noscere esse, *quod Prænestini tongi*tionem dicant pro no*tione. significat et la*tius dominari. Ennius: *alii Rhetorica* tongent: et vincere *etiam quandoque* videtur significare. [FEST.

Tonsam[p] Ennius significat remum, quod quasi tondeatur ferro, cum ait libro septimo: Poste recumbite,[q] vestraque pectora pellite tonsis: item: Pone petunt, exin referunt ad pectora tonsas: et in Asota:[r] Alius in mari vult magno tenere tonsam.

Tonsa, remus, quod quasi tondeatur ferro. Ennius: Pone petunt, exin referunt ad pectora tonsas. [PAUL.

Tonsilla,[s] palus delatus in acumen, et cuspide præferratus, qui navis religandæ causa in littore figitur. Attius: Tacete, et tonsillas littore in læda edite.[20]

19 Vet. lib. *tongionem.* Vide Notas.—20 Vet. lib. *in littore edite.*

NOTÆ

de et Celonia dixit Plautus Pœnul. act. v. sc. 3. 'Sunt Græca Celonia, sustolli solent.' Estque *tolleno* non a *tollendo* sed ab obliquo *κήλωνος*, quasi *coleno.* Et *c* in *t toleno.* Dac.

[o] *Tongere*] *Tongere Ælius Stilo ait noscere esse; cum et Prænestini tongitionem dicant pro notione: significat etiam latius dominari. Ennius: Alii rhetorica tongent: et vincere quandoque videtur significare.* Hæc fortasse Festus. *Ant. Aug.*

Tongere] *Tongere Stilo ait noscere esse: quia Prænestini tongitionem dicant pro notione: ut, Tongitione potius dominari. Ennius: Alii rhetoricam tongent, et vincere volunt: norunt videtur significare.* Jos. Scal.

Tongere] Glossarium Fornerii: 'Tongere, εἴδειν, Ennius in XVIII. Lucilius in XXIII.' Illud non legerat Scaliger qui putavit hoc fragmentum esse ex Sotadico Ennii. *Tongeo* Vossius ait esse a *teneo,* quod nosco, vinco, et dominor aliquando significat. *Dac.*

[p] *Tonsam*] Vide in appendice Conjectaneorum. *Jos. Scal.*

Tonsam] Glossarium: 'Tonsæ, κῶπαι,' id est, remi. Sed a *tundendo,* non a *tondendo,* ut vult Festus, quia illis aqua tunditur. *Dac.*

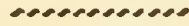
[q] *Poste recumbite*] Lego, *Pone recumbite vestraque pectora pellite tonsis.* Ita ut mos et gestus remigum exprimatur. Sic infra 'pone petunt,' &c. *Idem.*

[r] *Et in Asota*] *Asotam* sive *Asotum* Ennii laudat etiam Varro lib. IV. de L. L. Sed monuit Scaliger legendum non *in Asota,* sed *in Sotadico.* Nam *Sotadicum* scripsit Ennius, *Asotam* vero sive *Asotum* Cæcilius. *Idem.*

[s] *Tonsilla*] Attii carmen mendosum est. *Ant. Aug.*

Tonsillam[t] esse Verrius palum dolatum *in acumen et* [FEST. cuspide præferratum, ut existi*mat, que*m configi in litore navis re*ligandæ* causa. Pacuvius in Medio:[1] Acces*si ad* eam, et tonsillam pegi læto in littore. *Accius* in Phinidis:[2][u] Tacete, et tonsillas litto*re* læda edite.

Topper[x] significare ait Artorius cito, fortasse, celeriter,

1 Vir doct. in marg. ed. Scal. conjicit *Medo.*—2 Vet. lib. *Phœnissis.* Vide N. infra.

NOTÆ

[t] *Tonsillam*] *Tonsillam ait esse Verrius palum dolatum in acumen, et cuspide præferratum, ut existimant quidam, cum figitur in littore navis religandæ causa. Pacuvius in Medo: Accessi ad eam, et tonsillam pegi lævo in littore. Idem in Phinidis: Tacete, et tonsillas littore in lævo edite.* Jos. Scal.

Tonsillam] Aliter Isidorus lib. x. cap. 11. 'Tonsillæ,' inquit, 'uncini ferrei vel lignei ad quos in littore defixos navium funes religantur.' Sed melius Festus sive Verrius. *Dac.*

[u] *Accius in Phinidis*] Vera lectio. Non *Phœnissis,* ut viri docti. Accii Phinidas sæpe Nonius. Lege, *Tacete et tonsillas littore in lævo edite:* vel *in læto,* ut supra apud Pacuvium. In Mss. erat *inleda,* vel *illeda.* Idem.

[x] *Topper*] Illa videntur mendosa, *Ennius vero sic;* et in veteri libro habent notam R literæ. In Attii carmine mutat Faërnus noster: *patris te ejecit foras.* Ex Odyssia vetere versus relati senarii sunt magis, quam heroici: ideo suspecti sunt. *Ant. Aug.*

Topper] Sic in eodem, hoc est, in Nelei carmine, non apud Nævium. Est autem egregia Gnome: *Namque neillum pejus macerat humanum, Quamde mare sævum. Vires quoi sunt magnæ, Topper confringent importunæ undæ.* Sed vereor ne sit Livii Andronici ex veteri Odyssea, non Nelei, aut Nævii. Ad verbum enim ex Homero 'Οδυσ. θ'. Οὐ γὰρ ἔγωγέ τι φημὶ κακώτερον ἄλλο θαλάσσης Ἄνδρα τε συγχεῦαι, εἰ καὶ μάλα καρτερὸς εἴη. et non dubium est esse ex Odyssea veteri, sunt autem versus Saturnii. *Neillum* autem pro *nihilum.* Verba ejusdem veteris Odysseæ: *Topper facit homines veris sueris,* hoc est, verres sues: ex illo: ἧκεν ἅπαντας Ἢ σῦς, ἠὲ λύκους ποιήσεται. 'Οδυσ. κ'. *verres sues* dictum conjunctim, ut 'rete jaculum,' 'lapidem silicem,' et similia. *Veris* non geminato *r,* qui erat mos illorum temporum, et *facit* pro *faxit:* ita apud Plautum: et in 12. et PACIT in iisdem pro *paxit. Topper facit,* vel *faxit:* ποιήσειεν ἄν. Illa vero: *Topper citi ad ædis venimus Circæ, simul duonorum portant ad naves milia: alia in iisdem inserinuntur:* potius sententiam, quam verba Homeri exprimunt: οὐ δ' ἄρα Κίρκην Ἐξ αἴδεω ἐλθόντες ἐλήθομεν. ἀλλὰ μάλ' ὦκα Ἦλθ' ἐντυναμένη. ἅμα δ' ἀμφίπολοι φέρον αὐτῇ Σῖτον, καὶ κρέα πολλὰ, καὶ αἴθοπα οἶνον ἐρυθρόν. *Duonorum milia* dixit etiam ex imitatione Homeri, sed aliis locis, ὀνείατα μυρία. Quare apparet ita, uti posuimus, legenda esse verba Livii: quæ neque senarii sunt, neque Livius aliis versibus Odysseam vertit, quam Saturnio: tantum abest, ut debeant esse Hexametri, quod tamen videntur sentire doctissimi viri. Nam ante Nævium

temere,[y] cito, sic in Nelei carmine: Topper fortunæ[z] commutantur hominibus: citius. Sic C. Nævius: Capesset flammam Volcani topper:[3] sic in eodem:[a] Namque nullum pejus macerat humanum, quamde mare sævum viret[4] cui sunt magnæ topper confringent importunæ unde:[5] fortasse: sic Cœlius libro septimo: ita uti sese quisque vobis studeat æmulari in statu fortunæ reipublicæ, eadem re gesta, topper nihilo minore negotio acto, gratia minor esset: fortasse. Sic Attius in Io: Topper, ut fit,[b] patris tunc[6] eicit iras. (Ennius vero sic.) topper fortasse valet in Ennii et Pacuvii scriptis: apud Ennium est: Topper, quam nemo melius scit. Pacuvius: Topper tecum sit potestas faxit si mecum velit. At in antiquissimis scriptis celeriter, ac mature: in Odyssia vetere: Topper facit homines utrius fuerint. Topper citi ad ædis[c] venimus Circæ, simul duona eorum portant ad navis milia. Alia in iisdem inveniuntur.[7]

3 Vet. cod. *cito.*—4 Vir doct. in marg. ed. Scal. conjicit *vires.*—5 Id. ibid. *undæ.*—6 Vet. cod. *te.*—7 Vet. cod. *inserviuntur.* Vir doct. conjicit *inseruntur.* Vide Notas.

NOTÆ

nemo adhuc Hexametros Latine scripserat, ne ipse Nævius quidem. *Jos. Scal.*

Topper] Jul. Cæsar Scaliger lib. VII. de Re Poët. cap. 1. 'Semper, primam producit natura, fuit enim semiopere, sicut toper, toto opere: nuper, novo opere. Significat enim toper, cito et expedite. Ita ut opera absoluta sit, itaque semper ei contrarium est, propterea quod si quid dimidio tantum opere sit, id non absolvitur, sed continuatur.' Hujus vocis meminit Quintilian. lib. I. cap. 6. Quod Græci ταχὰ, Latini *topper* dicebant. Ταχὰ enim et *cito* et *fortasse* significat Doctissimo Guyeto, ut a 'nuncper,' 'nuper.' Sic a 'tuncper,' 'tuper,' 'toper.' *Dac.*

[y] *Temere*] Optime Fulvius Ursinus *Mature.* Ex sequentibus. *Idem.*

[z] *Topper fortunæ*] *Fortunæ hominibus*, pro *fortunæ hominum. Hominibus* in dandi casu. *Idem.*

[a] *Sic in eodem*] Nævio ascribit Festus quæ sunt Livii Andronici, ut optime monuit Scaliger. In verbis autem Livii *topper* non significat *fortasse*, ut notavit Festus, sed *cito.* Idem.

[b] *Topper, ut fit*] Hunc Accii versum ex Ione sic emendabat Fulvius Ursinus: *Topper, ut fit, patris ten' eicit ira.* Vel: *Topper, ut fit, pater istanc ejecit foras.* Idem.

[c] *Topper citi ad ædis*] Hæc sunt etiam Livii ex Odyssea. Sed infra pro *inveniuntur* Schedæ habent *inse-*

Topper, cito: ut illud Nelei: Topper fortunæ commutantur hominibus. [PAUL.

Torrens et participium, et nomen est.

Torrens[d] participialiter pro exurens ponitur, ut est apud Pacuvium in Antiopa: flammeo vapore torrens terræ fetum exusserit. Significat etiam fluvium subitis imbribus concitatum, qui alioqui siccitatibus exarescit: quamvis † aquam ipsam, quæ fluit, flumen recte dici ait Ælius Gallus libro secundo, quæ ad jus pertinent. Ceterum volgi consuetudine utrumque jam dici flumen, et perennem fluvium, et torrentem. [FEST.

Torrere[e] a torreo[8] deductum: proprie significat siccare, atque arefacere, sed usurpatum est jam pro eo, quod sit igne urere. Plautus: (in) una eadem[9] opera in furnum calidum condito, atque ibi torreto.

† Vet. cod. *quius.*—8 *Torrere a torro* emend. Dac. ut in Mss. et sic 'omnino legendum, astipulante v. c.' ait Gifan. Ind. in Lucret. v. *Serascere.* Vet. cod. in marg. ed. Scal. *Torreri a torro.*—9 Vet. cod. *edet.*

NOTÆ

rinuntur, hoc est, *inseruntur.* Unde Scaliger: *Topper citi ad ædis venimus Circæ Simul duonorum portavit ad naves milia. Alia in iisdem inscrinuntur.* Additque hæc potius sententiam quam verba Homeri exprimere. Quæ sunt Odys. μ'. Οὐδ' ἄρα Κίρκην Ἐξ Ἀΐδεω ἐλθόντες ἐλήθομεν· ἀλλὰ μάλ' ὦκα Ἦλθ' ἐντυναμένη· ἅμα δ' ἀμφίπολοι φέρον αὐτῇ Σῖτον, καὶ κρέα πολλὰ, καὶ αἴθοπα οἶνον ἐρυθρόν. Id est: 'Neque vero Circem ex Inferis redeuntes latuimus, sed valde celeriter venit festinabunda, simul autem famulæ ferebant cum ipsa panes et carnes multas et vinum nigrum.' *Idem.*

[d] *Torrens*] Hæc Pacuvii verba intelligit Varro lib. I. de R. R. cap. 2. 'Verum enim est illud Pacuvii, sol si perpetuo sit, aut nox, flammeo vapore, aut frigore terræ fructus omnes interire.' Nam Varro sæpissime non tam verba ipsa, quam eorum sensum repræsentat. Torrens etiam dicitur Fluvius subitis imbribus concitatus, et a montibus in valles decurrens, amnis hybernus, χειμάῤῥους, non quod siccitatibus exarescat, ut ait Festus, sed quod propter rapiditatem exæstuet. Unde et quilibet alii Fluvii torrentes etiam dicti. *Idem.*

[e] *Torrere*] Plaut. in Casina: *Una ædepol opera in furnum, &c.* Ant. Aug.

Torrere a torreo] Lege, *Torrere a torro.* Et ita in Mss. *Torrus* autem sive *Torus*, unico *r*, ut infra, Veteres dicebant pro torrido, aridoque. Estque *torus* a τείρω, arefacio, sicco. Locum Plauti infra vide in 'Rubidus.' *Dac.*

Torrere a torreo deductum proprie significat siccare, atque arefacere: sed usurpatum est etiam pro eo quod sit ignescere. [PAUL.

Torvitas a ferocia taurorum, quasi tauri acerbitas, est vocata.

Torvitas[f] a ferocia taurorum dicta est. Pacuvius in Armorum judicio: feroci ingenio torvus, prægrandi gradu: et: cum recordor ejus ferocem et torvam confidentiam. [FEST.

Torum,[g] ut significet torridum, aridum, per unum quidem R antiqua consuetudine scribitur. Sed quasi per duo R scribatur, pronuntiari oportet, nam antiqui nec mutas, nec semivocales literas geminabant, ut fit in Ennio, Arrio, Annio.

Torum, torridum, aridum. [PAUL.

Toxicum[h] dicitur cervar*ium venenum, quo* quidem† perunguere sagitta*s soliti sunt.* Cæcilius in Gamo: Ut [FEST.

† Ed. Scal. *quidam.*

NOTÆ

[f] *Torvitas*] Nam torve Græci *ταυρηδόν. Ταυρηδὸν ἐπιβλέπειν, δρᾷν*, torve intueri. *Idem.*

[g] *Torum*] Pro *torrum.* Ut *toris* dicebant pro *torris.* Vide 'torreo.' De Ennio qui primus consonantes geminavit jam supra. *Idem.*

[h] *Toxicum*] Toxicum dicitur cervarum venenum, quo quidam perungere sagittas solent. Hoc exemplis Cæcilii et Afranii confirmat Festus. *Ant. Aug.*

Toxicum] *Toxicum dicitur cervarium venenum, quo quidam perunguere sagittas solent. Cæcilius in Gamo: ut hominem miserum toxico transegerit. Afranius: uxori vin' istud toxicum mittere?* Cæcilius hellenismo utitur, transigere hominem toxico: *τὸν ἄνθρωπον φαρμάκῳ ἐξανύσαι.* Fortasse etiam legendum: *Afranius Uxore.* Jos. Scal.

Toxicum] Quasi *taxicum* a *taxo* arbore dici putavit Plin. lib. XVI. cap. 10. Sed omnino vera Festi Etymologia a sagittis, quæ Græce *τόξα*, quia eo sagittas perungerent. De quo more Virgil. IX. 'quo non felicior alter Ungere tela manus, ferrumque armare veneno.' Idem Etymon Dioscorid. lib. VI. cap. 20. *τὸ δὲ τοξικὸν δοκεῖ μὲν ὠνομάσθαι ἐκ τοῦ τὰ τόξα τῶν βαρβάρων ὑπ' αὐτοῦ χριέσθαι.* Id est, 'toxicum autem videtur quidem dictum quod Barbarorum sagittæ ex eo illinerentur.' Quæ et apud Paulum Æginetam fere ad verbum lib. V. c. 53. *Cervarium* autem venenum vocat, quia de sanguine Cervorum fieret, vel etiam quod olim de sanguine hydræ, quam Hercules confodit, primum factum est. *Dac.*

hom*inem* [i] m*iserum* toxico transegerit. Afra*nius in* . .
. . . .
uxorium istud toxicum mitt*ite* . . . . . .

Trabica [k] navis, quod sit trabibus confixa. Pacuvius: labitur trabica in alveos. [PAUL.

Trabs [l] proprie dicitur duo ligna compacta.

Trachali [m] appellantur muricum ac purpuræ superiores partes: unde Ariminenses maritimi homines cognomen traxerunt Trachali.

Tragula,[n] genus teli, dicta, quod scuto infixa trahatur.

Tragus,[o] genus conchæ mali saporis.

Transtra,[p] et tabulæ navium dicuntur, et tigna, quæ pro pariete [10] in parietem porriguntur.

10 Vet. lib. *per parietem* vel *ex pariete.*

NOTÆ

[i] *Ut hominem*] *Toxico* cum dixit Cæcilius, sagittam toxico armatam intelligit. *Transegerit* autem, ut apud Virg. 'Transadigit costas.' Non intellexit Scaliger, qui hic hellenismum cogitavit, quasi *transigere hominem toxico* Græce sit τὸν ἄνθρωπον φαρμάκῳ ἐξανύσαι. *Idem.*

[k] *Trabica*] Apud Pacuvium legerem *in alveo. Labitur* proprie de navi: 'labitur uncta carina:' et 'prolabi.' Accius: 'ruit prolapsa,' &c. *Trabica* autem aliud quam trabs: trabex, τράφηξ, trabica: ut 'senex,' 'senica,' 'trix,' 'trica,' &c. *Idem.*

[l] *Trabs*] Duo ligna compacta, nam simplicia proprie tigna dicuntur. *Id.*

[m] *Trachali*] Purum putum Græcum est; τράχηλος, et Dorice τράχαλος, collum. Nempe conchæ pars anterior τράχηλος, media μήκων, vel μηκώνιον. Mediæ sunt fauces, in quibus purpuræ est flos succi tinctorii. Unde Aristoteles de purpura: τὸ δὲ ἄνθος ὃ ἔχουσιν ἀνὰ μέσον τοῦ μήκωνος καὶ τοῦ τραχήλου. Hoc est, ut Plin. ait: 'Sed purpuræ florem illum, tingendis expetitum vestibus in mediis habent faucibus.' Voss. Huc referenda verba Hesychii: τραχήλους, τὰς πορφύρας, ἔνιοι τοὺς σπονδύλους τῶν κογχυλίων. *Idem.*

[n] *Tragula*] Κερκὶς, βολίς, Græci. *Jos. Scal.*

Tragula] A trajiciendo, Varro: quasi *traicula*. Nam *tragula*, sive *trahula*, quod a trahendo, aliud est, nempe instrumentum rusticum. Et male confundunt viri docti. *Dac.*

[o] *Tragus*] A fœtore hirci, qui τράγος dicitur. Tragi pisciculi meminit Athenæus lib. VIII. Et Plin. lib. IX. cap. 45. Spongiarum genus Tragos vocavit. *Idem.*

[p] *Transtra*] Transtra in navibus sunt scamna remigum. Virg. 'considere transtris.' At in ædificiis, transversæ trabes quæ *ex pariete* (sic enim legendum, ut in Mss.) *in parietem* porriguntur. Usus Vitruvius lib. IV. cap. 2. *transtra* autem quasi *transitra.* Idem.

Trepit,[11 q] vertit: unde trepido, trepidatio,[12] quia turbatione mens vertitur.

Tributorum[r] collationem cum sit alia in capite, [FEST. alia ex censu, dicitur etiam quoddam temerarium, ut post urbem a Gallis captam collatum est, quia proximis quindecim[13] annis census alius non erat.[s] Item bello Punico secundo M. Valerio Lævino, M. Claudio Marcello coss. cum et senatus, et populus in ærarium, quod habuit, detulit.

Tributum dictum, quia ex privato in publicum tri- [PAUL. buitur.

Trientem[t] tertium pondo coronam auream dedisse [FEST.

11 Vet. lib. *Trapit* vel *Tropit.*—12 Id. *trepidatione.*—13 Vir doct. in marg. ed. Scal. conjicit *quinque.* Dac. legendum monet *quia proximis quinque census alius non erat factus :* vel potius ut Ursinus, *census populus non erat.*

NOTÆ

q *Trepit*] Quod a Græco *τρέπω*, *verto.* Idem.

r *Tributorum*] Lævino 2. Marcello 4. Cos. ex Livio et ceteris, anno 553. in Capitolinis fastis. *Ant. Aug.*

Tributorum] Lege, *alia in capita*, vel *ex capite.* Duplex fuit tributum, unum capitis sive personæ: alterum rei sive soli lib. III. et lib. ult. D. Censibus. Fuit et alterum fortuitum et temerarium quod rebus urgentibus conferebatur: quale fuit aurum illud quod post urbem a Gallis captam collatum est. Livius lib. v. sect. 48. Item illud quod anno nono belli Punici secundi M. Claudio Marcello, et M. Valerio Lævino Coss. An. Urb. Cond. 543. de quo Liv. lib. XXVI. sect. 36. *Dac.*

s *Quia proximis quindecim census alius non erat*] Hic deesse videtur aliquid. Lego, *Quia proximis quinque census alius non erat factus.* Vel potius ut Ursinus, *census populus non erat.* Nam quolibet quinquennio census fiebat. *Idem.*

t *Trientem*] Liv. lib. VI. 'T. Quinctius, semel acie victor, binis castris hostium, novem oppidis vi captis, Præneste in deditionem accepto, Romam revertit: triumphansque signum, Præneste devectum, Jovis Imperatoris in Capitolium tulit. Dedicatum est inter cællam Jovis ac Minervæ; tabulaque sub eo fixa, monumentum rerum gestarum his ferme incisa literis fuit: Jupiter atque divi omnes hoc dederunt, ut T. Quinctius Dictator oppida novem caperet. Die 20. quam creatus erat, Dictatura se abdicavit.' Omisit Livius, quæ de corona Festus scripsit. Vide 'Sestertii.' Postrema verba ita scriberem: *si tres asses sunt, et quadrans, quartus quadrans dicitur.* Vide Mæcian. de asse, Aruntium et Didymum apud Priscianum, sive quem alium de ponderibus. *Ant. Aug.*

Trientem tertium pondo coronam] Vide Livium lib. VI. sect. 29. qui de corona prætermisit, aitque signum Præneste devectum Jovis Imperato-

Jovi donum scripsit Quinctius Dictator, cum per novem dies totidem urbes, et decimam Præneste cepisset. Id significare ait [u] Cincius Mystagogicon libro secundo, duas libras pondo et trientem, qua consuetudine hodieque utimur cum lignum bes alterum dicimus, id est, pedem et bessem latitudinis habens: et sestertium, id est, duos asses et semissem tertium: item si tres asses sunt, et quartus quadrans.

Trifax [x] telum longitudinis trium cubitorum, quod catapulta mittitur. Ennius: aut permaceret paries percussus trifaci. [PAUL.

*Tri*sulcum [y] fulgur [14] fu*it ab antiquis dictum qui*a, id aut incendit, a*ut afflat, aut te*rebrat. [FEST.

Tritonia [15] Minerva a ripa Tritonis [16] fluminis dicta, quod ibi primitus sit visa. [PAUL.

14 Vir doct. conjicit *fulmen.*—15 Vett. libb. *Tritogenia, Trogenia.*—16 Id. *Trogeonis.*

NOTÆ

ris in Capitolium a Tito Quintio allatum. *Dac.*

[u] *Id significare ait*] *Triens tertius*, id est, libræ duæ cum triente, quod tunc tertius triens numeratur. Vide supra 'sestertius.' Sic lignum *bes alterum* dicitur quod pedem et bessem latum est, quod tunc secundus bes. In fine supplendum: *Si tres asses sunt et quartus quadrans adjicitur, quartus quadrans tantum numeratur*: hoc est, si tres asses cum quadrante velis dicere, quartum quadrantem tantum numerabis: hæc aperta sunt. *Idem.*

[x] *Trifax*] Eodem modo *Bifax.* Glossarium: 'Bifax, δίχρωμος, διπρόσωπος, διττός.' Ergo compositum a facie. *Jos. Scal.*

Trifax] Trisulcum, trifidum, a trina facie. Nam eodem modo *bifax.* Glossarium: 'Bifax, δίχρωμος, διπρόσωπος, διττός.' *Dac.*

[y] *Trisulcum*] Trisulcum fulmen fuit dictum, quia id aut incendit, aut findit, aut terebrat. Hæc est Festi, ut arbitror, sententia. Vide 'Manubiæ.' Servius lib. II. Æn. Fulminum tria genera esse dicit; quod afflat, quod incendit, quod findit. *Ant. Aug.*

Trisulcum] Meræ nugæ: Vide 'sulcum.' *Dac.*

[z] *Tritonia*] Virg. II. Æneid. 'Nec dubiis ea signa dedit Tritonia monstris.' Eadem et *Tritogenia*, a Tritone, amne Lybiæ, unde et Herodotus Tritonis accolas ei sacrificare dicit: sed cur non potius a Tritone, fonte vel fluvio Cretæ sive Arcadiæ, sive etiam Bœotiæ: sive potius ab Æolico, vel Cretensi vocabulo, τρίτω, id est, caput, quod e Jovis capite nata sit? Id firmat Schol. Aristoph. in Nebul. τρίτω γὰρ ἡ Κεφαλὴ παρ' Αἰολεῦσιν. 'Εγενήθη δὲ ἡ 'Αθηνᾶ ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διός. Et in Lysistrat. τριτο-

Triumphales[a] coronæ sunt, quæ Imperatori victori aureæ præferuntur, quæ temporibus antiquis propter paupertatem laureæ fuerunt.

Troja,[b] et regio Priami, et lusus[17] puerorum equestris dicitur, et locus in agro Laurente,[c] quo primum in Italia Æneas cum suis constitit.

Tromentina[d] tribus a campo Tromento dicta.

17 Vet. lib. apud Ursin. habet *ludus*.

NOTÆ

γενεία δὲ ἡ Ἀθηνᾶ, εἴτε διὰ παρὰ τῷ Τρίτωνι Λιβύης ποταμῷ γενηθῆναι, ἢ παρὰ τὸ τριτὼ, ὃ παρὰ Κρησὶ τὴν κεφαλὴν σημαίνει· οἱ γὰρ ποιηταὶ τὴν Ἀθηνᾶν ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διὸς γενηθῆναι μυθεύουσιν. Sed hæc sunt Veterum somnia. Et vere docuit Urbanissimus Chevræus, *Tritoniam* et *Tritogeniam* dictam a *Tritta,* ita enim dicebatur Gnossus. *Idem.*

[a] *Triumphales*] Vocabantur Etruscæ. Tertullianus: 'Coronant et publicos ordines laureis publicæ causæ. Magistratus vero insuper aureis, ut Athenis et Romæ. Præferuntur etiam illis Etruscæ: hoc vocabulum est coronarum quas gemmis et foliis ex auro quercinis ob Jovem insignes ad deducendas tensas cum palmatis togis sumunt.' Hæc ille: quæ indicant illum ritum ex antiqua triumphantium consuetudine propagatum. Nam palmata est triumphantium. Sed quia Tertullianus ait, 'quercinis foliis fingi,' Festus vero lauream antiquitus fuisse, præstat potius intelligere de ea, quæ ab eodem Tertulliano describitur: 'Triumphi laurea foliis struitur: hanc adumbratis lemniscis: inauratur lamnulis: unguentis delibuitur,' &c. Non est dubium eam esse, de qua Festus agit. *Jos. Scal.*

Triumphales coronæ] Gellius lib. v. cap. 6. 'Triumphales coronæ sunt aureæ, quæ Imperatoribus ob honorem triumphi mittuntur: id vulgo dicitur aurum coronarium. Hæ antiquitus e lauro erant: post fieri ex auro cœptæ.' Et non semper ex auro, sed ad imitationem Veterum ex foliis quibus interponebantur aurei lemnisci. Et sic triumphi lauream concinnatam scribit eruditissimus et vetustissimus auctor Tertullianus. 'Triumphi,' inquit, 'laurea foliis struitur, hinc aureis lemniscis inauratur, ac mustis unguentis delibuitur, an lacrymis conjugum ac matrum? fortasse quorundam et Christianorum.' Sic hunc locum, qui in editis insigniter depravatus, emendavit Salmasius. Porro non tantum ob triumphum coronæ illæ offerebantur, sed ob quamvis aliam pompam: ut ex Veterum lectione constabit. *Dac.*

[b] *Troja*] Ludus puerorum. Virgil. lib. v. Æneid. 'Trojaque nunc pueri Trojanum ducitur agmen.' Ubi Servius: 'Ludus ipse, quem vulgo Pyrrhicham appellant, Troja vocatur:' Hanc omnium optime describit Apuleius Miles. x. *Idem.*

[c] *Et locus in agro Laurente*] Sic Antenor locum illum, in quem cum multitudine Venetum primum egressus est, Trojam dixit. Vide Livium lib. I. initio. *Idem.*

[d] *Tromentina*] Meminit Livius lib.

Trossuli [e] equites dicti, quod oppidum Tuscorum Trossulum sine opera peditum ceperint.

Truo [18] [f] avis onocrotalus. Cæcilius irridens magnitudinem nasi: Pro Di immortales, unde prorepsit truo.

Tryga [19] [g] antiqui vinum appellabant, unde trygetus [h] adhuc dicitur.

18 Vide Notas infra.—19 Vet. lib. *Trigon.* Idem pro *vinum* habet *humum.*

NOTÆ

vi. sect. 5. *Idem.*

[e] *Trossuli*] Vide Junium Gracchanum apud Plinium lib. xxxiii. cap. 2. *Ant. Aug.*

Trossuli] Auctor Glossarii: 'Trusulus, ὁ ἐν μικρῷ παχύς.' videtur velle quasi *Torosulos* dictos: quod ego valde amplector. Varro Sesquiulysse: 'Nunc emunt trossuli nardo nitido volgo Attico talento equum.' Inde *Trossula trabea* dicta apud Veteres. Tria enim genera Trabearum fuerunt. 'Regia,' 'Quirinalis,' 'Trossula.' Regia tota de sola purpura, quam Græci ὁλοπόρφυρον dicunt. Ea uti solis regibus licebat, vel adulescentibus de stirpe regia. Quirinalis concinnior, præliis apta: hac, cum bellum susciperetur, duces amicti Jani fores aperiebant. Trossula cocco purpuraque pertexta erat, quam etiam Anguralem vocabant, Græci ἐφεστρίδα. Cui iccirco coccum adhibebatur: quod russati antea præliabantur propter vulnera et aspersiones sanguinis, unde russati vocabantur, ea non alia est a sago Punico. Inveni etiam in veteribus monumentis, consulem trabeatum Janum Quirini aperire. *Jos. Scal.*

Trossuli] Glossæ Isidori: 'Trosuli, equites; Trosulus, equester adolescens.' Glossæ veteres in Persium: 'Trossulum oppidum fuit Hetruriæ, non longe a Volscis. Hoc equites Romani sine peditibus expugnaverunt, Numio quodam duce, unde equites Trossuli dicti sunt.' Idem Plin. lib. xxxiii. cap. 2. qui etiam illud nomen Trossulorum pro equitibus non diu post Gracchum mansisse auctor est. Jam enim multos pudebat eo nomine appellari propter ambiguitatem vocis *Trossulus*, quæ tunc delicatum et mollem significabat. A Græco vocabulo τρυσσὸς, delicatus, mollis: ut optime Salmasius. Et hanc vocem usurpavit Seneca Epist. 87. 'Idem faciam quod trossuli isti et juvenes.' Ubi *Trossuli*, non *Equites*, sed delicati, luxu diffluentes. Item alibi: unde Nonius *trossulos* dictos ait quasi *torosulos*, quo respexit Glossographus: 'Trusulus, ὁ ἐν μικρῷ παχύς.' 'Homo pinguis, habitior.' *Dac.*

[f] *Truo*] De onocrotalo, vidend. Plin. lib. x. cap. 47. *Ant. Aug.*

Truo] Compilator Glossarii legit *Truvo.* 'Truvo, Truvero, ὀνοκρόταλον.' Quanquam in manuscripto, et in editione est, *Tribuo, Tinuero.* Jos. Scal.

Truo] Gloss. 'Truo,' sive 'Truvo, ὀνοκροταλόν.' Male in edit. *Tribuo, tinuero.* Hieronymus ad Psalmum 101. Onocrotalum, Pellecanum vocat. Sed vide Plin. lib. x. cap. 47. *Truo* fortasse a τρύω, tundo, tero. Quod rostro arbores tundat. *Dac.*

[g] *Tryga*] Τρύγα a recto τρύξ. Quod Hesych. exponit, ὁ νέος οἶνος. Item γλευκὸς ἀδιήθητον. Vinum recens et vinum nondum percolatum. Sed et

TUBICINES[i] etiam ii appellantur, qui sacerdotes, [FEST. viri speciosi, publice sacra faciunt tubarum lustrandarum gratia.

Tubilustria dies appellabant, in quibus agna tubas [PAUL. lustrabant.

Tubilustria[k] quibus diebus ascriptum in *fastis est*, [FEST. *cum in at*rio sutorio agna tubæ *lustrantur, ab e*is tubos appellant, quod genus *lustrationis ex* Arcadia Pallanteo trans*vectum*[20] *esse dicunt.*

Tuditantes,[l] tundentes *negotium, tond*entes significare ait Cincius, *id est, agentis. En*nius libro secundo: Hæc inter se totum *vi tudita*ntes: et Lucretius item lib. II. Nec *tuditantia* rem cessant extrinsecus ullam.

20 Ed. Scal. 'trans*lectam*.'

NOTÆ

quodlibet aliud vinum Græci τρύγα dixere. Ut est apud Scholiasten Theocriti et Pollucem. *Idem.*

[h] *Unde trygetus*] Τρυγητός. Quod proprie vindemia, neque unquam vinum τρυγητὸν, dictum me legisse memini. *Idem.*

[i] *Tubicines*] Qui tubas lustrant. Vide infra. *Viri speciosi* abest a Schedis, recte. *Idem.*

[k] *Tubilustria*] Varro lib. v. de Ling. Lat. 'Tubilustrium appellatur, quod eo die in atrio sutorio sacrorum tubæ lustrantur.' Bis autem id fieri docent fasti, 10. Kal. Apr. et 10. Kal. Jun. in quibus TVB. vel TVBIL. ascriptum est: et Ovid. lib. III. Fastor. 'Summa dies e quinque tubas lustrare canoras Admonet, et forti sacrificare Deæ.' Loquitur autem de quinto die post quinquatrus, quæ dies Minervæ sacræ dicebantur: et lib. v. 'Proxima Vulcani lux est, quam lustria dicunt: Lustrantur puræ, quas facit ille, tubæ.' Ex his verba Festi intelliguntur, excepto, quod de Arcadia dicit. Tubi vero qui sint omnibus notum est. *Ant. Aug.*

Tubilustria] Tubilustria dies, quibus diebus ascriptum, in atrio sutorio agna tubæ ut lustrentur, ab eis tubis appellant, quod genus lustrationis ex Arcadia, Pallante eo transferente, venisse dicunt. Apud Ovidium: 'Proxima Volcani lux est. Tubilustria dicunt. Lustrantur puræ, quas facit ille, tubæ.' Male hodie legitur: *Proxima Volcani lux est, quam lustria dicunt.* Jos. Scal.

[l] *Tuditantes*] Glossæ: 'Tuditatores, χαλκοτύποι.' Aliud est 'Tudicula, τορύνη.' Inde *Tudiculare.* Varro Marcip. 'Hæccine nobis tibique tudiculasse?' hoc est, movere: nam τορύνη, κινητήριον τῆς χύτρας. Porro verba Ennii ita lege, *hæc inter se tota vi tuditantes.* Sæpe in hoc exemplari Festi *a* pro *u*, et contra *u* pro *a*, scriptum erat. Reliqua integra sunt in Epitoma. *Idem.*

Tuditantes] A tudes, tuditis, malleus, est *tudito*, id est, proprie, malleo

Tuditantes significat negotium tundentes, id est, agentes. Lucretius: Nec tuditantia rem cessant extrinsecus ullam. [PAUL.

Tudites mallei a tundendo dicti, inde et cuidam cognomen Tuditano fuit, quod caput malleo simile habuerit.

Tudites[m] *m*alleos appellant antiqui a tunden*do*. *Quamv*is alii cruribus tudites: inde Ateius *Philologus* existimat Tuditano cognomen *inditum*, *quod* caput malleoli simile habuerit. [FEST.

Tuor, video, tueor,[1] defendo. [PAUL.

Tuor[n] video; tueor, defendo *in usu olim fuit*, sed jam promiscue utuntur *et ponitur tue*or pro video, et contueo*r*, *pro defendo*. [FEST.

*Tugu*ria[o] a tecto appellantur *domicilia rusticorum* sordida.

1 Vir doct. in marg. ejusdem ed. conjicit *Tueor, video, tuor.*

NOTÆ

tundo, impello. Et per metaphoram, negotium tundo, ago, ut in illo Ennii: *Hæc inter se tota vi tuditantes.* (Sic enim legendum docuit Scaliger.) *Tuditantes*, id est, agentes, quo sensu etiam nos dicimus *battre, rebattre.* Sed aliter in illo Lucretii: 'Nec tuditantia rem cessant extrinsecus ullamCorpora conficere.' Gloss. 'Tuditatores, χαλκοτύποι.' Aliud est, 'Tudicula, τορύνη.' Inde Tudiculare. Varro Marcip. 'Hæccine nobis, tibique tudiculasse?' hoc est, movere. Nam τορύνη est κινητήριον τῆς χύτρας, trua. *Dac.*

m *Tudites*] Tuditani Sempronii dicti, quorum primus, ut arbitror, M. Sempronius Tuditanus Cos. fuit cum C. Claudio Centhone anno P.R.C.D. 13. ex fastis Capitolinis. *Ant. Aug.*

Tudites] Infra: *Tudites malleos appellant antiqui a tundendo, quamvis alii e tudibus tudites: inde Ateius Capito ab eis existimat Tuditano cognomen datum, quod caput malleoli simile habuerit.* Jos. Scal.

Tudites] Vide 'tuditantes.' Hæc, *Quamvis alii cruribus*, sic emendabat Fulvius Ursinus, *Quamvis alii a tudibus.* Quasi primo *tudes, tudis:* ut *sudes, sudis*, postea *tudes, tuditis*, dictum sit. *Dac.*

n *Tuor*] Lego in fine transpositione voculæ: *tueor pro video, contueor, et pro defendo.* Neque enim ait contueor esse defendo, quod falsum est, sed tueor esse video, contueor, et defendo. Tuor pro video. 'Tesca tuor' supra in 'Tesca:' et 'tuorem' dicebant 'visum.' *Idem.*

o *Tuguria*] Tuguria a tecto appellantur vilia et sordida. Hæc exemplis Afranii et Cæcilii in Hypobolimæo Festus confirmabat. Quod Virg. in Eclog. ait, 'Pauperis et tuguri congestum cespite culmen.' Servius tugurium a tegendo dictum interpretatur. *Ant. Aug.*

Tuguria] *Tuguria a tecto appellantur ædificia rusticorum sordida. Afranius in Virgine: tugurium est turpe. Cæcilius in Hypobolimæa: Habitabat in tugurio sine operculo. quo nomine Valerius*

Afranius in *Virgine:* Sordid*um* tugurium est turpe. *Cæcilius in Hypo*bolimæo : Habitab*at in tugurio, sine* operculo. Quo nomine *Valerius explana*tione 12. ait etia*m* . . . . *signifi*cari.

Tullianum [p] quod dicitur, pars quædam carceris, Ser. Tullium Regem ædificasse aiunt.

Tullios [q] alii dixerunt esse silanos, alii rivos, alii vehementes projectiones sanguinis arcuatim fluentis, quales sunt Tiburi in Aniene. Ennius in Ajace: Ajax, misso [r] sanguine tepido tullii [2] efflantes volant.

*Tumu*ltuarii [s] milites dicuntur lecti ob subitum ti*morem:*

2 Id. ibid. *tulli.* Vide Not.

NOTÆ

in expositione 12. *ait etiam . . . ita vocari.* Jos. Scal.

Tuguria] Tugurium *a tecto*, nisi potius legendum *a tego*, nam *tugurium*, quasi *tegurium*. Isidor. lib. xv. cap. 12. 'Tugurium casula est quam faciunt sibi custodes vinearum, ad tegimen sui, quasi tegurium.' Verba Afranii : *Sordidum tugurium et turpe.* Infra defectum sic supplebat Marcilius : *Quo nomine Valerius in explanatione* 12. *ait etiam tectum in lege* 12. *tabularum significari.* Et putabat ibi de tugurio legem egisse, ubi de pariete communi. *Dac.*

p *Tullianum*] Infra : *Silani:* Glossario, *silvani:* 'Silvanus, κρουνός.' *Jos. Scal.*

Tullianum] Varro lib. iv. de L. L. 'Carcer a coërcendo, quod exire prohibentur. In hoc pars quæ sub terra Tullianum, ideo quod additum a Tullio rege.' De eo vide Sallust. et Marlianum. *Dac.*

q *Tullios*] Tullii a *tullo*, pro *tollo*, quod aquam sursum tollant. Voss. *Silani* sunt aquarum tubi sive fistulæ. *Idem.*

r *Ajax, misso*] Ennii verba sic suis numeris restituit Voss. *Sanguine Emisso tepido tullii efflantes volant.* Illud *Ajax* natum ex præcedenti voce *Ajace.* Et verba sunt nuntii de Ajace, postquam sibi manus intulit, et ex illo Sophoclis, cujus fabulam convertit Ennius, ut optime Scaliger : Ἔτι γὰρ θερμαὶ Σύριγγες ἄνω φυσῶσι μέλαν Μένος. 'Adhuc enim calidi tullii sursum efflant atrum sanguinem.' Glossæ Papiæ : 'Tullii, aquarum projectus.' *Idem.*

s *Tumu . . .*] Tumultus causa milites dicuntur lecti ob subitum timorem : unde etiam tumultum dici ait Verrius, qui ab aliis oriatur, quam ab Italicis et Gallicis hostibus. Alii tantum bellum Galliæ et Italiæ. Itaque nullum alium præterquam Gallicum aut domesticum ita appellant. Hæc vel his similia Festus. Cicero Philip. viii. 'Quid est enim tumultus, nisi perturbatio tanta, ut major timor oriatur? unde etiam nomen ductum est tumultus. Itaque majores nostri tumultum Italicum, quod erat domesticus, tumultum Galli-

unde etiam tumultum dici ait Verrius, quia *non aliunde* is oriatur,[3] quam ab Italicis, et Gallicis h*ominib. qui imminent* Italiæ: itaque nullum *tumultum præter*quam Gallicum aut domesti*cum nominabant.*

Tumulum[t] *Stilo* Ælius sic definit: Tumulus est *cumulus arenæ* editus secundum mare fluctibus in *altum ele*vatas: unde similiter et manu fact*us, et na*turalis proprie dici potest.

Turbellas[4] [u] dixisse antiquos, quas nunc turbas appella-

3 Ead. ed. *ornatur.*—4 Vet. cod. *Turbelas.*

NOTÆ

cum, quod erat Italiæ finitimus, præterea nullum tumultum nominabant.' *Ant. Aug.*

Tumu ....] *Tumultus dicitur timor multus. Tumultu milites dicuntur lecti ob subitum timorem. Unde etiam tumultum dici ait Verrius, quia is non aliter, quam ab Italicis et Gallicis hostibus immineat Italiæ: itaque nullum alium, quam Gallicum, aut domesticum timebant.* Quis negaverit hanc esse ipsam Festi lectionem? quod dico, quia docti viri contra Festi sententiam atque adeo contra veritatem ipsam aliter legunt: ut, si vera est eorum lectio, tumultum alium esse, quam qui timebatur ex Gallis et Italicis, fatendum sit: quod falsum esse, et mediocriter docto palam est. Nullum enim alium tumultum dixere, quam Gallicum, et domesticum, hoc est, Italicum: ut aperte Verrius ipse docet. *Jos. Scal.*

Tumultuarii] Iisdem fere verbis Cicero Philip. VIII. 'Quid est enim tumultus, nisi perturbatio tanta, ut major timor oriatur? unde etiam nomen ductum est tumultus. Itaque majores nostri tumultum Italicum, quod erat domesticus, tumultum Gallicum, quod erat Italiæ finitimus, præterea nullum tumultum nominabant.' Ubi *tumultus* etymon a *timore* deducunt; cum potius a *tumore* duci debuerit; tumor enim pro tumultu apud Ciceronem alicubi. Sed præterea falsum est, Veteres nullum alium tumultum nominasse, quam Italicum et Gallicum, nam de quovis alio bello tumultum dixisse certum est. *Dac.*

[t] *Tumulum*] *Tumulum Ælius sic definit: Tumulus est cumulus harenæ editus secundum mare, fluctibus, ventisque cumulatus: unde similiter, et manufactus, et naturalis proprie dici potest.* Sic fortasse Festus. *Ant. Aug.*

Tumulum] *Tumulum Ælius sic definit: Tumulus est mons arenæ editus secundum mare fluctibus sublevatus. Unde similiter et manufactus, et naturalis proprie dici potest.* Jos. Scal.

Tumulum] Lege infra, *in altum elevatæ*, vel *elevatus*, nempe *cumulus.* Gloss. 'Tumuli, βουνοὶ, λόφοι, τύμβοι, σωροὶ γῆς.' 'Colles, aggeres, tumbi, aggestus terræ.' *Dac.*

[u] *Turbellas*] Plaut. in Pseud. *Quo pacto, et quantas soleam turbellas dare.* Ant. Aug.

Turbellas] Male V. C. *Turbela.* A

mus, testis est Plautus in Pseudolo: Quales,[5] et quantas soleam turbellas dare.

Turbellas apud Plautum turbas significat. [PAUL.

Turmam equitum[x] dictam esse ait Curiatius, quasi [FEST. terimam; quod terdeni equites ex tribus tribubus Titiensium, Ramnium, Lucerum, fiebant: itaque primi singularum decuriarum decuriones dicti, qui ex eo in singulis turmis sunt etiam nunc terni.

Turrhenos[6] Etruscos[y] appellari solitos ait Verrius, a Turrheno duce Lydorum, a cujus gentis præcipua crudelitate[z] etiam tyrannos dictos.

Tusci a Tusco rege filio Herculis sunt dicti, vel a [PAUL. sacrificando studiose, ex Græco θυσκόοι; velut Tusculum dictum, quod aditum difficilem habet, id est, δύσκολον.[7]

5 Vet. cod. *quo alto.* Vir doct. conjicit *quo pacto.* Vide infra.—6 Vet. cod. *Turannos.*—7 Vet. lib. θύσκολον.

NOTÆ

turba, turbella; ut a 'populus,' 'popellus;' 'umbra,' 'umbella,' &c. *Dac.*

[x] *Turmam equitum*] Varro lib. IV. de L. L. 'Turma terma est. E in U abiit. Quod terdeni equites ex tribus tribubus, Tatiensium, Ramnium, et Lucerum, fiebant. Itaque primi singularum decuriarum, Decuriones dicti. Qui ab eo in singulis turmis sunt etiam nunc terni.' *Idem.*

[y] *Turrhenos Etruscos*] Vide 'Sardi.' Velleius Paterculus lib. I. 'Per hæc tempora, Lydus et Tyrrhenus fratres, cum regnarunt in Lydia, sterilitate frugum compulsi, sortiti sunt uter cum parte multitudinis patria decederet. Sors Tyrrhenum contigit: pervectus in Italiam et loco et incolis et mari nobile ac perpetuum nomen a se dedit.' Aliter paulo Tacit. Annal. V. Vide Strab. Herod. Servium. Verum totum hoc fictum esse nimis verisimile est, præsertim cum apud omnes fere scriptores pro *Tyrrheni* et *Tirrhenia* Τυρσῆνοι et Τυρσηνία sit exaratum. Ita dicti scilicet a τύρσεις, turres, muri: quod *Tyrrheni* primi muros exstruendi artem invenerint. Eos Pelasgici generis fuisse, Lemnumque et Imbrum Ægei maris insulas inhabitasse, testantur multi veteres. Ab his igitur Pelasgis dicta est Tyrrhenia ea pars Italiæ quam occuparunt, relictis suis sedibus. Vide Hellanicum Lesbium apud Dionys. Halicarn. Vide Dionys. Perieg. Marcianum Heracleot. et alios. Postea autem Etrusci cum Pelasgis admisti *Tyrrheni* etiam dicti sunt. *Idem.*

[z] *A cujus gentis præcipua crud.*] Falsum. Tyrannus enim a Græco τύραννος, qui primo regem et principem notavit, et postea in malam partem sumtus est. Vide quæ apud Horatium nostrum Gallicum notavimus Od. 35. lib. I. *Idem.*

Tuscos[a] quidam dictos aiunt a Tusco *rege Herculis* [FEST. filio: alii, quod unice studiosi[8] ita *sacrificiorum*, ex Græco velut θυσκόοι. *Unde Tusculum* ab eadem causa sacrificiorum, v*el quod aditum*[b] *di*fficilem habeat, id est, δύσκολον.

Tuscum vicum[c] *ceteri quidam omnes scrip*tores dictum aiunt ab *eo*, *quod Porsena rege* descendente[9] ab obsi*dione*[10] *remanserint* Romæ, locoque his dato, *ibi habitaverint Veientes* fratres Cœles, et Vibenn*a*, *unde post ejecti quod* Tarquinium Romam secum max*ime reducere cupie*rint. M. Varro quod ex Cœ*lio in eum locum deducti* sint.

8 Ed. Scal. *unici studisi.*—9 Vir doct. in marg. ejusdem ed. conjicit *discedente.*—10 'L. m. habet *obsessione* pro *obsidione*, et ita videtur fuisse apud Festum in fragmento.' *Fulv. Ursin.*

NOTÆ

[a] *Tuscos*] Lege, *Alii quod unice studiosi sint sacrificiorum.* Priorem sententiam, quod *Tusci* a *Tusco*, sive *Tusculo*, Herculis filio, secutus Strabo et alii. Posteriorem, nempe quod a sacrificandi ritu, inter alios Plinius lib. III. cap. 5. 'Umbros inde exegere antiquitus Pelasgi, hos Lydi, a quorum rege Tyrrheni, mox a sacrificio, ritu lingua Græcorum sunt cognominati.' Et Servius: 'Tusci a sacrificandi frequentia dicti sunt, ὑπὸ τοῦ θυέιν.' Nam θύω est sacrifico. Et Eustathium nihil moror, qui ad Dionysium Perieget. notavit Tuscos *Truscos* etiam dictos. *Idem.*

[b] *Vel quod aditum*] Ineptum et Stoico dignum quod ait, Tusculum dictum quod habeat aditum difficilem, id est, δύσκολον: neque enim δύσκολος unquam hoc sensu potuit usurpari. *Idem.*

[c] *Tuscum vicum*] Varro lib. IV. de Ling. Lat. ait Cœlium montem a Cœle Vibenno Tusco dictum, qui Romulo auxilio fuit contra Sabinum Regem. Hi, qui cum eo venerunt, post ejus obitum, quod nimis munita loca tenere dicerentur, deducti esse dicuntur in planum, et ab eis esse dictum vicum Tuscum idem scribit. Livius et Dionysius videntur id sequi, quod a Paulo in epitome scriptum est. Festus autem id ipsum initio dicit; duosque fratres nominat Cœlem et Vibennium: postea opinionem Varronis paucis attingit. *Ant. Aug.*

Tuscum] Tuscum vicum coluerunt Tusci: a quibus eum scriptores dictum aiunt, ab eo quod hi, Porsena discedente ab obsidione, remanserint Romæ, locoque his dato, novis rebus studentes fratres Cœles et Vibenna reducere Tarquinium Romam secum maturaverint. M. Varro, quod ex Cœle Tusco orti sint. Habes omnino quod Festus de Tusco vico scripsit. *Jos. Scal.*

Tuscum] Vide Livium lib. II. sect. 14. Locus M. Varronis, quem Festus intelligit, est lib. IV. de L. L. 'In Suburanæ regionis parte princeps est Cœlius mons, a Cœlio Vibenno Tusco, duce nobili, qui cum sua manu dicitur Romulo venisse auxilio contra Sabinum regem. Hi post Cœlii obitum, quod nimis munita loca tenerent,' (Cœlium montem scilicet,) 'neque sine suspicione essent, deducti dicuntur in planum. Ab eis dictus vicus Tuscus.' *Dac.*

Tuscus vicus Romæ est dictus, quod ibi habitaverunt Tusci, qui recedente ab obsidione Porsena remanserunt. [PAUL.

Tutulum dicebant Flaminicarum capitis ornamentum vitta purpurea innexa crinibus, et in altitudinem exstructum. Ennius: Fictores, Argeos, et tutulatos.

Tutulum[d] vocari aiunt Flaminicarum capitis ornamentum, quod fiat vitta purpurea innexa crinibus, et exstructum in altitudinem: quidam pileum lanatum forma etali figuratum,[11] quo Flamines ac Pontifices utuntur, eodem nomine vocari. Ennius: Libaque, fictores, Argæos *et* tutulatos. [FEST.

11 Ed. Scal. 'forma *me*tali figuratum.' Vide Not.

NOTÆ

[d] *Tutulum*] Varro lib. VI. de Ling. Lat. Ennii versus refert, qui ad Numam referuntur: Menses constituit, idemque ancilia . . . Libaque, fictores, Argios, et Tutulatos. *Ant. Aug.*

Tutulum] Proprie tutulus locus urbis altissimus, unde in muliere notat capillorum in conum congestum; 'suggestum comæ' vocat Papinius, 'Turritam frontem' Juvenalis. In flaminibus autem summum fastigium pilei lanati, hoc est, flamei. Varro l. VI. de L. L. dum exponit illud Ennii e Saturnio carmine: 'Libaque, fictores, Argeos et tutulatos:' 'Tutulati,' inquit, 'dicti qui in sacris capitibus' (leg. *apicibus* Scal.) 'habere solent, ut Metam. Id Tutulus appellatur ab eo quod matresfamilias crines convolutos ad verticem capitis, quos habent uti velatos, dicunt tutulos, sive ab eo quod tuendi causa capilli fiebant, sive ab eo quod altissimum in urbe quod est, ea res tutissima, tutulus vocatur.' Quem locum Varronis, quia turpi mendo deformatus est, tentavit olim Scaliger, pro *uti velatos* rescribens *elatos*. Infeliciter sane, nam certum est scripsisse Varronem: *quos habent rete velatos*. Rete enim inter mundum muliebrem, proprie vitta crinium. Idem Varr. lib. IV. 'Et quod capillum contineret, dictum a rete reticulum:' restitutionem hanc firmant verba ipsa Festi cum verbis Varronis collata. Ait Festus tutulum esse crines innexos vitta purpurea et in altitudinem exstructos, ubi sane nullum alium quam Varronem ipsum interpretatur, qui scripserat crines convolutos ad verticem capitis, rete velatos, tutulos dictos. Rursus quod dixerat Varro, *habere solent ut Metam*, dixit Festus *forma metali:* sic enim legendum pro *forma e tali* monuit Fulvius Ursinus. Hoc est, *in formam metæ;* nam in Schedis erat *formam e tali.* Inde in veteri inscriptione quæ penes Fulv. Ursin. fuit: APONIÆ. A. TUTUL. ORNATRICI. *Dac.*

Tutum [e] frequenter dicitur maxime: Varro in Europa: Tutum sub sede fuissent.

Tyria maria [f] in proverbium deductum est; quod Tyro oriundi Pœni adeo potentes maris fuerunt, ut omnibus mortalibus navigatio esset periculosa. Afranius in Epistula: Hunc serrium autem maria Tyria conciet.

Tribunitia [g] *rogatione l*ex curiata fertur, quo Hanni*bal anno in conspectu* Romæ cum esset, nec ex præsid*iis discedere liceret,* Q. Fabius Maximus Verru*cosus, id est, TR. PL. et* Marcellus Cos. facere in*stituerunt, ut nota*vit Ælius in XII. sig*nificationum verborum.*

NOTÆ

[e] *Tutum*] Opinor pro *tuto*. Varronis Europæ solus Festus meminit. *Idem.*

[f] *Tyria maria*] De Pœnis, quod maris potentes essent, notum est. Inde *Tyria maria* proverbio de re valde periculosa dictum. Vide Erasm. Versus Afranii non vacat mendo. Lipsius Epistolicar. Quæst. Ep. 20. legebat, *Hunc ferreum Tyria maria conciet*: id est, hunc hominem asperum et tangi periculosum ut Maria Tyria. Sed hæc manifesto contra mentem Festi. Lego, *Hic servus maria Tyria conciet*: id est, hic servus sibi excitat maria Tyria, rem valde periculosam aggreditur, suo sibi jumento malum quærit. Forsan et sic melius, *Hic Syrius maria Tyria conciet*: ut proverbium sit de eo qui congreditur cum potentiori: nam Syri olim imbelles audiebant. *Idem.*

[g] *Tribunitia*] Locus dignus interprete, sed mihi adhuc obscurus. *Ant. Aug.*

Tribunitia] Lex Curiata erat potissimum de imperio militari iis magistratibus mandando, qui superioribus, centuriatis scilicet, comitiis creati fuerant. Neque enim consuli, si curiatam legem non haberet, attingere rem militarem licebat, ut ait Cicer. II. Rull. Eam legem ferebant consules. Cicer. ibid. ' consulibus curiatam legem ferentibus,' &c. At bello secundo Punico, cum Hannibal portæ Capenæ appropinquasset, ideoque non liceret magistratibus ex præsidiis discedere, Consules, quia ipsi metu Hannibalis imminentis, urbem venire et populum rogare non poterant, id egerunt per Tribunos plebis, atque ita Tribunitia rogatione curiata lex lata. Nunc omnia plana. Verum Q. Fabium Maximum Verrucosum, Cunctatorem dictum, et M. Marcellum consules fuisse invenio an. U. C. 539. At Hannibal ad urbem accessit an. 541. Coss. Q. Fulvio Flacco, Appio Claudio Pulcro. Vel, ut quidam, anno 542. Coss. Cn. Fulvio Centumalo, P. Sulpicio Galba. Igitur vel in tempora peccavit Festus, vel alios annales secutus est. *Dac.*

SEX. POMPEII FESTI

DE

VERBORUM SIGNIFICATIONE

LIBER XIX. ET XX.

VACERRAM dicunt stipitem, ad quem equos soleant religare: alii dicunt maledictum hoc nomine significari magnæ acerbitatis, ut sit vecors, et vesanus. [PAUL.

Vacerram[a] Verrius[1] et alii complures vocari dicunt stipitem, ad quem equos solebant religare. Ateius vero Philologus maledictum hoc nomine significari magnæ acerbitatis, ut sit vecors, et vesanus, teste Livio,[b] qui dicat: vecorde, et malefica vecordia. [FEST.

1 Vet. lib. *et Ælius.*

NOTÆ

[a] *Vacerram*] A distortione sæpe vocantur ligna *Vacerra, Varus.* Nam utrumque a distortione crurum hominis. Notum quid sint *Vaciæ:* notum item, quid *Vari.* Livii verba egent castigatione: *Vecors, et malefice Vacerra.* Est ex Odyssea veteri, ex illo, Μέντορ ἀταρτηρὲ, φρένας ἠλεέ. Nam vecors, φρένας ἠλεὲ, malefice, ἀταρτηρέ. *Jos. Scal.*

Vacerram] *Varus* proprie dicitur baculus distortus et informis, et inde propter distortionem *vacerra*, stipes: sed per metaphoram *vacerra* homo stupidus et insanus dicitur eadem ratione qua et idem *stipes* vocatur. Inde Augustus pro cerito *vacerrosum* assidue posuit, Sueton. cap. 87. Et in Gloss. 'vacerra, παράπληξ.' Nam παράπληξ proprie vecors, vesanus, mente captus, attonitus. *Dac.*

[b] *Livio*] Livio Andronico. Hujus

Vadem,[c] sponsorem significat datum in re capitali. [PAUL.
Vagorem pro vagitu Ennius posuit.

Vagorem [d] pro vagitu Ennius libro sextodecimo: [FEST. Qui clamor [2] oppugnantis vagore volanti. Lucretius libro secundo: Et superantur, item miscetur funere vagor.

Vagulatio [3] [e] in lege [4] duodecim tabularum significat quæstionem cum convicio: Cui testimonium defuerit [5] is tertiis [6] diebus ob portum obvagulatum [7] ito.

Valgos [f] Opilius Aurelius aliique complures aiunt dici,

2 Id. *cui clamas.*—3 Id. *Valgulatio.*—4 Id. *in libro.*—5 Id. *defugerit.*—6 Id. *certis.*—7 Id. *obvalgulatum.*

NOTÆ

verba optime correxit Scaliger. *Idem.*

[c] *Vadem*] *Vas*, sponsor erat sistendi aliquem judicio sive publico, sive privato. Et proprie erat in re capitali, ut in re nummaria *præs.* Auson. 'Quis subit in pœnam capitali judicio? vas. Quid si lis fuerit nummaria, quis dabitur? præs.' *Idem.*

[d] *Vagorem*] Nonius: 'Vagor dictum pro vagitus. Lucretius lib. II. Et superantur item: miscetur funere vagor.' Locus Ennii lib. XVI. annal. *Qui clamos oppugnantis vagore volanti.* Ubi Ligurum vagor describitur, qui Æmilium oppugnantes, et ab eo nec opinantes impetiti, sublato clamore in castra compulsi sunt. *Idem.*

[e] *Vagulatio*] Ex verbo *Portum* verba 12. tab. emendata sunt: interpretatio Festi mihi non placet. Crederem significare ad quærendum testimonium licere tertio die ante domum paulisper vagari: sed non facile antiquorum interpretationes sunt rejiciendæ. *Ant. Aug.*

Vagulatio] 'Pipio,' 'Pipilo:' 'Vagio,' 'Vagilo.' *Jos. Scal.*

Vagulatio] Ut a 'pipio,' 'pipilo,' sic a 'vagio,' 'vagilo,' seu 'vagulo,' vel 'vagulor,' 'obvagulor.' *Obvagulari* autem in 12. est vagitu et clamore, cum testes desint, sua reposcere. *Cui testimonium defuerit*, hoc est, qui certo testimonio confirmare non poterit aliquem sua involasse, is postquam uno et altero die sua sibi restitui frustra petierit, tertio die ob portum, id est, ad domum adversarii sui veniat, ibique obvaguletur, i. e. cum clamore et convicio sua repetat. Plautus dicit 'pipulo differre ante ædes:' Aulul. act. III. sc. 2. 'Ita me bene amet Laverna, te jam, nisi reddi Mihi vasa jubes, pipilo hic differam te ante ædes.' *Dac.*

[f] *Valgos*] Plaut. in Mil. utrumque horum exemplum ponit: initium secundi est. *Ea mihi, &c.* Ideo titulus ille in Sitelitergo falsus est. *Ant. Aug.*

Valgos] Μνημονικὸν ἁμάρτημα Festi, qui citat ex *Scythe liturgo*, quod debebat ex *Milite. Scythe liturgo* legendum esse in Conjectaneis olim docuimus. *Jos. Scal.*

Valgos] Quæ hic de loco suo trajecta, sic ex virorum doctorum emendatione conjungenda: *Valgos Opilius Aurelius aliique complures aiunt dici qui diversus suras habeant ac talos vitiosos.*

qui diversas suras habeant. Plautus in milite glorioso, qui talos vitiosos habeat: Majorem partem [g] videas valgis talis: [8] et (in Sitelitergo): [h] Sit [9] ea mihi insignitos pueros pariat postea, Aut varum, aut valgum, aut compernem, aut pætum, aut brocchum [10] (filium.) e contrario vari dicuntur incurva crura habentes.

Valgos Aurelius intelligi voluit, qui diversas suras [PAUL. habent: sicut e contrario vari dicuntur incurva crura habentes.

Vallescit,[i] perierit, a vallo militari, quod fit circa [FEST. castra, quod qui eo ejiciuntur, pro perditis habentur.

Valvoli, folliculi fabæ. [PAUL.

8 Id. *saviis.* Vide Notas.—9 Id. *Sin.*—10 Id. *boccum.*

NOTÆ

Plaut. in milite glor. &c. Valgus, Græce Βλαισὸς, cui crura ita extrorsum incurvantur, ut Lunæ cornua referant, quo fit, ut genua plus justo conjunctiora habeant, unde et iidem *compernes* dicuntur. Opponitur *varus*, ῥαιβὸς, cui crura introrsum flexa. De his Pollux: *ῥαιβοὺς, οἷς καμπύλα εἰς τὸ ἐνδὸν τὰ σκέλη· Βλαισοὺς, οἷς ἀπὸ τῶν γονάτων εἰς τὸ ἔσω ἀπέστραπται.* Id est, 'varos vocant quibus inflexa introrsum crura. Valgos, quibus a genibus extrorsum intorta sunt.' *Dac.*

g *Majorem partem*] Hic locus ex Mil. Glor. act. II. sc. 1. 'Itaque hic meretrices labiis dum ductant eum Majorem partem videas valgis saviis.' *Valgis saviis*, id est, labris extrorsum inflexis, ut fit cum aliquem deridemus. Nam *savia* pro labris dixit Plaut. quomodo et Virgil. 'Oscula:' 'dulces circum oscula nati.' *Idem.*

h *In Sitelitergo*] Legendum *in Scythe Liturgo. Scytha Liturgus* Plauti Comœdiæ nomen est. Id est, *Scytha stipator*. Scythæ enim apud Græcos eundem ordinem tenuere, quem apud nos Germani in stipandis regum et principum corporibus. Ideoque Λειτουργοὶ dicti. Versus Plauti ... *sin ea mihi, &c.* mirum non monuisse interpretes eosdem esse qui leguntur in Mil. Glor. act. III. sc. 1. 'Tum ne uxor mihi insignitos pueros pariat postea. Aut varum, aut valgum, aut compernem, Aut pætum, aut broncum filium.' *Idem.*

i *Vallescit*] Optime Doctiss. Salmasius legendum docuit *vallefit*, et errare Festum qui a vallo castrorum deducit. A *vannus* factum *vallus*, ut a 'cinnus,' 'cillus:' 'vinnus,' 'villus,' &c. A *vallus* factum *vallare*, hinc 'evallefacere,' ejicere. Varro Prometheo lib. II. 'Retrimenta cibi quæ exierant per posticum, evallefecerunt.' Et 'evallare' Titinius in Prilla: 'Qua ego hodie extorrem hanc domo faciam pilatricem pallia evallavit, o putere.' Quem locum, quia corruptissimus est, sic legere non dubito: *Quando ego hodie extorrem hanc domo faciam pilatricem pallii, evallaro pulcre.* Idem.

Valvoli[k] folliculi fabæ appellati sunt, quasi vallivoli, [FEST. quia vallo facti excutiantur.

Vapula[l] Papiria, in proverbio antiquis fuit: de quo Sinnius Capito sic refert, tum dici solitum esse, cum vellent minantibus significare se eos neglegere, et non curare, fretos jure libertatis. Plautus in Feneratrice:[m] Heus tu, in barbaria quod dixisse dicitur liberta suæ patronæ, ideo dico, liberta salve, vapula Papiria. In barbaria est, in Italia. Ælius hoc loco vapula positum esse ait pro dole. Varro pro peri, teste Terentio in Phormione: Non tu[n] . . . .

et Plauto in Curculione:[o] Reddin, an non, mulierem prius, quam te huic meæ machæræ objicio, mastigia? vapula ergo te[11] vehementer jubeo ne me territes.

11 Vir doct. in marg. ed. Scal. conjicit *vapulare ergo.*

NOTÆ

[k] *Valvoli*] Lege, *appellati sunt quasi vallivoli, quia vallo fracti excutiantur.* Valvoli leguminum, præcipue fabarum, folliculi sic dicti, quod vallo, id est, fuste fracti volitent. Margini ascriptum fuit *fustibus* ad interpretationem scilicet vocis *vallo* quæ fustem notat a *varo* detorta. Sed optime Salmas. *Quia vallefacti excutiantur*, id est, evannati, vel evallati. *Idem.*

[l] *Vapula*] Plauti versus hac animadversione opus habent: *Heus tu: in Barbaria quod dixisse dicitur Liberta suæ patronæ, id ego dico tibi. Liberta salve. Vapula Papiria.* Versus ex Phormione sunt hi: *non manes? Vapula. Id tibi quidem jam fiet, nisi resistis, verbero.* Latini hoc verbo utuntur, pro quo Græci, οἴμωζε, κλαίειν μακράν σε κελεύω, et similia. *Jos. Scal.*

Vapula Papiria] Ancilla olim ab hera sua Papiria manumissa, continuo eam cœpit contemnere, jureque libertatis freta se libertam salutavit, heramque jussit abire Morboniam, *Vapula, Papiria.* Sic Horat. dixit: 'Jubeo plorare' 'Jubeas miserum esse.' Et Græci dicunt οἴμωζε, κλαίειν μακράν σε κελεύω. Callimach. Epig. Οἰμώζειν εἴπας πολλὰ, &c. Vapulo autem est ab ἀπαλόω, contundo, flagris cædo, potius quam ab ἀπολλύω, pereo, ut quibusdam visum est. Etsi recte quidem Varro *vapula* interpretatur *peri.* Nam et Plautus dixit Curcul. sc. ult. 'Ego te vehementer perire cupio, ne me nescias.' Sed 'vapula,' 'peri,' 'dole,' 'plora,' 'miser sis,' unum et idem. *Dac.*

[m] *Plautus in feneratrice*] Plauti versus ex judicio Scaligeri sic legendi: *Heus tu: in Barbaria quod dixisse dicitur Liberta suæ patronæ, id ego dico tibi, Liberta, salve. Vapula, Papiria.* Idem.

[n] *Non tu . . .*] Terent. versus sunt hi: *Vapula: id tibi quidem jam fiet, nisi resistis, verbero.* Phorm. act. v. sc. 6. in Schedis scriptum: *Non tu.... resipis verbero.* Idem.

[o] *Plauto in Curcul.*] Act. IV. sc. *reddin', an non, virginem, Priusquam te*

Vastum [p] pro magnum: ponitur tamen et pro inani. Atius: Jam hanc urbem ferro vastam faciet Peleus. Pacuvius: [q] Quales, scabres, quod [12] inculta vastitudine? unde vastitas, et vastitudo.

Vastum pro magnum: ponitur tamen et pro inani. [PAUL. Attius: Hanc urbem ferro vastam faciet: unde vastitas, et vastitudo.

Vaticanus collis [r] appellatus est, quod eo potitus sit populus Romanus vatum responso expulsis Etruscis.

Ve victis,[s] in proverbium venisse existimatur, cum [FEST. Roma capta a Senonibus Gallis aurum ex conventione et pacto appenderetur, ut recederent, quod iniquis ponderibus exigi a barbaris querente Ap. Claudio, Brennus

12 Id. ibid. *quamque.*

NOTÆ

huic meæ machæræ objicio, mastigia? Vapulare ego te vehementer jubeo, ne me territes. Idem.

p *Vastum*] Pacuvius in Teucro apud Nonium: 'Quæ desideria alumnum! pœnitudines Quales, Scapresque inculta vastitudine!' *Ant. Aug.*

Vastum] Versus Pacuvii in Teucro ita legi debent: *Quæ desiderio alumnum, pœnitudine Squales, scabresque, inculta vastitudine.* Ait illam desiderio alumnum, pœnitudine, et vastitudine squalere, ac scabrere. *Jos. Scal.*

Vastum] Virg. III. Æneid. 'Terra procul vastis colitur Mavortia campis.' *Vastis*, id est, magnis. Et lib. IX. 'Hæc ego vasta dabo.' *Vasta*, id est, inania, sola. Et Servius I. Æneid. 'Vasto pro desolato Veteres ponebant, et etiam pro magno.' Sic Sallust. Livius, &c. *Dac.*

q *Pacuvius*] Hujus versus ita legi jubet Scalig. *Quæ desiderio alumnum, pœnitudine Squales, scabresque, inculta vastitudine.* Ait illam desiderio alumnum pœnitudine et vastitudine squalere ac scabrere, hoc est, squalidam et scabram esse. Apud Nonium, qui ter hunc locum adducit, legebatur: *Quæ desiderio alumnum, pœnitudine, Squale, scabreque, inculta vastitudine.* Quæ vera lectio esse potest. Sic squales et scabres nomina conjunxit Varro Manio: 'Ager derelinqueretur ac periret squale scabreque, illuvie et vastitudine.' *Idem.*

r *Vaticanus collis*] Vel a Vaticano Deo, qui et *Vatiganus*, quod vagitibus infantium præsideret. *Idem.*

s *Ve victis*] Utitur hoc proverbio Plaut. in Pseud. et Liv. lib. v. pro Ap. Claudio P. Sulpicium tunc Tr. Mil. quod verisimilius est, cum Brenno de fœdere egisse scribit. *Ant. Aug.*

Ve victis] Livius lib. v. sect. 48. 'Rei fædissimæ per se, adjecta indignitas est. Pondera ab Gallis allata iniqua, et tribuno recusante, additus ab insolente Gallo ponderi Gladius: auditaque intoleranda Romanis vox, væ victis esse.' *Dac.*

rex Gallorum ad pondera adjecit gladium, et dixit, Ve victis; quem postea persecutus Furius Camillus cum insidiis circumventum consideret, et quereretur contra fœdus fieri, eadem voce remunerasse dicitur.

Ve vobis dicebatur ab antiquis, et ve nobis.[13] [PAUL.

Vecors[t] est turbati ac mali cordis.

Vecticularia[u] vita dicitur eorum, qui vectibus parietes alienos perfodiunt furandi gratia. Cato: vecticulariam vitam vivere, repente largiter habere, repente nihil. [FEST.

Vectigal, æs[x] dicitur, quod ob tributum, et stipendium, et equestre, et ordinarium populo debetur.

Vegrande[y] significari alii aiunt male grande; ut vecors,

13 Vet. lib. *vi nobis* vel *vi vobis.*

NOTÆ

[t] *Vecors*] Sine corde, particula ve minuit: Vide infra 'vegrande.' Sed hæc sunt ex Epitome Pauli et Festi verba omissa quia sic in Schedis. *Vecors est turbati et mali cordis. Pacuvius in . . . Iliona qui veloci superstitione cum vecordi conjuge et Novius in . . . coactus tristimoniam ex animo deturbat et vecordiam.* Idem.

[u] *Vecticularia*] Vecticularius est convicium Græcorum, τοιχωρύχος. *Jos. Scal.*

Vecticularia] *Vecticularii* qui vecte muros furandi gratia perfodiunt. Perfossores parietum vocat Plaut. Græce τοιχωρύχοι. Iidemque *vecticulariam facere* dicuntur, et eorum vita *vecticularia.* Dac.

[x] *Vectigal, æs, &c.*] Vectigal proprie quod pro invectione vel evectione mercium debetur: sed generaliter significat omne ex quo Resp. reditum habet, veluti vectigal portus, decumarum, vicesimæ, scripturæ, salinarum, metallorum, &c. Interdum etiam latius patet ac pro tributo ac stipendio sumitur, ideoque vectigal stipendiarium dicitur, et vectigales provinciæ agrive pro stipendiariis. Cicer. III. in Ver. sect. 6. 'Inter Siciliam ceterasque provincias, judices, in agrorum vectigalium ratione hoc interest, quod ceteris aut impositum vectigal est certum, quod stipendiarium dicitur, ut Hispanis, plerisque Pœnorum, quasi victoriæ præmium, ac pœna belli,' &c. *Idem.*

[y] *Vegrande*] Ex Plauti Clitellaria, non Cistellaria, citari hunc versum in Conjectaneis docuimus. *Jos. Scal.*

Vegrande] *Male grande, alii, parvum:* ridiculum! quasi *male grande*, aliud sit quam *parvum.* In *vegrande* autem particula *ve* nunc minuit, ut in 'vecors,' 'vesanus,' 'vegrandis gradus,' 'vegrande frumentum;' 'Vejovis' Ovid. III. Fast. 'Nunc vocor ad nomen: vegrandia farra coloni Quæ male creverunt, vescaque parva vocant. Vis ea si verbi est, cur non ego Vejovis ædem Ædem non magni suspicer esse Jovis?' Nunc auget, ut

vesanus, mali cordis, maleque sanus: alii parvum, sive minutum, ut cum dicimus, vegrande frumentum: et Plautus in Cistellaria:[z] qui nisi iteres nimium is vegrandi gradu.

Vegrande significat male grande: ut vecors, vesanus, mali cordis, male sanus: alii parvum, sive minutum intelligunt, ut vegrande frumentum. [PAUL.

Vehere, portare, vel trahere. [FEST.

Veia[14] [a] apud Oscos dicebatur plaustrum, unde veiarii[15] stipites in plaustro, et vectura, veitura. [PAUL.

Vel, colligatio[16] quidem est disjunctiva, scilicet earum rerum, quæ natura disjunctæ sunt, in quibus aut conjunctione rectius utimur, ut, Aut dies, aut nox: sed earum, quæ non sunt contrariæ, quæ eligatur, nihil interest, ut Ennius: Vel tu Dictator, vel equorum, equitumque Magister Esto, vel Consul.

Velati[b] appellabantur vestiti, et inermes, qui exercitum sequebantur, quique in mortuorum militum loco substituebantur: ipsi sunt et ferentarii,[c] qui fundis ac lapidibus

14 Vir doct. in marg. ed. Scal. conj. *Veha.*—15 Vet. lib. *veiari.*—16 Vir doct. conj. *velatura..*—17 Vet. lib. *conjunctio*: et mox pro *scilicet, sed non.* Legendum monet Dac. *non scilicet.*

NOTÆ

'vegrandis stilus,' 'vegrandi subere.' Vide infra in 'vesculi' et 'vescus.' *Dac.*

[z] *Plaut. in Cistellaria*] Immo in *Clitellaria.* Et: *qui nisi sic biteris, nimium is vegrandi gradu*: biteris, eas: a *beto* vel *bito*, unde 'combito,' 'perbito,' 'rebito,' 'imbito.' Janus Gulielmus legebat: *Quin is si itura es, &c.* Idem.

[a] *Veia*] Varro lib. IV. de Ling. Lat. 'Veha brevis vehiculum est:' et alio loco: 'velabrum dicitur a vehendo: velaturam facere etiam nunc dicuntur, qui id mercede faciunt: hinc vecturæ.' *Ant. Aug.*

Veia] Lege: *Vela apud Oscos dicebatur plaustrum, unde velarii stipites in plaustro, et vectura, velatura. Vela* a *veho*, ut 'tela' a 'texo.' A *vela, velatura.* Apud Varronem 'velaturam facere,' id est, facere vecturam. *Dac.*

[b] *Velati*] Ergo a *velare*, *velites* dicti, hoc est, *velati*, quod vestiti tantum et sine armis exercitum sequerentur. Supra tamen in 'advelitatio' legitur: 'Velites dicuntur expediti milites, quasi volites, id est, volantes.' Sed hæc nobis suspecta sunt, et videntur Paulo potius tribuenda. Locum adi. *Idem.*

[c] *Ipsi sunt et ferentarii*] Et ascriptivi et accensi. Vide 'ascriptivi' et 'ferentarii.' *Idem.*

pugnabant, quæ tela feruntur, non tenentur. Cato eos ferentarios dixit, qui tela ac potiones militibus pugnantibus ministrabant.[d]

Velitatio[e] dicta est ultro citroque probrorum objectio, ab exemplo velitaris pugnæ. Plautus: Nescio quid velitati estis inter vos.

Venditiones olim dicebantur[f] Censorum locationes, [FEST. quod velut fructus publicorum locorum venibant.

Venerari[g] verbum compositum ex venia, et orando.

Ventabant[h] dicebant antiqui: unde præpositione [PAUL. adjecta fit adventabant.

Ventabant antiqui dicebant sine præpositione, pro [FEST. adventabant.

Ver sacrum[i] vovendi mos fuit Italis: magnis enim [PAUL. periculis adducti vovebant, quæcumque proximo vere nata essent apud se animalia, immolaturos. Sed cum crudele videretur pueros ac puellas innocentes interficere, perductos in adultam ætatem velabant, atque ita extra fines suos exigebant.

Verberitare idem Cato frequentative ab eo, quod est verbero, dixit.

NOTÆ

[d] *Qui tela ac potiones militibus ministrabant*] Ferentarii, ministratores. Nam accensi iidem qui ferentarii, &c. *Idem.*

[e] *Velitatio*] Plaut. in Menæchm. *Nescio quid vos velitati estis inter vos duos.* Ant. Aug.

[f] *Venditiones olim dicebantur*] *Vendere* pro *locare*, sicut 'emere' et 'redimere' pro 'conducere' Veteres dicebant. Cicero I. in Verr. 'Ubi illa consuetudo, in bonis (prædibus prædiisque) vendundis, omnium consulum, censorum, quæstorum, ut optima conditione sit is, cuja res sit, cujum periculum?' Ubi *in bonis vendundis*, hoc est, in bonis locandis. *Dac.*

[g] *Venerari*] Immo potius a *Venere*, ut proprie *venerari* sit Veneri sacrificare, Venerem adorare. Et inde ad alios traductum. *Idem.*

[h] *Ventabant*] Hæc sunt Pauli. Festi verba sic in Schedis: *Ventabant dixisse antiquos verisimile est cum et præpositione adjecta . . . . adventabant.* Deest *dicatur*, vel *adhuc dicamus*, vel quid simile. *Idem.*

[i] *Ver sacrum*] Vide supra in 'Mamertini:' et Nonium in 'Ver Sacrum:' et Euseb. lib. III. de præparatione Evangel. *Ful. Ursin.*

Ver sacrum] Ἔτος ἱερὸν Strab. Sic dicebatur quicquid intra Kalendas Martias et pridie Kalendas Maias natum, Deo vovebatur. Neque vero primi hunc morem Itali tenuere. Nam tale quid in literis sacris a Veteribus factitatum fuisse legimus. Vide supra in 'Mamertini:' Liv. l. XXII. et XXXIV. et Dionys. lib. I. *Dac.*

Veredis[18] [k] antiqui dixerunt, quod veherent rhedas, [FEST. id est, ducerent.

Vergiliæ[19] [l] dictæ, quia earum ortu ver finitur, et æstas incipit.

Vergiliæ dictæ, quod earum ortu ver finem facit. [PAUL.

Vermina[m] dicuntur dolores corporis cum quodam minuto motu, quasi a vermibus scindatur:[20] hic dolor Græce στροφὸς dicitur.

Vernæ appellantur ex ancillis civium Romanorum vere nati, quod tempus anni maxime naturale fœturæ est.

Vernæ,[n] qui in villis vere nati, quod tempus, duce [FEST.

18 Vir doct. in marg. ed. Scal. conj. *Veredas.*—19 Alii *Virgiliæ.*—20 'Intelligo sane ea tormina, quorum vi crispetur corpus, et undatim fluctuet. Fortassis igitur verba Festi sunt ita emendanda: ...*cum quodam minuto motu, qualis a vermibus cieatur.* Committe poëtam nostrum ad III. 721.' *Wakefield. ad Lucret.* v. 995.

NOTÆ

[k] *Veredis*] Quasi *veheredis*, quod veherent rhedas. Et hoc Etymon confirmat quod olim cursus publicus erat vehicularis. Sueton. August. 49. Salmasio vero aliud placet, nempe a Græco βέῤῥης aut βέρης, βέρητος, quod fugitivum, fugacem significat, fieri *veredus.* Sed nimis ambitiose. *Veredus* primo dictus equus cum curriculo, deinde, cum scilicet equis singulis ad cursum publicum uti cœperint, equi *veredi* dicti. Martial. lib. XII. Ep. 14. 'Parcius utaris moneo rapiente veredo.' *Idem.*

[l] *Vergiliæ*] Quod extremo vere oriantur. Alii *virgiliæ*, quod in modum virgulæ porrigantur. Nam et eodem modo a figura βότρυς a Græcis appellantur, quod racematim positæ sint. *Idem.*

[m] *Vermina*] Vermina recte στρόφους vertit. Nam quæ postea tormina, prius vermina vocabant: inde verminare, tormina pati. Pomponius hernia Pappi: 'Decumus mensis est, cum factum est: ita fit: ita semper solet. Decumo mense demum turgens verminatur, parturit.' Sane pulsus, qui medicis σφυγμὸς μυρμηκιῶν dicitur, nulla controversia, *pulsus verminans* dici potest. Martialis: 'Si tibi morosa prurigine verminat auris.' *Jos. Scal.*

Vermina] Lucret. lib. v. 'Vermina sæva' eadem et tormina. *Vermina* autem et *vermen* a *vertendo*, ut Græcis στροφὸς a στρέφω, verto. Inde *verminare* et *verminari* pro tormina pati. Pomponius hernia Pappi: 'Decumus mensis est, cum factum est: ita fit: ita semper solet. Decumo mense demum turgens verminatur, parturit.' *Dac.*

[n] *Vernæ*] Primis temporibus, ut optime notat Festus, vernæ dicebantur ipsi Romani quasi eodem loco nati. Quare in Sacris Tiburtibus, quorum carmen affert Servius, Curio Junonem sic precabatur: 'Juno Curitis, tuo curru clypeoque tuere meos

natura, fœturæ est: et tunc rem divinam instituerit Marti Numa Pompilius, pacis concordiæve obtinendæ gratia inter Sabinos Romanosque, ut vernæ vincerent. Romanos enim vernas appellabant, id est, ibidem natos: quos vincere perniciosum arbitrium Sabinis, qui conjuncti erant cum populo Romano.

Vernisera,[o] mensalia[1] auguria. [PAUL.

Versuram facere,[p] mutuam pecuniam sumere, ex eo dictum est, quod initio, qui mutuabantur ab aliis, non ut domum ferrent, sed ut aliis solverent, velut verterent creditorem.

Versuti[q] dicuntur, quorum mentes crebro ad malitiam vertuntur.

Verticulas[r] cum dixit Lucilius, articulos intelligi voluit.

1 Quidam legunt *messala.*

NOTÆ

curiæ vernulas.' Nempe pro Romanis curialibus suis preces concipiebat. Sed postea de servis domi natis verna dici cœptum est. Quæ sequuntur mihi suspecta sunt, neque enim unquam legas Numam Marti rem sacram instituisse ut Romani Sabinos vincerent. Hoc sentient qui historiam Romanam norunt. Ultima etiam illa: *Quos vincere perniciosum arbitrium Sabinis, &c.* non esse Festi fortunas meas omnes paratus sum ponere et pacisci. Mera balbuties. Lege modo. *Idem.*

[o] *Vernisera*] Mensalia auguria multi generis habes apud Plinium lib. XXVIII. cap. 2. *Jos. Scal.*

Vernisera, mensalia auguria] Male qui *Messalæ auguria.* Mensalia auguria multi generis habes apud Plinium lib. XXVIII. cap. 2. *Dac.*

[p] *Versuram facere*] Cum quis, ut alii solvat, ab alio mutuatur. Cicero etiam dixit *versuram facere*, pro æs alienum contrahere. Et Donat. in Phormionem. 'Versuram,' inquit, 'facere dicitur qui æs alienum ex ære alieno solvit. Dicitur etiam versuram facere, cum minore fœnore acceptam quis pecuniam majore occupat.' *Idem.*

[q] *Versuti*] Cicero III. de Nat. Deor. 'Versutos eos appello, quorum celeriter mens versatur. Callidos autem, quorum, tanquam manus opere, sic animus usu concaluit.' *Idem.*

[r] *Verticulas*] Schedæ aliter: *Verticulas cum ait Lucilius, ita appellavit vertebras.* Lucilii versum intelligit e IV. Annal. 'Hæret verticulis affixum in posteriore Parte, atque articulis ut nobis talu' genusque.' Turneb. lib. XXVIII. cap. 9. scribit Lucilium *verticulas* vocare spondylos spinæ. Etsi et articuli etiam recte *verticulæ* dici possint. *Verticulæ* a *vertendo*, quod in iis se vertant membra. *Idem.*

Veruncent,[s] vertant. Pacuvius: Dii monuerint meliora:[t] atque amentiam averuncassent tuam, id est, avertissent.

Veruta pila[u] dicuntur, quod veluti verua habent præfixa.

Vescor, pascor.

Vesculi,[w] male curati, et graciles homines: ve enim syllabam rei parvæ præponebant, unde Vejovem, parvum Jovem; et vegrandem fabam, minutam dicebant.

Vescus,[x] fastidiosus; ve enim pro pusillo utebantur. Lucretius vescum dixit edacem, cum ait: Nec mare quæ impendent vesco sale saxa peresa.

Vespæ,[y] et vespiliones[2] dicuntur, qui funerandis corpori-

2 Vir doct. in marg. ed. Scal. conj. *vespilones.*

NOTÆ

[s] *Veruncent*] Pacuvius in Chryse ex Nonio: *Di monerint meliora: atque amentiam averruncassint tuam.* Vide Varr. lib. VI. *Ant. Aug.*

Veruncent] Lege *Verruncent*, ut in Mss. *Verrunco* quidam ab ἐρύκω, prohibeo. Varro cum Festo a *vertendo.* Apud Accium: 'Te, sancte, venerans precibus, invicte invoco Portenta ut populo patriæ verruncent bene:' id est, vertant bene. A *verrunco* est *averrunco*, quod et *aurunco*, *averto*: *averruncus*, qui et *auruncus*, Deus, ἀποτρόπαιος, qui mala avertit. *Dac.*

[t] *Dii monuerint meliora*] Pacuvii versus sic ex Varrone lib. VI. de L. L. et Nonio: *Dii monerint meliora atque amentiam averruncassint tuam. Monerint* pro *monuerint.* Nonius etiam priorem partem sic adducit in 'moneris:' *Di monerint meliora*, aitque esse ex Chryse Pacuvii. Idem in *averruncare* eundem Lucilio tribuit e libro Annal. 26. *Dii monerint meliora atque amentiam averruncassint tuam.* Quare e Pacuvio sumserit Lucilius. Nam Pacuvio eum ascribit etiam Varro. *Idem.*

[u] *Veruta pila*] Hæc sunt Pauli. Verba Festi sic Schedæ: *Veruta pila dicuntur, quod veluti verua habent præfixa. Ennius lib.* X. .... *cursus quingentos sæpe veruti.* 'Veru Sabellum' vocat Virg. VII. Æneid. 'Et tenui pugnant mucrone veruque Sabello.' *Idem.*

[w] *Vesculi*] Glossarium: 'Vesces, vescus, ὀλιγόσιτος, ὀλιγοδεής.' *Jos. Scal.*

Vesculi] Diminutivum a *vescus.* Gracilis, exsuccus, macilentus. Vide in 'vegrande:' et A. Gell. lib. V. cap. 12. *Dac.*

[x] *Vescus*] Gloss. 'Vescus, ὀλιγόσιτος, ὀλιγοδεής.' Gellius lib. XVI. cap. 5. 'Ve particula, sicuti quædam alia, tum intentionem significat, tum minutionem, &c. vescum autem quod ex ve particula, et esca copulatum est, utriusque diversæ significationis vim capit. Aliter enim Lucretius vescum salem dixit, ex edendi intentione: aliter Lucilius appellat cum edendi fastidio.' Festus et Gellius hunc Lucilii versum respiciunt, quem ex Annal. XXVI. laudat Non. 'Quam fastidiosum ac vescum cum clastidio vivere.' *Idem.*

[y] *Vespæ*] Suspectus locus, quo re-

bus officium gerunt, non a minutis illis volucribus, sed quia vespertino tempore eos efferunt, qui funebri pompa duci propter inopiam nequeunt: hi[2] etiam vespilones[3] vocantur. (Martialis: Qui fuerat medicus, nunc est Vespilo Diaulus.)

Vesperna[a] apud Plautum cœna intelligitur.

Vesperugo,[b] vesper stella. Plautus: Nec vesperugo, nec vergiliæ occidunt.

Vespices[c] fruteta densa dicta a similitudine vestis.

Vesticeps puer,[d] qui jam vestitus est pubertate: e contra investis, qui necdum pubertate vestitus est.

3 Vet. lib. *vespulæ*. Vide Notas infra.

NOTÆ

fertur Martialis, quem non alio loco nominaverat, et Festo fuit, ut arbitror, posterior. *Ant. Aug.*

Vespæ] Finalia illa, *Hi etiam Vespilones, &c.* omnia ab inepto mutilatore huc assuta sunt. *Jos. Scal.*

Vespæ, et vespiliones] Glossæ Isidori: 'vespillones, fossarii qui mortuos sepeliunt, bajuli.' Vespa, vespilio, a vespere. Mnaseas scripsit in Cecrope libro, 'Apollinem, posteaquam a Jove vinctus atque interfectus est, a Vespillonibus ad sepulturam elatum esse.' *Dac.*

[2] *Hi*] Hæc finalia unde sunt in fronte promtum gerunt. A barbaro mutilatore scilicet, vel ab alio quovis huc assuta, ut volunt viri docti. Sed frustra. Nam delenda tantum *hi etiam vespilones vocantur*. Nam cetera sunt Festi, qui Martialem laudare potuit, ut et infra Canium laudat qui Martiali contemporaneus fuit. Illa, *hi etiam vespilones vocantur*, ab studioso aliquo ad vocem *Medicus*, quæ in versu Martialis, ascripta fuerant, ut innueret medicos vespilones etiam dictos. Nihil certius: viris eruditis illud imposuit quod Festum Martiale antiquiorem putarunt. Quod contra est. Martialis enim Festum multis annis antecessit. *Idem.*

[a] *Vesperna*] Vide 'Scensas.' *Ant. Aug.*

Vesperna] Vide Donatum in Eunuchum. *Jos. Scal.*

Vesperna] Desideratur Plauti locus unde hoc Festus. Vide 'Cœna' et 'scensas.' *Dac.*

[b] *Vesperugo*] Plaut. in Amph. 'Nec jugula, nec vesperugo, neque Vergiliæ occidunt.' *Ant. Aug.*

Vesperugo] Locus Plauti Amphit. act. I. sc. I. 'Nec jugula, neque vesperugo, neque Vergiliæ occidunt.' *Vesperugo*, aliis *vesper*, et *vesperus*, ἕσπερος. *Dac.*

[c] *Vespices*] Mihi ignota vox: conjiciebam *Veprices fruteta densa a similitudine vepris.* Tamen nihil temere mutandum. *Idem.*

[d] *Vesticeps puer*] *Vestis* dicitur pubes et barba. Pro *pube* usus Lucret. lib. V. 'Et impubem molli pubescere veste.' Pro *barba* Virgil. VIII. 'Aurea cæsaries ollis atque aurea vestis.' Inde *vesticeps* puber, *investis* impuber. Nonius: 'investes dicuntur im-

Vestis[e] generaliter dicitur, ut stragula, forensis, muliebris: vestimentum pars aliqua, ut pallium, tunica, penula.

Veteratores[f] callidi dicti a multa rerum gerendarum vetustate. Cannius:[4 g] mulieri non astutæ facile veterator persuasit.

Veterinam[h] bestiam jumentum Cato appellavit a vehendo. Opilius veterinam dici putat, quasi venterinam, vel uterinam, quod ad ventrem onus religatum gerat.

Veternosus[i] dicitur qui gravi premitur somno. Cato Veternosum hydropicum intelligi voluit, cum ait: Veternosus quam plurimum bibit, tam maxime sitit.

Vexillum[k] deminutivum est a velo.

Viatores[l] appellabantur, qui magistratibus parebant: eo

4 Al. *Zannius, Sannius, Granius, C. Annius, T. Annius, Canius.*

NOTÆ

puberes, quibus propter teneram ætatem nulla pars corporis pilat.' Vide *pubes.* Idem.

[e] *Vestis*] Ait vestem dici omne id quo quis vestitur, vestimentum partem aliquam vestis, ut tunicam, pallium, &c. Sed discrimen illud non observatur. *Idem.*

[f] *Veteratores*] Donat. 'Veterator est vetus in astutia, et qui in omni re callidus est.' Proprie de servis dicitur qui longo usu et longa servitute astuti et vafri facti sunt. *Idem.*

[g] *Cannius*] Melius *Canius;* qui poëta fuit Gaditanus ætate Domitiani. *Idem.*

[h] *Veterinam*] Glossæ: 'Veterina bestia, ὑποζύγιον.' *Jos. Scal.*

Veterinam] Gloss. 'Veterina, κτήνη. Veterinum, jumentum, κτῆνος.' Lucret. lib. v. 'Ne forte ex homine et veterino sanguine equorum.' *Veterinum* quasi *vehiterinum,* sed prius dictum *veturium,* quasi *vehiterium.* Dac.

[i] *Veternosus*] Varro Eumenidibus: 'Nam ut arquatis et veternosis quæ lutea non sunt, æque ut lutea videntur: sic insanis sani et furiosis videntur esse insani.' Glossæ: 'Veternosus, φθισικὸς, ὑδρωπικός.' Pro Phthisi Apuleius lib. IX. 'Totumque corium veterno atque scabiosa macie exasperati.' At Virgilius pro lethargo. *Jos. Scal.*

Veternosus] A Veterno, id est, lethargia, stupore, somno. Virgil. I. Georg. 'Nec torpere gravi passus sua regna veterno.' *Veternus* etiam morbus intercus, Hydrops. Gloss. 'Veternosus, φθισικὸς, ὑδρωπικός.' *Dac.*

[k] *Vexillum*] Idem Priscianus et Servius: sed omnino *velum* est a *vexillum,* ut *ala* ab *axilla,* demta litera *x.* Cicero in Oratore ad Brutum: 'Quinetiam verba sæpe contrahuntur, non usus causa, sed aurium. Quomodo enim vester axilla ala factus est, nisi fuga literæ vastioris? quam literam etiam e maxillis, et taxillis, et vexillis, et paxillo consuetudo elegans Latini sermonis evellit.' *Idem.*

[l] *Viatores*] Glossæ: 'Viator, ὁδοιπόρος, ἀμφοδάρχης, ἀρχιϋπηρέτης.' Vide-

quod plerumque ex agris homines evocabantur a magistratibus, et frequens erat eorum ab agris ad urbem via.

Viatores appellantur, qui magistratibus apparent, [FEST. eo quia initio omnium tribuum cum agri in propinquo erant urbis, atque assidue homines rusticabantur, crebrior opera eorum erat in via, quam urbe; quod ex agris plerumque homines vocabantur a magistratibus, et frequens eorum erat ab agris ad urbem via.

Vibices [m] plagæ verberum in corpore humano dic- [PAUL. tæ, quod vi fiunt.

Vibrissæ [n] pili in naribus hominum, dicti, quod his evulsis caput vibratur.

Vibrisse [5] [o] est vocem in cantando crispare. Titinius: Si erit tibi cantandum, facito, usque exvibrisses.

Vici [p] appellari incipiunt ex agris, qui ibi villas [FEST.

5 Scal. et Dac. legendum monent *Vibrissare*. In Mss. est *vibrissere*.

NOTÆ

tur Viatorem pro vici magistro accepisse, cum vocat ἀμφοδάρχην. Eundem postea *Viaculum* vocat: 'Viaculus, ὁδῶν ἐπιμελητής.' *Jos. Scal.*

Viatores] Qui e villis in Curiam magistratus arcessebant. Cicero in Catone Maj. 'A villa in senatum arcessebantur Curius et ceteri senes, ex quo qui eos arcessebant viatores nominati sunt.' Columella præfat. lib. I. 'Illis temporibus proceres civitatis in agris morabantur, et cum consilium publicum desiderabatur, a villis arcessebantur in senatum, ex quo qui eos evocabant, viatores nominati sunt.' *Dac.*

[m] *Vibices*] 'Excitatum verberibus corpus,' Varr. lib. VI. de L. L. Inde 'prægnantes plagas,' vocat Plautus. Vibices a Græco ἴβυκες, id est, στιγμοί. Hesych. *Idem.*

[n] *Vibrissæ*] Glossarium: 'Vibrucæ, τρίχες ῥινός.' *Jos. Scal.*

Vibrissæ] Glossarium: 'vibrussæ, τρίχες ῥινός.' A verbo *vibrissare* dictæ *vibrissæ*, quod spiritu, qui per nares meat, *vibrentur*, id est, crispentur. *Dac.*

[o] *Vibrisse*] Lege *vibrissare*: in Mss. est *vibrissere*. A 'vibro,' 'vibrisso,' ut a 'peto,' 'petisso.' *Vibro* autem est concutio, projicio, et quia quæ projiciuntur motu tremulo crispantur, inde *vibro* est crispo. De Titinii versu vide in 'succrotila,' ubi quæ duobus locis distracta sunt non male, ut puto, conjunximus: ubi etiam *ex vibrisses*; lege uno vocabulo *exvibrisses*, ut hic. *Idem.*

[p] *Vici*] Abundat negatio, *Villas non habent*. Deinde legendum infra: *item magistri pagi, qui creati quotannis fuerint*: scriptum erat primum archaicos *paci* pro *pagi*, ex quo factum *pauci*. Postea lege: *Altero, cum id genus ædificia, quæ continentia sunt,*

non habent, ut Marsi, aut Peligni. Sed ex vicis partim habent rempublicam, et jus dicitur; partim nihil eorum, et tamen ibi nundinæ aguntur negotii gerendi causa, et magistri vici, item magistri, *pauci*[6] *quo*tannis fuerit. Altero cum id genus ædificii, quæ continentia sunt, iis, oppidisque, itineribus, regionibusque distributa inter se distant, nominibusque dissimilibus discriminis causa sunt dispartita. Tertio cum id genus ædificiorum definitur, quæ in oppido prive in suo quisque loco proprie ita ædificat, ut in eo ædificio pervium sit, quo itinere habitatores ad suam quisque habitationem habeat accessum, qui non dicuntur vicarii,[7] sicut ii, qui aut in oppido vias,[8] aut hi, qui in agris sunt, vicarii[9] appellantur.

Vicinia,[q] vicinorum conversatio. [PAUL.

6 Vet. lib. *pagi.* Vide Notas inf.—7 Vir doct. in marg. ed. Scal. conj. *vicani.*—8 Id. ibid. *oppidi civis.*—9 Id. ibid. *vicani.*

NOTÆ

viis oppidi, itineribus, &c. Tertio: diversa sunt a superioribus: nam superius ædificia continentia, hic separata intelligit. In fine lege: *sicut hi, qui aut in oppidi viis, &c.* Jos. Scal.

Vici appellari incipiunt] Lego, *Vici appellari incipiunt ex agris qui ibi villas habent, &c.* Nam vici sunt plures villæ conjunctæ. Tria genera vicorum Festus statuit, 'villaticum,' 'urbanum,' et 'domesticum,' aitque agrorum vicos alios habere remp. et jus dici, alios non item, et habere tamen nundinas, ibique vici pagique magistros quotannis fieri. Deinde docet vicanos dici qui in oppidorum et agrorum vicis degunt, non vero eos qui in domesticis, qui proprie vicini dicuntur. Hæc est Festi sententia, sed quia ejus verba corrupta et mutila sunt, integrum locum ponam ut eum schedæ repræsentant: *Et tamen ibi nundinæ aguntur negotii gerendi causa et magistri vici, item magistri paci quotannis fiunt. Altero cum id genus ædificiorum definitur quæ continentia sunt his oppidis quæ itineribus, regionibusque distributa inter se distant nominibusque dissimilibus discriminis causa sunt dispartita. Tertio cum id genus ædificiorum definitur quæ in oppido privo, id est, in suo quisque loco proprie ita ædificat, ut in eo ædificio pervium sit quo itinere habitatores ad suam quisque habitationem habeat accessum, qui non dicuntur vicani, sicut ii, qui aut in oppidi vicis, aut hi qui in agris sunt, vicani appellantur.* In his *paci* antiqua scribendi consuetudine pro *pagi*, ut in columna Duillii MACISTRATOS, et LECIONES. *Dac.*

q *Vicinia*] Aliter Cornelius Fronto: 'Vicinia vicorum conjunctio; Vicinitas hominum conversatio est.' Et apud Terent. 'Commigravit huc viciniæ.' Vicinia est locus ubi plures vicini habitant. Et *vicinitas* vicinorum propinquitas: Idem: 'Virtus

Victimam Ælius Stilo ait esse vitulum[r] ob ejus [FEST. vigorem: alii autem quæ vincta adducatur ad altare: aut quæ ad hostis victos[10] immoletur.

Viæ[s] sunt[11] et publicæ per . . . . e omnibus licet. privatæ quibus vetitum uti . . . . præterеorum quorum sunt privatæ . . . . vias muniunto. Dionisam lapides sunt, qua volet jumenta agito.

Viduertas[t] calamitas dicta, quod viduet bonis.

Viere,[u] alligare, unde vimina, et vasa viminea. [PAUL.

10 Id. ibid. *hostibus victis.* Scribendum monet Gifanius *ob hostis.*—11 Hoc caput in ed. Scal. desideratur.

NOTÆ

tua me vel vicinitas,' &c. *Idem.*

[r] *Victimam Ælius Stilo ait esse vitulum*] Inde Glossarium: 'victimarius, μοσχοθύτης, μοσχοτόμος,' 'Qui vitulum immolat, cædit.' Sed tertium etymon verum est, victima quæ *ob hostes victos:* (sic enim legendum, ut in Schedis.) Ovid. 'Victima, quæ cecidit dextra victrice, vocatur.' Vide 'hostia,' et 'maxima hostia.' Pro *vincta* in Schedis est *victa.* 'Fortasse pro *vitta,*' inquit Ursinus. Nam boves auratis cornibus, vittis ornati et sertis ad aram ducebantur. Præterea Serv. I. Æn. scribit: 'Solutæ sunt hostiæ, nam piaculum est in sacrificio aliquid esse religatum.' Nihil tamen mutandum. *Idem.*

[s] *Viæ*] Desideratur hoc caput in aliis editionibus: in eo vero Festus agebat, ut ex reliquiis ejus apparet, de viis publicis et privatis, et antiquam legem referebat de viis muniendis, iisdemque lapide sternendis, ut quæ stratæ lapidibus essent, per eas jumenta agere liceret. Extat inscriptio in quodam denario Augusti: QUOD VIÆ MUNITÆ SUNT. *Fulv. Ursin.* Suppleo: *Viæ sunt et publicæ per quas ire omnibus licet et privatæ quibus vetitum uti omnibus præter eorum quorum sunt privatæ . . . . . vias muniunto, donicum lapides esunt, qua volet jumenta agito.* Publicæ viæ sunt quas 'regias' Græci dicunt, Romani 'Prætorias' et 'consulares.' Privatæ sunt agrariæ quæ dupliciter intelligi possunt. Sunt enim quædam agrariæ quibus uti omnibus licet, et quædam quæ ad dominorum utilitatem ducuntur, quibusque aliis interdictum est, nisi id a Dominis concedatur. De his loquitur Festus. Verba legis ab illo relatæ fortasse ad 12. tabulas pertinent, et fortasse ad idem caput ubi scriptum: 'Amsegetes viam muniunto, si via immunita escit, qua volet jumentum agito.' Illa enim, *donicum lapides esunt,* idem significant quod ista, 'si via immunita escit.' *Idem.*

[t] *Viduertas*] A 'viduare,' 'viduertas,' ut ab 'uberare,' 'ubertas.' *Idem.*

[u] *Viere*] Amplius in Schedis: *Viere alligare significat ut hic versus demonstrat: Ibant Malaci viere veneriam corollam. Unde vimina et vasa viminea, quod vinciuntur ligata.* Hunc versum

Vietus,[x] languidus, sine vi, et naturalibus privatus viribus.

Viget[y] dictum a vi agendo, sed non in agendis[12] hostilibus rebus; verum iis, quæ concitato animo ad bonum tendunt.

Viget dictum videtur a vi agendo, sed non in agendis hostilibus rebus, verum his quæ celerrimo concitatoque animo ad bonam tendunt frugem. [Fest.

Viginti quinque[z] pœnæ significat viginti quinque asses.

12 Ead. ed. *sed in agendis*, et mox *qui* pro *quæ*.

NOTÆ

affert etiam Varro lib. IV. 'Viere vincire a quo est in Asoto' (Sotadico, ut Scal.) 'Ennii: ibant malaci viere veneriam corollam.' Ubi Scaliger: *ibant malacam viere veneriam corollam:* aitque esse ex Sotadico Græco qui citatur ab Hephæstione: Ποίης τέρεν ἄνθος μαλακὸν ματεῦσαι, 'Herbæ' (ibant) 'tenerum florem et malacum quærere.' A *viere* autem est *vimen* quod ante Cannabi usum viticibus et virgultis pro funibus uterentur. Tzetzes: πρότερον ἀπὸ λύγου σχοίνους ἐποίουν πρὸ εὑρέσεως τῆς καννάβεως, 'Primum e viticibus funes faciebant ante inventionem cannabi.' Inde Græcis λυγίζειν, quod Latinis *viere*. Idem.

[x] *Vietus*] Terent. in Eun. 'Hic est vietus, vetus, veternosus senex.' Plaut. in Mercat. 'Acheronticus, senex, vietus, decrepitus.' *Ant. Aug.*

Vietus] Proprie Marcidus a *vieo*, ut dicebant pro *vio*, ita ut de virgultis dicatur quæ marcida fiunt et flaccida postquam vientur ut funium usum præstent. Quare optime in Glossis: 'Vietum, μεμαρασμένον, marcidum.' Inde homines molles flaccidique *vieti* dicti. Terent. Eunuch. IV. sc. 4. 'Hic est vetus, vietus, veternosus senex.' Ubi Donatus: 'Vietus, mollis flaccidusque, et flexibilis corpore, unde et vimina et vimenta, et vites et vietores dicuntur, et viere religare dicitur. Quia vietis virgis magis religare possumus quidlibet. Lucretius Araneæ dixit vietam vestem, hoc est, putri mollitia præditam.' Sed in originatione fallitur Donatus. Nam a *vio* est vimen, vimentum, vitis, et a *vieo*, vietus, vietores. *Dac.*

[y] *Viget*] Gloss. 'Vigeo, θάλλω, ἀκμάζω.' Ut de iis dicatur qui vi et robore præditi sunt. Quare Festus a *vi* et *ago* deducit, quod 'vi agunt,' et quoniam 'vi agere' poterat depravari et in malam partem accipi, adjecit *agere* seu *vi agere* non dici de iis qui per vim omnia perpetrant et hostiliter agunt, sed de iis, qui celerrimo et concitato animo ad egregia feruntur. *Idem.*

[z] *Viginti quinque*] Schedæ: *Viginti quinque pœnæ in* 12. *significat viginti quinque asses.* Hanc legem 12. tabularum refert Gellius lib. XX. cap. 1. 'Si injuriam alteri faxit, viginti quinque æris pœnæ sunto.' Ubi delendum τὸ *æris* ex auctoritate Festi. Et viginti quinque esse viginti quinque asses idem Gell. ibid. 'Sed enim ipsum vide, quod in injurias factas quinque et viginti assibus sanxerunt.' *Idem.*

Viminalis porta,[a] et collis appellabantur, quod ibi viminum sylva fuisse videtur, ubi est et ara Jovi Viminio consecrata.

Viminalis porta, et collis appellabantur, quod ibi [PAUL. viminum fuisse sylva videtur.

Vinalia[b] diem festum habebant, quo die vinum novum Jovi libabant.

Vinciam[13 c] dicebant continentem.

Vindex[d] ab eo quod vindicat quominus is, qui [FEST. prensus est, ab aliquo teneatur.

Vindiciæ[e] appellantur res eæ, de quibus controversia est,

13 Vet. lib. *Viciam.* Vide Notas.

NOTÆ

[a] *Viminalis porta*] Aliter paulo Varro lib. IV. de L. L. 'Collis viminalis a Jove Vimineo, quod ibi aræ sunt ejus, aut quod ibi vimineta fuerunt.' Sed a *vimineto* potius. Juvenal. Sat. III. 'Esquilias dictumque petunt a vimine collem.' Et inde nomen Jovi Vimineo, quod ibi ejus aræ. *Idem.*

[b] *Vinalia*] Mirum quam inter se discrepent scriptores de Utrisque Vinalibus, tum iis, quæ 9. Kal. Maii, tum alteris, quæ 14. Kal. Septembris celebrabantur. Quæ non afferam, ne molestus sim. Sed hoc tantum dicam, Vinalia mense Aprili esse Veneris, eique hortos dedicatos: quæ Veneralia Plutarchus vocat: Vinalia mense Sextili esse Jovi. Tamen utrumque contra apud scriptores reperies. *Jos. Scal.*

Vinalia] Vide post 'Roscii:' et 'Rustica vinalia.' *Dac.*

[c] *Vinciam*] Lege ut in Mss. *viciam*, et infra *continentiam* pro *continentem*. Nam *vicia* est *continentia*. Nisi velit Festus inde *viciam* etiam virginem, vel mulierem continentem dictam. Sed sic etiam non incommode *vinciam* retineas a *vincire*, nempe quæ sit vincto pectore, ut fere olim virgines. Nam flocci est quod ait Turnebus, alicubi *vinciam* dictam continentem, quia quæ vinctæ sunt, tenuioris et gracilioris sunt abdominis, quam incontinentes quibus propendet aqualiculus. *Idem.*

[d] *Vindex*] Qui vindicat, asserit, unde et assertor dictus. *Idem.*

[e] *Vindiciæ*] Lucilii versus inversus: *Nemo hic vindicias, numen, neque sacra veretur.* Auctor Glossarii accedit ad primam Festi interpretationem: 'Vindiciæ, τὰ ἐν ἀμφισβητήσει πράγματα.' Lege postea: *At Ser. Sulpitius nomine etiam singulariter formato, vindiciam esse ait rem, qua de re controversia est.* Jam docti viri legem 12. emendarunt: *tulit rei sive litis.* Jos. Scal.

Vindiciæ] Lege ex Turnebo et Fulvio Ursino, *Vindiciæ appellantur res eæ de quibus controversia est. Aut potius dicuntur vindiciæ inter eos qui contendunt.* Vindicare est manum asserere, injicere, ad aliquid e potestate alterius extrahendum, vel simulata vi adhibita et consertis cum adversario

quod potius dicitur jus, quia fit inter eos, qui contendunt. M. Cato in ea, quam scripsit L. Furio: De aqua . . . . Prætores secundum populum vindicias dicunt . . . . et Lucilius: Nemo hic vindicias neque sacra, neque numen vereretur.[14] De quo verbo Cincius sic ait: Vindiciæ olim dicebantur[f] illæ, quæ ex fundo sumtæ in jus allatæ erant. At Ser. Sulpicius . . jam[g] singulariter formato vindiciam esse ait . . . . qua de re controversia est, ab eo quod vindicatur . . . . et in duodecim: Si vindiciam falsam tulit . . . . . . si velit is . . . . arbitros tres[15] dato: eorum arbitrio . . . . fructus[16] duplione damnum decidito.†

14 Scal. *Nemo hinc vindicias, numen, neque sacra veretur.* Turneb. *Nemo hic vindicias neque sacra aut numina retur.* Duza: *Nemo hic nec numen, nec vindicias neque sacra veretur.*—† Legendum monet Gifanius, Indice Lucretiano: *At Ser. Sulpicius nomine jam singulariter formato vindiciam esse ait, qua de re controversia est, ab eo quod vindicatur: ut in duodecim: Si vindiciam falsam tulit rei sive litis arbitros tres dato: arbitriis fructi duplione damnum decidito* vel *deciditor.*—15 Vet. lib. *tot arbitros æris.*—16 Vet. lib. *fructi.*

NOTÆ

manibus, in jure quippiam suum esse dicere. Unde *vindiciæ* res omnes quæ cui pertineant et vindicentur in jure agitur. Vindiciæ etiam dictæ res quælibet de quibus aliter contendunt inter se. Unde Glossarium: 'Vindiciæ, τὰ ἐν ἀμφισβητήσει πράγματα,' 'res quæ in controversia sunt.' Vindiciæ etiam dicitur possessio rei controversæ usque ad dijudicatam litem. In illo Catonis, *Prætores secundum populum vindicias dicunt:* id est, populo vindicias dant, Rei controversæ possessionem populo decernunt. *Dac.*

[f] *Vindiciæ olim dicebantur*] Ursin. et Turneb. *Vindiciæ olim dicebantur glebæ quæ ex fundo, &c.* Nam olim qui fundum aliquem suum esse dicebat, ex eo glebas aliquas in jus ferebat, ut de fundo litem moveret et vindicias peteret. *Idem.*

[g] *At Ser. Sulpi. . . . jam*] Lege: *At Servius Sulpitius nomine etiam singulariter formato vindiciam ait esse eam, qua de re, &c. Vindicia* pro *vindiciæ* in 12. *Si vindiciam falsam tulit, rei sive litis prætor arbitros tres dato, eorum arbitrio fructus duplione damnum decidito.* Sic enim legendum. Nam in Schedis erat: *Si vindiciam falsam tulit . . . si velit is . . . . tor, arbitros, &c.* Vindiciam ferre est decreto rem obtinere, vindiciam dicebat judex, ferebat is qui rem obtinebat. Sed si vindiciam ille tulerat, qui non debuerat, prætor tres arbitros dabat, quorum arbitrio duplione damnum luebat. *Idem.*

Vineæ,[h] ut Verrius præcipit, quod vini feraces sint: etiam militares quædam machinationes a similitudine appellantur.

Vinulus[i] dicitur molliter se gerens, et minime quid [PAUL. viriliter faciens. (Plautus: Oratione vinula ac venustula.)

Viritanus ager dicitur, qui viritim[17] populo distribuitur.

Viritim[k] dicitur dari, quod datur per singulos viros. Cato: præda, quæ capta est, viritim divisa.

Vitiligo[18] [l] in corpore hominis macula alba, quam Græci ἀλφὸν vocant, a quo nos album: sive a vitio dicta, etiam si non lædit: sive a vitulo, propter ejus membranæ candorem, qua nascitur involutus. Lucilius: Hæc odiosa mihi vitiligo est: non[19] dolet, inquit.

Vitulans,[m] lætans gaudio, ut prato[20] vitulus. Ennius: Habet is coronam vitulans victoria.

17 Vet. lib. *virenti.*—18 Ms. *Vituligo.*—19 Vet. lib. *num.*—20 Vet. lib. *ut partu.*

NOTÆ

[h] *Vineæ*] A *vinum* est *vineus*, unde *vinea*, subauditur *terra*. Nam vinea est solum vitibus consitum. De vineis militaribus machinis vide ' sub vitem.' *Idem.*

[i] *Vinulus*] Plaut. in Asin. ' Oratione vinula, venustula.' *Ant. Aug.*

Vinulus] Glossarium: ' Vinnicus, νωχελής.' lege: *Vinulus.* Jos. Scal.

Vinulus] Mollis, a vini diminutione, nam vinum quod generosum non esset, *vinulum* et *villum* appellabant. Apud Plaut. Asinar. act. I. sc. 3. ' Osculando, oratione vinula, venustula.' Ubi Nonius *vinnulum* exponit *illecebrum.* Verum Janus Duza vocem *vinnulam* interpretatur flexuosam instar vinni, hoc est, cincinni. Ex Isidoro l. II. Origin. c. 19. ' Vinnolata vox est levis et mollis atque flexibilis, et vinnolata dicta a vinno, hoc est, cincinno molliter flexo.' *Dac.*

[k] *Viritim*] Gloss. ' viritim, κατ' ἄνδρα, καθ' ἕνα ἕκαστον.' *Idem.*

[l] *Vitiligo*] In Ms. *vituligo.* Ita et Gloss. Quod favere videtur etymo a *vitulo.* Sed melius *vitiligo* a *vitio:* de ea sic Celsus extremo lib. v. ' Vitiligo quamvis per se nullum periculum affert, tamen fœda est, et malo corporis habitu fit.' Deinde tres ejus species esse ducit, *alphos*, *melas*, et *Leuce.* Sed locum adi. *Idem.*

[m] *Vitulans*] Varro l. VI. ' vitulantes a vitula.' Similiter Græci a μόσχος, vitulus, dixere μοσχιᾷν, vitulare. Sed si a *vitulus*, prima syllaba corripi debet, quæ manifesto apud Ennium producitur, dicendum igitur a *vita*, quæ interdum lætitiam et lubentiam signat, esse diminutivum *vitula.* Unde *vitulari* et *vitulare*, pro lubentiis diffluere. Nonius: ' vitulantes Veteres gaudentes dixerunt, dictum a

Vivatus, et vividus a vi magna dicuntur.

Vivatus,[n] et vividus a poëtis dicuntur, a vi magna. [Fest.

Vivissimus, superlativus a vivido. [Paul.

Uls[o] Cato pro ultra posuit.

Umbræ[p] vocabantur Neptunalibus casæ frondeæ pro tabernaculis.

NOTÆ

bonæ vitæ commodo, sicuti qui nunc est in summa lætitia, vivere eum dicimus.' Nævius Lycurgo: 'Ut in venatu vitulantes ex suis Locis nos mittant pœnis decoratos feris.' Inde etiam hilaritatis Dea *Vitula* dicta, cujus meminit Macrob. lib. III. Sat. cap. 2. *Idem.*

[n] *Vivatus*] Vividum quidem agnoscimus: sed vereor ne Festus pro *Viriatus vivatus* legerit: Lucilius libro XXVI. 'Ut populus Romanus victus vi, et superatus præliis Sæpe est multis: bello vero nunquam, in quo sunt omnia: Contra flagitium, nescire vinci bello, a barbaro Viriato Hannibale.' Idem libro II. 'In viriatum hunc in fauces invasse: animamque Elisisse illi.' At quod Nonius ait Viratium significare magnarum virium hominem in verbis Varronis, fallitur. Verba Varronis in Meleagris: 'Si non malit viraciam uxorem habere Atalantam.' *Viracia* est *ἀντιάνειρα*. Sed et versus Lucilianos conjunximus: et secundum ejusdem poëtæ testimonium depravatissimum in Nonio legitur *Injuriatum* pro *In viriatum.* Nolo tamen contra veteres Grammaticos quicquam temere a me pronuntiari. Nam quidni *vivatus*, ut et *Sensatus* possit dici? *Jos. Scal.*

Vivatus] Non dubium quin *vivatus* sit vera lectio. Lucret. lib. III. 'Ut lacerato oculo circum si pupula mansit Incolumis stat cernendi vivata potestas.' Sed *vivatus* et *vividus* a *vivo*, non a *vi*, ut Festus putat. *Dac.*

[o] *Uls*] Uls, ultis Pomponius in origine juris: 'Ultis Tiberim.' Ab *uls*, sive *ultis, ultra*, ut a 'cis,' sive 'citis,' 'citra.' Vide 'cis.' *Idem.*

[p] *Umbræ*] Non solum in Neptunalibus, sed etiam aliis solennibus celebritatibus, ut in solenni Annæ Perannæ. Ovidius: 'Plebs venit, ac virides passim disjecta per herbas Potat: et accumbit cum pare quisque sua. Sub Jove pars durat: pauci tentoria ponunt: Sunt, quibus e ramis frondea facta casa est. Pars sibi pro rigidis calamos statuere columnis: Desuper extentas imposuere togas.' Quæ factæ sunt e frondibus Trichilæ vocabantur a Veteribus, ut alibi notavimus, et amplius ad Cæsarem dicemus, apud quem in omnibus manu scriptis, quotquot extant (extant autem infiniti) codicibus, tum etiam in veteribus editionibus *Trichilæ* non *triclinia* legitur. Quam inepta lectio sit vulgata, ostendemus in iis, quæ ad ipsum Cæsarem, quem diligentissime cum veteri codice contulimus, annotamus, quia video quibusdam doctis viris commentitiam lectionem placuisse. Primus enim Beroaldus censuit *Thericlea* pro *Trichilæ* legendum esse. Postea extiterunt ineptiores illo hac quidem in re, qui *Triclinia* substituerunt. Sed de his suo loco. *Jos. Scal.*

Umbræ] Tabernacula sive tentoria ad excipiendos peregrinos qui ad spectandos ludos convenirent. Quæ similiter Græcis *σκιάδες* dictæ. Athenæus lib. IV. *Dac.*

Unciaria[q] lex dici cœpta est, quam L. Sulla et Q. Pompeius Rufus tulerunt, qua sanctum est, ut debitores decimam partem . . . . [FEST.

Ungulatos ungues magnos[1] atque asperos Cato appellavit. [PAUL.

Ungulum Oscorum lingua significat annulum.

Ungulus[r] Oscorum lingua annulus ut . . . . siquidem monumenti nacta est, qui eorum requireret, est ungulus, quem ei detraxit e Lirio. Pacuvius in Iliona: Repugnanti ego porro hunc vi detraxi ungulum: et in Atalanta: Suspensum in lævo brachio ostendo ungulum. [FEST.

Ungustus,[s] fustis uncus. [PAUL.

Volsgram[2] avem[t] quæ se vellit, augures hanc eandem fecilitram[3] appellant. [FEST.

Vola,[u] vestigium medii pedis concavum: sed et palma manus vola dicitur.

1 Legit Dac. cum Vossio *Ungulatos, qui haberent ungues magnos, &c.*—2 '*Voisgram.* Antique 'avolsus' pro 'avulsus:' sic Festus *volsgram* avem dixit: ita enim puto legendum, non *voisgram.*' *Gifan. Indice Lucretiano. Voiscram* legitur in ed. Scal.—3 Vet. lib. *fucillantem.* Conjicit Dac. *Fulicitram* a 'fulicia.'

NOTÆ

[q] *Unciaria*] Lex mihi omnino incomperta. *Jos. Scal.*

Unciaria lex] Putabam infra: *ut debitores duodecisimam partem creditoribus solverent,* vel quid simile. Sed nihil audeo, cum hujus legis nemo præter Festum meminerit. *Dac.*

[r] *Ungulus*] Plin. lib. XXXIII. cap. 1. 'Miror Tarquinii ejus statuam sine annulo esse. Quanquam et de nomine ipso ambigi video: Græci a digitis appellavere, apud nos prisci ungulum vocabant, postea et Græci et nostri symbolum.' Putat Voss. non Oscum sed Latinum, ab *uncus, unculus,* postea *ungulus.* Sic infra *ungustus,* pro *uncustus,* fustis uncus. Quæ sequuntur usque ad *Pacuvius,* cujus auctoris sint incertum est. Schedæ pro *e lirio* habent *ebrio.* Lego: . . . . *Si quid monumenti nacta est qui verum requireret, est ungulus quem ei detraxit ebrio.* Idem.

[s] *Ungustus*] *Uncustus,* postea *ungustus.* Idem.

[t] *Volsgram avem*] Quæ se vellendo malum auspicium faciebat. Eas intellexit Statius: 'simul ora recurvo Ungue secant rabidæ, planctumque imitantibus alis Exagitant Zephyros et plumea pectora cædunt.' *Idem.*

[u] *Vola*] Gloss. 'vola, θέναρ.' θέναρ autem Hesychio et τὸ κοῖλον τῆς χειρὸς καὶ τοῦ ποδὸς, concavitas manus et pedis. *Idem.*

Volones[x] dicti sunt milites qui post Cannensem cladem[4] usque ad octo millia, cum essent servi, voluntarie se ad militiam obtulerunt.

Volturnalia[y] Volturno Deo sua sacra faciebant,[5] [PAUL. cujus sacerdotem Volturnalem vocabant.

Vopte[z] pro vos ipsi Cato posuit.

Urbanas[a] tribus appellabant, in qua[6] urbs erat dispartita a Ser. Tullio rege, id est, Suburrana, Palatina, Esquilina, Collina.

Uruat,[b] Ennius in Andromeda significat circumdat, [FEST. ab eo sulco, qui fit[7] in urbe condenda uruo aratri, quæ sit forma simillima uncini[8] curvatione buris, et dentis, cui præfigitur vomer: ait autem: circum sese uruat ad pedesterra occ[9] . . . caput.

4 Vet. lib. *plagam.*—5 Videtur scribendum, (sic notat Ursinus) *Volturnalib. Volturno deo suo sacra faciebant.*—6 Ed. Scal. *in quas.*—7 Ead. ed. *sit.*—8 Ead. ed. *uncini a.*—9 Vet. lib. *occultat.*

NOTÆ

[x] *Volones*] Macrob. lib. I. Sat. cap. 2. 'Bello Punico cum deessent qui scriberentur, servi pro dominis pugnaturos se polliciti, in civitatem recepti sunt, et volones, quia sponte hoc voluerunt, appellati.' Vide Livium lib. XXIV. *Idem.*

[y] *Volturnalia*] 6. Kalendas Septembres. *Idem.*

[z] *Vopte*] Vide 'suopte.' *Idem.*

[a] *Urbanas*] Varr. lib. IV. 'Ab hoc quoque quatuor partes urbis tribus dictæ: ab locis Suburana, Esquilina, Collina, Palatina.' *Idem.*

[b] *Uruat*] *Uruum* vocabatur quicquid ita flexum erat ut rediret sursum versus, et inde Romani aratri curvaturam *uruum* dixere. Festus curvationem buris et dentis cui vomer præfixus erat, totum id *uruum* appellatum dicit, et figuram habuisse simillimam uncini. Quo nomine etiam vomerem comprehendit, ideo dixit 'sulcum in urbe condenda fieri uruo aratri.' Ab *uruum* est *uruare*, quod est in urbe condenda uruo aratri circumdare: nam qui urbem erant conditurì aratro locum circumscribebant: ut notum est. Deinde *uruare* simpliciter pro *circumdare.* Infra locus Ennii ita in Schedis: *Circum sese uruat ad pedes a terra quadringentos caput.* Scriptum fuerat *aterra cccc caput.* De ceto, cui exposita Andromeda, loquitur Ennius, quod quadringentis pedibus a littore remotum circum sese caput uruat. Doctiss. Salmasius legebat, *circum sese uruat, ad pedes fert occultans caput.* Quod ego ita interpretor, videt Andromeda cetum circum sese uruare, at ipsa præ timore caput ad pedes demittit ut occultet, &c. *Idem.*

Uxorium[c] pependisse dicitur, qui, quod uxorem non habuerit, æs populo dedit. [PAUL.

NOTÆ

[c] *Uxorium*] Ἀγαμίου δίκη, Atheniensibus: alibi etiam, hoc est, Lacedæmone, ὀψιγαμίου, καὶ κακογαμίου, æs pœnæ nomine a cælibibus primi exegerunt, ut puto, M. Furius Camillus, et M. Postumius censores anno ab U. C. 350. *Jos. Scal.*

Uxorium] Ut *vidurium*, æs quod a viduis pendebatur. Gloss. 'viduvium, πρόστιμον χηρείας,' id est, 'mulcta viduitatis.' Sic apud Athenienses mulcta indicta in eos qui uxorem non duxerant, quæ ἀγαμίου δίκη. Apud Lacedæmonios, in eos qui vel sero vel male nupserant, quæ ὀψιγαμίου καὶ κακογαμίου δίκη dicebatur. Vide Pollucem. Apud Romanos autem illud æs primi exegerunt M. Furius Camillus et M. Postumius Censores ann. U. 350. *Dac.*

SEXTI POMPEII FESTI

DE VERBORUM SIGNIFICATIONE

FRAGMENTUM,

EX VETUSTISSIMO EXEMPLARI BIBLIOTHECÆ FARNESIANÆ

DESCRIPTUM.

SCHEDÆ QUÆ FESTI

FRAGMENTO DETRACTÆ

APUD POMPONIUM LÆTUM EXTABANT.

EX BIBLIOTHECA FULVII URSINI, CUM EJUSDEM NOTIS IN

SEXTI POMPEII FESTI FRAGMENTUM,

ET SCHEDAS.

DE FESTI FRAGMENTO:

EX ED. ROM. 1581.

VIGESIMUS agitur annus, ex quo Ant. Augustinus Archiep. Tarraconensis, Festi fragmentum, quod majorum memoria ex Illyrico advectum in bibliotheca Farnesiana servatur, multo quam alii diligentius cum vulgatis contulit, et primus partem alteram ejus libri mutilam exscripsit, commentariisque a se illustratam edidit Venetiis, opera Caroli Sigonii. Sed ut tunc erat Romæ stlitibus judicandis XIIVIR, aliisque gravioribus curis impeditus, nonnulla clarissimo viro deque literis optime merito, in eis schedis describendis, exciderunt. Quam quidem editionem doctissimi viri postea secuti, tam multa in ea restituerunt, ut ex iis, quæ Lutetiæ vulgarunt, intelligi facile possit, quid facturi fuissent, si emendatiorem codicem nacti essent. Nos igitur, quibus has antiquitatis reliquias non solum inspiciendi, sed etiam arbitratu nostro tractandi, commoditas sæpe fuit, cum ex locorum aliquot collatione animadvertissemus, si fragmenti hujus schedæ ad fidem archetypi exemplaris repræsentarentur, fore, ut quæ mutila mancaque in iis sunt, omnes antiquitatis studiosi facilius ea certiusque essent divinaturi, curavimus paginas ipsas, eo quo Festus scripsit ordine, numero versuum in singulis pagellis, et literarum in unoquoque versu, nec aucto, nec diminuto, ita ut sunt in exemplari, qua potuimus diligentia, describendas. Hoc amplius, partem paginarum mutilam, habita spatii, quod supplendum fuit, ratione, infinitis locis resarcivimus: multa ex eorum scriptis, quos supra nominavimus, mutuati, multis etiam de nostro additis; non quod ea vera esse, aut ita Festum scripsisse arbitremur, sed ut doctorum ingenia excitaremus ad bene de hoc fragmento merendum: atque ea quidem supplementa literarum varietate et notis etiam quibusdam ab antiquo distinximus.

Ab eo autem separavimus schedas illas, quas a Marullo habuisse dicitur Pomponius Lætus, quod earum archetypum exemplar non extet, et pars altera paginarum, quæ margini proximior ab igne mutilata fuit, neglecta ab iis, qui tunc fragmentum descripserunt, in præsentia desideretur. Quas autem nos edidimus, sunt illæ quidem e doctissimi viri exscriptæ chirographo, aliis editionibus non modo emendatiores, verum etiam aliquot locis auctiores: ut si qua præter hæc in vulgatis sint, ea plane non esse Festi credendum sit, sed e Pauli epitoma aut aliunde petita. His omnibus ultimo loco addidimus perbreves quasdam notas earum tantum rerum, quæ visæ sunt ab aliis prætermissæ: nam quæ ex epitoma Pauli aut aliorum commentariis suppleta sunt, quia in promtu omnibus, hic notare, nisi si qua imprudentibus nobis irrepserunt, supervacaneum duximus.

MONITUM.

Fragmenti principium fuit vox *Manubiæ* usque ad *Malo cruce:* hæc habentur in schedis pagina clx. Post *Malo cruce* sequebatur *Mutum, &c.* quod in prima pagina fragmenti positum est usque ad *Ordinarium hominem* pagina xxxii. *Ordinarium* sequuntur ea quæ in schedis habentur usque ad *Peremere* a pagina clxxii. usque ad clxxxii. Reliqua integra sunt in fragmento usque ad *Tablinum* pagina clxiv.* Post *Tablinum* sequuntur quæ habentur a verbo *Tabem,* usque ad vocem *vindiciæ,* quæ finis fragmenti fuit.

Notæ, quibus usi sumus ad indicanda ea, quæ visa sunt, vel aliter legenda, vel addenda, vel tollenda :

f. Fortasse.
^. Addendum.
( ) Tollendum.

[* Paginas editionis Ursini uncis inclusimus.]

SEX. POMPEII FESTI

DE

VERBORUM SIGNIFICATIONE

FRAGMENTUM.

---

mutum dicimus: aut quod nullius fiant vocis, cum in eas literas incidant. Metaphoram, quam Græci vocant, nos tralationem, id est, domo mutuatum verbum: quo utimur, inquit Verrius, *in oratione*, sæpius quidem honesti ac *significantis verbi defectu*, ut speciosiora,[1] atque *eodem etiam* significan*tiore*, quam proprio vo*cabulo*, rem indicemus . . redit ad sua . . . tralatum manebit quo pervenit . . . as alieno perinde ac suo ab . . . Metaplasticos dicitur apud *poetas usurpari id*, quod propter necessitatem metri *mutare consueverunt*, quod item barbarisi*mus dicitur in solu*ta oratione conscrib*enda* . . . . Meta . . . . ca a cariore . . . perventura . . . quod . . . dicare ait Ennius . . id est . . . . Meta . . . abus ut . . accip . . . gratia . . . . necessitate. Metonymia est tropos, cum ab eo, quod continet, significatur id, quod continetur, aut superior inferiore, et inferior superiore.

1 f. *speciosiore.*

Quæ continet, quod continetur; ut Ennius, cum ait: Africa terribili tremis[2] horrida terra tumultu: ab eo quod continetur id quod continet; ut cum dicitur; epota amphora vini: a superiore inferior, ut Ennius: Cum magno strepitu Volcanum ventus vegerat: ab inferiore superior, ut, persuasit animo vinum Deus, qui multo est maximus. Masculina et fœminina vocabula dici melius est secundum Græcorum quoque consuetudinem, qui non ἀνδρικὰ et γυναικεῖα ea, [2] sed ἀρσενικὰ dicunt et θηλυκά.

Matronis[a] *aurum fuisse redditum Sinnius Capi*to ait: quod *videtur hoc significare: matronis* fuisse re*stitutum aurum, ex quo P. R. crateram fecerat,* et eam A*pollini Delphos miserat: ut est testi*monio in*dex tabellu: quod quidem aurum dederant ma*tronæ orna*tui demtum suo, ut votum solveretur* Apolloni: qui*dam dicunt de eo potius esse intelligendum,* quod contule*runt olim matronæ ad Capitolium* a Gallis Senoni*b. liberandum: id eis postea reddi*tum est a pop*ulo Ro. Magisterare pro regere, et* temperare dic*ebant antiqui. Sed alias magisterare* quidam *ponunt pro* . . . . Muta . . . . isi voce . . . . multo . . . . . . intelle . . . . . . rem . . as dici . . . . . . ut cui potius con . . . . . M*ille*[b] singulariter di*cebant antiqui, quod nunc* non aliter dicimus cum *mille nummum proferimus. Municas*[c] item,[3] communicas, dicit *Verrius a muniis, id est, operibus* ē

••••••••••••

2 f. *tremit.*—3 f. *id.*

NOTÆ

[a] *Matronis*] Vide Festum in 'Pilentis:' et Liv. lib. v. *Apolloni* autem antiqua scribendi ratio e Græco fonte ducta, qualis in æreo numismate, APOLLONI SANCTO.

[b] *Mille*] Agellius lib. I. cap. 16. 'Quis inventus est, qui L. Antonio mille nummum ferret expensum.' In his, atque multis aliis, mille numero singulari dictum est.

[c] *Municas*] Placidus in glossis: 'Municare, communicare: dictum a mœniis, i. operibus:' puto autem *mœnicare* dixisse antiquos; qui *œ* pro *u* ponebant, ut 'œsus' pro 'usus,' 'mœrus' pro 'murus.'

. . aut potius co . . *Mancipatus,*[d] *ita adoptantis* ut patri[4] sui heres *erat. adoptivus. n. ejus qui adop*tet, tam heres est, quam *si ex eo natus esset. sui patris, quasi* in potestate alie*na non esset, ita est legitimus* et suus heres, ut patet *manifeste ex eo, quod ait Ser.* Sulpicius in ea oratio*ne, quam scripsit et habuit* pro Aufidia. *Multifacere antiqui dicebant sicut* magnifacer*e, item et parvifacere, testis est M. Cato* in ea, quam *scripsit contra Q. Minucium Thermum de* x hominibus. *Neque fidem, neque jusjurandum* neque pudi*citium multifacit* . . *quod quidem merito ab* [3] *usu recessit, quia non æstimatur novo qua*ntitas,[5] *nec desiderat multitudinem, nec conti*netur nu*mero. Magistri*[e] *dicunt in omnibus* rebus, qui magi*s ceteris possunt, ut Magistri e*quitum, et *Magistri populi, item ludorum A*pollinis, dixe*runt antiqui: quæ nunc aliter* dicuntur, velit[6] *ostendit Cato in oratione quam dixit* contra ora*tionem* . . . . . Maledi*ctores dicebant antiqui, quos* nos appellamus *maledicos. Cato cum proficisceretur in* Hispania[7] [f] re*movendi maledictores.* Mihipte pro mihi *ipse, Cato posuit, cum dixit,* decuit talenta . . . . versia, atque . . . . . . entia item a . . . *Mansues, pro, mansuetus dixit* Cato in epistola *ad* . . . . . . mansues ad . . . . Meritavere, sæpe meruer*e dixit Cato in* . . *P*oenorum, IIII. Suf*fetes evocaverunt statim om*nis cohortes, omnis *etiam, qui stipendia merita*verunt. Magn*ificius,*[g] *pro magnificentius usurpa*vit

4 f. *patris.*—5 f. *qualitas.*—6 f. *velut.*—7 f. *Hispaniam.*

NOTÆ

[d] *Mancipatus*] Agellius lib. v. cap. 19. 'Filium adoptivum tam procedere, quam si se natum habeat.'

[e] *Magistri*] Videndus Festus in 'Vici,' Paulus in 'Magisterare,' et inscriptio ludorum sæcularium: MAG. XVIR. et MAG. XVVIR. *Magistri* autem, vel contra omnia Pauli exemplaria, scribendum puto.

[f] Cato in oratione cum proficisceretur in Hispaniam citatur infra in 'Navitas.'

[g] *Magnificius*] Agellius lib. XIII. cap. 18. citat Catonem de falsis pugnis contra Thermum: quæ forte oratio indicatur dimidiato verbo . . . . . *gna.* De Catonis autem nepote, quem *magnificentius* pro *magnificius* dixisse

Cato in ea, quam *scripsit* . . . . . gna, quis homo . . . . . *aut* pulchrius purgat *aut magnificius: nunc magnificen*tius dicimus, cum mag*nifice ejus positivus sit:* at nepos ejus, in ea *quam scripsit* . . *Ta*men ait, cum *Ædilis Curulis esset, Magnæ Ma*tris ludos magni*ficentius, quam alii, fecit.* Magnificior[8] quoque *idem deduxisse videtur* a munifice, cum dicamus *nunc munificentior, quam*vis munificens non sit *apud nos in usu. Cato* in ea, quam scripsit, id . . . *nemo* munificior . . . . Mediocriculo [4] usus est in ea quam dixit Cato in consulatu: Ridibundum magistratum genere[9] pauculos homines, mediocriculum exercitum obvium duci Mutini Titini sacellum fuit in Velis,[10] adversum mutum Mustellinum in angi*portu* de quo aris sublatis balnearia sunt *f*acta domus. CN. D*omiti.* Calvini, cum mansisset ab urbe condita *ad pri*ncipatum Augusti *Cæsaris inviolatum, religioseque* et sancte cultum *fuisset, ut ex Pontificum libris* manifestum est, *nunc habet ædiculam ad miliarium ab urbe s*extum et vicensimum, dextra v*ia juxta diver*ticulum *viæ,* ubi et colitur, et *mulieres sacrificant* in e*a togis prætextis* vlat*æ.*[11] *Matronæ a magistra*tibus non summove*bantur, ne pulsari, ne contr*ectarive viderentur, neve gra*vidæ concuterentur: ob* quam *etiam ca*usam ait Verrius, *neque earum viros* sedentes cum uxoribus de essequo[12] escen*dere* c*oac*tos a magistratibus, quod communi vehiculo vehitur vir et uxor. Minuitur[h] populo luctus ædis dedicatione: cum Censores

8 f. *Munificior.*—9 f. *gerere.*—10 f. *Veliis.*—11 f. *Velatæ.*—12 f. *essedo.*

NOTÆ

ait Festus, meminit XIII. cap. 18. cum inquit: 'M. Cato. M. F. M. N. vehemens orator fuit, multasque orationes ad exemplum avi scriptas reliquit.'

[h] *Minuitur*] Plinius lib. II. cap. 18. de apib. mortuo rege: 'Subtrahitur,' inquit, 'deducta multitudine: alias spectantes exanimem, luctum non minuunt.' Arnobius lib. V. 'Quid temperatus fabæ alimonio panis, cui rei nomen dedistis castus? nonne illius temporis imitatio est, quo se numen a Cereris fruge violentia mœroris abstinuit?'

lustrum condiderunt: cum votum publice susceptum solvitur: privatis autem, cum liberi nati sunt: cum honos in familia venit, cum parens aut liberi, aut vir, aut frater ab hoste captus domum redit, cum desponsa est: cum propriore quis cognatione quam his,[13] qui lugetur, natus est: cum in casto Cereris ē,[13] omnique gratulationi.[14] Maximæ dignationis Flamen Dialis est inter quindecim Flamines, et cum cetera[15] discrimina majestatis suæ habeant, minimæ habetur Pomonalis, quod Pomona levissimo fructui agrorum præsidet pomis. Mundus, ut ait Capito Ateius in L. VII. Pontificali, ter in anno patere solet, diebus his: postridie Volcanali,[i] et ante diem VI. Id. Nov. qui quid ita dicatur sic [5] refert Cato in commentariis juris civilis: Mundo nomen impositum est ab eo mundo, qui supra nos est: forma enim ejus est, ut ex his qui intravere cognoscere potuit,[16] assimilis illæ.[17] ejus inferiorem partem veluti consecratam Dis Manibus clausam omni tempore, nisi his diebus qui supra scripti sunt, majores c*ensuerunt*: quos dies etiam religiosos judicaverunt ea de causa, quod quo tempore ea quæ occulte et abdita ea[18] religionis Deorum Manium essent, veluti in lucem quandam adducerentur, et patefierent, nihil eo tempore in rep. geri voluerunt: itaque per eos dies non cum hoste manus conserebant, non exercitus scribebatur, non comitia habeba*nt*, *non* aliud quicquam in rep. nisi quod ultima necessitas admonebat, administrabatur. Mos est *institutum pa*trium; id est, memoria veterum pertinens maxime ad religiones *cærim*oniasque antiquorum. Milium

13 f. *is.*—14 f. *tione.*—15 f. *certa.*—16 f. *potui.*—17 f. *illi.*—18. f. *occultæ et abditæ.*

NOTÆ

[i] Post verbum *Volcanalia*, addendum ex Pauli epitoma, *a. d. tertium Non. Oct.* Macrobius lib. I. cap. 16. Plutarch. in Romulo. Apuleius apolog. I. 'Quoniam, ut res est, majus piaculum decernis speculum philosopho, quam profano Cereris mundum videre.'

quidam putant cepisse nomen a maxima nummorum summa, quæ est mille, quod ali[19] Græcæ stirpis judicant esse, cum id illi κέγχρον vocent; tam hercules, quam panicum, μελίνην. Municipalia sacra vocantur, quæ ab initio habuerunt ante civitatem Romanam acceptam, quæ observare eos voluerunt Pontifices, et eo more facere, quo affuissent[20] antiquitus. Minora templa fiunt ab Auguribus cum loca aliqua tabulis, aut linteis sæpiuntur, ne uno amplius ostio pateant, certis verbis definita: itaque templum est locus ita effatus, aut ita septus, ut ea una parte pateat, angulusque affixus[1] habeat ad terram. Manalis fons appellatur ab Auguribus puteus perennis, neque tamen spiciendius[2] videtur, quia flumen id spiciatur, quod sua sponte in amnem influat. Manes Di ab Auguribus invocantur, quod i per omnia ætheri [6] terrenæque[3] *manare credantur. Idem, Dii su*peri atque inferi *dicebantur: quos ideo invocabant* Augures, quod hi *existimabantur favere vitæ* hominum. *Munus, ait Verrius, dicitur administratio* reip. (public*æ*,)[4] *item magistratus, aut præfectu*ræ, inperi, *provinciæ: cum multitudinis uni*versæ consensu, *atque legitimis in unum convenientis* populi comit*iis alicui mandatur per suffragia,* ut capere eam *possit jussu populi demandatam:* certove ex *tempore ex fide sua; et certum usque* at[5] tempus admi*nistrare. Monstra dicuntur na*turæ modum e*gredientia: ut serpens cum pedib.* avis cum quat*tuor alis: homo cum duobus capitib.* jecur cum dist*abuit in coquendo. Muta exta* dicuntur, quibus ni*hil divinationis, aut* responsi *elicitur: ut contra dicuntur ad*jutoria, quæ *certum aliquid eventurum indi*cant, aut ab ince*ndio ut caveamus, aut* a veneno, taliq. *re certum aliquid, manifestumq.* instare periculum *portendunt, aut indicant* finium diminutione*m. Minora, itemq. ma*jora auspicia, quæ d*icantur, docet Messala; nam* majora Consulum, Pr*ætorum, Censorumq. dici ait; re*liquorum minora: cum illi *majores; hi autem min*ores magis-

19 f. *alii.*—20 f. *adsuessent.*—1 f. *angulosque adfixos.*—2. f. *spiciendus.*—3 f. *terrenaque.*—4 ( ).—5 f. *ad.*

tratus dici *consueverint.* *Mensæ*[k] in ædibus sacris ararum *vicem obtinent, quia* legibus earum omnium *sacræ quoque mensæ sunt:* ut velut in ararum, vel in *pulvinaris loco sint: privati* quoq. in primis[6] *ipsis locis habere solent,* ubi sacras[7] habituri *sint, cujus modi est* parentatio, non sacrific*ium* . . . . magno cr . . . . tenebat aram . . . . . . [7] *Mille urbium populus* stetit pro regno *dixisse ait* . . . Veranius in libro *quem inscripsit priscarum* vocum, quod ei summæ *videatur originem dedisse, ac* causam Græcus *sermo,* χιλιὰς *et* χιλιάδες. eo autem non *omnes uti.* *Mutas literas*[l] *et semi*vocales *solebant antiqui duplicare* scribendo, aut *legendo, et ita ait Ennium scrip*sisse, in eo *quem de* . . . *a quo muta* duplicata sit *primum.* *Manumitti*[m] *dicebatur* ser. sacrorum *causa, cum dominus ejus tenens m*odo caput, *modo membrum aliud ejusdem servi, ita* edicite[8] hunc *hominem liberum esse volo: ac* pro eo auri x*x puri, probi, profani mei solvo, ut prius*quam digre*diar, efficiatur juris* sui : dum[9] his ser*vum verbis e manu homi*nem liberum mit*tebat.*[10] *Mosculis Cato* pro parvis (qui)[11] moribus dixit *in ea quam scripsit* . .

6 f. *priris.*—7 f. *sacra.*—8 f. *edicit Ego.*—9 f. *tum.*—10 f. *emittebat.*—11 ( ).

NOTÆ

[k] *Mensæ, &c.*] Varro lib. v. rerum divinarum apud Macrobium lib. III. cap. 2. dicit aras primum ansas dictas: quod esset necessarium a sacrificantibus eas teneri. Inde Virgilius: 'Talib. orabat dictis, arasque tenebat:' hæc ad fragmentum '. . . . tenebat aram . . . .'

[l] *Mutas literas*] Festus in 'Solitaurilia.' Quam consuetudinem, inquit, Ennius mutavisse fertur, utpote Græcus Græco more usus, quod illi æque scribentes ac legentes duplicabant mutas et semivocales.

[m] *Manumitti*] Hanc manumissionis formulam, verbis quibus erat conceptam, in editione Augustiniana omissis aliis, aliis luxatis male acceptam, suæ nos integritati, nisi fallimur, restituimus. Festus in 'Puri,' 'Puri,' inquit, 'probi, profani, sui auri dicitur in manumissione sacrorum causa: ex quibus Puri significat, quod in usu spurco non fuerit: Probi quod recte excoctum purgatumque sit. Profani quod sacrum non sit, et quod omni religione solutum sit. Sui, quod alienum non sit.' Legis Manliæ de vigesima eorum, qui manumitterentur, Livius facit mentionem lib. VII. reliqua Paulus in epitoma suppeditavit.

. . . . . . Migrare mensa[n] *quod legib. ejus sacra esset, Di*isque templi posita, *inauspicatum apud antiquos habe*tur, cum sequitur sua *migrantem pœna. Mensas aiunt q*uidam fuisse in tri*viis poni solitas, quæ sint tri*viales appellatæ. *Mente captus dicitur, cum mens* ex hominis potestate *abiit: et idem appellatur de*mens, qui (quod)[12] de sua *mente decesserit, et* a mente (mente)[13] abierit. *Manare solem tunc so*litos esse antiquos *dicere ait Verrius,* cum solis orientis radii *splendorem jacere cœp*issent, atque ideo primum *diei tempus, mane dictum, quam*vis magis addicitur[14] *quod manum bonum dicebant, a ma*ne, idem a mature: quod id *bonum est, quod maturum est,* unde et Matuta di*cta quoque videtur Mater.* Mamertini[o] appel*lati sunt ha*c de causa, cum de toto Samnio [8] gravis incidisset pestilentia, Sthennius Mettius ejus gentis princeps, convocata civium suorum contione, exposuit se vidisse in quiete præcipientem Apollinem, ut, si vellent eo malo liberari, Ver sacrum voverent, id est, quæcumque vere proximo nata essent, immolaturos sibi: quo facto levatis, post annum vicensimum deinde ejusdem generis incessit pestilentia: rusum itaque consultus Apollo respondit, non esse persolutum ab his votum, quod homines immolati non essent: quos si expulissent, certe fore, ut ea clade liberarentur: itaque i jussi patria decedere, cum in parte ea Sic*iliæ* consedissent, quæ, *nun*c Tauricana[15] dicitur, forte *labo*rantibus bello no*vo* Messanensibus auxilio venerunt ultro, eosque *ab eo* libera*runt.* provinciales, quod ob *me*ritum eorum, ut gratiam referrent,

12 ( ).—13 ( ).—14 f. *id dicitur.*—15 f. *Taurominitana.*

NOTÆ

[n] *Migrare mensa*] Mensas Deæ quæ in triviis coleretur, sive Dianæ, sive Hecatæ, poni solitas, quæ triviales inde appellatæ sint, Festi reliquiæ indicant. Idem ait, curiales dici mensas, in quibus immolabatur Junoni, quæ Curis est appellata; sive potius, ut ait in 'Quirites,' quod in curiis ei Sabini sacrificabant, curiales sunt mensæ appellatæ.

[o] *Mamertini*] Vide infra in 'Ver sacrum:' et Plin. lib. III. cap. 13.

et in suum corpus, communionemq. agrorum invitarunt eos, et nomen acceperunt unum, ut dicerentur Mamertini, quod, conjectis in sortem duodecim Deorum nominibus, Mamers forte exierat: qui lingua Oscorum Mars significatur: cujus historiæ auctor est Alsius libro primo belli Carthaginiensis. Murrata potione usos antiquos indicio est, quod etiam nunc Ædiles per supplicationes Diis addunt ad pulvinaria, et quod XII. tabulis cavetur, ne mortuo indatur, ut ait Varro in antiquitatum L. I. Muger dici solet a Castrensium [16] hominibus, quasi mucosus his,[17] qui talis male ludit. Muri,[18] [p] est quemadmodum Veranius docet, ea quæ fit ex sali sordido, in pila pisato, et in ollam fictilem conjecto, ibique operto, gypsatoque et in furno percocto, cui Virgines Vestales serra ferrea secto, et in seriam conjecto, quæ est intus in æde [9] Vestæ in penu exteriore, aquam jugem, vel quamlibet præterquam quæ per fistulas venit, addent,[19] atque ea demum in sacrificiis utuntur. Mortuæ pecudis corio calceos aut soleas fieri Flaminicis nefas habetur . . . sed aut occisæ alioqui, aut immolatæ, quoniam sua morte extincta omnia funesta sunt. Me pro mihi dicebant antiqui, ut Ennius, cum ait L. II. si quid me fuerit humanitus, ut teneatis: et Lucilius: Nunc ad te redeo, ut quæ res me impendet, agatur. Minorum Pontificum maximus dicitur, qui primus in id collegium venit: item minimus, qui novissimus. Malevoli Mercurii signum erat proxime Janum; qui item erat in Turdellis M . . os, *malevoli etiam cognomine* appellabatur. Malevoli autem, quod in nullius tabernam spectabat. Malluvium latum,[20] in commentarium [1] sacrorum, significat manus qui [2] lavet, a quo malluviæ di-

16 f. *Castrensibus.*—17 f. *is.*—18 f. *Muries.*—19 f. *addunt.*—20 *datum* r. *c.* —1 f. *Commentario.*—2 f. *quia.*

NOTÆ

[p] *Muri*] Ex hoc loco Varro apud Nonium in 'Salis' emendandus. Muries fit ex sale, quod sal sordidum pinsum, et in ollam rudem fictilem conjectum, &c.

cuntur, quibus manus sunt lautæ perinde, ut quibus pedes, pelluviæ. Maximum Prætorem [q] dici putant alii eum, qui maximi imperi sit; alii, quia [3] ætatis maximæ: pro collegio quidem Augurum decretum est, quod in Salutis augurio Prætores majores et minores appellantur; non ad ætatem, sed ad vim imperii pertinere. Mortis causa stipulatio existimatur fieri, ut ait Antistius Labeo, quæ ita fit, ut morte promissoris confirmetur, aut, ut quidam dixerunt, cujus stipulationis mors fuit causa. Marspedis, sive sine *r* litera maspedis imprecaticie solita vallium [4] quid significet, ne Messala quidem Augur in explanatione auguriorum reperire se potuisse ait. Majorem consulem L. Cæsar putat dici vel eum, penes quem fasces sint, vel eum, qui prior factus sit. Prætorem autem majorem, Urbanum: minores [10] ceteros. Mend*icum dici Verrius putat a mente* ejus, quam fe*fellit fortuna, vel quod precetur quemque* ut vitæ su*æ medeatur cibo. Mater Matuta,* manis, *mane, matrimonium, mater familiæ,* matertera, *matrices, materiæ dictæ videntur,* ut ait V*errius, quia sint bona: qualia scilicet* sint, quæ *sunt matura: vel potius a matre,* quæ est origi*nis Græcæ, μήτηρ. Modo* [r] quodam, id *est, ratione, dicuntur ista omnia, a modo* fit commodi*tas, commodus, commodat, accommo*dat, modice, *modestia, moderatio, modi*ficatio.

Nænia [s] est *carmen, quod in funere laudandi* gratia can*tatur ad tibiam: quod vocabulum Afr*anius in Ma*terteris posuit: Næniam autem inter exse*quias canti*tabant: sunt qui eo verbo*

3 f. *qui.*—4 f. *in precatione solitaurilium.*

NOTÆ

[q] *Maximum Prætorem*] Livius lib. VII. 'Lex vetusta est, priscisque literis verbisque scripta, ut qui Prætor maximus sit, Idib. Septemb. clavum pangat.' Vide supra in 'Major cos:' et Sueton. in Augusto, de Salutis augurio.

[r] *Modo*] *A modo quodam, id est, ratione, dicuntur omnia ista, commoditas, &c.* ita puto fuisse scriptum in exemplari.

[s] *Nænia*] Glossarium: 'Nænia, ἐπιτάφιος ᾠδή.' Quæ in fine Græca verba, νέατον et νήτη, addita sunt, ea in exemplari ita plane leguntur, notum autem νήτη quid sit.

finem significari cred*iderunt. Plautus in* . . abi ergo . . . . Idem Trucul. Huic nom*ini*[5] *amanti mea hera* dixit domi, et ap*ud nos de bonis næ*niam esto.[6] Quosdam *dicunt velle ideo dici næniam* quod et[7] voci sim*ilior querimonia flentium* sit: quidam aiunt næ*niæ ductum nomen ab extre*mi intestini voca*bulo, ad quod probandum testi-mo*nio utitur Plautus[8] *in Bacchidib. si tibi est ma*chæoem, ad[9] nob*is veruina est domi, qua quidem eg*o te reddam, u*bi me irritaveris, confossio*rem soricina *nænia: sive quod extremam flen*do efferim*us eam vocem, querendoque, nam* Græci νέατον *extremum dicunt; sive quod chor*daıum ultima νήτη *dicitur, appellarunt ex*tremam cantionis *vocem, næniam. Næniæ Deæ*[t] sacellum ultra portam *Viminalem fuerat* [11] *dedicatum, nunc habet tantum* ædiculam.

Navali[u] *corona donatur, qui pri*mus in hostium *avem armatus transilierit: cujusve* opera, ma*nuve navis hostium capta fuerit: adeptus* est eam M. *Terentius Varro, bello Piratico, donante* CN. Pom*peio Magno. Item alii, inter quos A. A*tillus[10] bello *quod gestum est contra Nabin, ut scrip*tum est in car*mine Saturnio, quod quidem duces ipsi sunt* consueti *in tabellis publice ponere, in quo n*ominabantur *qui navali corona donati erant. Neunquam*[x] *ponitur* pro nulla*tenus, pro non ita: et non, etiam significa*t, ut nec. *Nefrendes*[y] *dictos asserit Q. Muci*us Scævola *arietes, quod dentibus frendere non pos-*

5 f. *homini.*—6 f. *mesto.*—7 f. *ei.*—8 f. *utuntur Plauti.*—9 f. *chæra ut.*—10 f. *Atilius.*

NOTÆ

[t] *Næniæ Deæ*] Videndus Augustinus de Civitate Dei lib. VI. cap. 9.

[u] *Navali*] Attilius Fortunatianus de Saturnio metro: 'Apud nostros autem in tabulis antiquis, quas triumphaturi duces in Capitolio figebant, victoriæque suæ titulum Saturniis versibus prosequebantur, talia reperi exempla, ex Regilli tabula. Duello magno dirimendo, regibus subigendis,' &c.

[x] *Neunquam*] Placidus in Glossis: 'Neunqoam, et non significat, et non ita, et non adeo.'

[y] *Nefrendes*] Terent. Scaurus de Orthographia: 'Ne pro non, antiqui posuere, ut nefrendes porcos, qui sunt sine dentibus, i. qui fabam frendere non possunt.' Placidus in Glossis: 'Nefrendem, infantem nondum dentatum, qui frendere cibum non queat infrangere.'

sint. Ateius *Capito, infantes esse nondum fre*ndentes, id est, *frangentes, Livius in Odyssea vete*ri: Quem ego ne*frendem alui lacteam immulgens* opem . . et . . . Pro nefrendibus *autem, ut antiqui dicebant, rienes nunc dicit* usus recens: *sunt qui nefrendes dici putent testiculos,* quos Lanu*vini appellant nebrundines;* Græci νεφρούς; *Prænestini, nefrones.* Necerim, nec eum. *Nemora, significat sylvas* amœnas: va*let enim idem. ejus autem voca*buli auctor Ho*merus, qui dixit in Iliade,* ἐν νέμεϊ σκιερῷ ἐπί τε λῖν ἔμβαλε δαίμων, dubium non *est, quin eum designet locum,* qui campos et pascua *habeat: νέμος a Græcis* διὰ τὸ νομὰς εἶναι ἐν αὐτῷ *appellatum.* Nemut, nisi etiam vel *nempe: usus est Cato de potestate* Tribunici,[11] cum ait . . . ærumnas. Neminis *genitivo casu usus est Cato, cum dixit:* et quis diceret cum sit *neminis. Idem de magistratib.* vitio creatis, neminisq. . . . *Ennius in* Erechtheo lapideo sunt [12] corde multi, quos non miseret neminis. Nemo compositum videtur ex ne, et homo: quod confirmatur magis, quia in persona semper ponitur, nec pluraliter formari solet, quia intelligitur pro nullo. Neci datus proprie dicitur, qui sine volnere interfectus est ut veneno, aut fame. Necessarium ait esse Opillus[12] Aurelius, in quo non sit cessandum, aut sine quo vivi non possit: aut sine quo non bene vivatur: aut quod non possit prohiberi, quin fiat. Necessari sunt, ut Gallus Ælius ait, qui aut cognati, aut affines sunt, in quos necessaria officia conferuntur præter ceteros. Neglegens dictus est, non legens, neque dilectum habens, quid facere debeat, omissa ratione officii sui. Nec conjunctionem Grammatici fere dicunt esse disjunctivam, ut nec legit, nec scribit, cum si diligentius inspiciatur, ut fecit Sinnius Capito, intelligi possit, eam positam esse ab antiquis pro non, ut et in XII. est: ast ei custos nec escit:[z] item, si adorat furto, quod nec

11 f. *Tribunicia.*—12 f. *Opilius.*

NOTÆ

[z] *Nec*] *Nec escit* scribendum pro *nec esit.* nam *escit* pro *erit* antiqui dicebant, et *superescit* pro *supererit.*

manifestum erit: et apud Plautum in Fasmate: nec recte si illi dixeris: et Turpilium in Demetrio: nec recte dici mihi, quod jam dudum audio. Nec unquam, necunquam, quemquam. Nequalia, detrimenta. Nequinont, pro nequeunt, ut solinunt, et ferinunt, pro solent, et feriunt dicebant antiqui. Livius in Odissia: partim errant, neque nunc[13] Græciam redire. Nequitum et nequitur, pro non posse dicebant, ut Pacuvius, cum ait: Sed cum contendi nequitum, ut[14] clam tendenda est plaga. Plautus in Satyrione: retrahi nequitum, quoquo progressa est semel: et Cato Originum L. I. Fana in eo loco complura fuere: ea exauguravit, præterquam quod Termino fanum fuit; id nequitum exaugurari. Nequiquam significare [13] idem pro frustra, plurimis auctorum exemplis manifestum est. Nectere, ligare significat, et est apud plurimos auctores frequens, quin etiam in commentario sacrorum usurpatur hoc modo. Pontifex minor ex stramentis naturas[15] nectito, id est, funiculos facito, quibus sues annectantur. Nectar Græce significat Deorum potionem. Unde Virgilius ait: Stipant et dulci distendunt nectare cellas; item Lucretius L. II. Et nardi florem, nectar qui floribus[16] halet. Non pridem, æque, et recte, et frequenter dicitur, ac jampridem, quampridem. Nequam aurum est, auris quod vis vehementius ambit, hoc versu Lucili significari ait Sinnius Capito, nequam esse aurum quod auris lædat; vel pondere inaurium, cum mollissima pars auris inciditur; vel ex auro intelligi pecuniam, cujus respectu, et nimia cupiditate homines ad peccandum adduci. Nec mulieri, nec gremio credi oportere: proverbium est, quod et illa incerti et levis animi est, et plerumque in gremio posita, cum in oblivionem venerunt pro[17] exsurgentium, procidunt. Nexum est, ut ait Gallus Ælius, quodcumque per æs et libram geritur idque necti dicitur: quo in genere sunt hæc, testamenti factio, nexi dando,[18] nexi liberanto.[19] Nervum appellamus etiam fer-

13 f. *nequinont.*—14 f. *tum.*—15 f. *napuras.*—16 f. *naribus.*—17 f. *propere.* —18 f. *datio.*—19 f. *liberatio.*

reum vinculum, quo pedes impediuntur. quanquam Plautus eo etiam cervices vinciri ait: perfidiose captus eo epol nemo cervices probat. Nexum æs, apud antiquos dicebatur pecunia, quæ per nexum obligatur. Negumate in carmine c n. Marci vatis, significat, negate: cum ait: quamvis moventium duonum negumate. Negritu in auguriis significat ægritudo. Nebulo dictus est, ut ait Ælius Stilo, qui non pluris est, quam nebula, aut quam non facile perspici possit, qualis sit; nequam, nugator. [14] Negibundum an*tiqui pro negantem dixerunt. Cato in* ea, quam scripsit . . . . . negibundus . . . . . Neutiquam[a] *pro nullo modo dici, testis est* . . . cum ait: Sed *mihi neutiquam cor consentit, cum ocul*or. aspect*u. Cice. Indissolubiles quidem esse non potestis,* neutiquam *tamen dissolvemini. Nepos,*[b] *luxuriosus a* Tuscis dicitur: *nam nepotes sunt luxuriosæ vitæ* homines *appellati; quod non magis his res* sua famil*iaris curæ est, quam iis, quibus pater avusque* vivunt: qu*od nomen ductum ab eo, quod natus post patri* sit, quam fi*lius. Quidam, inter quos Aristar*chus inter*pres Homeri, Græcum esse volunt, ad quod* τεοῖσι νεπόδεσσιν ἑτοίμη, *afferunt ex Apollonio. Nephas*ti[c] dies not*abantur N litera quod iis nephas est Prætori* aput[1] quem *lege agitur, fari tria verba, do, dico,* addico. Nep. *nota designari solent qui nephasti* priores sunt, q*uorum pars anterior fas: his servi* liberati sunt, *delectus habentur, exercitus scrib*untur, et in provin*cias ire licet, sacra quoque* instituta fiunt, *et vota nuncupata solvi,* et ædes sacrari, sol*ent. Nepa Afrorum lingua* sidus, quod dicitur a nostris c*ancer, vel ut quidam volunt* scorpios.

20 f. *ædepol.*—1 f. *apud.*

NOTÆ

[a] *Neutiquam*] Hic idem versus citatur a Cicerone, sine poëtæ tamen nomine, in Academicis. Ciceronis autem locus qui adducitur a Festo, extat in lib. de Universitate.

[b] *Nepos*] Placidus in Glossis: 'Nepos, luxuriosus.'

[c] *Nephasti*] *Nefasti* in vetere Kalendario N litera indicantur, ut FER. VOLK. N. XV. KAL. JUN. Nefasti autem priores hac nota significantur. N. P.

Plautus in *Casina, Recessim dabo me* ad parietem, imita*bor nepam. Nepus, non purus.* Nesi[d] pro sine positum *est in lege dedicationis* ar*æ* Dianæ Aventinen*sis. Nauteam ait Opi*lius Aurelius, herb*æ genus esse granis nigris,* qua coriarii utuntur, *cujus videri a nausea duc*tum nomen, quia nauseam fa*cit, permutatione T et* S literarum interme*dia antiquis consueta.* Plautus in Artemone: *Unguentum quod naribus mu*lionum nauteam fecisset . . [15] . . lem atque aro*matum. Idem Curculione: Nam odor u*nguentum o*mnium præ tuo nautea est. In Casina: ei pr*o scorto sup*ponetur hircus unctus nautea. Labeo*[e] in commen*tario juris pontificii ait, nauteam rubi*dum quiddam *esse, quo Pontificum vestimenta quædam* colorant. *Nationem, item apud antiquos,* natum, Cinc*ius, genus hominum, qui non aliunde vener*unt, sed ibi *nati sunt, significare ait : qui et n*ationem ait *non tantum universim de om*nibus, sct[2] e*t de singularibus quoque hominib*us sejuncti*m dici solere. Sinnius autem Capi*to, omnia fe*re genera hominum per nationes dividi, ut Cur*es Sabinos *Hernicos, Æquos, item Volscos. In pecorib.* quoque bonus *proventus feturæ, bona natio dicitur.* Nautiorum fa*milia a Trojanis oriunda est : nam fuit* eorum princeps *Nautes, qui Romam detulit simulacrum* æneum M*inervæ, cui postea Nautii sacri*ficare soliti *sunt. Unde ipsa quoque Dea Nautia* vocabatur[3] de cau*sa. Alii quod duce Naute acciti* conductiq. a B*rutiis milites fuerint ad Mes*sana*m oppugnandam, contra quos a Senatu sit* missus L. Cæcilius *Metellus : qui cum ab illis inter*fectus esset, missi *ad eos fuerunt expostulat*um de fœdere viola*to legati* . . . us, P. Veturius, qui *cum*

2 f. *sed.*—3 f. A *hac* trium enim literarum spatium in exemplari relictum est.

NOTÆ

[d] *Nesi*] Lex dedicationis aræ Dianæ Aventinensis, de qua hic Festus, extat in schedis veterum inscriptionum, in quibus est: CETERVM. LEGES HVIC. ARAE. EAEDEM. SVNTO. QVAE ARAE. DIANAE. SVNT. IN. AVENTINO MONTE. DICTAE.

[e] *Labeo*] Antistius Labeo in Commentario juris Pontificii citatur infra in 'Spurcum.'

aliquantisper, ob refectionem corpor*is in oppido quodam* insedissent, Brutii, *quibus fœdus tunc cum* Romanis erat, bello *statim eo destiter*unt: inde a principe *Naute, familia Nautia* appellata est. Nati*natio, dicebatur negoti*atio: et Natinatores *ex eo, seditiosi, negotia* gerentes. M. Cato in . . . . *tu*multu Macedoniæ, [16] Etruriam, Samnites, Lucanos, inter se natinari, atque factiones esse. Naccæ appellantur vulgo fullones, ut ait Curiatius, quod nauci non sint, id quod est nullius preti. Idem sentit et Cincius: quidam aiunt, quod omnia fere opera ex lana, nacæ dicantur a Græcis. Naucum [4] ait Ateius Philologus poni pro nugis. Cincius, quod in oleæ nucis, quod intus sit. Ælius Stilo omnium rerum putamen. Glossematorum autem scriptores, fabæ grani quod hæreat in fabulo.[5] Quidam ex Græco ναὶ καὶ οὐχὶ, levem hominem significari. Quidam nucis juglandis, quam Verrius jugulandam [6] vocat, medium velut dissepimentum. Plautus in parasito pigro: ambo magna laude lauti, postremo ambo sumus non nauci: item in Mostellaria: Quod id esse dicam verbum nauci, nescio: et in Truculento: Amas hominem non nauci: et Nævius (et) [7] in Tunicularia. Ejus noctem nauco ducere. Sed Ennius, illuc [8] est nugator nihili non nauci homo. Nares appellari putant, quod per ea nasi foramina odoris cujusque nari flamus.[9] Narica est genus piscis minuti. Plautus: Muriaticam autem video in vasis stagneis naricam bonam et canutam et taguma quinas factas conchas piscinarias. Nancitor in XII. nactus erit, præno [10] erit. Item in fœdere Latino: pecuniam quis [11] nancitor, habeto: et si quid pignoris nasciscitur,[12] sibi habeto. Nare a nave ductum Cornificius ait, quod aqua feratur natans, ut avis.[13] Ennius L. VII. alter nare cupit, alter pugnare paratust. Plautus in Aularia. Quasi pueri, qui nare discunt, scirpea induitur ratis: natare igitur est, sæpius nare, ut dictitare, factitare. Navus, celer, ac strenuus, a navium velocitate videtur dic-

4 f. *Nauci.*—5 f. *fabæ hilo.*—6 f. *juglandam.*—7 ( ).—8 f. *illic.*—9 f. *fiamus.* —10 f. *prædatus.*—11 f. *qui.*—12 f. *nancitor.*—13 f. *navis.*

tus. [17] Ennius L. VI. Navus repertus homo Graio patre Graius homo rex: et L. XVI. Navorum imperium servare est insuperantum. Plautus in Frivolaria. Nave agere oportet, quod agas, non ductarier. Navalis [f] scriba, qui in nave apparebat, inter aliud genus scribarum minimæ dignitatis habebatur, quod periculis quoque ejus ministerium esse [14] objectum. Plautus: non ego te novi navalis scriba columbari impudens: sive quod columbaria in nave appellantur ea, quibus rem geminent [15] sive quod columbariorum quæstus temerarius incertusque. Nassiterna est genus vasis aquari ansati, et patentis, quale est quo equi perfundi solent. Plautus in Bacchidib. hæc quis [16] evocat cum nassiterna, et cum aqua istum impurissimum? et in Nervolaria. Ecquis huc effert nassiternam cum aqua sine suffragio? et Cato in ea oratione, quam composuit in Q. Sulpicium. Quoties vidi truilos nassiternas perfusos [17] aqualis matellas sine ansis. Nassa est piscatoria [18] vasi [19] genus, quo cum intravit piscis, exire non potest. Plautus: Nunquam hercule ex ista nassa hodie ego escam petam. Napuras nectito, cum dixit Pontifex, funiculi ex stramentis fiunt. Naustibulum vocabant antiqui vas alvei simile vide [20] a navis similitudine. Navia est uno ligno exculpto, ut navis, quo utuntur alveo in vindemia: ficus quoque in comitio appellatur Navia ab Attio Navio augure. Nam cum Tarquinius Priscus institutas trib. a Romulo mutare vellet, deterreretur que ab Attio per augurium, ut eluderet ejus prudentiam, interrogavit eum, an fieri possit id, quod animo proposuisset suo; cui illo [1] permittente augurio cum respondisset effici posse; jussit Rex cotem, ac [18] novaculam pro*ferri qua prolata, interrogatus augur* an

14 f. *esset.*—15 f. *remi emicant.*—16 f. *Ecquis.*—17 f. *pertusos.*—18 f. *piscatorii.*—19 f. *vasis.*—20 f. *videlicet.*—1 f. *ille.*

NOTÆ

[f] *Navalis*] Quid si *remi eminent* scribamus, pro *remi emicant?* certe ad veterem scripturam propius accedemus, quæ est, *rem geminent.*

cos illa *posset præcidi, respondissetque posse : nova*culam subito *præcidit : quo facto statim Navium* ex eo, Tarqu*inio nihil auso contra amplius fa*cere, nova*culam illam ac cotem sub locum conse*cratum, defo*di jussisse : et ficum ab eo satam ibi* esse intra i*d spatium loci, qui contentus fine* sacro sit: e*amque si quando arescere contigisset,* subseri, sum*ique ex ea surculos jussisse : quo fac*to, tantos i*ntra temporis tractus, cum aliæ in eo* loco complu*res ficus enatæ essent, atque eæ* evulsæ de*inde de sacro illo loco radicitus re*moveren*tur : omnes quæ inibi tunc temporis* erant, ficum *præter unam illam, ejectas fu*isse, admo*nitu fatali, ac jussu in primis aruspi*cum, et divin*is etiam responsis promittentibus quandiu ea* viveret, lib*ertatem populi R. incolumem man*suram, ideoque *coli et subseri ex illo tempore cœptam.* Nauscit cum gran*um fabæ se aperit nascendi* gratia, quod non sit diss*imile navis formæ. Navi*tas secundum incorr*uptam consuetudinem dic*tos, quos nunc n*os nautas dicimus, testis est* Cato in ea, quam scr*ipsit, cum in Hispaniam proficisce*retur, cum ait: Navitæ *quod secum portaverant* vinum atque oleum, u*sus tantum eo sum. Næviam sylvam* vocitatam extra *urbem ad miliarium quar*tum, quod Nævii cu*jusdam ibi domus fuerit, a quo* nemora Nævia[g] ap*pellata etiam fuisse, Verrius* ait: quam opprobrii loco *objici ab antiquis solere,* quod in ea morari ad*suessent perditi ac nequam h*omines, testis est M. Ca*to in ea, quam scripsit in* M. Cælium si se appella*visset. Orsus iter eram* a porta Nævia, atque ex*inde in nemora Nævia* [19] *a domo procul Nævia. Unde dicu*nt proverbi*um natum esse, a domo Nævia,* quod refertur a Ve*rrio. Nudius tertius videtur composi*tum ex nunc *et die tertio . N . . dicuntur* in agro *quos . . alio nomine appell*ant a par*te totum, significantes* quasi inde *appell*ati sint . . . . . dicantur pa . . . . . [g] *dici*tur cælum ca*vum* . . . *d*icatur dam . . *Nuptam novam, sponsam (ut etiam mu*lieres quibus *in nuptiis*

NOTÆ

[g] Quod sequitur fragmentum . . . *tur cælum ca . . .* quo pertineat, ignoro. Varro lib. I. de Ling. Lat. ait, 'cavum a chao, unde omnia orta, et a cavo cælum dictum.'

nuntur, pronubæ ab eadem causa *hoc est a nubendo dicuntur)*[2] *ali*qui appellatam *esse volunt : nec defuerunt* tamen qui dicer*ent, sic appellatam, ab eo quod* νέαν νύμφην *Græci novam nuptam vocent : alii quod ap*pellat uxo*rem* νυὸν *Homerus, loquendi quadam* consuetudi*ne, quæ est antiqua Græcorum, cum ait :* ἐξ ἀπίης γαίης νυὸν ἀνδρῶν αἰχμητάων. Numer*e, et numero*[h] *dicitur, sed numere su*nt, videtur esse *præsentis temporis, et prorsus alie*num numero fu*erunt, quod de præterito usurpatur, sive* eo ordine usur*parunt antiqui quadam consue*tudine loquen*di, qua solebant proferre verba* ejusmodi : sive *certa fine extremarum vocal*ium, quemadmodum *videtur in suis scriptis* usus Pompeius Sex*tus, apud quem reperitur extre*ma syllaba voca*tivi casus producta, et ejusdem* casus eadem cor*repta, terminataque in* c, temporis præsentis. *Numero autem dixisse* antiquos, nimium *quod significare, ait* Sinnius Capito ; esse enim *ita locutum* . . ū : vos estis minime . . *nisi num*ero perbiterint, nisi cito . . *id est, ni*mium si isso,[3] qui exeam [20] numero estis mortui, hoc exemplo, ut pingeretis, id est, cur cito mortui estis ? Item in Nelei. Nunquam numero matri faciemus volui.[4] Idem[5] est, nunquam nimium faciemus. Apud Nævium. Neminem vidi, qui numero sciret, quique scit, id est, opus, id est, nimium sciret. An Panurgus Antonius hæc ait numero nimium cito ? celeriter nimium : ut Plautus in Casina : Ere mi ? quid vis, mea ancilla ? nimium sæpius numero dicis, nimium cito. Attius in Œnomao : Ego ut essem affinis tibi, non ut te extinguerem, tuam peti gnatam, numero te expurgat timor. Afranius in Suspecta : Per falsum et abste creditum numero nimis : celeriter. Cæcilius in Æthinne :[6] Ei peri, quid ita ? numero : venit fuce[7] domum. Afranius in Simulante : E[8] misera numero, ac ne quicquam

2 ( ).—3 f. *cito.*—4 f. *volup.*—5 f. *id.*—6. f. *Æthrione.*—7 f. *fuge.*—8 f. *Ei.*

NOTÆ

[h] *Numero*] Turpilius in Demetrio apud Nonium : 'Nunquam nimis numero quemquam vidi facere, quam facto opus est.'

egi gratias. Numera Senatum ait quivis Senator consuli, cum impedimento vult esse quo minus faciat. S. C. postulatque ut aut res, quæ afferuntur,[9] dividantur; aut singuli consulantur: aut si tot non sint Senatores, quo numero liceat præscribi[10] S. C. Nupta verba dicebantur ab antiquis, quæ virginem dicere non licebat, ut Plautus in Dyscolo: Virgo sum; nondum didici nupta verba dicere. Nuptias dictas esse ait Santra ab eo, quod nymphæa dixerunt Græci antiqui γάμον, inde novam nuptam νέαν νύμφην. Cornificius, quod nova petantur conjugia. Curiatius, quod nova ratio[11] fiat. Ælius et Cincius, quia flammeo caput nubentis obvolvatur, quod antiqui obnubere vocarint[12] ob quam causam legem quoque Parenstam[13][i] jubere caput ejus obnubere, qui parentem necavisset, quod est obvolvere. Numerius pronomen nunquam ante fuisse in patricia familia dicitur, quamvis[14] Fabius, qui [21] unus post sex et trecentos ab Etruscis interfectos superfuit, inductis[15] magnitudine divitiarum, uxorem duxit Otacili Maleventani, ut tum dicebantur, filiam, ea conditione, ut qui primus natus esset, pronomine avi materni, Numerius appellaretur. Non omnibus dormio: proverbium natum a Cipio quodam, qui Pararhencon dictus est, quod simularet dormientem, quo impunitius uxor ejus mœcharetur: ejus meminit Lucilius. Nucupata[16][k] pecunia est, ut ait Cincius in L. II. de officio jurisconsulti, nomina,[17] certa, nominibus propriis pronuntiata: cum nexum faciet, mancipiumque uti lingua nun-

9 f. *referantur.*—10 f. *perscribi.*—11 f. *pactio.*—12 f. *vocarunt.*—13 f. *funestam.*—14 f. *quam is.*—15 f. *inductus.*—16 f. *Nuncupata.*—17 f. *nominata.*

NOTÆ

[i] *Parenstam*] Videtur legendum, *legem quoq. funestam*, pro corrupto verbo, *parenstam*. Livius lib. I. 'caput obnubito.' Vide in Parici Quæstores.

[k] *Nucupata*] Ita in exemplari, pro *Nuncupata*, antiqua scribendi consuetudine: cui contraria, 'formonsus' et 'gnefonsus.' Reliqua ita legenda, ut in ora paginæ notavimus: *nominata certa, &c. cum nexum faciet, mancipiumq. uti lingua nuncupasit, ita jus esto, id est, uti nominarit.*

cupasset,[18] ita jus esto: ita,[19] uti nominarit, locutusve erit, ita jus esto. vota nuncupata dicuntur, quæ Consules, Prætores, cum in provinciam proficiscuntur, faciunt, ea in tabulas præsentibus multis referuntur. At Santra L. II. de verborum antiquitate, satis multis nuncupata colligit non de recto nominata significare, sed promissa, et quasi testificata, circumscripta, receptaque[20] etiam in votis nuncupandis esse convenientius. Nusciosum Ateius Philologus ait appellari solitum, qui propter oculorum vitium parum videret. At Popilius[1] Aurelius nusciciones esse cæcitudines nocturnas. Ælius Stilo quod plus videret vesperi, quam meridie, nec cognosceret, nisi quod usque ad oculos admovisset. Nonas quidam a nova Luna, quod in eas concurreret principium Lunæ: alii, quod semper ante diem Iduum nonum essent, scribique ideo debere primam appellationis ejus syllabam adjecta u litera. Nundinas[l] feriarum diem esse voluerunt antiqui, ut rustici convenirent mercandi vendendique causa, cumque nefastum, ne si liceret cum populo agi, interpellarentur nundinatores. [22] Nundinalem cocum Plau*tus dixit in Aulularia. Cocus nun*din ille est,[2] *in nonum diem solet ire coctum: cocum, qui* novendiali*s alias appellatur, manifesto* si*g*nificat, quem *dixit nundinalem, quod in nonum diem coque*ret. Nucu*las, Prænestinos antiqui appellabant,* quod inclusi *a Pœnis Casilini, famem nucibus sustenta*verunt: vel quod *in eorum regione plurima nux minu*ta pascitur.[3] *Nummum*[m] *ex Græco vocabulo* νοῦμμος *ex*istimant d*ictum, et tantundem apud nos, et apud illos* valere: quia *pleraq. nomina a Græcis accepimus, quorum* hoc proprium est. *Nuntius et persona dicitur, et res ipsa.* in persona dicitur, *ut,*

18 f. *nuncupasit.*—19 f. *id est.*—20 f. *quod.*—1 f. *Opilius.*—2 f. *cocus ille nundinalis est.*—3 f. *nascitur.*

NOTÆ

[l] *Nundinas*] Lege deinde Hortensia factum est, ut is dies fastus esset. Macrobius lib. I. cap. 16.

[m] *Nummum*] Julius Pollux. lib. IX. ὁ δὲ νοῦμμος δοκεῖ μὲν εἶναι Ῥωμαίων τοὔνομα τοῦ νομίσματος. ἔστι δὲ Ἑλληνικὸν τῶν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Σικελίᾳ δρίων.

nuntius advenit: in re, ut, nuntius allatus est: q*uam differentiam C. Cæsar in Com*mentariis fec*isse videtur. Nuper, quasi noviper,* tanquam dica*mus novissime: estque præteriti tempo*ris, id autem . . . . . . sa erant, qui ni . . . . . *Numen quasi* nutus Dei ac pote*stas dicitur. Numella*[n] *genus vinculi* quo quadrupe*des alligantur: solent autem ea fie*ri nervo, aut co*rio crudo bovis ut plurimum. Num*idas dicimus quos Gr*æci* Νομάδας. *sive quod id genus* hominum pecorib. n*egotiatur: sive quod herbis, ut* pecora aluntur. Nuces *flagitantur nuptis, et jac*iuntur pueris, ut novæ *nuptæ intranti domum* novi mariti auspi*cium fiat secundum et s*olistimum.

Numam Pompilium Janicul*um montem habitavisse* ferunt, in quo arcam ejus in*ventam, cum libris Numæ* nominis, a Terentio *quodam scriba repastinan*te agrum. Nonuncium *quod vulgo Magistri* ludi appellant, signif*icat novem uncius: at te*runcium, quod singula sex*uncia dimidium unciarum tri*um sit. Nomen sive ex Græco ὄνομα *dictum est,* [23] *quasi novimen, quod notitiam faciat: si*ve familiæ est: *ut Terentius: ponitur etiam pro debito: ut exa*ctum dicimus *fuisse nomen, cum a debitore exacta* pecunia sit. *Noctua videtur dicta a noctis tempore eo,* quo *canere solet, aut volare: ab ea* γλαυκῶπις appellatur *Minerva a Græcis, quia noctua ocu*lis est cæsis[4] . . . *Noneolæ vocantur papillæ, quæ ex faucib. ca*prarum sup*pendent. Noctilucam cum dixit Lucilius* L. II. obsce*num significat* . . *noctiluca* . . . . medica. *Noverca*[o] *dicitur, quam quis liberis subla*tis, novam *uxorem ducit, arcendæ familiæ* gratia, id est, coërc*endæ, prima autem memoratur apud* veterannia,[5] quæ nupsit . . .

4 f. *cæsiis.*—5 f. *veteres Annia.*

NOTÆ

[n] *Numella*] Placidus in Glossis: 'Numellatus, numella ligatus, i. vinculo, quo quadrupedes alligantur.'

[o] *Noverca, &c.*] Cum in fragmento sit, *veterannia*, non, ut alii descripserunt, *ecterannia*, ex ea scriptura fecimus, *veteres Annia:* cui autem nupserit hæc Annia, quærendum.

Navib.[p] *regnante* Ser. Tullio: quod *in Aventinum montem paludib. disclusum a*scenderetur, *ab advectu sic dictum aiunt, vel quod Aven*tinus in Aven*tino rex Albanus sit sepultus. Novalem a*grum Ælius *Gallus, et Opilius item Aurelius eum* aiunt esse, *quem νεῖον dicunt : ad quod Ho*mero quoque *teste utuntur, qui dixit* : νειοῖο βαθείης πέλσον[6] ἱκέσθαι. *Sed* Cincius eum esse, ubi *glæba proscissa ad novam* sementem sit relic*ta. Nauti consulatu*, et T. Sicini, Volsci *populi, cum atrox prælium* inissent adversus *Romanos : Trib. Mil. in Cir*co combusti feruntur *et sepulti in crepidi*ne, quæ est proxime Cir*cum, qui locus postea fuit la*pide albo constratus, *qui pro rep. in eo prælio occubuere*, Opiter Verginius *Tricostus* . . . *Valerius* Lævinus. Postumus Co*minius Auruncus. Ma*llius Tolerinus. P. V*eturius Geminus. A. Sempr*onius Atratinus. Verg*inius Tricostus. M*utius Scævola. Sex. Fusi*us Medullinus. Noxa* ut Ser. Sulpicius Ru*fus ait, damnum significat* apud poëtas autem et [24] oratores ponitur pro culpa : ad[7] noxa peccatum, aut pro peccato pœnam,[8] ut Accius in Melanippa :[9] Tete esse huic noxæ obnoxium. Item, cum lex jubet noxæ dedere, pro peccato dedi jubet. Cæcilius in Hypobolimæo cherestato.[10] Nam ista quidem noxa muliebrem, et[11] magis quam viri. Novæ curiæ[q] proximæ[12] compitum Fabricium ædificatæ sunt, quod parum amplæ erant veteres a Romulo factæ, ube[13] is populum, et sacra in partis triginta distribuerat, ut in iis ea sacra curarent, quæ cum ex veterib. in novas evocarentur, septem[14] curiarum per religiones evocari non potuerunt : itaque Forien-

6 f. *τέλσον*.—7 f. *at.*—8 f. *pœna.*—9 f. *Menalippo.*—10 f. *Chærestrato.*—11 f. *muliebris est.*—12 f. *proxime.*—13 f. *ubi.*—14 f. *IIII.*

NOTÆ

p *Navibus*] Varro lib. IV. de Ling. Lat. 'Aventinum alii ab rege Aventino Albano, quod ibi sepultus sit. Ego maxime puto ab advectu; nam olim paludib. mons erat ab reliquis disclusus : itaq. eo ex urbe advehebantur ratibus.'

q *Novæ curiæ*] Ulpianus Dig. lib. I. tit. 8. Sacrarium etiam in ædificio privato esse potest : et solent qui liberare eum locum religione volunt, sacra inde evocare.

sis, Raptæ, Vellensis.[15] Velitiæ res divinæ fiunt in veteribus curis.[16] Nothum Græci natum ex uxore non legitima vocant, qui apud nos spurio patre natus dicitur, quod Ser. Tullius, qui Romæ regnavit, natus est ex concubina Spurius Tulli[17] tributis[18] nisi forte malumus cedere[19] Oclisiam corniculam captiva[20] eum susceptum matre servientem.[1] Nota, alias significat signum; ut in pecoribus, tabulis, libris literæ singulæ, aut binæ: alias ignominiam. Nobilem antiqui pro noto ponebant, et quidem per c literam,[2] ut Plautus in Pseudolo: Peregrina facies videtur hominis, atque ignobilis:[3] et, Oculis meis obviam ignobilis[4] objicitur. Accius in Diomede: Ergo me Argos referam, nam hic sum nobilis[5] Livius in Virgo:[6] ornamentum incendunt nobili[7] ignobiles. Nœgeum quidam amiculi genus prætextum purpura: quidam candidum ac perlucidum, quasi a navo, quod putamen quorundam pomorum est tenuissimum, non sine candore, ut Livius ait in Odyssia: Simul ac lacrymas de ore nœgeo detersit, id est, candido. Nixi di appellantur tria [25] signa in Capitolio ante cellam Minervæ genibus nixa, velut præsidentes parientium nixib. quæ sua[8] sunt qui memoriæ prodiderint, Antiocho rege Syriæ superato, M. Accillum[9] subtracta a Populo R. apportasse, atque ubi sunt, posuisse: etiam qui[10] capta Corintho advecta huc, quæ ibi subjecta fuerint mensæ.[r] Nictare et oculorum, et aliorum membrorum nisu sæpe aliquid conari, dictum est ab antiquis, ut Lucretius in L. IIII. Hic ubi nexari[11] nequeunt insistereque alis. Cæcilius in Hymnide: Garrulis medentes jactent sine nictentur perticis. Novius in Macchoco pone:[12] Actutum scribere:[13] cum in nervo

15 f. *Veliensis.*—16 f. *Curiis.*—17 f. *sp. Tulli.*—18 f. *Tr.*—19 f. *credere.*—20 f. *Oclisia carniculana captiva.*—1 f. *serviente.*—2 f. *per G literam.*—3 f. *gnobilis.*—4 f. *gnobilis.*—5 f. *suam gnobilis.*—6 f. *Virgine.*—7 f. *ornatu incedunt gnobili.*—8 f. *signa.*—9 f. *M. Acilium.*—10 f. *etiamque.*—11 f. *nictari.*—12 f. *Maccho Copone.*—13 f. *scribes.*

NOTÆ

[r] *Mensæ*] Post verbum *mensæ*, in alia manu: quod puto adjectum esse exemplari additum est, *tripedi*, sed σχολιαστικῶς.

nectabere.[14] unde quidam nictationem: quidam nictum, ut Cæcilius in pugilem:[15] Tum inter laudandum hunc timidum tremulis palpebris percutere nictum: hic gaudere, et mirarier. Nictit canis in odorandis ferarum vestigiis leviter ganniens, ut Ennius in L. X. Veluti si quando vinclis venatica venenox[16] apta solet, si forte ex nare sagaci sensit, voce sua nictu,[17] ululatque ibi acuta et:[18] unde[19] et ipsa gannitio. Niquis scivit centuria est, quæ dicitur a Servio Tullio rege constituta, in qua liceret ei suffragium ferre, qui non tulisset in sua, nequis civis suffragii jure privaretur, nam scisscito[20] significat sententiam dicito,[1] ac suffragium ferto,[2] unde scita plebis: sed in ea centuria, neque censetur quicquam,[3] neque centurio præficitur, neque centurialis potest esse, quia nemo certus est ejus centuriæ: est autem nequis[4] scivit, nisi quis scivit. Ningulus, nullus, ut Ennius L. II. qui ferro minitere, atque[s] inte[5] ninculus[6] mederi queat. Niger lapis in Comitio locum funestum significat, ut ali,[7] Romuli morti destinatum. [26] Sed non usu ob*venit, ut ibi sepeliretur, sed Fau*stulum nutri*cium ejus ibi sepultum fuisse, et Quin*tilium[t] avum ti . . . *qui Romuli partes sequebatur* cujus familia *dicta Quintilia, juxta appella*tionem ejus. *Nanum Græci vas aquarium dicunt* humilem[8] et *concavum, quod vulgo vocant situlum* barbatum, u*nde nani, pumiliones appellantur.*

Necem suspica*tur Verrius a Græco duci: nam illi* necyn, mor*tuum dicunt. Inde nos dicimus, neci*da. Nivem *Verrius interpretatur novum ex* Græco, qui id ne*on dicunt.* N . . . *sig*nificat da . . . . . . *Nequi-*

14 f. *nictabere.*—15 f. *pugile.*—16 f. *venox.*—17 f. *nictit.*—18 f. *est.*—19 f. *inde.* —20 f. *scisco.*—1 f. *dico.*—2 f. *fero.*—3 f. *quisquam.*—4 f. *niquis.*—5 f. *nite.*—6 f. *ningulus.*—7 f. *alii.*—8 f. *humile.*

NOTÆ

[s] *Atque, &c.*] Versus Ennii potest ita etiam legi, *Atque ut te, &c.*

[t] *Quintilium*] Opinor hic a Festo indicari Quintilium eum, a quo Luperci Quintiliani dicti sunt. Vide in 'Quinctiliani.'

nates dicti sunt Narnensis,[9] *qui e Nequino oppido ejectis colonis* veteri*b. ibi habitarunt. Cato in ea ad*versus [10] x *hominib.* . . . . Negotium, quod n*on sit otium. Navos a navis celeri*tate, quæ v*elocissima est, dicimus. Numidæ di*cuntur Noma*des, qui diutius vivere dicuntur,* unde Cato in . . . . . *Numidas vivaces quod* multam vivunt *ætatem, dixit. Nuces mitti*[u] Cerialib. Capito S*innius solitum esse dici* ait, cum vellimus [11] sig*nificare, missilia Ceria*lib. in Circo mitti, *quod cum mitti nuces mos* esset, plane volumus *a parte totum designare,* quia adeo deligantur *supra omnia alia missilia* præ flamma cum sint us*tæ, quæ sparguntur nuces.* Novendiales feriæ *dicuntur institutæ a Tullo* Hostillo [12] rege, ex m*onitu procurandis prodigi*is nono die in feri*is Latinis: sive quod in* more [13] Albano lapi*dib. pluisset: sive quod vox esset* exaudita, ut Albani *suo ritu facerent, quæ omise*rant sacra, nam ab his *illa sunt tunc revocata,* quæ missa crate [14] a *pœne funditus deleta* [27] *negligere temporib. sequen*tibus cœpissent: *N* . . *dicuntur inventæ a Marcel*lo cos. operæ *quib. admotis Syracusæ facilius* expugnari pos*sent. Navalis porta, item navalis* regio, vide*tur utraq. ab navalium vicinia, it*a appella*ta fuisse. Nonarum*[x] *postridie, Id*uum, Kalen*darum dies alieni habentur: item no*væ nuptæ *a. d. IIII. Kalend. nonas, Idus diem at*rum illucescere, *quoniam decreto Pontificum atri hi d*ies esse judica*ti sunt, quod quotiescunq. Romani duc*es belli *gerendi gratia his dieb. sup-*

9 f. *Narnienses.*—10 f. A *Thermunde.*—11 f. *velimus.*—12 f. *Hostilio.*—13 f. *monte.*—14 f. *amissa civitate ac.*

NOTÆ

[u] *Nuces mitti*] Mos hic spargendarum nucum habetur in veteri inscriptione, reperta prope Ferentinum via Latina: in ea sic est: A. QVINCTILIO A. F. PAL. PRISCO. et post. HIC. EX. S. C. FVNDOS. CEPONIAN. ET. ROIANVM. ET. MAMIAN. ET. PRATVM. EX OSCO. AB. R. P. REDEM. EX. QVOR. REDITV. QVOD. ANNIS. VI. ID. MAI. DIE. NATAL. SVO. PERPET. DARETVR PRÆSENTIB. MVNICIP. ET. INCOLIS ET. MVLIERIB. NVPTIS. CRVSTVL. P. I. MVLSI. HEMIN. et post NVCVM SPARSION. MOD. XXX.

[x] *Nonarum*] Vide locum Verrii apud Agell. lib. v. cap. 17. in quo legendum, *rempublicam male gestam esse.*

plicavere, male remp. gess*ere*. *SEX. POMPEI. FESTI.* DE VER*BOR. SIGNI. LIB.* 16. *INCIPIT*. FELICITER. *OB PRÆPOSITIO ALIAS* PONITUR *pro circum, ut cum dicimus urbem* obsideri, ob*signari, obvallari: alias ponitur* in vicem præpo*sitionis, quæ est propter, ut ob merita*, ob superatos *hostes. Unde obsides, pro obſides, quod ob fidem pat*riæ præstandam *dantur: alias pro ad ponitur, ut Ennius:* Ob Romam noc*tu legiones ducere cœpit: et alibi:* ob Trojam duxit. *Oculissimum,*[y] *carissimum. Plau. Oculissi*mum ostium amicæ. *Idem in Curculione oculissi*me dixit, signifi*catq. qui clare aspicit. Idem, in Pseu*dolo, osculatum [15] pro præ*senti posuit, cum dixit: Emito* die cæca hercule *olivum, id vendito oculata die.* Idem alibi oculatum Ar*gum dixit:* quod per *totum corpus oculos habet.* Idem: Pluris est ocu*latus testis unus,* quam *auriti decem,* id est, qui se vidisse di*cat: ductam autem ait Verrius hanc* formam ab oculi ap*pellatione. Oculitus dicitur, ut fun*ditus, penitus, signifi*catq. tam carum esse, quam ocu*lum, vel instar *oculi esse. Odefacit dicebant* antiqui ab odore, *pro olefacit, vetere quadam* consuetudine in*mutandi literas, quæ sunt,* ut sæpe alias, tum in [28] hoc quoque libro contentæ: quæ vox, ut quibusdam videtur, ex Græca ὀσμὴ tracta est. Octaviæ porticus duæ appellantur, quarum alteram, theatro Marcelli propiorem, Octavia soror Augusti fecit; alteram theatro Pomp. proximam CN. Octavius, CN. filius, qui fuit Æd. cur. PR. cos. decemvirum [16] sacris faciendis, triumphavitq. de rege Perse navali triumpho: quam combustam reficiendam curavit Cæsar Augustus. Ogygia mœnia Accius in Diomede appellans significat Thebas, qui eam urbem Ogygus [17] condidisse traditur. Occasio, opportunitas temporis casu

15 f. *oculatum.*—16 f. *x vir.*—17 f. *Ogyges.*

NOTÆ

[y] *Oculissimum*] In editione Augustiniana locus hic mendosus adeo, luxatusq. habetur, ut Festi sententia vix in eo appareat. 'Argum oculatum' Plautus dixit, Græcos imitatus, qui πανόπτην illum appellant.

quodam provenientis est, Occasus, interitus vel Solis, cum decidit a superis infra terras, quo vocabulo Ennius pro occasione est usus in lib. II. Hic occasus datus est, at Oratius inclutus saltu: item in L. V. Inicit irritatus, tenet, occasus juvat res. Item in L. VIII. Aut occasus ubi, tempusve audere repressit. Occisum a necato distingui quidam, quod alterum a cædendo, atq. ictu fieri dicunt, alterum sine ictu: itaq. in Numæ Pompili regis legibus scriptum est: Si hominem fulminib.[18] occisit, ne supra genua tollito. Et alibi: Homo si fulmine occisus est, ei justa nulla fieri oportet. October equus appellatur, qui in campo Martio mense Oct. immolatur quod annis [19] Marti, bigarum victricum dexterior: de cujus capite non levis contentio solebat esse inter Suburanenses, et Sacravienses, ut hi in regiæ [z] pariete, illi ad turrim Mamiliam id figerent; ejusdemq. coda tanta celeritate perfertur in regiam, ut ex ea sanguis destillet in focum, participandæ rei divinæ gratia: quem hostiæ loco quidam Marti bellico Deo sacrari dicunt, non ut vulgus putat, quia velut supplicium de [29] eo sumatur, quod Romani Ilio sunt oriundi, et Trojani ita effigie in equi sint capti. Multis autem gentibus equum hostiarum numero haberi testimonio sunt Lacedæmonii, qui in monte Taygeto equum ventis immolant, ibidemq. adolent, ut eorum flatu cinis ejus per finis quam latissime differatur: et Sallentini, apud quos Menzanæ Jovi dicatus vivos [1] conicitur in ignem: et Rhodi, qui quod annis [2] quadrigas soli consecratas in mare jaciunt, quod is tali curriculo fertur circumvehi mundum. Occidamus Plautus ponit pro contra cedamus: cum plurimæ aliæ præpositiones familiariores huic verbo sint. Occentassint antiqui dicebant, quod nunc

18 f. *fulminis.*—19 f. *quotannis.*—1 f. *vivus.*—2 f. *quotannis.*

NOTÆ

[z] *Regiæ*] Videndus Plutarch. in probl. et Asconius pro Milone. 'In Sacra,' inquit, 'via est regia,' &c.

convicium fecerint dicimus, quod id clare, et cum quodam canore fit, ut procul exaudiri possit: quod turpe habetur, quia non sine causa fieri putatur: inde cantilenam dici, quia illam non cantus jucunditatem, puto. Ocrem antiqui, ut Ateius Philologus in libro Glossematorum refert, montem confragosum vocabant, ut aput Livium: Sed qui sunt hi, qui ascendunt altum ocrim? et, Celsosq. ocris, arvaq. putria,[3] et mare magnum. Namq. Tænari celsos ocris. et, Haut ut quem Chiro in Pelio docuit ocri. unde fortasse etiam ocriæ[4] sint dictæ inæqualiter tuberatæ. Occare et occatorem Verrius putat dictum ab occædendo, quod cædat grandis globos terræ: cum Cicero venustissime dicat ab occæcando fruges satas. Ocyus secundæ collationis et deinde tertiæ occissime frequentata sunt. Alii dictas nostras tracta[5] ex Græco, id est, *ὠκέως*, cujus prima significatio, ex qua procedere in comparationem debet, apud nos non est tertiæ vero consolationis,[6] cujus majora exempla sunt, auctor est Plautus in Nervolaria: Ocissime nos [30] liberi possimus fier*i* . . . .
quicquam occissi . . . .
C*œ*lius historiarum *libro* . . . . . *concitantur* occissime . . . .
Ælius Lamia apud . . . .
. . . . . Lamiam oport . . . . .
. . . . Ocimum, Græcum, *et a celeritate nascendi est dictum*. Occupaticius[a] *ager dicebatur ab antiquis, qui desitus* a cultorib. fre*quentari propriis, ab aliis est occupa*ri cœptus: quod in *agro Campano factum est.* Nam cum Hanni*bal Capuanos, qui de Punica rep.* bene meri*ti fuerant, remunerare vellet,* atq. eorum agros, *qui essent oc-*

3 f. *patria.*—4 f. *ocreæ.*—5 f. *Alii non dicta s. nostro, sed tracta.*—6 f. *collationis.*

NOTÆ

[a] *Occupaticius ager*] De agris occupaticiis vide scriptores de limitib. agrorum.

cupati, devastatique tanquam ex ho*ste receptos, restituere: nomin*andos pu*blice edixit: sed cum querelam au*diret commu*nem eorum, quorum ager occupatus* est a privatis, *jussit dari agros, non quos illi* accepissent, *sed occupaticios. Orchitin Accius*[7] Philologus in *collectaneis ait esse genus oleæ* ductum ex Græco ὄρχεις, *quod testiculorum sit magni*tudinis, itaq. v*ocari ex eo orchitin* . . . . . . to grandiore: *Orchestra, locus in scæna, quo* antea, qui nunc pla*nipedes appellantur*, non admittebantur *histriones, nisi tantum inte*rim dum fabulæ ex*plicarentur, quæ sine ipsis* explicari non potera*nt. Ricinia autem por*tabant, quo æquiore *habitu prodirent, atque ut inde* nomen ducerent. *Orca genus marinæ beluæ* maximum dicitur, a*d cujus similitudinem* vasa quoque ficar*ia, orcæ dicuntur: sunt enim te*retia, atq. infor*mi specie* . . . . malæ et ante . . . . quantæ ne . . . .

[31] *Oriri, nasci, vel surgere.* Orba apud poë*tas significat privatam aliqua* persona cara: apud *oratores, quæ patrem amisit,* aut matr.[8] ut Ser. *Sulpitius ait, quæ liberos quasi* oculos: orba est . . . .
tris est ante . . . .
*Gal*lus Ælius . . . . O . . . . .
stantior . . . . . in eo libro . . .
. . pontificatu . . . . . *pu*ella sine
. . . . . sacræ . . . . nupta
*ali*cui fuisset . . . . . . Cornificius
in . . . . . on Uginus . . . .
interserunt . . . . nactos . . .
. . . sse. Ortyg*ia dicta est insula, quæ voci*tatur nunc[b]

7 f. *Ateius.*—8 f. *matrem.*

NOTÆ

[b] *Nunc*] Cum in exemplari adverbium *nunc* a librario duab. literis superimposita linea *ñc* scriptum fuisset, error inde fluxit, ut pro *nunc*, in libro Augustiniano, *non*, editum sit; atque unius literæ lapsu tota sententia immutata sit.

Delos. *Orbius clivus*[c] *videtur appella*tus esse ab orbib. *per cujus flexuosos orbes Tullia* filia Ser. *Tullii regis, et L. Tarqui*nius Superbus *gener, interfecto rege, propera*verat[9] tend*entes una in regiæ domus* possessionem: cœ*ptus est autem is clivus appellari Orbius,* quod pro*nus cum esset* per *orbes in exquiliarum coll*em ducere,[10] unde *Orbius ab ipsis orbib. sic* appellatus est. *Oratores*[d] *ex Græco ἀρητῆρ-ες* dictos exi*stimant, quod ad reges et* gentes, qui missi *erant pro republica no*stra a populo R. *ii conceptis verbis solerent Deos ἀρᾶσθαι id est testari* . . . qui ·.· cit [32] eos nostri alii[11] pro legatis appellant, ut Cato in ea quam scripsit de suis virtutibus contra Thermum: M. Fulvio consuli le-

9 f. *properaverant*.—10 f. *duceret*.—11 f. *alias*.

NOTÆ

[c] *Orbius clivus*] Livius lib. I. habet *Urbicus*, et ita etiam Solinus cap. 1. in editionib. vulgatis, manuscripti: *Urbius*; præter unum apud me vetustissimum, in quo est *Orbius*: quæ quidem scriptura vera est, nam, ut Festus infra in 'Orcus' inquit, antiqui *u* literæ sonum per *o* efferebant, ut contra, *o* per *u*. Testimonio sunt ea, quæ in hoc fragmento habentur: 'Putitius' pro 'Potitius,' 'sumnus' pro 'somnus,' 'rutundus' pro 'rotundus:' et in columna rostrata Duilii 'macistratos' pro 'magistratus,' 'navebos' pro 'navibus.' Varro lib. v. de Ling. Lat. *omnes Quirites, equites, peditesq. magistratos, privatosq. &c.* ita enim legenda sunt verba Varronis, non ut vulgo leguntur: *Omnes Quirites, pedites, armatos, privatosq. &c. magistratos* enim librarius mutavit in *armatos*, omissa voce *equites*, quam habet Livius lib. I. in quo ita scribit: 'Edixit, ut omnes cives Romani, equites, peditesq.' &c. Ad has autem intermortuas antiquitatis reliquias in lucem revocandas, præter ea, quæ supra indicavimus, Livii et Solini loca, unde de Urbio clivo, vel *Orbio*, ut antiquiores dicebant, accepimus; adjumento nobis fuerunt, quæ in 'Sceleratus vicus,' infra habentur. Sceleratus vicus, Festus inquit, Romæ appellabatur, quod cum Tarquinius Superbus interficiendum curasset Servium Tullium regem socerum suum, corpus ejus jacens filia carpento supervecta sit, properans in possessionem domus paternæ. Livii verba sunt hæc: 'Tullia cum se domum reciperet, pervenissetque ad summum Cyprium vicum, ubi Dianium nuper fuit, flectente carpentum dextra in clivum Urbium, ut in collem Exquiliarum veheretur.' Solini autem hæc: 'Servius Tullius Exquiliis supra clivum Urbium.'

[d] *Oratores*] Multa hic restituimus exemplari diligentius inspecto, quæ desiderantur in editione Augustiniana: præterea, corruptam vocem *propte*, mutavimus in *propterea*, et *decretorib.* in *deprecatorib.*

gatus sum in Ætoliam, propterea quod ex Ætolia complures venerant Ætolos pacem velle: de ea re oratores Romam profectos: et in originum L. I. Propte[12] id bellum cœpit Cœlius PR. Albanus, oratores misit Romam cum . . . alias pro decretoribus,[13] ut Terentius: orator venio, facite exorator sim. Item et Afranius in Emancipato . . si . . . . tum si quod oritur . . . . alias pro disertis et eloquentib. ab eo quod antiqui orare, dicebant pro agere: ob quam causam, orationes quoque eorum vocantur. Orata genus piscis appellatur a colore auri, quod rustici orum dicebant, ut auriculas, oriculas: itaq. Sergium quoq. quendam prædivitem, quod et duob. anulis aureis, et grandib. uteretur, Oratam dicunt esse appellatum. Oræ [e] extremæ partes terrarum, id est, maritimæ dicuntur, unde et vestimentorum extremæ partes, quæ quidem et primæ dici possunt. Cæcilius in Æthrione usus est pro initio rei, cum ait: Oram reperire nullam quam[14] expediam, queo. Oreæ, freni quod ori inferuntur. Titinius in Setina: Et si tacebit, tamen gaudebit sibi promiti oreæ[15] et Nævius in Hariolo: Deprandi autem Leonis[16] obdas oreas. Cato originum L. III. Equos respondit: oreas mihi inde, tibi cape flagellum. Cœlius pro se apud populum: Equusq.[17] mihi sub feminibus occisus erat, oreas detraho inspectante Lucio Stertinio. Oreos Liber pater, et oreades Nymphæ appellantur, quod in montibus frequenter apparent. Ordinarium [f] hominem Oppius ait dici solitum scurram[18] [33] est, cum ait, cum magistratus nihil audent imperare, ne quid consul auspici peremat. Perihodos dicitur et in carmine lyrico pars quædam, et in soluta oratione verbis circumscripta sententia, et in

12 f. *propterea.*—13 f. *deprecatoribus.*—14 f. *qua me.*—15 f. *permitti oreas.*—16 f. *Leoni si.*—17 f. *equo qui.*—18 Quod hic desideratur habes in Schedis.

NOTÆ

[e] *Oræ*] Pro *quam expediam*, in ora paginæ emendavimus, *qua me expediam*, et veram eam emendationem existimamus.

[f] *Ordinarium*] Post verbum *scurram*, quæ sequuntur, in schedis habentur, item principium sequentis fragmenti, *est, cum ait,* quod est verbi 'Peremere.'

gymnicis certaminibus perihodon vicisse dicitur, qui Pythia, Isthmia, Nemea, Olympia vicit a circumitu eorum spectaculorum. Peremta et interemta pro imperfectis[19] poni solet a poëtis. Lucretius, Cum corpus simul, atq. animi natura peremta. Perpetem, pro perpetuo dixerunt poëtæ. Pacuvius Iliona: Fac, ut cœpisti, hanc operam mihi des perpetem: oculis traxerim. Persillum vocant sacerdotes rudiculum picatum, quo unguine Flamen Portunalis[20] arma Quirini unguet. Persicum portum, Plautus cum ait, mare Euboicum videtur significare, quod in eo classis Persarum dicitur stetisse, non procul a Thebis. Personata fabula quædam Nævii inscribitur, quam putant quidam primum A[1] a personatis histrionibus: sed cum post multos annos comœdi, et tragœdi personis uti cœperunt, verisimilius est eam fabulam propter inopiam comœdorum actam novam per Atellanos, qui proprie vocantur personati, quia jus est is[2] non cogi in scæna ponere personam, quod ceteris histrionibus pati necesse est. Persicus[g] peracutum significare videtur, ut Plautus: nihil de conciliare sibus,[3] nisi qui persib[4] sapis. Nævius: et qui fuerit persicus carpenti ad stratio.[5] Perpetrat[h] peragit, perficit. Pacuvius in Teucro: Neq. perpetrare precibus, imperia qui detinui patris[6] Spartam reponare[7] instat, id si perpetrat: quo etiam sine præpositione usi sunt, quod [34] conversum jam *in consuetudinem est: perpulit, persuasit,* impulit . . . *dicen*do me per*pulit* . . . *scili*cet *com*pu*lit* . . . . *Pertisum, pro, perte*sum d*ixerunt antiqui*

19 f. *interfectis.*—20 f. *Quirinalis.*—1 f. *actam.*—2 f. *iis.*—3 f. *sibi.*—4 f. *persicus.*—5 f. *adest ratio.*—6 f. *nec pretio quit. et in Niptris.*—7 f. *repedare.*

NOTÆ

[g] *Persicus*] Plauti versus in exemplari habet *persibus* pro *persicus:* et ita Varro lib. VI. de Ling. Lat. 'Persibus,' inquit, 'a perite:' glossemata subscribunt, callide. Vide in 'Sibus.'

[h] *Perpetrat*] Versus Pacuvii legendi, ut in margine. *Neque perpetrare precibus, nec pretio quit. et in Niptris: Spartam repedare instat; id si perpetrat.*

. . . . qui paul . . . *Persuasit, impulit.* Puteum[i] *antiqui dixerunt unde sumi potest:* inde *Puticulos, antiquissimum genus sepulturæ ap*pellatos, *quod ibi in puteis sepelirentur homines: qua*lis fuerit *locus, quo nunc cadavera projici solent* extra *portam Exquilinam: quæ quod ibi putescerent* inde *potius appellatos existimat putic*ulos Ælius *Gallus: quia antiqui moris fuisse, ut patres* familias *in locum publicum extra oppidum mancipia* vilia projicer*ent, atque ita projecta, quod ibi* ea putescer*ent, nomen esse factum Puticulis. Putum* antiquos *pro puro dixisse ait: inde putatas vites, quib.* dicisum[8] est id, *quod impedimento erat, dici* Cornifici[9] ait, neq. *aliter accepit Ennius, cum dixit* in Alexandro . . amidio[10] purus put*us: et Plautus: Purus putus hic* sycophanta est . . . quo certior se . . . *aurum quoq.* putatum dici so*let, quod est, expurgatum: et ratio putata,* id est, pura facta, *ut* . . . *hæredib.* rettulit. *Putitium*[k] *Plautus dixit stultum Putitio stultior* est barbaro. *Id autem ex hac causa. Potitius cum* ad[11] Hercule rit*um sacrificandi accepisset, eum* millib. æris gra*vis quinquaginta edocuisse dicitur* servos publicus[12] P. R. *quo facto Potitii intra diem* 30. cum ejus fami*liæ* 12. *fuissent, omnes interierunt.* Pubes, adulescens, *qui jam generare potest,* vocatur, cui contrarium *est impubes. Pubes etiam et* [35] *plurium numerus ejusdem ætatis* dici solet. *Puteolos quidem dictos aiunt ab aquæ* caldæ pu*tore: quidam a multitudine puteorum ear*undem *aquarum gratia factorum* . . . ver . . . . . cum autem . . .

8 f. *decisum.*—9 f. *Cornificius.*—10 f. *dimidio.*—11 f. *ab.*—12 f. *publicos.*

NOTÆ

[i] *Puteum*] Hujus loci restitutionem debemus M. Varroni, qui lib. IV. de Ling. Lat. sic scribit. 'Extra oppida a puteis puticulæ, quod ibi in puteis obruebantur homines:' nisi potius, ut Ælius scribit, puticulæ, quod ibi putescerent cadavera projecta: qui locus publicus ultra Exquilias.

[k] *Putitium*] Antiqua scribendi consuetudo, pro *Potitium,* ut 'sumnus' pro 'somnus;' cui contraria, 'Orbius' pro 'Urbius.' Vide supra in 'Orbius clivus:' et infra in 'Orcus.'

is vio . . . . illius *tra* . . . . *Pugnus a punc*tione, *id est, percussione dictus. Pegasum*[l] *equum* alatum *fuisse tradunt poëtæ: cujus quidem ungu*lam su*scitasse fontem, qui Hippocrene dictus est,* traditur: sed . . . . . ersus alia . . Lucina Juno *sa* . . . . . formon . . . . . Prospera*quædam nomina usurpabant antiqui in* e declinata, *ut præfiscine, extrema produ*cta syllaba, *videlicet ut occurrerent fascino,* ut ait L. Cin*cius: quod etiam fieri consuevit in fa*miliæ purg*andæ sacro. Porca præ*cidanea[m] dicitur, *quæ ante immolari solet:* quod genus hostiæ, quod *ante novam frugem præcideretur, præ*cidarium appellabant. *Placenta*[n] *libi quoddam genus v*ocatur ex trib. pu*ltibus factum: alii dicunt genus pult*is, cum trib. liba*mentis. Porriciam, pro porro ja*ciam, maxime *de extis dicebant antiqui. Plaut. in P*seudolo: atq. in *manib. exta teneam, ut porriciam* intebea[13] loci: *porricitur autem foculo, ar*isq. quod consecran*dum est Deo, dicandumque* contra it[14] consumi*tur in sacro, quod est profanatum,*[o] ut Verrius eo*dem libro de significatione verbo*rum: sint dicta liber*e, si qua contra dixero: nam* arbitratur ob eam cau*sam porrici exta aris et f*oculo, quia profana[15] ea [36] quoq.

13 f. *interea.*—14 f. *id.*—15 f. *profanata.*

NOTÆ

[l] *Pegasum*] Vide infra in 'Pegasides:' ibi enim habes, 'Pegasum ungulæ ictu Hippocrenem fontem aperuisse:' quod a Græcis poëtis tractum est.

[m] *Porca præcidanea*] Verum est, quod Festus ait, hoc genus hostiæ *præcidarium* appellatum esse: nam et Marius Victorinus *præcidariam* legit, et a præsentanea differre dicit, de qua forte agitur in fragmento *præsen* . . . . nam, inquit, præsentanea porca, quæ præsente mortuo, quem condituri erant, immolabatur.

[n] *Placenta*] Placenta, sive libum, ex farre, oleo et melle fiebat. Servius in VII. Æn. 'Liba sunt placentæ de farre, et melle, et oleo sacris aptæ.'

[o] *Profanatum*] Varro l. v. de Ling. Lat. 'Profanatum,' inquit, 'quod in sacrario pollutum: itaque olim in fano consumebatur omne, quod profanatum erat.' Hæc ad verbum *profanata,* quod fecimus ex duobus *profana ea,* reliqua in editione Augustiniana cum sint suo loco mota, nos ad fidem exemplaris reposuimus, et mutila multa restituimus.

id est, Deo dicta consume[16] est necesse, cujus opinionem, neq. in hoc, neq. in aliis complurib. refutare minime necesse est, cum propositum habeam ex tanto librorum ejus numero intermortua jam, et sepulta verba, atq. ipso sæpe confitente nullius usus aut auctoritatis, præterire, et reliqua quam brevissime redigere in libros admodum paucos: ea autem, de quib. dissentio, et aperte et breviter, ut sciero, scripta in his libris meis invenientur: inscribuntur, priscorum verborum cum exemplis. Porigam dixisse antiqui videntur, pro porrigam, propter morem non ingeminandarum literarum: ducto verbo a porro regam, aut si id frivolum videtur, cum aperte e civo regit[17] tractum sit: sed antiqui etiam porgam dixerunt pro porrigam. Porcæ appellantur rari sulci, qui dicuntur[18] aquæ derivandæ gratia: dicti quod porcant,[19] id est, prohibent[20][p] aquam frumentis nocere: nam crebriores sulci, limi[1] vocantur. Postliminium[2] receptum, Gallus Ælius in libro primo significationum, quæ ad jus pertinent, ait esse eum, qui liber ex qua civitate in aliam civitatem abierat, in eandem civitatem redit eo jure, quod constitutum est de postliminis, itemque servos[3] a nobis in hostium potestatem pervenit, postea ad nos, redit in ejus potestatem, cujus antea fuit jure postlimini: equi, et muli, et navis eadem ratio est post liminium receptum is[4] quæ servi: quæ genera rerum ab hostibus ad nos postliminium[5] redeunt, eadem genera rerum a nobis ad hostis redire possunt: cum populis liberis, et confœderatis, et cum regibus postliminium nobis est ita, uti cum hostib. quæ nationes in opinione[6][q] nostra sunt, cum his [37] procul

16 f. *consumere.*—17 f. *rivo regam.*—18 f. *ducuntur.*—19 f. *porcent.*—20 f. *prohibeant.*—1 f. *liræ.*—2 f. *postliminio.*—3 f. *qui servus.*—4 f. *iis.*—5 f. *postliminio.*—6 f. *dicione.*

NOTÆ

[p] *Prohibent*] *Prohibeant* videtur legendum ex epitoma Pauli pro *prohibent*, et *liræ* pro *limi.*

[q] *In opinione*] Verbum *opinione* mihi suspectum est, et pro eo, *dicione* scribi debere opinor. In fragmento Serviliæ legis sic est: *QVIVE. IN. ARBITRATV. DICIONE. POTESTATE. AMICITIA.* &c.

sint. Provorsum fulgur appellatur, quod ignoratur noctu, an interdiu sit factum: itaq. Jovi fulgurit,[7] et Summano fit, quod diurna Jovis, nocturna Summani fulgura habentur. Propatulum late patens, atq. apertum, et patuli boves, quorum cornua in diversum super[8] modum patent. Propriassit, proprium fecerit. Properus antiquos dixisse pro celer, testimonio est qualitatis adverbium, quod est propere. Prophetas in Adrasto Julius nominat antistites fanorum, oraculorumq. interpretes: cum capita viridi lauro velare imperant prophetæ, sancta ita caste qui purant[9] sacra. Propter viam[r] fit sacrificium: quod est proficiscendi gratia Herculi, aut Sanco,[10] qui scilicet idem est Deus. Prodigia quod prædicunt futura: permutatione g literæ: nam quæ nunc c appellatur, ab antiquis g vocabatur. Produit, porro dederit, ut est in lege Censoria. porticum sartam, tectamq. habeto, prodito: alias prodiderit. Prodegeris, consumseris, prodideris, ut Cæcilius in hymni[11] prodigere est, cum nihil habeas, te irridier, et Plautus in Nervolaria: productæ prodigium[12] esse in[13] amatorem addecet. Prodinunt, prodeunt, ut Ennius Annali. L. III. Prodinunt famuli tum candida lumina lucent. Probrum, stuprum, flagitium, ut Accius in Hellenib. qui nisi probrum, omnia alia indelicta æstimant. Cæcilius in Davo: Ea tum compressa parit huic puerum, sibi probr. Probrium,[14] velut, prohibi, qui se A[15] deliquendo prohibent. Prodigiatores haruspices, prodigiorum interpretes. Prodita,[16] memoriæ porro dat, et fallit: item ex interiore loco procedit: item perdit, ut Ennius L. XVI. Non in sperando cupide[17] rem prodere summam. Punicum[s] quod

7 f. *Fulguratori.*—8 f. *supra.*—9 f. *parant.*—10 f. *Sango.*—11 f. *Hymnide.* —12 f. *producte prodigum.*—13 f. *me.*—14 f. *Probi.*—15 f. *a.*—16 f. *prodit.*— 17 f. *cupidi.*

NOTÆ

[r] *Propterviam*] Plautus in Rudente: 'Ut mea est opinio, propterviam illi vocati sunt ad prandium: qui? quia post cænam credo laverunt.'

[s] *Punicum*] Horatius epodon ode IX. 'Punico lugubre mutavit sagum:' est enim apud Horatium vestis nomen.

appellatur, [38] genus *libi translatum a Pœnis: idem appellatum fuit probum, ceteris libis suavissimum* quia *videbatur. Punicum dicitur etiam vestis* no*men* . . *Pro significat in, ut pro* rostois,[18] *pro æde, pro tribunali. Progenerum* ap*pellat avus neptis suæ virum. Profanum* quod *non est fanum* appell*atur. Plautus, sacrum, an profanum habeas, parvi penditur.* Livi*us in* . . . *pu*blici . . . *Pacuvius in Peri*bœa . . . . *inde profanationem dici ait Verrius. Pro, ponitur, pro am*plifi*cando, ac palam faciendo: ut prodi, provoca,* prop*elle, ponitur alias pro privandi facul*tate, *ut in propudio, prohibendo, quia utrumq.* a*b*nuit *in his esse pudorem, potestatemq. alias al*iud alio,[19] *ut pro pecunia, pro prædio,*[20] *pro consule,*[1] alias pro a*dmiratione, ut, pro Jupiter. Accius* in Melani*ppa,*[2] *pro Jupiter* . . . . manu omium[3] . . . . Plautus in Condalio . . *alias pro ante, ut,* pro hostio: alias pro *in, ut dicimus promittere bar*bam, et capillum. *Profundum dicitur id, quod est* altum, ac fundum *longe habet. Pacuvius* in Medo: Neq. *profundum* . . . . . . Profesti dies di*cti, quod sint procul a religione nominis* divini. Cæcilius in . . *quod facimus profesto, feci*sti tantundem *festivo die: item Afranius* in Privigno*: æ*q*ue profesto, contra cum celebras.* Profusus super mo*dum sumtuosus dicebatur.* Terentius in Ade*lphis: profundat, perdat, pere*at, nihil ad me: *alias objectus, jacens:* et Pacuvius in Teuc*ro, profusus*[t] *gemitu murmu*to, occistians[4] ru*at* . . . [39] . . . cant . . . . . . rta. *Plauti appellantur canes, quorum aures langui*d*æ sunt, ac flaccidæ, ut latius videa*ntur *patere* . . . . quæ . . . . c . . . . . uni . . . . . . vi . . . . .

18 f. *rostris.*—19 f. *apud ob ab.*—20 f. *præde.*—1 f. *consilio.*—2 f. *Menalippo.*—3 f. *omnium.*—4 f. *oscitans.*

NOTÆ

[t] *Profusus*] Vide in 'Occisitantur.'

cis. *Plantæ appellantur semina olerum, quod planæ* sunt, *ut appellantur plantæ nostrorum pedum ex* causa *simili. Plancæ dicebantur tabulæ planæ, ob* quam *causam et Planci appellantur, qui supra modum* pedib. *planis sunt. Plaustrum perculi antiqui di*cebant *ab eo, qui pede onusta plaustra perculit: id est,* ever*tit: quod postea abiit in proverbium* id, quod *a Plauto in Epidico Comœdia relatum est:* Epidicus *mihi magister fuit; perii: pene plaustr*um perculi. *Plebeium magistratum nemin*em licet ca*pere, nisi qui ex plebe est: cujus* generis est *omnis magistratus, qui appellaturi i*sto nomine. *Plutei dicuntur crates corio cru*do intentæ,[5] *quæ solebant opponi militibus* opus facientib. *et appellabantur militares:* nunc etiam tabu*læ, quib. quid præsepitur, eodem* nomine dicun*tur. Plebei Ædiles*[u] *non minus populi*que plebeiscito, *quæ de eo magistratu creando* suffragium tu*lit, ut sacris ædibus præessent,* sunt consti*tuti: quos Tribu. pl. ministros fuisse di*cunt: qui una cum *Plebeis Ædilib. sunt creati, dissid*ente plebe a *Patrib. ii tabernas fecerunt, q*uas novas vocant: nos *autem quinque dicimus* eas esse et septem ferun*tur, et plebeios quidem appella*mus a genere [40] magistratus: eas enim faciendas curaverunt M. Junius Brutus. Q. Oppius Ædiles pl. Plexa colligata significat ex Græco, cui nos etiam præpositionem adicimus, cum dicimus perplexa. Plentur antiqui etiam sine præpositionibus dicebant. Plera dixisse antiquos testis est Pacuvius, cum ait: Plera pars pessumdatur. Ploximum appellari ait Catullus, capsam in cisio, capsave[6] cum dixit, gingivas vero ploximi habet veteris. Plorare,[x] flere, incla-

5 f. *intectæ.*—6 f. *capsamve.*

NOTÆ

[u] *Plebei Ædiles*] Dionysius lib. VI. Ædiles plebeios, ut Tribunorum plebis essent ministri, et ut sacris ædibus præessent, dicit creatos fuisse. Digest. lib. I. tit. 2. 'Itemque ut essent, qui ædibus præessent, in quibus omnia scita plebs deferebat, duos e plebe constituerunt, qui Ædiles appellati sunt.'

[x] *Plorare, &c.*] *Estod* in lege Numæ habet exemplar: et ita antiquos scripsisse tradit Quintilianus adducto testimonio ex basi columnæ rostratæ Duilii, in qua est. ALTOD. MARID, et,

mare nunc significat, et cum præpositione implorare, id est, invocare: et apud antiquos plane inclamare: in regis Romuli, et Tatii legibus: si nurus sacra divis parentum estod. in Ser. Tulli, hæc est, si parentum puer verberit, astolle plorassit, (pareri.) puer divis parentum sacer esto.[7] id est, clamarit, dix . . Pedulla quæ dicimus nea [8] . . Græcos appellare manifestum est. Pacem a pactione conditionum putat dictam Sinnius Capito, quæ utriq. inter se populo sit observanda. Penem, antiqui codam vocabant, a qua antiquitate etiam nunc offa porcina cum cauda in cenis puris[y] offa penita vocatur: et peniculi, quis calciamenta terguntur, quod e codis extremis faciebant antiqui, qui, tergent[9] ea: dictum est forsitan, a pendendo. Nævius in Tunicularia:[10] Theodotum compellas, qui aras compitalibus sedens in cella, circumtectuas tegetibus Lares ludentis peni pinxit bubulo, significat peniculo grandi, id est, coda. Proprius sobrino mihi est consobrini mei filius, et consobrinæ meæ filia,[11] et patris mei consobrinus, et matris [41] meæ consobrinus. Possessio[z] est, ut definit Gallus Ælius, usus quidam agri, aut ædifici, non ipse fundus, aut ager: non enim possessio est A[12] reb. quæ tangi possunt . . qui dicit, se possidere, his[13] vere potest dicere: itaque in legitimis actionibus nemo ex his qui possessionem suam vocare audet, sed ad interdictum venit, ut Prætor his verbis utatur. Uti nunc possidetis, eum fundum Q. D. A.

7 f. *estod.*—8 f. *nos, ea πέδιλα.*—9 f. *terget.*—10 f. *Cunicularia.*—11 f. *filius.* —12 f. *de.*—13 f. *is.*

NOTÆ

PUGNANDOD. totus autem hic locus ita legendus: *In regis Romuli, et Tatii legibus: Sei parentem puer verberit, ast ole plorasit, puer divis parentum sacer estod.* Reliqua videntur adjecta.

[y] *Puris*] Glossar. ' Cœna pura, παρασκευὴ, προσάββατον.' Augustin. in Joan. ' Acceleratam,' inquit, ' vult intelligi sepulturam, ne advesperasceret, quando jam propter parasceven, quam cœnam puram Judæi Latine usitatius apud nos vocant, facere tale aliquid non licebat.'

[z] *Possessio, &c.*] Petronius Arbiter: ' Ut si nollet alienam rem domino reddere, ad interdictum veniret.' i. ad jus, ad Prætorem.

quod nec vi, nec clam, nec precario alter ab altero possidetis ita possideatis, adversus ea vim fieri, veto. Præfecturæ eæ appellabantur in Italia, in quib. et jus dicebatur, et nundinæ agebantur, et erat quædam earum R. P. neq. tamen magistratus suos habebant: in qua[14] his legibus præfecti mittebantur quotannis, qui jus dicerent: quarum genera fuerunt duo: alterum, in quas solebant ire præfecti quatuor viginti sex virum nu[15] pro populi suffragio creati erant, in hæc oppida: Capuam, Cumas, Casilinum, Volturnum, Liternum, Puteolos, Acerras, Suessulam, Atellam, Calatium:[16] alterum, in quas ibant, quos Prætor urbanus quod annis[17] in quæq. loca miserat legibus, ut Fundos, Formias, Cære, Venareum,[18] Allieas[19] Privernum, Anagniam, Frusinonem, Reate, Saturniam, Nursiam, Arpinum, aliaq. complura. Parret, quod est in formulis, debuit et producta priore syllaba pronuntiari, et non gemino r scribi, ut fieret paret, quod est, inveniatur, ut comparet, apparet. Portum in 12. pro domo positum omnes fere consentiunt: cui testimonium defuerit, his[20] tertiis diebus ob portum obvagulatum ito. Patrocinia appellari cœpta sunt, cum plebs distributa est inter patres, ut eorum opib. tuta esset. Posticam lineam in agris dividendis Ser. Sulpicius appellavit ab [42] exori*ente sole ad occidentem, quæ spectabat* qua . .

. . . . tur . . . .

riq . . . . . abd . .

. . . . tab . . . .

frum . . . . danto . .

. . *Pontina tribus a Pon*tia ur*be dicta, a qua et palus quoque* Pon*tina appellata est juxta Terracenam. P*apiria[a] *tribus a* P*apirio appellata est, vel a no*mi[1] ag*ri, qui circa Tus-*

14 f. *quas.*—15 f. *numero qui.*—16 f. *Calatiam.*—17 f. *quotannis.*—18 f. *Venafrum.*—19 f. *Allifas.*—20 f. *is.*—1 f. *ne.*

NOTÆ

[a] *Papiria*] Papiria tribus in agro Tusculano. Liv. VIII. 37. 'Nec quenquam ferme ex Pollia tribu candidatum Papiriam ferre solitum,' quod Tusculani a tribu Pollia una condemnati essent.

culum est. Huic Pupinia trib. ita conjuncta fuit, ut de finib. aliquando susceperit bellum, quod indictum per fetiales cum esset, duce . . infertur: bellum itaq. inituræ, cum utraque tribus instructos exercitus haberent ad dimicandum, quia alterius dux discesserat jam ab armis, caduceatorib. ante quam signum conferrent, utrimque ad exercitus missis, rem in ipsorum arbitrio futuram denuntiarunt, ac potestate, (ac potestate)[2] ita sine ulla dimicatione utriusq. exercitus suffragio pax facta. Pupinia Tribus ab agri nomine dicta, qui Pupinus appellatur circa Tusculum urbem . . . . . meminit invictum . . . . ē. Popillia tribus una quinque et triginta tribuum, tot enim fuerunt, a Popilliæ fœminæ felici nomine appellata, quomodo tribus quoque Pinaria a sororis Pinarii dicta, sive ab ejus nomine. Populi commune est in legibus ferendis cum plebe suffragium: nam comitia centuriata ex patribus, et plebe constant in centurias divisis: at cum plebes sine patrib. tributis comitiis convenit, quod plebes scivit, plebiscitum id ea de causa appellatur. Patrum commune cum populo [43] suffragium; quibus suffragantibus fit populi scitum. Prorsi limites appellantur in agrorum mensuris, qui directi sunt ad orientem. Pugio dictus videtur eo quod punctim pugnat.[3] Propilia [4] tribus a nomine progenetricis traxit vocabulum: nam consueverunt non solum a viris, sed a fœminis quoq. tribus nominare. Præbia dicuntur curandi mali remedia, videlicet, quæ curationis causa præbeantur. Parare [b] inter se munus dicebatur, cum sortitio fiebat a ma-

2 ( ).—3 f. pungat.—4 f. Popillia.

NOTÆ

[b] *Parare*] *Parare munus* quid sit, notum ex Livio, et aliis. Sallustius in Jugurth. 'Post Auli fœdus, et exercitus nostri fœdam fugam, Metellus et Silanus cos. des. provincias inter se paraverunt.' Cicero lib. I. ad Atticum: 'Se paraturum cum collega:' licet Servius in lib. I. Æn. *par-titurum* legat: Livius: 'Decreverunt patres, ut Consules inter se compararent, sortirenturve provincias.' Item: 'Decreverunt patres, ut provincias Macedoniam atque Italiam Consules compararent inter se, sortirenturve.' Provincias autem inter se parabant, sive sortiebantur non

*gistrati*b. P. R. *uter magistratus, utram rem* acere [5] *deberet: aut inter se comparabant de r*eb. le*g*e *mandatis. Itaque in senatu, et in comiti*o quoq. *sortiri, aut inter se parare solebant, ut*rum ex*ire, utrum domi manere oporteret: nam Con*sulib. æ*que ac Prætoribus novis in provinciam ire*, atq. ex ea *rem gerere: contra abire, anni prioris* magistra*tib. opus erat: lege etiam cavebatur, ut certos* intra dies *designati magistratus provin*cias inter se pa*rarent. Peregrinos* [c] *inter Pr. dicitur* quod *aliter* Inter civis, aliter inter *peregrinos jus dicebatur a Prætore: ideoq.* lege primum fus [6] *cum unus tantum fuisset, postea duo id*circo sunt creati *Prætores. Præmetium dicitur, quod* ante metitur, qua*si præmessum, prælibationis causa. Protel*are dicitur longe pro*pellere, ex Græco videlicet, quod* est The, [7] et signi*ficat longe. Privato sumtu* se alebant mili*tes Romani antequam stipendia* mererentur, quod in *consuetudine fuit pæne ad* id tempus, quod fuit pau*lo antequam Romana civitas* capta est a Gallis, *a quo tempore sine publico stipendio m*ilites non fiebant. *Porci effigies inter militari*a signa quintum locum *obtinebat, quia confecto bel*lo, inter quos populos *pax fiebat ea cæsa porca fæd*ere firmari solet. *Polimenta,* [d] *ait*

5 f. *agere.*—6 f. *fcūs*—7 f. τῆλε.

NOTÆ

modo Consules, sed etiam Prætores. Livius: 'Idibus Martiis, quo die Consules magistratum inierunt, Italia ambobus provincia decreta.' Prætores sortiti provincias sunt. Item Consules, Prætoresque cum Idibus Martiis magistratus inissent, provincias sortiti sunt: *acere*, pro *agere*, in exemplari scriptum est, antiqua illa consuetudine, qua *c* pro *g* ponebant. Vide in 'Orcus.'

[c] *Peregrinos*] Digest. I. tit. 2. 'Cum Consules avocarentur bellis finitimis, neque esset in civitate, qui jus reddere posset: factum est, ut Prætor quoque crearetur, qui Urbanus appellatus est, quod in urbe jus dicebat: post aliquot deinde annos, non sufficiente eo Prætore, quod multa turba etiam peregrinorum in civitatem veniret, creatus alius Prætor, qui Peregrinus appellatus est, quod plerumque inter peregrinos jus reddebat.' Ex his verbis locum Festi resarcivimus, qui in editione Augustiniana cum verbo *Parare* male conjunctus est.

[d] *Polimenta*] Arnobius lib. VII. 'Polimina sunt ea, quæ nos proles verecundius dicimus testes.' Plautus Menæch. 'Polimenta porcina.'

Verrius, antiqui dicebant testiculos [44] porcorum, cum eos castrabant, a politione segetum, aut vestimentorum, quod similiter atq. illa, curentur. Pater patrimus dicebatur apud antiquos, qui cum jam ipse pater esset, habebat etiam tum patrem. Portisculus est, ut scribit Ælius Stilo, qui in portu modum dat classi: id autem est malleus, cujus meminit Cato in dissuasione de rege Attalo, et vectigalibus Asiæ: C. Licinio Pr. remiges scripti cives Romani sub portisculum sub flagrum conscripti veniere passim. Pro scapulis cum dicit Cato, significat pro injuria verberum: nam complures leges erant in cives rogatæ, quibus sanciebatur pœna verberum: his significat prohib. se [8] multos suos civis in ea oratione, quæ est contra M. Cælium: Si em percussi, sæpe incolumis abii: præterea pro rep. pro scapulis, atque ærario multum R. P. profuit. Primanus [e] Tribunus apud Catonem in ea, quæ est contra Thermum de suis virtutib. Aliud est properare, aliud festinare: qui unum quodq. mature transigit, is properat: qui multa simul incipit, neq. perficit, is festinat. Prorsus porro versus, nisi forte ex Græco Πρό.[9] Cato de feneratione legis Juniæ: Camerni [10] cives nostri oppidum pulchrum habuere, agrum optimum, atque pulcherrimum, rem fortunatissimam: cum Romam veniebant, prorsus devertebantur pro hospitibus ad amicos suos. Prohibere comitia, dicitur vitiare diem morbo, qui vulgo quidem major, ceterum ob id ipsum comitialis appellatur. Cato in ea oratione, quam scripsit de sacrilegio commisso: Domi cum auspicamus, honorem me dium [11] immortalium velim habuisse: servi, ancillæ, si quis eorum sub centone crepuit, quod ego non sensi, nullum mihi vitium facit: si cui ibidem servo, aut ancillæ [45] dormienti evenit, quod comitia prohibere solet, ne is quidem mihi

8 f. *prohibuisse.*—9 f. *πρός.*—10 f. *Camerini.*—11 f. *Deum.*

NOTÆ

[e] *Primanus*] Ita plane est in exemplari: reliqua fortasse vel Paulus addit, vel alius, qui locum exemplo et explicatione illustrare voluit.

vitium facit. Penatores[f] qui penus gestant. Cato adversus M. Acilium quarta: Postquam nativitas[12] ex navib. eduxi, non ex militib. atq. nautis piscatores penatores fici sedarum[13] dedi. Pilates lapidis genus, cujus M. Cato originum L. v. lapis candidior quam pelastes.[14] Peregrina sacra appellantur, quæ aut evocatis dis in oppugnandis urbibus Romam sunt conara,[15] aut quæ ob quasdam religiones per pacem sunt petita, ut ex Phrygia Matris Magnæ: ex Græcia Cereris: Epidauro Æsculapi: quia coluntur eorum more, a quibus sunt accepta. Peculatus furtum publicum dici cœptus est a pecore, quia ab eo initium ejus fraudis esse cœpit: siquidem ante æs, aut argentum signatum ob delicta pœna gravissima erat duarum ovium, et XXX. bovum: ea lege[16] sanxerunt T. Menenius Lanatus et P. Sestius Capitolinus cons. quæ pecudes, postquam ære signato uti cœpit P. R. Tarpeia lege cautum est, ut bos centusib. ovis decusib. æstimaretur. Potitium, et Pinarium Hercules, cum ad aram, quæ hodieque maxima appellatur, decima bovum,[g] quos a Geryone abductos abigebat, Argos in patriam profanasset, genus sacrifici edocuit: quæ familia, et posteri ejus non defuerunt decumantib. usq. ad Ap. Claudium Censorem, qui quinquaginta millia æris gravis his dedit, ut servos publicos edocerent ritum sacrificandi: quo facto Potiti, cum essent ex familia[17] numero duodecim, omnes intererant[18] intra diem XXX. Pinarius quod

12 f. *navitas.*—13 f. *feci, sed cibum.*—14 f. *pilates.*—15 f. *coacta.*—16 f. *eam legem.*—17 f. *eæ familiæ.*—18 f. *interierunt.*

NOTÆ

[f] *Penatores*] Horatius: 'Portes frumenta, penusque.' Infra legendum est: *Non ex militibus atque nautis piscatores et penatores feci, seu cibum dedi.*

[g] *Decima bovum*] In exemplari est, *decimam bovum*, antiqua scriptura, ut 'foro Bovario,' infra. Tertullian. in apolog. cap. 14. 'Cum de decima Herculis nec tertiam partem in aram ejus imponitis.' Varro lib. v. de Ling. Lat. 'Hinc profanum, quod in sacrario pollnctum, atque ideo Herculi decuma data ab eo est, quod sacrificio quodam fanatur: id est, ut fani lege sit, dicitur.' Plutarch. probl. In fine, *eæ familiæ*, scribendum.

non affuit sacrificio, postea cautum est, ne quis Pinariorum ex eo sacrificio vesceretur. Plebeiæ Pudicitiæ sacellum in vico Longo est, quod cum Verginia patrici generis fœmina, convivio [19] facto inter patres et [46] plebem, n*am patricia plebeio homini* L. *Volumnio con*sul*i nupserat* . . . . . . qui . . . . . . bit . . . . sere . . . . . . eo j*ure* . . . . . . Port*orium dictum est vectigal id, quod solvitur* porti*toribus, qui conduxerint* . . *dimi*diato . . . . . . in ve*ctigalibus autem portoria fruenda locan*tur dua*bus* . . . . . . lius q. . . . . . et *Ti*. Corun*canius Ti. F. censores* . . . intra *temporis spatium certum* . . . quid æ. . . . . . *censoria ma*jestate sp*reta* . . . dam propib.[20] et . . . . sint. Primig*enius sulcus dicitur, qui in nova urbe* condenda ta*uro et vacca imprimitur, quod genus* jumenti velut ex*ercitum adhibebatur* . . . utrimq. media p. . . . . lari judicio qui et i*pse* . . . . *Parilib. ur*bem condidit Rom*ulus, quem diem festum præcipue* habebant junio*res*. *Prætexta* [h] *pulla nulli* alii licebat uti, *quam ei, qui funus faciebat*. *Idem* jus magistratus h*abebat, qui in aliquo* loco publicos ludo*s faciebat : nam si prætexta* utitur, et scribam ha*bere solet, propter eos*, quos facit, ludos : *prætextæ jus datum est item Consu*lib. et Prætorib. vota *nuncupantibus ob igno*rantiam sacra novorum [1] *ascitorum*. *Isdem da*tum est uti emit [2] votum *aliquod solventibus:* quod item Valerius vica*nus cum uteretur pu*ra ex senatu, improbar*i cæptus est*. Pil*æ* [47] *et viriles et muliebres effigies in* compitis *suspendebantur Compitalib. ex lana, quod esse* deorum

19 f. *convicio*.—20 f. *prædib*.—1 f. *sacrorum novorum*.—2 f. *item*.

NOTÆ

[h] *Prætexta*] Vide Verrium apud Macr. lib. I. cap. 7. Atque ita peste sedata puerum, qui antiquitatem sortis absolverat, togæ prætextæ usum munus impetravisse : scio hic agi de prætexta pulla, sed apud Verrium *ambiguitatem* pro *antiquitatem* legendum esse, volui admonuisse.

inferorum hunc diem festum, quos vocant Lares, *putarent, quib. eo die tot pilæ,* quot *capita servorum; tot effigies, quot ess*ent li*beri, ponebantur: ut vivis, sic enim in*vocantur, *parcerent; et essent his pilis et simulacris con*tenti. *Punicæ fortunæ ædem vovisse dicitur Cornelius* Scipio *cum Carthaginem obsideret: ne adversa ea* Fortu*na uteretur. Idem quoq. vovit ædem Ve*neris, *quæ cognomentum habuisse dicitur* Genit*ricis, quam dedicavit, ubi primum* æmu*lam Romanæ civitatis Carthaginiensem* urbem *expugnavit: quamvis alii dicant, aliquot post* annis *dedicavisse* . . . . *cos.* cum Pu*nicæ Fortunæ ædem, quam ex* voto debebat *primam dedicare, locandam non curasset.* Pueri, in*puberes dicuntur, in quo significatu* utitur Atta *in* . . . *plurib.* versib. docet . . . *Pueri inpuberis æneum* signum ad salinas *olim a* . . . *positum fuit, quod* signum allatum *e* . . . . *fuisse ferunt,* quod sunt conat*i quidam auferre, sed avell*ere nemo umquam *potuit. Alii dicunt avulsam basim* præter ipsum signum *a quibusdam fuisse, quiq. abstulerint,* sub[3] signo abierunt, *basi sola potiti. Alii tamen trad*unt, simul ut *signum ipsum abstulerint, in agro Tibur*ti erexere ad qui*ntum ab urbe miliarium.* Plena sue Tellu*ri Matri sacrificabatur, quod pecudis* id genus cum seretur[4] *satis inimicum, quia rostro sem*en fodiendo corrum*peret. Ploti appellati sunt* Umbri, pedib. planis quod *essent: unde soleas dimidiatas qui*b. utuntur in venando, *quo planius pedem ponerent,* vocant semiplotia, et *ab eadem causa M. Acc*ius poëta, quia Umber [48] Sarsinas erat, a pedum planicie initio Plotus, postea Plautus cœptus est dici. Postumus cognominatur post patris mortem natus. Plautus in Aulularia: Post mediam ætatem qui mediam ducit uxorem domum si eam senex anum prægnantem fortuito fecerit; quid dubitas, quin sit paratum his nomen pueris Postumi? Porcas,[1] quæ inter duci[5]

3 f. *sine.*—4 f. *consereretur.*—5 f. *duos.*

NOTÆ

[1] *Porcas*] Varro lib. I. de Re Rustica cap. 29. 'Quod est inter duos

sulcos fiunt, ait Varro dici, quod porrigant frumentum . . . Parmulis pugnare milites soliti sunt: quarum usum sustulit C. Marius datis in vicem earum Bruttianis. Porcam auream et argenteam dici ait Capito Ateius, quæ et si numero hostiarum non sint, nomen tamen earum habere, alteram ex auro, alteram ex argento factam adhiberi sacrificio Ceriali. Pulcher bos appellatur ad eximiam pinguitudinem perductus. Propudi ait[6] porcus dictus est, ut ait Capito Ateius, qui in sacrificio gentis Claudiæ velut piamentum, et exsolutio omnis contractæ religionis est . . Parum cavisse[7] videri pronuntiat magistratus, cum de consilii sententia capitis quem condemnaturus est. Piscatorii ludi vocantur qui quod annis[8] mense Junio trans Tiberim fieri solent a PR. Urbano pro piscatorib. Tiberinis, quorum quæstus non in Macellum pervenit, sed fere in aream Volcani, quod id genus pisciculorum vivorum datur ei Deo pro animis humanis. Publicius clivus appellatur quem duo fratres L. M. Publici Malteoli[9] Ædiles Cur. pecuariis condemnatis ex pecunia, quam cœperat,[10] munierunt, ut in Aventinum vehiculi,[11] Vel[12] venire possit.[13] Prædia[14] rursus Verrius vocari ait ea remedia, quæ data[15] Cæcilia uxor Tarquini Prisci invenisse [49] existimatur, et immiscuisse on[16] suæ, qua præcincta statua ejus est in æde sanctus[17] qui deus dius fidius vocatur: ex qua zona periclitantes ramenta sumunt: ea vocari ait prædia,[18] quod mala prohibeant. Priscæ Latinæ coloniæ appellatæ sunt, ut distinguerent a novis quæ postea a populo dabantur. Prætor ad portam nunc salutatur his,[19] qui in provincia Proprætore, aut Proconsule exit: cujus rei morem ait fuisse Cincius in libro de Consulum potestate talem. Alba-

6 f. *Propudianus*.—7 f. *patravisse*.—8 f. *quotannis*.—9 f. *Maleoli*.—10 f. *ceperant*.—11 f. *vehiculis*.—12 f. *velia*.—13 f. *possint*.—14 f. *præbia* vel *prœbia*. —15 f. *Caia*.—16 f. *zonæ*.—17 f. *Sancti*.—18 f. *præbia* vel *prœbia*.—19 f. *is*.

NOTÆ

sulcos elata terra, dicitur porca, quod ea seges frumentum porricit. Sic quoque exta Deis cum dabant, porricere dicebant.

nus [20] rerum potitos usque ad Tullum regem: Alba deinde diruta usque ad poectum [1] Murem eos populos Latinos ad capud œtentinæ,[2] quod est sub monte Albano, consulere solitos, et imperium communi consilio administrare: itaque quo anno Romanos inprimis ad exercitum mittere oporteret jussu nominis Latini, complures nostros in Capitolio a sole oriente auspiciis operam dare solitos: ubi aves addixissent, militem illum qui a communi Latio [3] missus esset (illum quem aves addixerant,) [4] Prætorem salutare solitum, qui eam provinciam optineret Prætoris nomine. Patricios, Cincius ait in libro de comitiis, eos appellari solitos, qui nunc ingenui vocentur. Possessiones [k] appellantur agri late patentes, publici privatique: quia non mancipatione, sed usu tenebantur, et ut quisquam occupaverat, collidebat.[5] Potestur, Scipio Africanus in ea, quæ est de imperio D. Bruti: et, poteratur, C. Gracchus in ea qua vocis [6] est cum [l] circum conciliabula iret. Probrum virginis Vestalis, ut capite puniretur: vir qui eam incestavisset, verberibus necaretur: lex fixa in atrio Libertatis cum multis aliis legibus incendio consumta est, ut ait M. Cato in ea oratione, quæ de Auguribus inscribitur: adicit quoque virgines Vestales sacerdotio [50] exaugurat*as, quæ incesti damnatæ, vivæ defossæ sunt, quod sa*cra *Vestæ matris polluissent: nec tamen, licet nocentes* ex*tra urbem obruebantur, sed in campo proxime* porta*m Collinam, qui Sceleratus appellatur. Privilegium* sunt *qui dicant esse privatam legem. Cicero in oratione quam* scrip*sit pro domo sua ad Pontifices* . . . . viri . . . . . . cons. . . . .

20 f. *Albanos.*—1 f. *ad P. Decium.*—2 f. *caput Ferentinæ.*—3 f. *Latii.*—4 ( ). —5 f. *colebat.*—6 f. *usus.*

NOTÆ

[k] *Possessiones*] Ant. Augustinus pro *collidebat*, corrupto verbo, reposuit *colebat*: placeret, *possidebat*. Isidorus lib. xv. cap. 13.

[l] *Vocis est cum*] In exemplari plane est, *in ea qua vocis cum*, ut fortasse emendandum sit, *in ea quæ est, cum*. Nam verbum, *est*, alia manu videtur adjectum.

. . . in eo . . . . . . licto *res* . . . . . *existimate* . . . cons . . . . . . *nos* aut*em* . . . . . nemo . . . . . *ju*dicant *Senatores, Equites, Trib. Ærarii, condemnant* trib. XXXV. *quo jure, quo more, quo exemplo nominatim legem* de capite civis *indemnati tulisti? vetant leges sacratæ,* vetant XII. *tabularum leges privatis hominib. irrogari. V*eneficos quinq. *et triginta trib. omnino non condem*nant, quia ipsi in*dictu causa occiduntur. Punici*[m] *dicun*tur non Pœni, quamvis, *ut ait Verrius, a Phœnicib. ori*antur; et Punicum bel*lum, non Pœnicum, quamquam Pœni appel*lantur: nam quæ sole*bant antiqui efferre per Pu syllabam* logam [7] Ennius in Pœ *extulit, Pœnos dicens, sed est culpa l*ibrariorum, qui ea, quæ fœ*minino genere dicuntur, scribunt mascu*lino: etiam ipsi Graeci *ita loquuntur, qui solent philologos*, philargyros, *fœminas dicere. Pœnos putans viros libra*rius appellari, mut*avit quæ per adjectionem ab Ennio ea* vox explanata non *fuerit, cum tamen ejusmodi fere* nomina etiam in vi*rili, non tantum in fœmineo sexu proferantur:* dicimus tam hic lapis,[8] q*uam hæc lupus: quinetiam ea quæ parti*cipia appellantur, quæ *ut plurimum aliquem or*dinem rerum significant, e*t quæ casus, numeros, species,* tempora, personas recipi*unt, utroq. genere enuntiantur* . . . . [51] *Portumnus qui et Palæmon alio nomine dicitur, inter* deos, *qui præsunt mari a Romanis colebatur. Penas pendere in eo proprie dicebant, qui pecuniam* ob *delictum solvit; quia penso ære olim uteba*ntur. *Pullariam manum dexteram dixisse videtur* Pla*utus in* . . . . Proce*dere, interdum succedere, interdum pone cedere,* Pert*usum dolium cum dicimus, venenum significamus. P*es dicitur . . . . *pede* ruit . . . .

7 f. *longam.*—8 f. *lupus.*

NOTÆ

m *Punici*] At in columna rostrata Duilii incisum est, CLASEIS PŒNICAS. et in fragmentis legum, BELLUM PŒNICIUM.

Ennius lib. I. An*nalium* . . . . *Polit, pro pila ludit* . . . dixit . . . . Petre*ia vocabatur, quæ pompam præcedens in coloni*is, aut *municipiis, imitabatur anum ebriam,* ab agri vitio, *scilicet petreia appellata. Procilli si*ve præcilli. C*ato dixit in* . . . *con*vertar ad illam . . . . impudentior . . . . ntur legationes . . . . test. Pelliculatio*nem,*[n] *pro inductionem, a pellicien*do, quod est inducen*do, dixit Cato in ea oratione*, quam scripsit de . . . . . . r, *loco* s, Cato sæpe dicit, ut *Contra, s, robosem, et arbo*ses, loco, r, dicebant *antiqui* . . . . properie mari opus est. *Præmiosam pro pecuniosam dixit Cato* in oratione, quam scrip*sit* . . . . . . impudentiam præmio*sam. Pascales*[o] *oves pro pascuales, inscien*ter dixit in ea *quam scripsit* . . . . . . pascalis ovis vetuit. *Idem: pellitam ovem Tarentin*am appellat in ea orat*ione, quam scripsit* . . . . pretio Tarenti plus. C. *sestertiis pellitam ovem, qu*am ignaro [9] Tarentino quod *pasceretur, Tarentinam dicunt.* Periculatus sum, Cato ait in [52] ea oratione, quam scripsit ad litis [10] Censorias. Parsi non peperci, ait Cato in eadem oratione. Scio fortunas secundas neglegentiam prendere solere: quod uti prohibitum irem, quod in me esset, meo

9 f. *in agro.*—10 f. *notas.*

NOTÆ

[n] *Pelliculationem*] Velius Longus in libro de Orthographia. Nec aliter apud Lucilium legitur, in præpositione perliciendo, quod est, inducendo, geminata *l*, pellicere malunt, quam perlicere: et apud Virgilium non aliter legimus, Pellacis Ulyssis. Quæ sequuntur alio pertinent: desiderantur autem verba Catonis, in quibus usus erat *r*, loco *s*, ut *Valerios* et *Furios* dixerunt juniores, quos antiqui, *Valesios* et *Fusios*. Vide supra in 'Arbosem.'

[o] *Pascales*] In exemplari erat prius *Tarentino:* deinde in litura scriptum fuit *Terentino:* nec dubium quin Festi verba ad Tarentinum pecus pertineant, quod pascali opponitur, et tectum etiam vocatur. Columella lib. VII. cap. 4. vide in 'Solox lana.'

labori non parsi. Prædonulos Cato hypocoristicos dixit in epistularum: Quia sæpe utiles videntur prædonuli. Præcem[11] singulariter idem in ea, quæ est de conjuratione. Pulchralibus atque cupidus[12] idem in ea, quæ est de fundo oleario. Punctatoriolas levis pugnas appellat Cato in ea, quam dixit de re Histriæ militari. Proædificatum dicitur, quod ex privato loco processit in publicum solum. Percunctatum patris familiæ nomen, nequis servum mitteret, lege sanctum fuisse ait Cato in ea, qua legem Orchiam dissuadet. Prodidisse non solum in illis dicitur, qui patriam hostibus prodiderunt, sed etiam tempus longius fecisse: ut Cato: Te, C. Cæcili, diem prodisse[13] militibus legionis III. cum proditionem non haberent. Pavimenta Pœnica marmore Numidico constrata significat Cato, cum ait in ea, quam habuit nequis cos. bis fieret: Dicere possum, quib. villæ atq. ædes ædificatæ, atque expolitæ maximo opere, citro, atq. ebore, atq. pavimentis Pœnicis stent. Prolato ære astitit, Ennius Achillæ in Aristarchi[14] cum ait, significat clypeo ante se protento. Pœnitam[15] offam Nævius appellat absegmen carnis cum coda: antiqui autem offam vocabant abscisum globi forma, ut manu glomeratam pultem. Privatæ feriæ vocantur sacrorum propriorum, velut dies natales, operationis, denecales. Pronubæ[p] adhibentur nuptiis quæ semel nupserunt, ut matrimonia paupertatem[16] auspicantes. Pudicitiæ signum in foro Bovario est, ubi familiana ædisset[17] Herculis: eam quidam Fortunæ esse existimant. Item via Latina ad miliarium illi[18] Fortunæ Muliebris, nefas [53] est attigi, nisi ab ea, quæ semel nupsit. Patrimi et matrimi pueri prætextati

11 f. *precem.*—12 f. *cupidiis.*—13 f. *prodidisse.*—14 f. *in Achille Aristarchi.* —15 f. *penitam.*—16 f. *matrimonii perpetuitatem.*—17 f. *adis est.*—18 f. *IIII.*

NOTÆ

[p] *Pronubæ*] Tertullianus in exhortatione ad castitatem: 'Monogamia apud Ethnicos in summo honore est, ut et virginibus legitime nubentibus univira pronuba adhibeatur, et sic auspicii initium sit.'

tres nubentem deducunt; unus, qui facem præfert ex spina alba, quia noctu nubebant; duo, qui tenent nubentem. Pilentis et carpentis per urbem vehi matronis concessum est, quod cum aurum non reperiretur, ex voto, quod Camillus voverat Apollini Delphico, contulerunt. Prima aut secunda hora ducant [19] sponsalib. ominis causa, ut optima ac secundissima eveniant. Prætextum [20] sermonem quidam putant dici, quod prætextatis nefas sit obscœno verbo uti: ali [1] quod nubentib. depositis prætextis a multitudine puerorum obscœna clamentur. Palatualis Flamen constitutus est, quod in tutela ejus deæ Palatium est. Portenta existimarunt quidam gravia esse, ostenta bona: alii portenta quædam bona, ostenta quædam tristia appellari: portenta, quæ quid porro tendeatur indicent; ostenta, quæ tantummodo ostendant monstra: præcipiant quoque remedia. Postularia fulgura, quæ votorum ut [2] sacrificiorum spretam religionem desiderant.[3] Pestifera, quæ mortem, aut exilium ostendunt. Peremtalia, quæ superiora fulgura, ut [4] portenta peremunt, id est, olunt.[5] Pullus [q] Jovis dicebatur Q. Fabius, cui Eburno cognomen erat propter candorem, quod ejus natis fulmine icta erat: antiqui autem puerum, quem quis amabat, pullum ejus dicebant. Peregrinus ager est, qui neque Romanus, neque hostilis habetur. Publica sacra, quæ publico sumtu, pro populo fiunt, quæq. pro montibus, pagis, curiis, sacellis: ad [6] privata, quæ pro singulis hominibus, familiis, gentibus fiunt. Perenne dicitur auspicari, qui amnem, aut aquam, quæ ex sacro oritur, auspicato transit. Puls [r] potissimum datur pullis in auspiciis, quia ex ea

19 f. *dicata*.—20 f. *prætextatum*.—1 f. *alii*.—2 f. *aut*.—3 f. *designant*.—4 f. *aut*.—5 f. *tollunt*.—6 f. *at*.

NOTÆ

[q] *Pullus*] Placidus in Glossis: 'Pullum, puerum in amoribus:' unde Q. Fabius Eburnus, 'quod natibus fulguratus erat, pullus Jovis dictus est.' Sic enim legi debet, pro *figuratus*. Arnobius lib. IV. 'Catamitus rapitur, deliciarum futurus et poculorum custos, et, ut Jovis dicatur pullus, in partibus Fabius aduritur mollibus, obsignaturque posticis.'

[r] *Puls*] Vide infra in 'Tripudium.'

[54] necesse *decidere in terram aliquid, quod tripudium faceret*, id est, *terripavium (pavire enim ferire est)*[7] *ex quo notionem caperent futuri: nam si pulli, per quos auspicabantur*, non *edissent, periculum imminere arbitrabantur: at* qui *pavissent, bonum augurium esse putabant, si* tum *ex ore eis edentib. aliquid decidisset. Portent*a *rerum fieri dicuntur, cum solida corpora raro* se ost*endunt; ut cometæ, turbines, barathra*, tonitr*ua sereno cœlo facta. Pedestria au*spicia *arbitrabantur a vulpe, lupo, serpente, equo*, ceterisque *animalibus quadrupedibus. Propter*via ap*pellabantur auspicia, quæ sese propter viam* ostent*abant* . . . . . infirm . . . . *Piacul*aria appe*llabant auspicia, id est, sacrificia, antiqua lo*quendi co*nsuetudine, cum aut hostia ab ara ef*fugit, aut *percussa mugitum dedit, aut in aliam quam* oportuit p*artem corporis decidit. Pestifera auspicia* sunt, cum cor *in extis, aut caput non fuisset* in jocinore. Pul*larium*[s] *a pullis appellatum* quidam putant, quia non *aliud, sed hoc ei peculia*re est, avem auspican*do observare. Præpetes* aves dicuntur, quæ se *ante auspicantem ferunt:* nam antiqui præpetere *dicebant pro anteire*. Pecunia sacrificium *fieri dicebant, cum frugum fruc*tumque [8] causa mola pu*ra offerebatur in sacrif*icio, quia omnis res fam*iliaris, quam nunc pecuniam* dicimus, ex his rebus con*stabat. Projecta sacra* appellantur, quæ fulgu*rante cælo fiunt; tunc n. projecta* depellendorum ma*lorum fulgurum, vel procurandorum* bonorum causa fiunt. P*arilia festa sibi obser*vanda judicant pri*vatim ipsæ quoque puer*peræ administratis,[9] u*ti pariendo, ab eis quasi* stabillantur [10] Parilia festa . . . .

7 ( ).—8 f. *fructuumque*.—9 f. *domi in stratis*.—10 f. *stabiliantur*.

NOTÆ

[s] *Pullarium*] Liv. lib. IX. 'Auspicia servanda esse pullarius nuntiat:' et lib. X. 'Pullarium in auspicium mittit,' &c. 'Nam cum pulli non pascerentur, pullarius mentiri ausus,' &c. Valer. Max. lib. I. cap. 4. 'Et pullarius non exire pullos cavea nuntiasset.' Pro verbo *auspicando*, quod supplevimus, placeret magis, *auspicandi gratia*.

[55] *parilia* . . . . um in . . . . *Publici Augures*[t] *eodem jure cum ceteris Aug*uribus *non erant: nam cum essent Augures numero* plures, *publici majestate ceteros anteibant: orig*o ve*tusta, ideoque obscura: illud manifestum, ductu* sortis *deligi solitos, qui Augures publici* P. *R. Quirit*ium *in Auguralibus dicerentur. Captabant auspic*ia, te*mplo cæli regionib. designato, quod lituo, qui* Quirinal *appellatur, designabant, in pomœrio* extra ur*bem* . . . . . . es faci . . . . fecisti. P*icus rex*[u] *pico ave utebatur, ut Verrius* ait, ob *augurium, a quo sic dictus: is regem Fat*uum, Faunum *alii quem vocant, et Fatuam procrea*vit: et ex *eis Latinus ortus, Trojanos summo honore* adfecit: ut *etiam eorum regem fugientem A*rgivos Ænean *hospitio suscepit, dedit* civitatem, junxit *natam connubio.* P*olubrum*[x] *es*s*e ex*istimant quam *nos pelvim vocamus, cujus eadem* formula, quæ est *polubri, teneturque manu si*nistra, ut ejus significa*tio docet.* P*atres appe*llantur, ex quibus Senatus *constat, quos initio urbis* conditæ Romulus C. *delegit, et sic appellavit,* quorum consilio atque *prudentia respublica ad-*

NOTÆ

[t] *Publici augures*] Vide in 'Publicus ager,' et in 'Quinque genera signorum.' Videndus Cicero lib. II. de legibus, et vetus inscriptio, in qua est: EGNATIVS FAVENTINVS. V. C. AVGR. PVB. P. R. Q. PATER. ET. HIEROCERVX. D. S. I. M. ARCHIBVCOLVS DEI. LIBERI. HIEROPHANTA. HECATÆ SACERDOS. ISIDIS. Servius in lib. I. Æn. 'Templum dicitur locus manu designatus in aëre, post quem factum illico captatur augurium.' Idem in lib. VI. Æn. 'Ager post pomœrium, ubi captabantur auguria, dicebatur effatus. Varro. Hinc effari templa dicuntur ab auguribus.' Idem in Eclog. IX. 'Augures designant spatia lituo, et eis dant nomina, ut prima pars dicitur antica, posterior, postica: item a dextra et sinistra.' Ex his Servii locis, et iis, quæ supra citavimus, de Publicis Auguribus Festi fragmentum resarcivimus.

[u] *Picus rex*] Vide Paulum in 'Picus.' Lactantius lib. I. 'Faunus,' inquit, 'in Latio, qui et Saturno avo nefaria sacra constituit, et Picum patrem inter Deos honoravit, et sororem suam Faunam, eandemque conjugem sacravit: quam C. Bassus Fatuam nominatam tradit, quod mulieribus fata canere consuevisset, ut Faunus viris.' Reliqua non indigent interpretatione.

[x] *Polubrum*] Fabius Pictor lib. XVI. apud Nonium: 'Aquam manibus pedisbusque dato, polubrum sinistra manu teneto, dextra vasum cum aqua.' Ex his verbis locum Festi restituimus.

ministraretur, atque *gubernaretur ; quique* agrorum partes ad*tribuerent tenuioribus* perinde ac liberis, *ac pecunias dividerent, etenim* solebant jam inde a R*omulo nummis auri atq.* argenti signati ul*tramarinis uti : id quod* publicæ et privatæ *rationes commentariorum doce*nt. Publica pondera [y] *quibus populus Rom. uti solet,* ex ea causa Junius in . . . *dicta sic ai*t, quod duo Silli [11] P. et M. [56] Trib. pleb. rogarint his verbis. Ex ponderibus publicis, quib. hac tempestate populus œtier (qui) [12] solet, uti coæquetur sedulum, ut hi [13] quadrantal vini octoginta pondo siet: congius vini decemp. is [14] sex sextari congius siet in [15] duo de quinquaginta sextari quadrantal siet vini. Sextarius æquus æquo [16] cum librario [17] siet: sex de quiq.[18] libræ in medio sient: si quis magistratus adversus hac.[19] d. m. pondera, modiosq. vasaq. publica, modica, minora, majorave faxit, jussit vere fieri, dolumve adduit, quod ea fiant, eum quis volet magistratus multaretur,[20] dum minore patri [1] familias taxat, liceto; sive quis in [2] sacrum judicare voluerit, liceto. Pecuum,[z] cum dixit M. Cato per casum genitivum,

11 f. *Silii.*—12 ( ).—13 f. *uti.*—14 f. *siet.*—15 f. *vini.*—16 f. *atque.*—17 f. *vinario.*—18 f. *sexdecimque.*—19 f. *hæc.*—20 f. *multare, uti.*—1 f. *parte.*—2 f. *im.*

NOTÆ

[y] *Publica pondera*] *Œtier,* an *oitier* in exemplari scriptum sit, difficile est affirmare, propterea quod literæ fugientes sunt. Sed utroque modo scripsisse antiquos, testimonio nobis sunt vetusta monumenta, in quibus COERATOR pro CURATOR, et OESUS pro USUS, reperitur: *oisum* etiam, non *œsum,* et *Oinonem,* non *Œnonem* antiquos dixisse, testis est Martianus, et vetustissima tabella apud me, in qua OITILE, pro *utile,* incisum est. Quod autem in ora paginæ *parte familias,* pro *patri familias* emendavimus, fecimus adducti loco simili ex oratione Catonis pro Rhodiensibus, in qua ita scriptum est, apud Agellium lib. VII. cap. 3. 'Siquis illud facere voluerit, dimidium familiæ multa esto :' nam verba, *mille nummis,* sunt adjecta. Infra etiam in 'Sacratæ leges' sic habetur: 'Sacer alicui Deorum sit cum familia :' ita enim legendum, pro *sicut.* Error autem ut *patri* pro *parte* scriptum fuerit, inde fluxit, quod antiqui *parte* dicebant pro *parti,* unde facta literarum transpositio, et *patri* scriptum fuit. DE MAJORE. PARTI. CONSILI. est in fragmentis legum apud me.

[z] *Pecuum*] Locus Catonis ex oratione pro Rhodiensibus extat apud Agellium lib. VII. c. 3. 'Siquis majorem pecuum numerum habere volue-

a singulari casus recti formavit, quo utebantur antiqui, id est, pecu, ac testu, tonitru, genu, veru, quorum omnium genitivus pluraliter geminat u literam, non quia dicimus pecus, ut pectus, eam, quæ in usu est, formam in declinationib. sequimur. Præteriti Senatores quondam in opprobrio non erant, quod ut reges sibi legebant, sublegebantque, quos in consilio publico haberent, ita post exactos eos, Consules quoq. et Tribunos [3] Militum consulari potestate conjunctissimos sibi quoq.[4] patriciorum, et deinde plebeiorum legebant; donec Ovinia Tribunicia intervenit, qua sanctum est, ut Censores ex omni ordine optimum quemque curiati [5] in senatu legerent: quo factum est, ut qui præteriti essent, et loco moti, haberentur ignominiosi. Pro censu classis juniorum Ser. Tullius cum dixit in descriptione centuriarum, accipi debet in censu, ut ait M. Varro in L. VI. rerum humanarum: sicuti pro æde Castoris, pro tribunali, pro testimonio. [57] Procum (patricium)[6] [a] in descriptione ceassium quam [7] fecit Ser. Tullius, significat procerum: ii enim sunt principes: nam proci dicuntur, qui poscunt aliquam in matrimonium, Græce μνηστῆρες. est enim procare, poscere: ut cum dicitur in judice conlocando, si alium procas, nive eum procas, hoc est poscis; unde etiam meretrices procaces. Prærogativæ [b] centuriæ dicuntur: ut docet Varro rerum humanarum l. VI. quæ rus . . [8] Romani, qui ignorarent petitores, facilius eos animadvertere possent. Verrius probabilius ju-

3 f. *Tribuni.*—4 f. *quosque.*—5 f. *curiatim.*—6 ( ).—7 f. *classium quam.*—8 f. *quo rustici.*

NOTÆ

rit, tantum damnas esto.' Sic enim legitur in vetustissimo libro, pro eo quod est in vulgatis, *pecudum*, et *damni.*

[a] *Procum patricium*] Opinor vocem, *patricium*, adjectam esse. Ad illa autem verba, *in judice conlocando*, faciunt quæ S. Gregorius scribit: 'Possumus' inquit, 'et rei inexpertæ arbitrium collocare: est autem inter arbitros, aut judices prodire.'

[b] *Prærogativæ*] Ausonius in Gratiarum actione: 'Valete, classes populi, et urbanarum tribuum prærogativæ, et centuriæ jure vocatæ.'

dicat esse, ut cum essent designati a prærogativis, in sermonem res veniret populi de dignis, indignisve, et fierent ceteri diligentiores ad suffragia de his ferenda. Peculium servorum a pecore item dictum est, ut ex [9] pecunia patrum familiæ. Puelli per diminutionem a pueris dicti sunt: itaque et Ennius ait: Pœni soliti suos sacrificare puellos: et Lucilius: Cumque hic tam formosus homo, ac te dignus puellus. Et Plautus: Olim huic puello sese venum ducier. Præciamitatores [10] dicuntur qui Flaminib. Diali, Quirinali, Martiali antecedent [11] exclamant feriis publicis, ut h omines abstineant se opere,[c] quia his opus facientem videre religiosum est. Pedum est quidem baculum incurvum, quo pastores utuntur ad comprehendendas oves, aut capras, a pedibus: cujus m.[12] etiam Virgilius in Bucolicis, cum ait: At tu sume pedum: sed in eo versu, qui est in Iphigenia Enni: Procede gradum, proferre pedum, nitere, cessas? id ipsum jaculum [13] significari, cum ait Verrius, mirari satis non possum: cum sit ordo talis, et per eum significatio aperta, gradum proferre pedum cessas? nitere. Pone gravi sono antiqui utebantur prologi [14] significatione. Sed præicientes [58] vocabuli . . . . *Perimit, adimit, tollit. Unde et peremtus, interfectus. Pure lautum antiqui dicebant, aqua pura* lavatum . . . . iti . . . . *Pura vestimenta sacerdotes populi Romani, cum sacrificabant, habere soliti erant, id est, non obsita, non fulgurata, non funesta, non maculata,* ex hac *causa* . . . . voca . . . . tiata . . . *Proculato, provocato, et* pro citato *etiam usurpari solet. Præfericulum vas* æneum *sine*

9 f. *et.*—10 f. *præclamitatores.*—11 f. *antecedentes.*—12 f. *meminit.*—13 f. *baculum.*—14 f. *loci.*

NOTÆ

c *Ut homines abstineant se opere*] In exemplari plane est, *ut homines ab opere se abstineant.*

ansa appellatur, patens summum, velut pelvis: *quo ad sacrificia utebantur in sacrar*io Opis C*onsivæ. Patellæ, vasula parva picata,* item sacris fa*ciendis apta: quæ erant forma* velut capidul*a quædam. Pantices dicebant* frus ventris . . . . *ap*pellat a quo . . . . lus. Procincta[d] clas*sis dicebatur exercitus ad* prœlium instructus, et pa*ratus: quem Diali Flamini vi*dere non licet: an*tiqui enim procinctum militem* dixerunt, ut nunc quoq. *cum exercitus instruc*tus est: procincta autem *ideo, quod togis incincti* ad pugnam ire soliti *fuerint. Unde et testamen*ta in procinctu fieri *dicta,* quod *faciunt ad pugnam ituri. Prosimu*rium[e] esse ait Antistius *in commentario juris pontifi*calis, pomœrium, id est, l*ocum proximum muro.* Cato: Olim quidem omn*es auspicabantur extra Aven*tinum, nunc etiam intra æ*dificia: dictum autem pomœrium* quasi promœrium: solet au*tem iis potissimum dari* rus[15] pomœrii proferendi, *qui Populum Romanum* [59] *agro de hostibus capto auxerunt. Antiquissimum Romuli pomœrium Palatini montis radicibus terminabatur: protulit id Ser. Tullius rex:* item L. *Cornelius Sulla Dictator imitatus, ut* v*idetur, Tullium regem, proferre temtavit:* sed *pomœrium cum locus sit, qui finem urbani auspicii fa*ciat *intra agrum effatum certis regionib. terminatus,* ad *captanda auspicia, quem liceat proferre,* nemo *tamen Aventinum, cum pomœrium protulit, intra* mœ*nia inclusit: cujus rei causa illa probatur,* quod Remus *in eo auspicaverit, avesq. irritas habuerit:* in se*quenti autem ætate inclusum aiunt. Pomœrium* si tac*tum a privatis fuisset, pœna statuta erat.*

15 f. *jus.*

NOTÆ

[d] *Procincta*] Vide supra in 'Endoprocinctu:' ex eo enim loco hunc resarcivimus.

[e] *Prosimurium*] De Aventino monte, primum extra pomœrium, deinde a D. Claudio intra pomœrium recepto, vide Tacitum lib. II. de Servio rege, et aliis qui pomœrium auxerunt, videndus Livius lib. I. et Aurelianus in Vopisco. Varro lib. IV. de Lingua Lat. 'Quod erat post murum, pomœrium dictum, ejusque ambitu auspicia urbana finiuntur.'

Pontificale pomœrium appellabant locum illum, agrumq. *pone murum, in quo Pontifices sua* constit*uerent auspicia: cum autem pomœrium profer*retur, tum *Augures publicos P. R. hæc verba præire* solitos: *Di tutelares urbis pomœrium hoc ne* minus majusve *faxitis: sed iis quib. terminatum est regioni*bus, effereatis: *dictum autem videtur pomœrium,* veluti post mœ*ros, id est, quod esset retro et* intro muros urbis. *Promptum pro eo quod quis œre parav*it suo, videri ait po*situm* . de cujus ære tute . . . . *prompt*um triticum in commen*tario tuo retulisti: at* quidam prolatum significare *aiunt idem quod pro*mptum: sed proprium [16] ait *id dici promptum, quod in fu*turum factum sit; cui *significationi penus contrarium* est, cum præsertim aliud *penus, aliud promptuarium* pantoleium [17] appelletur, *ut est apud Plautum in Trinu*mo: Potitus servitute *ab antiquis dicebatur,* qui, ut ait Labeo, servitu*tem servit: tales consuetu*dines proxime Græci no*ris* [18] *sunt: eodem modo* dicebatur ab antiquis *potitus hostium. Penus* [f] *vocatur* locus intimus in [60] æde Vestæ segetib. sæpius,[19] quod certis dieb. circa Vestalia aperitur: ii dies religiosi habentur. Planta oliaginea est virga foliata ex olea deplantata. Pomonal est in agro Solonio, via Ostiensi ad duodecimum lapidem deverticulum [20] a miliario octavo. Pubes et [1] qui pubem generare potest his [2] incipit esse a quatuordecim annis: fœmina a duodecim viri potens, sive patiens, ut quidam putant. Prandicula antiqui dicebant, quæ nunc jentacula. Prodiguæ hostiæ vocantur, ut ait Veranius, quæ consumuntur, unde homines quoq. luxuriosi, prodigi. Petronia amnis est in Tiberim perfluens, quam magistratus auspicato trans-

16 f. *proprie.*—17 f. *panis, olei, vini.*—18 f. *moris.*—19 f. *tegetibus sæptus.*—20 *diverticulo.*—1 f. *etiam.*—2 f. *is.*

NOTÆ

[f] *Penus*] In ora paginæ emendavimus, *tegetibus sæptus:* et ita legendum, Ovidii versu lectionem confirmante in lib. IV. Fastorum: 'Et paries lento vimine textus erat,' de æde Vestæ.

eunt, cum in campo quid agere volunt: quod genus auspici peremne vocatur: amnem autem fœminine antiqui enuntiabant. Penetrale sacrificium dicitur, quod interiore parte sacrari conficitur: unde et penetralia cujusque dicuntur; et penes nos, quod in potestate nostra est. Puri, probi, profani, sui auri dicitur in manumissione sacrorum causa: ex quib. puri significat, quod in usu porco [3] non fuerit: probique recte excoctum pugnatumq. sit: profani, quod sacrum non sit, et quod omni religione solutum sit: sui, quod alienum non sit. Pacionem antiqui dicebant, quam nunc pactionem dicimus: unde et pacisci adhuc, et paceo in usu remanet. Presan.[4] . . porca dicitur, ut ait Veranius, quæ familiæ purgandæ causa Cereri immolatur, quod pars quædam ejus sacrifici fit in conspectu mortui ejus, cujus funus instituitur. Pateram perplovere [5] in sacris cum dicitur, significat pertusam esse. Pastillum est in sacris libi genus rutundi. Puilia saxa esse ad portum, qui sit secundum Tiberim, ait Fabius Pictor, quem locum putat Labeo dici, ubi fuerit Ficana, via Ostiensi ad lapidem undecimum. [61] Paveri frumenta dicebant antiqui, quæ de vagina non bene exibant. Paludati in libris auguralibus significat, ut ait Veranius, armati, ornati: omnia enim militaria ornamenta, paludamenta dici. Purimenstrio [g] esse dicuntur, qui sacrorum causa toto mense in cærimoniis sunt, id est, puri sint certis diebus carendo. Prox bona vox, velut quidam præsignificare [6] videtur, ut ait Labeo de jure pontificio L. XI. Penatis singulariter Labeo Antistius posse dici putat, quia pluraliter Penates dicantur, cum patiatur proportio etiam Penas dici, ut optimas, primas, Antias. Proculiunt promittunt ait

3 f. *spurco.*—4 f. *præsentanea.*—5 f. *perpluere.*—6 f. *putant, significare.*

NOTÆ

g *Purimenstruo*] Suidas Μητρωακαὶ, inquit, ἡμέραι τινὲς ἱεραὶ τὰς δὲ μητρωακὰς παρὰ Ῥωμαίοις, ἣ καὶ πρότερον παρὰ Φρυξὶ σπουδασθείσας καστειὰς ἑκάστου μηνὸς ἤγνευε.

significare Antistius de jure pontificali L. VIIII. Popularia sacra sunt, ut ait Labeo, quæ omnes cives faciunt, nec certis familiis adtributa sunt. Fornacalia, Parilia, Laralia, porca præcidania. Pollucere merces [h] . . . liceat sunt far, polenta, vinum, panis fermentalis,[7] ficus passa, suilla, bubula, agnina, casei, ovilla, alica, sesama, et oleum, pisces, quib. est squama, præter squarum.[8] Herculi autem omnia esculenta, poculenta. Profestum est facere, tamquam, profanum facere, id est, quod eo die, qui dies feriarum non est, facere: vel, ut quidam dixerunt; pro eo facere velut feriæ non sint; aut id facere, quod feriis fieri non liceat. Itaque diem profestum, diem sine feriis esse. Profanum est, quod fani religione non tenetur. Procubitores dicuntur fieri vetites,[9] qui noctu custodiæ causa ante castra excubant, cum castra hostium in propinquo sunt, ut M. Cato in eo, quem de re militari scripsit. Properam pro celeri ac strenua dixisse antiquos, testimonio est Cato, cum ait in libro de re militari: Tertia e fastris [10] eductio celeris prosperaq.[11] est. Pro . . sta dolia ait dici Labeo [62] quod . . . . . r . . . . . . tur . . . . . do . . . . *Priveras mulieres privatas dicebant* . . . . tur pro . . . . *Pube præsente, est populo præsente, συνεκδοχικῶς* ab *iis, qui puberes sunt, omnem populum significant* . . . . qua . . . . . susc . . . . . dem . . . . . decid*it* . . . . . conc

7 f. *fermentatus.*—8 f. *scarum.*—9 f. *fere velites.*—10 f. *castris.*—11 f. *properaque.*

NOTÆ

[h] *Pollucere merces*] Cassius Hemina apud Plinium l. XXXII. c. 2. 'Numa constituit, ut pisces, qui squamosi non essent, ni pollucerent patrimonia, commentus ut convivia publica et privata, cœnæque ad pulvinaria facilius compararentur, ni qui ad polluctum emerent, pretio minus parcerent, eaque præmercarentur.' Varro lib. v. de Ling. Lat. 'Cum enim ex mercibus libamenta porrecta sunt Herculi in ara, tum polluctum est.' Tertullian. in apolog. c. 39.

. . . . . agor . . . . . eadem
. . . . . cetera loc*a* . . . . . .
fulgura s*acra* . . . . . *Pecunia*[1] quæ erogatur *in ludos, et spectacula, appellatur lu*carie,[12] dicta quod *e lucis captetur* . . . . in eodem libro . . . . . dixi[13] existimat, *cujus opinionis est et Valerius Me*ssala in explana*tione XII. Pipulum dicebatur* ploratus. Promel*lere, Verrius ait significa*ri lituum provere.[14] *Purime tetinero, positum est pro pu*rissime tenue*ro. Publicus ager dictus, quia Augurum* publicos[15] est: *ut Oscus in Veienti: is enim usu* et jure Augurum *est. Prodicere diem est, prodere:* prodictio namq. prod*itio est, quæ, ut ait Verrius, in præ*sens valet. Patr*onus ab antiquis cur dictus* sit, manifestum: quia *ut patres filiorum, sic hi* numerari inter do*minos clientum consueverunt.* Pristina, velut prist*ina:*[16] *sic prior, et alia* ejus modi dictita*bant, ab eo quod est prius* [63] .
. . . . . . e . . . . . .
s . . . . nte . . .
. . . . . . rum . . . . . .
qui . . . . *Præsagitio dicta est*, quod *præsagire est acute sentire, unde et sagæ anus* dict*æ, quæ multa sciant, et sagaces canes, quod ferarum cubilia* præ*sentiant.*

*LIBER. XVI. SEX. POMPEI FES*TI
*INCIPIT LIBER XVII. FELICI*TER.

*Quirinus ex hac causa Romulus est appel*lat*us, quod curi, id est, hasta uteretur, a qua Roma*ni eo *nomine Romulum appellaverunt.* Quiri*nalis porta eadem quæ et Collina dicebatur*, ut legi*mus apud antiquos scriptores: posi*tum autem *unius nomen pro alterius nomine reperitur, quod ini*tio ita con*junctæ fuerunt, ut unam tantum fuisse qu*asi id suffrag*etur: quam ideo nominari ait*

12 f. *lucar, inde.*—13 f. *dici.*—14 f. *significare litem promovere.*—15 f. *publicor.*—16 f. *priustina.*

NOTÆ

[1] *Pecunia*] Vide in 'Lucaris.' In senatusconsulto apud me de ludis sæcularibus in tabella marmorea ita incisum est: COS. V. F. DE. LVCARI. LVDORVM. SÆCVLARIVM.

*Collina*m Santra, pro*xime eam quod collis Quirinalis* est: porta*m rursum Quirinalem ideo appell*ant, sive quod *ea in collem Quirinalem itur: sive* quod proxime eam sacel*lum est Quirini: unde, ut videtur,* usurpatio facta, *et duplex nomen uni eidemq. rei im*positum est. Qui*rites, dicti Sabini a Curi dea, cui* aqua et vino *sacra facere soliti erant: quos* tamen quidm[17] curis *dictos volunt, in quib. ab* his ei sacra fiant; *cui opinioni Verrius adver*satur: ab ejusdem autem *deæ nomine videntur ite*m Curres[18] Sabinæ *hastæ appellatæ quib. ea gen*s armis erat potens: *nunc et Sabini et Romani popu*li singulare usur*patur nomen, ut indicio est* preco, qui in funeris[19] *indictivis ita*[k] *pronuntiare solet,* illius[20] Quiris leto datus. [64] Quirites autem dicti post fœdus a Romulo et Tatio percussum communionem et societatem populi factam indicant. Quirinalia mense Februario dies, quo Quirini fiunt sacra: idem stultorum feriæ appellantur (antequam in eum commigrarent fere Sabini Curib. venientes post fœdus inter Romulum et Tatium)[1] quod quidem[2] suorum fornacalium sacrorum cognominant;[3] eo potissimum A[4] rem divinam faciunt. Quirinalis collis, qui nunc dicitur, olim egonus[5] appellabatur ante quam in eum commigrarent (fere)[6] Sabinis[7] Curib. venientes post fœdus inter Romulum et Tatium ictum: a quo hanc appellationem sortitus est: quamvis existiment quidam, quod in eo factum sit templum Quirino, ita dictum. Quirina Tribus a Curensibus Sabinis appellationem videtur traxisse. Quiritium fossæ dicuntur, quibus Ancus

17 f. *quidam a.*—18 f. *Cures.*—19 f. *funerib.*—20 f. *ollus.*—1 ( ).—2 f. *quidam.*—3 f. *cum ignorant.*—4 f. A *die.*—5 f. *Agonus.*—6 ( ).—7 f. *Sabini.*

NOTÆ

[k] In exemplari ita plane est, . . . *o est preco, qui in funeris* . . . ut videatur sine dubio legendum, *indicio est preco, qui in funeribus indictivis, &c.* Supra in 'Indictivum:' 'Funus indictivum, ad quod per preconem evocabantur.' Varro lib. VI. de Ling. Lat. 'In funeribus indictivis quando dicitur, ollus letho datus est:' in quibus verbis deesse vocem *Quiris,* ex Festi fragmento apparet manifesto: itaque legendum apud Varronem, *Ollus Quiris letho datus est.* Vide infra in 'Simpludiarea.'

Marcius circumdedit urbem, quam secundum ostium Tiberis posuit, ex quo etiam Ostiam: et quia populi opera eas fecerat, appellavit Quiritium. Quincentum et producta prima syllaba, et per c literam usurpant[8] antiqui, quod postea levius visum est ita ut nunc dicimus pronuntiari. Qui patres, qui conscripti vocati sunt in Curiam: quo tempore regibus urbe expulsis, P. Valerius Cons. propter inopiam patriciorum ex plebe adlegit in numerum senatorum c. et lx. et IIII. ut expleret numerum senatorum trecentorum, et duo genera appellaret esse.[9] Quispiam quin significet aliquis, et quæpiam aliquæ[10] similiter qui[11] alia ejusdem generis, ut dubium non est, ita (ut)[12] unde sequens pars ejus cœperit, inveniri non potest. Quinquatrus appellari quidam putant a numero dierum, qui fere his[13] celebrantur: qui scilicet errant tam hercule, quam quatriduo Saturnalia, et totidem [65] dieb. Compitalia: nam omnibus his singulis diebus fiunt sacra: forma autem vocabuli ejus exemplo multorum populorum Italicorum enuntiata est, quod post diem quintum iduum est his[14] dies festus, ut apud Tusculanos Triatrus, et Sexatrus, et Septematrus, et Faliscos Decimatrus. Minervæ autem dicatum eum diem existimant, quod eo die ædis ejus in Aventino consecrata est. Quinquertium vocabant antiqui, quem Græci πένταθλον, ut indicat versus hic: Omnis æqualis vincebat quinquertio. Livius quoque ipsos athletas sic nominat: quinquertiones preco in medium vocat. Quisquiliæ dici putantur, quicquid ex arboribus minutis surculorum foliorumve cadit: velut quicquid cadiæ.[15] Cæcilius: quisquilias volantis venti spolia memoranti modo: et Novius in Togularia: Abi, deturba te saxo, homo non, quisquiliæ: quid est? Quintipor[1] servile nomen frequens apud antiquos erat, a præno-

8 f. *usurpabant.*—9 f. *appellata sunt.*—10 f. *aliqua.*—11 f. *que.*—12 ( ).—13 f. *feriis.*—14 f. *is.*—15 f. *cadit.*

NOTÆ

[1] *Quintipor*] Plinius lib. XXXIII. cap. 1. 'Aliter apud antiquos singuli Marcipores Lucipedes dominorum gentiles.

mine domini ductum, ut Marcipor, gripor[17] quamvis sint, qui a numero natorum ex ancilla quinto loco dictum putent. Quippe significare quid ni, testimonio est Ennius L. XL.[18] quippe solent reges omnes in rebus secundis: idem L. XVI. Quippe vetusta virum non est satis bella moveri: item alii complures. Quianam pro quare et cur positum et[19] apud antiquos, ut Nævium in carmine Punici belli: Summe Deum regnator quianam genus isti: et in satyra, (Quia nam genus isti: et in satyra)[20] Quia nam Saturnium populum pepulisti: et Ennium in L. VII. Quianam dictis nostris sententia flexa est. Quid nisi usurparise[1] antiquos testis est Afranius in epistula: Me auctore mater abstinebis quid nisi? Quietalis[2] ab antiquis dicebatur orcus. [66] Qui*ntia prata dicta sunt a Quintio Cincinnato, qui* sib*i damnato filio, venditis omnibus, quatuor jugerum* agr*um trans Tiberim paraverat: quem agrum colentem* Sen*atus Dictatorem, per viatorem, salutavit* Cinc*innatum; qui de re bene gesta acto triumpho, ad* pri*vata negotia confestim rediit, deposita Dictatura:* pec*uariamq. rem et agrariam exercens Romanis* ip*sis æmulationi fuit* . . . uos . . . . quod eo . . . . *Quinctiliani Luperci* ap-pel*lati videntur a Quinctilio : qui præpositus* est Lu*percis ; ut a Fabio Fabiani dicti sunt : item* Luperci, *quib. is præpositus fuerit : fuisse autem* Romuli *temporibus institutos utrosque, et Fabianos et* Quinctili*anos, multi sunt qui existiment :* quorum num*erum postea sæpe auctum fuisse, quia h*onoris gratia *multi in lupercis adscribebantur.* Quin*tanam classem ait Verrius dictam, quod in ea Ser. Tullius* rex distribut*a capite censorum multitudine, quinque* fecit, cum eas ord*inavit, hanc autem afferri cau*sam de capite *censorum nomine, quod ii quo censerentur,* nihil præter se h*aberent, suumque caput.* Lucilius sic meminit, quod . . . . adeptus. Quer-quer*am febrem, gravem et magnam:* nam quidam querc*um*

17 f. *Caipor.*—18 f. *XI.*—19 f. *est.*—20 ( ).—1 f. *usurpavisse.*—2 f. *Quietalus.*

dictam volunt, quod id genus arboris, cum gr*ave sit, ac durum, tum etiam in* ingentem evada*t altitudinem. Aurelius autem* Opilius frigidam a*it dici, et cum horrore tremen*tem. Santra eam ex G*ræco deducit ; qui tremorem ejusmodi* κάρκαρον *dicunt. Unde dici* etiam carcerem. Plau*tus in Frivolaria : Is mihi* erat bilis querque*ra tussis. Lucilius libro* . . jactans me ut feb*ris querquera ter*ret : alibi : Querque*ra consequitur febris, capitisque* [67] *dolores* . . . ius . .
. . . . quæ . . . *quarum ex legib. quadrupli erat* actio . . . . . ibus . . .
. . . ata . . . . . oē . .
. . . . abant . . . . . .
ab eo . . . . in . . .
. . . . tis . . . . .
. . q. licto . . . . . populo . .
. . *curia* Ca*labra* . . . . men legum
. . . . *in* populi do*minatu. Quando Rex*[m] co*m*itia sic[3] *fas : sic notatum esse diem in fastis* in honorem *Regis sacrorum, aiunt, qui de feriis* menstruis scrip*serunt, quæ nonis februarii in Curia a* Rege dicuntur :[4] *eæ vero a multis scriptori*bus traditæ sunt ; *nam quo die Rex in Comitium venit, ejus* pars ante*rior nefas habetur : contra autem* posterior *fas : quia sacris peractis inde abit : quod* si quis alius pro Rege *eo die in Comitio fecerit, puta Pon*tifex, tum his[5] dies *totus est fastus. Quando ste*rcus[n] delatum, fas : eo*dem modo*

3 f. *comitia sit.*—4 f. *edicuntur.*—5 f. *is.*

NOTÆ

[m] *Quando Rex*] *Edicuntur* pro *dicuntur* videtur scribendum, ut in margine notavimus : nam Varro lib. v. de Ling. Lat. sic habet : 'Rex cum ferias menstruas nonis Februariis edicit, tunc diem februatum appellat :' et paulo post : 'Harum rerum vestigia apparent in sacris Nonalibus in arce, quod tunc ferias primas menstruas, quæ futuræ sint eo mense, Rex edicit populo :' puto autem *Q. R. C. F. id est, Quando Rex comitiasit, Fas*, a Festo scriptum fuisse, quia sic in Fastis hic dies notatur.

[n] *Quando stercus*] Hic quoq. opinor desiderari quatuor illas notas, quæ in Fastis habentur, *Q. ST. D. F.* et Festum ita scripsisse : Q. ST. D. F. *id est, Quando stercus delatum fas : clivum* autem pro *alvum* reposuimus ex Varronis lib. v. de Ling. Lat. Vide in 'Stercus.'

in fastis notatur dies, qui talis est, ut *ædis vestis*[6] *eo die purgetur*, stercusq. in alvum[7] *Capitolinum ex æde Vestæ deferatur: cum id factum sit, tunc prætori liceat fari tria verba.* Quæstores *dicebantur*, quod *quærerent de reb.* capitalib. unde *qui talia quærunt, Quæstores pari*cidi appellantur. *Quando cum gravi voce pro*nunciatur, significat *quod, quoniam, et est conjunctio*, ut Plautus in *Menæchmis: Ideo quia* mensam, quando edo, [68] detergeo: et in Pseudolo: Dabo, quando erit: ducito, quando habebis: et Ennius lib. XVI. Nox quando mediis signis præcincta volabit: in 12. quidem cum c[8] litera ultima scribitur, idemque significat. Quadrata Roma in Palatio ante templum Apollinis dicitur, ubi reposita sunt, quæ solent boni ominis gratia in urbe condenda adhiberi, quia saxo munitus est initio in speciem quadratam: ejus loci Ennius m.[9] cum ait: Et quis est erat[10] Romæ regnare quadratæ. Quadrurbem Athenas Accius appellavit, quod scilicet ex 4. urbibus in unam domicilia contulerunt, Braurone, Eleusine, Pireæo, Sunio. Quæso, ut significat idem, quod rogo, ita quæsere ponitur ab antiquis pro quærere, ut est apud Ennium, lib. II. Ostia munita est idem loca navibus pulchris mundo[11] facit, nautisque mari quæsentibus vitam: et in Chresponte.[12] ducit me uxorem liberorum sibi quæsendum gratia: et in Andromeda liberum quæsendum causa familiæ matrem tuæ. Quadrantal vocabant antiqui, quam ex Græco amphoram dicunt, quod vas pedis quadrati octo et XL. capit sextarios. Plautus in Curculione: Anus hæc sitit, quantillum sitit? modica est, capit quadrantal: et Cato contra Oppium: Vinum redemisti, prædia pro vini quadrantalib. sexaginta in pulli[13] dedisti, vinum non dedisti. Quaxare[14] ranæ dicuntur, cum vocem mittunt. Quartarios appellabant antiqui muliones mercennarios, quod quartam partem quæstuus capiebant. Lucilius: Porro homines nequam malus

6 f. *ædes Vestæ.*—7 f. *clivum.*—8 f. *E.*—9 f. *meminit.*—10 f. *extiterat.*—11 f. *Munda.*—12 f. *Cresphonte.*—13 f. *publicum.*—14 f. *Quoaxare.*

quartarius cippos colligere omnes. Quatenus significat, qua fine, ut hactenus, hac fine. At quatinus, quoniam: sed antiqui quatenoc [15] dicebant, ut [69] Scipio Africanus in ea oratione, quam scripsit postquam ex Africa rediit uti negotium natum erat, quatenoc [16] castra nostra ita munita erant, ut posses partem exercitus abducere. Quande pro quam usos esse antiquos, cum multi veteres testimonio sunt, tamen hujus [17] in primo: Jupiter, ut muro fretus magis quande manus impe [18] . . secundo: Quande tuas omnes legiones, ac populatis: et Lucretius: Clarus ob obscuram linguam magis inter inanes: quande gravis tergaios,[19] qui vera requirunt. Quam mox, significat quam cito: sed si per se ponas mox, significabit paullo post, vel postea. Quatere, suspensum, et vicinum rei alicujus motum significat, non, ut Verrius putat, ferire, cum id ipsum verbum concutere ex præpositione, quæ est con, et quatere sit compositum: quassare autem est sæpe quatere. Querquetulanæ ut re [20] putantur significari nymphæ præsidentes querqueto virescenti, quod genus silvæ indicant fuisse intra portam, quæ ab eo dicta sit Querquetularia, sed fœminas antiqui quas sciens [1] dicimus, viras appellabant: unde adhuc permanent virgines et viragines. Ques antiqui dixerunt, inde declinatum remanet dativo casu, quib. nam qui adhuc item qui [2] facit, ut isti istis, illi illis. Quiho censetis illuc transite, qui alia omnia, in hanc partem: his verbis perit ominis videlicet causa, ne dicat, qui non censetis. Quot servi,[a] tot hostes, in proverbio est, de quo Sinnius Capito existimat errorem hominib. intervenisse præpostere plurimis enuntiantib. vero enim similius esse dictum initio,

15 f. *quatenos.*—16 f. *quatenos.*—17 f. *tum Ennius*, vel *tum et Livius.*—18 f. *manu sui Idem in.*—19 f. *inter Graios.*—20 f. *viræ.*—1 f. *sagas nos.*—2 f. *quis.*

NOTÆ

[a] *Quot servi*] Ad vocem quæ in fragmento est . . . . *beneficæ* . . . . . . faciunt quæ scribit Macrob. lib. I. Saturn.

quot hostis, tot servi, tot [3] captivi fere ad servitutem adducebantur: [3] unde etiam mancipia, nec [70] san . . .
. . ser . . . . . epti . .
. . . ruti . . . . . gia . .
. . . turbat . . . . . rent . .
. . . uncia . . . . . Sinn*ius* *Capito*
. . . . . ut perh*ibent* . . . . .
. . *Be*nific*æ* *virtutis* . . . .
omnibus . . . . . *an*cill*æ* . . .
. . omnis un . . . . . me part . .
. . *re*gula, sed v . . . . . s altius fixa
. . . . . ferrendum qui . . . . .
. . Quoniam significat *non solum id quod quia, ut ait Verrius* apud antiquos, *sed etiam id quod postquam, hac scilicet de causa,* quod *Græcum* ἐπεὶ,[4] *utrius*q. signification*em optinet. Quod significat* etiam aliquid præ*ter quam quod in usu fere est, et Græci* dicunt τί. Quin*quennales Censores appella*bantur, qui lustrum con*derent quinto quoq. anno a quo nomin*ari cœptos. Quin*que genera signorum observabant* Augures publici, *ex cælo, ex avibus, ex tripudiis,* ex quadrupedib. ex *diris, ut est in Auguralibus.* Rufuli Tribuni mili*tum appellabantur, quos* Consul faciebat, n*on populus: de quorum jure, quod* Rutilius Rufus leg*em tulerat, qua eis cavebatur multis* modis (sic enim eleva*verant eorum jus, ac tunc eleva*bant, qui populi suffr*agio creabantur,*)[5] *Rufuli*[p] *a* cognomine Rutili, a*c post Rutili appellati sunt,* . . .
. . [71] nas . . . . . æ . . .
. . Nævi*us* . . . . . uit . .
. . *r* . . ad . . . . . esen .
. . . *R*uctare *non ructari, dicendum ait Verrius,* ut pro . . . . . os igi*tur* . . .
. . scrib . . . . . *Valerius Fl*accus

3 f. *quod.*—4 f. ὅτι.—5 ( ).

NOTÆ

p *Rufuli*] Videndus Asconius in Verrina 2.

. . . . . . *Videres alios ructa*re, ac *respuere pulcherrima superbia.* M. Cicero *tamen, in libro II. Philippicarum,* ructa*retur dixit. Respersum vinum si*gnificat *apud antiquos: quia in sacris no*vendia*lib. vino mortui sepulchrum* spargebatur. . . . . . Romani[q] *videntur ab initio nulla usi esse* artificum *opera, sed ubi primum ludos facere* cœperunt, *tunc asciti artifices ab Etruscis ci*vitatibus *fuerunt: sero autem ludi* omnes, qui nunc *a Romanis celebrari solent,* sunt institu*ti. Quidam primos ponunt Rom*anos. Alii aiunt *Megalenses, id est, Matris* Magnæ ac po*pulares Cereris. Alii aiunt* in conferendis *equis Trojam lusitasse pueros* Romanos. Alii *institutum, ut luderent e*quitando, jactu, *saltu, cursu festis P*arilibus: paribusq. etiam *ut ludicræ certationes a* ludentibus fierent. *Rubidus panis*[r] *appellatur* parum coctus, cum *rubro colore, rubefactus.* Plautus in Casina: *In furnum condit*o, atque ibi torreto *pro pane rubido. It*em: Scortæ ampullæ [72] vetustate rugosæ, et coloris ejusdem, rubidæ dici solent. Romanam[s] portam vulgus appellat, ubi ex epistylio defluit aqua: qui locus ab antiquis appellari solitus est statuæ Ciniciæ, quod in eo fuit sepulcrum ejus familiæ: sed porta Romana instituta est a Romulo infimo[6] clivo Victoriæ, qui locus gradibus in quadram formatus est: appellata autem Romana a Sabinis

6 f. *in imo.*

NOTÆ

[q] *Romani*] *Artificum* est in exemplari, pro eo quod alii ediderunt, *artificium:* notum autem est qui τεχνῖται dicantur a Græcis. Parilib. festis Romanos equorum cursu lusitasse tradit Dio lib. XLIII. videndum etiam an vox, *parib.* accipienda sit, ut apud Virgilium lib. V. 'Prima pares ineunt,' &c.

[r] *Rubidus panis*] Isidorus lib. XX. cap. 2. 'Rubidus panis recoctus, et rubefactus:' et certe rubidus color pani parum cocto non convenit: itaque videndum, an *percoctus* legi debeat, licet in exemplari sit *parum coctus.*

[s] *Romanam*] Varr. lib. IV. de Ling. Lat. 'Romanula porta dicta est ab Roma, quæ habet gradus in Navalia ad Volupiæ sacellum.' *In infimo* autem scriptum est pro eo quod in manuscriptis erat *infimo,* hoc est, in imo, quæ scriptura sæpius invenitur in veteribus monumentis.

præcipue, quod ea proximus aditus erat Romam. Rutabulum est, quo rustici in proruendo igne, panis conquendi gratia. A[7] Novius in Pico: Quid ego facerem, otiosi,[8] rodebam rutabulum. Navius[9] obscenam viri partem describens: vel quæ sperat se nupturam viri[10] adolescentulos,[11] ea licet senile tractet retritum rutabulum. Ruta cæsa dicuntur, quæ venditor possessionis sui usus gratia concidit, ruendoq. contraxit.[12] Rutilium[13 t] rufum significat, cujus coloris studiosæ etiam antiquæ mulieres fuerunt, unde traxerunt cognomina rutilias,[14] ut indicat frequenter Afranius. Rutrum tenentis juvenis est effigies in Capitolio ephebi, more Græcorum harenam ruentis, exercitationis gratia: quod signum Pompeius Bithynicus ex Bithynia supellectilis regiæ Romam deportavit. Rutundam ædem Vestæ Numa Pompilius rex Romanorum consecrasse videtur, quod eandem esse terram, qua vita hominum sunstentaretur, crediderit: eamq. pilæ forma esse, ut sui simili templo Dea coleretur. Ruscum est, ut ait Verrius, amplius paullo herba, et exiruis[15] virgultis, fructibusq.[16] non dissimile junco, cujus coloris reb. uti mulieres solitæ,[17] commemorat Cato [73] originum lib. VII. Mulieres opertæ auro, purpuraq. ars[18] inhæret diadema, coronas aureas ruscea facile,[19] galbeos[20] lineas, pelles, redimicula. Rupitias in XII. significat damnum dederit.[1] Rodus, vel raudus significat rem rudem, et imperfectam: nam saxum quoque raudus appellant poëtæ, ut Accius in Melanippa:[2] Constituit[3] cognovit, sensit[4] conlocat sese in locum cel-

7 f. A *utuntur.*—8 f. *otiosus.*—9 f. *Nævius.*—10 f. *viro.*—11 f. *adolescentulo.*—12 f. *extraxit.*—13 f. *Rutilius* vel *Rutilus.*—14 f. *Rutilæ.*—15 f. *exilius.*—16 f. *fruticibusque.*—17 f. *solitas.*—18 f. *auri.*—19 f. *facie.*—20 f. *galbeas.*—1 f. *dederis.*—2 f. *Menalippo.*—3 f. *constitit.*—4 f. *sensim.*

NOTÆ

[t] *Rutilus*] Varro lib. IV. 'Aurei n. rutili, et inde etiam mulieres valde rufæ, rutiliæ dicuntur.' Ex hoc Varronis loco possunt Festi verba emendari.

sum: hinc manib. repete roudus saxeum grandem et gravem: et in Chrysippo: Neq. quisquam a telis vacuus, sed uti cuiq. obviam [5] fuerat, ferrum saxio rudem.[6] Vulgus quidem in usu habuit, non modo pro ære imperfecto, ut Lucilius, cum ait: Plumbi paxillum [7] rodus liniq. matexam:[8] sed etiam pro signato, quia in mancipando, cum dicitur, rudusculo libram ferito, asse tangitur libra. Cincius de verbis priscis sic ait: Quemadmodum omnis fere materia non deformata, rudis appellatur, sicut vestimentum rude, non perpolitum: sic æs infectum rudusculum apud ædem Apollinis æs conflatum jacuit, id adrudus appellabant . . . in æstimatione Censoria æs infectum rudus appellatur. Rudiarii ab eodem dicuntur, qui saga nova poliunt. Hominem imperitum rudem dicimus. Rudentes restes nauticæ, et asini, cum voces mittunt. Ruspari est quærere cribro,[9] ut hoc versu indicatur: Et ego ibo, ut latebras ruspans rimarem optimas. Rustica vinalia appellantur mense Augusto XIII. Kal. Sept. Jovis dies festus, quia Latini bellum gerentes adversus Mezentium, omnis vini libationem ei Deo dedicaverunt: eodem autem die Veneri templa sunt consecrata, alterum ad Circum Maximum, alterum in luci libitia densi,[10] quia impius [11] Deæ tutela sunt horti. Rustum ex rubus [74] . . . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

5 f. *obvium.*—6 f. *saxum rodum.*—7 f. *pauxillum.*—8 f. *metaxam.*—9 f. *crebro.*—10 f. *Luco Libitinensi.*—11 f. *in ipsius.*

. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .

[76] ubi incubare posset auspicii repetendi causa. Rogatio est, cum populus consulitur de uno plurib. ve hominibus, quod non ad omnis pertineat, et de una, plurib. ve reb. de quib. non omnib. sanciatur: nam quod in omnes homines, resve populus scivit, lex appellatur. Itaq. Gallus Ælius ait, inter legem et rogationem hoc interest: rogatio est genus legis, quæ lex non continuo ea rogatio est: A [12] non potest non esse lex, si modo justis comitiis rogata est. Romulum quidam a ficu ruminali, alii quod lupæ ruma nutritus est, appellatum esse ineptissime dixerunt: quem credibile est a virium magnitudine, item fratrem ejus, appellatos. Romam appellatam esse Cephalon Gergithius (qui de adventu Æneæ in Italiam videtur conscribsisse) [13] ait ab homine quodam comite Æneæ: eum enim ocupato monte, qui nunc Palatius [14] dicitur, urbem condidisse, atq. eam Rhomen nominasse. Apollodorus in Euxenide ait, Ænea et Lavinia natos Mayllem, Mulum, Rhomumque; atque ab Rhomo urbi tractum nomen. Alcimus ait Tyrrhenia Æneæ natum filium Romulum fuisse, atq. eo ortam Albam Æneæ neptem, cujus filius nomine Rhodius [15] condiderit urbem Romam. Antigonus Italicæ historiæ scribtor ait, Rhomum quendam nomine, Jove conceptum, urbem condidisse in Palatio Romæ, eique dedisse nomen. Historiæ Cumanæ compositor Athenis quosdam profectos Sicyonem Thespiadasq.[16] ex quib. porro civitatib. ob inopiam domiciliorum, compluris profectos in exteras regiones, delatos in Italiam, eosq. multo errore nominatos Aborigines, quorum subjecti qui fuerint Cæximparum viri, unicarumque virium imperio montem Palatium, in quo frequentissimi consederint, appellavisse a viribus regentis Valentiam: quod [77] nomen adventu Evandri Æneæque in Italiam cum magna Græce loquentium copia interpretatum, dici cœptum Rhomen. Agathocles Cyzicenarum rerum conscribtor ait, vaticinio Heleni inpulsum Ænean, Italiam peti-

12 f. A *rogatio.*—13 ( ).—14 f. *Palatinus,* vel *Palatium.*—15 f. *Rhomus.*—16 f. *Thespiasque.*

visse portantem suam secum neptem Ascani filiam nomine Rhomen, eamq. ut Italia sint Phryges potiti, et his[17] regionibus maxime, quæ nunc sunt vicinæ urbi, prima[18] omnium consecrasse in Palatio Fidei templum, in quo monte postea cum conderetur urbs, visam esse justam vocabuli Romæ nominis causam, eam, quæ priore, unde ea locum dedicavisset Fidei. Ait quidem Agathocles complures esse auctores, qui dicant Ænean sepultum in urbe Berecynthia proxime flumen Nolon, atq. ex ejus progenie quendam nomine Rhomum venisse in Italiam, et urbem Romam[u] nominatam, condidisse; Caltinus[19] Agathoclis Siculi qui res gestas conscribsit, arbitratur e manu Trojanorum fugentium Ilio capto, cuidam fuisse nomen Latino, eumq. habuisse conjugem Rhomam, a quo ut Italia sit potitus, urbem condiderit, quam Romam appellavisse. Lembus, qui appellatur Heraclides, existimat, revertentibus ab Ilio Achivis, quendam[20] tempestate dejectos in Italiæ regiones secutos Tiberis decursum pervenisse, ubi nunc sit Roma, ibiq. propter tædium navigationis, impulsas captivas auctoritate virginis cujusdam tempestivæ nomine Rhomes, incendisse classem, atque ab ea necessitate ibi manendi urbem conditam ab his, et potissimum ejus nomine eam appellatam, a cujus consilio eas sedes sibi firmavissent. Galitas scribit, cum post obitum Æneæ imperium Italiæ pervenisset ad Latinum Telemachi Circesq. filium, hisq.[1] ex Rome suscepisset filios, Romum, Romulumq. urbi conditæ in Palatio causam fuisse appellandæ potissimum [78] Rhomæ. *Diocles Peparethius ait Iliam Numitoris Albani regis filiam, gemellos edidisse, quos in ima Tiberis ripa a Faustulo, regio ministro, expositos, juxta ficum appella-*

17 f. *iis.*—18 f. *primam.*—19 f. *Callias.*—20 f. *quosdam.*—1 f. *isq.*

NOTÆ

[u] *Romam*] Videndus Plutarchus in Romulo, in cujus vita citat Dioclem Peparethium, et totam hanc de Romæ vocabulo, Romuliq. incunabulis historiam, ex iisdem prope scriptorib. quib. Festus usus est, narrat.

tam postea a Rom*ulo Ruminalem, sic jacentes lupam* lact*asse, et picum Martium nutrisse: post reper*tos *Accam Larentiam, Faustuli uxorem, educasse:* pleri*que tamen, conscio, et alimenta præbente N*umitor*e, nutritos aiunt, quod Ilia ex Marte se* pe*perisse eos asseverabat, ac secreto literis, omni* deni*q. liberali disciplina Gabiis institutos* atq. *excultos fuisse: atque ita in musicis pri*mam p*ueritiam traduxisse, cum inter æquales* omnes pr*æstarent corporis proceritate, et forma,* nomin*atos, alterum Romulum, Remum alterum. Eos ubi ex* compre*ssu Iliæ natos se cognoverint, et quod ex*positos in *ripa Tiberis lupa lactaverit, præbens ru*mam, monte *vicino descendens, et quod reperti a Faustulo* sunt educa*ti, Romulusq. et Remus a ruma no*minati potis*simum: præterea quo patre* essent procreati *intellexerint, Numitori avo primum* restituisse reg*num, deinde de urbe condenda* per auguria decre*visse, uter eam conderet, nomi*naretq. ac Deorum *manifesta approbatione, R*omulum urbem con*didisse, eamq. nominasse Romam* potius, quam Romu*lam de suo nomine, ut amplio*re vocabuli signifi*catione prosperiora patriæ* suæ omninaretur. *Romam antea Romulam* [x] *appel*latam Terentius quidem *Varro fuisse ait ab Romulo;* deinde detortam voca*lem, detritasq. literas fuisse* credibile: ceterum cau*sam ejus appellationis in*venisse ait Verrius *vetitam esse publicari.* Romanam portam [y] ante*a Romulam voci*tatam ferunt, quæ fuerit *ab Roma appellata.* [79] *Romuliam Tribum appellatam ait Dionysius ab Romulo, quod in agro ab eo* ca*pto de Veientibus populis, ea Tribus censebatur. Terentius Varro dictam ait, quod pro*xima *Romæ esset* . . . . quæ . . . . . cuidam . . . . . ep . . . . . *ruma, id est,* mamma . . . . . . Capi*tolio* . . .

NOTÆ

[x] *Romam antea Romulam*] Solinus cap. 1. 'Traditur etiam proprium Romæ nomen, verumtamen vetitum publicari, quandoquidem quominus enunciaretur, cærimoniarum arcana sanxerunt, ut hoc pacto notitiam ejus aboleret fides placitæ taciturnitatis. Valerium deniq. Soranum, quod contra interdictum eloqui id ausus foret, ob meritum profanæ vocis neci datum.'

[y] *Romanam portam*] Varro lib. IV. de Ling. Lat. 'Romanula porta dicta est ab Roma,' &c.

. . . . nium . . . . . de . .
. . que . . . . . requisi . .
. . . *ap*pellatam . . . . . est quæ
. . . . . Rumex *genus teli simile spari Gallici, cujus* mem. Lucil*ius*: *Tum spara, tum rumices portantur* tragula *porro. Rumitant*,[z] *significat rumigerant*, ut Nævius: *Simul alius aliunde rumitant* inter *se*.[2] *Ruminalem*[a] *ficum appel*latam ait Varro *prope Curiam sub Veter*ibus, quod sub ea ar*bore lupa rumam dederit* Remo et Romulo, *id est, mammam. Mamm*a autem rumis *dicitur: unde rustici hædos lactent*es subrumios vo*cant, qui adhuc sub mammis habentur*: alibi[3] autem sunt *qui putent; quod sub ea pecus* ruminari solitum *esset. Rumen est pars colli*, qua esca devoratur, *unde rumare dicebant*, quod nunc ruminare. *Rumentum*[b] *in Augur*alib. significare vi*detur interruptio, abruptio*ve: Dum verba anci*lib. movendis præit, si int*erim vis[4] canerit, *tum æque atq. auspicio*, augurio rumentum *estod. Rhegium signific*are oportere ait [80] Verrius id municipium, quod in freto e regno[5] Siciliæ est: quoniam id dictum est a rumpendo, quod est Græce ῥαταῖαι,[6] eo quidem magis, quia in Gallia Cisalpina ubi forum Lepidi fuerat, Regium vocatur. Rhondesicadionq.[7] cum dixit Lucilius, quo nomina riparum[8] posuit, tam infestum sibi corpus, et valitudinem referens, quam levis sed[9] saluti navigantium. Rhinocerotem quidam esse aiunt bovem Ægyptium. Redemptores

2 f. *sese*.—3 f. *alii*.—4 f. *avis*.—5 f. *regione*.—6 f. ῥῆξαι.—7 f. *Rhondon, Icadionq*.—8 f. *cognomina piratarum*.—9 f. *illa essent*.

NOTÆ

[z] *Rumitant*] Nævii versus in epitoma relatus a Paulo habet *interse*, ut fortasse apud Festum legendum sit, *inter sese*.

[a] *Ruminalem*] Videndus Varr. lib. II. de Re Rustica, cap. ultimo: et Nonius in 'Ruma,' qui affert exemplum Varronis, ex Catone de liberis educandis: 'Propter rumam, i. prisco vocabulo mammam, a quo subrumi etiam nunc dicuntur agni.'

[b] *Rumentum*] In exemplari est .... *erim vis canerit*, non ut habet editio Augustiniana .... *erimen vis canerit*: unde nos supplevimus, *si interim avis canerit*. Hic sane lapsus locum antiquitatis subobscurum reddidit obscuriorem.

proprie, atque antiqua consuetudine dicebantur, qui cum quid publice faciendum, ut[10] præbendum condixerant,[11] effecerantque, tum demum pecunias accipiebant: nam antiquitus emere pro accipere ponebatur: at hi nunc dicuntur redemptores, qui quid conduxerunt præbendum, utendumq. Redibitur tum[12] id proprie dicitur, quod redditum est, improbatumq. et[13] qui dedit, idemq. rursus coactus est habere id, quod ante habuit. Rediviam quidam, alii reluvium appellant, cum circa unguis cutis se resolvit, quia ruere[14] est solvere. Titinius in setina: Lassitudo conservum rediviæ, et flagri: et Livi: Scabra in legendo, reduviosave offendens. Redhostire, referre gratiam. Navius[15] in Lupo: Vel Veiens regem salutant jubæ[16] Albanum mulium[17] comitem senem sapientem contra redhostis Menalus: et Accius in Amphitryone: cedo ecquid te redhostitium[18] cum eas sem objectet[19] facilius: nam et hostire pro æquare posuerunt. Ennius in Cresphonte: Audis, atque auditis hostimentum adjungito: et in Hectoris lytris: quæ mea cominus machæra, atq. hasta hospius[20] manu: et Pacuvius in Teucro: Nisi coërceo protervitates, atq. hostio ferociam. Redantruare[1] dicitur in Saliorum exultationibus, cum præsul ampiruavit,[2] quod est, motus edidit, ci[3] referuntur invicem iidem motus. Lucilius: præsul [81] ut ampiruet, inde vulgus redamplavit[4] at Pacuvius: Proærtrenda[5] gratia. Simul cum videam Graios nihil mediocriter redantruare,[6] opibusq. summis persequi. Redivivum est ex vetusto renovatum. Cicero lib. I.[7] in Verrem: Utrum existimatis minus operis esse vanam columnam efficere ab integro novam nullo lapide redivivo. Redarguisse[8] [c] per e literam

10 f. *aut.*—11 f. *conduxerant.*—12 f. *Redibitum.*—13 f. *ei.*—14 f. *luere.*—15 f. *Novius.*—16 f. *salvere jubet.*—17 f. *Amulium.*—18 f. *redhostitum.*—19 f. *cum in ea se oblectet.*—20 f. *hostiris.*—1 f. *Redamptruare.*—2 f. *amptruarit.*—3 f. *et.* —4 f. *redamtruarit.*—5 f. *Promerenda.*—6 f. *redamptruare.*—7 f. *III.*

NOTÆ

[c] *Redarguisse*] Videtur scribendum, *Redarguesse.*

Scipio Aphricanus Pauli filius dicitur enuntiasse, ut idem etiam pertisum: cujus mem. Lucilius, cum ait: Quo facetior videare, et scire plusquam ceteri, pertisum hominem, non pertæsum dicere ferum,[9] nam genus. Redimiculum vocant mulieres catellam, qua maxime utuntur ornatus causa. Reus nunc dicitur, qui causam dicit: et item qui quid promisit sponditve, ac debet: at Gallus Ælius lib. II. significationum verborum, quæ ad jus pertinet, ait: Reus est, qui cum altero litem contestatam habet, sive his[10] egit, sive cum eo actum est. Reus stipulando est idem qui stipulator dicitur: quippe suo nomine ab altero quibus populatus[11] est, non his[12] qui alteri adstipulatus est. Reus promittendo est, qui suo nomine alteri quid promisit, qui[13] pro altero quid promisit: at Capito Actus[14] in eadem quidem opinione est: sed exemplo adjuvat interpretationem. Numa[15] in secunda tabula, secunda lege, in qua scriptum est: quod horum fuit unum[16] judici arbitrove, reove, eo die diffensus[17] esto: nunc uterq. actorum reiquæ[18] in judicio me[19] vocatur, itemq. accusator de vi accitur[20] more vetere, et consuetudine antiqua. Rivus vulgo appellatur tenuis fluor aquæ, non spe consiliove[1] factus, verum naturali suo impetu: sed hi[2] rivi dicuntur, qui manu facti sunt, sive super terram fossa, sive super[3] specu, cujus vocabuli origo ex Græco pendet. Repanda[4] locantur Pompina[5] [82] flumin*a, id est, purganda: retæ enim vocantur arbores, quæ* aut *ex ripis fluminum eminent, aut in alveis extant.* Rit*us est mos, vel consuetudo. Rite autem* bene ac *recte significat* . . . . . istic. *Plautus Menæchmis: Certe hæc mulier can*terino *ritu astans somniat* . . . . homi . . . . . ina . . . . . . telo . . . . alio . . . . . *facit men*tionem . . . . *te*lorum . .

8 f. *Redarguesse.*—9 f. *ferunt.*—10 f. *is.*—11 f. *qui stipulatus.*—12 f. *is.*—13 f. *quive.*—14 f. *Ateius.*—15 f. *Nam.*—16 f. *vitium.*—17 f. *dies diffinsus.*—18 f. *actor, reusq.*—19 f. *rei.*—20 f. *de via citur.*—1 f. *specu, inciliove.*—2 f. *ii.*—3 f. *subter.*—4 f. *Retanda.*—5 f. *Pomptina.*

. . . . . solitum est . . . . . . remo . . . . . *Retractare est rursus tracta*re. Ra*bidus a rabie dictus, qui morbus caninus est.* Catullus *de Berecynthia, et Atti. Abit in quiete mol*li rabidus *furor animi. Ravi coloris, ravistelli* appellantur *a Plauto, qui sunt inter flavos et cæsios:* ravo sub con[6] . . . . . quod genus hominum *pessimum est. Idem in Epidico:* Sed quis hæc est *muliercula, et ille ravistellus, qui* venit. Rates *vocantur tigna inter se colligata,* quæ per aquam agan*tur: quo quidem vocabulo* interdum etiam na*ves ipsæ significantur.* Afranius in epistula . . *Vento per*culsam ratem: ite*m eodem nomine signi*ficarint[7] etiam re*mos. Attius in Neopto*lemo: Atq. ego rep*ercutio ratibus mare:* et alio loco: Sed jam *propellunt cæruleum ra*tes salum. Radere[d] *genas vetitum est in* lege XII. id est, unguib. *scindere. Rabula* dicitur in multis intus[8] neg*otiis, paratusq. ad ra*dendum quid, auferendumq. *vel. est ita dictus,* quia acrior sit in nego*tiis agendis, et quasi* rabiosus . . . . . .

[83] *Rodusculana porta videtur appellata, qu*od *rudis et impolita sit relicta; vel quia æ*re *vincta fuit: nam æs, ut Varro ait in lib. antiqui*tatum, *raudus dicebatur: atque ex eo dici in mancipa*ndo, *Rauduscul*o *libram ferito. Runa gen*us teli. *Ennius: runata recedit, id est, pilata: est* genus *etiam* . . . . . enim . . . . . . m, atque. . . . . . *quod* vene*no tingebant* . . . . . us. M. . . . . . *Val*erio . . . . . *Rasores antiqui fidicines appel*labant, *qui, ut ait Verrius, ita appellati vid*entur, quia *radere ictu chordas videantur* artificio *quodam. Ratitum quadrantem* Tarqui*tius in libro quem inscribsit de* . . et Oppius[9] *Aurelius, dictum putant,*

6 f. *colore.*—7 f. *significarunt.*—8 f. *intentus.*—9 f. *Opilius.*

NOTÆ

[d] *Radere*] Servius in XII. Æn. 'Tamen,' inquit, 'sciendum, cautum lege 12. tabularum, ne mulieres carperent faciem, his verbis: Mulier faciem ne carpito.' Sed puto Servii verba non carere mendo.

quod in eo, et tri*ente, ratis fuerit effigies,* ut navis in as*se, a qua quidem re appellatum* quoq. ratitum *dicunt. Meminit trientis* ratiti Antonius, *qui ratitos ex hac causa dici* trientes putat, *quod ratis appellatio tertiæ parti*s assis sit, quin*æ autem, aut alius partis* in illa sic,[10] sed se*cundum numerum, ut* sex*tans* : nec hac re ra*tem dici solere, nisi de terna* : ac legionum unam[11] *unam ratem triente si*gnificat : quod hi pe*ndererentur trientes, cum ra*tio cum his putaretur, *quib. solvendæ res es*sent. Ravim anti*qui pro raucitate dicebant.* Plautus : Ubi si quid pos*camus, ad ravim poscamus.* Item : Experjuravi[12] her*cle omnia ad raucam ra*vim : et in Artemone : et . . . *Cæcilius* in Hypobolimæo : Prius *ad ravim poscaris, quam placen*tam feceris. Ratus sum, [84] significat putavi, sed alioqui, pro firmo, certo ponitur ratus, et ratum. Ennius : Occiduntur, ubi potitur ratus Romulus prædam : et Accius in Menalippo : Neque ratum est, quod dicas, neq. quæ agitas, dicendi est locus. R. duobus in complurib. orationib. cum de actis disserti cujus etiam[13] perscribi solet, id est, rationum relatarum, quod his[14] tabulis docentur judices, quæ publice data, atq. accepta sint. Raviliæ[15] a ravis oculis : quemadmodum a cæsiis cæsullæ. Ratumena[e] porta a nomine ejus appellata est, qui ludicro certamine quadrigis victor, clarusci[16] generis juvenis vehis[17] consternatis equis excussus Romæ periit, qui equi feruntur non ante constitisse, quam pervenirent in Capitolium, conspectumq. fictilium quadrigarum quæ erant in fastigio Jovis templi, quas faciendas locaverant Romani vegenti[18] cuidam artis figulinæ prudenti : quæ bello sunt reciperatæ : quia in fornace adeo creverant, ut eximi nequirent : idq. prodigium portendere videbatur, in qua civitate eæ fuissent, omnium eam futuram potentissimam. Reciperatio est (ut

10 f. *nulla sit.*—11 f. *legib. Numæ.*—12 f. *expurgabo.*—13 f. *disseritur cujuspiam.*—14 f. *iis.*—15 f. *Ravillæ.*—16 f. *Etrusci.*—17 f. *Veiis.*—18 f. *Veienti.*

NOTÆ

[e] *Raiumena*] Vide Plinium lib. VIII. cap. 43. et lib. XVIII. cap. 2.

ait Gallus Ælius)[19] cum inter populum, et reges, nationesq. et civitates peregrinas lex convenit, quomodo per reciperatores reddantur res, reciperenturque, resq. privatas inter se persequantur. Reciprocare pro ultro citroq. poscere usi sunt antiqui, quia procare est poscere. Pacuvius in Teucro : Rapido, reciproco, percito, augusto, citare, rectem, reciprocare: unde eq. gremiis subjectare, adfigere. Plautus in Astraba : Quasi tollenono,[20] aut pilum Græcum reciproceis plana uta. Recellere, reclinare, et excellere, in altum extollere. Recinium omne vestimentum quadratum : hi [1] qui. XII. interpretati sunt, esse dixerunt vir toga [2] mulieres utebantur, prætextum [3] clavo purpureo : [85] unde reciniati mimi planipedes: quam rem diligenter exsequitur Santra lib. II. de antiquitate verborum. Reconductæ [4] [f] fecerit [5] et condere urbem, facere, ædificare, ut Cincius testatur in libro de verbis priscis. Ricæ, et riculæ vocantur parva ricinia, ut palliola ad usum capitis facta : grane [6] quidem ait esse muliebre cingulum capitis, quo pro vitta Flaminica redimiatur. Rectæ appellantur vestimenta virilia, quæ patres liberis suis conficienda curant ominis causa: ita usurpata, quod a stantibus et in altitudinem texuntur. Remancipatam Gallus Ælius esse ait, quæ mancipata sit ab eo, cui in manum convenerit. Rienes (quos nunc vocamus) [7] antiqui nefrundines appellabant: quia Græci νεφροὺς eos vocant. Plautus in Satyrione: Male tibi evenisse video, glaber erat tanquam rien.

Refriva fabra [8] dicitur, via [9] ait Cincius quoq. quæ ad sacrificium referri solet domum ex segete auspicii causa, quasi revocant [10] fruges, ut domum datantes tevirtico [11] [g] ad

19 ( ).—20 f. *tollenonem.*—1 f. *ii.*—2 f. *virilem togam, qua.*—3 f. *prætextam.* —4 f. *Reconderit.*—5 f. *refecerit.*—6 f. *Granius.*—7 ( ).—8 f. *faba.*—9 f. *ut.* —10 f. *revocent.*—11 f. *e tritico.*

NOTÆ

[f] *Reconductæ*] Amicus meus homo doctissimus legebat *Reconducie.*

[g] *Tevertico*] Vox mendosa ; pro qua alii reposuerunt, *e tritico:* forte scribendum, *revertantur.*

rem divinam faciendam. Ælius dubitat, an ea sit, quæ prolata in segetem domum referatur, au quæ refrigatur, quod est, torreatur: sed opinionem Cinci adjuvat, quod in sacrificiis publicis, cum puls fabata Dis datur, nominatur refriva. Remeare, redire: ut commeare, ultro, citro[12] ire: unde commeatus dari dicitur, id est, tempus, quo ire, redire cum[13] possit. Afranius (ut in ea mancipato:[14] Vetuit me sine mercede prosum paucius[15] remeare in ludum. Remeligens,[16] et remoræ memorando[17] dictæ sunt in[18] Plauto in Patina: Nam quid illæ nunc tam divinitus[19] remorantur remeligines: ab Afranio in Prodito: Remeligo a Laribus missa sum hanc,[20] quæ cursum [86] cohib*eam navis. Remora*[h] *alias tarditas* ńman*tur,*[1] *ab eo quod moram facit. Plautus Trin*inno:[2] *Quæ in rebus multis obstant, odios*æq. su*nt, remoramque faciunt rei privatæ, et* public*æ. Lucilius: Quænam vox ex te resonans* meo gr*adu remoram facit. Remurinus*[i] *ager* dictus, *quia possessus est a Remo: et habitatio Remi,* Remu*ria item in Aventino dicta: namque Aven*tinum, *in quo habitaret, elegisse Remum dicunt. Unde voci*tatam *aiunt Remuriam, locum in summo Aventino, ubi* de urbe *condenda fuerat auspicatus: alias Rem*orum[3] qu*ondam eum locum appellatum fuisse* . . testis est . . . . . . *Remores* item in uspi*cio*[4] *aves dicuntur, quæ acturum aliquid* remorar*i compellunt* . . . . *Rima*ri, quærer*e valde, ut in rimis quoq.* . . . qui te rima*tur* . . . . . . Ennius lib. XI. . . . . . viriq. Re*millum dicitur, quasi repandum* . . Lucilius Suda . . . . . . remilium et Afra*nius in* . . . *co*xendice pergam . .

12 f. *citroq.*—13 f. *redireq.*—14 f. *in Emancipato.*—15 f. *Paccius,* vel *Paucius.*—16 f. *Remeligenes.*—17 f. *a morando.*—13 f. *a.*—19 f. *tamdiu intus.*—20 f. *huc.*—1 f. *nominatur.*—2 f. *Trinummo.*—3 f. *Remorium* vel *Remonium.*—4 f. *auspicio.*

NOTÆ

[h] *Remora*] Lucilii versum accepimus ex epitoma. Plautinum, cujus vix apparebant vestigia in fragmento, restituimus ex Trinummo.

[i] *Remurinus*] Videndus Dionysius lib. I. et Plutarchus in Romulo.

. . . *Remorbescat* Ennius *posuisse videtur, pro in morbum* recidat. Re*futare significat redarguere*, Pacuvius in Hemi*ona*[5] . . . quas gloria et . . . . . rictas humanum . . *compositum a fando versa a* litera in u. *ut item in cludo factum est, a quo*recludere. Re*nanciscitur, Verrius quidem* significare ait rep*rehendit. Unde adhuc nos* dicimus, nanciscitur; *et nactus, id est, adeptus. Reor,* existimo, et quæ*cunq. ab eo declinantur,* quorum passiva auct*oritas est.* [87] *Remulco est, cum scaphæ remis navis mag*na tra*hitur. Rigidum et præter modum frigidum* significat, *et durum* . . . . ugido[6] . . . . . . rigido . . . . . *rig*ido ferro . . *Regifugium*[k] *dies notatur in Fastis* VI. Kal. *Martias, ut ait Verrius, ita dictus,* quia *eo die rex Tarquinius Roma fugerit;* quod fal*sum esse arguit Cincius in libro Fastorum,* et Tul*ius*[7] *de feriis, qui Saliares virgines, et* Salios *adesse dicunt Regi sacrorum, cum facit sacri*ficium in *Comitio, quo facto, statim fugit: quod verum* cognoverit *esse, qui legerit in Fastis dies tales, qua*les no*tantur sic: Q. REX. C. F. id est,* quando Rex *comitiavit, Fas; id est ad comitium it*at: his *enim tantum feriis Regi sacrorum in Comitium,* nec in *aliis ire licet: qui mos videtur ascitus ex* Etruria. *Regifu-*

5 f. *Hermiona.*—6 f. *rigido.*—7 f. *Julius.*

NOTÆ

[k] *Regifugium*] Julius de feriis citatur a Macrobio in Saturnalib. Vide in 'Salias virgines,' ex eo enim loco partem fragmenti supplevimus, reliqua ex Varronis lib. v. de Ling. Lat. in quo est: 'Dies, qui notatur sic: Q. REX. C. F. sic dictus ab eo, quod eo die Rex sacrificulus itat ad Comitium, ad quod tempus est nefas, ab eo fas: itaq. post id tempus lege actum sæpe,' &c. Sic enim legendus Varro, non ut amicus meus, *quod eo die Rex sacrificat ad Comitium:* nam Plutarchus sic habet in probl. ἔστι γοῦν τις ἐν ἀγορᾷ θυσία πρὸς τῷ λεγομένῳ Κομιτίῳ πάτριος, ἣν θύσας ὁ βασιλεὺς κατὰ τάχος ἄπεισι φεύγων ἐξ ἀγορᾶς. Ovid. in Fastis: 'Quatuor inde notis locus est, quib. ordine lectis, Vel mos sacrorum, vel fuga Regis inest.' Fuga Regis e Comitio, id est, ἐκ τῆς ἀγορᾶς, ut ait Plutarchus, quia Comitium erat in Foro: ex Festi autem fragmento... *tat*, satis patet apud Varronem *itat* legendum esse pro *dicat*.

gium item dies notatur in Fastis, Kal. Juniis: *qui dies, quia totus nefastus non est,* legi debet cum *nota N'. non N. quod ille dies sit* e nefasto fastus. *Regia dicta, vel quod sacrorum causa tan*quam in fanum a Pon*tifice convocati, in eam convenirent:* aut quod in ea, sa*cra a Rege sacrificulo erant so*lita usurpari. *Regiæ feriæ dictæ videntur,* quæ fiunt fori, co*nventus, et nundinarum causa in* civitate aliquem *per sacerdotem, qui sit regia ma*jestate: sed non *semper ob hanc unam causam tan*tum, qui[8] homini talis *majestatis cura datur etiam, cum expiatio* ictus fulguris fit, *aut in procurando portento sim*ili, quo regiæ fe*riæ fieri etiam solitæ sunt. R*eglescit,[1] cum dixit *Plautus, significat crescit, h*oc versu: Vix super*sum dolori, qui indies va*e misero mihi ac *perdito, reglescit magis, magisque:* inde etiam glires [88] dicti videntur, quibus corpus pinguitudine adcrescit. Reapse est reipsa. Pacuvius in Armorum judicio: Si non est ingratum reapse quod feci bene. Regimen pro regimento usurpant poëtæ. Ennius lib. XVI. Primus senex bradyn (in)[9] regimen belliq. peritus. Relegati[m] dicuntur proprie, quib. ignominiæ aut pœnæ causa necesse est ab urbe Roma, aliove quo loco abesse lege, Senatuiq. consulto, aut edicto magistratus, ut etiam Ælius Gallus indicat. Religiosus[n] est non modo Deorum sanctitatem magni æstimans, sed etiam officiosus adversus homines: dies autem religiosi, quib. nisi quod necesse est, nefas habetur facere: quales sunt sex et triginta atri, qui appellantur, et alii senes;[10] atq. hi,[11] quib. mundus patet. A[12] esse Gallus Ælius, quod homini ita facere non liceat,

8 f. *quia.*—9 ( ).—10 f. *et Alliensis.*—11 f. *ii.*—12 f. A *Religiosum.*

NOTÆ

[1] *Reglescit*] In epitoma manuscripta est, *Reglescit,* et id quod infra de glirib. dicitur, indicat scribendum esse *Reglescit.*

[m] *Relegati*] Cum in exemplari sit, *Senatuiq. consulto,* pro *Senatus;* placet ut pro *magistratus,* legatur *magistratuus.*

[n] *Religiosus*] Livius lib. VI. Alliensem diem 15. Kal. Sept. esse ait.

ut si id faciat, contra Deorum voluntatem videatur facere: quo in genere sunt hæc; in ædem Bonæ Deæ virum introire: adversus mysticæ [13] legem ad populum ferre: die nefasto apud Prætorem lege agere. Inter sacrum autem, et sanctum, et religiosum differentias bellissime refert: sacrum ædificium, consecratum Deo: sanctum murum, quod sit circum oppidum: religiosum sepulcrum, ubi mortuus sepultus, aut humatus sit, satis constare ait: sed ita portione quadam, et temporib. eadem videri posse: siquidem quod sacrum est, idem lege, aut instituto majorum sanctum esse putant,[14] violari id sine pœna non possit: idem religiosum quoque esse, qui non jam [15] sit aliquid, quod ibi homini facere non liceat; quod si faciat, adversus Deorum voluntatem videatur facere: similiter de muro, et sepulcro debere observari, ut eadem [89] et sacra, et sancta, et religiosa fiant, sed quo [16] modo, quod [17] supra expositum est, cum de sacro diximus. Repotia postridie nuptias apud novum maritum cenatur, quia quasi reficitur potatio. Pacuvius in Iliona: Ab eo depulsum mamma pædagogandum accipit appot . . talis [18] libet. Repagula sunt, ut Verrius ait, quæ patefaciundi gratia (qua) [19] ita figuntur, ut ex contrario quæ oppanguntur. Cicero in Verrem lib. IIII. Postea convolsis repagulis, effractisq. valvis demoliri signum, ac vectib. labefactare conantur: quæ poëtæ interdum repages appellant. Repudium Verrius ait dictum, quod fit ob rem pudendam. Accius: Repudio ejecta ab Argis jam dudum exsulo. Repedare, recedere. Pacuvius: Paulum recede [20] gnate a vestibulo gradum. Repastinari ager is dicitur, ut Verrius existimat, cujus natum [1] mutatur fodiendo, cum aut sylvester ex quo dicatur,[2] aut lapis mollitur frangendo, ut fiat pascui,[3] vel pecoribus herba, vel hominibus satione. Cato in ea, quam scribit de suis virtutibus contra Thermum: Ego jam a principio in parsimonia, atq. in duritia,

13 f. *auspicia.*—14 f. *putat, ut.*—15 f. *quoniam.*—16 f. *eo.*—17 f. *quo.*—18 f. *repotialis.*—19 ( ).—20 f. *repeda.*—1 f. *natura.*—2 f. *excodicatur.*—3 f. *pascuus*

atq. industria omnem adolescentiam meam abstinui,[4] [o] agro colendo, saxis Sabinis, silicib. repastinandis, atq. conserendis. Afranius in Repudiato: Repastina serati senex [5] fugis. Reluere, resolvere, repignerare. Cæcilius in Carine: Ut aurum, et vestem, quod matris fuit, reluat, quod viva ipsi [6] opposuit pignori. Resignare, antiqui pro rescribere ponebant, ut adhuc subsignare dicimus pro subscribere. Cato de spoliis, ne figerentur, nisi quæ de [90] ho*stib. capta essent: Sed tum ubi indi visi sunt,* rev*ertantur resignatis vectigalibus* . . .
nar . . . . . . requi . . . .
alia a . . . . quod n . . . . .
reb . . . . . . indi . . . .
. . tertium . . . ranorum . .
. . . . . positi . . . . . nisi a
. . . . . . vocabu . . . .
cretum . . . . . . *R*esult*are, sæpe resilire. Restibilis ager* dicitur, qui bie*nnio continuo seritur farreo sp*ico, id est, arist*ato: quod ne fiat, solent qui prædia lo*cant, excip*ere. Reses,*[p] *et residuus dicitur ignavus, quia* residet. Accius *in* . . . . *Odi* residuos, sumno *deditos, atq. inertes. Afranius in* Rosa: Præter*ea resides multi* . . . . . . Pacuvius in arm*orum judicio* . . . . Tuq. te desider*e mavis residem, at contra* nos hic esse in *labore* . . . . Resecrare, reso*l-vere religione: utiq. cum* reus populum co*mitiis oraverat per Deos,* ut eo periculo li*beraretur, jubebat magi*stratus eum

4 f. *obstinui.*—5 f. *Repastinare sero tu senex.*—6 f. *ipsa.*

NOTÆ

[o] *Abstinui*] *Obstinui* videtur legendum pro *abstinui,* ut in margine notavimus. Vide supra in 'Obstinato.'

[p] *Reses*] Placidus in Glossis: 'Residuus, quasi tardus :' unde in Accii versu magis placet ut *residuos* legamus, ita enim est in exemplari. *Sumno* autem est antiqua scriptura, ut *fruns,* pro *frons.* Item *Pacuius* pro *Pacuvius;* ut *fluius* pro *fluvius.*

resecrare. *Rursus autem idem* uti se liberarent, ins*istebat, et quod insons* innocensq. esset, caus*abatur: et quod caput* est, ne eidem iter*um dies diceretur, neve iterum* animadverti sta*tuerent in eum, deprecabatur:* cumq. comitia esse*nt dimittenda* . . . . . . [91] aut . . . . . , jure . . . . . ut . . . . ica . . *Plautus: Resecroq. mater quod dud*um ob*secraveram* . . . . *resecr*or . . . . . . *R*es con*perendinata dicitur, ut Verrius ait, jud*icium *in diem tertium constitutum. Ravam* vocem *significare ait Verrius raucam, et* parum *liquidam, proxime canum latratum son*antem. *Unde etiam causidicus pugnacite*r loquens, *rabula appellabatur, ut est apud Lu*cilium . . . . . . t ravi*lla* . . . . . *ravist*elli, nisi *a ravi potius dictos velimus, ut est apud Pla*utum, qui *ait in Aulularia: Ubi si quid* poscamus, (quod)[7] *ad ravim poscamus prius. Et ali*bi: Expurga*bo hercle omnia ad raucam* ravim. *Rosea in agro Reatino campus* appellatur, *quod in eo arva rore humi*da semper serent. *Rediculi fanum extra portam* Capenam Cornifi*cius ait fuisse: qui Rediculus pr*opterea appel*latus est, quia accedens ad ur*bem Hannibal, *ex eo loco redierit, quibus*dam visis perterritus. *Reserari Verrius ait* dici ab eo, quæ[8] de*mota sera a jan*uæ cardine patefiant *fores: inde, quæ patefacta et* declusa sint, re*serata dici: seræ* neq. dicantur[9] fustes, *qui opponuntur clausis* foribus. Pacuvius in *Armorum judicio: Nunc* pandite valvas, *removete seras, ut* complectar. [92] Remanant,[10] [q] reptent.[11] Ennius lib. I. Desunt[12] rivos camposque remant.[13] Refert cum dicimus, errare nos ait Verrius: esse enim rectum rei fert, dativo scilicet, non ablativo

7 ( ).—8 f. *quod.*—9 f. *namq. dicuntur.*—10 f. *Revitant.*—11 f. *repetant.*—12 f. *deserunt.*—13 f. *revitant.*

NOTÆ

[q] *Remanant*] Legendum, *Revitant.* Plautus Captivis: 'Si huc revitet.' Ennii versus ita emendandus: *Deserunt clivos, camposq. revitant.*

casu: sed esse jam usu possessum. Ridiculus proprie dicitur, qui in reb. turpib. ridetur. LIBER XVII. SEXTI POMPEI FESTI LIBER XVIII.

RIDEO, INQUIT GALBA CANTERIO, PROVERBIUM EST, quod Sinnius Capito ita interpretatur, nisi,[14] qui principio rei alicujus inchoatæ deficiunt animo. Sulpicius Galba, cum in provinciam exiens, ad portam ipsam canterium suum animadvertisset cecidisse, Rideo (inquit)[15] canteri te jam lassum esse, cum tam longum iter iturus, vix id sis ingressus. Retricibus cum ait Cato in ea, quam scribsit, cum edissertavit Fulvi Nobilioris Censuram, significat aquam eo nomine, quæ est supra viam Ardeatinam inter lapidem secundum, et tertium: qua inrigantur horti infra viam Ardeatinam, et Asinariam usque ad Latinam. Recepticium servum, Cato in suasione legis Voconiæ cum ait, significat, qui ob vitium redhibitus sit: ubi irata facta est, servum recepticium sectari, atq. flagitare virum jubet. Rogat, id est, consulit populum, vel petit ab eo, ut id sciscat, quod ferat: unde nos quoque in consuetudine habemus pro petere, et orare. Cato in dissuasione, ne lex Bæbia derogaretur, ait: Hoc potius agam, quod hic rogat. Restat [93] pro distat ait Ennius[16] ponere, cum his[17] dicat: Impetus aut[18] longe mediis regionibus restat. Ruri esse, non rure dicendum, testis est Terentius in Phormione, cum ait: Ruri se continebat, ibi agrum de nostro patre. Religioni est quibusdam porta Carmentali egredi; et in æde Jani, quæ extra eam, Senatum haberi:[19] quod ea egressi sex et trecenti Fabii apud Cremeram omnes interfecti sunt, cum in æde Jani S. C. factum esset, uti proficiscerentur. Retiario pugnanti adversus murmillonem cantatur: Non te peto, piscem peto: quid me fugis Galle? quia murmillonicum genus armaturæ Gallicum est, ipsique murmillones ante Galli appellabantur, in quorum galeis piscis effigies inerat. Hoc autem genus pugnæ institutum videtur a Pit-

14 f. *de iis*.—15 ( ).—16 f. *Ennium*.—17 f. *is*.—18 f. *haud*.—19 f. *habere*.

taco, uno ex septem sapientibus, qui adversus Phrynonem dimicaturus propter controversias finium, quæ erant inter Atticos, et Mytilenæos, rete occulte lato impedivit Pærynonem. Resignatum æs dicitur militi, cum ob delictum aliquod jussu. TR. Militum, A [20] in tabulas refertur: resignare enim antiqui pro scribere interdum ponebant. Rituales nominantur Etruscorum libri, in quibus præscribtum est, quo ritu condantur urbes, aræ, ædes sacrentur, qua sanctitate muri, quo jure portæ, quomodo tribus, curiæ, centuriæ distribuantur, exercitus constituantur, ordinentur, ceteraq. ejusmodi ad bellum ac pacem pertinentia. Rutilæ canes, id est, non procul a rubro colore, immolantur, ut ait Ateius Capito, canario sacrificio pro frugib. deprecandæ sævitiæ causa sideris caniculæ. Religionis [r]

20 f. A *ne stipendium ei detur.*

NOTÆ

[r] *Religionis*] Opinor hic a Festo referri Varronis verba ex libro rerum humanarum, vel de vita populi Romani, in quo de Censoria majestate agebat. Censores autem in iis nominantur continuatis quinquenniis ab anno DLXXIV. ad annum DCXXII. nam prima censura refertur M. Æmili Lepidi, et M. Fulvi Nobilioris, qui lustrum fecerunt L. anno DLXXIV. Secunda Q. Fulvi Flacci et A. Postumi Albini, qui L. F. LI. A. DLXXIX. Tertia C. Claudi Pulchri et Ti. Semproni Gracchi, qui L. F. LII. A. DXXCIV. Quarta L. Æmili Paulli et Q. Marci Philippi, qui L. F. LIII. A. DXXCIX. Quinta P. Corneli Scipionis Nasicæ et M. Popilli Lænatis, qui L. F. LIV. A. DXCIV. Sexta M. Valeri Messalæ et C. Cassi Longini, qui L. F. LV. A. DXCIX. Septima L. Corneli Lentuli Lupi, et C. Marci Censorini, qui L. F. LVI. A. DCVI. Octava P. Corneli Scipionis Africani Æmiliani, et L. Mummi Achaici, qui L. F. LVII. A. DCXI. Nona Q. Fulvi Nobilioris et T. Anni Lusci, qui L. F. LIIX. A. DCXVII. Decima Q. Cæcili Metelli Macedonici et Q. Pompei, qui L. F. LIX. A. DCXXII. De M. Æmili et M. Fulvi censura Valerius Maximus lib. IV. c. 2. sic scribit: 'M. Æmilius Lepidus, bis consul, diutinas ac vehementes inimicitias cum M. Fulvio Nobiliore gessit: quas, ut simul censores renuntiati sunt in campo, deposuit; existimans non oportere eos privato odio dissidere, qui publice summa vincti essent potestate. Id judicium animi ejus et præsens ætas comprobavit, et nobis veteres Annalium scriptores laudandum tradiderunt.' De Q. Flacco et A. Albino cens. Liv. l. XLIII. sic: 'Censor Fulvius ex Junonis Laciniæ templo marmoreas tegulas cum abstulisset, quibus ædem Fortunæ Equestris, quam Romæ fecerat, tegeret, et mente captus est, et amissis duobus filiis in Illurico militantibus summo animi

præcipuæ habetur [94] Censoria majestas, cujus in libris de vita P. R. Varro exempla hæc profert: M. Fulvius Nobilior, cum M. Æmilio Lepido Censor factus, cum ei admodum inimicus antea extitisset, sæpeque judicia cum eo sibi fuissent, publicæ rei causa, quæ in primis spectatur, statim eo delato munere homini inimicitias remisit: quod ejus animi judicium fuit omnib. gratum et probatum. A. Postumius, Q. Fulvius Censores facti, quia Fulvius duos filios amiserat in Illyrico militantes, et propter gravem morbum oculorum censuram gerere non poterat, ut libri Sibyllini adirentur, auctor fuit: et ut publice supplicaretur pro valetudine collegæ. Ti. Sempronius, cum a Rutilio Tr. pl. Censoria

NOTÆ

mœrore consumtus est.' De Ti. Graccho et C. Claudio ita scribit Val. Maximus lib. VI. cap. 5. 'Diem his P. Rutilius Trib. pl. perduellionis ad populum dixit.' post: 'quo in judicio primæ classis permultæ centuriæ aperte Claudium damnabant.' Cicero lib. VI. de Rep. 'Claudii invidiam Gracchi caritas deprecabatur.' Videndus Agellius lib. VI. De L. Paulo et Q. Philippo Livius in epitoma lib. XLVI. et Plutarchus in Paulo meminerunt, traduntq. hos censores in recensendis equitibus Romanis tres e Senatu movisse; Paulumque, censura magna ex parte gesta, in morbum incidisse. De M. Popillio et P. Scipione meminit Plin. lib. XXXIV. Idemq. lib. XVII. cap. 26. inquit: 'Romæ in Capitolio in ara Jovis bello Persei enata palma victoriam triumphosq. portendit: hac tempestate prostrata, eodem loco ficus enata est M. Messalæ, C. Cassi censorum lustro: a quo tempore pudicitiam subversam Piso gravis auctor prodidit,' &c. cum autem in vulgatis editionibus scriptum sit, *in capitebis*, nos emendavimus, *in ara Jovis*, quod in libro apud me collato cum vetustissimis exemplaribus sit *in ara Jobis*, et Festi fragmentum habet plane *in ara* . . . . quo sane testimonio mirifice comprobatur emendatio nostra. De L. Lentulo et L. Marcio censorib. ita Val. Maximus scribit lib. V. 'L. Lentulus consularis, lege Cæcilia repetundarum crimine oppressus, Censor cum L. Censorino creatus est.' De L. Africano, et L. Mummio meminit Cicero lib. II. de oratore, in quo scribit, 'Claudio Asello equum a P. Scipione fuisse ademtum, eumq. in ærarios relatum, sed a L. Mummio statim ex ærariis exemtum:' cujus quidem Mummi in agendo segnitiem notat Plutarchus in Apophth. Q. Nobilioris, et T. Lusci censuræ nulla extat memoria in veterib. monumentis: ex fragmento tamen Capitolino, et hoc Festi, constat censorem fuisse Q. Nobiliorem; cui collega quærendus cum sit, extrema illa cognominis syllaba . . . . . *ci*, indicat T. Annium Luscum, qui cos. creatur anno DCXXV. cum Q. Nobiliore censuram gessisse. De Q. Metelli Macedonici et Q. Pompei censura videndus Plinius libro VII. cap. 43.

fides labe*factaretur, qui ob parietem dirutum iratus* cum esset *ædis privatæ, die dicta collegam Claudium* condemnav*erat, fecit ut eædem illæ, eodem quæ in l*oco erant, con*demnatum absolverent centuriæ.* L. Æmili Paulus[1] *et Q. Philippi religiosa censura* fuit. Laboravit *Paulus morbo gravi, et pæne* amissione capitis *in eo honore. Religiosa item* et P. Corneli *Scipionis Nasicæ, cui collega M. P.* opilius, post cons*ulem qui fratrem vidit, censura* fuit; vadatus *enim cum esset . . s. a P. R. liberatum* constat. M. Val*erius Messala, C. Cassius Lon*ginus Censores, *quorum in magistratu subversa pudici*tia fuerat, famosi *extiterunt: nam palmam, quæ* in Capitolio in ara *ipsa Jovis optimi maximi bello Pe*rsico nata fuerat, *tunc prostratam ferunt, et ibi ena*tam ficum, infames quæ *rursus fecit, qui sine* ullo pudicitiæ respe*ctu fuerant Censores.* L. Corneli Lentuli *C. Censorini sequitur censura:* Lentulus judicio pu*blico repetundarum damnatus* fuerat: plurimi itaq. *censuram adepto* [95] *damnationis pœnam remiserunt. P. Africani,* L. Mummi *Censura insignis: sed in qua segniti*æ in agen*do notetur Mummius. Is Asellum nulla* soluta pœ*na ex ærariis exemit, Africani irrisa* sèveritate, *qui illum fecerat ærarium. Sed et* Q. Fulvi No*bilioris, et ejus collegæ T. Anni Lus*ci fuit no*bilissima Censura: nobilitati* tribus notis *inustis severissimis. Q. Pompei et Q. Cæcili* Metelli *Macedonici Censura lectus* senatus; ad sum*mum senatores amoti sunt* tres, et eo lu*mine, qui aliorum offunderent* claritatem. *Redinunt, significat, redeunt,* Ennius . . . . . . redinunt in *patriam* . . . . . eunt feri . . . . . . *Regium est, quod est, aut fuit Regis*, ut servus *regius, et domus regia, qualis est* Numæ Pompili: *at regale facinus, quod est di*gnum rege. *Romanos in lib. xi. Græc*os appellat Enni*us, cum ait: Contendunt Græ*cos, Graios me*morare solent sos, quod Græca lin*gua longos p*er temporis tractus gentibus H*ispani.[2] Non Ro*manos ait Græce locutos,* cum Romulus ur*bis conditor*

1 f. *Pauli.*—2 f. *Hesperiæ.*

*verbis Linguæ Lati*næ locutus sit; *sed quod olim Lingua Græciæ* gentis fuerit *eadem cum Latina, parum prola*tione mutata: *hoc autem verum esse indi*cat origo ejus, *quæ videtur quasi Græcæ u*surpatio. Rigido[t] *tum cærula suro, cum ait* Ennius, locatus[3] videtur *super etymo verbi cæru*li: est enim a matris[4] no*mine: eodem verbo de eadem* re usus est: et L. II. *Fert sese per læta camp*i cærula prata. cæ*rula, mare ipsum dixit* et alibi: Inde Parum *per cærula navib. amb*ulabant.[5] Parum insulam [96] refert. Item: Unum surum surus ferre, tamen defendere possunt:[6] suri autem sunt rustes,[7] et hypocoristicos surculi. Reque eapse Scipio Africanus, Paulli filius, cum pro æde Castoris dixit, hac compositione usus est: Quib. de hominib. ego sæpe, atq. in multis locis opera, factis, consiliis, reque eapse (sæpe)[8] benemeritus spem,[9] id est, re ipsa. Resp.[u] multarum civitatum pluraliter dixit C. Gracchus in ea quam conscripsit de lege p. Enni[10] et peregrinis, cum ait: Eæ nationes, cum aliis reb. per avaritiam, atq. stultitiam, res publicas suas amiserunt. Recto fronte ceteros sequi si norit. Cato in dissertatione consulatus: antiquæ id consuetudinis fuit, ut cum ait Ennius quoq. a stirpe supremo, et, Ilia dia nepos: et, lupus fœta:[11] et, nulla metus: etiam in commentariis sacrorum pontificalium frequenter est hic ovis, et hæc agnus, ac[12] porcus. quæ non ut vitia, sed ut antiquam consuetudinem testantia, debemus accipere. Re-

3 f. *jocatus.*—4 f. *maris.*—5 f. *ambullabant.*—6 f. *possent.*—7 f. *fustes.*—8 ( ). —9 f. *siem.*—10 f. *Penni.*—11 f. *fœmina.*—12 f. *hæc.*

NOTÆ

[s] *Romanos*] Videndus Dionysius lib. I. Antiquitatum Romanarum.

[t] *Rigido*] Cato de Re Rustica cap. 1. 'Bonum aquarium, oppidumq. validum siet, aut mare, aut amnis, qua naves ambulant.' Cicero etiam 'maria ambulavisse' dixit, Xenophontem imitatus. In Ennii autem versu metri causa *ambullabant* scribendum putamus: nam Ennium primum geminasse semivocales, consonantes, et mutas, habemus supra in Solitaurilia.

[u] *Respublicas*] Cicero in Bruto: 'C. Gracchum tuus gentilis, Brute, M. Pennus agitavit in Tribunatis paulum ætate antecedens.'

cipie[x] apud Catonem, pro recipiam, ut alia ejusmodi complura. Redemptitavere item, ut clamitavere, Cato (idem)[13] in ea qua egit de signis et tabulis: Honorem temptavere,[14] ait, l. efecta[15] benefactis non redemptitavere. Repulsior secunda conlatione dixit Cato in ea quæ est contra Cornelium apud populum: Hæc[16] quis incultior, religiosior, desertior, publicis negotiis repulsior. Ratissima quoq. ab his,[17] quæ rata dicimus: unde etiam rationes dictæ. Cato in quam[18] Thermum: Erga remp. multa beneficia ratissima atq. gratissima. Regillis, tunicis albis, et reticulis luteis utrisque . . ctis,[19] textis [97] susum versum a stantib. pridie nuptiarum diem virginis[20] indutæ cubitum ibant ominis causa, ut etiam in totis virilib. dandis observari solet. Rapi simulatur virgo ex gremio matris: aut, si ea non est, ex proxima necessitudine, cum ad virum traditur,[1] quod videlicet ea res feliciter Romulo cessit. Rapi solet fax, qua prælucente nova nupta deducta est ab utrisq.[2] amicis, ne aut uxor eam sub lecto viri ea nocte ponat, aut vir in sepulcro comburendam curet, quo utroq. mors propinqua alterius utrius[3] captari putatur. Ritus est mos comprobatus in administrandis sacrificiis. Receptus mos est, quem sua sponte civitas alienum adscivit. Religiosi dicuntur, qui faciendarum, prætermittendarumq. rerum divinarum secundum morem civitatis delectum habent, nec se superstitionibus implicant. Renovativum fulgur vocatur, cum ex aliquo fulgure functio fieri cœpit, si factum est simile fulgur, quod idem significet. Referri diem prodictam, id est, anteferri, religiosum [98] est, ut ait Veranius in eo qui est auspiciorum de comitiis, idq. exemplo comprobat L. Juli et P. Licini Censorum, qui id fecerunt sine ullo decreto Augurum, et ob id lustrum parum felix fue-

13 ().—14 f. *emptitavere.*—15 f. *malefacta.*—16 f. *ec.*—17 f. *iis.*—18 f. *Q. M.* i. Minucium.—19 f. *rectis.*—20 f. *virgines.*—1 f. *traducitur*, vel *trahitur.*—2 f. *utriusq.*—3 f. *alterutrum.*

NOTÆ

[x] *Recipie*] In exemplari est *Recipiem.*

rit. Regalia exta appellantur, quæ potentibus insperatum honorem pollicentur: privatis et humilioribus, hereditates; filio familiæ, dominationem. Respicere autem et[4] in auspicando, unde quis avem prospexit, cum eodem revertitur. Religiosum ac sacrum est, ut templa omnia, atq. ædes, quæ etiam sacratæ dicuntur: ad[5] quod per se religiosum est, non utiq. *sacrum est, ut sepulcra,* quod ea non *sacra, sed religiosa sunt.* Reus, cum pro u*troque ponatur, ut ait Sin*nius in eo que*m de reo inscribit, et cum di*cit pro se, a*ut cum contra te agit juramen*to tuo uti p*otest. Roscii vulgo appella*ri solent in *omni arte ita perfecti, ut Roscius* comœdus in *arte sua perfectus fuerit, cui* nihil deesset *ad perfectionem, ut libro* I. de oratore ai*t Cicero. Rustica*[y] *Vinalia* mense Aug*usto, ut est in Fastis, Veneri fiebant,* quod eodem illo *die ædis ei Deæ consecrata* est, jumenta*q. et olitores ab opere cessant, quia* omnes horti *in tutela Veneris esse dicuntur.* Raucos appella*tos esse ait Verrius videri* ab ariditate, *sive* a *similitudine quadam spi*carum aristæ: in sp*icis namq. flava fru*menta rava appe*llari idem Verrius* docet. Rica est *vestimentum quadratum,* fimbriatum, pu*rpureum, quo Flaminicæ pro* palliolo, mitrave *utebantur, ut Verrius* existimat. Titi*nius: Rica ex lana* sucida, alba vesti*tus. Alii dicunt, pallium esse* triplex, quod conf*iciant virgines ingen*uæ, patrimæ, m*atrimæ, quod cæruleo colore infec*tum lavetur aqua p*ura. Alii, quo Flaminica cingat pi*leum. Respici avis *tunc dicebatur, cum peracto sacri*ficio, quasi finis imp*etratus esset, et quasi forent* comitia perfecta, sum*i tunc reum jubebant sacer*dotes suo more, alii*sq. peractis juxta consuetudi*nem luci, in quo sacra fa*ciebant, reo a ca*latorib. ingeniculato,

4 f. *avem, est.*—5 f. *at.*

NOTÆ

y *Rustica*] Varro lib. V. de Ling. Lat. 'Vinalia Rustica dicuntur a. d. 12. Kal. Sept. quod tum Veneri dedicata ædes, et horti ejus tutelæ assignantur, ac tum sunt feriati olitores. Plinius lib. IX. cap. 4. Plutarch. Problem.

atque ita inclinato vinum in caput infun*debant solemni cum pre*catione. Remisso *exercitu, simul etiam* [99] *Augur, quo consul in bello u*sus est in *auspicando, discedere una* jubetur, quod *tunc illo discedente cer*tum est, exer*citum etiam esse remissum,* ut cum opus sit, *tunc si velit, discede*re possit: nam *Consules et Censores non* in perpetuum *Auguribus præsentibus utu*ntur, ut ait *Ap. Pulcher, sed tantum in auspi*cio, quas[6] pos*tea dimittat is, a quo lege se*cures habitæ *sunt prius; quem et priorem* esse ait Antis*tius Labeo, quiq. eadem qu*oq. lege signi*ficari, ut prior sit in auspi*cando dicitur, ut *ait idem Labeo in libro de* officio Augu*ris. Potest autem Augur id et* in consilio fa*cere; vel in alio, quo se*det loco; pullis*que pultem edentibus solistim*um facit auspi*cium: potest etiam, si v*elit, intra pom*œrium: sin autem, in tem*plo consistit. Re*pertum dicitur idem quod* amissum recip*ere, quasi repartum et re*paratum. Rictus, *rixæ, rixosæ, ringitur* dici videntur, quia *in diversum rumpantur,* contrariaq. sint *recto, quod vocabulum a* regendo, ut commo*dius deductum videatur,* dictum videri po*test.*

*Sesopia in Augurali et Sali*ari carmine ap*pellantur, quæ alias es*opia pro sedilib. di*cere habemus nunc ad*huc in consuetudi*ne. Susq. deq. fre*quens est, pro plus minusve: *significat autem id* quod antiqui usq. dic*ere soliti erant. Soni*vio significat in car*mine Saliari et Au*gurali, sonanti.

Sine sacris hereditas in proverbio dici solet, *cum aliquid obvenerit* sine ulla incommodi [100] appendice: quod olim sacra non solum publica curiosissime administrabant, sed etiam privata: relictusq. heres sic[7] pecuniæ, etiam sacrorum erat; ut ea diligentissime administrare esset necessarium. Suppum[z] antiqui dicebant, quem nunc supinum dici-

6 f. *quos.*—7 f. *sicut.*

NOTÆ

[z] *Suppum*] *Suppum* jactum quendam in tesseris vocari tradit Isidorus lib. XVIII. cap. 65.

mus ex Græco, videlicet pro adspiratione ponentes literam, ut cum idem hylas dicunt, et nos sylvas: item ἕξ, sex: et ἑπτά, septem: ejus vocabuli meminit etiam Lucilius. Si vero das, quod rogat, et si suggeri[8] suppus. Sempronia horrea, qui locus dicitur, in eo fuerunt lege Gracchi, ad custodiam frumenti publici.

Statua est ludi[9] ejus, qui quondam fulmine ictus in Circo, sepultus est in Janiculo: cujus ossa postea ex prodigiis, oraculorumq. responsis Senatus decreto intra urbem relata in Volcanali, quod est supra Comitium, obruta sunt: superq. ea columna, cum ipsius effigie, posita est. Servilius lacus appellabatur A[10] eo, qui eum faciendum curaverat in principio vici Jugari continens basilicæ Juliæ, in quo loco fuit effigies hydræ posita a M. Agrippa. Sonticum morbum in XII. significare ait Ælius Stilo certum cum justa causa, quem nonnulli putant esse, qui noceat, quod sontes significat nocentes. Nævius ait: Sonticam esse oportet causam, quam ob rem perdas mulierem.

Sacram viam quidam appellatam esse existimant, quod in ea fœdus ictum sit inter Romulum ac Tatium: quidam, quod eo itinere utantur sacerdotes idulium sacrorum conficiendorum causa: itaq. ne eatenus [101] quidem, ut vulgus opinatur, sacra appellanda est a regia ad domum Regis sacrificuli, sed etiam a Regis domo ad sacellum Streniæ, et rursus a regia usq. in arcem: nec[11] appellari debere ait Verrius, sed disjuncte, ut ceteras vias Flaminiam, Appiam, Latinam.

Ut ne Novamviam quidem, sed Novam viam Scita plebei appellantur ea, quæ pleps suo suffragio sine patribus jussit, plebeio magistratu rogante. Solitaurilia hostiarum trium diversi generis immolationem significant, tauri, arietis, verris, quod omnes eæ solidi, integriq. sint corporis; contra aci[12] . . verbices[13] maiales qui[14] quia sollum

8 f. *suggeris.*—9 f. *ludionis.*—10 f. A *ab.*—11 f. *nec ita.*—12 f. *contrari.* —13 *verveces.*—14 f. *maialesq.*

Osce totum, et solidum significat: unde tela quædam soluferrea[15] vocantur tota ferrea, et homo bonarum artium sollers, et quæ nulla parte laxata, cavaq. sunt, solida nominantur : atq. harum hostiarum omnium inviolati sunt tauri, quæ pars scilicet creditur[16] in castratione, sunt quidem qui portent,[17] ex trib. hostiis præcipue nomen inclusum cum solido tauri, quod amplissima sit earum : quidam dixerunt omnium trium vocabula confixa[18] suis, ovis, tauri adeffecisse id, quod uno modo appellarentur universæ: quodsi[19] a sollo, et tauris earum hostiarum ductum est nomen, antiquæ consuetudinis[20] per unum L enuntiari non est mirum, quia nulla tunc geminabatur litera in scribendo : quam consuetudinem Ennius mutavisse fertur, utpote Græcus Græco more usus, quod illi æque scribentes ac legentes duplicabant [102] mutas semi*vocales, et liquidas. Secordi*am quida*m pro ignavia posuerunt.*

M. Cato pro *stultitia posuit, Originum lib.* VII. cum ait . . . . . *ob im*mensam ti*miditatem, ac secordiam causa erat*, ne quid neg*otii publici, vel privati gere*retur: compos*itum autem videtur ex se*, quod est sine, *et corde.*

Semis semodi*us, semuncia: qua ra*tione ex Græ*co trahuntur alia; quæ*, 'ς, literam pro *aspiratione eorum* habent, ut ἑπτὰ *septem*, ὕλαι sylvæ, sic *ista ab eo, quod illi* ἥμισυ dicunt, *declinata videntur.*

Sublicium[a] pon*tem quidam putant* appellatum esse *a sublicibus, peculiari* vocabulo Volsco*rum, quæ sunt tigna* in latitudinem *extensa, quæ non ali*ter Formiani *vocent, quam a*

15 f. *solliferrea.*—16 f. *cæditur.*—17 f. *putent.*—18 f. *confusa.*—19 f. *sc.* i. scilicet.—20 f. *antiqua consuetudine.*

NOTÆ

[a] *Sublicium*] *Sublices* dicuntur a Festo Volscorum lingua, quæ Sublicæ ab aliis appellantur. Vitruvius lib. III. cap. 3. Sublicæq. machinis adigantur. Glossar. 'sublicæ, καταπῆγες, οἱ ἐν ποταμῷ τὴν γέφυραν ὑποβαστάζοντες.' Sed 'sublicibus cavatis' dixisse videtur Sallustius in lib. IV. histor.

nomine librorum: *et quæ ab aliis auctoribus* sublices voca*ntur quod sub eis* aqua liquens *laberetur, dictæ:* in qua opinio*ne fuit* . . . . *qui* et meminit Sub*lici pontis: et Nævius,* qui ait in belli *Punici libro* . . . . quam liquidum *Sublicio tranat ponte* amnem, et ali [1] tab*ulis qui adhuc no*men retinet . . . . Sallustius libro qua*rto historiarum,* ne inrumiendi p*ontis Sublici* . sublicibus cavata . . . . essent.

Supervacaneum: ut *videtur, se*cludit Verrius ab v*acuo, quod* [103] *vacuum quidem dicatur id t*antummodo, *quod sufficiat, satis*q. sit fami*liæ: quod autem supersit, super*vacaneum *id dicitur.*

Strufertarios appellabant antiqui *ut ait h*omines con*ductos mercede, qui ad* arbores ful*guritas piacularium com*missarum *causa, sacrificia quædam* struæ.[2] et *ferto sollemnibus verbis* faciant. *PRECOR TE JUPPI*TER UTI MIHI *VOLENS PROPITIUS SIES, quod* et nullo, etiam *fiebat adhibito stru*fertario.

Suberies,[b] *arboris genus,* ex qua cortex: *natatorius detrahitur.* Lucilius . . . . ti hibernaculi.

Silicernium[c] *dicitur cæna f*unebris, quam *alio nomine exsequium scriptores* vocant: sed . . . . . *et Verrius* existi*mant silicernium dici* quod nos farci*men dicimus, quo* fletum[3] familia *purgabatur: quia cujus* nomine ea res *instituebatur,* is jam silentium *cerneret. Cæcilius,* Obolostate. Cre*didi silicernium ejus* messe esurum.

Sudum Verrius ait significare sub*udum: sed auct*orum om-

1 f. *ab.*—2 f. *strue.*—3 f. *fletu.*

NOTÆ

[b] *Suberies*] Isidorus lib. XVII. cap. 7. 'Suberies arbor, ex qua validissimus cortex natatorius extrahitur.' Vide in 'Suber.'

[c] *Silicernium*] Placidus in Glossis: 'Silicernium, Exsequium.' Varro Meleagris apud Nonium: 'Funus exsequiati laute ad sepulchrum antiquo more silicernium confecimus.'

nium 'fere *exempla volunt, ut sudus* siccum significet: *sudum enim quasi seudum, id* est, sine udo, ut se*curus, sine cura dictum est.*

Sublesta, antiqui dicebant infir*ma, et tenuia.* Plautus in Persa: Ad [104] paupertatem si immigrant infamiæ, gravior paupertas fit, fides sublestior: id est, infirmior. Idem in Nervolaria vinum ait sublestissimum, quia infirmos faciat vel corpore, vel animo.

Satur, et vir, et caro non habent. Supellectilis recto casu, et senis ratione dicebantur, quæ nunc contraria videntur esse finitioni portionis:[4] quia omnia vocabula, X litera finita, per declinationes obliquorum casuum syllabam accipiunt: hæc autem duo desciverunt ab ea, ut alta compium,[5] quæ non ideo infirmare debent præceptum.

Scurræ vocabulum Verrius ineptissime aut ex Græco tractum ait, quod est schypoazain, aut a sequendo, cui magis adsentitur, quod et tenuiores fortunæ homines, et ceteri alioqui: qui honoris gratia prosequerentur quempiam, non antecedere, sed sequi sint soliti: quia videlicet dicat Lucilius. Cornelius P. noster Scipiadas dicto, tempusq. intorquet in ipsum oti, et deliciis, luci effictæ, atq. cinædo: et sectatori adeo ipsi suo, quo rectius dicas. Ibat forte domum, sequimur multi, atq. frequentes: cum secutos videri velit, ob eorum jurgia, non ob adsuetum officium.

[105] Secus, Valgius putat ex Græco, quod est, ἑκὰς dictum: absurde scilicet: significat enim aperte aliter, exemplis omnium fere, qui eam vocem usurpant. Stipem esse nummum signatum, testimonio est et de eo quæ[6] datur stipendium militi, et cum spondetur pecunia, quod stipulari dicitur. Sobrinus est, ut ait Gallius Ælius, patris mei consobrini filius, et matris meæ consobrinæ filius: fœmina iisdem de causis appellat fratrem, et fratrem patruelem, et consobrinum, et propius consobrino,[7] et sobrina: iidem gradus in sobrina quoq. sunt. Sororium tigillum appella-

4 f. *proportionis.*—5 f. *alia complura.*—6 f. *id, quod.*—7 f. *sobrino.*

tur hac de causa: ex conventione Tulli Hostili regis, et Metti Fufitii[8] ducis Albanorum, Trigemini Horatii, et Curatii[9] cum dimicassent, ut victores sequeretur imperium, et Horatius noster exsuperasset, victorq. domum reverteretur, obvia soror, cognita morte sponsi, sui fratris manu occisi, aversata est ejus osculum, quo nomine Horatius interfecit eam: et quanquam a patre absolutus sceleri[10] erat, accusatus tamen parricidi apud Duumviros, damnatusq. provocavit ad populum cujus judicio victor, duo tigilla tertio superjecto, quæ pater ejus constituerat, velut sub jugum missus subit, consecratisq. ibi aris Junoni Sororiæ, et Jano Curiatio, liberatus omni noxia sceleris est auguriis adprobantibus: ex quo sororium id tigillum est appellatum. Sororiæ[11] mammæ dicuntur puellarum, cum primum tumescunt, ut fraterculare puerorum. Plautus in [106] Fribolaria: *Tunc sororiabant* papillæ pri*mulum, sed illud* volui dicere, *fraterculabant: quid* opus est verb*is multis. Surregit* et sortus an*tiqui ponebant pro surrexit* et ejus parti*cipio, quasi sit surrectus, qui*bus L. Livill*us frequenter usus* est. Sors et *patrimonium signifi*cat, unde con*sortes dicimus; et* Deis[12] respon*sum; et quod cuiq.* accidit in sor*tiendo. Soracum dicitur,* quo ornamen*ta portantur scæni*corum. Plau*tus in Persa: libro*rum icillum *plenum soracum habeo.* Sobrium vicum *dictum putant Cloatius* et Ælius, quod *in eo nullus tabernæ* locus, neq. caupo*næ fuerit:* alii, quod in eo M*ercurio non lacte, sed* vino solitum *sit supplicari. Soni*vium tripu*dium, ut ait Appius* Pulcher, quod *sonet, cum pullo exci*dit plus,[13] quad*rupedive ex ore. Sons,* nocens, ut ex co*ntrario insons, in*nocens. Sodalis *quidam dictos pu*tant, quod una *sederent, essentq.* alii quod ex suo *dapib. vesci soliti sint:* alii, quod inter *se invicem suade*rent, quod utile es*set: eosdem, quod coëant* crebro, congre[14] voca*ri a Græco* vocabulo, quod est γέῤῥα.

8 f. *Metii Suffetii.*—9 f. *Curiatii.*—10 f. *sceleris.*—11 f. *Sororiare.*—12 f. *Dei.*—13 f. *puls.*—14 f. *congeras.*

Sodes, si audes, uti sis, *pro si vis, et illico* pro in loco. Terentius *in Andria : Dic* sodes, quis heri Chry*sidem habuit.* Surum[d] dicebant, ex quo *per* [107] *deminutionem surculus fac*tum est. Pla*utus in* . . *surum* non est tibi : *surum dicebant pal*um item : nam qui*a sæpiebatur Cir*cus surculis, *longum deligebant su*rum, tum poli*ebant ascia* . . . . . . aut asulæ . . *Ennius : unus su*rus surum *ferre, tamen defende*re possent.

Suremit, sumpsit, inq. manum su*remit hastam. Idem :* surempsit, *usurpavit, pro p*uerum sustul*erit. Surium* . . . . cum dixit : *qui ita appellatus* est, quod cum *in Academia et Ly*cio nobilissi*mos inter excelleret,* atq. ob eam *causam præstant*issimus semper *habitus fuisset : i*nstituit, cum *disputaretur, ut pri*mus sumere*tur is, qui esset* ipso dignior : *unde* . . . Σκύριον καὶ οὐκέτι Σύριον, *illum nominavit* : quod si mon*itus esset, disputan*tem non nun*quam refellebat* Socratem : quas . . . . . *conjecerat* in librum *a se scriptum, quem* inscripserat Scy*rium,*[e] *ob eum, cujus* gratia id appel*laverat opus.* Summussi[f] dicebantur *murmuratores.* Nævius, odi, inquit *Summussos, pro*inde aperte dice *quid sit, quod times.* Ennius in sexto *Annalium. Qu*intus in occulto mussa*bat : et Acci*us in Andromacha : di*ce jam mater no*n est : nam[15] mussare si*ne. Cæcilius* in

15 f. *jam.*

NOTÆ

[d] *Surum*] Vide supra in 'Crebrisuro.'

[e] *Scyrium*] Quantum in his tenebris videre possumus, agebat hic Festus de philosopho quodam, qui natione Syrus cum esset, ne eo nomine male audiret, ut Syri, Varro, sive alius, Syrium illum dixerat : huc enim pertinent Græca verba Σκύριον, καὶ οὐκ ἔτι Σύριον. De eo autem compositum librum ea de causa Σκύριον inscriptum esse. Quærendum philosophi nomen, vel potius historia.

[f] *Summussi*] Servius in fragmentis apud me addit Ennii exemplum ex l. XVII. in quo 'mussare,' pro tacere positum sit : 'Non possunt mussare boni, qui facta labore Nixi militiam peperere :' item pro dubitare : 'Mussat rex ipse Latinus, Quos generos vocet.' item pro murmurare in lib. X. 'Spectabat virtutem legionis, sive spectans si mussaret, quæ deniq. causa pugnandi fieret, aut duri laboris.' Sed Ennii versus non vacant mendo.

Agnorizomene.[16] [108] quod potes, sile, cela, occulta, tege, tace, mussa, mane. Sum, pro eum usus est Ennius lib. I. At tu non ut sum summa [17] servare decet rem: et lib. II. At sese sum quæ dederat in luminis oras. Sollo Osce dicitur id, quod nos totum vocamus. Lucilius: Suasa [18] quoq. omnino dirimit, non sollo [19] dupundi, id est, non tota: idem Livius: Sollicuria, in omni re curiora:[20] et solliferreum genus teli, totum ferreum. Sollers etiam in omni re prudens; et solemne, quod omnibus annis præstari debet. Solla [1] appellantur sedilia, in quibus non plures singulis possint sedere, ideoq. solia sternere dicuntur, qui sollisternium habent, et solaria vocantur Babylonica, quibus eadem sternuntur: quæ, ut ait Verrius, omnia ducta sunt solo.[2] alvei quoq. cavandi [3] gratia instituti, quo singuli descendunt, solla dicuntur: quæ ascendendo [4] potius dicta videntur, quam a solo.[5] Sollistimum Ap. Pulcher in Auguralis disciplinæ lib. I. ait esse tripudium, quod aut [6] excidit ex eo, quod illa fert: saxumve solidum, aut arbos viviradix ruit, quæ nec præ vitio, humani [7] cædanturve, jacianturve, pellanturve. Solum, terram. Ennius lib. III. Tarquinio dedit imperium [109] simul et sola regni: et aliubi:[8] Sed sola terrarum postquam permensa parumper. Solea, ut ait Verrius, est non solum ea, quæ solo pedis subicitur, sed etiam pro materia robustea,[9] super quam paries craticius extruitur. Solox, lana crassa, et pecus, quod passim pascitur non tectum. Titinius in Barrato:[10] Ego ab lana soloci ad purpuram data: et Lucilius: Pastali [11] pecore, ac montano, hirto, atq. soloce. Sos pro eos antiqui dicebant, ut Ennius, lib. I. Constitit inde loci propter sos dea diarum. lib. III. Circum sosque sunt magnæ gentes opulentæ. lib. VII. Dum censent terrere minis, hortanturve sos. lib. XI. Contendunt Graios Græcos memorare solent sos: interdum pro suos ponebant, ut cum per dativum casum idem Ennius

16 f. *Anagnorizomene.*—17 f. *summam.*—18 f. *rasa.*—19 f. *solla.*—20 f. *curiosa.*—1 f. *Solia.*—2 f. *a sollo.*—3 f. *lavandi.*—4 f. *a sedendo.*—5 f. *sollo.*—6 f. *avi.*—7 f. *humanave vi.*—8 f. *alibi.*—9 f. *robusta.*—10 f. *Barbato.*—11 f. *Pascali.*

effert: Postquam lumina sis oculis bonus Ancus reliquit. Sultis, si voltis. Plautus in Frivolaria: Sequimini me hac sultis legiones omnes lavernæ: et in Rudente: Curate hæc sultis magna diligentia. M. Cato pro L. Cæsetio: Audite sultis milites, si quis vestrum in bello superfuerit, si quis non invenerit pecuniam, egebit. Solari sine præpositione dixisse antiquos testis est Pacuvius, cum ait: Solatur, auxiliatur, hortaturq. me. Solatum [g] genus morbi maxime a rusticantibus dicitur, cujus meminit [110] etiam Afrani*us in* . . . . . . arquato med*eri, cujus nomen ab au*tigine.[12] Solip*unga genus bestiolæ* maleficæ, q*uod acrius, concitatiusq.* fit fervore so*lis, a quo nomen* traxit. Sos*pes* [h] *significat apud* omnes ferre [13] auc*tores salvum;* Afranius in ep*istola: Di te sospitem* servent tuis. *Virgil. lib.* VIII. *Æneid.* Maxime Teu*crorum ductor, quo sospite* nunquam. En*nius in* . . . parentem et pa*triæ di servate* sospitem. Ac*cius in* . . . *si* rite ad patri*am sospes pervenis*set. Ennius vi*detur servatorem signi*ficare, cum dix*it: Quo sospite* liber: cæterum s*ospitare, Verrius* ait esse bonæ spe *afficere, aut bonam* spem non falle*re. Succrotilla* [i] tenuis diceba*tur, et alta vox.*

Titinius in . . . *Fœminea* fabulare succro*tilla vocula. Afra*nius in episto*la: loquebatur succro*tilla voce serio. *Plautus in d*escribendis mulie*rum cruribus* gracilibus in Syro*: Cum extortis* talis, cum sodellis [14] cr*usculis:*

12 f. *aurigine.*—13 f. *fere.*—14 f. *todellis.*

NOTÆ

[g] *Solatum*] In exemplari est, *arquato:* ut videatur ictericos dixisse arquatos a colore auri, qui a rusticis dicuntur solati a colore Solis: nam illud . . . . . *rigine*, aurigine plane est.

[h] *Sospes*] In editione Augustiniana hoc fragmentum adeo luxatum est, ut suus ex eo sensus elici non possit. Ennii exemplum, quod est primo loco positum, respicere videtur ad titulum, quo Cæsar usus est, qui in argenteis denariis PARENS PATRIÆ dicitur: quod autem secundo loco hemistichium ponitur, id Paulus pæne suppeditavit, cum inquit: 'Videtur tamen Ennius,' &c. Accii versus videtur ex illo Homeri translatus: εὖ δ' οἶκαδ' ἱκέσθαι.

[i] *Succrotilla*] Vide in 'Todi,' et in 'Crocotilum.' Varro lib. VI. de Ling. Lat. 'cum crocotilis' legit, ut hic quoq. pro *todillis* videatur fortasse scribendum *crocotilis crusculis.*

*bel*le, quæ non pedibus *irent.* *Su*cula est machinæ *genus teretis* materiæ, et foratæ, *ac crassæ,* quam ut uber scrofæ *porci circum*stant sic, versant*esque ductario* fune volunt:[15] eodem no*mine* stellas ruintque[16] *dicunt, quas aliter* [111] *appellarunt a pluvi*a hyadas. Græ*ci* ὑάδας. *nostri, ex*istimantes a subus *dici, modo Latine lo*quenti, dixerint[17] *eas Suculas.*[k] *Suc*cingulum ap*pellabant antiqui bal*teum. Plautus: *Ab Hippolyta succingul*um Herculis[18] *æque magno neu*tiquam abstu*lit periculo.* *Succerd*æ stercus su*illum dicebatur* . . . . us. simus *succerdæ.* *Titinius:* Quid habes, nisi *unam arcam sine cla*vi, eo condis *succerdas: alio nomin*e succerda *dicitur opicerda* . . . homo opicer*da* . . . . *homi*nem, quem Sol *in opicerdis aspicit.* Suburanam[l] *tribum antea* succisanam[19] *per c appellaba*nt ex nomine *regionis; nam partem* imam illam quoq. *tradunt fuisse suc*cusanam dictam. *Verrius autem ait se mi*ratum esse, *cur non a nomine* pagi Succus*ani, in quo milites* exercerentur. *Succidanea*[m] *hostia* appellatur, quæ *secundo loco cædeba*tur, quod quasi *succideretur, dicta:* quidam a succedendo, *non a succi*dendo dictam *putant.* *Sugillatum* dici existimant *ex Græco vocabulo,* quod ea pars quæ *est sub collo,* κύλον ab iis dicitur. *Sycophantas qui*dam ex hac causa

15 f. *volvunt.*—16 f. *quinque.*—17 f. *loquendi, dixerunt.*—18 f. *Hercules.*—19 *Succusanam.*

NOTÆ

[k] *Suculas*] Hic quoque locus in editione Augustiniana male nimis est acceptus: nos ad fidem exemplaris edidimus, et ex corrupta voce *ruintque,* fecimus *quinque:* et pro *loquenti,* emendavimus *loquendi:* quæ scribendi consuetudo invenitur cum in veteribus monumentis, tum in hoc ipso fragmento persæpe; in quo *set,* pro *sed: adque* pro *atque, quodannis,* pro *quotannis,* et alia hujusmodi reperiuntur infinita.

[l] *Suburanam*] Vide in 'Suburam.'

[m] *Succidanea*] Agellius lib. IV. cap. 7. 'Succidaneæ hostiæ, quasi succedaneæ appellatæ, quoniam si primis hostiis litatum non erat, aliæ post easdem ductæ hostiæ cædebantur, quæ prioribus jam cæsis, luendi piaculi gratia subdebantur, et succidebantur: ob id succidaneæ nominatæ, litera i scilicet tractim pronuntiata.' Festus priore loco Agellii opinionem ponit: posteriore aliorum refert sententiam.

dictos putant. Atticos quondam[20] *juvenes solitos* aiunt in hortos *quorundam i*rrumpere, fiscosq. *deligere, qu*am ob causam lege factum[1] [112] qui id fecisset, capite[2] esset ei: quam pœnam qui persequerentur ob parvola detrimenta, sycophantas appellatos. Sulci appellantur, qua aratrum ducitur, vel sationis faciendæ causa, vel urbis condendæ: vel fossura rectis lateribus, ubi arbores serantur: fulmen quoq. qua ejus vestigium, similiter appellatur, quod vocabulum quidam ex Græco fictum,[n] quia illi dicant ὁλκόν. Suasum, colos appellatur, qui fit ex stillicidio fumoso in vestimento albo. Plautus: Quia tibi suaso infecisti propudiosa pallulam: quidam autem legunt in suaso: nec desunt, qui dicant, omnem colorem, qui fiat inficiendo, suasum vocari, quod quasi persuadetur[3] [o] in alium ex albo transire. Saltum Gallus Ælius lib. II. significationum, quæ ad jus pertinent, ita definit: Saltus est, ubi sylvæ et pastiones sunt, quarum causa casæ quoq. si qua particula in eo saltu pastorum, aut costodum causa aratur, ea res non peremit nomen saltui, non magis, quam fundi, qui est in agro culto, et ejus causa habet ædificium, si qua particula in eo habet sylvam. Superescit, significat supererit. Ennius: Dum quidem unus homo Romanus[4] toga superescit: et Acer[5] in Chrysippo: Quin hinc[6] superescit, Spartam atq. [113] Amyclas trado: sed per se super significat quidem supra, ut cum dicimus, super illum cedit:[7] verum ponitur etiam pro de, Græca consuetudine, ut illi dicunt, ὑπέρ. Plautus in Milite glorioso: Mea opera super hac vicina, quam ego nunc concilio tibi. In Phasmate: Ehe . . . tandem

20 f. *quosdam.*—1 f. *cautum.*—2 f. *capital.*—3 f. *persuadeatur.*—4 f. *Romæ.* —5 f. *Accius.*—6 f. *si.*—7 f. *sedit.*

NOTÆ

[n] *Fictum*] Vide num melius sit *dictum*, pro eo quod est in exemplari, *fictum.*

[o] *Persuadetur*] Scribendum fortasse *persuadeatur*, pro *persuadetur:* nam in epitoma manuscripta est *persuadentur*, ut ibi quoque *persuadeatur* fuisse scriptum appareat.

percipio, super rebus nostris loqui te. Pacuvius in Medo: qua super re interfectum esse Hippotem dixisti? Cato contra Annium: Nemo antea fecit super tali re cum hoc magistratu utiq. rem. Afranius in Virgine: Alis [8] de rebus in qua cœpisti super A [9] Supercilium dicitur, quod supra cilium sit, id est, integimentum oculi superius. Sub jugum mitti dicuntur hostes victi, ereptis omnibus armis, telisq. cum hastis defixis duabus in terra, tertiaq. ad summum earum deligata; speciei am [10] jubentur subeuntes transire. Subices Ennius in Achille pro subjectis posuit, cum dixit: Nubes per ego Deum subices humidas, inde [11] oritur imber sonitu sævo spiritu. Superstites[p] A,[12] testes præsentes significat: cujus rei testimonium est, quod superstitibus præsentibus, ii, inter quos controversia est, vindicias sumere jubentur. Plautus in Artemone: Nunc mihi licet quid vis loqui, nemo hic adest superstes: volgari quidem [114] consuetudinem [13] poni*tur pro iis, qui satis* superq. sint. *superstites etiam* liberi parentib*us dicuntur* . . . quamobrem *progredi cuperem ulterius vivendo*, quanquam o*mnes superstites mihi* velim. Su*pervaganea avis v*ocatur ab Aug*uribus, quæ ex sum*mo cacumine *vocem emisit, quia* quasi in altis*simis, superq. omnia* vagatur, ap*pellata. Supercilia in* Junonis tu*tela putabant, in qua dicun*tur mulieres *etiam, quod iis protegan*tur oculi, per q*uos luce fruimur*, quam tribuat J*uno. Unde ipsa Dea* lucina quoq. *dicta videtur. Supp*ernati dicu*ntur, quibus fem*ina sunt succisa *in modum suillarum* pernarum. *Ennius in Annalib.* is [14] pernas succi*dit iniqua superbia* Pœni: et Catu*llus ad Coloniam: In* fossa Ligari ja*cet suppernata*[q] securi. Supp*remum modo significat*

8 f. *Aliis.*—9 f. A *re.*—10 f. *ipsi eam.*—11 f. *unde.*—12 f. A *præsentes.*—13 f. *consuetudine.*—14 f. *His.*

NOTÆ

p *Superstites*] Servius in lib. III. Æn. 'Suis utrisque superstitibus i. præsentibus.' Vide supra in 'Pube præsente.'

q *Suppernata*] Politianus in Miscellaneis cap. 73. Festi scripturam agnoscit, et *suppernata* exscripsit: ut mirer Antonium Augustinum scrip-

summum, ut *cum dicit* . . *pater* suppreme bel*li et armorum Mavors* potens.[r] Plautus: *Me certe suppre*mum habuisti sem*per in rebus* tuis: alias extre*mum significat, ut* in legib. XII. Solis *occasus suppre*ma tempestas esto . . . *suppremo* crimine necte tuo. *Unde dicimus* ab illo sepeliri die s*uppremo* . . . et quasi suppremo l*ugentes* tempora voltu. Cato de . . *do*lentis nunquam cuiquam: *reo apud* [115] *Prætorem denegasse suppre*mam advoca*tionem: alias pro* maximo, cum duas *oves, et triginta bov*es suppremam mul*tam dicerent. S*ubsidium[s] dice*batur quando mil*ites subside*bant in extrema acie, lab*entiq. aciei *succurrebant: quod* genus militum *constabat ex iis, qui* emeruerant *stipendia; locum t*amen retine*bant in exercitu:* quæ erat ter*tia acies Triarioru*m, ut Plautus *in Frivolaria:* Agite nunc, subsi*dite omnes, quasi solent* triario.[15] si*mili modo dicti præ*sidiarii, ante eos *collocati qui e*rant, aut in alio *loco præpo*siti. Subsolaneæ *quæ sunt sub solo r*es appellantur; *nec ad unius nomen* rei solum conferunt: *subsolanei enim dicuntur qu*i infimum *solum colunt: ut qu*i in terram, super*solanei: dicitur inde soli*dum, imum *solum; rursus quo planta pedis* innititur. *Subsilles*[t] *sunt, quas aliter* ipsijlles[16] vo*cant, lamellæ necessariæ sacris,* quæ ad rem *divinam conferre dicuntur* maxime, *specie virum et mu*lierum. Substillum *antiqui appellab*ant tempus ante *pluviam, jam* pæne uvidum, (dum)[17] *et post pluviam*, non persiccum, quod *jam stillaret*, aut nondum desiset.[18] *Subscudes ap*pellantur cunetæ[19] ta*bellæ, quib.* tabulæ inter se con*figuntur, qui*a quo eæ immittuntur, *succuditur.*

15 f. *triarii.*—16 f. *ipsulices.*—17 ( ).—18 f. *desisset.*—19 f. *cuneatæ.*

NOTÆ

sisse, Politianum a Marullo irrisum, quod *expernata* pro *suppernata* apud Catullum reposuerit.

[r] *Potens*] 'Belli potens' ab incerto poëta dictus Mars, ut 'Cypri potens' Venus, ab Horatio.

[s] *Subsidium*] Vide in 'Præsidium,' ex eo enim loco partem hujus fragmenti restituimus, quæ agit de præsidiariis.

[t] *Subsilles*] Vide in 'Ipsulices.'

*Pac*uvius in Niptris : Nec [116] ulla subscus cohibet compagem alvei. Plautus in Astraba : Terebratus multum sit› et subscudes addite. Sub corona venire dicuntur, quia captivi coronati solent venire, ut ait Cato in eo, qui est de re militari : Ut populus suus sua opera potius ob rem bene gestam coronatus supplicatum eat, quam re male gesta coronatus veniat.[20] id autem signum est nihil præstari a populo.[1] quod etiam Plautus significat in Hortulo : Præco ibi adsit cum corona, cuiq. liceat veniat.[2] Sublimen est in altitudinem elatum, ut Ennius in Thyeste : Aspice hoc sublime candens, quem vocant omnes Jovem. Virgilius in Georgicis lib. I. Hic vertex nobis semper sub.[3] Sublimavit dixit A [4] id est, in altum extulit, Originum lib. II. In maximum decus atq. in excelsissimam claritudinem sublimavit : id autem dicitur a limine superiore, quia supra nos est. Succenturiare est explendæ centuriæ gratia supplere, subicere. Plautus in Saturione : Subcenturia centum, require, qui te delectet domi : et Cæcilius in Triumpho : Nunc meæ militiæ [5] astutia opus est subcenturia.[6] Subrumari dicuntur hædi, cum ad mammam admoventur, quia ea [117] his vocabantur,[7] vel quia rumina trahunt lacte sugentes. Subulo Tusce tibicen dicitur : itaq. Ennius : Subulo quondam marinas propter adstrabat [8] plagas. Suburam Verrius alio libro a pago Succusano dictam ait. Hoc vero maxime probat eorum auctoritate, qui aiunt, ita appellatam et regionem urbis, et tributum a stativo præsidio, quod solitum sit succurreie Exquiliis, infestantibus eam partem urbis Gavinis : indicioq. esse, quod adhuc ea tribus per c literam non b scribatur. Subverbustam, veribus [9] [u] ustam significat Plautus cum ait : Ulcerosam, compeditam, sub-

20 f. *veneat.*—1 f. *ab ullo.*—2 f. *veneat.*—3 f. *sublimis.*—4 f. A *Cato.*—5 f. *malitiæ.*—6 f. *subcenturiata.*—7 f. *rumis vocabatur.*—8 f. *adstabat.*—9 f. *verberibus.*

NOTÆ

[u] *Subverbustam, veribus*] In margine scripsimus *verberibus* pro *veribus*, nam Horatius dixit 'Uri virgis.'

verbustam, sordidam. Suboles ab olescendo, id est, crescendo, ut adolescentes quoq. et adultæ,[10] et indoles dicitur. Lucretius lib. v. Sive virum suboles, sive est muliebris origo. Virgilius: Cara Deum suboles, magnum Jovis incrementum. Subuculam Ælius Stilo, et Cloatius iisdem fere verbis demonstrant vocari, quod Diis detur ex ablica[11] et oleo, et melle: nam de tunicæ genere notum est omnibus. Sub vos placo, in precibus fere cum dicitur, significat id, quod supplicio,[12] ut in legibus: Transq. dato, edendoque[13] plorato. Suffiscus dicebatur folliculus testiculorum arietinorum, [118] qui celebris u*sus erat pro marsu*pio, forsitan *dictus suffiscus* a fisci similitu*dine. Subacti:* molliti: alias *compulsi, et coacti:* ut cum dicim*us pecus sub arbore* subactum: *alias victi. Suppli*cium a supp*liciis differt, ut usus ar*guit, quod *in usu sit, ut dicimus* hæc Deorum, *illud hominum: cum su*matur supp*licium de aliquo,* id est, de pœ*na agatur ejus, qui jubetur* cædi. Supplic*ia*[x] *sunt, quæ caduceato*res portent *ea sumebantur ex* verbena falici[14] *arbore, nec enim ex* alia supplicia *fas erat, quam de ver*bonis[15] sumi. Sin*nius Capito ait, cum ci*vis necaretur, i*nstitutum fuisse, ut* Semoniæ res *sacra fieret vervece* bidente, *ut eo sacrificio pœ*na salutis[16] *civibus, caput ipsum dam*nati, patrim*oniumq. cui delibatum esset,* id fieret sac*rum Deo: indeq. fuisse* solitum, ut *quia tunc in Forum suppli*candi causa *prodiret Rex sacro*rum, ut id vo*caretur supplicium: hoc vero* semper ela*tum*[17] *a multis: quo exem*plo docet supplic*ia dici supplicamenta:* nunc

10 f. *adulti.*—11 f. *halica.*—12 f. *supplico.*—13 f. *endoque.*—14 f. *felici.*—15 f. *verbenis.*—16 f. *solutis.*—17 f. *sæpe relutum.*

NOTÆ

[x] *Supplicia*] Sallust. in Jugurth. 'Legatos cum suppliciis mittit.' Soph. in Œdip. Tyr. 'Ἱκτηρίοις κλάδοισιν ἐξεστεμμένοι. Isidorus lib. v. cap. 27. 'Supplicium proprie dicitur, non quo quis punitur, sed qui ita damnatur, ut bona ejus consecrentur, et in publico redigantur: nam supplicia dicebantur supplicamenta, et supplicium dicitur, de cujus damnatione delibatur aliquid Deo.' Et lib. VI. cap. 18. ex Serv. in lib. I. Æn. 'Unde supplicia dicuntur supplicationes, quæ fiebant de bonis passorum supplicia: sacræ enim res de rebus execrandorum fiebant.' Sinnii Capitonis testi-

fere supp*licia pro pœnis dicun*tur. Sufes[y] dic*tus Pœnorum ma*gistratus, ut Oscor*um Mediastuticus.* Calidius in oratione *in Q. Cæci*lium: Non ne vobis J*udices ignem* et fumus prosequi *et flamma* videtur. Sinatus[18] cen*suit referentib.* sufetis. Sub[z] vitem h*astas jacere* [119] *dicitur veles, cum eas sub* manu *sursum mitti*t. Lucilius: Ut *veles bonus sub vite*m qui subsit[19] has*tas. Sub vitem prælia*ri dicuntur *milites, cum sub vinea* militari pug*nant, Lucilius: Æ*q. prodire *in altum, præliari pro*cul sub vite. *Sub vineam jacere dicun*tur milites, *cum adstantibus centuri*onibus, jac*ere coguntur sudes.* Supparus, *dicebatur puellare* vestimen*tum lineum, quod et* subucula ap*pellabatur. Pomponius i*n Fullonia . . . . . *Velum* omne quod *ex lino est, dicitur sup*parum: punic*eum vestimentum ita v*ocat Nevi[20] de *bello Pun*ico. Et in Nautis, *vocat Neptuno* vestem consec*ratam, supparum: at* nunc supparos *appellamus vela l*ina jam[1] crucem *expansa. Mulier v*idetur puella *supparo induta, ut Afran*ius ait: Puella *non sum, supparo si in*duta sum. Supa,[2] *significat, jacit: unde dissip*at, disjicit: et *obsipat, obicit: et insipat,* insipit . . . . . inicit far in olam.[3] [a] *Sutelæ, dolosæ* astutiæ, a simili*tudine suentium di*ctæ sunt. Sus*pectus, est diversæ* significationis: *a suspicor enim,* et suspicio parti*m venit:* *ita*q. non mirum, si *non una significati*o dari potest. Su*trium quasi eant, ut*iq. in proverbium *abiit ex hac causa.* Gallico tu*multu quon*dam edictum est [120] legiones Sutrii ut præsto essent cum cibo suo: quod usurpari cœptum est in iis, qui suis rebus, opibusq. officii id præstarent, quib. debe-

18 f. *Senatus.*—19 f. *submisit.*—20 f. *Nævius.*—1 f. *linea in.*—2 f. *Sipat.*—3 f. *ollam.*

NOTÆ

monium in fragmento apparet: reliqua ipsæ nobis antiquitatis reliquiæ suggesserunt, a quibus de Rege sacrorum in Forum supplicandi causa prodeunte accepimus.

[y] *Sufes*] Vide supra in 'Maritavere.'

[z] *Subsit*] Lucius in exemplari habet *subsit,* ut nos edidimus, non autem *subit:* pro quo Paulus *submisit,* in epitoma.

[a] *Olam*] *Olam* pro *ollam* dicebant antiqui, ut *ole* pro *olle:* nam semivocales, consonantes, et mutas non geminabant. Vide in 'Solitaurilia.'

rent. Plautus: Sed facito dum merula per[4] versus, quod[5] cantat colas cum suo cuiq.[6] facito veniant, quasi eant Sutrium. Suopte, A[7] ipsius, ut meopte, meo ipsius, tuopte, tuo ipsius. Suillum genus invisum Veneri prodiderunt poëtæ ob interfectum ab apro Adonim, quem diligebat Dea: quidam autem, quod immundissimi sint sues ex omni mansueto pecore, et ardentissimæ libidinis: ita, ut opprobrium mulieribus inde tractum sit, cum subare, et subire dicuntur. Sus Minervam in proverbio est, ubi quis id docet alterum, cujus ipse inscius est: quam rem in medio, quod aiunt, positam Varro et Euhemerus ineptis mythis involvere maluerunt, quàm simpliciter referre. Strues genera liborum sunt, digitorum conjunctorum non dissimilia, qui superjecta panicula in transversum continentur. Struices antiqui dicebant extructiones omnium rerum. Plautus: Cerialis cænas dat: ita mensas extruit, tantas struices concinnat patinarias. Et Livius: quo Castalia per struices saxeas lapsu accidit. Struere, [121] antiqui dicebant pro adicere,[b] augere, unde industrios quoque M. Cato jure, lege, libertate, Rep. communiter uti oportet: gloria atq. honore, quomodo sibi quisq. struxit: aut[8] in XII. quod est: si calvitur, pedemve struit; manum endo jacito. Alii putant significare retrorsus ire; alii in aliam partem; alii fure;[9] alii gradum augere; alii minuere; ac vix pedem pedi præfert, otiose it, remoratur. Scoppus est, ut Adeius[10] Philologus existimat, quod Græce συρόφιον[11] vocatur: et quod sacerdotes pro insigni habent in capite: quidam coronam esse dicunt, aut quod pro corona insigne in caput imponatur, quale sit strophium: itaq. apud Faliscos idem[12] festum esse, qui vocetur Struppearia, quia coronati ambulent: et a Tusculanis, quod in pulvinari imponatur Casto-

4 f. *memineris.*—5 f. *quos.*—6 f. *colax, cum cibo tum quoque eos.*—7 f. A *suo.* —8 f. *at.*—9 f. *fugere.*—10 f. *Ateius.*—11 f. *στρόφιον.*—12 f. *diem.*

NOTÆ

[b] *Adicere*] *Adicere* pro *adjicere*, antiqua scribendi consuetudine in exemplari exaratum est.

ris, struppum vocari. Strutheum in mimis præcipue vocant obscenam partem virilem s, a salacitate videlicet passeris, qui Græce struthos dicitur. Strenam vocamus, quæ datur die religioso, ominis boni gratia a numero, quo significatur alterum, initiumq.[13] venturum similis commodi veluti trenam, præposita s litera, ut in loco, et lite solebant antiqui. Strebula Umbrico nomine Plautus appellat coxendices [122] hostiarum, quas *Græci* μηρία *dicunt, quæ* in altaria im*poni solebant, ut Plau*tus ait in Fri*volaria Strebula* agnina tene . . . . bulis. Stlat*a genus erat navigii,* latum mag*is, quam altum, sic* appellatum *a latitudine, sed ea* consuetudine, *qua stlocum pro locum, et stli*tem antiqui *pro litem dicebant. Stlembus,* gravis, tar*dus, sicut Lucilius* . . Apulidæ pe*dibus stlembum dixit,* cum refer*t equum pigrum et tardum.* Stelionem[14] ge*nus aiunt lacertæ, quod* Verrius dic*tum ait, quia virus* stillet cibo, po*tius, quam quod ali*bi[15] a stellarum *similitudine, quia* varium est. *Stipem*[c] *dicebant* pecuniam signa*tam, quod stiparetur:* ideo stipular*i dicitur is, qui in*terrogatus, *spondet stipem, id est,* æs. Sti*rpem*[d] *in masculino gen*ere antiqui *usurparunt pro eo quod est,* semina, met*aphorice dicentes, poëtæ* quæ nunc in *fæmineo proferunt gen*ere. Livius: T*radunt familias quo*rundam Rom*anorum Trojano stirpe ante* conditam Rom*am procreatas. Idem Li*vius: Ostrymon *quendam memorant* Graio stirpe ex*titisse. Ennius Annal.* nomine Pyrrh*us uti memorant* a stirpe supremo . . . . . est, revoca fratre*m eodem stirpe prognatum,* plaudite: quam Gall*us Ælius* de*finit*: Stirpest[16] gent*is propagatio, ut* qui[17] a quoq.

13 f. *tertiumq.*—14 f. *Stellionem.*—15 f. *alii.*—16 f. *stirps est.*—17 f. *quis.*

NOTÆ

[c] *Stipem*] Antiqua inscriptio in schedis apud me sic habet: IMP. CÆSAR DIVI. F. AVGVSTVS. PONTIFEX. MAXIMVS. EX. STIPE. QVAM. POPVLVS ROMANVS. ANNO. NOVO. APSENTI CONTVLIT. VOLKANO. *Stipem* scilicet, quam Glossarium interpretatur, ἐλεημοσύνην.

[d] *Stirpem*] Vide in 'Nautiorum.' Charisius lib. I. addit exemplum Pacuvii: 'Qui stirpem occidit meum.'

est prognatus: *stirpes autem* [123] *per translationem* dicuntur *ab stirpibus iis, quæ sub* imis arbori*bus nascuntur. Stipato*res appel*labantur corporis cu*stodes, quos *antiqui latrones dice*bant, i. merce*narios; qui cu*m ferro ve*lut circundaban*t Regum cor*pora. Stipes fustis terræ* defixus: Afra*nius in* . . . . Porro honeste *quam fecerit, qui stip*ite hostium[18] [e] *impulit, vostram imp*loro fidem, qui *adestis* . . . . . eam sylvam, et . . . . *us in* . . hostili in me la*ctu*[19] *percussit la*tus, ut revolso *stipite miles,* qui jactu vali*do percussit* parmam: nisi si *stipitem ponere* voluit pro *telo, vel hasta. Accius* in Bacchis: Ec*quem stipitem abi*egum,[20] aut al*neum* . . . us. Ennius . . . . . *stip*ites abiegno[1] . . . . e stipitem . . . *intere*mit eum, qua . . *stipitem a*rripit. Strit*tavum antiqui diceb*ant pro tri*tavo, qui est pater ata*vi, et ataviæ; *ut stlitem, pro lite.* Strigores in N*elci carmine pro Stri*gosis positum *invenitur, id est, densa*rum virium ha*minibus.*[2] *alias, stri*gores, exerciti. Strig*æ appellabantur* ordines rerum *inter se continua*tæ[3] colocata*rum,* a *strige*ndo dictæ. Stri*gas* (*ut ait Verri*us)[4] Græci syrnia ap*pellant*, quod maleficis mulieribus [124] nomen inditum est, quas volaticas etiam vocant. Itaq. solent his verbis eas veluti avertere Græci: *ΣΤΡΡΙΝΤΑΡΟΜΡΕΙΕΝ ΝΥΚΤΙΚΟΜΑΝ ΣΤΡΙΝΤΑΤΟΛΑΟΝ ΟΡΝΙΝ ΑΝΩΝΥΜΙΟΝ ΩΚΥΡΟΡΟΥΣ ΕΡΙ ΝΗΑΣ.* Statuliber est, qui testamento certa conditione proposita jubetur esse liber: et si per heredem est,[5] quo minus statuliber præstare possit, quod præstare debet, nihilominus liber esse videtur. Status dies vocatur qui judicii causa est constitutus cum peregrino[6] ejus enim generis ab antiquis hostes[7] appellabantur,

18 f. *ostium.*—19 f. *jactu.*—20 f. *abiegnum.*—1 f. *abiegnos.*—2 f. *hominibus.* —3 f. *continuate.*—4 ( ).—5 f. *stet.*—6 f. *peregrini.*—7 f. *hoste.*

NOTÆ

[e] *Hostium*] *Ostium* sine nota aspirationis scribendum, licet in exemplari sit *hostium*, ut *hostreis* supra in 'Scrupi,' pro *ostreis.*

quod erant pari jure cum populo R. atq. hostire ponebatur pro æquare. Plautus in Curculione: Si status condictus cum hoste intercedit dies, tamen est eundum, quo imperant ingratis. Stagnum quidam dici putant, quod in eo aqua perpetuo stet: alii, quod is locus a Græcis σuεινὸς [8] dicitur, quia bene contineat aquam. Satura,[f] et cibi genus ex variis rebus conditum est, et lextis alis [9] legibus conferta: itaque in sanctione legum adscribitur: Neve per Saturam abrogato, aut derogato. T. Annius Luscus in ea, (quam)[10] quam dixit adversus Ti. Gracchum: Imperium quod plebes per Saturam dederat, id abrogatum est: et C. Lælius in ea, quam pro se dixit: Dein postero die, quasi per Saturam [125] sententiis exquisitis in deditionem accipitur. Statæ Matris simulacrum in Foro colebatur, postquam id collastravit,[11] ne lapides igne corrumperentur, qui plurimus ibi fiebat nocturno tempore, magna pars populi in suos quiq. vicos rettulerunt ejus Deæ cultum. Stalagmium genus inaurium videtur significare Cæcilius in Carine, cum ait: Tum ex aure ejus stalagmium domi habeo. Stolidus, stultus. Ennius l. I. Nam vide pugnare sues stolidi solidi [12] sunt: et in Alexandro: Hominem appellat, quia lascivi stolide non intellegit: et Cæcilius in Hypobolimæo: Abi hinc tu stolide, illi [13] ut tibi sit pater? et in Andronico:[14] Sed ego stolidus, gratulatum me oporteat [15] prius. Stuprum pro turpitudine antiquos dixisse apparet in Nelei carmine: fœde, stupreque castigor cotidie: et in Appi sententiis: qui animi . . . compotem esse, nequid fraudis, stupriq. ferocia pariat. Nævius: Se seq. ii perire mavolunt ibidem, quam cum stupro redire ad suos popularis: item: Sin illos deserant fortissimos viros, magnum stuprum po-

8 f. στεγνός.—9 f. *multis aliis*.—10 ( ).—11 f. *collustravit*.—12 f. *soliti*.—13 f. *illic*.—14 f. *Androgyno*.—15 f. *oportuit*.

NOTÆ

[f] *Satura*] In fragmento legis Serviliæ sic est: EXTRA. QUAM. SEI. QVID IN. SATVRAM. FERETVR.

pulo fieri pergentis.[16] Stuppam linum impolitum appellant Græci Dorii. Stura flumen in agro Laurenti est, quod quidam [126] Asturam vo*cant. Suber*[g] *arbor,* ac suberies, q*ua natabant in* thermi.[17] Ste*rilem*[h] *mulierem appella*bant, quam G*ræci* στεῖραν *dicunt ;* quæ non cipi*t*[18] *semen genitale. Sep*lasia, aut Se*plasium, ubi unguentum* memoraba*tur pretiosum. Pomponius* in Adelph*is : Di te perdant in*feri Anti*pho, quia unde hoc unguen*tum sit, q*uæris ; atqui lepidum* unde ung*uentum, nisi ex Seplasia* est ? Stulto*rum feriæ appellantur* Quirina*lia, qui erat dies festus* Qui primi[19] quo*d eo die Quirino sa*crificant ii, *qui solemni die aut* non potuer*unt rem divinam fa*cere, aut ign*oraverunt suorum* fornacaliu*m sacrorum diem,* commissumq. *piaculum expiabant* moræ : a*tq. quod suis non fecerant,* quib. pe*rmittebatur feriis, sacrum faciebant.* Sanctum[i] *ait dici Opilius Aur*elius, quod *nec sacrum est, nec religiosum.* At Ælius *Stilo, quod utrumq. esse* videatur, *et sacrum scilicet, et religiosum :* pleriq. autem, *quod ei, qui id violavit,* pœna sit, multa*ve sancita ;* se ponetur[20] pro *sacro tantum. Un*de et sanctio dict*a legum : sancta item* et rogatio : qui[1] c*ontionem rogavit ; Tr. pl.* Sanqualis avis ap*pellatur, quæ in com*mentariis augura*libus ossifra*ga dicitur, quia in *Sangi Dei* tutela est. Saccom*orum*[k] *genus est* [127] *arboris, quam dicta*m Pomponius *ait ex fico, et mo*r,[2] quod ficus ea *sit et morus : unde* nomen per m*oron et sycon de*ductum est. Lo*lem*[3] *dici ait, quod solus sit. Eund*em modo So*lem, modo Apollinem vocari :* tu es Apollo, *ut est in carmine Sæculari.* Sacrem[l] *porcum dici ait Verri*us, ubi jam *a partu habetur*

16 f. *pergetis.*—17 f. *thermis.*—18 f. *concipit.*—19 f. *Quirini.*—20 f. *sed ponitur.*—1 f. *quique.*—2 f. *moro.*—3 *Solem.*

NOTÆ

[g] *Suber*] Vide in 'Suberies.'

[h] *Sterilem*] Verbum *cipit*, quod est in exemplari, potest ferri, si id majus, quam *concipit*.

[i] *Sanctum*] Videndus Macrobius in Saturnalibus, unde hæc suppleta sunt.

[k] *Saccomorum*] Isidorus lib. XVII. cap. 7. 'Sycomorus, ficus et morus sunt Græca nomina :' in vulgatis tamen *sicut* pro *ficus* corrupte scriptum est.

[l] *Sacrem*] Cato adversus Q. Minucium Thermum citatur in hoc frag-

*purus, a qu*a re appel*latum esse sacrem dici*t: ita id adj*icit, quod parum opus est;* omisit voca*buli etymon. Plautus: Ado*lescens qui*bus hic pretiis porci* veniunt sa*cres, sinceri?* nummum unum *en a me accipe, jube te* plari[4] de mea *pecunia: et in Rudente*: Sunt domi *agni et porci sacres.* Cato adver*sus Q. Minucium The*rmum, post . . . . *sa*crem in si*nu mactavit, ponitur ali*quando pro h*ostia. Ennius: Fuso sangui*ne sacrem. *Sacrificium quod pro uvis pr*imis fiat, *appellabatur ab antiquis sa*crima: est *autem, ut Ælius Stilo et Clo*atius dicunt, *mustum indi*tum in amphoram *Liberalibus sacri*ficii causa, pro *uvis et vino,* quæ quasi sacra *sunt, cum lib*ero fit, ut præ*metium, cum* Cereri. Sacrificulus [m] *Rex appellatur,* qui ea sacra, quæ *facere Reges* sueverant, facit: *primus memorat*ur post reges ex*actos Sicinius Bell*utus. Sacella di*cuntur loca* Diis sacrata sine [128] tecto. Sacrosanctum dicitur, quod jure jurando interposito est institutum: si quis id violasset, ut morte pœnas penderet: cujus generis sunt Tr. Pl. Ædilesq. ejusdem ordinis: quod adfirmat M. Cato in ea, quam scripsit, Ædilis plebis sacro sanctos esse. Sacratæ leges sunt, quibus sanctum est, qui quid adversus eas fecerit, sacer alicui Deorum sicut[5] [n] familia, pecuniaque: sunt qui esse dicant sacratas, quas plebes jurata in monte Sacro sciverit.

Seclusa sacra dicebantur, quæ Græci mysteria appellant. Scæna ab aliis; a quibusdam sacena appellatur, dolabra

4 f. *piari*.—5 f. *sit cum*.

NOTÆ

mento, ut ex ejus reliquiis apparet. Plautus manuscriptus in Menech. habet *synuri*, ut fortasse ad Aristophanis versum respexerit in Acharn. Ἀλλ' *οὐδὲ θύσιμός ἐστιν αὐτή.* Με. *σαμάν; πᾶ δ' οὐχὶ θύσιμός ἐστιν;* Δι. *κέρκον οὐκ ἔχει.* In exemplari plane est . . . . *ine.* ex quo fecimus *sanguine.*

[m] *Sacrificulus*] Opinor extremis illis literis, quæ sunt in exemplari . . . *utus*, indicari nomen Sicini, qui dictus est Bellutus: fieri enim potest, ut Verrius non eos, quos Livius et Dionysius, qui Manium Papirium primum sacrificulum produnt, sed alios historicos fuerit secutus.

[n] *Deorum sicut*] Pro *sicut* scribennum, *sit cum.* Vide in 'Publica pondera.'

pontificalis. Sarissa est hastæ Macedonicæ genus. Sacer mons appellatur trans Anienem, paulo ultra tertium miliarium; quod eum plebes, cum secessisset a patribus, creatis Tr. plebis, qui sibi essent auxilio, discedentes Jovi consecraverunt. At homo sacer is est, quem populus judicavit ob maleficium, neq. fas est eum immolari; sed, qui occidit, parricidii non damnatur: nam lege tribunicia prima cavetur, si quis eum, qui eo plebei scito sacer sit, occiderit, parricida ne sit: ex quo quivis homo malus, atq. improbus sacer appellari solet. [129] Gallus Ælius ait sacrum esse quocunque modo atq. instituto civitatis consecratum sit, sive ædis, sive ara, sive signum, sive locum,[6] sive pecunia, sive quid aliud quod Dis dedicatum, atq. consecratum sit: quod autem privati, suæ religionis causa, aliquid earum rerum Deo dedicent, id Pontifices Romanos non existimare sacrum: at si qua sacra privata succepta[7] sunt, quæ ex instituto Pontificum stato die, aut certo loco facienda sint, ea sacra appellari, tamquam sacrificium: ille locus, ubi ea sacra privata facienda sunt, vix videtur sacer esse. Sacrani appellati sunt Reate orti, qui ex Septimontio Ligures, Siculosq. exegerunt, nam vere sacro nati erant. Sagmina[o] vocantur verbenæ, id est, herbæ puræ, quia ex loco sancto arcebantur a Consule, Prætoreve, legatis proficiscentibus ad fœdus faciendum, bellumq. indicendum vel a sanciendo id est, confirmando. Nævius A[8] Jus sacratum Jovis jurandum sagmine. Sagaces appellantur multi ac sollertis acuminis. Afranius in Brundisina: Quis tam sagaci corde, atq. ingenio unico. Lucretius l. II. Nec minus hæc animum [130] cognoscere *posse sagacem*. *Sagacem* etiam canem *dixit* . . . . . invictus ca*nis*, *sagax*, *validis vi*ribus fretus. *Saga quoque dicitur* mulier peri*ta sacrorum*,

6 f. *locus.*—7 f. *suscepta.*—8 f. A *Scapos, atq. verbenas sagmina sumpserunt.*

NOTÆ

[o] *Sagmina*] Versum Nævii, qui deest in exemplari, in margine addidimus ex Pauli epitoma. Cicero: 'O fides alma, apta pinnis, et jusjurandum Jovis.'

et vir sapiens pro*ducta prima syllaba*, forsitan prop*ter ambiguitatem* evitandam. *Sanates*[p] *quasi sana*ti appella*ti, id est, sanatæ mentis.* Sulpicius *autem Rufus, Sanates*, et Opillus[9] *Aurelius existimant* dici inferio*ris loci gentes*, ut Tiburtes, *et alios, qui cum* populo Tibur*te habitarunt in agro* Tiburti, id est, *peregrinos, inf*eriorisq. loc*i gentes : itaq. scriptum est* in XII. Nex*o, solutoque*, forti, sanati*q. idem jus esto :* id est, bonor*um, quod et peregrino*, qui et inf*eriorum coloniarum*, quæ sunt *deductæ in Pri*scos Latinos, *quas Priscus rex in*egerit secundum *mare, supra et in*fra Romam, in c*ivitates Latinorum*, eosq. sanat*is, propterea quod* præter opinio*nem eos paravis*set, sanavisse*tq. et cum eis pa*cisci potuisset, no*minavit ; ut ait* Cincius l. II. de *officio juriscon*sulti: ne Valerius *quidem Messala* in XII. explanatio*ne id omisit : qui ta*men in eo libro qu*em de dictis in*volute inscribi,[10] for*tis et sanatis* duas gentes finitimas *esse ait*, [131] *de quibus le*gem hanc scrip*tam esse, qua cautu*m, ut id jus man*ifesto, quod populus* R. haberent : *neq. alios, quam for*ctos, et sana*tes eam legem si*gnificare exis*timat, hoc intellec*tu: multi sunt, *quib. quod alias pla*cuit, displi*ceat postea : ideoq. ai*t, sant forcti,[11] *significare sa*nati insani.

Sarpta[q] *vinea putata :* id est, pura *facta : virgulæ enim re*lictæ inpe*dimento vitibus sol*ent esse, qu*æ ideo abscinduntur :* inde etiam *sarmenta scrip*tores dici pu*tant : sarpere enim* antiqui pro purg*are dicebant. Sar*te in Augu*ralibus pro inte*gro ponitur; *sane, sarteq*ue audire, vi*dereq. . . ob quam cau*sam opera pu*blica, quæ locantur, ut i*ntegra præs*tentur, sarta tecta v*ocantur : et*enim sarcire est integrum* facere.

9 f. *Opilius.*—10 f. *inscribit.*—11 f. *sanati facti.*

NOTÆ

p *Sanates*] Videndus Festus in 'Forctis,' et in 'Sanates.' In 'Marspedis' autem simili modo dixit, 'ne Messala quidem Augur in explanatione auguriorum reperire se potuisse ait,' quo hic, 'ne Valerius quidem Messala in 12. explanatione id omisit.' Extrema verba hujus fragmenti, quibus opinio Messalæ refertur de Forctibus et Sanatibus male in aliis editionibus accepta sunt.

q *Sarpta*] Vide in 'Sarpiuntur.'

Sarra dicebatur, quæ nunc Epiros *dicitur*. *Sardare* intelligere *significat*. *Nævius* belli Pu*nici libro* . . *Quod* bruti nec satis *sardare queunt*. Sardi venales *alius alio nequ*ior : ex hoc natum *proverbium vi*detur, quod ludis *Capitolinis, qui* fiunt a vicinis[12] *prætextatis au*ctio Velentium[13] *fieri solet*, in qua novissimus *quisq. det*errimus producitur *a præcone* senex cum toga [132] paretexta,[14] bullaque aurea, quo cultu reges soliti sunt esse E . . . corum,[15] qui Sardi appellantur : quia Etrusca gens orta est Sardibus ex Lydia. Tyrrhenus enim inde profectus cum magna manu eorum, occupavit eam partem Italiæ, quæ nunc vocatur Etruria. At Sinnius Capito ait, Ti. Gracchum Consulem collegam P. Valeri Faltonis Sardiniam, Corsicamq. subegisse, nec prædæ quicquam aliud, quam mancipia captum, quorum vilissima multitudo fuerit. Sarcito in XII. Ser. Sulpicius ait significare damnum solvito, præstato. Sardanapalus rex Assyriorum fuit unicæ luxuriæ, inter mulieres, epulasq. versatus semper, atq. omni tempore. Sargus, piscis genus, qui in Ægyptio mari fere nascitur. Lucilius : Quem præclarus helops, quem Ægypto sargus movebit Saturnia Italia, et mons, qui nunc est Capitolinus, Saturnius appellabatur, quod in tutela Saturni esse existimantur. Saturnii quoq. dicebantur, qui castrum in imo clivo Capitolino incolebant, ubi ara dicata ei Deo ante bellum Trojanum videtur, quia apud eam supplicant apertis capitibus : nam Italici auctore Ænea velant [133] capita, quod is, cum rem divinam faceret in littore Laurentis agri Veneri matri, ne ab Ulyxe cognitus interrumperet sacrificium, caput adoperuit, atq. ita conspectum hostis evitavit. Saturno dies festus celebratur mense Decembri, quod eo ædis est dedicata : et is culturæ agrorum præsidere videtur, quo etiam[16] falx est ei insigne : versus quoq. antiquissimi, quibus Faunus fata cecinisse hominibus videtur, Saturnii

12 f. *vicanis*.—13 f. *Veientium*.—14 f. *prætexta*.—15 f. *Etruscorum*.—16 f. *quoniam*.

appellantur: quibus et a Nævio bellum Punicum scriptum est, et a multis aliis plura composita sunt qui Deus in saliaribus Saturnus[17] nominatur, videlicet a sationibus. Sas Verrius putat significare eas, teste Ennio, qui dicat in l. I. Virgines nam sibi quisque domi Romanus habet sas: cum suas magis videatur significare: sicuti ejusdem lib. IIII. fatendum est eam significari, cum ait: Nec[18] quisquam philosophiam quæ doctrina[19] Latina lingua non habet, sapientia quæ perhibetur (in somnis vidit prius, quam sam discere cœpit. idem cum ait sapsam pro ipsa, nec alia ponit in lib. XIII. Quo res sapsa loca sese ostentatque, jubetque: et Pacuvius in Teucro: Nam Teucrum regi sapsa res restibiliet.[20] Scævam,[r] volgus quidem et in bona, et in mala re vocat: cum aiunt [134] bonam, et malam *scævam: at scriptores* in mala pone*re consueverunt, ut* apud Græcos *invenitur positum* pro sinistro. sca*evum usurpavit Hos*tius in belli His*trici libro* . . sentit scæv*um* . . . abit penitus . . . . *Saperda*[s] genus pessimi p*iscis: sapientem etiam* significat, c*um ait Varro: Belli, festivi* saperdæ, cu*m simus omnes.*

Sanderacam *ait esse genus coloris,* quod Græci s*andicem appellant.* Nævius, meru*la sanderacino colore.* Sabini quod *volunt somniant, vetus* proverbium ess*e, et inde manasse ait* Sinnius Capit*o, quod quotiescunq. sacri*ficium prote*rviam fieret, hominem* Sabinum at[1] *illud adhibere solebant:* nam his[2] pro*mittebat se pro eis somniatu*rum: idemq. *postquam evigilasset, sacra* facientibus *narrabat omne quicquid* in quiete vi*dis-*

17 f. *Satirnus.*—18 f. *Neq.*—19 f. *philosophia (quam) doctrinam.*—20 f. *Teucro regnum sapsa res stabiliet.*—1 f. *ad.*—2 f. *is.*

NOTÆ

[r] *Scævam*] Plautus in Pseudolo: 'Bene prædatus ibo: bona scæva est mihi.' Vide Varronem VI.

[s] *Saperda*] Varro Modio apud Nonium in Saperdæ: 'Omnes videmur nobis esse belli, festivi, saperdæ cum simus *σαπροί*.'

*set, quod quidem esset ex sacrifi*ci religione. *Unde venisse videtur* in proverbium: *Sabinos solitos quod* vellent somn*iare: sed quia propter avidi*tatem bibendi q*uædam anus mulieres* id somnium cap*tabant, vulgatum est* illud quoq. . . anus *quod volt som*niat: fere enim quo*d vigilantes a*nimo volvimus, *id dormientib. ap*parere solet. Sam*buca organi dicitur* genus, a quo Samby*cistriæ quoq.* dicuntur: per similitu*dinem etiam* eam machinam appella*runt, qua* [135] *urbes expugna*nt; nam ut in *organo chordæ, sic in m*achina funes *intenduntur. Sa*mnitibus nomen *factum ab hastis,* propter genus *hastæ, quod σαυνία* appellent *Græci. alii aiunt* Sabinis vere *sacro voto, hoc genus* hominum *extra fines ejectum* Comio Castronio *duce occupasse c*ollem, cui nomen *Samnio, a quo Samnites. Salar*iam viam *incipere ait a port*a, quæ nunc Col*lina a colle Quirina*li dicitur.

*Salaria autem propterea a*ppellabatur, *quod impetratum fuer*it, ut ea liceret *a mari in Sabinos sa*lem portari.

Salacia dicta est quod salum ciet; an*tiquos autem ait eo* vocabulo poë*tas pro aqua ipsa usos esse.* Pacuvius *in* . . . . . *Hinc sæviti*am Salaciæ *fugimus, lætiq. munere* vescimur *Cereris: post condor thalamo,* nemo ut me *tunc inde queat abducere mortali*um sæptem *circum mæro. Salutari*s porta ap*pellata est ab æde Sa*lutis, quod ei *proxima fuit: alii ob sa*lutationes. Vo*cantur Megalesia qui n*unc ludi, scænicos *olim dicebant, quo*s primum fecisse C. . . . . lium M. Popillium, M. *F. Curules A*ediles, memoriæ *prodiderunt* historici: solebant *his prodire mimi* in orchestra, dum *intus actus fab*ulæ componeren*tur cum versib. ob*scenis. Salva res [t] *est, dum cantat* senex, quare parasiti [136] Apollinis in scæna dictitent, causam Verrius in l. v. quorum prima est P litera, reddidit: quod C.[3] Sulpicio, C.[4] Fulvio Cos. M. Calpurnio Pisone Pr. Urb. faciente

3. f. *P.*—4 f. *C. N.*

NOTÆ

[t] *Salva res*] De parasitis Apollinis videndus Athenæus lib. VI.

ludos, subito ad arma exierint, nuntiatio adventus[5] hostium, victoresq. in theatrum redierint solliciti, ne intermissi religionem adferrent, instaurati qui[6] essent, inventum esse ibi C. Pompinium[7] libertinum mimum magno natu, qui ad tibicinem saltaret: itaq. gaudio non interruptæ religionis editam vocem nunc quoq. celebrari: at in hoc libro refert Sinnii Capitonis verba quibus eos ludos Apollinares Claudio, et Fulvio cos. factos dicit ex libris Sibyllinis, et vaticinio M.[8] vatis institutos, nec nominatur ullus Pomponius, ridiculeq. de ip.[9] . appellatione parasitorum Apollinis hic causam reddit, cum in eo præterisset: ait enim ita appellari, quod C. Volumnius, qui ad tibicinem saltarit, secundarum partium fuerit, qui fere omnibus mimis parasitus inducatur: quam inconstantiam Verrii nostri non sine rubore retulit. Salios a sallendo[10] saltando dictos esse, quamvis dubitari non debeat, [137] tamen Polemon ait Arcada quendam fuisse, nomine Salium, quem Æneas a Mantinea in Italiam deduxerit, qui juvenes Italicos ἐνόπλιον saltationem docuerit. At Critolaus Saonem ex Samothrace cum Ænea Deos Penates qui Lavinium transtulerit, saliare genus saltandi instituisse: a quo appellatos Salios, quib. per omnis dies, ubicumq. manent, quia amplæ ponuntur cænæ, siquæ aliæ magnæ dum,[11] saliares appellantur. Salmacis nomine nympha Cæli et Terræ filia fertur causa fontis Halicarnassi aquæ appellandæ fuisse Salmacidis, quam qui bibisset, vitio impudicitiæ mollesceret: ob eam rem, quod ejus aditus angustatus parietib. occasionem largitur juvenib. petulantib. antecedentium[12] puerorum, puellarumq. violandarum, quia non patet refugium. Ennius: Salmacida spolia sine sanguine, et sudore. Salias[u] virgines Cincius ait esse conducticias, quæ ad Salios adhibeantur cum apicib. paluda-

5 f. *nuntiato adventu.*—6 f. *instaurandiq.*—7 f. *Pomponium.*—8 f. *Marcii.*—9 f. *ipso.*—10 f. *saliendo.*—11 f. *sunt.*—12 f. *accedentium.*

NOTÆ

u *Salias*] Vide in 'Regifugium.'

tas, quas Ælius Stilo scripsit sacrificium facere in Regia cum Pontifice paludatas cum apicib. in modum Saliorum. Spondere Verrius putat dictum, quod sponte sua, id est, voluntate, promittatur: deinde oblitus inferiore capite sponsum et sponsam ex Græco dictam ait, quod ii σπονδὰς interpositis reb. divinis faciant. Salicem idem virgulti genus, non arboris dicit, et ridicule interpretatur dictam, quod ea celeritate crescat, ut salire videatur. Salinum in mensa pro aquali solitum esse poni ait cum patella, quia nihil aliud sit sal, quam aqua. Salentinos a salo dictos, Cretas, et Illyrios, qui cum Locrensib. navigantes societatem fecerint, ejus [138] regionis Italiæ, quam *dicunt*[x] *ab eis. Sæculares*[y] *ludi* Tarquini Superbi regis *in agro sunt primum facti, quem* Marti consecravit *P. Valerius Poplicola* Cos. quod populus R. in l*oco illo antea repertam* aram quoq. Diti ac *Proserpinæ consecraverat, in* extremo Mart*io Campo, quod Terentum ap*pellatur, demissam *infra terram pedes fere* viginti, in qua *pro malis avertendis populus* R. facere sacr*a solitus erat. Ludos postea sæculares* et nonagensi*mo quoq. anno facere ibi cœpit* Popillio Lænate *Duumviro sacrorum: in quib. ho*stiis furulis est *operatus tribus diebus, totidem*q. noctibus, ac de*inde institutum esse, cen*tum post annos, ut *fierent. Unde videntur sæ*culares appella*ti, quod centum annorum spatium* sæculi habetur. Scuti*lum*[z] *tenue et macrum dicitur, ex* Græco, ut cum dici*mus scutilum hominem, exi*lem aliquem demo*nstramus in quo pellicula tantum. In* pompa aliud di*cimus scutilum, ut videatur scu*tilum de scrutilo *derivatum detrita r. litera, sitq. is,* qui virtute po*test scrutari: sed ex Græco nomen factum* scutilo, cum co*riarium significamus. Squalidum*[a] *in*cultum et sord*idum ait Verrius significare, sic*

NOTÆ

[x] *Quam dicunt*] In exemplari est, *quam d* ... quod operarum vitio non ita plane expressum est: ex eo fragmento nos fecimus, *quam dicunt*.

[y] *Sæculares*] Acron in Horat. Carm. Sæc. 'Ludi sæculares ternis dieb. ac noctib. agebantur pro cultu Solis die, et nocte Lunæ.'

[z] *Scutilum*] Ex Græco *σκῦτος* videtur Festus *scutilum* deduxisse, cum exilem aliquem significat: reliqua non egent interprete. Vide in 'Manducus.'

[a] *Squalidum*] Agellius lib. II. cap. 6. 'Squalere,' inquit, 'dictum a squamarum crebritate, asperitateq. quæ

*dic*tum, quod proxime *ad similitudinem squamæ pi*scium accedit, *utiq. eorum, qui in profunditatibus ab*diti paludum squ*allent maxime. Unde Ennius* in Telepho: Quam ve*stitus squalida sæptus* stola. Squarrosos *ab eadem squamarum piscium* similitudine ait dic*tos, quorum cutis exsur*gat ob adsiduam in*luviem. Lucilius: Var*onum ac rupicum squar*rosa, incondita* rostra. Schœniculas [b] app*ellare videtur mere*triculas Plautus propter usum un*guenti schœni:* quod est pessimi generis: itaq. *dixit,* [139] *Diobolares schœniculæ, mi*raculæ, cum extritis *talis, cum todellis crusculis.* Idem: Prosedas pistorum *amicas, reliquias halicarias* miseras schœno dili*butas; servilicolas, sordid*as. Scorta [c] appel*lantur meretrices ex cons*uetudine rusticorum *qui, ut est apud Atellanos anti*quos, solebant di*cere, se attulisse pro scorto* deliculaꞏrum:[13] omnia *namq. ex pellibus facta, scortea* appellantur. *Scortes, id est, pelles testium arie*tenorum ab iisdem *scorteis pellib. idem Verrius dictas esse ait.* Scandu*laca genus herbæ frugibus i*nimicæ, quod eas *velut hedera implicando ne*cat. Scapten*sula, locus ubi argentum effoditur* in Macedonia, *ita dictus a fodiendo,* quod est Græce σκάπτειν. *Lucretius: Qua*les expiret Scap*tensula* [d] *subter odores. Spara* parvissimi *generis jacula, ab eo quod s*pargantur, dicta. *Lucilius Sa-*

13 f. *pelliculam.*

NOTÆ

in serpentium piscinmq. coriis visuntur.' Quæ nos hic supplevimus, si minus verba, Festi certe sententiam, repræsentant.

[b] *Schœniculas*] Vide supra in 'Prosedas.'

[c] *Scorta*] Hujus loci restitutio debetur M. Varroni, qui lib. VII. de Ling. Lat. 'Scortari,' inquit, 'est sæpius meretriculam ducere, quæ scortum dicta a pelle. Id enim non solum antiqui dicebant scortum, sed etiam nunc dicimus scortea ea, quæ ex corio et pellib. sunt facta. Inde in aliquot sacris et sacellis scriptum habemus: Ne quid scorteum adhibeatur ideo, ne morticinum quid adsit: in Atellanis licet animadvertere rusticos dicere se adduxisse pro scorto pelliculam.' Ex his verbis manifestum est, pro *delicularum,* corrupto verbo, scribendum esse *pelliculam.*

[d] *Scaptensula*] Σκαπτὴ ὕλη Græcis, in qua Thucydides historiam scripsit, cum ibi exularet.

tyrarum L . . . . Tum Spara, tum mu*rices*,[14] *portantur tragula por*ro. Scitum populi *dicebatur, quod sine plebe cunc*tus patricius *ordo, rogante patricio, suis suf*fragiis jussit: *quod autem aliquo interrogante* ex patrib. et *plebe suffragante scitum esset, id* jam leges scrib*tæ dicebantur. Sed illud plebei sci*tum est quod TR. *PL. sine patriciis plebem ro*gavit, id est, consu*luit plebesq. scivit.* Plebes autem est *omnis populus præter senatores, et* præter patricios. *Scita facie*, *pro* bona facie, alias, bonis *pro scitis, a po*ëtis usurpantur. Te*rentius in Phormione,* satis, inquit, scita: et *in Heautontimoru*meno, at si scias, quam scite *in mentem venerit.* L. Ennius in libro VI. lumen . . . . . . scitus agaso. Scenam genus *fuisse cultri* manifestum est, sed futurum[15] [140] securis, an dolabra sit, ambigitur: quam Cincius in libro, qui est ei[16] de verbis priscis, dolabram ait esse pontificiam. Livius in Lydio: Corruit quasi ictus scena, haud multo secus. SEX. POMPEI FESTI DE VERBORVM SIGNIFICAT. LIB. XVIII. INCIPIT. LIB. XVIIII.

Scriptum[17] est id, quod in palustribus locis nascitur leve, et procerum, unde teges fiunt. Inde proverbium est in eas natum res, quæ nullius impedimenti sunt, in scirpo nodum quærere. Ennius: Quærunt in scirpo, soliti quod dicere, nodum: et Plautus in Aulularia: Quasi pueri, qui nare discunt, scirpo induetur ratis. Novius in Phœnissis: Sume arma. i. ante[18] occidam clava scirpia. Spira dicitur et basis columnæ unius tori, aut duorum, et genus operis pistorii: et funis nauticus in orbem convolutus, ab eadem omnes similitudine. Pacuvius: Quid cessatis socii eicere spiras sparteas? Ennius quidem hominum multitudinem ita appellat, cum ait: Spiras legionibus nexunt. Spectu sine præpositione Pacuvius in Duloreste usus est, cum ait: Amplus, rubicundo colore, et spectu proptervo[19] ferox. Spetile[20e] vocatur infra umbilicum suis, quod est

14 f. *rumices.*—15 f. *utrum.*—16 f. *II.* i. secundus.—17 f. *scirpus.*—18 f. *jam te.*—19 f. *proterro.*—20 f. *Spectile.*

carnis, proprii cujusdam habitus, exos, qua etiam antiqui per se utebantur. Plautus enumerandis villis[1] obsoniis in Carbonaria sic m. Ego pernam, sumen, sueres spectile, galium,[2] glandia. Spicit quoq. sine præpositione dixerunt antiqui. Plautus: Flagitium est, si nihil mittetur, quæ superclio[3] spicit, et spexit. Ennius l. VI. Quos ubi rex . . . ulo spexit de contib.[4] celsis.[f] Spirillum vocari ait Opilius Aurelius capræ barbam. Spintyrnix est avis genus turpis [141] figuræ: occursatrix artificum, perdita spinturnix ea Græce dicitur (ut ait Santra)[5] *ΣΠΙΝΘΑΡΙΣ*. Spicum masculine antiqui dicebant, ut hunc stirpem et hanc amnem: versus est antiquus: Quasi messor per messim ununquemq. spicum collegit. Speres antiqui pluraliter dicebant, ut Ennius lib. II. Et simul effugit speres ita funditus nostras: et lib. XVI. Spero: si speres quicquam prodesse potis sunt. Spectio in auguralib. ponitur pro aspectione, et nuntiatio. quia[6] omne jus sacrorum habent Augurib. spectio dumtaxat, quorum consilio rem gererent magistratus, non ut possent impedire nuntiando, quæ cum vidissent satis, spectio sine nuntiatione data est, ut ipsi auspicio rem gererent, non ut alios impedirent nuntiando. Scripturarius ager publicus appellatur, in quo ut pecora pascantur, certum æs est: quia publicanus scribendo conficit rationem cum pastore, Scribas proprio nomine antiqui, et librarios, et poëtas vocabant. at nunc dicuntur scribæ quidem librarii, qui rationes publicas scribunt in tabulis: itaq. cum Livius Andronicus bello Punico secundo scribsisset carmen, quod a virginib. est cantatum, quia prosperius resp. populi R. geri cœpta est, publice adtribu-

1 f. *suillis*.—2 f. *callum*.—3 f. *supercilio*.—4 f. *montib*.—5 ( ).—6 f. *iis, qui*.

NOTÆ

[e] *Spetile*] Varro, 'Sueris a nomine ejus.'

[f] *Celsis*] Ennii versum Pomponius Lætus ita legebat, *Quos ubi rex ultro spexit de montibus celsis.* In exemplari certe est: *Quos ubi rex . . . . ulo spexit de contibus celsis*: ut *sedulo*, vel *paulo*, legendum sit.

ta est et[7] in Aventino ædis Minervæ, in qua liceret scribis, histrionibusq. consistere, ac dona ponere in honorem Livii quia his[8] et scribebat fabulas, et agebat. Scraptæ[g] dicebantur nugatoriæ ac despiciendæ mulieres, ut ait unus,[9] ab his[10] quæ screa iidem appellabant, id est, quæ quis excreare solet, quatenus id faciendo se purgaret. Titinius in Prilla: Rectius mecastor Piculetæ Postumæ lectum hodie [142] stratum vidi scrattiæ mulie*ris. Scrutillus appellabatur* venter suillus,[h] co*ndito farre expletus.* Plautus: venter sullus,[11] *dicam suo nomine scr*inillum:[12] ego me hodie . . . . *siquid esset, quod com*esa farte biberem . . . . . . Spinther vocabatur *armillæ genus, quod muli*eres antiquæ gerer*e solebant brachio summo* sinistro. Plautus: J*ubeasq. spinther novam* reconcinnarier. *Scrupi*[i] *dicuntur aspera* saxa, et difficili*a: petræ etiam attrecta*ri insuetæ, aut *naufragiorum pollutæ sc*elere. Ennius in An*dromacha: Scrupeo inves*tita saxa atq. hos*treis,*[13] *quam excaprent.* Unde scrupolosam *rem dicimus quæ aliquid habet* in se asperi. Corne*lius Sisenna, hist. libro* IIII. his tum iniect*us est levis scrupulus,* et quædam dubitatio. *Scorteum ab eadem causa, qua scor*tum vocabatur *pelliceum, in quo sagittæ* reconduntur, ab eo *quod ex pellib. factum est* quia pellib. nomen

7 f. *ei.*—8 f. *is.*—9 f. *Verrius.*—10 f. *iis.*—11 f. *suillus.*—12 f. *scrutillum.* —13 f. *saxo, atq. ostreis.*

NOTÆ

[g] *Scraptæ*] Varro lib. VI. de Ling. Lat. habet *scrantiæ.*

[h] *Suillus*] De *sullus* fecimus *suillus:* et pro corrupto verbo, *iuillum,* emendavimus *Scrutillum.* De verbo *suillus* non est dubitandum, quia in hoc exemplari *l* litera loco *i* posita sæpe reperitur: de *scrutillo* memini me legisse, sed apud quem, non vacat quærere.

[i] *Scrupi*] Ennii versus, quem hic citat Festus ex Andromacha, extat apud Nonium in 'Scapres.' In exemplari est, *Ennius in An* . . . . . non *Ar* . . . . . unde error fluxit, ut alii scripserint, in *Armorum judicio,* cum tamen versus sit ex Andromacha: *asperi* item, non *aspera,* est in eodem exemplari. Quod sequitur exemplum de verbis *scrupulus,* et *scrupulosus,* videtur esse Cornelii Sisennæ.

a *σκύτος quod Græce pellis. Unde* scyticæ, et scuta, *quia non sine pellib. sunt.*

Sceleratus campus ap*pellatur prope portam Col*linam, in quo virgin*es Vestales, quæ incestum* fecerunt, defossæ sunt *vivæ. Scribonianum*[k] *ap*pellatur antea[14] atria *puteal, quod fecit Scri*bonius, cui negotium da*tum a Senatu fuerat, ut* conquirerer[15] sacella att*acta. isq. illud pro*curavit, quia in eo loco *attactum fulgure* sacellum fuit: quod ign*oraretur autem, ubi esset* (ut quidam)[16] fulgur conditum, *quod cum scitur, ne*fas est integi, semper forami*ne ibi aper*to cælum patet. Sceleratus[l] vi*cus appellatur,* quod cum Tarquinius Superbus interfici*endum curas*set Ser. Tullium regem soce*rum suum, corpus* [143] *ejus jacens filia car*pento supervecta st, pro*perans in possessionem* domus paternæ. Scele*rata*[m] *porta eadem app*ellatur a quibusdam, *quæ et Carmentalis* dicitur, quod ei proximum Car*mentæ sacellum fuit.* Scelerata autem, quod per eam *sex et trecenti Fabii c*um clientium millib. *quinq. egressi adversus* Etruscos, ad amnem *Cremeram omnes sunt inter*fecti: qua ex caus*a factum est, ut ea porta int*rare, egredive *omen habeatur. Schedia*[n] genus navigii *inconditi, trabib. tantum inter* se connexis fac*ti, quo mercimonia circum* ferunt post amissam *navem. Unde schedia us*us quoq. poëmata *dicit et versus, non sat*is perfectis[17] qui essent: *appellavit schedium . . . s* cum dixit: Qui

14 f. *ante.*—15 f. *coinqueret.*—16 ( ).—17 f. *perfecti.*

NOTÆ

[k] *Scribonianum*] Hoc ipsum Scribonianum puteal expressum est in argenteo quodam denario familiæ Scriboniæ, cum inscriptione, PVTEAL. SCRIBONIAN. *ante Atria* emendavimus ex loco simili in Tablinum, in quo est: 'Qui locus ante Atrium est.' Verbum vero *coinqueret*, quod in margine notavimus, et *attacta*, hausimus ex ipso antiquitatis fonte: nam in veterib. apud me inscriptionibus Fratrum Arvalium sic habetur. QVOD AB. ICTV. FVLMINIS. ARBORES. LVCI SACRI. D. D. ATTACTÆ. ARDVERINT EARVMQVE. ARBORVM. ADOLEFACTARVM. ET. COINQVENDARVM. &c.

[l] *Sceleratus*] Vide supra in 'Orbius clivus.'

[m] *Scelerata*] In exemplari plane est ... *s. i. Carmentalis dicitur.*

[n] *Schedia*] Notum omnibus quid sit apud Græcos σχεδιάζειν.

schedium fa*cit inconditum, et inelaboratum.* Sexagenarios[o] *de ponte olim dejiciebant,* cujus causam Mani*lius hanc refert: quod Romam* qui incoluerint *primi Aborigines, h*ominem sexaginta *annorum qui esset immolare* Diti Patri quot*annis soliti fuerint:* quod facere eos de*stitisse adventu Her*culis: sed religio*ne postea veteris moris s*cirpeas hominum e*ffigies de ponte in Tiberim vetere* modo mittere *instituisse. Alii dicun*t, morante in Italia *Hercule, quod quidam ej*us comitum habitave*rint secundum rip*am haberi,[18] atq. Arga*eos se ab Argivis voca*verint arvi,[19] quorum pro*ditam memori*am redintegrari eo ge*nte missum ab Græ*ca legatum quendam Arga*eum, diu cum* iis Romæ moratum esse: is ut *obieri*t institutum esse a sacerdotibus *effigies* scirpea ex omnibus, cum quæ publicæ *erant rei nu*ntiavisset, per flumen, ac mare [144] in patriam remitteretur: sunt, qui dicant, post urbem a Gallis liberatam, ob inopiam cibatus, cœptos sexaginta annorum homines jaci in Tiberim, ex quo numero unus, filii pietate occultatus, sæpe profuerit patriæ consilio, sub persona filii: id, ut sit cognitum, ei juveni esse ignotum, et sexagenariis vita concessa: latebras autem ejus[20] quibus arguerit[1] senem, id est, cohibuerit, et celaverit, sanctitate dignas esse visas, ideoq. arcæa[2] appellata: sed exploratissimum illud est causæ, quo tempore primum per pontem cœperunt comitiis suffragium ferre, juniores conclamaverunt, ut de ponte deicerentur sexagenarii, qui jam nullo publico munere fungerentur, ut ipsi potius sibi, quam illi deligerent imperatorem: cujus sententiæ est etiam Sinnius Capito: vanam autem opinionem de ponte Tiberino confirmavit Afranius in Repudiato. Secus[3] aliter significat sexu, natura, habituq. ex Græco, quam illi vocant ἕξιν.

18 f. *Tiberis.*—19 f. *arvis.*—20 f. *eas.*—1 f. *arcuerit.*—2 f. *Argæa.*—3 f. *Sexus.*

NOTÆ

[o] *Sexagenarios*] Dionysius lib. I. Antiq. Rom. Εἴδωλα εἰς μορφὰς ἀνθρώπων εἰκονισμένα τριάκοντα τὸν ἀριθμὸν ἀπὸ τῆς ἱερᾶς γεφύρας βάλλουσιν εἰς τὸ ῥεῦμα τοῦ Τιβέριος, Ἀργείους αὐτὰ καλοῦντες.

Afranius in Privigno: Sic agit[4] orbus virili sexu adoptavit sibi. Pacuvius in Atalanta: Triplicem virili sexu partum procreat. Simpludiarea[p] funera sunt, quib. adhibentur D. T.[5] ludi, corbitoresq. quidam ea dixerunt esse, quib. neutrum genus interesset ludorum: nam indictiva sunt, quib. adhibentur non ludi modo, sed etiam desultores, quæ sunt amplissima. Sex suffragia appellantur in equitum centuriis, quæ sunt adfectæ[6] ei numero centuriarum, quas Priscus Tarquinius rex constituit. Sestertius dicitur quarta pars denarii, quo tempore his[7] decussis valebat, id est, dupundius, S. [145] Sinistræ[q] aves, sinistrumq. est sinistimum, auspicium, i. quod sinat fieri. Varro l. v. epistolicarum quæstionum ait: A Deorum[8] sede cum in meridiem spectes, ad sinistra sunt partes mundi exorientes, ad dexteram occidentes; factum arbitror, ut sinistra meliora auspicia, quam dextera esse existimentur: idem fere sentiunt Sinnius Capito, et Cincius. Sentinare, satagere, dictum a sentina, quam multæ aquæ[9] navis cum recipit, periclitatur. Cæcilius in Æthrione: Cum Mercurio capit consilium, post quam sentinat satis. Senatores[r] a senectute dici satis constat, quos initio Romulus elegit centum, quorum consilio remp. administraret: itaq. etiam Patres appellati sunt et nunc cum senatores adesse jubentur, quibusq. in senatu sententiam dicere licet: quia hi,[10] qui post lustrum conditum ex junioribus magistratum ceperunt, et in senatu sententiam dicunt, et non vocantur Senatores

4 f. *ait.*—5 f. *duntaxat.*—6 f. *adjectæ.*—7 f. *is.*—8 f. *auspiciorum.*—9 f. *quia multum aquæ.*—10 f. *ii.*

NOTÆ

[p] *Simpludiarea*] Vide supra in 'Indictivum funus:' notas D. T. *dumtaxat* significare opinor.

[q] *Sinistræ*] Videndus Plutarchus in Problem. Pro *a Deorum sede*, in margine emendavimus, *auspiciorum sede*, ex loco simili apud Varronem in lib. v. de Ling. Lat. in quo sic est, *Auspiciorum endo sede:* sic enim est in manuscripto libro, pro *auspicio orando sede:* nam quæ sequuntur, *in templo auspiciis*, glossemata sunt. Videndus Livius lib. v. et Dionysius lib. II.

[r] *Senatores*] Agellius lib. III. cap. 8. Livius lib. XXIII. et XXVI.

ante, quam in seniorib. sunt censi. Senatus decretum a consulto Ælius Gallus sic distinguit, ut id dicat particulam quandam esse senatus consulti, ut cum provincia alicui decernitur, quod tamen ipsum senatus consulti est. Senis crinib. nubentes ornantur, quod his[11] ornatus vetustissimus fuit: quidam quod eo Vestales virgines ornentur, quarum castitatem viris suis sponoe[12] . . . a ceteris. Sentes, cum constet esse spinas, et Afranius in Abducta dixerit: Quam senticosa verba pertorquet turba:[13] pro spinosis accipi debet. Senium a senili acerbitate, et vitiis dictum: posuit Cæcilius in Hymnide: Sine suam senectutem ducat utiq. ad senium sorbitio. Senonas, Gallos (Verrius ait)† existimari appellari, quia novi venerint ex [146] transalpina regione, *ac primum appellatos* ξένους, postea Seno*nas*. *Septentriones*[s] septem stellæ appell*antur a septem bo*bus junctis, quos trio*nes a terra rustici* appellent, quod jun*cti simul terram arent*, quasi terriones: *quidam a septem stellis*, quod id astrum Græ*ci* ἅμαξαν *dicant, quia habet* partem quand*am temonis specie: unde ait* Ennius: Superat *temo stellas*. *Sed* et physici eum situm *septem stellarum* conten . . . templati,[14] sep*tentriones dici* aiunt, quod ita sunt *sitæ septem stellæ*, ut ternæ proximæ *specie efficiant velut* trigona. Scensas *antiqui dicebant, quam* nunc cænas: quæ autem *nunc prandia, pro cænis* habebant, et pro cæn*is vespernas appellabant*. Signa, ut rerum, ita *quoque res ipsæ dicuntur*, aut lapides, aut *fictile, aut si qua ejusmodi* adhuc aliqua: et *signa dicuntur, quæ scul*pantur etiam. Sed po*cula etiam in quibus sunt* simulacra ad effigi*es sigillata*. *Sequester* is dicitur, qui inter aliquos, *qui certant, medius, ut* inter eos convenerit, *depositum ita tenet ali*quid, ut ei reddat, qui[15] id *deberi jure, sibi con*stiterit. Cato in ea ora*tione, quam habuit*

11 f. *is.*—12 f. *spondeant.*—13 f. *lupa.*—† ( ).—14 f. *contemplati.*—15 f. *quoi.*

NOTÆ

[s] *Septentriones*] Ennii versus dimidiatus habetur apud Varronem in lib. VI. de Ling. Lat.

de Indigitibus: Sinunt *miseros perire,* ut bona rapiant; aut *si superstites petant,* vi seques prodent:[16] et Pl*autus Mercatore: Immo* sic sequestro mihi data *est* . . . . . . *S*epulchrum est, ut ait Gallus *Ælius, in quo* mortuus sepultus est, quod anti*qui bustum appel*labant: hisq.[17] cippis, aut ali*qua alia re, mor*tui causa designatus est, intra *quos* sepultura est facta. Segnitia *dicitur, quod sine* [147] *nitendo quid utile, aut* honestum. Terentius: *Enimvero Dave, nihil loci est* segnitiæ, neq. socor*diæ. Signa*re dicitur signis notare, *velut in pecorib. fit:* sed antiqui eo pro scrib*ere utebantur, unde et subsigna*re, et consignare *invenitur positum, pro subscrib*ere, et conscri*bere. Septimontium*[t] *dies ap*pellatur mense *Decembri, qui dicitur in* Fastis Agonalia, *quod eo die in septem m*ontibus fiunt sa*crificia Palatio, Velia, F*agutali, Subura, *Cermalo, Cælio, Opio,* Cispio. Sifus[u] *usurpatum est pro tub*is ipsis, id quod Græ*ce dicitur σίφον in l*ege rivalicia sic est, *quæ lata fuit rogant*e populum Ser. Sulpi*cio Ser. F. Rufo. Mon*tani, paganive, si*phonibus aquam dividunto:* donec eam inter se *diviserint; Prætori*s[u] judicatio esto. Si*parium,*[x] *quo in scænis mimi* utuntur, dictum ait *Verrius a vela*mento, quod vocetur *alias aulæum. Supparum ap*pellant dolonem, *quod est velum minus in navi, ut* acation, majus: *supparum autem dictum ait Sinnius* Capito velut

16 f. *sequestro dent.*—17 f. *isq.*

NOTÆ

[t] *Septimontium*] Vide supra in 'Sacrani.'

[u] Verbum, cujus extrema tantum litera in exemplari reliqua est, putamus fuisse, *Prætoris;* tantum enim spatii relictum est: vel si magis placet, *curatoris:* utrumq. in veterib. legum fragmentis reperitur. In lege Mamilia apud scriptores de limitibus agrorum sic est: 'Deque ea re curatoris, qui hac lege erit, juris dictio, reciperatorumque datio, addictio esto. Cum curator hac lege non erit, tunc quicumque magistratus in ea colonia, municipio, præfectura, foro, conciliabulo jure dicundo præerit, ejus magistratus, de ea re jurisdictio, judicisq. datio, addictio esto.'

[x] *Siparium*] Isidorus lib. XIX. cap. 3. Capitonis sententiam de siparii etymo confirmare videtur, cum inquit: 'Siparium genus veli unum pedem habens, quo inniti navigia solent in navigatione, quoties vis venti languescit, quod ex separatione existimant nominatum.'

se*paratum quod sit, disjunctumq. a dolo*ne interioris *mali. Sepultum* morte, moroq.[18] cum ait . . . *de* L. Terentio. Tusci vici *magistro significat* vivum de saxo Tarpeio *elatum, cum eo v*enisset commissatum, quod *mero, id est, vino e*sset coactus. Seplasia *forum Capuæ, in* quo plurimi unguenta*rii erant: in Pis*on. m.[y] Cicero. Seplasia[z] m*ehercule, ut dici* audiebam, te ut primum aspe*xit Campanum* consulem repudiavit. Sati*cula*[a] *oppidum* in Samnio captum est: quo *postea coloni*am deduxerunt Triumviri M. [148] Valerius Corvus, Junius Scæva, P. Fluvius[19] Longus ex S. C. Kal. Januariis P. Papirio Cursore, C. Junio II. Cos. Segesta, quæ nunc appellatur, oppidum in Sicilia est, quod videtur Æneas condidisse præposito ibi Egesto, qui eam Egestam nominavit: sed præposita est ei S litera, ne obsceno nomine[b] appellaretur, ut factum est in Malevento: quod Beneventum dictum est: et in Epidamno, quod usurpatur Dyrrachium. Seliquastra sedilia antiqui generis appellantur D litera in L conversa, ut etiam in sella factum est, et subsellio, et solio, quæ non minus a sedendo dicta sunt. Silus appellatur naso s. rusus[20] versus repando: unde galeæ quoq. a similitudine, silæ dicebantur. Silvii sunt appellati Albani reges, a Laviniæ filio, quem post exscessum Æneæ gravida relicta, timens periculum, et suæ vitæ, et ejus, quem utero gerebat, in sylvis latens, enixa est: qui restitutus in regnum est post mortem Ascanii, prælatus Julio[1] fratris filio, cum inter eos de regno am-

18 f. *meroque.*—19 f. *Fulvius.*—20 f. *susum.*—1 f. *Julo.*

NOTÆ

[y] In exemplari est . . . . *on. m. Cicero.* quod puto fuisse, *in Pison. meminit Cicero.*

[z] *Seplasia*] Nonius in 'Seplasium,' adductis ex Varrone exemplis, ostendit antiquos dixisse *Seplasium* neutro genere, et *Seplasiam* fœminino. Pomponius Adelphis citatur ab eodem Nonio in Datatim. Vide in 'Seplasia.'

[a] *Saticula*] In exemplari plane est . . . . . . *iam*: ex quo facimus, *coloniam.*

[b] Hermolaus in Plinium lib. III. cap. 8. legit *obsceno omine*, pro eo quod est in exemplari, *nomine.*

bigeretur. Sertorem quidam putant dictum a prendendo, quia cum cuipiam adserat[2] manum educendi ejus gratia ex servitute in libertatem, vocetur adsertor: cum verisimilius sit dictum, qui sereret quid, ac potius adsertorem a serendo cepisse nomen, cum aliquem serat petendo in libertatem eandem, qua ipse sit, id est, jungat, quia fruges cum seruntur, terræ jungit, quod totum Verrius ἀπιθάνως introduxit. Seges dicitur ea pars agri, quæ arata, et consita est: a serendo videlicet. Serilla Verrius appellari putat navigia Histricia,[3] ac [149] Liburnica, quæ lino ac sparto condensantur, a conserendo et contexendo dicta: quia dicat Pacuvius in Niptris: Nec ulla subcus[4] cohibet compagem alvei: sed suta lino, et sparteis serillib. cum περιφραστικῶς, et ficto vocabulo usus sit pro funiculis, qui sparto conseruntur. Servorum dies festus vulgo existimatur Idus[5] Aug. quod eo die Ser. Tullius, natus servus,[6] ædem Dianæ dedicaverit in Aventino, cujus tutelæ sint cervi, a quo[7] celeritate fugitivos vocent cervos.[c] Sero sapiunt Phryges, proverbium est natum a Trojanis, qui decimo deniq. anno velle cœperant Helenam, quæq. cum ea erant rapta, reddere Achivis. Sispitem[d] Junonem, quam vulgo sospitem appellant, antiqui usurpabant, cum ea vox ex Græco videatur sumpta, quod est σώζειν. Sultis, si voltis significat, composito vocabulo, ita, ut alia sunt, A[8] si audes; sis, si vis; plicet[9] A[10] in loco; scis licet,[11] scias licet; equidem (equo)[12] ego quidem. Ennius: Pandite sulti genas, et corde relinquite somnum. Setius[13] a sero videtur dictum. Accius in Am-

2 f. *afferat.*—3 f. *Histrica.*—4 f. *subscus.*—5 f. *Idib.*—6 f. *serva.*—7 f. *quorum.*—8 f. A *sodes.*—9 f. *ilicet, ire licet.*—10 f. A *illico.*—11 f. *scilicet.*—12 ( ).—13 f. *serius.*

NOTÆ

[c] Exemplar habet *cervos*, pro eo quod alii *servos* ediderunt: nos antiquam scripturam retinemus, tum quod cervi dicuntur fugitivi, tum quod ita est apud Martialem in libro vetustissimo apud me: 'At nunc pro cervo,' &c. Vide Petrum Crinitum lib. XIX. cap. 8. cujus loci admonuit me Petrus Victorius.

[d] *Sispitem*] Verum est, quod ait Festus, Junonem ab antiquis dictam Sispitem: nisi quod in numismatibus est, IVNO SISPITA. ut hic quoque videatur legendum *Sispitam*, et *Sospitam*.

phitryone: Si forte paulo, quam tu veniam setius.[14] Sedum, alii sadum, appellant herbam, quam Opillius Aurelius sesuvium vocari ait, eamq. in tegulis seri, nec quamobrem id fiat, indicat. Specus fœminino genere pronuntiabant antiqui: ut metus et nepos; tam hercules, quam masculino stirpis, ut[15] frons, ut Ennius: Tum causa[16] sub monte alte[17] specus inius[18] patebat:[19] et Pacuvius in Chryse: Est ibi sub eo saxo penitus strata harena ingens specus. Spondere antea ponebatur pro dicere, [150] unde et respondere adh*uc manet, sed postea* usurpari cœptum est *etiam in promissio*ne alterius. Subdit*us dicitur is, qui in demor*tui, (in demortuis)[20] ju*dicis locum judex* datur his,[1] qui eum h*abuerant judicem dumta*xat in eandem rem, *vel litem. Saturno*[e]

14 f. *serius.*—15 f. *stirps aut.*—16 f. *casu.*—17 f. *altæ.*—18 f. *intus.*—19 f. *patebant.*—20 ( ).—1 f. *iis.*

NOTÆ

[e] *Saturno*] Supra in 'Saturnia' sic scriptum est. 'Ara dicata Saturno ante bellum Trojanum videtur, quia apud eam supplicant apertis capitibus.' *Metelli Pont. Max.* de quo hic Festus, meminit Macrobius lib. III. cap. 13. *C. vero Claudii Auguris*, Livius lib. XLV. cum inquit: 'Augur C. Claudius mortuus, in ejus locum Augur creatus T. Quinctius.' Quod autem inaugurationi ejus, qui Augur creatus esset, alius Augur adesse solitus sit, et Festi reliquiæ indicant, et verba Metelli hujus confirmant, quæ sunt in indice 4. apud Macrobium; quibus inaugurationem Lentuli Flaminis Martialis ita describit: 'A. d. 9. Kal. Sept. quo die Lentulus Flamen Martial. inauguratus est, domus ornata fuit, triclinia lectis eburneis strata fuerunt: duob. tricliniis Pontifices cubuerunt Q. Catulus, M. Æmilius Lepidus, D. Silanus, C. Cæsar Rex sacrorum, P. Scævola Sextus, P. Cornelius, P. Volumnius, P. Albinovanus, et L. Julius Cæsar Augur qui eum inauguravit.' De hujusmodi inauguratione ita Livius lib. XXVII. 'L. Aquillius Augur creatus, inauguratusq.' et lib. XXX. 'Fabius Maximus Augur annos 42. &c. in locum ejus inauguratus Q. Fabius filius.' Suetonius in Caio cap. 12. 'Deinde Augur in locum fratris sui Drusi destinatus, priusquam inauguraretur, ad Pontificatum traductus est: Saturnalibus itaque cum Ser. Sulpicius Rufus inaugurandus esset, ejus autem inaugurationi Metellus Pont. Max. C. Claudium Augurem adesse juberet, excusavit se Claudius, quod sacris familiæ suæ impeditus esset, quibus sacrificandum foret operto capite, cum Saturno aperto res sacra facienda esset: eaq. de causa multatum a Pontifice Claudium provocasse, deinde reconciliatum esse.' De sacris *familiæ Claudiæ*, Festus supra in 'Propudianus.' 'Porcus,' inquit, 'Propudianus, qui in sacrificio gentis Claudiæ velut piamentum, exso-

sacrificium fit capi*te aperto. Ejus autem sacro* Metellus Pont. *Max. cum Claudium Augurem jussis*set adesset, ut eum *tunc adhiberet Ser. Sul*pici Ser. F. inaug*urationi: ille autem excusa*ret se, sacra sibi fam*iliaria obstare, quib. sup*plicandum esset capite *operto: Saturno autem* esset futurum, ut cum ap*erto capite res sacra* facienda esset: Pont*ifex illum multavit:* Claudius provocavit: *sed cum reconciliatus Pon*tifici esset Claudius fa*miliæ sacris peractis,* Saturno sacra fecit re*ligione solutus. Sa*xum Tarpeium appel*latam aiunt partem mon*tis, qui ob sepultam Ta*rpeiam ibi virginem, quæ* eum montem Sabinis *prodere pacta erat, ita* nominatus est: vel *ab eo, quod quidam nomine* L. Tarpeius Romulo *regi cum propter rap*tas virgines adversa*retur, in ea parte, qua sa*xum est, de noxio pœna *sumpta, Tarpeium dictum,* noluere funestum locum *cum altera parte* Capitoli conjungi. *Scaptia*[f] *tribus a no*mine Urbis Scaptiæ *appellata, quam Pedani* incolebant. Stellati*na*[g] *tribus dicta, non a campo* eo, qui in Campania est, sed eo, qui *parum abest ab urbe Ca*pena, ex quo Tusci profecti. St*ellatinum eum* campum appellaverunt. Sabatin*a a lacu Saba*te. Sabini[h] dicti, ut ait Varro *Terentius,* quod ea gens PP.[2] præcipue colat De*os: sive* ἀπὸ τοῦ σέβεσθαι. Sanqualis porta *appellata est* [151] *ab avi sanquali, id*eoq. eodem est nomine, *quo avis ipsa appellatur.* Silere, tangere[3] *significat, ficto verbo* a s litera, quæ ini*tium*

2 f. *Penates.*—3 f. *tacere.*

NOTÆ

lutio omnis contractæ religionis est.' Macrob. lib. I. cap. 16. 'Sunt præterea feriæ propriæ familiarum, ut *Claudiæ familiæ,* et si quas ferias proprias quæque familia ex usu domesticæ celebritatis observat.'

[f] *Scaptia*] Scaptiam oppidum in Latio cum aliis numerat Plinius: addidimus autem in fragmento supplendo *Pedanos,* ex Livio qui ait ob Pedanos civitate receptos, tribum additam Scaptiam.

[g] *Stellatina*] De Capena urbe, et Capenatibus populis in Tuscia ad lucum Feroniæ, videndus Plinius lib. III. a quo Stellates quoque inter Tusciæ populos numerantur. Pro *urbe Capena,* fortasse melius adderetur, *regione Capena.*

[h] *Sabini*] In argenteis denariis Sulpiciæ gentis D. P. P. Deos Penates significat. De Sabinis tamen, quod Penates Deos præcipue colerent, non memini me legisse.

ejus vocis est. Sellæ Curulis[i] locus *in Circo datus est Valerio Dicta*tori, posteriusq.[4] *ejus honoris causa, ut pro*xime sacellum Mur*ciæ spectarent, unde aspi*ciebant specta*cula magistratus. Sontica*[k] causa dicitur a morbo *sontico, propter quem, quod est ge*rendum agere *desistimus. M. Porciu*s lato de re,[5] A. Atili *quid dicam causæ extiti*sse, timidus ne *sis, an impedimento t*ibi causam sonticam *fuisse? Stiricidium qu*asi stillicidium, cum stel*læ,*[6] *concretæ frigore, ca*dunt. Cato pro C. . . . *n*ihilominus voluit semper *de stiricidio in* re præsenti cognosce*re, atq. etiam statu*ere. Sacramento dicitur quod *jurisjurandi sacrati*one interposita actum *est. Unde quis sacramen*to dicitur interrogari, quia *jusjurandum interponitur. Cato* in Q. Thermum de x. *hominib. Tunc vero ibi ad*erunt, ne mala *facinora, bona fide, aut* scelera nefaria fie*rent,*[l] *qui dicerent sacrame*nto, traderentur, lege æst*imarentur. Siremp*s ponitur pro eadem, vel, pro inde *quasi similis res ipsa.* Cato in dissuadendo leg*em, quæ postea r*elicta est: Et præterea rogas *ut quemquam adversus* ea, si populus condemna*verit, siremps lex* fiet, quasi adversus leg*em fecisset.* Spiciunt,[m] antiquos di*xisse sine præpositione* testis est Cato in ea, quam *habuit in Q. Thermum de* septem hominib. Ut solent *evitare so*nivios, nisi qui sempiterni sunt, quos *dum occur*rant, ne spiciunt, neq. ratos, *esse volunt. Spa*tiatorem,[n] erratorem Cato in An.[7] [152] Cæli-

4 f. *posterisq.*—5 f. *Cato de re Floria.*—6 f. *stillæ.*—7 f. *M.*

NOTÆ

[i] *Sellæ Curulis*] Livius lib. II. 'Valerio Dictatori super solitos honores locus in Circo ipsi posterisque ad spectaculum datus.' Ex his verbis Festi locum concinnavimus.

[k] *Sontica*] Catonem de Re Floria citat Agellius lib. x. c. 13. cum autem in exemplari sit .... *ibi causam sonticam* .... satis apparet A. Atili vocandi casum esse.

[l] In exemplari sic est .... *t scelera nefaria fie* .... ab operis autem impetrare nequivimus, ut hæ literarum reliquiæ ad fidem exemplaris ederentur.

[m] *Spiciunt*] Cato de decem hominibus contra Thermum citatur a Festo sæpe, et ab Agellio lib. XIII. cap. 24. de septem hominibus non inveni: ut fortasse pro *septem* hic quoque *decem* scribendum sit.

[n] *Spatiatorem*] Macrobius lib. III. c. 14. 'Sic nimirum M. Cato senatorem non ignobilem Cœlium, spatiatorem,

um si se appellavisset: In coloniam me hercules scribere nolim, si trium virum[8] sim, spatiatorem atq. fescennium. Stata° sacrificia sunt, quæ certis dieb. fieri debent, Cato in ea, quam scribsit de L. Veturio, de sacrificio[9] commisso, cum ei equum ademit: Quod tu, quod in te fuit, sacra, stata solemnia, capite sancta deseruisti. Solemnia sacra dicuntur, quæ certis temporib. annisq. fieri solent. Serra prœliari dicitur, cum assidue acceditur, recediturq. neq. ullo consistitur tempore. Cato de re militari: Sine[10] forte opus sit cuneo, aut globo, aut forcipe, aut turrib. aut serra, uti adoriare. Stercus ex æde Vestæ XVII. kal. Jul. defertur in angiportum medium fere clivi Capitolini, qui locus clauditur porta stercoraria: tantæ sanctitatis majores nostri esse judicavere. Summissiorem aliis ædem Honoris, et Virtutis C. Marius fecit, ne si forte officeret auspiciis publicis, Augures eam demoliri cogerent. Sex Vestæ sacerdotes constitutæ sunt, ut populus pro sua quaq. parte haberet ministram sacrorum, quia civitas Romana in sex est distributa partis: in primos secundosq. Titienses, Ramnes, Luceres. Salinum cum sale in mensa ponere figulis religioni habetur, quod quondam in Esquilina regione figulo, cum fornax plena vasorum coqueretur, atq. ille proxime eam convivatus, super modum potus, somno esset oppressus cum convivis suis, præteriens quidam petulans, ostio patente ex mensa salinum conjecit in fornacem: atq. ita, incendio excitato, figulus cum suis concrematus est. Sacramentum, æs significat, quod pœnæ nomine penditur, sive eo quis interrogatur, [153] sive contenditur: id in aliis reb. quinquaginta assium est, in aliis reb. quingentorum inter eos, qui judicio inter se contende-

8 f. *Triumvir.*—9 f. *sacrilegio.*—10 f. *Sive.*

NOTÆ

et fescennium vocat.' Hic locus apud Macrobium aliter legitur, sed corrupte.

° *Stata*] Agellius lib. VII. cap. 22. habet, ut hic Festus, *sacrificio:* supra tamen in *Prohibere Comitia*, scriptum est, *sacrilegio:* et ita in epitoma Pauli.

rent: qua de re lege L. Papirii Tr. pl.[11] sanctum est his verbis: Quicumq. Prætor post hoc [12] [p] factus erit, qui inter cives jus dicet, tres viros Capitales populum rogato, hique [13] tres viri ᴧ[14] . . . . quicumq. ᴧ[15] . . cti erunt, sacramenta ex ᴧ[16] . . judicantoq. eodemq. jure sunto, uti ex legib. plebeiq. scitis exigere, judicareq. (esse),[17] esseq. oportet: sacramenti autem nomine id æs dici cœptum est, quod et propter ærarii inopiam, et sacrorum publicorum multitudinem, consumebatur id in reb. divinis. Sextantarii asses in usu esse cœperunt ex eo tempore, quod [19] propter bellum Punicum secundum,[q] quod cum Hannibale gestum est, decreverunt patres, ut ex assib. qui tum erant librarii, fierent sextantarii (per quos cum solvi cœptum esset)[20] et [1] populus ære alieno liberaretur, et privati quib. debitum publice solvi oportebat, non magno detrimento adficerentur. Septuennio quoq. (anno)[2] ᴧ[3] usus est, ut priore numero [4] sed id non permansit in usu, nec amplius processit in majorem. Senacula tria fuisse Romæ, in quib. senatus haberi solitus sit, memoriæ redidit [5] Nicostratus in libro, qui inscribitur de Senatu habendo

11 f. *Militum.*—12 f. *H. L. R.*—13 f. *iique.*—14 f. ᴧ *Capitales.*—15 f. ᴧ *ex h. l. fa.*—16 f. ᴧ *igunto.*—17 ( ).—19 f. *quo.*—20 ( ).—1 f. *ut.*—2 ( ).—3 f. ᴧ *quod eo.*—4 f. *nummo.*—5 f. *prodidit.*

NOTÆ

[p] *Post hoc* alii mutarunt in *post hac:* quæ sane lectio confirmatur testimonio antiquitatis: est enim in legum fragmentis ita: CENSORIBVS. QVEICVNQ. POSTHAC. FACTI. ERVNT. potest etiam emendari, *post h. l. r.* id est, posthac legem rogatam: quæ sane formula frequens est in eisdem legum fragmentis. Quod autem paulo post in exemplari deerat, supplevimus ex earumdem legum reliquiis, in quibus est: II. VIR. QVI. EX. H. L. FACTVS. CREATVS. VE. ERIT. Unde nos fecimus, *treviri capitales quicumq. ex hace lege facti erunt:* nam HACE LEGE plane in legib. alibi incisum est. Quod in fine addit Festus. *sacramenti nomine id æs dici, &c.* confirmatur a Varrone, qui ait: ab eo sacro dictum: id enim æs sacris cædebat.

[q] Hermolaus legit, *quo per bellum Punicum secundum.* Paulo post legendum: *ut ex assibus, qui tum erant librarii, fierent sextantarii, ut populus ære liberaretur, &c.* et post: *septuennio quoque, quod eo usus est ut priore nummo.* Sed hæc in margine notavimus.

unum, ubi nunc est ædis Concordiæ inter Capitolium et Forum; in quo solebant magistratus D. T.[6] cum seniorib. deliberare: alterum, ad portam Capenam: tertium, citra ædem Bellonæ, in quo exterarum nationum legatis, quos in urbem admittere nolebant, senatus dabatur. Scholæ dictæ sunt, non ab otio ac vacatione omni, sed quod, ceteris reb. omissis, vacare liberalib. studiis pueri debent, ut etiam ludi appellantur, in quibus minime luditur, ne tristi [154] aliquo nomine fug*iant pueri suo fungi mu*nere. Subici ar*ies dicitur, qui agitur, ut cædatur:* quod fit (ut ait Cincius *in libro de officio juris*consulti)[7] exemplo At*heniensium, apud quos* expiandi gratia aries *inigitur ab eo, qui sce*lus admisit, pœnæ p*endendæ loco. Speciem* quam nos dicimus, εἶδος *Græci dixerunt. Pla*ton quidem idean: *nobis species pro eadem po*nitur. Sesterti[r] no*ta apud antiquos fuit* dupondi, et semissis: *unde sestertius dictus quod semis*tertius. Sed auctos[8] est *bello Punico secundo:* apud antiquos autem *denarius, et quinquesis in usu* erant, et valebant de*narius denos asses, quadriga*ti, bigati: quinquesi*s quinos: sed uterq. auctus* est, numerum æris perduct*um*[9] *esse aiunt lege Fla*minia minus solvendi, c*um ære alieno premere*tur P. R. Solida sella,[s] ait *Verrius, sedere tum quis* jubetur, cum mane surg*ens, auspicandi gratia evigi*lavit, quod antiqui exprese, *nihilq. ab inte*riore parte excavatas, *aut laxatas fa*ciebant sedes: quas *sedes, solidas ideo, quod* in his nihil erat con*cavum, maxime appella*bant, inquit Verrius, quod *scilicet essent totæ:* absurde, ut mihi videtur, *cum omne id quod* sit totum, ait dictum solidum. *Silatum antiqui* pro eo quod nunc jantaculum[t] dicim*us, appellabant*, quia jajuni

6 f. *dumtaxat.*—7 ( ).—8 f. *auctus.*—9 f. *productum.*

NOTÆ

[r] *Sesterti*] Vide in 'Sextantarii.'

[s] *Solida sella*] Vide in 'Silentio surgere:' et in 'Silere:' videndus etiam Livius lib. x. *exprese* unico *s*, antiqua scriptura.

[t] *Jantaculum* et *jajuni* est in exemplari. Glossarium item habet 'Jantat, ἀκρατίζει.' 'Jantaculum, ἄκρατον.' Quam quidem scripturam in aliis etiam manuscriptis libris vidimus.

vinum soli[10] cond*itum ante meridiem* obsorbebant. Suffragato*res*[u] *dicebantur apud* majores hi qui vulgo in usu *erant candidatis : nam ut meli*us apparerent juncta suffrag*ia, suffragator* quem quisq. fieri vellet, notabat a*pposito pun*cto, scribtis candidatorum hominum *nominib.* Varro in L. VII. rerum humanarum *hoc tradit.* Struppi[x] vocantur in pulvinarib. *fasciculi* [155] *de verbenis facti, qui pro Deorum* capitib. ponuntur. *S* . . . . *apud ur*bem Calo Antistius *Labeo dici ait ma*gistratum publicum . . . . . Secespitam[y] esse Antisti*us Labeo ait cultrum f*erreum, ob-

10 f. *sili.*

NOTÆ

[u] *Suffragatores*] Porphyrio in Horatii versum in poëtica : 'Omne tulit punctum :' 'Antiqui,' inquit, 'suffragia non scribebant, sed puncto notabant.' Idem refert epigramma incerti poëtæ de punctis suffragiorum : 'Ciconiarum Rufus iste conditor, Hic est duob. elegantior Plancis, suffragiorum puncta non tulit septem.' Cicero pro Cn. Plancio : 'Nam quod questus est plures te testes habere de Voltinia, quam in ea tribu puncta tuleris.' Ex his locis Festi sententiam, sive potius Varronis, cujus verba referebat Festus, intelligere poteris.

[x] *Struppi*] Vide supra in 'Stroppus.'

[y] *Secespitam*] Sacrarium, ut apparet ex Festi reliquiis, templi locus dicebatur secretior, ut adytum, ad quem nulli erat aditus, nisi sacerdoti. Serv. lib. II. Æn. 'in eo res sacræ reponebantur.' Ulpianus Dig. L. I. tit. 8. 'Sacrarium,' inquit, 'est locus, in quo sacræ res ponuntur, quod etiam in ædificio privato esse potest : sæpiebatur autem sacrarium secespita, hoc est, reticulo quodam æneo, in quo tubæ seu tubi relicti erant, per quos manib. sacra tangere licebat : atq. hujusmodi secespita utebantur tum in sacrariis, quæ erant in templis, tum in iis, quæ erant in aliis locis : erantq. secespitæ velut repagula quædam.' Quod autem in templo Bonæ Deæ addidimus, intelligendum est, non de sacrario Bonæ Deæ, quod ultra Bovillas in via Appia fuit, cujus pro Milone Cicero meminit, sed de sacrario eo, quod fuit in æde Bonæ Deæ in Aventino, cujus P. Victor facit mentionem : potest etiam hic locus ita resarciri : *est secespita in templi sacrariis: sed et in aliis locis: et est velut clathrata fenestra quædam: ita secespitæ dicuntur duob. modis:* nam de secespita, quæ cultrum significat, sic Suetonius in Tiberio : 'Nam inter Pontifices sacrificanti simul pro secespita, plumbeum cultrum subiciendum curavit.' *Rediculo* pro *reticulo* in exemplari exaratum est antiqua illa consuetudine ponendi *d* pro *t*, de qua supra : *tubæ* etiam, non, ut in aliis editionibus, *nubæ*, in eodem exemplari scriptum est : tubæ autem pro tubis positum est : *cancella* in supplementum hujus fragmenti nescio quomodo amanu-

longum, mani*brio eburneo, rotundo*, solido, vincto ad capulum *auro argentoq.* fixum clavis æneis, ære *Cyprio, quo Flami*nes, Flaminicæ Virgi*nes, Pontificesq. ad sa*crificia utuntur. Ea*dem alias dicitur, qua* in sacrario utuntur: *sacraria namq. in templis* rediculo [11] æneo olim *sæpiebantur, in quo* tubæ relictæ sunt, *per quas manib. sac*ra tangere licet: est *hoc in templo Bonæ Deæ:* sed et in aliis locis: et *sunt velut repagula* quædam: ita secespitæ di*cuntur duob. modis. Secius* est, quod secespita secatur *libum, seu placenta, quæ* soleat necessariis sa*crificiis adhiberi.* Suffimenta sunt, quæ *faciebant ex faba, milio*q. molito, mulso spar*so: ea Diis dabantur eo tempo*re, quo uvæ calcatæ *prælo. Serpsit, usi sun*t antiqui pro serpserit, *unde videntur serp*ulæ dictæ, quas nunc ser*pentes dicimus ex Græ*co, quia illi ἑρπετά, nos *pro aspiratione eorum* S litera posita, ut ἕξ, *sex*, ἑπτά, *septem*. Suffibulum est vestimentum al*bum, prætextum, qua*drangulum, oblongum, quod in ca*pite Virgines Vest*ales cum sacrificant semper *habere solent,* idq. fibula comprehenditur. *Silentio surgere ait* dici, ubi qui post mediam *noctem auspi*candi causa ex lectulo suo si*lentio surr*exit, et liberatus a lecto, in solido *se posuit, se*detq. ne quid eo tempore deiciat, *rursusq.* se in lectum reposuit: hoc enim est *proprie si*lentium, omnis vitii in auspiciis [156] vacuitas. Veranius ait, non utiq. ex lecto, sed ex cubili, ne [12] rursus se in lectum reponere necesse esse. Sarpiuntur vineæ, id est, putantur: ut in XII. Quandoq. sarpta, donec dempta erunt. Summanalia, liba farinacea in modum rotæ finctæ.[13] Suffuerat, sub eodem tecto fuerat. Scribtum lapidem esse ait, et ita vocari Antistius Labeo in agro Menullino A [14] divinam rem faceret.[15] Se quamq. seorsum quamq. Sa-

11 f. *reticulo.*—12 f. *nec.*—13 f. *ficta* vel *facta.*—14 f. A *ubi scribæ.*—15 f. *facerent.*

NOTÆ

ensis culpa irrepsit: nos certe locum reconditæ antiquitatis pæne tenebris obrutum, quantum potuimus, in lucem revocavimus.

nates dicti sunt, qui supra, infraq. Romam habitaverunt: quod nomen his fuit, quia cum defecissent a Romanis, brevi post redierunt in amicitiam, quasi sanata mente: itaq. in XII. cautum est, ut idem juris esset Sanatib. quod Forctib. id est, bonis, et qui nunquam defecerant a P. R. Sublucare arbores est ramos earum supputare, et veluti suptus lucem mittere; conlucare autem, succisis arborib. locum implere luce. Spurcum vinum est, quod sacris adhiberi non licet, ut ait Labeo Antistius l. X. commentarii juris pontificii, cui aqua admixta est, defructumve,[16] aut igne tactum est, mustumve ante, quam defervescat. Septimontio, ut ait Antistius Labeo hisce montib. feriæ. Palatio, cui sacrificium, quod fit, Palatuar dicitur: vilæ[17] cui item sacrificium. Faguali,[18] Suburæ, Cermalo,[19] Oppio, Cœlio monti, Cispio monti. Oppius autem appellatus est, ut ait Varro rerum humanarum l. VIII. ab Opita[20] Oppio Tusculano, qui cum præsidio Tusculanorum missus ad Romam tuendam, dum Tullus Hostilius Veios oppugnaret, consederat in Carinis, et ibi castra habuerat: similiter [157] Cisitum[1] a Lævo Cispio Anagnino, qui ejusdem rei causa eam partem Esquiliarum, quæ jacet ad vicum Patricium versus, in qua regione est ædis Mefitis, tuitus est. Sistere fana cum in urbe condenda dicitur, significat loca in oppido futurorum fanorum constituere: quam[2] Antistius Labeo ait in commentario XV. juris pontificii, fana sistere esse lectisternia certis locis et diis habere. Subigere[3] arietem in eodem libro Antistius esse ait dare arietem, qui pro se agatur, cædatur. Bene sponsis, beneq. volueris in precatione augurali Messala augur ait significare spoponderis, volueris. Serpula serpserit, ait idem Messala, serpens[4] irrepserit. Solino idem ait esse consulo. Suad ted idem ait esse, sic te. Stellam significare ait Ateius Capito lætum, et prosperum, auctoritatem secutus P. Servilii auguris, (stellam) quæ extamella[5] ærea adsimilis stellæ locis

16 f. *defrutumve.*—17 f. *Veliæ.*—18 f. *Fagutali.*—19 f. *Germalo.*—20 f. *Opitre.*—1 f. *Cispius.*—2 f. *Q.*—3 f. *Subicere.*—4 ( ).—5 f. *lamella.*

inauguratis infigatur. Sinistrum[z] in auspicando significare ait Ateius Capito lætum et prosperum auspicium, aut[6] silentium dubi[7] duntaxat vacat vitio: igitur silentio surgere cum dicitur, significat non interpellari, quo minus rem gerat: ad[8] sinistrum hortari quoq. auspicia ad agendum, quod animo quis proposuerit. Satis verbum Verrio melius fuit præterire, ut mihi videtur, quam tam absuri qui[9] opiniones suas de eo restare;[10] quas sciens præterii, tam hercules, quam de scabro, quod proximum sequebatur. Stipatores ait dictos a stipe, quam mercedis nomine accipiant custodes cujusq. corporis: unde et stipam, quam[11] amphoræ cum extruuntur, firmari solent; etiam stipites, qui ob eandem causam destituantur.[a] Sollicitare [158] quidam dictum putant, vel *ut citare ex sollo, quod est* ex suo loco ac sententia *movere: sollum autem* quin significet locum, quis *dubitet? cum exsules* quoq. dicantur loco p*atriæ suæ pulsi.* Tappete[12,b] ex Græco sum*psit, tappe*tæ Ennius cum ait: t*appetem etiam dixit Turpi*lius in Demetrio. Le . . . . *tappetem* veterem: sic tappet*e neutro genere. Terentum* in campo Martio locum *Verrius ait ab eo* dicendum fuisse, quod t*erra ibi per ludos* Sæcularis Ditis patris *ita leviter tera*tur ab equis quadrigari*is, ut eorum levis mo*tilitas[13] æquiparet mo*tus rapidos velocis Lun*æ, quod quam aniliter re*latum sit, cui*vis manifestum est. *Taurii ludi*[c] *in*stituti Dis Inferis ex *hac causa videntur:* Tarquinio regnante, cum *magna incidisset* pestilentia in mulieres *gravidas, earum* fetu

6 f. *at.*—7 f. *ubi.*—8 f. *at.*—9 f. *absurdas.*—10 f. *recitare.*—11 f. *qua.*—12 f. *tappetæ.*—13 f. *mobilitas.*

NOTÆ

[z] *Sinistrum*] Vide in 'Silere.'

[a] Non video cur *destituantur* mutandum sit in *constituantur*, vel *destinantur:* nam C. Gracchus in oratione de legibus promulgatis apud Agellium lib. x. cap. 3. usus est eo verbo in eodem significatu, cum inquit: 'Idcirco palus destitutus est in Foro, eoque adductus suæ civitatis nobilissimus homo M. Marius, vestimenta detracta sunt, virgis cæsus est.' Et Varro: 'Si eorum colla in furcas destitutas incluserit.'

[b] *Tappete*] Turpilius apud Nonium neutro genere protulit, cum dixit, 'Glabrum tapete.' Festus tamen ait masculino genere usum fuisse.

[c] *Taurii ludi*] Vide in 'Talipedare.'

si facti[14] sunt ex car*ne divendita populo* taurorum immolatorum: ob *hoc ludi Taurii* appellati sunt, et fiunt *in circo Flaminio, ne* intra muros evocentur Dii *Inferi. Sed Taurios* ludos Varro ait vocari, quod *eis ludis discipu*lus pendens a doctore in cr*udo corio tauri* solitus sit impelli, atq. us*q. eo inibi cogi* docere, quoad consisteret, *et sola virtu*te talorum constaret pedu*m firmitas. Tal*assionem in nuptiis Varro ait *sinum esse lani*fici τάλαρον, id est, quasillum, i*ta enim so*litum appellari Talassionem: *at quidam* historiarum scribtor, Talassium ait *nomine* virum, rapta virgine unicæ p*ulchritu*dinis, quod ei id conjugium fuerit fe*lix, boni* nominis[15] gratia nunc redintegrari. [159] *Tribunicia*[d] *rogatione l*ex Curiata fertur, quo Hanni*bal anno in conspectu* Romæ cum esset, nec ex præsidi*is discedere liceret,* Q. Fabius Maximus Verru*cosus, id per TR. PL. et Mar*cellus cos. facere in*stituerunt, ut nota*vit Ælius in XII. signi*ficationum verborum.* Trisulcum fulgur fuit *ab antiquis dictum, q*uia id, aut incendit, a*ut afflat, aut t*erebrat. Togatarum *duplex genus: prætextarum, h*ominum fastigio; quæ *sic appellantur,* quod togis prætextis rem*p. administren*t: tabernariarum, quia *hominib. ex*cellentibus etiam humiles *permixti, ut sunt p*lagiarii, servi deniq. et *caupona ex tab*ernis honeste prodeant

14 f. *fetus infecti.*—15 f. *ominis.*

NOTÆ

[d] *Tribunicia*] Lex Curiata de imperio militari magistratib. designatis mandando ferebatur ab eo, qui eos magistratus designasset. Quantum autem ex his reliquiis divinare licet, videtur Festi sententia talis fuisse: Bello Punico secundo cum Annibal, ad urbem accedens, portæ Capenæ appropinquasset, et quasi in conspectu Romæ jam esset, et ob id non liceret magistratibus ex præsidiis discedere, Q. Fabius, et M. Marcellus coss. quia ipsi ad Urbem venire, et populum rogare de imperio novis magistratibus mandando metu imminentis Annibalis non poterant, egerunt id per Tribunos plebis, atq. ita Tribunicia rogatione legem Curiatam latam fuisse: quæ potius lex Tributa, vel, ut verius dicam, Plebiscitum appellari debuisset. locus sane difficilis, et mutilato exemplari obscurus. Q. Fabius et M. Marcellus coss. eduntur anno 539. Ælius Gallus in libris Significationum verborum, quæ ad jus pertinent, citatur supra in 'Postliminium.'

persæpe. *Tauras*,[e] vaccas steriles ap*pellabant, ait Verrius*, quæ non magis pariant, *quam tauri. sed vero*similius sit ex Græco dic*tas, quia Græci vaccas ταύρας* appellant. Todi sunt *aves parvæ, et tod*illi, quarum m. Plautus in Sy*ro, cum ait : Cum extri*tis talis, cum todillis cru*sculis. Tubillustria* quib. dieb. adscribtum in *Fastis est, cum in atr*io Sutorio agna tubæ *lustrantur : ab eis* tubos appellant, quod genus *lustrationis ex* Arcadia Pallanteo[16] trans*latum esse dicunt. T*uditantes, tundentes, *negotium tund*entes significare ait Cincius, *id est, agentes. E*nnius l. II. Hæc inter se totum[17] *vi tuditan*tes: et Lucretius item libro II. Nec *tuditantia* rem cessant extrinsecus ullam. *Tudites mall*eos appellant antiqui a tunden*do, quamv*is ali crurib.[18] tudites. Inde Ateius *Philolog*us exstimat Tuditano cognomen *inditum, quod* caput malleoli simile habuerit.

Tullios[f] *al*ii dixerunt esse silanos, alii rivos, alii [160] vehementes projectiones sanguinis[19] arcuatim fluentis, quales sunt Tiburi in Aniene. Ennius in Ajace: Ajax misso sanguine tepido tulii efflantes volant. Topper significare ait Artorius cito, fortasse, celeriter, temere:[20][g] cito, sic in Nelei carmine: Topper fortunæ commutantur hominib. (citius)[1] sic C. Nævius: Capesset flammam Volcani cito:[2]

16 f. *Arcadiæ Pallanteo*, vel *Arcadia a Pallante.*—17 f. *tota.*—18 f. *alii a tudib.*—19 f. *amnis.*—20 f. *mature.*—1 ( ).—2 f. *topper.*

NOTÆ

[e] *Tauras*] Videndus Varro lib. II. de Re Rustica, cap. 5.

[f] *Tullios*] Paulus in epitoma manuscripta: *Tullios alii dixerunt esse silanos, alii rivos, alii vehementes projectiones sanguinis arcuatim fluentis:* cetera ut Festus. In antiquo lexico Latino-Græco *Silvanus* exponitur, κρουνὸς, et ita fortasse legendum tum hic, tum apud Cornelium Celsum. Quid si pro *sanguinis* legamus *amnis?* quia sequitur, 'quales sunt Tiburi :' sed nihil temere mutandum.

[g] *Mature* pro *temere* in margine posuimus, quia ita est infra. *Homonem* autem pro *humanum*, ex Ennii versu: 'Miserum mandebat homonem :' et supra in *Hemona*, ita habetur: 'Homonem, hominem dicebant.' Versus Attii in Io fortasse ita legendus: *Topper, ut fit, patris ten'eicit ira*, vel, *Pater istam ejecit foras.* Verbum *inserinuntur* omissum est in editione Augustiniana, quo antiqui usi sunt pro *inseruntur.*

sic in eodem: Namq. nullum pejus macerat[3] humanum,[4] quamde mare sævum. Viret[5] cui sunt magnæ, topper confringent inportunæ unde[6]. (fortasse)[7] sic Cœlius l. VII. Ita uti sese quisq. vobis studeat æmulari in statu fortunæ reip. (eạdem re gesta.)[8] topper nihilo minore negotio acto, gratia minor esset: fortasse, sic Accius in Io: Topper, ut fit, patris teneicit iras.[9] (Ennius vero sic.)[10] Topper, fortasse valet in Enni et Pacuvi scriptis: apud Ennium est; Topper quam nemo melius scit. Pacuvius: Topper tecum sit potestas faxsit, si mecum velit: ad[11] in antiquissimis scriptis celeriter, ac mature: in Odyssia vetere. Topper facit homines utrius fuerint. Topper citi ad ædis venimus Circæ,[12] simul duona eorum portant ad navis millia: alia in isdem[13] inserinuntur. Tibicines[14] etiam hi appellantur, qui sacerdotes viri speciosi publice sacra faciunt, tubarum lustrandarum gratia. Torrens[h] participialiter pro exurens ponitur, ut est apud Pacuvium in Antiopa: Flammeo vapore torrens terræ fetum exusserit: significat etiam fluvium, subitis imbrib. concitatum, qui alioqui siccitatib. exarescit: quius[15] aquam ipsam, quæ fluit, flumen recte dici ait Ælius Gallus l. II. quæ ad jus pertinent: ceterum volgi consuetudine utrumq. jam dici flumen, et perennem [161] fluvium et torrentem. Torum, ut significet torridum, aridum, per unum quidem R antiqua consuetudine scribitur, sed quasi per duo R scribatur pronuntiari oportet: nam antiqui nec mutas, nec semivocales literas geminabant, ut fit in Ennio, Arrio, Annio. Turmam equitum dictam esse ait Curiatius quasi terimam: quod terdeni equites ex trib. tribub. Titiensium, Ramnium, Lucerum fiebant: itaq.

3 f. *macit.*—4 f. *homonem.*—5 f. *vires.*—6 f. *undæ.*—7 ( ).—8 ( ).—9 f. *pater istam ejecit foras.*—10 ( ).—11 f. *at.*—12 f. *Circes.*—13 f. *indidem.*—14 f. *Tubicines.*—15 f. *quamvis.*

NOTÆ

[h] *Torrens*] Varro lib. I. de Re Rust. cap. 2. Verum enim illud Pacuvii: 'Sol si perpetuo sit, aut nox, flammeo vapore, aut frigore, terræ fructus omnes interire.'

primi singularum decuriarum decuriones dicti, qui ex eo in singulis turmis sunt etiam nunc terni. Torreri a torro[16] deductum proprie significat siccare, atq. arefacere: sed usurpatum est jam pro eo, quod sit igne urere. Plautus: (In)[17] una edet[18] opera in furnum calidum condito, atq. ibi torreto. Turannos,[19][i] Etruscos appellari solitos ait Verrius, a Turrheno duce Lydorum, a cujus gentis præcipua crudelitate etiam tyrannos dictos. Tyria maria in proverbium deductum est; quod Tyro oriundi Pœni adeo potentes maris fuerunt, ut omnib. mortalib. navigatio esset periculosa. Afranius in Epistola: Hunc serrium autem maria tyria conciet. Torvitas a ferocia taurorum dicta est. Pacuvius in Armorum judicio. Feroci ingenio torvus prægrandi gradu: et: Cum recordor ejus ferocem et torvam confidentiam. Turbelas[20] dixisse antiquos, quas nunc turbas appellamus, testis est Plautus in Pseudolo. Quo alto[1] et quantas soleam turbelas dare. Tutulum vocari aiunt Flaminicarum capitis ornamentum, quod fiat vitta purpurea innexa crinib. et extructum in altitudinem: quidam pileum lanatum forma metali[k] figuratum, quo Flamines, ac Pontifices utuntur, eodem nomine vocari. Ennius: [162] Libaq. fictores argæos, et *tutulatos*. *Tuor*, video; Tueor, defendo *in usu olim fuit:* sed jam promiscue utuntur, *et ponitur tue*or pro video; et contueor *pro defendo.*

16 f. *Torrere a torreo.*—17 ( ).—18 f. *una ædepol.*—19 f. *Turrhenos.*—20 f. *turbellas.*—1 f. *Quales.*

NOTÆ

[i] *Turannos*] Paulus in epitoma manuscripta: 'Turanni Etrusci dicti a Thurenno duce Lydorum, a cujus gentis perpetua crudelitate etiam tyranni sunt dicti.'

[k] In exemplari ita plane est: *formam e tali:* unde in editione Augustiniana *forma e tali* impressum est, cum *forma metali* scribendum fuisset. Varro lib. VI. 'Tutulati dicti hi, qui in capitib. habere solent, ut metam.' Tertullianus in lib. de pallio: 'Tunc certissime supra omnes exuvias augusta vestis, superq. omnes apices ac tutulos sacer suggestus deducit oculos.' In vulgatis tamen *titulos*, sed corrupte, legitur. Vetus etiam apud me inscriptio habet: APONIÆ A. TVTVL. ORNATRICI.

*Tugu*ria[1] a tecto appellantur *domicilia rusticorum* sordida. Afranius in *Virgine: Sordidum* tugurium est, turpe. *Cæcilius in Hypo*bolimæo: Habitab*at in tugurio, sine* operculo: quo nomine *Valerius in explana*tione XII. ait etiam . . . . *signifi*cari. Tuscum vicum ce*teri quidem omnes scrip*tores dictum aiunt ab *eo, quod Porsena rege* descendente[2] ab obsi*dione, remanserint* Romæ, locoq. his dato, *ibi habitaverint Vei*entes fratres Celes et Vibena, *unde post ejecti, quod* Tarquinium Romam secum max*ime reducere cupie*rint. M. Varro, quod ex Cœ*lio in eum locum deducti* sint. Toxicum dicitur cerva*rium venenum, quo* quidam perungere sagit*tas soliti sunt.* Cæcilius in Gamo: Ut homi*nem miserum* toxico transegerit. Afra*nius in* . . . . uxorium istud toxicum mit*tite. Tuscos* quidam dictos aiunt a Tusco *rege Hercu*lis filio. Alii quod unici studii si*nt sacrificiorum,* ex Græco, velut θυοσκόοι. *Unde Tusculum* ab eadem causa sacrificiorum, v*el quod aditum dif*ficilem habeat, id est, δύσκολον. *Tumulum Stilo* Ælius sic definit; Tumulus est *cumulus are*næ editus secundum mare fluctib. in *altum ele*vatus: unde similiter et manufac*tus, et na*turalis proprie dici potest. Tumult*uarii*[m] milites dicuntur lecti ob subitum ti*morem, un*de etiam tumultum dici ait Verrius, quia *non aliunde* is ornatur,[3] quam ab Italicis et Gallicis h*ominib.* [163] *qui immin*ent Italiæ. itaq. nullum *tumultum, præter*quam Gallicum, aut domesticum *nominabant. Thomices Græco* nomine appellantur *canabi impoliti,* et sparto leviter tortæ *restes, ex quibus funes* fiunt. Lucilius: Vidimus *vinctum thomice ca*nabina. Opillus[4] Aure*lius ait moll*em pulvillum, quem in *collo habent, restis ne læ*dat, thomicem

2 f. *discedente.*—3 f. *oriatur.*—4 f. *Opilius.*

NOTÆ

[1] *Tuguria*] Valerius in explanatione 12. citatur in verbo 'Sanates.'

[m] *Tumultuarii*] Videndus Servius initio lib. VIII. Æn. *Domesticum* autem Festus dicit, quem Cicero l. VIII. Philipp. appellat *Italicum.* Locum hunc ad verbum suæ integritati restitutum arbitramur.

vocari. *Tongere Ælius Sti*lo ait noscere esse, *quod Prænestini tongi*tionem dicant, pro no*tionem: significat et la*tius dominari. Ennius: *Alii rhetorica* tongent. Et vincere *etiam quandoq*. videtur significare.
*Tesca Verrius ai*t loca augurio desig*nata, quo termi*no finis in terra auguri. Op*ilius Aureli*us loca consecrata ad *augurandum scrib*sit: sed sancta loca undiq. *sæpta doce*nt Pontificis libri, in quibus *scribtum est: Templum*q. sedemq. tescumq. *sive Deo, sive Deæ* dedicaverit, ubi eos ac*cipiat volentes,* propitiosq. Hostius belli *Histrici l.* I. per gentes alte ætherias, atq. *avia tesca, per*que violabis[5] templa antiqua *Deum. Cicero* vero aspera difficilia aditu *dixit, cum ait:* Loca aspera, saxa tesca tuor. *Accius in Philo*cteta: Quis tu es mortalis, *qui in deserta*, et tesqua te adportas loca?[n] *Tonsillam ait* esse Verrius palum dolatum *in acumen, et* cuspide præferratum, ut existi*mat, qu*em cum figi[6] in litore navis re*ligandæ* causa. Pacuvius in Medio:[7] Acces*si ad* eam, et tosillam[8] pegi læto in litore. *Accius* Phinidis:[o] Tacete, et tonsillas lito*re la*edo[9] edite. Tonsam Ennius [164] significat remum, quod quasi tondeatur ferro, cum ait l. VII. Poste recumbite, vestraq. pectora pellite tonsis: item: Pone petunt, exin referunt ad pectora tonsas: et in Asota: Alius in mari vult magno tenere tonsam. Thymbræum Apollinem Virgilius a monte Thymbræo appellavit, qui est in agro Trojano. Tolenno[10] est genus machinæ, quo trahitur aqua, alteram partem prægravante pondere, dictus a tollendo. Tolerare, patienter ferre. Accius in Neopto-

5 f. *volabis.*—6 f. *configi.*—7 f. *Medo.*—8 f. *tonsillam.*—9 f. *læto.*—10 f. *Tolleno.*

NOTÆ

[n] Accii versus apud Varronem lib. VI. corrigendus ex eo, quem hic citat Festus; atque ita legendus: 'Quis tu es mortalis, qui in deserta, et tesca te adportes loca? loca enim quæ sint, designat, cum dicit: Hephæsti lares,' &c. nam verbum *præstolare* ita mutavimus. *Lemnia* vero, quod bis positum est, videtur adjectum.

[o] *Phinidis* non est mutandum in *Phœnissis:* nam hæc Accii tragœdia citatur a Nonio pluribus locis, in quibus manuscripti habent *Phinidae.*

lemo: Aut[11] quisquam potis est tolerare acritudinem. Ennius l. II. Ferro se cæde,[12] quam dictis his toleraret. Toles tumor in faucib. quæ per deminutionem tonsillæ dicuntur. Tullianum, quod dicitur pars quædam carceris, Ser. Tullium regem ædificasse aiunt. Taxat verbum ponitur in his,[13] quæ finiuntur, quoad tangi liceat: in litib. quoq. arbitrove[14] cum proscribitur, quoad ei jussit[15] [p] statuendi. Taxatio dicitur, quæ fit certæ summæ: a tangendo autem dici etiam scænici testimonio sunt, qui taxatores dicuntur, quod alter alterum maledictis tangit. Tabernacula dicuntur a similitudine tabernarum, quæ ipsæ, quod ex tabulis olim fiebant, dictæ sunt, non, ut quidam putant, quod tabulis claudantur. Tagit. Pacuvius in Teucro: Ut ego, si quisquam me tagit. et tagam. Idem in Hermiona: Aut non cernam, nisi tagam. Sine dubio antiqua consuetudine usurpavit: nam nunc ea sine præpositionib. non dicuntur, ut contigit, attigit. Tablinum proxime Atrium [q] locus dicitur, quod antiqui magistratus in suo imperio tabulas.

11 f. *Haud.*—12 f. *cædi.*—13 f. *iis.*—14 f. *arbitriove.*—15 f. *jus sit.*

NOTÆ

[p] Verbum *jussit* mutavimus in *jus sit*: quod in legum fragmentis est antiquo modo scribendi, *IOVS. SIET.*

[q] De *Atrio* vide supra in *Scribonianum.*

SCHEDÆ

QUÆ FESTI FRAGMENTO

DETRACTÆ

APUD POMPONIUM LÆTUM EXTABANT.

---

[167] Manubiæ[a] Jovis tres creduntur esse, quarum unæ sint minimæ, quæ moneant placatæq. sint. Alteræ quæ majores sunt, ac veniant cum fragore, discutiantque aut divellant quæ a Jove sint, et consilio Deorum mitti existimentur. Tertiæ his ampliores, quæ cum igne veniant: et quanquam nullum sine igne fulgur sit, hæ propriam differentiam habeant, quæ aut adurant, aut fuligine deforment, aut accendant, quæ statum mutent Deorum consilio superiorum. Manias Ælius Stilo dicit ficta quæ[1] ex farina in hominum figuras, quia turpes fiant, quas alii maniolas appellent. Manias autem, quas nutrices minitentur parvulis pueris esse larvas, id est, manes Deos Deasq. qui aut ab inferis ad superos manant, aut Mania est eorum avia ma-

1 f. *quædam.*

NOTÆ

[a] *Manubiæ*] Acron in Horat. od. 2. lib. I. 'Omnes manubiæ albæ et nigræ esse dicuntur, Jovis rubra et sanguinea.' Serv. in lib. I. Æn. 'In libris Etruscorum lectum est fulminum manubias dici:' et in lib. II. 'In æquinoctio vernali manubiæ Minervales. i. fulmina tempestates gravissimas commovent.' Vide in 'Trisulcum' supra.

terna: sunt enim utriusq. opinionis auctores. Mamercus prænomen Oscum est, ab eo quod hi Martem Mamertem appellant. Mamiliorum familia progenita sit[2] a Mamilia Telegoni filia, quam Tusculi procreavit, quando id oppidum ipse condidisset. Mantare, sæpe manere. Cæcilius in Epistola: Jam ne[3] adeo manta: jam hoc vide, cæcus animum . . . adventus angit. Manticularum[b] usus pauperibus in nummis recondendis, etiam nostro sæculo fuit. Unde manticulari dicebantur, qui furandi gratia manticulas attrectabant. Inde poëtæ pro dolose quid agendo usi sunt eo verbo. Pacuvius: Ad manticulandum astu aggreditur: scit enim quid promeruerit: modici manticulatur, . . . Ita me facti oppressi jugo. Item deinde: Aggrediar astu regem: [168] manticulandum est mihi: et: Machinam ordiris novam manticula[4] tactu, an sanctiora dicis jurajuranda. Plautus hoc significare videtur, quibus quotidie parvæ noxæ extergeantur: frequens enim antiquis ad manus tergendas usus fuit mantelorum. Mœson persona comica appellatur, aut coci, aut nautæ, aut ejus generis. dici ab inventore ejus Mœsone comœdo (ut)[5] ait Aristophanes Grammaticus.

Mæniana appellata sunt a Mænio censore, qui primus in Foro ultra columnas tigna projecit, quo ampliarentur superiora spectacula. Major Græcia dicta est Italia, quod eam Siculi quondam obtinuerunt: vel quod multæ magnæq. civitates in ea fuerunt ex Græcia profectæ. Maius mensis in compluribus civitatibus Latinis ante Urbem conditam fuisse videtur: qua ex causa utrum a majoribus, ut Junius a junioribus dictus sit: an a Maia, quod Mercurio filio ejus res divinæ fiant solemnes: an quod ipsi Deæ in multis Latinis civitatibus sacrificia fiebant . . . A[6] Monstrum

2 f. *fuit.*—3 f. *al. ore.*—4 f. *manticulæ.*—5 f. ( ).—6 f. A *ipso mense.*

NOTÆ

[b] *Manticularum*] Mantela, Servius dicit mappas: Mantela, meumq. apud me in schedis inquit, Lucilius

ut Ælius Stilo interpretatur, a monendo dictum est, velut monestrum. Item Sinnius Capito, quod monstret futurum, et moneat voluntatem Deorum: quod etiam prodigium, velut prædictum[7] et quasi prædictum, quod prædicat eadem, et portentum, quod portendat; et significet: inde dici apparet id quartum, quod mihi visum est adiciendum, præsertim cum ex eadem significatione pendeat, et in promptu sit omnibus, id est, ostentum: quod item ab ostendendo dictum est apud auctores: qui monent histriones in scæna, sed etiam ubi adiciuntur commentarii. Monile dictum est ornatus mulieris: qualem habuisse [169] Eriphylam fabulæ ferunt: ex eo etiam equis præpendens a collo ornamentum, monile appellant. Molucrum non solum quo molæ teruntur[8] dicitur, id quod Græci μύλικρον appellant, sed etiam tumor ventris, qui etiam virginibus incidere solet: cujus meminit Afranius in Virgine: Ferme virgini, tanquam gravidæ mulieri uterus, molucrum vocatur, transit sine doloribus. Cloatius etiam A[9] in libris sacrorum, molucrum esse aiunt ligneum quoddam quadratum, ubi immolatur. Idem Ælius in explanatione carminum Saliarium eodem nomine appellari ait, quod sub mola supponatur. Aurelius Opilius appellat ubi molatur. Mola etiam vocatur far tostum, et sale sparsum: quod eo molito, hostiæ aspergantur: molas avias inepte quidam dictas putant. Mundus etiam mulieris . . . . . potest. Accius: Cum virginali mundo clam patre. Ennius: Idem loco navibus celsis munda facie, atq. etiam ære Cereris. Qui[10] mundus appellatur, qui ter in anno solet patere. III. Kal. Sept. et IIII. Non. Octobr. et III. id. Novemb. Qui (vel omni[11] dictus est, quod terra movetur. Mamphula appellatur panis Syriaci genus, quod, ut ait Verrius, in clibano antequam percoquatur, decidit in carbones, cineremq. cujus meminit Lucilius. Pistricem valida[12] si nummi suppeditabunt, addas

7 f. *prædicium.*—8 al. *verruntur* al. *vertuntur.*—9 f. A *et Ælius.*—10 f. *Quin.*—11 f. *id omne.*—12 f. *validam.*

empleuron, mamphulas quæ sciat omnis. Municeps est, ut ait Ælius Gallus, qui in municipio liber natus est. Item qui ex alio genere hominum munus functus est. Item qui in municipio ex servitute se liberavit a municipe. Item municipes erant, qui ex aliis civitatib. Romam venissent, quib. non licebat magistratum capere, sed [170] tantum muneris partem. At Servilius[13] aiebat initio fuisse, qui ea conditione cives Ro. fuissent, ut semper remp. separatim a populo Ro. haberent, Cumanos, Acerranos, Atellanos, qui æque cives Ro. erant et in legione merebant, sed dignitates non capiebant. Mutas, quasi[14] e literis appellatas quidam putant, quod positæ in ultimis partibus orationis obmutescere cogant loquentem: quidam quod parvæ, exiguæq. sint vocis, ut quando mutum oratorem, aut tragœdum dicimus. Multam Osce dici putant pœnam quidam. M. Varro ait pœnam esse, sed pecuniariam, de qua subtiliter in l. I. quæstionum Epist. refert. Mulleos genus calceorum aiunt esse; quibus reges Albanorum primi, deinde patricii sunt usi. M. Cato originum li. VII. Qui magistratum Curulem cepisset (calceos)[15] mulleos allutaciniatos[16] ceteri perones. Item Titinius in Seriana:[17] Jam cum mulleis te ostendisti, quos tibiatis in calceos: quos putant a mullando dictos. i. suendo. Multifariam dixerunt antiqui, videlicet, quod in multis locis fari poterat. Manius Egeri[18] . . . . . Nemorensem Dianæ consecravit, a quo multi, et clari viri orti sunt, et per multos annos fuerunt: unde et proverbium. Multi Mani Ariciæ. Sinnius Capito longe aliter sentit: ait enim turpes et deformes significari, quia Maniæ dicuntur deformes personæ: et Ariciæ genus panni[19] fieri; quod manici[20] appelletur. Mœne singulariter dixit Ennius. Apud emporium in campo hostium pro[1] mœne. Mutire, loqui. Ennius in Telepho: Palam mutire plebeio piaculum est. Mœnia, muri; et cetera muniendæ urbis gratia [171]

13 f. *Ser. filius.*—14 f. *quasdam.*—15 ( ).—16 f. *alutacinatos*, vel *lunatos.*—17 f. *Setina.*—18 f. *Ægerius agrum.*—19 f. *panis.*—20 f. *Manii.*—1 al. *per.*

facta: ut Accius in Hellenibus: Signa extemplo canere, ac tela ob mœnia offerre imperat. Significat etiam officia. Plautus in Nervolaria:[2] Prohibentq. mœnia alia, unde ego fungor[3] mea. Murrinam genus . . . . Manuos in carminib. sæcular. Ælius Stilo significare ait bonos: et Inferi di Manes pro boni dicuntur a suppliciter eos venerantibus propter metum mortis, ut immanes quoq. pro valde A[4] . . . . dicuntur. Muscerdas prima syllaba producta dicebant antiqui stercus murum. Mapalia casæ Pœnicæ appellantur: in quibus quia nihil est secreti, solet solute viventibus obici id vocabulum. Cato Originum libro quarto: Mapalia vocantur ubi habitant: ea quasi cohortes rotundæ sunt. Metalli[5] dicuntur in lege militari quasi mercenarii. Accius Annalib. XXVII. Calones, famuliq. metalliq.[6] caculæq. a quo genere hominum Cæciliæ familiæ cognomen putat ductum. Quod est . . . . . Manum et mentum, proverbium est ex Græco ductum, quod est, πολλὰ μεταξὺ πέλει κύλικος καὶ χείλεος ἄκρου. Calchantem vitis serentem quidam augur vicinus præteriens, dixit errare: non enim ei fas esse novum vinum . . Minusculæ quinquatrus appellantur Idus Jun. quod is dies festus est tibicinum, qui colunt Minervam: cujus Deæ proprie festus dies est Quinquatrus mense Martio. Muli Mariani dici solent a C. Mari instituto, cujus milites in furca sunt posita[7] tabella varicosius onera sua portare assueverant.

2 f. *Sticho.*—3 al. *fungar.*—4 f. A *non bonis.*—5 f. *Metelli.*—6 f. *metelliq.*—7 f. *superposita.*

 SEX. POMPEI FESTI

LIBER XIII. INCIPIT.

Mulus ^[1] . . . . ea sterilis sit, quam mulus: vel quod ut mulus non suo genere sed equis ortus; sic ea Solis, non suo fulgore luceat. Murtiæ Deæ sacellum . . . . Martius mensis initium anni fuit et in Latio, et post Romam conditam, quod eo[2] gens erat bellicosissima, cujus rei testimonium est, quod posteriores menses, qui annum finiunt, a numero appellati, ultimum habent Decembrem. Malo cruce, masculino genere, cum dixit Gracchus in oratione, quæ est in P. Popillium posteriorem,[3] tam repræsentavit antiquam consuetudinem, quam hunc frontem, atq. hunc stirpem idem antiqui dixerunt, et rursus hanc lupum, hanc metum. Item cum idem in Pompilium et matronas[4] ait: Eo exemplo instituto, dignus fuit qui malo cruce periret . . . . . .

. . . .

. . . . [5] et improbum, qui assidue in litibus moraretur: ob eamq. causam in ordine staret adeuntium Prætorem. At Ælius Stilo, qui minime ordine viveret. ^[6] . . in ea oratione, quam scribit de suis virtutibus contra Thermum. Quid mihi fieret, si non ego stipendia (in ordine)[7] omnia ordinarius meruissem semper? sunt

1 f. ^ *vehiculo lunæ adhibetur quod tam.*—2 f. *ea.*—3 f. *posteriore.*—4 f. *Popillium et Mathonem.*—5 [' Hæc cum fine pag. [32] conjungenda sunt.' Jos. Scal.]—6 f. ^ *M. Cato.*—7 ( ).

quidam etiam, qui manipularem, quia infimi sit ordinis, appellatum credant ordinarium. Ornatus dicitur, et bonis artibus instructus, et honores adeptus a populo: etiam [173] bene aptus, ut miles, aut gladiator; et acturus fabulas. Atq. et ornatus dicitur cultus ipse, quo quis ornatur: ut cum dicimus aliquem tragico vel comico ortu prodire . . . . Orestiades nymphæ; montium cultrices. Ordo sacerdotum æstimatur Deorum A[8] . maximus quisq. Maximus videtur Rex dein Dialis, post hunc Martialis, quarto loco Quirinalis, quinto Pontifex maximus. Itaq. in soliis[9] Rex supra omnis accubat. Licet[10] Dialis supra Martialem, et Quirinalem Martialis supra proximum. Omnes idem[11] supra Pontificem. Rex; quia potentissimus. Dialis, quia universi mundi sacerdos qui appellatur Dium. Martialis, quod Mars conditoris urbis parens. Quirinalis, socio imperii Romani Curibus ascito Quirino. Pontifex maximus, quod judex atq. arbiter habetur rerum divinarum, humanarumq. Ordiri est rei principium facere, unde et togæ vocantur exordiæ.[12] Opaca vocantur umbrosa. Opalia dies festi, quibus supplicatur Opi, appellantur; quorum alter . . . Optutu, quasi optuitu, a verbo, quod est tuor; et significat video. Optatam hostiam alii optimam appellant eam, quam Ædilis tribus constitutis hostiis optat, quam immolari velit. Opima spolia dicuntur originem quidem trahentia ab Ope Saturni uxore, quod ipse agrorum cultor habetur, nominatus a satu, tenensq. falcem effingintur, quæ est insigne agricolæ. Itaq. illa quoq. [174] cognominatur Consiva, et esse existimatur terra. Ideoq. in Regia colitur a P. R. quia omnes opes humano generi terra tribuat, ergo et opulenti dicuntur terrestribus rebus copiosi; et hostiæ opimæ præcipue pingues, et opima magnifica et ampla. Unde spolia quoq. quæ dux P. R. duci hostium detraxit; quorum tanta raritas est, ut intra annos paulo

8 f. *majestate, ut.*—9 al. *in conviviis solus.*—10 f. *scilicet.*—11 f. *item.*—12 f. *exorditæ.*

. . . . trina contigerint nomini Romano: una, quæ Romulus de Acrone; altera, quæ Consul Cossus Cornelius de Tolumnio; tertia, quæ M. Marcellus Jovi Feretrio de viridomaro[13] fixerunt. M. Varro ait opima spolia esse, etiam si manipulari miles detraxerit; dummodo duci hostium . . . .
non sint. Ad ædem Jovis Feretri poni testimonio esse libros Pontificum; in quibus sit: Pro primis spoliis bovem,[14] pro secundis solitaurilib. pro tertiis agno publice fieri debere; esse etiam compelli reges[15] legem opimorum

13 f. *Virdumaro.*—14 f. *bove.*—15 f. *Pompeli regis.*

NOTÆ

a *Pompeli regis* in margine scripsimus, pro *Pompili*, quia ita antiqui dicebant, ut *Dueli* pro *Duilii:* et schedæ habent *Pompelli.* Formula legis dedicationis aræ, de qua in hoc fragmento, extat apud me, quam libet adscribere: QVANDO. TIBI. HODIE HANC. ARAM. DABO. DEDICABOQVE HIS. LEGIBVS. HISQVE. REGIONIBVS DABO. DEDICABOQVE. QVAS. HIC. HODIE. PALAM. DIXERO. VTI. INFIMVM SOLVM. HVIVSQVE. ARÆ. TITVLORVMQVE. EST. SIQVIS. TERGERE. ORNARE. REFICERE. VOLET. QVOD. BENEFICII. CAVSA. FIAT. IVS. FASQVE ESTO. SIVE. QVIS. HOSTIA. SACRVM FAXIT. QVI. MAGMENTVM. NEC. PROTOLLAT. IDCIRCO. TAMEN. PROBE FACTVM. ESTO. SIQVIS. HVIC. ARÆ DONVM. DARE. AVGEREQVE. VOLET LICETO. EADEMQVE. LEX. EI. DONO ESTO. QVÆ. ARÆ. EST. ET. CETERÆ LEGES. HVIC. ARÆ. TITVLISQVE SVNTO. QVÆ. SVNT. ARÆ. DIANÆ. IN AVENTINO. HISQVE. LEGIBVS. HISQVE. REGIONIBVS. SIC. VTI. DIXI. HANC. TIBI. ARAM. PRO. IMP. CÆSARE. AVGVSTO. P. P. PONTIFICE MAXIMO. TRIBVNICIA. POTESTATE XXX. CONIVGE. LIBERIS. GENTEQVE EIVS. SENATV. POPVLOQVE. R. COLONIS. INCOLISQVE. COL. IVL. PATERN. NARB. MART. QVI. SE. NVMINI. EIVS IN. PERPETVVM. COLENDO. OBLIGAVERVNT. DOQVE. DEDICOQVE. VTI SIES. VOLENS. PROPITIVS. Legem vero Numæ, de spoliis opimis, ita ex Plutarchi Marcello nos emendandam supplendamque existimamus: QVOIVS. AVSPICIO. CLASE. PROCINCTA OPEIMA. SPOLIA. CAPIVNTVR. IOVEI FERETRIO. BOVEM. CÆDITO. QVEI. CEPET. ÆRIS. CCC. DARIER. OPORTETO SECVNDA. SPOLIA. IN. MARTIS. ASAM IN. CAMPO. SVOVETAVRVLIA. VTRA VOLET. CÆDITO. QVEI. CEPET. ÆRIS CC. DARIER. OPORTETO. TERTIA. SPOLIA. IANO. QVIRINO. AGNOM. MAREM. CÆDITO. QVEI. CEPET. ÆRIS. C. DARIER. OPORTETO. QVOIVS. AVSPICIO. CAPTA. DIS. PIACVLVM. DATO. Locus Plutarchi in promptu est, unde hæc hausimus: in eo autem habetur, præscripsisse Numam in hac lege, ut prima spolia capta Jovi Feretrio consecrentur, secunda Marti, tertia Quirino: præmiumque sit primis asses trecenti, secundis ducenti, tertiis centum.

spoliorum talem. Cujus auspicio classe procincta opima spolia capiuntur, Jovi Feretrio darier oporteat, et bovem cædito; qui cepit æris cc. secunda spolia in Martis aram in campo, solitaurilia utra voluerit, cædito: tertia spolia Janui[16] Quirino agnum marem cædito. c. qui ceperit ex ære dato; cujus auspicio capta dis piaculum dato: hujus ædis lex nulla extat; neq. templum habeat neq.[17] scitur. Ut qui optima lege fuerint[18] adici solet, cum quidam magistratus creantur . . . . .
Obscum[b] duas diversas, et contrarias significationes habet: nam Cloatius putat eo vocabulo [175] significari sacrum, quo etiam leges sacræ obscatæ[19] dicuntur: et in omnibus fere antiquis commentariis scribitur Opicum pro Obsco, ut in Titini fabula quinta: Qui obsce et Volsce fabulantur, nam Latine nesciunt: a quo etiam verba impudentia, et elata appellantur obscena; quia frequentissimus fuit usus Oscis libidinum spurcarum. Sed eodem etiam nomine appellatur locus in agro Veienti, quo frui soliti produntur Augures A[20] Romani. Obigitat antiqui dicebant, pro ante agitat; ut obambulare.

Obinunt, Obeunt. Objurare[c] antiqui pro aditu pone-

16 f. *Jano.*—17 f. *necne.*—18 f. *fuant.*—19 al. *sacratæ obscæ*, al. *obscitæ.* —20 f. A *publici populi.*

NOTÆ

[b] *Obscum*] *Opsce* pro *Osce* in Titinii versu sunt qui legant eo modo, quo *opstinatum* pro *obstinatum*, et alia his similia, quæ infinita pæne reperiuntur: quos ego non moror, quo minus legant, ut lubet: qui vero *Opicum* in *Opscum* mutandum censent, eis plane assentiri non possum. Nam verum est, quod ait Festus, *Opicum* in antiquis commentariis pro *Oscum* inveniri, et pro *Opice* Titinium *Osce* dixisse. *Opici* enim et *Osci* iidem sunt: hoc ut credam, quibus argumentis adducar, docebo. Livius dicit Fregellas Sidicinorum agrum, deinde Volscorum fuisse: hoc idem est, ac si pro Sidicinorum dixisset Oscorum: nam Sidicini, Osci sunt. Strabo lib. v. Σιδικηνῶν· οὗτοι δὲ Ὄσκοι. Cum itaque Livii locum imitatus Stephanus, pro Sidicinorum, id est, Oscorum, posuerit Ὀπικῶν, manifestum est, Opicos et Oscos eosdem esse: φρέγελλα, inquit, πόλις Ἰταλίας, ἣ τὸ μὲν ἀρχαῖον Ὀπικῶν ἦν, ἔπειτα δὲ Οὐολούσκων ἐγένετο. In fine videtur legendum *Augures Publici populi Romani*, ex loco simili in 'Publicus ager.'

[c] *Objurare*] Vide in 'Obitu.'

bant, ut est in . . . . Penthesilea. Formidabant objurare . . . . .

Ob vos sacro, in quibusdam precationibus est, pro vos obsecro, ut sub vos placo, pro supplico. Opportune dicitur ab eo, quod navigantibus maxime utiles, optatiq. sunt portus. Obherbescere, herbam increscere.

Oboritur, nascitur: nam præpositionem ob, pro ad, solitam poni, testis hic versus: Tantum gaudium oboriri ex tumultu maximo: et Ennius: Ob Romam noctu legiones ducere cœpit. Obnectere, obligare, maxime in nuptiis frequens est. Observasse dicitur, qui observat quid, cujusque causa facere debet. Itaque bis[1] observat, coluisse aliquem dicitur. Ommentans,[d] Livius in Odyssea quom ait: In Pylum advenies, aut ibi ommentans, significat obmanens, sed ea significatione, qua sæpe fieri dicitur, id enim est mantare. Ops antiqui dicebant, quem nunc opulentum, ut testimonio est non solum ei contrarium inops . . . [176] concedit: ego egens exortus sum. Obsidionalis corona est, quæ datur imperatori ei, qui obsidione liberavit ab hostibus obsessos: ea fit ex gramine viridi fere ex eo loco decerpto, in quo erant inclusi: herbam autem victoriæ signum fuisse apud antiquos alii quod[2] exemplis docuimus. Quæ corona magnæ auctoritatis fuit: nam et P. Decio datæ duæ sunt; una, ab exercitu universo; altera, ab his qui fuerunt in præsidio obsessi; et L. Sergio[3] Dentato, qui Achilles Romæ existimatus est: ac fertur centies et vicies pro rep. depugnasse: coronis donatus XXVI. in his aureis VIII. civicis XIV. muralibus tribus: obsidionali una. Inter obsidionalem, et civicam hoc interesse, altera singularis salutis signum est; altera, diversorum[4][e] civium servatorum. Obstitum Cloatius et Ælius

1 f. *is, qui.*—2 f. *aliquot.*—3 f. *Sicinio.*—4 f. *universorum.*

NOTÆ

[d] *Ommentans*] Placidus in Glossis: 'Ommentat, expectat:' dictum a mantando, i. diu manendo.

[e] Pro *diversorum*, in epitoma est *universorum.*

Stilo esse aiunt violatum attactumq. de cælo. Cincius quom,[5] qui Deo Deeq.[6] [f] obstiterit, id est, qui viderit quod videri[7] nefas esset. Obstinato, obfirmato, perseveranti, ut tenere possit, ut Pacuvius: Obstinati exortus: ut Accius in Amphitryone: Ut tam obstinato animo confisus tuo. Cato in Q. Thermum de x. hominibus: Rumorem, famam flocci-fecit capitas[8] stupris, obstinatus insignibus flagitiis. Nævius in Lycurgo: Vos qui astatis obstinati. Obstrudant, obsatulent, ab avide truendo[9] cyngilam,[10] non sumendo cibum. Unde et obstrudulentum . . . . dixit Titinius: Obstrudulenti aliquid, quod pectam sedens; aut luculentaster,[11] aut formaster frigidus. Obsidium, tamquam præsidium, subsidium, recte dicitur: cujus etiam auctor C. Lælius pro se apud populum: Ut in[12] nobis terra mariq. simul obsidium [177] facerent. Et Sallustius historiarum I. Magnis operibus[13] perfectis[14] obsidium cœpit[g] per L. Catilinam legatum. Obstitum, obliquum. Ennius L. XVI. Montibus obstitis, obstantibus, unde oritus nox: et in L. VIII. Amplius exaugere obstipolumve[15] solis. Cæcilius in imbros:[16] Resupina obstito capitulo sibi ventum facere cunicula.[17] [h] Lucretius: Omnia mendose fieri, atq. obstita necesse est. Obsalutare, offerre salutandi gratia dicebant antiqui, ut consalutare, persalutare. Obvaricator dicebatur, qui cuipiam occurrebat, quo minus rectum iter conficeret. Oufentinæ tribus initio

5 f. *eum.*—6 f. *qui Deo, qui Deæ.*—7 al. *videre.*—8 al. *cupitus.*—9 al. *trudendo.*—10 f. *gingivam.*—11 al. *hic lætaster.*—12 f. *uti.*—13 al. *opib.*—14 al. *profectis.*—15 f. *obstipo lumine.*—16 al. *C. Licinius Imbrex.*—17 f. *tunicula.*

NOTÆ

[f] *Qui Deo, qui Deæ,* in margine emendavimus, ex antiqua formula inscriptionis Fratrum Arvalium, in qua est, *SIVE. DEO. SIVE. DEÆ.* Vide Macrob. Saturn. lib. III. cap. 9. 'Si Deus, Si Dea.' Cato de Re Rustica cap. 89. Agel. lib. II. cap. 28. Arnob. lib. III.

[g] In exemplo Sallustii legendum *cœpit* pro *cepit.* Tacitus lib. IV. 'Obsidium cœpit per præsidia, quæ opportuna jam muniebat.'

[h] In versu Licinii, sive Cæcilii, pro *cunicula,* videtur legendum *tunicula,* ut in margine notavimus.

causa fuit nomen fluminis Oufens, quod est in agro Privernate mare intra[18] et Taracinam. Lucretius:[19] Priverno Oufendina venit, fluvioq. Oufente: postea deinde a Censoribus alii quoq. diversarum civitatum eidem tribui sunt ascripti. Oscillum Santra dici ait, quod oscillent, id est, inclinent, præcipitesq. afferantur.[20] Oscillantes, ait Cornificius, ab eo quod os cælare sint soliti personis propter verecundiam, qui eo genere lusus utebantur. Causa autem ejus jactationis proditur Latinus rex, qui prælio quod eis[1] fuit adversus Mezentium Cæritum regem nusquam apparuerit, judicatusq. sit Juppiter factus Latiaris. Itaq. (scit ejus[2] dies feriatos liberos, servosq. requirere eum non solum in terris, sed etiam qua videretur cælum posse adiri per oscillationem, velut imaginem quandam vitæ humanæ, in qua altissima ad infimum interdum, infima ad summum efferuntur: atq. ideo memoriam quoq. redintegrari initio acceptæ vitæ per motus cunarum, lactisq. alimentum, quia per eos dies feriarum, et oscillis moveantur, et lactata potione [178] utantur: nec desunt qui exemplum Græcorum secutos putent Italos, quod illi quoq. injuria interfecto Icaro, Erigone filia ejus dolore inpulsa suspendio periisset, per simulationem . . . . Ostentum non solum pro portento poni solere, sed etiam participialiter . . . . . . testimonio est Pacuvius in Medo: Atq. eccum in ipso tempore ostentum senem: et Accius in Bacchis: Præsens præsto irridetis nobis stipe . . . ultro ostentum obtulit. Oscinum tripudium est, quod oris cantu significat quid portendi; cum cecinit corvus, cornix, noctua, parra, picus. Obstinet dicebant antiqui, quod nunc ostendit; ut in veteribus carminibus: Sed jam se cælo cedens[3] aurora obstinet suum patrem. Oscines aves Ap. Claudianus[4] esse ait, quæ ore canentes faciant auspicium, ut corvos, cornix, noctua: aut[5] quæ

18 f. *inter mare, et.*—19 al. *Lucilius.*—20 f. *efferantur.*—1 al. *ei.*—2 al. *per sex eos.* f. *scilicet eos.*—3 al. *candens.*—4 al. *Claudius.*—5 f. *alites.*

alis ac volatu; ut buteo, sanqualis, aquila, immissulus, vulturius: picam aut[6] Martius, Feroniusque, et parra, et in oscinibus, et in alitibus habentur. Ostiam urbem ad exitum Tiberis in mare fluentis Ancus Martius rex condidisse, et fœminino appellasse vocabulo fertur: quod sive ad urbem, sive ad coloniam, quæ postea condita est, refertur. Quod neutrum certe plura . . ferri non debet. Osculana pugna in proverbio, quo significabatur victos vincere, quia in eadem et Valerius Lævinus imperator Ro. a Pyrrho erat victus, et brevi eundem regem devicerat. Sulpicius . . . item Imperator noster: ejus rei meminit Titinius hoc modo: Hæc quidem quasi Osculana pugna est . secus, quia in fugere polsi hinc spolia colligant. [179] Significatur etiam osculo savium, ut Plautus in Nervolaria: Osculum sat est mihi . . . . qui ambo[7] mi pater; quod inter cognatos, propinquosq. institutum ab antiquis est, maximeq. fœminas . . . . . Optima lex A[8] [1] . . . in Magistro populi faciendo, qui vulgo Dictator appellatur, quam plenissimum posset jus ejus esse significabatur, ut fuit Mani Valerii, M. F. Volusuinæ gentis[9] qui primus Magister a populo[10] creatus est: propter[11] quam vero provocatio ab eo magistratu ad populum dicta[12] est, quæ ante non erat, desitum est adici; ut optima lege, utpote imminuto jure priorum Magistrorum. Originum libros quod inscripsit Cato, non satis plenum titulum propositi

6 f. *Picus autem.*—7 f. *amabo.*—8 f. A *cum dicebatur.*—9 f. *Volusi N.*—10 f. *populi.*—11 f. *post.*—12 al. *data.*

NOTÆ

[1] *Optima lex*] In schedis tantum spatii relictum est, quantum ad reponenda duo verba, quæ in margine notavimus, satis est. *Magister populi*, pro *a populo*; item *magistrorum* pro *magistratuum*, ut est in schedis, legendum putamus. De antiqua vero formula, VTI. QVOD. OPTVMA. LEGE FVAT. videndus Agellius lib. I. cap. 12. et Livius lib. IX. In fragmento legis Agrariæ apud me est: VTEI QVOI. OPTVMA. LEGE. PRIVATVS EST.

sui videtur amplexus, quando prægravant ea, quæ sunt rerum gestarum P. R. Optio qui nunc dicitur, antea appellabatur accensus: his[13] adjutor dabatur centurioni a Trib. Militum, qui ex eo tempore, quem velint, centurionibus permissum est optare: etiam nomen ex facto sortitus est. Plautus in Asinaria: Qua me, qua uxorem, qua tu servum Sauream potes, circumduce, aufer, promitto tibi non obfuturum si id effeceris tibi, optionem sumito Leonidam. Obsidionem potius dicendum esse, quam obsidium, adjuvat nos testimonio suo Ennius in Telamone quom ait: Scibas natum ingenuum Ajacem, cui tu obsidionem paras. Item alio loco: Hector, qui haud cessat obsidionem obducere. Orare antiquos dixisse pro agere, testimonio sunt, quod et oratores, et hi qui nunc quidem legati, tunc vero oratores, qui reip. mandatas partis agebant. Ennius quoq. quom dixit in l. I. Annalium: Facere vero [180] quod tecum precibus pater orat. Oscos quos dicamus ait Verrius Opscos antea dictos: teste Ennio, quom dicat: De muris rem gerit Opscus. Adicit etiam, quod stuprum inconcessæ libidinis obscena dicantur, ab ejus gentis consuetudine inducta: quod verum esse non satis adducor, quom apud antiquos omnes fere obscena dicta sint, quæ mali ominis habebantur: ut illa Virgilii testimonio sunt, ut superiorum auctorum exempla referre non sit necesse, quom ait: Harpyias obscenas volucres: et Obscenamq. famem. Ob præpositione antiquos usos esse pro ad, testis est Ennius, quom ait LXIIII. Omnes occisi, obcensiq. in nocte serena: id est, accensi:[14] et in Iphigenia: Acherontem adibo[15] ubi mortis thesauri adjacent.[16] Ejusdem autem generis esse ait obferre, obtulit, obcurrit, oblatus, objectus: mihi non satis persuadet. Ostentum, quo nunc utimur interdum prodigii vice, quin participaliter quoq. dici solitum sit, non dubium: facit etiam C. Gracchus de legibus a se promulgatis, quom ait: Quod unum nobis in ostentum, ip-

13 f. *is.*—14 al. *lucenti.*—15 al. *obibo.*—16 al. *objacent.*

sis in usum adportatur. Occisitantur, sæpe occiduntur: sic C. Gracchus pro rostris in P. Popillium: Homines liberi nunc in oppido occisitantur. Osi sunt, ab odio declinasse antiquos testis est. C. Gracchus in ea, quæ est de lege Minucia, quom ait: Mirum si quid his injuriæ sit, semper eos osi sunt: quod nunc quoque cum præpositione elatum frequens est, quom dicimus, semper perosi. Ostende, ostendam: ut permultis aliis exemplis ejus generis manifestum est. Optionatus, ut Decurionatus, Pontificatus dicitur, ut Cato in ea, quam habuit apud equites: Majores seorsum, atq. diversum pretium [181] paravere bonis, atq. strenuis, decurionatus, optionatus, hastas donaticas, aliosq. honores. Ob os, ad os significat . . Item ut superioribus quoq. exemplis testatus[17] est. Obsonitavere, sæpe obsonavere. Cato in suasione (de lege orchia derogaretur:[18] Qui antea obsonitavere; postea centenis obsonitavere. Significat autem convivari. Ostentas, sæpe ostendis gloriandi causa. Sed et participialiter id et dici debet, et dictum est fœminino genere. Ovibus duabus multabantur apud antiquos in minoribus delictis, ut in majoribus amb.[19] nec hunc ultra numerum excedebat multatio: quæ postea quam ære signato uti civitas cœpit, pecoraq. multaticia incuria corrumpebantur, unde etiam peculatus crimen usurpari cœptum est, facta æstimatio pecoralis multæ, et boves centenis assibus, oves denis æstimatæ. Inde suprema multa, id est, maxima appellatur tria millia æris. Item vincesis[20] minoribus delictis. Olivitam antiqui dicebant, quom olea cogebatur:[1] ut messem, cum frumenta, aut vindemiam, quom uvas: quod vocabulum potius frequentari debebat, quam nullum[2] ejus significationis causa[3] haberemus: quamvis quidam oblivitatem meam[4] dicant. Oppidorum[k]

17 f. *testatum.*—18 f. *ne legi Orchiæ derogaretur.*—19 f. *XXX. bob.*—20 f. *vicessis.*—1 al. *colligebatur.*—2 al. *nullam.*—3 al. *causam.*—4 al. *olivitatem eam.*

NOTÆ

[k] *Oppidorum*] Nomen *Catonis* in schedis adjectum opinor ab aliquo,

originem optime refert Cato. Cicero lib. I. de gloria, eamq. appellationem usurpationem appellatam esse existimat, quod opem darent adiciens, ut imitetur inertias[5] Stoicorum. Orcum, quem dicimus, ait Verrius ab antiquis dictum Uragum,[6] quod et u literæ sonum per o efferebant: per c literæ formam nihilominus g usurpabant. Sed nihil affert exemplorum, ut ita esse credamus: nisi quod his[7] Deus maxime nos urgeat. Obmoveto, pro admoveto [182] dicebatur apud antiquos, ut alia, quæ relata sunt. Offendices ait esse Titius nodos, quibus apex retineatur et remittatur. At Veranius coriola existimat, quæ sint in loris apicis, quibus apex retineatur et remittatur, quæ ob offendendo dicantur: nam quom ad mentum perventum sit, offendit mentum. Olvatum[8] Antistius Labeo ait esse mensuræ genus. Occultum offerre, significat sub terram fere ponere. Objacuisse, antea jacuisse. Præceptat, in saliari carmine est, sæpe præcipit. Pa[l] pro parte; et po pro potissimum[9] positum est in saliari carmine. Promenervat item, pro monet. Prædotiont,[m] præoptant. Prospices, prospice. Pesnis,[10] pennis,[11] ut Casmenas dicebant pro Camenis: et Cæsnas pro cænis. Polteo pro ulteriore. Polet; pollet: quia nondum geminabant antiqui consonantis. Plisima,[12] plurima. Pretet tremonti prætemunt: pe. Perfines, perfringas.[13] Promerion,[14] præcipuum, præter cæteros meritum: aut pro medium[15] hoc est participat; aut[16] pro indiviso dicimus. Priviclioes,[17] [n]

5 al. *ineptias.*—6 f. *Urgum.*—7 f. *is.*—8 al. *Olvatium.*—9 al. *populo.*—10 al. *Pæsnis.*—11 al. *Pænis.*—12 al. *Plusima.*—13 al. *perstringas.*—14 al. *Promorion.*—15 al. *medio.*—16 al. *ut.*—17 f. *Privicloes.*

NOTÆ

qui putarit a Festo indicari libros Originum M. Catonis, cum tamen hic agatur de etymo oppidorum. Sed possum falli.

[l] *Pa*] Sic *do* pro *domo.* Vide Ausonium.

[m] *Prædotiont*] Ita in schedis: et recte: nam antiqui *o* pro *u* ponebant. Unde in columna Duilii est, *EXFOCIONT.* Vide in 'Orcus.'

[n] *Priviclioes*] Cum ita sit in schedis, opinor legi debere *privicloes*, ut *aboloes.*

privis, id est, singulis. Petilam suram, siccam, et substrictam vulgo interpretatur. Scævola ait ungulam albam equi ita dici. Pilumnoë poploë in carmine saliari, Romani, velut pilis uti assueti: vel quia præcipue pellant hostis. Præpetes aves quidam dici aiunt, quia secundum auspicium faciant prætervolantes: alii quod aut ea, quæ præpetamus indicent: aut quod prætervolent: aut ex Græco tractum putant, quod ante conspectum volent nostrum: inepte s. ex præpositione Latina componentes et Græco vocabulo: ceterum poëtæ promiscue omnis aves ita appellant. Pilare, compilare: sunt qui Græcæ originis . . . .[o] [183] Picati appellantur quidam, quorum pedes formati sunt in speciem sphingum: quod eas Dori[p] ficas vocant. Petulantes, et petulci etiam appellantur qui protervo impetu, et crebro petunt lædendi alterius gratia. Ver. in IV. Geor. Neq. oves, hœdiq. petulci floribus insultent: et, Cornigeras norunt matres . . agniq. petulci. Et Afranius in Ida: Nostrum in conventum, aut consessum ludum, lapsumq. petulcum. Interdum pro veloce usi videntur antiqui; ut hoc versu intelligi potest: Exiluit quasi petulcus quidam, pedibus[18] convibravit. Petrarum genera sunt duo, quorum alterum naturale saxum prominens in mare, cujus Ennius meminit L. XI. Alte delata, ceterisq.[19] ingentibus tecta: et Levius[20][q] in Centauris: Ubi ego sæpe petris: alterum manufactum, ut docet Ælius Gallus: Petra est, qui locus[1] dextra ac sinistra fornicem expleturusq.[2] ad

18 al. *pedicus.*—19 f. *petrisque.*—20 f. *Lævius.*—1 al. *quæ Jovis.*—2 al. *expletura est.*

NOTÆ

[o] Scribendum, *Græci enim Fures* *φιλῆτας dicunt.* Seneca. epist. 72. lib. VII. 'Voluptates præcipue exturba, et invisissimas habe latronum more, quos Ægyptii philistas vocant.'

[p] *Picas*] Hesiodi antiquus interpres in Theogonia, dicit Bœotios, non Dorios, ut Festus ait, Sphingem ita appellare: *φίκα δ' αὐτὴν οἱ Βοιώτιοι ἔλεγον.*

[q] In schedis *Levius* est pro *Livius.* Unde suspicor *Lævium* poëtam indicari, de quo Agellius lib. XII. cap. 10. licet ibi quoque *Livius* sit mendose, cum antiquissimus liber habeat *Lævius.*

libramentum summi fornicis. Petissere antiqui pro petere dicebant, ea quidem forma verbi, qua sunt lacessere, et incessere: sed ut mihi videtur, quom significabant sæpius petere, ut petessant, sæpius petant. Petrones rustici fere dicuntur propter vetustatem, et quod deterrima quæq. ac præruptus . jam agri petræ vocantur, ut rupices idem a rupicis.[3] Petauristas Lucilius a petauro appellatos existimare videtur, quom ait: Sicuti mechanici, cum alto exiluere petauro. At Ælius Stilo quod in ære volent, cum ait: Petaurista proprie Græce, ideo quod his[4] πρὸς ἀέρα πέταται. Petoritum, et Gallicum vehiculum esse, et nomen ejus dictum esse existimant a numero IIII. rotarum: alii Osce, quod hi quoq. petora quatuor vocent alii Græce: sed αἰολικῶς dictum. Petimina in his[5] jumentorum ulcera, et vulgo appellant, et Lucilius [184] meminit, quom ait: Ut petimen naso, aut lumbos cervicibus tangat: eo nomine autem, et inter duos armos suis quod est, aut nectos,[6] solitum appellari testatur Nævius in descriptione sullæ,[7] quom ait: Petimine piscino qui meruerat. Pennas antiquos fertur appellasse pœnas ex Græco, quod illi πετηνὰ ea, quæ sunt volucriora[8] dicant. Item easdem pesnas, ut cæsnas. Pictor Zeuxis risui[9] mortuus, dum ridet effuse pictam a se anum γραῦν. cur hoc loco relatum sit a Verrio, cum de significatu verborum scribere propositum habuerit, equidem non video, cum versiculos quoque (adhæreret tulerit et ineptos pati; sed nullius prætoris[10] prætexto nomine:[r] qui tamen sunt hi. Nam quid modi facturus risu deniq.? nisi

3 f. *a rupibus.*—4 f. *is.*—5 al. *humeris.*—6 al. *pectus.*—7 al. *suillæ.*—8 al. *volucria.*—9 f. *risu.*—10 f. *ea de re rettulerit, et ineptos satis, et nullius pretii.*

NOTÆ

[r] *Prætexto nomine*] In schedis ita sunt hæc verba depravata, ut tamen ad veram lectionem eliciendam quasi manu ducant, cum in eis ita sit: *cum versiculos quoque adhæreret tulerit et septos pati: sed nullius prætoris prætexto nomine:* nos emendavimus: *cum versiculos quoque ea de re rettulerit, et ineptos satis, et nullius pretii prætexto nomine.*

pictor fieri vult, qui risu mortuus est. Picta quæ nunc toga dicitur, purpurea ante vocitata est, eaq. erat sine pictura: ejus rei argumentum est pictura in æde Vertumni, et Consi, quarum in altera M. Fulvius Flaccus, in altera T.[11] Papirius Cursor triumphantes ita picti sunt. Tunica autem palmata a latitudine clavorum dicebatur, quæ nunc a genere picturæ appellatur. Impetum, industrium, indulgentem perinde composita esse ait Verrius, atq. impune, et immunis, mihi non satis persuadet. Pietati ædem consecratam ab Acillo[12] aiunt eo loco, quo quondam mulier habitaverit, quæ patrem suum inclusum carcere mammis suis clam aluerit: ob hoc factum, impunitus[13] ei concessa est. Picum avem quidam dictum putant a Pico rege Aboriginum, quo dissolutus sit[14] ʌ[15] . . . .
Piscatorium æs vetusto more appellatur, quod in [185] monte Albano datur pro piscibus. Pedam vestigium humani præcipue pedis appellasse antiquos in commentariis quibusdam inveniri solet. Pescia in saliari carmine Ælius Stilo dici ait capitia ex pellib. agninis facta, quod Græci pelles vocent pesce neutro genere pluraliter. Pestiferum fulgur dicitur, quo mors, exiliumve significari solet. Pisalitem[s] appellat Nævius Pantaleontem, id est, Pisis oriundum tyrannum, cum alioqui inde profecti nunc Pisani dicantur. Pedibus obsitum, id est, pediculis, Titinius pedicosum appellat hoc modo: Rus detrudetur pedicosus, squalidus. Pedes autem pro pediculis: sic Plautus refert in Curculione: Item genus ʌ[16] inter homines meo quidem animo, ut muscæ, culices, cimices, pedesq. pulicesq. et Livius in gladiolo: Pulices ne, an cimices, an pedes, responde mihi: et Lucilius: Ubi me vidit, caput scabit,

11 f. *L.*—12 f. *Acilio.*—13 f. *impunitas.*—14 f. ʌ *quod is solitus.*—15 f. ʌ *eo uti.*—16 al. ʌ *est lenonum.*

NOTÆ

[s] *Pisalitem*] Ita est in schedis pro *Pisatilem*; et ita videtur legendum.

pedes legit. Pesestas inter alia quæ (si)[17] inter precationem dicuntur,[18] cum fundus lustratur, significare videtur pestilentiam, ut intelligi ex ceteris possunt, quom dicitur: Avertas morbum, mortem, labem, nebulam, impetiginem. Pedum baculi genus incurvum, ut Vir. in Buc. quom ait: At tu sume pedum, quod me cum sæpe rogaret. Pedem struit in XII. significat fugit, ut ait Ser. Sulpicius. Pistum pisendo perpolitum[19] antiqui frequentius usurpabant, quam nunc nos dicimus. Pedarium Senatorem significat Lucilius quom ait: Agipes vocem mittere cœpit: qui ita appellatur, quia tacitus transeundo ad eum, cujus sententiam probat, quid sentiat, indicat. Piscatorii ludi vocantur, qui mense Junio trans Tiberim fieri solent pro quæstu piscantium. Piscinæ publicæ [186] hodieq. nomen manet, ipsa non extat: ad quam et natatum, et exercitationis alioqui causa veniebat populus. Unde Lucilius ait: Pro obtuso ore pugil, pisciniensis reses. Pectenatum tectum dicitur a similitudine pectinis in duas partis divisum, ut testudinatum in quattuor. Piari eos velut proprio verbo, ait Verrius, qui parum sint animati, cum mentis suæ non sunt, per quædam verba liberantur incommodo. Pignosa, pignora eo modo, quo Valesii, Auselii, pinosi, palisi[20] dicebantur. Pectuscum Palati dicta est ea regio Urbis, quam Romulus obversam posuit, ea parte, in qua plurimum erat agri Romani ad mare versus, et quia[1] mollissime adibatur urbs: cum Etruscorum agrum a Romano Tiberis discluderet ceteræ vicinæ civitates colles aliquos[2] haberent oppositos. Peculatus est nunc quidem qualecunq. publicum furtum, sed inductum est a pecore, ut pecunia quoq. ipsa. Jam[3] etiam noxii[4] pecore multabantur, quia neque æris adhuc, neque argenti erat copia. Itaque suprema multa etiam nunc appellatur. Piatrix dicebatur sacerdos, quæ expiare erat solita, quam quidam simulatricem, alii sagam, alii expiatri-

17 ( ).—18 al. *interpretatores dicunt.* f. *imprecatores.*—19 al. *a pisendo propolitum.*—20 f. *Pinasii, Papisii.*—1 f. *qua.*—2 f. *aliquot.*—3 f. *Nam.*—4 f. *noxiæ.*

cem vocant; et piamenta, quibus utitur expiando: alii purgamenta. Piacularis porta appellatur propter aliqua piacula, quæ ibidem fiebant: vel, ut ait Cloatius, cum ex sacro[5] per aliquem piaculo solvitur, ut aliqua piandi propitiandiq. causa immolatur. Pigere interdum pro tardari, interdum pro pœnitere poni solet. Pangere, figere: unde plantæ pangi dicuntur, cum in terram demittuntur . . . . Permutatur id proprie dici videtur, quod ex alio loco [187] in alium transfertur: at commutatur, quod aliud pro alio substituitur. Sed ea jam confuse in usu sunt. Pierides Musæ propter amœnitatem ac solitudinem Pierii montis dictæ videntur, quo[6] esse[7] secretis locis propter studia liberalia delectentur. Perconctatio pro interrogatione dicta videtur ex nautico usu, quia conto pertentant, cognoscuntq. navigantes aquæ altitudinem: ob quam causam ait Verrius etiam secundam syllabam per o solere scribi: mihi id falsum videtur: nam est illa percunctatio, quod is, qui curiose quid interrogat, percunctari sit[8] ut recte per u literam scribatur. Perfugam Gallus Ælius ait, qui liber, aut servus, aut hostis sui[9] voluntate ad hostes transierit, qui idem dicitur transfuga, quanquam sunt, qui credant perfugam esse, non tam qui alios fugiat, quam qui ob spem commodorum ad quempiam perfugiat. Perfacul antiqui, et per se facul dicebant, quod nunc facile dicimus, inde permansit in consuetudine facultas. Peremptalia fulgura Graccus[10] ait vocari, quæ superiora fulgura, ut[11] portenta vi sua peremant duobus modis, prioribus tollendis: aut majore manubia, ut tertia secundæ, secunda primæ cedat: nam ut omnia[12] superentur fulgure, sic ictum fulgur manubiis vinci. Perediam et bibesiam Plautus finxit sua consuetudine, cum intelligi voluit cupiditatem edendi et bibendi. Peremere Cincius in lib. de verbis priscis ait significare idem, quod prohibere: at Cato in li. qui est de re militari pro viciare

5 f. *cum facto.*—6 f. *quod.*—7 al. *eæ.*—8 f. *per cunctas res it.*—9 f. *sua.*—10 f. *Granius.*—11 f. *aut.*—12 f. *omina.*

usus est. . . . . Tabem eam, quæ faceret tabescere apud antiquos [188] usurpatum. Sallustius quoque frequenter, ut in Catilina, cum ait: Uti tabes plerosq. civium animos invaserat: et in lib. IV. historiarum: Qui quidem mos, ut tabes in Urbem coierit:[13] et Corvinius[14] pro Liburnia: Propter hanc tabem, atq. perniciem domus totius. Tabellis pro chartis utebantur antiqui, quibus ultro citro[15] sive privatim, sive publice opus erat, certiores absentes faciebant: unde adhuc tabellarii dicuntur: et tabellæ missæ ab imperatoribus. Tagax furunculus a tangendo[16] cujus vocabuli Lucilius meminit: Et mutonis manum perscribere[17] posse tagem.[18] [t] Tages nomine Genii filius, nepos Jovis, puer dicitur discipulinam dedisse aruspicii duodecim populis Etruriæ. Taminia uvæ sylvestris genus: videtur Verrio dicta, quod tam mira sit quam minium. Talus in Sabinorum nominibus prænominis loco videtur fuisse. Talentorum non unum genus. Atticum est sexmillium denarium. Rhodium et[19] Cistophorum quatuor millium, et quingentorum denarium. Alexandrinum XII.[20] denarium. Neapolitanum sex[1] denarium. Syracusanum trium[2] denarium. Rheginum victoriati. Tamne, eo usque, ut Ælius Stilo et Opillus[3] Aurelius interpretantur. Itaq. Afranius: Tamne arcula tua plena est aranearum. Thaleæ[4] nomen dictum est[5] alii ab ætatis flore aiunt, alii quod carmina semper floreant. Talipedare antiqui dicebant pro vacillare pedibus lassitudine, quasi qui trahit pedes, ut talis videatur insistere, aut identidem tollere pedes. Tam significationem habet, cum ponimus præpositivam quandam, cui subjungimus quam; ut cum dicimus, tam egregium opus tam parvo pretio venisse, [189] id est,

13 al. *conjectus.*—14 f. *Cornificius.*—15 f. *citroque.*—16 f. *tagendo.*—17 f. *manu perscabere.*—18 f. *tagacem.*—19 f. *septem m.*—20 f. *XII. m.*—1 f. *VI. m.*—2 f. *III. m.*—3 f. *Opilius.*—4 f. *Thaliæ.*—5 f. *esse.*

NOTÆ

[t] Lucili versus ita emendandus, *Et mutonis manu perscabere posse tagacem.*

sic: ut apud Græcos quoq. οὕτως ἀγαθόν. Item ex contrario ei dicimus, quam malus Homerus, tam bonus Cherylus[6] poëta est. At antiqui tam etiam pro tamen usi sunt, ut Nævius: Quid[7] si taceat, dum videat, tam etiam sciat, quid scriptum sit. Ennius: Illæ meæ tam potis pacis potiri. Titinius: Bene cum facimus, tam male subimus, ut quidam perhibent viri. Item: Quanquam[8] estis nihili, tam escator[9] simul vobis consului. Tandem quom significat aliquando, interdum tamen ex supervacuo ponitur: ut apud Ter. in Phormione, quom ait: Itane tandem uxorem duxit Antipho injussu meo? non enim hic tempus ullum significat. At Cicero etiam duplicat temporalem significationem, cum ait: Tandem aliquando. Tauri, verbenæq. in commentario sacrorum significat ficta farinacea. Tama dicitur, cum labore viæ sanguis in crura descendit, et tumorem facit. Lucilius:[10] Inguenne existat, papulæ, tama, neboa noxit. Tænias, Græcam vocem sic interpretatur Verrius, ut dicat ornamentum esse laneum capitis honorati, ut sit apud Cæcilium in Androgyno: Sepulchrum plenum tæniarum, ita ut solet: et alias: Dum tæniam qui[11] volnus vinciret. Ennius in Alexandro: Volans de cælo cum corona, et tæniis. Accius in Neoptolemo: Decorare est satius, quam urbem exeneis.[12] Tædulum antiqui interdum pro fastidioso; interdum, quod omnibus tædio esset, ponere soliti sunt. Tatium occisum ait Lanivii[13] ab amicis eorum legatorum, quos interfecerant Tinini[14] latrones, sed sepultum in Aventiniensi laureto. Quod ad significationem verborum non magis pertinet, quam plurima alia, et præterita jam, et deinceps [190] quæ referentur. Taurorum specie simulacra fluminum, id est, cum cornibus formantur; quod sunt atrocia, ut tauri. Talionis mentionem fieri in XII. ait Verrius hoc modo: Si membrum rapit,[15] [u]

6 f. *Chœrilus*.—7 al. *Qui*.—8 f. *Quam*.—9 f. *ea me castor*.—10 al. *Lucretius*. —11 f. *qua*.—12 al. *e tæniis*.—13 al. *Lavinii*.—14 al. *Tatiani*.—15 f. *rapsit*, al. *rapit*.

NOTÆ

[u] Liber manuscriptus habet *rapit* pro *rupit*, ut fortasse *rapsit* sit le-

ni cum eo pacit, talio esto: neq. id, quid significat indicat, puto quia notum est: permittit enim lex parem vindictam. Tarquitias scalas, quas rex Tarquinius Superbus fecerit, abominandi ejus nominis gratia ita appellatas esse ait volgo existimari. Tarpeiæ esse [16] effigiem ita appellari putant quidam in æde Jovis Mettellina, ejus videlicet in memoriam virginis, quæ pacta a Sabinis hostibus ea quæ in sinistris manibus haberent ut sibi darent, intromiserit eos cum rege Tatio, qui postea in pace facienda caverit a Romulo; ut ea Sabinis semper pateret. Tam perit, quam extrema faba: in proverbio est, quod ea plerumq. aut prætcritur, aut decerpitur a prætereuntibus. Tappulam [x] legem convivalem ficto nomine conscripsit jocoso carmine Valerius Valentinus, cujus m. Lucilius hoc modo: Tappulam rident legem concere [17] opimi. Termonem Ennius Græca consuetudine dixit, quem nos nunc terminum hoc modo: Ingenti vadit cursu, qua redditus termo est: et: Hortatore bono prius, quam finibus termo. Trientem tertium pondo coronam auream dedisse se Jovi donum scripsit T. Quintius Dict. . . . quom per novem dies totidem urbes, et decimam [18] Præneste cepisset: id significare ait Cincius in Mystagogicon L. II. duas libras pondo, et trientem, qua consuetudine hodieq. utimur, quom lignum bes alterum dicimus, id est, pedem, et bessem latitudinis habens: et sestertium, id est, duos asses, et semissem tertium: item si [191] tres asses sunt et ʌ [19] quadrans quartus [20] . . . . Tersum diem pro sereno dictum ab antiquis, nec se habere rei auctorem ait. Teretinatibus a flumine . . . . Tripudium [z] . . . . ciis: in exultatione tripudiat . . .

16 al. *etiam*.—17 f. *congeræ*.—18 f. *deditione*.—19 f. ʌ *quadrans*.—20 f. ʌ *dicitur*.

NOTÆ

gendum. Vide supra in 'Pacionem.'

[x] *Tappulam*] Vide in 'Sodales.'

[y] Pro verbo *decimam*, magis placet *deditione*: et infra legendum: *Item si tres asses sunt, et quadrans, quadrans quartus dicitur, &c.*

[z] *Tripudium, &c.*] Desiderantur hæc in aliis editionibus. Supra in 'Puls:' 'Tripudium,' inquit, 'id est terri-

a terra pavienda, nam pavire, est ferire, a quo et pavimenta: id ex Græco, quod illi παίειν, quod nos ferire . . . mum intactus usur . . . Taminare, violare . . . . et contaminare, dictum videlicet . . . . ilintate. Teres est in longitudine rotundatum: quales asseres natura ministrat. Temetum, vinum. Plautus in Aulularia: Cererin' Strobile has facturi nuptias? qui? quia temeti nihil allatum video. Pomponius in Decima: Non multi temeti, sed plurimi. Novius in duobus Dossenis: Sequimini preminate, sequere temeti timor: Idem in Funere: Agite, exite, temulentum[1] tollite: et in Surdo: Filias habeo temulentas, sed eccas video incedere. Afranius in Consobrinis: Pol magis istius temulentæ, futilis. Tintinnare est[2] apud Nævium hoc modo: Tantum ibi molæ[a] crepitum faciebant, tintinnabant compedes: et apud Afranium: Ostiarii impedimenta tintinnire audio. Tributorum conlationem, quom sit alia in capite, illud[3] ex censu, dicitur etiam quoddam temerarium, ut post Urbem a Gallis captam conlatum est, quia proximis XV. annis census alius[4] [b] non erat. Item bello Punico secundo M. Valerio Lævino, M. Claudio Marcello cos. quom et Senatus, et populus in ærarium, quod habuit,[5] detulit. Tentipellium Artorius putat esse calciamentum ferratum, quo pelles extenduntur, indeque[c] Afranium [192] dixisse in Promo:[6] Pro manibus credo habere ego illos tentipellium. Titinium ait Verrius existi-

1 al. *temulentiamque.*—2 al. *Titinnire.*—3 al. *aliud.*—4 f. *populus.*—5 al. *potuit.*—6 al. *Primo.*

NOTÆ

pavium: pavire enim ferire est,' &c. *Tripudium dicebatur in auspiciis*, videtur fuisse in exemplari: deinde Festus afferebat exemplum ex aliquo scriptore disciplinæ auguralis. Quod autem addit *pavimenta* dicta esse a pavire, et pavire a Græco παίειν, si verum est, verum erit et illud, *paire* pro *pavire* antiquioribus in usu fuisse, cum *paimenta* pro *pavimenta* in vetustissima inscriptione sit.

[a] Pro *molle*, vel, ut alii emendarunt, *mollem*, in schedis est *molæ*, eaque vera lectio est.

[b] Opinor in exemplari fuisse, *census populus*, et deinde verbum *poplus* in *alius* mutatum: extant lectionis antiquæ vestigia in schedis.

[c] *Indeque* pro *idem*, melius in schedis.

mare, id medicamentum esse, quo rugæ extendantur, quom dicat: Tentipellium inducitur, rugæ in ore extenduntur: quom ille τροπικῶς dixerit. Tignum non solum in ædificiis, quo utuntur, appellatur, sed etiam in vineis, ut est in XII. Tignum junctum ædibus, vineave, et concapit[7] ne solvito. Tela proprie dici videntur ea, quæ missilia sunt: ex Græco videlicet translato eorum nomine, quoniam illi τηλόθεν missa dicunt, quæ nos eminus: sicut arma ea, quæ ab humeris dependentia retinentur manibus, quoniam quidem non minus in nobis eam partem corporis armum vocari existimandum est, quam . . . . . Tigillum, Sororium. Vici appellari incipiunt ex agris, qui ibi villas non habent, ut Marsi, aut Peligni: sed ex vicis partim habent remp. et jus dicitur, partim nihil eorum, et tamen ibi nundinæ aguntur[8] negotii gerendi causa, et magistri vici, item magistri paci[d] quotannis fiunt: altero, cum id genus ædificiorum definitur, quæ continentia sunt his opidis, quæ itineribus, regionibusq. distributa inter se distant, nominibusque dissimilibus discriminis causa sunt dispartita: tertio, cum id genus ædificiorum definitur, quæ in oppido privo, id est, in suo quisque loco proprio ita ædificat, ut in eo ædificio pervium sit, quo itinere habitatores ad suam quisque habitationem habeat accessum, qui non dicuntur vicani sicut hi, qui aut in oppidi vicis, aut hi, qui in agris sunt, vicani appellantur.

Viget dictum videtur a vi agendo, sed non vi [193] agendis, hostilibusque rebus, verum his, quæ celer[9] . . .

7 f. *capulo.*—8 al. *habentur.*—9 f. *celeriter.*

NOTÆ

[d] *Paci*] In schedis integra lectio habetur, et emendata. Nam *paci*, antiqua scribendi consuetudine dictum est, pro *pagi:* supra in 'Orcus.' 'Per *c*,' inquit, 'literæ formam, nihilominus *g* usurpabant:' et in columna Duilii *MACISTRATOS* reperitur et *LECIONES.* Reliqua etiam emendatiora in schedis: *Altero, cum id genus ædificiorum definitur, quæ continentia sunt his oppidis, quæ itineribus, regionibusque discriminis causa sunt dispartita:* et in fine, *in oppidi vicis,* et *vicani,* utroque loco habent schedæ.

. . . . concitato animo ad bonam frugem ten[10] . . . . Voisgram avem, quæ se vellit. Augures hanc eandem fucillantem[11] appellant . . . . . . Vigintiquinque[e] pœnas in XII. significat vigintiquinque asses. Victimam Ælius Stilo ait esse vitulum, ob ejus vigorem: alii autem, quæ vincta ducatur ad altare: aut quæ ad[12] hostis victos[f] immoletur. Vectigal, æs appellatur, quod ob tributum, et stipendium, et equestre, et ordinarium populo debetur. Viæ[g] sunt et publicæ, per A[13] . . . e omnibus licet: privatæ, quib. vetitum uti . . . præter eorum, quorum sunt privatæ . . . . vias muniunto: dionisam lapides sunt, qua volet, jumenta agito. Viatores appellantur, qui magistratib. apparent: eo quia initio omnium tribuum, cum agri in propinquo erant urbis, atque assidue homines rusticabantur, crebrior opera eorum erat in via, quam urbe, quod ex agris plerumq. homines vocabantur a magistratib. Verticulas, cum ait Lucilius, ita appellavit vertebras. Vernæ, qui in villis vere nati, quod tempus duce natura feturæ est: et tunc rem divinam instituerit Marti Numa Pompilius pacis, concordiæve obtinendæ gratia, inter Sabinos, Romanosq. ut vernæ vive-

10 f. *tendunt.*—11 al. *fecilitram.*—12 f. *ob.*—13 f. A *quas ire.*

NOTÆ

[e] *Vigintiquinque*] Agellius lib. XX. cap. 1. 'Si injuria alteri faxit, vigintiquinque æris pœnæ sunto.' Sed *æris* puto adjectum. Vide Plinium lib. XVI. cap. 1.

[f] In schedis est, *ob hostes victos*, pro *ad hostes victos*, parva mutatione: nam Augustiniana emendatio nimis abest antiqua scriptura. Pro *vincta* in schedis est *victa:* ut fortasse *vitta* scribendum sit: nam boves auratis cornibus vittis ornati et sertis ad aram ducebantur, præterea Servius in II. Æn. ita scribit: 'Solutæ sunt hostiæ, nam piaculum est in sacrificio aliquid esse religatum, ante enim ligabantur.' Sed nihil mutandum censeo.

[g] *Viæ*] Desideratur hæc vox in aliis editionibus: in ea vero Festus agebat, ut ex reliquiis ejus apparet, de viis publicis, et privatis: et antiquam legem referebat de viis muniendis, iisdemque lapide sternendis, ut quæ stratæ lapidibus essent, per eas jumenta agere liceret. Extat inscriptio in quodam denario Augusti, *QVOD. VIAE. MVNITAE. SVNT.*

rent, ne vincerent. Romanos enim vernas appellabant, id est, ibidem natos, quos vincere perniciosum arbitrium Sabinis, qui conjuncti erant cum P. R. Vergiliæ dictæ, quod eorum ortu ver finitur, æstas incipit. Vastum[h] pro magnum: ponitur tamen et pro inani. Accius: Jam hanc urbem ferro vastam faciet Peleus: et Pacuvius: [194] Quales, scabres quod [14] inculta vastitudine. Ve victis, in proverbium venisse existimatur, cum Roma capta a Senonib. Gallis aurum ex conventione et pacto adpenderetur, ut recederent, quod iniquis ponderib. exigi a barbaris querente AP. Claudio, Brennus rex[i] Gallorum ad pondera adjecit gladium, et dixit, ve victis: quem postea persecutus Furius Camillus, cum insidiis circumventum concideret, et quereretur contra fœdus fieri, eadem voce remunerasse dicitur. Vegrande significare alii aiunt male grande; ut vecors, vesanus, mali cordis, maleq. sanus: alii, parvum, minutum, ut quom dicimus, vegrande frumentum: et Plautus in Cistellaria: Qui nisi itures nimium is vegrandi gradu. Vecors[k] est turbati et mali cordis. Pacuvius in Iliona: Qui veloci superstitione cum vecordi conjuge: et Novius in . . . Coactus tristimoniam ex animo deturbat et Vecordiam. Vapula Papiria, in proverbio fuit antiquis, de quo Sinnius Capito sic refert, tum dici solitum esse, cum vellent minantibus ibi [15] significare se eos negligere, et non curare, fretos jure libertatis. Plautus in Feneratrice: Heus tu in barbaria quod fecisse dicitur libertus suæ patronæ, ideo dico . . . liberta salve.

14 f. *squale, scabre atque.*—15 f. *sibi.*

NOTÆ

[h] *Vastum*] Videndus Nonius in 'Vastitudine:' apud quem extat versus Pacuvii ex Teucro, quem hic Festus citat, ut nos emendavimus.

[i] In schedis est *Brennus rex*, pro quo in margine alia manu, ejus fortasse, qui schedas illas cum exemplari antiquo contulit, *dux* pro *rex* notatum est: et *pensum* pro *adpenderetur.*

[k] *Vecors, &c.*] Exempla Pacuvii, et Novii desiderantur in aliis editionibus.

Vapula Papiria: in barbaria est, in Italia. Ælius hoc loco vapula positum esse ait pro dole. Varro, pro peri: teste Terentio in Phormione: Num tu . . . resipis verbero: et Plauto in Curculione: Reddin', an non mulierem prius, quam te huic meæ machæræ obicio mastigia? Vapula ergo te [16] vehementer jubeo, ne me territes. Vacerram Ælius et alii complures vocari aiunt stipitem, ad quem equos solent religare. Ateius [195] vero Philologus hoc nomine significari maledictum magnæ acerbitatis, ut sit vecors et vesanus teste Livio, qui dicit: Vecorde, et malefica vecordia [17] [l] Vagorem pro vagitu, Ennius li. XVI. Qui clamor oppugnantis vigore volanti. Lucretius li. II. Et superantur, item miscetur funere vigor. Valvoli fabæ folliculi appellati sunt, quasi vallivoli, quia vallo facti [18] excutiantur. Vagulato in L. XII. significat quæstio cum convicio. Cui testimonium defuerit, is tertiis diebus ob portum obvagulatum ito. Valgos Opillus Aurelius, aliiq. complures aiunt dici, qui diversas suras habeant. Plautus in Milite glorioso: Qui talos vitiosos majorem partem videas vagi salis: et in Silitergo; Sin ea mihi insignitos pueros pariat postea, aut varum, aut valgum, aut compernem, aut pætum, bocchum filium. Viere,[m] alligare significat, ut hic versus demonstrat: Ibant malaci viere Veneriam corollam, unde vimina, et vasa viminea, quæ vinciuntur ligata. Vermina dicuntur dolores corporis cum quodam minuto motu quasi a vermib. scindantur: hic dolor Græce στρόφος dicitur. Veruta, pila dicuntur, quod A [19] . . habeant præfixa. Ennius L. X. . . cursus quingentos sæpe veruti.[n]

16 f. *Vapulare ergo.*—17 f. *malefice vacerra.*—18 f. *fracti.* —19 A al. *verua.*

NOTÆ

[l] Pro *malefica vecordia* in versu Livii, nisi *malefice vacerra* legamus, non video cur Livium citet Festus.

[m] *Viere, &c.*] Hæc quoque in aliis editionibus desiderantur. Ennii versus extat apud Varronem lib. IV. de Ling. Lat. apud quem *malaci* est, ut in schedis.

[n] *Veruti*] Ennii versus deest in aliis editionibus, nec in schedis integer habetur, aut emendatus satis.

Uruat,[o] Ennius in Andromeda significat, circundat, ab eo sulco, qui fit in urbe condenda uruo aratri, quæ sit forma simillima uncini a curvatione buris, et dentis; cui præfigitur vomer: ait autem: Circum sese uruat ad pedes a terra quadringentos caput. Ungulus Oscorum lingua anulus, ut . . . . si quid monumenti nacta[p] est, qui eorum requireret, est ungulus quem ei detraxit ebrio. Pacuvius in Iliona: Repugnanti ego porro hunc vi detraxi ungulum, et in Atalanta: [196] Suspensum lævo brachio ostendo ungulum. Unciaria[q] lex appellari cœpta est, quam L. Sulla, et Pompeius Rufus tulerunt, qua sanctum est, ut debitores decimam partem . . . . . dicebant antiqui, cujus color inficiendo mutatur, ut Ennius cum ait: Cum illud, quo jam semel est imbuta veneno. Ventabant dixisse antiquos verisimile est, cum et præpositione adjecta . . . adventabant. V. ntupum est, vel . . . . . quod Græci ὕειν dicunt. Venditiones dicebantur olim Censorum locationes; quod velut publicorum locorum venibant. Viminalis et porta et collis appellantur, quod ibi viminum fuisse videtur silva, ubi est' et ara Jovi Viminio consecrata. Vindex ab eo quod vindicat, quo minus is, qui prensus est, ab alio teneatur. Vineæ, ut Verrius præcipit, quod vino feraces sint: etiam militares quædam machinationes a similitudine appellantur. Vivatus et vividus a poëtis dicuntur a vi magna. Vindiciæ[r] appellantur res

20 f. *aut potius dicuntur vindiciæ inter eos, qui contendunt.*

NOTÆ

[o] *Uruat*] Placidus in Glossis: 'Oburbas, circumscribis: dictum ab urbo.' Versus Ennii emendatior in schedis.

[p] *Nacta* legendum: et *si quis requiret*: pro corrupto autem verbo, *elirio*, in schedis est *ebrio*, quæ vera lectio est.

[q] *Unciaria*] Quæ sequuntur, quo pertineant, quærendum: incerta item sunt, quæ post verbum *Ventabant* habentur.

[r] *Vindiciæ*] In exemplo 12. tabularum, quod in fine adducit Festus, schedæ ante *arbitros* habent amplius dimidiatum verbum . . . . *tor*, ut integrum fortasse fuerit, *Prætor*, et ita sit legendum: *Prætor arbitros tres dato.*

eæ, de quibus controversia: (quod potius dicitur jus, quia fit inter eos, qui contendunt.[20] Cato in ea, quam scribit L. Furio de aqua . . . . s. Prætores secundum populum vindicias dicunt . . Lucilius: Nemo hic vindicias, neq. sacra, neq. numen veretur: de quo verbo Cincius sic ait: Vindiciæ olim dicebantur illæ, quæ ex fundo sumptæ in jus adlatæ erant: at Ser. Sulpicius . . . . . . jam singulariter formato vindiciam esse ait, qua de re controversia est, ab eo quod vindicatur . . . . et in XII. Si vindiciam falsam tulit,) si velit is,[1] . . tor arbitros[r] tres dato, eorum arbitrio . . fructus duplione damnum decidito.

1 f. *rei, sive litis.*

NOTÆ VARIORUM

IN

SEX. POMPEIUM FESTUM

EJUSQUE EPITOMEN.

EX ED. HEIDELBERGENSI
1593. 8vo.

NOTÆ VARIORUM

IN

SEX. POMPEII FESTI

DE

VERBORUM SIGNIFICATIONE LIBROS.

LIB. I.

PAG. 35. *Acus*] *Cum sarcire:* lege, *quod sarcire.* Turneb. Advers. lib. XIV. cap. 12.

PAG. 44. *Adfectata* [*Affecta*] Alludere videtur ad illum Planti locum, qui in Rudente exstat: 'Accipiam hospitio si nox venies vespere Item ut affectam.' *Idem ibid.*

PAG. 50. *Æditimus*] Non assentitur Festus Tullio, nec Varroni, qui inter *æditimum* et *æditumm* nihil interesse censent: sed et M. Tullius in *æditimo, timum.* productionem vocabuli censet; pro *intimo* Festus accipit. Quanquam non satis apparet an significatione distinguat quæ notatione dividit. *Id. ibid.*

PAG. 65. *Ambactus*] Lingua Gallica dicitur *actus et ambactus* servus mercenarius: ut 'circumactus' dicitur. Hanc vocem usurpavit Cæsar commentario sexto: 'Ita plurimos circum se ambactos clientesque habet.' Ambacti autem erant apud Gallos, qui se nobilibus in servitutem dicarant, quod circum illos acti essent. In lexico Latino-Græco *ambactus* sic explicatur: δοῦλος μισθωτὸς, ὡς Ἔννιος. ita ab Ennio Cæsar hoc vocabulum mutuo sumpsit. *Id. ibid.*

PAG. 69. *Ambrices*] Lego *lambrices*, regulas esse, non tegulas: id quod sensus ipse declarat: sed et Francorum lingua, quæ articulo addito tabellas, quibus lacunaria texuntur aut ædes obducuntur, *lambrices* vocat, quod cum fit, ædes lambricari pro ambricari dicitur. *Id. ibid.*

PAG. 75. *Anclare*] Multi censent, *anclare* et *exanclare* dicendum esse *antlare* et *exantlare*, a verbo Græco ἀντλεῖν. a quibus dissentio, et *anclare* puto esse *anculare*, id est, haurire et ministrare: unde et ancillarum nomen. Livius Andronicus: 'Florem anculabant Liberi ex carchesiis.' Quodsi ab ἀντλεῖν deducitur, ut Festo videtur, certe litera mutatur. *Idem. lib.* III. *cap.* 10.

PAG. 76. *Andruare*] *A verbo Græco,*

ἀναδρᾶν. lege, ἀναδραμεῖν, aut ἀνδραμεῖν. *Idem lib.* XIV. *cap.* 12.

Pag. 78. *Annus*] *Annus ex Græco venit, quem illi ἔννον dicunt, et quod nos triennium, illi dicunt τρίεννον.* Hæc sic in Festi codice restituenda censeo. *Id. ibid.*

Pag. 85. *Aquarioli* [*Aquarii*] Hinc puto hanc significationem manasse, quod aquarii dicebantur, qui aquam in ædes portabant, qua plurime egent ad balneum seque eluendas mulieres: apud Plautum meretricula dicit: 'Aggerundaque aqua sunt viri duo defessi.' Hac occasione amorum internuntiis solebant eis uti: hinc Juvenalis: 'Veniet conductus aquarius.' Septimus Florens: 'primi erunt lenones, perductores, aquarioli, tum sicarii, venenarii, magi.' *Aquarioli* autem per diminutionem ad contemptum, ut in vilissimis, et omnium vilissimi ipsi dicuntur. Lampridius in Commodo: 'Aquam gessit, ut lenonium ministeriis probrosis natum magis, quam ei loco crederes, ad quem fortuna pervexit:' nos, addito *m, macarios* appellamus: reperi et in lexico Latino-Græco, 'aquarium' ὑδροφόρον esse, et 'aquariolum' βαλανέα, sed et 'baccarionem' πορνοδιάκονον.

Pag. 86. *Arbitrium*] Putant Jurisconsulti nullum esse verbum Latinum quo sententia arbitrii vocetur. Itaque ipsi verbum cuderunt *laudum*, ut vere dicam *illaudatum*. Ego arbitrium posse dici arbitror auctore Festo: 'Arbitrium,' inquit, 'dicitur sententia quæ ab arbitro statuitur.' 'Arbitrarium' autem 'cum adhuc res apud arbitrum geritur.' Proinde incerta est, et dubia, controversique juris, et in voluntate, potestateque, et arbitrio alterius: quo factum est ut Plautus certum arbitrario opponeret, quod invito aliquo et ingratiis futurum esset. 'Hoc quidem profecto certum est, non arbitrarium.' *Turneb. lib.* XIV. *cap.* 12.

Pag. 89. *Arferia aqua*] Ab afferendo nomen habet: nam prisci præpositionem *ad* in *ar* sæpenumero mutabant: unde et *arcesso* et *arveho* apud Catonem de Re Rustica cap. 135. Est igitur *arferia*, quasi *adferta*. Idem lib. III. cap. 10.

Pag. 94. *Artitus*] A vetere critico exponitur, πάντεχνος, δαίδαλος. *Idem lib.* XXIV. *cap.* 31.

Pag. 95. *Assiratum*] Romanis ipsis non ignota cruenta potio, quæ *assiratum* iis dicta, quod *assir*, sanguis, ut aiunt glossæ. Festum in *Assirato* ita capio; et si fortassis ea potio olim in sacris, quod suadere videtur Sallustius in Catilina, ait enim consuetum id in solennibus sacris. *Lipsius ad lib.* XII. *Annal. Taciti.*

Pag. 96. *Atavus*] Lego: *quia atta est avi, id est, pater*, ut pueri usurpare solent: nam quod *tata* scribunt, id vero tale est, ut ex eo *tatavus*, non *atavus*, formari debeat: cum autem *atta* avum significet, ut Festus in verbo, 'Attam' explicat, (hanc enim vocem esse juniori ad seniorem honoris causa tanquam ad avum refert) tamen pueri *attam* pro patre dicere solebant. *Turneb. lib.* XIV. *cap.* 12.

Pag. 98. *Attinge*] Scribendum *attingem*, pro *attingam*, sic primus emendavit Lipsius Variarum libro IV. 27. cujus verba sunt: *Dice* pro *Dicam*, *attinge* pro *attingam*, Veteres usurpasse sæpius reperies: quod certe corruptum ubique apud eum judico, et, cum ex Quinctiliani certa auctoritate constet, Catonem, Censorium vetustioresque alios ea, quæ nos, *dicam, faciam*, efferimus, *dicem, faciem*, pronuntiasse audacter apud Festum iis locis omnibus corrigendum pronuntio, *attingem* pro *attingam*, et *dicem* pro *dicam*, similiaque omnia. *Lips. ad lib.* XII. *Annal. Taciti.*

Pag. 100. *Augustus locus*] *Aves pastæ*, id arbitror de tripudio solistimo intelligi, cum pullarius avibus offam dabat: nam si pascerentur,

bonum erat augurium: si non pascerentur, malum. 'Claudius Pulcher,' inquit Suetonius, 'apud Siciliam, non pascentibus in auspicando pullis, ac per contemptum religionis mari demersis, ut biberent, quando esse nollent, prælium navale iniit, superatusque est.' Et Asconius scribit dici solitum magistratum ineuntibus: 'aves pascunt.' Cicero de divinatione: 'dicito si pascuntur.' *Turneb. Advers. lib.* XIV. *c.* 12.

PAG. 102. *Aurum*] *Aurum dictum est quia præcipue custoditur. Græce enim ὠρεῖν custodire dicitur.* Hanc lectionem videor jure affirmare posse, non quæ obtinuit. *Id.*

LIB. II.

PAG. 108. *Balathrones*] Gallicum peperere verbum, sed paulum luxatum: nam *bellithrones* dicimus. Vernacula enim nostra dictio balathronem potius sapit, quam bliteum. *Turnebus Advers. lib.* II. *cap.* 10.

PAG. 110. *Bitienses*] *Betere* dicebant Veteres, pro *ire*, non *betare*. Hinc forte *Betienses* pro *Bitienses* legendum apud Festum. Hinc 'perbitere,' 'præbitere,' 'interbitere.' *Gifanius indice Lucretiano*, 'Dubitare.'

Blenni] Sic dicuntur, ut mucosi, id est, βλεννώδεις.

PAG. 121. *Bubleum*] Scribendum suspicor *byblinum*; de quo Hesiodus: Εἴη πετραίη τε σκιὴ καὶ βύβλινος οἶνος. *Turnebus lib.* XXX. *cap.* 29.

LIB. III.

PAG. 132. *Camelis* [*Camellæ*] Virgines sunt, mutatione *g* in *c*, γαμήλιοι θεαί. *Turnebus lib.* III. *cap.* 11.

PAG. 153. *Chalcidicum*] Meminit Vitruvius lib. V. his verbis: 'sin autem locus amplior in longitudine, Chalcidica in extremis constituantur:' nec prætermisit Dio: ἐπειδὴ ταῦτα διετέλεσε, τό τε Ἀθήναιον, καὶ τὸ Χαλκίδικον ὠνομασμένον, καὶ τὸ βουλευτήριον τὸ Ἰούλιον, τὸ ἐπὶ τῇ τοῦ πατρὸς τιμῇ γενόμενον, καθιέρωσεν. nec præteriit Cassiodorus in Consulum fastis. Videor etiam observasse Chalcidicum pro cœnaculo poni: quod enim Homerus scripsit: Γρηῢς δ' εἰς ὑπερῷ' ἀνεβήσατο καγχαλόωσα: convertit Ausonius: 'Chalcidium nutrix gressu superabat anili.' *Id. lib.* XVIII. *cap.* 34. Vide hac de re Lud. Carrionis emendat. lib. II. cap. 17.

PAG. 179. *Conitum*] Legendum est *Comtum*. Gifanius indice Lucretiano, 'Comptus.'

PAG. 207. *Cyprio bovi*] Est ex Sotadico Ennii: 'Prope stagna genus ubi lanigerum piscibu' pascit.' Scaliger in Varronis librum IV. 18. quod annotavimus, ut diversitas lectionis utrubique consideraretur.

LIB. IV.

PAG. 210. *Dagnades*] A *mordendo* nomen habent. δακνίδες ab Hesychio appellantur, δακνὶς inquit, ὀρνέου εἶδος. *Turnebus lib.* XXVIII. cap. 19.

PAG. 212. *Decotes togæ*] Malim, *decutes*, quod esset sine flocco et qua-

si sine cute. *Lipsius Elect. lib.* I. *cap.* 14.

Pag. 213. *Degunere*] Legendum est *deguminare*, non *degunere*, id est, devorare, degustare: apud eundem diserte scriptum est *gumia:* ingluvies, inquit, a gula dicta. Hinc et ingluviosus, et gluto, gulo, *gumia*, guttur. id manifesto est a Græco γόμος, quod significat πλήρωμα τῆς νεὼς, ἕρμα. Saburram Latini vocant: itaque qui nimis se ingurgitarent cibis ita dicti ab eo. *Scaliger in Varronis libr. sext.* 80.

Pag. 219. *Desivare*] Legendum est *Desinare:* multa enim verba variis modis Veteres efferebant. *Gifanius indice Lucretiano*, ‘ lavere.’

Pag. 221. *Dice*] Vide supra, ‘ Atting,’ et infra, ‘ Recipie.’

Pag. 225. *Disertiones*] Verius putarem, *disortiones*, ut *consortioni* opponantur. *Turneb. Advers. lib.* III. *cap.* 11.

LIB. V.

Pag. 233. *Egeria*] *Alvum conceptam, alvo conceptum* legendum censet Turnebus lib. III. cap. 5.

Egretus] *Nyctegresia* ea Homeri rapsodia vocatur, quia maximo metu perculsis omnibus et consternatis ob offensionem pugnæ, nocte in castris ab Agamemnone excitantur e stratis duces, et ad concilium vocantur. *Turnebus lib.* III. *cap.* 5.

Pag. 238. *Erctum citum*] Quod ait Festus, *Ercetum citum quod sit inter consortes*, opinor legendum esse, non *ercettum*, sed *erctum;* et ita decerno fultus auctoritate Tullii, qui in primo de Oratore sic refert: ‘ Idcirco qui, quibus verbis erctum cieri oporteat, nesciat, idem herciscundæ familiæ causam agere non possit:’ ex quo tamen scribendum videtur, *hercium*, non *erctum;* nam ita et apud Ciceronem legitur, et inde *hercisci* et *herciscundæ*. Philippus Beroaldus in lib. I. Apuleii de asino aureo, item in lib. nonum.

Erctum] Consortioni disortiones contrariæ sunt, siquidem disortiones, auctore Festo, divisiones dicuntur patrimoniorum inter consortes: solentque ita fieri disortiones, ut in primis coërceretur commune patrimonium, ac deinde cieretur: id enim his verbis, *erctum citumque*, legum Ro. tabulis contineri, et in iis *erctum* a coërcendo, *citum* a ciendo dictum esse testatur idem Festus, eoque accedere videtur illud Servii VIII. Æneid. ut est in jure, *ercto non cito*, id est, patrimonio vel hæreditate coërcita non divisa: ita enim arbitror cum locum supplendum esse. *Rævardus* in l. LXXXV. §. *quoties de regul. juris.*

Erctum] Valere arbitror patrimonium divisum, divisam hæreditatem: scribit enim Servius in jure esse scriptum *ercto non cito:* quod interpretatur, patrimonio vel hæreditate non divisa. *Turneb. lib.* III. *cap.* 5.

Pag. 246. *Exercionem*] Emendandum reor sic: *exercitionem, exercitationem.* Turneb. ibid.

Exfafilatum] Lege *Exfilatum.* Turneb. ibid.

Pag. 247. *Exiles et ilia*] *Viarum*, id quale sit, ‘ putando,’ ut ait poëta, nescio quis, ‘ evolvere nequeo.’ ilia a viis? qui potest? credo quod ea ceu viarum in animalium corporibus fungantur munere. quæ est hæc componendi ratio? aut quæ est in utraque voce syllaba? syllaba? immo litera pene eadem: sed ab *inarum* tenuitate *ilia* et *exilia* se deduxisse iis non difficulter Festus probaverit, qui alibi ita scriptum esse meminerint: *Ilia*

dicta sunt ab ina, quæ pars chartæ est tenuissima. Ludovicus Carrio Antiq. Elect. comment. I. capite 7.'

PAG. 251. *Expreta*] Hinc illud Bacchidum Plauti, Sc. *Nunc experiar*, explicandum est: 'It magister quasi lucerna expretus uncto linteo,' id est, *expertus:* experimur enim lucernas uncto linteo, quam bene luceant, accenso ellychnio: non me latet tamen quosdam in Festo emendare *experta*. Turneb. lib. III. cap. 5.

LIB. VII.

PAG. 294. *Grallatores*] *Grallatorem gradu:* sic in exemplaribus hic versus legitur et a Festo profertur: quod tamen in membranis pervetustis reperi, non indignum visum est memoratu: *et clavatorem gradu.* est autem *clavator*, qui clava utitur, qui κορυνήτης Græce vocatur; sed a Romanis *calones* qui ligneas clavas militum gerebant sic vocabantur: magnum autem eorum gradum fuisse certum est. quid autem vetat utramque lectionem reperiri in exemplaribus, et defendi, cum Festus l. VII. et XVII. *gravastellum* modo legat in eodem versu, modo *ravistellus?* Turnebus lib. III. cap. 11.

LIB. VIII.

PAG. 299. *Halapanta*] Monstrosi verbi monstrosior explicatio: nam sive *halopanta* habet τὰ πάντα, Græcum an Latinum erit vocabulum, siquidem *halare*, pro *mentiri* quisquam usurpatum legerit: sive omnes decipiat ac fallat, id non ἄλη, ἅλη scribitur: nec ea tam fallentis est, quam errantis hominis: videtur ergo corruptum fuisse hoc vocabulum ex *Halophanta*, quod in Plauto reperitur in Curculione, initio scenæ primæ quarti actus: 'Ædepol nugatorem lepidum lepide hunc nactu'st Phædromus: Halophantam an sycophantam hunc magis esse dicam nescio.' quem quidem locum, sive cum aliter legeret, sic interpretandum, sive cum non intelligeret, aliter legendum, (ut videtur innuere doctiss. Camerarius,) censuit Festus, utroque modo negligentem se et ridiculum grammaticum præbuit. Et quemadmodum hujus interpretationem rejicio, ita nec Nonium recipio, qui vult Halophantam a consuendis mendaciis dici: in qua ejus etymologia ut verbum ὑφαίνειν usurpatum agnosco, ita mendacia ubi consuat non video, nisi forte cum Festo ἄλην pro mendacio sumpserit. Quidam porro nostræ ætatis Lexicographi, Nonium juvare cupientes, *Holophantem* dici voluerunt: id quod non minus est, quam illa, ineptum; quamvis a magnis viris approbetur. Proxime omnium ad rem accessit is, quem modo nominavi, doctus vir, qui putat lusisse Plautum ficto nomine de sale, re et ipsa vili, ut alterum fictum esset de ficis. Veruntamen nec hoc, quod pace tanti viri dixerim, undique satisfacit. Quid ergo dicemus? aliquid saltem, ut ista ne dicamus: atque existimo primum, Curculionem parasitum habitu nautico seu marino, quandoquidem e Laria per mare Epidaurium appulerat, ad Lyconem trapezitam venisse, ut patet ex verbis Choragi, 'Ornamenta, quæ locavi, metuo ut possim recipere:' ac pateret etiam magis, nisi, quod ego semper suspicatus sum, aliquot

in hac comœdia scenæ desiderarentur, actu tertio præsertim, qui unam duntaxat habet. Sed ad rem: Dubitat igitur Choragus, utrum parasitum hunc, cui vestes suas commodarat, holophantam potius, an sycophantam dicere debeat. Nam sive ad habitum ejus nauticum respiceret, transmarinus quidam non urbanus impostor apparebat, sive ipsum hominem contemplaretur, nihil aliud quam permagnum ardelionem, et ad fallendum atque calumniandum aptissimum, comperibat. Jam parasiti multi etiam sycophantæ olim erant, si quid hoc nos juvat. Hæc *Gulielmus Canterus Novarum lectionum lib.* IV. *cap.* 10.

Holophanta] *Holophantam* crediderim fuisse non eum qui ob ficus duntaxat calumniam faceret, sed ob omnia homines deferret: sed cum apud Latinos immutata sit sycophantæ significatio, (nam sycophanta Græcis est calumniator, Latinis est impostor,) sic et *holophanta* in omni re impostor, vel (ut ait Fest. lib. VIII.) qui omnia mentitur. Suspicor igitur codices Latinos falsarios esse, qui *holophantam* pro *holophanta* exhibent: nonnulli etiam *halopantam:* ego tamen crediderim verbum imitatione sycophantæ factum, et amplificatione, ut non unius rei delatio in eo verbo notaretur, sed omnium insimulatio contineretur: qui autem *halopanta* scribunt levi nituntur conjectura; quod omnia mentientem Pompeius explicet, ego illud *omnia* inesse in holophanta dico; et cum Plautus scribit in Curc. Sc. Ædepol: 'nugatorem holophantam an sycophantam hunc magis dicam nescio,' vicinitas nominum, et soni allusio, et sensus amplificatio, ab ea quam scripsi literatura stant sine controversia: siquis tamen pertinacius repugnet, equidem ei potius morem geram, quam contra tendendo hominem ad insaniam adigam. *Turnebus lib.* XI. *cap.* 5.

PAG. 300. *Haruiga*] Scribendum puto, *Aringa*. Hesychius: ἄριχα, ἄῤῥεν πρόβατον. quæ scriptura reponenda in Varrone et Donato, apud quos mendose, *aruiga* et *haruga*. Scaliger in quartum Varronis 25.

Haruiga] Ut Velius Longus et ex Festo Paulus, sive *haruga*, secundum Donatum in Phorm. Terent. Act. IV. Sc. 4. *Brissonius de formulis lib.* I.

PAG. 306. *Hippagines*] *Quas Græci* ἵππους *dicunt:* tu emenda: *quas Græci* ἱππαγωγούς. Demosthenes: πρὸς δὲ τούτοις ἡμίσεσι τῶν ἱππέων ἱππαγωγούς. deinde τριήρεις καὶ πλοῖα ἱκανά. Polybius ἱππηγοὺς vocat, Herodotus ἱππαγωγὰ πλοῖα. *Brodæus Miscellan. lib* II. *cap.* 25.

LIB. IX.

PAG. 313. *Ignis Vestæ*] *Tabulam felicis materiæ:* corrigendum illum locum puto: *quibus mos erat clabulam felicis materiæ tamdiu terere:* nam atteritur lignum ligno, inde excudatur ignis. quid sit *clabula* vel *clabola*, non ignorant, qui auctores rei rusticæ legerunt: est autem Græcis σκύταλον ὑποκοριστικῶς a clava. Cato Mateolam vocat: poterat et legi *taleam:* sed prior emendatio mutanda non est. *Scaliger in Ætnam Virgilii.*

PAG. 317. *Impensum*] *Impensum* valet apud Festum, 'nondum pensum:' itaque distingue, *impensam stipem, &c.* Gifanius indice Lucretiano, 'impensus.'

PAG. 320. *In non semper*] *Non semper abnutionem indicat, sed interdum etiam pro additamento ponitur:* sic postrema hæc verba lego: quibus significat vocem *in* plerumque in-

crementum addere verbis, quibus præponitur, ut ex his, quæ illic affert, exemplis patet. *Brissonius de verbor. signific. libro* I. ' Abnutinum.'

Pag. 327. *Industrium*] *Indostruum*, legendum est *endostrium*. Idem ibid. ' endo.'

Pag. 333. *Insanum*] *Pro valde magnum:* potius scripserim, *insanum magnum* pro *valde magnum*, nam respexit hunc Plauti versum, ' Insanum magnum molior negotium.' *Lipsius Epistol. Qu. cap.* 20.

Pag. 338. *Jovistæ*] *Compositum a Jove et justæ:* ineptissimæ ineptiæ: tentabat Scaliger, *jous esto:* sed absistit, quia sequentia arguunt vanitatem: quidquid verbi fuit, remoti aliquid fuit. Lego, *Iosipse compositum ab ios et ipse:* ita enim antique pro *isipse:* unum testem habeo, sed luculentum, glossas veteres ab H. Stephano: *Iosipse, αὐτός. Idem lib.* III. *epist.* 20.

LIB. X.

Pag. 347. *Lacus Lucrinus*] *Primus locatur fruendus*, sic illic legendum est. *Brissonius de verbor. signific. lib.* VI. ' frui.' *et in lib. de formulis.*

Pag. 353. *Lectosia*] Cur Festus Lectosiam insulam ab Æneæ consobrina ibidem sepulta dictam fuisse ait, cum de eo nihil exstet a quoquam, quod sciam, proditum? nec vero placere potest id, quod alii commenti videntur, ut *Leucosiam* substituant: Leucosia enim non Æneæ consobrina, verum Sirenum una fuit, quæ in Neptunium promontorium a mari ejecta Leucosiæ insulæ nomen dedit, cujus rei testis est Lycophron Cassandra: Ἀκτὴν δὲ τὴν προὔχουσαν εἰς Ἐνιπέως Λευκωσία ῥιφεῖσα, τὴν ἐπώνυμον Πέτραν ὀχήσει δαρόν. tandem reperi non *Lectosiam*, nec *Leucosiam*, sed *Leucasiam* debere hanc insulam dici. Id autem nos docuit Dionysius Halicarn. cujus hæc sunt libro primo verba: ἔπειτα νήσῳ προσέσχον, ᾗ τοὔνομα ἔθεντο Λευκασίαν, ἀπὸ γυναικὸς ἀνεψιᾶς Αἰνείου, περὶ τόνδε τὸν τόπον ἀποθανούσης. atque hinc Plinium, et Solinum, ubi hujus insulæ meminerunt, emendandos puto. *Canterus Novar. lect. lib.* III. *cap.* 10.

Pag. 358. *Lingulaca*] *Auguratrix* hoc emendaturi quidam mutarunt in *garrulatrix*, quod verbum plane barbarum est et inauditum: itaque malim substituere, *argutatrix:* usus quidem vocis extat in Casina. *Idem lib.* IV. *cap.* 28.

Pag. 360. *Lotos arboris genus*] Recte censet Festus: fatetur in quarto Athenæus: inde *loton* pro fistula, uti buxum a Latinis, usurpari trado. Philippus: Ἵμερον αὐλήσαντι, πολυτρήτων διὰ λωτῶν. Alcæus: Λωτοὶ δ' οἱ κλάζοντες. *Brodæus lib.* II. *cap.* 25.

LIB. XI.

Pag. 378. *Mamertini*] *Ut si vellent eo malo:* hunc locum librariorum incuria in Augustiniana editione corruptum arbitror. *Pet. Pithœus Advers. lib.* I. *cap.* 6.

Pag. 382. *Manalem*] *Orci ostium.* Veteres, cum animas ad inferos descendere omnes putarent, multis locis esse ostium Orci putabant, ut qua spiracula erant quæ odoris fœditate et gravitate animam adimebant et extorquebant: sic in Averno lacu ostium esse Orci credebant, ut est apud Cicer. lib. I. Tusculanarum e

vetere poëta: sciendum autem Veteres illis in locis solitos esse potissimum necromantia uti, quod inde excitari animas Acherunte et huc redire crederent: sed et in locis pestilentibus ostium esse Orci dicebant. Plautus: 'Acherontis ostium in nostro est agro.' Lucretius: 'Janua nec puteis orci regionibus illis Credatur.' dicebatur et manium postis. *Turnebus lib.* XIX. *cap.* 24.

PAG. 395. *Mapalia*] *Casas Punicas* explicat Festus, in quibus, quia nihil est secreti, solet solute viventibus objici hoc vocabulum: hæc verba Festi magno possunt esse auxilio ad explanandum Senecæ locum, adhuc Latinis hominibus obscurum: 'Ego,' inquit, 'P. C. interrogare vobis permiseram, vos mera mapalia fecistis:' quod est: vos dissoluti fuistis et a doctrina recessistis, inconditeque et perturbate omnia fecistis. *magalia* autem et *mapalia* antiqua vocabularia καλύβας interpretantur. *Id. ibid. cap.* 4.

PAG. 407. *Mefancilum*] Sic in Gellio legendum censeo, *Mesancyla:* ita enim a Græcis jacula vocantur, ex eo appellata, quod in medio hastili amentum habeant, quod verbum etiam in Pompeio depravatum est: in eo enim *mefancilum* legitur, interpretaturque genus teli missilis. *Idem lib.* XIX. *cap.* 31.

PAG. 423. *Mœnia*] *Nervolaria:* exstant hæc in Sticho Plautina: *Idem lib.* XIX. *cap.* 14.

PAG. 424. *Mollestras*] *Mollestræ erant pelles:* sic Latini vocabulum Græcum depravarunt, et e μηλωτὴ *mollestram* interpolarunt. *Idem lib.* III. *cap.* 11. et *lib.* XIX. *cap.* 24.

PAG. 430. *Mulleos*] Mulleos calceos regum Albanorum, deinde patriciorum, fuisse dicit, quos a mullando, id est, suendo, appellatos refert: quid tamen si vocati sunt a mulli rubro colore, cum purpurei essent? id equidem verius putem, et ab Isidoro scriptum est, cui favet Dio, qui rubros calceos vocat: nam de iis sic in Julio scribit: τῇ τε γὰρ ἐσθῆτι χαυνοτέρᾳ ἐν πᾶσιν ἐνηβρύνετο, καὶ τῇ ὑποδέσει· καὶ μετὰ ταῦτα ἐνίοτε καὶ ὑψηλῇ καὶ ἐρυθροχρόῳ, κατὰ τοὺς βασιλέας τοὺς ἐν τῇ Ἀλβῇ ποτὲ γενομένους, ὡς καὶ προσήκων σφίσι διὰ τὸν Ἰούλιον ἐχρῆτο. Hic Dio regum Albanorum calceos fuisse dicit, gestatosque a Cæsare, quod ad Albanorum regum genus stemma familiæ per Iulum referret. 'Qui magistratum curulem cepisset,' inquit Cato, 'calceos mulleos alutacinatos gessisse, ceteros perones.' *Alutacinatos* autem participium fictum a verbo, quod in usu non sit, formato ab adjectivo *alutacinum* existimo: ut enim dicitur ab *uncus, uncinus, uncinatus:* quidni ab *aluta, alutacinus, alutacinatus,* dicetur? denique ut 'albo,' 'albatus,' 'sordido,' 'sordidatus,' 'ater,' 'atratus:' *alutatos* alii censent emendandum. *Idem lib.* XIX. *cap.* 24.

Mulleos] Quia lunulos illos qui nobilitate apud Romanos præstare videbantur in calceis tulisse refert in problematibus Plutarchus, idcirco dubium non videtur, quin Tertullianus per mulleolos, calceos lunulatos, et per puros, eos qui ex puro corio sine lunulis facti erant, qui perones appellantur, intellexerit: vel hinc potissimum, quod mulleis reges Albanorum primos, deinde patricios usos esse scripserit Festus; eoque sensu calceos patricios esse accipiendos puto in hac inscriptione: ÆDEM HONORI. ET. VIRTVTI. FECIT. VESTE TRIVMPHALI. CALCEIS. PATRICIBVS. nec sane iisdem usi sunt magistratus Romani calceis: ex iis enim quidam mulleis, quidam peronibus induebantur: curules magistratus mulleos lunulatos, ceteri perones gestabant, idque M. Catonem testis est idem Festus in originum libro septimo scripsisse, quo quidem in loco pro *allucinatos,* aut *alutatos,* aut *lunulatos* esse legendum recte vir quidam eruditus admonuit: per *perones* autem

non rusticos, cum Servio, sed potius cum Tertulliano puros calceos intelligemus, quibus per nives, imbres, glaciem Veteres etiam usos esse Juvenalis his versibus auctor est, Satyr. XIV. 'Nil vetitum fecisse volet quem non pudet alto Per glaciem perone legi.' Eodem sensu *perones* accepisse videtur Sidonius Apollinaris epistol. lib. IV. 'Quorum pedes primi perone setoso talos adusque vinciebantur: genua, crura, suræque sine tegmine.' *Jacobus Rævardus Variorum lib.* I. *cap.* 8.

LIB. XII.

PAG. 455. *Narita* [*Narica*] Versus qui adducuntur e Festo, ubi et piscium nomina Græca mirum in modum depravata sunt, et luxata: qui ita restituendi sunt: *Muriatica autem video in vasis stanneis: Bonam naritam, et camarum, et tagenia: Echinos fartos, conchas piscinarias.* *Muriatica* vocat τὰ ταριχηρὰ, quæ in muria Thasia servabantur, ea ita describuntur in Penolo: 'Quasi salsa muriatica esse autumantur, Sine omni lepore et sine suavitate, Nisi multa aqua et diu macerantur, Olen, salso sunt tangere ut non velis.' *Narita* dicitur ostrei genus, quæ νηριταῖα a Græcis. *Camarum* scriptum est uno *m*, veteri consuetudine: etiam apud Hesychium κάμαρον. *Tagenia*, sunt pisces, qui et ταγηνισταὶ, qui et ipsi ἐν ἅλμῃ ἐμβαφθέντες ἐπηνθρακίζοντο. Vide Athenæum. *Scal. in Conjectan. ad Varron. lib.* IV. [Vid. Notas supra.]

Narita] *Muriatica, &c.* scribendum in Varrone diu putavi *et canatæ:* ad formam scilicet et similitudinem pernæ caninæ: utrarumque meminit Plautus apud Festum: *Muriaticam autem video in vasis stanneis; Naricam bonam et canatam et comæquinas Fartas et conchas piscinarias.* sed *canata* in Plauto potius sit pulpa et caro canis marini, ejusque salsamentum: Nunc Strabonis auctoritate adductus, *sequanicæ* legendum arbitror. Nam de sequanis loquens ait, libro IV. Cosmogr. ὅθεν αἱ κάλλισται ταριχεῖαι τῶν ὑείων κρεῶν εἰς τὴν Ῥώμην κατακομίζονται. nec dubitabo in Plauto *Sequanicam et comacinas* legere, cum versus mensura eam lectionem videatur postulare: senarius enim justus est: 'Naricam bonam et sequanicam et comacinas.' Editiones tamen optimæ *et cavatam et tagumæquinas* nobis objiciunt: imo et *canutam.* Quare Academicos sequuti sententiam sustinebimus, et aliis disceptanda hæc potius relinquemus. *Id. ibid.*

PAG. 459. 460. *Navalis*] *Columbaria in nave appellantur ea, quibus remi eminent:* sic enim foramina per quæ trajiciuntur remi, nominantur: vetus est scriptura, *rem geninent:* unde natus error, *i* (*j*) littera divulsa et cum vocali *e* conjuncta, *g* sonum reddente. Ibidem Festus: 'Non ego,' inquit Plautus, 'te novi navalis scriba in columbari impudens:' de vinculo colli accipi posset: sed et *navalis scriba* dici amare posset is, qui aliquando socius navalis et nauta fuisset, et insolesceret postea quod scriba esset factus: interpretatur tamen Festus de *columbari navis*, id est, foramine, quia trajicitur remus in triremi, foramen autem illud ascoma operiebatur muniebaturque. Suidas: ἀσκώματα, τὰ ἐν ταῖς κώπαις σκεπαστήρια ἐκ δέρματος, οἷς χρῶνται ἐν ταῖς τριήρεσι, καθ' ὃ τρῆμα ἡ κώπη ἐμβάλλεται. Melius ergo sit ut socii navales qui in classe militabant, infimi erant ordinis; sic *navales scribas* infimos et contemptissimos sui ordinis intelligere. *Turneb. lib.* X. *cap.* 15.

PAG. 469. *Nec conjunctionem*] *Cus-*

tos necessit legendum *custos nec esit.* Gifanius, ' escit.'

Nec] Legis duodecim tabularum particulam ex vestigiis sic legendam puto, *ast ei custos nec escit: escit* enim pro *erit* Veteres dicebant, et ' superescit' pro ' supererit' in Ennio observat Festus hoc versu: ' Dum quidem et unus homo Romæ totæ superescit:' et in Lucretio *escit* etiam reperitur, lib. I. ' Ergo inter rerum summam minimamque quid escit.' Antonius autem Augustinus rectissime et ingeniosissime dicit in ea lege XII. tab. *Si adorat furto, quod nec manifestum erit; adorare* esse agere: sed et *perorare* pro *agere* videntur usurpasse decemvirales tabulæ: ' cum perorant ambo præsentes,' id est, cum ambo præsentes agunt, postulant. *Turneb. lib.* X. *cap.* 15.

PAG. 471. *Necumquem*] Distingue et scribe *nec umquem*, pro *nec umquam quemquam.* Gifanius, ' Quæcum.'

PAG. 480-1. *Nictare*] Versus Ennianus de venatico cane perquam elegantes sic legendos arbitror: *Veluti quando vinclis venatica velox Apta silet canis, forte feram si ex nare sagaci Sensit, voce sua nictit ululatque ibi acute.* Turneb. lib. X. cap. 15.

Nictare] Ennii versus valde sunt contaminati, quos ita legendos puto: *Veluti si quando vinclis venatica Venox Apta solet: si forte feram ex nare sagaci Sensit, voce sua nictit ululatque ibi acute.* Gifanius indice Lucretiano, ' nictari.'

PAG. 501. *Nundinalis*] Nundinalem coquum videtur Festus apud Plautum, quantum e ruderibus et parietinis ejus conjici potest, velut novendialem interpretari, qui nono demum die coqueret, ut a Plauto jocante dicitur, seque explicante in Aularia. *Turneb. lib.* X. *cap.* 15.

LIB. XIII.

PAG. 512. *Obstitus*] Festi liber depravatus videtur, et omnino legendum, *Obstipus.* Gifanius, ' Obstipus.'

PAG. 517. *Occisum*] *Si hominem:* Numæ legem restituendam puto: *Si Hominem fulminis occisit, ne supra genua tollito, id est, si fulmine occisus est ei justa nulla fieri oportet:* sic enim totum illum locum legendum puto. Pro *et alibi,* reposui *id est,* cum sciam eam particulam sæpissime depravatam esse: ut in Festo, ' Nuncupata:' Lex est XII. tab. CUM NEXUM FACIET MANCUPIUMQUE, UTI LINGUA NUNCUPASSIT, ITA JUS ESTO, *id est, uti nominarit locutusque erit, ita jus esto. Vota, &c.* sic legendum puto et in ' numero:' *Numquam numero Matri faciemus volui, id est, nunquam nimium.* vulgo *idem est.* Gifanius, ' Sanguinis,' de quo eodem loco vide Epistolicas Lipsii.

Occisum] Qui de cælo tactus erat, Romanorum religione non cremabatur, sed sepeliebatur, Plinio auctore: cujus verba sunt: ' hominem ita exanimatum cremari fas non est, condi terra religio tradidit:' leges tamen Numæ ne sepeliri quidem volebant, cum justa fieri fulminatis nollent: *Si hominem fulminibus occisit, ne supra genua tollito.* hujus legis hanc esse sententiam existimo, ut, si quis Jovis fulmine sit exanimatus, ne ad sepulturam tollatur. *Turneb. lib.* XVI. *cap.* 29.

PAG. 523. *Offerumenta dicebant, quæ offerebant*] Id ego de iis accipiendum putaverim, quæ in sacris Diis offerebantur, unde, ut suspicor, natus est elegans Plauti jocus: ' Ni offerumentas habes plures in tergo tuo:' ubi, *offerumenta*, vibices plagarum tergo oblatarum perquam jöculariter appellat. *Id. ibid.*

Offucare] Hinc putant *infucare* esse apud Plautum vinum aqua diluere, cum etiam aqua ejus color infucetur:

atque id merum infucabat quam *infuscabat* malunt, cum *infuscare* verius putem: quod, cum generosi vini nigrior sit color, dilutior mixta aqua fusciorque reddatur. *Id. ibid.*

PAG. 526. *Opima*] Ab Ope cognominata esse constituit. Non commiserit, ut opinor, piaculum, qui *consivam* scripserit, quod Coxis cognomen fuisse legimus: sed quæ de opimis spoliis scribit, e re fuerit cum Plutarcho conferre, quod et nos aliquando faciemus. *Turneb. lib.* XVI. *cap.* 29.

Opima] *Ut quæ* [p. 528. lin. 7.] ea scriptura, quæ in Augustini editione chartæ marginem insidet, pro vera recipiatur, et ipsa verba novum habeant initium, hunc in modum: *ut qui optuma lege fuerint, adjici solet, cum quidam magistratus creatur.* Carrio Antiq. lect. comment. III. c. 1.

PAG. 532. *Oræ*] Cæcilius Æschrione: *Oram reperire nullam, quod expediam, queo:* hic ego, *qua me expediam*, non paulo concinnius scribebam, et id Cæcilium scripsisse asserebam. *Lud. Carrio Antiq. lect. comment. cap.* 13.

Orcum] *Uragum:* apage, non dixit hoc Verrius: sed *Urgum*, duabus literis mutantibus, nec inepte, dixit *Lipsius* Epist. Quæst. lib. III. Epist. 20.

PAG. 542. *Oscines*] Vulgo in picorum generalibus Martium audimus. Veteres etiam picum Feronium non tantum Martium numeravere, ut in oscinibus refert Festus. *Turneb. lib.* III. *cap.* 11.

Oscines] *Oscines aves Appius Claudius esse ait, quæ ore canentes faciant auspicium, ut corvus, cornix, noctua. Alites autem, quæ alis ac volatu, ut buteo, sanqualis, aquila, immussulus, vulturius. Picus autem Martius, Feroniusque, et parra, et in oscinibus, et in alitibus habentur.* Quæ verba, uti a nobis descripta sunt, recta esse indicat Paulus in voce 'Alites,' his verbis: '*Alites* volatu auspicia facientes istæ putabantur.' Aves, ait, aut *oscines* sunt, aut *præpetes:* oscines sunt quæ ore futura prædicant: *præpetes* quæ volatu augurium significant, cum sint prospera. Higinus certe, referente Agellio lib. VI. cap. 6. *Præpetes* ab Auguribus appellari censebat aves, quæ aut opportune prævolarent, aut idoneas sedes caperent: sed nec ipsas tantum aves quæ prosperius prævolarent, verum etiam locos, quos capiebant, quod idonei felicesque essent, *præpetes* dictos Agellius existimat: *præpetes* autem aves quidam, ut ex Festo discimus, inde dictas credebant quod secundum auspicium facerent prævolantes, seque ante auspicantem ferentes: alii, quod antea indicarent, quam peteretur. Alii quod prætervolarent. Atque de sanquale et immussulo Paulus et Festus suis singulatim locis tractant, quibus addenda sunt quæ Plinius lib. X. Natur. hist. cap. 7. tradit in hæc verba: 'Sanqualem avem atque immussulum Augures Romani magnæ quæstionis habent. Immussulum aliqui vulturis pullum arbitrantur esse, et sanqualem Ossifragæ. Masurius sanqualem ossifragam dicit esse, immussulum autem pullum aquilæ priusquam albicet cauda.' Buteonem vero, idem ejusdem libri cap. 7. accipitris genus esse scribit, Triorchen dictum a numero testium, familiamque Romæ ex eo cognominatam, cum prospero auspicio in ducis navi sedisset. *Brissonius de formulis lib.* I.

PAG. 545. *Osculana pugna*] Quæ Osculana pugna a Festo appellatur, et proverbii loco numeroque refertur de iis qui victi vincunt, ea Asculana potius dici debet victoria: nam ad Asculum ea depugnata pugna fuit adversus Pyrrhum, si Plutarcho credimus; quamquam apud Festum ordo seriesque verborum *Osculanam* tuetur. *Turneb. libro* III. *cap.* 11.

PAG. 546. *Ostentum*] *Attius Bacchis, præsens: præsto:* propemodum deploratus locus. scribe: *Pentheus Præsto cerritus nobis sc stupens ultro ostentum obtulit.* est enim ex Bacchis Euripid. *Scal. in Varronis lib. quintum.*

LIB. XIV.

PAG. 553. *Pales*] *Cujus festa palilia:* dignum observatu est, cum Festus *palilia* dici recte judicet, Mario Victorino *Parilia* placere, *palilia* displicere: sic enim scribit: ‘ *Parilia* dicuntur, non *Palilia*, non a Pale dea, sed quod eo tempore omnia sata arboresque et herbæ pariant parturiantque.’ Athenæus quoque lib. VIII. Parilia nominat, quæ sua dicit ætate Romana vocata, condito urbis genio et fortunæ templo. τὰ, inquit, παρίλια πάλαι μὲν καλούμενα, νῦν δὲ ῥωμαῖα. *Turneb. lib.* XVI. *cap.* 22.

PAG. 557. *Pararium æs*] A paribus, id est, duobus equis nomen habuisse arbitror. *Id. ibid.*

PAG. 561. *Passer marinus*] *Struthiocamelus:* qui cum ita volare soleat ut a terra se non tollat, sed alarum passis velis una remiget: idcirco Plautus scripsit: ‘ Vola curriculo isthuc marinus passer in circo solet.’ Marinus autem vocatur passer, ut reor, quod ex Africa in Italiam mari adveheretur. *Id. ibid.*

PAG. 562. *Patagus*] Legimus in Festo *Patagum* morbi genus esse, neque præterea quicquam reperimus: quod enim genus morbi sit, nobis cogitandum reliquit vel ipse vel ejus abbreviator: fere crediderim morbum esse vitis, qui πάταγος apud Theophrastum scribitur: ejus verba sunt: ἔνιοι κελεύουσι πάταγον εὐλαβούμενοι, κ. τ. λ. ubi Theodorus πάσσαλον legisse videtur, cum ‘ papillum ’ interpretetur: ac videtur hoc morbi genus esse, cum sanciatur ligone in ablaqueatione; ut sit *patagus* plaga et percussio. *Id. ibid.*

PAG. 569. *Pedibus*] *P. obsitum* est pænnosum, squalidum, ut grana quæ situm contraxerunt, quod aliter dicitur *pedidum* vel *pædidum.* Titinnius: ‘ Rus detrudetur pedidosus, sordidus.’ ut male Festus aut Verrius legerit *pedicosus*, nam vel syllaba ipsa repugnat. *Scaliger in Varronem de Re Rustica.*

PAG. 573. *Penatores*] *Cato:* hac Catonis auctoritate adducti quidam *opinatores* in Codice Justiniani in *penatores* mutandos censent: nos, cum id extra cancellos nostros sit, pedem referemus, et jurisconsultis sua relinquemus, eorumque judicio stabimus, tantum dicemus in antiquo vocabulario reperisse nos *opinatores* esse æstimatores vel militares.

PAG. 577. *Penus*] *Sæpire, sæptus, dissæptus*, semper scribenda ex auctoritate veterum librorum: hinc emendari potest liber Festi: *Penus vocatur locus intimus in æde Veste tegetibus sæptus, qui, &c.* Gifanius indice Lucretiano, ‘ sæpta.’

PAG. 583. *Persicus*] Legendum *Persibus*, non *Persicus*, quippe simplex fuit *sibus.* Festus: ‘ sibus, callidus vel acutus.’ *Scaliger in sextum Varronis.*

PAG. 588. *Petissere*] *Petissant, sæpius petant.* Puto legendum *pitissant, sæpius potant*, quamquam Prisc. *pitisso* a πιτύζω Græco deducere videatur lib. I. *Gifanius* ‘ petissere.’

PAG. 591. *Piatrix*] *Simulatricem:* Mulieres, quæ olim alios solitæ erant expiare, ut eos qui ad dementiam lapsi erant, *simulatrices* vocabantur: opinor, quod multa simularent, et simulatis pro veris uterentur, quod et in sacris facere solebant. *Turneb. lib.* III. *cap.* 10. Alioqui rebus divinis deditæ mulieres *simulatrices* dicebantur, sed et simpulatrices. *Idem lib.* XVI. *cap.* 22.

PAG. 592. *Picati*] Sunt sphinges apud Festum *picæ.* Unde et apud eum *picati*, quanquam et *pici* et se *picatos* propagare possunt, qui Latinis

sunt avidæ illæ volucres feræ griphes vocatæ, aurum e cavernis penitus egerentes. *Idem lib.* III. *cap.* 10.

Pag. 596. *Pilare*] Dubium non est quin hæc a verbo Græco deducantur Æolico πιλητὴs, id est, *fur*, qui φιλητὴs ab Hesiodo vocatur, sed Æolum est aspirationes in tenues mutare, ut et in superiore vocabulo pro σφὶγξ, dorice πὶξ, et Æolice φὶξ, unde Latinum verbum *pica* et *picatus*. Id. ibid.

Pilare] Legendum censuerim, *Pilare et compilare sunt qui Græcæ originis putent. Græci enim fures φιλήτας dicunt.* Pro *fares* quidem in Paulo legitur *plures*, ex quo *fures* esse faciendum etiam ante nos alii annotarunt. Quod autem iidem *piletas* in πειράτας mutarunt, non puto elegantiori cuiquam probari posse. Ceterum quod ἀπὸ τῶν φιλητῶν deducit Festus verbum *Pilare*, neminem turbare debet, tametsi primæ utriusque litteræ sunt dissimiles: quandoquidem ista aspiratæ in tenuem mutatio frequens in talibus contingit: quemadmodum et Festus ipse in verbo *Picati* docet, cum quod Græci φῖκα, id Latini *picum* dixerint. Alioqui nemo nescit Æoles aspirata tenuiter efferre solere. Similiter φάσκελον, quod nunc in mentem venit, Latini *Pascolum* dixerunt, et per diminutionem Plautus, Rudente, *Pasceolum*. Atque hæc cum primum edidissem, prodierunt mox doctissima doctissimi Turnebi Adversaria: in quibus quoniam eodem modo locum hunc emendavit, ea res non mediocrem mihi lætitiam attulit: nec mirum, nam et ille (at qualis vir!) placet interdum sibi si quos habet, quamvis suppares, sententiæ suæ assertores. *Canterus Novar. lect. lib.* I. *cap.* 3.

Pag. 599. *Piscinæ publicæ*] Pro *obtuso ore pugil piscinensis res est*, scribendum conjicio, *Obtuso ore pugil piscinensisque resesque*. Turneb. lib. XVI. cap. 22.

Pag. 604. *Plorare*] *Plorare* apud priscos erat quiritatu et ploratu auxilium petere, et appellare, clamareque. Festus: *si parentem puer verberassit, ast ollus plorassit parentes, Divis parentum sacer est:* sic fere corrigendum Festum crediderim; in quo *verberit* non credo recte legi, aut potius *verberit* erit *verberet*, ut alio loco *vindicit*, *vindicet*. Id. ibid.

Pag. 622. *Præcidanea*] *Glebum non objecisset:* hoc intelligo de genere sepulturæ, quod per injectionem glebæ fiebat, quod genus sepulturæ omnium infimum erat, usurpabaturque cum quis in cadaver insepultum inciderat, nam insepultum relinquere nefas habebatur, quod porca expiandum esset, id est, piacularibus sacris solvendum. Horat. ‘ Licebit Injecto ter pulvere curras.’ Inexpiabilem pæne fraudem fuisse id non facere ostendit: ‘ Negligis immeritis nocituram Post modo te natis fraudem committere forsan. Debita jura vicesque superbæ Te maneant ipsum: precibus non linquar inultis, Teque piacula nulla resolvent.’ Atque eadem erat Græcis opinio et pulveris injiciendi religio. Sophocles: Λεπτὴ δ' ἄγος φεύγοντος ὣς ἐπῆν κόνις. hanc saltem sepulturam postulat ab Ænea naufragus Palinurus, cum ait apud Maronem: ‘ Aut tu mihi terram Injice.’ Sic etiam apud Halicarnasseum metu piaculi a populo sepelitur Horatia, ἀλλά οἱ παριόντες αὐτὴν ἐῤῥιμμένην ἐν ᾧ διεχρήσθη χωρίῳ, λίθους ἐπιφοροῦντες καὶ γῆν, ἐκήδευσαν ὡς πτῶμα ἔρημον κηδομένων. Jam hic non omittam monere, quod C. V. Petro Fabro Regis consiliario acceptum fero, cum in Festo ipsiusque breviario omnis hostia, quæ vel frugum causa, vel mortui, cui justa quis non fecisset, immolatur, *præcidanea* vocetur: a Mario Victorino culpari, qui eam ita appellarit, cum *præcidariam* dici debere pronunciet, dicatque a *præsentanea* differre, qui præsente mortuo, quem condituri sunt, immoletur. Er-

go, auctore Fabro, in Festo, ubi scribitur mutilate, *præsan.... porca dicitur, ut ait Veranius*, non dubitandum, quin legendum sit, *præsentanea porca:* adjicitur enim, *quod pars quædam ejus sacrificii fit in conspectu mortui.* Turnebus lib. XVI. cap. 22.

Præcidanea] Ait Nonius Varronem de vita P. R. libro III. sic scripsisse: 'quod humatus non sit, heredi porca præcidanea suscipienda Telluri et Cereri; aliter familia pura non est.' Hanc porcam Gellius, Festus, et Varro *præcidaneam* vocant, dissentiente Victorino, qui eam appellari *præcidariam* vult, non *præcidaneam*, de Orthographia disserens: fuisse quoque porcam aliam, quæ in re et presente mortuo immolabatur, testis est idem Victorinus, eamque *præsentaneam* appellat. De qua porca dubium non est quin senserit Festus cum sic scriberet: *Præs.... porca dicitur, &c.* ita enim ex Victorini de orthographia libro restituendus est hic Festi locus: *Præsentanea porca dicitur, ut ait Veranius, quæ familiæ purgandæ causa Cereri immolatur:* nec dubito quin ea restitutio sit et ad veram hujus regulæ sententiam accommodatissima et vetustissima. *Rævardus comment. ad tit. de reg. jur. ad L.* CXXXVIII.

Præsent...] Erat et *porca præsentanea*, cujus vocis, quæ in Festi Pompeii codicibus desideratur, jactura ex Victorino in libro de orthographia sarcienda est. *Brissonius de formulis lib.* I.

PAG. 630. *Præsiderare*] Similis est apud Plinium prochimasis, cui contraria epichimasis est: in illa enim præcurrit tempestas, in hac postvenit, atque ut illud *præsiderare* est, sic hoc 'postsiderare' dici posset: etsi Festus id in hieme, Plinius in anni tempestatibus accipit. Quod autem a sideribus oriri videantur tempestates, cum hæ præteriere, redditaque cælo est sua serenitas, confectum sidus dici solet, ut idem Plinius lib. XVIII. cap. 25. tradit. *Turneb. lib.* III. *cap.* 10.

PAG. 637. *Prandium ex Græco .... est*] Quod hic desideratur verbum Græcum nondum potui reperire: nisi quod ex Plutarcho, qui eandem videtur sequi sententiam, certi quiddam licet colligere. Is enim octavo symposiaco de Græcis aliquot Latinorum vocabulorum etymis disserens, hæc ait de prandio: *τὸ δὲ ἄριστον ἐκλήθη Πράνδιον ἀπὸ τῆς ὥρας. ἔνδιον γὰρ τὸ δειλινὸν, καὶ τὴν μετ' ἄριστον ἀνάπαυσιν ἐνδιάζειν, ἢ πρωϊνήν τινα σημαίνοντες ἐδωδὴν ἢ τροφὴν, ᾗ χρῶνται, πρὶν ἐνδεεῖς γένεσθαι.* quibus quidem verbis duplicem videtur afferre prandii etymologiam: quasi illud, vel quod *πρὸ τοῦ ἐνδίου*, vel quod *πρὸ τῆς ἐνδείας* sumatur, ita dictum sit: quocirca Festus videtur usurpasse, quoniam hic prandium pro jentaculo sumit, antiquo more, sicut et olim Græci *τὸ ἄριστον.* Helvetii contra jentaculi nomen hodie prandio tribuunt. *Gulielmus Canterus libro* IV. *cap.* 35.

PAG. 648. *Procum*] Procos Servius Tullius in descriptione classium quam fecit, perantique vocavit patricios; vel ut proceros, vel ut proceres, ne id quidem mendo vacat, quæ mihi causa adscribendi fuit. *Turneb. lib.* XVI. *cap.* 22.

PAG. 650. *Produit*] In censoria lege sartorum lectorum habebatur, *porticum sartam lectam habeto prodito:* quod est habeto, et porro aliis redemptoribus dato: hoc ideo retuli quod sit mendosum in Festo et obscurum. *Turnebus ibid.* De hoc loco vide Ludovic. Carrionis Emendat. lib. II. cap. 5.

PAG. 676. *Pullariam*] Sic dicit Festus a Plauto appellatam fuisse manum dextram; opinor, a palpandis tentandisque pullis, id est, pueris: qualis erat pædiconum protervorum manus, qui pullariam facere dicebantur. *Idem lib.* III. *cap.* 11.

LIB. XV.

PAG. 707. *Quintana appellabatur*] Quintanam portam dico esse nullam. Festus solus eam adstruit; ego destruo, reponoque, *Quintana appellabatur pars in castris*, vel simpliciter, *appellabatur in castris:* nam *porta* nomen additum a Paulo, non a Festo. Quintanam certe portam non fuisse, sed partem certam Castrorum, ubi res venales, patet clare ex Livio lib. XLI. 'Prætorio dejecto, direptis quæ ibi fuerant, ad Quæstorium Quintanamque hostes pervenerunt.' Et lege sequentia, videbis esse in mediis castris. Higinus: 'In Quæstorio maxime legati hostium et obsides: et si qua præda facta fuerit, in quæstione ponitur. Lateribus ejusdem tendere debet ad viam Quintanam centuria statorum ut posticum prætorii tueantur.' Isidorus lib. XV. cap. 2. 'Quintana pars Plateæ quinta est, qua carpentum progredi potest:' via igitur: idemque disces ex Polybii lib. VI. Suetonius in Nerone plane idem adsignificat cap. 26. 'Tabernulas etiam effringere et expilare: quintana domi constituta, ubi partæ et ad licitationem dividendæ prædæ precium assumeretur.' Non aliud ergo quam via latior in usum fori, a metatione agrorum invento nomine, ut in porta Decumana. *Lipsius ad lib.* I. *Annal. Taciti.*

LIB XVI.

PAG. 724. *Raucos appella ....*] Inveni *rava frumenta* esse frumenta arida et sicca: nam cum, ut e fragmento suspicamur, declaret raucos ab ariditate vocis et gutturis appellatos, ab eadem ariditate nominatas subjunxerat spicarum aristas, et 'frumenta rava' nimium sicca et arida: nisi quis *stramenta* legat eodem sensu: quanquam alterum mihi magis probatur. *Turneb. lib.* XIII. *cap.* 25.

PAG. 725. *Recinium*] *Esse dixerunt virilem togam:* distingue et lege: *Recinium omne vestimentum quadratum ii, qui duodecim interpretati sunt, esse dixerunt. Ver. togam, qua mulieres utebantur, prætextam clavo purpureo*, id est, *Verrius, togam:* ita corrigo: cum vetus scriptura sit: *Vir. toga qua.* Sæpe iste abbreviator Verrii sententias cum aliorum opinionibus componit: quod et hic. *Lips. Epist. Qu. lib.* I. *cap.* 7.

PAG. 726. *Reciperatio*] Σύμβολα, si credimus Suidæ, appellat Demosthenes 7. Philipp. quæ pacta conventa sunt civitatum inter se, quibus jura civibus ultro citroque redduntur. *Turneb. lib.* VI. *cap.* 18.

Recipie] Vide supra, 'Attinge.'

Reciprocare] Versus est ex Astraba Plauti. *Quasi tollenonem aut pilum Græcum reciproces plana via:* ubi *pilum Græcum* esse arbitror genus pili, quo in Græcia pinsebatur: quale fortasse ab Hesiodo describitur: Ὄλμον μὲν τριπόδην τάμνειν, ὕπερόν τε τρίπηχυν. quanquam illud Plauti pilum ut tolleno reciprocabatur: attollebatur enim altera parte depressum pondere aut viribus hominis, mox remissum deprimebatur et fruges pinsebat, quod in loco plano fiebat. *Turneb. lib.* XVII. *cap.* 8.

Reciprocare] In Astraba Plauti crediderim legendum, *quasi tollenonem aut pilum Græcum reciproces plana via.* *tolleno* κηλώνειον est, quod sursum,

deorsum, hinc, inde, tollitur, more oscilli, et alternis hinc et inde suspicit et despicit. Basilius de eo qui non ducebat rectos scripturæ sulcos *οὐκ ἐῶν ἀνανεύειν, καὶ κατανεύειν, ὥσπερ τὰ κηλώνεια, τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἀναγινωσκόντων.* pilum quoque Græcum in pinsendo tritico una deprimitur parte, altera attollitur more colonii : de eo loquitur Hesiodus, &c. *Idem lib.* VI. *cap.* 16.

PAG. 728. *Redantruare*] Uruare est, ita se jactare, ut sursum denuo excitet se : unde *amburuare* apud Lucilium dicuntur Salii, qui eo modo corpora saltu reciprocabant : 'Præsul ut amburuat sic vulgu' redantruat inde.' At in Festo et in Nonio mendosissime versus ille legitur hodie. Græce dicitur *κυβιστᾷν*, id est, *κολυμβᾷν*, interprete Suida : quod Curetes, qui iidem Latine Salii, faciebant. *Scaliger in quartum Varronis*, 31.

PAG. 732. *Rediviam*] Quam omnibus in libris *reduviam* appellari legimus, ipsa vocabuli origine adductus, contra fidem omnium librorum et famam, *reluviam* libenter appellarem : cum præsertim a *reluendo reluvia* dicatur grammaticis, cum se cutis reluit, quod est, resolvit circa ungues : quare, etsi improbum est contra omnium librorum fidem niti, tamen tenere me non potui, quin hoc adscriberem : quod ita accipi velim, ut a me affirmari homines non putent sed tantum moneri. *Turneb. lib.* XIII. *cap.* 25.

PAG. 734. *Refriva faba*] Plinius lib. XVIII. c. 12. integro verbo *referivam* vocat : sed illud, *te virtico*, homini Latino nihilo plus significat quam Æthiopum stridor, aut strepitus aquæ aut murmur apum. Sed putem scribendum, *e tritico* : hoc sensu : cum obseverant segetem, quia in agrum fruges tulerant, quod inauspicatum videbatur domo eas exportasse, ut non endituras, solebant e segete aut statim sementi facta aut postea referre auspicii causa domum pro tritico et frugibus : retulisseque fabam perinde erat ac retulisse fruges, et auspicari earum reditum, ominarique earum reditum domum, non in agro semper remansuras. *Id. ibid.*

Refriva] Legendum auguror, *datantes revertito ad rem divinam faciendam* : vel potius ; *te vindico ad rem divinam faciendam* : immo vero improbatis his somniis legendum reor : *e tritico ad rem divinam.* Id. lib. VI. cap. 16.

PAG. 735. *Regiescit*] Gliscere, crescere. Festus : *reglescit* : ita legendum puto : vulgo, *regiescit*. Gifanius, 'gliscere.'

Regrescit] A Festo exponitur, *crescit* : sed cum glires indidem nomen habere videatur, *reglescit* esse scribendum affirmo, pro *regliscit*, a *glisco*. Turneb. lib. XIII. cap. 25.

PAG. 745. *Reluere*] Est Festo resolvere et repignerare : qua in significatione usurpatum est a Cicerone in Sallustium, ut in optimo codice legi : 'Unde tu, qui modo ne paternam quidem domum reluere potueris, repente tanquam somnio beatus hortos pretiosissimos, villam in Tiburti C. Cæsaris, reliquasque possessiones paraveris.' *Id. ibid.*

PAG. 746. *Remeare*] Videtur ex Afranio senarius afferri cum hemistichio hunc in modum : *Vetuit me sine mercede prorsum Paucius Remeare in ludum.* Ideo moneo, quia quibus unus videtur esse perpetuus versus, ludum eludunt, aliudque subrogant. *Id. ibid.*

PAG. 751. *Repastinare*] Sic integrabitur Afranii versus, *Repastinare senex tu sero fugis.* At ubi scribitur, *Reque apse bene meritis rem*, haud equidem dubitem emendare, *Bene meritus siem.* Ac, ut opinor, candidum emerebitur calculum ista correctio. *Id. ibid.*

PAG. 753. *Repotia*] Locus Pacuvii haud sane repotus et tempestivo con-

vivio dignus est: sed quo pro pedica ferarum venatores, aut laqueo avium aucupes, aut compede Grammaticorum auctores uti possint: sic autem emendandum reor: *Ab hoc Depulsum mamma pædagogandum accipit Repotialis liber.* Ac *repotialem*, credo, vocat qui ad repotia ventitare soleret, aut in repotiis liber factus esset. *Id. ibid.*

PAG. 755. *Resecrare res, &c.*] *Resecrare, solvere religione, ut cum reus populum comitiis oraverat per Deos, ut eo periculo liberaretur, jubebat magistratus eum resecrare:* id est, populum religione solvere: scilicet ut ita demum populus religione teneretur, si is qui per Deos oraverat insons innocensque esset. Ita Festum sensisse Farnesiani libri vestigia indicant. *Pithœus Adversar. lib.* I. *cap.* 10.

PAG. 760. *Restat*] *Impetus haud longe mediis regionibus restat*, credo non male lectum iri. *Turneb. lib.* XIII. *cap.* 25.

PAG. 763. *Reus*] Lex XII. tab. exstat, quam sic legi debere censeo: est enim fœde contaminata: *nam in secunda tabula secunda lege scriptum est: quid horum verum fuit judici arbitrove reove, eo die defensus esto:* vel, *si quid horum unum.* Scio hominibus eleganti doctrina perpolitis, *si quid horum vitium fuit judici arbitrove reove dies diffusus esto*, legendum videri: sed nondum illi satis me movent: arbitror enim cum in possessionem bonorum mitti soleret, si quis vadimonium non obiisset, nec defensus esset, legem cavisse enim defensum videri, si quid eorum, quæ enumerarat, unum fuisset judici, arbitrove, reove. *Id. ibid.*

Reus] *De vi accitur, de via citur*, legendum est, quod, ut opinor, valet, accusatorem rerum citari de via, et rei nomine contineri: scio, *de vi accitur* hodieque in Pompeio legi: sed male conjuncta jus est distrahere. *Id. lib.* VI. *cap.* 18.

PAG. 765. *Rhonde*] *Quo nomina:* lego, *cognomina:* nam reliqua felicissime doctissimus Turnebus emendat. *Canterus lib.* VI. *cap.* 6.

Rhonde] Scribitur ex Lucilio nænia pæne magica, *Rhonde sicadionque cum dixit Lucilius, quo nomina riparum posuit, tam infestum sibi corpus et valetudinem referens, quam illi essent saluti navigantium.* Ego cum *Icadii* latronis mentionem apud Ciceronem esse sciam, et in horum verborum latebris delitescere videam, non dubitabo legere: *Rhonde Icadionque cum dixit Lucilius, nomina piratarum posuit.* Turneb. lib. XIII. cap. 25.

PAG. 770. *Rivus*] *Spe consiliove.* Hic quidam *ære consiliove* emendant. Ego legendum crediderim, *specu inciliove.* Id. lib. VI c. 16.

PAG. 771. *Rodus*] Modo ut adjectio est, ut, 'alius saxum rodum,' modo substantivum, ut, 'et rudus in architectura:' et cum molem, glebam, massam significat: ut, 'hinc rapere manibus rodus saxeum grande et grave:' et apud Lucilium in bolidis descriptione, qua vadum maris tentatur: 'Hinc catapiraten puer eodem deferet unctum, Plumbi pauxillum rodus linique metaxam.' Hic *rodus* est pondus, et *catapirates* est, quæ a Græcis καταπειρατηρία vocatur, a pertentandis vadis. *Id. lib.* XIII. *cap.* 25.

PAG. 777. *Roma*] *Virginis tempestivæ:* ea est matura viro et nubilis et formosa velut ὡραία. *Id. lib.* VI. *cap.* 16.

PAG. 791. *Ruscum* [*Russus*] *Rusceam* faciem pro colore rusceo dixit Cato, qui e viridi rutilus est aut flavus. *Coronas aureas ruscea facie, galbeas, lineas, pelles, redimicula.* Legi et in antiquo lexico *ruscum* pro sordido, cui pro suo merito fidem quisque addat vel detrahat.

PAG. 794. *Rutrum*] *Effigies in Capitolio ephebi erat rutrum tenentis,* et more Græcorum arenas ruentis exercitationis causa, ut opinor, qui athle-

tis adscripti erant: fodiebant arenam et ruebant pala vel rutro, quod genus exercitationis attigit Theocritus Eidill. IV. sic scribens: Κῷχετ' ἔχων σκαπάναν τε καὶ εἴκατι τουτόθε μᾶλα.

LIB. XVII.

PAG. 800. *Sacramentum*] Jam non admodum obscurum esse puto, quid sibi voluerit tribuniciæ hujus legis auctor, quam facile mihi persuasit Lucas Fruterius, ingenio singulari præditus adolescens, ad hunc modum restituendum esse: *Quicunque posthac prætor factus erit, qui inter civis jus dicet, tres viros capitales populum rogato: iique tres viri capitales quicunque a populo facti erunt Sacramenta exigunto judicantoque eodemque jure sunto, uti ex legibus plebeisque scitis exigere, judicare, esseque oportet.* Rævardus Variorum lib. II. cap. 18. quem vide.

Sacramentum] *Quicumque prætor post hoc factus erit.* Ita legendum: non, *posthac:* enim locum ignari antiquitatis immutarunt. *Gifanius,* 'post hoc.'

Sacramentum] Sacramentum sic explicatur a Festo, ut quæ apud eum conturbata sunt, digeram: *Sacramentum æs significat, quod pœnæ nomine penditur, sive eo quod quis interrogatur, sive contenditur. Id in aliis rebus quinquaginta assium est, in aliis quingentorum, inter eos, qui judicio inter se contenderent: qua de re lege L. Papirii Tribu. Pleb. sancitum est his verbis: Quicumque prætor post hoc factus erit qui inter cives jus dicet, Tresviros capitales rogato: iique tresviri quicumque erunt exigunto sacramenta, ex judicandoque, eodem jure sunto, ut quos ex legibus plebeisque scitis exigere judicareque oportet. Sacramenti autem nomine, id æs dici cœptum, quod et propter ærarii inopiam et sacrorum publicorum multitudinem consumebatur in rebus divinis.* utcumque potui hanc e fragmentis laceris et disjectis Pompeii scripturam erui: quam germanam esse præstare non ausim. *Turneb. lib.* XXIX. *cap.* 36.

PAG. 854. *Serilla*] *Serilia* vetus poëta Pacuvius nuncupavit *funes,* veriloquium et notationem verbi secutus Græci: nam σπάρτα Græce dicuntur a serendo, unde et *serilia,* quod cannabi linoque fierent: quamvis de sparteis illud dixerat: 'Nec ulla subscus cohibet compagem alvei, Sed suta lino et sparteis serilibus.' *Idem lib.* XVII. *cap.* 7.

PAG. 865. *Sifus*] *Donec eam inter se:* legendum est; *donicum inter se,* quæ vox plerumque est depravata, in *denique:* sed de eo fragmento alias latius. *Gifanius,* 'Donicum.'

PAG. 878. *Solitaurilia*] *Taurus* hic pars est obscœna: unde 'lastauri.' *Turneb. lib.* XVII. *cap.* 7.

PAG. 880. *Solla*] Legendum puto, *solia,* ut, 'incillæ,' 'remillum,' 'ravillæ,' et 'cæsullæ,' ubi alterum *l* in *i* mutandum est, meo quidem judicio. *Gifanius,* 'Solium.'

PAG. 886. *Sos*] *Dea Dearum:* Lege, *Dia Dearum.* 'Dius pro Deo seu Divo ponebant Veteres: hinc *Dium* scribit Festus heroëm dici, cui sit genus ab Jove summo, hoc est, ἀπὸ τοῦ Διός. ibidem legendum: *circum sosque sunt.*' Idem, 'Dius.'

Sos] *Dia Dearum:* ut ab Homero δῖα γυναικῶν, sic ab Ennio dictum est ejus imitatione: *Constitit inde loci propter sos Dia Dearum.* Turneb. lib. XVII. c. 7.

PAG. 891. *Spetile*] *Sumen sueres:* legendum arbitror: *sumen sueris:* ut apud Varronem in obsoletis scribitur exemplaribus: 'perna, a pede: sueris a nomine ejus.' *Id. lib.* XIV. *cap.* 1.

Spicit quoque] *Quod ubi rex.* In fragmentis Festi ita citatur hic versiculus Ennii: *Quod ubi rex . . . . dulo spexit de contibu' altis.* in aliis, *Quod ubi paulo spexit de coribus celsis.* puto legendum, *Quos ubi rex pullos spexit de cortibu' celsis.* Scaliger in Varronis de lingua Latina librum quintum, 61.

PAG. 920. *Subscudes*] *Cuneatæ tabulæ:* puto legendum, *quia quo immittuntur succuditur.* Nam a succudendo mihi nomen videntur potius habere quam a succidendo. Etsi enim locus, cui inseruntur, excavatur, succiditurque, inde aliquid ut immittantur; cum tamen id fiat cudendo scalpris malleo percussis, et immittantur ictu mallei, non video cur non debeant potius a succudendo quam succidendo deduci. Quodsi Festus a succidendo scripsit, ut et fortasse fecit; ne ab eo libentissime dissentio: sed et qui *strigores* dicuntur ab eo, explicanturque densarum virium homines, vereor, *strigones* potius nominandi sint, quanquam hoc in medio relinquo: nec affirmo. In *strige* explicanda versus adhibentur Græci valde depravati, quibus reconcinnandis prodesset fortasse Hesychius, nisi et ipse pari calamitate læsus esset: sed quid vetat ejus audire balba verba? *στρίγλος τὰ ἐντὸς τοῦ κέρατος νυκτίφοιτον. καλεῖται δὲ καὶ νυκτοβυά: οἱ δὲ καὶ νυκτικόρακα.* hic profecto nemo dubitabit quin de nocturnis strigibus loquatur, quas et a quibusdam dicit existimari nycticoracas, id est, nocturnos corvos. Fortasse autem, ut aliquid conemur, etsi non adspirabit studio forsan favens Deus, sic versus non absurde restituentur: *στρίγγ' ἀποπέμπειν νυκτιβοὰν, στρίγγ' αὐτίκα λαιὸν, Ὄρνιν ἀνώνυμον ἐνθένδ' ὠκυπόρους ἐπὶ νῆας.* vel, *στρίγγα φθορόλαον.* In eas aves credebant mulieres sagas magica cantione mutari. Ovidius: 'Næniaque in volucres Marsa figurat anus.' *Turneb. lib.* VI. *cap.* 18.

PAG. 923. *Subulo*] Puto esse ex sotadico carmine Ennii. Sotadicum facies, si *aquas* pones in penultimo loco: quomodo legitur in Festo est plane trochaicus septenarius catalecticus: *Subulo quondam marinas propter astabat plagas.* Scaliger in Varronis lib. sextum, 72.

Subulo] Est Festo tibicen Etrusca lingua, hoc etiam vocabulum soni imitatione esse puto factum, ut sit *subulo*, tanquam *sibilo.* Turneb. lib. VI. cap. 18.

PAG. 922. *Subverbusta*] Est sub verberibus usta, licentia et petulantia comica vocabulo e multis coagmentato: sic, 'uri virgis ferroque necari,' dixit Flaccus, quanquam in eo uri per se etiam commode intelligi potest. alio loco: 'Ibericis peruste funibus latus:' sed et subverbustum apud Septimium Florentem in libro de Pallio reperimus; sic enim scribit: 'Enimvero jamdudum censoriæ intentionis episcynio disperso, quantum denotatum passiuitas offert: libertinos in equestribus, subverbustos in liberalibus, dedititios in ingenuiis, scurras in forensibus, paganos in militaribus.' *Id. ibid.*

PAG. 925. *Succrotilla*] Origo vocis ignorata enodationi notionis explicationique officit: eam sepultam conabor tanquam effodere: equidem a *crotalo*, aut voce Græca *κρότος*, deductam puto, cum diminutionis formatione, vel certe ut Græca vox est fictitia, sic de sono Latina fuerit effecta. *Id. ibid.*

PAG. 934. *Superescit*] *Dum quidem unus homo Romanus toga superescit:* sic legendum puto: et mox *superescit* scribendum existimo. Vid. Gifan. 'escit.'

PAG. 937. *Suppernati*] *Pœni et Catu:* de loci hujus restitutione vide Politianum in miscellaneis cap. 73.

PAG. 942. *Sus Minervam*] *Varro et Euemerus:* legendum est, *Euhemerus*, non *Eumerus.* Junius Animadversorum lib. VI. cap. 13.

LIB. XVIII.

PAG. 954. *Tam significationem*] *Tam male subimus, ut quidam perhibent viri:* Titinnii versum corrigo: *Tam male audimus, ut quidem:* querela est mulierculæ de injuria, quæ a viris factum itur sexui suo; bene an male faciant, tamen male audiunt. *Lipsius Epistolic. Qu. Ep.* XX.

PAG. 962. *Taxat*] *Quod ei jus sit statuendi:* ita legendum: vulgo, *jussit.* Gifanius, 'jussa.'

PAG. 968. *Tesca*] Forsan ita non male expleri possent lacunæ Festi: *Varro ait loca augurio designata quo sit termino finis in terra augurii. Opilius loca consecrata Diis quæ non aperta sint, sed sancta loca, undique septa, ut perhibent Pontificii libri, in quibus scriptum est: templumque, sedemque, tescumque locum rite Diis nuncupatum dedicaverit, uti eos adhibessit bonos propitiosque, Hostius belli Histrici lib.*

perdiu gentes
Aliger æthereas, atque idem tesca volubis
Templa antiqua Deum.

Explicavere, aspera, difficilia aditu. Attius: Loca aspera, saxa tesca tuor. Idem Philocteta: Quis tu es mortalis, qui in deserta Lemnia et tesca te apportas loca? Ita fortasse hoc modo rudera illa Festi reficere poterimus, quanquam sarta tecta præstare non possumus. *Scaliger in lib. sext. Varronis.* 67.

PAG. 972. *Tignum*] Lex est de tigno juncto XII. tab. verbo nescio quo, *concapu*, contaminata, aut ut alii emendant, *capulo*, capularis facta: quam ego sic scribendam puto, et fortasse turpius inquinabo fœdaboque: *Tignum junctum ædibus vineæque copula ne solvito:* ut lex vetet tignum vindicari et extrahi ex ædibus et vinearum maceria, aut aliquo earum compluvio aut jugo: nunquam putavi capulos egere tignis: favet emendationi, quod Jurisconsulti tradunt, tantum de tigno in vinea et ædibus legem XII. tab. locutam, nec capuli meminerunt; sed nec Festus ipse: verum quia in antiquis libris partim *concapet*, partim *concapu* reperitur, neque eorum negligenda est auctoritas, fortasse hac formula lex sit edenda: *Tignum junctim ædibus vineæque cum capulone solvito:* nam capite junguntur tigna vineæque, cum alligantur, innectunturque vitibus, et ædificiorum parietibus cum inseruntur induunturque: vel potius in vinea junguntur cum aliquo vitis capite: nam capita vitium stirpes dici non ignorat, qui scriptores rei rusticæ legit: sed et Maro ita usurpat: 'superest deducere terram Sæpius ad capita.' Atque hanc interpretationem veriorem puto, posterioremque scripturam legis certiorem existimo: sed omnium sincerissimam: *Tignum junctum ædibus ne vindicato, ne solvito.* Huic quidem favet Ulpiani interpretatio, qua dicit legem duodecim tabularum neque solvere permittere furtivum tignum junctum ædibus vineæque, neque vindicare. *Turneb. lib.* XIII. *cap. ult.* Simeo Bosius legendum putabat, *compage*, literis, ut ille dicebat, transpositis, et *g* pro *c* accepta, in commentario in epistolas ad Atticum.

PAG. 974. *Titivillitium*] Festus nullius significationis esse scribit, ut apud Græcos est nullius, *σκινδαψὸς* et *βλιθυρί.* sed auctor non contemnendus Fulgentius *textivillitium* legisse videtur, cum ita scribat: *Textivillitium dici voluerunt fila putrida, quæ de telis cadunt.* Hic ergo *textivillitium* rem vilissimam interpretor: tametsi autem videtur Festo effictitium temere vocabulum ad vilitatis et contemptionis significationem, tamen

origo ac natales, a quibus deducit Fulgentius, magnam verisimilitudinem præ se ferunt: ut enim in *textivillitium* inest vilitatis sententia: sic antegressam vocabuli partem sensus expertem de nihilo jactatam esse non est credibile: *liti* autem cum sensus sit nullus, et sit *text. textivillitium* dictum putemus. *Turneb. lib.* XVI. *cap.* 3.

PAG. 977. *Tonsam*] *Et in Asota:* error inolevit apud Festum, ut apud Varronem de lingua Latina. *Asota* pro *sotadico:* non *Asotum* scripsit Ennius, sed Cæcilius: sic idem Ennius citatur a Festo, in sotadico: 'Cyprio bovi merendam:' quod sane comma est sotadicum. *Scaliger in lib.* IV. *Varronis.* 18.

PAG. 980. *Torrere*] *A torreo:* scribe, *a torro* deductum, adstipulante vetere codice. Vide ibidem *torrum:* monet enim Festus Veteres protulisse *torrus*, et antiquissimos *torus*, unde *torridus, torreo*, ac *torresco* profecta sunt. *Gifanius*, 'serescere.'

PAG. 989. *Tull . . . dixerunt*] Scribe: *Tullios alii dixerunt esse silanos, alii rivos.* Idem, 'Silanus.'

PAG. 994. *Tyria*] *Hunc serrium autem:* lego, *hunc ferreum autem:* id est, hunc hominem asperum, et tangi periculosum: ut maria Tyria. *Lipsius Epistolic. Qu. epist.* XX.

LIB. XIX. ET XX.

PAG. 996. *Vagorem*] Scribe in versu Ennii, *Qui clamos oppugnantis vagore volanti.* Gifanius, 'Vagor.'

Vagulatio] Cum a Festo explicatur, *res comperendinata, judicium in tertium constitutum,* magno id adjumento est ad intelligendam et illustrandam XII. tab. legem, quæ his verbis est concepta: *Cui testimonium defuerit iis, tertiis diebus ob portum ob vagulationem ito.* Puto significari, si testis ei defuerit qui litem habuit licere ei comperendinationis die, id est, die tertio, ante ejus ædes libere conqueri et implorare ejus testimonium, comitiumque recusanti facere: nam a *vagio, vagilo* et *vagulo* deducitur, unde *vagulatio*, quod conquerentis et plorantis est: nec assentior iis, qui a *vagor* deducunt, nec qui *obvagulatum* legunt, cum *vagulationem* Festus plane aperteque legat et interpretetur, sitque *obvagulationem* dictum antiquo more pro *advagulationem.* Turnebus lib. XIII. cap. 26. et lib. XV. cap. 15. legem XII. tab. de vagulatione, id est, vagitu et clamore et convicio, sic legendam arbitror; non enim eam proponam ut perscripta exstat, sed ut scribi debere mihi videtur: *Cui testimonium defuerit, is tertiis diebus ob portum ob vagulationem ito tertiis diebus:* valet, *perendinis*, ut dicitur tertiis dinundinis: *ob portum*, ad ædes, ob vagulationem, ad quiritandum et convicium homini faciendum, qui ad testimonium dicendum non venerit: hæc ille: hujus autem legis XII. tab. veriorem et longe elegantiorem interpretationem vide apud Rævardum, in Explicatione XII. tab. cap. 11.

PAG. 998. *Vapula Papiria*] Proverbium est ortum a quadam ancilla, quæ libertate donata a Papiria hera sua, patronam mox contempsit ac manumissa et libertate freta mox benemeritam ingrate aspernata est: ancilla enim illa continuo se libertum salutavit, cum patronam salutare deberet: (qui enim manumissi erant mox patrono, Salve patrone, dicebant) et patronæ dixit per contemptum, *Vapula Papiria.* Plauti verba sunt: 'Ideo

dico: Liberta salve, vapula Papiria.'

PAG. 999. *Vastum pro magnum*] Nonius et Festus hunc in modum sunt corrigendi: *Quæ desiderio alumnum pænitudine Squales, scapresque inculta vastitudine;* nam illud *scabres*, quod vitiosum esse Nonius ipse docet, et *scares* pro *scabres*, dixisse Pacuvium notat Marcellus. *Lud. Carrio Antiq. lect. comment. cap.* 2.

PAG. 1000. *Vecticularia*] Perfossorum parietum vecticularia vita a Catone appellatur, quod vecte demolirentur et aperirent parietes. sic et μοχλὸν Græci tribuunt τοιχωρύχοις in suis scriptis. *Turneb. lib.* XXI. *cap.* 11.

PAG. 1004. *Verticulas*] Videtur tamen potius Lucilius eo versu, quem jam proferam, *verticulas* vocare spondilos spinæ potius, quam articulos, quanquam et articulos intelligi nihil prohibet: *Hæret verticulis adfixum in posteriore Parte, atque articulis ut nobis talu genusque est.* Verticulas autem credo dici et spondilos et articulos, a vertendo, quod ibi se vertant et flectant membra corpusque, quasi στροφίγγε sint. *Id. lib.* XXVIII. *cap.* 9.

PAG. 1010. *Victimam*] *Ad hostis:* scribe *ob hostis:* sæpe illa inter se mutant *ob, ad*, et similia: sic in Festo, *abiisse* pro *obiisse*. Gifanius, 'vagor.'

PAG. 1012. *Vindiciæ*] Elegans Lucilii, sed corruptum tamen, carmen, quod ita legendum suspicor, *Nemo hic vindicias neque sacra aut numina retur.* Cujus sententia est: nemo hic jus ullum esse putat, aut ulla sacra aut numina: nam vindicias partem quandam juris pro jure posuit. *Turneb. lib.* XV. *cap.* 15.

Vindiciæ] In Pompeio scribemus: *Vindiciæ appellantur res eæ, de quibus controversia est: aut potius dicuntur vindiciæ inter eos qui contendunt:* sic fere sensum in eo constituendum contenderim, cum mihi nescio quid tale proloqui voluisse videatur, et sententiæ nostræ Catonis exemplum convenit quod ipse profert: *Prætores secundum populum vindicias dicunt:* sed et *vindiciæ* dicebantur quæ ex agro afferebantur in jus, vindicandi causa; etiam *vindiciam* singulari numero dicebat rem Servius, de qua controversia erat, ab eo quod vindicabatur. *Vindiciam* ferre, est sententia decretoque obtinere rem: dicebat vindicias judex, ferebat, qui rem obtinebat: sed si vindiciam ille tulerat qui non debuerat, tribus arbitris datis duplione damnum luebat: lex enim erat: *Si vindiciam falsam tulit, rei sive litis arbitros tres dato, eorum arbitrio duplione damnum decidito.* significant et *vindiciæ* manus correptionem: carpesinos a Clemente vocatur, a Charisio καρπιστεία, quod manus brachiale caperetur, qui carpus dicitur: id et Gellius indicat scribens: 'Vindiciæ correptione manus in re atque loco præsenti apud prætorem fiebant:' ex eo etiam assertor καρπιστὴς et adsertio καρπιστεία vocatur, ut in lexico Latino-Græco reperti sunt. et *vindiciæ* libertas, Charisio auctore, qui ἐλευθερίαν explicat. *Idem lib.* XIII. *cap.* 27.

Vindiciæ] *Dicebantur illæ:* legendum *glebæ*, non *illæ*. Cui glebas ex fundo in jus allatas aut alias res mobiles pendente proprietatis controversia, causa cognita, is qui jurisdictioni præerat, addicebat, eidem vindiciæ addici dicebantur, quantum ex Festo et Cincio colligimus. Servius autem Sulpicius vocabulo etiam singulari ter formato *vindiciam* esse ait, cum de aliqua re controversia est, ab eo quod vindicat, illudque hujusmodi decemvirali lege confirmat: *Si vindiciam falsam tulit rei sive litis arbitros tres dato, eorum arbitriis fructus duplione damnum deciditor.* sic primus locum hunc, qui mutilus erat et omnino depravatus, apud Festum restitui in verbo 'Vindiciæ.' Et quis obsecro dubitaverit, quin hæc emendatio ve-

rissima sit, præsertim, si non ignoret in legibus scribi solitum, *rem sive litem*, idque Servium Honoratum in Virgilium adnotasse? Vide Rævardum in explicatione XII. tab. cap. 6.

PAG. 1014. *Vinulus*] In Plauto mollis est, ex vini deminutione: cum enim vinum, quod generosum non esset, significare volebant, vinulum et villum appellabant, unde adjectivum vinulus est factum. Neque aliud quidquam comminisci possum. *Turneb. lib.* XV. *cap.* 15.

FINIS NOTARUM VARIORUM.

NOTITIA LITERARIA

DE

SEXTO POMPEIO FESTO,

EX JO. ALB. FABRICII BIBLIOTHECA LATINA, LIPS. 1773. LIB. IV. CAP. 4. PAUCULIS ADJECTIS, EXCERPTA.

Sextus Pompeius[1] Festus sub Christianis Imperatoribus, ut par est credere, floruit, Verriique Flacci libros[2] contraxit; certe scripsit post Martialem, quem commemorat in 'Vespa.' Nam argumentum, quo Vossius probare conatur, Festum iis temporibus scripsisse, quibus sacra crux in honore habita est, quia nempe in voce, 'supparus,' 'ad nunc supparos,' inquit, 'appellamus vela linea in crucem expansa,' &c. non adeo certum esse videtur, quoniam labari usus etiam sub Impp. Ethnicis fuit, vide Lambec. III. p. 378. et Tertullianus ipse, cujus locum profert ad Festi verba Dacerius, sub Ethnico Imp. scripsit.

Festi loca quædam emendat Jo. Meursius p. 103. seq. Critici Arnobiani, et Piccartus in periculis Criticis. Lipsiæ in Bibl. Am-

[1] Sextus Pompeius Festus a Paulo Diacono, Pompeius Festus bis, semel Julius Festus a Macrobio appellatur lib. III. Saturnal. Festum Pompeium laudat quoque Charisius lib. II. p. 196. Festi Postumi, ut æqualis sui, mentio apud Gellium lib. XIX. c. 13. Noct. Attic. Confer Barthii Adversar. II. 3. Sub Pompeii nomine commemoratur Theodulfo Aurelian. Carm. IV. 17. 'et modo Pompeium, modo te, Donate, legebam.'

[2] Festus in 'profanum,' postquam Verrii sententiam memorasset, 'cujus opinionem,' inquit, 'neque in hoc neque in aliis compluribus refutare necesse est, cum propositum habeam ex tanto librorum ejus numero intermortua jam et sepulta verba, atque ipso sæpe confitente nullius usus aut auctoritatis, præterire, et reliqua quam brevissime redigere in libros admodum paucos, ea autem, a quibus dissentio, et aperte et breviter, ut sciero, scripta in his libris meis invenientur, qui inscribuntur PRISCORUM VERBORUM CUM EXEMPLIS.' Quod opus Festi diversum fuisse notat Scaliger et A. Dacerius (contra Antonii Augustini sententiam) ab eo, cujus reliquias habemus, et quod de verborum significatione inscriptum fuisse, e Macrobio constat. Adde Festum ipsum in 'Tatium.' Ceterum in præsenti quoque Verrius a Festo passim reprehenditur.

plissimi Senatus extat Ms. 'Pompeii Festi de interpretatione linguæ Latinæ;' et in extremo: 'Finis Pompeii Festi, quem Pomponius correxit:' Codex non antiquus et parum distincte exaratus, tamen continet quædam, quæ in editis frustra quæras, ut monet auctor Ephemeridum literariarum Lipsiensium a. 1710. p. 1014. Paulum non raro verba Festi interpolata ad ævi sui consuetudinem traxisse, observat Goldastus in notis ad Eginhardum de vita Caroli M. p. 173. ubi, laudato Pauli Stephani Codice probo et antiquo, id in notis ad Festum demonstraturum se promisit. Vide et quæ monet Joannes Seldenus curis secundis ad sectionem 3. de decimis, ad calcem Jo. Clerici in Pentateuchum p. 638. et D. Jo. Diecmannus in specim. notarum ad glossarium Latino-theotiscum Rabani Mauri p. 58. seq. Sibrandus Siccama apud Struvium fasc. VI. p. 18. 'in Festum quoque quædam meditatus sum, sed de perfectione despero, nisi me lætior otii et quietis aura afflaverit.'

Prodiit Festus primum Mediolani 1471. f. cujus editionis exemplum fuit in Bibliotheca Cl. du Boze. A qua editione proxima est facta Venet. 1472. f. per Nic. Jenson Gallicum, atque iterum ibidem 1474. fol. per Joannem de Colonia. Porro Romæ 1475. fol. apud Henr. Reynhar. Reperi etiam notatam editionem sine loco et anno. Hinc Parmæ 1480. fol. et Brixiæ 1483. fol. per Boninum de Boninis de Ragusia, atque eodem anno Venetiis f. per Octavianum Scotum Modoëtiensem, cum Nonio et Varrone de lingua Latina. Prodiit et Festus Venet. 1498. A. 1510. Mediol. in fol. prodiit Collectio quæ habet Nonium Marcellum, Festum Pompeium, et Varronem, per Jo. Baptistam Pium, qui hos scriptores, valde ante corruptos vehementer, accurate a se correctos dicit. Prodiit etiam Festus Basil. 1521. f. ib. 1526. f. ib. 1532. f. et Giessæ 1609. 8. In Catalogo Bibliothecæ Barberinæ perperam traditur Festus cum notis Vulcanii legi in ejus thesauro utriusque linguæ edito Lugd. B. 1600. f. nam in illo tantum pag. 754-758. inter alia Grammaticorum scripta breve legitur excerptum e Festo de verborum differentiis.

In Collectione Auctorum Latinæ Linguæ in unum redactorum corpus, adjectis notis Dionysii Gothofredi, Genev. 1595. 1602. 1622. 4. insunt M. Verrii Flacci, sub Augusto Imperatore Grammatici celeberrimi, Fragmenta, et Sex. Pomp. Festus.

Hujus inquam Festi Fragmenta a Fulvio Ursino edita et sche-

dæ a Pomponio Læto relictæ; Ejusdem librorum xx.[3] de Verborum Veterum significatione reliquiæ, cum Pauli Diaconi ex iisdem Epitoma, conjunctæ et in unum corpus digestæ sunt ab Aldo Manutio, Achille Mafeo, denique ab Antonio Augustino, præmissa etiam Pauli Epistola ad Carolum M. Imp. Illa Pauli Epitoma primum sæpius prodierat, tum alibi, tum ad calcem Cornucopiæ Nicolai Perotti. Melior, ordinatior, et locupletior Antonii Augustini, Episcopi Ilerdensis, postea Archiepiscopi Tarraconensis, editio cum animadversionibus prodiit Venetiis 1560. 8. in qua ea, quæ Pauli sunt et quæ Festi, posita in margine nota distinguuntur, et Verrii Flacci fragmenta præmittuntur. Hanc Augustinianam editionem repeti jussit et castigatt. doctissimis illustravit Jos. Scaliger[4] Paris 1575. 8. subjectis etiam seorsim notis, quæ in Veneta editione antea prodierant. Ab eo tempore Fulvius Ursinus Fragmenta ipsa Festi, qualia Manil. Rallus, homo Græcus, sed Latinis literis excultus, et Pomponius Lætus habuerant, et a Rallo acceperat Politianus, (v. c. 73. Misc.) a Pomponio Læto Jo. Bapt. Pius (v. annot. posterior. c. 16.) ex Farnesii Cardinalis Bibl. publicavit, et cum notis suis edidit Romæ 1581. 8.[5] Scaligeri et Ursini editiones junxerunt et utriusque notas adjecerunt Heidelbergenses 1593. 8. Denique luculentam, emendatam, et elegantem Festi editionem debemus Andreæ Dacerio, qui in usum Delphini illustratum edidit Paris. 1681. 4. De prioribus autem hoc fert judicium: ‘Pauca eorum præstitit Antonius Augustinus, quæ præstare potuisset. In multis divinus Scaliger: sed dum ingenio suo nimis indulget, sæpe nubes captat, et nil minus quam Festum interpretatur. Fulvius Ursinus, reliquis felicior, utiliorem operam navavit, sed sic etiam Festum non tam emendatum quam emendandum et emendari facilem tradidit.’ Dacerii editio recusa, curante Jo. Clerico V. C.

[3] Divisionem quæ in vulgatis libris occurrit, qua singuli libri singulas continent literas, Aldi esse, non Festi, notavit Dacerius in præf. Quæ vero Macrobius e libro tertio decimo Julii Festi profert, III. 1. Saturnal. ea hodie leguntur in libro Festi duodecimo divisionis Aldinæ.

[4] Non Julius Cæsar Scaliger, ut legas in quæsitis Oratoriis Bohuslai Balbini p. 119.

[5] Yvo Villiomarus sive Josephus Scaliger in locos controversos Roberti Titii p. 7. ‘Annon Sex. Pompeius Festus indignis modis acceptus esse visus est, quod ab homine Gallo illustratus magno studiorum favore exceptus est? Itaque Romæ editus cum iisdem castigationibus alius nunc esse censetur propterea quod prioris editoris nomen dissimulatum est, quanquam eadem plane editio est paucis admodum iisque leviter immutatis, ita tamen ut tam levi mutatione non magis latere possit industria prioris editoris,’ &c.

Amst. ap. Huguetanos 1699. 4. adjectis notis integris, quæ singulis paginis substernuntur, Jos. Scaligeri, Fulvii Ursini, et Ant. Augustini, una cum fragmentis et schedis atque indice novo. In operibus etiam Antonii Augustini Archiepiscopi Tarraconensis, Luccæ, 1772. fol. extant M. Verrii Flacci Fragmenta, et Sex. Pompeii Festi de Verborum Significatione Libri. Codicem vetustum Festi habere se testatus est Polydorus Virgilius in sylloge proverbiorum. Illustrandum novo studio Festum a pluribus jam annis in se susceperat vir doctiss. Henr. Cannegieterus; sed, ut ex Actis Erud. 1732. p. 52. patet, illud consilium, nescio, qua de causa, abjecit.

CODICES MSS.

SEXTI POMPEII FESTI

QUI IN BIBLIOTHECIS BRITANNICIS ASSERVANTUR.

Codices in Museo Britannico.

INTER Codices *Harleianos*, 3520. est codex, partim chartac. partim membran. complexus, inter alia, Sex. Pompeii Festi de Verborum Significatione Libros. Sæc. XV.

5028. Sex. Pompeii Festi Cod. membran. sæc. XV. cui subjungitur libellus de Orthographia.

Est etiam Sex. Pompeii Festi cod. Harleianus, chartac. sæc. XV. cui subjunguntur P. Candidus, Grammaticus, de Verborum Proprietate, et Excerpta ex Nonio Marcello.

Inter Codices *Burneianos*, N. 206. Sex. Pompeius Festus collat. ad paginas aliquot edit. Paris. 1519. fol.

N. 232. Excerpta ex Festo de Significatione Verborum, cod. chartac. pagg. 174. collat. ad paginas aliquot ed. Paris. 1519. Subjungitur Nonii Marcelli de Verborum Proprietate Compendium.

Codex Oxoniensis.

In *Biblioth. Bodl.* Canonici Lat. 169. Festi Pompeii, Grammatici, Vocabula, cod. membran. sæc. XV. sine scholiis aut annotationibus. Subjungitur Caii Servii Vocabularium.

INDEX

VOCABULORUM OMNIUM

QUÆ APUD FESTUM VEL OBITER DICTA SUNT

VEL SUUM ORDINEM NON SERVANT.

Prior numerus paginam, posterior paginæ lineam indicat.

B.

C.

D.

G.

H.

I.

K.

L.

M.

N.

O.

Q.

R.

S.

T.

Z.

INDEX

AUCTORUM OMNIUM

QUI A FESTO CITANTUR, ITEM CARMINUM, FŒDERUM, LEGUM ET ALIORUM MONUMENTORUM.

Prior numerus paginam, posterior paginæ lineam indicat.

INDEX

IN FESTI FRAGMENTUM

ET SCHEDAS.

Numeri paginas uncinis inclusas indicant.

N.

O.

Q.

R.

S

T.

V.

EXPLICIT SEX. POMPEIUS FESTUS.

